DIVI THOMÆ AQUINATIS

IN

OMNES D. PAULI EPISTOLAS

COMMENTARIA.

DIVI THOMÆ AQUINATIS

EX ORDINE PRÆDICATORUM

DOCTORIS ANGELICI

IN OMNES

D. PAULI APOSTOLI EPISTOLAS

COMMENTARIA.

EDITIO NOVA,

SEDULO RECOGNITA ET MENDIS EXPURGATA.

TOMUS I.

LEODII,

SUMPTIBUS ET TYPIS H. DESSAIN,

CANCELL. EPISC. TYPOGRAPHI.

MDCCCLVII.

Domino H. Dessain, Cancellariæ episcopalis typographo, libenter concedimus licentiam prelo denuo cudendi opus Doctoris Angelici cui titulus: *Divi Thomæ Aquinatis ex ordine prædicatorum, Doctoris Angelici, in omnes D. Pauli apostoli epistolas commentaria*, utpote perutile futurum Scripturæ Sacræ studiosis sive in seminariis sive pro collationibus ecclesiasticis.

Datum Leodii, 28ª Decembris 1856.

H. J. JACQUEMOTTE, Vic. Gen.

DIVI THOMÆ AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN OMNES EPISTOLAS D. PAULI

EXPOSITIO.

PROLOGUS.

V*as electionis, etc.* (*Act.* 9.) Homines in sacra scriptura inveniuntur vasis comparati propter quatuor, sc., propter constitutionem, repletionem, usum, et fructum.

Primo enim quantum ad constitutionem: vas enim artificis arbitrio subjacet. (*Jer.* 18.) *Fecit illud vas alterum sicut placuerat ei, etc.* Sic et constitutio hominum subjacet Dei arbitrio, de quo in (*Ps.* 99.) *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.* Unde (*Is.* 45.) dicit: *Nunquid dicit lutum figulo suo, quid facis?* (*Et infra* 9. *capite ad Rom.*) *Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic?* Et inde est quod secundum voluntatem Dei artificis diversa invenitur vasorum constitutio. (2 *Tim.*) *In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed etiam lignea, et fictilia.*

Beatus autem Paulus qui vas electionis nominatur in verbis propositis, quale vas fuerit patet per id, quod dicitur (*Eccl.* 50.) *Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso.* Aureum quidem vas fuit propter fulgorem sapientiæ: de qua potest intelligi quod dicitur (*Gen.* 2.) *Et aurum terræ illius optimum est*, quia ut dicitur (*Prov.* 3.) *Pretiosior est cunctis opibus.* Unde et beatus Petrus testimonium perhibet ei dicens (1 *Petr.* 3.) *Sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis.* Solidum quidem fuit virtute charitatis: de qua dicitur Cant. ult. *Fortis est, ut mors, dilectio.* Unde et ipse dicit (*Rom.* 8.) *Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, etc., poterunt nos separare a charitate Dei.* Ornatum autem fuit omni lapide pretioso, scilicet omnibus virtutibus, de quibus dicitur (1 *Cor.* 3.) *Si quis superædificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, etc.* Unde et ipse dicit (2 *Cor.* 1.) *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis, et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo.*

Quale autem fuerit istud vas, patet ex hoc, quod talia propinavit: docuit

enim excellentissime divinitatis mysteria, quæ ad sapientiam pertinent, ut patet (1 *Cor.* 2.) *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Commendavit etiam excellentissime charitatem, (1 *Cor.* 13.) Instruxit homines de diversis virtutibus, ut patet (*Col.* 3.) *Induite vos sicut electi Dei sancti, et dilecti viscera misericordiæ, etc.*

Secundo etiam ad vasa pertinere videtur, ut liquore aliquo impleantur secundum illud (4 *Reg.* 4.) *Illi offerebant vasa, et illa infundebat.* Invenitur etiam inter vasa diversitas quantum ad hujusmodi plenitudinem. Nam quædam inveniuntur vasa vini, quædam olei, et diversa diversi generis, sic etiam et homines diversis gratiis quasi diversis liquoribus replentur divinitus, (1 *Cor.* 12.) *Alii datur per spiritum sermo sapientiæ, alii, etc.*

Hoc autem vas de quo nunc agitur plenum fuit pretioso liquore, scilicet, nomine Christi, de quo dicitur (*Cant.* 1.) *Oleum effusum nomen tuum.* Unde dicitur : Ut portet nomen meum. Totus enim videtur fuisse hoc nomine plenus : secundum illud (*Apoc.* 3.) *Scribam super eum nomen meum.* Habuit enim hoc nomen in cognitione intellectus secundum illud (1 *Cor.* 2.) *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos nisi Christum.* Habuit etiam hoc nomen in dilectione affectus secundum illud (*Rom.* 8.) *Quis nos separabit a charitate Christi?* (1 *Cor. ult.*) *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema*; habuit etiam ipsum in tota vitæ suæ conversatione. Unde dicebat (*Gal.* 2.) *Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus.*

Tertio quantum ad usum considerandum est quod omnia vasa alicui usui deputantur, sed quædam ad honorabiliorem, quædam ad viliorem secundum illud (*Rom.* 9.) *An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Sic etiam homines secundum divinam ordinationem diversis usibus deputantur, secundum illud (*Eccl.* 33.) *Omnes homines de solo et ex terra, unde et creatus est Adam. In multitudine disciplinæ Dominus separavit eos, et immutavit vias eorum, et ipsis benedixit et exaltavit, maledixit et humiliavit.*

Hoc autem vas ad nobilem usum est deputatum. Est enim vas portatorium divini nominis. Dicitur enim ut portet nomen meum, quod quidem nomen necessarium erat portari, quia longe erat ab hominibus, secundum illud (*Is.* 30.) *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Est autem nobis longinquum propter peccatum, secundum illud (*Ps.* 118.) *Longe a peccatoribus salus.* Est etiam longinquum nobis propter intellectus obscuritatem. Unde et quibusdam dicitur (*Hebr.* 11.) *Quod erant a longe aspicientes.* Et (*Num.* 24.) dicitur : *Videbo eum, sed non modo, intuebor illum, sed non prope.* Et ideo sicut angeli divinas illuminationes ad nos deferunt tanquam a Deo distantes, ita apostoli evangelicam doctrinam a Christo ad nos detulerunt, et sicut in veteri testamento post legem Moysi leguntur prophetæ qui legis doctrinam populo tradebant secundum illud (*Mal.* 4.) *Mementote legis Moysi servi mei*; ita etiam in novo testamento post evangelium legitur apostolorum doctrina, qui ea quæ a Domino audierunt tradiderunt fidelibus secundum illud (1 *Cor.* 11.) *Accepi a Domino quod et tradidi vobis.*

Portavit autem beatus Paulus nomen Christi. Primo quidem in corpore, conversationem et passionem ejus imitando secundum illud (*Gal. ult.*) *Ego enim stigmata Christi Jesu in corpore*

meo porto. Secundo in ore, quod patet in hoc quod in epistolis suis frequentissime Christum nominat. *Ex abundantia enim cordis os loquitur, ut dicitur* (*Matth.* 12.) Unde potest significari per columbam, de qua dicitur (*Gen.* 8.) *Quod venit ad arcam portans ramum olivæ in ore suo*. Quia enim oliva misericordiam significat, congrue per ramum olivæ accipitur nomen Jesu Christi, quod etiam misericordiam significat, secundum illud (*Matth.* 1.) *Vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. Hunc autem ramum virentibus foliis detulit ad arcam, sc. ecclesiam: quando ejus virtutem et significationem multicipliter expressit, Christi gratiam et misericordiam ostendendo. Unde iste dicit (1 *Tim.* 1.) *Ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primum ostenderet Jesus Christus omnem patientiam*. Et inde est quod sicut inter scripturas veteris testamenti, maxime frequentantur in ecclesia Psalmi David, qui post peccatum veniam obtinuit, ita in novo testamento frequentantur epistolæ Pauli, qui misericordiam consecutus est, ut ex hoc peccatores ad spem erigantur. Quamvis possit et alia ratio esse, quia in utraque scriptura fere tota theologiæ continetur doctrina. Tertio portavit non solum ad præsentes, sed etiam ad absentes et futuros sensum scripturæ ipsum tradendo secundum illud (*Is.* 8.) *Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis*.

In hoc autem officio portandi nomen Dei, ostenditur ejus excellentia quantum ad tria. Primo quidem quantum ad electionis gratiam, unde dicitur vas electionis. (*Eph.* 1.) *Elegit nos in Christo ante mundi constitutionem*. Secundo quantum ad fidelitatem, quia nihil sui quæsivit, sed Christi secundum illud (2 *Cor.* 4.) *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Christum Jesum*. Unde dicit vas electionis est mihi. Tertio quantum ad singularem excellentiam. Unde ipse dicit (1 *Cor.* 15.) *Abundantius illis omnibus laboravi*. Unde signanter dicit: *Vas electionis est mihi*, quasi præ aliis singulariter.

Quantum ad fructum considerandum est quod quidam sunt quasi vasa inutilia, vel propter peccatum vel propter errorem, secundum illud (*Jer.* 51.) *Reddidit me quasi vas inane*. Sed beatus Paulus fuit purus peccato et errore: unde fuit vas electionis utile secundum illud (2 *Tim.* 2.) *Si quis emundaverit se ab istis*: *scilicet erroribus et peccatis, erit vas in honorem sanctificatum utile Domino*. Unde utilitas sive fructus hujus vasis exprimitur, cum dicitur, coram Gentibus, quarum doctor fuit, secundum illud (1 *Tim.* 2.) *Doctor Gentium in fide et veritate*. Et regibus, quibus fidem Christi annunciavit, sicut Agrippæ: ut habetur (*Act.* 16.) Et etiam Neroni et ejus principibus. Unde dicit (*Phil.* 1.) *Quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt evangelii: ita, ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio*. (*Is.* 49.) *Reges videbunt et consurgent principes*. Et filiis Israel, contra quos de Christo disputabat. (*Act.* 9.) *Saulus autem magis convalescebat et confundebat Judæos qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus*.

Sic igitur ex verbis præmissis possumus accipere quatuor causas hujus operis, sc. epistolarum Pauli, quas præ manibus habemus. Primo quidem auctorem in vase. Secundo materiam in nomine Christi, quæ est plenitudo vasis: quia tota doctrina hæc est de doctrina Christi. Tertio modum seu

formam in usu portationis. Traditur enim hæc doctrina per modum epistolarum, quæ per nuncios portari consueverunt : secundum illud (2 *Par.* 30.) *Perrexerunt cursores cum epistolis ex regis imperio, etc.* Quarto distinctionem operis in utilitate prædicta. Scripsit enim 14 Epistolas, quarum novem instruunt ecclesiam Gentium : quatuor prælatos et principes ecclesiæ, id est reges : una populum Israel, sc. quæ est ad Heb. 1.

Est enim hæc doctrina tota de gratia Christi, quæ quidem potest tripliciter considerari. Uno modo secundum quod est in ipso capite, sc. Christo, et sic commendatur in epist. ad Heb. Alio modo secundum quod est in membris principalibus corporis mystici, et sic commendatur in epistolis quæ sunt ad prælatos. Tertio modo secundum quod in ipso corpore mystico, quod est ecclesia : et sic commendatur in epistolis quæ mittuntur ad gentiles : quarum hæc est distinctio. Nam ipsa gratia Christi tripliciter potest considerari. Uno modo secundum se, et sic commendatur in epistola ad Rom. Alio modo secundum quod est in sacramentis gratiæ, et sic commendatur in duabus epistolis ad Cor. in quarum prima agitur de ipsis sacramentis. In secunda de dignitate ministrorum. Et in epist. ad Gal. in qua excluduntur superflua sacramenta, contra illos qui volebant vetera sacramenta novis adjungere. Tertio consideratur gratia Christi secundum affectum unitatis quem in ecclesia fecit. Agit ergo Apostolus primo quidem de institutione ecclesiasticæ unitatis in epistola ad Ephesios. Secundo de ejus confirmatione et profectu in epist. ad Phil. Tertio de ejus defensione contra errores quidem in epist. ad Col. Contra persecutiones vero præsentes in 1. ad Thess. Contra futuras vero, et præcipue tempore antichristi in 2. Prælatos vero ecclesiarum instruit et spirituales et temporales. Spirituales quidem de institutione, instructione et gubernatione ecclesiasticæ unitatis in prima ad Tim. de firmitate contra persecutores in secunda. Tertio de defensione contra hæreticos in epist. ad Tit. Dominos vero temporales instruxit in epistola ad Philemonem. Et sic patet ratio distinctionis et ordinis omnium epistolarum.

Sed videtur quod epistola ad Rom. non sit prima : prius enim videtur scripsisse ad Cor. secundum illud (*Rom. ult.*) *Commendo autem vobis Pheben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est Chencris*, ubi est portus Corinthiorum. Sed dicendum quod epistola ad Cor. prior est in tempore scripturæ, sed epistola ad Rom. præmittitur cum propter dignitatem Rom. qui aliis gentibus dominabantur ; quia hic confutabatur superbia, quæ est initium omnis peccati, ut dicitur (*Eccl.* 20.) ; tum quia etiam hoc exigit ordo doctrinæ, ut prius gratia consideretur in se, quam ut est in sacramentis.

Item quæritur unde Apostolus hanc epistolam scripsit. Aug. dicit quod de Athenis. Hieronymus quod de Corintho. Nec est contradictio, quia forte Athenis incepit eam scribere, sed Corinth. consummavit.

Item objicitur contra id quod in Glossa dicitur, quod aliqui fideles ante quam Petrus Romanis prædicaverunt. In ecclesiastica vero historia dicitur quod Petrus primus prædicavit eis. Sed intelligendum est primus inter apostolos, et cum sequela magni fructus : ante vero prædicaverat Romæ Barnabas, ut habetur in itinerario Clementis.

CAPUT I.

1. ***Paulus servus JESU-CHRISTI, vocatus Apostolus, segregatus in evangelium Dei.***

Hæc epistola in duas partes dividitur, scilicet in salutationem, et epistolarem tractatum, qui incipit ibi : (*Primum quidem gratias; etc.*) Circa primum tria facit. Primo describitur persona salutans. Secundo personæ salutatæ, ibi (*Omnibus qui sunt Romæ*). Tertio salus optata, ibi (*Gratia vobis, etc.*)

Circa primum duo facit. Primo enim describitur persona auctoris. Secundo commendatur ejus officium, ibi (*Quod ante promiserat, etc.*) Persona autem scribentis describitur a quatuor. Primo quidem ex nomine, cum dicit, *Paulus*. Circa quod tria consideranda sunt. Primo quidem proprietas ejus. Hoc enim nomen, secundum quod his litteris describitur, non potest Hebraicum esse, quia apud Hebræos non invenitur hoc elementum P. Sed potest esse Græcum et Latinum, si tamen aliquod elementum ei propinquum sumatur id quod est P. potest esse Hebræum.

Secundo consideranda est ejus significatio : secundum enim quod potest Hebræum esse, idem est quod mirabilis vel electus : Secundum autem quod est Græcum, idem est quod quietus : Secundum vero quod est Latinum, idem est quod modicus. Et hæc quidem ei conveniunt. Electus quidem fuit quantum ad gratiam. Unde (*Act.* 9). *Vas electionis est mihi iste.* Mirabilis fuit in opere. (*Eccl.* 43). *Vas admirabile opus excelsi.* Quietus in contemplatione. (*Sap.* 8.) *Intrans in domum meam conquiescam cum illa.* Modicus per humilitatem. (1 *Cor.* 15). *Ego autem sum minimus apostolorum.*

Tertio considerandum est, quando sit hoc nomen Apostolo impositum, cum tamen ante Saulus vocaretur, ut habetur (*Act.* 9.)

Circa hoc triplex est opinio. Hier. dicit quod cum prius vocaretur Saulus, postmodum voluit vocari Paulus, propter quoddam insigne suum quod fecit, sc. quia convertit Sergium Paulum proconsulem : ut habetur (*Act.* 13.). Sicut et Scipio dictus est Africanus, quia devicit Africam. Alii vero dicunt quod hoc nomen impositum est sibi propter profectum virtutum, qui ex hoc nomine signatur : ut dictum est. Imponuntur enim divinitus quibusdam nomina a principio nativitatis ad designandum gratiam quam a principio consequuntur, sicut patet de Joanne Baptista (*Luc.* 1.) Quibusdam vero mutantur nomina ad designandum profectum virtutis eorum, ut Chrys. dicit. Sicut patet de Abraham (*Gen.* 17). Et de Petro (*Matth.* 16).

Alii vero dicunt et melius, quod Paulus fuit a principio binomius. Consuetum enim erat apud Judæos, ut simul cum nominibus Hebraicis assumerent sibi nomina illarum Gentium quibus serviebant, sicut Græcis servientes nominabantur nominibus Græcorum, ut patet de Jasone et Menelao. (2 *Machab.* 4).

Hoc autem nomen Paulus ab antiquo celebre fuit apud Rom. et ideo cum diceretur Saulus secundum Heb. vocatus est etiam Paulus secundum Rom. quo nomine non videtur usus, nisi

postquam cœpit Gentibus prædicare. Unde (*Act.* 13.) dicitur Saulus, qui et Paulus. Et hoc magis approbat August.

Secundo describitur persona scribentis ex conditione cum dicit: Servus Christi, videtur autem esse abjecta conditio servitutis, si absolute consideretur. Unde et sub maledicto pro peccato infligitur. (*Gen.* 9.) *Maledictus Canaan puer, servus servorum erit fratrum suorum.* Sed redditur commendabilis, ex eo quod additur Jesu Christi. Jesus enim interpretatur salvator. (*Matth.* 1.) Ipse enim salvum faciet, etc. Christus interpretatur unctus, secundum illud (*Ps.* 44.) *Unxit te Deus Deus tuus, etc.* Per quod designatur dignitas Christi, et quantum ad sanctitatem : quia sacerdotes ungebantur, ut patet (*Ex.* 28.) Et quantum ad potestatem : quia etiam reges ungebantur, ut patet de David. (1 *Reg.* 16.) Et de Salomone. (3 *Reg.* 1.) Et quantum ad cognitionem, quia etiam prophetæ ungebantur, ut patet de Helisæo. (3 *Reg.* 19.) Quod autem aliquid subjiciatur suæ saluti et spirituali unctioni gratiæ laudabile est, quia tanto aliquid est perfectius quanto magis suæ perfectioni subjicitur : sicut corpus animæ, et aer luci. (*Ps.* 115.) *O Domine, quia ego servus tuus sum.* Sed contra est quod dicitur (*Joan.* 15.) *Jam non dicam vos servos, sed amicos.*

Sed dicendum quod duplex est servitus. Una timoris, quæ non competit sanctis (*Rom.* 8.) *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, etc.* Alia humilitatis et amoris, quæ sanctis convenit secundum illud (*Luc.* 17.) *Dicite, servi inutiles sumus.* Cum enim liber sit qui est causa sui, servus autem qui est causa alterius : sicut ab alio movente, motus si quis sic agat causa alterius sicut ab alio motus, sic est servitus timoris, quæ cogit hominem operari contra suam voluntatem. Si vero aliquis agat causa alterius, sicut propter finem, sic est servitus amoris, quia amicorum est benefacere, et obsequi amico propter ipsum, ut Philosophus dicit. (*In* 9. *Ethicorum.*)

Tertio commendatur a dignitate cum dicitur vocatus apostolus. Dignitas Apostolatus est præcipua in ecclesia, secundum illud (1 *Cor.* 12.) *Quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primum Apostolos.* Apostolus enim idem est quod missus, secundum illud (*Joan.* 20.) *Sicut misit me pater, et ego mitto vos*, sc. ex eadem dilectione et cum eadem auctoritate. Dicit autem : vocatus Apostolus ad designandum gratiam, sc. vocatus ad hoc quod sit apostolus. (*Hæb.* 5.) *Nemo assumit sibi honorem, etc.* Vel ad designandum excellentiam, ut sicut urbs antonomastice vocatur ipsa Roma, ita Apostolus vocatur Paulus, secundum illud (1 *Cor.* 15.) *Abundantius illis omnibus laboravi.* Vel ad designandum humilitatem, ut sit sensus : non audeo me dicere apostolum, sed homines me ita vocant : sic (1 *Cor.* 15.) *Non sum dignus vocari Apostolus.*

Quarto describitur persona scribentis ex officio cum dicit, segregatus in evangelium Dei. Segregatus inquam vel per conversionem ab infidelibus, secundum illud (*Gal.* 1.) *Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ*, sc. synagogæ; vel segregatus per electionem ab aliis discipulis, secundum illud (*Act.* 13.) *Segregate mihi Saulum, etc.* Evangelium autem idem est quod bona annuntiatio. Annuntiatur enim in ipso conjunctio hominis ad Deum quæ est bonum hominis, secundum illud (*Ps.* 71.) *Mihi autem Deo adhærere bonum est.*

Triplex autem conjunctio homi-

nis ad Deum annuntiatur in evangelio. Prima quidem per gratiam unionis, secundum illud (*Joan.* 1.) *Verbum caro factum est.* Secunda per gratiam adoptionis prout inducitur (*In Ps.* 81.) *Ego dixi : dii estis et filii excelsi omnes.* Tertia per gloriam fruitionis. (*Joan.* 17.) *Hæc est vita æterna.* (*Is.* 52.) *Quam pulchri super montes pedes annunciantis :* hæc autem annunciatio non humanitus, sed a Deo facta est. (*Is.* 21.) *Quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis.* Unde dicit, *in evangelium Dei.*

LECTIO 2.

2. *Quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis.*

3. *De filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.*

Descripta persona scribentis, hic commendatur negotium sibi commissum, scilicet evangelium, cujus in præmissis duplex commendatio posita est, quarum una pertinet ad utilitatem quam habet ex materia, quæ significatur ex ipso evangelii nomine, ex quo datur intelligi quod in eo bona annuntientur. Alia vero ex auctoritate quam habet ex parte auctoris, quæ est expressa in eo quod dictum est, *Dei.* Utramque ergo commendationem prosequitur Apostolus. Primo quidem illam quæ est ex parte auctoris. Secundo illam quæ est ex parte materiæ, ibi (*De filio suo*).

Circa primum commendatur evangelium quadrupliciter. Primo quidem ex antiquitate, quod fuit necessarium contra Paganos qui evangelio detrahebant, quasi post longa tempora subito ejus prædicatio esset exorta, et ad hoc excludendum dicit : *quod ante*, quia licet ex tempore certo prædicari inceperit : ante tamen pronuntiatum fuit divinitus. (*Is.* 20). *Antequam venirent indicavi tibi.*

Secundo ex ejus firmitate quæ designatur in hoc quod dicit, *Promiserat*, quia ipse ante promisit qui non mentitur. (*Act.* 13.) *Nos vobis annuntiamus eam quæ ad patres nostros repromissio facta est.*

Tertio ex dignitate ministrorum sive testium, cum dicit : *Per prophetas*, quibus ante fuerant revelata quæ sunt completa circa verbum incarnatum. (*Amos.* 3.) *Non faciet Dominus Deus verbum*, scilicet, incarnari, *nisi revelaverit secretum ad servos suos prophetas* (*Act.* 10). *Huic omnes prophetæ, etc.* Signanter autem dicit *suos :* sunt enim aliqui prophetæ spiritu humano loquentes, secundum illud (*Jer.* 23). *Visionem cordis sui loquuntur non de ore Domini.* Unde dicit (*ad Titum* 1.) *Dixit quidam ex illis proprius illorum propheta.* Sunt etiam quidam prophetæ dæmonum qui immundo spiritu inspirantur, sicut prophetæ quos interfecit Helias, ut dicitur (3 *Reg.* 18). Sed prophetæ Dei dicuntur qui divino spiritu inspirantur. (*Joel.* 2). *Effundam de spiritu meo, etc.*

Quarto ex modo tradendi, quia non solum sunt hujusmodi promissa verbo edicta, sed litteris scripta. Unde dicit : *in scripturis.* Habacuc 2°, *Scribe visum et explana eum.* Non autem consueverunt scribi nisi magna quæ sunt digna memoria et quæ oportet ad posteros devenire. Et ideo ut Aug. dicit (18. *de civitate Dei*), tunc inceperunt scribi prophetiæ de Christo per Is. et Oseam, quando Roma est edita, sub cujus imperio Christus erat

nasciturus et fides ejus Gentibus prædicanda. (*Joan.* 5.) *Scrutamini scripturas, etc.* Addit autem *sanctis*, ad differentiam scripturarum gentilium. Dicuntur autem sanctæ : primo quidem, quia ut dicitur (2 *Pet.* 1.) *Spiritu Sancto inspirati.* (2 *Tim.* 3.) *Omnis scriptura divinitus inspirata.* Secundo quia sancta continent. (*Ps.*) *Confitemini memoriæ sanctificationis ejus.* Tertio quia sanctificant. Unde (*Joan.* 17.) *Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est.* Unde dicitur 1 *Machab.* 12.) *Habentes solatio sanctos libros qui in manibus, etc.*

Secundo prosequitur commendationem quæ sumitur ex bonis in evangelio denuntiatis, quæ pertinent ad materiam evangelii quæ est Christus, quem quidem commendat tripliciter. Primo quidem ex origine; secundo ex dignitate sive virtute, ibi (*qui prædestinatus*) ; tertio ex liberalitate, ibi (*per quem accepimus.*)

Originem autem Christi describit duplicem. Primo quidem æternam cum dicit (*de filio suo*). In quo excellentiam evangelii designavit. Nam mysterium generationis æternæ ante erat absconditum. Unde Salomon dicit: Quod nomen ejus et nomen filii ejus si nosti? Sed in evangelio patris testimonio est declaratum. (*Matth.* 3 *et* 17.) *Hic est filius meus dilectus*.. Convenienter autem filius Dei materia sanctarum scripturarum esse dicitur, quæ divinam sapientiam exponunt, secundum illud (*Deut.* 4.) *Hæc est sapientia vestra et intellectus coram populis.* Filius autem dicitur esse verbum et sapientia genita. (1 *Cor.* 1°) *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.*

Sed circa hanc filiationem tripliciter aliqui erraverunt : quidam enim dixerunt eum filiationem habere adoptivam : sicut Photinus, qui posuit Christum initium sumpsisse ex Maria virgine quasi hominem purum, qui per vitæ meritum ad hanc celsitudinem pervenit, ut præ cæteris sanctis filius Dei diceretur. Sed secundum hoc Christo non competeret descensus ad humanitatem, sed magis assensus ad divinitatem, contra id quod dicitur Joan. sexto : *Descendi de cœlo.*

Quidam vero posuerunt hujusmodi filiationem solummodo nuncupativam, sicut Sabellius, qui dixit ipsum patrem incarnatum, et ex hoc filium nominari, ita quod eadem sit persona et solum nomina sint diversa, sed secundum hoc non competeret filio mitti a patre, quod falsum est, cum ipse dicat Joan. 6, se descendisse ut faciat voluntatem ejus qui misit eum.

Alii vero posuerunt, sicut Arius, hujusmodi filiationem esse creatam, ita quod filius Dei sit excellentissima creatura, ex nihilo tamen producta postquam prius non fuerat, sed secundum hoc omnia non essent per ipsum facta, contra id quod dicitur (*Joan.* 1.) Oportet enim esse non factum per quem facta sunt omnia: et hæc tria excluduntur per hoc quod signanter addit *suo*, id est, proprio et naturali. Dicit enim Hilarius : hic verus et proprius est filius origine et non adoptione, veritate non nuncupatione, nativitate non creatione : procedit enim a patre sicut verbum a corde, quod pertinet ad eamdem naturam, præsertim in Deo, in quo non potest aliquid accidentaliter advenire. Unde ipse dicit (*Joan.* 10.) *Ego et pater unum sumus.* Quod dicit unum, liberat te ab Ario; quod dicit sumus, liberat a Sabellio, ut Augustinus dicit.

Secundo tangit temporalem originem cum dicit : *qui factus est*, ubi statim videntur patrocinium sui erroris

assumere tres prædicti errores : per hoc quod dicit, *Qui factus est ei*. Non enim confitentur æternum, sed factum : sed per ea quæ adduntur tollitur eorum intentio : quia enim dicit. Qui factus est ei : excludit dictum Sabellii : non enim potest esse filius factus patri, si sit eadem persona cum ipso, sed per incarnationem erit filius virginis. Quod vero subdit, *Ex semine David :* tollit intentionem Photini. Si enim per adoptionem esset factus Dei filius : non diceretur factus ex semine David : sed magis ex spiritu, scilicet, qui est spiritus adoptionis filiorum : ut dicitur Romanorum octavo. Et ex semine Dei : ut dicitur (1 *Joan*. 3.) Quod vero sequitur *secundum carnem*, tollit intentionem Arii : qui ponit eum factum non solum secundum carnem, sed etiam secundum divinam naturam.

Est etiam considerandum ulterius, quod circa ipsum incarnationis mysterium multipliciter aliqui erraverunt. Nestorius enim posuit unionem verbi ad hominem esse factam solum secundum inhabitationem, scilicet, prout filius Dei hominem illum inhabitavit excellentius cæteris. Manifestum est enim quod alia est substantia inhabitantis, et inhabitati : sicut hominis et domus : secundum hoc ponebat aliam esse personam vel hypostasim verbi et hominis, ita quod alius esset secundum personam filius Dei et alius filius hominis. Sed hoc manifeste apparet falsum esse per hoc quod Apostolus Philip. secundo, unionem hujusmodi vocat exinanitionem : Pater autem et Spiritus Sanctus inhabitant homines secundum illud (*Joan*. 14.) *Ad eum veniemus, et apud eum mansionem faciemus*. Sequeretur igitur quod Pater et Spiritus Sanctus essent exinaniti, quod est absurdum. Hoc ergo excluditur per hoc quod Apostolus dicit, (*de filio suo*) *qui scilicet filius Dei est factus secundum carnem*, id est habens carnem ex semine David; qui modus loquendi locum non haberet, si hæc unio facta esset solum secundum inhabitationem. De aliis enim quos verbum inhabitat, non dicitur quod verbum factum est hic vel ille : sed quod factum est ad Jeremiam vel Isaiam. In hoc ergo quod Apostolus cum dixit, de filio suo, addidit, qui factus est ei ex semine David : manifeste excludit errorem prædictum.

Rursus aliqui alii, licet duas personas non concedant in Christo, concedunt tamen duas hypostases vel duo supposita, quod in idem redit, quia nihil aliud est persona quam hypostasis et suppositum rationalis naturæ. Cum ergo sit una solum hypostasis, et unum suppositum in Christo, quod est suppositum vel hypostasis verbi æterni, non potest dici quod illa hypostasis, sit facta filius Dei, quia non incœpit esse filius Dei. Et ideo non proprie dicitur, quod homo sit factus Deus, vel filius Dei. Sed tamen si inveniatur ab aliquo doctore dictum, exponendum est, sic factum est ut homo esset Deus. Secundum hoc proprie dicitur, Dei filius factus est homo quia semper non fuit homo; et ideo legendum est quod hic dicitur, ut *ly* qui, accipiatur ex parte subjecti, ut sit sensus, qui filius Dei factus est ex semine David; non autem ex parte prædicati, quia sensus esset quod aliquis existens ex semine David, factus est filius Dei, quod non dicitur vere et proprie, sicut dictum est.

Fuerunt autem alii qui posuerunt unionem esse factam secundum conversionem verbi in carnem, sicut dicitur aer fieri ignis. Unde Eutyches

dixit quod etiam ante incarnationem fuerunt duæ naturæ, post incarnationem vero una. Sed hoc est expresse falsum, quia cum Deus sit immutabilis, secundum illud (*Malach.* 3.) *Ego Deus et non mutor*, non potest in aliquid aliud converti. Unde cum dicitur, factus est, non intelligitur secundum conversionem, sed secundum unionem absque divina mutatione. Potest enim aliquid de novo dici relative de aliquo absque ejus immutatione, puta aliquis non immobiliter sedens fit dexter per mutationem ejus qui transfertur. Et sic Deus dicitur ex tempore dominus vel creator per mutationem creaturæ. Et eadem ratione dicitur de novo factus, secundum illud Psalm. *Domine refugium factus es nobis*. Quia igitur unio relatio quædam est, per mutationem creaturæ, Deus dicitur de novo factus homo, id est unitus in persona humanæ naturæ.

Fuerunt enim et alii qui dixerunt animam Christum non habuisse, sed ibi fuisse verbum loco animæ, scilicet Arius et Apollinarius. Contra quos est illud (*Joan.* 10.) *Nemo tollit animam meam*. Quod ergo dicitur secundum carnem non excluditur a Christo anima, sed caro ponitur pro toto homine, secundum illud (*Is.* 40.) *Videbit omnis caro, etc.*

Quæritur autem cum nos confitemur Christum natum ex virgine, quare Apostolus dicat eum esse factum ex muliere. Et dicendum quod illud nascitur, quod naturali ordine producitur, sicut fructus ex arbore, vel proles a parente; quod autem ex voluntate agentis producitur, non secundum naturæ ordinem, (sicut domus ab artifice) non potest dici nasci, sed factum. Quia igitur Christus ex virgine processit naturali ordine quantum ad aliquid, scilicet quod conceptus est ex fœmina, spatio novem mensium, dicitur natus. Quia vero quantum ad aliquid non naturali ordine, sed sola virtute divina processit absque virili semine, dicitur factus. Eva autem dicitur ex Adam facta, non nata. Isaac autem ex Abraham natus, non factus. Item quare specialiter dicitur ex semine David, et non ex semine Abrahæ, cui promissio facta fuit de Christo, secundum illud (*Galat.* 3.) *Abrahæ dictæ sunt promissiones*. Et dicendum est quod factum est ad dandam spem veniæ peccatoribus, quia David peccator fuit, ex cujus semine nascitur Christus; Abraham vero justus, ad commendandam etiam dignitatem regiam Christi Romanis, regnum gentium tenentibus.

Excluditur etiam per verba ista triplex error Manichæorum. Primo quidem quod dicunt non eumdem esse Deum veteris testamenti, et qui est pater Domini nostri Jesu Christi: quod excluditur per hoc quod dicit Apostolus. Quod Deus ante promiserat per prophetas suos de filio suo in scripturis sanctis, scilicet veteris testamenti. Secundo vero quod damnant scripturas veteris testamenti, quas Apostolus hic dicit sanctas. Non enim aliæ scripturæ fuerunt sanctæ ante evangelium. Tertio quod dicunt Christum habuisse carnem fantasticam, quod excluditur per hoc quod dicit Christum factum ex semine David secundum carnem ei, id est ad gloriam patris, secundum illud (*Joan.* 8.) *Ego gloriam meam non quæro, sed gloriam ejus qui misit me.*

LECTIO 3.

4. ***Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri.***

Commendata origine Christi, hic commendat virtutem ipsius, et ponit tria. Primo prædestinationem cum dicit (*Qui prædestinatus est.*) Secundo dignitatem seu virtutem cum dicit (*Filius Dei in virtute.*) Tertio signum sive effectum cum dicit (*Secundum spiritum sanctificationis.*)

Circa primum considerandum est quod nomen prædestinationis a destinatione sumitur. Dicitur enim prædestinatus quasi ante destinatus. Destinatio autem dupliciter sumitur; quandoque pro missione: dicuntur enim destinati, qui ad aliquid mittuntur, secundum illud (1 *Machab.* 1.) *Destinaverunt aliqui ex populo, et abierunt ad regem.* Quandoque vero destinare idem est quod proponere; secundum illud (2 *Machab.* 6.) *Destinavit Eleazarus non admittere illicita.* Hæc autem secunda significatio a prima derivari videtur. Sicut enim nuntius qui mittitur ad aliquid dirigitur, ita quod proponimus ad finem aliquem ordinamus. Secundum hoc igitur prædestinare nihil aliud est quam ante in corde disponere quid sit de re aliqua faciendum.

Potest tamen aliquis de futura re seu operatione disponere. Uno modo quantum ad ipsam rei constitutionem, sicut artifex disponit qualiter debeat facere domum. Secundo modo quantum ad ipsum usum, vel gubernationem rei: sicut aliquis disponit qualiter debeat uti suo equo, et ad hanc secundam prædispositionem pertinet prædestinatio, non ad primam. Id enim quo aliquis utitur refert in finem: quia ut Augustinus dicit in libro de doctrina Christiana, uti, est referre aliquid in finem quo fruendum est. Sed cum res in seipsa constituitur, non dirigitur ex hoc ipso in aliud. Unde prædispositio constitutionis rei, proprie prædestinatio dici non potest. Ergo idem est negare prædestinationem, quod negare præordinationem divinam ab æterno de his quæ sunt fienda in tempore, sed quia omnia naturalia pertinent ad constitutionem rei ipsius, quia vel sunt principia ex quibus res constituitur, vel ex hujusmodi principiis consequuntur: consequens est quod naturalia proprie sub prædestinatione non cadant, sicut non dicimus proprie quod homo est prædestinatus habere manus.

Relinquitur ergo quod prædestinatio dicatur proprie eorum solum quæ sunt supra naturam in quæ rationalis creatura ordinatur. Supra autem naturam rationalis creaturæ est Deus solus, cui unitur rationalis creatura per gratiam. Uno modo quantum ad actum ipsius Dei, puta cum per gratiam prophetiæ, communicatur homini præcognitio futurorum, quæ est propria Deo. Et hujusmodi dicitur gratia gratis data. Alio modo quantum ad ipsum Deum, cui unitur rationalis creatura communiter quidem secundum effectum dilectionis, secundum illud (1 *Joan.* 4.) *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Quod quidem fit per gratiam gratum facientem, quæ est gratia adoptionis. Alio modo quæ est singularis Christo per unionem in esse personali. Et hæc dicitur gratia unionis. Sicut ergo hominem

esse unitum Deo per gratiam adoptionis cadit sub prædestinatione, ita etiam esse unitum Deo per gratiam unionis in persona, sub prædestinatione cadit : et quantum ad hoc dicit, qui prædestinatus est filius Dei. Et ne hoc referatur ad filiationem adoptionis, additur, *in virtute* : quasi diceret, prædestinatus est, ut sit talis filius, ut habeat æqualem imo eamdem virtutem cum Deo patre : quia ut dicitur (*Apoc.* 5.) *Dignus est agnus qui occisus est accipere virtutem et divinitatem*, quin imo ipse Christus est Dei virtus secundum illud (1 *Cor.* 1.) *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* Unde (*Joan.* 5.) *Quæcumque pater facit, hæc et filius similiter facit.*

Respectu vero gratiæ gratis datæ non dicitur aliquis prædestinari simpliciter, quia gratia gratis data non ordinatur directe ad hoc quod ille qui eam recipit, ad finem ultimum dirigatur, sed ut per eam alii dirigantur, secundum illud (1 *Cor.* 12.) *Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem.*

Manifestum est autem quod id quod est per se, est mensura et regula eorum quæ dicuntur per aliud, et per participationem. Unde prædestinatio Christi, qui est prædestinatus ut sit filius Dei per naturam, est mensura et regula vitæ, et ita prædestinationis nostræ, qui prædestinamur in filiationem adoptivam, quæ est quædam participatio et imago naturalis filiationis, secundum illud (*Rom.* 8.) *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui.* Sicut igitur homo Christus prædestinatus non est, propter merita præcedentia, sed ex sola gratia, ut sit filius Dei naturalis, ita et nos ex sola gratia, non ex meritis prædestinamur, ut simus filii Dei adoptivi, secundum illud (*Deut.* 9.) *Ne dicas in corde tuo, cum deleverit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo: propter justitiam meam introduxit me Dominus, ut terram hanc possiderem.* Est igitur manifestum ad quid sit ista prædestinatio; sc. ad hoc quod aliquis sit Dei filius in virtute.

Sed restat inquirendum, quis est iste qui est ad hoc prædestinatus. Cum autem prædestinatio antecessionem importet, videtur quod ille qui est prædestinatus ut sit filius Dei in virtute, non semper fuerit filius Dei in virtute. Non enim videtur esse prædestinatio de eo quod semper fuit, quia hoc non potest antecessionem habere. Si igitur poneremus secundum Nestorium, quod persona filii hominis esset alia a persona filii Dei, nulla esset dubitatio: quia possemus dicere, quod persona creata filii hominis, quæ non fuit ab æterno, ex tempore incœpit esse filius Dei in virtute. Et simile est si quis dicat quod est alia hypostasis vel suppositum filii Dei et filii hominis. Sed hæc aliena sunt a fide, ut supra dictum est.

Cum igitur non solum sit eadem persona filii Dei et filii hominis, sed etiam hypostasis et idem suppositum, ratione cujus non potest dici vere et proprie, quod filius hominis est factus filius Dei, ne aliquod suppositum creatum intelligatur esse, de quo de novo prædicatur filius Dei : pari ratione videtur quod non possit dici filius hominis esse prædestinatus filius Dei, quia filius hominis supponit suppositum æternum, quod fuit semper filius Dei. Unde antecessio quam importat prædestinatio, locum non habet. Propter hoc igitur, Origenes dicit, quod littera non debet esse: *Qui prædestinatus est :* sed, *Qui destinatus est filius Dei in virtute*, ut nulla antecessio designetur : et secun-

dum hoc planus est sensus, quia Christus destinatus sc. missus est a Deo patre in mundum tanquam verus filius Dei, in virtute divina.

Sed quia communiter omnes libri latini habent, *qui prædestinatus*, aliter alii hoc exponere voluerunt secundum consuetudinem Scripturæ, in qua dicitur aliquid fieri quando innotescit, sicut Dominus post resurrectionem dicit (*Matth.ult.*) *Data est mihi omnis potestas*, quia post resurrectionem innotuit, talem potestatem sibi esse datam ab æterno. Sed secundum hoc quod dicit prædestinatus, non proprie accipitur; quia prædestinatio est de eo, quod pertinet ad gratiam, non autem in hoc gratia Christo facta est, quod ejus virtus divina innotuit, sed potius nobis. Et ideo etiam in Glossa dicitur, quod secundum hunc sensum prædestinatus large ponitur pro præscito, ut sit sensus, Christus prædestinatus est, sc. ab æterno præscitus, ut innotesceret ex tempore esse filius Dei in virtute.

Unde quidam alii prædestinationem ad ipsam unionem referentes, non attribuerunt eam personæ, sed naturæ, ut sit sensus: *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute*, sc. cujus natura prædestinata est, ut sit ei unita, qui est filius Dei in virtute. Sed hæc etiam expositio impropria est et extorta. Cum enim prædestinatio importet ordinem in finem, ejus est prædestinari, cujus est per suam operationem ordinari in finem. Agere autem propter finem, non est naturæ, sed personæ. Ideo si proprie accipiatur, oportet quod prædestinatio attribuatur ipsi personæ Christi.

Sed quia persona Christi subsistit in duabus naturis, humana sc. et divina, secundum utramque potest aliquid dici de eo: sicut enim de homine potest aliquid dici secundum corpus, ut tangi et vulnerari, aliquid autem secundum animam, ut intelligere et velle, ita et de Christo potest aliquid dici, et secundum divinam naturam, sicut ipse de se dicit (*Joan.*10.) ***Ego et pater unum sumus***; aliquid secundum humanam naturam, sicut cum dicimus eum crucifixum et mortuum, et hoc modo dicitur esse prædestinatus secundum humanam naturam. Quamvis enim ipsa persona Christi semper fuerit filius Dei, tamen non semper fuit, ut existens in humana natura esset filius Dei, sed hoc fuit ineffabilis gratiæ.

Est autem alia ratio de hoc participio, *factus*, quod designat actum realem, et de hoc participio, *prædestinatus*, quod designat actum animæ. Anima enim secundum suum intellectum et rationem, potest distinguere ea, quæ sunt secundum rem conjuncta. Potest enim aliquis de pariete albo cogitare, et loqui; seorsum quidem quantum ad hoc quod est paries, seorsum autem ex hoc quod est albus. Ita etiam in prædestinatione. Nam prædestinatio potest attribui personæ Christi secundum quod subsistit in humana natura, licet non attribuatur ei secundum quod subsistit in divina.

Unde et Apostolus, prius filium Dei incarnatum esse præmiserat, et postea ei prædestinationem attribuit, ut intelligatur prædestinatus esse secundum quod factus est ex semine David secundum carnem, et sic a filio Dei explicando incarnationis mysterium, descendit ad carnem, et a carne secundum prædestinationem, ascendit ad filium Dei, ut ostendatur, quod neque gloria divinitatis impedivit infirmitatem carnis, neque infirmitas carnis diminuit majestatem Dei.

Quæritur autem in Gloss. 1. quidem, utrum Christus, secundum quod homo, sit filius Dei: et videtur quod

sic : quia hic est Christus qui prædestinatus est ut sit, sed secundum quod homo est prædestinatus ut sit, ergo secundum quod homo, est filius Dei. Et dicendum quod si *ly* secundum quod, denotat unitatem suppositi, verum est, quod secundum quod homo, est filius Dei, quia unum est suppositum Dei et hominis. Si autem designat conditionem naturæ vel causam, falsum est : non enim ex natura humana habet ut sit filius Dei. In argumento autem est fallacia compositionis et divisionis, ex eo quod *ly* secundum quod, potest determinare participium Prædestinatus, et sic verum est, quod secundum quod homo, est prædestinatus, vel potest determinare ipsum esse filium Dei, ad quod ordinatur prædestinatio : et sic falsum est. Non enim prædestinatus est, ut secundum quod homo, sit filius Dei, et in hoc sensu procedit ratio.

Secundo quæritur utrum Christus secundum quod homo, sit persona. Et dicendum quod si *ly* secundum quod, referatur ad ipsum suppositum hominis, concedendum est quod ipsum suppositum hominis est persona divina. Si vero designet naturæ conditionem vel causam, sic Christus secundum quod homo, non est persona, quia humana natura non causat novam personalitatem in Christo. Adjungitur enim digniori in cujus personalitatem transit. Item objicitur de hoc quod Glossa dicit, quod qui suscepit, et quod suscepit est una persona. Id autem quod suscepit filius Dei, est humana natura, ergo humana natura est persona. Et dicendum est, quod hujusmodi locutiones sunt exponendæ, ut sit sensus quod ille qui suscepit, et natura quam suscepit, uniuntur in una persona.

Quarto quæritur utrum hoc sit verum, homo est assumptus a verbo, et videtur quod sic, secundum illud (*Ps.* 64.) *Beatus quem elegisti et assumpsisti.* Et dicendum est, quod cum homo supponat suppositum æternum, non potest proprie dici quod homo sit assumptus a verbo : non enim assumitur idem a seipso, sed exponendum est sicubi inveniatur homo assumptus, id est humana natura.

Quinto quæritur, utrum hæc sit vera, iste homo semper fuit. Et dicendum est hanc esse veram, propter hoc quod homo supponit æternum suppositum. Unde Hebr. ult. dicitur, Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula : non tamen cum reduplicatione est vera hujusmodi propositio. Non enim ille homo secundum quod homo est, semper fuit, sed secundum quod est filius Dei. Sic igitur patet et de præordinatione et de virtute filii Dei.

Restat tertium sc. de signo, quod tangitur in eo quod subditur, *Secundum spiritum, etc.* Est enim proprium virtutis divinæ per collationem Spiritus S. sanctificare homines (*Lev.* 20.) *Ego Dominus qui sanctifico vos.* Ipse etiam Spiritum S. solus dare potest, secundum illud (*Is.* 42.) *Hæc dicit Dominus Deus creans cœlos.* (*Et infra.*) *Dans flatum populo qui est super terram, et spiritum calcantibus eam.* Ex hoc igitur apparet Christum habere virtutem divinam, quia ipse dat Spiritum S. secundum illud (*Joan.* 15.) *Cum venerit paracletus quem ego mittam.* Ejus etiam virtute sanctificamur secundum illud. (1 *Cor.* 6.) Sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi et spiritu Dei nostri. Dicit ergo, quod Christus sit filius Dei in virtute apparet, *Secundum spiritum sanctificationis*, id est, secundum quod dat spiritum

sanctificantem, quæ quidem sanctificatio incœpit ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri, id est, ex mortuis, secundum illud (*Joan.* 7.) *Nondum erat spiritus datus; quia nondum Jesus fuerat glorificatus*, quod non est sic intelligendum, quod nullus ante Christi resurrectionem spiritum sanctificantem acceperit : sed quia ex illo tempore quo Christus resurrexit, incœpit copiosius et communius spiritus sanctificationis dari.

Potest etiam intelligi, quod hic designentur duo signa virtutis divinæ in Christo. Primum quidem ex hoc quod dicit secundum spiritum sanctificationis, sive intelligatur secundum sanctificantem spiritum, sicut dictum est : sive intelligatur secundum hoc quod ipse per spiritum sanctum est in utero virginali conceptus, quod est signum divinæ virtutis in ipso, secundum illud (*Luc.* 1.) *Spiritus sanctus superveniet in te.* Et postea sequitur, *Ideoque et quod ex te nascetur, sanctum vocabitur filius Dei.* Secundum autem signum virtutis divinæ est resuscitatio mortuorum, secundum illud (*Joan.* 5.) *Sicut pater suscitat mortuos, et vivificat, sic et filius.*

Est ergo sensus, quod apparet Christum esse filium Dei in virtute ex resurrectione mortuorum, sc. ex hoc quod mortuos fecit secum resurgere, secundum illud (*Matth.* 27.) *Multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt*, et tandem faciet omnes resurgere, secundum illud (*Joan.* 5.) *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, et qui audierint, vivent.* Vel potest intelligi de spirituali resurrectione mortuorum, quæ est a peccatis, secundum illud (*Eph.* 5.) *Surge qui dormis, et exurge a mortuis.* Dicuntur autem mortui Jesu Christi, qui ab ipso resuscitantur, sicut et infirmi alicujus medici a quo sanantur.

Possunt autem hæc duo signa ad duas præcedentes clausulas referri hoc modo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem : et hoc secundum spiritum sanctificationis, ex quo sc. caro ejus concepta est, qui prædestinatus est filius Dei in virtute, et hæc apparent in resurrectione mortuorum, etc. Sed prima expositio est melior.

LECTIO 4.

5. *Per quem accepimus gratiam et Apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus,*

6. *In quibus estis et vos vocati Jesu Christi :*

7. *Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis, Gratia vobis et pax a Deo patre et Domino nostro Jesu Christo.*

Postquam commendavit Christum ab origine et virtute, hic commendat ipsum ex liberalitate, quæ ostenditur ex muneribus quæ fidelibus contulit. Ponitur autem duplex munus.

Unum quidem commune omnibus fidelibus, scilicet gratia per quam reparamur, quam quidem a Deo per Christum accepimus. Unde dicit, *Per quem accepimus omnes fideles gratiam.* (*Joan.* 1.) *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Et hic infra (*Rom.* 5.) *Per quem accessum habemus in gratiam istam in qua stamus.* Conveniens est enim, ut sicut per verbum Dei omnia ista facta sunt, ut habetur (*Joan.* 1.) Ita per ipsum sicut per artem omnipotentis Dei omnia instaurentur, sicut et artifex eadem arte

reparat domum qua condidit. (*Coloss.* 1.) *Per eum placuit Deo reconciliare omnia, sive quæ in cælo, sive quæ in terra sunt.*

Aliud autem est munus spirituale collatum Apostolis quod tangit subdens, *Et Apostolatum*, quod est præcipuum inter ecclesiasticos gradus, (1 *Cor.* 12.) *Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primum quidem Apostolos.* Apostolus autem idem est quod missus. Sunt enim a Christo missi, quasi ejus auctoritatem et vicem gerentes. (*Joan.* 20.) *Sicut misit me pater, et ego mitto vos*, id est, cum plenitudine auctoritatis. Unde ipse Christus Apostolus nominatur (*Hebr.* 3.) *Considerate Apostolum et pontificem Jesum Christum.* Unde et per ipsum tanquam principalem Apostolum sive missum alii sunt secundario Apostolatum consecuti. (*Luc.* 6.) *Elegit duodecim, quos et Apostolos nominavit.* Præmittit autem gratiam Apostolatui, tum quia non ex meritis, sed ex gratia Apostolatum sunt consecuti (1 *Cor.* 15.) *Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, gratia autem Dei sum id quod sum*, tum etiam quia Apostolatus digne haberi non potest nisi præhabita gratia sanctificante. (*Ephes.* 4.) *Unicuique nostrum data est gratia, etc.*

Describit autem hunc Apostolatum. Primo quidem ex utilitate cum subdit, *Ad obediendum fidei* : quasi diceret, ad hos sumus missi, ut faciamus homines fidei obedire. In his obedientia locum habet quæ voluntarie facere possumus, his autem quæ sunt fidei voluntate consentimus non ex rationis necessitate, cum sint supra rationem. Nullus enim credit nisi volens, ut dicit Aug. Et ideo circa fidem locum habet. (*Infra.* 6.) Obedistis ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. De hoc fructu dicitur (*Joan.* 15.) *Posui vos ut eatis, etc.*

Secundo describitur ex amplitudine cum subditur. In omnibus gentibus, quia non tantum in una gente Judæorum, sed ad instructionem omnium gentium sunt directi. (*Matth. ult.*) *Euntes docete omnes gentes.* Specialiter Paulus in omnes gentes Apostolatum acceperat, ut ei competere possit quod dicitur (*Is.* 49.) *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandum tribus Jacob et fæces Israel convertendas, dedi te in lucem gentium.* Tamen ab ejus Apostolatu exclusi non erant Judæi præsertim qui inter gentes habitabant. (*Infra* 11.) Quamdiu quidem ego sum gentium Apostolus ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex ipsis.

Tertio ex plenitudine potestatis cum subdit, pro nomine ejus, sc. vice et auctoritate ipsius. Sicut enim Christus in nomine patris venisse dicitur (*Joan.* 20.) *Quasi plenam patris auctoritatem habens*, ita et Apostoli in nomine Christi venisse dicuntur quasi in persona Christi. (2 *Cor.* 2.) *Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi.* Vel per hoc describitur ex fine ut sit sensus pro nomine ejus dilatando, non pro aliquo terreno fructu sibi quærendo. (*Act.* 9.) *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum.* Unde ad hoc fideles hortabatur (*Col.* 3.) dicens : *Omnia in nomine Jesu Christi agite.*

Quarto ex potestate super illos, quibus scribebat, qui prædicto Apostolatui erant subjecti. Unde subdit, in quibus, id est, inter quas Gentes nostro Apostolatui subjectas estis et vos, sc. Romani, quamvis sublimes. (*Is.* 26.) *Civitatem sublimem humiliabit, conculcabit eam pes pauperis*, sc.

Christi, gressus egenorum, sc. Apostolorum specialiter Petri et Pauli. (2 *Cor.* 10.) *Usque ad vos pervenimus in evangelio Christi.* Subdit, *vocati Jesu Christi*, id est, a Jesu Christo, secundum illud (*Oseæ* 1.) *Vocabo non populum meum*, vel vocati ut sitis Jesu Christi. (*Infra.* 8) *Quos prædestinavit, hos et vocavit.* Vel vocati Jesu Christi, id est, dicti a Jesu Christo Christiani. (*Act.* 11.) Ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli Christiani. Consequenter describuntur personæ salutatæ, et primo ex loco cum dicit, *Omnibus qui sunt Romæ*, signanter autem omnibus scribit, quia omnium salutem cupiebat. (1 *Cor.* 7.) *Volo omnes homines esse sicut meipsum.* (*Act.* 23.) dictum est ei, *Oportet te et Romæ testificari.*

Secundo describuntur personæ salutatæ ex gratiæ dono, ibi *Dilectis Dei.*

Circa quod primo ponitur prima gratiæ origo quod est Dei dilectio. (*Deut.* 33.) *Dilexit populos omnes, sancti in manu illius sunt.* (1 *Joan.* 4.) *Non quasi nos dilexerimus Deum*, sc. prius, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Dei enim dilectio non provocatur ex bono creaturæ, sicut dilectio humana, sed magis ipsum bonum creaturæ causat, quia diligere est bonum velle dilecto : voluntas autem Dei est causa rerum, secundum illud (*Ps.* 134.) *Omnia quæcumque voluit, fecit.*

Secundo ponitur vocatio, cum subdit, *Vocatis*, quæ quidem est duplex. Una exterior, secundum quam vocavit Petrum et Andream. (*Matth.* 4.) Alia est vocatio interior, quæ est secundum interiorem inspirationem. (*Prov.* 1.) *Vocavi et renuistis.* Tertio ponit gratiam justificationis, cum dicit, *Sanctis*, id est, per gratiam, et sacramenta gratiæ sanctificatis. (1 *Cor.* 6.) *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, ut sitis dilecti a Deo, vocati ad hoc quod sitis sancti.*

Deinde ponuntur bona quæ eis optat : quæ sunt, *gratia et pax.* Quorum unum, scilicet gratia, est primum inter Dei dona, quia per eam justificatur impius. (*Infra* 3.) *Justificati gratis per gratiam ipsius.* Aliud autem, scilicet pax, est ultimum quod in beatitudine perficitur. (*Ps.* 147.) *Qui posuit fines tuos pacem.* Tunc enim erit perfecta pax, quando voluntas requiescet in plenitudine omnis boni consequens immunitatem ab omni malo. (*Is.* 32.) *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.* Et sic per hæc duo bona, alia media intelliguntur.

Ostendit etiam consequenter unde sint hujusmodi bona expectanda, cum subdit, *A Deo patre nostro.* (*Jacob.* 1.) *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum.* (*Ps.* 83.) *Gratiam et gloriam dabit Dominus.* Addit autem, et Domino Jesu Christo : quia ut dicitur (*Joan.* 1.) *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Ipse etiam dicit (*Joan.* 4.) *Pacem meam do vobis.* Quod autem dicit, Deo patre nostro, potest teneri essentialiter pro tota trinitate, quæ dicitur pater, quia nomina importantia relationem ad creaturam communia sunt toti trinitati : sicut creator et Dominus. Addit autem et *Domino Jesu Christo.* Non quod sit alia persona a tribus, sed propter humanam naturam, per cujus mysterium ad nos dona gratiarum perveniunt. (2 *Pet.* 1.) *Per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit.* Vel potest dici, quod hoc quod dicit, Deo patre nostro, tenetur pro persona patris, quæ secundum proprietatem dicitur, pater Christi, sed secundum appropriationem, pater noster. (*Joan.* 20.) *Ascendo ad patrem meum et patrem*

vestrum. Tangitur autem persona filii, cum dicitur, Et Domino Jesu Christo. Persona autem Spiritus Sancti expressa non ponitur, quia intelligitur in donis ejus, quæ sunt gratia et pax. Vel etiam quia intelligitur in duabus personis, patris et filii, quarum est unio et nexus.

LECTIO 5.

8. *Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur in universo mundo.*
9. *Testis enim est mihi Deus, cui servio in spiritu meo in evangelio filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio,*
10. *Semper in orationibus meis obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.*
11. *Desidero enim videre vos, ut aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos :*
12. *Id est, simul consolari in vobis per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam.*
13. *Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc, ut aliquem fructum habeam in vobis, sicut et in cæteris Gentibus.*
14. *Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum :*
15. *Ita quod in me promptum est, et vobis, qui Romæ estis, evangelizare*
16. *Non enim erubesco evangelium.*

Præmissa salutatione, hic Apost. epistolarem tractatum incipit. In quo primo ostendit affectum suum ad eos quibus scribebat, ut reddat auditores benevolos. Secundo instruit eos de veritate quæ pertinet ad virtutem gratiæ Christi, ibi. *Virtus enim Dei est.* Ostendit autem affectum ad eos tripliciter.

Primo quidem ex gratiarum actione, qua de eorum bonis gratias agit. Secundo ex oratione quam pro eis ad Deum fundit, ibi. *Testis enim est mihi Deus.* Tertio ex desiderio visitationis eorum, ibi. *Obsecrans si quo modo.*

Circa primum tria oportet considerare. Primo quidem gratiarum actionis ordinem, cum dicit, *Primum quidem gratias ago Deo meo.* Necesse est enim ut in omnibus gratiarum actionem præmittamus secundum illud (2 *Thess. ult.*) *In omnibus gratias agite.* Non enim est dignus beneficium consequi, qui de acceptis beneficiis gratias non agit. (*Sap.* 16.) *Ingrati spes tanquam hybernalis glacies tabescet.* (*Et Eccl.* 1) Ad locum unde exeunt flumina revertuntur, quia ad principium unde proveniunt beneficia, revertuntur, sc. per gratiarum actiones, ut iterum fluant, sc. per iteratam beneficiorum exhibitionem. In omnibus autem quæ petimus vel agimus divino beneficio indigemus, et ideo ante omnia debet gratiarum actio præmitti.

Secundo designat personas tres, quarum una est persona, cui fit gratiarum actio, quam designat, dicens, *Deo meo,* sc. cui debetur gratiarum actio de omnibus bonis, quia ab eo fluunt. (*Jacob.* 1.) *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, etc.* Et quamvis sit Deus omnium per creationem et gubernationem, secundum illud infra 4. Dominus omnium, specialiter tamen dicitur esse Deus justorum tripliciter. Primo quidem secundum specialem curam quam de eis gerit. (*Ps.* 33.) *Oculi Domini super justos.* Et alibi dicit *Dominus illuminatio mea.* Secundo, per specialem cultum. (*Exod.* 15.) *Iste Deus meus et glorificabo eum.* Tertio,

quia eorum prœmium. (*Gen.* 15.) *Ego Dominus merces tua magna nimis.* Secunda persona est mediatoris, quam tangit, dicens, *per Jesum Christum.* Eodem enim ordine debet gratiarum actio in Deum recurrere, quo gratiæ a Deo in nos deveniunt, quod quidem est per Jesum Christum. (*Infra* 5.) *Per quem accessum habemus per fidem in gratiam istam in qua stamus.* Tertia est persona illorum pro quibus gratias agit, quam designat subdens, *pro omnibus vobis* : quia sc. eorum gratias quasi suas reputat propter vinculum charitatis, quasi diceret : majorem horum non habeo gratiam quam ut audiam, etc. Signanter autem dicit, pro omnibus vobis : quia sc. omnibus placere desiderat. (1 *Cor.* 10.) *Sicut et ego per omnia omnibus placeo.* Et omnium salutem cupit : secundum illud (1 *Cor.* 7.) *Volo omnes homines esse sicut meipsum.*

Tertio ponit materiam gratiarum actionis, cum subdit, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo ; agit quidem gratias de fide, eo quod est bonorum omnium spiritualium fundamentum. (*Hebr.* 11.) *Est autem fides sperandarum substantia rerum.* Commendantur autem Romani de fide : quia fidem de facili susceperant, et in eadem firmiter permanebant. Unde et usque hodie apud eos plurima fidei signa ostenduntur in visitatione sanctorum locorum : ut Hieronimus dicit super epist. ad Galatas. Nondum tamen perfectam fidem habebant : quia aliqui eorum præventi erant a pseudo-apostolis, ut crederent legis ceremonias evangelio jungendas. Gaudet autem et gratias agit de eorum fide, non solum propter eos, sed propter utilitatem inde consequentem : quia sc. eorum exemplo, qui erant domini Gentium, aliæ Gentes provocabantur ad fidem : quia ut dicit Glos. prompte facit inferior, quod videt fieri a superiori, propter quod admonentur prælati, ut fiant forma gregis ex animo. (1 *Pet. ult.*) Consequentur cum dicit, *Testis enim, etc.* Ostendit affectum suum ad eos ex oratione quam pro eis fundit. Et quia orationis negotium in secreto agitur coram Deo secundum illud (*Matth.* 6.) *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora patrem tuum.* Dei testimonio probat se pro eis orare. Primo ergo inducit testem. Secundo manifestat supra quod testimonium inducat, quod sine intermissione.

Testem autem inducit, cum dicit, *Testis est mihi Deus*, sub cujus testimonio omnia aguntur. (*Hier.* 19.) *Ego sum judex et testis.* Et ut justum testem non frustra se invocare ostendat, ponit consequenter quomodo sit ei conjunctus. Primo quidem quantum ad servitium, cum dicit, *Cui servio*, sc. per latriæ cultum. (*Deut.* 6.) *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.* Secundo, quantum ad modum serviendi, cum dicit, *In spiritu meo.* Quasi dicat, non solum in exteriori servitio corporali, sed præcipue interius secundum spiritum. (*Joan.* 4.) *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate adorare oportet.* Vel *in spiritu*, sc. in spiritualibus observantiis, non in carnalibus, sicut Judæi. (*Phil.* 3.) *Nos sumus circumsisio, qui spiritu servimus Deo.* Tertio, quantum ad officium, in quo servit, sc. in evangelio filii ejus, secundum illud supra eodem : Segregatus in evangelium. Quod quidem est filii Dei tripliciter. Uno modo, quia est de ipso. (*Luc.* 2.) *Evangelizo vobis gaudium magnum.* Alio modo, quia est ab ipso prædicatum ex proprio officio. (*Luc.* 4.) *Quia et aliis civitatibus opor-*

tet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum. Tertio, quia est ab eo injunctum. (*Marc. ult.*) *Prædicate evangelium omni creaturæ.* Sed secundum Aug. cum idem sit, testis est mihi Deus, quod juro per Deum, videtur Apost. facere contra id quod Dominus dicit (*Matth.* 5.) *Ego dico vobis, non jurare omnino.* (*Jac. ult.*) *Ante omnia autem fratres mei, nolite jurare.* Sed sicut dicit Aug. lib. contra Manich. Intellectus sacræ scripturæ ex actibus sanctorum intelligitur. Idem enim spiritus quo sacræ scripturæ sunt editæ, secundum illud (2 *Pet.* 1.) *Spiritu sancto inspirati, loculi sunt sancti Dei,* sanctos viros ad operandum inducit. (*Infra* 8.) *Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei.* Ex hoc ergo quod Paulus jurasse invenitur, ostenditur verbum Domini et Apost. Jacobi non sic esse intelligendum quasi juramentum sit omnino illicitum, sed quia ad hoc homo niti debeat, ut quantum ex ipso est juramento non utatur tanquam quodam bono et per se appetibili, tum propter periculum quod imminet ex frequenti juratione, ne homo labatur in perjurium propter labilitatem humanæ linguæ, secundum illud (*Eccl.* 23.) *Jurationi non assuescat os tuum, nam multi, etc.* Tum etiam quia contra reverentiam Dei facere videtur qui ipsum absque necessaria causa testem inducit. Unde (*Eccl.* 23.) *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo.* Unde nec Apost. jurasse invenitur nisi scribendo : quando homo cum majori deliberatione et cautela loquitur. Est autem quandoque necessarium juramentum, ut fides verbo dicentis adhibeatur, quod quandoque utile est etiam ei qui audit. Et sic Apost. jurat propter utilitatem auditorum, quibus erat utile ut ei crederent, quasi non quærens quod sibi utile est, sed multis, ut salvi fierent. Unde quod Dominus dicit (*Matth.* 5.) Quod amplius est, sc. quam simplex verbum, a malo est, non est intelligendum a malo ejus qui jurat, sed ejus qui exigit juramentum : non quidem a malo culpæ, nisi in casu quando existimat quis eum a quo exigit juramentum esse falsum juraturum : tunc enim est grave peccatum, ut dicit August. Sed intelligit, esse a malo pœnæ, scilicet ignorantia qua nescimus an sit verum, quod dicitur nobis.

Est autem duplex modus jurandi. Unus quidem per simplicem attestationem, sicut cum dicitur, per Deum, vel, testis est mihi Deus, et hoc modo Apostolus jurat hic. Alius autem per execrationem, quando scilicet aliquis implorat divinum testimonium secundum aliquam pœnam sibi infligendam si mentitur, secundum illud (*Ps.* 7.) *Si reddidi retribuentibus mihi mala, etc.* Et hoc etiam modo Apostolus jurat. (2 *Cor.* 1.) *Testem Deum invoco in animam meam.*

Consequenter hic ponit id supra quod eum testem invocat, dicens, quod memoriam vestri facio semper in orationibus meis quæ sunt sine intermissione, sc. quia semper in orationibus suis pro eis orabat propter utilitatem communem, quæ ex eorum conversione proveniebat. (1 *Reg.* 12.) *Absit hoc peccatum a me in Domino, ut cessem orare pro vobis.* Quod autem dicit, *Memoriam vestri facio,* dupliciter potest intelligi. Uno modo sic, Memoriam vestri habeo, secundum illud (*Ps.* 136.) *Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.* Alio modo, Memoriam vestri facio, sc. orationem Deo, qui respicit orationes humilium. Et sic dum sancti pro aliquibus orant, quodammodo divino aspectui proponuntur, sicut et

cætera sanctorum facta. Unde (3 *Reg.* 17.) dixit mulier ad Heliam : *Ingressus es ad me, ut remorarentur iniquitates meæ.* Quasi illud sit in memoria et in oculis Dei quod contra justos agitur. Quod autem dicit, orationes sine intermissione se habere, congruit ei, quod dicit (2 *Thess. ult.*) *Sine intermissione orate.* Et (*Luc.* 18.) *Oportet semper orare et nunquam deficere.* Quæ quidem possunt intelligi tribus modis. Uno modo, quantum ad ipsum actum orandi, et sic semper vel sine intermissione orat, qui statutis temporibus et horis orat. (*Act.* 3.) Petrus et Joannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Alio modo, quantum ad finem orationis, qui est, ut intellectus noster ascendat in Deum. Et sic tamdiu homo orat, quamdiu totam vitam suam in Deum ordinat. (1 *Cor.* 10.) *Sive manducatis, sive bibitis, etc.* Tertio quantum ad causam, dum enim aliquis agit, unde alii pro eo orent, ipse orare videtur, ut patet in his qui dant eleemosynas pauperibus qui pro eis orant. (*Eccl.* 29.) *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, etc.* Sic ergo continuanda est littera, *gratias ago pro vobis*, quia bona vestra reputo quasi mea, quod patet ex hoc, quod pro vobis oro, sicut pro meipso.

Deinde cum dicit, *Obsecrans, etc.* probat affectum suum ex desiderio visitationis. Et primo ponit desiderium. Secundo propositum exequendi, ibi. *Nolo autem vos ignorare, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit desiderii signum. Secundo desiderii causam, ibi. *Desidero enim.* Signum autem desiderii est oratio quam pro hoc faciebat, ex hoc autem signum ostenditur desiderii hujusmodi.

Primo quidem intensum per hoc quod dicit, Obsecrans, quasi ob sacra contestans, sicut pro aliquo magno, quod mea merita excedit. (*Prov.* 18). *Cum obsecrationibus loquitur pauper, et dives effabitur rigide.* Quod autem intense desideratur, magnum desideranti videtur. Secundo ostenditur esse anxium, cum dicit, si quo modo. Quæ enim anxie aliquis desiderat, quærit adipisci quocumque modo, sive facili sine laborioso. (*Phil.* 1.) *Quid enim dum omni modo prædicetur sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuncietur. Et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.* Tertio ostenditur esse diuturnum in hoc, quod dicit, *Tandem aliquando*, sc. post longa desideria. Justi enim non ad horam, sed perseveranter afficiuntur. (*Prov.* 17.) *Omni tempore diligit qui amicus est.* Quarto ostenditur esse rectum ex hoc, quod est divinæ voluntati conforme. Unde subdit, Prosperum iter habeam et hoc in voluntate Dei id est secundum voluntatem ejus, secundum quam solum aliquid reputo prosperum, sicut et Dominus dicit (*Matth.* 26.) *Non mea voluntas, sed tua fiat.*

Deinde cum dicit, *Desidero enim, etc.* Ostendit desiderii causam, quæ quidem est duplex. Una utilitas eorum qui erant visitandi. Unde dicit *Desidero enim videre vos.* (*Phil.* 1.) *Cupio omnes vos esse in visceribus Christi.* Et hoc non in vanum, sicut est in amicitia seculari, sed ut impartiar id est *tradam vobis aliquid gratiæ spiritualis*, non tanquam auctor gratiæ, sed sicut minister. (1 *Cor.* 4.) *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et hoc ad confirmandos vos*, sc. in fide quam suscepistis. (*Luc.* 22.) *Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* Impartitur autem gratiam minister multipliciter. Tum per administrationem sacramentorum gratiæ. (1 *Pet.* 4.) *Unusquisque sicut accepit*

gratiam in alterutrum illam administrantes, etc. Tum per exhortationem sermonum. (*Ephes.* 4.) *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* Secunda causa est mutua consolatio quæ consideratur in convictu amicorum. Unde subdit, Id sc. me videre vos et impartiri gratiam, et me simul consolari cum vobis per eam, quæ invicem est fidem vestram atque meam. Ad mutuam enim consolationem redit, si unanimes in fide reddamur. (2 *Cor.* 7.) *Qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus, in adventu Titi. Non solum, etc.*

Deinde cum dicit, *Nolo autem vos ignorare*, ne videatur esse vanum desiderium, subdit propositum prosequendi. Et primo proponit propositum. Secundo ostendit causam propositi, ibi. *Ut aliquem fructum.* Tertio concludit propositi promptitudinem, ibi. *Ita quod in me.* Circa primum duo facit. Primo ponit propositum. Secundo impedimentum, ibi. *Et prohibitus sum, etc.* Dicit ergo primo. *Non solum desidero vos videre, sed etiam proposui ad hoc operam dare* : et hoc *fratres nolo vos ignorare, quia sæpe proposui venire ad vos, ut dilectionem meam ostenderem, non solum verbo et lingua, sed etiam opere et veritate*, ut dicitur (1 *Joan.* 3.) Secundo tangit obstaculum impediens eum ab isto proposito exequendo, dicens, *Prohibitus sum usque adhuc*, et hoc vel a diabolo, qui nititur impedire prædicationem, ex qua provenit salus hominum. (*Prov.* 25.) *Ventus aquilo dissipat pluvias*, id est doctrinas prædicatorum. Vel etiam ab ipso Deo, secundum cujus nutum dispensantur prædicatorum itinera et verba. (*Job.* 37.) *Nubes* sc. prædicatores, *spargunt lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitum quocumque eas voluntas gubernantis duxerit.* Unde et (*Act.* 16.) dicitur, *Transeuntes autem Phrygiam et Galatiæ regionem vetati sunt a Spiritu Sancto loqui.* Et iterum *tentabant ire in Bithiniam, et non permisit eos spiritus Jesu.* Utrumque autem horum vult Apostolus eos non ignorare propter eorum utilitatem, ut sc. cognoscentes affectum Apostoli, devotius ejus verba suscipiant, et impedimentum visitationis ejus imputent suæ culpæ, et sic corrigantur. Nam in pœnam culpæ dicitur (*Is.* 5.) *Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem.*

Deinde ponit causam duplicem propositi. Quarum prima est utilitas. Unde dicit, *Ut aliquem fructum habeam in vobis sicut in cæteris Gentibus*, quibus sc. prædicavi. Quod potest dupliciter intelligi. Uno modo quasi dicat. Ut faciam aliquem fructum in vobis per meam prædicationem. (*Joan.* 15.) *Ut eatis et fructum afferatis.* Alio modo quasi ex eorum conversione ei fructus accrescat, secundum illud (*Joan.* 4.) *Qui metit, mercedem accipit, et fructum congregat in vitam æternam.* Alia autem causa est debitum, quod sibi imminebat ex suscepto officio. (1 *Cor.* 9.) *Si non evangelizavero, væ mihi est, etc.* Et quia universalem Gentium Apostolatum susceperat omnibus se asserit debitorem, secundum illud (1 *Cor.* 9.) *Cum essem liber ex omnibus, omnium me servum feci.*

Et ideo duplicem diversitatem ponit. Unam quidem secundum diversitatem Gentium, cum dicit, *Græcis ac Barbaris.* Dicitur autem aliquis Barbarus dupliciter. Uno modo secundum quid, qui sc. est extraneus quoad aliquem, secundum illud (1 *Cor.* 14.) *Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor Barbarus.* Alio modo sim-

pliciter, qui sc. est quasi extraneus a communitate hominum, inquantum ratione non regitur. Unde proprie Barbari dicuntur, qui ratione non reguntur, secundum quod dictum est (2 *Machab.* 15.) *Ne ita ferociter ac barbare feceris*, id est inhumane, et quia Græci fuerunt primilegum inventores, omnes Gentiles qui humanis legibus reguntur, nominat Græcos. De Judæis autem, qui divinis legibus regebantur, mentionem non facit: quia non erat institutus Apostolus Judæorum, sed Gentilium. (*Gal.* 2.) *Ita ut illi in circumcisis, nos autem in Gentibus.* Ex utraque autem causa concludit promptitudinem voluntatis, cum subdit, Ita *quod in me*, id est quantum ad me pertinet, dummodo aliunde non impediar, promptum est, etiam vobis qui Romæ estis evangelizare. (*Exod.* 35.) *Egressaque omnis multitudo filiorum Israël de conspectu Moysi, obtulit mente promptissima atque devota.* Et excludit impedimentum promptitudinis, sc. erubescentiam, propter quam multi ea prætermittunt, quæ alias facerent prompte, et hoc est quod subdit, *Non enim erubesco evangelium*, quod quidem infidelibus apud quosdam erubescibile videbatur, propter id quod dicit (1 *Cor.* 1.) *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam.* Non est autem secundum rei veritatem erubescendum propter id quod sequitur, Ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. Unde dicitur (*Luc.* 9.) *Qui erubuerit me et meos sermones, hunc filius hominis erubescet.* Et inde est quod baptizati liniuntur chrismate in fronte signo crucis, ubi est sedes verecundiæ, ne scilicet Evangelium erubescant.

LECTIO 6.

16. *Virtus enim Dei, in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco.*
17. *Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit.*
18. *Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in injustitia detinent.*
19. *Quia quod notum est Dei manifestum est illis. Deus enim illis manifestavit.*
20. *Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas.*

Postquam Apostolus Romanos fideles quibus scribebat, sibi benevolos reddidit ostendendo affectum suum ad eos, hic incipit instruere eos de his quæ pertinent ad evangelicam doctrinam, in quam se segregatum prædixerat. Et primo ostendit virtutem evangelicæ gratiæ. Secundo exhortatur ad executionem operum hujus gratiæ. 12. cap. ibi. (*Obsecro itaque.*)

Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. (*Revelatur enim.*) Circa primum, tria facit. Primo proponit virtutem evangelicæ gratiæ. Secundo exponit ibi (*Justitia enim.*) Tertio expositionem confirmat, ibi (*sicut scriptum est.* Dicit ergo primo, Ideo evangelium non erubesco, quia quamvis, ut dicitur (1 *Cor.* 1.) *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia sit, nobis tamen virtus Dei est.* Virtus enim Dei est: quod potest intelligi dupliciter, uno modo, quia virtus Dei in

evangelio manifestatur, secundum illud. (*Ps.* 110.) *Virtutem operum suorum annunciabit populo suo.* Alio modo, quia ipsum evangelium in se Dei virtutem continet, secundum illud (*Ps.* 67.) *Dabit voci suæ vocem virtutis.*

Circa quam virtutem tria sunt consideranda. Primo quidem ad quid se ista virtus extendat, et hoc designatur, cum subditur, In salutem. (*Jac.* 1.) *In mansuetudine suscipite insitum verbum quod potest salvare animas vestras.* Quod quidem fit tripliciter. Uno modo, inquantum per verbum evangelii remittuntur peccata. (*Joan.* 15.) *Jam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Secundo, inquantum per evangelium homo consequitur gratiam sanctificantem. (*Joan.* 17.) *Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est.* Tertio inquantum perducit ad vitam æternam. (*Joan.* 6.) *Verba vitæ æternæ habes.* Secundo, per quem modum evangelium salutem conferat, quia per fidem, quod designatur, cum dicitur omni credenti, quod fit tripliciter. Primo per prædicationem. (*Marc. ult.*) *Prædicate evangelium omni creaturæ; qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Secundo, per confessionem. (*Infra* 10.) *Oris confessio fit ad salutem.* Tertio per scripturam. Unde etiam verba evangelii scripta virtutem salutiferam habent, sicut beatus Barnabas infirmos curabat, evangelium superponendo.

Cavendæ sunt tamen superstitiones characterum, quia hoc est superstitiosum. Unde (*Ezech.* 9.) *Illi salvati sunt, in quorum frontibus est scriptum Thau, quod est signum Crucis.* Tertio quibus evangelium fit in salutem: quia tam Judæis quam Gentibus. Non enim Judæorum tantum Deus est, sed et Gentium (*Infra* 3.) *Et ideo subdit, Judæo primum et Græco.* Per Græcum, omnem Gentilem intelligens, eo quod a Græcis Gentilium sapientia est exorta. Sed cum (*Infra* 10.) dicatur, Non est distinctio Judæi et Græci, quomodo hic Judæo primum? Dicendum est ergo quod quantum ad salutis finem consequendum non est distinctio inter eos. Æqualem enim consequuntur mercedem utrique, sicut pro labore etiam in vinea priores et posteriores eumdem denarium acceperunt, ut dicitur (*Matth.* 20.) Sed quantum ad ordinem salutis, Judæi sunt primi, quia eis promissiones sunt factæ. (*Ut infra* 15.) *Et in eorum gratiam sunt Gentiles assumpti, ac si ramus oleastri inseratur in bonam olivam, ut* (*infra* 11.) Ex his etiam salvator noster natus est. (*Joan.* 4.) *Salus ex Judæis est.* Exponit autem consequenter quomodo evangelium sit in salutem, cum dicit, *Justitia enim Dei revelatur in eo ex fide in fidem.* Quod quidem dupliciter potest intelligi. Uno modo de justitia qua Deus justus est, secundum illud (*Ps.* 10) *Justus Dominus et justitias dilexit.* Et secundum hoc sensus est, quod justitia Dei, qua sc. justus est servando promissa, in eo revelatur, sc. in homine credente evangelio: quia credit Deum implesse quod promisit de Christo mittendo: et hoc ex fide sc. Dei promittentis. (*Ps.* 144.) *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis.* In fide sc. hominis credentis. Vel alio modo, ut intelligatur de justitia Dei, qua Deus homines justificat. Nam justitia hominum dicitur, qua se homines propriis viribus justificare præsumunt. (*Infra* 10.) *Ignorantes Dei justitiam et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.* Quæ quidem justitia revelatur in evangelio, inquantum per fidem evangelii homines justificantur secundum quodcumque tempus. Unde sub-

dit, ***Ex fide in fidem***, id est ex fide veteris testamenti procedendo in fidem novi testamenti, quia ab utroque homines justificantur, et salvantur per fidem Christi, quia eadem fide crediderunt venturum, qua nos venisse credimus. Et ideo dicitur (1 *Cor*. 3.) ***Habentes eamdem speciem fidei, credimus propter quod loquimur***. Vel potest intelligi ex fide prædicatorum in fidem auditorum. (*Infra* 11.) *Quomodo credent ei quem non audierunt*? Vel ex fide unius articuli in fidem alterius, quia ad justificationem requiritur omnium articulorum fides. (*Apoc*. 1.) *Beatus qui legit et audit verba prophetiæ hujus*, sc. omnia, non unum tantum. Alio modo potest intelligi ex fide præsenti in fidem futuram, id est in plenam visionem Dei : quæ quidem dicitur fides ratione certæ et firmæ cognitionis. Hoc autem ratione evangelicæ cognitionis (1 *Cor*. 13.) *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*. Probat autem hanc expositionem, cum subdit, sicut scriptum est : *Justus autem meus ex fide vivit*. Quod quidem accipitur secundum litteram 70. Nam in littera nostra, quæ est secundum Hebraicam veritatem, dicitur, Justus ex fide sua vivit. Dicitur autem justus meus, sc. a me justificatus, et apud me justus reputatus. (*Infra* 4.) Si autem Abraham ex operibus legis justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim scriptura dicit? *Credidit Abraham Deo et reputatum est ei ad justitiam*. Unde ex hoc subditur, Ex fide vivit, sc. vita gratiæ. (*Gal*. 2.) *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei*. Quatuor autem hic considerare oportet circa fidem.

Primum quidem quid sit fides. Importat enim assensum quemdam cum certitudine ad id quod non videtur ex voluntate, quia nullus credit nisi volens, ut Aug. dicit. Et secundum hoc differt credens a dubitante, qui in neutram partem assentit. Differt etiam ab opinante, qui assentit in unam partem, non cum certitudine, sed cum formidine alterius. Differt etiam a sciente, qui per certitudinem assentit ex necessitate rationis. Et secundum hoc fides est media inter scientiam et opinionem.

Secundo considerandum est, an fides sit virtus, et manifestum est, quod non est virtus, si accipiatur pro eo quod creditur, secundum illud, Fides Catholica hæc est, ut unum Deum in trinitate. Si autem accipiatur pro habitu quo credimus, sic quandoque est virtus quandoque non. Est enim virtus, principium actus perfecti. Actus autem ex duobus principiis dependens non potest esse perfectus, si alteri principiorum desit sua perfectio, sicut equitatio non potest esse perfecta, si vel equus bene non vadat, vel sessor equum ducere nesciat. Actus autem fidei, qui est credere, dependet ex intellectu, et voluntate movente intellectum ad assensum. Unde actus fidei erit perfectus, si voluntas perficiatur per habitum charitatis, et intellectus per habitum fidei, non autem si habitus charitatis desit, et ideo fides formata charitate est virtus, non autem fides informis.

Tertio considerandum est quod idem numero habitus fidei, qui sine charitate erat informis, adveniente charitate fit virtus : quia cum charitas sit extra essentiam fidei, per ejus adventum vel recessum, non mutatur substantia ejus.

Quarto considerandum est quod sicut corpus vivit per animam naturali vita, ita anima vivit per Deum vita gratiæ. Primo autem Deus animam in-

habitat per fidem. (*Eph.* 3.) *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris,* nec tamen est perfecta habitatio, nisi fides per charitatem sit formata, quæ per vinculum perfectionis nos unit Deo, ut dicitur (*Colos.* 3.) Et ideo quod hic dicit, Ex fide vivit, intelligendum est fide formata. Deinde cum dicit (*Revelatur enim ira Dei*) probat quod dixerat, sc. virtutem evangelicæ gratiæ esse omnibus hominibus in salutem. Et primo ostendit quod est necessaria ad salutem. Secundo quod est efficax sive sufficiens. 5. cap. ibi (*Justificati igitur ex fide.*) Circa primum duo facit. Primo ostendit virtutem evangelicæ gratiæ fuisse necessariam ad salutem Gentibus : quia sc. sapientia de qua confidebant, salvare eos non potuit. Secundo ostendit quod fuit necessaria Judæis, quia sc. circumcisio et lex et alia in quibus confidebant, eis salutem non attulerunt, secundo cap. ibi (*Propter quod inexcusabilis es.*) Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi : (*Quia quod notum est Dei.*) Proponit autem tria.

Primo quidem pœnam dicens, recte dico quod in eo justitia Dei revelatur. Revelatur enim in eo ira Dei, id est, vindicta ipsius, quæ dicitur ira Dei secundum similitudinem hominum irascentium, qui vindictam quærunt, extra tamen Deus vindictam infert ex animi tranquillitate. (*Sap.* 12.) *Tu autem dominator noster cum tranquillitate judicas.* Et de hac ira Dei dicitur (*Joan.* 3.) *Qui incredulus est filio, non videbit vitam : sed ira Dei manet super eum.* Hoc autem dicitur, quia quidam philosophi dicebant, a Deo non esse pœnas peccatorum : contra id quod dicitur in (*Ps.* 93.) *Qui corripit gentes, non arguet?* Unde additur, De cælo, quia credebant circa cælestia ejus providentiam occupari, ita quod ad res terrenas non se extenderet. (*Job.* 22.) *Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat.* Sed sicut etiam in (*Ps.* 101.) dicitur, *Dominus de cælo in terram prospexit.* Vel dicitur de cœlo eorum iniquitatem demonstrare, quia maxime ex magnitudine cœli creatoris virtutem intelligere debuerunt. (*Job.* 20.) *Revelabunt cœli iniquitatem ejus.* Vel de cœlo venturi ad judicium. (*Act.* 5.) *Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum, ita veniet.*

Secundo ponit culpam, pro qua pœna infligitur. Et primo quidem culpam, quæ contra Deum committitur, cum subdit. *Super omnem impietatem.* Sicut enim pietas dicitur cultus qui Deo exhibetur, tanquam summo parenti, sic impietas dicitur peccatum quod est contra cultum divinum. (*Ezech.* 18.) *Impietas impii super eum erit.* Secundo ponit culpam quæ committitur in homine, cum dicit. (*Et injustitiam*). Nam justitia est per quam homines sibi invicem ratione conveniunt et communicant. (*Job.* 35.) *Filium hominis adjuvabit justitia tua.* Tertio ponit cognitionem quam de eo habuerunt, cum subdit. (*Hominum eorum qui veritatem Dei*) id est, veram de Deo cognitionem detinent in injustitia quasi captivatam. Nam vera Dei cognitio quantum est de se, inducit homines ad bonum, sed ligatur quasi captivitate detenta per injustitiæ affectum, per quam, ut (*Ps.* 11.) dicitur: *Diminutæ sunt veritates a filiis hominum.*

Deinde cum dicit, (*Quia quod notum est*) manifestat propositum, ordine tamen retrogrado. Primo enim consentit quod sapientes Gentilium de Deo cognoverunt veritatem. Secundo ostendit quod in eis impietas et injustitia fuerit, ibi (*Ita ut sint inexcusa-*

bilet.) Tertio quod iram Dei incurrerunt, ibi (*Qui cum justitiam Dei.*) Circa primum tria facit. Primo ostendit quid de Deo cognoverunt. Secundo ostendit a quo hujusmodi cognitionem acceperunt, ibi (*Deus enim illis.*) Tertio ostendit per quem modum, ibi (*Invisibilia enim*). Dicit ergo primo, recte dico quod veritatem Dei detinuerunt. Fuit enim in eis quantum ad aliquid vera Dei cognitio, quia quod notum est Dei, id est, quod cognoscibile est de Deo ab homine per rationem, manifestum est in illis, id est, manifestum est eis ex eo quod in illis est, id est, ex lumine intrinseco. Sciendum est ergo quod aliquid circa Deum est omnino ignotum homini in hac vita sc. quid est Deus. Unde et Paulus invenit Athenis, aram inscriptam, *Ignoto Deo*, et hoc ideo quia cognitio hominis incipit ab his quæ sunt ei connaturalia, sc. a sensibilibus creaturis, quæ non sunt proportionatæ ad repræsentandam divinam essentiam.

Potest tamen homo ex hujusmodi creaturis Deum tripliciter cognoscere, ut Dionysius dicit in libro de divinis nominibus. Uno quidem modo per causalitatem, quia enim hujusmodi creaturæ sunt defectibiles et mutabiles, necesse est eas reducere ad aliquod principium immobile et perfectum, et secundum hoc cognoscitur de Deo an est. Secundo per viam excellentiæ. Non enim reducuntur omnia in primum principium sicuti in propriam causam et univocam, prout homo hominem generat, sed sicut in causam communem et excedentem, et ex hoc cognoscitur quod est super omnia. Tertio per viam negationis, quia si est causa excedens, nihil eorum quæ sunt in creaturis potest ei competere, sicut etiam neque corpus cœleste proprie dicitur grave vel leve, aut calidum aut frigidum. Et secundum hoc dicimus Deum immobilem et infinitum, et si quid aliud hujusmodi dicitur: hujusmodi autem cognitionem habuerunt per lumen rationis inditum. (*Ps.* 4.) *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Deinde cum dicit (*Deus illis manifestavit*) ostendit a quo auctore hujusmodi cognitio eis fuerit manifestata, et dicit quod Deus illis manifestavit, secundum illud (*Job.* 35.) *Docet nos super jumenta terræ.* Ubi considerandum est quod unus homo alteri manifestat, explicando conceptum suum per aliqua signa exteriora, puta per vocem vel scripturam. Deus autem dupliciter aliquid homini manifestat. Uno modo infundendo lumen interius, per quod homo cognoscit. (*Ps.* 42.) *Emitte lucem tuam et veritatem tuam.* Alio modo proponendo suæ sapientiæ signa exteriora, sc. sensibiles creaturas. (*Eccl.* 1.) *Effudit illam*, sc., sapientiam, *super omnia opera sua.* Sic ergo Deus illis manifestavit, vel interius infundendo lumen, vel exterius proponendo visibiles creaturas, in quibus, sicut in quodam libro, Dei cognitio legeretur.

Deinde cum dicit (*Invisibilia enim ipsius a creatura mundi, etc.*) ostendit per quem modum hujusmodi cognitionem acceperint. Ubi primo considerandum est quæ sunt ista quæ de Deo cognoverunt. Et ponit tria. Primo quidem invisibilia ipsius, per quæ intelligitur Dei essentia, quæ, sicut dictum est, a nobis videri non potest. (*Joan.* 1.) *Deum nemo vidit unquam*, sc. per essentiam vita mortali vivens. (1 *Tim.* 1.) *Regi sæculorum immortali invisibili.* Dicit autem pluraliter invisibilia, quia Dei essentia non est nobis cognita, secundum illud quod est, sc. prout in se est una. Sic erit nobis in patria

cognita, et tunc erit Dominus unus, et nomen ejus unum, ut dicitur Zachar. ult. Est autem manifesta nobis per quasdam similitudines in creaturis repertas, quæ id quod in Deo unum est, multipliciter participant, et secundum hoc intellectus noster considerat unitatem divinæ essentiæ sub ratione bonitatis, sapientiæ, virtutis, et hujusmodi quæ in Deo non sunt. Hæc ergo invisibilia Dei dixit, quia illud unum quod his nominibus seu rationibus in Deo respondet, non videtur a nobis. (*Heb.* 11.) *Ut ex invisibilibus visibilia fierent.*

Aliud autem quod de Deo cognoscitur, est virtus ipsius: secundum quam res ab eo procedunt, sicut a principio. (*Ps.* 146.) *Magnus Dominus, et magna virtus ejus.* Hanc ergo virtutem philosophi perpetuam esse cognoverunt. Unde dicitur, Sempiterna quoque virtus ejus.

Tertium cognitum est quod dicit, Et divinitas. Ad quod pertinet quod cognoverunt Deum sicut ultimum finem, in quem omnia tendunt. Divinum enim bonum dicitur bonum commune quod ab omnibus participatur: propter hoc potius dixit divinitatem, quæ participationem significat, quam deitatem, quæ significat essentiam Dei. (*Col.* 2.) *Et in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis.* Hæc autem tria referuntur ad tres modos cognoscendi supradictos. Nam invisibilia Dei cognoscuntur per viam negationis: sempiterna virtus per viam causalitatis: divinitas per viam excellentiæ.

Secundo considerandum est per quod medium illa cognoverunt quod designatur, cum dicit, per ea quæ facta sunt. Sicut enim ars manifestatur per artificis opera, ita et Dei sapientia manifestatur per creaturas. (*Sap.* 13.) *A magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit creator harum videri.* Tertio ostendit quomodo per ista cognoscatur Deus, cum dicit, Intellecta conspiciuntur. Intellectu enim cognosci potest Deus, non sensu vel imaginatione, quæ corporalia non transcendunt. Deus autem spiritus est, ut (*Joan.* 4.) dicitur. (*Is.* 52.) *Ecce intelliget servus meus.* Quarto potest designari a quo per hunc modum Deus cognoscatur, cum dicitur, A creatura mundi, per quod uno modo potest intelligi homo. (*Marc. ult.*) *Prædicate Evangelium omni creaturæ*, vel propter excellentiam hominis, qui ordine naturæ minor est angelis: sed excellit inter inferiores creaturas, secundum illud (*Ps.* 8.) *Minuisti eum paulo minus ab angelis: omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves, etc.* Vel quia communicat cum omni creatura: habet enim esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis, ut Greg. dicit. Alio modo potest intelligi de universali creatura. Nulla enim creatura ex propriis naturalibus potest Dei essentiam in seipsa videre. Unde et de Seraphim dicitur (*Is.* 6.) *Quod duabus alis velabant caput:* sed sicut homo intelligit Deum per creaturas visibiles, ita angelus per hoc quod intelligit propriam essentiam. Potest autem aliter intelligi per creaturam mundi non ipsa res creata, sed rerum creatio: ac si diceretur, a creatione mundi, et tunc potest dupliciter ordinari. Uno modo, quod intelligatur quod invisibilia Dei intelliguntur per ea quæ facta sunt a creatione mundi, non solum per ea quæ facta sunt tempore gratiæ. Alio modo quod intelligatur, quod a creatione mundi homines inceperunt Deum cognoscere per ea quæ facta sunt. (*Job.* 26.) *Omnes homines vident eum.* Glos. autem dicit quod

per invisibilia Dei, intelligitur persona patris. (1 *Tim. ult.*) *Quem nullus hominum vidit, etc.* Per sempiternam virtutem, persona filii, secundum illud (1 *Cor.* 1.) *Christum Dei virtutem.* Per divinitatem, persona Spiritus Sancti, cui appropriatur bonitas, non quod philosophi ductu rationis potuerint pervenire per ea quæ facta sunt in cognitionem personarum, quantum ad propria quæ non significant habitudinem causæ ad creaturas, sed secundum appropriata. Dicuntur tamen defecisse in tertio signo, id est, in Spiritu Sancto: quia non posuerunt aliquid respondere Spiritui Sancto, sicut posuerunt aliquid respondere patri, sc. ipsum primum principium, et aliquid respondere filio, sc. primam mentem creatam, quam vocabant paternum intellectum, ut Macrobius dicit in libro super somnium Scipionis.

LECTIO 7.

Ita ut sint inexcusabiles.

21. ***Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis: et obscuratum est insipiens cor eorum:***

22. ***Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.***

23. ***Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium.***

24. ***Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis:***

25. ***Quia commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen.***

Postquam Apostolus ostendit veritatem Dei fuisse a Gentibus cognitam: hic ostendit eos fuisse obnoxios culpæ impietatis et injustitiæ. Et primo ostendit hoc quantum ad culpam impietatis. Secundo quantum ad culpam injustitiæ, ibi (***Et sicut non probaverunt, etc.***) Posset autem aliquis credere eos a culpa impietatis excusari propter ignorantiam, sicut Apostolus de se dicit infra (1 *Tim.* 1.) ***Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci.*** Primo ergo ostendit Gentiles non esse excusabiles. Secundo ponit eorum culpam, ibi: (***Et mutaverunt gloriam.***)

Circa primum considerandum est, quod tunc ignorantia culpam excusat, quando sic procedit et causat culpam, quod non causatur a culpa, sicut cum aliquis adhibita diligentia debita dum credit percutere hostem, percutit patrem. Si vero ignorantia causetur ex culpa, non potest subsequentem culpam ignorantia excusare. Unde si quis per ebrietatem homicidium committit non excusatur a culpa, quia peccavit se inebriando. Unde secundum philosophum, meretur duplices mulctationes. Primo igitur proponit quod intendit dicens, ita quod est Dei, notum est eis, ut sint inexcusabiles, id est, ut per ignorantiam excusari non possint. (*Jac.* 4.) ***Scienti bonum et non operanti peccatum est illi*** (*Infra* 2.) ***Propter quod inexcusabilis est.***

Secundo ibi (***Quia cum cognovissent etc.***) Probat quod dixerat, et primo ostendit quod prima eorum culpa ex ignorantia non processit: secundo quod ex hac culpa est ignorantia subsecuta, ibi (***Sed evanuerunt.***) Quod autem prima eorum culpa non fuerit ex ignorantia ostenditur, per hoc quod Dei cognitionem habentes ea non

sunt usi ad bonum. Dupliciter autem Deum cognoverunt, uno modo sicut omnibus supereminentem, et sic ei debebant gloriam et honorem, quæ superexcellentibus debetur : isti ideo dicuntur inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt : vel quia ei debitum cultum non impenderunt, vel quia virtuti ejus et scientiæ terminum imposuerunt, aliqua ejus potentiæ et scientiæ subtrahentes, contra id quod dicitur (*Eccl.* 43.) *Glorificantes dominum quantumcumque poteritis.* Secundo cognoverunt eum sicut omnium bonorum causam, unde ei in omnibus gratiarum actio debebatur, quam tamen ipsi non impendebant, sed potius suo ingenio, et virtuti suæ bona sua ascribebant. Unde subdit, gratias non egerunt sc. domino. (1 *Thess. ult.*) *In omnibus gratias agite.* Deinde cum dicit, (*Sed evanuerunt*) ostendit quod in eis ex culpa est ignorantia subsecuta. Et primo ponit intentum : secundo manifestat propositum, ibi (*Dicentes.*)

Primo ergo proponit culpam, quæ est ignorantiæ causa, cum dicit, Evanuerunt. Vanum enim dicitur quod non habet stabilitatem seu firmitatem : solus autem Deus de se est immutabilis. (*Malac.* 3.) *Ego Deus et non mutor.* Et ideo tunc solum mens humana est a vanitate libera quando Deo innititur, cum autem prætermisso Deo innititur cuicumque creaturæ, incurrit vanitatem. (*Sap.* 13.) *Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei, etc.* (*Ps.* 93.) *Dominus scit cogitationes hominum : quoniam vanæ sunt.* In cogitationibus suis evanuerunt inquantum in seipsis, et non in Deo, fiduciam habebant ; sibi, et non Deo bona sua ascribentes, secundum illud (*Ps.* 11.) *Labia nostra, etc.*

Secundo ponit ignorantiam subsecutam, dicens, Et obscuratum est, id est, per hoc quod obscuratum est, factum est cor eorum insipiens, id est, lumine sapientiæ privatum, per quam homo vere Deum cognoscit. Sicut enim qui oculos corporales a sole materiali avertit, obscuritatem corporalem incurrit, ita ille qui a Deo avertitur de seipso præsumens, et non de Deo, spiritualiter obscuratur. (*Prov.* 11.) *Ubi humilitas*, per quam sc. homo se Deo subjicit, *ibi sapientia* : *ubi superbia, ibi contumelia.* (*Matth.* 11.) *Abscondisti hæc a sapientibus*, secundum quod sc. eis videbatur, *et revelasti ea parvulis*, id est, humilibus, et de his habetur (*Ephes.* 4.) *Gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum.*

Deinde cum dicit, (*dicentes*) exponit quod dixerat, et primo qualiter in cogitationibus suis evanuerunt, cum dicit, (*dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.*) Dicentes, id est, sapientiam sibi a seipsis ascribentes. (*Is.* 5.) *Væ qui sapientes estis in oculis vestris.* (*Is.* 19.) *Quomodo dicetis Pharaoni, filius sapientium, ego filius regum antiquorum? etc.* Secundo exponit quod dixerat, et obscuratum est insipiens cor, cum dicit, stulti facti sunt, quasi contra divinam sapientiam agentes. (*Jer.* 10.) *Stultus factus est omnis homo scientia sua*, de qua sc. præsumebat.

Deinde cum dicit (*Et mutaverunt gloriam*) ponit peccatum impietatis Gentilium. Et primo, quantum ad hoc quod peccaverunt contra Dei gloriam. Secundo, quomodo contra veritatem naturæ ipsius, ibi (*Quia commutaverunt veritatem.*) Circa primum duo facit. Primo ponit impietatis culpam, secundo pœnam, ibi (*Propter quod tradidit.*) Culpa quidem eorum fuit,

quod quantum in ipsis erat, honorem divinum in alium transtulerunt, secundum illud (*Jer.* 2) *Populus meus mutavit gloriam suam in idolum.* Primo ergo ponit id quod mutaverunt: secundo id in quod mutaverunt, ibi (*In similitudinem.*)

Circa primum tria sunt attendenda ex parte Dei. Primo quidem ipsius gloria quam tangit, dicens, *et mutaverunt gloriam*, quod potest intelligi dupliciter. Uno modo de gloria qua homo Deum glorificat, ei cultum latriæ exhibendo. (1 *Tim.* 1.) *Soli Deo honor.* Hanc igitur mutaverunt, cum cultum Deo debitum exhibuerunt aliis. Alio modo potest intelligi de gloria, qua Deus in se gloriosus est, quæ est incomprehensibilis et infinita. (*Prov.* 25.) *Perscrutator majestatis opprimetur a gloria.* Quæ quidem gloria nihil est aliud quam ipsa claritas divinæ naturæ. Lucem enim habitat inaccessibilem. (1 *Tim. ult.*) Hanc autem mutaverunt dum eam aliis attribuerunt. Incommunicabile enim nomen lignis et lapidibus imposuerunt, ut dicitur (*Sap.* 14.)

Secundo notatur incorruptibilitas cum dicit, incorruptibilis, ipse enim solus perfecte incorruptibilis est, qui est omnino immutabilis. Omnis enim mutatio quædam corruptio est. Unde dicitur (1 *Tim. ult.*) *Solus habet immortalitem.*

Tertio notatur naturæ sublimitas cum dicitur, *Dei*: ut enim in (*Ps.* 47.) dicitur, *Deus magnus Dominus.* Ex parte vero ejus in quod mutaverunt, tria correspondentia ponuntur. Nam contra gloriam dicit, in similitudinem imaginis, id est, in similitudinem alicujus rei per modum imaginis ab aliquo expressæ. Manifestum enim est quod similitudo imaginis est posterior illa re cujus est imago. Gloria autem sive claritas Dei est principium omnis speciei et formæ. Et sic dum Dei gloriam in similitudinem imaginis mutaverunt, converterunt primum in ultimum. (*Sap.* 14.) *Acerbo luctu dolens pater, cito sibi rapti filii fecit imaginem.* Contra id quod dixerat incorruptibilis, dicit corruptibilis. (*Ps.* 29.) *Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem?* Sc. quod est amplius jam corruptum sive mortuum. (*Sap.* 15.) *Cum sit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis.* Contra id quod dixit Dei, ponit hominis. (*Job.* 32.) *Non accipiam personam viri et Deum homini non æquabo.* Et quod est abominabilius, homo gloriam Dei transtulit non solum in hominem, qui est ad imaginem Dei: sed etiam ad ea quæ sunt infra hominem. Unde subdit, et volucrum, quantum ad volatilia. Et quadrupedum, quantum ad gressibilia. Et serpentum, quantum ad reptilia. Prætermittit autem pisces tanquam magis ab humana conversatione sejunctos. Hæc autem omnia sunt a Deo homini supposita. (*Ps.* 8.) *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* (*Ezech.* 8.) *Ingredere et vide abominationes pessimas quas isti faciunt hic.* Et ingressus vidi: et ecce omnis similitudo reptilium et animalium, etc.

Est autem notandum, quod sicut dicit Glos. ab adventu Æneæ consueverunt in Italia imagines hominum coli, puta Jovis, Herculis et similium. Sed tempore Cæsaris Augusti devicta Ægypto eorum cultum Romani assumpserunt: qui imagines animalium colebant propter figuras animalium quæ notantur in cælo, quibus Ægyptii tanquam astrologiæ dediti, cultum divinitatis impendebant. Unde et Dominus filios Israel in Ægypto nutritos, ab hujusmodi cultu removet dicens, (*Deut.* 4) *Ne forte oculis ele-*

vatis in cælum videas solem et lunam et omnia astra cœli, etc. Deinde cum dicit (*Propter quod tradidit*), ponit pœnam hujusmodi culpæ respondentem.

Circa quod considerandum est quod homo medium locum obtinet inter Deum et animalia bruta, et cum utroque extremorum communicat : cum Deo quidem secundum intellectualitatem, cum animalibus vero brutis secundum sensualitatem. Sicut igitur homo id quod est Dei mutavit usque ad bestias : ita Deus id quod est divinum in homine secundum rationem, subdit ei quod est brutale in ipso sc. desiderio sensualitatis : secundum illud (*Ps.* 48.) *Homo cum in honore esset, non intellexit,* similitudines sc. divinæ imaginis propter rationem, *comparatus est jumentis insipientibus*. Hoc est ergo quod dicit, *propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis*, ut eorum ratio subderetur desideriis cordis, sc. sensualis affectus de quibus dicitur (*infra* 13.) *Carnis curam ne feceritis in desideriis, etc.* Quod quidem est contra naturalem ordinem hominis, secundum quem ratio appetitui sensibili dominatur. (*Gen.* 4.) *Sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius.* Inducit ergo homines in desideria cordis eorum, sicut in manum dominorum crudelium. (*Is.* 19.) *Tradam Ægyptum in manum dominorum crudelium.* Præcipue tamen circa appetitum sensitivum bestialis quædam deordinatio pertinet ad peccata carnalia. Nam delectationes tactus, circa quas sunt gula et luxuria, manifeste sunt communes nobis et brutis. Et ideo sunt magis exprobrabiles quasi magis brutales, ut dicit Philosophus in tertio Ethicor. Et hoc designatur cum subdit, in immunditiam quæ ad peccata carnalia pertinet : secundum illud (*Ephes.* 5.) *Omnis fornicator aut immundus* : quia sc. homo per hujusmodi peccata maxime convertitur et traditur ad id quod est infra ipsum : unumquodque enim dicitur esse impurum sive immundum ex commixtione vilioris, sicut argentum ex commixtione plumbi. Unde exponens subdit. Ut contumeliis, id est, turpibus et immundis actibus, afficiant, id est, inficiant, corpora sua in semetipsis, id est, non quasi ab aliis coacti, puta a Barbaris, sed a semetipsis hoc agunt propria sponte. (*infra* 9.) *Aut non habet potestatem figulus luti ex eodem luto facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam*, sc. in turpem usum. Sed cum hujusmodi immunditia sit peccatum, videtur quod Deus in eam homines non tradat : quia ut dicitur (*Jac.* 1.) *Deus intentator malorum est.* Dicendum est quod Deus non dicitur tradere homines in immunditiam directe inclinando affectum hominis ad malum, quia Deus omnia ordinat in seipsum. (*Prov.* 16.) *Universa propter se operatus est Dominus.* Peccatum autem est aliquid per aversionem ab eo. Sed indirecte trahit homines in peccatum, inquantum juste subtrahit gratiam per quam homines continebantur ne peccarent, sicut si aliquis alicujus sustentaculum tolleret, diceretur facere casum ejus. Et per hunc modum, primum peccatum est causa sequentis peccati, sequens vero est pœna prioris. Ad cujus evidentiam sciendum est quod unum peccatum potest esse causa alterius indirecte et directe. Directe quidem, inquantum ex uno peccato inclinatur ad aliud, quod fit tripliciter. Uno modo secundum rationem causæ finalis, sicut cum quis ex avaritia vel invidia incitatur ad homicidium committendum. Secundo, secundum rationem causæ mate-

rialis, sicut gula inducit ad luxuriam ministrando materiam. Tertio, secundum rationem causæ moventis, sicut cum ex multis actibus alicujus peccati generatur habitus ad simile peccatum inducens. Indirecte autem, sicut primum peccatum meretur exclusionem gratiæ, qua subtracta homo ruit in aliud peccatum. Et sic primum peccatum est causa secundi indirecte sive per accidens, sicut removens prohibens.

Sed notandum est quod peccatum inquantum hujusmodi non potest esse pœna, quia pœnam contra voluntatem patimur, peccatum autem est voluntarium, ut Aug. dicit : sed quia peccatum habet quædam adjuncta quæ sunt contra voluntatem peccantis, ratione eorum peccatum dicitur pœna præcedentis peccati. Hoc autem est uno modo aliquid præcedens peccatum, sicut subtractio gratiæ, ex qua sequitur ut homo peccet. Alio modo est aliquid adjunctum ipsi peccato vel interius, sicut est inordinatio animi. Unde Aug. dicit in primo confess. jussisti domine, et sic est ut pœna sibi sit omnis inordinatus animus, sive quantum ad exteriores actus, quibus difficultates ac labores adjunguntur, secundum illud quod dicunt impii. (*Sap.* 5.) *Ambulavimus vias difficiles, etc.* Tertio, quantum ad id quod sequitur peccatum, sicut est remorsus conscientiæ, infamia, et similia.

Deinde cum dicit (*Commutaverunt, etc.*) Ponit culpam impietatis quam commiserunt contra veritatem divinæ naturæ. Et primo ponit culpam, secundo pœnam, ibi, (*Propterea tradidit.*) Divina autem natura potest considerari dupliciter. Uno modo secundum quod est ratio cognoscendi, ut veritas prima, et quantum ad hoc dicit, quia commutaverunt veritatem Dei in mendacium, quod quidem potest intelligi dupliciter. Uno modo, quia veram cognitionem quam a Deo acceperunt perversa ratione ad falsa dogmata converterunt, sicut cum dixerunt idola esse Deos, vel Deum non esse omnipotentem, vel omniscientem. (*Jer.* 9.) *Docuerunt linguas suas loqui mendacium.* Alio modo veritatem Dei in mendacium mutaverunt, quia divinitatis naturam, quæ est ipsa veritas, attribuerunt idolo quod est mendacium inquantum non est Deus, ut dicitur (*Jer.* 19.) *Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem quæ eis non profuit. Nunquid faciet homo sibi Deos, et ipsi non sunt dii?* Alio modo potest considerari divina natura, secundum quod est principium essendi omnibus per creationem, et sic debetur ei ab homine interius quidem cultus secundum pium affectum. (*Joan.* 9.) *Si quis cultor est Dei, etc.* exterius vero debetur ei servitus latriæ, secundum illud (*Deut.* 6.) *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies.* Unde et subdit contra eos sc., Coluerunt et servierunt creaturæ potius, etc. Colebant enim cælestia corpora, et aerem et aquam, et alia hujusmodi, secundum illud. (*Sap.* 13.) *Aut ignem aut spiritum aut citatum aerem, etc.* Et in hoc improbat sapientes gentilium, qui quamvis nunquam in imaginibus aliquid numinis esse crederent, sicut sectatores Hermetis credebant, neque ea quæ a poetis fabulose dicebantur de diis crederent esse vera, creaturis tamen aliquibus cultum divinitatis impendebant, ex quibus rationem fabularum assignabant, sicut Varro posuit totum mundum esse Deum propter animam ejus, dicens quod toti mundo, et omnibus partibus ejus, divinitatis cultus impendi potest, sc. aeri, quem vocabant Junonem, et aquæ, quam

vocabant Liæum, et sic de aliis. Platonici etiam posuerunt quod omnibus substantiis rationalibus quæ sunt supra nos cultus divinitatis debetur: puta dæmonibus, animabus cælestium corporum, intelligentiis, id est substantiis separatis. Quamvis autem his quæ supra nos sunt aliquam reverentiam exhibere debeamus, non tamen cultu latriæ, quæ præcipue in sacrificiis et oblatione consistit, per quam homo profitetur omnium bonorum Deum esse auctorem, sicut et in quolibet regno aliquis honor supremo Domino exhibetur, quem non licet transferre in alium. Et ideo subdit, *qui est benedictus*, id est, cujus bonitas est manifesta. Sicut enim dicimur benedicere Deum, inquantum ejus bonitatem corde recognoscimus et ore confitemur. (*Eccles.* 43.) *Benedicentes Deum exaltate illum quantum potestis*. Addit autem, *in sæcula*, quia ejus bonitas est sempiterna ab alio non dependens, sed est omnis boni principium. Et ex hoc sibi debetur omnis latriæ cultus. Addit autem *amen*, ad omnimodam certitudinem asserendam. (*Is.* 65.) *Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo, amen*, quod idem est quod verum, vel fiat.

Videtur autem Apostolus triplicem theologiam tangere gentilium. Primo quidem civilem, quæ observabatur a pontificibus in adoratione idolorum in templo, et quantum ad hoc dicit, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei. Secundo theologiam fabularem, quam poetæ tradebant in theatris, et quantum ad hoc dicit, qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium. Tertio theologiam naturalem, quam observaverunt philosophi in mundo partes mundi colentes, et quantum ad hoc dicit, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam creatori.

LECTIO 8.

26. *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutaverunt naturalem usum in eum qui est contra naturam.*
27. *Similiter autem et masculi relicto naturali usu fœminæ exarserunt in desideriis suis in invicem: masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes.*
28. *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt,*
29. *Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate, susurrones,*
30. *Detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes,*
31. *Insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia.*
32. *Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Posita culpa impietatis, secundum quam contra naturam divinam peccaverunt, hic ponit pœnam, qua sc. ad hoc reducti sunt, ut contra suam naturam peccarent. Et primo ponit pœnam, secundo exponit, ibi (*Nam fœminæ,*) tertio ejus convenientiam ostendit, ibi (*Et mercedem.*) Dicit ergo primo (*propterea*) scilicet quia Dei veritatem in mendacium mutaverunt (*tradidit illos Deus*) non quidem im-

pellendo in malum, sed deserendo (*In passiones ignominiæ*) id est, peccata contra naturam. quæ dicuntur passiones, secundum quod proprie passio dicitur, ex eo quod aliud trahitur extra ordinem suæ naturæ, puta cum aqua calefit, aut cum homo infirmatur. Unde quia per hujusmodi peccata homo recedit ab ordine naturali, convenienter dicuntur passiones (*infra* 7.) Passiones peccatorum. Dicuntur autem passiones ignominiæ, quia non sunt nomine digna, secundum illud (*Ephes.* 5.) *Quæ aguntur in occulto ab eis turpe est dicere*. Si enim peccata carnis communiter exprobrabilia sunt, quia per ea homo deducitur ad id quod est bestiale in homine, multo magis peccatum contra naturam, per quod etiam homo a natura bestiali decidit. (*Oseæ*. 4.) *Gloriam eorum in ignominiam commutabo*.

Deinde cum dicit, (*Nam fœminæ eorum, etc.*) exponit quod dixerat. Et primo quantum ad fœminas, secundo quantum ad masculos, ibi (*Similiter autem et masculi*.) Dicit ergo primo, Ideo illos dico in passiones ignominiæ traditos. (*Nam fœminæ eorum mutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam*.) (1 *Cor*. 11.) *Nec ipsa natura docet vos*. (*Is*. 24.) *Mutaverunt jus, dissipaverunt fœdus sempiternum*, id est, jus naturale.

Est autem considerandum quod dupliciter est aliquid contra naturam hominis. Uno modo contra naturam differentiæ constitutivæ hominis, quæ est rationale, et sic omne peccatum dicitur esse contra naturam hominis, inquantum est contra rationem rectam. Unde et Dam. dicit in 2. lib. quod angelus peccans versus est ex eo quod est secundum naturam in id quod est præter naturam. Alio modo dicitur esse aliquid contra naturam hominis ratione generis, quod est animal. Manifestum est autem quod secundum naturæ intentionem commixtio sexuum in animalibus ordinatur ad actum generationis. Unde omnis commixtionis modus, ex quo generatio sequi non potest, est contra naturam hominis, inquantum est animal. Et secundum hoc dicitur in Glos. naturalis usus est, ut vir et mulier in uno concubitu coeant, contra naturam vero, ut masculus masculum polluat, et mulier mulierem : et eadem ratio est de omni actu coitus, ex quo generatio sequi non potest.

Deinde, cum dicit (*Similiter autem*) exponit quantum ad mares, qui scilicet relicto naturali usu fœminæ exarserunt, id est, extra terminos naturæ arserunt, secundum illud (*Ps*. 105.) *Exarserunt sicut ignis in spinis*. Et hoc (*in desideriis suis*) scilicet carnalibus (*invicem masculi in masculos turpitudinem operantes*.) (*Ezech*. 16.) *Nudabo ignominiam tuam coram eis, etc.*

Deinde cum dicit, (*Et mercedem*) ostendit hanc pœnam convenientem esse culpæ dicens, (*Recipientes in semetipsis*) id est, in deformatione suæ naturæ (*mercedem erroris sui*) scilicet quo Dei veritatem in mendacium commutaverunt, mercedem, id est, retributionem, quam oportuit scilicet eos recipere, secundum justitiæ ordinem, ex qua debitum erat, ut qui in Dei naturam injuriosi fuerant, id quod est proprium sibi creaturis attribuendo, in sui natura contumeliosi existerent. Et quamvis merces proprie videatur in bonum sonare, tamen hic sumitur communiter pro quacumque retributione etiam in malis, secundum modum quo dicitur (*infra*. 9.) *Stipendia peccati mors*. (*Mich*. 1.) *Mercedes eorum igni comburentur*. Et est notandum quod satis rationabiliter Apos-

tolus vitia contra naturam, quæ sunt gravissima inter peccata carnalia, ponit idololatriæ pœnam, quia simul cum idololatria incepisse videntur, scilicet tempore Abrahæ, quando creditur idololatria incepisse. Unde et tunc primo leguntur in Sodomitis punita esse, ut (*Gen.* 19.) Similiter etiam idololatria crescente hujusmodi vitia creverunt. Unde dicitur (2 *Mach.* 4.) Quod Jason ausus est sub ipsa arce optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere. Erat autem hoc non initium sed incrementum quoddam et profectus gentilis, et alienigenæ conversationis.

Deinde cum dicit (*Et sicut non probaverunt*) ostendit eos justitiæ fuisse subjectos. Et primo ostendit ex qua priori culpa in hæc peccata devenerunt. Secundo enumerat horum peccatorum differentias, ibi, (*Repletos omni iniquitate.*) Culpam autem præcedentem ponit cum dicit. : Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, quod potest dupliciter intelligi. Uno modo, quia quamvis lumine rationis, et per creaturas visibiles veram Dei cognitionem habere potuerunt, tamen ut liberius possent peccare non probaverunt, id est, non approbaverunt, ut ipsi haberent Deum in sui notitia. (*Job.* 22.) *Dixerunt Deo, Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* Alio modo potest intelligi, quod ipsi non probaverunt quod Deus in sua notitia haberet facta humana, secundum illud (*Ps.* 93.) *Dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus.* Et secundum hunc sensum convenienter huic culpæ respondet pœna cum subditur, *Tradidit illos Deus in reprobum sensum* : dicitur autem hic sensus hominis non exterior, quo sensibilia cognoscuntur, sed interior, secundum quem judicat de agendis, secundum illud (*Sap.* *Cogitare de illa sensus est cons* *matus.* Dicitur autem sensus repro quo aliquis reprobandum judicium bet de agendis, secundum illud (2 3.) *Homines mente corrupti re* *circa fidem.* (*Jer.* 9.) *Argentum probum vocate eos.* Et ideo sul *Ut faciant ea quæ non conveniu* est, ea quæ a recta ratione discor (*Sap* 3.) *Inutilia opera eorum* Est autem conveniens, ut qui c Dei notitiam peccaverunt vel eum gnoscere nolentes, vel eum cogno non arbitrantes, in perversitatem sus traderentur. Unde et (*Sap.* dicitur : *Peccantium pœna peram* *semper in justorum prævaricatio*

Deinde cum dicit, (*Repletos, etc.*) merat hujusmodi inconvenientia ra : et primo ponit id quod est g rale, dicens : Repletos omni iniqu quia ut dicitur (1 *Joan.* 3.) *peccatum est iniquitas.* Sicut enim nis virtus, inquantum exequitur ceptum legis, habet rationem just ita etiam omne peccatum, inqua a regula legis divinæ discordat, rationem iniquitatis. Et sic in scriptura præcipue peccata arg tur. Dupliciter autem eorum cu exaggerat. Primo quidem intensive hoc quod dicit, repletos. Ille videtur repleri iniquitate, cujus tus est totaliter ad peccandum d situs, secundum illud (*Ps.* *Quorum os maledictione et ama* *dine plenum est.* Secundo exte quia scilicet non tantum in uno caverunt, sed in omnibus. (*Sap* *Infandorum idolorum cultura* *mali causa est.* Consequenter dicit, (*Malitia*) enumerat p in speciali. Et primo quantu transgressionem, quæ opponitur certis negativis. Secundo qua

ad omissionem, quæ opponitur præceptis affirmativis, ibi (*Superbos.*) Circa primum duo facit. Primo ponit peccata, quibus aliquis deterioratur in seipso. Secundo peccata, quibus aliquis fit nocivus proximo, ibi (*Nequitia.*)

Circa primum ponit quidem id primo quod est generale, cum dicit (*Malitia*) quæ est habitus vitiosus virtuti oppositus. Unde ex malitia peccare dicuntur qui ex habitu peccant. (*Ps.* 51.) *Quid gloriaris in malitia?* In speciali ponit peccatum, quo quis deordinatur circa appetitum corporalium delectationum, cum dicit (*Fornicatione.*) Quamvis enim fornicatio proprie sit cum meretricibus, quæ juxta fornices, id est arcus triumphales se publice prostituebant, tamen hic sumitur pro omni illicito concubitu. (*Tob.* 4.) *Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione.*

Secundo ponit vitium, per quod quis deordinatur circa appetitum rerum exteriorum, cum dicit, *Avaritia,* quæ est immoderatus appetitus habendi. (*Hebr. ult.*) *Sint mores sine avaritia, contenti præsentibus.*

Deinde ponuntur peccata quæ tendunt ad nocumentum proximi. Et primo ponit id quod est generale, cum dicit, *Nequitia,* dum scilicet attentat aliquis quod nequit implere, quod maxime contingit circa nocumenta proximorum, quibus non potest aliquis aliquando pro voto nocere. (*Ps.* 7.) *Consumetur nequitia peccatorum.* Consequenter ponit radicem horum peccatorum, dicens, *Plenos invidia,* quæ est dolor de alieno bono : ex quo aliquis incitatur ad nocendum alteri, (*Sap.* 2.) *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum.*

Postea ponuntur nocumenta, et primo manifesta, et quantum ad facta, cum dicit, *Homicidiis,* quæ sunt præcipua nocumenta. (*Oseæ* 4) *Maledictum, mendacium, et homicidium, furtum, et adulterium inundaverunt.* Dicit autem pluraliter, *Homicidiis,* quia homicidium, non solum consistit in opere, sed etiam in voluntate. (1 *Joan.* 3.) *Qui odit fratrem, homicida est,* qui scilicet odit ad occidendum. Et quantum ad verba, cum dicit, *Contentione.* Est autem contentio, impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. (*Prov.* 20.) *Honor est homini qui se separat a contentionibus.*

Deinde ponit nocumenta occulta, et primo illud quod est generale, cum dicit, *Dolo,* quando scilicet aliud simulatur, et aliud agitur. (*Jer.* 9.) *Sagitta vulnerans, lingua eorum, dolum locuta est in ore suo, pacem cum amico suo loquitur, et occulte ei ponit insidias.* Post hæc ponit radicem interiorem horum nocumentorum, cum dicit, *Malignitate,* quæ importat malum ignem, id est malum affectum in corde, secundum illud (*Ps.* 27.) *Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus.* (*Ps.* 5.) *Non habitabit juxta te malignus.* Consequenter ponit nocumenta occulta, quæ præcipue fiunt verbis, cum dicit *Susurrones.* Qui scilicet occulte susurrant in auribus hominum ad seminandum inter eos discordias. (*Eccl.* 18) *Susurro et bilinguis maledictus in populo : multos enim turbavit pacem habentes. Detractores,* qui scilicet detrahunt famæ alicujus occulte, id est, eo ignorante, mala dicentes de eo. (*Eccl.* 10.) *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit.* Et ne putentur ista peccata esse levia quia solo ore committuntur, subdit, *Deo odibiles.* Impugnant enim id maxime quod Deus in hominibus amat scilicet mutuum amorem. (*Joan.* 15.) *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem.* Unde dicitur (*Prov.* 6.) *Sex*

sunt quæ odit Deus, et septimum detestatur anima ejus, sc. qui seminat inter fratres discordias. Addit autem: *Contumeliosos*, qui scilicet mala in faciem inferunt. (1 *Tim.* 1.) *Qui prius fui blasphemus et persecutor et contumeliosus*. Sic ergo tria vitia in materia conveniunt, quia omnes mala dicunt de proximo. Dicit autem in fine, nam susurro intendit discordiam, detractor infamiam, contumeliosus injuriam.

Consequenter ponit peccata quæ pertinent ad omissionem et primo ponit radicem horum peccatorum, cum dicit, *Superbos*. Dicuntur enim superbi quasi super se euntes per inordinatum appetitum excellentiæ : volunt enim præesse, non subesse alienæ regulæ, et ideo præcepta omittunt.(*Eccl.* 10.) *Initium omnis peccati superbia*. Quod verum est quantum ad aversionem a Deo, non quantum ad conversionem ad bonum commutabile. Dicitur enim (1 *Tim. ult.*) quod radix omnium malorum est cupiditas. Secundo ponit processum superbiæ, ex quo primo in corde nascitur elatio, ut sc. homo se super alios efferat. (*Luc.* 18.) *Non sum sicut cæteri hominum*. Unde dicitur contra elatos illud (*Ps.* 130). *Neque elati sunt oculi mei*.

Secundo ex superbia in opere nascitur novitatum præsumptio. Et quantum ad hoc subdit : Inventores malorum, quia enim bona jam a Deo et ab hominibus sunt instituta, consequens est ut ipsi de novo adinveniant mala. (*Is.* 3.) *Adinventiones eorum contra Dominum*. Consequenter ponuntur ipsæ omissiones. Et primo respectu superiorum. Unde quantum ad parentes dicit, *Parentibus non obedientes*. Contra id quod dicitur (*Eph.* 6.) *Filii obedite parentibus vestris in Domino*. Quantum autem ad Deum, dicit, *Insipientes*, id est contra divinam reverentiam agentes. (*Job.* 28). *Ecce timor Domini, ipsa est sapientia : et recedere a malo, intelligentia*. Secundo ponit omissionem, quantum ad seipsum, cum dicit, *Incompositos*, in habitu et in incessu. (*Eccl.* 19.) *Amictus corporis et risus dentium et ingressus hominis enuntiant de illo*. Quidam tamen inculpantur (*Is.* 3) de hoc quod composito gradu incedebant, quia illa compositio excedebat modum communem hominum inter quos conversabantur. Tertio ponit omissionem, quantum ad pares, ad quos debemus habere primo affectum in corde, contra quod dicit *Sine affectione*. (*Prov.* 12.) *Viscera impiorum crudelia*. (2 *Tim.* 3.) *Erunt homines seipsos amantes* sc. et non alios.

Secundo debet homo eis exhibere socialem conversationem, contra quod subdit *Absque fœdere*, quo scilicet aliis socialiter non convivunt (*Judic.* 18.) *Percusserunt eos in ore gladii. eo quod cum nullo hominum haberent quicquam societatis ac negotii*. (*Eccl.* 4.) *Væ soli, quoniam cum ceciderit, etc*. Quarto quantum ad inferiores, subdit, *Sine misericordia*, quam debemus miseris exhibere. (*Jac.* 2.) *Judicium sine misericordia fiet illi qui non facit misericordiam, etc*.

Deinde cum dicit, *Qui cum justitiam*, ostendit eos esse obnoxios iræ sive vindictæ divinæ. Circa quod tria sunt consideranda. Primo naturalis eorum affectus : quia cum cognoscerent Deum justum et omnes alias perfectiones habentem, non crediderunt quod pro peccatis pœnam inferret. (*Soph.* 1.) Dicunt in cordibus suis, non faciet Dominus male. Et hoc est quod dicit, *Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt*. Secundo pœna peccatis eorum debita, cum dicit, Digni sunt morte. (*Infra* 6.) *Stipendia peccati mors est*. Dignum est enim

quod anima quæ deserit Deum, a corpore suo deseratur per mortem corporalem, et finaliter deseratur a Deo per mortem æternam, de qua dicitur in (*Ps.* 33.) *Mors peccatorum pessima.* Et (*Apoc.* 2.) *In his mors secunda non habebit potestatem.* Tertio considerandum est quibus talis pœna debetur. Et primo his qui talia agunt sc. prædicta peccata, secundum illud (*Ps.* 5.) *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium*, et non solum illis qui faciunt, sed etiam his qui consentiunt facientibus. Et hoc dupliciter. Uno modo directe vel laudando peccatum, secundum illud (*Ps.* 9.) *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ.* Vel etiam præbendo consilium et favorem, secundum illud (2 *Par.* 19.) *Impio præbes auxilium.* Alio modo indirecte, quando non reprehendit aut impedit quocumque modo si potest, et præcipue si ex officio incumbat, sicut peccata filiorum imputantur Heli : sicut patet (1 *Reg.* 4.) Hæc etiam specialiter Apost. dicit propter quosdam sapientes Gentilium : qui et si idola non colebant, tamen colentibus non resistebant.

CAPUT II.

Arguuntur tum Judæi tum Gentiles ex eo quod invicem sese judicarent, cum eadem peccata committerent, ubi obiter quæritur, num judex judicans aliquem de peccato, ab ipso etiam judice commisso, peccet mortaliter.

1. *Propter quod inexcusabilis es, o homo, omnis qui judicas. In quo enim alterum judicas, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ judicas.*
2. *Scimus enim quoniam judicium Dei est secundum veritatem, in eos qui talia agunt.*
3. *Existimas autem, o homo, qui judicas eos qui talia agunt et facis ea, quia tu effugies judicium Dei?*
4. *An divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis ejus contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit.*
5. *Secundum autem duritiam tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei.*

Postquam Apostolus ostendit quod Gentiles justificati non sunt ex veritatis cognitione quam habuerunt, hic ostendit quod neque etiam Judæi justificati sunt ex his in quibus gloriabantur. Et sic utrisque est necessaria ad salutem virtus evangelicæ gratiæ. Primo ergo dicit quod Judæi non sunt justificati ex lege. Secundo quod non sunt justificati ex genere, de quo gloriabantur. (3 *Cap.*) *Quid ergo est amplius?* Tertio quod non sunt justificati ex circumcisione. 4. c. *Quid ergo dicemus?*

Circa primum considerandum est, quod Judæi et Gentiles ad fidem conversi se invicem judicabant de priori vita. Judæi enim Gentibus objiciebant, quod sine Dei lege viventes, idolis immolabant. Gentes autem objiciebant Judæis quod lege Dei accepta, eam non ser vabant. Primo ergo utrosque arguit de inordinato judicio. Secundo specialiter ostendit quod Judæi non erant digni præmio : quia ea in quibus gloriabantur non sufficiebant ad salutem, ibi : *Non enim auditores legis.* Circa primum duo facit. Primo confutat humanum judicium. Secundo astruit et commendat divinum, ibi : *Scimus*

enim. Circa primum duo facit. Primo proponit mutuo se judicantes inexcusabiles esse. Secundo assignat rationem, ibi: *In quo autem*. Primo ergo concludit ex præmissis, dicens: Propter quod gentiles veritatem de Deo cognitam in injustitia detinuerunt. O homo qui judicas alium hominem inexcusabilis es, sicut supra 1. dixit, ita ut sint inexcusabiles. Addit autem *Omnis*. Quasi dicat, quicumque sis, sive Gentilis, sive Judæus, quia etiam Gentilis de quo magis videbatur, non potest excusari per ignorantiam, sicut supra ostensum est. (1 *Cor*. 4.) *Nolite ante tempus judicare*. Deinde cum dicit, *In quo enim*, assignat rationem, excludendo causam excusationis. Primo quidem ignorantiam. Secundo innocentiam, ibi: *Eadem enim*. Ignorantia quidem excluditur per judicium: quicumque enim judicat aliquem quasi male agentem, demonstrat se cognoscere illud esse malum, et ex hoc ostendit esse condemnabilem: et hoc est quod dicit, Ideo, inquam, es inexcusabilis. In quo enim judicas alterum quasi male agentem, teipsum condemnas, id est, ostendis te esse condemnabilem. (*Matth*. 7.) *Nolite judicare et non judicabimini*. Non tamen credendum est, quod omne judicium sit condemnationis causa.

Est enim triplex judicium. Unum quidem justum, quod scilicet fit secundum regulam justitiæ. (*Sap*. 1.) *Diligite justitiam qui judicatis terram*. Aliud est judicium non justum, quod scilicet fit contra regulam justitiæ. (*Sap*. 6.) *Cum essetis ministri regni ejus non recte judicastis*. Est autem tertium judicium temerarium, contra quod dicitur (*Eccl*. 5.) *Ne temere quid loquaris*. Quod quidem dupliciter committitur. Uno modo, quando aliquis procedit circa id quod est sibi commissum judicium absque debita veritatis cognitione: contra id quod dicitur (*Job*. 29.) *Causam quam ignorabam diligentissime investigabam*. Alio modo, quando aliquis usurpat sibi judicium de occultis, de quibus solus Deus judicare habet. Contra id quod dicitur (1 *Cor*. 4.) *Nolite ante tempus judicare quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit, etc*.

Est autem aliquid occultum, non solum quo ad nos, sed secundum sui naturam, ad solam Dei cognitionem pertinens. Primo quidem cogitatio cordis, secundum illud (*Jer*. 17.) *Pravum est cor hominis et inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda, et probans renes*. Secundo contingens futurum, secundum illud (*Is*. 41.) *Annunciate quæ ventura sunt in futurum, et dicemus quia dii estis vos*. Et ideo sicut dicit August. de sermone Domini in monte. Duo sunt in quibus temerarium judicium cavere debemus: cum incertum est quo animo quidque factum fuerit, vel cum incertum est, qualis quisque futurus est, qui nunc vel bonus vel malus apparet. Primum ergo judicium non est condemnationis causa, sed secundum et tertium.

Deinde cum dicit, *Eadem enim*, excludit aliam excusationis causam, scilicet innocentiam, quasi dicat. Ideo tu qui judicas alios, teipsum condemnas, quia tu eadem agis quæ judicas, id est, de quibus alios condemnas: et ita videtur quod contra conscientiam agis. (*Matth*. 7.) *Quid autem vides festucam in oculo, etc*. Est tamen sciendum quod non semper cum aliquis aliquem judicat de peccato quod ipse committit, per hoc ipsum semper sibi condemnationem acquirit, quia non semper mortaliter peccat sic judicando: semper tamen suam damnationem manifestat.

Si enim publice sit in peccato de quo alium judicat, videtur scandalizare judicando, nisi forte humiliter se simul cum illo reprehendat pro suo peccato ingemiscens. Si vero sit in eodem peccato, occulte, non peccat judicando alium de peccato eodem, maxime cum humilitate et conatu ad resurgendum: ut Augustinus dicit in libro de sermone Domini in monte. Primum cogitemus cum aliquem reprehendere necessitas nos cogit, utrum tale sit vitium, quod nunquam habuimus: et tunc cogitemus nos etiam habere potuisse, vel tale quod habuimus, et jam non habemus: et tunc tangat memoriam fragilitas communis, ut illam correctionem non odium, sed misericordia præcedat. Si autem invenimus nos in eodem vitio esse, non objurgemus, sed congemiscamus, et ad pariter condolendum invitemus.

Deinde cum dicit, *Scimus enim*, astruit et commendat divinum judicium, et circa hoc tria facit. Primo ponit divini judicii veritatem. Secundo excludit contrariam opinionem, ibi: *Existimas*. Tertio manifestat veritatem, ibi: *Qui reddet unicuique*. Dicit ergo primo, Ideo dico quod teipsum condemnas, cum eadem agis, quæ judicas. Scimus enim, id est, pro certo tenemus, quoniam judicium Dei est in eos qui talia agunt, id est, imminet eis divinum judicium. (*Job* 19.) *Ultor iniquitatis est gladius, et scitote esse judicium.* (*Eccl. ult.*) *Cuncta quæ fiunt adducet Deus in judicio.* Item scimus quod hoc judicium est secundum veritatem. (*Ps.* 95.) *Judicabit orbem terræ in æquitate.* Hominis autem judicium, etiam si juste judicet, non semper est secundum veritatem negotii, sed secundum dicta testium, quæ quandoque dissonant a veritate. Sed hoc non est in divino judicio: quia ut ipse dicit (*Jer.* 29.) *Ego sum judex et testis*. Non etiam fallitur falsis allegationibus, secundum illud (*Job* 41.) *Non parcam ei quasi verbis potentibus, et ad deprecandum compositis.*

Deinde cum dicit, *Existimas autem*, excludit opinionem contrariam. Et primo ponit eam. Secundo assignat causam, ibi: *An divitias*. Tertio improbat, ibi: *Ignoras*. Dicit ergo primo. Ita dixi quod judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Sed nunquid, o homo, quicumque es, qui judicas eos qui talia agunt, et tamen facis ea, superioris judicium non times? existimas quia tu effugies judicium Dei? Quasi dicat, si hoc existimas, falsa est æstimatio tua. (*Ps.* 138.) *Quo ibo a spiritu tuo: et quo a facie tua fugiam?* (*Job* 11.) *Effugium peribit ab eis.*

Deinde cum dicit *An divitias*, ostendit causam hujus falsæ æstimationis. Quia enim homo non statim punitur a Deo pro peccato, æstimat se non esse puniendum. Contra id quod dicitur (*Eccl.* 5.) *Ne dixeris in corde tuo, peccavi, et quid accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor*. Et (*Eccl.* 8.) *Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absque ullo timore filii hominum perpetrant mala.* Attamen peccator ex eo quod centies facit malum, et per patientiam sustentatur, non debet contemnere, sed advertere quod est bonum timentibus eum. Et ideo hic dicit. An contemnis, secundum illud (*Prov.* 18.) *Impius cum in profundum peccatorum venerit contemnit divitias*, id est abundantiam. (*Ephes.* 2.) *Deus qui dives est in misericordia bonitatis ejus*, per quam scilicet in nos diffundit bona secundum illud (*Ps.* 144.) *Aperis tu manum tuam*, et *omnia imples bonitate*. Nam bonum diffusionis rationem importat secundum Dionysium. (*Thren.* 3.) Bonus est

Dominus sperantibus in eum. Et patientiæ, per quam, scilicet, sustinet graviter et ex malitia peccantes. (*Ps.* 7.) *Deus judex justus et patiens, nunquid irascitur per singulos dies?* Et longanimitatis, per quam scilicet diu sustinet homines ex infirmitate peccantes, diu tamen in peccato permanentes. (2 *Pet. ult.*) *Longanimitatem Domini nostri Jesu Christi, salutem arbitramini.*

Deinde cum dicit, *Ignoras*, improbat prædictam causam, scilicet contemptum divinæ patientiæ, et primo fructum divinæ patientiæ demonstrat : secundo periculum contemptus, ibi: *Secundum duritiam autem.* Dicit ergo primo, mirum est quod contemnis. Numquid igitur ignoras quoniam benignitas Dei differentis pœnam? (2 *Pet.* 3.) *Non tardat Dominus promissis, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed ad pœnitentiam reverti.* (*Is.* 3.) *Expectat vos Deus ut misereatur vestri.* Videtur autem Apostolus, ut in Glos. dicitur, tres gradus peccatorum tetigisse. Primo quidem impunitatem sibi promittentium. Secundo contemnentium Dei bonitatem. Tertio vero ignorantium. Unde dicit Glos. Peccas, o homo, dum tibi impunitatem promittis, gravius peccas, quia contemnis, et gravissime peccas, quia ignoras. Sed videtur hoc esse falsum, nam ignorantia alleviat peccatum magis quam aggravet. Est igitur secundum quosdam intelligendum gravissime, id est periculosissime, quia qui ignorat peccatum, non quærit remedium. Vel gravissime propter ignorantiæ speciem, quæ ad infidelitatem pertinet, quæ est gravissimum peccatum. Unde dicitur (1 *Cor.* 14.) *Si quis ignorat, ignorabitur.* Vel gravissime in genere ingratitudinis. Augustinus : Magis enim est ingratus qui beneficium non cognoscit, quam qui diminuit, quod est contemnere. Deinde cum dicit, *Secundum duritiam,* ostendit periculum contemptus, dicens, secundum autem duritiam, quia scilicet ob beneficia divinæ bonitatis non emollitur. (*Eccl.* 3.) *Cor durum male habebit in novissimo,* et cor impœnitens, quod scilicet ad pœnitentiam non flectitur ex Dei patientia et longanimitate. (*Jer.* 8.) *Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo. Thesaurizas tibi iram,* id est multiplicas tibi reatum pœnæ. (*Jac.* 5.) *Thesaurisastis vobis iram in novissimis diebus.* Unde et hic sequitur, *In die iræ*, id est in die judicii: de qua dicitur Sopho. 1. Dies illa dies iræ, quia scilicet nunc Deus vindictam non infert, quam tunc inferet, secundum illud (*Ps.* 74.) *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo. Et revelationis justi judicii Dei,* quia tunc revelabitur justitia divini judicii, quod nunc non creditur esse, aut non videtur esse justum. (*Is.* 56.) *Juxta est salus mea ut veniat, et justitia mea ut reveletur.* Et quia Glossa hic dicit, quod per duritiam et cor impœnitens significatur peccatum in Spiritum Sanctum, quod est irremissibile : ideo oportet videre quid sit peccatum in Spiritum Sanctum, et quomodo sit irremissibile.

Est igitur sciendum, quod secundum antiquos doctores Ecclesiæ qui fuerunt ante Augustinum, scilicet, Athanasium, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, et Chrysostomum, peccatum in Spiritum Sanctum dicitur blasphemia, qua opera Spiritus Sancti spiritui immundo attribuuntur, ut patet (*Matth.* 12.) quod quidem dicitur irremissibile et in hoc sæculo et in futuro, quia pro hoc peccato puniti sunt Judæi, etiam in hoc sæculo per Romanos, et in futuro per dæmones. Vel quia non habet

aliquam rationem excusationis, sicut habebat blasphemia, quam dicebant in Christum, inquantum erat filius hominis: secundum illud (*Matth.* 11.) *Ecce homo vorax et potator vini*. Ad quod poterant induci per infirmitatem carnis, sicut et in veteri testamento, quia filii Israel murmuraverunt pro defectu panis et aquæ: ut legitur (*Exod.* 16.) Quasi humanum fuit et facile remissibile, sed quod postea dixerunt coram idolo: (*ut Exod.* 32.) *Isti sunt dii tui Israel qui te eduxerunt de terra Ægypti:* peccaverunt in Spiritum Sanctum, scilicet, opus Dei dæmonibus attribuentes. Unde et eorum peccatum dicitur irremissibile, cum Dominus subdit, *Ego autem in die ultionis visitabo peccatum eorum.* Augustinus autem dicit, peccatum in Spiritum Sanctum esse verbum vel blasphemiam, quam quis dicit contra Spiritum Sanctum, per quem fit remissio peccatorum, secundum illud (*Joan.* 20.) *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, etc.* Et hoc quidem corde, scilicet, ore et opere, dum aliquis perseverat in peccato usque in finem ultimum. Et sic finalis impœnitentia, est peccatum in spiritum, de qua manifestum est esse irremissibile.

Magistri vero sequentes dicunt peccatum in Spiritum Sanctum, scilicet quod committitur ex certa malitia, quæ contrariatur appropriato Spiritui Sancto, scilicet bonitati, sicut et peccatum in filium Dei, quod est ex ignorantia, quæ opponitur sapientiæ, quæ appropriatur filio. Et similiter peccatum in patrem potest dici quod sit ex infirmitate, quæ contrariatur potentiæ, quæ est appropriata patri. Sic ergo peccatum quod est in patrem, vel in filium, dicitur remissibile, quia ex hoc ipso peccatum videtur aliquam excusationem habere, quia ex ignorantia, vel ex infirmitate committitur. Quod autem ex certa malitia committitur, nullam in se habet excusationis causam: sed ideo dicitur irremissibile, quia non habet in se, unde remittatur, licet quandoque Deus illud ex sua bonitate remittat, sicut quandoque ex sua virtute curat morbum qui est de se incurabilis. Et secundum hoc assignantur sex species peccati in Spiritum Sanctum, excludentes ea per quæ peccatum remittitur, quorum prima duo accipiuntur per respectum ad ea quæ se tenent ex parte Dei, scilicet spes divinæ misericordiæ, cui opponitur desperatio: et timor divinæ justitiæ, cui opponitur præsumptio. Alia vero duo accipiuntur ex parte hominis, scilicet, contemptus boni commutabilis, cui opponitur obstinatio, quæ hic duritia dicitur, per quam scilicet aliquis firmat animum suum ad peccatum: et destinatio aversionis a Deo, cui opponitur cor impœnitens, quod scilicet nunquam proponit per pœnitentiam reverti ad Deum. Alia vero accipiuntur ex parte donorum Dei, quorum unum est fides, secundum illud (*Prov.* 15.) *Per fidem purgantur peccata, etc.* huic opponitur impugnatio veritatis agnitæ. Aliud autem est charitas, secundum illud (*Prov.* 10.) *Universa delicta operit charitas*, et huic opponitur invidentia fraternæ gratiæ.

LECTIO 2.

Ostenditur Deus verus judex, et operum æquissimus remunerator, quamvis in hac mortali vita non videatur unicuique secundum opera reddere.

6. *Qui reddet unicuique secundum opera ejus.*

7. *Iis quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem quærunt, vitam æternam:*

8. *His autem qui sunt ex contentione et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio.*

9. *Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci.*

10. *Gloria autem et honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco:*

11. *Non enim est acceptio personarum apud Deum.*

12. *Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.*

Postquam Apostolus proposuit veritatem divini judicii, exclusa contraria opinione, hic manifestat divini judicii veritatem, et primo proponit quod intendit;secundo manifestat propositum, ibi: *His quidem qui secundum patientiam.* Proponit autem primo veritatem divini judicii quantum ad duo, scilicet, quantum ad opera, et quantum ad personas.

Quantum ad opera quidem, quia in præsenti non reddit secundum opera, sed quandoque male agentibus gratiam largitur, sicut ipsi Paulo Apostolo, qui prius blasphemus et persecutor misericordiam consecutus est: ut dicitur (1 *Tim.* 1.) Sed hoc non erit in die judicii, quando erit tempus, secundum justitiam judicandi. (*Ps.* 74.) *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.* Et ideo alibi dicitur in (*Ps.* 27.) *Secundum opera manuum eorum tribue illis.*

Quantum ad personas attenditur veritas divini judicii, quia retributionis æqualitas servabitur quantum ad omnes. (2 *Cor.* 5.) *Omnes nos manifestari oportet.* Videtur autem quod non sit secundum opera retributio futura, quia peccato temporali pœna æterna retribuetur. Sed dicendum est quod sicut August. dicit 21. de civitate Dei, In retributione justitiæ non consideratur æqualitas temporis inter culpam et pœnam, quia etiam secundum humanum judicium pro culpa adulterii, quæ brevi hora committitur, infligitur pœna mortis; in qua non attendit legislator moram occisionis, sed potius quod per mortem perpetuo excluditur a societate viventium. Et sic etiam suo modo homo pro culpa temporali punitur pœna æterna. Et ideo non est mirum si peccata commissa contra charitatem, per quam scilicet, est societas inter Deum et homines, æternaliter divino judicio puniuntur. Et hoc quidem esse justum ex tribus apparet.

Ex infinita dignitate Dei in quem peccatur: tanto enim quis gravius peccat, quanto major est dignitas personæ in quam peccatur, sicut plus peccat qui percutit principem, quam qui percutit privatam personam. Et sic cum culpa peccati mortalis sit quodammodo infinita, oportet quod ei infinita pœna respondeat. Et sic cum non possit esse infinita secundum intentionem, relin-

quitur quod sit infinita secundum durationem.

Secundo apparet ex voluntate per quam peccatur. Quicumque enim mortaliter peccat aversus ab incommutabili bono, finem constituit in bono commutabili, sicut fornicator in dilectione carnis, avarus in pecunia. Et quia finis per se appetitur, quicumque appetit finem, fertur in illud, volens illud semper obtinere, si aliquid aliud non obsistat. Unde ille qui peccat mortaliter, voluntatem habet perpetuo in peccato manendi, nisi forte per accidens, sicut quando timet pœnam, vel aliquod aliud impedimentum. Unde conveniens est, ut ex quo homo secundum suam voluntatem peccatum perpetuo obtinendum appetit, quod æternaliter pro illo puniatur. Deus enim qui est inspector cordis præcipue ad voluntatem peccantis attendit.

Tertio ex parte effectus peccati, quæ est substractio gratiæ ex qua sequitur quod homo, quantum est de se, perpetuo maneat in peccato, a quo exire non potest nisi per auxilium gratiæ. Non est autem conveniens ut durante culpa cesset pœna, et ideo in perpetuum durat pœna. Quod autem dicitur reddere unicuique secundum opera sua, non est intelligendum secundum æqualitatem operum, quia præmium excedit meritum, sed secundum proportionem, quia bonis retribuet bona, et melioribus meliora. Et eadem ratio est de malis.

Deinde cum dicit: *His quidem qui secundum patientiam.* Manifestat propositum, et primo quantum ad opera, secundo quantum ad personas, ibi: *In omnem animam.* Quantum autem ad opera ostendit veritatem divini judicii, primo quidem in bonis: secundo in malis, ibi: *His autem qui ex contentione.* Circa primum duo consideranda sunt, scilicet, meritum et præmium. Ad meritum tria concurrunt. Primo quidem patientia, quod potest intelligi uno modo de patientia Dei, de qua supra dictum est. An divitias bonitatis et patientiæ, ut intelligantur illi esse secundum patientiam boni operis, scilicet dispositi, qui bene patientia Dei utuntur bene operando. Alio modo potest intelligi de patientia hominis, quod etiam intelligi potest dupliciter. Uno modo, secundum quod patientia importat tolerantiam adversorum cum æquanimitate cordis. Hoc autem necessarium est, quod aliquis a bono opere non desistat propter mala quæ patitur, et hoc est quod dicit, secundum patientiam boni operis. (*Jac.* 1.) *Patientia opus perfectum habet.* (*Luc.* 21.) *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Secundo potest intelligi patientia pro longanimitate, sive pro perseverantia, ut scilicet aliquis a bono opere propter tædium non recedat. (*Jac. ult.*) *Patientes estote fratres usque ad adventum Domini.* (*Ad Hebr.* 10.) *Patientia vobis necessaria est.* Secundum est bonitas operis, quod quidem dicitur bonum secundum ordinem ad debitum finem, et secundum quod convenit regulæ debitæ, quæ est lex Dei et ratio humana. (*Gal. ult.*) *Bonum facientes non deficiamus.*

Secundo tangitur rectitudo intentionis quærentibus vitam æternam, ut scilicet in malis quæ homo patitur, vel in bonis quæ agit non quærat aliquid temporale, sed æternum. (*Matth.* 6.) *Primum quærite regnum Dei.* Ex parte etiam præmii tangit tria, quorum primum est gloria, quæ significat claritatem sanctorum, etiam intrinsecam, qua replebuntur in mente, secundum illud (*Is.* 58.) *Implebit splendoribus animam tuam :* et exteriorem, qua splendebunt in corpore.

(*Matth.* 13.) *Fulgebunt justi sicut sol in regno patris eorum.* (*Ps.* 149.) *Exultabunt sancti in gloria.* Secundo tangitur honor, per quem significatur sanctorum dignitas, et reverentia quæ eis exhibetur ab omni creatura. Erunt enim reges et sacerdotes. (*Apoc.* 5.) *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes.* Et ulterius computabuntur inter filios Dei, secundum illud (*Sap.* 5.) *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei.* (*Ps.* 138.) *Nimis honorati sunt amici tui Deus.*

Tertio tangitur incorruptio, quia scilicet illa gloria et honor non erunt transitoria, sicut ea quæ sunt in hoc mundo. (1 *Cor.* 9.) *Illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.*

Deinde cum dicit, *His autem*, ostendit veritatem divini judicii in malis, in quibus etiam tangitur culpa et pœna. Et quantum ad culpam tanguntur tria, quorum primum est, contentionis pertinacia, quæ quidem primo potest intelligi hominis ad Deum beneficiis ad se vocantem, contra quem homo contendere videtur divinis beneficiis resistendo. (*Deut.* 31.) *Adhuc vivente me et ingrediente vobiscum semper contentiose egistis contra Dominum.* Secundo potest intelligi de contentione hominis contra fidem. (2 *Tim.* 2.) *Noli verbis contendere.* Tertio potest intelligi de contentione hominum ad invicem, quæ contrariatur charitati, quæ est mater virtutum. (*Jac.* 3.) *Ubi zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum.*

Tertio ponitur duritia eorum, scilicet, qui non acquiescunt veritati. Quod potest uno modo intelligi de veritate fidei. (*Joan.* 8.) *Si veritatem dico, quare non creditis mihi?* Alio modo de veritate divinæ justitiæ, cui non acquiescunt, veritatem divini judicii non credentes. (*Ezech.* 18.) *Dixistis, non est æqua via Domini.* Tertio potest intelligi de veritate vitæ cui non acquiescunt, qui perverse vivunt. (*Joan.* 3.) *Qui facit veritatem, venit ad lucem.*

Tertio autem tangitur malitia in hoc quod dicit, *Credunt autem iniquitati*, vel quia consentiunt persuadentibus iniquitatem. (*Prov.* 17.) *Malus obedit linguæ iniquæ.* Vel quia credunt impunitatem peccatorum quæ in divinam iniquitatem redundaret. (*Eccl.* 5.) *Ne dixeris, peccavi, et quid mihi accidit triste?* Vel credunt iniquitati, id est, infidelitati, scilicet doctrinæ quæ est contra fidem. (*Thess.* 2.) *Judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.*

Ex parte autem pœnæ quatuor ponuntur, quæ quidem dupliciter distingui possunt. Uno modo ut ira, id est, pœna et vindicta corporalis intelligatur esse post judicium. Sopho. 1. Dies illa, dies iræ. Indignatio autem in judicio, quando impii sibi ipsis indignabuntur, fit ex peccatis quæ commiserunt. (*Sap.* 5.) *Erravimus a via veritatis.* Tribulatio autem et angustia pertinent ad animam separatam a corpore ante resurrectionem. (*Prov.* 1.) *Quando venerit super vos tribulatio et angustia.* Vel alio modo possunt distingui, ut prima duo accipiantur ex parte Dei, cujus ira dicitur dispositio ad puniendum, quæ est malis horribilis. (*Apoc.* 6.) *Dicent montibus et petris : Cadite super nos, etc.* Indignatio ejus refertur ad hoc quod peccatores indignos reputabit vita æterna. (*Ps.* 94.) *Quibus juravi in ira mea si introibunt.* Alia vero accipiuntur ex parte hominis. Et tribulatio quidem dicitur a tribulo, qui pungit, unde ad tribulationem potest pertinere omne quod dolorem infert. Sop. 1. Vox

diei Domini amara tribulabitur ibi fortis. Angustia autem dicitur ex hoc, quod animus hominis angustiatur non valens invenire remedium contra mala quæ timet, vel jam patitur. (*Dan.* 13.) *Angustiæ mihi sunt undique, et quid eligam ignoro.* (*Job.* 27.) *Nunquid clamorem illius audiet Deus cum venerit super illum angustia?*

Deinde cum dicit, *In omnem animam,* ostendit veritatem divini judicii quantum ad personas. Et primo proponit hujus æquitatem. Secundo rationem assignat, ibi : *Non est enim personarum.* Tertio rationem manifestat, ibi : *Quicumque enim.* Veritatem quidem divini judicii quantum ad personas ostendit primo in malis, cum dicit : *In omnem animam hominis operantis*, id est contra omnem animam, quia sicut gloria sanctorum ab anima ad corpus devenit, ita reproborum pœna primo et principaliter est in anima, et secundo in corpore, quod propter defectum vel culpam animæ resurget passibile. (*Ezech.* 18.) *Anima quæ peccaverit ipsa morietur.*

Dicit autem : *Judæi primum et Græci.* quia Judæis major pœna debebatur tanquam cognoscentibus Dei voluntatem per legem. (*Luc.* 12.) *Servus sciens voluntatem domini sui, et non fecit, etc. digne plagis vapulabit multis.* Et similiter Christiani quantum ad idem peccatum, adulterium vel furtum, graviori pœna puniuntur quam infideles. (*Hebr.* 10.) Quanto magis putatis majora mereri supplicia qui filium Dei, etc. Sed quantum ad totam pœnam gravior est pœna infidelium propter peccatum infidelitatis, quod est gravissimum. Unde dicitur (1 *Pet.* 3.) Quod super incredulos ira Dei manet.

Secundo manifestat in bonis, et ponit primo duo, quæ supra dixit gloriam et honorem. Tertium vero scilicet pacem ponit locum incorruptionis, quam includit pax, et multa alia comprehendit. Non enim potest esse pax hominis perfecta quamdiu aliquis timet se amissurum bona quæ habet, sed tunc aliquis habet veram pacem cordis, quando habet omnia quæ concupiscit, et ea perdere non timet. (*Is.* 32.) *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.* Et in his etiam primatum Judæis attribuit, quia eis sunt primo promissa, et in eorum promissiones gentes introierunt. (*Joan.* 4.) *Alii laboraverunt et vos in labores eorum introistis.*

Deinde cum dicit, *Non enim est acceptio*, assignat rationem dictorum, quia sc. non est personarum acceptio apud Deum. (*Act.* 10.) *Non est personarum acceptor Deus.* Opponitur autem personarum acceptio justitiæ distributivæ, per quam aliquis distribuit unicuique secundum dignitatem personarum; ergo acceptio est quando præter dignitatem datur alicui plus vel minus. Tunc autem hoc fit præter dignitatem, quando hoc fit non propter conditionem sed propter personam quæ facit ad causam. Hoc est enim causam accipere, scilicet quasi regulam operandi, sed propter personam, quasi ipsa persona accipiatur ut causa aliquid faciendi, puta si aliquis det alicui propter consanguinitatem plus de bonis patrimonialibus, non est acceptio personarum, quia consanguinitas est conveniens causa propter quam de talibus bonis debeat habere. Si autem propter consanguinitatem aliquis prælatus det alicui plus de bonis Ecclesiasticis, potest hoc ad acceptionem personarum pertinere, si alia idoneitas non concurrat. Non enim consanguinitas est ratio conveniens distributionis bonorum spiritualium. Quia

igitur Deus omnia convenientissima ratione facit, non cadit in ipsum personarum acceptio. Dicitur enim (*Sap.* 8.) Quod disponit omnia suaviter : sed videtur acceptor personarum, quia peccatorum quosdam in suis peccatis relinquit, quosdam ad se vocat. Sed dicendum quod personarum acceptio opponitur justitiæ. Unde locum habet in his quæ dantur ex debito, quod attendit justitia : Deus autem non ex debito, sed gratis peccatores ad pœnitentiam vocat. Si enim ex operibus, jam non ex gratia, ut dicitur (*infra* 11.) (*Et Tit.* 3.) *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* In talibus autem beneficiis gratis datis non solum Deo, sed etiam homini liberum est dare cui voluerit. (*Matth.* 20.) *An non licet mihi quod volo facere?*

Deinde cum dicit, *Quicumque enim*, exponit prædictam rationem. Quod enim non sit personarum acceptio apud Deum, patet per hoc quod omnes qui peccant puniuntur. Unde primo loquitur quantum ad illos qui legem non susceperunt, dicens, quod quicumque peccaverit sine lege, scilicet, Moysi, accepta a Deo, sine lege peribit, id est condemnabitur, non propter legis transgressionem. (*Job.* 4.) *Quia nullus intelligit in æternum peribunt.* Secundo loquitur quantum ad illos qui legem scriptam acceperunt, et dicit quod quicumque peccaverunt in lege, id est, post legem scriptam, judicabuntur per legem, id est, propter hoc quod transgressi sunt præceptum legis. (*Joan.* 12.) *Sermo quem locutus sum vobis ille judicabit eum in novissimo die.*

Quidam autem ex hoc modo loquendi occasionem erroris sumpserunt. Quia enim Apostolus non dicit, quicumque in lege peccaverit per legem peribit, sicut dixerat de his qui sunt sine lege, quod sine lege peribunt, crediderunt quod illi qui post legem susceptam peccant, judicentur æqualiter, scilicet in præsenti, non tamen pereunt. Sed sicut dicit Glos. quis Christianus dicat non perire Judæum si non credat in Christum, cum Dominus dicat quod tolerabilius erit Sodomæ in die judicii quam eis, ut habetur (*Matth.* 12.) Unde (*Ezech.* 18.) *Nolo mortem peccatoris.* Utitur autem tali diversitate in loquendo, quia ut Greg. dicit in moralibus super illud (*Job.* 36.) *Judicium pauperibus tribuit.*

Quidam in futuro judicio peribunt, sed non judicabuntur, id est impii, qui sunt sine fide et lege Dei. (*Ps.* 1.) Non resurgent impii in judicio, quia scilicet non est locus disceptandi contra eum, qui totaliter alienus est a Deo. (*Joan.* 3.) *Qui non credit, jam judicatus est.*

Alii vero qui lege Dei et fide suscepta peccant ita peribunt, quod etiam judicabuntur, quasi quadam disceptatione cum eis facta. Unde (*Ezech.* 34.) dicitur *Ecce ego judico inter pecus, et pecus arietum et hircorum.* Sicut et Rex (ut Gregorius dicit) hostes condemnat absque audientia, cives autem cum diligenti audientia.

LECTIO 3.

Gloria Judæorum, qui in lege gloriabantur, inanis esse ostenditur, cum lex nec audita tantum, nec tantum suscepta justificet.

13. *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum : sed factores legis justificabuntur.*
14. *Cum enim Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.*
15. *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium.*
16. *In die cum judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum, per Jesum Christum.*

Postquam Apostolus confutavit humanum judicium, quo se Gentiles et Judæi mutuo judicabant, et divinum judicium commendavit, hic procedit ad ostendendum ea quibus Judæi gloriabantur, eis non sufficere ad salutem: et primo ostendit propositum, secundo solvit ea, quæ in contrarium dici possent. 3. cap. ibi : *Quid ergo amplius, etc.* De duobus Judæi gloriabantur, scilicet de lege et circumcisione, quæ non erat ex lege Moysi, sed ex patribus, ut dicitur (*Joan.* 7.) Primo ergo ostendit quod lex audita sive recepta, non sufficiebat ad salutem. Secundo ostendit idem de circumcisione, ibi : *Circumcisio quidem, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi : *Cum enim Gentes.*

Circa primum proponit duo. Unum excludendo, alterum asserendo. Excludit enim quod Judæi opinabantur se per solum legis auditum justificari. Unde dicit, ita dictum est : peccantes in lege, judicentur per legem. Non enim auditores legis ex hoc ipso quod legem audiunt, justi sunt apud Deum, et si apud homines justi reputantur. (*Matth.* 7.) *Qui audit verba mea et non facit ea, similis est viro stulto.* (*Jac.* 1) *Si quis auditor est verbi et non factor, etc.* Secundo astruit quod factores legis sunt justi, cum dicit, sed factores legis justificabuntur. (*Matth.* 7.) *Omnis qui audit verba mea et facit ea, assimilabitur viro, etc.* (*Jac.* 1.) *Estote factores verbi et non auditores tantum.* (*Ps.* 110.) *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.*

Sed circa secundum videtur esse quod infra 3. dicitur. Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram eo. Non ergo aliqui ex hoc quod opera legis faciunt, justificantur. Sed dicendum est quod justificari tripliciter accipi potest.

Uno modo potest accipi quantum ad reputationem, ut tunc aliquis justificari dicatur, quando justus reputatur. (*Ezech.* 16.) *Justificasti sorores tuas* scilicet per reputationem. Et secundum hoc potest intelligi, Factores legis justificabuntur, id est, justi apud Deum et homines reputabuntur.

Secundo per executionem justitiæ, inquantum, scilicet, opera justitiæ exequuntur. (*Luc.* 18.) *Descendit hic justificatus in domum suam,* quia scilicet, publicanus opus justitiæ fecerat confitendo peccatum. Et hoc modo verificatur quod hic dicitur, Factores

legis justificabuntur sc. legis justitiam exequendo.

Tertio modo potest accipi justificatio quantum ad causam justitiæ, ut sc. ille dicatur justificari qui justitiam de novo accipit, sicut infra 5. Justificati igitur ex fide, etc. sic autem non intelligitur hic quod factores legis justificentur quasi per opera legis justitiam acquirant. Hoc quidem esse non potest, neque quantum ad opera ceremonialia, quæ gratiam justificantem non conferebant, neque etiam quantum ad moralia, ex quibus habitus justitiæ non acquiritur, sed potius per habitum justitiæ infusum hujusmodi opera facimus.

Deinde cum dicit, *Cum enim Gentes*, manifestat propositum. Et primo ostendit quod factores legis etiam si non sint auditores, justificantur. Secundo quod auditores legis sine legis observantia non justificantur, ibi : *Si autem Judæus.* Circa primum tria facit. Primo proponit dignitatem eorum qui legem absque auditu observant. Secundo manifestat quod dixerat, ibi : *Qui ostendunt opus legis.* Tertio probat, ibi : *Testimonium reddente illis.* Circa primum tria tangit quantum ad Gentiles.

Primo carentiam legis, dicens : Cum enim Gentes quæ legem non habent, scilicet divinam, quam non acceperunt : non enim Gentibus data est lex, sed Judæis, secundum illud (*Eccl.* 24.) *Legem mandavit Moyses in præceptis justitiarum, et hæreditatem domui Jacob et Israel promissiones.* Et in (*Ps.* 147.) *Non fecit taliter omni nationi.* (*Deut.* 33.) *Legem præcepit nobis Moyses hæreditatem multitudinis Jacob.* Ex quo patet quod Gentiles non peccabant, non observando ceremonialia legis.

Secundo commendat in eis legis observantiam cum dicit, Naturaliter faciunt quæ sunt legis, id est, quæ lex mandat, scilicet, quantum ad præcepta moralia, quæ sunt de dictamine rationis naturalis, sicut et de Job dicitur, quod erat justus et rectus ac timens Deum et recedens a malo. Unde ipse dicit (23.) *Vestigia ejus secutus est pes meus, vias ejus custodivi.* Sed quod dicit, naturaliter, dubitationem habet : videtur enim patrocinari Pelagianis, qui dicebant quod homo per sua naturalia poterat omnia præcepta legis servare. Unde exponendum est naturaliter, id est, per naturam gratia reformatam. Loquitur enim de Gentibus ad fidem conversis, qui auxilio gratiæ Christi ceperant moralia legis servare. Vel potest dici naturaliter, id est, per legem naturalem ostendentem eis quid sit agendum, secundum illud (*Ps.* 4.) *Multi dicunt : Quis ostendit nobis bona, signatum, etc.* Quod est lumen rationis naturalis, in qua est imago Dei, et tamen non excluditur quin necessaria sit gratia ad movendum affectum, sicut etiam per legem est cognitio peccati, ut dicitur infra 3. et tamen ulterius requiritur gratia ad movendum affectum.

Tertio ostendit eorum dignitatem in hoc, scilicet, quod hujusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, inquantum, sc. funguntur officio legis ad seipsos, instruendo se et inducendo ab bonum : quia ut Philosophus dicit 10. Ethic. Lex est sermo coactionem habens ab aliqua prudentia et intellectu procedens. Et ideo dicitur (1 *Tim.* 1.) Quod justo lex non est posita, id est, exteriori lege non cogitur, sed posita est injustis, qui indigent exterius cogi. Et iste est supremus gradus dignitatis in hominibus, ut scilicet, non ab aliis, sed a seipsis inducantur ad bonum. Secundus vero gradus est eorum qui indu-

cuntur ab alio, sed sine coactione. Tertius autem est eorum qui coactione indigent ad hoc quod fiant boni. Quartus est eorum qui nec coactione ad bonum dirigi possunt. (*Jer.* 2.) *Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.*

Deinde cum dicit, *Qui ostendunt,* ostendit quomodo ipsi sunt sibi lex, quod quidem accipere possumus ad similitudinem legis quæ ab exteriori homini proponitur, quæ sc. consuevit ad infirmitatem et memoriam scripto tradi, et similiter illi qui legem observant absque exteriori auditu legis, ostendunt opus legis scriptum, non quidem atramento, sed primo quidem et principaliter spiritu Dei vivi, ut dicitur (1 *Cor.* 3.) Secundo etiam humano studio. (*Prov.* 3.) Describit ea in tabulis cordis tui, scilicet, præcepta sapientiæ. Unde et hic sequitur, In cordibus suis : non pergameno, aut tabulis lapideis, sive æreis. (*Jer.* 31.) *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum superscribam eam.*

Deinde cum dicit, *Testimonium reddente,* probat quod dixerat, scilicet, quod opus legis sit in cordibus eorum inscriptum per quædam opera quæ hujusmodi scriptum annunciant. Et primo ponit illa opera, quorum unum est testimonium conscientiæ, quod tangit dicens, testimonium reddente illis conscientia, quæ quidem nihil aliud est quam applicatio cognitionis habitæ ad judicandum de aliquo opere, utrum sit bene vel male factum. Unde hujusmodi conscientia quandoque testimonium perhibet de bono, secundum illud (2 *Cor.* 1.) *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Quandoque autem de malo. (*Eccl.* 7. *cap.*) *Scit conscientia tua, quia et tu crebro male dixisti aliis.* Non autem potest aliquis perhibere testimonium de aliquo opere, quod sit bonum vel malum, nisi per hoc quod habet legis notitiam. Unde hoc ipsum quod conscientia testimonium reddit de bono vel malo, est evidens signum quod in corde hominis sit opus legis descriptum. Aliud autem opus est accusatio et defensio, quæ sine notitia legis esse non possunt. Et quantum ad hoc dicit, *Et cogitationum,* id est cogitationibus, *Accusantium aut etiam defendentium*, id est, accusantibus vel defendentibus, more Græcorum, qui genitivis loco ablativorum utuntur, et hoc inter se invicem. Insurgit enim homini circa aliquod factum aliqua cognitio accusans, dum propter rationem aliquam cogitat se male fecisse. (*Ps.* 49.) *Arguam te et statuam contra faciem tuam.* (*Is.* 3.) *Agnitio vultus eorum respondebit eis.* Quandoque etiam insurgit aliqua cognitio defendens, dum per aliquam rationem cogitat se fecisse bene, secundum illud (*Job.* 27.) *Non reprehendet me cor omni vita mea.* Et inter hanc accusationem et defensionem locum habet testimonium conscientiæ cui statur.

Potest et aliter legi, ut dicatur, *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum,* quæ scilicet conscientia non solum est operum, sed etiam cogitationum, de quibus sc. homo conscientiam habet, sed primum melius est. Sed quia testimonium accusatio et defensio in judicio locum habent, agit secundo de hujusmodi judicio, ostendens tempus, cum dicit in die, quod dicit non ad designandum temporis qualitatem, sed absconditorum manifestationem. (1 *Cor.* 4.) *Illuminabit abscondita tenebrarum.* Quandoque tamen dicitur nox propter incertitudinem horæ illius. (*Matth.* 25.) *Media nocte clamor factus est.* Dicuntur autem co-

gitationes accusantes vel defendentes in die judicii non illæ quæ tunc erunt, quia tunc unicuique manifesta erit salus vel damnatio, sed defensio, vel accusatio cogitationum quæ nunc sunt et testimonium conscientiæ quod nunc est, repræsentabitur homini in illa die virtute divina faciente, ut dicit August. 2. de civitate Dei. Notitia autem illarum cogitationum quæ remanent in anima, nihil esse aliud videtur, ut dicit Glos. quam reatus pœnæ vel meritum ex eis consequens.

Ostendit etiam auctorem judicii, dicens, *Cum judicabit Deus.* (*Ps.* 95.) *Judicabit orbem terrarum in æquitate.* Determinat etiam de quibus erit judicium, cum dicit, Occulta hominum, de quibus nunc homines judicare non possunt. (1 *Cor.* 4.) *Illuminabit abscondita tenebrarum.* Ostendit etiam doctrinam, ex qua habetur fides de hoc judicio, cum dicit, secundum Evangelium meum, id est, a me prædicatum. (*Matth.* 12.) *Omne verbum otiosum, etc.* Dicit autem, Evangelium meum, quamvis non possit dicere baptismum suum, et sit utriusque minister, quia in baptismo nihil operatur industria hominis, sed in Evangelio prædicando, industria prædicatoris operatur (*Ephes.* 3.) *Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio.* Postea ponit cui datum est judicium, cum subdit, *per Jesum Christum*, qui sc. est constitutus a Deo judex vivorum et mortuorum, ut dicitur (*Act.* 10.) et (*Joan.* 5.) *Pater omne judicium dedit filio,* qui sc. in judicio apparebit bonis et malis : sed bonis secundum gloriam divinitatis. (*Is.* 33.) *Regem in decore suo videbunt*; malis autem secundum naturam humanitatis. (*Apoc.* 1.) *Videbit eum omnis caro.*

LECTIO 4.

Auditor legis et non factor, minime apud Deum justificatus ostenditur, ac unde sint dicti Judæi fit manifestum.

17. *Si autem tu Judæus cognominaris et requiescis in lege, et gloriaris in Deo,*
18. *Et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora instructus per legem,*
19. *Confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt,*
20. *Eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ et veritatis in lege.*
21. *Qui ergo alium doces, teipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris?*
22. *Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola, sacrilegium facis?*
23. *Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras?*
24. *Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est.*
25. *Circumcisio quidem prodest si legem observes. Si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est.*
26. *Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur?*
27. *Et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis es?*
28. *Non enim qui in manifesto Judæus*

est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio :

29. *Sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non in littera : cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.*

Ostenso quod factores legis justificantur etiam sine hoc quod sint auditores, quod pertinebat ad Gentiles, hic ostendit quod auditores non justificantur nisi sint factores, quod pertinet ad Judæos. Primo ergo ostendit prærogativam Judæorum quantum ad legis susceptionem. Secundo ponit eorum defectum quantum ad legis transgressionem, ibi : *Qui ergo alium.* Ponit autem eorum prærogativam tripliciter. Primo quantum ad gentem cui data est lex. Secundo quantum ad legem, ibi : *et requiescis in lege.* Tertio quantum ad legis effectum sive factum, ibi : *Et nosti voluntatem ejus.*

Quantum autem ad gentem dicit, *Si autem tu Judæus cognominaris*, quod est nomen honorabile, secundum illud (*Ps.* 113.) *Facta est Judæa sanctificatio ejus.* (*Joan.* 4.) *Salus ex Judæis est.* Dicuntur autem Judæi, non a Juda Machabæo, ut quidam dicunt, forte propter hoc quod Judas Machabæus gentem illam in dispersione existentem congregavit et protexit, secundum illud (1 *Mach.* 3.) *Prœliabatur prœlia Israel cum lætitia, et dilatavit gloriam populo suo.* Invenitur enim nomen Judæorum ante Judam Machabæum, secundum illud (*Ester* 8.) *Judæis nova lux oriri visa est.* Et ideo dicendum est quod Judæi denominantur a Juda Patriarcha. (*Gen.* 49.) *Juda, te laudabunt fratres tui.* Cum enim tempore Roboam decem tribus ab ejus regno se segregantes, vitulum aureum adorarent, in transmigrationem sunt ductæ ab Assyriis, ut habetur (4 *Reg.* 17.) Nec de eorum reversione facit mentionem scriptura, sed potius terra remansit occupata ab alienigenis, qui postmodum Samaritani sunt dicti. Duæ autem tribus, sc. Judæ et Benjamin adhærentes regno Roboam, perseveraverunt in cultu Dei. Et quamvis in captivitatem Babylonis fuerint ductæ, postmodum tamen per Cyrum regem Persarum sunt reducti in terram suam, ut dicitur (1 *Esd.* 1.) *Et quia tribus Judæ major erat, ab ea gens tota illa denominabatur.* Et non solum illi qui erant ex tribu Benjamin, sed etiam de aliis tribubus revertentibus qui se illis adjunxerunt. Consequenter cum dicit, *Et requiescis in lege*, ponit eorum prærogativam quantum ad legem. Et primo quidem quantum ad ipsam legem, cum dicit, *et requiescis in lege*, quasi per eam certificatus in credendis et in agendis. Dubitans enim intellectu non quiescit, sed utrimque sollicitatur : qui autem sapientiæ certitudinem accipit, mente quiescit. (*Sap.* 8.) *Intrans in domum meam conquiescam cum illa.*

Secundo quantum ad legislatorem, cum subdit, *Et gloriaris in Deo*, id est in cultu et notitia unius Dei. (*Jer.* 9.) *In hoc glorietur qui gloriatur scire et nosse me.* (1 *Cor.* 1.) et (2 *Cor.* 10.) *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Deinde cum subdit, *et nosti* ponit prærogativam eorum quantum ad fructum legis : primo quantum ad hominem respectu sui ipsius : secundo respectu aliorum, ibi : *Confidis.* Ponit autem duplicem fructum. Primum quidem respondentem gloriæ quam de Deo habebant, cum dicit, *Nosti voluntatem ejus*, quid sc. Deus velit nos facere. (*Infra* 12.) Ut probetis quæ sit voluntas Dei. Secundum fructum ponit, qui respondet quiescenti in lege Dei, cum dicit, *et probas utiliora*, id est, scis

approbare eligendo non solum mala a bonis, sed etiam meliora a minus bonis. Unde quærebat quidam, (*Mat.* 22.) Quod est mandatum magnum. Et hoc instructus per legem. (*Ps.* 53.) *Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum*. Consequenter ponit fructus per respectum ad alios, qui quidem tripliciter se habent ad notitiam legis. Quidam enim sunt omnino in legis ignorantia constituti.

Uno quidem modo per defectum naturalis ingenii, sicut et homo corporaliter dicitur cæcus per defectum interioris potentiæ visivæ. (*Is.* 59.) *Palpavimus ut cœci parietem*. Hujusmodi autem hominibus non potest homo lumen scientiæ præbere, ut ipsi per se videre possint quid sit agendum, sed præbet eis homo ducatum ut cæcis, mandando eis quid facere debeant: quamvis mandatorum rationem non cognoscant. (*Job.* 29.) *Oculus fui cœco:* de quibus tamen dicitur (*Matth.* 15.) *Cæci sunt, et duces cœcorum*.

Alio modo sunt in ignorantia per defectum disciplinæ, qui sunt quasi in tenebris exterioribus non illuminati per doctrinam, quibus sapiens præbere potest lumen disciplinæ, ut intelligant quæ mandantur, et hoc est quod dicit, *Lumen eorum qui in tenebris sunt*. (*Luc.* 1.) *Illuminare his qui in tenebris*.

Secundo autem tangit illos qui sunt in via perveniendi ad scientiam, quam nondum attigerunt, et hoc uno modo per defectum plenæ instructionis. Et hoc est quod dicit, *eruditorem insipientium*, id est, eorum qui nondum sapientiam acceperunt, qui dicuntur erudiri, quasi erui a ruditate quæ a principio inest omnibus, cum primo instruuntur. (*Eccl.* 7.) *Filii tibi sunt, erudi eos*. Alio modo per defectum ætatis, sicut sunt pueri. Et quantum ad hoc dicit. *Magistrum infantium*. (*Is.* 33.) *Ubi est doctor parvulorum?* Tertii vero sunt qui jam sunt in scientia provecti. Et isti indigent a sapientibus informari, ut habeant sapientium dicta in auctoritate quasi quamdam regulam seu formam. Et quantum ad hoc dicit, *Habentem formam scientiæ*. (2 *Tim.* 1.) *Formam habe bonorum verborum quœ a me audisti*. Et (*Philip.* 3.) *Observate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram*. Oportet autem eos qui sic informantur, auctoritate majorum instrui, ut sciant quid sit in lege traditum. Et ideo dicit, scientiæ (*Sap.* 10.) *Dedit illi scientiam sanctorum*. Et etiam ut sciant quid sit verus intellectus eorum quæ traduntur in lege. Et quantum ad hoc dicit, veritatis. (*Ps.* 42.) *Emitte lucem tuam et veritatem tuam*.

Deinde cum dicit, *qui ergo alium doces*, ostendit defectum eorum secundum transgressionem legis. Et primo hominis ad seipsum cum dicit, *qui ergo alium doces*, dirigendo ipsum ad bonum, teipsum non doces dirigendo. Et potest legi vel interrogative, quasi cum quadam indignatione, vel remisse quasi asserendo eorum malitiam, et simile est in sequentibus. (*Job.* 4.) *Ecce docuisti plurimos*. (*Et infra.*) *Nunc tetigit plaga et defecisti*. Secundo tangit defectum quantum ad proximum. Primo quidem quantum ad res quæ furto subtrahuntur, cum dicit, *qui prœdicas non furandum, furaris?* (*Is.* 1.) *Principes tui infideles, socii furum*. Secundo quantum ad personam conjunctam, quæ per adulterium polluitur. Et quantum ad hoc dicit, *qui doces non mœchandum, mœcharis?* (*Oseœ* 7.) *Omnes adulterantes quasi clibanus*. (*Jer.* 5.) *Unusquisque ad uxorem proximi sui*. Tertio autem ostendit eorum defectum per comparationem eorum ad

Deum, et primo quidem quantum ad hoc quod peccabant contra ipsius cultum. Et quantum ad hoc dicit, *qui abominaris idola*, cognoscens sc. ex præcepto legis ea non esse colenda. Sacrilegium facis, abutendo sc. his, quæ pertinent ad divinum cultum. Quod quidem primo fecerunt in statu legis. (*Malac.* 1.) *Dicitis: mensa Domini contaminata est.* Et postmodum blasphemando Christum. (*Matth.* 12.) In Beelzebub principe, etc. Secundo quantum ad ipsam gloriam cum dicit, *qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras.* Sicut enim legis observantia in bonis operibus est occasio videntibus ut honorent Deum, ita etiam transgressio legis per mala opera, occasio est videntibus blasphemandi. (1 *Pet.* 2.) *Ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum.* Econtra autem dicitur (1 *Tim.* 6.) *Quicumque sunt sub jugo servitutis, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina fidei blasphemetur.* Et ideo in (*Ps.* 118.) dicitur *Vidi prævaricantes, et tabescebam.* Et ad hoc inducit auctoritatem subdens. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter Gentes, quia sc. gentes videntes Judæorum malam conversationem, reputabant hoc provenire ex mala instructione legis a Deo traditæ. Dicit autem, sicut scriptum est, sc. (*Is.* 52.) *Dominatores ejus inique agunt, et jugiter tota die nomen meum blasphematur.* Et (*Ezech.* 36.) secundum aliam litteram, ubi nostra sic habet: *Non propter vos faciam domus Israel, sed propter nomen sanctum meum quod polluistis in Gentibus.*

Deinde cum dicit, *Circumcisio*, ostendit quod nec circumcisio sufficit ad salutem eadem ratione qua nec lex, quia sc. observantia legis sine circumcisione valet; sine qua tamen circumcisio non prodest, sicut superius dictum est. Et circa hoc tria facit. Primo comparat circumcisionem ad Judæos circumcisos. Secundo ad gentes incircumcisas, ibi: *Si igitur præputium.* Tertio manifestat quod dixerat, ibi: *Non enim qui in manifesto.* Circa primum duo facit. Primo ostendit qualiter circumcisio prosit. Secundo qualiter non prosit, ibi: *Si autem prævaricator, etc.* Dicit ergo primo, Circumcisio quidem prodest quantum ad remissionem peccati originalis. Unde dicitur (*Genes.* 17.) *Masculus cujus præputii caro circumcisa, etc.* Sed tibi adulto tunc finaliter prodest, si legem observes: sicut religiosis prodest professio, si regulam observent. Circumcisio enim erat quasi quædam professio, obligans homines ad observantiam legis. (*Galat.* 5.) *Testificor omni circumcidenti se, quoniam debitor, etc.* Quod autem Apostolus dixit, si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit: loquitur quantum ad tempus post gratiam Evangelii divulgatum: hic autem loquitur quantum ad tempus ante passionem Christi, in quo circumcisio statum habebat. Secundo, ibi: *Si autem prævaricator*, ostendit quomodo circumcisio non prosit dicens, si tu Judæe adulte prævaricator es legis, circumcisio tua præputium facta est, id est, non plus valet tibi quam præputium, quia non servas quod per circumcisionem profiteris. (*Jer.* 9.) Omnes gentes præputium habent, domus autem Israel incircumcisi sunt corde, quinimmo ex hoc sunt magis rei, quia non servant quod promiserunt. Displicet enim stulta et infidelis promissio, ut dicitur (*Eccles.* 5.)

Deinde cum dicit: *Si ergo præputium*, comparat circumcisionem ad Gentiles, et hoc dupliciter. Primo quidem quantum ad hoc quod ejus fruc-

tum habent Gentiles observando legem, unde dicit: si circumcisio prodest cum observatione legis, non autem sine ea: igitur si præputium, id est, Gentilis incircumcisus, custodiat justitias legis, id est, justa præcepta legis. (*Ps.* 118.) *Omnia mandata tua veritas.* Nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? quasi dicat: Fructum veræ circumcisionis habebit. Ad hoc enim homo exterius circumciditur in carne, ut sc. se circumcidat in corde. (*Jer.* 4.) ***Circumcidimini Domino et auferte præputia cordium vestrorum.*** Secundo, ibi: ***Et judicabit, etc.*** comparat circumcisionem Gentili, eum ostendens propter observantiam legis Judæo præferri: unde dicit, Et præputium, id est, Gentilis incircumcisus, consummans, id est, implens mandata legis, ex natura, id est, per naturalem rationem, ut supra dictum est, quod naturaliter quæ sunt legis faciunt, *Judicabit*, per comparationem te sc, Judæum circumcisum, qui es prævaricator legis, transgrediendo præcepta ejus per litteram, id est, habentem legem litteris descriptam et circumcisionem, sc. carnis. Unde de hoc comparationis judicio dicitur (*Matth.* 12.) Viri Ninivitæ, etc.

Deinde cum dicit, *Non enim qui in manifesto, etc.* assignat rationem dictorum. Et primo ponit rationem. Secundo probat eam, ibi: *Cujus laus.* Circa primum duo facit. Primo assignat rationem quare circumcisio vel Judaismus sine legis observatione non prosit. Secundo, assignat rationem, quare observantia legis prosit sine Judaismo et circumcisione, ibi: ***Sed qui in abscondito.*** Dicit ergo quod ideo circumcisio prævaricantis legem sit præputium, et judicatur a præputio custodiente legem. Non enim est verus Judæus ille qui in manifesto est Judæus, secundum carnalem generationem. (*Infra* 9.) Non enim omnes qui ex circumcisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ, sed qui filii sunt promissionis: et similiter etiam non est vera circumcisio illa, quæ est manifesta in carne. Illa enim est signum, ut dicitur (*Genes.* 17.) ***Circumcidetis carnem præputii vestri ut sit in signum fœderis.*** Non autem est signum verum, nisi ei respondeat signatum. Unde si quis Judæus esset transgressor fœderis, non esset ejus vera circumcisio. Et ideo reputatur in præputium.

Deinde cum dicit, ***Sed qui in abscondito***, assignat rationem quare præputium custodientis legem reputetur in circumcisionem, et judicet circumcisionem carnalem, quia sc. ille vere est Judæus qui est in abscondito, id est, qui habet in affectu cordis mandata legis, quam Judæi profitentur. (*Matth.* 6.) ***Pater tuus qui videt in abscondito, etc.*** Et similiter circumcisio vera est, quæ est cordis in spiritu, id est, per spiritum facta, per quam superfluæ cogitationes a corde præciduntur. Vel in spiritu, id est, per spiritualem intellectum legis, non litteralem. (*Philip.* 3.) ***Nos sumus circumcisio qui spiritu Deo servimus.*** Deinde cum dicit, *Cujus laus, etc.* probat præmissam rationem; manifestum est enim quod in omnibus judicium divinum præferendum est humano. Ea vero quæ exterius apparent, sive sit Judaismus, sive circumcisio, laudantur ab hominibus, sed ea quæ sunt in abscondito laudantur secundum judicium divinum, quia ut dicitur (1 *Reg.* 16.) ***Homines vident quæ apparent, Deus autem intuetur cor, etc.*** Unde relinquitur quod interior Judaismus et circumcisio prævalet exteriori: et hoc est quod dicit, cujus sc., interioris circumcisionis, laus non est ex hominibus, sed ex Deo. (2 *Cor.* 10.) Non enim qui seipsum commendat, etc.

CAPUT III.

Quid amplius Judæo sit quam Gentili declaratur, ac ostenditur, quod paucorum infidelitas, fidem Dei minime destruit.

1. ***Quid ergo amplius Judæo est, aut quæ utilitas circumcisionis?***
2. ***Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei.***
3. ***Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuavit? Absit.***
4. ***Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.***
5. ***Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram?***
6. ***Absit. Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum?***
7. ***Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloria ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator judicor?***
8. ***Et non sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut veniant bona: Quorum damnatio justa est.***

Postquam Apostolus ostendit, quod Judaismus, ad quem pertinet legis susceptio, et circumcisio, non sufficiunt ad salutem sine legis custodia, per quam Gentilis, sine exteriori Judaismo et circumcisione, fructum utriusque consequitur: hic objicit contra præmissa, et primo quidem proponit objectionem, secundo solvit, ibi: *Multum quidem.* Objicit ergo primo sic; si ita esset, sicut dictum est, quod non est verus Judæus, nec vera circumcisio in manifesto, sed in occulto cordis. *Quid ergo amplius est Judæo,* id est, quid amplius datum est quam cæteris? videtur quod nihil. Et hoc est inconveniens, cum Dominus dixerit (*Deut.* 7.) *Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris. Aut quæ utilitas circumcisionis*, scilicet exterioris? Videtur ex præmissis quod nulla, quod est inconveniens, cum sit a Deo tradita, qui dicit (*Is.* 48.) *Ego Dominus docens te utilia.*

Deinde cum dicit, *Multum quidem*, solvit præmissam objectionem: et primo quantum ad prærogativam Judaismi, secundo quantum ad utilitatem circumcisionis, 4 cap. ibi: *Quid ergo dicemus?* Circa primum duo facit. Primo ostendit Judæorum prærogativam. Secundo excludit eorum gloriam, qua se Gentibus superbe præferebant, ibi: *Quid ergo? præcellimus.* Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat, ibi: *Primum quidem.* Tertio excludit objectionem, ibi: *Quid enim si quidam.* Dicit ergo primo. Quæsitum est quid amplius sit Judæo. Est autem ei amplius, et quantum ad quantitatem, quæ significatur, cum dicit, *Multum.* Et quantum ad numerum, qui significatur, cum dicit: *Per omnem modum.* Habent enim amplius aliquid, et in contemplatione divinorum, secundum illud (*Ps.* 75.) Notus in Judæa. Et secundum dispositionem temporalium. (*Ps.* 147.) *Non fecit taliter omni nationi.* Habent etiam amplius quantum ad patres, quantum ad promissiones, et quantum ad prolem. (*Infra* 9.) Quorum est adoptio filiorum Dei, et gloria, et testamentum: et in quolibet eorum non est parva excellentia, sed magna et præcipua, quod pertinet ad id quod dicit, *Multum.*

Maximum enim bonum hominis est in Dei cognitione, in hoc quod Deo adhæreat, et a Deo instruatur. (*Ps.* 93.) *Beatus homo quem tu erudieris, Domine.*

Deinde cum dicit, *Primum quidem, etc.* manifestat quod dixerat, dicens, *Primum quidem*, id est, præcipue amplius est Judæis, *Quia eloquia Dei sunt tradita illis*, quasi amicis. (*Joan.* 5.) *Vos dixi amicos.* Et hoc est multum, quia eloquia Dei sunt honesta. (*Ps.* 18.) *Eloquia Domini vera, justificata in semet ipsa.* Sunt delectabilia. (*Ps.* 18.) *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.* Sunt etiam utilia ad non peccandum. (*Ps. eodem.*) *In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi.*

Deinde cum dicit: *Quid enim si quidam*, excludit objectionem. Et primo ponit eam. Secundo excludit ipsam ducendo ad inconveniens, ibi: *Numquid incredulitas.* Tertio ostendit esse inconveniens id ad quod inducitur, ibi: *Est autem Deus verax.* Posset aliquis prærogativæ Judæorum derogare, opponendo ingratitudinem eorum, per quam viderentur dignitatem eloquiorum Dei amisisse. Unde dicit: *Quid autem si quidam illorum non crediderunt*: numquid per hoc excluditur, quod nihil amplius sit Judæo? secundum illud (2 *Pet.* 2.) *Melius erat eis non cognoscere viam justitiæ, quam post cognitam retrorsum converti.* Non crediderunt autem primo quidem legislatori. (*Ps.* 105.) *Non crediderunt in verbo ejus.* Secundo non crediderunt prophetis. (*Ezech.* 2.) *Increduli et subversores sunt tecum.* Tertio non crediderunt ipsi filio. (*Joan.* 8.) *Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?*

Deinde cum dicit, *numquid incredulitas*, excludit dictam objectionem ducendo ad inconveniens, quia si propter incredulitatem aliquorum prærogativa Judæorum tolleretur, sequeretur quod incredulitas hominis fidem Dei evacuaret, quod est inconveniens. Et hoc est quod dicit, *Numquid incredulitas eorum*, scilicet qui non crediderunt, *evacuavit fidem Dei*, quod potest dupliciter intelligi. Uno modo de fide qua creditur in Deum. Non enim per hoc, quod quidam non crediderunt, evacuatur fides illorum qui crediderunt. Malum enim quorumdam in societate existentium, non evacuat bonum aliorum. (*Eccl.* 33.) Ex ipsis benedixit et exaltavit, sanctificavit et ad se applicavit, etc. quod est contra illos, contra quos Augustinus dicit in epistola ad plebem Hypponensem. Ad quid aliud sedent isti, et quid aliud tractant, nisi ut cum Episcopus vel Clericus, vel Monachus, vel sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credant, sed non omnes posse manifestari? Alio modo potest intelligi de fide qua Deus fidelis est implens promissa. (*Hebr.* 10) Fidelis enim est qui repromisit. Hæc autem fidelitas evacuaretur, si propter quorumdam incredulitatem accideret, quod nihil amplius esse Judæo. Promisit enim Deus populum illum multiplicare et magnificare, ut patet (*Genes.* 22.) Multiplicabo semen tuum.

Deinde cum dicit, *Absit. Est autem*, ostendit hoc esse inconveniens, quod fides Dei evacuaretur propter hominum incredulitatem. Et primo quidem ad hoc inducit rationem. Secundo auctoritatem, ibi: *Sicut scriptum est.* Tertio excludit falsum sensum auctoris, ibi: *Si autem iniquitas.* Ratio autem sumitur ex hoc, quod Deus secundum se verax est. (*Jer.* 10.) *Dominus autem Deus verax est.* (1 *Joan. ult.*) *Hic est verus Deus, et vita æterna*: et tamen omnis homo est mendax. (*Ps.* 115.) *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.* Unde patet quod mendacium hominis sive infidelitas veritati non adhærens,

Dei veritatem sive fidem non evacuat. Ad horum evidentiam sciendum est, quod veritas importat adæquationem rei ad intellectum. Aliter autem adæquatur res ad intellectum nostrum, aliter ad intellectum divinum. Noster enim intellectus cognitionem accipit a rebus: et ideo causa et mensura veritatis ipsius est esse rei: ex eo enim, quod res est, vel non est, oratio dicitur vel vera vel falsa, secundum Philosophum. Unde intellectus noster potest esse verus vel falsus: inquantum potest adæquari vel non adæquari. Quod autem potest esse et non esse, indiget alio agente ad hoc quod sit, sine quo remanet non ens: sicut enim aer sine illuminante remanet tenebrosus, ita et intellectus noster, nisi a prima veritate illuminetur, de se in mendacio remanet. Unde quantum est de se, omnis homo est mendax secundum intellectum, sed solum est verus inquantum veritatem divinam participat. (*Ps.* 42.) *Emitte lucem tuam et veritatem tuam.* Intellectus autem divinus est causa et mensura rerum, et propter hoc secundum seipsum est indeficienter verax, et unaquæque res est vera inquantum ei conformatur. Similiter secundum quod accipitur veritas ex parte rei, homo de se non habet veritatem, quia natura sua vertibilis est in nihilum. Sed solum natura divina, quæ nec est ex nihilo, nec vertibilis in nihilum, de se veritatem habet.

Deinde cum dicit, *sicut scriptum est*, probat idem per auctoritatem (*Ps.* 50.) in quo sic legitur, *ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.* Quod qualiter ad propositum faciat videri potest, si præcedentia Psalmi considerentur. Præmittitur enim, *tibi soli peccavi*: et tunc sequitur, *ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.* Promiserat enim Deus per Nathan prophetam David, quod ejus regnum in æternum stabiliret in semine suo, ut habetur (2 *Reg.* 7.) Postea vero cum in grave peccatum incideret, adulterii scilicet, et homicidii, ut legitur (2 *Reg.* 11.) propter hujusmodi peccatum dicebatur a quibusdam, quod Deus non esset ei promissum observaturus. Intentio ergo Psalmistæ, est duo dicere.

Primo quidem, quod propter peccatum ejus non mutatur justitia Dei, ad quam pertinet ut suos sermones impleret. Et quantum ad hoc dicit, *ut justificeris in sermonibus tuis*, id est, ut ex hoc appareas in sermonibus tuis justus, quia propter mea peccata eos non præteris. (*Prov.* 8.) *Recti sunt omnes sermones mei.* (*Ps.* 144.) *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis.*

Secundo, quod divina promissio imitetur humanum judicium: et hoc est quod dicit, *Vincas*, scilicet promissionem tuam servando, *Cum judicaris*, scilicet ab hominibus: quod eam propter mea peccata non sis impleturus. (*Infra* 12.) *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.* Hoc dicitur homini, quod multo magis competit Deo.

Est autem considerandum, quod promissio facta David a Deo, erat implenda de Christi incarnatione. Unde pertinebat ad prophetiam prædestinationis, secundum quam aliquid promittitur, quasi omnibus modis implendum: quod vero promittitur vel pronunciatur secundum prophetiam comminationis, non prædicitur, quasi omnibus modis implendum, sed secundum quod exigunt humana merita quæ possunt mutari. Et ideo si non factum fuisset, quod promissum est David, præjudicaret divinæ justitiæ. Si vero non fiat, quod promittitur per prophetiam comminationis, non præjudicat divinæ justitiæ, sed designat mutatio-

nem meritorum humanorum. Unde dicit (*Jer.* 18.) *Repente loquar adversus gentem et adversus regnum, ut eradicem, et destruam, et disperdam, et dissipem. Si egerit pœnitentiam gens illa, etc. pœnitentiam agam et ego super malo, etc.* Sic ergo patet secundum hunc sensum, quod peccatum hominis divinam fidelitatem non excludit.

Ponuntur autem et alii sensus auctoritatis hujus in Glossa, qui non ita pertinent ad intentionem Apostoli, quorum primus est, ut hæc verba quæ hic ponuntur, continentur cum his quæ ante Psalmista præmiserat. Amplius lava me ab iniquitate mea, ad hoc scilicet, *Ut justificeris*, id est, justus appareas in sermonibus tuis, in quibus veniam peccatoribus promisisti non solum (*Ezech.* 18.) Quia hæc verba Psalm. prius fuerunt dicta, sed etiam (*Levit.* 26.) *Orabunt pro impietatibus suis, et recordabor fœderis mei, etc.* (*Deut.* 30.) *Si ductus pœnitudine cordis reversus fueris ad Deum, reducet te Dominus Deus tuus, et miserebitur tibi.* Et sic *vincas cum judicaris*, ab hominibus, quod mihi veniam dare non debeas. Secundo continuatur hæc verba cum eo, quod dictum est, tibi soli peccavi, id est, per comparationem ad te qui solus es justus: et hoc est, quod dicit, *ut justificeris*, id est, ex comparatione mei et aliorum peccatorum justus appareas. (*Ps.* 10.) Justus Dominus, et justitias dilexit, et hoc non solum in factis, sed etiam in sermonibus, quod est maximum secundum illud (*Jac.* 3.) *Si quis in verbo non offendit. Et vincas cum judicaris*, id est, dum cuicumque alii in judicio compararis. (*Is.* 5.) *Judicate inter me et vineam meam, etc.*

Tertio referuntur hæc verba ad Christum, qui solus est sine peccato, secundum illud (1 *Pet.* 2.) *Qui peccatum non fecit, nec inventus est in ore ejus dolus*, et sic justificatur in sermonibus in comparatione ad omnes homines. *Et vincas*, scilicet peccatum, mortem et diabolum. (*Apoc.* 5.) *Ecce vicit leo.* Et hoc *Dum judicaris*, scilicet injuste a Pilato. (*Job.* 36.) Causa tua quasi impii judicata est. Deinde cum dicit, *Si autem iniquitas nostra*, excludit falsum intellectum auctoritatis inductæ. Posset enim aliquis intelligere præmissa verba secundum hunc sensum, ut hæc dictio, *ut*, poneretur causaliter, et non solum consecutive. Et sic sequeretur, quod peccatum hominis directe ordinaretur ad commendandum Dei justitiam. Sed Apostolus ostendit hoc esse falsum, ut sic det intelligere quod *ly, ut* ponitur consecutive, quia scilicet David peccante, consecutum est quod divina justitia manifestetur, non autem causaliter, quasi peccatum hominis commendat Dei justitiam. Quod quidem probat ducendo ad inconveniens. Et hoc dupliciter. Primo quidem ex parte judicii divini. Secundo ex parte judicii humani. Circa primum tria facit. Primo ponit sensum falsum. Secundo ostendit inconveniens, quod ex hoc sequitur, ibi, *Quid dicemus? numquid iniquus*. Tertio ostendit hoc esse inconveniens, ibi: *Absit.*

Est considerandum quod supra Apostolus duas comparationes fecerat, unam quidem veritatis divinæ ad humanum mendacium, cum dixerat: *Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax.* Alia justitiæ Dei ad peccatum humanum, secundum verba (*Ps.* 50.) quibus dicit: *Tibi soli peccavi, ut justificeris.* Et quantum ad comparationem primam, dicit: Si hæc verba sunt intelligenda, quod iniquitas nostra directe commendat Dei justitiam: *Quid dicemus*, id est, non poterimus susti-

nere inconvenientia quæ sequuntur. Non enim peccatum est Deo necessarium, ad ejus justitiam commendandam. (*Eccl.* 15.) *Non concupiscit multitudinem infidelium filiorum et inutilium*. Exprimit autem inconveniens quod sequitur, dicens: *Nunquid Deus qui infert iram*, id est, vindictam pro peccato, *est iniquus?* hoc enim sequitur ex eo quod dictumest. Si enim peccatum directe ordinaretur adcommendandam justitiam, non esset dignum pœna, sed præmio. Et sic Deus puniens homines pro peccato esset iniquus, contra illud (*Deut.* 32.) *Deus autem fidelis est absque ulla iniquitate*. Excludit autem consequenter hoc inconveniens, cum subdit *Absit*, scilicet, quod Deus sit iniquus. *Secundum hominem dico*, id est, quod hæc verba protuli, non ex meo sensu, sed ex hominis errantis sensu protuli, sicut dicitur (1 *Cor.* 3.) *Cum sint inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis?* Hoc autem non esse dicendum ostendit, subdens, *Alioquin*, scilicet, si Deus est iniquus, quomodo judicabit hunc mundum, id est, quomodo conveniet, quod ipse sit universalis et supremus mundi judex? Oportet enim, quod est primum et supremum in quolibet genere esse infallibile, sicut primum movens est immutabile. Unde in (*Ps.* 95.) dicitur: *Judicabit orbem terræ in æquitate*. Et simile argumentum ponitur (*Job.* 34.) ubi dicitur, *Vere Deus non condemnat frustra: nec omnipotens subvertit judicium; quem constituit alium super terram? etc.* scilicet quia si ipse non juste judicaret, oporteret dicere alium esse judicem mundi.

Deinde cum dicit, *Si enim veritas*, ostendit idem per humanum judicium. Et circa hoc etiam tria facit. Primo proponit falsum intellectum prædictorum verborum. Secundo ponit inconveniens, quod sequitur, ibi: *Quid adhuc*. Tertio ostendit illud esse inconveniens, ibi: *Quorum damnatio*. Exprimit autem falsum sensum secundum illam comparationem, quæ est divinæ veritatis ad humanum mendacium, cum dicit, *Si enim in meo mendacio*, id est, propter meum mendacium, *veritas Dei*, manifesta scilicet, abundavit in gloria ipsius, ita quod mendacium hominis directe pertineat ad augmentum gloriæ, contra id quod dicitur (*Job.* 13.) *Nunquid Deus indiget vestro mendacio?* Subdit autem consequenter duo inconvenientia, quæ sequuntur, quorum unum est, quod homo non deberet reputari peccator propter mendacium, ex quo in Dei gloriam directe ordinatur. Et hoc est quod dicit, *Quid adhuc*, id est, cur etiam nunc, et *Ego judicor*, scilicet ab hominibus tanquam peccator pro mendacio. (*Sap.* 17.) Cum sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem, quia scilicet, peccatores ab omnibus judicio condemnantur. Aliud autem inconveniens est, quod locum habeat verbum falsum, quod Apostolis imponebatur, quia enim prædicabant, quod per abundantiam gratiæ Christi, solvebatur abundantia peccatorum, secundum illud (*Infra* 5.) Ubi abundavit delictum superabundavit et gratia: blasphemabant Apostolos, quasi dicerent, quod homines deberent facere mala, ut consequerentur bona, quod sequeretur si mendacium hominis directe commendaret Dei gratiam et veritatem, hoc est, quod dicit, *Nos faciamus mala*, peccando scilicet, et mendacium docendo. *Ut veniant bona*, scilicet, ut Dei veritas et justitia commendetur, sicut blasphemamur, id est, sicut quidam blasphemando nobis imponunt. (*Infra* 1. *Corinthiorum* 4.) *Blasphemamur et obsecramus*; et sicut quidam aiunt

nos dicere verba nostra depravando. (2 *Pet. ult.*) *Quæ indocti et instabiles depravant*; hæc autem excludit subdens: *Quorum condemnatio justa est*, id est, eorum qui faciunt mala ut veniant bona: sicut enim non est verum syllogizandum ex falsis, ita non est perveniendum ad bonum finem per mala. (*Jer.* 12) *Bene est omnibus qui prævaricantur et inique agunt*: quod dicitur ex persona impiorum. Vel quorum scilicet, hæc nobis false imponentium damnatio justa est. Juste enim condemnantur perversores sacræ doctrinæ. (*Apoc. ult.*) *Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto.*

LECTIO 2.

Ostenduntur Judæi ac Gentes æquales esse in statu præcedentis culpæ, ac mira habetur expositio super Davidis versiculis, ac demum quomodo lex iis qui in lege sunt loquatur.

9. *Quid igitur? præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse.*
10. *Sicut scriptum est: Quia non est justus quisquam.*
11. *Non est intelligens, non est requirens Deum*
12. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.*
13. *Sepuchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum.*
14. *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.*
15. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*
16. *Contritio et infelicitas in viis eorum.*
17. *Et viam pacis non cognoverunt.*
18. *Non est timor Dei ante oculos eorum.*
19. *Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur: his qui in lege sunt loquitur. Ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo.*
20. *Quia ex operibus legis non justificatur omnis caro coram illo: per legem enim cognitio peccati.*

Postquam Apostolus ostendit prærogativam Judæorum supra Gentiles quantum ad divina beneficia, hic excludit eorum inanem gloriam, qua se Gentibus ad fidem conversis præferebant. Et primo proponit quod intendit: secundo probat propositum, ibi, *Causati enim sumus*. Dicit ergo primo, ita dictum est, quid amplius est Judæo? Primum quidem, quia tradita sunt illis eloquia Dei. Quid igitur dicemus nos Judæi ad fidem conversi? nunquid præcellimus eos scilicet Gentiles ad fidem conversos? de quo erat inter eos contentio. (*Luc.* 22.) *Facta est contentio inter discipulos Jesu quis esset major.* Et respondens subdit, *Nequaquam*.

Sed hoc videtur contra præmissa, in quibus dictum est, multum per omnem modum amplius est Judæo. Sed ad hoc respondetur in Glossa, quod illud fuit dictum quantum ad esse quod habebant Judæi tempore legis: hoc autem nunc dicit Apostolus secundum statum gratiæ, quia ut dicitur (*Col.* 3.) *In Christo non est Gentilis et Judæus, circumcisio et præputium*, quia scilicet non faciunt differentiam quantum ad statum gratiæ. Sed hæc responsio non videtur esse omnino secundum intentionem Apostoli, quia infra ostendet quod etiam dum sub lege erant pec-

catis subjacebant, sicut et Gentiles, vel amplius. (*Ezech.* 5.) *Ista est Jerusalem, in medio Gentium posui eam, et in circuitu ejus terras, contempsit judicia mea ut magis esset impia quam Gentes.* Sic igitur dicendum est quod supra ostendit prærogativam divinorum beneficiorum : unde non dixit quod Judæus esset excellentior : sed quod aliquid esset Judæo amplius *donatum*, hic autem excludit excellentiam personarum: quia illi qui divina beneficia acceperunt non sunt illis debite usi. Deinde cum dicit: *Causati enim sumus*, ostendit propositum, et primo quod Judæi non excedunt Gentiles quantum ad statum peccati, secundo quod non excedunt quantum ad statum justitiæ, ibi: *Nunc autem sine lege.* Primum ostendit dupliciter. Primo quidem ex his quæ supra dicta sunt. Secundo per auctoritatem, ibi : *Sicut scriptum est.*

Dicit ergo, *Causati enim sumus*, id est, causando rationibus ostendimus Judæos atquæ Græcos, id est, Gentiles, *Omnes sub peccato esse.* (*Is.* 1.) *A planta pedis usque ad verticem non est, etc.* Ostendit enim primo quod Gentiles veritatem Dei cognitam in impietate et in injustitia detinebant : secundo quod Judæi lege suscepta per prævaricationem legis Deum inhonorabant. Deinde cum dicit, *Sicut scriptum est*, ostendit propositum per auctoritatem Psalmistæ, et primo inducit auctoritatem, secundo manifestat eam, ibi : *Scimus autem.* Circa primum duo facit. Primo ponit peccata omissionis, secundo peccata commissionis, ibi : *Sepulchrum patens.* Peccata autem omissionis tangit dupliciter. Primo quidem removendo principia bonorum operum. Secundo removendo ipsa bona opera, ibi : *Omnes declinaverunt.* Sunt autem tria bonorum operum principia, quorum unum pertinet ad ipsam operis rectitudinem, et hoc est justitia, quam excludit dicens, sicut scriptum est, scilicet in (*Ps.* 14.) *Quia non est justus quisquam.* (*Mich.* 7.) *Et periit sanctus de terra, et rectus in hominibus non est*, quod quidem dupliciter potest intelligi. Uno modo quod intelligatur, nullus est justus in se ex seipso, sed ex se quilibet est peccator, ex solo autem Deo habet justitiam. (*Exod.* 34.) *Dominator Domine Deus misericors et clemens, qui aufers iniquitatem, atque peccata, nullusque apud te per se innocens est.* Alio modo quod nullus est quantum ad omnia justus, quin aliquod peccatum habeat secundum illud (*Prov.* 20.) *Quis potest dicere, mundum est cor meum?* (*Eccl* 7.) *Non est homo justus in terra qui faciat bonum, et non peccet.* Tertio etiam potest intelligi, ut referatur ad populum malorum, inter quos nullus est justus. Est enim consuetudo scripturæ, ut quandoque loquatur de toto populo ratione malorum, quandoque ratione bonorum, ut patet (*Jer.* 16.) Ubi dicitur quod cum complesset Jeremias loqui omnia quæ præceperat ei Dominus ut loqueretur ad universum populum, apprehenderunt eum sacerdotes et prophetæ, et omnis populus dicentes, morte moriatur. Et postea subditur: dixerunt principes et omnis populus, non est viro huic judicium mortis. Sed primi duo sensus magis sunt secundum intentionem Apostoli. Et hoc idem dicendum est in sequentibus.

Secundum autem principium boni operis est discretio rationis. Et hoc excludit subdens, *Non est intelligens.* (*Ps.* 81.) *Nescierunt neque intellexerunt.* Et (*Ps.* 35.) *Noluit intelligere.*

Tertium principium est rectitudo intentionis quam excludit subdens, *Non est requirens Deum*, intentionem suam

scilicet dirigendo ad ipsum. (*Oseæ* 10.) *Tempus inquirendi Dominum, qui cum venerit docebit justitiam.* Consequenter excludit ipsa bona opera. Et primo quidem quantum ad offensionem divinæ legis cum dicit, *Omnes declinaverunt*, scilicet a regula divinæ legis. (*Is.* 56.) *Omnes in viam suam declinaverunt.* Secundo quantum ad ostensionem finis, unde subdit, *Simul inutiles facti sunt.* Hoc enim inutile dicimus, quod non sequitur finem suum. Et ideo cum homines a Deo declinant propter quem facti sunt, redduntur inutiles. (*Sap.* 4.) *Impiorum multitudo non est utilis.* Tertio excludit ipsa bona opera, cum subdit, *Non est qui faciat bonum.* (*Jer.* 4.) *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.* Subdit autem, *Usque ad unum*. quod potest uno modo intelligi exclusive, quasi diceret, præter unum, qui scilicet solus fecit bonum redimendo humanum genus. (*Eccl.* 7.) *Virum de mille unum reperi, mulierem non inveni.* Vel potest intelligi inclusive, quasi dicat, nec etiam unus est purus homo qui faciat bonum, scilicet perfectum. (*Jer.* 5.) *Quærite in plateis ejus an inveniatis virum facientem judicium et quærentem fidem.*

Deinde cum dicit, *Sepulchrum patens*, ponit peccato commissionis, et primo peccata oris. Secundo peccata operis, ibi: *Veloces pedes eorum.* Peccata vero cordis ex his peccatis deprehenduntur. Circa peccatum oris quatuor ponit.

Primo promptitudinem, seu turpitudinem cum dicit, *Sepulchrum patens est guttur eorum.* Sepulchrum enim patens duo habet. Est enim paratum ad recipiendum mortuum, et secundum hoc, guttur hominis dicitur esse sepulchrum patens quando est paratum ad dicendum mortifera, per quem modum dicitur (*Jer.* 5.) *Pharetra ejus quasi sepulchrum patens.* Secundo, exhalat fœtorem. (*Matth.* 23.) *Similes sunt sepulchris dealbatis quæ a foris parent hominibus speciosa, intus sunt plena ossibus mortuorum et omni spurcitia.* Eorum ergo guttur est sepulchrum patens, ex quorum ore procedit turpiloquii fætor. (*Apoc.* 9.) *Et de ore ipsorum procedit ignis et fumus et sulphur.*

Secundo tangit circa peccatum oris fraudem, cum dicit, *Linguis suis dolose agebant.* Aliud scilicet habendo in corde, aliud in ore. (*Jer.* 9.) *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.*

Tertio ponit verborum noxietatem cum dicit, *Venenum aspidum sub labiis eorum*: quia scilicet talia verba eveniunt, quæ insanabiliter proximos occidunt, vel spiritualiter vel corporaliter. (*Deut.* 32.) *Fel draconum vinum eorum et venenum, etc.*

Quarto designat abundantiam horum peccatorum, cum dicit, *Quorum os maledictione plenum est et amaritudine*, quia scilicet in talibus semper abundat maledictio, quia scilicet maledicunt de aliis detrahendo, contra id quod dicitur (*Infra* 12.) Benedicite et nolite maledicere. *Et amaritudine*, in quantum scilicet non verentur in faciem proximi dicere injuriosa verba, quibus ad amaritudinem provocantur, contra id quod dicitur (*Ephes.* 4.) *Omnis amaritudo tollatur a vobis.*

Deinde cum dicit, *Veloces pedes eorum*, tangit peccata operis, circa quæ tria tangit. Primo quidem promptitudinem ad male agendum. Unde dicit, Veloces pedes eorum. Prompti sunt pedes, id est affectus eorum. *Ad effundendum sanguinem*, id est, ad faciendum quæcumque gravia peccata, quia inter cætera quæ committimus in proximum, homicidium est gravius. (*Prov.* 3.) *Pe-*

des eorum in malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem.

Secundo tangit multitudinem nocumentorum, quæ aliis inferunt, cum subdit, *In viis eorum*, id est in operibus eorum, *Est contritio*, quia scilicet alios conterunt opprimendo eos. (*Is.* 10.) *Ad conterendum cor ejus. Et infelicitas*, inquantum scilicet privant homines bonis suis ad miseriam eos deducendo. (*Job* 23.) *Nudos dimittunt homines indumenta tollentes, etc.* Possunt tamen hic duo intelligi esse posita ad designandum pœnam potius quam culpam, ut sit sensus, in viis eorum est contritio et infelicitas, id est, opera eorum quæ per vias designantur, ducunt eos ad contritionem et infelicitatem, ita quod contritio referatur ad oppressionem pœnæ qua pro peccatis punientur (*Is.* 30.) *Comminuentur sicut conteritur lagena figuli.* Infelicitas autem referenda est ad pœnam damni, quia felicitate æterna privabuntur. (*Sap.* 12.) *Infelices autem sunt et inter mortuos spes eorum.*

Tertio ostendit eorum culpæ obstinationem ad malum, a qua quidem aliqui revocantur dupliciter. Uno modo per hoc, quod volunt ab hominibus pacem habere, sed contra hoc dicitur, *Et viam pacis non cognoverunt*, id est, non acceptaverunt. (*Ps.* 119.) *Cum his qui oderunt pacem.* Alio modo intuitu divini timoris, sed isti nec Deum timent, nec hominem reverentur, ut dicitur (*Luc.* 14.) Unde subditur, *Non est timor Dei ante oculos eorum*, id est, ante ipsorum considerationem. (*Eccl.* 1.) *Timor Domini expellit peccatum.* Nam qui sine timore est non poterit justificari. Potest autem et hoc specialiter dici contra Judæos Christo non credentes, quod non cognoverunt viam pacis, id est, Christum, de quo dicitur (*Ephes.* 2.) *Ipse est pax nostra.*

Deinde cum dicit, *Scimus autem quia quæcumque*, manifestat auctoritatem inductam tripliciter. Primo quidem exponendo sensum ejus. Secundo exponendo intentionem ipsius, ibi: *Ut omne os.* Tertio assignando rationem dictorum in ipsa, ibi: *Quoniam ex operibus.*

Circa primum considerandum est quod Judæi, contra quos Apostolus hic loquebatur, poterant ad sui excusationem pervertere sensum auctoritatis inductæ, dicendo, quod prædicta præmissa verba sunt intelligenda de Gentibus, non de Judæis. Sed hoc excludit Apostolus dicens, Scimus quod quæcumque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur, id est, ad quos lex datur, et qui legem profitentur. (*Deut.* 33) *Legem præcepit nobis Moyses.* Gentiles autem non erant sub lege, et secundum hoc, prædicta verba pertinent ad Judæos.

Est hic autem duplex objectio. Prima quidem, quia verba supra inducta non sunt assumpta de lege, sed de Psalm. Sed ad hoc dicendum est, quod quandoque nomen legis sumitur pro toto veteri testamento, non pro quinque libris Moysi tantum, secundum illud (*Joan.* 15.) *Ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis*, quod scriptum est in veteri testamento, non in quinque libris Moysi, qui proprie lex dicuntur. Et sic etiam lex accipitur hic. Quandoque autem totum vetus testamentum dividitur in tria, scilicet in legem, psalmos, et prophetas, secundum illud (*Luc. ult.*) *Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, psalmis et prophetis de me.* Aliquando vero totum vetus testamentum dividitur in duo, scilicet in legem et prophetas, secundum illud (*Matth.* 22.) *In his duobus mandatis pendet omnis*

lex et prophetæ. Et secundum hunc modum Psalterium sub prophetis continetur.

Secunda objectio est, quia in lege, id est, in veteri testamento multa dicuntur pertinentia ad alias gentes, sicut patet in pluribus locis (*Is. et Jer.*) Ubi dicuntur multa contra Babylones, et similiter contra alias nationes. Non ergo quæcumque loquitur lex, loquitur his et de his qui in lege sunt. Sed dicendum quod quæcumque indeterminate loquitur ad eos pertinere videntur, quibus lex datur, quando vero scriptura de aliis loquitur, speciali titulo designat alios, sicut cum dicitur onus Babylonis, et onus Tyri, etc. Quæ contra alias gentes in veteri testamento dicuntur, aliquo modo ad Judæos pertinebant, inquantum eorum infortunia ad eorum consolationem vel terrorem prænunciabantur, sicut etiam prædicator ea debet dicere quæ pertinent ad eos quibus prædicat, non autem quæ pertinent ad alios. (*Is.* 58.) *Annuntia populo meo peccata eorum,* quasi diceret, non quæ sunt aliorum.

Deinde cum dicit, *Ut omne os, etc.* assignat intentionem prædictæ auctoritatis: propter duo enim sacra scriptura omnes de injustitia arguit. Primo quidem ad reprimendum eorum jactantiam qua se justos arbitrabantur, secundum illud (*Luc.* 18.) *Jejuno bis in sabbatho.* Et quantum ad hoc dicit, *Ut omne os obstruatur*, quod scilicet sibi justitiam præsumptuose ascribebat. (*Ps.* 62.) *Obstructum est os loquentium iniqua.* (1 *Reg.* 2.) *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.* Secundo ut suam culpam recognoscentes se Deo subjiciant, sicut infirmus medico. Unde subit, *Et subditus fiat omnis mundus Deo*, id est, non solum Gentilis, sed etiam Judæus culpam suam recognoscentes. (*Ps.* 61.) *Nonne Deo subjecta erit anima mea?* Deinde cum dicit: *Quoniam ex operibus legis,* assignat rationem præmissorum verborum. Et primo ponit rationem. Secundo manifestat eam, ibi: *Per legem, etc.*

Dicit ergo primo, ideo non est justus quisquam, quoniam omnis caro, id est, omnis homo non justificatur coram illo, id est, secundum ejus judicium ex operibus legis, quia ut dicitur (*Galat.* 2.) *Si ex lege est justitia, Christus gratis mortuus est.* Et ad (*Tit.* 3.) *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit.* Est autem duplex opus legis, quoddam quidem est proprium legis Mosaicæ, sicut observatio ceremonialium præceptorum, quoddam est opus legis naturæ, quia pertinet ad legem naturalem, sicut, non occidas, non furtum facias.

Quidam ergo hoc intelligunt dictum esse de primis legis operibus, scilicet quod ceremonialia gratiam non conferebant per quam homines justificantur: non tamen ista videtur esse intentio Apostoli, quod patet ex hoc quod statim subdit, *Per legem enim cognitio peccati.* Manifestum est autem quod peccata cognoscuntur per prohibitionem moralium præceptorum, et ita Apostolus intendit, quod ex omnibus operibus legis, etiam quæ per præcepta moralia mandantur non justificatur homo, ita quod ex operibus in eo causetur justitia, quia ut dicitur (*Infra* 12.) Si enim per gratiam, jam non ex operibus. Deinde cum dicit, *Per legem,* probat quod dixerat, scilicet quod opera legis non justificent. Lex enim datur ut homo cognoscat quid debeat agere, quid vitare. (*Ps.* 147.) *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.* (*Prov.* 6.) *Mandatum lucerna est, et lex lux et via vitæ.* Ex

hoc autem quod homo cognoscit peccatum, quod vitare debet tanquam prohibitum, non statim sequitur quod illud vitet, quod pertinet ad rationem justitiæ, quia concupiscentia subvertit judicium rationis in particulari operabili. Et ideo lex non sufficit ad justificandum, sed est necessarium aliud remedium per quod concupiscentia reprimatur.

LECTIO 3.

Gentiles pariterque Judæos æquales esse in statu suscipiendæ gratiæ ostendit, simulque probat justificationem fieri per fidem in Jesum Christum, quæ, quonam pacto justificet, hic simul aperitur.

21. ***Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata a lege et prophetis.***
22. ***Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes et super omnes qui credunt in eum. Non enim est distinctio.***
23. ***Omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei.***
24. ***Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu.***
25. ***Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum.***
26. ***In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore, ut sit ipse justus et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.***

Postquam ostendit Apostolus Judæos et Gentiles æquales esse quantum ad statum culpæ præcedentis, hic ostendit eos æquales quantum ad statum gratiæ subsequentis. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit propositum. Secundo ostendit quoddam quod supposuerat, ibi: *An Judæorum Deus tantum?* Tertio respondet objectioni, ibi: *Legem ergo destruimus?* Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *Non est distinctio.* Tertio infert conclusionem intentam, ibi: *Ubi est ergo gloriatio tua?* Circa primum tria facit. Primo proponit habitudinem justitiæ ad legem. Secundo assignat causam justitiæ, ibi: *Justitia autem Dei.* Tertio assignat hujusmodi justitiæ communitatem, ibi: *In omnes, etc.* Ponit autem primo duplicem comparationem seu habitudinem justitiæ ad legem.

Primo quidem quia non est ex lege causata. Et hoc est quod dicit, dictum est quod olim per opera legis non poterat esse justitia Dei, vel quia ipse justus est adimplens promissa de justificatione hominum. (*Infra* 13.) *Dico enim Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei.* Vel potius justitia Dei, qua aliquis justificatur a Deo, de qua dicitur (*Infra* 10.) *Ignorantes Dei justitiam.* Hæc inquam Dei justitia nunc, id est, tempore gratiæ manifestata est, tum per Christi doctrinam, tum per ejus miracula, tum etiam per facti evidentiam, inquantum evidens est multos esse divinitus justificatos. Et hoc sine lege, sc. causante justitiam. (*Galat.* 5.) *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis.* (*Is.* 56.) *Prope est salus mea ut veniat, et justitia mea ut reveletur.*

Et ne aliquis credat hanc justitiam legi esse contrarium, secundo ponit aliam habitudinem justitiæ ad legem cum dicit, *Testificata a lege*

et prophetis. Lex quidem Christi justitiam testificata est pronunciando, et præfigurando. (*Joan.* 5.) *Si crederetis Moysi, forsitan et mihi crederetis, de me enim ille scripsit*, et etiam per effectum, quia cum ipsa justificare non posset, testimonium perhibebat aliunde quærendam esse justitiam. Prophetæ autem testificati sunt eam prænunciando. (*Act.* 11.) *Huic omnes prophetæ testimonium perhibent*. Consequenter autem assignat causam hujus justitiæ et dicit: *Justitia autem Dei est per fidem Jesu Christi*, id est, quam ipse tradidit. (*Hebr.* 12.) *Aspicientes in auctorem fidei, etc*. Vel etiam quæ de ipso habetur. (*Infra* 10.) *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum et in corde tuo credideris quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris*.

Dicitur autem justitia Dei esse per fidem Jesu Christi, non ut quasi per fidem mereamur justificari, quasi ipsa fides ex nobis existat, et per eam mereamur Dei justitiam, sicut Pelagiani dixerunt, sed quia in ipsa justificatione qua justificamur a Deo, primus motus mentis in Deum est per fidem. *Accedentem enim ad Deum oportet credere, ut dicitur* (*Hebr.* 11.) Unde et ipsa fides quasi prima pars justitiæ est nobis a Deo. (*Ephes.* 2.) *Gratia estis salvati per fidem, etc*. Hæc autem fides ex qua est justitia, non est fides informis, de qua dicitur (*Jac.* 2.) *Fides sine operibus mortua est*, sed est fides per charitatem formata, de qua dicitur (*Gal.* 5.) *Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet sine fide, per quam in nobis habitat Christus*. (*Ephes.* 3.) Habitare Christum per fidem in cordibus vestris, quod sine charitate non fit. (1 *Joan.* 4.) *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo*. Hæc est etiam fides de qua dicitur (*Act.* 15.) Fide purificans corda eorum, quæ quidem purificatio non fit sine charitate. (*Prov.* 12.) *Universa delicta operit charitas*.

Et ne aliquis diceret per hanc fidem solos Judæos justificari, tertio ostendit communitatem hujus justitiæ, cum subdit, in omnes, scilicet ista justitia est in corde, non carnalibus observantiis, de quibus dicitur (*Hebr.* 9.) Quod carnales observantiæ erant ad justificationem carnis, usque ad tempus correctionis impositæ. Et super omnes, quia videlicet facultatem humanam ac merita excedit. (2 *Cor.* 3.) *Non quod sufficientes simus cogitare*. Addit autem qui credunt in eum, quod pertinet ad fidem formatam, per quam homo justificatur, ut dictum est.

Deinde cum dicit, *non est enim distinctio*, manifestat quod dixerat, et primo quantum ad communitatem justitiæ. Secundo quantum ad causam ejus, ibi: *justificati gratis*. Tertio quantum ad manifestationem ipsius, ibi: *ad ostensionem*. Dicit ergo primo, dictum est justificatio Dei est in omnes et super omnes qui credunt in Christum. Non enim est quantum ad hoc distinctio inter Judæum et Gentilem. (*Col.* 3.) In Christo Jesu non est Gentilis et Judæus sc. distinctionem aliquam habens, quasi Judæus non indigeat justificari a Deo sicut Gentilis: omnes enim peccaverunt, sicut supra ostensum est. (*Is.* 53.) *Omnes nos quasi oves erravimus*, et per hoc egent gloria Dei, id est, justificatione quæ in gloriam Dei cedit, non autem sibi debet homo hanc gloriam adscribere. (*Ps.* 113.) *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*. (*Ps.* 65.) *Date gloria Deo*. Sic igitur quia omnes peccaverunt, et ex se justificari non possunt, restat ut per aliam causam justificentur, quam conse-

quenter ostendit subdens, *Justificati*.

Ubi primo ostendit, quod hujusmodi justificatio est sine lege, id est, quod non est ex operibus legis cum dicit, *justificati gratis*, id est, absque merito præcedentium operum. (*Is.* 52.) *Gratis venumdati estis, et sine argento redimemini*. Et hoc per gratiam ipsius sc. Dei, cui ex hoc debetur gloria. (1 *Cor.* 15.) *Gratia Dei sum id quod sum*.

Secundo ostendit quæ sit causa justificationis. Et primo ponit ipsam causam cum dicit, *per redemptionem*. Ut enim dicitur (*Joan.* 8.) *Qui facit peccatum servus est peccati*. Ex qua quidem servitute homo redimitur si pro peccato satisfaciat. Sicut si aliquis ob culpam commissam obnoxius esset regi ad solvendam pecuniam, ille eum redimere diceretur a noxa, qui pro eo pecuniam solveret. Hæc autem noxa ad totum humanum genus pertinebat, quod erat infectum per peccatum primi parentis. Unde nullus alius pro peccato totius humani generis satisfacere poterat, nisi solus Christus qui ab omni peccato erat immunis. Unde subdit, *quæ est in Christo Jesu*. Quasi dicat: in alio non poterat nobis esse redemptio. (1 *Petr.* 1.) *Non corruptibilibus auro vel argento*.

Secundo ostendit unde ista redemptio efficaciam habuit, cum dicit, *quem proposuit Deus propitiatorem*. Ex hoc enim Christi satisfactio efficaciam ad justificandum habuit, et ad redimendum, quia eum Deus ad hoc ordinaverat secundum suum propositum, quod designat, cum dicit, *quem proposuit Deus propitiatorem*. (*Ephes.* 1.) *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ*. Vel proposuit, id est, pro omnibus posuit, ut quia humanum genus non habebat, unde satisfacere posset, nisi ipse Deus eis redemptorem et satisfactorem daret. (*Ps.* 110.) *Redemptionem misit Dominus populo suo*. Et sic dum satisfaciendo nos redimit a noxa peccati, Deum peccatis nostris propitium facit, quod petebat Psal. dicens: Propitius esto peccatis nostris, et ideo dicit eum propitiationem. (1 *Joan.* 2.) Propitiatio. In cujus figura (*Exod.* 25.) mandatur quod fiat propitiatorium, id est, quod Christus ponatur super arcam, id est, Ecclesiam.

Tertio ostendit per quos redemptionis effectus ad nos perveniat, cum dicit, *per fidem in sanguine ejus*, id est, quæ est de sanguine ejus pro nobis effuso. Ut enim pro nobis satisfaceret, congruebat ut pœnam mortis pro nobis subiret, quam homo per peccatum incurrerat, secundum illud (*Gen.* 2.) *Quacumque die, etc.* Unde dicitur (1 *Pet.* 3.) *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est*. Hæc autem mors Christi nobis applicatur, per fidem, qua credimus per suam mortem mundum redemisse. (*Gal.* 2.) *In fide vivo filii Dei, qui dilexit me, etc.* Nam et apud homines satisfactio unius alteri non valeret: nisi eam ratam haberet. Et sic patet quomodo sit justitia per fidem Jesu Christi, ut supra dictum est. Sed quia etiam supra dixit justitiam Dei esse nunc manifestatam: agit consequenter de hac manifestatione, et primo tangit modum manifestationis dicens, *Ad ostensionem*. quasi dicat, hoc inquam factum est, ut justificaremur per redemptionem Christi, et per fidem sanguinis ejus, ad ostensionem justitiæ suæ, id est, ad hoc quod suam justitiam Deus ostenderet, et hoc propter remissionem præcedentium delictorum. In hoc enim quod præcedentia delicta Deus remisit, quæ lex remittere non poterat, nec homines propria virtute ab eis se

præcavere poterant, ostendit quod necessaria est hominibus justitia, qua justificentur a Deo. Solum autem per sanguinem Christi potuerunt remitti peccata non solum præsentia, sed præterita, quia virtus sanguinis Christi operatur per fidem hominis, quam quidem fidem habuerunt illi qui præcesserunt Christi passionem, sicut et nos habemus. (2 *Cor.* 4.) *Habentes eumdem spiritum fidei credimus.* Unde et legitur aliter, ut dicatur propter remissionem delictorum quæ sunt hominum præcedentium Christi passionem. Unde dicitur (*Mich. ult.*) *Deponet iniquitates nostras et projiciet, etc.*

Secundo ostendit tempus manifestationis ejus cum subdit. In sustentatione Dei ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore: quasi diceret, præcedentia delicta erant ante Christi passionem in sustentatione Dei quasi in quadam divina Dei sustinentia: quia nec pro eis credentes et pœnitentes damnat, nec ab eis totaliter reddit absolutos, ut sc. eis non obstantibus possint introire in gloriam. Vel secundum aliam litteram potest intelligi, quod ipsi sancti patres erant in sustentatione Dei, quia detinebantur in limbo non quidem patientes pœnam sensibilem, sed expectantes introire in gloriam per Christi passionem. (*Eccl.* 2.) *Sustine sustentationes Dei.* Ad hoc inquam præcedentia delicta vel præcedentes patres erant in sustentatione Dei, ad ostensionem sc. justitiæ ejus in hoc tempore, id est, ut in hoc tempore gratiæ suam justitiam perfecte ostenderet, plenam remissionem peccatorum tribuendo. (*Ps.* 101.) *Venit tempus, etc.* Et (2 *Cor.* 6.) *Ecce nunc tempus acceptabile, etc.* Et hoc est quod supra dixerat nunc esse justitiam Dei manifestatam. Oportuit autem ut præcedentia peccata usque ad hoc tempus essent in Dei sustentatione: ut primo convinceretur homo de defectu scientiæ, quia tempore legis naturæ in errores et turpia peccata incidit, et etiam defectu potentiæ, quia post legem scriptam quæ fecit cognitionem peccati, adhuc homo per infirmitatem peccavit.

Tertio ostendit quod per remissionem peccatorum Dei justitia ostendatur, sive accipiatur Dei justitia, qua ipse est justus, sive qua alios justificat. Unde subdit, *ut sit ipse justus*, id est, ut per remissionem peccatorum Deus appareat esse justus in se ipso, tum quia remittit peccata sicut promiserat, tum quia ad justitiam Dei pertinet quod peccata destruat, homines ad justitiam Dei reducendo. (*Ps.* 10.) *Justus Dominus et justitias dilexit.* Et etiam ut, *Sit justificans eum qui est ex fide Jesu Christi*, id est, qui per fidem Jesu Christi accedit ad Deum. *Accedentem enim ad Deum oportet credere.* (*Hebr.* 11.)

LECTIO 4.

Gloria Judæorum quam habebant in lege, qua se gentibus præferebant, radicitus extirpatur, diciturque fidei justitiam omnes communiter intueri, cum Deus qui justificat, Gentium sit ac Judæorum Deus, ac simul ostenditur quomodo lex non destruatur per fidem, sed potius fide ipsa firmetur.

27. ***Ubi est gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei.***
28. ***Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis.***
29. ***An Judæorum Deus tantum? Nonne et Gentium? Immo et Gentium.***
30. ***Quoniam quidem unus est Deus qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem.***
31. ***Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.***

Postquam Apostolus ostendit quod Judæi non præcedunt Gentiles, neque quantum ad statum culpæ, neque quantum ad statum justitiæ: hic concludit conclusionem intentam excludendo sc. eorum gloriam qua Gentibus se præferebant, et circa hoc tria facit. Primo proponit hujus gloriæ exclusionem. Secundo exclusionis causam, ibi: *per quam legem*. Tertio ostendit modum quo excludit, ibi: *arbitramur enim, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quæstionem dicens, ex quo communiter es sub peccato tu Judæus sicut et Gentilis, et ex quo Gentilis justificatur per fidem sicut et tu, *ubi est gloriatio tua?* qua sc. in lege gloriaris ut supra secundo dictum est. Et per hoc te Gentili vis præferre. (1 *Cor.* 6.) *Non est bona gloriatio vestra.* (*Galat.* 6.) *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, etc.* Secundo huic quæstioni respondet dicens, *Exclusa* est, id est sublata est. (1 *Reg.* 4.) *Et ablata est gloria de Israel.* (*Oseæ* 4.) *Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* Vel *Exclusa*, id est, expresse manifestata est.

Gloriabantur enim Judæi in gloria et cultu unius Dei, et hanc eorum gloriam dicit exclusam id est expressam per Christum, sicut artifices qui aliquam imaginem in argento exprimunt exclusores vocantur, secundum illud (*Ps.* 67.) *Ut excludant eos qui probati sunt argento.* Sed primus sensus est magis litteralis.

Cum autem dicit, *per quam legem* ostendit causam hujus exclusionis. Quia autem Judæorum gloriatio erat in lege, ut supra dictum est, ideo oportere videbatur quod per aliquid ejusdem generis, id est, per aliquam legem eorum gloriatio excluderetur. Et ideo interrogando quærens subdit, per quam sc. est eorum gloriatio exclusa? Posset autem aliquis credere, quod eorum gloriationem exclusam Apostolus diceret per aliqua præcepta legalia, quibus quædam majora opera mandarentur. Et ideo interrogando subdit, *Factorum?* quasi dicat. Numquid per aliquam legem factorum, eorum gloriationem exclusam dico? Et respondet quod non, *sed per legem fidei*, et sic patet quod duplicem legem hic inducit Apostolus, sc. factorum et fidei. Et in promptu esse videtur quod per legem factorum intelligitur lex vetus, et per legem fidei, lex nova, per quam Gentilis æquiparatur Judæo. Sed dubitatur de hac distinctione. Nam et

in veteri lege necessaria erat fides, sicut et in nova. (*Eccl.* 2) *Qui timetis Dominum, credite illi.* Et (*Ps.* 115.) *Credidi propter quod locutus sum*, immo etiam in nova lege facta quædam requiruntur et quorumdam sacramentorum, secundum illud (*Luc* 26.) *Hoc facite in meam commemorationem.* Et etiam moralium observationum. (*Jac.* 1.) *Estote factores verbi, et non auditores tantum.* Dicendum est igitur quod legem factorum dicit legem exterius propositam et descriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur, dum præcipitur quid fieri debeat, et per prohibitionem ostenditur a quo debeat abstineri. Legem autem fidei vocat legem interius descriptam, per quam non solum exteriora facta, sed etiam ipsi motus cordium disponuntur, inter quos primus est motus fidei. *Corde enim creditur ad justitiam*, ut dicitur hic et c. 10. Et de hac lege loquitur (*Infra* 8.) *Lex spiritus vitæ quæ est in Christo Jesu.*

Deinde cum dicit, *Arbitramur enim* ostendit modum quo per legem fidei gloria Judæorum excluditur, dicens, Arbitramur enim nos Apostoli veritatem a Christo edocti, hominem quemcumque, sive Judæum, sive Gentilem, justificari per fidem. (*Act.* 15.) *Fide purificans corda eorum*, et hoc sine operibus legis, non autem solum sine operibus ceremonialibus, quæ gratiam non conferebant, sed solum significabant; sed etiam sine operibus moralium præceptorum, secundum illud ad (*Tit.* 3.) *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, etc.* ita tamen quod hoc intelligat sine operibus præcedentibus justitiam. Non autem sine operibus consequentibus, quia ut dicitur (*Jac.* 2.) *Fides sine operibus*, sc. subsequentibus, *mortua est.* Et ideo justificare non potest.

Deinde cum dicit, *An Judæorum*, ostendit quoddam quod præsupposuerat, sc quod justitia fidei communiter se haberet ad omnes. Et prius quidem hoc manifestaverat ratione accepta ex parte causæ materialis cum supra dixerat, omnes peccaverunt et egent gratia Dei, id est, peccatores sunt, quos oportet per gratiam fidei justificari, sed probatio quæ est ex sola causa materiali non sufficit, quia materia non movetur per se ad formam sine causa agente. Et ideo hic subjungit rationem acceptam ex parte causæ agentis, id est, justificantis qui est Deus, (*Infra* 8.) Deus qui justificat. Manifestum est autem quod Deus noster illos justificando salvat, quorum est Deus, secundum illud (*Ps.* 67.) *Deus noster, Deus salvos faciendi.* Non est autem Judæorum tantum Deus, sed et Gentium, ergo utrosque justificat. Circa hoc ergo tria facit.

Primo proponit quæstionem de Judæis cum dicit, *an Judæorum tantum est Deus?* Quod quidem videri posset alicui per hoc quod dicitur (*Exod.* 5.) *Deus Hebræorum vocavit nos.* Dicendum est ergo, quod Judæorum Deus tantum erat per specialem cultum ab eis Deo exhibitum. Unde in (*Ps.* 75.) dicitur, *Notus in Judæa Deus;* erat tamen Deus omnium per commune regimen universorum, secundum illud (*Ps.* 46.) *Rex omnis terræ Deus.*

Secundo proponit quæstionem ex parte Gentilium dicens, *Nonne et Gentium*, sc. est Deus? et respondet, Immo et Gentium, quas sc. gubernat et regit, secundum illud (*Jer.* 10.) *Quis non timebit te, o rex Gentium?*

Tertio, ibi: *Quoniam quidem*, manifestat per signum quod dixerat, quasi dicat, ex hoc manifestum est quod Deus est non solum Judæorum, sed et Gentilium, quoniam quidem unus est

Deus qui justificat circumcisionem, id est, Judæos ex fide, ut enim dicitur (*Gal.* 5) *In Christo Jesu neque circumcisio, neque præputium.* Quod autem dicit ex fide et per fidem, secundum Glossam est omnino idem: potest tamen aliqua differentia attendi. Nam hæc præpositio, ex, designat aliquando causam remotam, hæc præpositio, per, propinquam. Judæi ergo justificari dicuntur ex fide, quia fides fuit prima causa ex qua processit circumcisio et cætera sacramenta legalia: et ita Judæos justificat fides, sicut quædam causa primaria per quasdam medias causas, sed Gentiles per ipsam fidem immediate justificantur.

Deinde cum dicit, *Legem ergo*, excludit quamdam objectionem. Posset enim aliquis dicere, quod prædictam legem destrueret, et ideo quærit dicens, *Legem ergo destruimus per fidem* ex hoc sc. quod dicimus homines justificari sine operibus legis. Et respondet *Absit*, secundum illud (*Matth.* 5.) *Non præteribit jota unum, aut unus apex, etc.* Subdit autem, *sed legem statuimus*, id est, per fidem legem perficimus, et adimplemus, secundum illud (*Matth.* 5.) *Non veni solvere legem, sed adimplere*, et hoc quantum ad præcepta ceremonialia, quæ cum essent figuralia per hoc statuuntur et adimplentur, quod veritas significata per ea, in fide Christi exhibetur, et etiam quantum ad moralia, quia fides Christi auxilium gratiæ confert ad implenda moralia præcepta legis: addit etiam quædam consilia per ea quæ præcepta moralia tutius et firmius conservantur.

CAPUT IV.

Circumcisionis gloria, qua Judæi Gentes præcedere se credebant, evellitur, ac quomodo merces imputetur alicui et secundum gratiam et secundum debitum, declaratur.

1. ***Quid ergo dicemus, invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?***
2. ***Si enim Abraham ex operibus legis justificatus est habet gloriam, sed non apud Deum.***
3. ***Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.***
4. ***Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam: sed secundum debitum.***
5. ***Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei.***
6. ***Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus.***
7. ***Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.***
8. ***Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.***
9. ***Beatitudo ergo hæc, in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est fides Abrahæ ad justitiam.***
10. ***Quomodo ergo reputata est? In circumcisione an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio.***

Postquam Apostolus exclusit Judæorum gloriam quam habebant in lege per eam se Gentibus præferentes, hic excludit eorum gloriam quantum ad circumcisionem. Et circa hoc duo facit.

Primo resumit quæstionem quam

supra posuerat dicens, *Quæ est utilitas circumcisionis?* Et quia Abraham primus mandatum de circumcisione accepit, ut dicitur (*Genes.* 17.) Ideo quæstionem iterat in persona ipsius Abrahæ dicens: Si ita est quod Deus justificat præputium sicut et circumcisionem. *Quid ergo dicemus invenisse utilitatis Abraham patrem nostrum secundum carnem?* id est, secundum circumcisionem carnalem et secundum alias observantias carnales? videtur esse inconveniens si dicatur quod nihil utilitatis invenerit, cum dicatur (*Is.* 48.) *Ego Dominus docens te utilia.*

Secundo, ibi : *Si enim Abraham, etc.* respondet propositæ quæstioni. Et duo facit. Primo ostendit quod Abraham non hoc invenerit per circumcisionem et cætera legis opera quod per eam justificaretur, sed magis per fidem. Secundo commendat fidem ipsius, ibi : *Qui contra spem, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit propositum ratione accepta ex parte divinæ acceptationis. Secundo ratione divinæ promissionis, ibi : *Non enim per legem, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quamdam conditionalem. Secundo probat destructionem consequentis, ibi : *Quid enim dicit scriptura, etc.* Tertio probat ipsam conditionalem, ibi : *Sicut et David, etc.*

Circa primum intendit Apostolus sic argumentari. Si Abraham justificatus esset ex operibus legis, non haberet gloriam apud Deum, ergo non ex operibus justificatus est. Proponit ergo conditionalem dicens : Quæsitum est, quid Abraham invenit secundum carnalem circumcisionem. Et manifestum est quod hoc non invenit ut justificatus sit ex operibus legis, ita scilicet quod ejus justitia in operibus legis consistat; habet quidem gloriam, scilicet apud homines qui exteriora facta vident, sed non apud Deum qui videt in occulto, secundum illud (1. *Reg.* 16.) *Deus autem intuetur cor.* (1. *Cor.* 3.) *Nemo vestrum glorietur in hominibus, etc.* Unde contra quosdam dicitur (*Joan.* 12.) *Dilexerunt magis gloriam hominum quam Dei.* Sed contra hoc potest objici, quia ex consuetudine operum exteriorum generatur interior habitus, secundum quem etiam cor hominis bene disponitur, ut sit promptum ad bene operandum, et in bonis operibus delectetur, sicut Philosophus docet in 2. Ethic.

Sed dicendum est, quod hoc habet locum in justitia humana, per quam scilicet homo ordinatur ad bonum humanum. Hujus enim justitiæ habitus per opera humana potest acquiri, sed justitia quæ habet gloriam apud Deum ordinatur ad bonum divinum scilicet futuræ gloriæ, quæ facultatem humanam excedit, secundum illud (1 *Cor.* 2). *In cor hominis non ascendit quæ præparavit Deus diligentibus se.* Et ideo opera hominis non sunt proportionata ad hujus justitiæ habitum causandum, sed oportet prius justificari interius cor hominis a Deo ut opera faciat proportionata divinæ gloriæ.

Deinde cum dicit, *Quid enim, etc.* destruit consequens quod fuit negativum, probando affirmationem oppositam, scilicet quod Abraham habebat gloriam apud Deum. Et hoc probat per auctoritatem scripturæ, quam primo Apostolus ponit. Secundo exponit, ibi, *Ei autem, etc.* Dicit ergo primo : Dico Abraham sic justificatum esse quod habet gloriam apud Deum. Quid enim scriptura dicit? (*Gen.* 15.) *Credidit Abraham,* Deo, promittenti sibi seminis multiplicationem. (*Eccl.* 2.) *Crede Deo, et recuperabit te. Et reputatum est illi,* scilicet a Deo ad justi-

tiam. (1 *Mach.* 2.) *Abraham in tentatione inventus est fidelis.* Et sic patet quod apud Deum, a quo est ei reputatum ad justitiam quod credidit, gloriam habet. Est autem considerandum quod justitia quam Deus reputat, scriptam expressit non in aliquo exteriori opere, sed in interiori fide cordis quam solus Deus intuetur. Cum autem dicatur triplex esse actus fidei, scilicet, credere Deum, Deo, et in Deum, posuit hunc actum qui est credere Deo, qui est proprius actus fidei, ejus speciem demonstrans. Nam credere in Deum, demonstrat ordinem fidei ad finem, qui est per charitatem : nam credere in Deum, est credendo in Deum ire, quod charitas facit. Et sic sequitur speciem fidei. Credere autem Deum, demonstrat fidei materiam, secundum quod est virtus theologica, habens Deum pro objecto. Et ideo hic actus nondum attingit ad speciem fidei, quia si aliquis credat Deum esse per aliquas rationes humanas et naturalia signa, nondum dicitur fidem habere, de qua loquimur, sed solum quando ex hac ratione credit quod est a Deo dictum, quod designatur per hoc quod dicitur credere Deo : et ex hoc fides specificatur, sicut et quilibet cognoscitivus habitus speciem habet ex ratione, per quam assentit in aliquid. Alia enim ratione inclinatur ad assentiendum habens habitum scientiæ, scilicet per demonstrationem, et alia ratione habens habitum opinionis, scilicet per syllogismum dialecticum.

Deinde cum dicit, *Ei autem qui operatur, etc.* exponit prædictam auctoritatem quantum ad hoc quod dicit, *Reputatum est illi ad justitiam, etc.* et tangitur in Glossa duplex horum verborum expositio. Prima est secundum quod referuntur ad finalem mercedem, de qua primo ostenditur qualiter se habeat ad opera, secundo qualiter ad fidem, ibi : *Ei vero qui non, etc.* Dicit ergo primo, quod ei, qui operatur, scilicet opera justitiæ, merces æternæ retributionis de qua dicitur (*Is.* 40). Ecce merces ejus cum eo, non reputatur secundum gratiam tantum sed secundum debitum, secundum illud (*Matth.* 20.) *Nonne ex denario convenisti mecum?*

Sed contra est quod dicitur (*Infra* 6.) *Gratia Dei vita æterna.* (*Et infra* 8.) *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam.* Sic igitur illa retributio non fit secundum debitum, sed secundum gratiam. Sed dicendum est quod opera humana possunt considerari dupliciter. Uno modo secundum substantiam operum, et sic non habent aliquid condignum, ut eis merces æternæ gloriæ reddatur. Alio modo possunt considerari secundum suum principium, prout scilicet ex impulsu Dei aguntur secundum propositum Dei prædestinantis, et secundum hoc eis debetur merces prædicta secundum debitum, quia ut (*Infra* 8) dicitur : *Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei : si autem filii, et hæredes.*

Deinde cum dicit, *Ei vero, etc.* ostendit qualiter se habeat merces æterna ad fidem dicens, *Ei vero qui non operatur*, scilicet exteriora opera, puta quia non habet tempus operandi, sicut patet in baptizato statim mortuo, *Credenti in eum qui justificat impium*, scilicet in Deum, de quo dicitur (*Infra* 8.) Deus qui justificat, reputabitur fides ejus, scilicet sola sine operibus exterioribus ad justitiam, id est, ut per eam justus dicatur et justitiæ præmium accipiat, sicut si opera justitiæ fecisset, secundum illud infra 10. Corde creditur ad justitiam, et hoc secundum propositum gratiæ Dei, id est secundum quod Deus proponit ex

gratia sua homines salvare. (*Infra* 8.) His qui secundum propositum vocati sunt sancti. (*Ephes.* 1.) *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.*

Alia expositio est, ut hoc referatur ad hominis justificationem. Dicit ergo, *Ei autem, qui operatur*, id est, si aliquis per opera justificetur, ipsa justitia imputaretur quasi merces non secundum gratiam, sed secundum debitum, infra 11. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia. *Ei vero qui non operatur*, ut scilicet per sua opera justificetur, *Credenti autem in eum qui justificat impium*, computabitur hæc ejus fides ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei, non quidem ita quod per fidem justitiam mereatur, sed quia ipsum credere est primus actus justitiæ, quam Deus in eo operatur. Ex eo enim quod credit in Deum justificantem, justificationi ejus subjicit se, et sic recipit ejus effectum. Et hæc expositio est litteralis, et secundum intentionem Apostoli, qui facit vim in hoc, quod in (*Gen.* 15.) dictum est, Reputatum est illi ad justitiam, quod consuevit dici, quando id, quod minus est ex parte alicujus reputatur ei gratis, ac si totum fecisset. Et ideo Apostolus dicit, quod hæc reputatio locum non haberet si justitia esset ex operibus, sed solum habet locum secundum quod est ex fide.

Deinde cum dicit, *Sicut et David*, probat conditionalem præmissam ex auctoritate Psalmi. Cujus primo præmittit sensum. Secundo ponit verba ejus, ibi, *Beati quorum*. Tertio excludit falsum intellectum, ibi, *Beatitudo, etc.* Dicit ergo, sicut et David dicit, id est asserit beatitudinem hominis esse illius, scilicet cui Deus fert id est, dat justitiam. *Accepto*, id est gratis, sine operibus præcedentibus. (Ad *Titum* 3.) *Non enim ex operibus justitiæ quæ fecimus nos.* Beatitudo autem hominis est a Deo, secundum illud (*Ps.* 30.) *Beatus vir cujus est Dominus Deus spes ejus.* Sic igitur manifestum est illum habere gloriam apud Deum, qui non ex operibus legis justificatur, ut dictum est. Deinde cum dicit, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, etc.* ponit verba David prædictam sententiam continentia, et dicit eos esse beatos quorum remittuntur peccata. Et sic patet quod non habuerunt prius bona opera ex quibus justitiam seu beatitudinem consequerentur. Est autem triplex peccatum, scilicet originale, actuale mortale, et actuale veniale.

Primo ergo quantum ad originale dicit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Ubi considerandum est quod peccatum originale iniquitas dicitur, quia est carentia originalis justitiæ, per quam secundum æquitatem ratio hominis subjiciebatur Deo, inferiores vires rationi, et corpus animæ, sed per peccatum originale hæc æquitas tollitur : quia postquam ratio desiit esse subjecta Deo, inferiores vires rationi rebellant, et corpus ab obedientia animæ subducitur per corruptionem et mortem. Unde in (*Ps.* 50.) *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.* Utrobique autem peccatum originale pluraliter significatur. Vel propter plures homines, in quibus multiplicatur originale peccatum, vel potius quia virtute continet in se quodammodo omnia peccata. Hujusmodi autem peccatum originale remitti dicitur, quia transit reatus superveniente gratia : sed remanet actu remanente fomite sive concupiscentia, quæ non tollitur totaliter in hac vita, sed remittitur, sive mitigatur. Secundo quantum ad actuale mortale, dicit, *Et quorum*

tecta sunt peccata. Dicuntur autem peccata tegi divino conspectui, inquantum non inspicit ad ea punienda. (*Ps.* 84.) *Operuisti omnia peccata eorum.* Tertio quantum ad veniale dicit, *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*, ut scilicet per peccatum intelligantur peccata venialia : quæ licet levia sint, tamen per multa homo separatur et elongatur a Deo. (2 *Par.* 3.) *Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt illum, et non imputabitur illis quod minus sancti sunt.*

Possunt autem et hæc tria aliter distingui. Sunt enim in peccato tria. Quorum unum est offensa Dei. Et quantum ad hoc dicit, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, secundum quod homo dicitur remittere offensam sibi factam. (*Is.* 40.) *Dimissa est iniquitas illius.* Aliud autem est ipse actus inordinatus culpæ, qui non potest non fuisse factus ex quo semel perpetratus est, sed tegitur manu misericordiæ divinæ : ut quasi pro non facto habeatur. Tertium vero est reatus pœnæ, et quantum ad hoc dicit, *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*, scilicet ad pœnam. Deinde cum dicit, *Beatitudo ergo hominis, etc.* excludit falsum intellectum auctoritatis prædictæ. Posset enim Judæus sic intelligere, quod prædicta gratia remissionis peccatorum non fieret, nisi circumcisis.

Ad hoc ergo excludendum, primo Apostolus quæstionem movet dicens, Beatitudo hæc, qua scilicet Deus dat justitiam sine operibus, manet tantum in circumcisione, id est, habet locum solum in circumcisis. An etiam in præputio, id est in Gentibus? Manifestum est quod in utrisque secundum illud quod dicit infra 10. Idem Dominus dives in omnes, etc. Secundo, ibi : *Dominus enim*, ad hoc ostendendum assumit auctoritatem scripturæ, quasi dicat, hoc ideo quæro. *Dicimus, enim, etc.* Quod reputatur fides Abrahæ ad justitiam. (*Gen.* 15.) Tertio, ex hac auctoritate concludit solutionem præmissæ quæstionis, sub interrogatione tamen dicens, Quomodo ergo reputata est, scilicet fides Abrahæ ad justitiam, in circumcisione, id est, quando erat circumcisus, an in præputio, id est quando erat incircumcisus? Et respondet, *Non in circumcisione, sed in præputio.* Et hoc manifestum est ex serie narrationis scripturæ. Nam (*Gen.* 15.) legitur, quod fides reputata est Abrahæ ad justitiam : circumcisionem autem accepisse legitur (*Gen.* 17.) Si igitur Abraham adhuc incircumcisus existens, justificatus est per fidem, manifestum est, quod justitia fidei per quam gratis remittuntur peccata, non est solum in circumcisione, sed etiam in præputio, id est, in Gentilitate.

LECTIO 2.

Circumcisionem esse tantum justificationis signum, non effectivam causam hic docet Apostolus, cur in præputio sit sacra, et quomodo lex non tantum naturæ, sed etiam Moysi, iram operetur, ostenditur.

11. ***Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei quæ est in præputio, ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam :***

12. ***Et sit pater circumcisionis, non his tantum qui sunt in circumcisione, sed et his qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.***

13. ***Non enim per legem promissio Abra-***

hæ, aut semini ejus ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei.

14. *Si enim qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio.*

15. *Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.*

Ostenso quod beatitudo remissionis peccatorum, non solum est in circumcisione, sed etiam in præputio, exemplo Abrahæ qui tempore præputii est justificatus, hic respondet cuidam objectioni. Posset enim aliquis dicere, si Abraham justificatus est ante circumcisionem : ergo sine causa et frustra circumcisus est. Ad hanc ergo objectionem excludendam primo proponit, quod circumcisio non erat causa justitiæ, sed signum. Secundo ostendit quid ex hoc signo consequatur, ibi : *Ut sit pater, etc.* Tertio ostendit modum quo consequatur, *Non his tantum, etc.*

Circa primum duo facit. Primo proponit circumcisionem esse signum. (*Gen.* 17.) *Circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me et vos.* Secundo ostendit cujus rei sit signum, dicens, quod sit, *Signaculum justitiæ fidei*, id est, quæ est per fidem, quæ quidem fides est in præputio, id est quam Abraham habuit adhuc incircumcisus existens. Dicitur autem signaculum dupliciter. Uno modo quasi expressum signum habens similitudinem rei signatæ, secundum illud (*Ezech.* 28.) *Tu signaculum similitudinis, etc.* Habet autem circumcisio expressam similitudinem cum fide Abrahæ. Primo quidem quantum ad rem creditam. Credidit enim multiplicationem sui seminis, et ideo congruenter accepit signum in membro generationis. Secundo quantum ad effectum hujus fidei, quæ est remotio culpæ, quæ signatur per remotionem superfluæ pelliculæ. Alio modo signaculum dicitur signum aliquid occultans, quod revelandum est amicis, sicut patet de sigillo : et secundum hoc dicitur (*Apoc.* 5.) *Dignus est agnus qui occisus est accipere librum et aperire signacula ejus.* Claudebatur ergo sub signaculo circumcisionis secretum incarnationis Christi ex semine Abrahæ. Consequenter ostendit quid consequatur ex dictis. Consequitur enim ex hoc quod Abraham in præputio justificatus per fidem, postea circumcisionem accepit, ut sit pater non solum circumcisorum, sed etiam credentium in præputio : et hoc est quod dicit. *Ut sit pater*, id est, ex prædictis consequitur, quod Abraham *sit pater omnium credentium per præputium*, id est, qui sunt in statu præputii. Vel Abraham sit pater per præputium, id est, per id quod habuit in præputio, ut reputetur et illis ad justitiam, hoc scilicet quod credunt, sicut reputatum est Abrahæ. Et de hac paternitate dicitur (*Matth.* 3.) *Potens est Deus de lapidibus istis, etc.* Et sit pater circumcisionis, id est circumcisorum, qui ex eo originem ducunt. Unde (*Joan.* 8.) *Pater noster Abraham est.*

Deinde ostendit per quem modum sit pater etiam incircumcisorum, quia per imitationem. Et hoc est quod dicit, *Ut sit,* inquam, *pater non his tantum qui sunt in circumcisione*, id est, qui sunt circumcisi. *Sed etiam his qui sectantur vestigia fidei patris nostri Abrahæ, qui est in præputio,* id est, quam Abraham habuit adhuc incircumcisus. (*Joan.* 8.) *Si filii Abrahæ estis, opera ejus facite.* Et quia hic de circumcisione fit mentio, oportet circa ipsam tria considerare, scilicet quare sit instituta, quam vim habuit, et quare sit mutata.

Circa primum considerandum, quod circumcisio sicut et aliæ legis ceremoniæ, est propter duo instituta. Primo quidem propter cultum divinum, ad quem homines secundum hujusmodi ceremonialia disponebantur. Et secundum hoc circumcisio habet triplicem institutionis causam, quarum prima est ad significandum fidem et obedientiam qua Abraham se Deo subjecit: ut sc. illi qui circumcisionem acciperent Abrahæ traditam, fidem et obedientiam ipsius observarent. Dicitur enim Hebr. 11. Fide Abraham circumcisus est; et ideo facta est circumcisio in membro generationis, ad significandum fidem ipsius circa prolem futuram, ut dictum est.

Secunda est ad exprimendum in signo corporali id quod spiritualiter erat faciendum: ut sc. sicut a membro generationis, quod principaliter concupiscentiæ deservit, abscindebatur superflua pellicula: ita etiam a corde hominis omnis superflua concupiscentia tolleretur, secundum illud (*Jer.* 4.) *Circumcidimi Domino et auferte præputium cordium vestrorum, etc.*

Tertia est, ut per hoc signum populus ille Deum colens, ab omnibus aliis populis distingueretur. Et inde est quod Josue 5. Mandavit Dominus circumcidi filios Israel, qui inter alias nationes erant habitaturi, qui prius in deserto solitarii manentes circumcisi non erant. Alia autem ratio circumcisionis et omnium ceremonialium accipitur per comparationem ad Christum, ad quem comparatur, sicut figura ad veritatem et membra ad corpus, secundum illud (*Col.* 2.) *Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi.* Sic igitur per circumcisionem corporalem significatur circumcisio spiritualis fienda per Christum. Primo quidem in animam, quantum per ipsum peccatorum reatus et concupiscentiæ præscinduntur. (*Col.* 2.) *In quo*, sc., *Christo, circumcisi estis circumcisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Domini nostri Jesu Christi.*

Secundo vero quantum ad corpus, quando sc. etiam in resurrectione ab electorum corporibus omnis passibilitas et mortalitas auferetur: et ideo circumcisio fiebat octavo die, quia significat octavam ætatem resurgentium: nam septima est quiescentium in Christo. Sex autem ætates sunt quibus sæculum currit. Unde et circumcisio facta legitur cultellis petrinis. Josue 5. et Exod. 4. ad significandum quod spiritualis circumcisio, fienda erat per petram, *qui est* Christus, ut dicitur 1 Cor. 10. Non tamen hoc generaliter observabatur, quod necesse esset circumcisionem fieri cum petra.

Circa secundum vero est sciendum, quod sicut hic Glossa dicit et est Bedæ: Idem salutare curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus præbebat, quod baptismus agere tempore revelatæ gratiæ consuevit. Ex quo patet quod virtus circumcisionis se extendebat ad deletionem originalis peccati. Quidam tamen dicunt quod gratia in circumcisione non conferebatur: non enim potest esse Dei gratia sine justitia. Argumentatur autem Apost. (*Gal.* 2.) *Si justitia est per legem, ergo Christus gratis mortuus est*, id est sine causa. Et eodem modo argumentari possumus. Si ex circumcisione est gratia justificans, Christus gratis mortuus est, sed hoc non potest esse, nam remissio peccati numquam fit sine gratia, (*Infra* 51.) *Justificati igitur gratia ipsius, etc.* Et ideo alii dicunt quod in circumcisione dabatur gratia, quantum ad

effectus privativos, scilicet remotionis culpæ, non autem quantum ad effectus positivos, puta operationem justitiæ. Sed hoc etiam conveniens non videtur : effectus enim positivi alicujus formæ, ordine naturæ præcedunt effectus privativos. Non enim lumen pellit tenebras, nisi per hoc quod illuminat. Et ita gratia per hoc culpam pellit, quod justificat. Remoto autem priori, removetur posterius. Et ideo melius dicendum est quod circumcisio ex ipso opere operato non habebat virtutem effectivam, neque quantum ad remotionem culpæ, neque quantum ad operationem justitiæ : sed erat solum justitiæ signum, ut hic Apostolus dicit, sed per fidem Christi, cujus circumcisio signum erat, auferebatur peccatum originale et conferebatur auxilium gratiæ ad recte agendum.

Circa tertium vero manifestum est jam ex dictis, quare oportuit circumcisionem mutari. Nam circumcisio erat signum futuri. Non autem idem signum convenit præsenti sive præterito et futuro, et ideo baptismus est signum præsentis gratiæ, qui copiosiorem et utiliorem effectum habet gratiæ, quia quanto agens est propinquius et præsentius, tanto efficacius operatur. Deinde cum dicit, *Non enim per legem, etc.* ostendit propositum, sc. quod circumcisio, sive quodcumque opus legis non justificet ex divina promissione. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi : *Si enim qui ex lege, etc.* Supponit ergo Apostolus primo ex auctoritate Genes. promissionem factam Abrahæ et semini ejus, ut hæres esset mundi, id est, ut omnes gentes mundi in ipso benedicerentur, secundum illud (*Gen.* 12.) *In te benedicentur, etc.* Dicit autem, *Ac semini ejus :* quia hujusmodi promissio et si in ipso non est completa, complenda tamen erat in semine ejus. Dicitur enim (*Gen.* 22) *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Hoc autem semen principaliter intelligitur Christus secundum illud (*Gal.* 3.) *Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus.* Non dicit, in seminibus quasi in multis : sed in semine quasi in uno, etc. Quia scilicet in uno in quo completur ostenditur, ut sit hæres mundi, secundum illud (*Ps.* 2.) *Postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Secundario autem completur in illis, qui per gratiam Christi sunt spiritualiter semen Abrahæ. (*Infra* 9.) Qui filii sunt promissionis æstimantur in semine. Qui etiam per Christum sunt hæredes mundi, inquantum omnia in gloriam electorum cedunt. (1 *Cor.* 3.) *Omnia vestra sunt, etc.*

Circa hanc promissionem unum negat, et unum asserit. Negat hujusmodi promissionem esse factam per legem. Quod quidem non dicitur propter ipsam promissionem, quia tempore promissionis lex data non erat : sed propter promissionis impletionem, ut sit sensus, quod talis promissio facta erat Abrahæ, non quasi implenda per legem, quia ut dicitur (*Hebr.* 7.) *Nihil ad perfectum adduxit lex.* Aliud autem astruit, quod scilicet hujusmodi promissio sit implenda per justitiam fidei, quia sancti per fidem vicerunt regna. (*Hebr.* 11.) Deinde cum dicit : *Si enim, etc.* ostendit propositum. Et primo quantum ad hoc, quod promissio non sit implenda per legem. Secundo quantum ad hoc, quod sit implenda per justitiam fidei, ibi, *Ideo ex fide, etc.* Circa primum ponit talem rationem. Si promissio facta Abrahæ esset implenda per legem, fides Abrahæ credentis promissioni, esset inanis, quia promissio ei facta abolere-

tur : sed hoc est inconveniens, ergo et primum. Circa hoc duo facit. Primo proponit conditionalem. Secundo probat eam, ibi, *Lex enim, etc.* Destructio autem consequentis est manifesta. Dicit ergo primo quod promissio non est facta per legem.

Si enim *qui ex lege sunt, hi sunt hæredes*, id est, si ad hoc quod aliqui hæreditatem promissam participent, requiritur quod ex legis observantia hoc consequantur, exinanita est fides, id est, vacua facta est fides qua Abraham credidit Deo promittenti, ut dicitur (*Gen.* 15.) Et hoc est inconveniens, secundum quod dicitur (1 *Cor.* 15.) *Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, etc.* Et quare sit inanis ostendit subdens, *Abolita*, id est, cassata est promissio, quia non consequitur suum effectum. Contra id quod dicitur (*Hebr.* 11.) *Fidelem credidit eum esse qui repromiserat.* Et hic infra in præsenti cap. dicitur. Quæcumque promisit Deus potens est, etc.

Deinde cum dicit, *Lex enim*, probat conditionalem præmissam per effectum sive eventum legis. Et primo proponit legis effectum sive eventum. Secundo probat, ibi, *Ubi enim non est lex, etc.* probat autem conditionalem sic : si aliqua promissio sit implenda per id quod impletionem promissionis impedit, talis promissio aboletur, et fides credentis exinanitur : sed lex impedit consecutionem hæreditatis. Lex enim iram operatur : ergo si per legem sit adimplenda promissio, *Exinanita est fides, abolita est promissio.* Dicitur autem lex operari iram, id est, vindictam : quia per legem facti sunt homines digni Dei vindicta. (4 *Reg.* 22.) *Magna ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri hujus*, scilicet legis, etc. Posset autem aliquis intelligere quod lex iram operatur quantum ad ceremonialia tempore gratiæ observata, secundum illud (*Gal.* 5.) *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.* Sed quod hic dicitur intelligendum est etiam quantum ad moralia, non quidem quod legis præcepta moralia præcipiant aliquid, quod qui observant dignos ira Dei efficiat, sed occasionaliter, quia præcipit et gratiam adimplendi non præbet, secundum illud (2 *Cor.* 3.) *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Quia, scilicet interius adjuvat infirmitatem nostram, ut dicit infra 8.

Deinde cum dicit, *Ubi enim non est lex, etc.* ostendit qualiter iram operatur, dicens : ubi non est lex, non est prævaricatio : quia et si aliquis lege non data peccare possit, contra id quod naturaliter justum est faciendo, non tamen prævaricator dicitur, nisi legem transgrediens. (*Ps.* 118.) *Vidi prævaricantes et tabescebam, etc.* Et tamen omnis peccator potest dici prævaricator, inquantum legem naturalem transgreditur. (*Ps.* 118.) *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ.* Gravius est tamen transgredi simul legem naturæ et legem scriptam, quam solam legem naturæ. Et ideo lege data sine gratia adjuvante, prævaricatio crevit, et majorem iram promeruit.

LECTIO 3.

Promissio Abrahæ per fidem non per legem implenda esse ostenditur, cujus fidei magnitudo monstratur, ac simul laudatur ex eo quod credidit contra spem in repetita promissione Dei.

16. *Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini. Non ei qui ex lege est solum, sed et ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum,*
17. *Sicut scriptum est : quia patrem multarum gentium posui te ante Deum, cui credidisti, qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.*
18. *Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei. Sic erit semen tuum* sicut stellæ cœli et arena maris.
19. *Et non infirmatus est in fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ.*
20. *In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo:*
21. *Plenissime sciens, quia quæcumque promisit Deus, potens est et facere.*
22. *Ideo et reputatum est illi ad justitiam.*
23. *Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam,*
24. *Sed et propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis,*
25. *Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.*

Ostenso quod promissio facta Abrahæ et semini ejus non sit implenda per legem, hic ostendit quod sit implenda per fidem. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit per quid sit hujusmodi promissio adimplenda. Secundo ostendit in quibus sit adimplenda, ibi, *omni semini, etc.* Tertio a quo sit implenda, ibi *qui vivificat mortuos, etc.*

Primo ergo concludit propositum quasi ex divisione. Videtur enim necessarium esse quod promissio adimpleatur vel per fidem, vel per legem : non autem per legem : quia promissio aboleretur. Unde concludit, Ideo ex fide scilicet consequimur promissionem, ut hæredes simus mundi. (1 *Joan.* 5.) *Hæc est victoria quæ vincit mundum, etc.* Et hoc confirmat per contrarium medium ei quod supra assumpserat. Dictum est enim quod si justitia ex lege esset, promissio aboleretur, sed si sit ex fide, remanet firma promissio propter virtutem divinæ gratiæ justificantis hominem per fidem. Et hoc est, quod dicit, *ut promissio Dei sit firma*, non quidem per operationes hominum quæ possunt deficere, sed secundum gratiam quæ infallibilis est. (2 *Cor.* 12.) *Sufficit tibi gratia mea, etc.* (2 *Cor.* 1.) *Quotquot sunt promissiones in illo,* scilicet Christo, *sunt*, id est, veritatem habent.

Deinde cum dicit, *omni semini, etc.* ostendit in quibus impleatur prædicta promissio. Et primo proponit quod intendit, et dicit quod prædicta promissio sic implenda per fidem, est firma per gratiam. Omni semini, id est, omni homini qui fuerit qualitercumque semen Abrahæ. (*Eccl.* 44.) *Cum semine eorum permanent bona, hæreditas sancta nepotes eorum.*

Secundo ibi, *non ei*, *etc.* exponit quod dixerat, omni semini. Est enim quoddam semen carnale, secundum illud (*Joan.* 8.) *Semen Abrahæ sumus.* Est aliud semen spirituale, secundum illud (*Matth.* 3.) *Potens est Deus de lapidibus his*, id est de gentibus, *suscitare filios Abrahæ*, solum autem semen Abrahæ carnale legem servavit, sed fidem ejus etiam imitatur semen spirituale. Et sic si per solam legem esset promissio, non impleretur in omni semine, sed solum in carnali. Quia vero impletur per fidem quæ est omnibus communis, planum est, quod impletur in omni semine.

Tertio ibi, *qui est pater, etc.* probat quod supposuerat, scilicet quod semen Abrahæ sit non solum quod est ex lege, sed etiam quod est ex fide per auctoritatem scripturæ, cujus primo ponit sensum, dicens, qui scilicet Abraham est pater omnium nostrum, id est, omnium credentium, sive Judæorum, sive Gentilium. Supra eodem, ut sit pater omnium credentium. (*Is.* 51.) *Attendite ad Abraham patrem vestrum.* Secundo inducit auctoritatem, dicens. Sicut scriptum est (*Gen.* 17.) *Quia patrem multarum gentium posui te.* Littera alia habet, *constitui te*, quod sensum non variat. (*Eccl.* 44.) *Abraham magnus pater multitudinis gentium.* Tertio ibi, *Ante Deum*, *etc.* exponit quod dixerat. Sic enim dictum est, *posui te*, quasi jam esset impletum quod longe postea erat implendum : sed quæ sunt futura in seipsis, in Dei providentia sunt præsentia, secundum illud (*Eccl.* 23.) *Domino Deo nostro antequam crearentur omnia sunt agnita, sicut et post perfectum respicit omnia.* Et ideo Apostolus dicit, quod hoc quod dictum est, *posui te*, intelligendum est, *ante Deum*, id est, in ejus præsentia, cui credidisti. Crediderat enim Abraham Deo futura prænuncianti, ac si videret præsentia, quia, ut dicitur (*Hebr.* 11.) *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.*

Deinde cum dicit, *qui vivificat mortuos, etc.* ostendit a quo sit implenda hujusmodi promissio, dicens, Qui sc. Deus, *vivificat mortuos*, id est, Judæos, qui erant mortui in peccatis contra legem agentes, vivificat per fidem et gratiam, ut promissionem Abrahæ consequantur. (*Joan.* 5) *Sicut pater suscitat mortuos et vivificat*, *etc.* *Et vocat ea quæ non sunt*, id est, gentiles vocat, scilicet ad gratiam; *tanquam ea quæ sunt*, id est, tanquam Judæos. (*Infra* 9.) *Vocabo non plebem meam*, *etc.* Significat autem gentiles per ea quæ non sunt, quia erant omnino alienati a Deo. Sicut (1 *Cor.* 13.) dicitur : *Si charitatem non habuero nihil sum.* Et sic per hujusmodi vocationem implebitur promissio Abrahæ etiam in Gentilibus. Vel quod dicit, *et vocat ea quæ non sunt*, non intelligitur de vocatione temporali, sed de vocatione prædestinationis æternæ, quia vocantur et eliguntur etiam qui non sunt ac si essent. (*Ephes.* 1.) *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.* Et de hac vocatione dicitur (*infra* 9.) *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori.* Vel vocationem hic dicit simplicem Dei notitiam vel cognitionem, qua cognoscit futura, quæ non sunt in actu sicut præsentia. Et hoc modo vocatio in (*Ps.* 146.) accipitur cum dicitur : *Qui numerat multitudinem stellarum, etc.* Et secundum hunc sensum quod hic dicitur, inducitur propter id quod supra dictum est ante Deum cui credidisti.

Duo enim videbantur obstare ei, quod dictum est, patrem multarum

gentium posui te. Quorum unum erat, quia ipse idem Abraham erat quasi emortuus præ senectute, ut infra dicetur. Et contra hoc dicit, *qui vivificat mortuos*. Aliud autem est, quia illæ multæ gentes nondum erant. Et contra hoc subdit : Et *vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt*. Deinde cum dicit, *qui contra spem*, commendat fidem Abrahæ. Et primo ostendit magnitudinem fidei ejus. Secundo efficaciam vel fructum ejus, ibi, *Ideo et reputatum est, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit magnitudinem fidei Abrahæ quantum ad promissionem seminis multiplicandi. Secundo quantum ad repromissionem seminis exaltandi, ibi, *In repromissione, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit fidem ejus fuisse magnam. Secundo ostendit eam fuisse firmam, ibi, *et non infirmatus est in fide, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit magnitudinem fidei Abrahæ, dicens, qui scilicet Abraham in hanc spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, sed contra aliam spem. Circa quod considerandum est, quod spes importat certam expectationem boni futuri, quæ quidem certitudo est quandoque ex causa humana sive naturali, secundum illud (1 *Cor.* 9.) Debet in spe qui arat, arare : quandoque vero certitudo expectantis est ex causa divina, secundum illud (*Ps.* 30.) *In te Domine, speravi, etc.* Hoc ergo bonum quod Abraham fieret pater multarum gentium, certitudinem habebat ex parte Dei promittentis. Sed contrarium apparebat ex causa naturali sive humana. Ideo dicit : Qui contra spem causæ naturalis vel humanæ, credidit in spem, scilicet, divinæ promissionis. Quam quidem secundo ponit dicens, *Secundum quod dictum est ei*, scilicet (*Gen.* 22.) *Sic erit semen tuum sicut stellæ cœli et sicut arena maris.* Utrumque autem horum inducitur propter similitudinem innumerabilis multitudinis. Nam quantum ad stellas dicitur (*Deut.* 1.) *Dominus Deus vester multiplicavit vos et estis hodie sicut stellæ cœli*. Quantum ad arenam dicitur (1 *Reg.* 4.) *Juda et Israel innumerabiles sicut arena maris sunt*. Potest tamen aliqua differentia inter utrumque attendi, ut stellis comparentur justi, qui fuerunt ex semine Abrahæ. (*Dan.* 12.) *Qui ad justitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*. Arenæ autem comparantur peccatores, quia fluctibus mundi quasi cujusdam maris opprimuntur. (*Jer.* 5.) *Posui arenam terminum maris.*

Deinde cum dicit, *Et non infirmatus est*, ostendit firmitatem Abrahæ quam primo proponit dicens, et non infirmatus est : sicut enim temperantia ostenditur non esse infirma, quæ magnis concupiscibilibus non vincitur, ita fides ostenditur non esse infirma, sed fortis quæ a magnis difficultatibus non superatur. (1 *Pet.* 5.) *Cui resistite fortes in fide*. Secundo, ibi : *Nec consideravit, etc.* ponit difficultates, ex quibus ostenditur fides ejus non fuisse infirma. Et primo quidem ex parte ipsius Abrahæ cum dicit, *Non consideravit*, scilicet ad discernendum promissionem. *Corpus suum emortuum*, scilicet quia jam mortificata erat in eo vis generativa propter senectutem. Unde dicit, *Cum jam fere centum annorum esset*. Abrahæ enim centenario existenti, natus est Isaac, ut habetur (*Gen.* 21.) *Per annum autem ante fuerat sibi filius promissus*, secundum illud (*Gen.* 18.) *Revertens veniam ad te tempore isto, et erit Saræ filius.* Sed videtur quod non fuit corpus ejus emortuum quantum ad vim generativam, quia etiam post mortem Saræ duxit Cethuram

uxorem, quæ genuit ei filios, ut dicitur (*Gen.* 25.) Dicunt ergo quidam quod mortua erat in eo vis generativa quantum ad hoc, quod ex muliere antiqua generaret, non quantum ad hoc quod generaret filium ex juvencula. Solent enim senes ex juvenculis mulieribus prolem gignere, non autem ex antiquis, quæ sunt minus aptæ ad concipiendum. Sed melius dicendum videtur quod Abrahæ miraculose restituta erat vis generandi, et quantum ad Saram, et quantum ad omnes mulieres. Secundo ponit difficultatem ex parte uxoris cum dicit, *Et emortuam vulvam Saræ*, scilicet non consideravit ut discrederet. Dicit autem emortuam quantum ad actum generandi, tum propter sterilitatem, tum propter senectutem. Jam enim desierant ei fieri muliebria, ut dicitur (*Gen.* 18.) Et ideo (*Is.* 15.) ubi dicitur, *Attendite ad Abraham patrem vestrum et ad Saram quæ vos peperit*, ut ostenderet utriusque mortificationem et frigiditatem præmisit, dicens: *Attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci de qua præcisi estis.* Deinde cum dicit: *In repromissione etiam Dei, etc.*, commendat fidem Abrahæ quantum ad iteratam promissionem de seminis exaltatione.

Et primo ponit fidei firmitatem. Secundo firmitatis causam, ibi: *Dans gloriam Deo.* Dicit ergo primo. In repromissione etiam Dei, id est, in iterata ejus promissione, vel de seminis multitudine quam promisit. Primo quidem (*Gen.* 15.) dicens, *Suspice cœlum et numera stellas si potes*, et (*Infra* 17.) *Eris pater multarum gentium*, et iterum (*Infra* 22.) *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli.* Vel intelligendum est in repromissione Dei, id est, in iterata promissione de exaltatione seminis ejus: quia cum dixisset, *multiplicabo semen tuum*, statim subdit. *Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* In hac quidem Dei promissione *Non hæsitavit*, id est, non dubitavit diffidentia, scilicet, quod diffideret de veritate divinæ repromissionis. (*Jac.* 1.) *Qui hæsitat similis est fluctui maris, etc. Sed confortatus est fide*, id est, fortiter fidei adhæsit. (1 *Pet. ult.*) *Cui resistite fortes in fide.*

Consequenter cum dicit, *Dans gloriam Deo*, assignat rationem firmitatis fidei ejus, dicens, Confortatus est inquam fide, dans gloriam Deo, inquantum, scilicet, consideravit omnipotentiam ejus. (*Ps.* 146.) *Magna virtus ejus, etc.* Unde et hic subditur, *Plenissime sciens quia quæcumque promisit Deus, potens est et facere.* (*Sap.* 12.) *Subest tibi enim cum volueris posse.* Ex quo patet quod quicumque non est firmus in fide Dei quantum est in se, divinæ gloriæ derogat, vel quantum ad ejus veritatem, vel quantum ad ejus potentiam.

Deinde cum dicit, *Et reputatum est ei*, commendat fidem Abrahæ quantum ad ejus effectum. Et primo ponit effectum quem in ipso habuit, dicens: Ideo, scilicet, quia Abraham tam perfecte hoc ipsum credidit, *Reputatum est illi ad justitiam.* (1 *Mach.* 2.) *Et reputatum est ei ad justitiam.* Secundo ostendit effectum, quem fides ejus habet etiam in aliis. Et circa hoc tria facit.

Primo ponit similitudinem effectus, dicens, *Non autem scriptum est tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam*, ut scilicet, reputemus quod soli Abrahæ fides ad justitiam reputata sit, sed scriptum est *propter nos*, quibus reputabitur, scilicet, fides ad justitiam, (*Infra* 15.) *Quæcumque*

scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Sic ergo scriptum est propter eum, ut sit nobis in exemplum, et propter nos ut sit nobis in justificationis spem.

Secundo, ibi: *Credentibus in eum*, ostendit similitudinem fidei. Reputata est enim ad justitiam fides Abrahæ credenti, quod corpus suum emortuum, et emortua vulva Saræ posset vivificari ad filiorum procreationem, Reputabitur et nobis credentibus in eum, qui suscitavit Dominum nostrum Jesum Christum a mortuis: et in Deum Patrem, cui ipse dicit in (*Ps.* 40.) *Tu autem, Domine, miserere mei et resuscita me.* Et quia eadem est virtus patris et filii, ipse etiam in propria virtute surrexit. Quod autem hæc fides justificet, habetur (*Infra* 10.) *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris.*

Tertio, ibi: *Qui traditus est, etc.* assignat causam quare fides resurrectionis Christi justificet, dicens, qui scilicet Christus, *Traditus est,* scilicet in mortem a Deo Patre. (*Infra* 8.) *Proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Et a seipso. (*Ephes.* 5.) *Tradidit semetipsum pro nobis.* Et a Juda. (*Joan.* 19.) *Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.* Et a Judæis. (*Matth.* 20) *Tradent eum gentibus ad illudendum. Et resurrexit propter justificationem nostram*, id est, ut nos resurgendo justificaret. (*Infra* 6.) *Quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.* Et quod propter delicta nostra sit traditus in mortem, manifestum videtur ex hoc quod sua morte meruit nobis deletionem peccatorum, sed resurgendo non meruit, quia in statu resurrectionis non fuit viator, sed comprehensor.

Et ideo dicendum est quod mors Christi fuit nobis salutaris, non solum per modum meriti, sed etiam per modum cujusdam efficientiæ. Cum enim humanitas Christi esset quodammodo instrumentum divinitatis ejus, ut Damascenus dicit, omnes passiones et actiones humanitatis Christi fuerunt nobis salutiferæ, utpote ex virtute divinitatis provenientes. Sed quia effectus habet aliqualiter similitudinem causæ, mortem Christi, qua extincta est in eo mortalis vita, dicit esse causam extinctionis peccatorum nostrorum; resurrectionem autem ejus qua rediit ad novam vitam gloriæ, dicit esse causam justificationis nostræ, per quam redimus ad novitatem justitiæ.

CAPUT V.

Virtus gratiæ commendatur et fidei, ostenduntur bona quæ nobis per gratiam contigerunt, quomodo tribulatio patientiam operetur, ac demum quomodo charitas Dei in cordibus nostris esse diffusa dicatur.

1. ***Justificati igitur ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.***
2. ***Per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.***
3. ***Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur:***
4. ***Patientia autem probationem, probatio vero spem.***
5. ***Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus***

nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.

Postquam Apostolus ostendit necessitatem gratiæ Christi, quia sine ea nec cognitio veritatis Gentibus, nec circumcisio et lex Judæis profuerunt ad salutem, hic incipit commendare virtutem gratiæ. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quæ bona per gratiam consequamur. Secundo a quibus malis per eam liberemur, ibi: *Propterea sicut per unum hominem, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit modum perveniendi, seu viam qua venimus ad gratiam. Secundo ostendit bona quæ per gratiam consequimur, ibi: *Et gloriamur in spe gloriæ, etc.* Circa primum duo facit. Primo exhortatur ad debitum gratiæ usum. Secundo ostendit nobis gratiæ aditum, ibi: *Per quem accessum, etc.*

Dicit ergo primo, dictum est quod fides reputabitur omnibus ad justitiam credentibus resurrectionem Christi, quæ est causa nostræ justificationis. *Justificati igitur ex fide*, inquantum scilicet, per fidem resurrectionis effectum ejus participamus, *habeamus pacem ad Deum*, scilicet subjiciendo nos et obediendo ei. (*Job* 22.) *Acquiesce igitur ei et habeto pacem.* (*Job.* 9.) *Quis restitit ei, et pacem habuit?* Et hoc, *Per Jesum Christum Dominum nostrum*, qui nos ad istam pacem perduxit. (*Ephes.* 2.) *Ipse est pax nostra.* Unde subdit, *Per quem Christum accessum habemus*, scilicet tanquam per mediatorem. (1 *Tim.* 2.) *Mediator Dei et hominum, etc.* (*Ephes.* 2.) *Per ipsum accessum habemus ambo in uno spiritu ad patrem.* Accessum inquam, *In gratiam istam*, id est, in statum gratiæ. (*Joan.* 1.) *Gratia et veritas, per Jesum Christum facta est. In qua*, id est, per quam gratiam non solum resurreximus a peccatis, sed etiam, *stamus*, fixi et erecti per affectum in cœlestibus. (*Ps.* 121.) *Stantes erant pedes nostri.* Et iterum (*Ps.* 19.) Nos autem surreximus et erecti sumus, et hoc per fidem, per quam scilicet, gratiam consequamur, non quia fides præcedat gratiam, cum potius per gratiam sit fides. (*Ephes.* 2.) *Gratia estis salvati per fidem*, scilicet, quia primus effectus gratiæ in nobis est fides.

Deinde cum dicit, *Gloriamur in spe gloriæ, etc.* ostendit quæ bona nobis per gratiam provenerunt. Primo dicit quod per gratiam habemus gloriam spei. Secundo quod per gratiam habemus gloriam Dei, ibi. *Non solum autem, etc.* Circa primum tria facit. Primo ostendit magnitudinem spei, in qua gloriamur. Secundo ejus vehementiam, ibi: *Non solum autem, etc.* Tertio ejus firmitatem, ibi: *Spes autem non confundit, etc.* Magnitudo autem spei consideratur ex magnitudine rei speratæ quam ponit, dicens, *Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei*, id est, ex hoc quod speramus nos adepturos gloriam filiorum Dei. Per gratiam enim Christi adepti sumus spiritum adoptionis filiorum Dei, ut dicitur (*Infra* 8. *et Sap.* 5.) *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei.* Filiis autem debetur hæreditas patris, (*Infra* 8.) *Si autem filii et hæredes.* Hæc autem hæreditas est gloria quam Deus habet in seipso. (*Job.* 4.) *Si habes brachium ut Deus, etc.* et hujusmodi spes indita est nobis per Christum (1 *Pet.* 1.) *Regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, etc.* Et hæc gloria quæ in futuro in nobis complebitur, interim nunc in nobis inchoatur per spem, (*Infra* 8.) *Spe salvi facti sumus.* (*Ps.* 8.) *Gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.*

Deinde cum dicit, *Non solum autem, etc.* ostendit vehementiam hujus spei. Qui enim vehementer aliquid sperat, libenter sustinet propter illud, etiam difficilia et amara, sicut infirmus si vehementer sperat sanitatem, libenter bibit potionem amaram ut sanetur per ipsam. Signum ergo vehementis spei quam habemus propter Christum est, quod *Non solum gloriamur* ex spe futuræ gloriæ, sed etiam de malis quæ pro ipsa patimur, unde dicit, *Non solum autem gloriamur,* scilicet, in spe gloriæ, sed *Et am gloriamur in tribulationibus*, per quas ad gloriam pervenimus. (*Act.* 14.) *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum*. (*Jac.* 1.) *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis*, et causam ostendit consequenter, dicens, *Scientes, etc.* Ubi quatuor per ordinem ponit, quorum primum est tribulatio, de qua dicitur quod, *Tribulatio patientiam operatur*. Non quidem sic quod tribulatio sit ejus causa effectiva, sed quia tribulatio est materia et occasio exercendi patientiæ actum. (*Infra* 12.) *In tribulatione patientes*.

Secundo ponit patientiæ effectum cum dicit, *Patientia probationem*. (*Eccl.* 2.) *In igne probatur aurum et argentum: homines vero receptibiles in camino humiliationis*. Manifestum est enim quod detrimentum alicujus rei de facili sustinemus, propter rem quam magis amamus. Unde si aliquis in rebus corporalibus et temporalibus patienter sustinet propter bona consequenda æterna, sufficienter ex hoc probatur quod talis plus amet bona æterna quam temporalia. Sed contra id quod hic dicitur est illud (*Jac.* 1.) *Probatio fidei vestræ patientiam operatur*. Dicendum est autem quod probatio dupliciter potest intelligi. Uno modo secundum quod est in probato, et sic probatio est ipsa tribulatio per quam homo probatur. Unde idem est dictu quod tribulatio patientiam operatur, et quod tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio pro probatum esse. Et ita accipitur hic quod patientia probationem operatur, quia ex hoc quod homo patienter tribulationem sustinet, redditur jam probatus. Tertio subdit tertium, dicens, *Probatio vero spem*, scilicet operatur: quia scilicet, per hoc quod aliquis jam probatus est, potest de eo spes haberi et ab ipso et ab aliis, quod ad hæreditatem Dei admittatur. (*Sap.* 3.) *Deus probavit illos et invenit illos dignos se*. Sic igitur de primo ad ultimum patet, quod tribulatio viam parat ad spem. Unde si aliquis vehementer gloriatur de spe, consequens est, ut de ipsis tribulationibus glorietur.

Deinde cum dicit, *Spes autem non confundit*, ostendit hujusmodi spei firmitatem. Et primo ponit eam, dicens, Spes autem, scilicet hæc qua speramus gloriam filiorum Dei, non confundit, id est, non deficit, nisi homo ei deficiat. Ille enim dicitur a spe sua confundi, qui deficit ab eo quod sperat. (*Ps.* 30.) *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum*. (*Eccl.* 2.) *Nullus speravit in Domino et confusus est*.

Secundo, ibi: *Quia charitas Dei, etc.* ponit certitudinis spei duplex argumentum, quorum primum est ex dono Spiritus Sancti, secundum ex morte Christi ibi: *Ut quid enim Christus, etc.* Dicit ergo primo, ex hoc possumus scire quod spes non confundit, *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum qui datus est nobis*. Charitas Dei autem dupliciter accipi potest. Uno modo pro charitate qua diligit nos Deus. (*Jer.* 31.) *Charitate perpetua dilexi te*. Alio

modo potest dici charitas Dei, qua nos Deum diligimus, (*Infra* 8.) *Certus sum quod neque mors neque vita separabit nos a charitate Dei.* Utraque autem charitas Dei in cordibus nostris diffunditur per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Spiritum enim sanctum qui est amor patris et filii dari nobis, est nos adduci ad participationem amoris, qui est Spiritus Sanctus. A qua quidem participatione efficimur Dei amatores. Et hoc quod ipsum amamus, signum est, quod ipse nos amet. (*Prov.* 8.) *Ego diligentes me diligo. Non quasi nos primo dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos*, ut dicitur (1 *Joan.* 4.) Dicitur autem charitas, qua nos diligit, in cordibus nostris diffusa esse, quia est in cordibus nostris patenter ostensa per donum Sancti Spiritus nobis impressum. (1 *Joan.* 3.) *In hoc scimus, quoniam manet in nobis Deus, etc.* Charitas autem qua nos Deum diligimus dicitur in cordibus nostris diffusa, id est, quia ad omnes mores et actus animæ perficiendos se extendit, nam ut dicitur (1 *Cor.* 13.) *Charitas patiens est, benigna est, etc.* Ex utroque autem intellectu horum verborum concluditur, quod spes non confundit. Si enim accipiatur charitas Dei qua nos diligit Deus, manifestum est quod his quos diligit seipsum non negabit. (*Deut.* 33.) *Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt.* Similiter etiam si charitas Dei accipiatur qua nos Deum diligimus, manifestum est, quod se diligentibus bona æterna præparavit. (*Joan.* 14.) *Si quis diligit me, diligetur a patre meo, etc.*

LECTIO 2.

Ex morte Christi spei firmitas ostenditur, quam per donum Spiritus Sancti firmatam demonstrarat Apostolus, ac simul quæstione mota de Christi morte pro impiis, docet quomodo salvi simus ab ira Dei per Christum.

6. *Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est?*

7. *Vix enim pro justo quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori.*

8. *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus,*

9. *Christus pro nobis mortuus est: multo ergo magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.*

10. *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius.*

11. *Non solum autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem recepimus.*

Postquam Apostolus ostendit firmitatem spei per donum Spiritus Sancti, hic ostendit idem per mortem Christi. Et primo proponit quæstionem. Secundo ostendit difficultatem, ibi, *Vix enim pro justo, etc.* Tertio determinat quæstionis veritatem, ibi : *Commendat autem suam charitatem, etc.*

Dicit ergo primo, dictum est, quod spes non confundit, quod quidem apparet hoc consideranti. *Ut quid enim Christus cum adhuc infirmi essemus,* scilicet infirmitate peccati. (*Ps.* 6.)

Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum. Nam sicut per corporalem infirmitatem dissolvitur humorum debita harmonia, ita etiam per peccatum debitus ordo affectionum excluditur, *Cum ergo adhuc infirmi essemus, Christus mortuus est*, pro impiis. (1 *Pet*.3.) *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est justus pro injustis*. Et hoc, *Secundum tempus*, id est, ut certo tempore in morte moraretur, die scilicet tertia surrecturus. (*Matth.* 12.) *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ.*

Hoc ergo magnum est, si consideremus quis mortuus sit. Magnum etiam est si consideremus pro quibus est mortuus. Non potest autem esse tam magnum quid, nisi fiat propter aliquem certum fructum, secundum illud (*Ps.* 29.) *Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem?* Quasi dicat, Nulla, si non sequatur humani generis salus. Deinde cum dicit, *Vix enim pro justo, etc.* ostendit prædictæ quæstionis difficultatem ex parte eorum, pro quibus Christus mortuus est, scilicet, pro impiis, dicens, *Vix enim quis*, id est, aliquis moritur pro homine justo liberando, quin immo ut dicitur (*Is.* 57.) *Justus perit et non est qui recogitet in corde suo, etc.* et ideo dico, *Vix moritur. Nam forsitan quis*, id est, aliquis rarus ex zelo virtutis, *Audeat mori pro bono*, homine. Rarum enim est propter hoc quod est maximum : ut enim dicitur (*Joan.*15.) *Majorem hac dilectionem nemo habet, etc.* Illud autem quod Christus fecit ut quis moriatur pro impiis et injustis, nunquam invenitur. Et ideo merito admirandum est, quare Christus hoc fecerit. Potest autem et aliter legi, ut pro justo intelligamus aliquem in virtute exercitatum, per bonum autem hominem innocentem. Et quamvis secundum hoc justus sit præstantior bono, tamen pro justo vix aliquis moritur. Cujus ratio est, quia innocens qui per bonum intelligitur, magis miserandus videtur propter defectum ætatis vel alicujus hujusmodi. Justus autem quia perfectus est et absque defectu, non habet in se misericordiæ malitiam. Quod ergo aliquis moriatur pro innocente, potest ex compassione misericordiæ provenire. Sed quod aliquis moriatur pro justo, provenit ex zelo virtutis, qui in paucioribus invenitur, quam misericordiæ passio.

Deinde cum dicit, *Commendat autem, etc.* respondet præmissæ quæstioni. Et primo ponit responsionem. Secundo ex hoc arguit ad propositum, ibi : *Multo ergo magis, etc.* Tertio ostendit necessitatem consequentiæ, ibi : *Si enim cum inimici, etc.* Dicit ergo primo. Quæsitum est, quare Christus pro impiis mortuus est. Et ad hoc est responsio, quia per hoc Deus suam charitatem commendat in nobis, id est, per hoc ostendit se nos maxime diligere, quoniam si *Cum adhuc peccatores essemus, Christus mortuus est pro nobis*, et hoc secundum tempus, sicut supra expositum est. Ipsa autem mors Christi pro nobis charitatem ostendit Dei, quia dedit filium suum, ut pro nobis satisfaciens moreretur. (*Joan.* 3.) *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, etc.* Et ita sicut charitas Dei patris ad nos ostenditur per hoc, quod spiritum suum dedit nobis, ut supra dictum est, ita et per hoc quod dedit filium suum, ut hic dicitur. Sed in hoc quod dicit, *commendat*, immensitatem quandam divinæ charitatis assignat, quæ quidem ostenditur, tum ex ipso facto, quia, scilicet, dedit filium suum, ut moreretur pro nobis, tum ex parte

nostræ conditionis, quia hoc non fecit provocatus nostris meritis cum adhuc peccatores essemus. (*Ephes.* 2) *Deus qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis convivificavit nos Christo, etc.* Consequenter cum dixit, *Multo ergo magis, etc.* concludit propositum ex præmissis dicens, Si Christus pro nobis mortuus est, cum adhuc peccatores essemus, multo magis vivificati nunc in sanguine ipsius, sicut supra tertio habitum est : quem proposuit Deus propitiatorem per fidem per sanguinem ipsius. *Salvi erimus ab ira,* id est, a vindicta damnationis æternæ, quam propter peccata homines incurrunt. (*Matth.* 3.) *Genimina viperarum, quis demonstravit, etc.*

Deinde cum dicit, *Si enim cum inimici, etc.* ostendit necessitatem prædictæ consequentiæ, quæ procedit a minori ad majus affirmando. Et est ibi observanda duplex comparatio minoris ad majus. Una quidem ex parte nostra. Alia ex parte Christi. Ex parte quidem nostra comparat inimicos reconciliatis. Minus enim videtur quod aliquis bene faciat inimicis, quam jam reconciliatis. Ex parte Christi comparat mortem vitæ. Potentior enim vita ejus videtur quam mors, quia ut dicitur (2 *Cor. ult.*) *Mortuus est ex infirmitate* scilicet carnis nostræ, *sed vivit ex virtute Dei.* Et ideo dicit, ratione conclusum est : *Quod multo magis,* vivificati, *salvi erimus per ipsum.* Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus Deo, et hoc per mortem filii ejus : multo magis jam nos reconciliati, *Salvi erimus,* et hoc in vita ipsius.

Est autem considerandum, quod homo dicitur inimicus Deo dupliciter. Uno modo, quia contra Deum inimicitiam exercet dum ejus mandatis renititur. (*Job.* 15.) *Cucurrit adversus Deum erecto collo.* Alio modo per hoc quod Deus homines odio habet, non quidem secundum ipsum quod fecit, quia quantum ad hoc dicitur (*Sap.* 11.) *Dilexisti omnia et nihil odisti eorum quæ fecisti, etc.* sed quantum ad hoc quod in homine inimicus homo, id est, diabolus fecit, id est, quantum ad peccatum. (*Sap.* 14.) *Similiter odio sunt Deo, impius, etc.* Et (*Eccl.* 13.) *Altissimus odio habet peccatores.* Subtracta inimicitiæ causa, scilicet, peccato per Christum, sequitur reconciliatio per ipsum. (2 *Cor.* 5.) *Deus erat in ipso mundum reconcilians sibi.* Peccatum autem nostrum sublatum est per mortem filii ejus. Circa quod considerandum est quod mors Christi tripliciter considerari potest.

Uno modo secundum ipsam rationem mortis. Et sic dicitur (*Sap.* 1.) *Deus mortem non fecit* in humana natura, sed est per peccatum inducta. Et ideo mors Christi ex communi mortis ratione, non fuit sic Deo accepta, ut per ipsam reconciliaretur, quia *Deus non lætatur in perditione vivorum*, ut dicitur (*Sap.* 1.)

Alio modo potest mors Christi considerari secundum quod est in actione occidentium, quæ maxime Deo displicuit. Unde contra eos Petrus dicit (*Act.* 3.) *Vos sanctum et justum negastis et petistis homicidam, etc.* Unde mors Christi sic considerata, non potuit esse reconciliationis causa, sed magis indignationis.

Tertio modo potest considerari secundum quod processit ex voluntate Christi patientis, quæ quidem voluntas, informata fuit ad mortem sustinendam, cum ex obedientia ad patrem : (*Phil.* 2.) *Factus est obediens patri usque ad mortem*; tum etiam ex charitate ad homines : (*Ephes.* 5.) *Dilexit nos et tradidit se pro nobis.* Et ex hoc

mors Christi fuit meritoria et satisfactoria pro peccatis nostris, et intantum Deo accepta, quod suffecit ad reconciliationem omnium hominum, etiam occidentium Christum, ex quibus aliqui sunt salvati ipso orante quando dixit (*Luc.* 23.) *Ignosce illis quia nesciunt quid faciunt.*

Deinde cum dicit, *Non solum autem, etc.* ostendit quæ bona jam in re consequimur per gratiam, dicens, *Non solum autem gloriamur*, in spe gloriæ quam in futuro exspectamus, *Sed in Deo,* id est, in hoc quod sumus etiam nunc Deo conjuncti per fidem et charitatem. (1 *Cor.* 1.) *et* (2 *Cor.* 10.) *Qui gloriatur, in Domino, etc.* Et hoc quidem *Per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem* etiam nunc in præsenti tempore *Reconciliationem accepimus*, ut de inimicis facti simus amici. (*Colos.* 1.) *Per eum placuit reconciliari omnia, etc.* Posset autem et continuari cum eo quod dictum est, salvi erimus in vita ipsius a peccato et a pœna, et non solum salvi erimus a malis, sed etiam gloriamur in Deo, id est, per hoc quod erimus idem in futuro cum ipso. (*Joan.* 17.) *Ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus.*

LECTIO 3.

Peccati in hunc mundum progressus, et mortis origo describitur, pariterque declaratur, quomodo possibile sit, originale peccatum traduci ad posteros.

12. *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors : ita et in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.*

Postquam Apostolus ostendit quæ bona per gratiam Christi consecuti sumus, hic consequenter ostendit a quibus malis per eam liberemur. Et circa hoc tria facit. Primo enim ostendit quod per gratiam Christi liberati sumus a servitute peccati. Secundo ostendit quod per gratiam ejus sumus liberati a servitute legis. 7. cap. ibi, *An ignoratis fratres, etc.* Tertio ostendit quod per gratiam Christi liberamur a damnatione. 8. cap. ibi. *Nihil nunc damnationis, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit quod per gratiam Christi liberamur ab originali peccato præterito. Secundo ostendit quod ea tuti, regimur contra peccata futura, ibi : *Quid ergo dicemus, etc.* Circa primum duo facit. Primo agit de processu peccati. Secundo de processu gratiæ destruentis peccatum, ibi: *Sed non sicut delictum, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit processum peccati. Secundo manifestat, ibi: *Usque ad legem, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit processum peccati. Secundo ostendit ejus universalitatem, ibi : *Et ita omnes, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit peccati originem. Secundo originem mortis, ibi : *Et per peccatum mors, etc.*

Dicit ergo primo quod per Christum reconciliationem accepimus. Ita enim a Christo reconciliatio procedit in mundum, *Sicut per unum hominem*, scilicet, per Adam *Peccatum intravit in hunc mundum.* (1 *Cor.* 15.) *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Est autem hic considerandum quod hæretici Pelagiani, peccatum originale in parvulis esse negantes, hæc verba Apostoli dicebant esse intelligenda de peccato actuali. Quod quidem secundum eos in hunc mundum intravit per Adam, in quantum omnes peccantes, peccatum Adæ imitantur, secundum

illud (*Oseæ* 6.) *Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, etc.* Sed sicut dicit Aug. contra eos, si de introitu peccati actualis, qui est per imitationem hic Apostolus loqueretur, non diceret peccatum per hominem in hunc mundum intrasse, sed magis per diabolum quem peccantes imitantur; secundum illud (*Sap.* 2.) *Invidia diaboli mors introivit, etc.* Est ergo intelligendum quod per Adam peccatum in hunc mundum intravit, non solum imitatione, sed etiam propagatione, id est, per carnis originem vitiatam, secundum illud. (*Eph.* 2.) *Eramus natura filii iræ,* et in (*Ps.* 50.) *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, etc.*

Sed videtur hoc esse impossibile quod per originem carnis, peccatum ab uno in alium traducatur. Peccatum enim est in anima rationali, quæ non traducitur per originem carnis, tum quia intellectus non est alicujus corporis actus, et ita non potest per virtutem corporalis seminis causari, ut Philosophus dicit in libro de generatione animalium. Tum etiam quia cum anima rationalis sit quædam res subsistens, ut puta per se operationem habens, et corpore corrupto non corrumpatur, consequens est, quod non generetur corpore generato sicut aliæ formæ, quæ non possunt per se subsistere, sed potius causatur a Deo. Consequens igitur videtur quod nec peccatum quod est accidens animæ, possit per carnis originem traduci.

Ad hoc autem rationabiliter respondetur, quod licet in semine non sit anima: est tamen in semine virtus dispositiva corporis ad animæ receptionem, quæ cum corpori infunditur, etiam ei suo modo conformatur, eo quod omne receptum est in recipiente per modum recipientis. Et exinde videmus quod filii similantur parentibus, non solum in defectibus corporalibus, sicut leprosus generat leprosum, et podagricus podagricum, sed etiam in defectibus animæ, sicut iracundus iracundum, et amentes ex amentibus nascuntur. Quamvis enim pes qui est subjectum podagræ non sit in semine, nec anima quæ est subjectum iræ vel amentiæ, est tamen in semine virtus formativa corporalium membrorum et dispositiva ad animam.

Sed adhuc remanet dubitatio, quia defectus qui ex vitiata origine trahuntur, non habent rationem culpæ. Non enim merentur pœnam, sed magis misericordiam, sicut Philosophus dicit de eo qui nascitur cæcus, vel quocumque alio modo aliter orbatus. Et hoc ideo, quia de ratione culpæ est, quod sit voluntaria et in potestate hominis cui culpa imputatur. Sic igitur si aliquis defectus in nos pervenit per originem primi parentis, non videtur in nobis habere rationem culpæ, sed pœnæ. Et ideo dicendum est, quod sicut peccatum actuale est peccatum personæ, quia per voluntatem personæ peccantis committitur: ita peccatum originale est peccatum naturæ, quod per voluntatem principii humanæ naturæ commissum est.

Est enim considerandum quod sicut diversa corporis membra partes sunt personæ unius hominis, ita omnes homines sunt partes et quasi quædam membra humanæ naturæ. Unde et Porphyrius dicit, quod participatione speciei plures homines sunt unus homo. Videmus autem quod actus peccati exercitus per aliquod membrum, puta, per manum vel pedem, non habet rationem culpæ ex voluntate manus vel pedis, sed ex voluntate totius hominis, a qua, sicut a quodam principio derivatur motus peccati ad singula membra. Et similiter a voluntate Adæ, qui

fuit principium humanæ naturæ, tota inordinatio naturæ habet culpæ rationem in omnibus, ad quos pervenit quantum ad hoc quod susceptivi sunt culpæ. Et sicut peccatum actuale, quod est peccatum personæ, trahitur ad singula membra per aliquem actum personalem, ita peccatum originale trahitur ad singulos homines per actum naturæ, qui est generatio. Et ita sicut per generationem humana natura trahitur, ita etiam per generationem traducitur defectus humanæ naturæ, qui est consecutus ex peccato primi parentis. Est autem hic defectus carentia originalis justitiæ, quæ erat primo homini divinitus collata : non solum ut erat persona quædam singularis, sed etiam ut erat principium humanæ naturæ, ut scilicet, eam simul cum natura in posteros traduceret. Et ideo simili modo amissionem hujus originalis justitiæ per peccatum ad posteros transmittit, habentem in eis rationem culpæ ratione jam dicta. Et ideo dicitur quod in processu originalis peccati persona infecit naturam, scilicet, Adam peccans, vitiavit humanam naturam : sed postmodum in aliis natura vitiata inficit personam, dum scilicet, genito imputatur ad culpam naturæ vitium propter voluntatem primi parentis, ut dictum est. Ex hoc autem patet quod licet primum peccatum primi parentis per originem traducatur in posteros, alia tamen ejus peccata, vel etiam aliorum hominum in filios non traducuntur, quia per solum primum peccatum sublatum est bonum naturæ, quod erat per originem naturæ traducendum. Per alia vero peccata subtrahitur bonum gratiæ personalis, quod non transit ad alios posteros : et inde etiam est quod quamvis peccatum Adæ deletum fuerit per suam pœnitentiam juxta illud (*Sap.* 10.) *Eduxit illum a delicto suo*, non tamen ejus pœnitentia delere potuit peccatum posterorum, quia ejus pœnitentia fuit per actum personalem, quia ultra ejus personam non se extendebat. Et propter hoc est unum tantum originale peccatum, quia solus defectus consequens primum peccatum originaliter derivatur ad posteros. Et ideo Apostolus singulariter dicit, *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit* : non autem dixit pluraliter peccata : quod fuisset dicendum si de actualibus loqueretur. Dicitur autem quandoque pluraliter peccata originalia, sicut in (*Ps.* 50.) *In peccatis concepit me mater mea* : quia continet vir tualiter multa peccata, inquantum ex corruptione fomitis inclinamur ad multa peccata.

Sed videtur quod peccatum originale non intraverit in hunc mundum per unum hominem scilicet Adam, sed magis per unam mulierem, scilicet Evam, quæ primo peccavit, secundum illud (*Eccl.* 25.) *A muliere factum est initium peccati, et per illam omnes morimur.*

Ad hoc respondetur in Gloss. dupliciter. Uno modo, quia consuetudo scripturæ est ut genealogiæ, non per mulierem, sed per viros texantur, sicut patet (*Matth.* 1. *et Luc.* 3.) Et ideo Apost. hic volens quasi genealogiam quamdam peccati ostendere, non fecit mentionem de muliere, sed solum de viro. Alio modo, quia etiam mulier de viro sumpta est : et ideo quod est mulieris attribuitur viro. Potest etiam alio modo dici, et melius, quod cum peccatum originale traducatur simul cum natura, sicut dictum est, sicut per virtutem activam viri muliere materiam ministrante natura traducitur, ita et peccatum originale. Unde et si Adam non peccasset, Eva

peccante, non per hoc fuisset peccatum traductum ad posteros. Illa enim est causa quare Christus peccatum originale non traxit, quia ex sola fœmina sine virili semine carnem accepit. Per hoc verbum Apostoli August. respondet Juliano hæretico in hunc modum quærenti. Non peccat iste qui nascitur, non peccat iste qui genuit, non peccat ille qui condidit : per quas igitur rimas inter tot præsidia innocentiæ peccatum fingis ingressum ? Sed August. respondet. Quid quæris latentem rimam, cum habeas apertissimam jannam ? Nam secundum Apostolum, *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit.* Consequenter tangit ingressum mortis in mundum, cum dicit, *Et per peccatum mors*, scilicet, in hunc mundum intravit, secundum illud (*Sap.* 1.) *Injustitia mortis est acquisitio.*

Videtur autem quod mors non sit ex peccato, sed magis ex natura; utpote proveniens ex necessitate materiæ. Est enim corpus humanum ex contrariis compositum. Unde est naturaliter corruptibile. Dicendum est autem quod natura humana dupliciter potest considerari. Uno modo secundum principia intrinseca et sic mors est ei naturalis. Unde Seneca dicit in libro de remediis fortuitorum, quod mors natura est hominis, non pœna. Alio modo potest considerari natura hominis secundum quod per divinam providentiam fuit ei per justitiam originalem provisum. Quæ quidem justitia erat quædam rectitudo, ut mens hominis esset sub Deo : et inferiores vires essent sub mente, et corpus sub anima, et omnia exteriora sub homine : ita, scilicet, quod quamdiu mens hominis Deo subderetur, vires inferiores subderentur rationi, et corpus animæ indeficienter ab ea vitam recipiens, et exteriora hominis, ut scilicet, omnia servirent, et nullum ex eis nocumentum sentiret. Hoc autem providentia divina disposuit propter divinitatem animæ rationalis, quæ cum naturaliter sit incorruptibilis, debebatur sibi incorruptibile corpus : sed quia corpus quod est ex contrariis compositum, oportebat esse organum sensus, et tale corpus secundum naturam suam incorruptibile esse non potest, supplevit potentia divina quod deerat naturæ humanæ, dans animæ virtutem continendi corpus incorruptibiliter, sicut faber si posset, daret ferro ex quo cultellum fabricat virtutem ut rubiginem nullam contraheret. Sic ergo postquam mens hominis per peccatum est a Deo aversa, amisit virtutem continendi inferiores vires ; et etiam corpus et exteriora : et sic incurrit mortem naturalem a causis intrinsecis, et violentiam ab exterioribus nocumentis.

Deinde cum dicit, *Et ita in omnes, etc.* ostendit universalitatem hujus processus, et quantum ad mortem, et quantum ad peccatum, ordine tamen retrogrado. Nam supra prius egit de ingressu peccati, qui est causa ingressus mortis, nunc autem prius agit de universalitate mortis, tanquam de manifestiori : et hoc est quod dicit. Et ita *Mors*, scilicet, vel peccatum primi parentis, *Pertransiit in omnes*, quia, scilicet, per originem vitiatam contrahunt homines necessitatem moriendi, (2 *Reg.* 14.) *Omnes morimur.* (*Ps.* 88.) *Quis est homo qui vivit, etc.*

Deinde tangit universalitatem processus peccati, cum dicit, *In quo omnes peccaverunt*, quod sicut Augustinus dicit in Gloss. potest dupliciter intelligi. Uno modo, in quo, scilicet, primo homine vel in quo, scilicet, peccato : quia, scilicet, eo peccante quodammodo omnes peccaverunt, inquantum in

eo erant sicut in prima sua origine. Sed cum Christus etiam originem ex Adam traxerit, ut patet (*Luc.* 3.) videtur quod etiam ipse eo peccante peccaverit. Ad hoc respondet Augustinus super Gen. ad litteram, quod Christus non omnimodo fuit in Adam, quo nos fuimus : nos enim fuimus et secundum corpulentam substantiam, et secundum seminalem rationem. Christus autem fuit in eo solum secundum corpulentam substantiam. Quod quidam male intelligentes, putaverunt quod tota substantia corporum humanorum quæ pertinet ad veritatem humanæ naturæ, fuerit actu in Adam, et per quamdam multiplicationem divina virtute factam, id est, quod sumptum est ab Adam, est in tanta corporum quantitate ampliatum. Sed hoc est inconveniens, opera naturæ miraculo attribuere, præsertim quia videmus quod corpus humanum quantumcumque sit de veritate humanæ naturæ, corrumpitur et accipit aliam formam. Unde quia omne generabile est corruptibile, et e converso, oportet dicere quod materia quæ ante generationem hominis sub alia forma quam humana fuit, formam humanæ carnis assumpserit, et sic non totum quod est in corporibus nostris ad veritatem naturæ pertinens fuit actu in eodem, sed solum secundum originem, prout, scilicet, effectus est in principio activo. Secundum hoc ergo intelligendum est quod cum in nostra generatione sit et materia corporalis quam fœmina ministrat, et vis activa quæ est in semine maris; utrumque per originem ducitur ab Adam, sicut a primo principio. Et ideo dicitur in eo fuisse et secundum rationem seminalem, et secundum corpulentam substantiam : quia, scilicet, utrumque ab eo processit. In generatione autem Christi fuit corpulenta substantia quam traxit de virgine : loco autem rationis seminalis fuit virtus activa Spiritus Sancti, quæ non derivatur ab Adam, et ideo non fuit in Adam secundum seminalem rationem, sed tantum secundum substantiam corpulentam. Sic igitur nos accipimus peccatum ab Adam et trahimus : atque naturam humanam ab eo accipimus, sicut a principio activo, quod est esse in eo secundum seminalem rationem, quod quidem non competit Christo, ut dictum est. Videtur ulterius quod peccatum originale non transeat in omnes: quia baptizati a peccato originali purgantur per baptismum : et ita videtur quod non possint in posteros peccatum transmittere, quod non habent. Dicendum est autem quod per baptismum homo liberatur a peccato originali quantum ad mentem, sed remanet peccati infectio quantum ad carnem, unde (*Infra* 7.) dicit Apostolus : *Ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* Homo autem non generat mente carnales filios ; sed carne ; et ideo non transmittit novitatem Christi, sed vetustatem Adæ.

LECTIO 4.

Etiam sub lege fuisse peccatum, licet ante legem a Deo non imputaretur, ostendit ac manifestat quid faciat lex circa peccatum, et quomodo Adam fuerit forma futuri.

13. *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur cum lex non esset.*

14. *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri.*

Postquam Apostolus ostendit originem peccati et mortis sive ingressum utriusque in mundum, hic manifestat quod dixerat. Et primo manifestat ipsum dictum. Secundo manifestat similitudinem quam innuebat dicens, ibi: *Propterea sicut, etc.* Tertio exponit similitudinem, ibi: *Qui est forma futuri, etc.* Dixerat autem quod peccatum et mors in omnes transierunt, et hoc quidem secundum expositionem Aug. manifestare intendit per hoc quod etiam sub lege peccatum remansit quasi lege illud excludere non valente. Circa quod duo facit. Primo manifestat propositum quantum ad peccatum. Secundo quantum ad mortem, ibi: *Sed regnavit, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit peccatum fuisse etiam sub lege. Secundo quid circa peccatum lex facit, ibi: *Peccatum autem, etc.* Dicit ergo primo, dictum est quod omnes peccaverunt in Adam, quia nec etiam lex peccatum abstulit. Usque ad legem, id est, etiam sub lege, ut *ly* usque teneatur inclusive. Peccatum erat in mundo, quod quidem potest intelligi de lege naturæ et de lege Moysi: similiter et de peccato actuali et de peccato originali. Peccatum enim originale erat in parvulo usque ad legem naturæ, id est, usque ad usum rationis per quem homo hujusmodi leges advertit. (*Ps.* 50.) *In peccatis concepit me mater mea.* Nec tamen cessat hoc peccatum lege naturali adveniente in homine, sed magis excrescit per additionem peccati actualis, quia ut dicitur (*Eccl.* 7.) *Non est homo justus in terra qui faciat bonum, etc.* Sed si intelligamus de lege Moysi, tunc quod dicitur peccatum fuisse in mundo usque ad legem, potest intelligi non solum de originali, sed etiam de actuali: quia et ante legem et sub lege peccatum utrumque permansit. (*Prov.* 20.) *Quis potest dicere: mundum est cor meum?* Quamvis autem lex peccatum non auferret, peccati tamen cognitionem fecit, quod antea non cognoscebatur.

Unde subdit, *Peccatum autem non imputabatur.* Quod quidem planum est, si intelligatur de lege naturali. Quamvis enim peccatum originale sit in parvulo ante legem naturalem, et reputetur ei a Deo, non tamen imputatur ei apud homines. Si autem intelligatur de lege Moysi, planum est quantum ad aliqua peccata actualia, quod non imputabantur ante legem, sicut illa quæ specialiter sunt per legem prohibita, quæ homines peccata non reputabant, sicut quod dicitur (*Exod.* 20.) *Non concupisces, etc.* Imputabantur tamen quædam peccata prout erant contra legem naturæ. Unde et (*Gen.* 39.) Joseph legitur in carcerem missus propter adulterium sibi impositum.

Consequenter agit de morte, dicens. Quamvis peccata ante legem non im-

putarentur, tamen, *Mors*, scilicet, spiritualiter, id est, peccatum vel æterna damnatio, de qua dicitur in (*Ps.* 33.) *Mors peccatorum pessima*, regnavit, id est, potestatem suam exercuit in homines, ducendo eos in damnationem, *ab Adam*, per quem peccatum intravit in mundum, *usque ad Moysem*, sub quo data est lex. (*Joan.* 1.) *Lex per Moysem data est* non solum in eos qui peccaverunt actualiter, sed *etiam in eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, qui actualiter peccavit. (*Oseæ* 6.) *Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, etc.* usque ibi: Prævaricati sunt in me, qua etiam pueri damnationem incurrebant. Potest etiam et sub hoc sensu intelligi de morte corporali per quam manifestatur peccatum fuisse etiam cum non imputabatur, quasi dicat, *Peccatum autem non imputabatur*, ante legem, sed ex hoc deprehenditur fuisse: quia *regnavit mors*, scilicet, corporalis. Primo quidem aliquas passiones inducendo, puta famem et sitim et ægritudinem, et tandem totaliter dissolvendo, *etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, id est, in pueros, qui non peccaverunt actualiter: quoniam etiam Christi mortem corporalem antea et postea patiuntur, secundum illud (*Ps.* 88.) *Quis est homo qui, etc.*

Ambrosius autem aliter ista verba exposuit, scilicet, de peccato actuali tantum et de lege Moysi. Et secundum eum inducuntur hæc verba ad manifestandum, quod per primum parentem peccatum in hunc mundum intravit et in omnes transivit, *usque enim ad legem*, id est, ante legem Moysi, *peccatum erat in mundo*, scilicet, peccatum actuale. Homines enim multipliciter peccabant contra legem naturæ. Unde dicitur (*Gen.* 13.) Homines Sodomitæ pessimi erant. *Peccatum autem non imputabatur cum lex non esset*; quod est intelligendum, non quia imputaretur quasi puniendum apud homines, cum quidam legantur ante legem puniti ab hominibus pro peccatis, ut patet (*Gen.* 39 *et* 40.) Sed non imputabatur quasi a Deo puniendum. Tunc enim non credebant homines quod Deus humana facta vel puniret vel præmiaret, secundum illud (*Job.* 22.) *Circa cardines cœli perambulat nec nostra considerat.* Sed postea lege divinitus data innotuit quod peccata imputantur a Deo ad pœnam, et non solum ab hominibus. Et ideo quia homines non credebant se puniendos a Deo pro peccatis, libere et absque fræno peccabant ubi humanum judicium non timebant. Et ideo subdit: sed *mors*, id est, peccatum *regnavit*, id est, omnimodam suam potestatem exercuit, *ab Adam usque ad Moysem*, exclusive. Nam per Moysem data est lex; quæ incepit regnum peccati diminuere incutiens timorem divini judicii, secundum illud (*Deut.* 5.) *Quis det eos talem habere mentem, ut timeant me, et custodiant universa mandata mea?* Regnavit, inquam, peccatum usque ad Moysem, non tamen in omnes, *Sed in eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ.* Dicit enim Ambrosius in libris antiquis non inveniri hanc negationem, *Non*. Unde credit a corruptoribus appositam. Adam quippe magis credidit promissioni diaboli quam comminationi divinæ, ut patet (*Gen.* 3.) et ita quodammodo diabolum prætulit Deo. Sic igitur in similitudinem prævaricationis Adæ, prævaricantur idololatræ qui, relicto Dei cultu, diabolum colunt. In tales ergo mors, id est, peccatum totaliter regnavit: quia eos omnino possedit. Fuerunt autem ante legem Moysi

veri Dei cultores, qui et si peccarent, non tamen peccatum in eis regnabat, quia non totaliter eos a Deo separabat: sed peccabant sub Deo, id est, sub fide unius Dei, etiam si peccarent mortaliter: vel sub charitate Dei cum peccabant venialiter.

Ex utraque harum expositionum potest conflari tertia: quæ magis videtur ad intentionem Apostoli pertinere. Dixerat enim quod per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et quia peccatum est transgressio legis divinæ, posset alicui videri, quod hoc non esset verum quantum ad tempus ante legem: præsertim cum supra quarto dixerit: Ubi non est lex nec prævaricatio. Et ideo posset aliquis credere, quod non per unum hominem peccatum in mundum intravit, sed magis per legem. Et ideo ad hoc excludendum dicit, quod usque ad legem, id est, tempus ante legem, peccatum erat in mundo, et originale et actuale, non tamen erat peccatum cognitum; præsertim quasi a Deo puniendum. Et hoc est quod subdit: peccatum autem non imputabatur, scilicet, quasi contra Deum existens, cum lex scilicet, divinitus data non esset.

Fuerunt enim aliqui, ut dicit Philosophus in 5 Ethicor. qui crediderunt quod nihil est justum naturaliter, et per consequens nec injustum, sed per solam positionem legis humanæ. Et secundum hoc non imputabatur aliquod peccatum, quasi contra Deum existens, et præcipue peccatum originale, id est, non cognoscebatur. Sed quod ista reputatio hominum esset falsa ostenditur per effectum, quia mors corporalis regnavit ab Adam, per quem intravit originale peccatum in mundum usque ad Moysem, sub quo data fuit lex, et ita cum mors sit effectus peccati præcipue originalis, manifestum est quod ante legem fuit peccatum originale in mundo. Et ne aliquis dicat quod moriebantur propter peccata actualia, ad hoc excludendum dicit quod regnavit etiam in eos qui non peccaverunt proprio actu, scilicet, pueros, et etiam in justos qui non peccaverunt mortaliter, qui tamen peccaverunt in primo homine, ut supra dictum est. Et ideo subdit, in similitudinem prævaricationis Adæ, inquantum similitudinem illius peccati traxerunt per originem simul cum similitudine naturæ, quasi dicat, quod moriebantur absque proprio peccato, demonstrat quod in eis erat diffusa similitudo peccati Adæ per originem. Et hoc est quod Apostolus manifestare intendit, scilicet, quod per Adam peccatum originale in mundum intravit. Deinde cum dicit, *Qui est forma futuri, etc.* exponit similitudinem, quæ intelligebatur in adverbio, *Sicut*. Unde dicit, qui, scilicet, Adam est forma, id est, figura quædam futuri, id est, Christi, tamen per contrarium.

Nam sicut per Adam peccatum, et mors in mundum intravit, ita per Christum intravit justitia et vita. (1 *Cor.* 15.) *Primus homo de terra terrenus: secundus de cœlo cœlestis.* Sunt autem et aliæ similitudines inter Christum et Adam, quod scilicet, sicut corpus Adæ formatum fuit sine coitu, ita et corpus Christi de Virgine. Et sicut de latere Adæ dormientis sumpta est mulier, ita ex latere Christi dormientis in cruce fluxit sanguis et aqua ut dicitur (*Joan.* 19.) quæ significant sacramenta quibus est formata Ecclesia.

LECTIO 5.

Ostenditur gratiam Christi Adæ peccatum excedere, cum gratia Christi plus possit in bono, quam Adæ peccatum in malo: ac quomodo verum sit quod omnes per Christum justificentur, cum non omnes ita per Christum salventur, sicut omnes per Adam moriuntur.

15. *Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit.*
16. *Et non sicut per unum peccatum ita et donum. Nam judicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem.*
17. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ et donationis et justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.*
18. *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.*
19. *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obeditionem justi constituentur multi.*

Postquam Apostolus posuit ingressum peccati in hunc mundum, hic agit de progressu gratiæ abolentis peccatum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo per Christi gratiam remotum est peccatum quod per unum hominem in mundum intravit. Secundo ostendit quomodo per gratiam Christi peccatum est remotum, quod lege adveniente superabundaverat, ibi: *Lex autem subintravit, etc.* Ostendit autem quod per gratiam Christi removetur peccatum per Adam introductum in mundum, comparando gratiam Christi peccato Adæ, quia scilicet, plus potest gratia Christi in bono, quam peccatum Adæ in malo. Et circa hæc duo facit. Primo comparat ipsas causas, scilicet, gratiam Christi peccato Adæ. Secundo ponit comparationem earum quantum ad effectus, ibi: *Et non sicut per unum, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit comparationem. Secundo manifestat eam, ibi: *Si enim unius, etc.*

Dicit ergo primo, dictum est quod Adam est forma futuri, sed non sicut delictum, etc. quasi dicat, non est æstimandum quod tantæ efficaciæ sit delictum Adæ, quantæ est efficaciæ donum Christi. Cujus ratio est ista: quia peccatum procedit ex infirmitate voluntatis humanæ, gratia autem procedit ex immensitate bonitatis divinæ, quam manifestum est voluntati humanæ, præsertim infirmæ, præferri. Et ideo virtus gratiæ excedit omne peccatum. Et idcirco dicebat David, Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et propter hoc juste reprobatur verbum Cain (*Gen.* 4.) dicentis, *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear.*

Deinde cum dicit, *si enim unius, etc.* manifestat quod dixerat, scilicet, quod donum gratiæ excedit delictum Adæ dicens, *si enim delicto unius*, sc. Adæ, *multi mortui sunt*, id est, si ex delicto Adæ peccatum et mors transivit in multos alios, quia in omnes qui in eo peccaverunt, *multo magis gratia Dei et donum*, id est, gratuitum Dei donum, ut *ly* et, expositive teneatur: vel gratia Dei refertur ad remissionem peccati. Supra eodem, justificati gratis per gratiam ipsius,

etc. Donum autem refertur ad bona superaddita ultra remissionem peccatorum, ut dicit (*Ps.* 67.) secundum aliam litteram, dedit Dominus dona hominibus, multo magis inquam hujusmodi gratia et donum, *abundavit in plures*, id est, in multos. Quanto enim aliquid est potentius, tanto magis se potest ad multa extendere. Peccatum autem Adæ ad multos se extendit, quod probatur per mortem. Unde signanter dicit, quod unius delicto multi mortui sunt. Mors enim argumentum est peccati originalis, ut supra dictum est, Adæ dixit Deus. Quacumque die comederis, etc. Gratia Dei quæ est fortior, multo amplius ad multos extenditur, (*Hebr.* 2.) *Qui multos filios in gloriam adduxit*. Notandum est autem quod dicit, *abundavit*, quia non solum gratia Dei processit in multos ad deletionem peccati per Adam inducti, sed etiam ad peccata actualia delenda, et multa alia bona consequenda. (2 *Cor.* 9.) *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis*.

Sicut enim peccatum ex uno homine abundavit in multos ex prima suggestione diaboli, ita et gratia Dei per unum hominem processit ad multos. Unde signanter addit, *in gratia*, id est, per gratiam unius hominis Jesu Christi. Sic enim a Deo gratia in multos effunditur ut eam per Christum accipiant, in quo omnis plenitudo gratiarum invenitur, secundum illud (*Joan.* 1.) *De plenitudine ejus omnes accepimus, gratiam pro gratia*. Sic autem legenda est littera secundum expositionem August. ut hoc quod dicitur, *plures*, non accipiatur comparative, sed absolute : et ita vult quod attendatur comparatio quantum ad hoc, quod si delictum unius Adæ processit in multos, multo magis gratia unius Christi in multos. Sed secundum Ambrosium *ly, plures*, accipitur comparative, ut sit sensus, quod, *delicto*, id est, peccato actuali, *unius*, scilicet Adæ, *multi*, non omnes, *mortui sunt*, scilicet morte peccati, imitando scilicet, peccatum ipsius Adæ per idololatriam, ut supra expositum est. (*Sap.* 13.) dicitur de idololatris, *Infelices autem sunt, et inter mortuos spes eorum*. Et multo magis, *Gratia Dei abundavit in plures*, scilicet, quam in idololatris qui peccaverunt in similitudinem Adæ, quia non solum eorum peccata tolluntur per gratiam Christi, sed etiam peccata eorum qui in fide unius Dei permanserunt. (*Mich. ult.*) *Deponet iniquitates nostras, et projiciet omnia peccata nostra*.

Deinde cum dicit, *et non sicut, etc.* comparat Christi gratiam peccato Adæ: quantum ad effectum, quia non solum utrumque in multos redundat, sed etiam majorem effectum habet gratia Christi quam peccatum Adæ. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi : *nam judicium, etc.* Tertio probat, ibi : *si enim unius, etc.* Dicit ergo primo, non solum dictum est, scilicet, quod Christi gratia magis abundat in multos, quam peccatum Adæ, sed etiam in eis majorem effectum facit. Et hoc est quod dicit *Et non sicut per unum peccatum, ita et donum*, quasi dicat: Non tantus effectus sequitur per unum peccatum Adæ in multis, quantus consequitur in multis per donum gratiæ Christi. Potentioris enim causæ potentior est effectus. Unde cum dictum sit gratiam esse potentiorem quam peccatum Adæ, consequens est quod majorem effectum efficiat. Deinde cum dicit, *nam judicium, etc.* manifestat quod dixerat, dicens, *nam judicium*, id est,

divina punitio procedit, *quidem ex uno,* scilicet, peccato primi parentis, *in condemnationem*, scilicet omnium hominum, quia in illo peccante peccaverunt secundum illud quod supra dictum est, quod mors in omnes pertransiit, in quo omnes peccaverunt. *Gratia autem Dei*, quæ datur per Christum procedit, *ex multis delictis*, id est, non solum ex illo originali, sed etiam ex multis actualibus; *in justificationem*, id est, perfectam emundationem. (1 *Cor*. 6.) *Et hoc quidem fuistis aliquando, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis.* Deinde cum dicit, *Si enim unius, etc.* probat quod dixerat, scilicet quod gratia Christi procedit ex multis delictis in justificationem. Et primo quidem hoc probat ex posteriori. Secundo ex priori, ibi : *si enim, etc.*

Circa primum considerandum est quod Apostolus in præmissa comparatione, non ponit sibi respondentia, scilicet res ejusdem generis. Nam ex parte peccati ponit condemnationem, quæ pertinet ad pœnam : ex parte autem gratiæ ponit justificationem quæ non pertinet ad præmium, sed magis ad statum meriti. Sic igitur Apostolus intendit per hoc quod dicit, quod peccatum inducit condemnationem, ostendere, quod gratia inducat justificationem. Et utitur tali ratione, sicut condemnatio mortis procedit ex peccato primi parentis, ita regnum vitæ procedit ex gratia Christi. Hæc enim duo uniformiter sibi correspondent, sed ad regnum vitæ nullus potest pervenire, nisi per justitiam, ergo per gratiam Christi homines justificantur. Primo ergo ponit præmissas. Secundo infert conclusionem intentam, ibi : *Igitur sicut per unius, etc.*

Primam autem propositionem proponit, dicens, *si enim ex delicto unius hominis mors regnavit per unum hominem*, quia sicut supra eodem dictum est, per unum hominem peccatum intravit, et per peccatum mors, *multo magis*, homines regnabunt, *in vita*, scilicet æterna, *per unum Jesum Christum*, qui dicit (*Joan*. 10.) *Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant*, participando scilicet æternitatem vitæ, quæ quidem abundantia hic per regnum designatur. Unde dicitur (*Apoc*. 20.) Quod regnabunt cum Christo annis mille, id est, æterno tempore. Minorem autem designat interponendo abundantiam gratiæ Christi et donationis, et justitiæ accipientes, quasi diceret, ad regnum vitæ homines pervenire non possunt, nisi hoc accipiendo, ita quod gratia Christi referatur ad dimissionem peccati, quam nulla merita præcedere possunt: et ideo omnino gratiæ deputatur; si enim ex operibus, jam non ex gratia, ut dicitur (*Infra* 11.) Quod autem dicitur, *Donationis*, referendum est ad dona gratiarum, quibus homines promoventur in bona. (*Esth*. 2.) *Largitus est dona juxta magnificentiam principalem, etc.* Quod autem dicitur justitiæ, referendum est ad rectitudinem operum. (1 *Cor*. 1.) *Qui factus est nobis a Deo justitia.*

Deinde cum dicit, *igitur sicut, etc.* infert conclusionem intentam, quæ idem continet cum eo quod supra præmissum est, videlicet quod sicut per unius delictum Adæ, divinum judicium processit in omnes homines qui carnaliter ex eo nascuntur in condemnationem mortis, *sic et per unius*, scilicet justitiam Christi, divina gratia processit in omnes homines, *in justificationem vitæ*, id est, quæ ducit ad vitam. Sed videtur hoc esse falsum. Non enim omnes homines justificantur per Christum, sicut omnes

homines moriuntur per Adam. Sed dicendum quod intelligendum est, quod sicut omnes homines qui nascuntur carnaliter ex Adam, incurrunt condemnationem per ejus peccatum, ita omnes qui renascuntur spiritualiter per Christum, adipiscuntur justificationem vitæ, quia ut dicitur (*Joan.* 3.) *Nisi quis renatus fuerit denuo ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei, etc.* Quamvis possit dici quod justificatio Christi transit in justificationem omnium hominum, quantum ad sufficientiam, licet quantum ad efficientiam procedat in solos fideles. Unde dicitur (*1 Tim.* 4.) *Qui est salvator omnium hominum, maxime autem fidelium.* Ex hoc autem quod hic dicitur accipere debemus, quod sicut nullus moritur, nisi per peccatum Adæ, ita nullus justificatur, nisi per justitiam Christi, quæ quidem est per fidem ipsius, secundum illud quod supra 3. dictum est, justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes, qui credunt in eum. In eum autem crediderunt homines, non solum qui sunt post ejus incarnationem, sed etiam qui ejus incarnationem præcesserunt. Sicut enim nos credimus eum natum et passum, ita ipsi crediderunt nasciturum et passurum. Unde eadem est fides nostra et eorum. (*2 Cor.* 4.) *Habentes eumdem fidei spiritum, etc.* Sic igitur probatum est quod gratia Christi procedat ad multorum justificationem ex posteriori, scilicet ex regno vitæ.

Consequenter cum dicit, *sicut enim, etc.* probat idem ex priori. Causæ enim similes sunt suis effectibus. Inobedientia autem primi parentis quæ habet rationem injustitiæ, constituit peccatores et injustos. Igitur obedientia Christi, quæ habet rationem justitiæ constituit justos. Et hoc est quod supra dictum est, quod gratia procedit in omnes homines, *in justificationem.* Sed videtur esse dubium quod dicitur, quod, *per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi*, id est, omnes qui ab eo nascuntur secundum rationem seminalem. Primum enim ejus peccatum videtur fuisse superbia, magis quam inobedientia, secundum illud (*Eccl.* 10.) *Initium omnis peccati superbia.* Sed dicendum est quod sicut ibidem dicitur, initium superbiæ facit homines apostatare a Deo, quia scilicet prima pars superbiæ consistit in hoc quod homo non vult subjici præceptis divinis, quod ad inobedientiam pertinet. Unde primum hominis peccatum fuisse videtur inobedientia, non secundum actum exteriorem, sed secundum interiorem motum superbiæ, quo voluit divino præcepto contraire. Unde ejus inobedientiam Dominus arguit. (*Gen.* 3.) *Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comedisti de ligno de quo præceperam tibi ne comederes, etc.* Obedientia autem Christi hic dicitur, secundum quam præcepto patris obediens, mortem sustinuit pro salute nostra, secundum illud (*Philip.* 2.) *Factus est obediens usque ad mortem, etc.*

Nec est contrarium quod alibi dicitur, Christus ex charitate mortuus est, ut patet (*Ephes.* 5.) Quia hoc ipsum quod obedivit, processit ex dilectione quam habuit ad patrem et ad nos. Et est attendendum quod per obedientiam et inobedientiam probat nos per unum peccatores effici, et per unum justificari : quia justitia legalis, quæ est omnis virtus, attenditur in observatione præceptorum legis, quod pertinet ad rationem obedientiæ. Injustitia autem illegalis, quæ est omnis malitia, ut dicitur 5. Ethic. attenditur in transgressione mandatorum legis,

quæ pertinet ad rationem inobedientiæ. Sic ergo convenienter dicitur quod per obedientiam constituuntur homines justi, et per inobedientiam peccatores.

LECTIO 6.

Declaratur quonam pacto delicti abundantia, quæ lege adveniente facta est, per gratiam auferatur Christi, ubi plura de lege, et abundantia peccati dicuntur.

20. ***Lex autem subintravit ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit et gratia,***

21. ***Ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum.***

Postquam Apostolus ostendit quod per donum gratiæ subtrahitur peccatum quod per Adam in hunc mundum intraverat, hic ostendit quod per gratiam Christi tollitur peccatum, quod lege superveniente abundaverat. Circa hoc duo facit. Primo ponit abundantiam peccati, quæ fuit per legem. Secundo absolutionem peccati, quæ est per gratiam Christi, ibi : *ubi abundavit, etc.* Dicit ergo primo, dictum est quod per obedientiam unius hominis, justi constituuntur multi, non autem lex hoc facere potuit, sed potius, *lex subintravit, ut superabundaret delictum.* Circa quod Apostoli dictum, duplex occurrit dubitatio.

Primo quidem de hoc quod dicit legem subintrasse, id est, latenter intrasse post culpam originalem et actualem, vel post naturalem legem, ut Gloss. dicit. Non enim lex occulte intravit, sed manifeste data fuit, secundum illud (*Joan.* 8.) *Non in abscondito locutus sum.* Dicendum est ergo quod licet ipsa legislatio fuerit data in manifesto, tamen mysteria legis erant in occulto, et præcipue quoad intentionem Dei circa legem ferendam, quæ peccatum ostenderet, non sanaret, secundum illud (*Infra* 11.) *Quis cognovit sensum Domini, etc.* Potest etiam dici quod lex subintravit, id est, quasi media intravit inter peccatum hominis et donum gratiæ Christi, quorum utrumque supra dixerat per unum ad plures transisse. Secunda autem dubitatio est de hoc quod dicit legem subintrasse, *ut abundaret delictum.* Sic enim videtur quod abundantia delicti sit finis legis, et ita sequitur quod lex sit mala, quia cujus finis malus est, ipsum quoque malum est, et hoc est contra illud (1 *Tim.* 1.) *Scimus quidem quod lex bona est, etc.*

Ad hoc autem respondetur in Glos. tripliciter. Primo quidem ut dicamus quod *ly* ut, non ponitur causaliter, sed consecutive. Non enim ad hoc fuit data lex ut peccatum abundaret, quin potius lex quantum in se fuit, peccatum prohibuit, secundum illud (*Ps.* 118.) *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.* Sed lege data consecuta est abundantia delictorum dupliciter. Uno quidem modo, quantum ad peccatorum multitudinem. Lex enim licet peccatum demonstraret, pecca[illegible] tamen concupiscentiam non auferebat. Cum autem alicui prohibetur id qu[illegible] concupiscit, vehementius in conc[illegible]piscentiam illius exardescit, et s[illegible]

fluvius apposito obice fortius fluit et obicem frangit. Cujus ratio potest esse triplex.

Una quidem, quia illud quod subjacet hominis potestati, non reputat aliquis pro magno, sed illud quod est extra hominis potestatem, apprehenditur ab homine quasi magnum. Prohibitio autem ejus quod concupiscitur ponit illud quod prohibetur quasi extra hominis potestatem : et ideo concupiscentia magis exardescit in rem concupitam dum prohibetur.

Secunda ratio est, quia interiores affectiones quando interius retinentur, ita quod exterius non deriventur, ex hoc ipso magis interius incenduntur, sicut patet in dolore et ira, quæ dum interius clausa tenentur, magis augentur, si autem exterius quoquo modo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorem pœnæ cogit hominem ut concupiscentiam suam ad exteriora non perducat, et ideo ipsa concupiscentia interius retenta, magis inflammatur.

Tertia ratio est, quia illud quod non est nobis prohibitum, apprehendimus quasi possibile fieri quandocumque nobis placuerit : et ideo multoties opportunitate existente illud vitamus : sed quando aliquid est prohibitum, apprehenditur a nobis, ut non semper a nobis haberi possit : et ideo quando oportunitas datur sine timore pœnæ illud consequendi promptiores ad hoc sumus. Et inde est quod data lege, quæ concupiscentiæ usum prohibeat, et tamen ipsam concupiscentiam non mitigabat, concupiscentia ipsa magis ferventer homines ad peccata ducebat. Unde dicitur (*Ezech.* 5.) *Ista est Jerusalem, in medio gentium posui eam, et in circuitu ejus terras, et contempsit judicia mea, ut plus esset impia, quam Gentes.*

Sed secundum hoc videtur quod omnis lex humana, quæ gratiam non confert diminuentem concupiscentiam, faciat abundare peccata, quod est contra intentiones legislatorum, quia ad hoc tendunt, ut cives faciant bonos, ut patet per Philosophum 2. Ethic. Sed dicendum, quod alia est intentio legis humanæ, et alia legis divinæ. Lex enim humana refertur ad humanum judicium quod est de exterioribus actibus : sed lex divina refertur ad divinum judicium, quod est de interioribus motibus cordis, secundum illud (1 *Reg.* 16.) *Homo videt ea quæ patent, sed Deus intuetur cor.* Sic igitur lex humana suam intentionem consequitur, dum per prohibitionem et pœnæ comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati, licet concupiscentia interior magis augeatur : sed quantum ad legem divinam etiam interiores concupiscentiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente, et non auferente concupiscentiam.

Sciendum tamen, quod sicut Philosophus dicit in 10. Ethic. Prohibitio legis, licet illos qui sunt male dispositi cohibeat ab exterioribus peccatis solo pœnæ timore : quosdam tamen bene dispositos inducit per amorem virtutis, sed ista bona dispositio quantum ad aliquid potest esse a natura, sed ejus perfectio non est nisi per gratiam ; ex qua contingit, quod etiam lege veteri data, non in omnibus peccatum abundat, sed in pluribus. Quidam vero lege prohibente et gratia ulterius adjuvante ad perfectionem virtutum tandem pervenerunt, secundum illud (*Eccl.* 44.) *Laudemus viros gloriosos, etc.* Et infra, *Homines magnos virtute.*

Secundo superabundavit delictum lege superveniente quantum ad gravitatem reatus. Gravius enim fuit pec-

catum ubi accessit prævaricatio, non tantum legis naturæ, sed etiam legis scriptæ. Unde supra 4. dictum est, quod ubi non est lex nec prævaricatio. Secundo autem potest responderi ut dicitur, quod *ly* ut, teneatur causaliter, ita tamen, quod loquatur Apostolus de abundantia delicti, secundum quod est in nostra cognitione, ut sit sensus, *lex subintravit ut abundaret delictum,* id est, ut abundantius delictum cognosceretur secundum modum loquendi, quo dicitur aliquid fieri cum innotescit. Unde supra dictum est, quod per legem est cognitio peccati.

Tertio modo potest exponi ita, quod *ly* ut, teneatur causaliter: ita tamen, quod abundantia delicti non intelligatur finis legis subintrantis, sed id, quod ex abundantia delicti sequitur, scilicet humiliatio hominis. Lege enim subintrante abundavit delictum, ut dictum est in prima expositione. Ex qua quidem delicti abundantia consecutum est, quod homo infirmitatem suam recognoscens humilietur. Dicebat enim homo superbus, de viribus suis præsumens: Non deest qui impleat, sed deest qui jubeat, secundum illud (*Exod.* 24.) *Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, et ei obediemus.* Sed quando lege data consecuta est multitudo delictorum, homo suam infirmitatem cognovit ad observantiam legis, secundum illud (*Sap.* 9.) *Infirmus homo et exigui temporis, etc.* Intentio ergo Dei legem dantis non terminatur ad abundantiam peccatorum, sed ad humilitatem hominis, propter quam permisit abundare delicta. Sic ergo quia hoc erat occultum, signanter, quantum ad hoc dicit, quod, *lex subintravit.* Quia vero hic agitur de lege et fine legis, duo consideranda occurrunt. Primo quidem quot modis lex dicatur. Secundo quis sit finis legis.

Circa primum sciendum est, quod lex uno modo dicitur tota scriptura veteris testamenti, secundum illud (*Joan.* 15.) *Ut impleatur sermo eorum, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis*, cum tamen hoc scriptum sit in (*Ps.* 24.) Quandoque vero dicitur lex scriptura quinque librorum Moysis, secundum illud (*Deut.* 33.) *Legem præcepit nobis Moyses.* Tertio dicitur decalogus præceptorum, secundum illud (*Exod.* 24.) *Dabo tibi duas tabulas lapideas, et legem ac mandata quæ scripsi ut doceas.* Quarto dicitur lex tota continentia ceremonialium, secundum illud (*Hebr.* 10.) *Umbram habens lex futurorum bonorum.* Quinto dicitur lex aliquod speciale præceptum ceremoniale, secundum illud (*Lev.* 7.) *Hæc est lex hostiæ pacificorum.* Sumitur autem hic lex communiter ab Apostolo, quantum ad totam doctrinam legis Moysi, id est, quantum ad moralia et ceremonialia præcepta, quia scilicet, per ceremonias legis non dabatur gratia, per quam homo adjuvaretur ad implenda præcepta moralia concupiscentia diminuta.

Circa finem autem legis sciendum est, quod in populo Judæorum tria fuerunt hominum genera, sicut et in quolibet alio populo, scilicet duri, id est, peccatores et rebelles, proficientes et perfecti. Quantum igitur ad duros lex fuit data in flagellum, et quantum ad præcepta moralia, ad quorum observantiam cogebantur per pœnæ comminationem, ut patet (*Lev.* 2.) et quantum ad ceremonialia, quæ ideo sunt multiplicata, ne liceret eis diis alienis alium cultum superaddere. (*Ezech.* 20.) *In manu valida et brachio extento, et in furore effuso regnabo super vos.* Sed proficientibus qui dicuntur mediocres, lex fuit in pædagogum, secun-

dum illud (*Gal.* 3.) Lex pædagogus noster fuit in Christo. Et hoc quantum ad ceremonialia, quibus continebantur in divino cultu; et quantum ad moralia, quibus ad justitiam promovebantur. Perfectis autem fuit quantum ad ceremonialia quidem in signum, secundum illud (*Ezech.* 20.) *Sabbatha mea dedi eis, ut essent signum inter me, etc.* Quantum ad moralia vero in solatium, secundum illud (*Infra* 7.) *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem.*

Deinde cum dicit, *Ubi abundavit, etc.* ostendit quomodo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primo ponit gratiæ abundantiam. Secundo ostendit abundantis gratiæ effectum, ibi: *Ut sicut regnavit, etc.* Dicit ergo primo, dictum est quod lege subintrante, *abundavit delictum:* nec tamen propter hoc impeditur divinum propositum de salute Judæorum et totius humani generis; quia ubi, *abundavit dilectum,* sc. in humano genere, et specialiter in Judæis, *superabundavit et gratia*, sc. Christi condonantis peccata. (2 *Cor.* 9.) *Potens est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.* Ejus autem quod hic dicitur duplex ratio assignari potest.

Una quidem ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non sanat nisi fortis, et efficax medicina, ita requirebatur abundans gratia ad hoc ut sanaret abundantiam delictorum. (*Luc.* 7.) *Dimissa sunt ei peccata multa: quoniam dilexit multum, etc.*

Alia ratio sumi potest ex dispositione peccantis, qui dum magnitudinem peccatorum suorum recognoscit, quandoque quidem desperat et contemnit, secundum illud (*Prov.* 18.) *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit, etc.* Quandoque vero per auxilium divinum ex consideratione suorum peccatorum magis humiliatur, et majorem consequitur gratiam, secundum illud (*Ps.* 15.) *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.*

Deinde cum dicit, *Ut sicut regnavit peccatum in mortem, etc.*, ostendit effectum gratiæ abundantis, qui quidem est per oppositum respondens effectui peccati: ut scilicet sicut peccatum introductum per primum hominem, et abundans per legem regnavit, id est, plenum dominium in homines obtinuit, et hoc quousque duceret eos in mortem temporalem et æternam. (*Infra.* 6.) Stipendia peccati mors. *Ita et gratia Dei regnet,* id est, plene dominetur in nobis, *per justitiam*, quam scilicet in nobis facit. Supra eodem, justificati gratis per gratiam ipsius: et hoc quousque nos ducat, *in vitam æternam*, secundum illud (*Infra* 6.) *Gratia Dei vita æterna.* Et hoc totum est, *per Jesum Christum Dominum nostrum*, qui est dator gratiæ, secundum illud (*Joan.* 1.) *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Et etiam justitiæ. (1 *Cor.* 1.) *Qui factus est nobis justitia a Deo*: et dator vitæ æternæ. (*Joan.* 10.) *Ego vitam æternam do eis.*

CAPUT VI.

Quæstionem ponit, num sit permanendum in peccato ut gratia abundet, ac solvens minime in peccatis esse manendum, docet quomodo simus peccato mortui, et quomodo repræsentemus Christum per baptismum in nobis.

1. *Quid ergo dicemus? Manebimus in peccato ut gratia abundet? Absit.*
2. *Si enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?*
3. *An ignoratis fratres, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?*
4. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.*
5. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.*

Postquam Apostolus ostendit quod per gratiam Christi liberamur a peccato præterito, tam introducto per primum hominem, quam etiam abundanti per legem, hic ostendit quod per gratiam Christi datur nobis facultas ad resistendum peccatis futuris. Et circa hoc duo facit. Primo ponit quæstionem ex præmissis ortam. Secundo solvit eam, ibi: *Absit. Si enim, etc.* Dixerat autem supra, quod ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia, quod quidem aliquis posset male intelligere, quasi abundantia delicti esset causa superabundantiæ gratiarum : et ideo inducit quæstionem dicens, Quid ergo dicemus? Nunquid permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Quod quidem oporteret dicere, si abundantia delicti esset causa gratiæ abundantis, et non sola occasio, ut supra dictum est. Unde et supra 3. Apostolus dicit: sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut eveniant bona. (*Jer.* 12.) Bene est omnibus qui prævaricantur et inique agunt. Deinde cum dicit, *Absit, etc.*, solvit inductam quæstionem. Et primo assignat rationem, quare non est nobis permanendum sub peccato. Secundo concludit exhortationem intentam, ibi: *Non ergo regnet, etc.* Circa primum duo facit. Primo assignat rationem, quare non sit in peccato permanendum. Secundo ostendit nobis inesse facultatem, ad hoc quod non sub peccato maneamus, ibi: *Hoc scientes, etc.*

Circa primum ponit talem rationem, si sumus mortui peccato, non debemus vivere in illo, sed mortui sumus peccato, ergo non debemus vivere in peccato. Circa hoc ergo quatuor facit. Primo ponit conditionalem. Secundo probat antecedens, ibi: *An ignoratis, etc.* Tertio concludit consequens, ibi : *Ut quomodo Christus, etc.* Quarto probat necessitatem consequentiæ, ibi : *Si enim complantati, etc.*

Dicit ergo primo, *Absit*, scilicet quod hac intentione permanendum sit in peccato, *ut gratia abundet*, quia ut dicitur (*Eccl.* 15.) *Nemini mandavit Deus impie agere* : et hujus ratio est, *si enim mortui sumus peccato*, per hoc scilicet, quod peccatum est mortificatum in nobis, *quomodo adhuc in illo vivemus?* Non enim naturalis ordo rerum habet, ut a morte redeatur ad vitam. (*Is.* 26.) *Morientes non vivant, etc.* (*Cant.* 5.) *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Deinde cum dicit, *An ignoratis,*

etc. probat antecedens, scilicet, quod fideles sunt mortui peccato. Et primo proponit medium ad propositum ostendendum. Secundo manifestat medium inductum, ibi : *Consepulti enim sumus, etc.* Dicit ergo primo, *an ignoratis*, quasi dicat, quod vobis proponendum est, est adeo manifestum, quod illud vobis ignorare non licet. (1 *Cor.* 14.) *Si quis ignorat, ignorabitur*, quia *quicumque baptizati sumus in Christo Jesu:* quod intelligitur tripliciter. Uno modo secundum institutionem Jesu Christi. (*Matth. ult.*) *Docete omnes gentes, baptizantes eos, etc.* Secundo per invocationem Jesu Christi. (*Act.* 8.) *In nomine Jesu Christi baptizantur viri ac mulieres.* Tertio in Christo Jesu, id est, in quadam conformitate ad Christum Jesum. (*Gal.* 3.) *Quicumque in Christo Jesu baptizati estis, Christum induistis. In morte ipsius baptizati sumus*, id est, in similitudinem mortis ejus, quasi ipsam mortem Christi in nobis repræsentantes. (2 *Cor.* 4.) *Semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes.* (*Gal. ult.*) *Stigmata Jesu in corpore meo porto. Vel in morte ipsius*, id est, per virtutem mortis ejus. (*Apoc.* 1.) *Lavit nos a peccatis nostris.* Unde de latere Christi pendentis in cruce post mortem fluxit sanguis et aqua, ut dicitur (*Joan.* 19.) Sicut igitur ejus morti configuramur inquantum peccato morimur, sic ipse mortuus est vita mortali, in qua erat similitudo peccati, licet non esset ibi peccatum. Ergo omnes qui baptizati sumus, mortui sumus peccato.

Deinde cum dicit, *consepulti enim, etc.* probat propositum medium, scilicet, quod omnes baptizemur in conformitate ad mortem Christi dicens, *consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte*, quasi dicat, sepultura non nisi mortuis debetur. (*Matth.* 8.) *Sinite mortuos sepelire mortuos suos.* Per baptismum autem homines sepeliuntur Christo, id est, conformantur sepulturæ ipsius. Sicut enim ille qui sepelitur, ponitur sub terra, ita ille qui baptizatur, immergitur sub aqua. Unde et in baptismo fit trina immersio, non solum propter fidem Trinitatis, sed etiam ad repræsentandum triduum sepulturæ Christi. Et sicut triduum sepulturæ non facit nisi unam sepulturam, ita trina immersio non facit nisi unum baptisma. Et inde etiam est, quod in sabbatho sancto solemnis baptismus in Ecclesia celebratur quando commemoratur sepultura Christi, sicut et in vigilia pentecostes quando solemnizatur de Spiritu Sancto, ex cujus virtute aqua baptismi accipit vim purgandi, ut dicitur (*Joan.* 3.) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, etc.* Est tamen considerandum, quod corporaliter aliquis prius moritur et postea sepelitur: sed spiritualiter sepultura baptismi causat mortem peccati, quia sacramentum novæ legis efficit quod signat. Unde cum sepultura, quæ fit per baptismum, sit signum mortis peccati, mortem efficit in baptizato. Et hoc est, quod dicit, quod sumus sepulti in mortem : ut per hoc ipsum, quod signum sepulturæ Christi in nobis accipimus, consequimur mortem peccati.

Deinde cum dicit, *ut quomodo Christus*, infert consequens, scilicet, quod non debeamus vivere in peccato, ad hoc quidem inducit similitudinem ex resurrectione Christi, dicens, *ut quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris*, id est, per virtutem patris, ex qua ipse pater glorificatur, secundum illud (*Ps.* 56.) *Exurge, gloria mea. Ita et nos in novitate vitæ ambulemus*, id est, per bona opera vitæ procedamus. Vita enim peccati vetus-

tatem habet, quia in corruptionem nos ducit. (*Hebr.* 8.) *Quod antiquatur et senescit prope interitum est.* Unde et dicitur (*Bar.* 3.) *Quid est quod in terra inimicorum es, inveterasti in terra aliena, etc.* Unde et novitas vitæ dicitur per quam aliquis redit ad integritatem: ut scilicet, sit sine peccato. (*Ps.* 102.) *Renovabitur ut aquilæ juventus tua.* (*Ephes.* 4.) *Renovamini spiritu mentis vestræ.*

Deinde cum dicit, *Si enim*, probat necessitatem consequentiæ. Christus enim postquam fuit mortuus resurrexit, unde conveniens est, ut illi qui conformantur Christo, quantum ad mortem in baptismo, conformentur etiam resurrectioni ejus per innocentiam vitæ. Et hoc est quod dicit, *si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus*, id est, si in nobis assumamus similitudinem mortis ejus, ut ei incorporemur sicut ramus qui inseritur plantæ: ut nos quasi in ipsa passione Christi inseramur, *simul et resurrectionis erimus*, scilicet, similitudini ejus complantati, ut scilicet, in præsenti innocenter vivamus, et in futuro ad similem gloriam perveniamus. (*Phil.* 3.) *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* (2 *Tim.* 2.) *Si commortui sumus et convivemus.* Sic igitur, sicut Apostolus per similitudinem mortis Christi probavit, quod sumus mortui peccato, quod præmiserat quasi antecedens: sic per similitudinem resurrectionis ejus, probavit quod non debemus vivere in peccato; quod quasi consequens superius introduxit.

LECTIO 2.

Quia vetus homo noster crucifixus est, ideo ostendit in nobis facultatem esse non permanendi in peccato, et vivendi Deo in Christo.

6. *Hoc scientes quod vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato.*
7. *Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato.*
8. *Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum illo.*
9. *Scientes, quod Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur:*
10. *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo.*
11. *Ita et vos, existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.*

Postquam Apostolus ostendit, quod non est nobis in peccato permanendum, ex eo quod per baptismum mortui sumus peccato, hic ulterius ostendit adesse nobis facultatem ad hoc observandum. Et circa hoc duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *Qui enim mortuus, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit beneficium, quod consecuti sumus. Secundo hujus beneficii effectum, ibi: *Ut destruatur, etc.* Dicit ergo primo, dictum est, quod debemus in novitate ambulare, scilicet, desistendo a peccato. Et ne hoc aliquis forte impossibile diceret, dicit quod sumus hoc scientes, quia *vetus homo noster*, id est, vetustas hominis per peccatum inducta simul, scilicet cum Christo, *crucifixus est*, id est, per crucem Christi est mortificatus: sicut enim supra dictum est, vetustas ho-

minis per peccatum inducta est, inquantum per peccatum bonum naturæ corrumpitur. Quæ quidem vetustas in homine principatur quamdiu homo peccato subjacet. Et quia id quod est principale in homine, dicitur esse ipse homo, inde est, quod in eo qui peccato subjicitur, ipsa vetustas peccati dicitur esse vetus homo. Vetustas autem peccati potest intelligi, vel ipse reatus, seu macula actualium peccatorum, vel etiam consuetudo peccandi: quæ quamdam necessitatem ingerit ad peccandum; vel etiam ipse fomes peccati proveniens ex peccato prim. parentis. Sic igitur vetus homo noster dicitur esse simul crucifixus cum Christo, inquantum prædicta vetustas virtute Christi sublata est. Vel quia totaliter est amota, sicut totaliter amovetur in baptismo reatus et macula peccati. Vel quia diminuitur virtus ejus sicut virtus fomitis, vel etiam consuetudinis peccandi. (*Col.* 2.) *Delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis*: et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.

Deinde cum dicit, *Ut destruatur, etc.* ponit effectum prædicti beneficii duplicem, quorum primus est remotio præcedentium delictorum. Et hoc est quod dicit, *Ut destruatur corpus peccati*. Dicitur enim corpus peccati ipsa congeries malorum operum, sicut ipsa congeries membrorum facit unum corpus naturale. (*Job.* 41.) Corpus ejus quasi scuta fusilia, etc. Secundus autem effectus est, ut caveamus a peccatis in futurum: et hoc est quod subdit dicens, ut ultra non serviamus peccato. Tunc enim homo peccato servit, quando concupiscentiæ peccati obedit per consensum et corporis executionem. (*Joan.* 8.) *Qui facit peccatum, servus est peccati.*

Deinde cum dicit, *Qui enim mortuus est, etc.* manifestat quod dixerat. Et primo quantum ad primum effectum. Secundo quantum ad secundum, ibi: *Si autem mortui, etc.* Circa primum considerandum est, quod congeries peccatorum destruitur quando peccata homini remittuntur. Sic igitur destructionem corporis peccati manifestat dicens, *Qui enim mortuus est*, scilicet per baptismum, quo Christo commorimur, *justificatus est a peccato*, id est, remissis peccatis, translatus est in statum justitiæ. (*Cor.* 6.) *Et hæc quidem fuistis aliquando, sed abluti estis, etc.* Quia igitur per crucem Christi homo peccato moritur, consequens est quod a peccato justificetur, et ita quod corpus peccati destruatur.

Deinde cum dicit, *Si autem mortui, etc.* manifestat secundum effectum per conformitatem ad vitam Christi tali ratione: ille qui Christo morienti commoritur, simul convivit et resurgenti. Christus autem sic resurrexit a mortuis tanquam nunquam de cætero moriturus: ergo ille qui mortificatus est peccato, sic Christo resurgenti convivit, quod habet facultatem nunquam de cætero ad peccatum redeundi. Circa hoc ergo tria facit. Primo ostendit conformitatem hominis fidelis ad vitam Christi resurgentis. Secundo ponit conditionem vitæ resurgentis, ibi: *Scientes quod Christus, etc.* Tertio infert conclusionem intentam, ibi: *Ita et vos, etc.*

Dicit ergo primo, Si enim mortui sumus cum Christo, id est, si virtute mortis Christi sumus mortui peccato, *Credimus*, quia etiam simul *Vivemus cum illo*, id est, ad similitudinem vitæ ejus; vivemus, inquam, hic vita gratiæ, et in futuro vita gloriæ. (*Ephes.* 2.) *Cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos, etc.* Deinde cum dicit,

gnat in nobis peccatum per operis executionem. Et ad hoc excludendum, subdit, *Sed neque exhibeatis membra vestra peccato,* id est, fomiti peccati, *Arma iniquitatis,* id est, instrumenta ad iniquitatem exequendam. Homo enim cum per membra sua peccatum exequitur, ad iniquitatem exequitur : et hoc ipso impugnare videtur ad restituendum dominium peccati, quod per consuetudinem peccati in nobis convalescit. (*Ezech.* 32.) *Cum armis suis ad inferos descenderunt.*

Deinde cum dicit, *Sed exhibete vos Deo, etc.* exhortatur ad contrarium, ut sc. exhibeamus nos Deo. Et primo quantum ad interiorem affectum, cum dicit : Sed exhibeatis vos Deo, ut scilicet mens vestra ei subdatur. (*Deut.* 10.) *Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus requirit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus?* Et hoc facere debetis tanquam ex mortuis viventes, id est, tanquam reducti ad vitam gratiæ, de morte culpæ. Nam et ideo justum est, ut qui vivit, jam non sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. (2 *Cor.* 5.) Secundo quantum ad exteriorem actum : unde dicit : *Exhibete membra vestra Deo,* id est, ad ejus obsequium arma justitiæ, id est, instrumenta quædam ad justitiam exequendam, quibus scilicet, pugnetis contra inimicos Dei. (*Ephes. ult.*) *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.*

Deinde cum dicit, *Peccatum enim, etc.* assignat rationem admonitionis prædictæ. Posset enim aliquis seipsum excusare, allegans peccati dominium, per quod assereret se ab observatione admonitionis prædictæ impediri. Hoc ergo Apost. primo excludit, dicens : *Peccatum enim vobis non dominabitur,* scilicet, si ceperitis peccato resistere, et vos Deo exhibere, secundum illud (*Jac.* 4.) *Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis : resistite diabolo, et fugiet a vobis.* Quasi dicat, ideo potestis prædicta observare, quia non invenitis peccatum in vos dominari, per quod retrahi possitis : sumus enim liberati a Christo, secundum illud (*Joan.* 8.) *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis.*

Secundo manifestat quod dixerat, dicens, *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Ubi considerandum est, quod non loquitur hic de lege solum, quantum ad ceremonialia, sed etiam quantum ad moralia, sub qua quidem aliquis dicitur esse dupliciter. Uno modo quasi legis observantiæ voluntarie subjectus. Et hoc modo etiam Christus fuit sub lege, secundum illud (*Gal.* 4.) *Factum sub lege* : quia scilicet legem observavit, non solum quantum ad moralia, sed etiam quantum ad ceremonialia. Fideles autem Christi sunt quidem hoc modo sub lege, quantum ad moralia, non autem quantum ad ceremonialia. Alio modo dicitur aliquis esse sub lege, quasi a lege coactus, et sic dicitur esse sub lege, qui non voluntarie ex amore, sed timore cogitur legem observare. Talis autem caret gratia, quæ si adesset, inclinaret voluntatem ad observantiam legis, ut ex amore moralia ejus præcepta impleret. Sic igitur quamdiu aliquis sic est sub lege, ut non impleat voluntarie legem, peccatum in eo dominatur, ex quo voluntas hominis inclinatur, ut velit id quod est contrarium legi, sed per gratiam tale dominium tollitur : ut scilicet homo servet legem, non quasi sub lege existens, sed sicut liber. (*Gal.* 4.) *Non sumus ancillæ filii, sed liberæ : qua libertate Christus nos liberavit.* Hanc autem gratiam facientem homines libere legem implere, non confe-

rebant legalia sacramenta, sed conferunt eam sacramenta Christi : Et ideo illi qui se ceremoniis legis subjiciebant, quantum pertinet ad virtutem ipsorum sacramentorum legalium, non erant sub gratia, sed sub lege, nisi forte per fidem Christi gratiam adipiscerentur. Illi vero qui se sacramentis Christi subjiciunt, ex eorum virtute gratiam consequuntur, ut non sint sub lege, sed sub gratia, nisi forte per suam culpam se subjiciant servituti peccati.

Deinde cum dicit, *Quid ergo, etc.* movet quæstionem contra id quod dictum est. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quæstionem. Secundo solvit eam ducendo ad inconveniens, ibi : *Absit. An nescitis, etc.* Tertio ostendit esse inconveniens id ad quod duxerat, ibi : *Gratias ago Deo, etc.* Circa primum considerandum est, quod verbum præmissum poterat male intelligi ab aliquibus, ut scilicet, fideles Christi non sint sub lege, quantum ad debitum observandi præcepta moralia, ex quo sequeretur, quod fidelibus Christi licitum esset peccare, scilicet, contra præcepta moralia faciendo. Et ideo sub hoc sensu quæstionem movet, dicens, *quid ergo dicemus?* Nunquid peccabimus, scilicet, contra præcepta moralia legis faciendo, quoniam dictum est, quod non sumus sub lege, sed sub gratia? Et hunc sensum Apost. improbat ad (*Gal.* 5.) dicens : *Vos in libertatem vocati estis fratres mei, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Et ideo hic etiam respondens, subdit, *absit*, scilicet ut peccemus, quia sumus a lege liberati : quia si peccaremus, sequeretur hoc inconveniens, quod iterum redigeremur in servitutem peccati. Et hoc est, quod dicit, *an nescitis, quoniam cui vos exhibetis propria voluntate servos ad obediendum*, spontanee servi estis, cui obedistis. Obedire enim debitum est, quod servi dominis debent. (*Ephes.* 6.) *Servi, obedite dominis carnalibus.* Unde cum aliquis obedit alicui, se servum profitetur ejus, obediendo. Diverso tamen stipendio, diversis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato per servitutem peccati ducitur in mortem. Et hoc est quod dicit, *sive peccati*, scilicet servi estis ei obediendo. Et hoc est in mortem, id est, æternam damnationem præcipitandi : de qua dicitur (*Apoc.* 2.) *In his mors secunda non habet locum.* Qui vero obedit Deo, efficitur hujus obedientiæ servus : quia per assuetudinem obediendi, mens ejus magis ac magis ad obediendum inclinatur, et ex hoc justitiam perficit. Et hoc est, quod dicit, *sive obeditionis*, scilicet, divinorum Præceptorum, servi estis ad justitiam implendam, secundum illud (*Supra* 2.) Factores legis justificabuntur. Et satis convenienter obeditionem peccato opponit, eo quod sicut Ambros. dicit, peccatum est transgressio legis divinæ, et cœlestium inobedientia mandatorum.

Deinde cum dicit, *gratias autem Deo,* ostendit hoc esse inconveniens, scilicet, quod obediendo peccato, iterum reducamur in servitutem peccati. Primo quidem ratione accepta ex beneficio, quod consecuti sumus. Si enim aliquis per gratiam alicujus a servitute liberatur, inconveniens est quod se spontaneum subjiciat servituti : unde cum nos per gratiam Dei simus liberati a peccato, inconveniens est, quod iterum nos sponte retrudamus in servitutem peccati. Secundo ex conditione in quam ducti sumus post libertatem peccati, ut scilicet simus servi justitiæ. Non licet autem servo alicujus, se contrarii domini servituti subjicere : unde nobis non licet ex quo su-

mus facti servi justitiæ iterum redire ad servitutem peccati. Utramque rationem Apostolus simul tangit, dicens, *gratias ago Deo,* sic et vos gratias agere debetis, quod *cum essetis servi peccati:* quia qui facit peccatum, servus est peccati: (*Joan.* 8.) Obedistis scilicet credendo; supra 1. Ad obediendum fidei in omnibus Gentibus. Et hoc non coacti, sed ex corde. (*Infra* 10.) Corde creditur ad justitiam. *In eam formam doctrinæ*, id est, in doctrinam Catholicæ fidei. (2 *Tim.* 1.) *Formam habens sanorum verborum quæ a me audistis. In quam traditi estis*, id est, cui vos totaliter subdidistis. (2 *Cor.* 8.) Semetipsos dederunt primum Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. Et per hoc liberati estis a peccato, et ita non convenit quod in servitutem peccati redeatis. Et servi facti estis justitiæ, et ita non convenit, quod justitiam deseratis. (1 *Cor.* 7.) Pretio empti estis et non estis vestri.

LECTIO 4.

Ostensa pœna peccati ac turpitudine ejus detecta, quippe quæ hominem erubescere cogit: hortatur ad vitæ encænia facienda.

19. ***Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.***

20. ***Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ.***

21. ***Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.***

22. ***Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.***

23. ***Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Jesu Domino nostro.***

Postquam Apostolus ostendit ratione accepta ex beneficio divino, quod non est nobis in peccato permanendum, sed Deo serviendum, hic ostendit idem ratione accepta ex prioris vitæ consuetudine. Et circa hoc tria facit. Primo proponit suppositi documenti conditionem quod subdit. Secundo ponit documenti expressionem, ibi: *Sicut enim exhibuistis, etc.* Tertio documenti rationem assignat, ibi: *cum enim servi etc.*

Dicit ergo primo, monui, quod exhibeatis vos Deo. Adhuc dico vobis quoddam humanum, id est, congruens imbecillitati humanæ. Sic enim quandoque homo accipitur in scriptura, prout sc. significat conditionem infirmitatis humanæ. (*Sap.* 9.) *Homo infirmus et exigui temporis et minor ad intellectum judicii et legum.* (1 *Cor.* 3.) *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Causam autem assignat, subdens, propter infirmitatem; perfectis enim, sunt perfectiora præcepta tradenda. (1 *Cor.* 2.) *Sapientiam loquimur inter perfectos.* (*Hebr.* 5.) *Perfectorum est solidus cibus.* Infirmioribus sunt danda leviora præcepta. (1 *Cor.* 3.) *Tanquam parvulis in Christo, lac potum dedi vobis, non escam.* (*Hebr.* 5.) *Facti estis quibus lac opus est.* Hæc autem infirmitas non ex spiritu, sed ex carne venit; quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam, ut dicitur (*Sap.* 9.) Et ideo subdit, *carnis vestræ.* (*Matth.* 26.) *Spiri-*

tus quidem promptus est, caro autem infirma.

Deinde cum dicit, *sicut enim exhibuistis, etc.* ponit documentum quod dicit esse humanum, in quo docet corpus esse æqualiter exhibendum ad serviendum justitiæ, secundum quod nos exhibuimus ipsum ad serviendum peccato. Et hoc est quod dicit, sicut enim exhibuistis membra vestra servire, scilicet per executionem mali operis, immunditiæ et iniquitati corde conceptæ, ut immunditia referatur ad peccata carnalia. (*Ephes.* 5.) *Omnis fornicatio aut immunditia nec nominetur in vobis, etc.* Iniquitas autem refertur ad peccata spiritualia, et præcipue quibus læditur proximus. (*Ps.*) *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Quibus in corde conceptis, membra serviunt ad iniquitatem, scilicet opere exequendam. Et ponit iniquitatem hic pro immunditia et iniquitate, secundum quod omne peccatum est iniquitas, (*Infra* 13.) Et hoc in quantum discordat ab æquitate legis divinæ. *Ita nunc*, scilicet liberati a peccato, *exhibete membra vestra*, scilicet per executionem bonorum operum, *servire justitiæ*, in lege divina nobis propositæ: et hoc, *in sanctificationem*, id est, in executionem et augmentum sanctitatis. (*Apoc. ult.*) *Sanctus sanctificetur adhuc.* Dicit autem hoc esse humanum, quia secundum rectum judicium exigeretur: ut homo multo plus serviret justitiæ, quam ante servierit peccato. (*Bar.* 4.) *Sicut fuit sensus vester, ut erraretis a Deo decies tantum, iterum convertentes requiretis eum.*

Hujus documenti rationem consequenter assignat dicens, *cum enim servi, etc.* Et circa hoc duo facit. Primo proponit rationem prædictorum. Secundo probat quod supposuerat, ibi: *Stipendia peccati mors, etc.* Ostendit autem rationem præmissorum, præferendo statum gratiæ statui culpæ. Si enim plura nobis bona ex justitia proveniunt quam ex culpa, magis debemus insistere ad serviendum justitiæ, quam studuerimus ad serviendum peccato. Primo ergo ponit conditionem status peccati. Secundo conditionem status justitiæ, ibi: *Nunc vero liberati, etc.* Circa primum tria facit. Primo ponit conditionem peccati. Secundo effectum peccati, ibi: *quem ergo fructum, etc.* Tertio finem, ibi: *Nam finis illorum, etc.*

Circa primum considerandum est, quod homo naturaliter est liberi arbitrii, propter rationem et voluntatem, quæ cogi non potest, inclinari tamen ab aliquibus potest. Semper ergo homo quantum ad arbitrium rationis, remanet liber a coactione, non tamen est liber ab inclinatione. Quandoque enim liberum arbitrium inclinatur ad bonum per habitum gratiæ vel justitiæ: et tunc habet servitutem justitiæ, et est liber a peccato. Quandoque autem arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati: et tunc habet servitutem peccati, et libertatem justitiæ. Servitutem quidem peccati qua trahitur ad consentiendum peccato, contra judicium rationis. (*Joan.* 8.) *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Et quantum ad hoc, dicit, *cum enim servi essetis peccati.* Libertatem vero a justitia, quantum ad hoc, quod homo absque freno justitiæ præcipitat se in peccatum. Et quantum ad hoc, dicit, *liberi fuistis justitiæ*, quod præcipue contingit his qui ex certo proposito peccant. Nam illi qui ex infirmitate vel passione peccant, aliquo freno justitiæ retinentur, ut non videantur a justitia omnino liberi. (*Jer.* 2.) *A sæculo fregisti jugum, rupisti vincula, dixis-*

ti, non serviam. (*Job.* 11.) *Vir vanus in superbiam erigitur, et tanquam pullum onagri, liberum se putat.* Sciendum est tamen, quod iste status habet veram servitutem, libertatem autem non veram, sed apparentem. Cum enim homo sit id quod est secundum rationem, tunc homo vere est servus, quando ab aliquo extraneo abducitur ab eo quod est rationis. Sed quod aliquis freno rationis non cohibeatur a sequela concupiscentiæ, est libertas quantum ad opinionem illius, qui summum bonum putat concupita sequi.

Deinde cum dicit, *quem ergo fructum, etc.* ostendit effectum peccati. Et unum quidem effectum excludit, scilicet effectum fructuosum, cum dicit, *quem ergo fructum*, scilicet cum peccabatis in illis, scilicet peccatis. Sunt enim infructuosa peccati opera, quia non adjuvant hominem ad beatitudinem consequendam. (*Is.* 59.) *Opera eorum, opera inutilia.* (*Mich.* 2.) *Væ qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris.* Astruit autem effectum confusibilem, dicens, *in quibus*, scilicet peccatis, id est, de quibus, *nunc*, scilicet in statu pœnitentiæ, *Erubescitis*, propter eorum turpitudinem. (*Jer.* 31.) *Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum confusione, et erubui.* (*Is.* 1.) *Erubescitis super hortis*, scilicet voluptatis, quos elegeratis.

Deinde cum dicit, *nam finis, etc.* ponit finem peccati, dicens: nam finis illorum, scilicet peccatorum, mors est. Quæ quidem et si non sit finis operantis peccatum, quia peccando non intendit mortem incurrere, est tamen finis ipsorum peccatorum, quia de se nata sunt, mortem inducere temporalem: quia cum anima a se Deum separat, dignum est, ut ab ea corpus suum separetur: et æternam, quia cum aliquis ad tempus vult separari a Deo, propter concupiscentiam peccati, dignum est ut ab eo æternaliter separetur, quod est mors æterna. (*Supra* 1.) *Qui talia agunt, digni sunt morte.*

Deinde cum dicit, *nunc vero, etc.* ostendit qualitatem status justitiæ. Et primo ponit conditionem status justitiæ. Secundo effectum, ibi: *Habetis fructum vestrum, etc.* Tertio ponit finem, ibi: *Finem vero, etc.* Circa primum considerandum est, quod sicut quando aliquis a peccato inclinatur ad malum, est liber a justitia: ita cum aliquis ex habitu justitiæ et gratiæ inclinatur ad bonum, est liber a peccato, ut sc. ab eo non superetur usque ad consensum. Unde dicit, nunc vere sc. in statu justitiæ, liberati a peccato. (*Joan.* 8.) *Si filius vos liberaverit, tunc vere liberi eritis.* Similiter econtra, sicut in statu peccati est aliquis servus peccati, cui obedit: ita in statu justitiæ est aliquis servus Dei voluntarie obediens, secundum illud (*Ps.* 99.) *Servite Domino in lætitia.* Et hoc est, quod subdit, *servi autem facti Deo.* (*Ps.* 15.) *O Domine, quia ego servus tuus, etc.* Hæc autem vera est libertas, et optima servitus: quia per justitiam homo inclinatur ad id, quod convenit ipsi, quod est proprium hominis: et avertitur ab eo quod convenit concupiscentiæ, quod est maxime bestiale.

Deinde cum dicit, *habetis fructum, etc.* ponit effectum justitiæ, dicens, habetis fructum vestrum in sanctificatione, id est, ipsa sanctificatio, hoc est, executio sanctitatis per bona opera est fructus vester, in quantum, sc. hoc spiritualiter et sancte vos delectat. (*Eccl.* 9.) *Flores mei fructus honoris et honestatis, etc.* (*Galat.* 5.) *Fructus spiritus est gaudium, pax, etc.* Conse-

quenter ponit finem, dicens, *finem vero habetis, vitam æternam.* Quæ quidem est finis ipsorum justorum, qui propter vitam æternam habendam, omnia operantur. (*Matth.* 6.) *Primum quærite regnum Dei, etc.* Et etiam ipsorum operum quæ cum ex obedientia Dei fiant, et ad Dei imitationem, vitam æternam merentur. (*Joan.* 10.) *Oves meæ vocem meam audiunt, et sequuntur me, et vitam æternam do eis.*

Deinde cum dicit, *stipendia enim peccati, etc.* manifestat quod dixerat de finibus malorum et bonorum. Et primo quantum ad mala, dicit, dictum est, quod finis peccatorum est mors : Stipendia enim peccati, mors. Dicuntur autem stipendia mercedes militum, a stipe pendenda, id est, ponderanda : quia pecunia distribuenda militibus ponderabatur. Quia ergo peccatores peccato militant, membra sua exhibentes arma peccato, ut supra dictum est, mors dicitur esse stipendium peccati, id est, retributio, quam retribuit sibi servientibus. Et ex hoc manifestum est, quod mors sit finis peccatorum, non quem peccantes quærunt, sed qui eis retribuitur. (*Ps.* 10.) *Ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Quantum vero ad bona, dicit, *Gratia Dei vita æterna.* Quia enim dixerat justos homines habere vitam æternam, quam certum est non posse haberi, nisi per gratiam : ideo hoc ipsum quod bona operamur, et quod opus nostrum est dignum vita æterna, est a gratia Dei. Unde et in (*Ps.* 83.) dicitur, *gratiam et gloriam dabit Dominus.* Sic igitur opera nostra si considerentur in sui natura, et secundum quod procedunt ex libero arbitrio hominis, non merentur ex condigno vitam æternam, sed solum secundum quod procedunt ex gratia Spiritus Sancti. Unde dicitur (*Joan.* 4.) *Quod fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Et hoc fit in Christo Jesu Domino nostro, id est, per Christum, vel in quantum in ipso sumus per fidem et charitatem. (*Joan.* 6.) *Omnis qui videt filium et credit in eum, habet vitam æternam.*

CAPUT VII.

Aperit jam nos a legis Mosaicæ servitute liberos per gratiam Christi, ac nonnulla tractantur de nuptiarum lege.

1. *An ignoratis, fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit?*
2. *Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri.*
3. *Igitur vivente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.*
4. *Itaque fratres mei et vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo.*
5. *Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.*
6. *Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ.*

Postquam Apostolus ostendit, quod

per gratiam Christi liberamur a peccato, hic ostendit, quod per eamdem gratiam Christi liberamur a servitute legis. Et circa hoc duo facit. Primo proponit propositum. Secundo excludit objectionem, ibi : *Quid ergo dicemus, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod per gratiam Christi liberamur a servitute legis. Secundo ostendit utilitatem hujus liberationis, ibi : *Ut fructificemus Deo, etc.* Circa primum tria facit. Primo proponit documentum, ex quo arguitur ad propositum ostendendum. Secundo manifestat ipsum, ibi : *Namque sub viro est, etc.* Tertio concludit, ibi : *Itaque fratres mei, etc.*

Documentum autem proponit eis quasi notum. Unde dicit, an ignoratis fratres, quasi diceret. Hoc ignorare non debetis. (1 *Cor.* 14.) *Si quis ignorat, ignorabitur.* Et causam quare non debent ignorare, ostendit, subdens, *Scientibus enim legem loquor.* Sed cum Romani, Gentiles essent, et legem Moysi ignorarent, videtur eis non competere quod hic dicitur. Et ideo quidam exposuerunt hoc de lege naturali, quæ Gentibus non erat incognita, secundum illud (*Supra* 2.) Cum gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, etc. Unde et subditur, *quia lex in homine dominatur,* sc. naturalis. *Quanto tempore,* sc. vivit lex in homine. Quæ quidem vivit, quamdiu ratio naturalis efficaciter in homine viget. Moritur autem lex naturalis in homine, quamdiu ratio naturalis passionibus succumbit. (*Is.* 24.) *Dissipaverunt fœdus sempiternum,* sc. legis naturalis. Sed hoc non videtur esse secundum intentionem Apost. qui absolute et indeterminate de lege loquens, semper loquitur de lege Moysi. Et ideo dicendum est, quod Romani fideles non erant solum Gentes, sed inter eos erant multi Judæi. Unde habetur (*Act.* 18.) Paulus Corinthi invenit quemdam Judæum, nomine Aquilam, qui nuper venerat ab Italia et Priscillam uxorem ejus, eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma. Lex ergo hoc modo dominatur in homine, quanto tempore vivit, sc. homo. Data est enim lex ad dirigendum homines in via hujus vitæ, secundum (*Ps.* 24.) *Legem statuit ei in via quam elegit.* Ideo legis obligatio morte solvitur.

Deinde cum dicit, *Nam quæ sub viro, etc.* manifestat quod dixerat per exemplum in lege matrimonii. Et primo ponit exemplum. Secundo manifestat per signum, ibi : *Ergo vivente, etc.* Circa primum duo facit. Primo in exemplo ponit quomodo obligatio legis durat, vita durante, dicens, *nam mulier quæ sub viro,* id est, sub viri potestate, est ex lege divina, qua dictum est: (*Gen.* 3.) *Sub viri potestate eris. Alligata est legi,* sc. qua tenetur convivere viro, secundum illud (*Matth.* 19.) *Quos Deus conjunxit, homo non separet.* Et hæc quidem inseparabilitas matrimonii, præcipue causatur in quantum est sacramentum conjunctionis indissolubilis Christi et Ecclesiæ, vel Verbi et humanæ naturæ in persona Christi. (*Ephes.* 5.) *Sacramentum hoc magnum est in Christo et Eccles.a, etc.* Secundo, ibi : *Si autem mortuus, etc.* manifestat in exemplo, quomodo obligatio legis solvitur post mortem, dicens, *si autem vir,* sc. mulieris, *fuerit mortuus,* mulier post mortem viri, *soluta est a lege,* mariti, id est, a lege matrimonii, qua obligabatur viro. Cum enim, ut Aug. ait lib. de nuptiis et concupisc. l. 1. ca. 18. nuptiæ sint bona mortalium, non se extendit obligatio nuptiarum post vi-

tam mortalem. Et propter hoc in resurrectione, quando erit vita immortalis, neque nubent, neque nubentur, ut dicitur (*Matth.* 22.) Ex quo patet quod si aliquis moriatur, et resurgat, sicut in Lazaro accidit, non erit uxor, quæ fuerat, nisi de novo cum ipso contrahat. Sed contra hoc inducitur quod habetur (*Hebr.* 11.) Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Sed sciendum est quod mulieres non receperunt maritos suos, sed filios suos: sicut mulier quædam per Heliam, ut habetur (3 *Reg.* 17.) Et alia per Helisæum, ut habetur (4 *Reg.* 4.) Aliter autem se habet in sacramentis quæ imprimunt characterem, qui est quædam consecratio animæ immortalis. Omnis autem consecratio manet, quamdiu manet res consecrata: sicut patet in consecratione Ecclesiæ vel altaris. Et ideo si baptizatus, vel confirmatus, vel ordinatus moriatur et resurgat, non debet iterum eadem sacramenta accipere.

Deinde cum dicit, *ergo vivente, etc.* manifestat quod dixerat per signum. Et primo quantum ad obligationem matrimonii, quæ durat in muliere, vivente viro, cujus signum est, quod vocatur adultera si fuerit cum alio viro, sc. ei carnaliter commixta, vivente viro. (*Jer.* 3.) *Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens ab eo, duxerit virum alterum, nunquid non polluta et contaminata est mulier illa?* Secundo, ibi: *Si autem mortuus, etc.* inducit signum quantum ad hoc quod obligatio legis matrimonii solvitur per mortem, dicens, quod si vir ejus, sc. mulieris, mortuus fuerit, liberata est mulier a lege viri, qua obligatur viro, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro carnaliter ei commixta, præsertim si ei matrimonialiter conjungatur. (1 *Cor.* 7.) *Si dormierit vir ejus*, sc. mulieris, *liberata est:* cui vult nubat. Ex quo patet quod secundæ nuptiæ, vel tertiæ, vel quartæ, sunt secundum se licitæ, et non solum per dispensationem, ut videtur dicere Chrysost. qui super Matth. dicit, quod sicut Moyses permisit libellum repudii, ita Apostol. permisit secundas nuptias. Nulla est enim ratio, si lex matrimonialis solvitur per mortem, quare non liceat conjugi remanenti ad secunda vota transire. Quod autem Apost. dicit (1 *Tim.* 3.) *Quod oportet Episcopum esse unius uxoris virum.* Non hoc dicitur, quia secundæ nuptiæ sint illicitæ: sed propter defectum sacramenti, quia non esset unus unius, sicut Christus est sponsus unius Ecclesiæ.

Deinde cum dicit, *itaque fratres mei, etc.* concludit principale propositum, dicens, *itaque, etc.* id est, per hoc, quod estis facti membra corporis Christi, simul cum eo mortui et sepulti, ut supra est habitum, mortificati estis legi, id est, quantum ad hoc quod cessat in vobis obligatio legis, ita sc. *ut jam sitis alterius*, sc. Christi ejus legi subjecti, *qui ex mortuis resurrexit*, in quo et vos resurgentes novam vitam assumpsistis. Et ita non lege prioris vitæ, sed lege novæ vitæ tenemini obligati. Videtur autem esse dissimilitudo, quantum ad hoc, quod in præcedenti exemplo vir moriebatur, et remanebat mulier absque obligatione legis. Hic autem ille qui solvitur ab obligatione, dicitur mori, sed si recte consideremus utrumque, est ejusdem rationis, quia cum matrimonium sit inter duos, sicut quædam relatio, non refert quicumque eorum moriatur ad hoc, quod tollatur lex matrimonii: utrumlibet enim contingat, manifestum est, quod per mortem, qua commorimur Christo, cessat obligatio veteris legis.

Deinde cum dicit, *ut fructificemus*, ostendit utilitatem prædictæ liberationis. Et circa hoc tria facit. Primo ponit utilitatem, dicens, ut fructificemus Deo: per hoc enim, quod sumus facti membra Christi, in Christo manentes, possumus fructum boni operis facere ad honorem Dei. (*Joan.* 15.) *Sicut palmes non potest ferre fructum, etc.* Secundo ibi: *cum enim essemus*, ostendit, quod iste fructus impediebatur, quando eramus sub servitute legis, dicens, cum essemus in carne, id est, subditi concupiscentiis carnis. (*Infra* 8.) Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Passiones autem et affectiones peccatorum, quæ quidem erant per legem, vel notificatæ vel augmentatæ occasionaliter, ut supra patuit, *operabantur in membris nostris*, id est, movebant membra nostra. (*Jacob.* 4.) *Unde bella et lites, nonne ex concupiscentiis?* Et hoc, *ut fructificarent morti*, id est, ut fructum facerent mortis. (*Jac.* 1.) *Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem.* Tertio ibi: *Nunc autem soluti*, ostendit, quod prædicta utilitas acquiritur ab his qui sunt liberati a servitute legis, dicens: Nunc autem soluti sumus per gratiam Christi a lege mortis, id est, a servitute legis Moysi, quæ dicitur lex mortis. Vel quia corporaliter occidebat absque misericordia. (*Hebr.* 10.) *Irritam quis faciens legem Moysi, etc.* Vel potius dicitur lex mortis, quia spiritualiter occidebat per occasionem, secundum illud (2 *Cor.* 3.) *Littera occidit, etc.* In qua lege nos tenebamur, quasi servi sub lege. (*Galat.* 3.) *Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur.* Ita sc. sumus soluti, *ut serviamus in novitate spiritus*, in spiritu renovati per gratiam Christi. (*Ezech.* 36.) *Dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri, non in vetustate litteræ*, id est, non secundum veterem legem. Vel non in vetustate peccati, quam littera legis auferre non potuit. (*Ps.* 6.) *Inveteravi inter omnes inimicos meos.*

LECTIO 2.

Solvit quæstionem de bonitate legis, asseritque legem ostendere peccatum, quod per mandatum operatum est in homine concupiscentiam.

7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.*
8. *Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat.*
9. *Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.*
10. *Ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam hoc esse ad mortem.*
11. *Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit.*
12. *Itaque lex quidem sancta, mandatum sanctum, et justum et bonum.*
13. *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.*

Postquam Apostolus ostendit, quod per gratiam Christi liberamur a servitute legis, et quod ista liberatio est

utilis, hic respondet cuidam objectioni, quæ ex præmissis occasionem habet, per quam videtur quod lex vetus non sit bona. Et circa hoc duo facit. Primo solvit objectionem per quam videtur legem non esse bonam. Secundo ostendit legem esse bonam, ibi : *Scimus enim, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit objectionem quantum ad ipsam legem. Secundo solvit, ibi : *Itaque lex quidem sancta, etc.* Dicit ergo primo, dictum est, quod passiones peccatorum erant per legem, et quod est lex mortis, quid ergo dicemus ex his sequi? Numquid dicemus, quod lex est peccatum? Quod quidem potest intelligi dupliciter. Uno modo quod lex peccatum doceat, sicut dicitur (*Jer.* 10.) *Leges populorum vanæ sunt* : quia sc. vanitatem docent. Alio modo, ut lex dicatur peccatum, quia ille qui legem dedit, peccaverit, talem legem ferendo : et hæc duo invicem se consequuntur, quia si lex peccatum docet, legislator legem ferendo peccat. (*Is.* 10.) *Væ qui condunt leges iniquas.* Videtur autem, quod lex peccatum doceat, si passiones peccatorum sunt per legem, et si lex ducit ad mortem.

Deinde cum dicit, *absit*, solvit prædictam objectionem. Circa quod sciendum est, quod si lex per se et directe causaret passiones peccatorum vel mortem, sequeretur quod lex esset peccatum altero modorum dictorum, non autem si lex est occasio passionum peccati et mortis. Circa hoc ergo duo facit. Primo ostendit quid lex per se facit. Secundo ostendit quid ex ea occasionaliter sequatur, ibi : *Occasione autem accepta, etc.* Circa primum tria facit.

Primo respondet ad quæstionem, dicens, *absit*, sc., quod lex sit peccatum. Neque enim ipsa docet peccatum, secundum illud (*Ps.* 18.) *Lex Domini immaculata.* Neque legislator peccavit, quasi injustam legem ferens, secundum illud (*Prov.* 8.) *Per me reges regnant, etc.*

Secundo, ibi : *Sed peccatum, etc.* ponit id quod per se pertinet ad legem, sc. notificare peccatum, et non auferre. Et hoc est, quod dicit, *sed peccatum non cognovi nisi per legem*, supra 3. Per legem enim Dei cognitio peccati. Et siquidem hoc intelligitur de lege naturali, manifestum est quod dicitur, quia per legem naturalem homo dijudicat inter bonum et malum. (*Eccl.* 17.) *Sensu implevit corda illorum et bona et mala ostendit.* Sed Apostolus hic videtur loqui de lege veteri, quam significavit supra, dicens, *non in vetustate litteræ.* Dicendum est ergo, quod sine lege poterat quidem peccatum cognosci, secundum quod habet rationem inhonesti, id est, contra rationem existens : non autem secundum quod importat offensam divinam, quia per legem divinitus datam manifestatur homini, quod Deo displicent peccata humana, in hoc, quod ea prohibet et mandat puniri.

Tertio, ibi: *nam concupiscentiam, etc.* probat quod dixerat, dicens, *nam* concupiscentiam nesciebam, *nisi lex diceret, non concupisces.* Circa quod considerandum est, quod hoc quod dixerat, peccatum non cognosci, nisi per legem, posset aliquis referre ad ipsum actum peccati, quem lex in notitiam hominis ducit dum prohibet: et hoc quidem verum est quantum ad aliqua peccata. Dicitur enim (*Lev.* 18.) *Mulier non succumbet jumento.* Sed quod hic non sit intellectus Apostoli, patet ex his quæ hic dicuntur. Nullus enim est qui ipsum actum concupiscentiæ ignoret, cum omnes ipsum experiantur. Est ergo intelligendum, sicut supra diximus, quod peccatum non

cognoscitur nisi per legem, quantum ad reatum pœnæ et offensam Dei. Ideo autem hoc probat per concupiscentiam, quia concupiscentia prava communiter se habet ad omnia peccata. Unde Glossa dicit et Augustinus. Hic elegit Apostolus quod est generale peccatum, sc., concupiscentiam. Bona est ergo lex quæ dum concupiscentias prohibet, omnia mala prohibet.

Potest autem intelligi, quod concupiscentia sit generale peccatum, secundum quod sumitur pro concupiscentia rei illicitæ, quæ est de essentia cujuslibet peccati. Non autem sic appellavit Augustinus concupiscentiam, generale peccatum: sed quia est radix et causa omnis peccati aliqua concupiscentia specialis. Unde et Glossa dicit, quod concupiscentia est generale peccatum, unde omnia mala veniunt. Inducit enim Apostolus præceptum legis, quod habetur (*Ex.* 20.) ubi specialiter prohibetur. *Non concupisces rem proximi tui*, quæ est concupiscentia avaritiæ, de qua loquitur (1 *Tim.* 6.) *Radix omnium malorum est cupiditas.* Et hoc ideo, quia pecuniæ obediunt omnia, ut dicitur (*Eccl.* 10.) Et ideo concupiscentia, de qua hic loquitur, est generale malum, non communitate generis vel speciei, sed communitate causalitatis.

Nec est contrarium quod habetur (*Eccl.* 10.) *Initium omnis peccati, superbia.* Nam superbia est initium peccati ex parte aversionis. Cupiditas autem est principium peccatorum ex parte conversionis ab bonum commutabile. Potest autem dici, quod Apostolus specialiter assumit concupiscentiam ad propositi manifestationem, quia vult ostendere quod sine lege peccatum non cognoscebatur, in quantum sc. pertinet ad offensam Dei: et hoc maxime patet in hoc quod lex Dei prohibet concupiscentiam quæ ab homine non prohibetur. Nam solus Deus hominem reum reputat propter concupiscentiam cordis: secundum illud (1 *Reg.* 16.) *Homines vident quæ patent, Deus autem intuetur cor.* Ideo autem lex Dei potius prohibuit concupiscentiam rei alienæ, quæ furto aufertur, et uxoris alienæ, quæ per adulterium violatur, quam concupiscentiam aliorum peccatorum, quia ista peccata etiam in ipsa concupiscentia habent quamdam delectationem, quod non contingit de aliis peccatis.

Deinde cum dicit, *occasione autem, etc.* ostendit quid ex lege occasionaliter consequatur. Et primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *sine lege, etc.* Dicit ergo primo, quod peccatum occasione accepta per mandatum, sc., legis prohibentis peccatum, operatum est in me omnem concupiscentiam. Per peccatum autem potest hic intelligi diabolus secundum emphaticam locutionem, quia ipse est peccati initium. Et secundum hoc in homine operatur omnem concupiscentiam peccati. (1 *Joan.* 3.) *Qui facit peccatum, ex diabolo est, quia ab initio diabolus peccat.* Sed quia Apostolus hic de diabolo mentionem non fecerat, potest dici, quod peccatum actuale quodcumque prout est cogitatione apprehensum, operatur in homine, sui concupiscentiam, secundum illud (*Jac.* 1.) *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua*: deinde concupiscentia parit peccatum. Sed melius est, quod hoc referamus ad peccatum, quod supra dixerat, cap. 5. per unum hominem in hunc mundum ingressum, sc. ad peccatum originale, quod sc. ante gratiam Christi est in homine secundum culpam et pœnam: sed veniente gratia transit reatu et permanet actu quantum ad fomitem peccati, vel con-

cupiscentiam habitualem, quæ operatur in homine omnem concupiscentiam actualem, sive hoc referatur ad concupiscentias diversorum peccatorum. Alia enim est concupiscentia furti, alia adulterii, et sic de aliis. Sive referatur ad diversos concupiscentiæ gradus prout consistit in cogitatione, delectatione, consensu et opere. Sed ad hunc effectum in homine operandum peccatum accipit occasionem ex lege. Et hoc est quod dicit, occasione accepta. Vel quia adveniente mandato additur ratio prævaricationis, quia ubi non est lex, nec prævaricatio: ut supra 4. dictum est, vel quia crescit desiderium peccati prohibiti, rationibus supra positis. Et est notandum, quod non dicit, quod lex dederit occasionem peccandi, sed quia ipsum peccatum occasionem acceperit ex lege. Ille enim qui dat occasionem scandalizat, et per consequens peccat: quod quidem fit, quando aliquis facit aliquod opus minus rectum, unde proximus offenditur aut scandalizatur, puta si quis loca inhonesta frequentaret, licet non mala intentione. Unde dicitur infra 14. Hoc judicate magis ne ponatis offendiculum fratribus vel scandalum. Sed si quis rectum opus faciat, puta si det eleemosynam, et alius inde scandalizatur, ipse non dat occasionem scandalizandi, unde nec scandalizat, nec peccat, sed alius accipit occasionem qui scandalizatur, et ille peccat. Sic igitur lex rectum aliquid fecit, quia peccatum prohibuit, unde occasionem non dedit peccandi: sed homo occasionem ex lege accipit, et propter hoc sequitur, quod lex non sit peccatum, sed magis, quod peccatum sit ex parte hominis. Sic igitur intelligendum est, quod passiones peccatorum quæ pertinent ad concupiscentiam peccati, non sunt per legem, quasi lex illas operetur, sed peccatum illas operatur accepta occasione ex lege. Et eadem ratione dicitur lex mortis, non quia lex mortem operetur, sed quia peccatum mortem operatur occasione accepta ex lege. Potest autem eodem sensu littera aliter ordinari, ut dicatur quod peccatum operatum est per mandatum legis, omnem concupiscentiam, et hoc occasione accepta ab ipso mandato, sed prima expositio simplicior et melior est.

Deinde cum dicit, *sine lege enim*, manifestat quod dixerat, et hoc per experientiam effectus. Et primo proponit effectum. Secundo resumit causam, ibi: *Nam peccatum, etc.* Circa primum tria facit. Primo describit statum ante legem. Secundo statum sub lege, ibi: *Sed cum venisset, etc.* Tertio ex comparatione utriusque status, concludit eventum legis, ibi: *Et inventum est mihi, etc.* Dicit ergo primo, quod *peccatum occasione accepta per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam*, quod ex hoc apparet. Sine lege enim peccatum erat mortuum, non quidem sic quod peccatum non esset, quia per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit ante legem, ut supra 5. dictum est. Sed intelligitur quod erat mortuum, vel quantum ad cognitionem hominis, qui quædam lege prohibita nesciebat esse peccata, puta concupiscentiam, vel quia erat mortuum, quantum ad efficaciam moriendi, per comparationem ad id, quod postea fuit: non enim habebat tantam virtutem inducendi hominem ad mortem, quantum postea habuit occasione accepta sub lege. Habetur enim quasi mortuum, quod est debilitatum virtute. (*Col.* 3.) *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram.* Talis ergo erat status ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis esset quantum ad ho-

minem ostendit, subdens, *Ego autem vivebam sine lege aliquando.* Quod etiam dupliciter potest intelligi. Uno modo quantum ad id quod homini videbatur ex seipso quod viveret, dum ignorabat peccatum esse id per quod mortuus erat. (*Apoc.* 3.) *Nomen habes quod vivas, sed mortuus es.* Vel hoc dicitur per comparationem ad mortem, quæ consecuta est occasione legis. Dicuntur enim minus peccantes vivere, in comparatione ad eos qui magis peccant.

Deinde cum dicit, *sed cum venisset, etc.* describit statum sub lege. Et primo quantum ad peccatum, cum dicit, *sed cum venisset mandatum.* Data, sc. lege, revixit peccatum, quod potest dupliciter intelligi. Uno modo quantum ad cognitionem hominis qui incepit cognoscere peccatum in se esse, quod prius non cognoverat. (*Jer.* 31.) *Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum, confusus sum et erubui.* Et signanter dixit, revixit, quia in paradiso plenam notitiam homo habuerat de peccato, licet non habuerit per experientiam. Vel, revixit, quantum ad virtutem, quia data lege occasionaliter augmentata est virtus peccati. (1 *Cor.* 15.) *Virtus peccati, lex.* Secundo quantum ad ipsum hominem, cum dicit, *Ego autem mortuus sum.* Quod etiam dupliciter potest intelligi. Uno modo secundum cognitionem, ut sit sensus. Mortuus sum; id est, cognovi me mortuum. Alio modo per comparationem ad statum priorem, ut sit sensus. Mortuus sum, id est, magis morti obligatus sum, quam ante. Unde aliqualiter verum est, quod dictum est Moysi et Aaron (*Num.* 16.) *Vos interfecistis populum Domini.*

Deinde cum dicit, *et inventum, etc.* concludit ex comparatione utriusque status eventum legis, dicens, et inventum est, secundum prædicta, mandatum quod erat ad vitam. Primo quidem secundum intentionem dantis legem. Secundo quantum ad ipsam mandati honestatem et devotionem obedientis. (*Ezech.* 20.) *Dedi eis præcepta bona et judicia, quæ faciens homo, vivet in eis,* hoc est mihi ad mortem occasionaliter, sc. per peccatum quod in homine erat. (*Job* 20.) *Panis ejus in utero ejus vertetur in fel aspidum intrinsecus, etc.*

Deinde cum dicit, *nam peccatum, etc.* resumit causam quasi manifestans per eventum præmissum, dicens, hoc ideo contingit, sc. quod mandatum præmissum, quod erat ad vitam, inveniretur ad mortem esse. Nam peccatum *occasione accepta per mandatum seduxit me*, sc. per concupiscentiam quam in me operatum est, ut dictum est. (*Dan.* 13.) *Species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum*, et per illud sc. mandatum occasionaliter peccatum me occidit. (2 *Cor.* 3.) *Littera occidit.*

Deinde cum dicit, *itaque lex, etc.* concludit conclusionem intentam, sc. quod lex non solum non sit peccatum, sed ulterius quod sit bona, tanquam faciens cognoscere peccatum et prohibens ipsum. Et primo concludit quantum ad totam legem dicens. Sicut ex præmissis patet, lex quidem est sancta. (*Ps.* 18.) *Lex Domini immaculata.* (1 *Tim.* 1.) *Scimus quia bona est lex.* Secundo quantum ad particulare legis mandatum, dicens, et mandatum legis est sanctum quantum ad præcepta ceremonialia, quibus homines ordinantur ad Dei cultum. (*Lev.* 20.) *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Et justum quantum ad præcepta judicialia, quibus homo debito modo ordinatur ad proximum. (*Ps.* 18.) *Judicia Domini vera, justificata, etc.* Et

bonum, id est, honestum quantum ad præcepta moralia. (*Ps.* 118.) *Bonum est mihi lex oris tui super millia, etc.* Quia tamen omnia præcepta ordinant nos in Deum, ideo totam legem sanctam nominavit.

Deinde cum dicit, *Quod ergo bonum est, etc.* movet quæstionem quantum ad legis effectum. Et primo quæstionem, dicens, *quod ergo bonum est,* sc. in se, *factum est mihi mors,* id est, per se causa mortis. Quod quidem aliquis poterat falso intelligere ex eo, quod supra dictum est, inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Secundo solvit per interemptionem, dicens, *Absit.* Non potest id quod est secundum se bonum et vivificum, esse causa mali et mortis, secundum illud (*Matth.* 7.) *Non potest arbor bona fructus malos facere.* Tertio, ibi: *Sed peccatum, etc.* concordat id quod nunc dicitur, cum eo quod supra dictum est. Non enim mandatum sic invenitur esse ad mortem, quod ipsum mortem operetur, sed quia occasione accepta ab ipso peccato mortem operatur. Et hoc est quod dicit: Sed peccatum, ut appareat peccatum, id est, ex hoc apparet esse peccatum per legis bonum, id est, per mandatum legis: quia ex hoc, ipsum bonum est, quod facit cognitionem peccati. Et hoc occasionaliter, in quantum manifestat peccatum. Non autem sic intelligitur peccatum per legem operatum esse mortem, quasi sine lege mors non fuisset. Dictum est enim supra, quod regnavit mors ab Adam, usque ad Moysem, sc. cum lex non esset: sed intelligitur quod peccatum per legem operatur mortem, quia damnatio mortis est augmentata lege adveniente. Et hoc est quod subditur, ita dico quod peccatum operatum est mortem per bonum, *ut peccatum fiat peccans,* id est, peccare faciens per mandatum legis occasionaliter. Et hoc supra modum quo antea peccabat, vel quia accessit reatus prævaricationis, vel quia crevit concupiscentia peccati, ut supra dictum est, veniente prohibitione legis. Peccatum autem hic intelligitur, sicut supra diximus, vel diabolus, vel potius fomes peccati.

LECTIO 3.

Manifestat legem bonam esse ex repugnantia hominis ad bonum, quam lex tollere minime potest, pariterque ostenditur quomodo lex vetus dicatur esse spiritualis, homo vero carnalis, quæriturque simul an initium boni operis sit ex nobis.

14. *Scimus enim quod lex spiritualis est. Ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato.*

15. *Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio.*

16. *Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est.*

17. *Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.*

18. *Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Nam velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio.*

19. *Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago.*

20. *Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud: sed quod habitat in me peccatum.*

Postquam Apostolus exclusit illa ex quibus lex videbatur esse mala et mali effectus, hic probat legem esse bonam. Et circa hoc duo facit. Primo probat bonitatem legis ex ipsa repugnantia, quæ in homine invenitur ad bonum, quam lex tollere non potest. Secundo ostendit per quid hujusmodi legis repugnantia tolli potest, ibi : *Infelix*, *etc.* Circa primum tria facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo probat propositum, ibi : *Quod enim operor*, *etc.* Tertio infert conclusionem intentam, ibi : *Invenio igitur*, *etc.* Circa primum duo facit, Primo proponit legis bonitatem. Secundo hominis conditionem, ibi, *Ego autem*, *etc.* Dicit ergo primo. Dictum est quod lex est sancta. Et hoc dixit : *Scimus enim*, nos qui sumus in divinis sapientes. *Quod lex*, sc. vetus, *spiritualis est*, sc. spiritui homines concordans. (*Ps.* 18.) *Lex Domini immaculata*. Vel spiritualis est, id est, a Spiritu Sancto data, qui digitus Dei dicitur in scripturis. (*Luc.* 11.) *Si in digito Dei ejicio dæmonia*. Unde dicitur (*Ex.* 31.) *Dedit Dominus Moysi duas tabulas lapideas scriptas digito Dei*. Lex tamen nova, non solum dicitur lex spiritualis sed lex spiritus, ut patet infra 8. Quia non solum a Spiritu Sancto est, sed Spiritus Sanctus eam imprimit cordi quod inhabitat.

Deinde cum dicit, *Ego autem carnalis sum*, *etc.* ostendit conditionem hominis, et potest hoc verbum dupliciter exponi. Uno quidem modo, ut Apostolus loquatur in persona hominis in peccato existentis. Et ita hoc August. exponit in lib. 83. quæstionum. Postea vero in lib. contra Julianum, exponit hoc, ut Apostolus intelligatur loqui in persona sua, id est, hominis sub gratia constituti. Prosequamur ergo declarando qualiter hæc verba et sequentia diversimode possunt utroque modo exponi, quamvis secunda expositio melior sit. Quod ergo dicitur primo. *Ego autem*, *etc.* sic intelligendum est, ut *ly* ego, pro ratione hominis intelligatur, quæ est principale in homine : unde videtur unusquisque homo esse sua ratio vel suus intellectus, sicut civitas videtur esse rector civitatis, ita ut quod ille facit, civitas facere videatur. Dicitur autem homo carnalis, quia ejus ratio carnalis est, quæ dicitur carnalis dupliciter. Uno modo ex eo quod subditur carni consentiens his, ad quæ caro instigat, secundum illud (1. *Cor.* 3.) *Cum sit inter vos zelus et contentio*, *nonne carnales estis*, *etc.* Et hoc modo intelligitur de homine nondum per gratiam reparato. Alio modo dicitur ratio esse carnalis, ex eo quod a carne impugnatur, secundum illud (*Gal.* 5.) *Caro concupiscit adversus spiritum*. Et hoc modo intelligitur esse carnalis ratio etiam hominis sub gratia constituti : utraque enim carnalitas provenit ex peccato : unde subdit, *Venumdatus sub peccato*. Sed tamen notandum quod carnalitas quæ importat rebellionem carnis ad spiritum provenit ex peccato primi parentis, quia hoc pertinet ad fomitem, cujus corruptio ex illo peccato derivatur. Carnalitas autem quæ importat subjectionem ad carnem, provenit non solum ex peccato originali, sed etiam actuali, per quod homo obediendo concupiscentiis carnis, servum se carnis constituit : unde subdit: Venumdatus sub peccato, sc. vel primi parentis, vel proprio. Et dicit : Venumdatus, quia peccator seipsum vendit in servum peccati, pretio propriæ voluntatis implendæ. (*Is.* 50.) *Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis*.

Deinde cum dicit, *Quod enim operor*, *etc.* ostendit quod proposuerat.

Et primo quod lex sit spiritualis. Secundo quod homo sit carnalis, venumdatus sub peccato, ibi : *Nunc autem jam non ego*, *etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit probationem. Secundo inducit conclusionem, ibi : *Si autem quod nolo*, *etc.* Sumitur autem probatio ex hominis infirmitate, quam primo proponit. Secundo adducit probationem, ibi : *Non autem*, *etc.* Infirmitas autem hominis est manifesta, et ex hoc quod operatur id quod intelligit non esse operandum : unde dicitur : *Quod enim operor, non intelligo*, sc. esse operandum. Quod quidem potest intelligi dupliciter. Uno modo de eo qui est subjectus peccato, qui quidem in universali intelligit non esse operandum peccatum : tamen victus suggestione dæmonis, vel passione, vel inclinatione perversi habitus operatur illud. Et ideo dicitur operari quod intelligit non esse operandum contra conscientiam faciens : sicut (*Luc.* 12.) *Servus sciens voluntatem domini sui et non faciens, digne plagis vapulabit multis.* Alio modo potest intelligi de eo qui est in gratia constitutus, qui quidem operatur malum, non quidem exequendo in opere vel consentiente mente, sed solum concupiscendo secundum passionem sensibilis appetitus, et illa concupiscentia est præter rationem et intellectum, quia prævenit ejus judicium, quo adveniente talis operatio impeditur. Et ideo signanter non dicit, intelligo non esse faciendum, sed non intelligo : quia sc. intellectu nondum deliberato, aut percipiente, talis operatio concupiscentiæ insurgit. (*Gal.* 5.) *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem.*

Deinde cum dicit, *Non enim quod volo*, *etc.* probat quod dixerat, et per divisionem, et per effectum. Per divisionem quidem ejus, quod dixit, *Quod enim operor*, *etc.* sub quo duo continentur, sc. non agere bonum et agere malum, quia etiam ille qui non agit bonum, dicitur operari peccatum, peccato omissionis. Ex parte autem ejus quod dixit, *Non intelligo*, probat per effectum, quia enim intellectus movet voluntatem, velle est effectus ejus, quod est intelligere. Dicit ergo primo quantum ad omissionem boni, *Non enim ago hoc bonum*, quod volo agere. Quod quidem uno modo potest intelligi de homine sub peccato constituto : et sic hoc quod dicit, *Ago*, est accipiendum secundum actionem completam, quæ exterius opere exercetur per rationis consensum. Quod autem dicit, *Volo*, est intelligendum non quidem de voluntate completa, quæ est operis præceptiva, sed de voluntate quadam incompleta, qua homines in universali bonum volunt, sicut et in universali habent rectum judicium de bono, tamen per habitum vel passionem perversam pervertitur hoc judicium, et depravatur talis voluntas in particulari, ut non agat quod in universali intelligit agendum, et agere vellet. Secundum autem quod intelligitur de homine per gratiam reparato, econverso oportet intelligere per hoc quod dicit, *Volo*, voluntate completa perdurante in electione particularis operationis, ut per hoc quod dicit, *Ago*, intelligatur actio incompleta, quæ consistit tantum in appetitu sensitivo non perveniens usque ad rationis consensum. Homo enim sub gratia constitutus, vult quidem mentem suam a pravis concupiscentiis conservare, sed hoc bonum non agit propter motus inordinatos concupiscentiæ insurgentes in appetitu sensitivo. Et simile est quod dicit (*Gal.* 5.) *Ut non quæcumque vultis illa faciatis.* Secun-

do quantum ad perpetrationem mali, subdit, *Sed quod odi malum, illud facio:* quod quidem si intelligatur de homine peccatore, per hoc quod dicit, Odi, intelligatur quoddam odium imperfectum, secundum quod omnis homo naturaliter odit malum. Per hoc autem quod dicit *Facio*, intelligatur actio perfecta per operis executionem secundum rationis consensum. Nam illud odium mali in universali, tollitur in particulari eligibili per inclinationem habitus vel passionis. Si vero intelligitur de homine sub gratia constituto, per hoc quod dicit, *Facio*, intelligitur econverso actio imperfecta, quæ consistit in sola concupiscentia appetitus sensitivi.

Per hoc quod dicit, Odi, intelligitur odium perfectum quo quis perseverat in detestationem mali usque ad finalem reprobationem ipsius de quo dicitur in (*Ps.* 138.) *Perfecto odio oderam illos*, sc. malos inquantum sunt peccatores. (2 *Mac.* 3.) *Cum leges adhuc optime custodirentur propter Oniæ pontificis pietatem, et alios odio habentes malum.*

Deinde cum dicit, *Si autem quod nolo, etc.* concludit ex præmissa dispositione hominis, quod lex sit bona, dicens, *Si autem quod nolo, illud facio:* quocumque dictorum modorum intelligatur hoc ipso, quod nolo malum. *Consentio legi, quoniam bona est,* in hoc quod prohibet malum, quod ego naturaliter nolo. Manifestum est enim quod inclinatio hominis secundum rationem ad volendum bonum et fugiendum malum est, secundum naturam vel gratiam, et utraque est bona. Unde et lex, quæ huic inclinationi consentit præcipiendo bonum et prohibendo malum, eadem ratione est bona. (*Prov.* 4.) *Donum bonum tribuam vobis legem meam ne derelinquatis, etc.*

Deinde cum dicit, *nunc autem ego, etc.* probat quod dixerat de conditione hominis sc. quod sit carnalis venumdatus sub peccato. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi: *Scio enim, etc.* Tertio concludit intentum, ibi: *Si autem quod nolo, etc.* Quod autem homo carnalis venundatus sub peccato, quasi aliqualiter sit servus peccati, ex hoc apparet quod ipse non agit, sed agitur a peccato. Ille enim qui est liber, ipse per seipsum agit, et non ab alio agitur. Et ideo dicit: Dictum est quod per intellectum et voluntatem, *consentio legi:* nunc autem dum contra legem facio, *ego jam non operor,* illud quod facio contra legem, sed peccatum, *quod in me habitat*, et sic patet me esse servum peccati, in quantum peccatum in me quasi dominium habens, operatur. Et hoc quidem recte ac faciliter potest intelligi de homine sub gratia constituto, quod enim concupiscit malum secundum appetitum sensitivum ad carnem pertinentem non procedit ex opere rationis, sed ex inclinatione fomitis. Illud autem homo dicitur operari quod ratio operatur, quia homo est id quod est secundum rationem: unde motus concupiscentiæ qui non sunt a ratione, sed a fomite non operatur homo: sed fomes peccati qui hic peccatum nominatur. (*Jac.* 4.) *Unde bella et lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris quæ militant in membris vestris.* Sed de homine sub peccato constituto, hoc proprie intelligi non potest, quia ejus ratio peccato consentit. Et ideo ipsemet operatur: unde dicit Augustinus et habetur in Glossa: Multum fallitur homo, qui consentiens est concupiscentiæ carnis suæ: et quod illa desiderat decernens facere, et statuens putat sibi adhuc

esse dicendum, non ego operor illud.

Potest tamen, licet extorte exponi etiam de homine peccatore. Actio enim maxime attribuitur principali agenti, quod secundum proprietatem suam movet : non autem agenti quod movet vel agit secundum proprietatem alterius a quo movetur. Manifestum est autem, quod ratio hominis, secundum illud quod est proprium sibi, non inclinatur ad malum, sed secundum quod movetur a concupiscentia. Et ideo operatio mali quam ratio facit, prout est a concupiscentia victa, non attribuitur principaliter rationi, quæ hic per hominem intelligitur, sed potius ipsi concupiscentiæ vel habitui, ex quo ratio inclinatur ad malum. Dicitur autem peccatum habitare in homine, non quasi peccatum sit res aliqua, cum sit privatio boni, sed designatur permanentia hujusmodi defectus in homine.

Deinde cum dicit, *scio enim*, probat quod peccatum habitans in homine, operetur malum quod homo facit. Et primo ponit medium ad probandum propositum. Secundo illud medium manifestat, ibi : *nam velle, etc.* Probat ergo primo quod peccatum habitans in homine operetur malum quod homo facit, quæ quidem probatio manifesta est secundum quod verba referuntur ad hominem sub gratia constitutum, qui est liberatus a peccato per gratiam Christi, ut supra 6. habitum est. Quantum ergo ad eum in quo Christi gratia non habitat, nondum est liberatus a peccato. In carne autem gratia Christi non habitat, sed habitat in mente : unde (*Infra* 8.) dicitur, quod si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vivit propter justificationem. Igitur adhuc in carne dominatur peccatum, quod operatur concupiscentia carnis. Carnem enim hic accipit simul cum viribus sensitivis. Sic enim caro distinguitur contra spiritum, et ei repugnat in quantum appetitus sensitivus tendit in contrarium ejus quod ratio appetit, secundum illud (*Gal.* 5.) *Caro concupiscit adversus spiritum.* Dicit ergo : Dictum est *Quod in me*, etiam per gratiam reparato, *peccatum operatur :* sed intelligendum in me secundum carnem simul cum appetitu sensitivo. Scio enim per rationem et experimentum, quod *bonum*, sc. gratiæ quo reformatus sum, *non habitat in me.* Sed ne intelligatur secundum rationem, secundum modum superius positum exponit. *Hoc est in carne mea.* Nam in me, id est, in corde meo, hoc bonum habitat, secundum illud (*Ephes.* 3.) *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Et per hoc patet, quod hoc verbum non patrocinatur Manichæis qui volunt carnem non esse bonam secundum naturam, et ita non esse creaturam Dei bonam, cum scriptum sit. (1 *Tim.* 4.) *Omnis creatura Dei bona est.* Non enim hic Apostolus agit de bono naturæ, sed de bono gratiæ, quo a peccato liberamur. Si vero hoc referatur ad hominem sub peccato existentem, superflue additur quod dicit, *hoc est in carne mea:* quia in homine peccatore bonum gratiæ non habitat, nec quantum ad carnem, nec quantum ad mentem, nisi forte quis extorte velit exponere hoc esse dictum, quia peccatum quod est privatio gratiæ, quodammodo a carne derivatur ad mentem.

Deinde cum dicit, *nam velle, etc.* manifestat quod dixerat. Et primo ex hominis facultate. Secundo ex hominis actione, quæ facultatem demonstrat, ibi : *non enim quod volo, etc.* Facultas autem hominis primo describitur

quantum ad voluntatem, quæ videtur in hominis esse potestate: unde dicit. Nam velle adjacet mihi, id est, propinquum est mihi, quasi sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in hominis voluntate constitutum, quam hominis voluntas, ut Augustinus dicit. Secundo ponit facultatem hominis, vel potius difficultatem, quantum ad consummationem effectus cum subdit, *perficere autem bonum non invenio*, sc. in mea potestate existens, secundum illud (*Prov.* 16.) *Hominis est præparare animum*. Et iterum, *cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus*. Hoc autem verbum patrocinari videtur Pelagianis, qui dicebant, quod initium boni operis est ex nobis in quantum bonum volumus. Et hoc est quod videtur Apostolus dicere. Perficere autem bonum non invenio. Sed hunc sensum excludit Apostolus (*Phil.* 2.) dicens, *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere*.

Quod ergo dicit, *velle adjacet mihi* sc. per gratiam jam reparato, est ex operatione divinæ gratiæ, per quam quidem gratiam non solum volo bonum, sed etiam aliquid boni facio, quia repugno concupiscentiæ, et contra eam ago ductus spiritu, sed non invenio in mea potestate quomodo istud bonum perficiam, ut sc. totaliter concupiscentiam excludam. Et per hoc manifestatur, quod bonum gratiæ, non habitat in carne, quia si in carne habitaret, sicut habeo facultatem volendi bonum per gratiam habitantem in mente, ita haberem facultatem perficiendi bonum per gratiam habitantem in carne. Si vero referatur ad hominem sub peccato constitutum, sic exponi poterit, ut velle accipiatur pro voluntate incompleta, quæ ex instinctu naturæ in quibuscumque peccantibus est ad bonum, sed illud velle adjacet homini, id est, juxta hominem jacet, quasi infirmum, nisi gratia voluntati tribuat efficaciam ad perficiendum.

Deinde cum dicit, *non enim quod volo, etc.* manifestat quod dixerat ex actione hominis, quæ est signum et effectus facultatis humanæ. Ex hoc enim apparet, quod homo non invenit perficere bonum, quia non agit bonum quod vult, sed facit malum quod non vult, et hoc quidem supra expositum est.

Deinde cum dicit, *si autem quod nolo, etc.* concludit illud quod supra proposuerat, dicens, si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatum; et hoc etiam supra expositum est. Sed notandum est, quod ex uno et eodem medio sc. quod nolo illud facio, Apostolus duo concludit quæ supra posuerat, sc. legis bonitatem cum dicit, *si autem quod nolo illud facio, consentio legi Dei quoniam bona est*. Et iterum dominium peccati in homine cum dicit hic. *Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*, quarum duarum conclusionum, prima pertinet ad hoc quod dixerat, lex spiritualis est. Secunda ad hoc quod dixerat. Ego autem carnalis sum venumdatus sub peccato. Sed primam conclusionem quæ est de bonitate legis, elicit ex illo medio ratione ejus quod dicit, nolo, quia ejus ratio non vult illud quod lex prohibet, et ex hoc patet legem esse bonam, sed ex parte ejus quod dicit, illud facio, concludit in homine dominari peccatum, quod contra voluntatem rationis operatur.

LECTIO 4.

De lege fomitis hic agit Apostolus, quæ originaliter in appetitu sensus esse videtur, secundum diffusionem vero in omnibus membris, quæ ad peccandum concupiscentiæ serviunt.

21. *Invenio igitur aliam legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet.*
22. *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.*
23. *Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati quæ est in membris meis.*
24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?*
25. *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.*

Postquam Apostolus ostendit legem esse bonam ex eo quod rationi concordat, hic infert duas conclusiones secundum duo quæ posuerat: secunda ponitur, ibi: *Video autem aliam legem, etc.* Circa primum duo facit. Primo infert conclusionem ex dictis. Secundo ponit signum ad majorem manifestationem, ibi; *Condelector, etc.* Duo autem supra posuerat. Primum quidem quod lex spiritualis est, quo jam probato concludit sic: *invenio igitur*, sc. per experimentum, legem Moysi consonam esse, *mihi volenti facere bonum*, id est, rationi meæ, per quam bonum approbo et malum detestor, dum et ipsa lex bonum mandat et malum prohibet. (*Deut.* 30.) *Juxta te est verbum valde in ore tuo et in corde tuo ut facias illud.* Et hoc modo necessarium fuit quod, id est, *quia malum*, id est, peccatum vel fomes peccati mihi adjacet, id est, juxta rationem meam jacet, quasi carnem meam inhabitans. (*Mich.* 7.) *Ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui*, id est, a carne.

Deinde cum dicit, *condelector enim, etc.* ponit signum per quod ostenditur, quod lex rationi consentiat. Nullus enim delectatur nisi in eo quod est sibi conveniens. Homo autem secundum rationem delectatur in lege Dei, ergo lex Dei est conveniens rationi. Et hoc est quod dicit, *condelector legi Dei secundum interiorem hominem*, id est, secundum rationem et mentem, quæ interior homo dicitur, non quod anima sit effigiata secundum formam hominis, ut Tertullianus posuit, vel quod ipsa sola sit homo, ut Plato posuit, quod homo est anima utens corpore: sed quia id quod est principalius in homine dicitur homo, ut supra dictum est. Est autem in homine principalius secundum apparentiam quidem id quod est exterius, sc. corpus sic effigiatum, quod dicitur homo exterior: secundum veritatem autem id, quod est intrinsecum, sc. mens vel ratio, quæ hic dicitur homo interior. (*Ps.* 118.) *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.* (1 *Mach.* 12.) *Habentes solatio libros sanctos qui in manibus nostris sunt.*

Deinde cum dicit, *Video autem, etc.* ponit aliam conclusionem quæ respondet ei quod supra secundo posuerat, dicens: *ego autem carnalis sum, etc.* dicens: *Video aliam legem in membris meis*, quæ est fomes peccati, quæ quidem potest dici lex duplici ratione. Uno modo propter similes effectus,

quia sicut lex inducit ad bonum faciendum, ita fomes inducit ad peccandum. Alio modo per comparationem ad causam. Cum autem fomes sit quædam pœna peccati, duplicem causam habet. Unam quidem ipsum peccatum, quod in peccante dominium accepit, et ei legem imposuit, quæ est fomes, sicut dominus servo victo legem imposuit. Alia causa fomitis est Deus qui hanc pœnam homini peccanti indidit, ut rationi ejus inferiores vires non obedirent. Et secundum hoc ipsa inobedientia inferiorum virium quæ dicitur fomes, lex dicitur inquantum est per legem divinæ justitiæ introducta, sicut justi judicis sententia quæ legem habet, secundum illud (1 *Reg.* 30.) *Et factum est hoc ex die illa, et deinceps constitutum et præfinitum, et quasi lex in Israel usque ad diem hanc.* Hæc autem lex, originaliter quidem consistit in appetitu sensitivo, sed diffusive invenitur in omnibus membris, quæ deserviunt concupiscentiæ ad peccandum. (*Supra* 6.) Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, etc. Et ideo dicit, in membris meis. Hæc autem lex duos effectus in homine habet. Primo namque resistit rationi, et quantum ad hoc dicit, *repugnantem legi mentis meæ,* id est, legi Moysi, quæ dicitur lex mentis inquantum consonat menti, vel legi naturali, quæ dicitur lex mentis, quia naturaliter menti indita est. (*Supra* 2.) Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Et de hac repugnantia dicitur (*Gal.* 5.) *Caro concupiscit adversus spiritum.* Secundus effectus est, quod hominem in servitutem redigit. Et quantum ad hoc subdit, *et captivantem me*, vel captivum me ducentem, secundum aliam litteram, *in lege peccati quæ est in membris meis*, id est, in meipso more hebraicæ locutionis, secundum quam ponuntur nomina loco pronominum. Lex autem peccati captivat hominem dupliciter. Uno modo hominem peccatorem per consensum et operationem. Alio modo hominem sub gratia constitutum quantum ad concupiscentiæ motum. De hac captivitate dicitur in (*Ps.* 125.) *In convertendo Dominus captivitatem Sion.*

Deinde cum dicit, *infelix ego homo etc.* agit de liberatione a lege peccati, et tria circa hoc facit. Primo quidem ponit quæstionem. Secundo ponit responsionem, ibi: *Gratia Dei, etc.* Tertio infert conclusionem, ibi: *Igitur ego ipse, etc.* Circa primum duo facit. Unum quidem confitetur, sc. suam miseriam, cum dicit, *infelix ego homo,* quod quidem est per peccatum quod in homine habitat, sive quantum ad carnem tantum, sicut in justo, sive etiam quantum ad mentem, sicut in peccatore. (*Prov.* 14.) *Miseros facit populos peccatum.* (*Ps.* 37.) *Miser factus sum et curvatus sum usque in finem.* Aliud autem quærit, dicens, *quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Quæ quidem videtur quæstio esse desiderantis, secundum illud (*Ps.* 141.) *Educ de carcere animam meam.* Sciendum est tamen, quod in corpore hominis considerari potest natura ipsa corporis quæ est conveniens animæ, unde ab ea non vult separari. (2 *Cor.* 5.) *Nolumus expoliari, sed supervestiri.* Et iterum corruptio corporis, quæ aggravat animam, secundum illud (*Sap.* 9.) *Corpus, quod corrumpitur aggravat animam, etc.* Et ideo signanter dicit, *de corpore mortis hujus.*

Deinde cum dicit, *gratia Dei, etc.* respondet quæstioni. Non enim homo propriis viribus potest liberari a corporis corruptione, nec etiam animæ, quamvis consentiat rationi contra pec-

catum, sed solum per gratiam Christi secundum illud (*Joan.* 8.) *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* Et ideo sequitur, *gratia Dei*, sc. me liberabit, quæ datur, *per Jesum Christum.* (*Joan.* 1.) *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Hæc autem liberat a corpore mortis hujus dupliciter. Uno modo ut corruptio corporis menti non dominetur, trahens eam ad peccandum. Alio modo ut corruptio corporis totaliter tollatur. Quantum ergo ad primum convenit dicere peccatori, gratia liberavit me, *de corpore mortis hujus*, id est, liberavit me a peccato, in quo est anima inducta ex corporis corruptione : sed ad hoc jam justus liberatus est, unde ei competit dicere quantum ad secundum, gratia Dei liberavit me de corpore mortis hujus, ut sc. in corpore meo non sit corruptio peccati, aut mortis ; quod erit in resurrectione.

Deinde cum dicit, *igitur ego ipse*, *etc.* infert conclusionem quæ secundum duas præmissas expositiones diversimode ex præmissis infertur : secundum enim, quod præmissa verba exponuntur in persona peccatoris sic inferenda est conclusio. Dictum est quod gratia Dei liberavit me a corpore mortis hujus, ut sc. ab ea non deducar in peccatum : ergo quando ero jam liberatus, *mente servio legi Dei*, secundum carnem autem, *legi peccati*, quæ quidem in carne remanet quantum ad fomitem, per quem caro concupiscit adversus spiritum. Si autem præmissa verba intelligantur ex persona justi, sic est inferendum, *gratia Dei per Jesum Christum*, liberavit me, *de corpore mortis hujus:* ita sc. ut in me non sit corruptio peccati et mortis. Igitur, *ego ipse*, unus et idem antequam liberer, *mente servio legi Dei*, ei consentiens : *carne autem servio legi peccati*, inquantum caro mea secundum legem carnis movetur ad concupiscendum.

CAPUT VIII.

Per gratiam Christi liberamur a damnatione culpæ, et pœnæ, sed primo culpæ.

1. *Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant.*
2. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis.*
3. *Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne,*
4. *Ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.*
5. *Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt : qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt.*
6. *Nam prudentia carnis mors est : prudentia autem spiritus, vita et pax.*

Postquam Apostolus ostendit, quod per gratiam Christi liberamur a peccato et lege, hic ostendit, quod per eamdem gratiam liberamur a damnatione. Et primo ostendit, quod per gratiam Christi liberamur a damnatione culpæ. Secundo, quod per eamdem gratiam liberamur a damnatione pœnæ, ibi : *Si autem Christus*, *etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi : *Lex enim Spiritus vitæ*, *etc.* Circa primum duo facit.

Primo proponit beneficium, quod gratia confert concludens ex præmis-

sis, ita gratia Dei per Jesum Christum liberavit me de corpore mortis hujus, in qua existit nostra redemptio: ergo nunc ex quo sumus per gratiam liberati, nihil damnationis est residuum: quia et tollitur damnatio quantum ad culpam, et quantum ad pœnam. (*Job.* 34.) *Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet?*

Secundo ostendit quibus hoc beneficium concedatur, et ponit duas conditiones, quæ ad hoc requiruntur: quarum primam ponit, dicens, his qui sunt in Christo Jesu, id est, qui sunt ei incorporati per fidem et dilectionem, et fidei sacramentum. (*Gal.* 3.) *Omnes quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* (*Joan.* 15.) *Sicut palmes non potest ferre fructum nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis.* Illis vero qui non sunt in Christo Jesu, damnatio debetur. Unde ibidem subditur, si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.

Secundam conditionem ponit dicens: *Qui non secundum carnem ambulant,* id est, concupiscentiam carnis non sequuntur. (2 *Cor.* 10.) *In carne ambulantes, non secundum carnem militamus.* Ex his autem verbis aliqui volunt accipere, quod in infidelibus qui non sunt in Christo Jesu, etiam primi motus sint peccata mortalia, quamvis eis non consentiant, quod est secundum carnem ambulare. Si enim illi qui non secundum carnem ambulant ex hoc non eis damnabile est, quod carne serviunt legi peccati secundum primos concupiscentiæ motus, quia sunt in Christo Jesu: sequitur a contrario sensu, quod illis qui non sunt in Christo Jesu, hoc sit damnabile. Ad hoc etiam rationem inducunt. Dicunt enim quod necesse est actum damnabilem esse, qui procedit ex habitu damnabilis peccati. Peccatum autem originale est damnabile, quia privat hominem æterna vita, cujus habitus manet in infideli, cui non est originalis culpa dimissa. Quilibet ergo motus concupiscentiæ ex originali peccato proveniens, est in eis peccatum damnabile.

Primo autem ostendendum est hanc positionem esse falsam. Primus enim motus habet, quod non sit peccatum mortale, ex eo, quod rationem non attingit, in qua completur ratio peccati. Ista autem causa etiam in infidelibus manet: unde in infidelibus primi motus non possunt esse peccata mortalia. Præterea in eadem specie peccati, gravius peccat fidelis, quam infidelis. secundum illud (*Hebr.* 10.) *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, etc.* Si ergo primi motus in infidelibus essent peccata mortalia, multo magis in fidelibus.

Secundo respondendum est ad eorum rationes. Nam primo quidem ex littera Apostoli hoc habere non possunt. Non enim dicit Apostolus, quod hoc solum non sit damnabile his qui sunt in Christo Jesu, quod carne serviunt legi peccati secundum concupiscentiæ motus, sed quod omnino nihil est eis damnationis. Illis autem qui non sunt in Christo Jesu, est hoc ipsum damnabile. Præterea si hoc ad primos motus referatur his qui non sunt in Christo Jesu, sunt damnabiles hujusmodi motus secundum damnationem originalis peccati quæ adhuc in eis manet, a qua sunt liberati hi qui sunt in Christo Jesu. Non autem sic, quod per hujusmodi motus nova addatur eis damnatio. Quod etiam secundo adjiciunt non ex necessitate concludit quod intendunt. Non enim verum est, quod actus quilibet proce-

dens ex habitu peccati damnabilis, sit etiam et ipse damnabilis, sed solum quando est actus perfectus per consensum rationis. Si enim in aliquo sit habitus adulterii, motus concupiscentiæ adulterii, qui est actus imperfectus, non est in eo peccatum mortale, sed solum motus perfectus qui est per consensum rationis. Et præterea actus ex tali habitu procedens, non habet aliam rationem damnationis ab ea, quæ est secundum rationem habitus. Et secundum hoc primi motus in infidelibus ex eo quod procedunt a peccato originali, non afferunt damnationem peccati mortalis, sed solum originalis.

Deinde cum dicit, *lex*, *etc.* probat quod dixerat. Et primo quantum ad primam conditionem qua dixerat, nihil esse damnationis his qui sunt in Christo Jesu. Secundo quantum ad secundam conditionem qua dixerat, *qui non secundum carnem ambulant*, ibi: *qui non secundum carnem ambulamus*, *etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit probationem. Secundo manifestat quod supposuerat per causam, ibi: *Nam quod impossibile erat legi, etc.*

Circa primum ponit talem rationem. Lex spiritus liberat hominem a peccato et morte, sed lex spiritus est in Jesu Christo: ergo per hoc quod aliquis est in Christo Jesu, liberatur a peccato et morte; quod autem lex spiritus liberet a peccato et morte sic probat. Lex spiritus est causa vitæ, sed per vitam excluditur peccatum, et mors quæ est effectus peccati. Nam et ipsum peccatum est spiritualis mors animæ, ergo lex spiritus liberat hominem a peccato et morte. Damnatio autem non est nisi per peccatum et mortem, ergo his qui sunt in Christo Jesu nihil damnationis existit: hoc est ergo quod dicit, *lex enim spiritus*, *etc.* quæ quidem lex potest dici uno modo Spiritus Sanctus, ut sit sensus: Lex spiritus, id est, lex quæ est spiritus; lex enim ad hoc datur, ut per eam homines inducantur ad bonum, unde et Philosophus in 2. Ethic. dicit, quod intentio legislatoris est cives facere bonos, quod quidem lex humana facit, solum notificando quid fieri debeat: sed Spiritus Sanctus mentem inhabitans non solum docet quid oporteat fieri intellectum illuminando de agendis, sed etiam affectum inclinat ad recte agendum. (*Joan.* 14.) *Paracletus autem Spiritus Sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia*, quantum ad primum: *et suggeret vobis omnia*, quantum ad secundum, quæcumque dixero vobis.

Alio modo lex spiritus potest dici proprius effectus Spiritus Sancti, sc. fides per dilectionem operans, quæ quidem et docet interius de agendis, secundum illud infra (1 *Joan.* 2.) *Unctio docebit vos de omnibus*, et inclinat affectum ad agendum, secundum illud (2 *Cor.* 5.) *Charitas Christi urget nos.* Et hæc quidem lex spiritus dicitur lex nova, quæ vel est ipse Spiritus Sanctus, vel eam in cordibus nostris Spiritus Sanctus facit. (*Jer.* 31.) *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum superscribam eam.* De lege autem veteri supra dixit solum, quod erat spiritualis, id est, a Spiritu Sancto data. Et sic prædicta considerantes, inveniemus quatuor leges ab Apostolo esse inductas. Primo legem Moysi, de qua dicit: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Secundo legem fomitis, de qua dicit: Video aliam legem in membris meis. Tertio legem naturalem secundum unum sensum de qua subdit: repugnantem legi mentis meæ. Quarto tradit legem novam cum dicit, *lex spiritus*, et addit,

vitæ: quia sicut spiritus naturalis facit vitam naturæ, sic spiritus divinus facit vitam gratiæ. (*Joan.* 6.) *Spiritus est qui vivificat*. (*Ezech.* 1.) *Spiritus vitæ erat in rotis*. Addit autem, *in Christo Jesu*, quia sc. iste spiritus non datur nisi his qui sunt in Christo Jesu. Sicut enim spiritus naturalis non pervenit ad membrum quod non habet connexionem ad caput, ita Spiritus Sanctus non pervenit ad hominem qui non est capiti Christo junctus (1 *Joan.* 3.) *In hoc scimus, quod ipse manet in nobis, quia de spiritu suo ipse dedit nobis*. (*Act.* 5.) *Spiritus Sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi*. Hæc inquam lex eo quod est in Christo Jesu, *liberavit me*. (*Joan.* 8.) *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis*. Et hoc, *a lege peccati*, id est, a lege fomitis quæ inclinat ad peccatum, vel a *lege peccati*, id est, a consensu et operatione peccati quod hominem tenet ligatum per modum legis. Per Spiritum enim Sanctum remittitur peccatum. (*Joan.* 20.) *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Et mortis*, non solum spiritualis, sed etiam corporalis, ut infra probabitur. Et hoc ideo quia est spiritus vitæ. (*Ezech.* 37.) A quatuor ventis veni spiritus et insuffla super interfectos istos et reviviscant.

Deinde cum dicit, *Nam quod impossibile, etc.* manifestat quod dixerat, sc., quod lex vitæ quæ est in Christo Jesu liberat a peccato. Nam, quod liberet a morte, infra probabit. Et hoc probat per causam quæ sumitur ex incarnatione Christi. Circa quam tria ponit. Primo necessitatem incarnationis. Secundo modum incarnationis, ibi: *Deus filium suum, etc.* Tertio incarnationis fructum, ibi: *Et de peccato, etc.* et ut planior fiat expositio, accipiemus primo secundum, secundo tertium, tertio primum hoc modo. Recte dico quod, *Lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberat a peccato*. Nam Deus pater, *Filium suum*, id est, proprium consubstantialem sibi et coæternum. (*Ps.* 2.) *Dominus dixit ad me: filius meus es tu, etc. Mittens*, non de novo creans vel faciens, sed quasi præexistentem misit. (*Matth.* 21.) Novissime misit ad eos filium suum, non quidem ut esset ubi non erat, quia ut dicitur (*Joan.* 1.) *In mundo erat*, sed ut esset modo quo non erat in mundo, id est, visibiliter per carnem assumptam, unde ibidem sequitur: Verbum caro factum est, et vidimus gloriam ejus. (*Bar.* 3.) Post hoc in terris visus est. Et ideo hic subditur, *In similitudinem carnis peccati:* non quod est sic intelligendum quasi veram carnem non habuerit, sed solum carnis similitudinem quasi phantasticam, sicut Manichæi dicunt; cum ipse Dominus dicat. (*Luc. ult.*) *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*. Unde non subdit solum, *In similitudinem carnis*, sed, *In similitudinem carnis peccati*. Non enim habuit carnem peccati, id est, cum peccato conceptam, quia caro ejus fuit concepta per Spiritum Sanctum qui tollit peccatum. (*Matth.* 1.) *Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est*. Unde (*Ps.* 25.) dicit, *Ego in innocentia mea ingressus sum*, sc. in mundum, sed habuit similitudinem carnis peccati, id est, similem carni peccatrici in hoc, quod erat passibilis: nam caro hominis ante peccatum passioni subjecta non erat. (*Hebr.* 2.) *Debuit per omnia fratribus assimilari ut misericors fieret*.

Subdit autem duplicem effectum incarnationis, quorum primus est remotio peccati, quam ponit, dicens, de peccato damnavit peccatum in carne. Quod quidem potest legi de peccato,

id est, pro peccato commisso in carne Christi, diabolo instigante, ab occisoribus ejus. Damnavit, id est, destruxit peccatum, quia cum diabolus innocentem in quo nihil juris habebat attentavit morti tradere, justum fuit ut potestatem amitteret. Et ideo per suam passionem et mortem dicitur peccatum destruxisse. (*Col.* 2.) Expolians sc. in cruce principatus et potestates. Sed melius est ut dicatur, damnavit peccatum in carne, id est, debilitavit fomitem peccati in carne nostra, *De peccato*, id est, ex virtute passionis suæ et mortis, quæ dicitur peccatum propter similitudinem peccati, ut dictum est: vel quia per hoc factus est hostia pro peccato, quæ in sacra scriptura dicitur peccatum. (*Oseæ* 4.) *Peccata populi mei comedent*, unde dicit (2 *Cor.* 6.) *Eum qui non noverat peccatum pro nobis Deus fecit peccatum*, id est, hostiam pro peccato. Et ita satisfaciendo pro nostro peccato abstulit peccata mundi. (*Joan.* 1.) *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

Secundum effectum ponit consequenter, dicens, *ut justificatio legis*, id est, justitia quam lex promittebat, et quam ex lege aliqui sperabant. *Impleretur*, id est, perficeretur, *in nobis*, existentibus sc. in Christo Jesu. (*Infra* 9.) *Gentes quæ non sectabantur justitiam apprehenderunt justitiam quæ est ex fide.* Et (2 *Cor.* 5.) cum dixisset, *Eum qui non noverat peccatum Deus pro nobis fecit peccatum*: subdit, *Ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Hoc aliter fieri non poterat quam per Christum, et ideo præmisit, quod sc. damnare potest peccatum in carne, et implere justificationem, quod erat impossibile legi Moysi. (*Hebr.* 7.) *Nihil ad perfectum adduxit lex.* Et hoc quidem erat legi impossibile, non propter defectum legis, *Sed in quo*, id est, inquantum, *infirmabatur per carnem*, id est, propter infirmitatem carnis, quæ erat in homine ex corruptione fomitis, ex qua proveniebat, quod etiam lege data homo a concupiscentia vincebatur. (*Matth.* 26.) *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Et supra 6. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Et ex hoc patet, quod necesse fuit Christum incarnari, unde et (*Gal.* 2.) dicitur, *Si per legem est justitia, Christus gratis mortuus est*, id est, sine causa. Ideo ergo necessarium fuit Christum incarnari, quia lex justificare non poterat.

Deinde cum dicit, *Qui non secundum carnem, etc.* probat propositum quantum ad secundam conditionem, ostendens quod ad hoc, quod aliqui damnationem evitant, requiritur, quod non secundum carnem ambulent. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi: *Qui enim secundum carnem, etc.* Tertio manifestat quoddam quod in probatione supposuerat, ibi: *Quoniam sapientia, etc.* Dicit ergo primo, dictum est, quod justificatio legis impletur in nobis, qui sc. non solum sumus in Christo Jesu, sed etiam non ambulamus secundum carnem, sed secundum spiritum, id est, qui non sequimur concupiscentias carnis, sed instinctum Spiritus Sancti. (*Gal.* 5.) *Spiritu ambulate.*

Deinde cum dicit, *Qui enim secundum carnem, etc.* probat quod dixerat, et inducit duos syllogismos, unum quidem ex parte carnis qui est talis: quicumque sequuntur prudentiam carnis ducuntur ad mortem; sed quicumque sunt secundum carnem, sequuntur prudentiam carnis: ergo quicumque sunt secundum carnem ducuntur ad mortem. Alium syllogismum ponit

ex parte spiritus qui est talis: quicumque sequuntur prudentiam spiritus, consequuntur vitam et pacem; sed quicumque sunt secundum spiritum, sequuntur prudentiam spiritus: ergo quicumque sunt secundum spiritum, sequuntur vitam et pacem. Et sic patet, quod illi qui non ambulant secundum carnem, sed secundum spiritum, liberantur a lege peccati et mortis.

Primo ergo ponit minorem primi syllogismi, dicens: *Qui enim secundum carnem*, id est, qui carni subduntur quasi ei subjecti. (*Rom.* 16.) Hujusmodi Domino non serviunt, sed suo ventri, *Sapiunt ea quæ sunt carnis*, ac si dicat, habent sapientiam carnis. Sapere enim quæ sunt carnis, est approbare et judicare bona esse quæ sunt secundum carnem. (*Matth.* 16.) *Non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis.* (*Jer.* 4.) Sapientes sunt ut faciant mala.

Secundo, ponit minorem secundi syllogismi, dicens, *qui vero sunt secundum spiritum*, id est, qui Spiritum Sanctum sequuntur, et secundum eum ducuntur (secundum illud *Gal.* 5. *Si spiritu ducimini non estis sub lege.*) *Sentiunt ea quæ sunt spiritus*, id est, qui habent rectum sensum in rebus spiritualibus, secundum illud (*Sap.* 1.) *Sent.te de Domino in bonitate.* Et horum ratio est, quia sicut Philosophus dicit in 3. Ethi. Qualis est unusquisque, talis finis videtur ei. Unde ille cujus est animus informatus per habitum bonum vel malum, existimat de fine secundum exigentiam illius habitus.

Tertio, ponit majorem primi syllogismi, dicens, *Nam prudentia carnis, etc.* Ad cujus intellectum oportet scire, quod prudentia est recta ratio agibilium, ut dicit Philosophus 6. Ethi. Recta autem ratio agendorum unum præsupponit et tria facit. Præsupponit enim finem qui est sicut principium in agendis, sicut et ratio speculativa præsupponit principia ex quibus demonstrat. Facit autem recta ratio agibilium tria. Nam primo recte consiliatur. Secundo, recte judicat de consiliatis. Tertio, recte et constanter præcipit quod consiliatum est. Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur quod aliquis præsupponat pro fine delectabile carnis, et quod consilietur et judicet et præcipiat ea, quæ conveniunt ad hunc finem. Unde talis prudentia, *est mors*, id est, causa mortis æternæ. (*Gal. ult.*) *Qui seminat in carne, de carne et metet corruptionem.*

Quarto, ponit majorem secundi syllogismi, dicens, *prudentia autem spiritus vita et pax.* Dicitur autem secundum prædicta prudentia spiritus, quando aliquis præsupposito fine spiritualis boni, consiliatur et judicat, et præcipit quæ ordinantur convenienter ad hunc finem. Unde talis prudentia est, *vita*, id est, causa vitæ, gratiæ et gloriæ. (*Gal. ult.*) *Qui seminat in spiritu, de spiritu et metet vitam æternam.* Et est, *pax*, id est, causa pacis. Nam pax causatur a Spiritu Sancto. (*Ps.* 118.) *Pax multa diligentibus legem tuam, Domine.* (*Gal.* 5.) *Fructus spiritus charitas, gaudium, et pax.*

LECTIO 2.

Probatur quod prudentia carnis sit mors, a qua prudentia, vere Christi fideles alieni sunt, ac ostenditur, eos per gratiam Christi sive per Spiritum Sanctum a pœna liberari et morte.

7. ***Quoniam sapientia carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest.***
8. ***Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.***
9. ***Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus.***
10. ***Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem:***
11. ***Quod si spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum ejus in vobis.***
12. ***Ergo fratres debitores sumus, non carni ut secundum carnem vivamus.***
13. ***Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.***

Supposuerat Apostolus in præcedentibus, quod prudentia carnis mors est, et hoc quidem nunc probare intendit. Et primo probat propositum. Secundo, ostendit fideles quibus scribit a tali prudentia esse alienos, ibi : *Vos autem, etc.* Circa primum duo facit. Primo propositum probat de prudentia carnis in abstracto. Secundo id quod de prudentia carnis dixerat, adaptat eis qui prudentiam carnis sequuntur, ibi : *Qui autem in carne, etc.* Circa primum ponit tria media, quorum posterius probat prius.

Per primum autem probat id quod supra positum est, sc., quod prudentia carnis sit mors, hoc modo, qui inimicatur Deo incurrit mortem. (*Luc.* 19.) *Verum tamen inimicos illos qui noluerunt me regnare supra se, adducite huc et interficite ante me.* Et hoc quia Deus vita nostra est. (*Deut.* 3.) *Ipse est enim vita tua.* Et ideo ille qui inimicatur Deo incurrit mortem, sed, *prudentia carnis inimica est Deo* : ergo prudentia carnis est causa mortis. Ubi notandum est, quod id quod supra dixerat prudentiam carnis nunc nominat carnis sapientiam, non quod idem sit sapientia simpliciter et prudentia, sed quia in rebus humanis est prudentia. (*Prov.* 10.) *Sapientia est viro prudentia.* Ad cujus intellectum sciendum, quod sapiens simpliciter dicitur qui cognoscit causam altissimam ex qua omnia dependent. Causa autem suprema simpliciter omnium Deus est. Unde sapientia simpliciter est cognitio divinarum rerum, ut Augustinus dicit in libro de Trinitate. (1 *Cor.* 3.) *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Dicitur autem sapiens in unoquoque genere qui cognoscit altissimam causam illius generis : sicut in arte ædificatoria dicitur sapiens, non ille qui scit dolare ligna et lapides, sed ille qui concipit et disponit convenientem formam domus : ex hoc enim totum artificium dependet, unde et Apostolus dicit, (1 *Cor.* 3.) *Ut sapiens architectus fundamentum posui.* Sic igitur sapiens in rebus humanis dicitur qui bonam æstimationem habens de fine humanæ vitæ, secundum hoc ordinat totam hu-

manam vitam, quod pertinet ad prudentiam. Et ita sapientia carnis est idem, quod carnis prudentia. De hac sapientia dicitur (*Jac.* 3.) *Non est desursum descendens*, sed terrena, animalis, diabolica. Dicitur autem hæc sapientia Deo inimica, quia contra legem Dei hominem inclinat. (*Job.* 15.) *Currit adversus Deum collo erecto et pingui service.*

Et ideo ad hoc probandum inducit aliud medium subdens, *Legi enim Dei non est subjecta.* Non enim potest aliquis Deum odire secundum quod in se est, cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, sed secundum hoc aliquis peccator Deum odit, quod præceptum divinæ legis, est contrarium suæ voluntati: sicut adulter odit Deum inquantum odit hoc præceptum, non mœchaberis. Et sic omnes peccatores inquantum nolunt subjici legi Dei, sunt inimici Dei. (2 *Par.* 19.) *His qui oderunt Deum amicitia jungeris.* Unde convenienter probat, quod prudentia vel sapientia carnis sit inimica Deo, quia non est subjecta legi Dei.

Probat autem hoc per tertium medium, dicens, *nec enim potest.* Prudentia enim carnis vitium est quoddam, ut ex prædictis patet: quamquam autem ille qui subjectus est vitio possit liberari a vitio et subjici Deo, secundum illud (*Supra* 6.) *Liberati a peccato servi facti Deo*: tamen ipsum vitium Deo subjici non potest, cum ipsum vitium sit aversio a Deo vel a lege Dei, sicut ille qui est niger potest fieri albus, sed ipsa nigredo nunquam potest fieri alba. Et secundum hoc dicitur (*Matth.* 7.) *Non potest arbor mala fructus bonos facere.* Ex quo patet quod non recte Manichæi ad confirmationem sui erroris hæc verba assumunt, volentes per hæc verba ostendere naturam carnis non esse a Deo, cum sit inimica Deo, nec possit Deo subjici. Non enim agit Apostolus hic de carne ista quæ est vitium hominis, ut dictum est.

Deinde cum dicit, *qui autem in carne, etc.* adaptat quod dixerat de prudentia carnis ad homines, quibus prudentia carnis dominatur dicens, *qui autem in carne sunt*, id est, qui concupiscentias carnis sequuntur per prudentiam carnis, quamdiu tales sunt, *Deo placere non possunt*, quia ut in (*Ps.* 146) dicitur, *beneplacitum est Deo super timentes eum.* Unde illi qui ei non subjiciuntur non possunt ei placere quamdiu tales sunt. Possunt autem desinere esse in carne secundum modum prædictum, et tunc Deo placebunt.

Deinde cum dicit, *Vos autem, etc.* ostendit eos, quibus loquitur esse immunes a prudentia carnis. Et circa hoc tria facit. Primo ponit fidelium statum, dicens, *Vos autem non estis in carne*, et sic patet non esse intelligendum de carnis natura. Romani enim, quibus loquebatur, mortales erant carne induti. Sed carnem accipit pro vitiis carnis secundum illud (1 *Cor.* 6.) *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.* Unde dicit, *Vos non estis in carne*, id est, non estis in vitiis carnis, quasi secundum carnem viventes. (1 *Cor.* 10.) In carne viventes, non secundum carnem militamus, *sed in spiritu*, id est, spiritum sequimini. (*Apoc.* 1.) Fui in spiritu dominica die. Secundo apponit conditionem, dicens, *Si tamen spiritus Dei habitat in vobis*, sc., per charitatem. (1 *Cor.* 3.) *Templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis.* Apponit autem hanc conditionem, quia quamvis in baptismo Spiritum Sanctum receperint, potuisset tamen contingere, quod per peccatum superveniens Spiritum Sanctum ami-

;, de quo dicitur (*Sap.* 1.) *Quod*
itur a superveniente iniquitate.
ostendit conditionem hanc opor-
ı eis extare, dicens: *Si quis spi-*
Christi non habet hic non est
icut non est membrum corporis
ıer spiritum corporis non vivifi-
ita non est membrum Christi,
piritum Christi non habet. (1
4.) In hoc scimus quoniam ma-
nobis, quoniam de spiritu suo
ıobis. Est autem notandum, quod
est spiritus Christi, et Dei pa-
ed dicitur Dei patris inquantum
re procedit, dicitur spiritus
i, inquantum procedit a filio.
etiam Dominus ubique attribuit
imul sibi et patri, sicut (*Joan.*
aracletus Spiritus Sanctus, quem
pater in nomine meo. Item cum
ıt paracletus quem ego mittam
a patre, etc.
nde cum dicit, *si autem Christus,*
tendit, quod per gratiam Christi
er Spiritum Sanctum liberamur
ıa. Et primo ostendit, quod libe-
: per Spiritum Sanctum in futuro
te corporali. Secundo, quod inte-
n hac vita adjuvamur a Spiritu
o, contra infirmitates præsentis
ibi: *Similiter autem, etc.* Circa
ım tria facit. Primo proponit quod
lit. Secundo ex hoc infert quod-
corollarium, ibi: *Ergo fratres*,
'ertio probat propositum, ibi:
ımque enim, etc. Circa primum
lerandum est, quod supra men-
n fecerat de spiritu Dei, et de
u Christi, quamvis sit unus et
spiritus. Primo ergo ostendit
consequamur ex spiritu, ex hoc,
est Christi. Secundo ostendit
consequamur ex eo inquantum
piritus Dei patris, ibi: *Quod si*
us ejus, etc. Dicit ergo: dictum
uod si quis spiritum Christi non
habet, hic non est ejus, unde cum vos
sitis Christi, spiritum Christi habetis:
et ipsum Christum in vobis habitantem
per fidem secundum illud (*Ephes.* 3.)
Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Si autem Christus sic in
vobis est, oportet vos Christo esse
conformes. Christus autem sic venit in
mundum, ut quantum ad spiritum esset plenus gratia et veritate, et tamen
quantum ad corpus habet similitudinem carnis peccati, ut supra dictum
est. Unde et hoc oportet esse in vobis,
quod *corpus quidem*, vestrum, *propter peccatum*, quod adhuc manet in carne
vestra, *mortuum est*, id est, necessitati
mortis addictum, sicut (*Gen.* 2.) dicitur: *Quacumque die comederitis, morte moriemini*, id est, necessitati mortis addicti eritis. *Spiritus vero vivit*;
qui jam revocatus est a peccato, secundum illud (*Ephes.* 4.) *Renovamini spiritu mentis vestræ:* vivit vita gratiæ, *propter justificationem*, per quam
justificatur a Deo. (*Gal.* 2.) *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei.* (*Supra* 1.) *Justus ex fide vivit.*

Deinde cum dicit, *Quod si spiritus, etc.* ostendit quid consequamur in Spiritu Sancto inquantum est spiritus patris, dicens: *Quod si habitat in vobis spiritus ejus*, sc. Dei patris qui suscitavit Jesum Christum a mortuis. (*Ps.*)
Tu autem, Domine, miserere mei et resuscita me. (*Act.* 3.) *Hunc Deus suscitavit, etc.* Et tamen ipse Christus propria virtute resurrexit, quia eadem
est virtus patris et filii, consequens
est, quod id quod Deus pater fecit in
Christo, faciat etiam in nobis. Et hoc
est quod subdit, qui suscitavit Jesum
Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra. Non dicit mortua,
sed mortalia; quia in resurrectione
non solum a corporibus vestris aufe-

retur, quod sint mortua, id est, necessitatem mortis habentia, sed etiam, quod sint mortalia, id est, potentia mori, quale fuit corpus Adam ante peccatum. Nam post resurrectionem corpora nostra erunt penitus immortalia. (*Is.* 26.) *Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent, etc.* (*Oseæ* 6.) *Vivificabit nos post duos dies.* Et hoc, *Propter inhabitantem spiritum ejus*, in nobis, id est in virtute Spiritus Sancti in nobis habitantis. (*Ezech.* 37.) *Hæc dicit Dominus Deus ossibus his:* Ecce ego intromittam in vobis spiritum, et vivetis. Et hoc propter, *Inhabitantem spiritum*, id est, propter dignitatem quam corpora nostra habent, eo quod fuerunt receptacula Spiritus Sancti. (1. *Cor.* 6.) *Nescitis, quod membra vestra templum sunt Spiritus Sancti.* Illi vero, quorum membra non fuerunt templum spiritus, resurgent, sed habebunt corpora passibilia.

Deinde cum dicit, *Ergo debitores, etc.* concludit corollarium ex dictis. Et primo ponit conclusionem. Secundo rationem assignat, ibi: *Si enim, etc.* Dicit ergo primo: Dictum est, quod per Spiritum Sanctum multa bona nobis proveniunt, et quod ex prudentia carnis sequitur mors: ergo debitores sumus Spiritui Sancto propter beneficia ab eo recepta, ut vivamus secundum spiritum, et non secundum carnem. (*Gal.* 5.) *Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.*

Deinde cum dicit, *Si enim secundum carnem:* assignat rationem conclusionis præmissæ. Et primo quantum ad carnem, dicens, *Si enim secundum carnem vixeritis*, sc. sequendo concupiscentias carnis, *Moriemini*, sc. morte culpæ in præsenti, et morte damnationis in futuro. (1 *Tim.* 5.) *Quæ in delitiis vivens mortua est.* Secundo assignat rationem quantum ad spiritum, dicens, *Si autem spiritu*, id est, per spiritum, sc. *Mortificaveritis facta carnis*, id est opera quæ ex concupiscentia carnis proveniunt, *Vivetis*, vita gratiæ in præsenti, et vita gloriæ in futuro. (*Col.* 3.) *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram.* (*Gal.* 5.) *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.*

LECTIO 3.

Probat quomodo per Spiritum Sanctum datur nobis gloriæ vita, qui spiritum filiorum non servorum accepimus, ostenditurque quomodo simus Dei hæredes, cum Deus nunquam moriatur, ac qua de causa hujusmodi gloriæ vita differtur.

14. *Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei.*

15. *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: abba pater.*

16. *Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.*

17. *Si autem filii et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Si tamen compatimur, ut et conglorificemur.*

Postquam Apostolus proposuit, quod per Spiritum Sanctum dabitur nobis vita gloriosa, quæ omnem mortalitatem a corporibus nostris excludet, hic probationem inducit. Et primo ostendit, quod per Spiritum Sanctum

hujusmodi gloriosa vita datur. Secundo ostendit causam quare differtur, ibi : *Si tamen compatimur, etc.*

Circa primum ponit talem rationem. Quicumque sunt filii Dei consequuntur æternitatem gloriosæ vitæ : sed quicumque reguntur Spiritu Sancto, sunt filii Dei ; ergo quicumque reguntur Spiritu Sancto, consequuntur hæreditatem gloriosæ vitæ. Primo ergo ponit minorem prædictæ rationis. Secundo majorem, ibi : *Si autem, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi : *Non enim accepistis, etc.*

Circa primum duo consideranda sunt. Primo quidem quomodo aliqui aguntur a spiritu Dei, et potest sic intelligi, *Quicumque spiritu Dei aguntur*, id est, reguntur sicut a quodam ductore et directore, quod quidem in nobis facit spiritus, sc. inquantum illuminat nos interius quid facere debeamus. (*Ps.* 142.) *Spiritus tuus bonus deducet me, etc.* Sed quia ille qui ducitur, ex seipso non operatur, homo autem spiritualis non tantum instruitur a Spiritu Sancto quid agere debeat, sed etiam cor ejus a Spiritu Sancto movetur : ideo plus intelligendum est in hoc, quod dicitur, *Quicumque spiritu Dei aguntur*. Illa enim agi dicuntur, quæ quodam superiori instinctu moventur. Unde de brutis dicimus, quod non agunt, sed aguntur : quia a natura moventur et non ex proprio motu ad suas actiones agendas. Similiter autem homo spiritualis non quasi ex motu propriæ voluntatis principaliter : sed ex instinctu Spiritus Sancti inclinatur ad aliquid agendum, secundum illud (*Is.* 56.) *Cum venerit quasi fluvius violentus quem spiritus Dei cogit.* Et (*Luc.* 4.) Quod Christus agebatur a spiritu in deserto. Non tamen per hoc excluditur quin viri spirituales, per voluntatem et liberum arbitrium operentur, quia ipsum motum voluntatis et liberi arbitrii Spiritus Sanctus in eis causat, secundum illud (*Phil.* 2.) *Deus est qui operatur in vobis velle et perficere.*

Secundo considerandum est, quomodo illi qui spiritu Dei aguntur sunt filii Dei. Et hoc est manifestum ex similitudine filiorum carnalium, qui per semen carnale a patre procedentes generantur. Semen autem spirituale a patre procedens, est Spiritus Sanctus. Et ideo per hoc semen, aliqui homines in filios Dei generantur. (1 *Joan.* 3.) *Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit, quoniam semen Dei manet in eo.*

Deinde cum dicit, *Non enim accepistis, etc.* probat propositum, sc. quod Spiritum Sanctum accipientes sint homines filii Dei, et hoc tripliciter. Primo quidem ex distinctione donorum Spiritus Sancti. Secundo ex confessione nostra, ibi : *In quo clamamus, etc.* Tertio ex testimonio spiritus, ibi : *Ipse enim spiritus.* Circa primum considerandum est, quod Spiritus Sanctus duos effectus facit in nobis : unum quidem timoris. (*Is.* 11.) *Replebit eum spiritus timoris Domini.* Alium amoris. (*Supra* 5.) *Charitas Dei diffusa est per Spiritum Sanctum in cordibus nostris qui datus est nobis.* Timor autem facit servos, non autem amor. Ad cujus evidentiam considerari oportet, quod timor habet duo objecta, sc. malum quod quis timendo refugit, et illud a quo sibi hoc malum imminere videt.

Dicitur enim homo timere et occisionem et regem qui potest occidere. Contingit autem quandoque quod malum quod quis refugit, est contrarium bono corporali vel temporali, quod quis interdum inordinate amat et refugit pati ab aliquo homine temporali.

Et hic est timor humanus vel mundanus : et hic non est a Spiritu Sancto. Et hunc prohibet Dominus. (*Matth.* 10.) *Nolite timere eos qui corpus occidunt.*

Alius autem est timor qui refugit malum, quod contrariatur naturæ creatæ, sc. malum pœnæ, sed tamen refugit hoc pati a causa spirituali, sc. a Deo, et hic timor est laudabilis quantum ad hoc saltem, quod Deum timet. (*Deut.* 5.) *Quis det eos talem habere mentem ut timeant me ?* Et secundum hoc a Spiritu Sancto est. Sed inquantum talis timor non refugit malum quod opponitur bono spirituali, sc. peccatum, sed solum pœnam, non est laudabilis. Et istum defectum non habet a Spiritu Sancto, sed ex culpa hominis, sicut et fides informis quantum ad id, quod est fidei, est a Spiritu Sancto, non autem ejus informitas. Unde et si per hujusmodi timorem aliquis bonum faciat, non tamen bene facit, quia non facit sponte, sed coactus metu pœnæ, quod proprie est servorum. Et ideo timor iste proprie dicitur servilis, quia serviliter facit hominem operari.

Est autem tertius timor qui refugit malum quod opponitur bono spirituali, sc. peccata vel separationem a Deo, et hoc quidem timet incurrere ex justa Dei vindicta: Et sic quantum ad utrumque objectum respicit rem spiritualem, sed tamen cum hoc habet oculum ad pœnam. Et iste timor dicitur esse initialis, quia solet esse in hominibus in initio suæ conversionis. Timent enim pœnam propter peccata præterita, et timent separari a Deo per peccatum propter gratiam charitati infusam. Et de hoc dicitur in (*Ps.* 110.) *Initium sapientiæ timor Domini.*

Est autem quartus timor, qui ex utraque parte oculum habet solum ad rem spiritualem, quia nihil timet nisi a Deo separari. Et iste timor est sanctus qui permanet in sæculum sæculi, ut in Ps. dicitur. Sicut autem timor initialis causatur ex charitate imperfecta: ita hic timor causatur ex charitate perfecta. (1 *Joan.* 4.) *Perfecta charitas foras mittit timorem.* Et ideo timor initialis et timor castus non distinguuntur contra amorem charitatis, qui est causa utriusque, sed solum timor pœnæ : quia sicut hic timor facit servitutem, ita amor charitatis facit libertatem filiorum. Facit enim hominem voluntaria ad honorem Dei operari, quod est proprie filiorum. Lex igitur vetus data est in timore, quod significabant tonitrua et alia hujusmodi, quæ facta sunt in datione veteris legis, ut dicitur (*Exod.* 19.) Et ideo dicitur (*Hebr.* 12.) Et ita terribile erat quod videbatur. Et ideo lex vetus per inflictionem pœnarum inducens ad mandata Dei servanda, data est in spiritu servitutis. Unde dicitur (*Gal.* 4.) *Unum quidem in monte Sina in servitutem generans.* Et ideo hic dicit, Recte dictum est, quod, *Qui spiritu Dei aguntur, etc.* Non enim iterum in nova lege, sicut in veteri lege fuit, *Accepistis spiritum servitutis in timore*, sc. pœnarum, quem timorem Spiritus Sanctus faciebat : *Sed accepistis spiritum*, sc. charitatis, qui est, *Adoptionis filiorum*, id est, per quem adoptamur in filios Dei. (*Gal.* 4.) *Ut adoptionem filiorum reciperemus.* Non autem hoc dicitur quasi sit alius et alius spiritus, sed quia idem est spiritus, sc. qui in quibusdam facit timorem servilem quasi imperfectum, in aliis facit amorem quasi quoddam perfectum.

Deinde cum dicit, *In quo clamamus, etc.* manifestat idem per nostram confessionem. Profitemur enim nos patrem habere Deum instructi a Domi-

no cum dicimus orantes, Pater noster qui es in cœlis, ut habetur (*Matth.* 6.) Hoc autem convenit dicere non solum Judæis, sed etiam Gentibus. Et ideo duo ponit idem significantia, sc. *Abba*, quod est Hebræum, et, *Pater*, quod est Latinum vel Græcum, ut ostendat hoc ad utrumque populum pertinere. Unde et Dominus (*Marc.* 14.) *Abba pater omnia possibilia sunt tibi.* (*Jer.* 3.) *Patrem vocabis me.* Hoc autem dicimus non tantum sono vocis, quantum intentione cordis, quæ quidem propter sui magnitudinem clamor dicitur, sicut et ad Moysem tacentem dicitur. (*Exod.* 19.) Quid clamas ad me sc. intentione cordis? Sed ista magnitudo intentionis, ex affectu filialis amoris procedit, quem in nobis, sc. facit. Et ideo dicit: In quo, sc. Spiritu Sancto clamamus : Abba pater. Unde (*Is.* 6.) dicitur quod seraphim qui interpretantur ardentes, quasi igne Spiritus Sancti clamabant alter ad alterum.

Deinde cum dicit, *Ipse enim spiritus, etc.* ostendit idem ex testimonio Spiritus Sancti, ne forte aliquis dicat, quod in nostra confessione decipimur; unde dicit, Ideo dico, quod in Spiritu Sancto, *Clamamus : Abba Pater.* Ipse enim spiritus testimonium reddit quod sumus filii Dei, hic autem testimonium reddit non quidem exteriore voce ad aures hominum; sicut pater protestatus est de filio suo (*Matth.* 3.) sed reddit testimonium per effectum amoris filialis, quem in nobis facit. Et ideo dicit quod *testimonium reddit*, non auribus, Sed *spiritui nostro, etc.* (*Act.* 3.) *Nos testes sumus horum verborum.*

Deinde cum dicit, *Si autem filii, etc.* ponit majorem et primo ostendit quod filiis debetur hæreditas dicens. Si autem aliqui filii per spiritum, sc. sequitur etiam quod sint hæredes, quia non solum filio naturali, sed etiam adoptivo debetur hæreditas. (1 *Pet.* 1.) *Regeneravit nos in spem vivam in hæreditatem, etc.* (*Ps.* 15.) *Hæreditas mea præclara est mihi.* Secundo ostendit quæ sit ista hæreditas. Et primo describit eam quantum ad Deum patrem dicens : *Hæredes quidem Dei.* Dicitur autem aliquis hæres alicujus existere, qui principalia ejus bona percipit seu adipiscitur, non autem qui aliqua munuscula recipit, sicut legitur (*Gen.* 25.) Quod Abraham dedit cuncta quæ possedit Isaac, filiis autem concubinarum largitus est munera. Bonum autem principale quo Deus dives est, est ipsemet. Est enim dives per seipsum, et non per aliquid aliud, quia extrinsecorum bonorum non indiget, ut dicitur in (*Ps.* 15.) Unde ipsum Deum adipiscuntur filii Dei pro hæreditate. Unde (*Ps.*) *Dominus pars hæreditatis meæ.* Thren. tertio. Pars mea Dominus dicit anima mea.

Sed cum filius hæreditatem non adipiscatur nisi patre defuncto, videtur quod homo non possit esse hæres Dei, qui nunquam decedit. Dicendum est autem, quod illud habet locum in bonis temporalibus, quæ simul a multis possideri non possunt, et ideo necesse est unum decedere ut alius succedat : sed bona spiritualia simul a multis haberi possunt, et ideo, non oportet patrem decedere ut filii sint hæredes. Potest tamen dici, quod Deus decedit nobis inquantum est in nobis per fidem : erit autem nostra hæreditas, inquantum videbimus eum per speciem. Secundo describit hanc hæreditatem ex parte Christi, dicens, *Cohæredes autem Christi*, quia ipse cum sit principalis filius a quo nos filiationem participamus, ita est principalis hæres, cui in hæreditate conjungimur. (*Matth.*

22.) *Hic est hæres, etc.* (*Mich.* 1.) *Adhuc hæredem adducam tibi.*

Deinde cum dicit, *Si tamen compatimur, etc.* ostendit causam dilationis hujus vitæ gloriosæ. Et primo ponit causam ex parte passionum. Secundo præeminentiam gloriæ ad passiones, ibi : *Existimo enim, etc.* Circa primum considerandum est quod Christus qui est principalis hæres ad hæreditatem gloriæ pervenit per passiones. (*Luc. ult.*) *Nonne oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam?* Non autem nos faciliori modo debemus hæreditatem adipisci. Et ideo nos etiam oportet per passiones ad illam hæreditatem pervenire. (*Act.* 14.) *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.* Non enim statim immortale et impassibile corpus accipimus, ut simul cum Christo pati possimus. Unde dicit, *Si tamen compatimur*, id est, simul cum Christo patienter sustinemus tribulationes hujus mundi, ut et cum Christo *glorificemur.* (2 *Tim.* 2.) *Si commortui sumus et conregnabimus.*

LECTIO 4.

Ostenditur gloriæ futuræ excellentia super hujus sæculi passiones, quam omnis creatura ingemiscens expectat.

18. *Existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.*
19. *Nam expectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei expectat.*
20. *Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe.*
21. *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.*
22. *Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc.*

Postquam Apostolus demonstravit et dixit, quod per gratiam Christi liberamur, nunc assignat causam dilationis immortalis vitæ, quæ est hæreditas filiorum Dei, ex eo quod oportet nos Christo compati, ut ad ejus gloriæ societatem perveniamus. Et quia posset aliquis dicere onerosam esse hæreditatem hujusmodi, et quam non potest, nisi per tolerantiam passionum perveniri, ideo hic ostendit excellentiam futuræ gloriæ ad passiones præsentis temporis. Et primo ponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi : *Nam expectatio, etc.* Dicit ergo primo, dictum est quod oportet nos pati, ut et glorificemur, nec debemus refugere passiones, ut gloriam habeamus. Existimo enim ego qui utrumque expertus sum. (*Eccl.* 34.) *Vir in multis expertus, cogitabit multa.* Ipse abundanter passiones sustinuit : secundum illud (2. *Cor.* 11.) *In laboribus et carceribus abundantius.* Ipse etiam futuræ gloriæ contemplator fuit, secundum illud (2. *Cor.* 12.) *Raptus in paradisum, et audivit arcana verba, etc.* Hoc inquam existimo quod *Passiones hujus temporis*, non sunt passiones *condignæ ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.* Ubi quatuor ponit ad ostendendum excellentiam illius gloriæ. Primo quidem designat ejus æternitatem, cum dicit, *Ad futuram*, sc. post hoc tempus; nihil autem est post hoc tempus nisi æternitas. Unde illa gloria excedit passiones hujus temporis, sicut æternum

temporale. (2 *Cor.* 4.) *Id enim quod in præsenti est momentaneum, et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Secundo designat ejus dignitatem, cum dicit, *Gloriam*, quæ claritatem quamdam dignitatis insinuat. (*Ps.* 149.) *Exultabunt sancti in gloria.* Tertio designat manifestationem, cum dicit, *Quæ revelabitur.* Nunc enim gloriam quidem habent sancti, sed occultatam in conscientia. (2 *Cor.* 1.) *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Tunc autem gloria illa in conspectu omnium revelabitur, et bonorum et malorum, de quibus dicitur (*Sap.* 5.) *Mirabuntur in subitatione insperatæ salutis.* Quarto designat ejus veritatem, cum dicit, *In nobis*, Gloria enim hujus mundi vana est: quia est in his quæ sunt extra hominem, puta in apparatu divitiarum et in opinione hominum. (*Ps.* 48.) *In multitudine divitiarum suarum gloriantur.* Sed illa gloria erit de eo quod est intra hominem: secundum illud (*Luc.* 17.) *Regnum Dei intra vos est.* Sic igitur passiones hujus temporis, si secundum se considerentur, multum deficiunt a quantitate hujus gloriæ. (*Is.* 54.) *Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te.* Sed si considerentur hujusmodi passiones inquantum eas aliquis voluntarie sustinet propter Deum ex charitate, quam in nobis spiritus facit, sic ex condigno per hujusmodi passiones homo meretur vitam æternam. Nam Spiritus Sanctus est fons, cujus aquæ, id est, effectus saliunt in vitam æternam, ut dicitur (*Joan.* 4.)

Deinde cum dicit, *Nam expectatio creaturæ, etc.* ostendit propositum per excellentiam illius gloriæ. Et primo ex expectatione creaturæ. Secundo ex expectatione Apostolorum, ibi: *Non solum autem, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit expectationem creaturæ. Secundo manifestat eam, ibi: *Vanitati enim, etc.*

Dicit ergo primo. Dictum est quod etiam futura gloria excedit passiones præsentes. Et tamen hoc manifestum est. Nam expectatio creaturæ, id est, ipsa creatura, expectans *Expectat revelationem filiorum Dei:* quia ut dicitur (1 *Joan.* 3.) *Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus.* Occultatur enim dignitas divinæ filiationis in sanctis propter exteriores passiones, sed postmodum revelabitur illa dignitas, quando immortalem et gloriosam vitam suscipient, ita quod ex persona impiorum dicitur (*Sap.* 5.) *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei.* Dicit autem expectatio expectat, ut talis geminatio intensionem expectationis designet, secundum illud (*Ps.* 39.) *Expectans expectavi Dominum.* Sciendum est autem quod creatura hic tripliciter accipi potest.

Uno modo homines justi, qui specialiter creatura Dei dicuntur. Vel quia permanent in bono, in quo creati sunt. Vel propter excellentiam, quia omnis creatura quodammodo eis deservit. (*Jac.* 1.) *Voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus.* Hæc autem creatura, id est, homo justus, expectat revelationem gloriæ filiorum Dei, tanquam præmium sibi promissum. (*Tit.* 2.) *Expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei.*

Secundo potest dici creatura ipsa humana natura, quæ subjicitur bonis gratiæ, quæ quidem in hominibus injustis nondum justificata est, sed est sicut informis. In hominibus autem jam justificatis est quidem partim formata per gratiam, sed tamen est adhuc

informis respectu illius formæ, quam est acceptura per gloriam. Sic igitur ipsa creatura, id est, nos ipsi, secundum quod consideramur in bonis naturæ, *expectat revelationem gloriæ filiorum Dei*. Quod etiam nobis competit per gratiam, sicut si dicamus quod materia expectat formam, vel colores expectant completionem imaginis, sicut dicit Gloss. (*Job.* 14.) *Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea*.

Tertio modo potest intelligi de ipsa creatura sensibili, sicut sunt elementa hujus mundi: secundum illud (*Sap.* 13.) *A magnitudine speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit eorum creator videri*. Hujusmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat: nam expectatio creaturæ sensibilis, secundum quod est a Deo, ordinatur ad aliquem finem, quod quidem contingit dupliciter. Uno modo secundum quod Deus imprimit aliquam formam et virtutem naturalem hujusmodi creaturæ, ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem, puta si dicamus, quod arbor expectat fructificationem, et ignis expectat locum sursum. Alio modo creatura sensibilis ordinatur a Deo ad aliquem finem qui superexcedit formam naturalem ipsius. Sicut enim humanum corpus induetur quadam forma gloriæ supernaturali, ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum Dei, quamdam novitatem gloriæ consequetur: secundum illud (*Apoc.* 21.) *Vidi cœlum novum et terram novam*. Et per hunc modum creatura sensibilis expectat revelationem gloriæ filiorum Dei.

Deinde cum dicit, *Vanitati enim, etc.* manifestat prædictam expectationem. Et primo ponit necessitatem expectandi. Secundo expectationis terminum, ibi: *Quia ipsa creatura, etc.* Tertio expectationis signum, ibi: *Scimus enim quod omnis creatura, etc.* Necessitas autem expectandi est ex defectu, cui subjacet creatura. Cui enim nihil deficit, non habet necesse aliquid expectare. Defectum autem creaturæ ostendit, dicens: *Vanitati enim creatura subjecta est*. Et siquidem per creaturam intelligatur homo justus, sic intelligitur subjici vanitati, id est, istis rebus corporalibus, quæ sunt mutabilia et caduca.

Unde dicitur vana, secundum illud (*Eccl.* 1.) *Vanitas vanitatum et omnia vanitas*. Subjicitur autem eis propter necessitatem præsentis vitæ, circa ea occupationem habens, non tamen volens, quia hujusmodi temporalia non amat, sicut illi contra quos dicitur in (*Ps.* 4.) *Ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium?* Sed tamen hujusmodi vanitati subjicitur talis creatura propter eum, id est, propter ordinationem Dei qui subjecit eam, id est, hominem justum hujusmodi sensibilibus creaturis, et tamen, *in spe*, ut sc. quandoque a tali occupatione homo liberetur, *in resurrectione*, sc., quando neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cœlo. (*Matth.* 22.) Si vero intelligatur creatura ipsa humana natura, sic, *est subjecta vanitati*, id est, passibilitati, secundum illud (*Ps.* 38.) *Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens*. Non tamen *volens*, quia talis vanitas est humanæ naturæ in pœnam inflicta. Pœna autem est involuntaria, sicut et culpa voluntaria, sed tamen hujusmodi passionibus humana natura subjicitur, *propter eum*, id est, propter sententiam Dei, *qui subjecit eam*, sc. humanam naturam defectibus: sed tamen, *in spe*, quandoque evadendi hujusmodi passiones. (*Is.* 28.) *Non in perpetuum triturans triturabit*. Si autem intelligatur de creatura sensibili, sic talis creatura

subjecta est vanitati, id est, mutabilitati, *non volens*. Hujusmodi enim defectus, qui consequuntur mutabilitatem sicut corruptio et senium et alia hujusmodi, sunt contra naturam particularem hujus vel illius rei, cujus appetitus est ad conservationem, licet sint secundum naturam universalem. Sed nihilominus hujusmodi vanitati creatura sensibilis subjicitur, *propter eum*, id est, propter ordinationem Dei, *qui subjecit eam in spe*, id est, in expectatione gloriosæ novitatis, ut supra dictum est.

Deinde cum dicit, *Quia et ipsa creatura, etc.* ostendit terminum prædictæ expectationis. Non enim est vana ejus expectatio vel spes, *quia ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Et si quidem per creaturam intelligatur homo justus, per servitutem corruptionis intelligitur cura quærendi victum et vestitum, et alia, quibus servitur nostræ mortalitati, quæ est quædam servitus, a qua liberabuntur sancti tendentes in libertatem gloriæ filiorum Dei. Qui, quamvis nunc habeant libertatem justitiæ, quæ est a servitute peccati, nondum tamen habent libertatem gloriæ, quæ est a servitute miseriæ. (*Job* 39.) *Quis dimisit onagrum liberum*? Si vero per creaturam intelligatur humana natura, ipsa, *liberabitur a servitute corruptionis*, id est, (ad litteram) a passibilitate et corruptione, et hoc tendens in libertatem gloriæ filiorum Dei, quæ est non solum a culpa, sed etiam a morte, secundum illud (1 *Cor.* 15.) *Absorpta est mors in victoria*. Si vero intelligatur de creatura sensibili, sic ipsa creatura, *liberabitur a servitute corruptionis*, id est, mutabilitatis: quia in qualibet mutatione est aliqua corruptio, ut Augustinus dicit, et etiam Philosophus in 8 Physi. c. 13. et hoc in libertatem gloriæ filiorum Dei, quia hoc etiam libertati gloriæ filiorum Dei congruit, ut sicut ipsi sunt innovati, ita etiam eorum habitatio innovetur. (*Is.* 65.) *Ego creo cœlos novos et terram novam, et non erunt in memoria priora*, id est, prior mutabilitas creaturæ. Dicit autem, quia et ipsa, etc. secundum primum sensum. Ac si dicat: Non solum nos Apostoli, sed etiam alii justi. In sensu autem secundo, non solum justi, sed etiam ipsa humana natura, quæ in quibusdam nondum est renovata per gratiam. In tertio autem sensu intelligendum est, ac si dicatur: Non solum homines, sed alia creatura.

Deinde cum dicit: *Scimus enim, etc.* ponit signum expectationis, dicens: Scimus enim nos Apostoli per Spiritum Sanctum instructi, et etiam per experimentum, *quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc*. Quod quidem si intelligatur de creatura sensibili, habet difficultatem. Primo quidem quantum ad hoc quod dicit. *Ingemiscit et parturit*, hoc enim convenire videtur non nisi creaturæ rationali, sed potest sic exponi, ut hoc quod dicit, *ingemiscit*, idem sit ei quod dixit, *non volens*. In illis enim ingemiscimus, quæ nostræ voluntati repugnant Sic ergo inquantum defectus creaturæ sensibilis sunt contra naturalem appetitum particularis naturæ, dicitur ipsa creatura sensibilis ingemiscere, quod autem dicit, *parturit*, idem est ei quod supra dixerat, *Expectat*. Nam, parturitio est via ad prolem producendam. Secundum autem dubium est in hoc quod dicit, *omnis creatura*, quia sic etiam includerentur corpora cœlestia. Unde et Glossa dicit, quod sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia, sed

exponendum est ut labor accipiatur pro motu, sicut et requies quandoque accipitur pro cessatione ab opere, sicut Deus die septima requievisse dicitur (*Gen.* 1.) Et secundum hoc, per gemitum intelligitur corruptio, quæ ammiscetur motui locali, prout, sc. desinit esse in hoc, ubi et incipit esse in alio. Per parturitionem autem intelligitur ordinatio cœlestium corporum ad eorum innovationem. Si vero exponatur de hominibus, sic dicitur humana natura, *omnis creatura*, quia participat cum omni creatura, cum spirituali quidem quantum ad intellectum, cum animali quantum ad corporis animationem, cum corporali quantum ad corpus. Hæc ergo creatura, id est, homo, *ingemiscit*, partim propter mala quæ patitur, partim propter bona sperata quæ differuntur. (*Thren.* 1.) *Multi gemitus mei. Parturit* autem, quia cum quadam afflictione animi sustinet dilationem gloriæ expectatæ. (*Prov.* 13.) *Spes quæ differtur, affligit animam.* (*Joan.* 16.) *Mulier cum parit, tristitiam habet.* (*Ps.* 41.) *Ibi dolores ut parturientis.*

Dicit autem, *usque adhuc*, quia gemitus non est ablatus per nos justificationem, sed manet, *usque* *huc*, id est, usque ad mortem, *usque adhuc*, quia et si aliqui jam liberati qui sunt in gloria, a tamen nos sumus residui. Vel *adhuc*, quia non solum antiqui p qui fuerunt ante Christum, sed adhuc tempore gratiæ eadem pati (2 *Pet.* 3.) dicitur ex persona in rum. *Ubi est nunc promissio au ventus ejus? Ex quo patres dormie omnia sic perseverant ab initio turæ.* Est autem sciendum quod tura Dei potest dici omne illud, sub Deo est: aliqui voluerunt pra verba exponere de qualibet crea etiam de angelis sanctis: sed val conveniens est, ut ipsi dicantur tati subjecti, aut ingemiscere et turire, cum ipsi jam habeant gl ejus cujus similitudinem expecta secundum illud (*Matth.* 22.)... *sicut angeli Dei in cœlis:* et ideo venientius secundum prædicta nitur.

LECTIO 5.

Gloriæ futuræ magnitudo ostenditur, ex expectatione Apostolorum, q patientiam expectantes, non vident, et sperant.

23. *Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.*
24. *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat?*
25. *Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.*
26. *Similiter autem et spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis ge inenarrabilibus.*
27. *Qui autem scrutatur corda, sc desiderat spiritus, quia sec Deum postulat pro sanctis.*

Supra ostendit Apostolus ex tiam futuræ gloriæ ex expec creaturæ, nunc ostendit idem pectatione Apostolorum. Non potest esse parvum quod a mag ris expectatur tam anxie. Et cir duo facit. Primo proponit quod

dit. Secundo probat propositum, ibi: *spe enim, etc.*

Circa primum tria facit. Primo proponit dignitatem expectantium, cum dicit, *non solum autem illa*, sc. creatura, expectat gloriam filiorum Dei, *sed et nos ipsi*, sc. Apostoli, *habentes primitias Spiritus Sancti*, quia sc. Spiritum Sanctum et tempore prius, et cæteris abundantius Apostoli habuerunt, sicut et in fructibus terræ illud quod primo ad maturitatem pervenit, est pinguius et magis acceptum. (*Jer.* 2.) *Sanctus Israel Domino primitiæ frugum ejus.* (*Hebr.* 12.) *Accessistis ad ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cœlestibus.* Ex quo patet quod Apostoli sunt omnibus aliis sanctis, quacumque prærogativa præfulgeant, sive virginitatis, sive doctrinæ, sive martyrii, præferendi, tamquam abundantius Spiritum Sanctum habentes.

Sed potest aliquis dicere, quod quidam alii sancti majora tormenta sustinuerunt, et majores austeritates propter Christum, quam Apostoli. Sed sciendum est quod magnitudo meriti principaliter et respectu essentialis præmii, attenditur secundum charitatem. Consistit enim præmium essentiale in gaudio quod habetur de Deo. Manifestum est autem, quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant. Unde et illam visionem beatam Dominus suo dilecto promittit, dicens (*Joan.* 14.) *Si quis diligit me, diligetur a patre meo: et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Sed secundum quantitatem operum, meretur homo præmium accidentale, quod est gaudium de talibus operibus. Apostoli ergo, illa opera quæ fecerunt, ex majori charitate fecerunt, ex qua habebant cor ad multa majora facienda si fuisset opportunum. Si autem dicat aliquis, potest tantum quis conari quod habebit æqualem charitatem cum Apostolis. Dicendum, quod charitas hominis non est a seipso, sed ex gratia Dei, quæ datur unicuique secundum mensuram donationis Christi, ut dicitur (*Ephes.* 4.) Unicuique autem dat gratiam proportionatam ei ad quod eligitur, sicut homini Christo data est excellentissima gratia, quia ad hoc est electus, ut ejus natura in unitatem personæ divinæ assumeretur, et post eum habuit maximam plenitudinem gratiæ beata Maria, quæ ad hoc est electa ut esset mater Christi. Inter cæteros autem ad majorem dignitatem sunt electi Apostoli, ut sc. immediate ab ipso Christo accipientes, aliis traderent ea, quæ pertinent ad salutem, et sic in eis ecclesia quodammodo fundaretur, secundum illud (*Apoc.* 21.) *Murus habebat fundamenta duodecim, et nomina Apostolorum erant in eis scripta*: et ideo dicitur (1 *Cor.* 12.) *Deus posuit in Ecclesia primum quidem Apostolos.* Et ideo Deus eis abundantiorem gratiam præ cæteris tribuit. Secundo ponit anxietatem expectationis, cum dicit, *et ipsi intra nos gemimus.* Qui quidem gemitus designat afflictionem ex dilatione rei cum magno desiderio expectatæ, secundum illud (*Prov.* 12.) *Spes quæ differtur, affligit animam.* (*Ps.* 6.) *Laboravi in gemitu meo.* Iste autem gemitus, non est tam exterius, quam interius, tum quia ex interiori cordis affectu procedit, tum quia est propter interiora bona: Unde signanter dicit, intra nos. Thren. 1. Multi gemitus mei.

Tertio ponit rem expectatam, dicens, *adoptionem filiorum Dei expectantes*, id est, completionem hujus adoptionis. Inchoata enim est hujusmodi adoptio per Spiritum Sanctum justificantem animam. (*Supra eodem.*) Accepistis spiritum adoptionis filio-

divina punitio procedit, *quidem ex uno*, scilicet, peccato primi parentis, *in condemnationem*, scilicet omnium hominum, quia in illo peccante peccaverunt secundum illud quod supra dictum est, quod mors in omnes pertransiit, in quo omnes peccaverunt. *Gratia autem Dei*, quæ datur per Christum procedit, *ex multis delictis*, id est, non solum ex illo originali, sed etiam ex multis actualibus; *in justificationem*, id est, perfectam emundationem. (1 *Cor*. 6.) *Et hoc quidem fuistis aliquando, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis.* Deinde cum dicit, *Si enim unius, etc.* probat quod dixerat, scilicet quod gratia Christi procedit ex multis delictis in justificationem. Et primo quidem hoc probat ex posteriori. Secundo ex priori, ibi: *si enim, etc.*

Circa primum considerandum est quod Apostolus in præmissa comparatione, non ponit sibi respondentia, scilicet res ejusdem generis. Nam ex parte peccati ponit condemnationem, quæ pertinet ad pœnam : ex parte autem gratiæ ponit justificationem quæ non pertinet ad præmium, sed magis ad statum meriti. Sic igitur Apostolus intendit per hoc quod dicit, quod peccatum inducit condemnationem, ostendere, quod gratia inducat justificationem. Et utitur tali ratione, sicut condemnatio mortis procedit ex peccato primi parentis, ita regnum vitæ procedit ex gratia Christi. Hæc enim duo uniformiter sibi correspondent, sed ad regnum vitæ nullus potest pervenire, nisi per justitiam, ergo per gratiam Christi homines justificantur. Primo ergo ponit præmissas. Secundo infert conclusionem intentam, ibi : *Igitur sicut per unius, etc.*

Primam autem propositionem proponit, dicens, *si enim ex delicto unius hominis mors regnavit per unum hominem*, quia sicut supra eodem dictum est, per unum hominem peccatum intravit, et per peccatum mors, *multo magis*, homines regnabunt, *in vita*, scilicet æterna, *per unum Jesum Christum*, qui dicit (*Joan*. 10.) *Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant*, participando scilicet æternitatem vitæ, quæ quidem abundantia hic per regnum designatur. Unde dicitur (*Apoc*. 20.) Quod regnabunt cum Christo annis mille, id est, æterno tempore. Minorem autem designat interponendo abundantiam gratiæ Christi et donationis, et justitiæ accipientes, quasi diceret, ad regnum vitæ homines pervenire non possunt, nisi hoc accipiendo, ita quod gratia Christi referatur ad dimissionem peccati, quam nulla merita præcedere possunt: et ideo omnino gratiæ deputatur; si enim ex operibus, jam non ex gratia, ut dicitur (*Infra* 11.) Quod autem dicitur, *Donationis*, referendum est ad dona gratiarum, quibus homines promoventur in bona. (*Esth*. 2.) *Largitus est dona juxta magnificentiam principalem, etc.* Quod autem dicitur justitiæ, referendum est ad rectitudinem operum. (1 *Cor*. 1.) *Qui factus est nobis a Deo justitia.*

Deinde cum dicit, *igitur sicut, etc.* infert conclusionem intentam, quæ idem continet cum eo quod supra præmissum est, videlicet quod sicut per unius delictum Adæ, divinum judicium processit in omnes homines qui carnaliter ex eo nascuntur in condemnationem mortis, *sic et per unius*, scilicet justitiam Christi, divina gratia processit in omnes homines, *in justificationem vitæ*, id est, quæ ducit ad vitam. Sed videtur hoc esse falsum. Non enim omnes homines justificantur per Christum, sicut omnes

homines moriuntur per Adam. Sed dicendum quod intelligendum est, quod sicut omnes homines qui nascuntur carnaliter ex Adam, incurrunt condemnationem per ejus peccatum, ita omnes qui renascuntur spiritualiter per Christum, adipiscuntur justificationem vitæ, quia ut dicitur (*Joan.* 3.) *Nisi quis renatus fuerit denuo ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei, etc.* Quamvis possit dici quod justificatio Christi transit in justificationem omnium hominum, quantum ad sufficientiam, licet quantum ad efficientiam procedat in solos fideles. Unde dicitur (*1 Tim.* 4.) *Qui est salvator omnium hominum, maxime autem fidelium.* Ex hoc autem quod hic dicitur accipere debemus, quod sicut nullus moritur, nisi per peccatum Adæ, ita nullus justificatur, nisi per justitiam Christi, quæ quidem est per fidem ipsius, secundum illud quod supra 3. dictum est, justitia Dei per fidem Jesu Christi in omnes, qui credunt in eum. In eum autem crediderunt homines, non solum qui sunt post ejus incarnationem, sed etiam qui ejus incarnationem præcesserunt. Sicut enim nos credimus eum natum et passum, ita ipsi crediderunt nasciturum et passurum. Unde eadem est fides nostra et eorum. (*2 Cor.* 4.) *Habentes eumdem fidei spiritum, etc.* Sic igitur probatum est quod gratia Christi procedat ad multorum justificationem ex posteriori, scilicet ex regno vitæ.

Consequenter cum dicit, *sicut enim, etc.* probat idem ex priori. Causæ enim similes sunt suis effectibus. Inobedientia autem primi parentis quæ habet rationem injustitiæ, constituit peccatores et injustos. Igitur obedientia Christi, quæ habet rationem justitiæ constituit justos. Et hoc est quod supra dictum est, quod gratia procedit in omnes homines, *in justificationem.* Sed videtur esse dubium quod dicitur, quod, *per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi*, id est, omnes qui ab eo nascuntur secundum rationem seminalem. Primum enim ejus peccatum videtur fuisse superbia, magis quam inobedientia. secundum illud (*Eccl.* 10.) *Initium omnis peccati superbia.* Sed dicendum est quod sicut ibidem dicitur, initium superbiæ facit homines apostatare a Deo, quia scilicet prima pars superbiæ consistit in hoc quod homo non vult subjici præceptis divinis, quod ad inobedientiam pertinet. Unde primum hominis peccatum fuisse videtur inobedientia, non secundum actum exteriorem, sed secundum interiorem motum superbiæ, quo voluit divino præcepto contraire. Unde ejus inobedientiam Dominus arguit. (*Gen.* 3.) *Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comedisti de ligno de quo præceperam tibi ne comederes, etc.* Obedientia autem Christi hic dicitur, secundum quam præcepto patris obediens, mortem sustinuit pro salute nostra, secundum illud (*Philip.* 2.) *Factus est obediens usque ad mortem, etc.*

Nec est contrarium quod alibi dicitur, Christus ex charitate mortuus est, ut patet (*Ephes.* 5.) Quia hoc ipsum quod obedivit, processit ex dilectione quam habuit ad patrem et ad nos. Et est attendendum quod per obedientiam et inobedientiam probat nos per unum peccatores effici, et per unum justificari : quia justitia legalis, quæ est omnis virtus, attenditur in observatione præceptorum legis, quod pertinet ad rationem obedientiæ. Injustitia autem illegalis, quæ est omnis malitia, ut dicitur 5. Ethic. attenditur in transgressione mandatorum legis,

quæ pertinet ad rationem inobedientiæ. Sic ergo convenienter dicitur quod per obedientiam constituuntur homines justi, et per inobedientiam peccatores.

LECTIO 6.

Declaratur quonam pacto delicti abundantia, quæ lege adveniente facta est, per gratiam auferatur Christi, ubi plura de lege, et abundantia peccati dicuntur.

20. *Lex autem subintravit ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit et gratia,*
21. *Ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum.*

Postquam Apostolus ostendit quod per donum gratiæ subtrahitur peccatum quod per Adam in hunc mundum intraverat, hic ostendit quod per gratiam Christi tollitur peccatum, quod lege superveniente abundaverat. Circa hoc duo facit. Primo ponit abundantiam peccati, quæ fuit per legem. Secundo absolutionem peccati, quæ est per gratiam Christi, ibi : *ubi abundavit, etc.* Dicit ergo primo, dictum est quod per obedientiam unius hominis, justi constituuntur multi, non autem lex hoc facere potuit, sed potius, *lex subintravit, ut superabundaret delictum.* Circa quod Apostoli dictum, duplex occurrit dubitatio.

Primo quidem de hoc quod dicit legem subintrasse, id est, latenter intrasse post culpam originalem et actualem, vel post naturalem legem, ut Gloss. dicit. Non enim lex occulte intravit, sed manifeste data fuit, secundum illud (*Joan.* 8.) *Non in abscondito locutus sum.* Dicendum est ergo quod licet ipsa legislatio fuerit data in manifesto, tamen mysteria legis erant in occulto, et præcipue quoad intentionem Dei circa legem ferendam, quæ peccatum ostenderet, non sanaret, secundum illud (*Infra* 11.) *Quis cognovit sensum Domini, etc.* Potest etiam dici quod lex subintravit, id est, quasi media intravit inter peccatum hominis et donum gratiæ Christi, quorum utrumque supra dixerat per unum ad plures transisse. Secunda autem dubitatio est de hoc quod dicit legem subintrasse, *ut abundaret delictum.* Sic enim videtur quod abundantia delicti sit finis legis, et ita sequitur quod lex sit mala, quia cujus finis malus est, ipsum quoque malum est, et hoc est contra illud (1 *Tim.* 1.) *Scimus quidem quod lex bona est, etc.*

Ad hoc autem respondetur in Glos. tripliciter. Primo quidem ut dicamus quod *ly* ut, non ponitur causaliter, sed consecutive. Non enim ad hoc fuit data lex ut peccatum abundaret, quin potius lex quantum in se fuit, peccatum prohibuit, secundum illud (*Ps.* 118.) *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.* Sed lege data consecuta est abundantia delictorum dupliciter. Uno quidem modo, quantum ad peccatorum multitudinem. Lex enim licet peccatum demonstraret, peccati tamen concupiscentiam non auferebat. Cum autem alicui prohibetur id quod concupiscit, vehementius in concupiscentiam illius exardescit, et sicut

fluvius apposito obice fortius fluit et obicem frangit. Cujus ratio potest esse triplex.

Una quidem, quia illud quod subjacet hominis potestati, non reputat aliquis pro magno, sed illud quod est extra hominis potestatem, apprehenditur ab homine quasi magnum. Prohibitio autem ejus quod concupiscitur ponit illud quod prohibetur quasi extra hominis potestatem : et ideo concupiscentia magis exardescit in rem concupitam dum prohibetur.

Secunda ratio est, quia interiores affectiones quando interius retinentur, ita quod exterius non deriventur, ex hoc ipso magis interius incenduntur, sicut patet in dolore et ira, quæ dum interius clausa tenentur, magis augentur, si autem exterius quoquo modo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorem pœnæ cogit hominem ut concupiscentiam suam ad exteriora non perducat, et ideo ipsa concupiscentia interius retenta, magis inflammatur.

Tertia ratio est, quia illud quod non est nobis prohibitum, apprehendimus quasi possibile fieri quandocumque nobis placuerit : et ideo multoties opportunitate existente illud vitamus : sed quando aliquid est prohibitum, apprehenditur a nobis, ut non semper a nobis haberi possit : et ideo quando oportunitas datur sine timore pœnæ illud consequendi promptiores ad hoc sumus. Et inde est quod data lege, quæ concupiscentiæ usum prohibeat, et tamen ipsam concupiscentiam non mitigabat, concupiscentia ipsa magis ferventer homines ad peccata ducebat. Unde dicitur (*Ezech.* 5.) *Ista est Jerusalem, in medio gentium posui eam, et in circuitu ejus terras, et contempsit judicia mea, ut plus esset impia, quam Gentes.*

Sed secundum hoc videtur quod omnis lex humana, quæ gratiam non confert diminuentem concupiscentiam, faciat abundare peccata, quod est contra intentiones legislatorum, quia ad hoc tendunt, ut cives faciant bonos, ut patet per Philosophum 2. Ethic. Sed dicendum, quod alia est intentio legis humanæ, et alia legis divinæ. Lex enim humana refertur ad humanum judicium quod est de exterioribus actibus : sed lex divina refertur ad divinum judicium, quod est de interioribus motibus cordis, secundum illud (1 *Reg.* 16.) *Homo videt ea quæ patent, sed Deus intuetur cor.* Sic igitur lex humana suam intentionem consequitur, dum per prohibitionem et pœnæ comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati, licet concupiscentia interior magis augeatur : sed quantum ad legem divinam etiam interiores concupiscentiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente, et non auferente concupiscentiam.

Sciendum tamen, quod sicut Philosophus dicit in 10. Ethic. Prohibitio legis, licet illos qui sunt male dispositi cohibeat ab exterioribus peccatis solo pœnæ timore: quosdam tamen bene dispositos inducit per amorem virtutis, sed ista bona dispositio quantum ad aliquid potest esse a natura, sed ejus perfectio non est nisi per gratiam; ex qua contingit, quod etiam lege veteri data, non in omnibus peccatum abundat, sed in pluribus. Quidam vero lege prohibente et gratia ulterius adjuvante ad perfectionem virtutum tandem pervenerunt, secundum illud (*Eccl.* 44.) *Laudemus viros gloriosos, etc.* Et infra, *Homines magnos virtute.*

Secundo superabundavit delictum lege superveniente quantum ad gravitatem reatus. Gravius enim fuit pec-

catum ubi accessit prævaricatio, non tantum legis naturæ, sed etiam legis scriptæ. Unde supra 4. dictum est, quod ubi non est lex nec prævaricatio. Secundo autem potest responderi ut dicitur, quod *ly* ut, teneatur causaliter, ita tamen, quod loquatur Apostolus de abundantia delicti, secundum quod est in nostra cognitione, ut sit sensus, *lex subintravit ut abundaret delictum,* id est, ut abundantius delictum cognosceretur secundum modum loquendi, quo dicitur aliquid fieri cum innotescit. Unde supra dictum est, quod per legem est cognitio peccati.

Tertio modo potest exponi ita, quod *ly* ut, teneatur causaliter: ita tamen, quod abundantia delicti non intelligatur finis legis subintrantis, sed id, quod ex abundantia delicti sequitur, scilicet humiliatio hominis. Lege enim subintrante abundavit delictum, ut dictum est in prima expositione. Ex qua quidem delicti abundantia consecutum est, quod homo infirmitatem suam recognoscens humilietur. Dicebat enim homo superbus, de viribus suis præsumens: Non deest qui impleat, sed deest qui jubeat, secundum illud (*Exod.* 24.) *Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, et ei obediemus.* Sed quando lege data consecuta est multitudo delictorum, homo suam infirmitatem cognovit ad observantiam legis, secundum illud (*Sap.* 9.) *Infirmus homo et exigui temporis, etc.* Intentio ergo Dei legem dantis non terminatur ad abundantiam peccatorum, sed ad humilitatem hominis, propter quam permisit abundare delicta. Sic ergo quia hoc erat occultum, signanter, quantum ad hoc dicit, quod, *lex subintravit.* Quia vero hic agitur de lege et fine legis, duo consideranda occurrunt. Primo quidem quot modis lex dicatur. Secundo quis sit finis legis.

Circa primum sciendum est, quod lex uno modo dicitur tota scriptura veteris testamenti, secundum illud (*Joan.* 15.) *Ut impleatur sermo eorum, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis,* cum tamen hoc scriptum sit in (*Ps.* 24.) Quandoque vero dicitur lex scriptura quinque librorum Moysis, secundum illud (*Deut.* 33.) *Legem præcepit nobis Moyses.* Tertio dicitur decalogus præceptorum, secundum illud (*Exod.* 24.) *Dabo tibi duas tabulas lapideas, et legem ac mandata quæ scripsi ut doceas.* Quarto dicitur lex tota continentia ceremonialium, secundum illud (*Hebr.* 10.) *Umbram habens lex futurorum bonorum.* Quinto dicitur lex aliquod speciale præceptum ceremoniale, secundum illud (*Lev.* 7.) *Hæc est lex hostiæ pacificorum.* Sumitur autem hic lex communiter ab Apostolo, quantum ad totam doctrinam legis Moysi, id est, quantum ad moralia et ceremonialia præcepta, quia scilicet, per ceremonias legis non dabatur gratia, per quam homo adjuvaretur ad implenda præcepta moralia concupiscentia diminuta.

Circa finem autem legis sciendum est, quod in populo Judæorum tria fuerunt hominum genera, sicut et in quolibet alio populo, scilicet duri, id est, peccatores et rebelles, proficientes et perfecti. Quantum igitur ad duros lex fuit data in flagellum, et quantum ad præcepta moralia, ad quorum observantiam cogebantur per pœnæ comminationem, ut patet (*Lev.* 2.) et quantum ad ceremonialia, quæ ideo sunt multiplicata, ne liceret eis diis alienis alium cultum superaddere. (*Ezech.* 20.) *In manu valida et brachio extento, et in furore effuso regnabo super vos.* Sed proficientibus qui dicuntur mediocres, lex fuit in pædagogum, secun-

dum illud (*Gal.* 3.) Lex pædagogus noster fuit in Christo. Et hoc quantum ad ceremonialia, quibus continebantur in divino cultu; et quantum ad moralia, quibus ad justitiam promovebantur. Perfectis autem fuit quantum ad ceremonialia quidem in signum, secundum illud (*Ezech.* 20.) *Sabbatha mea dedi eis, ut essent signum inter me, etc.* Quantum ad moralia vero in solatium, secundum illud (*Infra* 7.) *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem.*

Deinde cum dicit, *Ubi abundavit, etc.* ostendit quomodo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primo ponit gratiæ abundantiam. Secundo ostendit abundantis gratiæ effectum, ibi: *Ut sicut regnavit, etc.* Dicit ergo primo, dictum est quod lege subintrante, *abundavit delictum:* nec tamen propter hoc impeditur divinum propositum de salute Judæorum et totius humani generis: quia ubi, *abundavit dilectum,* sc. in humano genere, et specialiter in Judæis, *superabundavit et gratia*, sc. Christi condonantis peccata. (2 *Cor.* 9.) *Potens est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.* Ejus autem quod hic dicitur duplex ratio assignari potest.

Una quidem ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non sanat nisi fortis, et efficax medicina, ita requirebatur abundans gratia ad hoc ut sanaret abundantiam delictorum. (*Luc.* 7.) *Dimissa sunt ei peccata multa: quoniam dilexit multum, etc.*

Alia ratio sumi potest ex dispositione peccantis, qui dum magnitudinem peccatorum suorum recognoscit, quandoque quidem desperat et contemnit, secundum illud (*Prov.* 18.) *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit, etc.* Quandoque vero per auxilium divinum ex consideratione suorum peccatorum magis humiliatur, et majorem consequitur gratiam, secundum illud (*Ps.* 15.) *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.*

Deinde cum dicit, *Ut sicut regnavit peccatum in mortem, etc.*, ostendit effectum gratiæ abundantis, qui quidem est per oppositum respondens effectui peccati: ut scilicet sicut peccatum introductum per primum hominem, et abundans per legem regnavit, id est, plenum dominium in homines obtinuit, et hoc quousque duceret eos in mortem temporalem et æternam. (*Infra.* 6.) Stipendia peccati mors. *Ita et gratia Dei regnet,* id est, plene dominetur in nobis, *per justitiam*, quam scilicet in nobis facit. Supra eodem, justificati gratis per gratiam ipsius: et hoc quousque nos ducat, *in vitam æternam*, secundum illud (*Infra* 6.) *Gratia Dei vita æterna.* Et hoc totum est, *per Jesum Christum Dominum nostrum*, qui est dator gratiæ, secundum illud (*Joan.* 1.) *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Et etiam justitiæ. (1 *Cor.* 1.) *Qui factus est nobis justitia a Deo*: et dator vitæ æternæ. (*Joan.* 10.) *Ego vitam æternam do eis.*

CAPUT VI.

Quæstionem ponit, num sit permanendum in peccato ut gratia abundet, ac solvens minime in peccatis esse manendum, docet quomodo simus peccato mortui, et quomodo repræsentemus Christum per baptismum in nobis.

1. *Quid ergo dicemus? Manebimus in peccato ut gratia abundet? Absit.*
2. *Si enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?*
3. *An ignoratis fratres, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?*
4. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.*
5. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.*

Postquam Apostolus ostendit quod per gratiam Christi liberamur a peccato præterito, tam introducto per primum hominem, quam etiam abundanti per legem, hic ostendit quod per gratiam Christi datur nobis facultas ad resistendum peccatis futuris. Et circa hoc duo facit. Primo ponit quæstionem ex præmissis ortam. Secundo solvit eam, ibi: *Absit. Si enim*, *etc.* Dixerat autem supra, quod ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia, quod quidem aliquis posset male intelligere, quasi abundantia delicti esset causa superabundantiæ gratiarum : et ideo inducit quæstionem dicens, Quid ergo dicemus? Nunquid permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Quod quidem oporteret dicere, si abundantia delicti esset causa gratiæ abundantis, et non sola occasio, ut supra dictum est. Unde et supra 3. Apostolus dicit: sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut eveniant bona. (*Jer.* 12.) Bene est omnibus qui prævaricantur et inique agunt. Deinde cum dicit, *Absit*, *etc.*, solvit inductam quæstionem. Et primo assignat rationem, quare non est nobis permanendum sub peccato. Secundo concludit exhortationem intentam, ibi: *Non ergo regnet*, *etc.* Circa primum duo facit. Primo assignat rationem, quare non sit in peccato permanendum. Secundo ostendit nobis inesse facultatem, ad hoc quod non sub peccato maneamus, ibi: *Hoc scientes, etc.*

Circa primum ponit talem rationem, si sumus mortui peccato, non debemus vivere in illo, sed mortui sumus peccato, ergo non debemus vivere in peccato. Circa hoc ergo quatuor facit. Primo ponit conditionalem. Secundo probat antecedens, ibi: *An ignoratis*, *etc.* Tertio concludit consequens, ibi: *Ut quomodo Christus*, *etc.* Quarto probat necessitatem consequentiæ, ibi: *Si enim complantati, etc.*

Dicit ergo primo, *Absit*, scilicet quod hac intentione permanendum sit in peccato, *ut gratia abundet*, quia ut dicitur (*Eccl.* 15.) *Nemini mandavit Deus impie agere* : et hujus ratio est, *si enim mortui sumus peccato*, per hoc scilicet, quod peccatum est mortificatum in nobis, *quomodo adhuc in illo vivemus?* Non enim naturalis ordo rerum habet, ut a morte redeatur ad vitam. (*Is.* 26.) *Morientes non vivant, etc.* (*Cant.* 5.) *Lavi pedes meos*, *quomodo inquinabo illos?* Deinde cum dicit, *An ignoratis*,

etc. probat antecedens, scilicet, quod fideles sunt mortui peccato. Et primo proponit medium ad propositum ostendendum. Secundo manifestat medium inductum, ibi : *Consepulti enim sumus, etc.* Dicit ergo primo, *an ignoratis*, quasi dicat, quod vobis proponendum est, est adeo manifestum, quod illud vobis ignorare non licet. (1 *Cor.* 14.) *Si quis ignorat, ignorabitur*, quia *quicumque baptizati sumus in Christo Jesu:* quod intelligitur tripliciter. Uno modo secundum institutionem Jesu Christi. (*Matth. ult.*) *Docete omnes gentes, baptizantes eos, etc.* Secundo per invocationem Jesu Christi. (*Act.* 8.) *In nomine Jesu Christi baptizantur viri ac mulieres.* Tertio in Christo Jesu, id est, in quadam conformitate ad Christum Jesum. (*Gal.* 3.) *Quicumque in Christo Jesu baptizati estis, Christum induistis. In morte ipsius baptizati sumus*, id est, in similitudinem mortis ejus, quasi ipsam mortem Christi in nobis repræsentantes. (2 *Cor.* 4.) *Semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes.* (*Gal. ult.*) *Stigmata Jesu in corpore meo porto. Vel in morte ipsius*, id est, per virtutem mortis ejus. (*Apoc.* 1.) *Lavit nos a peccatis nostris.* Unde de latere Christi pendentis in cruce post mortem fluxit sanguis et aqua, ut dicitur (*Joan.* 19.) Sicut igitur ejus morti configuramur inquantum peccato morimur, sic ipse mortuus est vita mortali, in qua erat similitudo peccati, licet non esset ibi peccatum. Ergo omnes qui baptizati sumus, mortui sumus peccato.

Deinde cum dicit, *consepulti enim, etc.* probat propositum medium, scilicet, quod omnes baptizemur in conformitate ad mortem Christi dicens, *consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte*, quasi dicat, sepultura non nisi mortuis debetur. (*Matth.* 8.) *Sinite mortuos sepelire mortuos suos.* Per baptismum autem homines sepeliuntur Christo, id est, conformantur sepulturæ ipsius. Sicut enim ille qui sepelitur, ponitur sub terra, ita ille qui baptizatur, immergitur sub aqua. Unde et in baptismo fit trina immersio, non solum propter fidem Trinitatis, sed etiam ad repræsentandum triduum sepulturæ Christi. Et sicut triduum sepulturæ non facit nisi unam sepulturam, ita trina immersio non facit nisi unum baptisma. Et inde etiam est, quod in sabbatho sancto solemnis baptismus in Ecclesia celebratur quando commemoratur sepultura Christi, sicut et in vigilia pentecostes quando solemnizatur de Spiritu Sancto, ex cujus virtute aqua baptismi accipit vim purgandi, ut dicitur (*Joan.* 3.) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, etc.* Est tamen considerandum, quod corporaliter aliquis prius moritur et postea sepelitur: sed spiritualiter sepultura baptismi causat mortem peccati, quia sacramentum novæ legis efficit quod signat. Unde cum sepultura, quæ fit per baptismum, sit signum mortis peccati, mortem efficit in baptizato. Et hoc est, quod dicit, quod sumus sepulti in mortem : ut per hoc ipsum, quod signum sepulturæ Christi in nobis accipimus, consequimur mortem peccati.

Deinde cum dicit, *ut quomodo Christus*, infert consequens, scilicet, quod non debeamus vivere in peccato, ad hoc quidem inducit similitudinem ex resurrectione Christi, dicens, *ut quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris*, id est, per virtutem patris, ex qua ipse pater glorificatur, secundum illud (*Ps.* 56.) *Exurge, gloria mea. Ita et nos in novitate vitæ ambulemus*, id est, per bona opera vitæ procedamus. Vita enim peccati vetus-

tatem habet, quia in corruptionem nos ducit. (*Hebr.* 8.) *Quod antiquatur et senescit prope interitum est.* Unde et dicitur (*Bar.* 3.) *Quid est quod in terra inimicorum es, inveterasti in terra aliena, etc.* Unde et novitas vitæ dicitur per quam aliquis redit ad integritatem: ut scilicet, sit sine peccato. (*Ps.* 102.) *Renovabitur ut aquilæ juventus tua.* (*Ephes.* 4.) *Renovamini spiritu mentis vestræ.*

Deinde cum dicit, *Si enim*, probat necessitatem consequentiæ. Christus enim postquam fuit mortuus resurrexit, unde conveniens est, ut illi qui conformantur Christo, quantum ad mortem in baptismo, conformentur etiam resurrectioni ejus per innocentiam vitæ. Et hoc est quod dicit, *si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus*, id est, si in nobis assumamus similitudinem mortis ejus, ut ei incorporemur sicut ramus qui inseritur plantæ: ut nos quasi in ipsa passione Christi inseramur, *simul et resurrectionis erimus*, scilicet, similitudini ejus complantati, ut scilicet, in præsenti innocenter vivamus, et in futuro ad similem gloriam perveniamus. (*Phil.* 3.) *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* (2 *Tim.* 2.) *Si commortui sumus et convivemus.* Sic igitur, sicut Apostolus per similitudinem mortis Christi probavit, quod sumus mortui peccato, quod præmiserat quasi antecedens: sic per similitudinem resurrectionis ejus, probavit quod non debemus vivere in peccato; quod quasi consequens superius introduxit.

LECTIO 2.

Quia vetus homo noster crucifixus est, ideo ostendit in nobis facultatem esse non permanendi in peccato, et vivendi Deo in Christo.

6. *Hoc scientes quod vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato.*
7. *Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato.*
8. *Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum illo.*
9. *Scientes, quod Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur:*
10. *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo.*
11. *Ita et vos, existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.*

Postquam Apostolus ostendit, quod non est nobis in peccato permanendum, ex eo quod per baptismum mortui sumus peccato, hic ulterius ostendit adesse nobis facultatem ad hoc observandum. Et circa hoc duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *Qui enim mortuus, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit beneficium, quod consecuti sumus. Secundo hujus beneficii effectum, ibi: *Ut destruatur, etc.* Dicit ergo primo, dictum est, quod debemus in novitate ambulare, scilicet, desistendo a peccato. Et ne hoc aliquis forte impossibile diceret, dicit quod sumus hoc scientes, quia *vetus homo noster*, id est, vetustas hominis per peccatum inducta simul, scilicet cum Christo, *crucifixus est*, id est, per crucem Christi est mortificatus: sicut enim supra dictum est, vetustas ho-

minis per peccatum inducta est, inquantum per peccatum bonum naturæ corrumpitur. Quæ quidem vetustas in homine principatur quamdiu homo peccato subjacet. Et quia id quod est principale in homine, dicitur esse ipse homo, inde est, quod in eo qui peccato subjicitur, ipsa vetustas peccati dicitur esse vetus homo. Vetustas autem peccati potest intelligi, vel ipse reatus, seu macula actualium peccatorum, vel etiam consuetudo peccandi: quæ quamdam necessitatem ingerit ad peccandum; vel etiam ipse fomes peccati proveniens ex peccato prim. parentis. Sic igitur vetus homo noster dicitur esse simul crucifixus cum Christo, inquantum prædicta vetustas virtute Christi sublata est. Vel quia totaliter est amota, sicut totaliter amovetur in baptismo reatus et macula peccati. Vel quia diminuitur virtus ejus sicut virtus fomitis, vel etiam consuetudinis peccandi. (*Col.* 2.) *Delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis*: et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.

Deinde cum dicit, *Ut destruatur, etc.* ponit effectum prædicti beneficii duplicem, quorum primus est remotio præcedentium delictorum. Et hoc est quod dicit, *Ut destruatur corpus peccati.* Dicitur enim corpus peccati ipsa congeries malorum operum, sicut ipsa congeries membrorum facit unum corpus naturale. (*Job.* 41.) Corpus ejus quasi scuta fusilia, etc. Secundus autem effectus est, ut caveamus a peccatis in futurum: et hoc est quod subdit dicens, ut ultra non serviamus peccato. Tunc enim homo peccato servit, quando concupiscentiæ peccati obedit per consensum et corporis executionem. (*Joan.* 8.) *Qui facit peccatum, servus est peccati.*

Deinde cum dicit, *Qui enim mortuus est, etc.* manifestat quod dixerat. Et primo quantum ad primum effectum. Secundo quantum ad secundum, ibi: *Si autem mortui, etc.* Circa primum considerandum est, quod congeries peccatorum destruitur quando peccata homini remittuntur. Sic igitur destructionem corporis peccati manifestat dicens, *Qui enim mortuus est*, scilicet per baptismum, quo Christo commorimur, *justificatus est a peccato*, id est, remissis peccatis, translatus est in statum justitiæ. (*Cor.* 6.) *Et hæc quidem fuistis aliquando, sed abluti estis, etc.* Quia igitur per crucem Christi homo peccato moritur, consequens est quod a peccato justificetur, et ita quod corpus peccati destruatur.

Deinde cum dicit, *Si autem mortui, etc.* manifestat secundum effectum per conformitatem ad vitam Christi tali ratione: ille qui Christo morienti commoritur, simul convivit et resurgenti. Christus autem sic resurrexit a mortuis tanquam nunquam de cætero moriturus: ergo ille qui mortificatus est peccato, sic Christo resurgenti convivit, quod habet facultatem nunquam de cætero ad peccatum redeundi. Circa hoc ergo tria facit. Primo ostendit conformitatem hominis fidelis ad vitam Christi resurgentis. Secundo ponit conditionem vitæ resurgentis, ibi: *Scientes quod Christus, etc.* Tertio infert conclusionem intentam, ibi: *Ita et vos, etc.*

Dicit ergo primo, Si enim mortui sumus cum Christo, id est, si virtute mortis Christi sumus mortui peccato, *Credimus*, quia etiam simul *Vivemus cum illo*, id est, ad similitudinem vitæ ejus; vivemus, inquam, hic vita gratiæ, et in futuro vita gloriæ. (*Ephes.* 2.) *Cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos, etc.* Deinde cum dicit,

Scientes, ponit conditionem vitæ Christi resurgentis. Et primo ponit eam. Secundo probat, ibi : *Quod enim mortuus est, etc.* Dicit ergo primo. Hoc, inquam, quod dictum est credimus, scientes quod *Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur*, sed vivit vita perpetua. (*Apoc.* 1.) *Fui mortuus, et sum vivens in sæcula sæculorum.* Et quod plus est, *Mors illi ultra non dominabitur*, quæ scilicet in homine dominatur, non solum dum moritur per separationem animæ a corpore, sed etiam ante mortem dum patitur ægritudinem, famem et sitim, et alia hujusmodi, per quæ pervenitur ad mortem : sed ab his libera est vita Christi resurgentis. Et ideo non subjicitur dominio mortis, sed potius ipse habet dominium super mortem. (*Apoc.* 1.) *Habet clavem mortis et inferni.*

Deinde cum dicit, *Quod enim mortuus, etc.* probat propositum, scilicet, quod Christus resurgens ulterius non moriatur, et hoc dupliciter. Primo quidem ratione accepta ex parte mortis, quam sustinuit, dicens: *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel.* Non autem intelligitur, quod ipse mortuus est peccato, quod ipse commisit vel contraxit, quia in eo nullo modo peccatum locum habuit. (1 *Pet.* 2.) *Qui peccatum non fecit, etc.* Sed dicitur mortuus esse peccato dupliciter. Uno modo, quia mortuus est pro peccato tollendo. (2 *Cor.* 5.) Eum qui non novit peccatum pro nobis Deus fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato. Alio modo, quia mortuus est similitudini carnis peccati, id est, vitæ passibili et mortali. (*Infra* 8.) *Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati.* Utroque autem modo concludi potest, quod Christus mortuus sit semel, ex hoc quod mortuus est peccato. Quantum enim ad primum, manifestum est quod per unam mortem omnia peccata delevit, secundum illud (*Hebr.* 10.) *Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificandos.* Ideo non restat ut adhuc pro peccato moreretur. (1 *Pet.* 3.) *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, etc.* Quantum ad secundum autem idem potest concludi. Si enim Christus mortem sustinuit, ut deficeret in eo similitudo carnis peccati, debuit ejus mors conformari aliis gerentibus carnem peccati, qui semel moriuntur. Unde dicitur (*Hebr.* 9.) *Quemadmodum statutum est hominibus semel mori, sic et Christus semel oblatus est, etc.*

Secundo ostendit idem ex conditione vitæ, quam resurgendo adeptus est, dicens: Quod autem vivit, vivit Deo, id est, ad conformitatem Dei. Dicitur enim (2 *Cor. ult.*) *Quod si crucifixus est ex infirmitate, vivit ex virtute Dei.* Effectus autem conformatur causæ. Unde et vita quam Christus resurgens acquisivit est Deiformis : sicut ergo vita Dei est sempiterna et absque corruptione, secundum illud (2 *Tim. ult.*) *Qui solus habet immortalitatem*, ita et vita Christi est immortalis.

Deinde cum dicit, *Ita et vos, etc.* infert conclusionem intentam ut conformemur vitæ Christi resurgentis, et quantum ad hoc, quod mortuus est peccato, id est, mortali vitæ, quæ habet similitudinem peccati, nunquam ad eam rediturus, et quantum ad hoc quod vivit ad conformitatem Dei. Et quantum ad primum dicit, *Ita et vos existimate vos quidem mortuos esse peccato*, scil. tanquam ad peccatum nunquam sitis redituri. (*Is.* 26). *Morientes non vivant.* Et quantum ad secundum, dicit *Viventes Deo*, id est, ad honorem vel similitudinem Dei, ut scilicet nunquam per peccatum moriamur. (*Gal.* 2.) *Quod autem nunc vivo in carne, in*

fide vivo filii Dei. Et ideo subdit, *In Christo Jesu Domino nostro*, id est, per Jesum Christum, per quem et peccatis morimur, et Deo vivimus : vel in Christo Jesu, id est, tanquam incorporati Christo Jesu, ut per ejus mortem moriamur peccato, et per ejus resurrectionem vivamus Deo. (*Ephes.* 2.) *Convivificavit nos in Christo, cujus gratia salvati estis per Christum*.

LECTIO 3.

Hortatur Romanos ne maneant in peccato, simulque movet quæstionem, num peccandum sit, cum simus sub gratia.

12. ***Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus.***
13. ***Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato : sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra, arma justitiæ Deo.***
14. ***Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.***
15. ***Quid ergo? Peccabimus quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.***
16. ***An nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam?***
17. ***Gratias autem Deo, quod fuistis servi peccati : obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.***

Postquam Apostolus ostendit, quod non est nobis permanendum in peccato, et quod hujus rei facultatem habemus, hic concludit moralem exhortationem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit admonitionem. Secundo rationem assignat, ibi : *Peccatum enim, etc.* Tertio movet quæstionem et solvit, ibi : *Quid ergo?* Peccabimus, etc. Circa primum duo facit. Primo proponit admonitionem. Secundo exponit eam, ibi : *Ut obediatis, etc.*

Dicit ergo primo : Dictum est quod vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, per quod datur intelligi, quod virtus peccati in tantum diminuta est, ut nobis dominari non possit. Ergo peccatum de cætero, *Non regnet in vestro mortali corpore*. Non autem dicit: Non sit peccatum in vestro mortali corpore, quia quamdiu corpus nostrum est mortale, id est, necessitati mortis addictum, non potest esse, quin in corpore nostro sit peccatum, id est, fomes peccati. Sed ex quo a Deo liberati sumus a regno peccati, debemus conari, quod peccatum in corpore nostro dominium jam amissum in nobis non recuperet : et hoc est quod dicit : Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Et hoc quidem necessarium est cavere, dum corpus mortale gerimus, quia dicitur (*Sap.* 9.) *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, etc.*

Deinde cum dicit, *Ut obediatis, etc.* exponit admonitionem præmissam. Circa quod considerandum est, quod dupliciter peccatum regnat in homine. Uno modo per interiorem consensum mentis. Et hoc removendo, dicit, *Ut obediatis concupiscentiis ejus*. Obedire enim per consensum mentis concupiscentiis peccati, est peccatum regnare in nobis. (*Eccl.* 18.) *Post concupiscentias tuas non eas*. Secundo modo re-

gnat in nobis peccatum per operis executionem. Et ad hoc excludendum, subdit, *Sed neque exhibeatis membra vestra peccato,* id est, fomiti peccati, *Arma iniquitatis,* id est, instrumenta ad iniquitatem exequendam. Homo enim cum per membra sua peccatum exequitur, ad iniquitatem exequitur : et hoc ipso impugnare videtur ad restituendum dominium peccati, quod per consuetudinem peccati in nobis convalescit. (*Ezech.* 32.) *Cum armis suis ad inferos descenderunt.*

Deinde cum dicit, *Sed exhibete vos Deo, etc.* exhortatur ad contrarium, ut sc. exhibeamus nos Deo. Et primo quantum ad interiorem affectum, cum dicit : Sed exhibeatis vos Deo, ut scilicet mens vestra ei subdatur. (*Deut.* 10.) *Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus requirit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus?* Et hoc facere debetis tanquam ex mortuis viventes, id est, tanquam reducti ad vitam gratiæ, de morte culpæ. Nam et ideo justum est, ut qui vivit, jam non sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. (2 *Cor.* 5.) Secundo quantum ad exteriorem actum : unde dicit : *Exhibete membra vestra Deo,* id est, ad ejus obsequium arma justitiæ, id est, instrumenta quædam ad justitiam exequendam, quibus scilicet, pugnetis contra inimicos Dei. (*Ephes. ult.*) *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.*

Deinde cum dicit, *Peccatum enim, etc.* assignat rationem admonitionis prædictæ. Posset enim aliquis seipsum excusare, allegans peccati dominium, per quod assereret se ab observatione admonitionis prædictæ impediri. Hoc ergo Apost. primo excludit, dicens : *Peccatum enim vobis non dominabitur,* scilicet, si ceperitis peccato resistere, et vos Deo exhibere, secundum illud (*Jac.* 4.) *Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis : resistite diabolo, et fugiet a vobis.* Quasi dicat, ideo potestis prædicta observare, quia non invenitis peccatum in vos dominari, per quod retrahi possitis : sumus enim liberati a Christo, secundum illud (*Joan.* 8.) *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis.*

Secundo manifestat quod dixerat, dicens, *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Ubi considerandum est, quod non loquitur hic de lege solum, quantum ad ceremonialia, sed etiam quantum ad moralia, sub qua quidem aliquis dicitur esse dupliciter. Uno modo quasi legis observantiæ voluntarie subjectus. Et hoc modo etiam Christus fuit sub lege, secundum illud (*Gal.* 4.) *Factum sub lege* : quia scilicet legem observavit, non solum quantum ad moralia, sed etiam quantum ad ceremonialia. Fideles autem Christi sunt quidem hoc modo sub lege, quantum ad moralia, non autem quantum ad ceremonialia. Alio modo dicitur aliquis esse sub lege, quasi a lege coactus, et sic dicitur esse sub lege, qui non voluntarie ex amore, sed timore cogitur legem observare. Talis autem caret gratia, quæ si adesset, inclinaret voluntatem ad observantiam legis, ut ex amore moralia ejus præcepta impleret. Sic igitur quamdiu aliquis sic est sub lege, ut non impleat voluntarie legem, peccatum in eo dominatur, ex quo voluntas hominis inclinatur, ut velit id quod est contrarium legi, sed per gratiam tale dominium tollitur : ut scilicet homo servet legem, non quasi sub lege existens, sed sicut liber. (*Gal.* 4.) *Non sumus ancillæ filii, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberavit.* Hanc autem gratiam facientem homines libere legem implere, non confe-

rebant legalia sacramenta, sed conferunt eam sacramenta Christi : Et ideo illi qui se ceremoniis legis subjiciebant, quantum pertinet ad virtutem ipsorum sacramentorum legalium, non erant sub gratia, sed sub lege, nisi forte per fidem Christi gratiam adipiscerentur. Illi vero qui se sacramentis Christi subjiciunt, ex eorum virtute gratiam consequuntur, ut non sint sub lege, sed sub gratia, nisi forte per suam culpam se subjiciant servituti peccati.

Deinde cum dicit, *Quid ergo, etc.* movet quæstionem contra id quod dictum est. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quæstionem. Secundo solvit eam ducendo ad inconveniens, ibi : *Absit. An nescitis, etc.* Tertio ostendit esse inconveniens id ad quod duxerat, ibi : *Gratias ago Deo, etc.* Circa primum considerandum est, quod verbum præmissum poterat male intelligi ab aliquibus, ut scilicet, fideles Christi non sint sub lege, quantum ad debitum observandi præcepta moralia, ex quo sequeretur, quod fidelibus Christi licitum esset peccare, scilicet, contra præcepta moralia faciendo. Et ideo sub hoc sensu quæstionem movet, dicens, *quid ergo dicemus?* Nunquid peccabimus, scilicet, contra præcepta moralia legis faciendo, quoniam dictum est, quod non sumus sub lege, sed sub gratia? Et hunc sensum Apost. improbat ad (*Gal.* 5.) dicens : *Vos in libertatem vocati estis fratres mei, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Et ideo hic etiam respondens, subdit, *absit*, scilicet ut peccemus, quia sumus a lege liberati : quia si peccaremus, sequeretur hoc inconveniens, quod iterum redigeremur in servitutem peccati. Et hoc est, quod dicit, *an nescitis, quoniam cui vos exhibetis propria voluntate servos ad obediendum*, spontanee servi estis, cui obedistis. Obedire enim debitum est, quod servi dominis debent. (*Ephes.* 6.) *Servi, obedite dominis carnalibus.* Unde cum aliquis obedit alicui, se servum profitetur ejus, obediendo. Diverso tamen stipendio, diversis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato per servitutem peccati ducitur in mortem. Et hoc est quod dicit, *sive peccati*, scilicet servi estis ei obediendo. Et hoc est in mortem, id est, æternam damnationem præcipitandi : de qua dicitur (*Apoc.* 2.) *In his mors secunda non habet locum.* Qui vero obedit Deo, efficitur hujus obedientiæ servus : quia per assuetudinem obediendi, mens ejus magis ac magis ad obediendum inclinatur, et ex hoc justitiam perficit. Et hoc est, quod dicit, *sive obeditionis*, scilicet, divinorum Præceptorum, servi estis ad justitiam implendam, secundum illud (*Supra* 2.) Factores legis justificabuntur. Et satis convenienter obeditionem peccato opponit, eo quod sicut Ambros. dicit, peccatum est transgressio legis divinæ, et cœlestium inobedientia mandatorum.

Deinde cum dicit, *gratias autem Deo,* ostendit hoc esse inconveniens, scilicet, quod obediendo peccato, iterum reducamur in servitutem peccati. Primo quidem ratione accepta ex beneficio, quod consecuti sumus. Si enim aliquis per gratiam alicujus a servitute liberatur, inconveniens est quod se spontaneum subjiciat servituti : unde cum nos per gratiam Dei simus liberati a peccato, inconveniens est, quod iterum nos sponte retrudamus in servitutem peccati. Secundo ex conditione in quam ducti sumus post libertatem peccati, ut scilicet simus servi justitiæ. Non licet autem servo alicujus, se contrarii domini servituti subjicere : unde nobis non licet ex quo su-

mus facti servi justitiæ iterum redire ad servitutem peccati. Utramque rationem Apostolus simul tangit, dicens, *gratias ago Deo*, sic et vos gratias agere debetis, quod *cum essetis servi peccati*: quia qui facit peccatum, servus est peccati: (*Joan.* 8.) Obedistis scilicet credendo; supra 1. Ad obediendum fidei in omnibus Gentibus. Et hoc non coacti, sed ex corde. (*Infra* 10.) Corde creditur ad justitiam. *In eam formam doctrinæ*, id est, in doctrinam Catholicæ fidei. (2 *Tim.* 1.) *Formam habens sanorum verborum quæ a me audistis. In quam traditi estis*, id est, cui vos totaliter subdidistis. (2 *Cor.* 8.) Semetipsos dederunt primum Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. Et per hoc liberati estis a peccato, et ita non convenit quod in servitutem peccati redeatis. Et servi facti estis justitiæ, et ita non convenit, quod justitiam deseratis. (1 *Cor.* 7.) Pretio empti estis et non estis vestri.

LECTIO 4.

Ostensa pœna peccati ac turpitudine ejus detecta, quippe quæ hominem erubescere cogit: hortatur ad vitæ encænia facienda.

19. ***Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.***
20. ***Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ.***
21. ***Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.***
22. ***Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.***
23. ***Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Jesu Domino nostro.***

Postquam Apostolus ostendit ratione accepta ex beneficio divino, quod non est nobis in peccato permanendum, sed Deo serviendum, hic ostendit idem ratione accepta ex prioris vitæ consuetudine. Et circa hoc tria facit. Primo proponit suppositi documenti conditionem quod subdit. Secundo ponit documenti expressionem, ibi: *Sicut enim exhibuistis, etc.* Tertio documenti rationem assignat, ibi: *cum enim servi etc.*

Dicit ergo primo, monui, quod exhibeatis vos Deo. Adhuc dico vobis quoddam humanum, id est, congruens imbecillitati humanæ. Sic enim quandoque homo accipitur in scriptura, prout sc. significat conditionem infirmitatis humanæ. (*Sap.* 9.) *Homo infirmus et exigui temporis et minor ad intellectum judicii et legum.* (1 *Cor.* 3.) *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Causam autem assignat, subdens, propter infirmitatem; perfectis enim, sunt perfectiora præcepta tradenda. (1 *Cor.* 2.) *Sapientiam loquimur inter perfectos.* (*Hebr.* 5.) *Perfectorum est solidus cibus.* Infirmioribus sunt danda leviora præcepta. (1 *Cor.* 3.) *Tanquam parvulis in Christo, lac potum dedi vobis, non escam.* (*Hebr.* 5.) *Facti estis quibus lac opus est.* Hæc autem infirmitas non ex spiritu, sed ex carne venit; quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam, ut dicitur (*Sap.* 9.) Et ideo subdit, *carnis vestræ.* (*Matth.* 26.) *Spiri-*

tus quidem promptus est, caro autem infirma.

Deinde cum dicit, *sicut enim exhibuistis, etc.* ponit documentum quod dicit esse humanum, in quo docet corpus esse æqualiter exhibendum ad serviendum justitiæ, secundum quod nos exhibuimus ipsum ad serviendum peccato. Et hoc est quod dicit, sicut enim exhibuistis membra vestra servire, scilicet per executionem mali operis, immunditiæ et iniquitati corde conceptæ, ut immunditia referatur ad peccata carnalia. (*Ephes.* 5.) *Omnis fornicatio aut immunditia nec nominetur in vobis, etc.* Iniquitas autem refertur ad peccata spiritualia, et præcipue quibus læditur proximus. (*Ps.*) *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Quibus in corde conceptis, membra serviunt ad iniquitatem, scilicet opere exequendam. Et ponit iniquitatem hic pro immunditia et iniquitate, secundum quod omne peccatum est iniquitas, (*Infra* 13.) Et hoc in quantum discordat ab æquitate legis divinæ. *Ita nunc*, scilicet liberati a peccato, *exhibete membra vestra*, scilicet per executionem bonorum operum, *servire justitiæ*, in lege divina nobis propositæ: et hoc, *in sanctificationem*, id est, in executionem et augmentum sanctitatis. (*Apoc. ult.*) *Sanctus sanctificetur adhuc.* Dicit autem hoc esse humanum, quia secundum rectum judicium exigeretur: ut homo multo plus serviret justitiæ, quam ante servierit peccato. (*Bar.* 4.) *Sicut fuit sensus vester, ut erraretis a Deo decies tantum, iterum convertentes requiretis eum.*

Hujus documenti rationem consequenter assignat dicens, *cum enim servi, etc.* Et circa hoc duo facit. Primo proponit rationem prædictorum. Secundo probat quod supposuerat, ibi: *Stipendia peccati mors, etc.* Ostendit autem rationem præmissorum, præferendo statum gratiæ statui culpæ. Si enim plura nobis bona ex justitia proveniunt quam ex culpa, magis debemus insistere ad serviendum justitiæ, quam studuerimus ad serviendum peccato. Primo ergo ponit conditionem status peccati. Secundo conditionem status justitiæ, ibi: *Nunc vero liberati, etc.* Circa primum tria facit. Primo ponit conditionem peccati. Secundo effectum peccati, ibi: *quem ergo fructum, etc.* Tertio finem, ibi: *Nam finis illorum, etc.*

Circa primum considerandum est, quod homo naturaliter est liberi arbitrii, propter rationem et voluntatem, quæ cogi non potest, inclinari tamen ab aliquibus potest. Semper ergo homo quantum ad arbitrium rationis, remanet liber a coactione, non tamen est liber ab inclinatione. Quandoque enim liberum arbitrium inclinatur ad bonum per habitum gratiæ vel justitiæ: et tunc habet servitutem justitiæ, et est liber a peccato. Quandoque autem arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati: et tunc habet servitutem peccati, et libertatem justitiæ. Servitutem quidem peccati qua trahitur ad consentiendum peccato, contra judicium rationis. (*Joan.* 8.) *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Et quantum ad hoc, dicit, *cum enim servi essetis peccati.* Libertatem vero a justitia, quantum ad hoc, quod homo absque freno justitiæ præcipitat se in peccatum. Et quantum ad hoc, dicit, *liberi fuistis justitiæ*, quod præcipue contingit his qui ex certo proposito peccant. Nam illi qui ex infirmitate vel passione peccant, aliquo freno justitiæ retinentur, ut non videantur a justitia omnino liberi. (*Jer.* 2.) *A sæculo fregisti jugum, rupisti vincula, dixis-*

ti, non serviam. (*Job.* 11.) *Vir vanus in superbiam erigitur, et tanquam pullum onagri, liberum se putat.* Sciendum est tamen, quod iste status habet veram servitutem, libertatem autem non veram, sed apparentem. Cum enim homo sit id quod est secundum rationem, tunc homo vere est servus, quando ab aliquo extraneo abducitur ab eo quod est rationis. Sed quod aliquis freno rationis non cohibeatur a sequela concupiscentiæ, est libertas quantum ad opinionem illius, qui summum bonum putat concupita sequi.

Deinde cum dicit, *quem ergo fructum, etc.* ostendit effectum peccati. Et unum quidem effectum excludit, scilicet effectum fructuosum, cum dicit, *quem ergo fructum*, scilicet cum peccabatis in illis, scilicet peccatis. Sunt enim infructuosa peccati opera, quia non adjuvant hominem ad beatitudinem consequendam. (*Is.* 59.) *Opera eorum, opera inutilia.* (*Mich.* 2.) *Væ qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris.* Astruit autem effectum confusibilem, dicens, *in quibus*, scilicet peccatis, id est, de quibus, *nunc*, scilicet in statu pœnitentiæ, *Erubescitis*, propter eorum turpitudinem. (*Jer.* 31.) *Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum confusione, et erubui.* (*Is.* 1.) *Erubescitis super hortis*, scilicet voluptatis, quos elegeratis.

Deinde cum dicit, *nam finis, etc.* ponit finem peccati, dicens: nam finis illorum, scilicet peccatorum, mors est. Quæ quidem et si non sit finis operantis peccatum, quia peccando non intendit mortem incurrere, est tamen finis ipsorum peccatorum, quia de se nata sunt, mortem inducere temporalem: quia cum anima a se Deum separat, dignum est, ut ab ea corpus suum separetur: et æternam, quia cum aliquis ad tempus vult separari a Deo, propter concupiscentiam peccati, dignum est ut ab eo æternaliter separetur, quod est mors æterna. (*Supra* 1.) *Qui talia agunt, digni sunt morte.*

Deinde cum dicit, *nunc vero, etc.* ostendit qualitatem status justitiæ. Et primo ponit conditionem status justitiæ. Secundo effectum, ibi: *Habetis fructum vestrum, etc.* Tertio ponit finem, ibi: *Finem vero, etc.* Circa primum considerandum est, quod sicut quando aliquis a peccato inclinatur ad malum, est liber a justitia: ita cum aliquis ex habitu justitiæ et gratiæ inclinatur ad bonum, est liber a peccato, ut sc. ab eo non superetur usque ad consensum. Unde dicit, nunc vere sc. in statu justitiæ, liberati a peccato. (*Joan.* 8.) *Si filius vos liberaverit, tunc vere liberi eritis.* Similiter econtra, sicut in statu peccati est aliquis servus peccati, cui obedit: ita in statu justitiæ est aliquis servus Dei voluntarie obediens, secundum illud (*Ps.* 99.) *Servite Domino in lætitia.* Et hoc est, quod subdit, *servi autem facti Deo.* (*Ps.* 15.) *O Domine, quia ego servus tuus, etc.* Hæc autem vera est libertas, et optima servitus: quia per justitiam homo inclinatur ad id, quod convenit ipsi, quod est proprium hominis: et avertitur ab eo quod convenit concupiscentiæ, quod est maxime bestiale.

Deinde cum dicit, *habetis fructum, etc.* ponit effectum justitiæ, dicens, habetis fructum vestrum in sanctificatione, id est, ipsa sanctificatio, hoc est, executio sanctitatis per bona opera est fructus vester, in quantum, sc. hoc spiritualiter et sancte vos delectat. (*Eccl.* 9.) *Flores mei fructus honoris et honestatis, etc.* (*Galat.* 5.) *Fructus spiritus est gaudium, pax, etc.* Conse-

quenter ponit finem, dicens, *finem vero habetis, vitam æternam*. Quæ quidem est finis ipsorum justorum, qui propter vitam æternam habendam, omnia operantur. (*Matth.* 6.) *Primum quærite regnum Dei, etc.* Et etiam ipsorum operum quæ cum ex obedientia Dei fiant, et ad Dei imitationem, vitam æternam merentur. (*Joan.* 10.) *Oves meæ vocem meam audiunt, et sequuntur me, et vitam æternam do eis.*

Deinde cum dicit, *stipendia enim peccati, etc.* manifestat quod dixerat de finibus malorum et bonorum. Et primo quantum ad mala, dicit, dictum est, quod finis peccatorum est mors: Stipendia enim peccati, mors. Dicuntur autem stipendia mercedes militum, a stipe pendenda, id est, ponderanda: quia pecunia distribuenda militibus ponderabatur. Quia ergo peccatores peccato militant, membra sua exhibentes arma peccato, ut supra dictum est, mors dicitur esse stipendium peccati, id est, retributio, quam retribuit sibi servientibus. Et ex hoc manifestum est, quod mors sit finis peccatorum, non quem peccantes quærunt, sed qui eis retribuitur. (*Ps.* 10.) *Ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Quantum vero ad bona, dicit, *Gratia Dei vita æterna.* Quia enim dixerat justos homines habere vitam æternam, quam certum est non posse haberi, nisi per gratiam: ideo hoc ipsum quod bona operamur, et quod opus nostrum est dignum vita æterna, est a gratia Dei. Unde et in (*Ps.* 83.) dicitur, *gratiam et gloriam dabit Dominus.* Sic igitur opera nostra si considerentur in sui natura, et secundum quod procedunt ex libero arbitrio hominis, non merentur ex condigno vitam æternam, sed solum secundum quod procedunt ex gratia Spiritus Sancti. Unde dicitur (*Joan.* 4.) *Quod fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Et hoc fit in Christo Jesu Domino nostro, id est, per Christum, vel in quantum in ipso sumus per fidem et charitatem. (*Joan.* 6.) *Omnis qui videt filium et credit in eum, habet vitam æternam.*

CAPUT VII.

Aperit jam nos a legis Mosaicæ servitute liberos per gratiam Christi, ac nonnulla tractantur de nuptiarum lege.

1. ***An ignoratis, fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit?***
2. ***Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri.***
3. ***Igitur vivente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.***
4. ***Itaque fratres mei et vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo.***
5. ***Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.***
6. *Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ.*

Postquam Apostolus ostendit, quod

per gratiam Christi liberamur a peccato, hic ostendit, quod per eamdem gratiam Christi liberamur a servitute legis. Et circa hoc duo facit. Primo proponit propositum. Secundo excludit objectionem, ibi : *Quid ergo dicemus, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod per gratiam Christi liberamur a servitute legis. Secundo ostendit utilitatem hujus liberationis, ibi : *Ut fructificemus Deo, etc.* Circa primum tria facit. Primo proponit documentum, ex quo arguitur ad propositum ostendendum. Secundo manifestat ipsum, ibi : *Namque sub viro est, etc.* Tertio concludit, ibi : *Itaque fratres mei, etc.*

Documentum autem proponit eis quasi notum. Unde dicit, an ignoratis fratres, quasi diceret. Hoc ignorare non debetis. (1 *Cor.* 14.) *Si quis ignorat, ignorabitur.* Et causam quare non debent ignorare, ostendit, subdens, *Scientibus enim legem loquor.* Sed cum Romani, Gentiles essent, et legem Moysi ignorarent, videtur eis non competere quod hic dicitur. Et ideo quidam exposuerunt hoc de lege naturali, quæ Gentibus non erat incognita, secundum illud (*Supra* 2.) Cum gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, etc. Unde et subditur, *quia lex in homine dominatur,* sc. naturalis. *Quanto tempore,* sc. vivit lex in homine. Quæ quidem vivit, quamdiu ratio naturalis efficaciter in homine viget. Moritur autem lex naturalis in homine, quamdiu ratio naturalis passionibus succumbit. (*Is.* 24.) *Dissipaverunt fœdus sempiternum,* sc. legis naturalis. Sed hoc non videtur esse secundum intentionem Apost. qui absolute et indeterminate de lege loquens, semper loquitur de lege Moysi. Et ideo dicendum est, quod Romani fideles non erant solum Gentes, sed inter eos erant multi Judæi. Unde habetur (*Act.* 18.) Paulus Corinthi invenit quemdam Judæum, nomine Aquilam, qui nuper venerat ab Italia et Priscillam uxorem ejus, eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma. Lex ergo hoc modo dominatur in homine, quanto tempore vivit, sc. homo. Data est enim lex ad dirigendum homines in via hujus vitæ, secundum (*Ps.* 24.) *Legem statuit ei in via quam elegit.* Ideo legis obligatio morte solvitur.

Deinde cum dicit, *Nam quæ sub viro, etc.* manifestat quod dixerat per exemplum in lege matrimonii. Et primo ponit exemplum. Secundo manifestat per signum, ibi : *Ergo vivente, etc.* Circa primum duo facit. Primo in exemplo ponit quomodo obligatio legis durat, vita durante, dicens, *nam mulier quæ sub viro,* id est, sub viri potestate, est ex lege divina, qua dictum est: (*Gen.* 3.) *Sub viri potestate eris. Alligata est legi,* sc. qua tenetur convivere viro, secundum illud (*Matth.* 19.) *Quos Deus conjunxit, homo non separet.* Et hæc quidem inseparabilitas matrimonii, præcipue causatur in quantum est sacramentum conjunctionis indissolubilis Christi et Ecclesiæ, vel Verbi et humanæ naturæ in persona Christi. (*Ephes.* 5.) *Sacramentum hoc magnum est in Christo et Eccles.a, etc.* Secundo, ibi : *Si autem mortuus, etc.* manifestat in exemplo, quomodo obligatio legis solvitur post mortem, dicens, *si autem vir,* sc. mulieris, *fuerit mortuus,* mulier post mortem viri, *soluta est a lege,* mariti, id est, a lege matrimonii, qua obligabatur viro. Cum enim, ut Aug. ait lib. de nuptiis et concupisc. l. 1. ca. 18. nuptiæ sint bona mortalium, non se extendit obligatio nuptiarum post vi-

tam mortalem. Et propter hoc in resurrectione, quando erit vita immortalis, neque nubent, neque nubentur, ut dicitur (*Matth.* 22.) Ex quo patet quod si aliquis moriatur, et resurgat, sicut in Lazaro accidit, non erit uxor, quæ fuerat, nisi de novo cum ipso contrahat. Sed contra hoc inducitur quod habetur (*Hebr.* 11.) Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Sed sciendum est quod mulieres non receperunt maritos suos, sed filios suos: sicut mulier quædam per Heliam, ut habetur (3 *Reg.* 17.) Et alia per Helisæum, ut habetur (4 *Reg.* 4.) Aliter autem se habet in sacramentis quæ imprimunt characterem, qui est quædam consecratio animæ immortalis. Omnis autem consecratio manet, quamdiu manet res consecrata: sicut patet in consecratione Ecclesiæ vel altaris. Et ideo si baptizatus, vel confirmatus, vel ordinatus moriatur et resurgat, non debet iterum eadem sacramenta accipere.

Deinde cum dicit, *ergo vivente, etc.* manifestat quod dixerat per signum. Et primo quantum ad obligationem matrimonii, quæ durat in muliere, vivente viro, cujus signum est, quod vocatur adultera si fuerit cum alio viro, sc. ei carnaliter commixta, vivente viro. (*Jer.* 3.) *Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens ab eo, duxerit virum alterum, nunquid non polluta et contaminata est mulier illa?* Secundo, ibi: *Si autem mortuus, etc.* inducit signum quantum ad hoc quod obligatio legis matrimonii solvitur per mortem, dicens, quod si vir ejus, sc. mulieris, mortuus fuerit, liberata est mulier a lege viri, qua obligatur viro, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro carnaliter ei commixta, præsertim si ei matrimonialiter conjungatur. (1 *Cor.* 7.) *Si dormierit vir ejus*, sc. mulieris, *liberata est:* cui vult nubat. Ex quo patet quod secundæ nuptiæ, vel tertiæ, vel quartæ, sunt secundum se licitæ, et non solum per dispensationem, ut videtur dicere Chrysost. qui super Matth. dicit, quod sicut Moyses permisit libellum repudii, ita Apostol. permisit secundas nuptias. Nulla est enim ratio, si lex matrimonialis solvitur per mortem, quare non liceat conjugi remanenti ad secunda vota transire. Quod autem Apost. dicit (1 *Tim.* 3.) *Quod oportet Episcopum esse unius uxoris virum.* Non hoc dicitur, quia secundæ nuptiæ sint illicitæ: sed propter defectum sacramenti, quia non esset unus unius, sicut Christus est sponsus unius Ecclesiæ.

Deinde cum dicit, *itaque fratres mei, etc.* concludit principale propositum, dicens, *itaque, etc.* id est, per hoc, quod estis facti membra corporis Christi, simul cum eo mortui et sepulti, ut supra est habitum, mortificati estis legi, id est, quantum ad hoc quod cessat in vobis obligatio legis, ita sc. *ut jam sitis alterius*, sc. Christi ejus legi subjecti, *qui ex mortuis resurrexit*, in quo et vos resurgentes novam vitam assumpsistis. Et ita non lege prioris vitæ, sed lege novæ vitæ tenemini obligati. Videtur autem esse dissimilitudo, quantum ad hoc, quod in præcedenti exemplo vir moriebatur, et remanebat mulier absque obligatione legis. Hic autem ille qui solvitur ab obligatione, dicitur mori, sed si recte consideremus utrumque, est ejusdem rationis, quia cum matrimonium sit inter duos, sicut quædam relatio, non refert quicumque eorum moriatur ad hoc, quod tollatur lex matrimonii: utrumlibet enim contingat, manifestum est, quod per mortem, qua commorimur Christo, cessat obligatio veteris legis.

Deinde cum dicit, *ut fructificemus*, ostendit utilitatem prædictæ liberationis. Et circa hoc tria facit. Primo ponit utilitatem, dicens, ut fructificemus Deo : per hoc enim, quod sumus facti membra Christi, in Christo manentes, possumus fructum boni operis facere ad honorem Dei. (*Joan.* 15.) *Sicut palmes non potest ferre fructum, etc.* Secundo ibi : *cum enim essemus*, ostendit, quod iste fructus impediebatur, quando eramus sub servitute legis, dicens, cum essemus in carne, id est, subditi concupiscentiis carnis. (*Infra* 8.) Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Passiones autem et affectiones peccatorum, quæ quidem erant per legem, vel notificatæ vel augmentatæ occasionaliter, ut supra patuit, *operabantur in membris nostris*, id est, movebant membra nostra. (*Jacob.* 4.) *Unde bella et lites, nonne ex concupiscentiis?* Et hoc, *ut fructificarent morti*, id est, ut fructum facerent mortis. (*Jac.* 1.) *Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem.* Tertio ibi : *Nunc autem soluti*, ostendit, quod prædicta utilitas acquiritur ab his qui sunt liberati a servitute legis, dicens : Nunc autem soluti sumus per gratiam Christi a lege mortis, id est, a servitute legis Moysi, quæ dicitur lex mortis. Vel quia corporaliter occidebat absque misericordia. (*Hebr.* 10.) *Irritam quis faciens legem Moysi, etc.* Vel potius dicitur lex mortis, quia spiritualiter occidebat per occasionem, secundum illud (2 *Cor.* 3.) *Littera occidit, etc.* In qua lege nos tenebamur, quasi servi sub lege. (*Galat.* 3.) *Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur.* Ita sc. sumus soluti, *ut serviamus in novitate spiritus*, in spiritu renovati per gratiam Christi. (*Ezech.* 36.) *Dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri, non in vetustate litteræ*, id est, non secundum veterem legem. Vel non in vetustate peccati, quam littera legis auferre non potuit. (*Ps.* 6.) *Inveteravi inter omnes inimicos meos.*

LECTIO 2.

Solvit quæstionem de bonitate legis, asseritque legem ostendere peccatum, quod per mandatum operatum est in homine concupiscentiam.

7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.*

8. *Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat.*

9. *Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.*

10. *Ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam hoc esse ad mortem.*

11. *Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit.*

12. *Itaque lex quidem sancta, mandatum sanctum, et justum et bonum.*

13. *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.*

Postquam Apostolus ostendit, quod per gratiam Christi liberamur a servitute legis, et quod ista liberatio est

utilis, hic respondet cuidam objectioni, quæ ex præmissis occasionem habet, per quam videtur quod lex vetus non sit bona. Et circa hoc duo facit. Primo solvit objectionem per quam videtur legem non esse bonam. Secundo ostendit legem esse bonam, ibi : *Scimus enim, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit objectionem quantum ad ipsam legem. Secundo solvit, ibi : *Itaque lex quidem sancta, etc.* Dicit ergo primo, dictum est, quod passiones peccatorum erant per legem, et quod est lex mortis, quid ergo dicemus ex his sequi? Numquid dicemus, quod lex est peccatum? Quod quidem potest intelligi dupliciter. Uno modo quod lex peccatum doceat, sicut dicitur (*Jer.* 10.) *Leges populorum vanæ sunt* : quia sc. vanitatem docent. Alio modo, ut lex dicatur peccatum, quia ille qui legem dedit, peccaverit, talem legem ferendo : et hæc duo invicem se consequuntur, quia si lex peccatum docet, legislator legem ferendo peccat. (*Is.* 10.) *Væ qui condunt leges iniquas.* Videtur autem, quod lex peccatum doceat, si passiones peccatorum sunt per legem, et si lex ducit ad mortem.

Deinde cum dicit, *absit*, solvit prædictam objectionem. Circa quod sciendum est, quod si lex per se et directe causaret passiones peccatorum vel mortem, sequeretur quod lex esset peccatum altero modorum dictorum, non autem si lex est occasio passionum peccati et mortis. Circa hoc ergo duo facit. Primo ostendit quid lex per se facit. Secundo ostendit quid ex ea occasionaliter sequatur, ibi : *Occasione autem accepta, etc.* Circa primum tria facit.

Primo respondet ad quæstionem, dicens, *absit*, sc., quod lex sit peccatum. Neque enim ipsa docet peccatum, secundum illud (*Ps.* 18.) *Lex Domini immaculata.* Neque legislator peccavit, quasi injustam legem ferens, secundum illud (*Prov.* 8.) *Per me reges regnant, etc.*

Secundo, ibi : *Sed peccatum, etc.* ponit id quod per se pertinet ad legem, sc. notificare peccatum, et non auferre. Et hoc est, quod dicit, *sed peccatum non cognovi nisi per legem*, supra 3. Per legem enim Dei cognitio peccati. Et siquidem hoc intelligitur de lege naturali, manifestum est quod dicitur, quia per legem naturalem homo dijudicat inter bonum et malum. (*Eccl.* 17.) *Sensu implevit corda illorum et bona et mala ostendit.* Sed Apostolus hic videtur loqui de lege veteri, quam significavit supra, dicens, *non in vetustate litteræ.* Dicendum est ergo, quod sine lege poterat quidem peccatum cognosci, secundum quod habet rationem inhonesti, id est, contra rationem existens : non autem secundum quod importat offensam divinam, quia per legem divinitus datam manifestatur homini, quod Deo displicent peccata humana, in hoc, quod ea prohibet et mandat puniri.

Tertio, ibi: *nam concupiscentiam, etc.* probat quod dixerat, dicens, *nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces.* Circa quod considerandum est, quod hoc quod dixerat, peccatum non cognosci, nisi per legem, posset aliquis referre ad ipsum actum peccati, quem lex in notitiam hominis ducit dum prohibet: et hoc quidem verum est quantum ad aliqua peccata. Dicitur enim (*Lev.* 18.) *Mulier non succumbet jumento.* Sed quod hic non sit intellectus Apostoli, patet ex his quæ hic dicuntur. Nullus enim est qui ipsum actum concupiscentiæ ignoret, cum omnes ipsum experiantur. Est ergo intelligendum, sicut supra diximus, quod peccatum non

cognoscitur nisi per legem, quantum ad reatum pœnæ et offensam Dei. Ideo autem hoc probat per concupiscentiam, quia concupiscentia prava communiter se habet ad omnia peccata. Unde Glossa dicit et Augustinus. Hic elegit Apostolus quod est generale peccatum, sc., concupiscentiam. Bona est ergo lex quæ dum concupiscentias prohibet, omnia mala prohibet.

Potest autem intelligi, quod concupiscentia sit generale peccatum, secundum quod sumitur pro concupiscentia rei illicitæ, quæ est de essentia cujuslibet peccati. Non autem sic appellavit Augustinus concupiscentiam, generale peccatum: sed quia est radix et causa omnis peccati aliqua concupiscentia specialis. Unde et Glossa dicit, quod concupiscentia est generale peccatum, unde omnia mala veniunt. Inducit enim Apostolus præceptum legis, quod habetur (*Ex.* 20.) ubi specialiter prohibetur. *Non concupisces rem proximi tui*, quæ est concupiscentia avaritiæ, de qua loquitur (1 *Tim.* 6.) *Radix omnium malorum est cupiditas.* Et hoc ideo, quia pecuniæ obediunt omnia, ut dicitur (*Eccl.* 10.) Et ideo concupiscentia, de qua hic loquitur, est generale malum, non communitate generis vel speciei, sed communitate causalitatis.

Nec est contrarium quod habetur (*Eccl.* 10.) *Initium omnis peccati, superbia.* Nam superbia est initium peccati ex parte aversionis. Cupiditas autem est principium peccatorum ex parte conversionis ab bonum commutabile. Potest autem dici, quod Apostolus specialiter assumit concupiscentiam ad propositi manifestationem, quia vult ostendere quod sine lege peccatum non cognoscebatur, in quantum sc. pertinet ad offensam Dei: et hoc maxime patet in hoc quod lex Dei prohibet concupiscentiam quæ ab homine non prohibetur. Nam solus Deus hominem reum reputat propter concupiscentiam cordis: secundum illud (1 *Reg.* 16.) *Homines vident quæ patent, Deus autem intuetur cor.* Ideo autem lex Dei potius prohibuit concupiscentiam rei alienæ, quæ furto aufertur, et uxoris alienæ, quæ per adulterium violatur, quam concupiscentiam aliorum peccatorum, quia ista peccata etiam in ipsa concupiscentia habent quamdam delectationem, quod non contingit de aliis peccatis.

Deinde cum dicit, *occasione autem, etc.* ostendit quid ex lege occasionaliter consequatur. Et primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *sine lege, etc.* Dicit ergo primo, quod peccatum occasione accepta per mandatum, sc., legis prohibentis peccatum, operatum est in me omnem concupiscentiam. Per peccatum autem potest hic intelligi diabolus secundum emphaticam locutionem, quia ipse est peccati initium. Et secundum hoc in homine operatur omnem concupiscentiam peccati. (1 *Joan.* 3.) *Qui facit peccatum, ex diabolo est, quia ab initio diabolus peccat.* Sed quia Apostolus hic de diabolo mentionem non fecerat, potest dici, quod peccatum actuale quodcumque prout est cogitatione apprehensum, operatur in homine, sui concupiscentiam, secundum illud (*Jac.* 1.) *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua*: deinde concupiscentia parit peccatum. Sed melius est, quod hoc referamus ad peccatum, quod supra dixerat, cap. 5. per unum hominem in hunc mundum ingressum, sc. ad peccatum originale, quod sc. ante gratiam Christi est in homine secundum culpam et pœnam: sed veniente gratia transit reatu et permanet actu quantum ad fomitem peccati, vel con-

tum est de se, est inductivum ad bonum; sed homo propter suam malitiam perverse utitur ad malum, supra secundo: ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: secundum autem duritiam tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ. Et (*Job.* 24.) *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ et ille abutitur eo in superbia.* Et similiter Deus quantum est de se interius instigat hominem ad bonum, puta regem ad defendendum jura regni sui, vel ad puniendum rebelles. Sed hoc instinctu bono, malus homo abutitur secundum malitiam cordis sui. Et hoc patet (*Is.* 10.) Ubi dicitur de Assur. *Ad gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia, etc.* Et post. Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor ejus non ita æstimabit, sed ad conterendum erit cor ejus. Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cum a Deo excitaretur ad regni sui tutelam, abusus est hac excitatione in crudelitatem.

Secundo oportet considerare quo fine Deus ista partim faciat et partim permittat. Est enim considerandum, quod Deus operatur in creaturis ad suam manifestationem, secundum illud (*Supra* 1.) *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.* Unde et hujusmodi excitatio in hoc ipsum ordinatur, et quantum ad præsentes, *ut ostendam in te virtutem meam.* (*Exod.* 14.) *Viderunt filii Israel manum magnam, quam exercuerat Dominus contra Ægyptios.* Et quantum ad absentes, *ut annuntietur nomen meum in universa terra.* (*Ps.* 95.) *Annuntiate inter gentes gloriam ejus.* Sic igitur patet quod quantum ad hoc, non est iniquitas apud Deum, quia utitur creatura sua secundum ejus merita ad gloriam suam. Et in hoc eodem sensu potest exponi si dicatur, *posui te*, id est ordinavi malitiam tuam ad gloriam meam; Deus enim malitiam ordinat, sed non causat.

Deinde cum dicit, *ergo cui vult miseretur, etc.* infert conclusionem quandam ex utraque auctoritate supra inducta. Nam ex eo quod dictum est, miserebor cui misereor, concludit, *ergo cui vult miseretur.* (*Ps.* 102.) *Misertus est Dominus timentibus se.* Ex eo vero quod dictum est: In hoc ipsum excitavi te, concludit, *et quem vult indurat.* (*Is.* 63.) *Indurasti cor nostrum ne timeremus te.* (*Eccl.* 33.) *Ex ipsis benedixit et exaltavit, et ex ipsis maledixit et humiliavit.* Et quidem quod dicitur de Dei misericordia, dubitationem non habet, suppositis his quæ præmissa sunt. Sed circa indurationem videtur esse duplex dubitatio. Primo quidem quia duritia cordis ad culpam pertinere videtur, secundum illud (*Eccl.* 3.) *Cor durum male habebit in novissimo.* Si ergo Deus indurat, sequitur quod sit actor culpæ. Contra quod dicitur (*Jac.* 1.) *Deus intentator malorum est.* Ad quod dicendum quod Deus non dicitur indurare aliquos directe, quasi in eis causet malitiam, sed indirecte, inquantum, sc. ex his quæ facit in homine intus vel extra, homo sumit occasionem peccati, et hoc ipse Deus permittit. Unde non dicitur indurare quasi immittendo malitiam, sed non apponendo gratiam. Secunda dubitatio est, quia ipsa obduratio non videtur divinæ voluntati posse adscribi, cum scriptum sit. (1 *Thes.* 2.) *Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra.* Et (1 *Tim.* 2.) *Qui vult omnes homines salvos fieri.* Ad quod dicendum est, quod tam misericordia quam justitia dispositionem voluntatis important. Unde sicut miseratio attribuitur divinæ voluntati, ita

minem ostendit, subdens, *Ego autem vivebam sine lege aliquando.* Quod etiam dupliciter potest intelligi. Uno modo quantum ad id quod homini videbatur ex seipso quod viveret, dum ignorabat peccatum esse id per quod mortuus erat. (*Apoc.* 3.) *Nomen habes quod vivas, sed mortuus es.* Vel hoc dicitur per comparationem ad mortem, quæ consecuta est occasione legis. Dicuntur enim minus peccantes vivere, in comparatione ad eos qui magis peccant.

Deinde cum dicit, *sed cum venisset, etc.* describit statum sub lege. Et primo quantum ad peccatum, cum dicit, *sed cum venisset mandatum.* Data, sc. lege, revixit peccatum, quod potest dupliciter intelligi. Uno modo quantum ad cognitionem hominis qui incepit cognoscere peccatum in se esse, quod prius non cognoverat. (*Jer.* 31.) *Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum, confusus sum et erubui.* Et signanter dixit, revixit, quia in paradiso plenam notitiam homo habuerat de peccato, licet non habuerit per experientiam. Vel, revixit, quantum ad virtutem, quia data lege occasionaliter augmentata est virtus peccati. (1 *Cor.* 15.) *Virtus peccati, lex.* Secundo quantum ad ipsum hominem, cum dicit, *Ego autem mortuus sum.* Quod etiam dupliciter potest intelligi. Uno modo secundum cognitionem, ut sit sensus. Mortuus sum; id est, cognovi me mortuum. Alio modo per comparationem ad statum priorem, ut sit sensus. Mortuus sum, id est, magis morti obligatus sum, quam ante. Unde aliqualiter verum est, quod dictum est Moysi et Aaron (*Num.* 16.) *Vos interfecistis populum Domini.*

Deinde cum dicit, *et inventum, etc.* concludit ex comparatione utriusque status eventum legis, dicens, et inventum est, secundum prædicta, mandatum quod erat ad vitam. Primo quidem secundum intentionem dantis legem. Secundo quantum ad ipsam mandati honestatem et devotionem obedientis. (*Ezech.* 20.) *Dedi eis præcepta bona et judicia, quæ faciens homo, vivet in eis,* hoc est mihi ad mortem occasionaliter, sc. per peccatum quod in homine erat. (*Job* 20.) *Panis ejus in utero ejus vertetur in fel aspidum intrinsecus, etc.*

Deinde cum dicit, *nam peccatum, etc.* resumit causam quasi manifestans per eventum præmissum, dicens, hoc ideo contingit, sc. quod mandatum præmissum, quod erat ad vitam, inveniretur ad mortem esse. Nam peccatum *occasione accepta per mandatum seduxit me*, sc. per concupiscentiam quam in me operatum est, ut dictum est. (*Dan.* 13.) *Species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum*, et per illud sc. mandatum occasionaliter peccatum me occidit. (2 *Cor.* 3.) *Littera occidit.*

Deinde cum dicit, *itaque lex, etc.* concludit conclusionem intentam, sc. quod lex non solum non sit peccatum, sed ulterius quod sit bona, tanquam faciens cognoscere peccatum et prohibens ipsum. Et primo concludit quantum ad totam legem dicens. Sicut ex præmissis patet, lex quidem est sancta. (*Ps.* 18.) *Lex Domini immaculata.* (1 *Tim.* 1.) *Scimus quia bona est lex.* Secundo quantum ad particulare legis mandatum, dicens, et mandatum legis est sanctum quantum ad præcepta ceremonialia, quibus homines ordinantur ad Dei cultum. (*Lev.* 20.) *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Et justum quantum ad præcepta judicialia, quibus homo debito modo ordinatur ad proximum. (*Ps.* 18.) *Judicia Domini vera, justificata, etc.* Et

bonum, id est, honestum quantum ad præcepta moralia. (*Ps.* 118.) *Bonum est mihi lex oris tui super millia, etc.* Quia tamen omnia præcepta ordinant nos in Deum, ideo totam legem sanctam nominavit.

Deinde cum dicit, *Quod ergo bonum est, etc.* movet quæstionem quantum ad legis effectum. Et primo quæstionem, dicens, *quod ergo bonum est*, sc. in se, *factum est mihi mors*, id est, per se causa mortis. Quod quidem aliquis poterat falso intelligere ex eo, quod supra dictum est, inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Secundo solvit per interemptionem, dicens, *Absit.* Non potest id quod est secundum se bonum et vivificum, esse causa mali et mortis, secundum illud (*Matth.* 7.) *Non potest arbor bona fructus malos facere.* Tertio, ibi: *Sed peccatum, etc.* concordat id quod nunc dicitur, cum eo quod supra dictum est. Non enim mandatum sic invenitur esse ad mortem, quod ipsum mortem operetur, sed quia occasione accepta ab ipso peccato mortem operatur. Et hoc est quod dicit: Sed peccatum, ut appareat peccatum, id est, ex hoc apparet esse peccatum per legis bonum, id est, per mandatum legis: quia ex hoc, ipsum bonum est, quod facit cognitionem peccati. Et hoc occasionaliter, in quantum manifestat peccatum. Non autem sic intelligitur peccatum per legem operatum esse mortem, quasi sine lege mors non fuisset. Dictum est enim supra, quod regnavit mors ab Adam, usque ad Moysem, sc. cum lex non esset: sed intelligitur quod peccatum per legem operatur mortem, quia damnatio mortis est augmentata lege adveniente. Et hoc est quod subditur, ita dico quod peccatum operatum est mortem per bonum, *ut peccatum fiat peccans*, id est, peccare faciens per mandatum legis occasionaliter. Et hoc supra modum quo antea peccabat, vel quia accessit reatus prævaricationis, vel quia crevit concupiscentia peccati, ut supra dictum est, veniente prohibitione legis. Peccatum autem hic intelligitur, sicut supra diximus, vel diabolus, vel potius fomes peccati.

LECTIO 3.

Manifestat legem bonam esse ex repugnantia hominis ad bonum, quam lex tollere minime potest, pariterque ostenditur quomodo lex vetus dicatur esse spiritualis, homo vero carnalis, quæriturque simul an initium boni operis sit ex nobis.

14. *Scimus enim quod lex spiritualis est. Ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato.*

15. *Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio.*

16. *Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est.*

17. *Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.*

18. *Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Nam velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio.*

19. *Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago.*

20. *Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud: sed quod habitat in me peccatum.*

Postquam Apostolus exclusit illa ex quibus lex videbatur esse mala et mali effectus, hic probat legem esse bonam. Et circa hoc duo facit. Primo probat bonitatem legis ex ipsa repugnantia, quæ in homine invenitur ad bonum, quam lex tollere non potest. Secundo ostendit per quid hujusmodi legis repugnantia tolli potest, ibi: *Infelix, etc.* Circa primum tria facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo probat propositum, ibi: *Quod enim operor, etc.* Tertio infert conclusionem intentam, ibi: *Invenio igitur, etc.* Circa primum duo facit, Primo proponit legis bonitatem. Secundo hominis conditionem, ibi, *Ego autem, etc.* Dicit ergo primo. Dictum est quod lex est sancta. Et hoc dixit: *Scimus enim*, nos qui sumus in divinis sapientes. *Quod lex*, sc. vetus, *spiritualis est*, sc. spiritui homines concordans. (*Ps.* 18.) *Lex Domini immaculata.* Vel spiritualis est, id est, a Spiritu Sancto data, qui digitus Dei dicitur in scripturis. (*Luc.* 11.) *Si in digito Dei ejicio dæmonia.* Unde dicitur (*Ex.* 31.) *Dedit Dominus Moysi duas tabulas lapideas scriptas digito Dei.* Lex tamen nova, non solum dicitur lex spiritualis sed lex spiritus, ut patet infra 8. Quia non solum a Spiritu Sancto est, sed Spiritus Sanctus eam imprimit cordi quod inhabitat.

Deinde cum dicit, *Ego autem carnalis sum, etc.* ostendit conditionem hominis, et potest hoc verbum dupliciter exponi. Uno quidem modo, ut Apostolus loquatur in persona hominis in peccato existentis. Et ita hoc August. exponit in lib. 83. quæstionum. Postea vero in lib. contra Julianum, exponit hoc, ut Apostolus intelligatur loqui in persona sua, id est, hominis sub gratia constituti. Prosequamur ergo declarando qualiter hæc verba et sequentia diversimode possunt utroque modo exponi, quamvis secunda expositio melior sit. Quod ergo dicitur primo. *Ego autem, etc.* sic intelligendum est, ut *ly* ego, pro ratione hominis intelligatur, quæ est principale in homine: unde videtur unusquisque homo esse sua ratio vel suus intellectus, sicut civitas videtur esse rector civitatis, ita ut quod ille facit, civitas facere videatur. Dicitur autem homo carnalis, quia ejus ratio carnalis est, quæ dicitur carnalis dupliciter. Uno modo ex eo quod subditur carni consentiens his, ad quæ caro instigat, secundum illud (1. *Cor.* 3.) *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, etc.* Et hoc modo intelligitur de homine nondum per gratiam reparato. Alio modo dicitur ratio esse carnalis, ex eo quod a carne impugnatur, secundum illud (*Gal.* 5.) *Caro concupiscit adversus spiritum.* Et hoc modo intelligitur esse carnalis ratio etiam hominis sub gratia constituti: utraque enim carnalitas provenit ex peccato: unde subdit, *Venumdatus sub peccato.* Sed tamen notandum quod carnalitas quæ importat rebellionem carnis ad spiritum provenit ex peccato primi parentis, quia hoc pertinet ad fomitem, cujus corruptio ex illo peccato derivatur. Carnalitas autem quæ importat subjectionem ad carnem, provenit non solum ex peccato originali, sed etiam actuali, per quod homo obediendo concupiscentiis carnis, servum se carnis constituit: unde subdit: Venumdatus sub peccato, sc. vel primi parentis, vel proprio. Et dicit: Venumdatus, quia peccator seipsum vendit in servum peccati, pretio propriæ voluntatis implendæ. (*Is.* 50.) *Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis.*

Deinde cum dicit, *Quod enim operor, etc.* ostendit quod proposuerat.

tam infert. Unde addit: *In multa patientia.* (*Eccl.* 5.) *Altissimus est patiens redditor.*

Deinde ex parte bonorum similiter tria ponit. Primo quidem finem, cum dicit, *ut ostenderet divitias gloriæ suæ.* Finis enim electionis et miserationis bonorum est, ut manifestaret in eis abundantiam bonitatis suæ, revocando eos a malo et ad justitiam eos trahendo et finaliter eos perducendo in gloriam. Et hoc est quod dicit *ut ostenderet divitias gloriæ suæ,* de quibus divitiis supra 2. An divitias bonitatis ejus contemnis? (*Ephes.* 2.) *Deus autem qui dives est in misericordia.* Signanter autem dicit, *ut ostenderet divitias gloriæ suæ,* quia ipsa condemnatio et reprobatio malorum, quæ est secundum Dei justitiam manifestat et commendat sanctorum gloriam, qui ab ipsa tali miseria liberantur. Secundo describit usum eorum cum dicit: *In vasa misericordiæ.* Nominat autem bonos vasa misericordiæ, quia utitur eis Deus quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam. (*Eccl.* 44.) *Isti sunt viri misericordiæ.* Tertio ponit actum quem circa eos Deus exercet. Non enim Deus eos solum sustinet quasi de se aptos existentes ad bonum, sed eos præparat et disponit vocando ad gloriam. Unde dicit, *quæ præparavit in gloriam.* (*Ps.* 64.) *Præparans montes in virtute tua.* Est autem constructio defectiva et suspensiva usque huc, ut sit sensus. Si volens Deus hoc facere, quibusdam miseretur et quosdam indurat, quid contra hoc juste poterit dici? Quasi dicat. Nihil. Non enim sic quos vult indurat, ut eos peccare compellat, sed sustinet eos ut secundum suam inclinationem tendant in malum.

LECTIO 5.

Gratia vocationis non solum pertinet ad Judæos, sed etiam ad gentes.

24. *Quos et vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus.*

25. *Sicut in Osea dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam, et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.*

26. *Et erit in loco ubi dictum est eis, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.*

27. *Isaias autem clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient.*

28. *Verbum enim consummans et abbrevians in æquitate, quia verbum breviatum faciet Dominus super terram.*

29. *Et sicut prædixit Isaias: nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus.*

30. *Quid ergo dicemus? quod Gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est.*

31. *Israel vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.*

32. *Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis.*

33. *Sicut scriptum est: ecce pono in Sion lapidem offensionis et petram scandali, et omnis qui credit in eum non confundetur.*

Postquam Apostolus ostendit quod Dei gratia datur hominibus ex divina

do quantum ad perpetrationem mali, subdit, *Sed quod odi malum, illud facio:* quod quidem si intelligatur de homine peccatore, per hoc quod dicit, Odi, intelligatur quoddam odium imperfectum, secundum quod omnis homo naturaliter odit malum. Per hoc autem quod dicit *Facio*, intelligatur actio perfecta per operis executionem secundum rationis consensum. Nam illud odium mali in universali, tollitur in particulari eligibili per inclinationem habitus vel passionis. Si vero intelligitur de homine sub gratia constituto, per hoc quod dicit, *Facio*, intelligitur econverso actio imperfecta, quæ consistit in sola concupiscentia appetitus sensitivi.

Per hoc quod dicit, Odi, intelligitur odium perfectum quo quis perseverat in detestationem mali usque ad finalem reprobationem ipsius de quo dicitur in (*Ps.* 138.) *Perfecto odio oderam illos*, sc. malos inquantum sunt peccatores. (2 *Mac.* 3.) *Cum leges adhuc optime custodirentur propter Oniæ pontificis pietatem, et alios odio habentes malum.*

Deinde cum dicit, *Si autem quod nolo, etc.* concludit ex præmissa dispositione hominis, quod lex sit bona, dicens, *Si autem quod nolo, illud facio:* quocumque dictorum modorum intelligatur hoc ipso, quod nolo malum. *Consentio legi, quoniam bona est,* in hoc quod prohibet malum, quod ego naturaliter nolo. Manifestum est enim quod inclinatio hominis secundum rationem ad volendum bonum et fugiendum malum est, secundum naturam vel gratiam, et utraque est bona. Unde et lex, quæ huic inclinationi consentit præcipiendo bonum et prohibendo malum, eadem ratione est bona. (*Prov.* 4.) *Donum bonum tribuam vobis legem meam ne derelinquatis, etc.*

Deinde cum dicit, *nunc autem ego, etc.* probat quod dixerat de conditione hominis sc. quod sit carnalis venumdatus sub peccato. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi : *Scio enim, etc.* Tertio concludit intentum, ibi : *Si autem quod nolo, etc.* Quod autem homo carnalis venundatus sub peccato, quasi aliqualiter sit servus peccati, ex hoc apparet quod ipse non agit, sed agitur a peccato. Ille enim qui est liber, ipse per seipsum agit, et non ab alio agitur. Et ideo dicit : Dictum est quod per intellectum et voluntatem, *consentio legi :* nunc autem dum contra legem facio, *ego jam non operor*, illud quod facio contra legem, sed peccatum, *quod in me habitat*, et sic patet me esse servum peccati, in quantum peccatum in me quasi dominium habens, operatur. Et hoc quidem recte ac faciliter potest intelligi de homine sub gratia constituto, quod enim concupiscit malum secundum appetitum sensitivum ad carnem pertinentem non procedit ex opere rationis, sed ex inclinatione fomitis. Illud autem homo dicitur operari quod ratio operatur, quia homo est id quod est secundum rationem : unde motus concupiscentiæ qui non sunt a ratione, sed a fomite non operatur homo : sed fomes peccati qui hic peccatum nominatur. (*Jac.* 4.) *Unde bella et lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris quæ militant in membris vestris.* Sed de homine sub peccato constituto, hoc proprie intelligi non potest, quia ejus ratio peccato consentit. Et ideo ipsemet operatur : unde dicit Augustinus et habetur in Glossa : Multum fallitur homo, qui consentiens est concupiscentiæ carnis suæ : et quod illa desiderat decernens facere, et statuens putat sibi adhuc

esse dicendum, non ego operor illud.

Potest tamen, licet extorte exponi etiam de homine peccatore. Actio enim maxime attribuitur principali agenti, quod secundum proprietatem suam movet: non autem agenti quod movet vel agit secundum proprietatem alterius a quo movetur. Manifestum est autem, quod ratio hominis, secundum illud quod est proprium sibi, non inclinatur ad malum, sed secundum quod movetur a concupiscentia. Et ideo operatio mali quam ratio facit, prout est a concupiscentia victa, non attribuitur principaliter rationi, quæ hic per hominem intelligitur, sed potius ipsi concupiscentiæ vel habitui, ex quo ratio inclinatur ad malum. Dicitur autem peccatum habitare in homine, non quasi peccatum sit res aliqua, cum sit privatio boni, sed designatur permanentia hujusmodi defectus in homine.

Deinde cum dicit, *scio enim*, probat quod peccatum habitans in homine, operetur malum quod homo facit. Et primo ponit medium ad probandum propositum. Secundo illud medium manifestat, ibi: *nam velle*, *etc.* Probat ergo primo quod peccatum habitans in homine operetur malum quod homo facit, quæ quidem probatio manifesta est secundum quod verba referuntur ad hominem sub gratia constitutum, qui est liberatus a peccato per gratiam Christi, ut supra 6. habitum est. Quantum ergo ad eum in quo Christi gratia non habitat, nondum est liberatus a peccato. In carne autem gratia Christi non habitat, sed habitat in mente: unde (*Infra* 8.) dicitur, quod si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vivit propter justificationem. Igitur adhuc in carne dominatur peccatum, quod operatur concupiscentia carnis. Carnem enim hic accipit simul cum viribus sensitivis. Sic enim caro distinguitur contra spiritum, et ei repugnat in quantum appetitus sensitivus tendit in contrarium ejus quod ratio appetit, secundum illud (*Gal.* 5.) *Caro concupiscit adversus spiritum.* Dicit ergo: Dictum est *Quod in me*, etiam per gratiam reparato, *peccatum operatur:* sed intelligendum in me secundum carnem simul cum appetitu sensitivo. Scio enim per rationem et experimentum, quod *bonum*, sc. gratiæ quo reformatus sum, *non habitat in me.* Sed ne intelligatur secundum rationem, secundum modum superius positum exponit. *Hoc est in carne mea.* Nam in me, id est, in corde meo, hoc bonum habitat, secundum illud (*Ephes.* 3.) *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Et per hoc patet, quod hoc verbum non patrocinatur Manichæis qui volunt carnem non esse bonam secundum naturam, et ita non esse creaturam Dei bonam, cum scriptum sit. (1 *Tim.* 4.) *Omnis creatura Dei bona est.* Non enim hic Apostolus agit de bono naturæ, sed de bono gratiæ, quo a peccato liberamur. Si vero hoc referatur ad hominem sub peccato existentem, superflue additur quod dicit, *hoc est in carne mea:* quia in homine peccatore bonum gratiæ non habitat, nec quantum ad carnem, nec quantum ad mentem, nisi forte quis extorte velit exponere hoc esse dictum, quia peccatum quod est privatio gratiæ, quodammodo a carne derivatur ad mentem.

Deinde cum dicit, *nam velle*, *etc.* manifestat quod dixerat. Et primo ex hominis facultate. Secundo ex hominis actione, quæ facultatem demonstrat, ibi: *non enim quod volo*, *etc.* Facultas autem hominis primo describitur

quantum ad voluntatem, quæ videtur in hominis esse potestate : unde dicit. Nam velle adjacet mihi, id est, propinquum est mihi, quasi sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in hominis voluntate constitutum, quam hominis voluntas, ut Augustinus dicit. Secundo ponit facultatem hominis, vel potius difficultatem, quantum ad consummationem effectus cum subdit, *perficere autem bonum non invenio*, sc. in mea potestate existens, secundum illud (*Prov.* 16.) *Hominis est præparare animum*. Et iterum, *cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus*. Hoc autem verbum patrocinari videtur Pelagianis, qui dicebant, quod initium boni operis est ex nobis in quantum bonum volumus. Et hoc est quod videtur Apostolus dicere. Perficere autem bonum non invenio. Sed hunc sensum excludit Apostolus (*Phil.* 2.) dicens, *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere*.

Quod ergo dicit, *velle adjacet mihi* sc. per gratiam jam reparato, est ex operatione divinæ gratiæ, per quam quidem gratiam non solum volo bonum, sed etiam aliquid boni facio, quia repugno concupiscentiæ, et contra eam ago ductus spiritu, sed non invenio in mea potestate quomodo istud bonum perficiam, ut sc. totaliter concupiscentiam excludam. Et per hoc manifestatur, quod bonum gratiæ, non habitat in carne, quia si in carne habitaret, sicut habeo facultatem volendi bonum per gratiam habitantem in mente, ita haberem facultatem perficiendi bonum per gratiam habitantem in carne. Si vero referatur ad hominem sub peccato constitutum, sic exponi poterit, ut velle accipiatur pro voluntate incompleta, quæ ex instinctu naturæ in quibuscumque peccantibus est ad bonum, sed illud velle adjacet homini, id est, juxta hominem jacet, quasi infirmum, nisi gratia voluntati tribuat efficaciam ad perficiendum.

Deinde cum dicit, *non enim quod volo, etc.* manifestat quod dixerat ex actione hominis, quæ est signum et effectus facultatis humanæ. Ex hoc enim apparet, quod homo non invenit perficere bonum, quia non agit bonum quod vult, sed facit malum quod non vult, et hoc quidem supra expositum est.

Deinde cum dicit, *si autem quod nolo, etc.* concludit illud quod supra proposuerat, dicens, si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatum; et hoc etiam supra expositum est. Sed notandum est, quod ex uno et eodem medio sc. quod nolo illud facio, Apostolus duo concludit quæ supra posuerat, sc. legis bonitatem cum dicit, *si autem quod nolo illud facio, consentio legi Dei quoniam bona est*. Et iterum dominium peccati in homine cum dicit hic. *Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*, quarum duarum conclusionum, prima pertinet ad hoc quod dixerat, lex spiritualis est. Secunda ad hoc quod dixerat. Ego autem carnalis sum venumdatus sub peccato. Sed primam conclusionem quæ est de bonitate legis, elicit ex illo medio ratione ejus quod dicit, nolo, quia ejus ratio non vult illud quod lex prohibet, et ex hoc patet legem esse bonam, sed ex parte ejus quod dicit, illud facio, concludit in homine dominari peccatum, quod contra voluntatem rationis operatur.

ad hoc Gentes conversæ sunt, ut justitiam legalem observent, sed ut justificentur per Christi fidem. (*Supra*, 2.) *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi.*

Deinde cum dicit, *Israel vero*, *etc.* inducit conclusionem quantum ad Judæos. Et primo concludit quod intendit, dicens, *Israel vero*, id est, populus Judæorum, *sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.* Dicitur lex justitiæ lex spiritus vitæ, per quam homines justificantur, ad quam Judæorum populus non pervenit: quam tamen sectabatur observando umbram hujus spiritualis legis, quæ consistit in observationibus legalibus. (*Hebr.* 10.) *Umbram habens lex futurorum bonorum.* Vel sectando legem justitiæ, id est, legem Moysi, quæ est lex justitiæ si sit bene intellecta: quia docet justitiam. Vel dicitur lex justitiæ, quia facit homines justos non vere, sed exterius dum peccata vitantur, non ex amore, sed timore pœnæ quam lex infligebat. (*Is.* 51.) *Audite me qui sequimini quod justum est, et quæritis Dominum.* Et in eodem. Audite me qui scitis justum, populus meus lex mea in cordibus eorum.

Secundo assignat causam, dicens, *quare*, sc. dum sectarentur legem, ad legem justitiæ non pervenerunt, quia scilicet, non per debitam viam sectabantur. Et hoc est quod subdit, *quia non ex fide*, sc. Christi quærebant justificari, sed quasi ex operibus legis. Sequebantur enim figuram et repudiaverunt veritatem. (*Supra* 3.) Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Tertio manifestat causam propositam, et primo proponit manifestationem, dicens: *Offenderunt enim in lapidem offensionis*, id est, ad Christum qui assimilatur lapidi offensionis, in hoc quod sicut lapis in quem homo offendit non cavetur propter suam parvitatem: ita Judæi videntes Christum infirmitate nostra contentum, non caverunt in eum offendere. (*Is.* 53.) *Quasi absconditus vultus ejus, et despectus, unde non reputavimus eum.* (*Jer.* 13.) *Antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos*, id est, ad Christum et ejus Apostolos qui dicuntur montes caliginosi, propter hoc quod eorum dignitas et magnitudo latebat. Secundo ad hoc inducit auctoritatem, dicens, *sicut scriptum est in Is.* sc. componit autem Apostolus verba Is. in diversis locis scripturæ. Nam (*Is.* 28.) dicitur: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem. Lapidem angularem, probatum, pretiosum, in fundamento fundatum. Qui crediderit non festinet. Et hinc sumitur principium auctoritatis, *ecce ponam in Sion lapidem*, sc. quasi fundamentum, in quo designatur quod Christus divina ordinatione constitutus erat ecclesiæ fundamentum. (1 *Cor.* 3.) *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* Legitur etiam (*Is.* 8.) *In lapidem autem offensionis et petram scandali duabus domibus Israel.* Et hinc sumitur medium auctoritatis quo dicit, *lapidem offensionis et petram scandali*, ut offensio referatur ad ignorantiam, quia ut dicitur (1 *Cor.* 2.) *Si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Scandalum autem referendum est ad impactionem et casum, quo per infidelitatem ceciderunt, Christum et ejus Apostolos persequentes. (1 *Cor.* 1.) *Nos prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum.* (*Luc.* 2.) *Ecce hic positus est in ruinam, etc.* Finis autem auctoritatis sumitur (*Exod.* 28.) *Qui crediderit non festinet*, loco cujus hic dicitur. Omnis qui credit in eum non confundetur, quia, sc. consequetur

quia sicut lex inducit ad bonum faciendum, ita fomes inducit ad peccandum. Alio modo per comparationem ad causam. Cum autem fomes sit quædam pœna peccati, duplicem causam habet. Unam quidem ipsum peccatum, quod in peccante dominium accepit, et ei legem imposuit, quæ est fomes, sicut dominus servo victo legem imposuit. Alia causa fomitis est Deus qui hanc pœnam homini peccanti indidit, ut rationi ejus inferiores vires non obedirent. Et secundum hoc ipsa inobedientia inferiorum virium quæ dicitur fomes, lex dicitur inquantum est per legem divinæ justitiæ introducta, sicut justi judicis sententia quæ legem habet, secundum illud (1 *Reg.* 30.) *Et factum est hoc ex die illa, et deinceps constitutum et præfinitum, et quasi lex in Israel usque ad diem hanc.* Hæc autem lex, originaliter quidem consistit in appetitu sensitivo, sed diffusive invenitur in omnibus membris, quæ deserviunt concupiscentiæ ad peccandum. (*Supra* 6.) Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, etc. Et ideo dicit, in membris meis. Hæc autem lex duos effectus in homine habet. Primo namque resistit rationi, et quantum ad hoc dicit, *repugnantem legi mentis meæ*, id est, legi Moysi, quæ dicitur lex mentis inquantum consonat menti, vel legi naturali, quæ dicitur lex mentis, quia naturaliter menti indita est. (*Supra* 2.) Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Et de hac repugnantia dicitur (*Gal.* 5.) *Caro concupiscit adversus spiritum.* Secundus effectus est, quod hominem in servitutem redigit. Et quantum ad hoc subdit, *et captivantem me*, vel captivum me ducentem, secundum aliam litteram, *in lege peccati quæ est in membris meis*, id est, in meipso more hebraicæ locutionis, secundum quam ponuntur nomina loco pronominum. Lex autem peccati captivat hominem dupliciter. Uno modo hominem peccatorem per consensum et operationem. Alio modo hominem sub gratia constitutum quantum ad concupiscentiæ motum. De hac captivitate dicitur in (*Ps.* 125.) *In convertendo Dominus captivitatem Sion.*

Deinde cum dicit, *infelix ego homo etc.* agit de liberatione a lege peccati, et tria circa hoc facit. Primo quidem ponit quæstionem. Secundo ponit responsionem, ibi: *Gratia Dei, etc.* Tertio infert conclusionem, ibi: *Igitur ego ipse, etc.* Circa primum duo facit. Unum quidem confitetur, sc. suam miseriam, cum dicit, *infelix ego homo*, quod quidem est per peccatum quod in homine habitat, sive quantum ad carnem tantum, sicut in justo, sive etiam quantum ad mentem, sicut in peccatore. (*Prov.* 14.) *Miseros facit populos peccatum.* (*Ps.* 37.) *Miser factus sum et curvatus sum usque in finem.* Aliud autem quærit, dicens, *quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Quæ quidem videtur quæstio esse desiderantis, secundum illud (*Ps.* 141.) *Educ de carcere animam meam.* Sciendum est tamen, quod in corpore hominis considerari potest natura ipsa corporis quæ est conveniens animæ, unde ab ea non vult separari. (2 *Cor.* 5.) *Nolumus expoliari, sed supervestiri.* Et iterum corruptio corporis, quæ aggravat animam, secundum illud (*Sap.* 9.) *Corpus, quod corrumpitur aggravat animam, etc.* Et ideo signanter dicit, *de corpore mortis hujus.*

Deinde cum dicit, *gratia Dei, etc.* respondet quæstioni. Non enim homo propriis viribus potest liberari a corporis corruptione, nec etiam animæ, quamvis consentiat rationi contra pec-

tis effectus, unde subdit: *Et obsecratio*, sc. mea, *Fit ad Deum pro illis in salutem.* (1 *Reg.* 12.) *Absit a me hoc peccatum in Domino, ut cessem orare pro vobis.* (*Jac. ult.*) *Orate pro invicem ut salvemini.* Et ex hoc patet, quod orandum est pro infidelibus ut salventur, quia et ipsa fides est donum Dei. (*Ephes.* 2.) *Gratia salvati estis per fidem et non ex vobis, Dei enim donum est.*

Deinde cum dicit: *Testimonium, etc.* assignat causam suæ miserationis, quia, sc. non ex certa malitia, sed ex ignorantia peccabant. Et circa hoc tria facit. Primo enim proponit eorum ignorantiam. Secundo ostendit quid ignorabant, ibi: *Ignorantes enim Dei, etc.* Tertio ostendit veritatem eorum quæ ignorabant, ibi: *Moyses enim dicit, etc.* Dicit ergo primo. Ideo salutem eorum volo et propter hoc oro, misertus eorum, quia testimonium perhibeo de illis quod *Æmulationem quidem Dei habent*, sc. quia zelo Dei Christum et ejus membra persequuntur. (*Joan.* 16.) *Veniet hora, in qua omnis qui interficit vos,* arbitretur obsequium se præstare Deo. Et hujus rei testis esse poterat, quia et ipse aliquando fuerat in simili causa. (*Phil.* 3.) *Secundum æmulationem persecutus sum ecclesiam Dei, sed non secundum scientiam*: quia sc. eorum zelus per rectam scientiam non ordinatur dum ignorant veritatem. (*Is.* 5.) *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* (1 *Cor.* 14.) *Si quis autem ignorat, ignorabitur.*

Deinde cum dicit: *Ignorantes enim, etc.* ostendit cujus rei scientiam non haberent. Et primo proponit, quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *Finis enim legis Christus, etc.* Dicit ergo primo. Recte dico quod non secundum scientiam: *Ignorantes enim Dei justitiam,* sc. qua Deus per fidem justificat. (*Supra* 3.) *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi. Et quærentes statuere,* id est, firmare, suam, sc. justitiam, quæ consistit in operibus legis, quæ secundum eorum opinionem non expectabat aliquid a Deo, sed solum ex arbitrio operantium erat. Et ideo dicit eorum esse justitiam quasi humanam et non divinam, secundum illud (*Supra* 4.) *Si Abraham ex operibus legis justificatus est, habet gloriam,* sc. apud homines, sed non apud Deum. *Justitiæ enim Dei non sunt subjecti*, id est, nolunt subjici Christo, per cujus fidem justificantur homines a Deo. (*Ps.* 61.) *Nonne Deo subjecta erit anima mea?* (*Supra* 3.) *Ut subditus fiat omnis mundus Deo.* (*Exod.* 10.) *Usquequo non vis subjici mihi?*

Deinde cum dicit: *Finis legis Christus, etc.* manifestat quod dixerat, sc. eos Dei justitiam ignorare, et quod ei subjici nolunt, cum tamen justitiam legalem statuere velint. Circa quod considerandum est, quod sicut etiam Philosophi dicunt, intentio cujuslibet legislatoris est facere homines justos: unde multo magis lex vetus hominibus divinitus data ordinabatur ad faciendum homines justos. Hanc tamen justitiam lex per semetipsam facere non poterat, quia neminem ad perfectum adduxit lex, ut dicitur (*Hebr.* 7.) *Sed ordinat homines in Christum quem promittebat, et præfigurabat.* (*Gal.* 3.) *Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur,* et hoc est quod dicit, Christus enim est finis legis, ad quem, sc. tota lex ordinatur. (*Ps.* 118.) *Omnis consummationis vidi finem. Finis inquam ad justitiam,* ut sc. homines per Christum justitiam consequantur, quam lex intendebat. Supra 8. Quod impossibile erat legi, mittens Deus filium suum, damnavit peccatum

sis, ita gratia Dei per Jesum Christum liberavit me de corpore mortis hujus, in qua existit nostra redemptio: ergo nunc ex quo sumus per gratiam liberati, nihil damnationis est residuum: quia et tollitur damnatio quantum ad culpam, et quantum ad pœnam. (*Job.* 34.) *Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet?*

Secundo ostendit quibus hoc beneficium concedatur, et ponit duas conditiones, quæ ad hoc requiruntur: quarum primam ponit, dicens, his qui sunt in Christo Jesu, id est, qui sunt ei incorporati per fidem et dilectionem, et fidei sacramentum. (*Gal.* 3.) *Omnes quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* (*Joan.* 15.) *Sicut palmes non potest ferre fructum nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis.* Illis vero qui non sunt in Christo Jesu, damnatio debetur. Unde ibidem subditur, si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.

Secundam conditionem ponit dicens: *Qui non secundum carnem ambulant,* id est, concupiscentiam carnis non sequuntur. (2 *Cor.* 10.) *In carne ambulantes, non secundum carnem militamus.* Ex his autem verbis aliqui volunt accipere, quod in infidelibus qui non sunt in Christo Jesu, etiam primi motus sint peccata mortalia, quamvis eis non consentiant, quod est secundum carnem ambulare. Si enim illi qui non secundum carnem ambulant ex hoc non eis damnabile est, quod carne serviunt legi peccati secundum primos concupiscentiæ motus, quia sunt in Christo Jesu: sequitur a contrario sensu, quod illis qui non sunt in Christo Jesu, hoc sit damnabile. Ad hoc etiam rationem inducunt. Dicunt enim quod necesse est actum damnabilem esse, qui procedit ex habitu damnabilis peccati. Peccatum autem originale est damnabile, quia privat hominem æterna vita, cujus habitus manet in infideli, cui non est originalis culpa dimissa. Quilibet ergo motus concupiscentiæ ex originali peccato proveniens, est in eis peccatum damnabile.

Primo autem ostendendum est hanc positionem esse falsam. Primus enim motus habet, quod non sit peccatum mortale, ex eo, quod rationem non attingit, in qua completur ratio peccati. Ista autem causa etiam in infidelibus manet: unde in infidelibus primi motus non possunt esse peccata mortalia. Præterea in eadem specie peccati, gravius peccat fidelis, quam infidelis, secundum illud (*Hebr.* 10.) *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, etc.* Si ergo primi motus in infidelibus essent peccata mortalia, multo magis in fidelibus.

Secundo respondendum est ad eorum rationes. Nam primo quidem ex littera Apostoli hoc habere non possunt. Non enim dicit Apostolus, quod hoc solum non sit damnabile his qui sunt in Christo Jesu, quod carne serviunt legi peccati secundum concupiscentiæ motus, sed quod omnino nihil est eis damnationis. Illis autem qui non sunt in Christo Jesu, est hoc ipsum damnabile. Præterea si hoc ad primos motus referatur his qui non sunt in Christo Jesu, sunt damnabiles hujusmodi motus secundum damnationem originalis peccati quæ adhuc in eis manet, a qua sunt liberati hi qui sunt in Christo Jesu. Non autem sic, quod per hujusmodi motus nova addatur eis damnatio. Quod etiam secundo adjiciunt non ex necessitate concludit quod intendunt. Non enim verum est, quod actus quilibet proce-

dens ex habitu peccati damnabilis, sit etiam et ipse damnabilis, sed solum quando est actus perfectus per consensum rationis. Si enim in aliquo sit habitus adulterii, motus concupiscentiæ adulterii, qui est actus imperfectus, non est in eo peccatum mortale, sed solum motus perfectus qui est per consensum rationis. Et præterea actus ex tali habitu procedens, non habet aliam rationem damnationis ab ea, quæ est secundum rationem habitus. Et secundum hoc primi motus in infidelibus ex eo quod procedunt a peccato originali, non afferunt damnationem peccati mortalis, sed solum originalis.

Deinde cum dicit, *lex, etc.* probat quod dixerat. Et primo quantum ad primam conditionem qua dixerat, nihil esse damnationis his qui sunt in Christo Jesu. Secundo quantum ad secundam conditionem qua dixerat, *qui non secundum carnem ambulant*, ibi : *qui non secundum carnem ambulamus, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit probationem. Secundo manifestat quod supposuerat per causam, ibi: *Nam quod impossibile erat legi, etc.*

Circa primum ponit talem rationem. Lex spiritus liberat hominem a peccato et morte, sed lex spiritus est in Jesu Christo: ergo per hoc quod aliquis est in Christo Jesu, liberatur a peccato et morte; quod autem lex spiritus liberet a peccato et morte sic probat. Lex spiritus est causa vitæ, sed per vitam excluditur peccatum, et mors quæ est effectus peccati. Nam et ipsum peccatum est spiritualis mors animæ, ergo lex spiritus liberat hominem a peccato et morte. Damnatio autem non est nisi per peccatum et mortem, ergo his qui sunt in Christo Jesu nihil damnationis existit: hoc est ergo quod dicit, *lex enim spiritus, etc.* quæ quidem lex potest dici uno modo Spiritus Sanctus, ut sit sensus: Lex spiritus, id est, lex quæ est spiritus; lex enim ad hoc datur, ut per eam homines inducantur ad bonum, unde et Philosophus in 2. Ethic. dicit, quod intentio legislatoris est cives facere bonos, quod quidem lex humana facit, solum notificando quid fieri debeat: sed Spiritus Sanctus mentem inhabitans non solum docet quid oporteat fieri intellectum illuminando de agendis, sed etiam affectum inclinat ad recte agendum. (*Joan.* 14.) *Paracletus autem Spiritus Sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia*, quantum ad primum : *et suggeret vobis omnia*, quantum ad secundum, quæcumque dixero vobis.

Alio modo lex spiritus potest dici proprius effectus Spiritus Sancti, sc. fides per dilectionem operans, quæ quidem et docet interius de agendis, secundum illud infra (1 *Joan.* 2.) *Unctio docebit vos de omnibus*, et inclinat affectum ad agendum, secundum illud (2 *Cor.* 5.) *Charitas Christi urget nos.* Et hæc quidem lex spiritus dicitur lex nova, quæ vel est ipse Spiritus Sanctus, vel eam in cordibus nostris Spiritus Sanctus facit. (*Jer.* 31.) *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum superscribam eam.* De lege autem veteri supra dixit solum, quod erat spiritualis, id est, a Spiritu Sancto data. Et sic prædicta considerantes, inveniemus quatuor leges ab Apostolo esse inductas. Primo legem Moysi, de qua dicit: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Secundo legem fomitis, de qua dicit: Video aliam legem in membris meis. Tertio legem naturalem secundum unum sensum de qua subdit : repugnantem legi mentis meæ. Quarto tradit legem novam cum dicit, *lex spiritus*, et addit,

vitæ: quia sicut spiritus naturalis facit vitam naturæ, sic spiritus divinus facit vitam gratiæ. (*Joan.* 6.) *Spiritus est qui vivificat.* (*Ezech.* 1.) *Spiritus vitæ erat in rotis.* Addit autem, *in Christo Jesu*, quia sc. iste spiritus non datur nisi his qui sunt in Christo Jesu. Sicut enim spiritus naturalis non pervenit ad membrum quod non habet connexionem ad caput, ita Spiritus Sanctus non pervenit ad hominem qui non est capiti Christo junctus (1 *Joan.* 3.) *In hoc scimus, quod ipse manet in nobis, quia de spiritu suo ipse dedit nobis.* (*Act.* 5.) *Spiritus Sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.* Hæc inquam lex eo quod est in Christo Jesu, *liberavit me.* (*Joan.* 8.) *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* Et hoc, *a lege peccati*, id est, a lege fomitis quæ inclinat ad peccatum, vel a *lege peccati*, id est, a consensu et operatione peccati quod hominem tenet ligatum per modum legis. Per Spiritum enim Sanctum remittitur peccatum. (*Joan.* 20.) *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Et mortis*, non solum spiritualis, sed etiam corporalis, ut infra probabitur. Et hoc ideo quia est spiritus vitæ. (*Ezech.* 37.) A quatuor ventis veni spiritus et insuffla super interfectos istos et reviviscant.

Deinde cum dicit, *Nam quod impossibile*, *etc.* manifestat quod dixerat, sc., quod lex vitæ quæ est in Christo Jesu liberat a peccato. Nam, quod liberet a morte, infra probabit. Et hoc probat per causam quæ sumitur ex incarnatione Christi. Circa quam tria ponit. Primo necessitatem incarnationis. Secundo modum incarnationis, ibi: *Deus filium suum*, *etc.* Tertio incarnationis fructum, ibi: *Et de peccato*, *etc.* et ut planior fiat expositio, accipiemus primo secundum, secundo tertium, tertio primum hoc modo. Recte dico quod, *Lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberat a peccato.* Nam Deus pater, *Filium suum*, id est, proprium consubstantialem sibi et coæternum. (*Ps.* 2.) *Dominus dixit ad me: filius meus es tu, etc. Mittens*, non de novo creans vel faciens, sed quasi præexistentem misit. (*Matth.* 21.) Novissime misit ad eos filium suum, non quidem ut esset ubi non erat, quia ut dicitur (*Joan.* 1.) *In mundo erat*, sed ut esset modo quo non erat in mundo, id est, visibiliter per carnem assumptam, unde ibidem sequitur: Verbum caro factum est, et vidimus gloriam ejus. (*Bar.* 3.) Post hoc in terris visus est. Et ideo hic subditur, *In similitudinem carnis peccati*: non quod est sic intelligendum quasi veram carnem non habuerit, sed solum carnis similitudinem quasi phantasticam, sicut Manichæi dicunt; cum ipse Dominus dicat. (*Luc. ult.*) *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Unde non subdit solum, *In similitudinem carnis*, sed, *In similitudinem carnis peccati.* Non enim habuit carnem peccati, id est, cum peccato conceptam, quia caro ejus fuit concepta per Spiritum Sanctum qui tollit peccatum. (*Matth.* 1.) *Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est.* Unde (*Ps.* 25.) dicit, *Ego in innocentia mea ingressus sum*, sc. in mundum, sed habuit similitudinem carnis peccati, id est, similem carni peccatrici in hoc, quod erat passibilis: nam caro hominis ante peccatum passioni subjecta non erat. (*Hebr.* 2.) *Debuit per omnia fratribus assimilari ut misericors fieret.*

Subdit autem duplicem effectum incarnationis, quorum primus est remotio peccati, quam ponit, dicens, de peccato damnavit peccatum in carne. Quod quidem potest legi de peccato,

id est, pro peccato commisso in carne Christi, diabolo instigante, ab occisoribus ejus. Damnavit, id est, destruxit peccatum, quia cum diabolus innocentem in quo nihil juris habebat attentavit morti tradere, justum fuit ut potestatem amitteret. Et ideo per suam passionem et mortem dicitur peccatum destruxisse. (*Col.* 2.) Expolians sc. in cruce principatus et potestates. Sed melius est ut dicatur, damnavit peccatum in carne, id est, debilitavit fomitem peccati in carne nostra, *De peccato*, id est, ex virtute passionis suæ et mortis, quæ dicitur peccatum propter similitudinem peccati, ut dictum est: vel quia per hoc factus est hostia pro peccato, quæ in sacra scriptura dicitur peccatum. (*Oseæ* 4.) *Peccata populi mei comedent*, unde dicit (2 *Cor.* 6.) *Eum qui non noverat peccatum pro nobis Deus fecit peccatum*, id est, hostiam pro peccato. Et ita satisfaciendo pro nostro peccato abstulit peccata mundi. (*Joan.* 1.) *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

Secundum effectum ponit consequenter, dicens, *ut justificatio legis*, id est, justitia quam lex promittebat, et quam ex lege aliqui sperabant. *Impleretur*, id est, perficeretur, *in nobis*, existentibus sc. in Christo Jesu. (*Infra* 9.) *Gentes quæ non sectabantur justitiam apprehenderunt justitiam quæ est ex fide.* Et (2 *Cor.* 5.) cum dixisset, *Eum qui non noverat peccatum Deus pro nobis fecit peccatum*: subdit, *Ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Hoc aliter fieri non poterat quam per Christum, et ideo præmisit, quod sc. damnare potest peccatum in carne, et implere justificationem, quod erat impossibile legi Moysi. (*Hebr.* 7.) *Nihil ad perfectum adduxit lex.* Et hoc quidem erat legi impossibile, non propter defectum legis, *Sed in quo*, id est, inquantum, *infirmabatur per carnem*, id est, propter infirmitatem carnis, quæ erat in homine ex corruptione fomitis, ex qua proveniebat, quod etiam lege data homo a concupiscentia vincebatur. (*Matth.* 26.) *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Et supra 6. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Et ex hoc patet, quod necesse fuit Christum incarnari, unde et (*Gal.* 2.) dicitur, *Si per legem est justitia, Christus gratis mortuus est*, id est, sine causa. Ideo ergo necessarium fuit Christum incarnari, quia lex justificare non poterat.

Deinde cum dicit, *Qui non secundum carnem, etc.* probat propositum quantum ad secundam conditionem, ostendens quod ad hoc, quod aliqui damnationem evitant, requiritur, quod non secundum carnem ambulent. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi: *Qui enim secundum carnem, etc.* Tertio manifestat quoddam quod in probatione supposuerat, ibi: *Quoniam sapientia, etc.* Dicit ergo primo, dictum est, quod justificatio legis impletur in nobis, qui sc. non solum sumus in Christo Jesu, sed etiam non ambulamus secundum carnem, sed secundum spiritum, id est, qui non sequimur concupiscentias carnis, sed instinctum Spiritus Sancti. (*Gal.* 5.) *Spiritu ambulate.*

Deinde cum dicit, *Qui enim secundum carnem, etc.* probat quod dixerat, et inducit duos syllogismos, unum quidem ex parte carnis qui est talis: quicumque sequuntur prudentiam carnis ducuntur ad mortem; sed quicumque sunt secundum carnem, sequuntur prudentiam carnis: ergo quicumque sunt secundum carnem ducuntur ad mortem. Alium syllogismum ponit

ex parte spiritus qui est talis: quicumque sequuntur prudentiam spiritus, consequuntur vitam et pacem; sed quicumque sunt secundum spiritum, sequuntur prudentiam spiritus: ergo quicumque sunt secundum spiritum, sequuntur vitam et pacem. Et sic patet, quod illi qui non ambulant secundum carnem, sed secundum spiritum, liberantur a lege peccati et mortis.

Primo ergo ponit minorem primi syllogismi, dicens: *Qui enim secundum carnem*, id est, qui carni subduntur quasi ei subjecti. (*Rom.* 16.) Hujusmodi Domino non serviunt, sed suo ventri, *Sapiunt ea quæ sunt carnis*, ac si dicat, habent sapientiam carnis. Sapere enim quæ sunt carnis, est approbare et judicare bona esse quæ sunt secundum carnem. (*Matth.* 16.) *Non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis.* (*Jer.* 4.) Sapientes sunt ut faciant mala.

Secundo, ponit minorem secundi syllogismi, dicens, *qui vero sunt secundum spiritum*, id est, qui Spiritum Sanctum sequuntur, et secundum eum ducuntur (secundum illud *Gal.* 5. *Si spiritu ducimini non estis sub lege.*) *Sentiunt ea quæ sunt spiritus*, id est, qui habent rectum sensum in rebus spiritualibus, secundum illud (*Sap.* 1.) *Sentite de Domino in bonitate.* Et horum ratio est, quia sicut Philosophus dicit in 3. Ethi. Qualis est unusquisque, talis finis videtur ei. Unde ille cujus est animus informatus per habitum bonum vel malum, existimat de fine secundum exigentiam illius habitus.

Tertio, ponit majorem primi syllogismi, dicens, *Nam prudentia carnis, etc.* Ad cujus intellectum oportet scire, quod prudentia est recta ratio agibilium, ut dicit Philosophus 6. Ethi. Recta autem ratio agendorum unum præsupponit et tria facit. Præsupponit enim finem qui est sicut principium in agendis, sicut et ratio speculativa præsupponit principia ex quibus demonstrat. Facit autem recta ratio agibilium tria. Nam primo recte consiliatur. Secundo, recte judicat de consiliatis. Tertio, recte et constanter præcipit quod consiliatum est. Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur quod aliquis præsupponat pro fine delectabile carnis, et quod consilietur et judicet et præcipiat ea, quæ conveniunt ad hunc finem. Unde talis prudentia, *est mors*, id est, causa mortis æternæ. (*Gal. ult.*) *Qui seminat in carne, de carne et metet corruptionem.*

Quarto, ponit majorem secundi syllogismi, dicens, *prudentia autem spiritus vita et pax.* Dicitur autem secundum prædicta prudentia spiritus, quando aliquis præsupposito fine spiritualis boni, consiliatur et judicat, et præcipit quæ ordinantur convenienter ad hunc finem. Unde talis prudentia est, *vita*, id est, causa vitæ, gratiæ et gloriæ. (*Gal. ult.*) *Qui seminat in spiritu, de spiritu et metet vitam æternam.* Et est, *pax*, id est, causa pacis. Nam pax causatur a Spiritu Sancto. (*Ps.* 118.) *Pax multa diligentibus legem tuam, Domine.* (*Gal.* 5.) *Fructus spiritus charitas, gaudium, et pax.*

LECTIO 2.

Probatur quod prudentia carnis sit mors, a qua prudentia, vere Christi fideles alieni sunt, ac ostenditur, eos per gratiam Christi sive per Spiritum Sanctum a pœna liberari et morte.

7. *Quoniam sapientia carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest.*
8. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.*
9. *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus.*
10. *Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem:*
11. *Quod si spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum ejus in vobis.*
12. *Ergo fratres debitores sumus, non carni ut secundum carnem vivamus.*
13. *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.*

Supposuerat Apostolus in præcedentibus, quod prudentia carnis mors est, et hoc quidem nunc probare intendit. Et primo probat propositum. Secundo, ostendit fideles quibus scribit a tali prudentia esse alienos, ibi : *Vos autem, etc.* Circa primum duo facit. Primo propositum probat de prudentia carnis in abstracto. Secundo id quod de prudentia carnis dixerat, adaptat eis qui prudentiam carnis sequuntur, ibi : *Qui autem in carne, etc.* Circa primum ponit tria media, quorum posterius probat prius.

Per primum autem probat id quod supra positum est, sc., quod prudentia carnis sit mors, hoc modo, qui inimicatur Deo incurrit mortem. (*Luc.* 19.) *Verum tamen inimicos illos qui noluerunt me regnare supra se, adducite huc et interficite ante me.* Et hoc quia Deus vita nostra est. (*Deut.* 3.) *Ipse est enim vita tua.* Et ideo ille qui inimicatur Deo incurrit mortem, sed, *prudentia carnis inimica est Deo* : ergo prudentia carnis est causa mortis. Ubi notandum est, quod id quod supra dixerat prudentiam carnis nunc nominat carnis sapientiam, non quod idem sit sapientia simpliciter et prudentia, sed quia in rebus humanis est prudentia. (*Prov.* 10.) *Sapientia est viro prudentia.* Ad cujus intellectum sciendum, quod sapiens simpliciter dicitur qui cognoscit causam altissimam ex qua omnia dependent. Causa autem suprema simpliciter omnium Deus est. Unde sapientia simpliciter est cognitio divinarum rerum, ut Augustinus dicit in libro de Trinitate. (1 *Cor.* 3.) *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Dicitur autem sapiens in unoquoque genere qui cognoscit altissimam causam illius generis; sicut in arte ædificatoria dicitur sapiens, non ille qui scit dolare ligna et lapides, sed ille qui concipit et disponit convenientem formam domus: ex hoc enim totum artificium dependet, unde et Apostolus dicit, (1 *Cor.* 3.) *Ut sapiens architectus fundamentum posui.* Sic igitur sapiens in rebus humanis dicitur qui bonam æstimationem habens de fine humanæ vitæ, secundum hoc ordinat totam hu-

manam vitam, quod pertinet ad prudentiam. Et ita sapientia carnis est idem, quod carnis prudentia. De hac sapientia dicitur (*Jac.* 3.) *Non est desursum descendens*, sed terrena, animalis, diabolica. Dicitur autem hæc sapientia Deo inimica, quia contra legem Dei hominem inclinat. (*Job.* 15.) *Currit adversus Deum collo erecto et pingui service.*

Et ideo ad hoc probandum inducit aliud medium subdens, *Legi enim Dei non est subjecta.* Non enim potest aliquis Deum odire secundum quod in se est, cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, sed secundum hoc aliquis peccator Deum odit, quod præceptum divinæ legis, est contrarium suæ voluntati: sicut adulter odit Deum inquantum odit hoc præceptum, non mœchaberis. Et sic omnes peccatores inquantum nolunt subjici legi Dei, sunt inimici Dei. (2 *Par.* 19.) *His qui oderunt Deum amicitia jungeris.* Unde convenienter probat, quod prudentia vel sapientia carnis sit inimica Deo, quia non est subjecta legi Dei.

Probat autem hoc per tertium medium, dicens, *nec enim potest.* Prudentia enim carnis vitium est quoddam, ut ex prædictis patet: quamquam autem ille qui subjectus est vitio possit liberari a vitio et subjici Deo, secundum illud (*Supra* 6.) *Liberati a peccato servi facti Deo*: tamen ipsum vitium Deo subjici non potest, cum ipsum vitium sit aversio a Deo vel a lege Dei, sicut ille qui est niger potest fieri albus, sed ipsa nigredo nunquam potest fieri alba. Et secundum hoc dicitur (*Matth.* 7.) *Non potest arbor mala fructus bonos facere.* Ex quo patet quod non recte Manichæi ad confirmationem sui erroris hæc verba assumunt, volentes per hæc verba ostendere naturam carnis non esse a Deo, cum sit inimica Deo, nec possit Deo subjici. Non enim agit Apostolus hic de carne ista quæ est vitium hominis, ut dictum est.

Deinde cum dicit, *qui autem in carne, etc.* adaptat quod dixerat de prudentia carnis ad homines, quibus prudentia carnis dominatur dicens, *qui autem in carne sunt*, id est, qui concupiscentias carnis sequuntur per prudentiam carnis, quamdiu tales sunt, *Deo placere non possunt*, quia ut in (*Ps.* 146) dicitur, *beneplacitum est Deo super timentes eum.* Unde illi qui ei non subjiciuntur non possunt ei placere quamdiu tales sunt. Possunt autem desinere esse in carne secundum modum prædictum, et tunc Deo placebunt.

Deinde cum dicit, *Vos autem, etc.* ostendit eos, quibus loquitur esse immunes a prudentia carnis. Et circa hoc tria facit. Primo ponit fidelium statum, dicens, *Vos autem non estis in carne*, et sic patet non esse intelligendum de carnis natura. Romani enim, quibus loquebatur, mortales erant carne induti. Sed carnem accipit pro vitiis carnis secundum illud (1 *Cor.* 6.) *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.* Unde dicit, *Vos non estis in carne*, id est, non estis in vitiis carnis, quasi secundum carnem viventes. (1 *Cor.* 10.) In carne viventes, non secundum carnem militamus, *sed in spiritu*, id est, spiritum sequimini. (*Apoc.* 1.) Fui in spiritu dominica die. Secundo apponit conditionem, dicens, *Si tamen spiritus Dei habitat in vobis*, sc., per charitatem. (1 *Cor.* 3.) *Templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis.* Apponit autem hanc conditionem, quia quamvis in baptismo Spiritum Sanctum receperint, potuisset tamen contingere, quod per peccatum superveniens Spiritum Sanctum ami-

de quo dicitur (*Sap.* 1.) *Quod* *tur a superveniente iniquitate.* ›stendit conditionem hanc opor-eis extare, dicens: *Si quis spi- Christi non habet hic non est* cut non est membrum corporis ›r spiritum corporis non vivifi- ita non est membrum Christi, iritum Christi non habet. (1 ›.) In hoc scimus quoniam ma- nobis, quoniam de spiritu suo ›bis. Est autem notandum, quod st spiritus Christi, et Dei pa- d dicitur Dei patris inquantum e procedit, dicitur spiritus , inquantum procedit a filio. tiam Dominus ubique attribuit mul sibi et patri, sicut (*Joan.* racletus Spiritus Sanctus, quem pater in nomine meo. Item cum ; paracletus quem ego mittam ı patre, etc.

de cum dicit, *si autem Christus,* endit, quod per gratiam Christi ›r Spiritum Sanctum liberamur ı. Et primo ostendit, quod libe- per Spiritum Sanctum in futuro e corporali. Secundo, quod inte- . hac vita adjuvamur a Spiritu , contra infirmitates præsentis ibi: *Similiter autem, etc.* Circa n tria facit. Primo proponit quod it. Secundo ex hoc infert quod- orollarium, ibi: *Ergo fratres*, ›rtio probat propositum, ibi: *nque enim, etc.* Circa primum erandum est, quod supra men- ı fecerat de spiritu Dei, et de ı Christi, quamvis sit unus et spiritus. Primo ergo ostendit onsequamur ex spiritu, ex hoc, est Christi. Secundo ostendit consequamur ex eo inquantum iritus Dei patris, ibi: *Quod si us ejus, etc.* Dicit ergo: dictum iod si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus, unde cum vos sitis Christi, spiritum Christi habetis: et ipsum Christum in vobis habitantem per fidem secundum illud (*Ephes.* 3.) *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Si autem Christus sic in vobis est, oportet vos Christo esse conformes. Christus autem sic venit in mundum, ut quantum ad spiritum esset plenus gratia et veritate, et tamen quantum ad corpus habet similitudinem carnis peccati, ut supra dictum est. Unde et hoc oportet esse in vobis, quod *corpus quidem*, vestrum, *propter peccatum*, quod adhuc manet in carne vestra, *mortuum est*, id est, necessitati mortis addictum, sicut (*Gen.* 2.) dicitur: *Quacumque die comederitis, morte moriemini*, id est, necessitati mortis addicti eritis. *Spiritus vero vivit*; qui jam revocatus est a peccato, secundum illud (*Ephes.* 4.) *Renovamini spiritu mentis vestræ:* vivit vita gratiæ, *propter justificationem*, per quam justificatur a Deo. (*Gal.* 2.) *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei.* (*Supra* 1.) *Justus ex fide vivit.*

Deinde cum dicit, *Quod si spiritus, etc.* ostendit quid consequamur in Spiritu Sancto inquantum est spiritus patris, dicens: *Quod si habitat in vobis spiritus ejus*, sc. Dei patris qui suscitavit Jesum Christum a mortuis. (*Ps.*) *Tu autem, Domine, miserere mei et resuscita me.* (*Act.* 3.) *Hunc Deus suscitavit, etc.* Et tamen ipse Christus propria virtute resurrexit, quia eadem est virtus patris et filii, consequens est, quod id quod Deus pater fecit in Christo, faciat etiam in nobis. Et hoc est quod subdit, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra. Non dicit mortua, sed mortalia; quia in resurrectione non solum a corporibus vestris aufe-

retur, quod sint mortua, id est, necessitatem mortis habentia, sed etiam, quod sint mortalia, id est, potentia mori, quale fuit corpus Adam ante peccatum. Nam post resurrectionem corpora nostra erunt penitus immortalia. (*Is.* 26.) *Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent, etc.* (*Oseæ* 6.) *Vivificabit nos post duos dies.* Et hoc, *Propter inhabitantem spiritum ejus*, in nobis, id est in virtute Spiritus Sancti in nobis habitantis. (*Ezech.* 37.) *Hæc dicit Dominus Deus ossibus his:* Ecce ego intromittam in vobis spiritum, et vivetis. Et hoc propter, *Inhabitantem spiritum*, id est, propter dignitatem quam corpora nostra habent, eo quod fuerunt receptacula Spiritus Sancti. (1. *Cor.* 6.) *Nescitis, quod membra vestra templum sunt Spiritus Sancti.* Illi vero, quorum membra non fuerunt templum spiritus, resurgent, sed habebunt corpora passibilia.

Deinde cum dicit, *Ergo debitores, etc.* concludit corollarium ex dictis. Et primo ponit conclusionem. Secundo rationem assignat, ibi: *Si enim, etc.* Dicit ergo primo: Dictum est, quod per Spiritum Sanctum multa b
bis proveniunt, et quod ex pr
carnis sequitur mors: ergo de
sumus Spiritui Sancto propter
cia ab eo recepta, ut vivamus
dum spiritum, et non secund
nem. (*Gal.* 5.) *Si spiritu vivim
ritu et ambulemus.*

Deinde cum dicit, *Si enim
dum carnem:* assignat ratione
clusionis præmissæ. Et primo
tum ad carnem, dicens, *Si se
cundum carnem vixeritis*, sc. s
do concupiscentias carnis, *Mo
sc.* morte culpæ in præsenti, e
damnationis in futuro. (1 *T
Quæ in delitiis vivens mortua*
cundo assignat rationem qua
spiritum, dicens, *Si autem*
id est, per spiritum, sc. *Mort
ritis facta carnis*, id est opera
concupiscentia carnis proveniu
vetis, vita gratiæ in præsenti,
gloriæ in futuro. (*Col.* 3.)
*cate membra vestra quæ sun
terram.* (*Gal.* 5.) *Qui Christ
carnem suam crucifixerunt cu
et concupiscentiis.*

LECTIO 3.

Probat quomodo per Spiritum Sanctum datur nobis gloriæ vita, qui s filiorum non servorum accepimus, ostenditurque quomodo simus De des, cum Deus nunquam moriatur, ac qua de causa hujusmodi glor differtur.

14. ***Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei.***

15. ***Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: abba pater.***

16. ***Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.***

17. ***Si autem filii et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes auten ti. Si tamen compatimur, ut glorificemur.***

Postquam Apostolus proposu
per Spiritum Sanctum dabitu
vita gloriosa, quæ omnem mc
tem a corporibus nostris ex
hic probationem inducit. Et pr
tendit, quod per Spiritum S

hujusmodi gloriosa vita datur. Secundo ostendit causam quare differtur, ibi : *Si tamen compatimur, etc.*

Circa primum ponit talem rationem. Quicumque sunt filii Dei consequuntur æternitatem gloriosæ vitæ : sed quicumque reguntur Spiritu Sancto, sunt filii Dei ; ergo quicumque reguntur Spiritu Sancto, consequuntur hæreditatem gloriosæ vitæ. Primo ergo ponit minorem prædictæ rationis. Secundo majorem, ibi : *Si autem, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi : *Non enim accepistis, etc.*

Circa primum duo consideranda sunt. Primo quidem quomodo aliqui aguntur a spiritu Dei, et potest sic intelligi, *Quicumque spiritu Dei aguntur*, id est, reguntur sicut a quodam ductore et directore, quod quidem in nobis facit spiritus, sc. inquantum illuminat nos interius quid facere debeamus. (*Ps.* 142.) *Spiritus tuus bonus deducet me, etc.* Sed quia ille qui ducitur, ex seipso non operatur, homo autem spiritualis non tantum instruitur a Spiritu Sancto quid agere debeat, sed etiam cor ejus a Spiritu Sancto movetur : ideo plus intelligendum est in hoc, quod dicitur, *Quicumque spiritu Dei aguntur*. Illa enim agi dicuntur, quæ quodam superiori instinctu moventur. Unde de brutis dicimus, quod non agunt, sed aguntur : quia a natura moventur et non ex proprio motu ad suas actiones agendas. Similiter autem homo spiritualis non quasi ex motu propriæ voluntatis principaliter : sed ex instinctu Spiritus Sancti inclinatur ad aliquid agendum, secundum illud (*Is.* 56.) *Cum venerit quasi fluvius violentus quem spiritus Dei cogit.* Et (*Luc.* 4.) Quod Christus agebatur a spiritu in deserto. Non tamen per hoc excluditur quin viri spirituales, per voluntatem et liberum arbitrium operentur, quia ipsum motum voluntatis et liberi arbitrii Spiritus Sanctus in eis causat, secundum illud (*Phil.* 2.) *Deus est qui operatur in vobis velle et perficere.*

Secundo considerandum est, quomodo illi qui spiritu Dei aguntur sunt filii Dei. Et hoc est manifestum ex similitudine filiorum carnalium, qui per semen carnale a patre procedentes generantur. Semen autem spirituale a patre procedens, est Spiritus Sanctus. Et ideo per hoc semen, aliqui homines in filios Dei generantur. (1 *Joan.* 3.) *Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit, quoniam semen Dei manet in eo.*

Deinde cum dicit, *Non enim accepistis, etc.* probat propositum, sc. quod Spiritum Sanctum accipientes sint homines filii Dei, et hoc tripliciter. Primo quidem ex distinctione donorum Spiritus Sancti. Secundo ex confessione nostra, ibi : *In quo clamamus, etc.* Tertio ex testimonio spiritus, ibi : *Ipse enim spiritus.* Circa primum considerandum est, quod Spiritus Sanctus duos effectus facit in nobis : unum quidem timoris. (*Is.* 11.) *Replebit eum spiritus timoris Domini.* Alium amoris. (*Supra* 5.) *Charitas Dei diffusa est per Spiritum Sanctum in cordibus nostris qui datus est nobis.* Timor autem facit servos, non autem amor. Ad cujus evidentiam considerari oportet, quod timor habet duo objecta, sc. malum quod quis timendo refugit, et illud a quo sibi hoc malum imminere videt.

Dicitur enim homo timere et occisionem et regem qui potest occidere. Contingit autem quandoque quod malum quod quis refugit, est contrarium bono corporali vel temporali, quod quis interdum inordinate amat et refugit pati ab aliquo homine temporali.

Et hic est timor humanus vel mundanus : et hic non est a Spiritu Sancto. Et hunc prohibet Dominus. (*Matth.* 10.) *Nolite timere eos qui corpus occidunt.*

Alius autem est timor qui refugit malum, quod contrariatur naturæ creatæ, sc. malum pœnæ, sed tamen refugit hoc pati a causa spirituali, sc. a Deo, et hic timor est laudabilis quantum ad hoc saltem, quod Deum timet. (*Deut.* 5.) *Quis det eos talem habere mentem ut timeant me* ? Et secundum hoc a Spiritu Sancto est. Sed inquantum talis timor non refugit malum quod opponitur bono spirituali, sc. peccatum, sed solum pœnam, non est laudabilis. Et istum defectum non habet a Spiritu Sancto, sed ex culpa hominis, sicut et fides informis quantum ad id, quod est fidei, est a Spiritu Sancto, non autem ejus informitas. Unde et si per hujusmodi timorem aliquis bonum faciat, non tamen bene facit, quia non facit sponte, sed coactus metu pœnæ, quod proprie est servorum. Et ideo timor iste proprie dicitur servilis, quia serviliter facit hominem operari.

Est autem tertius timor qui refugit malum quod opponitur bono spirituali, sc. peccata vel separationem a Deo, et hoc quidem timet incurrere ex justa Dei vindicta: Et sic quantum ad utrumque objectum respicit rem spiritualem, sed tamen cum hoc habet oculum ad pœnam. Et iste timor dicitur esse initialis, quia solet esse in hominibus in initio suæ conversionis. Timent enim pœnam propter peccata præterita, et timent separari a Deo per peccatum propter gratiam charitati infusam. Et de hoc dicitur in (*Ps.* 110.) *Initium sapientiæ timor Domini.*

Est autem quartus timor, qui ex utraque parte oculum habet solum ad rem spiritualem, quia nihil tim[illegible] a Deo separari. Et iste timor est [illegible]tus qui permanet in sæculum sa[illegible] ut in Ps. dicitur. Sicut autem [illegible] initialis causatur ex charitate i[illegible] fecta: ita hic timor causatur ex [illegible]tate perfecta. (1 *Joan.* 4.) *P[illegible] charitas foras mittit timorem.* I[illegible] timor initialis et timor castus no[illegible] tinguuntur contra amorem char[illegible] qui est causa utriusque, sed sol[illegible] mor pœnæ : quia sicut hic timo[illegible] servitutem, ita amor charitatis [illegible] libertatem filiorum. Facit enim [illegible] nem voluntaria ad honorem De[illegible] rari, quod est proprie filiorum [illegible] igitur vetus data est in timore, [illegible] significabant tonitrua et alia huj[illegible] di, quæ facta sunt in datione [illegible] legis, ut dicitur (*Exod.* 19.) I[illegible] dicitur (*Hebr.* 12.) Et ita terribil[illegible] quod videbatur. Et ideo lex vet[illegible] inflictionem pœnarum inducer[illegible] mandata Dei servanda, data est i[illegible] ritu servitutis. Unde dicitur (*G[illegible]* *Unum quidem in monte Sina in* [illegible] *tutem generans.* Et ideo hic dicit [illegible] te dictum est, quod, *Qui spiri[illegible] aguntur, etc.* Non enim iterum i[illegible] va lege, sicut in veteri lege fuit [illegible] *cepistis spiritum servitutis in ti[illegible]* sc. pœnarum, quem timorem Sp[illegible] Sanctus faciebat : *Sed accepistis* [illegible] *tum*, sc. charitatis, qui est, *Ad[illegible] nis filiorum*, id est, per quem ad[illegible] mur in filios Dei. (*Gal.* 4.) *Ut ad[illegible] nem filiorum reciperemus.* Non [illegible] hoc dicitur quasi sit alius et aliu[illegible] ritus, sed quia idem est spiritu[illegible] qui in quibusdam facit timorem [illegible] vilem quasi imperfectum, in aliis [illegible] amorem quasi quoddam perfectu[illegible]

Deinde cum dicit, *In quo clam[illegible] etc.* manifestat idem per nostram [illegible] fessionem. Profitemur enim no[illegible] trem habere Deum instructi a I[illegible]

no cum dicimus orantes, Pater noster qui es in cœlis, ut habetur (*Matth.* 6.) Hoc autem convenit dicere non solum Judæis, sed etiam Gentibus. Et ideo duo ponit idem significantia, sc. *Abba*, quod est Hebræum, et, *Pater*, quod est Latinum vel Græcum, ut ostendat hoc ad utrumque populum pertinere. Unde et Dominus (*Marc.* 14.) *Abba pater omnia possibilia sunt tibi.* (*Jer.* 3.) *Patrem vocabis me.* Hoc autem dicimus non tantum sono vocis, quantum intentione cordis, quæ quidem propter sui magnitudinem clamor dicitur, sicut et ad Moysem tacentem dicitur. (*Exod.* 19.) Quid clamas ad me sc. intentione cordis? Sed ista magnitudo intentionis, ex affectu filialis amoris procedit, quem in nobis, sc. facit. Et ideo dicit: In quo, sc. Spiritu Sancto clamamus : Abba pater. Unde (*Is.* 6.) dicitur quod seraphim qui interpretantur ardentes, quasi igne Spiritus Sancti clamabant alter ad alterum.

Deinde cum dicit, *Ipse enim spiritus, etc.* ostendit idem ex testimonio Spiritus Sancti, ne forte aliquis dicat, quod in nostra confessione decipimur; unde dicit, Ideo dico, quod in Spiritu Sancto, *Clamamus : Abba Pater.* Ipse enim spiritus testimonium reddit quod sumus filii Dei, hic autem testimonium reddit non quidem exteriore voce ad aures hominum; sicut pater protestatus est de filio suo (*Matth.* 3.) sed reddit testimonium per effectum amoris filialis, quem in nobis facit. Et ideo dicit quod *testimonium reddit*, non auribus, Sed *spiritui nostro, etc.* (*Act.* 3.) *Nos testes sumus horum verborum.*

Deinde cum dicit, *Si autem filii, etc.* ponit majorem et primo ostendit quod filiis debetur hæreditas dicens. Si autem aliqui filii per spiritum, sc. sequitur etiam quod sint hæredes, quia non solum filio naturali, sed etiam adoptivo debetur hæreditas. (1 *Pet.* 1.) *Regeneravit nos in spem vivam in hæreditatem, etc.* (*Ps.* 15.) *Hæreditas mea præclara est mihi.* Secundo ostendit quæ sit ista hæreditas. Et primo describit eam quantum ad Deum patrem dicens : *Hæredes quidem Dei.* Dicitur autem aliquis hæres alicujus existere, qui principalia ejus bona percipit seu adipiscitur, non autem qui aliqua munuscula recipit, sicut legitur (*Gen.* 25.) Quod Abraham dedit cuncta quæ possedit Isaac, filiis autem concubinarum largitus est munera. Bonum autem principale quo Deus dives est, est ipsemet. Est enim dives per seipsum, et non per aliquid aliud, quia extrinsecorum bonorum non indiget, ut dicitur in (*Ps.* 15.) Unde ipsum Deum adipiscuntur filii Dei pro hæreditate. Unde (*Ps.*) *Dominus pars hæreditatis meæ.* Thren. tertio. Pars mea Dominus dicit anima mea.

Sed cum filius hæreditatem non adipiscatur nisi patre defuncto, videtur quod homo non possit esse hæres Dei, qui nunquam decedit. Dicendum est autem, quod illud habet locum in bonis temporalibus, quæ simul a multis possideri non possunt, et ideo necesse est unum decedere ut alius succedat : sed bona spiritualia simul a multis haberi possunt, et ideo, non oportet patrem decedere ut filii sint hæredes. Potest tamen dici, quod Deus decedit nobis inquantum est in nobis per fidem : erit autem nostra hæreditas, inquantum videbimus eum per speciem. Secundo describit hanc hæreditatem ex parte Christi, dicens, *Cohæredes autem Christi*, quia ipse cum sit principalis filius a quo nos filiationem participamus, ita est principalis hæres, cui in hæreditate conjungimur. (*Matth.*

22.) *Hic est hæres, etc.* (*Mich.* 1.) *Adhuc hæredem adducam tibi.*

Deinde cum dicit, *Si tamen compatimur, etc.* ostendit causam dilationis hujus vitæ gloriosæ. Et primo ponit causam ex parte passionum. Secundo præeminentiam gloriæ ad passiones, ibi : *Existimo enim, etc.* Circa primum considerandum est quod Christus qui est principalis hæres ad hæreditatem gloriæ pervenit per passiones. (*Luc. ult.*) *Nonne oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam?* Non autem nos faciliori modo debemus hæreditatem adipisci. Et ideo nos oportet per passiones ad illam ditatem pervenire. (*Act.* 14.) *Per tas tribulationes oportet nos intr regnum Dei.* Non enim statim in tale et impassibile corpus accip ut simul cum Christo pati pos Unde dicit, *Si tamen compatim* est, simul cum Christo patiente tinemus tribulationes hujus mun et cum Christo *glorificemur.* (1 2.) *Si commortui sumus et con bimus.*

LECTIO 4.

Ostenditur gloriæ futuræ excellentia super hujus sæculi passiones, q omnis creatura ingemiscens expectat.

18. ***Existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.***
19. *Nam expectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei expectat.*
20. *Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe.*
21. *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.*
22. *Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc.*

Postquam Apostolus demonstravit et dixit, quod per gratiam Christi liberamur, nunc assignat causam dilationis immortalis vitæ, quæ est hæreditas filiorum Dei, ex eo quod oportet nos Christo compati, ut ad ejus gloriæ societatem perveniamus. Et quia posset aliquis dicere onerosam esse hæreditatem hujusmodi, et quam non potest, nisi per tolerantiam passionum perveniri, ideo hic ostendit excellentiam futuræ gloriæ ad passiones præsentis temporis. Et primo ponit intendit. Secundo probat propos ibi : *Nam expectatio, etc.* Dicit primo, dictum est quod oport pati, ut et glorificemur, nec de refugere passiones, ut gloriam h mus. Existimo enim ego qui utr expertus sum. (*Eccl.* 34.) *Vir i tis expertus, cogitabit multa.* abundanter passiones sustinuit cundum illud (2. *Cor.* 11.) *In l bus et carceribus abundantius.* etiam futuræ gloriæ contemplato secundum illud (2. *Cor.* 12.) *I in paradisum, et audivit arcan ba, etc.* Hoc inquam existimo *Passiones hujus temporis*, non passiones *condignæ ad futuram riam quæ revelabitur in nobis* quatuor ponit ad ostendendum lentiam illius gloriæ. Primo q designat ejus æternitatem, cum *Ad futuram*, sc. post hoc tempu hil autem est post hoc tempus æternitas. Unde illa gloria excedi siones hujus temporis, sicut æte

temporale. (2 *Cor.* 4.) *Id enim quod in præsenti est momentaneum, et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Secundo designat ejus dignitatem, cum dicit, *Gloriam*, quæ claritatem quamdam dignitatis insinuat. (*Ps.* 149.) *Exultabunt sancti in gloria.* Tertio designat manifestationem, cum dicit, *Quæ revelabitur.* Nunc enim gloriam quidem habent sancti, sed occultatam in conscientia. (2 *Cor.* 1.) *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Tunc autem gloria illa in conspectu omnium revelabitur, et bonorum et malorum, de quibus dicitur (*Sap.* 5.) *Mirabuntur in subitatione insperatæ salutis.* Quarto designat ejus veritatem, cum dicit, *In nobis*, Gloria enim hujus mundi vana est: quia est in his quæ sunt extra hominem, puta in apparatu divitiarum et in opinione hominum. (*Ps.* 48.) *In multitudine divitiarum suarum gloriantur.* Sed illa gloria erit de eo quod est intra hominem: secundum illud (*Luc.* 17.) *Regnum Dei intra vos est.* Sic igitur passiones hujus temporis, si secundum se considerentur, multum deficiunt a quantitate hujus gloriæ. (*Is.* 54.) *Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te.* Sed si considerentur hujusmodi passiones inquantum eas aliquis voluntarie sustinet propter Deum ex charitate, quam in nobis spiritus facit, sic ex condigno per hujusmodi passiones homo meretur vitam æternam. Nam Spiritus Sanctus est fons, cujus aquæ, id est, effectus saliunt in vitam æternam, ut dicitur (*Joan.* 4.)

Deinde cum dicit, *Nam expectatio creaturæ, etc.* ostendit propositum per excellentiam illius gloriæ. Et primo ex expectatione creaturæ. Secundo ex expectatione Apostolorum, ibi: *Non solum autem, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit expectationem creaturæ. Secundo manifestat eam, ibi: *Vanitati enim, etc.*

Dicit ergo primo. Dictum est quod etiam futura gloria excedit passiones præsentes. Et tamen hoc manifestum est. Nam expectatio creaturæ, id est, ipsa creatura, expectans *Expectat revelationem filiorum Dei:* quia ut dicitur (1 *Joan.* 3.) *Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus.* Occultatur enim dignitas divinæ filiationis in sanctis propter exteriores passiones, sed postmodum revelabitur illa dignitas, quando immortalem et gloriosam vitam suscipient, ita quod ex persona impiorum dicitur (*Sap.* 5.) *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei.* Dicit autem expectatio expectat, ut talis geminatio intensionem expectationis designet, secundum illud (*Ps.* 39.) *Expectans expectavi Dominum.* Sciendum est autem quod creatura hic tripliciter accipi potest.

Uno modo homines justi, qui specialiter creatura Dei dicuntur. Vel quia permanent in bono, in quo creati sunt. Vel propter excellentiam, quia omnis creatura quodammodo eis deservit. (*Jac.* 1.) *Voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus.* Hæc autem creatura, id est, homo justus, expectat revelationem gloriæ filiorum Dei, tanquam præmium sibi promissum. (*Tit.* 2.) *Expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei.*

Secundo potest dici creatura ipsa humana natura, quæ subjicitur bonis gratiæ, quæ quidem in hominibus injustis nondum justificata est, sed est sicut informis. In hominibus autem jam justificatis est quidem partim formata per gratiam, sed tamen est adhuc

informis respectu illius formæ, quam est acceptura per gloriam. Sic igitur ipsa creatura, id est, nos ipsi, secundum quod consideramur in bonis naturæ, *expectat revelationem gloriæ filiorum Dei.* Quod etiam nobis competit per gratiam, sicut si dicamus quod materia expectat formam, vel colores expectant completionem imaginis, sicut dicit Gloss. (*Job.* 14.) *Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea.*

Tertio modo potest intelligi de ipsa creatura sensibili, sicut sunt elementa hujus mundi: secundum illud (*Sap.* 13.) *A magnitudine speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit eorum creator videri.* Hujusmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat: nam expectatio creaturæ sensibilis, secundum quod est a Deo, ordinatur ad aliquem finem, quod quidem contingit dupliciter. Uno modo secundum quod Deus imprimit aliquam formam et virtutem naturalem hujusmodi creaturæ, ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem, puta si dicamus, quod arbor expectat fructificationem, et ignis expectat locum sursum. Alio modo creatura sensibilis ordinatur a Deo ad aliquem finem qui superexcedit formam naturalem ipsius. Sicut enim humanum corpus induetur quadam forma gloriæ supernaturali, ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum Dei, quamdam novitatem gloriæ consequetur: secundum illud (*Apoc.* 21.) *Vidi cœlum novum et terram novam.* Et per hunc modum creatura sensibilis expectat revelationem gloriæ filiorum Dei.

Deinde cum dicit, *Vanitati enim, etc.* manifestat prædictam expectationem. Et primo ponit necessitatem expectandi. Secundo expectationis terminum, ibi: *Quia ipsa creatura, etc.* Tertio expectationis signum, ibi: *Scimus enim quod omnis creatura, etc.* Nece autem expectandi est ex defectu subjacet creatura. Cui enim nihi cit, non habet necesse aliquid e tare. Defectum autem creaturæ dit, dicens: *Vanitati enim cre subjecta est.* Et siquidem per c ram intelligatur homo justus, s telligitur subjici vanitati, id est rebus corporalibus, quæ sunt m lia et caduca.

Unde dicitur vana, secundum (*Eccl.* 1.) *Vanitas vanitatum et vanitas.* Subjicitur autem eis p necessitatem præsentis vitæ, ci occupationem habens, non tame lens, quia hujusmodi temporali amat, sicut illi contra quos dici (*Ps.* 4.) *Ut quid diligitis vanitat quæritis mendacium?* Sed tame jusmodi vanitati subjicitur talis tura propter eum, id est, propter nationem Dei qui subjecit eam, i hominem justum hujusmodi sens bus creaturis, et tamen, *in spe*, quandoque a tali occupatione ho beretur, *in resurrectione*, sc., q neque nubent, neque nubentur erunt sicut angeli in cœlo. (*Matth* Si vero intelligatur creatura ipsa na natura, sic, *est subjecta van* id est, passibilitati, secundum (*Ps.* 38.) *Verumtamen universa tas omnis homo vivens.* Non tame *lens*, quia talis vanitas est hu naturæ in pœnam inflicta. Pœna est involuntaria, sicut et culpa taria, sed tamen hujusmodi pas bus humana natura subjicitur, *p eum*, id est, propter sententiam *qui subjecit eam*, sc. humanam ram defectibus: sed tamen, *in* quandoque evadendi hujusmodi siones. (*Is.* 28.) *Non in perpetuum turans triturabit.* Si autem intelli de creatura sensibili, sic talis cre

subjecta est vanitati, id est, mutabilitati, *non volens*. Hujusmodi enim defectus, qui consequuntur mutabilitatem sicut corruptio et senium et alia hujusmodi, sunt contra naturam particularem hujus vel illius rei, cujus appetitus est ad conservationem, licet sint secundum naturam universalem. Sed nihilominus hujusmodi vanitati creatura sensibilis subjicitur, *propter eum*, id est, propter ordinationem Dei, *qui subjecit eam in spe*, id est, in expectatione gloriosæ novitatis, ut supra dictum est.

Deinde cum dicit, *Quia et ipsa creatura, etc.* ostendit terminum prædictæ expectationis. Non enim est vana ejus expectatio vel spes, *quia ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Et si quidem per creaturam intelligatur homo justus, per servitutem corruptionis intelligitur cura quærendi victum et vestitum, et alia, quibus servitur nostræ mortalitati, quæ est quædam servitus, a qua liberabuntur sancti tendentes in libertatem gloriæ filiorum Dei. Qui, quamvis nunc habeant libertatem justitiæ, quæ est a servitute peccati, nondum tamen habent libertatem gloriæ, quæ est a servitute miseriæ. (*Job* 39.) *Quis dimisit onagrum liberum*? Si vero per creaturam intelligatur humana natura, ipsa, *liberabitur a servitute corruptionis*, id est, (ad litteram) a passibilitate et corruptione, et hoc tendens in libertatem gloriæ filiorum Dei, quæ est non solum a culpa, sed etiam a morte, secundum illud (1 *Cor.* 15.) *Absorpta est mors in victoria*. Si vero intelligatur de creatura sensibili, sic ipsa creatura, *liberabitur a servitute corruptionis*, id est, mutabilitatis: quia in qualibet mutatione est aliqua corruptio, ut Augustinus dicit, et etiam Philosophus in 8 Physi. c. 13. et hoc in libertatem gloriæ filiorum Dei, quia hoc etiam libertati gloriæ filiorum Dei congruit, ut sicut ipsi sunt innovati, ita etiam eorum habitatio innovetur. (*Is.* 65.) *Ego creo cœlos novos et terram novam, et non erunt in memoria priora*, id est, prior mutabilitas creaturæ. Dicit autem, quia et ipsa, etc. secundum primum sensum. Ac si dicat: Non solum nos Apostoli, sed etiam alii justi. In sensu autem secundo, non solum justi, sed etiam ipsa humana natura, quæ in quibusdam nondum est renovata per gratiam. In tertio autem sensu intelligendum est, ac si dicatur: Non solum homines, sed alia creatura.

Deinde cum dicit: *Scimus enim, etc.* ponit signum expectationis, dicens: Scimus enim nos Apostoli per Spiritum Sanctum instructi, et etiam per experimentum, *quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc*. Quod quidem si intelligatur de creatura sensibili, habet difficultatem. Primo quidem quantum ad hoc quod dicit. *Ingemiscit et parturit*, hoc enim convenire videtur non nisi creaturæ rationali, sed potest sic exponi, ut hoc quod dicit, *ingemiscit*, idem sit ei quod dixit, *non volens*. In illis enim ingemiscimus, quæ nostræ voluntati repugnant Sic ergo inquantum defectus creaturæ sensibilis sunt contra naturalem appetitum particularis naturæ, dicitur ipsa creatura sensibilis ingemiscere, quod autem dicit, *parturit*, idem est ei quod supra dixerat, *Expectat*. Nam, parturitio est via ad prolem producendam. Secundum autem dubium est in hoc quod dicit, *omnis creatura*, quia sic etiam includerentur corpora cœlestia. Unde et Glossa dicit, quod sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia, sed

exponendum est ut labor accipiatur pro motu, sicut et requies quandoque accipitur pro cessatione ab opere, sicut Deus die septima requievisse dicitur (*Gen.* 1.) Et secundum hoc, per gemitum intelligitur corruptio, quæ ammiscetur motui locali, prout, sc. desinit esse in hoc, ubi et incipit esse in alio. Per parturitionem autem intelligitur ordinatio cœlestium corporum ad eorum innovationem. Si vero exponatur de hominibus, sic dicitur humana natura, *omnis creatura*, quia participat cum omni creatura, cum spirituali quidem quantum ad intellectum, cum animali quantum ad corporis animationem, cum corporali quantum ad corpus. Hæc ergo creatura, id est, homo, *ingemiscit*, partim propter mala quæ patitur, partim propter bona sperata quæ differuntur. (*Thren.* 1.) *Multi gemitus mei. Parturit* autem, quia cum quadam afflictione animi sustinet dilationem gloriæ expectatæ. (*Prov.* 13.) *Spes quæ differtur, affligit animam.* (*Joan.* 16.) *Mulier cum parit, tristitiam habet.* (*Ps.* 41.) *Ibi dolores ut parturientis.*

Dicit autem, *usque adhuc*, quia iste gemitus non est ablatus per nostram justificationem, sed manet, *usque adhuc*, id est, usque ad mortem, vel, *usque adhuc*, quia et si aliqui jam sint liberati qui sunt in gloria, adhuc tamen nos sumus residui. Vel *usque adhuc*, quia non solum antiqui patres, qui fuerunt ante Christum, sed etiam adhuc tempore gratiæ eadem patimur. (2 *Pet.* 3.) dicitur ex persona impiorum. *Ubi est nunc promissio aut adventus ejus? Ex quo patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ.* Est autem sciendum quod creatura Dei potest dici omne illud, quod sub Deo est: aliqui voluerunt prædicta verba exponere de qualibet creatura, etiam de angelis sanctis: sed valde inconveniens est, ut ipsi dicantur vanitati subjecti, aut ingemiscere et parturire, cum ipsi jam habeant gloriam ejus cujus similitudinem expectamus, secundum illud (*Matth.* 22.) *Erunt sicut angeli Dei in cœlis:* et ideo convenientius secundum prædicta exponitur.

LECTIO 5.

Gloriæ futuræ magnitudo ostenditur, ex expectatione Apostolorum, qui per patientiam expectantes, non vident, et sperant.

23. *Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.*

24. *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat?*

25. *Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.*

26. *Similiter autem et spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.*

27. *Qui autem scrutatur corda, scit quid desiderat spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis.*

Supra ostendit Apostolus excellentiam futuræ gloriæ ex expectatione creaturæ, nunc ostendit idem ex expectatione Apostolorum. Non autem potest esse parvum quod a magnis viris expectatur tam anxie. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod inten-

dit. Secundo probat propositum, ibi: *spe enim, etc.*

Circa primum tria facit. Primo proponit dignitatem expectantium, cum dicit, *non solum autem illa*, sc. creatura, expectat gloriam filiorum Dei, *sed et nos ipsi*, sc. Apostoli, *habentes primitias Spiritus Sancti*, quia sc. Spiritum Sanctum et tempore prius, et cæteris abundantius Apostoli habuerunt, sicut et in fructibus terræ illud quod primo ad maturitatem pervenit, est pinguius et magis acceptum. (*Jer.* 2.) *Sanctus Israel Domino primitiæ frugum ejus.* (*Hebr.* 12.) *Accessistis ad ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cœlestibus.* Ex quo patet quod Apostoli sunt omnibus aliis sanctis, quacumque prærogativa præfulgeant, sive virginitatis, sive doctrinæ, sive martyrii, præferendi, tamquam abundantius Spiritum Sanctum habentes.

Sed potest aliquis dicere, quod quidam alii sancti majora tormenta sustinuerunt, et majores austeritates propter Christum, quam Apostoli. Sed sciendum est quod magnitudo meriti principaliter et respectu essentialis præmii, attenditur secundum charitatem. Consistit enim præmium essentiale in gaudio quod habetur de Deo. Manifestum est autem, quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant. Unde et illam visionem beatam Dominus suo dilecto promittit, dicens (*Joan.* 14.) *Si quis diligit me, diligetur a patre meo: et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Sed secundum quantitatem operum, meretur homo præmium accidentale, quod est gaudium de talibus operibus. Apostoli ergo, illa opera quæ fecerunt, ex majori charitate fecerunt, ex qua habebant cor ad multa majora facienda si fuisset opportunum. Si autem dicat aliquis, potest tantum quis conari quod habebit æqualem charitatem cum Apostolis. Dicendum, quod charitas hominis non est a seipso, sed ex gratia Dei, quæ datur unicuique secundum mensuram donationis Christi, ut dicitur (*Ephes.* 4.) Unicuique autem dat gratiam proportionatam ei ad quod eligitur, sicut homini Christo data est excellentissima gratia, quia ad hoc est electus, ut ejus natura in unitatem personæ divinæ assumeretur, et post eum habuit maximam plenitudinem gratiæ beata Maria, quæ ad hoc est electa ut esset mater Christi. Inter cæteros autem ad majorem dignitatem sunt electi Apostoli, ut sc. immediate ab ipso Christo accipientes, aliis traderent ea, quæ pertinent ad salutem, et sic in eis ecclesia quodammodo fundaretur, secundum illud (*Apoc.* 21.) *Murus habebat fundamenta duodecim, et nomina Apostolorum erant in eis scripta*: et ideo dicitur (1 *Cor.* 12.) *Deus posuit in Ecclesia primum quidem Apostolos.* Et ideo Deus eis abundantiorem gratiam præ cæteris tribuit. Secundo ponit anxietatem expectationis, cum dicit, *et ipsi intra nos gemimus.* Qui quidem gemitus designat afflictionem ex dilatione rei cum magno desiderio expectatæ, secundum illud (*Prov.* 12.) *Spes quæ differtur, affligit animam.* (*Ps.* 6.) *Laboravi in gemitu meo.* Iste autem gemitus, non est tam exterius, quam interius, tum quia ex interiori cordis affectu procedit, tum quia est propter interiora bona: Unde signanter dicit, intra nos. Thren. 1. Multi gemitus mei.

Tertio ponit rem expectatam, dicens, *adoptionem filiorum Dei expectantes*, id est, completionem hujus adoptionis. Inchoata enim est hujusmodi adoptio per Spiritum Sanctum justificantem animam. (*Supra eodem.*) Accepistis spiritum adoptionis filio-

rum. Consummabitur autem per ipsius corporis glorificationem : Unde (*Supra* 5.) Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Et hoc est quod subdit. ***Redemptionem corporis nostri***, ut sc. sicut spiritus noster redemptus est a peccato, ita corpus nostrum redimatur a corruptione et morte. (*Oseæ* 13.) ***De morte redimam eos.*** (*Phil.* 3.) ***Reformabit corpus humilitatis nostræ.***

Deinde cum dicit, ***spe enim***, ***etc.*** probat quod dixerat tali ratione : spes est de his quæ non præsentialiter videntur, sed in futuro expectantur. Sed nos sumus salvi facti per spem, ergo expectamus in futurum complementum salutis. Primo ergo ponit minorem dicens : ***Nos enim Apostoli et cæteri fideles spe salvi facti sumus***, quia sc. spem nostræ salutis habemus. (1 *Pet.* 2.) ***Regeneravit nos in spem vivam.*** (*Ps.* 61.) ***Sperate in eum omnis congregatio populi.*** Secundo ponit majorem, dicens : ***Spes autem***, id est, res sperata, quæ videtur quasi præsentialiter habita, non est spes, id est, non est res sperata, sed habita. Spes enim est expectatio futuri. (*Soph.* 8.) Expecta me in die resurrectionis meæ in futurum.

Tertio ponit probationem majoris, dicens : ***Nam quod videt quis, quid***, id est, cur sperat, quasi dicat, spes importat motum animæ in aliquid non habitum tendentem. Cum autem aliquid jam habetur, non est necessarium ut in id aliquis moveatur. Et est notandum, quod quia spes ex fide quodammodo oritur, attribuit spei opus illud quod est fidei, sc. esse de non visis, secundum illud (*Hebr.* 11.) ***Fides est argumentum non apparentium.***

Quarto ponit conclusionem, dicens : ***Si autem quod non videmus speramus***, sequitur quod, ***per patientiam expectamus.*** Unde notandum est, quod proprie patientia importat tolerantiam tribulationum cum quadam æquanimitate. (*Infra* 12.) In tribulatione patientes. Quia vero dilatio boni habet quamdam rationem mali, inde est quod etiam diutina expectatio bonorum absentium, cum tranquillitate animi attribuitur patientiæ, sed hæc maxime ad longanimitatem pertinent, secundum illud (*Jac.* 5.) ***Patientes estote fratres usque ad adventum Domini.*** Utroque autem modo patientia hic accipitur : quia Apostoli expectabant æquanimiter gloriam, et cum dilatione et tribulatione.

Deinde cum dicit, ***similiter autem***, ***etc.*** ostendit quomodo per Spiritum Sanctum adjuvamur in defectibus vitæ præsentis. Et primo quantum ad completionem desideriorum. Secundo quantum ad directionem exteriorum eventuum, ibi : ***Scimus autem***, ***etc.*** Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi : ***Nam quid oremus***, ***etc.*** Dicit ergo primo. Dictum est quod per Spiritum Sanctum vivificabuntur nostra mortalia corpora, quando auferetur a nobis nostra infirmitas. Similiter autem, et in statu hujus vitæ, in quo adhuc infirmitati subjicimur, ***Spiritus adjuvat infirmitatem nostram***, et si non totaliter eam tollat. (*Ezech.* 3.) ***Spiritus quoque elevavit me, et assumpsit me : et abii amarus in indignatione spiritus mei***, quasi infirmitate nondum totaliter cessante. ***Manus enim Domini erat mecum confortans me.*** Et in hoc Spiritus me assumpsit. (*Matth.* 26.) ***Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.***

Deinde cum dicit, ***nam quid oremus***, ***etc.*** manifestat quod dixerat. Et primo ostendit necessitatem auxilii spiritus, quod pertinet ad infirmitatem præ-

sentis vitæ. Secundo ostendit modum auxilii, ibi: *Sed ipse spiritus, etc.* Tertio ostendit efficaciam auxilii, ibi: *Qui autem scrutatur.*

Dicit ergo primo, recte dico quod *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram.* Nam in hoc patimur infirmitatem quod nescimus quid oremus, sicut oportet. (*Job.* 3.) *Viro cujus abscondita est via, et circumdedit eum Deus tenebris.* Et est considerandum quod duo dicit nos Apostolus nescire, scilicet quid orando petamus, et modum quo petere oporteat: sed utrumque videtur esse falsum. Nam primum scimus quid oremus: quia hoc nos Dominus docuit. (*Matth.* 6.) *Sanctificetur nomen tuum, etc.* Sed dicendum, quod in generali quidem possumus scire quid convenienter oremus, sed in speciali hoc non possumus scire. Primo quidem, quia si desideramus aliquod opus virtutis facere, quod est implere voluntatem Dei, sicut in cœlo et in terra, potest contingere quod illud opus virtutis non est huic vel illi congruum: sicut alicui qui utiliter potest in actione proficere, non expedit contemplationis quies, et econverso, ut Gregorius dicit in moralibus super illud (*Job.* 5.) *Ingrediens in abundantia sepulchrum.* Unde dicitur (*Prov.* 14.) *Est via quæ videtur homini justa, novissima autem illius ducunt ad mortem.*

Secundo aliquis desiderat aliquod temporale bonum ad sustentationem vitæ, quod est petere panem quotidianum, quod tamen sibi vertitur in periculum mortis. Multi enim propter divitias perierunt. (*Eccl.* 5.) *Divitiæ conservatæ in malum domini sui.*

Tertio aliquis desiderat liberari ab aliqua molestia tentationis, quæ tamen est sibi ad custodiam humilitatis: sicut Paulus petiit amoveri a se stimulum, qui tamen erat ei datus, ne eum magnitudo revelationum extolleret, ut dicitur (2 *Cor.* 12.) Similiter etiam videtur quod sciamus sicut nos oportet orare: secundum illud (*Jac.* 1.) *Postulet in fide nihil hæsitans.* Et ad hoc dicendum, quod in generali hoc scire possumus, sed speciali motu cordis nostri usquequaque discernere non possumus, utputa utrum petamus aliquid ex ira, vel ex zelo justitiæ. Unde et (*Matth.* 10.) Reprobata est petitio filiorum Zebedæi, quia licet viderentur participationem divinæ gloriæ postulare, tamen ex quadam vana gloria seu elatione procedebat eorum petitio.

Deinde cum dicit, *Sed ipse, etc.* ponit modum auxilii Spiritus Sancti dicens, quod *ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Quod quidem videtur suffragari errori Arii et Macedonii, qui posuerunt Spiritum Sanctum esse creaturam et minorem patre et filio; postulare enim est minoris, sed si ex eo, quod dicit eum postulare, intelligamus eum esse passibilem creaturam et patre minorem, consequens est etiam quod ex eo quod dicit gemitibus postulare intelligamus eum esse passibilem creaturam beatitudine carentem, quod nullus unquam hæreticus dixit. Nam gemitus ex dolore est qui ad miseriam pertinet. Et ideo exponendum est, *postulat*, id est, postulantes nos facit, sicut et (*Gen.* 22.) *Nunc cognovi quod timeas Dominum*, id est, cognoscere feci. Facit autem Spiritus Sanctus nos postulare, inquantum in nobis recta desideria causat. Nam postulatio, est quædam desideriorum explicatio. Desideria autem recta ex amore charitatis proveniunt, quam in nobis sc. facit. (*Supra* 5.) Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanc-

tum, qui datus est nobis. Spiritu autem Sancto dirigente et instigante cor nostrum, et nostra desideria non possunt esse nisi nobis utilia. (*Is.* 48.) *Ego Dominus docens te utilia*, et ideo subdit, *pro nobis*. Ejus autem quod multum desideramus et desideranter petimus, dilationem cum dolore et gemitibus patimur, et ideo subdit, *Gemitibus*, quos sc. in corde nostro causat, inquantum sc. nos facit cœlestia desiderare, quæ differuntur animæ. Iste est gemitus columbæ, quem Spiritus Sanctus in nobis facit. (*Nahum.* 2.) *Minabantur gementes ut columbæ.* Dicit autem, *inenarrabilibus*: aut quia sunt propter rem inenarrabilem, sc. cœlestem gloriam. (2 *Cor.* 12.) *Audivit arcana verba quæ non licet homini loqui.* Aut quia ipsi motus cordis sufficienter enarrari non possunt, secundum quod a Spiritu Sancto procedunt. (*Job.* 38.) *Quis enarrabit cœlorum rationem?*

Deinde cum dicit, *qui autem scrutatur, etc.* ostendit efficaciam auxilii, quo Spiritus Sanctus nos adjuvat dicens: Qui autem scrutatur corda, id est, Deus cui proprium est corda scrutari. (*Ps.* 7.) *Scrutans corda et renes Deus.* Dicitur autem Deus scrutari corda, non quod inquirendo occulta cordis cognoscat, sed quia manifeste scit ea quæ in corde latent. (*Soph.* 1.) *Scrutabor Jerusalem in lucernis.* Deus inquam, scrutans corda, scit, id est, approbat, secundum illud (2 *Tim.* 2.) *Novit Dominus qui sunt ejus. Quid desideret Spiritus*, id est, quid desiderare nos faciat. (*Ps.* 37.) *Domine, ante te omne desiderium meum.* Ideo autem desideria spiritus quæ in Sanctis facit Spiritus Sanctus, sunt Deo accepta: quia, *postulat pro sanctis*, id est, postulare eos facit, *secundum Deum*, id est, quod convenit divino beneplacito. (*Prov.* 10.) Desiderium justorum omne bonum, in cujus exemplum Dominus patri dicebat. *Non sicut ego volo sed sicut tu vis.* (*Matth.* 26.)

LECTIO .

Ostendit Spiritum Sanctum adjuvare nos ac dirigere in exterioribus bonis, ut ea nobis cooperentur in bonum.

28. *Scimus autem quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti.*
29. *Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.*
30. *Quos autem prædestinavit, hos et vocavit: et quos vocavit, hos et justificavit. Quos autem justificavit, illos et magnificavit.*
31. *Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?*
32. *Qui etiam proprio filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?*

Ostendit supra Apost. quod Spiritus Sanctus adjuvat nos in infirmitatibus præsentis vitæ, quantum ad impletionem nostrorum desideriorum, hic ostendit qualiter nos juvat quantum ad exteriores eventus, dirigendo in bonum nostrum. Et primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi: *Nam quos præscivit, etc.* Tertio infert quamdam conclusionem ex dictis, ibi: *Quis ergo separabit nos, etc.*

Circa primum duo consideranda occurrunt.

Primo quidem magnitudo beneficii quæ nobis a Spiritu Sancto confertur, ut sc. omnia nobis cooperentur in bonum. Ad cujus evidentiam considerandum est, quod quicquid sit in mundo, etiam si malum sit, cedit in bonum universi: quia ut Augustinus dicit in Enchi. Deus est adeo bonus, quod nihil mali esse permitteret, nisi esset adeo potens quod ex quolibet malo posset elicere aliquod bonum. Non autem semper cedit malum in bonum ejus in quo est, quod sicut corruptio unius animalis, cedit quidem in bonum universi, inquantum per corruptionem unius generatur aliud, non tamen in bonum ejus quod corrumpitur: quia bonum universi est a Deo volitum secundum se, et ad ipsum ordinantur omnes partes universi. Et eadem ratio esse videtur circa ordinem nobilissimarum partium ad alias partes, quia malum aliarum partium ordinatur in bonum nobilissimarum. Sed quicquid fit circa nobilissimas partes, non ordinatur nisi in bonum ipsarum: quia de eis propter se cura habetur, de aliis autem propter ipsas: sicut medicus infirmitatem pedis sustinet ut curet caput. Inter omnes autem partes universi excellunt sancti Dei, ad quorum quemlibet pertinet quod dicitur (*Matth.* 25.) *Super omnia bona sua constituet eum.* Et ideo quicquid accidit, vel circa ipsos vel alias res, totum in bonum eorum cedit: ita quod verificatur quod dicitur (*Prov.* 11.) *Qui stultus est, serviet sapienti*, quia sc. etiam mala peccatorum in bonum justorum cedunt, unde et Deus specialem curam de justis habere dicitur, secundum illud (*Ps.* 33.) *Oculi Domini super justos*, inquantum, sc. sic de eis curat, quod nihil mali circa eos esse permittit, quod non in eorum bonum convertat. Et hoc quidem manifestum est quantum ad mala pœnalia quæ patiuntur: unde in Glossa dicitur, quod ipsorum infirmitate exercetur humilitas, afflictione patientia, contradictione sapientia, odio benevolentia, unde (1 *Pet.* 3.) *Si quid patimini propter justitiam, beati.* Sed nunquid etiam eis peccata cooperantur in bonum? Quidam dicunt quod peccata non continentur sub hoc quod dicit omnia: quia secundum August. peccatum nihil est, et nihil fiunt homines cum peccant. Sed contra hoc est, quod in Glossa sequitur. Usque adeo talibus Deus omnia cooperatur in bonum, ut si qui horum deviant et exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum. Unde et in (*Ps.* 26.) dicitur, *Cum ceciderit justus non collidetur*, quia Dominus supponit manum suam. Sed secundum hoc videtur, quod semper tales in majori charitate resurgant, quia bonum hominis in charitate consistit, quam si non habeat Apostolus, se nihil esse recognoscit. (1 *Cor.* 13.) Sed dicendum est, quod bonum hominis non solum consistit in quantitate charitatis, sed præcipue in ipsius perseverantia usque ad mortem, secundum illud (*Matth.* 24.) *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Ex hoc autem quod justus cadit, resurgit cautior et humilior: unde in Glos. subditur, postquam dixerat quod hoc ipsum faciat eis in bonum proficere, quia sibi humiliores redeunt atque doctiores. Discunt enim cum tremore se exultare debere: non quasi arrogando sibi tanquam de sua virtute fiduciam permanendi.

Secundo oportet considerare quibus hoc beneficium competat. Circa quod primo attenditur aliquid ex parte ho-

minis, cum dicit, *Diligentibus Deum.* Dei enim dilectio est in nobis per inhabitantem spiritum, ut habitum est (*Supra* 2.) Ipse autem Spir. Sanctus est qui nos dirigit in viam rectam, ut dicitur in (*Ps.* 26.) Unde dicitur (1 *Pet.* 3.) *Quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis?* Et (*Ps.* 18.) *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.* Et hoc rationabiliter : quia ut dicitur (*Prov.* 8.) *Ego diligentes me diligo :* diligere est bonum velle dilecto : Dei autem velle est operari. Omnia enim quæcumque voluit, fecit, ut in *Ps.* 134. dicitur. Et ideo Deus omnia convertit in bonum his qui eum diligunt. Secundo attenditur id quod est ex parte Dei, qui primo fideles ab æterno prædestinavit. Secundo ex tempore vocat. Tertio sanctificat : et hæc tria tangit cum dicit, *his qui secundum propositum vocati sunt sancti*, id est, prædestinatis, vocatis et sanctificatis : ut propositum referatur ad prædestinationem, quæ secundum August. est propositum miserendi. (*Ephes.* 1.) *Prædestinati secundum propositum ejus.* Quod dicit, *vocati*, ad vocationem pertinet. (*Is.* 41.) *Vocavit eum ut sequeretur se.* Quod dicit, *Sancti*, ad sanctificationem : secundum illud (*Lev.* 21.) *Ego Dominus qui sanctifico.* Hoc autem Apostolus se scire dicit ex persona sanctorum, dicens, *scimus.* (*Sap.* 10.) *Dedit illi scientiam sanctorum.* Procedit autem hæc scientia, tum ex experimento, tum etiam ex consideratione efficaciæ charitatis. (*Cant.* 8.) *Fortis est ut mors dilectio.* Et etiam prædestinationis æternæ. (*Is.* 46.) *Omnis voluntas mea implebitur, et omne consilium meum fiet.*

Deinde cum dicit, *nam quos præscivit, etc.* probat quod dixerat tali ratione. Nullus potest nocere his quos Deus promovet, sed prædestinatos diligentes Deum, Deus promovet : ergo nihil potest eis nocere, sed omnia cedunt eis in bonum. Primo ergo probat minorem, sc. quod eos Deus promoveat. Secundo majorem, sc. quod promotis a Deo nihil potest esse nocivum, ibi : *Quid ergo dicemus, etc.*

Circa primum duo facit. Primo proponit ea quæ sunt ad promotionem sanctorum ab æterno. Secundo ea quæ sunt ex tempore, ibi : *Quos autem prædestinavit, etc.* Ponit autem duo, circa primum, sc. præscientiam et prædestinationem, cum dicit, *nam quos præscivit et prædestinavit.* Dicunt autem quidam quod prædestinatio hic accipitur pro præparatione quæ est in tempore, qua sc. Deus præparat Sanctos ad gratiam, et hoc dicunt ad distinguendum præscientiam a prædestinatione. Sed si recte consideretur, utrumque est æternum, et differunt ratione. Nam sicut dictum est supra *primo* super illud : Qui prædestinatus est, prædestinatio importat præordinationem quamdam in animo eorum quæ quis est facturus. Ab æterno autem Deus prædestinavit beneficia quæ sanctis suis erat daturus. Unde prædestinatio est æterna. Differt autem a præscientia secundum rationem, quia præscientia importat solam notitiam futurorum : sed prædestinatio importat causalitatem quamdam respectu eorum. Et ideo Deus habet præscientiam etiam de peccatis, sed prædestinatio est de bonis salutaribus. Unde Apostol. ad (*Ephes.* 1) dicit : *Prædestinati secundum propositum ejus ut simus in laudem, etc.*

Circa ordinem autem præscientiæ et prædestinationis dicunt quidam quod præscientia meritorum bonorum et malorum est ratio prædestinationis et reprobationis, ut sc. intelligatur

quod Deus prædestinet aliquos, quia præscit eos bene operaturos, et in Christum credituros. Et secundum hoc littera sic legitur, *quos præscivit conformes fieri imaginis filii ejus, hos prædestinavit.* Et hoc quidem rationabiliter diceretur, si prædestinatio respiceret tantum vitam æternam quæ datur meritis : sed sub prædestinatione cadit omne beneficium salutare, quod est homini ab æterno divinitus præparatum : unde eadem ratione omnia beneficia quæ nobis confert ex tempore, præparavit nobis ab æterno. Unde ponere quod aliquod meritum ex parte nostra præsupponatur, cujus præscientia sit ratio prædestinationis, nihil est aliud quam gratiam ponere dari ex meritis nostris, et quod principium bonorum operum est ex nobis, et consummatio est ex Deo. Unde convenientius sic ordinatur littera : Quos præscivit hos et prædestinavit fieri conformes imaginis filii sui. Ut ista conformitas non sit ratio prædestinationis, sed terminus vel effectus. Dicit enim Apost. (*Ephes.* 1.) *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum Dei.* Nihil enim aliud est adoptio filiorum quam illa conformitas. Ille enim qui adoptatur in filium Dei, conformatur vero filio ejus.

Primo quidem in jure participandæ hæreditatis, sicut supra eodem dictum est : si filii et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Secundo in participatione splendoris ipsius. Ipse enim est genitus a patre tanquam splendor gloriæ ejus. (*Hebr.* 1.) Unde per hoc quod sanctos illuminat de lumine sapientiæ et gratiæ facit eos fieri conformes sibi. Unde in *Ps.* 119. dicitur, *In splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te*, id est, profundentem omnem splendorem sanctorum. Quod autem dicit, *Imaginis filii ejus :* potest intelligi dupliciter. Uno modo ut sit constructio appositiva, ut sit sensus, conformes imaginis filii ejus qui est imago. (*Col.* 1.) *Est imago invisibilis Dei.* Alio modo potest intelligi ut sit constructio transitiva, ut sit sensus, prædestinavit nos fieri conformes filio suo in hoc quod portemus ejus imaginem. (1 *Cor.* 15.) *Sicut portavimus imaginem terreni, sic portemus imaginem cœlestis.* Dicit autem, *Quos præscivit, et prædestinavit :* non quia omnes præscitos prædestinet, sed quia eos prædestinare non poterat nisi præsciret. (*Jer.* 1.) *Priusquam te formarem in utero novi te.* Quid autem ex hac prædestinatione sequatur, subjungit. *Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Sicut enim Deus suam naturalem bonitatem voluit aliis communicare, participando eis similitudinem suæ bonitatis, ut non solum sit bonus, sed etiam actor bonorum, ita filius Dei voluit conformitatem suæ filiationis aliis communicare, ut non solum sit ipse filius, sed etiam primogenitus filiorum. Et sic, qui per generationem æternam est unigenitus, secundum illud (*Joan.* 1.) *Unigenitus qui est in sinu patris*, secundum collationem gratiæ, *sit primogenitus in multis fratribus.* (*Apoc.* 1.) *Qui est primogenitus mortuorum et princeps regum terræ.* Habet igitur Christus nos fratres, tum quia nobis similitudinem filiationis communicavit, sicut hic dicitur, tum quia similitudinem nostræ naturæ assumpsit, secundum illud (*Hebr.* 2.) *Debuit per omnia fratribus assimilari.*

Deinde cum dicit, *Quos autem prædestinavit, etc.* ponit ea quæ ex parte sancti divinitus consequuntur. Et primo ponit vocationem cum dicit, *Quos prædestinavit hos et vocavit. Prædestinatio* autem ejus irrita esse non po-

detrimentum pati possunt, quasi a malo pœnæ, hic ostendit, quod nullum detrimentum pati possunt quasi a malo culpæ. Et primo ostendit propositum. Secundo excludit quamdam obviationem, ibi : *Christus Jesus, etc.* Circa primum considerandum est, quod aliquis propter culpam læditur a duob. Primo quidem ab accusatione. Secundo a judice condemnante. Primo ergo ostendit quod nulla accusatio possit esse sanctis Dei nociva : et hoc ratione divinæ electionis. Qui enim aliquem eligit ex hoc ipso eum approbare videtur. Sancti autem sunt electi a Deo. (*Ephes.* 1.) *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*, ut essemus sancti. Qui autem accusat, improbat eum quem accusat. Non autem valet alicujus accusatio contra Dei approbationem. Et ideo dicit, *Quis accusabit*, sc. efficaciter adversus electos, id est, adversus quos Deus elegit, ut sint sancti : unde dicitur (*Apoc.* 12.) *Projectus est accusator fratrum nostrorum.* Secundo ostendit quod nullius accusatio potest esse sanctis nociva. Et hoc etiam ostendit ex alio Dei beneficio, quo sc. Deus nos justificat : quod quidem beneficium præmittit, dicens, *Deus*, sc. *est qui justificat*, secundum illud quod supra dictum est : Quos vocavit hos et justificavit. (1 *Cor.* 6.) *Sed justificati estis.* Condemnatio autem contra injustos locum habet. *Quis est ergo qui condemnet* justificatos a Deo? (*Job.* 34.) *Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet?*

Deinde cum dicit, *Christus Jesus*, excludit obviationem. Posset aliquis timere ne a Christo Jesu aliquis accusaretur et condemnaretur tanquam transgressor mandati ipsius Christi, sicut et de Moyse Dominus dicit (*Joan.* 5.) *Est qui accusat vos Moyses, in quo speratis.* Et quod etiam ab ipso condemnaretur, eo quod ipse est constitutus a Deo judex vivorum et mortuorum : ut dicitur (*Act.* 10.) *Ipse etiam est immunis a peccato.* (1 *Cor.* 2.) *Qui peccatum non fecit*, et ideo idoneus videtur ad accusandum et condemnandum, secundum illud (*Joan.* 8.) *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.* Et ideo dicit, *Christus Jesus*, quasi diceret : Numquid Christus Jesus accusabit adversus electos Dei, vel etiam eos condemnabit? Et ostendit quod non, quia etiam ipse secundum humanitatem suam magna beneficia sanctis confert, sicut et secundum suam divinitatem. Et ponit quatuor humanitatis ipsius beneficia.

Primo quidem mortem cum dicit, *Qui mortuus est*, sc. pro nostra salute. (1 *Pet.* 3.) *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est.* Secundo resurrectionem, per quam, sc. nos vivificat, et nunc vita spirituali, et tandem vita corporali. Unde subdit, *Qui et resurrexit*, ut supra 4. Resurrexit propter justificationem nostram. Addit autem, *Imo*, quia potius est nunc commemorandus ex virtute resurrectionis, quam ex infirmitate passionis. (2 *Cor.* *ult.*) *Nam si crucifixus est ex infirmitate nostra, vivit ex virtute Dei.* Tertio ipsam patris confessionem, cum dicit, *Qui est a dextris Dei*, id est, in æqualitate Dei patris secundum naturam divinam, et in potioribus bonis ejus secundum naturam humanam. Et hoc etiam est ad gloriam nostram, quia ut dicitur (*Eph.* 2.) *Consedere nos fecit in cœlestibus in Christo Jesu.* Inquantum enim nos membra ejus sumus, nos in ipso Deo patri consedemus. (*Apoc.* 3.) *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut ego vici et sedi cum patre meo in throno ejus.* Quarto interpellationem ejus, cum dicit, *Qui*

etiam interpellat pro nobis, quasi advocatus noster existens. (1 *Joan.* 2.) *Advocatum habemus apud patrem Jesum Christum.* Ad officium advocati pertinet, non quod accuset vel condemnet, sed magis accusatorem repellat et condemnationem impediat. Dicitur autem pro nobis interpellare dupliciter. Uno modo pro nobis orando, secundum illud (*Joan.* 17.) *Non pro his rogo tantum*, sc. Apostolis, sed et pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me. Nunc autem ejus interpellatio pro nobis est voluntas ipsius de nostra salute. (*Joan.* 17.) *Volo ut ubi sum ego et illi sint mecum.* Alio modo interpellat pro nobis, humanitatem pro nobis assumptam, et mysteria in ea celebrata conspectui paterno repræsentando. (*Hebr.* 6.) *Introivit in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.*

Deinde cum dicit, *Quis ergo nos separabit, etc.* infert conclusionem ex dictis. Et quia hæc conclusio quasi incredibilis videtur inexpertis, proponit eam per modum quæstionis, unde tria facit. Primo proponit quæstionem. Secundo ostendit necessitatem quæstionis propositæ, ibi : *Sicut scriptum est, etc.* Tertio ponit solutionem, ibi : *In his omnibus, etc.* Potest autem hæc quæstio ex præmissis duplici ratione concludi. Primo quidem sic. Tot beneficia sunt nobis divinitus collata, et tam efficacia, ut nullus contra ea possit. Omnia autem prædicta beneficia ad hoc tendunt, ut nos simus in charitate radicati et fundati : ut dicitur (*Ephes.* 3.) *Quis ergo nos separabit a charitate Christi?* qua sc. Christum diligimus et proximum, secundum quod ipse præcepit (*Joan.* 13.) *Mandatum novum do vobis, etc.* Alio modo sic. Dictum est, quod magna beneficia Deus sanctis suis confert, ex quorum consideratione adeo charitas Christi in cordibus nostris fervet, quod nihil eam extinguere potest. (*Cant. ult.*) *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem.* Proponit autem mala, per quorum passionem aliquis cogi posset, ut charitatem Christi desereret. Et primo ponit ea quæ pertinent ad vitam. Secundo id quod pertinet ad mortem.

Circa vero ea quæ in vita imminent sustinenda, primo ponit mala præsentia, secundo futura. Circa præsentia vero primo ponit ea quæ pertinent ad tolerantiam malorum. Secundo ea quæ pertinent ad defectum bonorum. Mala autem perpessa considerari possunt dupliciter. Uno modo secundum quod sunt in patiente, qui dupliciter ab eis affligitur, sc. exterius secundum corpus. Et ad hoc pertinet tribulatio. Dicitur enim a tribulis, quæ sunt herbæ pungitivæ. (*Gen.* 3.) *Spinas et tribulos germinabit tibi.* Unde aliquis tribulari dicitur, cum exterius pungitur. Nec tamen propter hoc justi vincuntur. (*Ps.* 33.) *Multæ tribulationes justorum, et de his omnibus liberabit eos Dominus.* Affligitur etiam homo ab eis per interiorem anxietatem cordis, dum sc. aliquis non videt quo divertat, vel quomodo evadat. Et quantum ad hoc subdit, *An angustia?* (*Dan.* 13.) *Angustiæ mihi sunt undique, et quid eligam ignoro.* Alio modo hujusmodi mala considerari possunt, secundum quod sunt in agente. Et quantum ad hoc subdit, *An persecutio?* Quamvis enim persecutio ad hoc proprie pertinere videatur, quod aliquis alium persequitur effugando, secundum illud (*Matth.* 10.) *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Tamen communiter persecutio accipi potest pro inflictione cujuslibet nocumenti. (*Ps.*

118.) *Multi qui persequuntur me tribulant me.*

Deinde ponit mala quæ pertinent ad subtractionem bonorum, quæ sunt necessaria vitæ, sc. cibus et vestimenta, secundum illud (1 *Tim.* 6.) *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.* Ad subtractionem autem cibi pertinet fames, unde subdit, *An fames?* Ad subtractionem autem vestitus pertinet nuditas. Unde subdit, *An nuditas?* (1 *Cor.* 4.) *Usque in hanc horam esurimus et sitimus, et nudi sumus.* Quantum ad mala futura subdit, *An periculum*, sc. imminens in futurum? (2 *Cor.* 12.) *Periculis fluminum, periculis latronum.* Quantum autem ad mortem subdit, *An gladius?* (*Hebr.* 11.) In occisione gladii mortui sunt.

Deinde cum dicit, *Sicut scriptum est, etc.* ostendit hujus quæstionis necessitatem per hoc quod dicit, quod sanctis omnia ista imminebant patienda propter Christi charitatem. Et inducit verba Psalmistæ quasi in persona martyrum proposita. In quibus primo ponit causam passionis. Martyrem enim non facit pœna, sed causa, ut dicit August. Unde dicit propter te. (*Matth.* 10.) *Qui perdiderit animam suam*, id est, vitam *propter me, inveniet eam.* (1 *Pet.* 4.) *Nemo vestrum patiatur ut fur, aut homicida.* Si autem ut Christianus, non erubescat. Patitur etiam propter Christum, non solum qui patitur propter fidem Christi, sed etiam qui patitur pro quocumque justitiæ opere, pro amore Christi. (*Matth.* 5.) *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Secundo ponit gravitatem passionis, cum dicit, *Mortificamur*, id est, morti tradimur. (*Esth.* 7.) *Traditi sumus ego et populus meus, ut conteramur, et pereamus.* Tertio continuitatem persecutionis, cum dicit, *Tota die*, id totum tempus vitæ. (2 *Cor.* 4 *per nos qui vivimus, in morte mur propter Jesum.* Quarto [illegible] tudinem persequentium ad [illegible] dum, cum dicit, *Æstimati s oves occisionis*, id est, depu[illegible] occidantur in macello, quæ cu[illegible] occiduntur. Ita et sancti ex p[illegible] et cum studio occidebantur. (*J[illegible] Venit hora, ut omnis qui inter[illegible] arbitretur obsequium se præst[illegible]* (*Zac.* 11.) *Pasce pecora occisi[illegible] qui possidebant, occidebantur.*

Deinde cum dicit, *Sed in h[illegible] bus*, solvit quæstionem. Et pri[illegible] ponit solutionem dicens, *Sed i[illegible] nibus*, sc. malis quæ supra po[illegible] *peramus*, dum sc. circa omni[illegible] tam charitatem servamus. (*S[illegible] Certamen forte dedit illi ut vin[illegible]* hoc non nostra virtute, sed p[illegible] lium Christi, unde subdit, [illegible] *eum qui dilexit nos*, id est, [illegible] ejus auxilium, vel propter [illegible] quem ad eum habemus, n[illegible] nos primo dilexerimus eum, [illegible] niam ipse prior dilexit nos, u[illegible] (*Joan.* 4. et 1 *Cor.* 15.) *Gra[illegible] qui dedit nobis victoriam pe[illegible] Christum.* Secundo ibi, *Cert[illegible]* manifestat solutionem, osten[illegible] separabilem esse sanctorum [illegible] tem. Et primo ostendit quod [illegible] test separari a creaturis quæ s[illegible] cundo, quod nec etiam a creat[illegible] non sunt, sed esse possent, i[illegible] *que creatura alia.* Circa prin[illegible] facit. Primo ponit ea quæ su[illegible] mine, dicens, *Certus sum en[illegible] neque mors*, quæ est præcipu[illegible] terribilia. *Neque vita*, quæ e[illegible] puum inter appetibilia, sc. *P[illegible] separare a charitate Dei.* (*In[illegible] Sive vivimus, Domino vivim[illegible] morimur, Domino morimur.* I[illegible]

Ex ipso, et per ipsum, et in ipso, potest attribui cuilibet trium personarum, sed tamen potentia quæ habet rationem principii, appropriatur patri, qui est principium totius divinitatis. Sapientia filio, qui procedit ut verbum, quod nihil aliud est quam sapientia genita. Bonitas appropriatur Spiritui Sancto, qui procedit ut amor, cujus objectum est bonitas. Et ideo appropriando dicere possumus ex ipso, sc. ex patre, per ipsum, sc. per filium, in ipso, sc. in Spiritu Sancto omnia sunt.

Deinde cum dicit : *Ipsi honor et gloria*, ostendit Dei dignitatem, quæ consistit in duob. quæ præmissa sunt. Nam ex eo quod ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, debetur ei honor et reverentia, et subjectio a tota creatura. (*Mal.* 1.) *Si ego pater, ubi est honor meus?* Ex eo vero quod ab alio non accepit nec consilium, nec donum, debetur ei gloria, sicut e contrario dicitur homini : (1 *Cor.* 4.) *Si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Et quia hoc est proprium Dei, dicitur (*Is.* 42.) *Gloriam meam alteri non dabo*. Ultimo ponit ejus æternitatem cum dicit : *In secula seculorum*, quia ejus gloria non est transitoria sicut gloria hominis, de qua dicitur (*Is.* 40.) *Omnis gloria ejus quasi flos agri*; sed durat in secula seculorum, id est, per omnia secula succedentia seculis, prout seculum dicitur duratio uniuscujusque rei. Vel secula seculorum dicuntur secula, id est, durationes rerum incorruptibilium, quæ continent secula corruptibilium rerum, et præcipue ipsa Dei æternitas, quæ tamen pluraliter dici potest, licet in se sit una et simplex, propter multitudinem et diversitatem contentorum, ut sit sensus, in secula contentiva seculorum. (*Ps.* 144.) *Regnum tuum, regnum omnium seculorum.* Addit autem ad confirmationem, *Amen.* Quasi dicat, vere ita est. Et sic accipitur in evangeliis, ubi dicitur, Amen dico vobis. Quandoque tamen accipitur pro Fiat. Unde in Psalterio Hieronymi dicitur: Dicet omnis populus, Amen, Amen. Ubi nos habemus, fiat, fiat.

CAPUT XII.

Monet Romanos exhibere se sanctos, et sobrie sapere, prout Deus scientiam et fidem divisit.

1. *Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.*
2. *Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in novitate sensus vestri, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens, et perfecta.*
3. *Dico enim per gratiam quæ data est mihi omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.*

Postquam Apostolus ostendit necessitatem virtutum et originem gratiæ, hic docet gratiæ usum, quod pertinet ad instructionem moralem. Et circa hcc duo facit. 1° ponit doctrinam moralem in generali. 2° specialiter descendit ad quædam particularia pertinentia ad eos quibus scribit circa medium 15. cap. ibi : *Certus sum autem, etc.* Circa primum duo facit. Primo docet usum gra-

ciendo per altitudinem auctoritatis: sed de eo dicitur in (*Ps.* 62.) *Tu solus altissimus super omnem terram.* Tertio seducendo per profundum sapientiæ: sed de eo dicitur (*Job.* 11.) *Profundior inferno*, et unde cognosces? Possunt etiam hæc duo, altitudo et profundum, ad prospera et adversa referri, secundum illud (2 *Cor.* 6.) *Per arma justitiæ a dextris et a sinistris*, vel secundum Chrysostomum in libro de compunctione cordis, qui ait, altitudo et profundum non mihi aliud indicare videntur, quam regnum cœlorum et gehennam. Quasi dicat, nec si a regno decidere me necesse sit, aut etiam in gehennam trahi pro Christo, nec hoc mihi quidem metuendum est. Quantum autem ad ea quæ non sunt, sed possunt esse, subdit. Neque creatura alia, quod utique secundum Chrys. de his dicitur quæ non sunt, quasi illi non sufficiant omnia quæ sunt, sed illa quæ non sunt provocat quodammodo ad certamen. Nihil inquit, istorum poterit nos separare a charitate Dei. (1 *Cor.* 13.) *Charitas numquam excidit.* Quæ quidem charitas Dei est in Christo Jesu Domino nostro, quia, sc. per eum data est nobis inquantum Spiritum Sanctum nobis dedit. (*Luc.* 12.) *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur.* Sed cum scriptum sit, (*Eccl.* 9.) *Nescit homo utrum amore vel odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta:* quid est hoc quod dicit se esse certum quod nihil possit eum a charitate separare. Ad quod dici potest quod Apostolus non loquitur singulariter de seipso: sed loquitur in persona omnium prædestinatorum, de quibus propter certitudinem prædestinationis annuntiat quod nihil eos a charitate possit separare? Potest etiam ista certitudo causari ex virtute charitatis, quæ quantum in se est ab aliquibus non potest separari, cum Deum super omnia diligant. Quod autem aliquis interdum a charitate recedat, non est propter defectum charitatis, sed propter defectum liberi arbitrii. Si autem Paulus hoc dicit de seipso, de hoc certus esse non poterat, nisi forte per revelationem: quia dictum est ei, sufficit tibi gratia mea. (2 *Cor.* 12.) Nam quantum ad possibilitatem liberi arbitrii, ipse alibi dicit (1 *Cor.* 9.) *Ne forte cum aliis prædicaverim ipse reprobus efficiar.*

CAPUT IX.

Cum plurima dixerit et sit dicturus Apostolus contra Judæos, ne videatur ex odio ea dixisse, ostendit quo sit Judæos prosecutus affectu, juramento confirmans se optasse anathema esse a Christo pro eis, quibus tot fuerunt a Deo promissa et data.

1. *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium perhibente conscientia mea in Spiritu Sancto.*
2. *Quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo.*
3. *Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis qui sunt cognati mei secundum carnem.*
4. *Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et gloria, et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa,*
5. *Quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.*

Apostolus supra necessitatem et virtutem gratiæ demonstravit, hic incipit agere de origine gratiæ, utrum ex sola Dei electione detur, aut detur ex meritis præcedentium operum, occasione accepta ex eo quod Judæi, qui videbantur divinis obsequiis mancipati, exciderant a gratia. Gentiles autem ad eam erant admissi, qui prius fuerant a Deo alieni. Primo igitur agit de electione gentium. Secundo de casu Judæorum, c. 10. *Fratres voluntas quidem cordis mei, etc.* Circa primum duo facit. Primo commemorat dignitatem Judæorum. Secundo ostendit quomodo Gentiles ad illam dignitatem sunt assumpti, ibi: *Non autem quod exciderit.* Circa primum duo facit. Primo Apostolus ostendit affectum suum ad gentem Judæorum, ne ea quæ contra eos dixit, vel dicturus est, ex odio dicere videatur. Secundo eorum dignitatem ostendit, ibi: *qui sunt Israelitæ, etc.* Circa primum duo facit. Primo confirmat ea quæ dicturus est, secundo demonstrat suum affectum, ibi: *quoniam mihi tristitia.*

Circa primum duo facit. Primo confirmat dicenda per simplicem assertionem, dicens, *veritatem dico,* quod maxime convenit prædicatori, qui est testis veritatis. (*Prov.* 8.) *Veritatem meditabitur guttur meum.* (*Zach.* 8.) *Pacem et veritatem diligite.* Et quia quandoque aliquis veritati quam loquitur aliquod mendacium interserit, ad hoc excludendum subdit: *Non mentior.*(*Ephes.* 4.) *Deponentes mendacium loquimini veritatem.* Secundo confirmat quæ dicenda sunt per juramentum, quæ est quædam confirmatio per testimonium infallibilis veritatis. Tales autem sunt testes sanctorum. Primo quidem Deus, secundum (*Job.* 16.) *Ecce in cœlo testis meus.* Et ideo dicit, *in Christo Jesu,* id est, per Christum Jesum, qui est veritas absque mendacio. (2 *Cor.* 1.) *Dei enim filius qui prædicatus est in vobis non fuit in illo est, et non.* Secundo testis infallibilis sanctorum est eorum conscientia, unde subdit, *testimonium perhibente mihi conscientia mea.* (2 *Cor.* 1.) *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Et quia interdum conscientia errat, nisi per Spiritum Sanctum rectificetur, subdit, *in Spiritu Sancto,* supra octavo. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro.

Deinde cum dicit, *quoniam tristitia, etc.* ostendit suum affectum ad Judæos per dolorem, quem de eorum casu patiebatur, quem quidem primo exponit. Secundo ejus signum ponit cum dicit, *optabam, etc.* Exaggerat autem suum dolorem tripliciter. Primo quidem ex ejus magnitudine. Quoniam mihi tristitia est magna, quia sc. est de magno malo, id est, de excidio tantæ gentis. (*Thren.* 2.) *Magna est velut mare contritio tua.* Sed contra hoc videtur esse quod dicitur (*Eccl.* 30.) *Tristitiam non des animæ tuæ,* quod videtur sententiæ Stoicorum consonare, qui tristitiam omnino ab animo sapientis propellebant. Cum enim tristitia sit de malo præsenti, non potest sapienti competere, cui nullum malum est præsens. Non enim æstimabant aliquid esse bonum nisi honestum, et malum nisi peccatum. Sed hæc opinio refellitur dupliciter. Primo quidem quia corporales defectus, licet non sint simpliciter mala, quibus sc. homines fiant mali, sunt tamen quædam mala, quæ natura abhorret. Unde et Dominus pro his tristatus legitur. (*Matth.* 26) *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Secundo cum ex charitate homo debet suum diligere proximum sicut seipsum, imminet sapienti tristitia laudabilis de peccato proximi, sicut de

peccato sui ipsius, unde Apostolus dicit (2 *Cor.* 12.) *Et lugeam multos ex eis qui peccaverunt.* Sic igitur reprobatur sæculi tristitia quæ mortem operatur, procedens ex amore sæculi: sed tristitia quæ est secundum Deum, utpote ex divina charitate procedens, salutem operatur, ut dicitur (2 *Cor.* 7.) Et talis fuit ista tristitia. Secundo exaggerat eam ex continuitate, unde subdit, *et continuus dolor.* Non quod continuo actu doloret, sed secundum habitum. (*Jer.* 9.) *Ut plorem die ac nocte interfectos populi mei.* Tertio exaggerat eam ex sui veritate, et dicit, *cordi meo*, non enim erat superficialis, sed in corde radicata. (*Thren.* 1.) *Multi gemitus mei et cor meum mœrens.*

Deinde cum dicit, *optabam enim, etc.* ponit signum doloris, dicens, *optabam enim ego ipse*, qui tam fervens sum in charitate Christi, ut supra ostensum est, *anathema esse a Christo pro fratribus meis.* Ubi primo sciendum est quod anathema est Græcum, et componitur ab ana quod est sursum, et thesis quod est positio, ut dicatur anathema quasi sursum positum: quia sc. cum capiebatur aliquid in præda quod nolebant esse in usu hominum suspendebant illud in templo. Et inolevit usque adhuc ut ea quæ sunt separata ab hominum communi usu, anathemata vocarentur, unde (*Jos.* 6.) dicitur: *sit civitas hæc anathema, et omnia quæ in ea sunt Domino.* Dicit ergo optabam ego ipse anathema esse a Christo, id est, separatus ab eo, quod quidem fit dupliciter. Uno modo per culpam, per quam aliquis a charitate Christi separatur, ejus præceptum non servans. (*Joan.* 14.) *Si diligitis me, mandata mea servate.* Sic autem Apostolus non poterat optare esse anathema a Christo pro quacumque causa, ut ex supra dictis in 8. c. patet. Est enim hoc contra ordinem charitatis quo quis tenetur Deum super omnia diligere, et salutem suam plusquam salutem aliorum. Et ideo non dicit, opto, sed, *optabam*, sc., tempore infidelitatis, sed secundum hoc nihil magnum dicit Apostolus, quia tunc etiam propter se volebat esse separatus a Christo. Unde et quædam Gloss. exponit quod dicit, tristitia magna est mihi, de tristitia qua dolebat de præterito statu peccati, in quo a Christo voluerat esse separatus.

Alio modo potest aliquis esse separatus a Christo, id est, a fruitione Christi quæ habetur in gloria. Sic autem separari a Christo volebat Apostolus pro salute gentilium, nedum pro conversione Judæorum, secundum illud (*Phil.* 1.) *Desiderium habens dissolvi et cum Christo esse, multo melius; permanere in carne necessarium propter vos.* Et hoc modo dicebat, *optabam*, sc. si fieri posset, *anathema esse*, id est, separatus a gloria, vel simpliciter, vel ad tempus propter honorem Christi, qui est ex conversione Judæorum, secundum illud (*Prov.* 14.) *In multitudine populi dignitas regis.* Unde Chrysostomus in lib. 1. de compunctione cordis, ita totam ejus mentem devicit amor, ut etiam eo quod præ cæteris omnibus amabilius erat esse cum Christo, rursum idipsum, quia ita placeret Christo contemneret, sed et cœlorum regna, quod videbatur laborum esse remuneratio pro Christo, nihilominus cedere pateretur. Et causam tanti effectus ostendit, subdens, *pro fratribus meis.* Unde (*Eccl.* 25.) dicitur, *quod tria sunt probata coram Deo et hominibus, concordia fratrum, etc.* Et ne hoc intelligeretur de his qui erant spiritualiter in Christo fratres, secundum illud (*Matth.* 23.) *Omnes vos fratres estis*, subjungit, *qui sunt*

cognati mei secundum carnem. (2 *Cor.* 11.) *Semen Abrahæ sunt et ego.*

Deinde cum dicit, *qui sunt Israelitæ*, ostendit dignitatem Judæorum, ut ejus tristitia videretur esse rationabilis propter pristinam dignitatem populi pereuntis. Propensius enim est malum, dignitatem perdidisse, quam numquam habuisse, ut dicit Glossa. Et non solum ex affectu carnali procedens. Ostendit autem eorum dignitatem tripliciter. Primo quidem quantum ad suam gentem cum dicit, *qui sunt Israelitæ*, id est, a genere Jacob descendentes, qui est dictus Israel. (*Gen.* 32. *et* 2 *Cor.* 11.) *Israelitæ sunt et ego.* Et hoc ad dignitatem pertinet. Dicitur enim (*Deut.* 4.) *Non est alia natio tam grandis, etc.* Secundo ostendit dignitatem illius gentis ex Dei beneficiis, inter quæ primo ponit spiritualia beneficia, quorum unum respicit præsens. Et quantum ad hoc dicit, *quorum est adoptio filiorum Dei*, unde dicitur (*Exod.* 4.) *Primogenitus meus Israel.* Et hoc quidem dicitur quantum ad spirituales viros qui fuerunt in illo populo. Quantum ad carnales vero supra 8. innuit, quod acceperunt spiritum servitutis in timore. Aliud vero beneficium ponit quod respicit futurum, cum dicit: Et gloria sc. filiorum Dei eis repromissa. In cujus signum legitur *Exod. ult. Quod gloria Domini implevit tabernaculum.*

Deinde ponit alia beneficia figuralia, quorum tria sunt figura præsentis spiritualis beneficii. Et horum primum est testamentum, id est, pactum circumcisionis Abrahæ datum, ut dicitur (*Gen.* 17.) Quamvis hoc possit referri ad testamentum novum, quod primo Judæis est prædicatum. Unde et Dominus dicebat (*Matth.* 15.) *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Et (*Jer.* 31) dicitur, *Feriam domui Israel fœdus novum.* Secundum est lex data Moysi. Unde et subdit, legislatio. (*Eccl.* 24.) *Legem mandavit nobis Moyses.* Tertium est cultus divinus, cum dicit, *et obsequium*, quo sc. Deo serviebant, omnibus aliis gentibus servientibus idolis. (*Is.* 44.) Et nunc audi serve meus Jacob et Israel quem elegi.

Deinde ponit id, quod pertinet ad futuram gloriam, cum dicit, *et promissa.* Promissiones enim factæ in veteri testamento impletæ per Christum, Judæis præcipue factæ videntur. Unde dicitur (*Infra* 15.) *Dico Jesum Christum ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum, etc.* Fuerunt autem eis multæ promissiones factæ de bonis terrenis, ut patet (*Lev.* 26. *et Deut.* 18.) *Sed per illa temporalia bona, spiritualia figurabantur.* Tertio autem describit dignitatem Judæorum ex origine, cum dicit, *quorum patres*, quia sc. secundum carnem sunt progeniti ab illis patribus qui fuerunt maxime Deo accepti. (*Deut.* 4.) *Dilexi patres tuos, et elegi semen eorum.* (*Oseæ* 9.) *Quasi prima poma ficulneæ ejus vidi patres eorum.* Quarto ostendit dignitatem eorum ex prole, cum dicit, *ex quibus est Christus secundum carnem*, sicut ipse dicit (*Joan.* 4.) *Salus ex Judæis est.* Et ne hoc parum videatur, ostendit Christi dignitatem, dicens, *qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen.* (1 *Joan. ult.*) *Hic est verus Deus et vita æterna.* In quibus verbis quatuor hæreses destruuntur.

Primo quidem Manichæi, qui dicebant Christum habuisse corpus phantasticum et non verum, quod removet per hoc, quod dicit, secundum carnem. Habet enim veram carnem, secundum illud (*Luc. ult.*) *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis*

habere. Secundo hæresis Valentini, qui dicit Christum non de massa humani generis, sed de cœlo corpus attulisse. Quod quidem excludit in hoc quod dicit Christum ex Judæis secundum carnem esse, secundum illud (*Matth.* 1.) *Liber generationis Jesu Christi filii David*. Tertio hæresis Nestorii, qui posuit alium esse filium hominis, alium Dei: contra quem Apostolus hic dicit, quod ille est, *ex patribus secundum carnem qui est Deus super omnia*. Quarto excluditur hæresis Arii, qui dicebat Christum esse minorem patre, et quod est creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit, quod est super omnia. Contra secundum, quod *est benedictus per omnia sæcula*. Hoc enim de solo Deo dicendum est, quod ejus bonitas duret in sæcula.

LECTIO 2.

Gentes assumptas ad Judaicam dignitatem ostendit, et eos esse filios, qui fidem Abrahæ imitantur, talesque esse filios Dei, quia filiatio ex sola Dei electione existit.

6. *Non autem quod exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex circumcisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ.*
7. *Neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii. Sed in Isaac vocabitur tibi semen.*
8. *Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei: sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine.*
9. *Promissionis enim verbum hoc est. Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius.*
10. *Non solum autem illa, sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri.*
11. *Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret.)*
12. *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei:*
13. *Quia major serviet minori, sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui.*

Postquam Apostolus posuit dignitatem Judæorum, nunc ostendit, quod ista dignitas non pertineat ad eos qui carnaliter processerunt ab antiquis patribus, sed ad spirituale semen quod est a Deo electum. Et primo ostendit, quod hujusmodi dignitas proveniat ex electione divina. Secundo ostendit, quod hæc electio communiter pertinet ad Judæos et ad gentiles, ibi: *Quos etiam vocavit non solum, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo ex electione divina homines spiritualem dignitatem consequuntur. Secundo movet quæstionem de justitia divinæ electionis, ibi: *quid ergo dicemus?* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo ostendit propositum, ibi: *Sed in Isaac, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit firmitatem divinæ electionis. Secundo ostendit in quibus impleatur, ibi: *Non enim omnes, etc.* Dicit ergo primo, ita dictum est quod eorum sunt promissa et adoptio filiorum et gloria, pro quorum casu est mihi magna tristitia et continuus dolor. Non autem est hoc sic intelligendum, quod *verbum Dei exciderit*, id est, frustratum sit, quia et si non

habet locum in quibusdam qui exciderunt, habet tamen locum in aliis. (*Is.* 55.) *Verbum quod egreditur ex ore meo, non revertetur ad me vacuum, etc.* (*Ps.* 118.) *In æternum, Domine, permanet verbum tuum.*

Deinde cum dicit, *Non enim, etc.* ostendit quomodo et in quibus verbum Dei exciderit. Circa quod considerandum est quod Judæi de duobus præcipue gloriabantur, videlicet de Abraham qui primo accepit pactum circumcisionis a Domino, ut dicitur (*Gen.* 17.) Et de Jacob sive Israel, cujus tota posteritas in populo Dei connumerabatur. Non autem ita fuit de Isaac. Nam posteritas filii ejus Esau ad populum Dei non pertinebat. Unde Apostolus ostendit propositum. Primo quidem per comparationem ad Jacob, dicens: *Non enim omnes qui sunt ex Israel,* id est, ex Jacob secundum carnem progeniti. *Hi sunt veri Israelitæ,* ad quos pertinent Dei promissa, sed illi qui sunt recti et videntes Deum per fidem. (*Is.* 44.) *Rectissime quem elegi.* Unde et Dominus dixit Nathanaeli (*Joan.* 1.) *Ecce verus Israelita, in quo dolus non est.* Hoc autem nomen Israel impositum fuit Jacob ab angelo, ut patet (*Gen.* 32.) Secundo ostendit idem propter comparationem ad Abraham, dicens: *Neque omnes qui sunt carnale semen Abrahæ,* sunt spirituales Abrahæ filii, quibus Deus benedictionem repromisit, sed solum illi qui ejus fidem et opera imitantur. (*Joan.* 8.) *Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.*

Deinde cum dicit, *Sed in Isaac, etc.* manifestat propositum. Et primo quantum ad Abraham. Secundo quantum ad Jacob, ibi: *Non solum autem illa, etc.* Circa primum tria facit. Primo proponit auctoritatem scripturæ, dicens, sed in Isaac vocabitur tibi semen. Hoc Dominus dixit Abrahæ, ut habetur (*Gen.* 21.) *Ubi agebatur de expulsione Hysmaelis.* Quasi dicat. Non omnes qui nati sunt carnaliter ab Abraham, pertinent ad illud semen, cui facta est repromissio, secundum illud (*Gal.* 3.) *Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus.* Sed illi qui similes sunt Isaac.

Deinde cum dicit: *Id est, non qui filii, etc.* exponit auctoritatem inductam secundum quod facit ad propositum. Ad cujus evidentiam accipiendum est quod Apostolus dicit (*Gal.* 4.) Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera: sed qui de ancilla, sc. Hysmael, secundum carnem natus est, quia sc. secundum legem et consuetudinem carnis ex juvencula natus est: qui autem ex libera, sc. Isaac, per repromissionem et non secundum carnem, id est, non secundum carnis legem et consuetudinem, quia natus est ex sterili et vetula, ut habetur (*Gen.* 18). Quamvis sit natus secundum carnem, id est, secundum substantiam carnis quam accepit a parentibus. Ex quo Apostolus hic accipit quod illi non adoptantur in filios Dei, *Qui sunt filii carnis,* id est, ex hoc ipso quod secundum carnem progeniti sunt ab Abraham, *Sed illi æstimantur in semine,* quibus facta est repromissio, qui sunt filii promissionis, id est, illi qui ex gratia promissionis divinæ facti sunt filii Abrahæ secundum imitationem fidei, secundum illud (*Matth.* 3.) *Potens est Deus de lapidibus his suscitare filios Abrahæ.* Sicut etiam Hysmael secundum carnem natus, non est computatus in semine, sed Isaac per repromissionem natus. Tertio, ibi: *Promissionis enim, etc.* probat convenientem fuisse suam expositionem, qua per Isaac significari dixit eos qui sunt filii repromissionis,

quia sc. Isaac per repromissionem natus est. Unde dicit, *Promissionis enim.* Hoc verbum est quod angelus imo Dominus in angelo dixit ad Abraham (*Gen.* 18.) Secundum hoc tempus veniam, quo significatur tempus gratiæ. (*Gal.* 4.) *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Et erit Saræ filius,* sc. per gratiam repromissionis. Unde et (*Gal.* 4.) dicitur : *Ut adoptionem filiorum reciperemus.*

Deinde cum dicit, *Non solum autem illa, etc.* manifestat propositum quantum ad Jacob. Et primo ponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi : *Cum enim nondum nati, etc.* Dicit ergo primo : Non solum illa, sc. Sara habuit filium de quo facta est promissio, sed et Rebecca habens in utero duos filios, quorum unus pertinebat ad promissionem, alius ad carnem solum, et hoc ex uno concubitu Isaac patris nostri. Dicitur enim (*Gen.* 25.) *Quod Isaac rogavit pro uxore sua eo quod sterilis esset, et dedit Dominus conceptum Rebeccæ, et collidebantur in ventre ejus parvuli.* Et est notandum quod hoc Apostolus inducit contra Judæos, qui reputabant se Dei justitiam adepturos propter merita patrum, contra quos dicit de viris justis. (*Ezech.* 14.) *Quod filium et filiam non liberabunt, sed ipsi in justitia sua liberabuntur.* Unde et Joannes Judæis dicebat (*Matth.* 3.) *Ne cœperitis dicere : Patrem habemus Abraham, etc.* Contra horum opinionem ergo primo induxerat quod de filiis Abrahæ unus erat electus, et alius reprobatus. Possent autem hoc adscribere vel diversitati matrum, quia Hysmael natus est de ancilla, et Isaac de libera, vel diversitati meritorum patris ; quia Hysmaelem genuit incircumcisus, Isaac autem circumcisus. Ut igitur omne subterfugium excludatur, inducit exempla, ubi unus eligitur et alius reprobatur eorum, qui non solum ab uno patre, sed etiam ab una matre sunt geniti et eodem tempore, imo ex uno concubitu.

Deinde cum dicit, *Cum nondum, etc.* ostendit propositum : et primo per auctoritatem (*Gen.* 28.) 2° per auctoritatem prophetæ, ibi : *Sicut scriptum est, etc.* Circa primum tria facit. Primo designat tempus promissionis et dicit quod per repromissionem est unus filiorum Rebeccæ alii prælatus, cum *nondum nati fuissent.* Et sicut per superiora exclusit opinionem Judæorum de meritis patris confidentium, ita etiam per hoc excludit errorem Manichæorum, qui diversitatem eorum quæ hominibus accidunt, nativitati adscribunt, ut scilicet uniuscujusque vita et mors disponatur secundum constellationem sub qua natus est, contra quod dicitur (*Jer.* 10.) *A signis cœli nolite metuere quæ gentes timent.* Subdit autem : *Aut aliquid egissent boni aut mali.* Ubi excluditur error Pelagianorum, qui dicunt secundum merita præcedentia gratiam dari, cum tamen scriptum sit (*Tit.* 3.) *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* Utrumque autem horum ostenditur falsum, per hoc quod ante nativitatem et ante opera, unus filiorum Rebeccæ alteri est prælatus. Excluditur per hoc etiam error Origenis, qui posuit animas hominum simul cum angelis esse creatas, et quod pro meritis eorum, quæ ibi egerunt bene vel male, diversitatem vitæ sortiuntur, secundum quem non posset esse verum quod hic dicitur : *Cum nondum aliquid mali vel boni egissent.*

Contra hoc autem est quod dicitur (*Job.* 38.) *Ubi eras cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes*

filii Dei? Posset enim secundum Origenis errorem responderi: Eram inter ipsos Dei filios jubilantes. Secundo ostendit quid accipi posset ex ipsa promissione, quia unus geminorum in utero existentium alteri est prælatus, dicens: *Ut propositum Dei*, sc. volentis unum præ alio magnificare, *Maneret*, id est, firmum esset: et hoc non secundum merita, sed secundum electionem, id est, inquantum ipse Deus spontanea voluntate unum alteri prælegit, non quia sanctus erat, sed ut sanctus esset secundum illud (*Ephes.* 1.) *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem ut essemus sancti.* Hoc autem est propositum prædestinationis, de quo ibidem dicitur: Prædestinati secundum propositum voluntatis ejus. Tertio ponit promissionem, dicens: *Non ex operibus*, quæ nulla præcesserunt, ut dictum est. *Sed ex vocante*, id est, ex ipsa gratia vocantis, de quo supra dictum est. Quos prædestinavit hos et vocavit. *Dictum est ei*, sc., Rebeccæ, *Quia major*, sc. Esau, *serviet minori*, sc. Jacob. Quod quidem tripliciter potest intelligi. Uno modo secundum eorum personas, et sic intelligitur Esau servisse Jacob, non directe sed occasionaliter, inquantum persecutio quam ei intulit, in ejus bonum cessit, secundum illud (*Prov.* 1.) *Qui stultus est serviet sapienti.* Secundo potest referri ad populos ex utroque progenitos: quia Idumæi aliquando fuerunt subjecti Israelitis, secundum illud (*Ps.* 59.) *In Idumæam extendam calceamentum meum.* Et hoc videtur competere his quæ præmittuntur in (*Gen.* 2.) Præmittuntur enim: *Duo populi ex ventre tuo dividentur: populus populum superabit, et major minori serviet.* Tertio potest intelligi figuraliter dictum, ut per majorem intelligatur populus Judæorum, qui primo adoptionem filiationis accepit, secundum illud (*Ex.* 4.) *Primogenitus meus Israel.* Per minorem autem figuratur populus gentilium, qui posterius est ad fidem vocatus, qui etiam figuratur per filium prodigum. (*Luc.* 15.) Major ergo populus serviet minori, inquantum Judæi sunt nostri capsarii custodientes libros ex quibus nostræ fidei testimonium perhibetur. (*Joan.* 5.) *Scrutamini scripturas.*

Deinde cum dicit: *Sicut scriptum est, etc.* probat propositum ex auctoritate prophetæ, dicens, *Sicut scriptum est*, sc. (1 *Malach.*) prophetæ ex persona Dei, dicentis, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Dicit autem hic quædam Glos. Quod id quod supra dictum est, major serviet minori, dictum est secundum præscientiam. Quod autem hic dicit est intelligendum secundum judicium, quia, sc. Deus propter bona opera dilexit Jacob, sicut et omnes sanctos diligit. (*Prov.* 8.) *Ego diligentes me diligo.* Esau vero odio habui propter peccata sicut scriptum est. (*Eccl.* 12.) *Altissimus odio peccatores habet.* Sed quia dilectio hominis prævenitur a dilectione Dei, secundum illud (*Joan.* 4.) *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos*, oportet dicere quod ante Jacob dilectus sit a Deo quam ipse Deum dilexerit. Nec potest dici quod Deus ex tempore eum diligere inceperit, alioquin ejus affectus esset mutabilis. Et ideo oportet dicere quod Deus ab æterno Jacob dilexit, ut dicitur (*Jer.* 31.) *In charitate perpetua dilexi te.* Est autem in his verbis Apostoli considerandum, quod tria ponit in Deo pertinentia ad sanctos, videlicet electionem, per quam intelligitur prædestinatio et electio Dei, quæ quidem realiter sunt idem in Deo,

sed differunt ratione. Nam ipsa Dei dilectio dicitur secundum quod vult bonum alicui absolute. Electio autem dicitur secundum quod per bonum quod alicui vult eum alteri præfert. Prædestinatio autem est secundum quod hominem dirigit in id bonum quod ei vult, diligendo et eligendo, et ideo secundum rationem prædestinatio sequitur dilectionem, sicut et voluntas de fine naturaliter præcedit directionem aliquorum in finem. Electio autem et dilectio aliter ordinantur in Deo et in homine. In homine enim electio præcedit dilectionem, voluntas enim hominis movetur ad amandum ex bono quod in re amata considerat, ratione cujus ipsam præelegit alteri et præelectæ suum amorem impendit. Sed voluntas Dei est causa omnis boni, quod est in creatura, et ideo bonum per quod una creatura præfertur alteri per modum electionis, consequitur voluntatem Dei, quæ est de bono illius quæ pertinet ad rationem dilectionis. Unde non propter aliquod bonum quod in homine eligat Deus eum diligit, sed potius eo quod ipsum diligit, præfert eum aliis eligendo. Sicut autem dilectio de qua hic loquitur, pertinet ad æternam Dei prædestinationem, ita etiam odium de quo hic loquitur, pertinet ad reprobationem qua Deus reprobat peccatores.

Nec est dicendum quod ista reprobatio sit temporalis, quia nihil temporale est in voluntate divina, sed est ab æterno : quæ quidem quantum ad aliquid convenit cum dilectione vel prædestinatione, quantum autem ad aliquid differt. Convenit quidem quantum ad hoc quod sicut prædestinatio est præparatio gloriæ, ita reprobatio est præparatio pœnæ. (*Is.* 30.) *Præparata est ab heri Thopheth a rege præparata.* Differt autem quantum ad hoc quod prædestinatio importat præparationem meritorum quibus pervenitur ad gloriam, sed reprobatio importat præparationem peccatorum quibus pervenitur ad pœnam. Et ideo præscientia meritorum non potest esse aliqua ratio prædestinationis, quia merita præscita cadunt sub prædestinatione : sed præscientia peccatorum potest esse aliqua ratio reprobationis ex parte pœnæ, quæ præparatur reprobatis : inquantum, sc. Deus proponit se puniturum malos propter peccata quæ a seipsis habent, non a Deo. Justos autem proponit se præmiaturum propter merita quæ a seipsis non habent. (*Oseæ* 13.) *Perditio tua ex te Israel, tantum in me auxilium tuum.*

LECTIO 3.

De justitia prædestinationis, ac reprobationis est quæstio, pariterque utriusque justitia ostenditur.

14. *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum? Absit.*

15. *Moysi enim dicit : Miserebor cui misertus sum, et misericordiam præstabo cui miserebor.*

16. *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei.*

17. *Dicit enim scriptura Pharaoni : Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuntietur nomen meum in universa terra.*

18. *Ergo cujus vult miseretur et quem vult indurat.*

Postquam præmisit Apostolus quod secundum Dei electionem unus alteri præfertur non ex operibus, sed ex gratia vocantis, hic inquirit de justitia hujus electionis. Et primo proponit dubitationem. Secundo solvit, ibi: *Absit. Moysi, etc.* Tertio objicit contra solutionem, ibi: *Dicis itaque mihi, quid adhuc, etc.* Dicit ergo primo. Dictum est quod Deus sine merito præcedente unum eligit, et alterum reprobat. Quid ergo dicemus? *Numquid* per hoc probari potest quod sit *Iniquitas apud Deum?* Videtur quod sic. Pertinet enim ad justitiam in distributionibus ut æqualiter æqualibus distribuantur. Homines autem remota differentia meritorum sunt æquales. Si ergo absque consideratione meritorum Deus inæqualiter distribuit unum eligens et alium reprobans, videtur quod sit in eo iniquitas, quod est contra illud quod dicitur (*Deut.* 32.) *Deus fidelis, et absque ulla iniquitate.* (*Ps.* 118.) *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.* Est autem sciendum quod Origenes hanc objectionem solvere volens incidit in errorem. Ponit enim in suo Periarchon, Deum ab initio solum creaturas spirituales fecisse, et omnes æquales, ne ex eorum inæqualitate posset secundum rationem prædictam iniquitas Deo adscribi: sed postea creaturarum diversitas subsecuta est ex diversitate meritorum. Nam illarum creaturarum spiritualium, quædam per amorem conversæ sunt ad Deum plus vel minus, et secundum hoc distincti sunt diversi ordines angelorum: quædam vero aversæ sunt a Deo plus vel minus, et secundum hoc alligatæ sunt corporibus vel nobilibus, vel ignobilibus, quædam quidem cœlestibus corporibus, quædam autem corporibus dæmonum, quædam autem corporibus hominum: et secundum hoc ratio condendi et distinguendi creaturas corporeas, est peccatum spiritualis creaturæ: quod est contra id quod *Gen.* 1. dicitur, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat et erant valde bona*, per quod datur intelligi quod causa producendi creaturas corporales, est bonítas, ut dicit *Aug.* 11. De civitate Dei. Et ideo hac opinione rejecta, videndum est, qualiter Apostolus dubitationem solvat, cum dicit, *Absit. Moysi enim dicit, etc.* Et circa hoc duo facit. Primo solvit objectionem prædictam quantum ad dilectionem sanctorum. Secundo quantum ad odium seu reprobationem malorum, ibi: *Dicit enim scriptura, etc.*

Circa primum duo facit. Primo proponit auctoritatem scripturæ ex qua procedit solutio. Secundo ex ea conclusionem inducit, ibi: *Igitur non volentis, etc.* Inducit autem auctoritatem quæ habetur (*Exod.* 33.) ubi dixit Dominus Moysi secundum litteram nostram, *Miserebor cui voluero, et clemens ero in quem mihi placuero*, sed Apostolus inducit eam secundum litteram 70 dicens, *Moysi enim dicit* Dominus, *Miserebor cui misereor et misericordiam præstabo cui miserebor*, ubi secundum superficiem litteræ omnia bona nostra Dei misericordiæ adscribuntur, secundum illud (*Is.* 6.) *Miserationum Domini recordabor*, laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis. Et (*Thren.* 3.) *Misericordiæ Domini quod non sumus consumpti, multæ enim sunt miserationes ejus.* Exponitur autem hæc auctoritas in Glos. dupliciter, et secundum hoc ex auctoritate hac dupliciter solvitur quæstio et objectio. Uno modo sic: *Miserebor cui misereor*, id est, illi qui est dignus misericordia, et ad majorem expressionem iterat, dicens: *Misericordiam præstabo cui misereor*, id

est, cui dignum judico misereri: sicut et in (*Ps.* 102) dicitur: *Misertus est Dominus timentibus se*. Et secundum hoc licet misericorditer sua impendat, tamen ab injustitia excusatur, quia dat quibus dandum est, et quia non dat cui dandum non est secundum rectitudinem sui judicii. Sed misereri cui dignum est, potest intelligi dupliciter.

Uno modo ut intelligatur aliquis dignus misericordia propter opera præexistentia in hac vita, licet non in alia, ut posuit Origenes, quod pertinet ad hæresim Pelagianorum, qui posuerunt gratiam Dei hominibus secundum merita dari. Sed hoc stare non potest, quia sicut dictum est: ipsa etiam bona merita sunt homini a Deo et sunt prædestinationis effectus. Alio modo potest intelligi ut aliquis dicatur dignus misericordia, non propter aliqua merita præcedentia gratiam, sed propter merita subsequentia, puta ut dicamus quod Deus dat alicui gratiam, et proposuit eam ab æterno illi se daturum, quem præscivit ea bene fore usurum. Et secundum hoc intelligit Glos. quod miseretur cui miserendum est. Unde dicit: Miserebor cui misertus ero, id est, illi miserebor vocando, et gratiam apponendo cui præscius ero quod misericordiam daturus essem, sciens illum convertendum et apud me permansurum. Sed videtur quod nec hoc convenienter dici possit.

Manifestum est enim quod nihil potest poni ut ratio prædestinationis quod est prædestinationis effectus, etiam si accipiatur prout est in Dei præscientia, quia ratio prædestinationis præintelligitur prædestinationi, effectus autem in ipsa includitur. Manifestum est autem quod omne Dei beneficium quod homini confert ad salutem, est divinæ prædestinationis effectus. Divinum autem beneficium non solum extendit se ad infusionem gratiæ qua homo justificatur, sed etiam ad gratiæ usum: sicut etiam in rebus naturalibus non solum Deus causat ipsas formas in rebus, sed etiam ipsos motus et operationes formarum, eo quod Deus est principium omnis motus, cujus operatione cessante a movendo, ex formis nullus motus vel operatio sequitur. Sicut autem se habet habitus gratiæ vel virtutis in anima ad usum ipsius, sic se habet forma naturalis ad suam operationem. Et ideo dicitur (*Is.* 26.) *Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine*. Probat autem hoc speciali ratione Aristoteles de operibus voluntatis humanæ.

Cum enim homo habeat potentiam ad opposita, puta ad sedendum, vel non sedendum, oportet quod reducatur in actum per aliquid aliud. Reducitur autem in actum alterius horum per consilium, ex quo unum oppositorum præelegit alteri. Sed cum iterum homo habet potentiam consiliandi vel non consiliandi, oportebit esse aliquid per quod reducatur in actum consilii. Et cum in hoc non sit procedere in infinitum, oportet esse aliquod principium extrinsecum superius homine, quod ipsum moveat ad consiliandum, et hoc non est aliud quam Deus. Sic igitur ipse usus gratiæ est a Deo, nec propter hoc superfluit habitus gratiæ, sicut nec superfluunt formæ naturales, quamvis Deus in omnibus operetur, quia sicut dicitur (*Sap.* 8.) *Ipse disponit omnia suaviter*, quia, sc. per suas formas omnia inclinantur quasi sponte in id ad quod ordinantur a Deo. Sic igitur non potest esse quod merita consequentia gratiam sint ratio miserendi aut prædestinandi, sed sola Dei voluntas, secun-

dum quam misericorditer aliquos liberat.

Manifestum est enim quod justitia distributiva locum habet in his quæ dantur ex debito, puta si aliqui meruerunt mercedem ut plus laborantibus major merces donetur, non autem habet locum in his, quæ sponte et misericorditer aliquis dat, puta si aliquis duos pauperes in via inveniens det uni quod potest, vel disponit in eleemosynam dare, non est iniquus sed misericors. Similiter si aliquis duobus æque ipsum offendentibus uni dimittat offensam et non alteri, est misericors uni, et justus ad alterum, neutri vero iniquus. Cum enim omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi nascantur obnoxii, quos Deus per suam gratiam liberat, sola misericordia liberat: et sic quibusdam est misericors quos liberat, quibusdam autem justus quos non liberat, neutris autem iniquus. Et ideo Apostolus quæstionem solvit per auctoritatem, quæ omnia divinæ misericordiæ adscribit. Sciendum est tamen quod Dei misericordia secundum tria attenditur. Primo quidem secundum prædestinationem qua ab æterno proposuit aliquos liberare. (*Ps.* 102.) *Misericordia ejus ab æterno et usque in æternum.*

Secundo secundum vocationem et justificationem quibus homines salvat ex tempore. (*Tit.* 3.) *Secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* Tertio magnificando per gloriam, quando liberat ab omni miseria. (*Ps.* 102.) *Qui coronat te in misericordia et miserationibus.* Et ideo dicit *Miserebor* sc. vocando et justificando, cui misereor prædestinando et misericordiam præstando, finaliter glorificando eum cui misereor vocando et justificando. Et hic sensus magis concordat cum nostra littera, quæ dicit: Miserebor cui voluero, et clemens ero cui mihi placet. Ubi manifeste non meritis, sed soli divinæ voluntati adscribitur divina misericordia.

Deinde cum dicit: *Igitur non volentis, etc.* concludit propositum ex præmissa auctoritate. Et potest hæc conclusio multipliciter intelligi, uno modo sic. Igitur ipsa salus hominis *Non est volentis neque currentis*, id est, non debetur alicui per aliquam ejus voluntatem, vel exteriorem operationem, quæ dicitur cursus secundum illud (1 *Cor.* 9.) *Sic currite ut comprehendatis. Sed est miserentis Dei*, id est, procedit ex sola Dei misericordia, et maxime sequitur ex auctoritate inducta. (*Deut.* 9.) *Nec dicas in corde tuo, propter justitiam meam introduxit me Dominus ut terram hanc possiderem.* Potest autem et aliter intelligi, ut sit sensus. Omnia procedunt ex Dei misericordia, igitur, *non est volentis*, sc. velle. *Neque currentis*, sc. currere, sed utrumque *est miserentis Dei*, secundum illud (1 *Cor.* 15.) *Non autem ego, sed gratia Dei mecum.* Et (*Joan.* 15.) *Sine me nihil potestis facere.* Sed si hoc solum in hoc verbo intellexisset Apostolus, cum etiam gratia sine libero arbitrio hominis non velit neque currat, potuisset e converso dicere, non est miserentis Dei, sed volentis et currentis, quod aures piæ non ferunt. Unde plus aliquid est ex his verbis intelligendum, ut sc. principalitas gratiæ Dei attribuatur.

Semper enim actio magis attribuitur principali agenti, quam secundario, puta si dicamus quod securis non facit arcam, sed artifex per securim, voluntas autem hominis movetur a Deo ad bonum. Unde supra 8. dictum est: Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Et ideo hominis operatio in-

terior non est homini principaliter, sed Deo attribuenda. (*Phil.* 2.) *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate*. Sed si non est volentis velle, neque currentis currere, sed Dei moventis ad hoc hominem, videtur quod homo non sit dominus sui actus, quod pertinet ad libertatem arbitrii. Et ideo dicendum est, quod Deus omnia movet, sed diversimode, inquantum, sc. unumquodque movetur ab eo secundum modum naturæ suæ. Et sic homo movetur a Deo ad volendum et currendum per modum liberæ voluntatis. Sic ergo velle et currere est hominis, ut libere agentis : non autem est hominis ut principaliter moventis, sed Dei.

Deinde cum dicit : *Dicit enim scriptura, etc.* solvit quæstionem præmissam quantum ad reprobationem malorum. Et primo inducit auctoritatem. Secundo infert conclusionem, ibi : *Ergo cui vult miseretur, etc.* Dicit ergo. Ita ostensum est quod non est iniquitas apud Deum, quantum ad hoc quod ab æterno diligit justos. Sed etiam nec quantum ad hoc quod ab æterno reprobat malos. Dicit enim scriptura ex ore Dei (*Exod.* 9.) *Quia in hoc ipsum excitavi te*, vel servavi te secundum aliam litteram, *ut ostendam in te virtutem meam*, ut annuntietur nomen meum in universa terra. Nostra autem littera sic habet. Et idcirco posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, ut enarretur nomen meum in omni terra. Ubi primo considerandum est quid Deus circa reprobos faciat, quod ostendit, dicens, in hoc ipsum servavi te, id est, dignus eras mori propter mala quæ feceras. (*Supra* 1.) *Qui talia agunt, digni sunt morte*. Sed tamen non statim tibi mortem induxi sed servavi te in vita eo sine quo sequitur, ut, sc. ostendam, etc. Et in hoc etiam sensu potest legi quod dicitur, *excitavi te*, id est, cum apud me pro tuis meritis mortuus esses, concessi tibi vitam quasi te excitarem. In quo apparet quod Deus iniquitatem reprobis non facit, cum ipsi ex suis meritis essent digni statim consumi, sed hoc ipsum quod eos servat in vita, procedit ex nimia sua bonitate. (*Jer.* 10.) *Corripe me, Domine, verumtamen in judicio et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me.*

Alio modo potest intelligi. *Excitavi te*, in peccatum, ut deterior fias. Quod quidem non est intelligendum hoc modo quod Deus in homine causet malitiam, sed est intelligendum permissive, quia, sc. ex justo suo judicio permittit aliquos ruere in peccatum propter præcedentes iniquitates, sicut supra 1. dictum est. Tradidit eos Deus in reprobum sensum. Sed aliquid amplius videtur mihi in hoc esse intelligendum : quia videlicet instinctu quodam interiori moventur homines a Deo ad bonum et ad malum. Unde Aug. dicit in lib. de gratia et liber. arbitr. c. 20. quod Deus operatur in cordib. hominum ad inclinandas eorum voluntates quocumque voluerit, sive ad bona pro sua misericordia, sive ad mala pro meritis eorum. Unde et Deus dicitur sæpius suscitare aliquos ad bonum, secundum illud (*Dan.* 13.) *Suscitavit Deus spiritum pueri junioris*. Dicitur etiam suscitare aliquos ad malum faciendum, secundum illud (*Is.* 13.) *Suscitabo Medos qui sagittis parvulos interficiant ;* aliter tamen ad bona aliter ad mala : nam ad bona inclinat hominum voluntates directe et per se, tanquam actor bonorum : ad malum autem dicitur inclinare vel suscitare homines occasionaliter, inquantum sc. Deus homini aliquid proponit vel interius, vel exterius, quod quan-

tum est de se, est inductivum ad bonum; sed homo propter suam malitiam perverse utitur ad malum, supra secundo: ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: secundum autem duritiam tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ. Et (*Job.* 24.) *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ et ille abutitur eo in superbia.* Et similiter Deus quantum est de se interius instigat hominem ad bonum, puta regem ad defendendum jura regni sui, vel ad puniendum rebelles. Sed hoc instinctu bono, malus homo abutitur secundum malitiam cordis sui. Et hoc patet (*Is.* 10.) Ubi dicitur de Assur. *Ad gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia*, *etc.* Et post. Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor ejus non ita æstimabit, sed ad conterendum erit cor ejus. Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cum a Deo excitaretur ad regni sui tutelam, abusus est hac excitatione in crudelitatem.

Secundo oportet considerare quo fine Deus ista partim faciat et partim permittat. Est enim considerandum, quod Deus operatur in creaturis ad suam manifestationem, secundum illud (*Supra* 1.) *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.* Unde et hujusmodi excitatio in hoc ipsum ordinatur, et quantum ad præsentes, *ut ostendam in te virtutem meam.* (*Exod.* 14.) *Viderunt filii Israel manum magnam, quam exercuerat Dominus contra Ægyptios.* Et quantum ad absentes, *ut annuntietur nomen meum in universa terra.* (*Ps.* 95.) *Annuntiate inter gentes gloriam ejus.* Sic igitur patet quod quantum ad hoc, non est iniquitas apud Deum, quia utitur creatura sua secundum ejus merita ad gloriam suam. Et in hoc eodem sensu potest exponi si dicatur, *posui te*, id est ordinavi malitiam tuam ad gloriam meam; Deus enim malitiam ordinat, sed non causat.

Deinde cum dicit, *ergo cui vult miseretur, etc.* infert conclusionem quandam ex utraque auctoritate supra inducta. Nam ex eo quod dictum est, miserebor cui misereor, concludit, *ergo cui vult miseretur.* (*Ps.* 102.) *Misertus est Dominus timentibus se.* Ex eo vero quod dictum est: In hoc ipsum excitavi te, concludit, *et quem vult indurat.* (*Is.* 63.) *Indurasti cor nostrum ne timeremus te.* (*Eccl.* 33.) *Ex ipsis benedixit et exaltavit, et ex ipsis maledixit et humiliavit.* Et quidem quod dicitur de Dei misericordia, dubitationem non habet, suppositis his quæ præmissa sunt. Sed circa indurationem videtur esse duplex dubitatio. Primo quidem quia duritia cordis ad culpam pertinere videtur, secundum illud (*Eccl.* 3.) *Cor durum male habebit in novissimo.* Si ergo Deus indurat, sequitur quod sit actor culpæ. Contra quod dicitur (*Jac.* 1.) *Deus intentator malorum est.* Ad quod dicendum quod Deus non dicitur indurare aliquos directe, quasi in eis causet malitiam, sed indirecte, inquantum, sc. ex his quæ facit in homine intus vel extra, homo sumit occasionem peccati, et hoc ipse Deus permittit. Unde non dicitur indurare quasi immittendo malitiam, sed non apponendo gratiam. Secunda dubitatio est, quia ipsa obduratio non videtur divinæ voluntati posse adscribi, cum scriptum sit. (1 *Thes.* 2.) *Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra.* Et (1 *Tim.* 2.) *Qui vult omnes homines salvos fieri.* Ad quod dicendum est, quod tam misericordia quam justitia dispositionem voluntatis important. Unde sicut miseratio attribuitur divinæ voluntati, ita

et id quod est justitiæ. Sic ergo intelligendum est, *cui vult miseretur*, sc. per suam misericordiam, etc. *Quem vult indurat*, per suam justitiam : quia illi quos indurat hoc merentur ut indurentur ab ipso, ut supra 1. cap. dictum est.

LECTIO 4.

Solvitur quæstio de causa bonorum et malorum, cum omnia subdantur voluntati divinæ, pariterque dilucidatur cur Deus aliquos prædestinet et aliquos reprobet, et cur hunc salvet, hunc vero damnatum dimittat.

19. *Dicis itaque mihi: Quid adhuc quæritur? Voluntati enim ejus quis resistit?*
20. *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?*
21. *Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?*
22. *Quod si Deus volens ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum.*
23. *Ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.*

Posita solutione præmissæ quæstionis, hic Apostolus contra ipsam solutionem objicit, et præcipue contra ultimam conclusionem qua dictum est: Cujus vult miseretur, et quem vult indurat. Primo ergo ponit objectionem. Secundo solutionem, ibi : *O homo, tu quis es, etc.* Dicit ergo primo: Dictum est quod Deus cujus vult miseretur, et quem vult indurat. *Dicis itaque mihi. Quid adhuc quæritur,* id est, quid oportet ulterius quærere de causa bonorum et malorum quæ hic aguntur, cum omnia voluntati divinæ attribuantur, quæ est causa sufficiens, eo quod nullus potest ei resistere? Unde sequitur : *Voluntati ejus quis resistit?* (*Eccl.* 1.) *Proposui in animo meo quærere et investigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole.* Vel aliter : *Quid adhuc quæritur,* id est, conqueritur Deus de hominibus quando peccant, sicut (*Is.* 1.) *Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me, etc.* Ideo autem videtur justam quærimoniam non habere, quia ex voluntate ejus totum procedit, cui nullus potest resistere. Unde subdit: *Voluntati ejus quis resistit?* Vel aliter: *Quid adhuc quæritur,* sc. ab homine ut faciat bonum vel vitet malum. (*Mich.* 6.) *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Deus requirat a te, etc.* Frustra autem requiritur ab aliquo quod non est in ejus potestate. Nihil autem in hominis potestate esse videtur secundum prædicta, quibus omnia divinæ voluntati videntur adscribi, cui resisti non potest. Sequitur: *Voluntati enim ejus quis resistit* : Quasi diceret : Nullus (*Esth.* 13.) *Non est qui tuæ possit resistere voluntati.* Et hæc videtur esse intentio Apostoli.

Deinde cum dicit : *O homo, tu quis es, etc.* respondet præmissæ quæstioni. Ad cujus responsionis intellectum considerandum est, quod circa electionem bonorum et reprobationem malorum duplex quæstio potest moveri. Una quidem in generali, quare Deus velit quosdam indurare, et quorumdam misereri. Alia vero in speciali, quare velit hujus misereri et hunc vel illum indurare. Et potest quidem ratio hujus

quæstionis assignari, secundæ autem quæstionis non potest assignari ratio, nisi simplex Dei voluntas, cujus exemplum patet in rebus humanis. Si enim aliquis ædificare volens haberet multos lapides similes et æquales congregatos, posset ratio assignari quare quosdam ponat in summo et quosdam in imo ex parte finis, quia ad perfectionem domus quam facere intendit, requiritur et fundamentum quod habet lapides in imo, et cacumen parietis quod habet lapides in summo. Sed quare ponat hos lapides in summo et hos in imo, non habet aliquam rationem nisi quia artifex voluit. Primo igitur Apostolus respondet dubitationi quantum ad quæstionem secundam, quare, sc. hujus hominis misereatur et illum induret. Secundo quantum ad quæstionem primam, quare, sc. quibusdam misereatur, et quosdam induret, ibi : *Quod si volens Deus*, *etc.*

Circa primum tria facit. Primo arguit præsumptionem quærentis. Secundo inducit auctoritatem quæ quæstionem solvit, ibi : *Numquid dicit figmentum, etc.* Tertio exponit auctoritatem, ibi : *An non habet potestatem, etc.* Dicit ergo primo: *O homo*, qui es fragilis et ignorans, *tu quis es qui respondes Deo?* Unde sufficis ad respondendum ei si voluerit tecum judicio contendere? (*Job.* 9.) *Si voluerit contendere judicio cum illo non poterit ei respondere unum pro mille.* Et sicut dicitur (*Job.* 39.) *Qui arguit Deum, debet ei respondere.* In quo datur intelligi quod homo non debet scrutari rationem divinorum judiciorum cum intentione comprehendendi, eo quod excedant rationem humanam. (*Eccl.* 3.) *Altiora te ne quæsieris.* (*Prov.* 25.) *Perscrutator majestatis opprimetur a gloria.*

Deinde cum dicit: *numquid dicit figmentum*, *etc.* inducit auctoritatem, quæ habetur (*Is.* 45.) Numquid dicit lutum figulo suo: Quid facis? et opus tuum sine manibus est. Ubi considerandum est quod si aliquis artifex ex materia vili faciat vas pulchrum et nobilibus actibus accommodatum, totum adscribitur bonitati artificis, puta si ex luto faciat scutellas et urceos ad nobilem mensam decentes. Si vero ex vili materia puta ex luto faciat vas accommodatum vilibus usibus, puta coquinæ vel hujusmodi officiis, non posset vas conqueri si rationem haberet. Posset enim conqueri si ex materia pretiosa quæ præjacet artificis operationi, puta ex auro et lapidibus pretiosis faceret vas ad vilia officia deputatum. Humana autem natura vilitatem habet ex sua materia, quia ut dicitur (*Gen.* 2.) *Fecit Deus hominem de limo terræ*, sed majorem vilitatem habet ex corruptione peccati, quæ per unum hominem in hunc mundum intravit. Et ideo homo luto merito comparatur. (*Job*. 30.) *Comparatus sum luto*, *et assimilatus sum favillæ et cineri.* Unde quicquid boni habet homo, debet bonitati divinæ quasi principali agenti adscribere. (*Is.* 64.) *Nunc Domine, pater es tu*, *nos vero lutum*, *et fictor noster tu et opus manuum tuarum omnes nos.* Si vero Deus hominem ad meliora non promoveat, sed in sua infirmitate eum dimittens, deputat eum ad infimum usum, nullam ei facit injuriam : ut possit juste de Deo conqueri.

Deinde cum dicit : *An non habet potestatem, etc.* exponit Apostolus verba Prophetæ. Quasi dicat: Hoc est dictum. *Figmentum*, id est, vas fictile non posset dicere fictori, *quid me fecisti sic?* quia figulus liberam potestatem habet ex materia luti opus facere quodcumque sibi placuerit. Unde dicit : *An non habet potestatem*, sc. liberam, *figulus*

luti qui, sc. operatur in vili materia. *Ex eadem massa*, sc. vilis materiæ, *facere*, absque alicujus injuria, *aliud quidem vas in honorem*, id est, in honorabiles usus, *aliud vero in contumeliam*, id est, in usus viliores. (2 *Tim.* 2.) *In magna enim domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed etiam lignea et fictilia:* et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Et similiter Deus liberam potestatem habet facere ex eadem corrupta materia humani generis : sicut ex quodam luto nulli faciendo injuriam quosdam homines præparatos in gloriam, quosdam autem in miseria derelictos. (*Jer.* 18.) *Sicut lutum in manu figuli, ita in manu mea vos domus Israel.*

Deinde cum dicit : *Quod si volens Deus, etc.* solvit primam quæstionem, sc. quare Deus velit quibusdam misereri, et quosdam in miseria derelinquere, sive quosdam eligere et quosdam reprobare. Circa quod considerandum est, quod finis omnium divinorum operum, est manifestatio divinæ bonitatis. (*Prov.* 16.) *Universa propter semetipsum operatus est Dominus.* Unde supra 1. dictum est, quod invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Tanta est autem divinæ bonitatis excellentia, quod non potest uno modo nec in una creatura sufficienter manifestari. Et ideo diversas creaturas condidit, in quibus diversimode manifestatur. Præcipue autem in creaturis rationalibus, in quibus ejus justitia manifestatur quantum ad illos quos pro eorum meritis punit, misericordia vero in illis quos ex sua gratia liberat. Et ideo ut utrumque in hominibus manifestaretur, quosdam misericorditer liberavit, sed non omnes. Primo ergo ponit rationem reprobationis malorum. Secundo ponit rationem electionis bonorum, ibi : *Ut ostenderet divitias, etc.* Est autem in utrisque triplex differentia attendenda. Prima quidem secundum finem. Secunda, secundum usum. Tertia, secundum divinum actum. Finis autem reprobationis vel obdurationis malorum est manifestatio divinæ justitiæ et virtutis. Et quantum ad hoc dicit, quod, id est, sed, *Si Deus volens ostendere iram suam*, id est, justitiam vindicativam. Non enim dicitur ira in Deo secundum affectus commotionem, sed secundum effectus vindictæ, supra 1. Revelatur ira Dei, etc. Addit autem, *et notam facere potentiam suam*, quia Deus contra malos non solum utitur ira, id est, vindicta puniendo eos sibi subjectos, sed etiam sua potentia subjiciendo sibi. (*Phil.* 3.) Secundum operationem qua potest etiam sibi subjicere omnia. (*Exod.* 14.) *Viderant Ægyptios mortuos super littus maris, et manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos.* Usus autem malorum ad quem utitur eis Deus est ira, id est, pœna. Et ideo vocat eos vasa iræ, id est, justitiæ instrumenta, quibus Deus utitur ad ostendendam iram, id est, justitiam vindicativam. (*Ephes.* 2.) *Eramus natura filii iræ.* Actus vero quem Deus erga eos exercet, non est quod disponat eos ad malum, quia ipsi de se habent dispositionem ad malum ex corruptione primi peccati. Unde dicit, *Vasa apta in interitum*, id est, in se habentia aptitudinem ad æternam damnationem. (*Gen.* 6.) *Videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio humani cordis intenta esset ad malum omni tempore.* Hoc autem solum Deus circa eos agit quod eos permittit agere quæ concupiscunt. Unde signanter dicit: *Sustinuit.* Et hoc ejus patientiam demonstrat, quod non statim vindic-

tam infert. Unde addit: *In multa patientia.* (*Eccl.* 5.) *Altissimus est patiens redditor.*

Deinde ex parte bonorum similiter tria ponit. Primo quidem finem, cum dicit, *ut ostenderet divitias gloriæ suæ.* Finis enim electionis et miserationis bonorum est, ut manifestaret in eis abundantiam bonitatis suæ, revocando eos a malo et ad justitiam eos trahendo et finaliter eos perducendo in gloriam. Et hoc est quod dicit *ut ostenderet divitias gloriæ suæ*, de quibus divitiis supra 2. An divitias bonitatis ejus contemnis? (*Ephes.* 2.) *Deus autem qui dives est in misericordia.* Signanter autem dicit, *ut ostenderet divitias gloriæ suæ,* quia ipsa condemnatio et reprobatio malorum, quæ est secundum Dei justitiam manifestat et commendat sanctorum gloriam, qui ab ipsa tali miseria liberantur. Secundo describit usum eorum cum dicit: *In vasa misericordiæ.* Nominat autem bonos vasa misericordiæ, quia utitur eis Deus quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam. (*Eccl.* 44.) *Isti sunt viri misericordiæ.* Tertio ponit actum quem circa eos Deus exercet. Non enim Deus eos solum sustinet quasi de se aptos existentes ad bonum, sed eos præparat et disponit vocando ad gloriam. Unde dicit, *quæ præparavit in gloriam.* (*Ps.* 64.) *Præparans montes in virtute tua.* Est autem constructio defectiva et suspensiva usque huc, ut sit sensus. Si volens Deus hoc facere, quibusdam miseretur et quosdam indurat, quid contra hoc juste poterit dici? Quasi dicat. Nihil. Non enim sic quos vult indurat, ut eos peccare compellat, sed sustinet eos ut secundum suam inclinationem tendant in malum.

LECTIO 5.

Gratia vocationis non solum pertinet ad Judæos, sed etiam ad gentes.

24. *Quos et vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus.*

25. *Sicut in Osea dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam, et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.*

26. *Et erit in loco ubi dictum est eis, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.*

27. *Isaias autem clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient.*

28. *Verbum enim consummans et abbrevians in æquitate, quia verbum breviatum faciet Dominus super terram.*

29. *Et sicut prædixit Isaias: nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus.*

30. *Quid ergo dicemus? quod Gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est.*

31. *Israel vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.*

32. *Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis.*

33. *Sicut scriptum est: ecce pono in Sion lapidem offensionis et petram scandali, et omnis qui credit in eum non confundetur.*

Postquam Apostolus ostendit quod Dei gratia datur hominibus ex divina

electione, per quam homines ad gratiam vocantur, hic ostendit quod prædicta electio sive vocatio non solùm pertinet ad Judæos (ut ipsi poterant gloriari, propter hoc quod dicitur (*Deut.* 4.) *Dilexi patres tuos*) sed etiam ad Gentes. Et primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi : *Sicut in Osea dicit, etc.* Tertiò ex dictis infert conclusionem, ibi : *Quid ergo dicemus, etc.* Dicit ergo primo. Dictum est quod sanctos præparavit in gloriam, quos et vocavit, sc. per gratiam suam non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus : supra 3. An Judæorum Deus tantum? Nonne et Gentium? (*Soph.* 2.) *Adorabunt eum viri de loco suo omnes insulæ gentium.*

Deinde cum dicit : *Sicut in Osea dicit, etc.* probat propositum. Et primo quantum ad gentiles. Secundo quantum ad Judæos, ibi : *Isaias autem clamat, etc.* Circa primum ponit duas auctoritates Oseæ loquentis pro gentibus, quarum prima promittit eis dona Dei. Secunda ipsam divinam filiationem, ibi : *Et erit in loco ubi dictum, etc.* Dicit ergo primo. Sicut Dominus dicit in Osea, quia ipse erat qui loquebatur in prophetis. (3 *Reg.* 23.) *Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam.* Unde et (*Oseæ* 1.) dicitur : *Principium loquendi Domino in Osea.* Est autem considerandum quod a tribus bonis quæ in Judæis eminebant gentiles erant alieni, quorum primum erat divinus cultus, ratione cujus dicebantur populus Dei, quasi ei servientes et ejus præceptis obedientes. Unde in (*Ps.* 94.) dicitur, *Nos autem populus ejus et oves pascuæ ejus.* Sed ab hujus populi societate gentiles erant alieni secundum illud (*Ephes.* 2.) *Alienati a conversatione Israel et hospites testamentorum.* Sed per Christum facti sunt populus Dei. (*Tit.* 2.) Dedit semetipsum pro nobis ut emundaret sibi populum acceptabilem. Et hoc est quod dicit, *vocabo non plebem meam, id est*, gentilitatem quæ non erat plebs mea, *plebem meam*, id est, ad hoc ut sit plebs mea. Secundum est privilegium dilectionis. (*Oseæ* 3.) *Diligit Dominus filios Israel in eo*, sc. quod eis multa beneficia inducentia ad specialem gratiam præstabat, a qua quidem dilectione gentiles olim erant exclusi. (*Ephes.* 4.) *Alienati a veritate Dei propter ignorantiam quæ est in illis.* Et ideo dicit : *Et non dilectam*, meam, scilicet gentilitatem, vocabo *dilectam*, meam. (*Ephes.* 2.) *Vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.* (*Supra* 5.) *Cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus.* Tertium est libertas a peccato originali quæ Judæis in circumcisione conferebatur. (*Is.* 14.) *Miserebitur Dominus Jacob.* Sed hujus miserationis gentiles non erant participes. (*Ezech.* 16.) *Quando nata es, in die ortus tui non est præcisus umbilicus tuus.* Et (*Infra*) *non pepercit super te oculus ut faceret tibi unum de his misertus tui.* Sed postea per Christum sunt misericordiam consecuti. Ideo sequitur : *Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.* (*Tit.* 3.) *Secundum suam misericordiam salvos nos fecit, etc.* Hæc autem auctoritas habetur (*Oseæ* 2.) secundum 70 : loco cujus littera nostra habet : *Miserebor ejus quæ fuit absque misericordia, et dicam non populo meo, populus meus es tu.*

Deinde cum dicit : *Et erit in loco, etc.* inducit aliam auctoritatem quæ habetur (*Oseæ* 1.) In qua eis repromittitur dignitas filiorum Dei, de qua Judæi gloriabantur propter id quod dicitur (*Is.* 1.) *Filios enutrivi et exal-*

tuoi, ipsi autem spreverunt me. Et (*Deut.* 33.) *Nonne ipse est pater tuus?* Gentiles etiam non solum non dicebantur filii, quod pertinet ad eos qui ex amore Deo serviunt et spiritu Dei aguntur, ut supra 8. dictum est, sed nec etiam digni erant ut populi Dei dicerentur, quod pertinere poterat etiam ad eos qui spiritum servitutis acceperant in timore. Unde dicit: *Et erit in loco*, id est, in Judæa: *ubi dictum est eis*, sc. Gentilibus a Judæis quasi ex persona Dei loquentibus. *Non plebs mea vos*, quia non reputabant eos populum Dei, ibi, id est, etiam apud Judæos credentes vocabuntur filii Dei. *Vel in loco*, id est, toto mundo in quo convertentur ad fidem, ut detur intelligi quod non hoc modo convertentur, sicut proselyti, quos Judæi faciebant, qui suis locis derelictis in Judæam pergebant, hoc autem non ita futurum esse in his qui ad Christum convertendi erant ostenditur (*Soph.* 2.) *Adorabunt eum viri de loco suo*. Unicuique ergo in loco suo habitanti, *ubi dictum est eis*, olim ex divina sententia, *non plebs mea vos*, ibi vocabuntur filii Dei per divinam adoptionem. (*Joan.* 1.) *Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus*.

Deinde cum dicit: *Isaias autem clamat, etc.* probat propositum quantum ad Judæos per auctoritatem Is. Et ponit duas auctoritates, quarum prima videtur pertinere ad omnes credentes ex Judæis, secunda specialiter ad Apostolos, ibi: *Et sicut prædixit, etc.* Dicit ergo primo, dictum est per Ose. pro Gentibus: *Isaias autem clamat*, id est, aperte loquitur pro conversione Israel. 58. *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam*. In hac autem prima auctoritate primo ponit paucitatem conversorum Israel dicens: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris*, id est, innumerabiles præ multitudine Gentium. (*Gen.* 22.) *Multiplicabo semen tuum velut arenam maris, etc.* (3 *Reg.* 4.) *Juda et Israel innumerabiles quasi arena maris. Reliquiæ salvæ fient*, id est, non omnes nec major pars sed aliqui pauci qui relinquentur ex excidio aliorum. (*Mich.* 7.) *Factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ*. (*Infra* 11.) *Reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt*. Secundo, ibi: *Verbum enim consummans, etc.* assignat causam salutis, et primo ponit efficaciam evangelici verbi, dicens: *Verbum enim consummans et abbrevians in æquitate*. Ubi notatur duplex efficacia evangelici verbi, prima est, quia, *consummans*, id est, perficiens, ut enim dicitur (*Hebr.* 7.) *Nihil ad perfectum adduxit lex*. Dominus autem dicit (*Matth.* 5.) *Non veni solvere legem, sed adimplere*: tum quia figuris legis veritatem adhibuit, tum quia præcepta legis moralia debito modo exposuit, et occasiones transgrediendi abstulit, et etiam eis consilia perfectionis adjunxit. Unde et juveni diviti (*Matth.* 19.) quia omnia mandata legis servaverat, dixit: *Unum tibi deest, si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, etc.* Et propter hoc discipulis suis dicebat, (*Matth.* 5.) *Estote perfecti sicut et pater vester cœlestis perfectus est*. Secunda efficacia est abbreviandi et hæc convenienter primæ adjungitur, quia quanto aliquod verbum est magis perfectum, tanto est altius, et per consequens magis simplex et breve. Est autem verbum Evangelii abbrevians verba legis, quia omnia sacrificia figuralia legis in uno vero sacrificio comprehendit quo Christus obtulit seipsum pro nobis hostiam ut dicitur Ephes. 5. Omnia

vero præcepta legis moralia in duobus præceptis charitatis concludit (*Matth.* 2.) *In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetæ.* Unde dicit: *Abbrevians in æquitate.* Vel quia nihil est prætermissum de multitudine figurarum et præceptorum legis, quin sub brevitate Evangelii comprehenderetur. Vel quia nihil ipsorum remanet observandum quod est æquum secundum dictamen rationis naturalis. (*Ps.* 118.) *Omnia mandata tua æquitas*, subaudiendum est autem erit, ut sit sensus, verbum evangelii erit abbrevians et consummans in æquitate.

Secundo cum dicit, *quod verbum*, *etc.* assignat rationem prædictæ efficaciæ, dicens: *quia Dominus super terram*, existens, in est, in terris tamquam homo inhabitans, secundum illud (*Bar.* 3.) *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est,* faciet verbum breviatum. Perfectius enim debet esse verbum et majoris virtutis quod ipse Dominus Deus carnem indutus, locutus est per semetipsum, quam verba quæ locutus est per prophetas, secundum illud (*Hebr.* 1.) *Multipharie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis*, *etc.* Vel aliter quia Dominus, sc. Deus pater, *faciet super terram verbum breviatum,* id est, incarnatum, quia filius Dei exinanivit semetipsum formam servi accipiens. Dicitur autem exinanitum vel breviatum, non quia aliquid subtractum sit plenitudini vel magnitudini divinitatis ipsius, sed quia nostram exilitatem et parvitatem suscepit. Habetur autem hæc auctoritas (*Is.* 10.) ubi secundum litteram nostram sic dicitur: si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo. Consummatio abbreviata inundabit justitiam. Consummationem enim et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Deinde cum dicit, *et sicut prædixit Isaias*, *etc.* inducit auctoritatem pertinentem specialiter ad Apostolos, dicens: *Et sicut prædixit* (*Is.* 1.) *Nisi Dominus sabaoth*, id est, exercituum vel virtutum, *reliquisset nobis*, sc. ex sua misericordia, *semen*, id est, verbum evangelii (*Matth.* 12.) *Semen est verbum Dei*; vel, *semen*, id est, Christum. (*Gal.* 3.) *Et semini tuo qui est Christus*, vel, *semen*, id est, Apostolos. (*Is.* 6.) Semen sanctum erit id quod steterit in ea. *Sicuti Sodoma facti essemus*, *et sicut Gomorrha similes fuissemus.* Gravius enim fuit peccatum Judæorum quam Sodomorum. (*Thren.* 4.) *Major effecta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum.* Et (*Ezech.* 16.) *Non fecit Sodoma ipsa et filiæ ejus sicut fecisti tu et filiæ tuæ.* Et ideo quod Judæi non sunt totaliter exterminati sicut Sodomitæ, est divinæ misericordiæ imputandum. (*Thren.* 3.) *Misericordiæ Domini quia non sumus consumpti.*

Deinde cum dicit, *quid ergo dicemus?* infert conclusionem ex dictis. Et primo quantum ad Gentes. Secundo, quantum ad Judæos, ibi: *Israel vero*, *etc.* Circa primum duo facit. Primo concludit quod intendit, dicens: *Quid ergo dicemus*, ex consideratione prædictorum? Hoc, inquam, quod *Gentes apprehenderunt,* id est, consecutæ sunt justitiam, sc. qua vocantur filii. (1 *Cor.* 6.) *Et hoc quidem fuistis*, *sed justificati estis.* Et hoc quidem ex vocatione divinæ electionis non ex meritis, quod patet per hoc quod dicit, *quæ non sectabantur justitiam*, secundum illud (*Ephes.* 2.) *Eratis in illo tempore sine Christo alienati a conversatione Israel.* Secundo exponit quod dixerat, *justitiam autem quæ* ex fide est, non eam quæ in operibus consistit. Non enim

LECTIO 2.

Dilectio erga proximum quomodo ordinanda, quæ omnia Decalogi præcepta complectitur, plenitudoque legis esse dicitur.

8. ***Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem implevit.***

9. ***Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces: et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum sicut teipsum.***

10. ***Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.***

Supra Apostolus ostendit qualiter debeant fideles ad superiores justitiam observare: hic ostendit quid debeant omnibus communiter exhibere. Et circa hoc duo facit. Primo ponit quod intendit. Secundo reddit rationem, ibi: *Qui enim diligit, etc.* Dicit ergo primo. Dictum est, reddite omnibus debita, non quidem particulariter, sed integraliter. Et hoc est, quod subdit, *nemini quicquam debeatis.* Quasi dicat, ita plene omnibus omnia debita persolvatis, ut nihil remaneat, quod solvere debeatis. Et hoc quidem propter duo. Primo quia in ipsa mora reddendi, peccatum committitur, dum homo injuste detinet rem alienam. Unde dicitur (*Levit.* 19.) *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane.* Et eadem est ratio de aliis debitis.

Secundo quia quamdiu aliquis debet, est quodammodo servus, et cui debet, obligatur. (*Prov.* 22.) *Qui accipit mutuum, servus est fœnerantis.* Sunt tamen quædam debita a quibus homo nunquam potest se absolvere. Et hoc contingit dupliciter. Uno quidem modo propter excellentiam beneficii, cui æquivalens recompensari non potest: sicut Philosophus dicit de honore qui exhibetur Deo, vel parentibus secundum illud (*Ps.* 115.) *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?* Alio modo propter causam debendi, quæ semper manet. Vel etiam propter hoc quod illud quod redditur, nunquam exhauritur, sed semper in reddendo crescit. Et propter has causas debitum dilectionis fraternæ ita solvitur, quod semper debetur.

Primo quidem quia dilectionem proximo debemus propter Deum, cui sufficienter recompensare non possumus. Dicitur enim (1 *Joan.* 4.) *Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.* Secundo quia causa dilectionis semper manet, quæ est similitudo naturæ et gratiæ. (*Eccl.* 13.) *Omne animal diligit sibi simile, sic et omnis homo proximum sibi.* Tertio quia charitas in diligendo non deficit, sed proficit. (*Phil.* 1.) *Hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet.* Ideo dicit: *Nisi ut invicem diligatis,* quia sc. dilectionis debitum ita semel redditur, ut tamen semper maneat sub debito præcepti. (*Joan.* 13.) *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem.*

Deinde cum dicit: *Qui enim diligit, etc.* assignat causam ejus quod dixerat, debito dilectionis nos nunquam absolvi, quia, sc. in dilectione, tota legis impletio consistit. Unde circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *Nam non adulterabis, etc.* Tertio in-

mercedem ab eo. (*Eccl.* 2.) *Qui timetis Deum credite illi, et non evacuabitur merces vestra.* Ponit autem Apostolus hæc verba secundum litteram 70. Et ad hunc sensum pertinet quod in littera nostra dicitur. Qui crediderit non festinet. Ille enim festinare videtur qui delusum se reputat, quia cito non adipiscitur quod sperabat.

CAPUT X.

Tangitur Judæorum casus, oratque pro eis, quia nec universalis, nec irreparabilis est, licet miseratione dignus, non tamen penitus excusabilis.

1. *Fratres, voluntas quidem cordis mei et obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem.*
2. *Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam.*
3. *Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.*
4. *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti.*
5. *Moyses enim scripsit, quoniam justitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea.*
6. *Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit. Ne dixeris in corde tuo : quis ascendet in cœlum? id est, Christum deducere.*
7. *Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis revocare.*
8. *Sed quid dicit scriptura? Prope est verbum in ore tuo. Hoc est verbum fidei quod prædicamus.*
9. *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris.*

Postquam Apostolus ostendit quomodo per electionem gratiæ Dei Gentiles sunt ad fidem vocati, et etiam aliqui ex Judæis de majori parte populi Judaici offendentibus et scandalizatis, hic agit specialiter de casu Judæorum. Et circa hoc tria facit. Primo manifestat causam casus eorum quem supra tetigerat : ex qua ostenditur casus eorum esse miserandus. Secundo ostendit casum eorum non esse universalem, (11 cap.) ibi : *Dico ergo, numquid, etc.* Tertio ostendit casum eorum non esse inutilem neque irreparabilem, ibi : *Dico ergo : Numquid*. Circa primum duo facit. Primo ostendit casum eorum esse miserandum ex sua causa. Secundo ostendit quod non est totaliter excusabilis, ibi : *Sed numquid non audierunt? etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit se Judæos habere miserationis affectu. Secundo ostendit causam miserationis, ibi : *Testimonium enim illis perhibeo, etc.*

Dicit ergo primo, dictum est quod Judæi in legem justitiæ non pervenerunt, propter hoc quod offenderunt in lapidem offensionis : nec tamen contra eos indignor sed eorum misereor. Et ideo dico vobis, *o Fratres*, qui conversi estis tam ex Gentibus quam ex Judæis. (*Matth.* 23.) *Omnes vos fratres estis.* *Voluntas quidem cordis mei*, id est, ex intimo cordis affectu procedens, ad salutem eorum, ut sc. ipsi salventur, sicut et ego salvatus sum. (1 *Cor.* 7.) *Volo omnes homines esse sicut me ipsum.* (*Act* 26.) *Opto apud Deum omnes qui audiunt tales fieri, qualis et ego sum.* Et in hoc Deo conformabatur, ut dicitur (1 *Tim.* 2.) *Vult omnes homines salvos fieri.* Nec sola voluntas in salutem eorum, sed etiam vol

to. Alio modo, verbo. Tertio, desiderio. Facto quidem tripliciter. Uno modo quantum ad personam ipsius proximi. Et hoc prohibetur, cum dicitur: *Non occides*. In quo etiam intelligitur prohiberi omnis injuria in personam proximi illata. (*1 Joan.* 3.) *Omnis homicida non habet vitam æternam in seipso.*

Secundo quantum ad personam conjunctam, sc. uxorem : et hoc prohibetur, cum dicitur, *non adulterabis*. In quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio, et omnis illicitus usus genitalium membrorum. (*Hebr. ult.*) *Fornicatores et adulteros judicabit Deus.* Tertio quantum ad res exteriores, quod prohibetur, cum dicitur, *non furaberis*. In quo etiam prohibetur omnis injusta subtractio rei alienæ, sive per vim sive per dolum. (*Zach.* 5.) Omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur. Nocumentum autem quod quis proximo infert, verbo prohibetur, cum dicitur: *Non falsum testimonium dices.* Quod non solum prohibetur in judicio, sed etiam extra judicium, sive per modum detractionis, sive per modum contumeliæ. (*Prov.* 19.) *Testis falsus non erit impunitus, et qui mendacia loquitur, non effugiet.* Nocumentum autem quod quis infert proximo, solo desiderio, prohibetur cum dicitur : Non concupisces rem proximi tui. Ubi etiam intelligitur prohiberi concupiscentia uxoris : supra 7. Nam concupiscentiam nesciebam, sc. esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Ponuntur autem hæc mandata (*Exod.* 20.) Enumeratis autem pluribus præceptis, colligit omnia alia in communi, dicens, *et si quod est aliud mandatum*, affirmativum vel negativum, vel ad Deum, vel ad proximum pertinens, per modum supra dictum, *Instauratur*, id est, perficitur et impletur, *In hoc verbo. Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Quod quidem ponitur (*Lev.* 19.) Ubi nos habemus: *Diliges amicum tuum sicut teipsum.*

Quod autem dicit, proximum tuum, referendum est ad omnem hominem, et etiam ad sanctos angelos, ut Aug. probat in 1. de doctrina Christiana. Nomine enim proximi intelligitur quicumque facit alicui misericordiam, secundum illud (*Luc.* 10.) *Quis tibi videtur illi proximus fuisse, qui incidit in latrones?* Et ille dixit: qui fecit misericordiam, etc. Et quia proximus est proximo proximus, consequens est quod etiam ille qui ab aliquo misericordiam recipit, proximus ei dicatur. Sancti autem angeli nobis misericordiam impendunt, et nos omnibus hominibus misericordiam debemus impendere, et ab eis, cum necesse fuerit, recipere. Unde patet quod sancti angeli, et omnes homines proximi nobis dicuntur, quia beatitudinem ad quam nos tendimus, vel jam habent, vel ad eam nobiscum tendunt. Ex quo patet quod dæmones non sunt secundum hanc rationem proximi nobis, nec sub hoc præcepto eorum dilectio nobis injungitur, quia sunt totaliter a dilectione Dei exclusi, et non sunt computandi in numero proximorum, sed in numero hostium.

Quod autem dicit, *Sicut teipsum*, non est referendum ad æqualitatem dilectionis, ut sc. aliquis teneatur diligere proximum æqualiter sibi, hoc enim esset contra ordinem charitatis, quo quilibet plus tenetur suam, quam aliorum salutem curare. (*Cant.* 2.) *Ordinavit in me charitatem.* Sed est referendum ad similitudinem dilectionis, ut sc. similiter diligamus proximum sicut nosipsos. Et hoc tripliciter. Primo quidem quantum ad finem

in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis. Et hoc dico omni credenti, quia per fidem suos justificat. (*Joan.* 1.) *Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt innomine ejus.*

Deinde cum dicit: *Moyses enim, etc.* probat veritatem eorum quæ Judæi ignorabant, sc. quod justitia Dei sit perfectior quam justitia legalis. Et hoc auctoritate ipsius Moysi veteris legislatoris. Primo ergo per ejus verba ostendit conditionem justitiæ legalis. Secundo conditionem justitiæ fidei, ibi : *Quæ autem ex fide est, etc.* Dicit ergo primo. Recte distinxi justitiam humanam a justitia Dei, *Moyses enim scripsit* (*Lev.* 18.) *Quoniam homo qui fecerit justitiam quæ ex lege est*, vivet in ea, ubi sic littera nostra habet: Custodite leges meas atque judicia quæ faciens homo, vivet in eis. Et (*Ezech.* 20.) *Judicia mea projecerunt quæ faciens homo, vivet in eis*, quia, sc. hoc commoditatis consequebatur homo per legis observantiam, ne occideretur tanquam legis transgressor. (*Hebr.* 10.) *Irritam quis faciens legem Moysi, absque ulla misericordia moritur.* (*Lev.* 20.) *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur, et sic de aliis.* Possumus ulterius dicere quod per legis observationem homo ordinatur in vita præsenti : promittebat enim lex temporalia bona, et quædam mandabat, quæ ad ordinationem carnalis vitæ pertinebant. (*Hebr.* 9.) Justitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis. Sed contra videtur esse quod Dominus dicit (*Matth.* 19.) quærenti quid boni faciam ut habeam vitam æternam ? Respondit. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Unde et supra 5. super illud : Lex autem subintravit, dicit quædam Gloss. Justitia legis suo tempore custodita, non solum bona temporalia, sed et vitam conferebat æternam : sed hæc i[...] genda sunt secundum spirituale[...] sum legis, qui pertinet ad fidem C[...] ti. Sed quod hic dicitur, refert[...] interiorem legis sensum, secu[...] quem lex de vita æterna menti[...] non faciebat.

Deinde cum dicit : *Quæ aute[...] fide est justitia, etc.* inducit auct[...] tem Moysi de justitia fidei. Et [...] Moyses ostendit certitudinem [...] quæ debet esse in corde homini[...] cundo fidei effectum, ibi : *Sed qu[...] cit scriptura, etc.* Dicit ergo p[...] non solum loquitur Moyses de j[...] legis, sed etiam ipse sic dic[...] justitia quæ est ex fide. *Quæ* [...] *est ex fide justitia,* sic dicit, id e[...] loquitur in corde hominis: *Ne d[...] in corde tuo,* sc. dubitando. *Qu[...] sendit in cælum ?* quasi hoc impo[...] reputans, sicut, et (*Prov.* 30.) qu[...] *Quis ascendit in cælum atque d[...] dit,* quia, sc. hoc tenere quasi i[...] sibile, est deducere Christum a [...] id est, asserere quod Christus n[...] in cælo, contra id quod dicitur [...] 3.) *Nemo ascendit in cælum, ni[...] descendit de cælo, filius homin[...] est in cælo.* (*Ephes.* 4.) *Qui desc[...] ipse est, qui et ascendit super [...] cælos.* Aut etiam ne dixeris : *Qu[...] scendit in abyssum,* id est, in infe[...] quasi reputans hoc esse impos[...] hoc enim negare, *Est revocare* [...] *tum ex mortuis,* sc. negare eu[...] esse mortuum. Ipse enim mori[...] abyssum descendit. (*Eccl.* 24.) [...] *trabo inferiores partes terræ.* [...] cundum hoc prohibet dubitari d[...] bus articulis fidei Christi, sc. d[...] ascensione, et de ejus morte, e[...] censu ad inferos, quorum primu[...] tinet ad maximam Christi exal[...] nem : secundum ad maximam humiliationem. Potest autem et

sunt, sed etiam scientes hoc tempus, id est, per hoc quod debetis considerare hujus temporis conditionem, quia ut dicitur (*Eccl.* 8.) *Omni negotio tempus est et opportunitas.* (*Jer.* 8.) *Milvus in cælo cognovit tempus suum, turtur et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui, populus autem meus, etc.* Ad quid autem congruum sit hoc tempus ostendit, subdens : *Quia hora est jam nos de somno surgere.* Quod quidem intelligendum est non de somno naturæ, qui quandoque dicitur mors, secundum illud (1. *Thess.* 4.) *Nolumus vos ignorare de dormientibus.* Quandoque autem est quies animalium virtutum, secundum illud (*Joan.* 11.) *Si dormit salvus erit.* Nec enim intelligendum est de somno gratiæ, qui quandoque dicitur quies æternæ gloriæ, secundum illud (*Ps.* 4.) *In pace in idipsum, etc.* Quandoque autem est quies contemplationis etiam in hac vita. (*Cant.* 5.) *Ego dormio, et cor meum vigilat*, sed intelligitur de somno culpæ, secundum illud (*Ephes.* 5.) *Exurge qui dormis, et exurge a mortuis, etc.* Vel etiam negligentiæ, secundum illud (*Prov.* 6.) *Usquequo piger dormies?* Tempus ergo est surgendi a somno culpæ per pœnitentiam. (*Ps.* 126.) *Surgite postquam sederitis, etc.* A somno vero negligentiæ per sollicitudinem bene operandi. (*Is.* 21). *Surgite principes, accipite clypeum.* (*Eccl.* 32.) *Hora surgendi non te tristet.*

Deinde cum dicit : *Nunc enim, etc.* assignat rationem ejus quod dixerat, dicens : *Nunc enim propior est salus nostra, quam cum credidimus.* Quod quidem secundum intentionem Apostoli intelligitur de salute vitæ æternæ, de qua dicitur (*Is.* 51.) *Salus autem mea in sempiternum erit.* Ad hanc autem salutem homo ordinatur. Primo quidem per fidem. (*Marc. ult.*) *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Sed semper magis ac magis homo accedit ad eam per bona opera et charitatis augmentum. Unde dicitur (*Jac.* 4.) *Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis.* Hoc est ergo quod Apostolus dicit, ideo, *Hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim*, quando, sc. per opera bona, et per charitatis augmentum profecimus, *Propior*, id est, propinquior est sc. nobis, *Nostra salus*, sc. vitæ æternæ : de qua dicitur (*Is.* 5.) *Salus autem mea in sempiternum erit. Quam cum credidimus*, id est, quam cum a principio fidem accepimus. Et potest hic intelligi duplex propinquitas. Una quidem secundum tempus, qua viri sancti in operibus justitiæ proficientes, magis appropinquant ad terminum vitæ hujus, in quo mercedem accipiunt.

Alia vero est propinquitas dispositionis vel præparationis, quia per augmentum charitatis et operationem justitiæ, homo præparatur ad illam salutem. (*Matth.* 25.) *Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.* Sed secundum quod Ecclesia hæc verba adventus tempore legit, videntur hæc verba esse referenda ad salutem, quam Christus fecit in suo primo adventu, ut intelligamus Apostolum loquentem quasi ex persona omnium fidelium qui fuerunt ab initio mundi. Appropinquante enim jam tempore incarnationis Christi, quo vaticinia prophetarum crebrescebant, quod tempus repræsentat Ecclesia, poterit dici : Nunc propior est nostra salus, sc. Christus, quam cum credidimus, id est, cum homines a principio credere cœperunt Christi adventum futurum. (*Is.* 56.) *Juxta est salus mea, ut veniat, et justitia mea, ut reveletur.* Posset etiam assumi ad tempus misericordiæ

secundum quod dicitur (1 *Cor.* 12.) Nemo potest dicere, *Dominus Jesus*, nisi in Spiritu Sancto. Et iterum. *Si credideris in corde tuo*, sc., fide formata, quæ per dilectionem operatur, ut dicitur (*Gal.* 5.) *Quod Deus illum suscitavit a mortuis.* (*Ps.* 40.) *Tu autem Domine miserere mei et resuscita me.* (quia ut dicitur (2. *Cor. ult.*) *Resurrexit ex virtute Dei*, quæ est commu-

nis sibi et patri) *Salvus eris*, s
lute æterna : de qua dicitur (*I*
Salvatus est Israel in Domino
æterna. Quod autem dicit, *Do*
Jesum, ad mysterium incarnatio
fertur. Quod autem sequitur *Chr*
manifeste ad resurrectionem re
De quibus duobus articulis supr
rat mentionem.

LECTIO 2.

Per fidem, et fidei confessionem, homo salutem consequitur, quæ fid
ex auditu verbi Christi.

10. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*
11. *Dicit enim scriptura. Omnis enim qui credit in illum, non confundetur.*
12. *Non enim est distinctio Judæi et Græci. Nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum.*
13. *Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.*
14. *Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?*
15. *Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur? Sicut scriptum est. Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*
16. *Sed non omnes obediunt evangelio. Isaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro?*
17. *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.*

Postquam præmiserat Apostolus exponendo verbum Moysi, quod confessio oris et fides cordis operantur salutem, proponens hoc causa exempli in duobus articulis, de quibus videbatur Moyses fecisse mentionem : hic probat quod dixerat in universali. Et

circa hoc tria facit. Primo os
quod per fidem et confessionem
consequitur salutem. Secundo
salutis ordinem, ibi : *Quomodo e*
vocabunt, etc. Tertio infert qua
conclusionem ex dictis, ibi : *E*
des ex auditu, etc. Circa primu
facit. Primo proponit quod int
dicens : Recte dico, quod si conf
ore et credas corde, salvus eris;
enim creditur ab homine *ad just*
id est, ad hoc ut justitiam per
consequatur. (*Supra* 5.) *Justifica*
tur ex fide. Signanter autem dicit
de creditur, id est, voluntate.
cætera quæ ad exteriorem Dei c
pertinent, potest homo nolens, se
dere non potest nisi volens. Intel
enim credentis non determinat
assentiendum veritati ex nece
rationis, sicut intellectus scienti
ex voluntate : et ideo scire no
tinet ad justitiam hominis quæ
voluntate, sed credere. (*Gen.* 15
didit Abraham Deo, et reputatum
li ad justitiam. Postquam autem
est justificatus per fidem, oportet
ejus fides per dilectionem operet
consequendam salutem. Unde ap
Ore autem confessio fit ad sa

sc. æternam consequendam. (*Is.* 53.) *Salus autem mea in sempiternum erit.*

Est autem triplex confessio necessaria ad salutem. Primo quidem confessio propriæ iniquitatis, secundum illud (*Ps.* 31.) *Dixi : confitebor adversum me injustitiam meam Domino ;* quæ est confessio pœnitentis. Secunda confessio est per quam homo confitetur Dei bonitatem misericorditer beneficia præstantis. (*Ps.* 117.) *Confitemini Domino quoniam bonus*, et hæc est confessio gratias agentis. Tertia est confessio divinæ veritatis. (*Matth.* 10.) *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo*, et hæc confessio est credentis, de qua nunc Apostolus loquitur. Hæc autem est necessaria ad salutem pro loco et tempore, quando, sc. exposcit fides alicujus, sc. a persecutore fidei, ut quando periclitatur fides aliena : sicut præcipue prælati debent prædicare fidem subditis suis. Et ideo baptizati liniuntur chrismate in fronte signo crucis, ut ipsum crucifixum confiteri non erubescant. (*Supra* 1.) *Non enim erubesco evangelium.* Ita est autem et de omnibus virtutum actibus, qui pro loco et tempore sunt necessarii ad salutem. Nam præcepta affirmativa quæ de his dantur, obligant semper, sed non ad semper. Secundo, ibi : *Dicit enim scriptura, etc.* probat per auctoritatem, dicens : Dicit enim scriptura, sc. (*Is.* 18.) *Omnis qui credit in illum*, fide sc. formata, *Non confundetur*, sc. quasi deficiens a salute. (*Eccl.* 2.) *Qui timetis Dominum, credite illi, et non evacuabitur merces vestra.* Littera vero nostra habet : Qui crediderit non festinet, ut supra dictum est. Tertio, ibi : *Non enim est distinctio, etc.* probat hoc esse universaliter intelligendum, cum Isaias indefinite hoc proponat. Et primo proponit quod intendit, dicens, ideo dictum est, *Omnis qui credit, etc. Non enim est distinctio* quantum ad hoc *Judæi et Græci.* (*Col.* 3.) *Ubi non est Gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, etc.*

Secundo probat per rationem quæ duplici modo innititur, quorum primum tangit, dicens : *nam idem Dominus omnium.* (*Supra* 3.) An Judæorum Deus tantum ? Nonne et Gentium? (*Ps.*) *Rex omnis terræ Deus.* Et ideo ad ipsum pertinet providere omnium saluti. Secundum medium tangit, dicens, *dives est in omnes qui invocant illum.* Si enim non esset tantæ bonitatis quod sufficeret ad satisfactionem utriusque, posset putari quod non omnibus credentibus provideret : sed divitiæ bonitatis ejus et misericordiæ indeficientes sunt. (*Supra* 2.) An divitias bonitatis ejus contemnis? (*Ephes.* 2.) *Deus autem qui dives est in misericordia, etc.* Tertio probat idem per auctoritatem quæ habetur (*Joel.* 2.) *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Est autem invocare, in se vocare per affectum et devotum cultum. (*Ps.* 90.) *Invocabit me et ego exaudiam eum.*

Deinde cum dicit, *Quomodo ergo invocabunt, etc.* ponit ordinem, quo quis vocatur in salutem, quæ est ex fide. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod ea quæ sunt posteriora in hoc ordine, sine prioribus esse non possunt. Secundo ostendit quod positis prioribus, non est necessarium posteriora poni, ibi : *Sed non omnes obediunt evangelio.* Circa primum duo facit. Primo ponit ordinem eorum quæ requiruntur ad salutem. Secundo confirmat quod supposuerat per auctoritatem, ibi ; *Sicut scriptum est.* Ponit autem primo quinque per ordinem, incipiens ab invocatione ad quam se-

cundum auctoritatem prophetæ, sequitur salus. Dicit ergo, *Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt?* quasi dicat, sine dubio invocatio salutem facere non potest, nisi fide præcedente. Pertinet autem invocatio ad confessionem oris quæ ex fide cordis procedit. (*Ps.* 115.) *Credidi, propter quod locutus sum.* (2 *Cor.* 4.) *Nos credidimus propter quod et loquimur.*

Secundo a fide ascendit vel procedit ad auditum, dicens, *aut quomodo credent ei quem non audierunt?* Ille enim homo credere dicitur, quæ sibi ab aliis dicuntur quæ ipse non videt. (*Joan.* 4.) *Jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus et scimus quia hic est vere Salvator mundi, etc.* Est autem duplex auditus. Unus quidem interior, quo quis audit, a Deo revelante. (*Ps.* 84.) *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Alius autem auditus est, quo aliquis audit ab homine exterius loquente. (*Act.* 10.) Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum. Primus autem auditus non communiter pertinet ad omnes, sed proprie pertinet ad gratiam prophetiæ, quæ est gratia gratis data distincte aliquibus, sed non omnibus, secundum illud (1 *Cor.* 12.) *Divisiones gratiarum sunt.* Sed quia nunc loquitur de eo quod indistincte, ad omnes pertinere potest, secundum illud quod supra dixit: Non enim est distinctio, ideo relinquitur quod hoc sit intelligendum de secundo auditu. Et ideo subdit: *Quomodo ergo audient sine prædicante?* Auditus enim exterior est passio quædam audientis, quæ absque actione loquentis esse non potest. Unde et Dominus mandavit discipulis (*Matth. ult.*) *Euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ.* Ea vero quæ fidei sunt, prædicatores a semetipsis non habent, sed a (*Is.* 21.) *Quæ audivi a Domin exercituum annuntiavi vobis.* (1 11.) *Ego enim accepi a Domin et tradidi vobis.* Et ideo Ap quarto subdit, *quomodo vero pr bunt nisi mittantur?* quasi dica digne. (*Jer.* 23.) *Non mittebam ipsi currebant.* Mittuntur autem a Domino dupliciter.

Uno modo immediate ab ips per inspirationem internam. (*Is Et nunc Dominus Deus misit spiritus ejus.* Hujus autem mi signum quandoque quidem est Scripturæ auctoritas, unde J Baptista cum quæreretur ab e esset, auctoritatem prophetæ in dicens: ego vox clamantis in de dirigite viam Domini, sicut dix ias propheta, ut legitur (*Joa* Quandoque autem signum huju sionis est veritas eorum quæ a tiantur. Unde per contrarium (*Deut.* 18.) *Quod hoc habebit si quod in nomine Domini prophet dixerit et non evenerit, hoc D non est locutus.* Quandoque vero s hujus missionis est operatio m Unde dicitur (*Exod.* 4.) *Qu dixisset Moyses Domino, non mihi, nec audient vocem,* sc. illi a mittor, Dominus dedit ei pot signa faciendi. Nec tamen ista d tima sufficienter demonstrant D sionem, præsertim cum aliquis tiat aliquid contra fidem. Dicitu (*Deut.* 13.) *Si surrexerit in m propheta, et prædixerit signum portentum, et evenerit quod locu et dixerit tibi, eamus et seq deos alienos, non audies verba* Alio modo mittuntur aliqui a D diante auctoritate prælatorum gerunt vicem Dei. (2 *Cor.* 8.) *mus cum illo fratrem nostrum*

Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.

Secundo per imitationem. (*Col.* 3.) *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, etc.* Et (*Ephes.* 4.) *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, etc.* Dicitur autem induere Christum, qui Christum imitatur, quia sicut homo continetur vestimento, et sub ejus colore videtur, ita in eo qui Christum imitatur, opera Christi apparent. Per hoc ergo induimur arma lucis quando induimur Christum. Tertio exponit quod dixerat, *Sicut in die honeste ambulemus*, per hoc quod subdit: *Et carnis curam ne feceritis in desideriis.* In hoc enim pulchritudo honestatis consistit, ut homo non carnem spiritui, sed spiritum præferat carni. (*Supra* 8.) *Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.* Sed notandum quod non dicit simpliciter, *carnis curam ne feceritis*, quia quilibet tenetur ut carnis curam gerat ad sustentandam naturam, secundum illud (*Ephes.* 2.) *Nemo unquam carnem suam odio habuit sed nutrit et fovet, etc.* Sed addit, *in desideriis*, ut sc. inordinata carnis desideria, id est, concupiscentias non sequamur. Unde dicitur (*Gal.* 5.) *Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis.*

CAPUT XIV.

Infirmi in fide ac imperfecti, non sunt a firmis ac perfectis contemnendi, nam Deus judex omnium est. Ideo prohibet inordinata judicia, ac infirmorum scandala.

1. *Infirmum autem in fide assumite: Non in disceptationibus cogitationum.*
2. *Alius enim credit se manducare omnia. Qui autem infirmus est, olus manducet.*
3. *Is qui manducat, non manducantem non spernat, et qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum assumpsit.*
4. *Tu quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem, potens est enim Deus statuere illum.*
5. *Nam alius judicat diem inter diem: alius autem judicat omnem diem. Unusquisque in suo sensu abundet.*
6. *Qui sapit diem, Domino sapit: et qui manducat, Domino manducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo.*
7. *Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur.*
8. *Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.*
9. *In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit, ut vivorum et mortuorum dominetur.*
10. *Tu autem quid judicas fratrem tuum? Aut tu, quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.*
11. *Scriptum est enim. Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo.*
12. *Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.*
13. *Non ergo amplius invicem judicemus.*

magno vidit ultima, etc. Dicit autem, auditui nostro, vel propter id quod a Deo audierunt: sicut dicitur in Abdia, auditum audivimus a Domino, et legatos ad Gentes misit. Vel propter id quod homines ab Apostolis audiebant. (*Ezech.* 33.) *Audiunt verba tua et non faciunt ea.*

Deinde cum dicit: *Ergo fides ex auditu, etc.* infert conclusionem ex dictis, dicens, ergo ex quo aliqui non credunt nisi audierint, fides est ex auditu. (*Ps.* 17.) *In auditu auris obedivit mihi.* Sed contra videtur esse quod fides est virtus infusa divinitus. (*Phil.* 1.) *Vobis datum est ut in ipsum credatis.* Dicendum est ergo, quod ad fidem duo requiruntur. Quorum unum est cordis inclinatio ad credend hoc non est ex auditu, sed e: gratiæ. Aliud autem est deter de credibili, et istud est ex aud ideo Cornelius qui habebat cor natum ad credendum, necesse l ut ad eum mitteretur Petrus, q determinaret quid esset crede Ex eo vero quod dixerat: *Q audient sine prædicante? et q prædicabunt nisi mittantur?* con *Auditus autem*, sc. credentium verbum prædicatorum, quod es *bum Christi.* Vel quia est de C (1 *Cor.* 1.) *Nos prædicamus Ch Jesum,* vel quia a Christo haben mittantur. (1 *Cor.* 11.) *Ego en cepi a Domino quod et tradidi v*

LECTIO 3.

Judæorum casus inexcusabilis esse ostenditur, quia ignorantia eorum taria fuit, et per legem, per Prophetas, ac postremo per ipsos Ap quicquid audiendum erat, audierunt de Christo.

18. *Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem, in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.*
19. *Sed dico, numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit, ego ad æmulationem vos adducam in non gentem: in gentem insipientem, in iram vos mittam.*
20. *Isaias autem audet et dicit: Inventus sum a non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant.*
21. *Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi.*

Postquam Apostolus ostendit casum Judæorum esse miserandum, quia ex ignorantia peccaverunt, hic ostendit quod eorum talis casus non est excusabilis ex toto: quia eorum ign non fuit invincibilis, vel ex nece existens, sed quodammodo volu Et hoc quidem ostendit duplicite mo quidem per hoc quod audier doctrina apostolorum: Secundo p quod cognoverunt ex doctrin et prophetarum, ibi: *Sed dico, quid Israel non cognovit?* Circ mum duo facit. Primo proponit tionem, dicens: dictum est quo est ex auditu, et non possunt ho credere ei quem non audierunt. ergo: *Numquid non audierunt?* per hoc possint excusari totali incredulitate, secundum illud 15.) *Si non venissem et locutus e fuissem, peccatum non haberent.*

Secundo ad quæstionem resp interveniendo per auctoritatem I centis: *In omnem terram exivit*

eorum, sc. apostolorum, id est, fama eorum exivit in omnem terram, non solum Judæorum, sed etiam omnium Gentium. (*Job.* 28.) *Perditio et mors dixerunt, auribus nostris audivimus famam ejus*, sc. sapientiam per apostolos prædicatam. Et Dominus eis præceperat (*Matth. ult.*) *Euntes in universum mundum, prædicate evangelium omni creaturæ. Et verba eorum*, sc. distincta eorum doctrina exierunt *In fines orbis terræ*. Ad litteram usque ad fines mundi. (*Is.* 24.) *A finibus terræ laudes audivimus gloriam justi*. Et (49.) *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*. Et est notandum quod secundum Augustinum hæc verba nondum erant completa, quando Apostolus talia loquebatur, sed prævidebat ea esse complenda. Et ideo utitur præterito pro futuro, propter certitudinem divinæ præordinationis: sicut etiam David, cujus verba assumit Apostolus, manifeste utebatur præterito pro futuro.

Et ideo hoc dicit Augustinus, quia adhuc tempore suo dicit fuisse quasdam gentes in Africæ partibus, quibus non erat fides Christi prædicata: Chrysostomus autem super Matth. e contrario dicit hoc, quod hic dicitur, completum fuisse tempore apostolorum, exponens quod sic habetur (*Matth.* 24.) Et oportet hoc evangelium prædicari in universo orbe, et tunc veniet consummatio, id est, destructio Jerusalem. Utrumque autem est aliqualiter verum. Tempore enim apostolorum ad omnes gentes etiam usque ad fines mundi pervenit aliqua fama de prædicatione apostolorum per ipsos apostolos vel discipulos eorum. Matth. namque prædicavit in Æthiopia, Thomas in India, Petrus et Paulus in Occidente. Et hoc est quod Chrysostomus dicere intendit. Non tamen sic fuit impletum tempore apostolorum, quod in omnibus gentibus ecclesia ædificaretur, quod tamen est implendum ante finem mundi, ut dicit Augustinus in epistola ad Hesitium. Magis tamen præsenti intentioni Apostoli congruit expositio Chrysostomi quam Augustini. Nulla enim ratio esset auferendi excusationem infidelibus per hoc, quod in futurum erant audituri. Per hoc tamen non habetur quod ad singulos homines fama prædicationis Apostolicæ pervenerit, licet pervenerit ad omnes gentes. Numquid ergo illi ad quos non pervenit, utpote si fuerunt nutriti in sylvis, excusationem habent de peccato infidelitatis?

Ad hoc dicendum est quod secundum sententiam Domini, quæ habetur (*Joan.* 17.) Illi qui loquentem Dominum per se vel per ejus discipulos non audierunt, excusationem habent de peccato infidelitatis, non tamen beneficium Dei consequentur, ut sc. justificentur ab aliis peccatis, vel quæ nascendo contraxerunt, vel male vivendo addiderunt, et pro his merito damnantur. Si qui tamen eorum fecissent quod in se est, Dominus eis secundum suam misericordiam providisset, mittendo eis prædicatorem fidei, sicut Petrum Cornelio. (*Act.* 10.) Et Paulum Macedonibus, ut habetur (*Act.* 16.) Sed tamen hoc ipsum quod aliqui faciunt quod in se est, convertendo se, sc. ad Deum, ex Deo est movente corda ipsorum ad bonum. (*Thren.* 5.) *Converte nos, Domine ad te, et convertemur.*

Deinde cum dicit: *Sed dico, numquid Israel, etc.* ostendit eos esse inexcusabiles propter notitiam, quam habuerunt ex lege et prophetis. Et primo movet quæstionem, dicens: sed dico adhuc inquirendo, *numquid Israel*, id est, populus Judæorum, non cognovit ea quæ pertinent ad mysterium

Christi, et ad vocationem Gentium, et casum Judæorum? Plane cognovit (*Infra* 2.) *Instructus per legem.* (*Ps.* 147.) *Non fecit taliter omni nationi.* (*Bar.* 4.) *Beati sumus, o Israel, quoniam quæ placita sunt Deo, manifesta sunt nobis.* Secundo cum dicit, ibi: *Primus Moyses,* solvit quæstionem, et ostendit eos cognovisse, primo quidem per doctrinam legis, dicens, *primum Moyses,* qui est legislator, quod non est sic intelligendum per hoc quod inducit primus, quasi fuerint duo Moyses; quorum primus hoc dixit; sed quia Moyses fuit primus, id est, præcipuus inter doctores Judæorum. (*Deut. ult.*) *Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses.* Vel primus fuit in ordine talia dicendi, quia ipse primus inter alios hoc dixit. (*Deut.* 32.) *Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam.* Ubi littera nostra sic habet: ego provocabo eos in eo qui non est populus, et in gente stulta irritabo eos. Ubi duplex est distinctio attendenda.

Prima quidem ex parte gentilitatis, quam vocat non gentem, quasi non dignam vocari gentem, eo quod non erat adunata in cultu unius Dei. (*Eccl.* 50.) *Secunda non est gens quam oderim.* Eamdem autem gentem vocat gentem insipientem, et si aliqualiter gens dici posset secundum quod adunatur et gubernatur lege humana, dicitur tamen insipiens, quasi privata vera sapientia quæ in cognitione et cultu Dei consistit. (*Ephes.* 4.) *Sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a via Dei.* Et sic refertur ad Gentilitatem, secundum statum ante conversionem. Possunt hæc etiam duo attribui gentilitati post conversionem quæ dicitur non Gens, id est, non gentiliter vivens, sicut Apostolus dicit ibidem: Jam non amplius ambuletis sicut et Gentes. Dicitur etiam gentilitas conversa Gens insipiens, secundum opinionem infidelium. (1 *Cor.* 3.) *Si quis inter vos sapiens videtur esse in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens.*

Secunda differentia attenditur quantum ad hoc, quod primo ponit æmulationem, sc. invidiæ, qua Judæi invidebant Gentilibus conversis. (*Gal.* 4.) *Æmulantur vos non bene.* Secundo ponit iram qua contra eos irascuntur. (*Ps.* 36.) *Observabit peccator justum et stridebit, etc.* Et hæc duo congrue conjunguntur, quia ex invidia causatur ira. Unde (*Job.* 5.) dicitur: *Virum stultum interficit iracundia, et parvulum occidit invidia.* Dicitur autem Deus in æmulationem inducere et in iram mittere, non quidem in eis causando malitiam, sed subtrahendo gratiam, vel potius faciendo conversionem gentium, unde Judæi occasionem iræ et invidiæ sumunt. Secundo ostendit eos cognovisse per doctrinam prophetarum, et inducit Isaiam, primo quidem prænuntiantem conversionem Gentium, dicens: *Isaias autem audet et dicit,* id est, audacter Judæis annuntiat veritatem, quamvis ei periculum mortis immineret. (*Job.* 39.) Audacter in occursum pergit armatis, et dicit (*Is.* 64.) *Inventus sum a Gentibus non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant,* ubi littera nostra sic habet: Quæsierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non inquisierunt me. In his autem verbis primo designat conversionem Gentium, dicens: *Inventus sum a gentibus non quærentibus me.* Et ideo præter merita et intentionem gentilium ostenditur fuisse eorum conversio. (*Infra* 15.) *Gentes autem super misericordia honorare Deum.* De hac autem inventione

dicitur (*Matth.* 13.) *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit, etc.*

Secundo ostendit causam et modum conversionis eorum. Causam quidem, quia non casu factum est, ut invenirent quod non quærebant, sed ex gratia ejus qui eis voluit apparere, quod designatur in hoc, quod dicit: Apparui. (*Tit.* 2.) *Apparuit gratia Salvatoris nostri Dei omnibus hominibus.* Modum autem, quia non apparuit Christus gentilibus in ænigmatibus et figuris legis, sed in manifesta veritate. Unde dicit: *Palam.* (*Joan.* 16.) *Ecce palam loqueris, et proverbium nullum dicis. Palam*, inquit, *apparui eis*, sc. gentilibus. *Qui me non interrogabant*, id est, qui meam doctrinam non quærebant. (*Is.* 45.) *Rogant Deum non salvantem.* Secundo ostendit, quod Isaias prænuntiavit incredulitatem Judæorum, dicens: *Ad Israel autem*, id est, contra Israel dicit (*Is.* 65.) *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem*, sed contradicentem mihi. Ubi nostra littera sic habet: Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas, populus qui ad iracundiam provocat me. Quod autem dicit: *Expandi manus meas*, potest uno modo intelligi de expansione manuum Christi in cruce, quæ quidem dicitur fuisse in cruce tota die, id est, principali parte totius diei, sc. ab hora sexta usque ad vesperas. (*Matth.* 27.) Et quamvis eo expandente manus in cruce sol sit obscuratus, petræ scissæ, monumenta aperta: Judæi tamen in sua incredulitate permanserunt, eum blasphemantes, ut dicitur (*Matth.* 27.) Unde subdit, *ad populum non credentem, sed contradicentem mihi.* (*Hebr.* 12.) *Recogitate eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem.*

Alio modo potest referri ad extensionem manus Dei in miraculis faciendis. (*Act.* 4.) *In eo quod manum tuam extendis ad sanitates, et signa et prodigia fieri per nomen sanctum filii tui Jesu*, ut sit sensus: *tota die*, id est, toto tempore prædicationis meæ, *expandi manus meas*, miracula faciendo, *ad populum non credentem*, etiam miraculis visis. (*Joan.* 15.) *Si opera non fecissem quæ nemo alius fecit*, peccatum non haberent. *Sed contradicentem mihi*, id est, meis miraculis detrahentem: secundum illud (*Matth.* 12.) *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* (*Oseæ* 4.) *Populus tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti.* Tertio potest intelligi de extensione manus Dei ad beneficia illi populo exhibita, secundum illud (*Prov.* 1.) *Extendi manum meam et non fuit qui aspiceret*: ut sit sensus. Tota die, id est, toto tempore legis et prophetarum, expandi manus meas ad dandum beneficia ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. (*Deut.* 31.) *Semper contentiose egistis contra Dominum.*

CAPUT XI.

Manifestat non omnes Judæos a gratia fuisse seclusos Evangelii, quo seipso demonstrat.

1. *Dico ergo, numquid repulit Dominus Deus populum suum? Absit. Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Benjamin.*
2. *Non repulit Deus plebem suam quam præscivit. An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat Deum adversum Israel?*
3. *Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego relictus sum solus et quærunt animam meam.*
4. *Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum qui non curvaverunt genua ante Baal.*
5. *Sic ergo et in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ Dei salvæ factæ sunt.*
6. *Si autem gratia, jam non ex operibus. Alioquin gratia jam non est gratia.*
7. *Quid ergo? Quod quærebat Israel hoc non est consecutus. Electio autem consecuta est, cæteri vero excæcati sunt.*
8. *Sicut scriptum est: dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, et aures ut non audiant usque in hodiernum diem.*
9. *Et David dicit: fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis.*
10. *Obscurentur oculi eorum ne videant: et dorsum eorum semper incurva.*

Postquam Apostolus ostendit Judæorum casum esse miserandum, non tamen totaliter excusabilem, hic ostendit casum Judæorum non esse universalem. Et primo movet quæs
Secundo solvit, ibi: *Absit, etc*
infert conclusionem, ibi: *Qui*
etc. Dicit ergo primo: dico ad l
quirendo, *numquid Deus repul*
liter *populum suum?* sc. Juda
quia vocat eum non credente
contradicentem. Et hoc Psalmis
inquirit, dicens: Ut quid Deu
listi in finem? (*Thren.* 2.) *Rep*
minus altare suum.

Deinde cum dicit, *absit, et*
quæstionem, ostendens quod D
totaliter repulit populum Jud
Et hoc est, quod dicit, *absit,*
populus Judæorum sit totaliter
sus. Et hoc quidem primo prob
tum ad personam suam, dicen
et ego, sc. in fide Christi existe
raelita sum, sc. gente. (2 *C*
Israelitæ sunt et ego. Et quia i
Israel erant aliqui Proselyti,
descenderunt secundum carnem
triarchis, secundo hoc de se e
subdens, *ex semine Abrahæ.*
11.) *Semen Abrahæ sunt et eg*
autem in populo Judæorum Tri
tinctæ secundum filios Jacob,
quidam fuerunt filii ancillaru
dam uxorum. Joseph autem et
min filii Rachel prædilectæ
Unde tertio suam excellentiam
pulo Judæorum ostendens d
tribu Benjamin. (*Philip.* 3.) *E*
Israel de tribu Benjamin. Und
eo exponitur a quibusdam quod
Gen. penult. Benjamin lupus
mane comedet prædam, et ves
videt spolia. Secundo, ibi: *R*
pulit, etc. ostendit populum il

esse repulsum a Deo etiam quantum ad multos electos suos. Et primo proponit quod intendit. Secundo inducit similitudinem, dicens : An nescitis : tertio adaptat eam, ibi : *Sic ergo et in hoc tempore, etc.* Dicit ergo primo, non solum ego non sum repulsus, sed Deus *non repulit plebem suam* totam quam præscivit, id est, prædestinavit. (*Supra* 8.) *Quos præscivit, hos et prædestinavit.* (*Ps.* 94.) *Non repellet Dominus plebem suam.* Quod Apostolus hic exponit quantum ad prædestinatos.

Deinde cum dicit, *an nescitis, etc.* inducit similitudinem de his quæ contigerunt tempore Eliæ, quando etiam totus populus videbatur a cultu unius Dei aberrasse. Ubi primo ponit interpellationem Eliæ. Secundo responsionem Domini, ibi : *Sed quid dicit scriptura divina, etc.* Dicit ergo primo, *an nescitis quid scriptura* sacra *dicat in Helia*, id est, de Helia. (3 *Reg.* 19.) Vel in Helia, id est, in libro de Elia scripto. Totus enim liber Regum est principaliter scriptus ad notificandum dicta et facta prophetarum. Unde et inter libros propheticos computatur, ut Hieron. dicit in prolog. libri Regum, quemadmodum, sc. ipse Elias interpellat Deum adversus Israel. Contra quod videtur esse verbum Samuelis dicentis. (1 *Reg.* 12.) *Absit hoc peccatum a me in Domino, ut cessem orare pro vobis.* Multo ergo minus est contra populum interpellandum. Sed intelligendum est, quod prophetæ contra populum aliquem interpellant tripliciter. Uno modo conformando voluntatem suam voluntati divinæ eis revelatæ, sicut et in (*Ps.* 57.) dicitur: *Lætabitur justus cum viderit vindictam.*

Alio modo interpellando contra regnum peccati, ut sc. non homines, sed peccata hominum destruantur. Tertio modo ut interpellatio, vel oratio est interpretanda per modum denuntiationis, secundum illud (*Jer.* 17.) *Confundantur qui me persequuntur*, id est, confundentur. Duo autem in hac sua interpellatione contra eos allegat. Primo quidem impietatem quam commiserant contra cultum Dei. Uno quidem modo persequendo ministros ejus, quod tangit, dicens, *Domine, prophetas tuos occiderunt.* (3 *Reg.* 18.) *Numquid non indicatum est tibi Domino meo quid fecerim cum interficeret Jezabel prophetas Domini?* (*Act.* 7.) *Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri?*

Alio modo quantum ad loca Deo sanctificata, secundum illud (*Ps.* 73.) *Incenderunt igni sanctuarium tuum.* Et quantum ad hoc dicit: *Altaria tua suffoderunt.* Unde notandum est quod (*Deut.* 12.) Dominus mandavit, dicens: *Ad locum quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi et habitet in eo : venietis et offeretis in illo loco holocausta et victimas vestras.* Tamen ante ædificationem templi permittebatur populo, ut in diversis locis altaria construeret ad cultum divinum : quod quia erat contra legem, ædificato jam templo, Ezechias rex piissimus omnia hujusmodi altaria destrui fecit. Et hoc est quod dicitur (4 *Reg.* 18.) *Nonne iste est Ezechias, qui abstulit excelsa et altaria, et præcepit Judæ et Jerusalem: ante altare hoc adorabitis in Jerusalem?* Quod ergo Ezechias fecit ex pietate, hoc fecit Achab et Jezabel ex impietate, volentes cultum Dei totaliter extirpare. Tertio allegat contra eos impietatem quam facere intendebant, dicens, *et relictus sum ego solus*, sc. in cultu unius Dei : Quod quidem dixit Helias, eo quod alii non ita aperte

manifestabant se esse Dei cultores. Dicitur enim de eo : (*Eccl.* 48.) *Surrexit Helias propheta quasi ignis, et verbum illius quasi facula ardebat. Et quærunt animam meam*, sc. ut auferant eam. Miserat enim Jezabel ad Heliam (3. *Reg.* 19.) dicens : *Hæc mihi faciant dii et hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam unius ex illis*, sc. prophetis Baal, quos occiderat Helias.

Deinde cum dicit : *Sed quid dicit, etc.* ponit divinum responsum, dicens, *sed quid dicit scriptura*, ibidem, sc. dixisse illi, sc. Heliæ, responsum divinum. Hoc inquam quod sequitur : *reliqui mihi*, id est, in cultu meo non permittendo eos cadere in peccatum, *septem millia virorum*. Ponitur certum pro incerto propter perfectionem septenarii et milliarii, *qui non curvaverunt genua ante Baal*, id est, qui cultum Dei non deseruerunt. (*Is.* 43.) *Omnem qui invocat nomen meum in gloriam meam creavi, etc.*

Deinde cum dicit, *sic ergo, etc.* adaptat quod dixerat ad propositum. Et primo ponit adaptationem, dicens, *sic ergo et in hoc tempore*, in quo videtur multitudo populi deviasse. *Reliquiæ*, id est, multi qui sunt relicti ab illo excidio, *salvæ fient*, vel salvæ factæ sunt secundum electionem gratiæ Dei, id est, secundum gratuitam electionem Dei. (*Joan.* 14.) *Non me elegistis, sed ego elegi vos.* Secundo ex hoc infert conclusionem dicens, *si autem gratia*, salvi facti sunt, *jam non ex operibus*, eorum. (*Tit.* 3.) *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* Tertio ostendit sequi conclusionem ex præmissis, dicens: alioquin sc. si gratia est ex operibus jam non est gratia, quæ dicitur ex eo quod gratis datur. (*Supra* 5.) *Justificati gratis per gratiam ipsius.*

Deinde cum dicit, *quid erg*
infert conclusionem intentam.
mo ponit eam, dicens: *Quid e*
cundum præmissa dicemus? I
quod Israel quantum ad majoren
titudinem populi non est con
quod quærebat, sc. justitiam.
modo intelligendum est quod
nono dictum est : Israel sectand
justitiæ, in legem justitiæ no
venit. (*Joan.* 7.) *Quæretis me*
invenietis, ita tamen quod elec
est, electi ex Judæis, *consecuta*
titiam. (*Ephes.* 1.) *Elegit nos*
ut essemus sancti, cæteri vero,
alia pars populi excæcati sunt
suam malitiam. (*Sap.* 2.) *Ex*
eos malitia eorum. Secundo, i
cut scriptum est, etc. manifest
clusionem quantum ad ultima
tem. Et primo per auctoritate
2.) *Per auctoritatem David*, i
David dicit.

Circa primum notandum quo
tolus componit auctoritatem e
bus. Legitur enim (*Is.* 29.)
vobis spiritum soporis. Et quan
hoc dicit: dedit Deus illis s
compunctionis, quod pertinet
versitatem affectus. Compuncti
importat quandam cordis punc
sive dolorem. Est ergo quæda
compunctio qua quis dolet de
peccatis, secundum illud (*Ps.*
tasti nos vino compunctionis.
tem et mala compunctio, sc.
qua quis dolet de bonis aliorun
ergo compunctionis, id est,
spiritum eis dedit Deus, non
immittendo malitiam sed subt
gratiam, sicut (*Supra* 10.) dict
Ego ad æmulationem adducam
non Gentem. Item legitur (*Is.*
cæca cor populi hujus, et au
aggrava, et oculos ejus claude:
videat oculis suis, et auribus

competebat eorum officio; non eis imputabitur si subditi pereant. Imputaretur autem eis si negligerent facere quod eorum officium requirebat. Unde dicitur (*Ezech.* 2.) Si dicente me ad impium, morte morieris, non annuntiaveris ei, ipse in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti. Secundo infert conclusionem principaliter intentam in tota præcedenti parte, dicens: Non ergo amplius invicem judicemus, sc. temerario judicio, quod includitur rationibus supradictis. (1 *Cor.* 4.) *Nolite ante tempus judicare, etc.*

LECTIO 2.

Scandala esse vitanda docet; tum in cibo, tum in reliquis, quia non licet destruere opus Dei, ut ventri indulgeamus.

14. *Sed hoc judicate magis ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.*

15. *Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.*

16. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est.*

17. *Non ergo blasphemetur bonum nostrum.*

18. *Non est enim regnum Dei esca et potus, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto.*

19. *Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo et probatus est hominibus.*

20. *Itaque quæ pacis sunt sectemur, et quæ ædificationis sunt invicem custodiamus.*

21. *Noli propter escam destruere opus Dei.*

Postquam Apostolus prohibuit humana judicia, hic prohibet scandalum proximorum, et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *Si enim propter cibum, etc.* Circa primum ponit tria. Primo enim docet scandala esse vitanda, dicens: Dixi quod non judicetis invicem, sed unusquisque de suis actibus judicare debet, ne sint in scandalum aliorum, et hoc est quod dicit: *Sed hoc judicate magis ne ponatis fratribus offendiculum*, vel scandalum. Scandalum autem, sicut dicit Hier. super Matth. notat offendiculum vel ruinam, quam impactionem pedis possumus dicere. Unde scandalum est factum vel dictum minus rectum, præbens alicui occasionem ruinæ, ad similitudinem lapidis ad quem in via positum homo impingit, et cadit. Majus autem aliquid videtur esse scandalum quam offendiculum. Nam offendiculum potest esse quicquid retinet seu retardat motum procedentis: scandalum autem, id est, impactio videtur esse cum aliquis disponitur ad casum. Non ergo debemus fratri ponere offendiculum ut aliquid faciamus, unde impediatur proximus a via justitiæ. (*Is.* 57.) *Auferte offendiculum de via populi mei.* Neque etiam debemus fratri ponere scandalum aliquid faciendo, unde ipse inclinetur ad peccatum. (*Matth.* 18.) *Væ homini illi per quem scandalum venit.*

Postquam Apostolus ostendit quod casus Judæorum non est universalis, hic incipit ostendere quod casus eorum non est inutilis neque irreparabilis. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit casum Judæorum esse utilem et reparabilem. Secundo excludit gloriam Gentilium Judæis insultantium, ibi : *Quod si aliqui ex ramis, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quæstionem. Secundo solvit, ibi : *Absit, etc.*

Dicit ergo primo. Dictum est et probatum quod cæteri Judæi præter electos sunt excæcati. Dicit ergo quæstionem movens: *Nunquid sic offenderunt ut caderent?* Quod potest dupliciter intelligi. Uno modo sic. Numquid Deus permisit eos offendere solum, *ut caderent*, id est, propter nullam aliam utilitatem inde consequentem, sed solum volens eos cadere? Quod quidem esset contra bonitatem divinam, quæ tanta est, ut Augustinus dicit in Enchi. quod numquam permitteret aliquid mali fieri nisi propter bonum, quod ex malo elicit. Unde et (*Job.* 34.) dicitur : *Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis.* Et (*Apoc.* 3.) dicitur : *Tene quod habes ne alter accipiat coronam tuam*, quia, sc. Deus aliquos sic permittit cadere ut quorumdam casus sit aliorum salutis occasio. Alio modo potest intelligi sic. *Nunquid sic offenderunt ut caderent?* id est, perpetuo in casu remanerent? (*Ps.* 40.) *Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?*

Deinde cum dicit, *absit, etc.* solvit quæstionem. Et primo secundum primum intellectum ostendens casum Judæorum fuisse utilem. Secundo solvit quæstionem quantum ad secundum intellectum ostendens casum Judæorum esse reparabilem, ibi : *Quod si delictum illorum, etc.* Dicit ergo primo, *absit*, ut sc. inutiliter caderent *magis illorum*, sc. Judæorum, *d* salus Gentibus facta est occasion Unde et Dominus dicit (*Joan.* 4. *lus ex Judæis est.* Quod quidem intelligi tripliciter. Primo modo per delictum quod in occisione C commiserunt, est subsecuta salus tium per redemptionem san Christi. (1 *Petr.* 1.) *Non enim cor bilibus auro vel argento redempt de vana vestra conversatione pa traditionis, sed pretioso sanguine immaculati.*

Secundo modo potest intelligi licto quo doctrinam Apostolor pulerunt, ex quo confectum e Apostoli gentibus prædicarent, s dum illud (*Act.* 13.) *Vobis opo primum loqui verbum Dei, sed niam repulistis illud, ecce conver ad Gentes, etc.* Tertio modo pote telligi de hoc quod propter suan pœnitentiam sunt in omnes Gente persi. Et sic Christus et Ecclesia que a libris Judæorum testim habuit fidei Christianæ, ad conve dos Gentiles qui suspicari potu prophetias de Christo, quas præ tores fidei inducebant esse conf nisi probarentur testimonio Judæ unde in (*Ps.* 58.) dicitur : *Ostendi hi super inimicos meos*, sc. Ju *ne occidas eos, ne quando oblivisc populi mei : disperge illos in v tua*; sequitur : Ut illos æmulent quia non dicit qui vel quos, etiam sit duplex æmulatio, sc. gnationis et imitationis, potes quatuor modis exponi.

Primo modo ut intelligatur si *gentiles illos*, sc. Judæos, *æmule* id est, imitentur in cultu unius (*Ephes.* 2.) *Eratis in illo tempor Christo alienati a conversatione I* et postea subdit : *Nunc autem v*

aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. (1 *Tim.* 2.) *Vos imitatores facti estis Ecclesiarum Dei,* quæ sunt in Judæa. *Vel ut gentiles æmulentur Judæos,* id est, indignentur contra eos propter incredulitatem eorum. (*Ps.* 119.) *Vidi prævaricantes et tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.* Tertio modo potest intelligi sic, ut Judæi æmulentur, id est, imitentur Gentiles quando ubique et nunc aliqui eorum particulariter convertuntur ad fidem, imitantes fidem Gentium, et finaliter omnis Israel salvus fiet cum plenitudo Gentium intraverit, et sic impleatur quod dicitur (*Deut.* 28.) *Ille erit in caput, et tu eris in caudam.* Quarto modo potest exponi sic, Ut Judæi æmulentur Gentiles, id est, contra eos ex invidia turbentur dum vident ad eos eorum gloriam translatam. (*Deut.* 32.) *Ego provocabo eos in eo qui non est populus.*

Deinde cum dicit : *Quod si delictum eorum, etc.* solvit quæstionem quantum ad secundum intellectum, ostendens casum Judæorum esse reparabilem, quod quidem ostendit tripliciter. Primo ex utilitate. Secundo ex Apostoli intentione, ibi : *Vobis enim dico, etc.* Tertio ex conditione illius populi, ibi : *Quod si delibatio sancta, etc.* Circa primum ponit talem rationem. Bonum est potentius ad utilitatem inferendam quam malum, sed malum Judæorum magnam utilitatem gentibus contulit : ergo multo majorem confert mundo eorum bonum : hoc est ergo quod dicit. Dictum est quod eorum delicto salus gentibus facta est : *quod* pro sed, illorum, sc. Judæorum, *Delictum divitiæ sunt mundi,* id est, Gentilium, quia sc. delictum Judæorum redundavit in spirituales divitias Gentilium, de quibus dicitur (*Is.* 33.) *Divitiæ salutis sapientia et scientia,* quod quidem refert ad eorum culpam. *Et diminutio eorum,* qua sc. decreverunt ab illa celsitudine gloriæ quam habebant, pertinet ad pœnam. (*Dan.* 3.) *Imminuti sumus plusquam omnes Gentes, sumusque humiles in universa terra hodie propter peccata nostra.* Sunt autem divitiæ Gentium per occasionem ut dictum est, vel, *Diminutio eorum,* id est, aliqui minimi et abjecti ex Judæis, Gentes spiritualiter ditaverunt, sc. Apostoli, de quibus dicitur (1 *Cor.* 1.) *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. Quanto magis plenitudo eorum,* id est, abundantia eorum spiritualis, vel multitudo eorum ad Deum conversa in divitias Gentium redundabit. (*Eccl.* 24.) *In plenitudine sanctorum detentio mea.* Et sic, si Deus propter utilitatem totius mundi permisit Judæos delinquere et diminui, multo magis implebit ruinas eorum propter totius mundi utilitatem.

Deinde cum dicit, *Vobis enim dico Gentibus, etc.* ostendit idem ex sua intentione quam primo proponit. Secundo ejus rationem assignat, ibi : *Si enim amissio, etc.* Circa primum considerandum est, quod cum in superioribus hujus epistolæ partibus locutus fuerit omnibus fidelibus existentibus Romæ, sive fuerint ex Gentibus, sive ex Judæis, nunc specialiter sermonem suum dirigit ad Gentiles conversos. Dicit ergo: Dixi quod plenitudo eorum divitiæ mundi essent. In hujus enim signum dico, *Vobis Gentibus,* sc. Gentib. ad fidem conversis. (*Is.* 65.) *Dixi, ecce ego ad Gentes, etc.* Hoc inquam vobis dico : *Quamdiu ego sum Gentium Apostolus,* quarum cura specialiter mihi incumbit ex injuncto officio. (*Gal.* 2.) *Dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem.* (1 *Tim.* 2.) *In quo positus sum ego prædicator, et Apostolus,*

veritatem enim dico in Christo Jesu, non mentior doctor Gentium in fide et veritate. *Ministerium meum honorificabo,* non quidem his quæ ad sæcularem honorem pertinent, sed primo quidem ornando ipsum bonis moribus. (2 *Cor*. 6.) *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia.*

Secundo per supererogationem operum, ad quæ non tenebatur. (1 *Cor*. 9.) *Quæ est ergo merces mea ut evangelium Christi prædicans sine sumptu, etc.* Tertio ampliando sollicitudinem ad omnium salutem. (2 *Cor*. 11.) Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana solicitudo omnium Ecclesiarum. Unde et hic subdit : *Si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam,* id est, Judæos, qui sunt mihi cognati secundum carnem, ut supra 9. dictum est. (*Is*. 58.) *Carnem tuam ne despexeris.* Et hoc ad æmulandum bona æmulatione, secundum illud (*Cor*. 12.) *Æmulamini charismata meliora.* Et per hunc modum, *Ut salvos faciam aliquos ex illis,* sc. ex Judæis. (1 *Cor*. 10.) *Non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.* Sed contra est quod ipse dicit (2 *Cor*. 10). *Nos autem non in immensum gloriamur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad vos.* Non autem acceperat mensuram sui ministerii, nisi super Gentes. Non ergo debebat se intromittere de Judæis.

Dicunt autem quidam quod Judæi in Judæa habitantes non pertinebant ad ejus Apostolatum, sed Petri, Jacobi, et Joannis, ut dicitur (*Gal*. 2.) Sed Judæi inter Gentes habitantes, ad ejus Apostolatum pertinebant, et eorum saluti insistebat. Sed hoc videtur contra intentionem litteræ. Si enim illi Judæi ad ejus Apostolatum pertinebant in hoc quod eorum conversioni inten non honorificasset suum ministe Et ideo dicendum est quod sic e bi commissa prædicatio Gentiliu ad eam ex necessitate teneretur ipse dicit (1 *Cor*. 9.) *Si non eva zavero, væ mihi. Necessitas enim incumbit.* Nec tamen erat ei pr tum Judæis prædicare, quamvis non teneretur. Et secundum h rum saluti insistendo : minis suum honorificabat. Quod quide faceret, si casum eorum irrepar reputaret. Unde ipsum Aposto dium quod adhibebat ad convers Judæorum, inducit pro signo qu sus Judæorum sit reparabilis.

Deinde cum dicit, *Si enim,* e signat rationem suæ intentioni sc. videbat quod conversio Judæ proveniebat in salutem Gentium dicit, *Si enim amissio eorum,* i incredulitas et inobedientia eoru cut dicitur servus amissus, c sub cura et obedientia Domini i esse. (*Jer*. 50.) *Grex perditus fa populus meus.* Si inquam ista J rum amissio est occasionaliter, *ciliatio mundi,* inquantum per m Christi sumus reconciliati Deo *assumptio nisi vita ex mortuis,* quod Judæi reassumantur a De cundum illud (*Zach*. 11.) *Sump hi duas virgas.* Quid inquam faci lis assumptio, nisi quod Gentil surgere faciat ad vitam ? Gentile sunt fideles qui tepescent. (*Matt Quoniam abundavit iniquitas, gescet charitas multorum.* Vel eti totaliter cadent decepti ab Antic Judæis conversis in pristinum f rem restituentur. Et etiam sic dæis cadentib. Gentiles post inim sunt reconciliati, ita post conv nem Judæorum, imminente ja mundi erit resurrectio generali

quam homines ex mortuis ad vitam immortalem redibunt.

Deinde cum dicit: *Quod si delibatio, etc.* ostendit idem ex conditione ipsius gentis Judæorum. Et hoc quidem dupliciter. Primo ex parte Apostolorum, cum dicit, *Quod si delibatio sancta est, et massa.* Dicitur autem delibatio, id quod ex massa pastæ sumitur, quasi ad probandum. Sunt autem Apostoli ex gente Judæorum assumpti a Deo, sicut delibatio ex massa. Et ideo si Apostoli sunt sancti, consequens est quod gens Judæorum sit sancta. (1. *Pet.* 2.) *Gens sancta, populus acquisitionis, etc.* Secundo probat idem ex parte patriarcharum, qui comparantur ad Judæos, sicut radix ad ramos, unde et (*Is.* 11.) dicitur : *Egredietur virga de radice Jesse.* Si ergo patriarchæ, qui sunt radix, sunt sancti, et Judæi qui ex eis processerunt sicut rami, sunt sancti. (*Osee* 14.) *Erumpet radix ejus, ut libani, ibunt rami, etc.* Sed contra est quod dicitur (*Ezech.* 18.) *Vir si fuerit justus, vita vivet.* Sic ergo non sequitur quod si radix est sancta, et rami. Ibidem etiam subditur quod si filius videns peccata patris sui timuerit et non fecerit simile, non morietur, sed vita vivet, unde etiam videtur non sequi quod si delibatio sancta est, et massa. Sed dicendum quod Apostolus hic non loquitur de actuali sanctitate. Non enim intendit ostendere Judæos incredulos esse sanctos, sed de sanctitate potentiali. Nihil enim prohibuit eos separari in sanctitate, quorum patres et quorum filii sunt sancti. Vel potest dici quod illi sunt specialiter rami Patriarcharum, qui eos imitantur secundum illud (*Joan.* 8.) *Si filii estis Abrahæ, opera Abrahæ facite.*

LECTIO 3.

Gloriatio gentium adversus Judæos reprimitur, ac divinorum judiciorum consideratio inducitur.

17. *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es.*

18. *Noli gloriari adversus ramos; quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.*

19. *Dices ergo : fracti sunt rami, ut ego inserar.*

20. *Bene, propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas : noli altum sapere, sed time.*

21. *Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.*

22. *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, severitatem, in te autem, bonitatem Dei si permanseris in bonitate. Alioquin et tu excideris.*

23. *Sed et illi si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est enim Deus iterum inserere illos.*

24. *Nam et si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam, quanto magis hi, qui secundum naturam inserentur suæ olivæ.*

Postquam Apostolus ostendit casum Judæorum fuisse utilem et reparabilem, hic excludit gloriationem Gentilium contra Judæos. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit Gentilib. conversis, non esse gloriandum contra Judæos. Secundo respondet objectioni Gentilium, ibi : *Dicis ergo fracti sunt, etc.* Circa primum duo facit. Primo

prohibet Gentiles contra Judæos gloriari. Secundo rationem prohibitionis assignat, ibi : *Quod si gloriaris, etc.* Videbatur autem ex duabus partibus imminere Gentilibus gloriandi occasio contra Judæos. Primo quidem ex defectu Judæorum, dicens: Dictum est, quod si radix est sancta, et rami. *Sed si aliqui ex ramis*, id est Judæis, non omnes tamen, *Sunt fracti,* id est, divisi a fide patrum qui comparantur radici, noli sc. gloriari. (*Job.* 15.) *Ramos ejus arefacit flamma.* (*Sap.* 4.) *Confringentur rami inconsumpti.* Secundo videtur eis imminere materia gloriandi ex parte promotionis eorum. Promotio autem alicujus tanto magis consuevit eum extollere in vanam gloriam, quanto ex viliori statu elevatur, secundum illud (*Prov.* 30.) *Propter tria movetur terra, et quartum non poterit sustinere. Per servum cum regnaverit, etc.* Et ideo præmittit abjectum statum, de quo assumpti erant, dicens: *Tu autem gentilis,* cum in statu gentilitatis oleaster esses, id est, arbor infructuosa. (*Jer.* 17.) *Erunt quasi myricæ in deserto.* (*Matth.* 3.) *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, etc.*

Deinde ponit eorum promotionem. Et quidem quantum ad hoc quod sunt assumpti in dignitatem illius gentis, unde dicit: *Insertus es in illis,* id est, loco illorum. (*Job.* 4.) *Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis.* Secundo per hoc quod sunt consociati patriarchis, quos supra radici comparaverat, unde dicit : *Et socius radicis factus es*, id est, consociatus es patriarchis et prophetis. (*Matth.* 8.) *Multi venient ab Oriente, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cœlorum.* Tertio per comparationem ad gloriam Apostolorum, cum dicit : *Et socius pinguedinis olivæ factus es.* Oliva quidem ‹
ipsa gens Judæorum propter
fructus spirituales, quos attulit
11.) *Olivam uberem, pulchram,*
tiferam, speciosam vocavit De
men tuum. (*Ps.* 52.) *Ego auten*
oliva fructifera in domo Dei.
autem hujus olivæ radix sunt p
chæ et prophetæ, ita etiam pir
hujus olivæ, est abundantia
Spiritus Sancti, quam præ on
Apostoli habuerunt, ut Gloss.
Unde (*Jud.* 9.) Oliva dixisse i
tur, *Numquid possum deserere p*
dinem meam? (*Ps.* 62.) *Sicut*
et pinguedine repleatur anima
Sic ergo promoti sunt Gentiles
cietatem illius populi, sc. Patri
rum, et Apostolorum, et Prophet
(*Ephes.* 2.) *Estis cives sanctor*
domestici Dei superædificati supe
damentum Apostolorum, et Pro
rum, et licet has occasiones glc
habere videaris Gentilis, noli
gloriari adversus ramos, id es
versus Judæos. (1 *Cor.* 5.) *N*
bona gloriatio vestra.

Deinde cum dicit : *Quod si glo*
etc. assignat rationem suæ admo
nis, dicens, quod si non obstan
admonitione gloriaris insultand
dæis stantibus vel excisis, hoc ‹
deres ad repressionem gloriæ
quod tu, *Radicem non portas, se*
dix te, id est, Judæa non acc
Gentilitate salutem, sed potius e
verso. (*Joan.* 4.) *Salus ex Judæ*
Unde et Abrahæ promissum est
22.) Quod in ipso benedicentur ‹
cognationes terræ.

Deinde cum dicit : *Dicis ergo*
excludit objectionem Gentilium. I
mo proponit objectionem. Secun
cludit eam ex consideratione divi
dicii, ibi : *Bene, etc.* Tertio i
eos in diligentem consideratione

vinorum judiciorum, ibi : *Vide ergo bonitatem, etc.* Dicit ergo primo, Ergo tu Gentilis qui gloriaris contra Judæos forte dicis, *Fracti sunt rami ut ego inserar*, id est, ad hoc Deus permisit Judæos a fide excidere, ut ego ad fidem intrarem. Nullus autem sustinet detrimentum unius rei, nisi propter rem pretiosiorem et magis dilectam, sicut medicus permittit infirmitatem esse in pede, ut sanet oculum. Sic igitur ex hoc ipso videtur Gentilitas esse pretiosior et magis Deo accepta, quam Judæa. Unde (*Mal.* 1.) dicitur: *Non est mihi voluntas in vobis* dicit Dominus Deus, *et munus non accipiam de manu vestra.* Ab ortu autem solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus. Et (*Is.* 49.) *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob. Dedi te in lucem Gentium.*

Deinde cum dicit : *Bene, etc.* excludit objectionem. Et primo assignat causam defectus Judæorum, et promotionis Gentilium, dicens : *Bene,* in hoc dicis quod Deus permisit frangi ramos ut tu inseraris, sed considera causam fractionis ramorum; propter incredulitatem inquam fracti sunt, quia, sc. in Christum credere noluerunt. (*Ezech.* 2.) *Increduli et subversores sunt tecum.* (*Joan.* 8.) *Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Tu autem,* sc. Gentilis, *Stas in fide,* id est, credendo in Christum, in quo gratiam consecutus es. (2 *Cor.* 1.) *Nam fide statis.* (1 *Cor.* 15.) *Notum facio vobis evangelium, in quo statis, per quod et salvamini.*

Secundo inducit admonitionem, dicens: *Noli altum sapere,* id est, noli de te ultra teipsum præsumere. (*Infra* 12.) *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes.* (*Ps.* 129.) *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Sed time,* ne sc. etiam tu frangaris per incredulitatem, quod pertinet ad timorem castum. (*Prov.* 28.) *Beatus homo qui semper est pavidus, qui vero mentis est duræ, corruet in malum.* (*Eccl.* 1.) *Timor Domini expellit peccatum.* Secundo assignat rationem suæ admonitionis, dicens: *Si enim naturalibus ramis,* id est, Judæis, qui ex naturali origine ex patriarchis descenderunt, *Non pepercit Deus,* quin eos frangi permitteret : time, *Ne forte nec tibi parcat,* quin, sc. te permittat per incredulitatem excidere. (*Prov.* 6.) *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ.* (*Jer.* 13.) *Non parcam, neque miserebor, ut non dispergam eos.* In hoc ergo consistit solutio Apostoli quod cum aliquis videt se gratiam adeptum, alio cadente, non debet extolli contra cadentem, sed magis timere sibi ipsi, quia ipsa superbia est causa præcipitii, et timor est causa custodiæ et cautelæ.

Deinde cum dicit : *Vide ergo bonitatem et severitatem, etc.* inducit eos in diligentem considerationem divinorum judiciorum. Et primo inducit eos ad considerandum. Secundo instruit eos quasi per se considerare non valentes, ibi : *Nolo enim vos ignorare fratres, etc.* Tertio quasi nec ipse perfecte sufficeret ad istorum investigationem, exclamat admirando divinam sapientiam, ibi : *O altitudo divitiarum, etc.* Circa primum tria facit. Primo ostendit quid considerari oporteat, dicens : *Vide ergo,* id est, diligenter considera *bonitatem Dei*, miserentis. (*Ps.* 92.) *Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde.* Supra 2. An divitias bonitatis ejus contemnis, et severitatem ipsius punientis? (*Ps.* 93.) *Deus ultionum Dominus.* (*Nahum* 1.) *Deus æmulator, et ulciscens Dominus.* Prima enim consideratio tribuit spem. Secunda

timorem, ut vitetur desperatio et præsumptio.

Secundo ostendit in quibus utrumque dictorum sit considerandum quantum ad prædicta, dicens: *In eos quidem*, sc. Judæos qui ceciderunt, severitatem. (*Thren.* 2.) *Præcipitavit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Jacob destruxit. In te autem*, sc. Gentilem qui insertus es, *bonitatem*. (*Ps.* 118.) *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine.* Tertio ostendit quo tenore possint in prædictis hæc considerari, quia non immobiliter sicut quod potest mutari in futurum. Et primo ostendit quantum ad Gentiles, dicens, *In te*, dico, vide, *bonitatem Dei*, operantem, eo tamen tenore, si permanseris in bonitate. (*Joan.* 15.) *Manete in dilectione mea. Alioquin,* si tu non dederis operam ad permanendum per timorem et humilitatem, *et tu excideris*. (*Matth.* 3.) *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur.* Secundo ostendit idem quantum ad Judæos, et primo proponit quod intendit, dicens, *sed et illi*, sc. Judæi, si non permanserint in incredulitate, *inserentur,* id est, in suum statum restituentur. (*Jer.* 3.) *Fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me,* dicit Dominus. Secundo probat quod dixerat, et primo ex divina potentia, dicens: *Potens est enim Dominus Deus iterum inserere illos*: et ideo non est de eorum salute desperandum. (*Is.* 59.) *Ecce non est abbreviata manus Domini, ut salvare non possit.*

Secundo probat idem per locum a minori, dicens: *Nam si tu Gentilis excisus es ex naturali oleastro*, id es gentilitate quæ naturaliter erat in tuosa, non quidem, prout Don fecit naturam, sed secundum corrupta est per peccatum. (*Sap. Iniqua est natio eorum, et nati malitia ipsorum.* (*Ephes.* 2.) *Er natura filii iræ. Et insertus in b olivam,* id est, in fide Judæorum c *naturam*, id est, contra communem sum naturæ. Non enim consuevi mus arboris malæ inseri in bonar borem, sed potius e converso. I tem quod Deus facit, non est c naturam, sed simpliciter est nat Dicimus enim esse naturale, qu ab agente, cui naturaliter subdit tiens, quamvis etiam non sit s dum propriam naturam patientis, enim fluxus et refluxus maris e turalis, propter hoc quod causat motu lunæ, cui naturaliter sul aqua, quamvis non sit naturali cundum formam aquæ: ita etiam omnis creatura sit naturaliter De jecta: quicquid Deus facit in cre est simpliciter naturale, licet for sit naturale secundum propri particularem naturam rei in qu puta cum cæcus illuminatur et tuus resuscitatur; si inquam ho tum est contra naturam, *quanto hi qui sunt secundum naturam,* i qui naturali origine pertinent ad tem Judæorum, *Inserentur suæ* id est, reducentur ad dignitatem tis suæ. (*Malach. ult.*) *Convertet patrum ad filios, et corda filiori patres eorum.*

monitionem, et primo quantum ad secundam partem. Secundo quantum ad primam, ibi: *Propter quod suscipite invicem, etc.* Circa primum duo facit. Primo exponit quod dixerat. Secundo rationem inducit, ibi: *Etenim Christus non sibi, etc.* Dicit ergo primo: ita dictum est quod nos non debemus nobis placere, et hoc quidem est, quia unusquisque nostrum qui sumus firmiores debet placere proximo suo infirmo, id est, condescendere ei in his quæ ei placent, non tamen in his quæ mala sunt, sicut (*Is.* 2.) quidam requirunt: Loquimini nobis placentia, etc. Et ideo subdit: *In bonum.* Similiter etiam non debemus intendere ut hominibus placeamus propter humanum favorem vel gloriam, cum in (*Ps.* 52.) dicatur: *Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent.* Sed ad honorem Dei, et utilitatem proximorum. Unde subdit, *ad ædificationem,* id est, propter hoc quod aliorum voluntati condescendentes ipsi ædificentur in fide et dilectione Christi. (*Supra* 14.) *Quæ ædificationis sunt, invicem custodiamus.*

Deinde cum dicit: *Etenim Christus,* assignat rationem ejus quod dixerat exemplo Christi. Et primo proponit exemplum Christi. Secundo ostendit ejus exemplum esse a nobis imitandum, ibi: *Quæcumque scripta sunt.* Tertio subjungit rationem ut id implere possimus, ibi: *Deus autem pacis, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit exemplum, dicens: Dictum est quod non debemus nobis placere, sc. secundum nostram privatam voluntatem. *Etenim Christus* qui est caput nostrum, *non sibi placuit* dum elegit pati pro nostra salute, et ea quæ suæ propriæ voluntati erant contraria, sc. naturali voluntati humanæ, ut impleret divinam quæ sibi et patri erat communis, secundum illud (*Matth.* 26.) *Non mea voluntas, sed tua fiat.*

Secundo ad hoc auctoritatem inducit, dicens: *Sed sicut scriptum est in Ps.* ex persona Christi, dicentis ad patrem, o pater, *improperia* Judæorum *improperantium tibi*, id est, te blasphemantium per sua mala opera, et per hoc quod veritati tuæ doctrinæ contradicunt, *ceciderunt super me*, quia videlicet opprimere me voluerunt, quia voluntatem tuam eis proponebam, et eorum mala opera redarguebam. (*Joan.* 15.) *Sed oderunt me et patrem meum.* Potest et hoc referri ad peccata, totius humani generis, quia omnia peccata quodammodo sunt improperia Dei, inquantum per ea lex Dei contemnitur. (*Is.* 1.) *Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel.* Sic ergo improperia improperantium Deo, ceciderunt super Christum, inquantum ipse pro peccatis omnium mortuus est. (*Is.* 53.) *Deus posuit in eo iniquitates omnium nostrum.* (1 *Petr.* 2.) *Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.*

Deinde cum dicit: *Quæcumque enim scripta sunt, etc.* ostendit quod hoc exemplum Christi sit nobis imitandum, dicens: *Quæcumque enim scripta sunt* in sacra scriptura, vel de Christo, vel de membris ejus, *Scripta sunt ad nostram doctrinam.* Nulla enim necessitas fuit hæc scribere, nisi propter nos, ut ex his extruamur. (2 *Tim.* 3.) *Omnis scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum et erudiendum, etc.* Quid autem in scripturis ad nostram doctrinam contineatur, ostendit subdens: *ut per patientiam et consolationem scripturarum,* id est, quas scripturæ continent. Continetur enim in sacra scriptura patientia sanctorum in malis sustinendis. (*Jac. ult.*) *Patientiam Job audistis.* Continetur etiam in

quod hoc adverbium, donec, potest designare causam excæcationis Judæorum. Propter hoc enim permisit Deus eos excæcari, ut plenitudo Gentium intraret, sicut patet ex supradictis. Potest etiam designare terminum, quia videlicet usque tunc cæcitas Judæorum durabit quousque plenitudo Gentium ad fidem intrabit. Et huic concordat quod infra subdit de futuro remedio Judæorum, cum dicit, *et tunc*, sc. cum plenitudo Gentium intraverit, *Omnis Israel salvus fiet*, non particulariter sicut modo, sed universaliter omnes. (*Oseæ* 1.) *Salvabo eos in Domino Deo suo.* (*Mich. ult.*) *Revertetur et miserebitur nostri.*

Deinde cum dicit: *Sicut scriptum est, etc.* probat quod dixerat de futura salute Judæorum. Et primo probat hoc per auctoritatem. Secundo per rationem, ibi: *Secundum evangelium meum, etc.* Dicit ergo primo, dico quod omnis Israel salvus fiet, sicut scriptum est (*Is.* 56.) ubi nostra littera sic habet: *Veniet ex Sion redemptor, et eis qui redeunt ad Jacob, hoc fœdus meum cum eis* dicit Dominus. Sed Apostolus hoc inducit, secundum litteram 70, et tangit tria verba hic posita. Primo Salvatoris adventum, cum dicit, *veniet Deus*, sc. humanatus ad salvandum nos, *ex Sion*, id est, ex populo Judæorum, qui significatur per Sion, quæ erat arx Jerusalem, quæ est metropolis Judææ. Unde dicitur (*Zach.* 9.) *Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem, ecce rex tuus venit tibi, etc.* (*Joan.* 4.) *Salus ex Judæis est.* Vel dicit, *ex Sion*, eum venire, non quia sit ibi natus, sed quia inde doctrina ejus exivit in universum mundum, per hoc quod Apostoli in cænaculo Sion Spiritum Sanctum receperunt. (*Is.* 2.) *De Sion exibit lex.*

Secundo ponit salutem per Christum Judæis oblatam, dicens: *Qui* (*et avertat impietatem a Jacob.* Et ereptio referri ad liberationem a (*Ps.* 14.) *Eripiet animam me morte.* Quod vero dicit, *Avertet* tatem *a Jacob*, potest referri ad l tionem a culpa. (*Ps.* 52.) *Avert minus captivitatem plebi suo* utrumque refertur ad liberatio culpa, sed dicit, qui eripiat, p paucos, qui nunc difficulter qua quadam violentia convertuntur. 3.) *Quomodo si eruat pastor leonis duo crura, aut extremum culæ, sic eruentur filii Israel* autem, *avertet impietatem a Ja* ostendendum facilitatem conve Judæorum in fine mundi. (*Mic Quis Deus similis tui qui aufers tatem, et transfers peccatum rel rum hæreditatis tuæ?*

Tertio ostendit modum saluti dicit: Et hoc testamentum, sc. erit illis a me cum abstulero p eorum. Vetus enim testamentu cata non auferebat, quia ut (*Hebr.* 10.) *Impossibile est sa taurorum et hircorum auferri p* Et ideo propter imperfectionem testamenti promittitur eis novu tamentum. (*Jer.* 31.) *Feriam Israel, et domui Juda fœdus n* Quod quidem habebit efficaciam missionem peccati per sanguinen sti. (*Matth.* 26.) *Hic sanguis me testamenti, qui pro multis effund remissionem peccatorum.* (*Mich Deponet iniquitates nostras, et ciet in profundum maris omnia p nostra.*

Deinde cum dicit: *Secundum gelium meum, etc.* probat prop per rationem. Et primo inducit tionem. Secundo removet objecti ibi: *Sine pœnitentia enim.* Dici primo quod eorum peccata aufer

et quod postquam peccata habent, manifestum est quod sunt inimici Christi. *Secundum evangelium* quidem, *inimici*, id est, quantum ad doctrinam evangelii pertinet, quam impugnant, propter vos, id est, ad utilitatem vestri cedit, ut supra dictum est. Unde dicitur (*Luc.* 19.) *Verumtamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite ante me.* (*Joan.* 15.) *Nunc autem et viderunt, et oderunt me, et patrem meum.* Vel secundum evangelium dicit, quod eorum inimicitia ad utilitatem evangelii pertinet, cujus prædicatio occasione talis inimicitiæ ubique diffunditur. (*Col.* 1.) *In verbo veritatis evangelii, quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, fructificat et crescit.* Sed sunt charissimi Deo propter patres, et hoc secundum electionem, quia sc. ob gratiam patrum, eorum semen elegit. (*Deut.* 4.) *Dilexit patres tuos, et elegit semen eorum post eos.* Quod non est sic intelligendum quasi merita præstita patribus fuerint causa æternæ electionis filiorum, sed quia Deus ab æterno elegit gratis, et patres, et filios, hoc tamen ordine, ut filii propter patres consequerentur salutem, non quasi merita patrum sufficerent ad filiorum salutem, sed per quandam abundantiam divinæ gratiæ et misericordiæ hoc dicit, quæ intantum patribus est exhibita, ut propter promissiones eis factas, etiam filii salvarentur. Vel intelligendum est secundum electionem, id est, quantum ad electos ex illo populo, sicut supra dictum est, electio consecuta est. Si autem sunt Domino charissimi, rationabile est quod a Deo salventur, secundum illud (*Is.* 64.) *Oculus non vidit Deus absque te quæ præparasti, etc.*

Deinde cum dicit: *Sine pœnitentia enim sunt, etc.* excludit obviationem. Posset enim aliquis obviando dicere, quod Judæi, et si olim fuerint charissimi propter patres, tamen inimicitia quam contra evangelium exercent, prohibet ne in futurum salventur, sed hoc Apostolus falsum esse asserit, dicens : *Sine pœnitentia enim sunt*, sc. *dona et vocatio Dei*, quasi dicat, quod Deus aliquid aliquibus donet, vel aliquos vocet, hoc est, *sine pœnitentia*, quia de hoc Deum non pœnitet, secundum illud (1 *Reg.* 15.) *Triumphator in Israel non parcet, nec pœnitudine flectetur.* (*Ps.* 109.) *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum.* Sed videtur falsum. Dicit enim Dominus (*Gen.* 6.) *Pœnitet me fecisse hominem.* Et (*Jer.* 18.) *Loquar de gente et de regno, ut ædificem et plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, pœnitentiam agam super bonum quod locutus sum ut facerem ei.* Sed dicendum est, quod sicut Dominus irasci dicitur, non propter hoc quod in eo sit commotio iræ, sed quia ad modum irati se habet quantum ad punitionis effectum, ita quandoque pœnitere dicitur, non quasi in eo sit pœnitentiæ commutatio, sed quia ad modum pœnitentis se habet dum mutat quod fecerat, sed adhuc videtur hoc quod dona et vocatio non sint sine pœnitentia, quia dona divinitus concessa, frequenter amittuntur, secundum illud (*Matth.* 25.) *Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta.* Vocatio enim Dei etiam quandoque mutari videtur, cum scriptum sit (*Matth.* 22.) *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Sed dicendum est, quod donum hic accipitur pro promissione, quæ fit secundum Dei præscientiam vel prædestinationem. Vocatio autem hic accipitur pro electione, quia propter certitudinem utriusque quod Deus promittit jam quodammodo dat : et quos elegit, jam quodammodo vo-

cat. Et tamen ipsum temporale Dei donum et temporalis vocatio, non irritatur per mutationem Dei quasi pœnitentis, sed per mutationem hominis, qui gratiam Dei abjicit, secundum illud (*Hebr.* 12.) *Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei.* Potest etiam quod hic dicitur, aliter intelligi, ut dicamus quod dona Dei quæ dantur in baptismo, et vocatio qua baptizatus vocatur ad gratiam, sunt sine pœnitentia hominis baptizati, quod quidem hic inducitur, ne aliquis desperet de futura Judæorum salute, propter hoc quod non videntur de peccato suo pœnitere. Sed contra hoc quod dicitur, est quod Petrus dicit (*Act.* 2.) *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum.*

Sed dicendum est quod duplex est pœnitentia, interior et exterior. Interior quidem consistit in contritione cordis, qua quis dolet de peccatis præteritis, et talis pœnitentia requiritur a baptizato, quia ut Augustinus dicit in libro de Pœnitentia: Nemo suæ voluntatis arbiter constitutus, potest novam vitam inchoare, nisi pœniteat eum veteris vitæ, alioquin fictus ad baptismum accedit. Exterior vero pœnitentia consistit in exteriori satisfactione quæ a baptizato non requiritur, quia per gratiam baptismalem liberatur homo, non solum a culpa, sed etiam a tota pœna per virtutem passionis Christi, qui pro peccatis omnium fatisfecit, sicut supra 7. dictum est. Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Unde dicitur (*Tit.* 3.) *Per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti, quem effudit in nos abunde.* Sed cum claves Ecclesiæ, et omnia alia sacramenta in virtute passionis Christi operentur, videtur quod pari ratione omnia alia sacramenta liberent hominem a culpa et a tota pœna.

Sed dicendum est, quod passio sti operatur in baptismo per m cujusdam generationis, quæ re ut homo totaliter priori vitæ mori ad hoc ut novam vitam accipia ideo tollitur in baptismo totus r pœnæ, qui pertinet ad vetustatem ris vitæ. Sed in aliis sacramentis ratur virtus passionis Christi pe dum sanationis ut in pœnitentia natio autem non requirit, ut s omnes infirmitatis reliquiæ aufera Et eadem ratio est in aliis sacram Sed cum confessio peccatorum p neat ad exteriorem pœnitentiam, potest, utrum a baptizato con peccatorum requiratur, et videtur sic. Dicitur enim (*Matth.* 3.) baptizabantur homines a Joanne fitentes peccata sua. Sed dicendu quod baptismus Joannis erat bapt pœnitentiæ, quia sc. accipiendo baptismum quodammodo se profi tur pœnitentiam accepturos de p suo: et ideo conveniens erat ut terentur, ut secundum modum p ti, eis pœnitentia statueretur baptismus Christi, est baptism missionis omnium peccatorum quod non restat baptizato aliqua factio pro peccatis præteritis, p quod nulla est confessionis vocal cessitas. Ad hoc enim necessar confessio in sacramento pœnite ut sacerdos per potestatem cl convenienter pœnitentem solv liget.

Deinde cum dicit: *Sicut enin quando, etc.* assignat rationem salutis Judæorum post eorum dulitatem. Et primo ponit simil nem inter utriusque populi sa Secundo hujus similitudinis c ostendit, ibi: *Conclusit enim etc.* Dicit ergo primo. Ita dico omnis Israel salvus fiet, quamvi

sint inimici. Sicut enim et vos Gentiles aliquando non credidistis Deo. (*Ephes.* 2.) *Eratis illo tempore sine Deo in hoc mundo; nunc autem misericordiam consecuti estis.* (*Infra* 15.) *Gentes autem super misericordia honorare Deum.* (*Oseæ* 2.) *Miserebor ejus quæ fuit absque misericordia.* Et hoc propter eorum incredulitatem, quæ sc. fuit occasio vestræ salutis, ut supra dictum est. Ita et isti, sc. Judæi, nunc, sc. tempore gratiæ, *non crediderunt*, sc. Christo. (*Joan.* 8.) *Quare non creditis mihi?* Et hoc est quod subdit, *in vestram misericordiam*, id est, in gratiam Christi, per quam misericordiam consecuti estis. (*Tit.* 3.) *Secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* Vel, *non crediderunt*, ut per hoc pervenirent in vestram misericordiam. Vel non crediderunt, quod in vestram misericordiam occasionaliter cessit, ut et ipsi quandoque misericordiam consequerentur. (*Is.* 14.) *Miserebitur Dominus Jacob.*

Deinde cum dicit: *Conclusit enim, etc.* assignat rationem hujus similitudinis: quia sc. Deus voluit, ut sua misericordia in omnibus locum haberet. Et hoc est quod subdit, *conclusit enim Deus*, id est, concludi permisit, *omnia*, id est, omne hominum genus, tam Judæos, quam Gentiles, *in incredulitate*, sicut in quadam catena erroris. (*Sap.* 17.) *Una catena tenebrarum omnes erant colligati. Ut omnium misereatur*, id est, ut in omni genere hominum sua misericordia locum habeat. (*Sap.* 11.) *Misereris omnium, Domine*, quod quidem non est extendendum ad dæmones secundum errorem Origenis, nec etiam quantum ad omnes homines sigillatim, sed ad omnia genera hominum. Fit enim hic distributio pro generibus singulorum, et non pro singulis generum. Ideo autem Deus vult omnes per suam misericordiam salvari, ut ex hoc humilientur, et suam salutem non sibi, sed Deo adscribant. (*Oseæ* 13.) *Perditio tua in te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.* (*Supra* 3.) *Ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo.*

LECTIO 5.

Admiratur exclamans judiciorum Dei ac sapientiæ vastam abyssum, prædestinationisque materiam absolvit.

33. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!*

34. *Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?*

35. *Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?*

36. *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi honor et gloria in secula seculorum. Amen.*

Supra Apostolus conatus fuit assignare rationem divinorum judiciorum, quibus tam Gentes, quam Judæi post incredulitatem misericordiam consequuntur, nunc quasi ad hæc investiganda se insufficientem recognoscens, exclamando divinam excellentiam admiratur. Et primo admiratur divinam excellentiam. Secundo probat quod dixerat, ibi : *Quis enim cognovit, etc.* Circa primum duo facit. Primo admiratur excellentiam divinæ sapientiæ secundum se consideratæ. Secundo per comparationem ad nos, ibi : *Quam*

incomprehensibilia, *etc*. Excellentiam divinæ cognitionis admiratur. Primo quantum ad altitudinem, dicens, *O altitudo*. (*Eccl.* 7.) *Alta profunditas, quis inveniet eam?* (*Jer.* 17.) *Solium gloriæ altitudinis a principio*. Hæc autem altitudo attenditur quantum ad tria.

Uno quidem modo quantum ad rem cognitam, inquantum sc. Deus seipsum perfecte cognoscit. (*Eccl.* 24.) *Ego in altissimis habito*. Alio modo quantum ad modum cognoscendi, inquantum sc. per seipsum omnia cognoscit. (*Ps.* 101.) *Prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cœlo in terram aspexit*. Tertio quantum ad certitudinem cognitionis. (*Eccl.* 23.) *Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem*. Secundo admiratur excellentiam divinæ cognitionis quantum ad ejus plenitudinem, cum dicit: *Divitiarum*. (*Is.* 33.) *Divitiæ salutis sapientia et scientia*. Quæ quidem plenitudo attenditur in tribus.

Uno modo in multitudine cognitorum, quia sc. omnia novit. (*Joan. ult.*) *Domine, tu omnia scis*. (*Col.* 2.) *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ Dei absconditi*. Alio modo quantum ad facilitatem cognoscendi, quia statim omnia intuetur sine inquisitione et difficultate. (*Hebr.* 4.) *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus*. Tertio quantum ad copiam cognitionis, quia eam omnibus communicat affluenter. (*Jacob.* 1.) *Si quis vestrum indiget sapientia postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter*. Tertio admiratur divinam excellentiam quantum ad perfectionem, cum dicit, *Sapientiæ et scientiæ Dei*. Habet enim sapientiam de divinis. (*Job.* 12.) *Apud ipsum est fortitudo et sapientia*. Et scientiam de rebus creatis. (*Bar.* 4.) *Qui scit universa, novit eam*.

Deinde cum dicit : *Quam incomprehensibilia, etc.* ostendit excellentiam divinæ sapientiæ per comparationem ad nostrum intellectum. Et primo quantum ad sapientiam, ad quam pertinet judicare et ordinare. Unde dicit, *Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus*, quia sc. homo non potest comprehendere rationem divinorum judiciorum, quia in sapientia Dei latent. (*Ps.* 35.) *Judicia tua abyssus multa*. (*Job.* 21.) *Forsitan vestigia Dei comprehendes, et omnipotentem usque ad perfectum reperies*. Secundo quantum ad scientiam, per quam in rebus operatur. Unde subdit, *Et investigabiles*, id est, non perfecte ab homine vestigabiles, *Viæ ejus*, id est, processus ejus, quibus in creaturis operatur. Et si ipsæ creaturæ sint homini notæ, tamen modi quibus Deus in creaturis operatur, ab homine comprehendi non possunt. (*Ps.* 76.) *In mari via tua et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscentur*. (*Job.* 38.) *Per quam viam spargitur lux, etc.*

Deinde cum dicit : *Quis enim, etc.* probat quod dixerat, ad quod inducit duas auctoritates, quarum una habetur (*Is.* 40.) ubi secundum litteram nostram sic legitur: *Quis adjuvit spiritum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* Loco cujus hic dicitur : *Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* Alia auctoritas habetur (*Job.* 41.) *Quis ante dedit mihi ut reddam ei*, ex loco cujus hic dicitur : *Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* In his autem verbis et sequentibus Apostolus tria facit.

Primo ostendit excellentiam divinæ sapientiæ per comparationem ad intellectum nostrum, dicens: Dictum est quod incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. *Quis enim cognovit sensum Domini*, per

Quarto ponit finem hujus gratiæ, cum dicit : *Ut fiat oblatio Gentium,* id est Gentes per meum ministerium conversæ. In quo quasi quoddam sacrificium et oblationem Deo obtuli, secundum illud (*Phil.* 2.) *Et si immolor super sacrificium et obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis.* Fiat accepta, sc. Deo per rectitudinem intentionis. (*Ps.* 50.) *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes, et holocausta.* Et sanctificata in Spiritu Sancto, id est, per charitatem et alia Spiritus Sancti dona. (1 *Cor.* 6.) *Sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in spiritu Dei nostri.*

Deinde cum dicit : *Habeo igitur gloriam, etc.* ostendit quomodo auctoritate Apostolica fuerat usus. Et primo ponit fructum quem fecit. Secundo ostendit hujus fructus magnitudinem, ibi, *Ita ut, etc.* Tertio ostendit difficultatem, ibi, *Sic autem prædicavi, etc.* Circa primum tria facit. Primo dat gloriam Deo de fructu quem fecit dicens: Igitur quia talem gratiam accepi, et diligenter executus sum id ad quod mihi hæc gratia data est, *Habeo gloriam,* id est, meritum dignum gloriæ, sicut fidelis minister. (1 *Cor.* 9.) *Melius est mihi mori quam ut gloriam meam quis evacuet.* Sed hanc gloriam non mihi principaliter attribuo, sed eam habeo, *In Christo Jesu,* id est, per Jesum Christum, cujus virtute fructificare potui. (*Joan.* 15.) *Sine me nihil potestis facere.* Et quia ipsi omnia tradita sunt a patre, ut dicitur (*Matth.* 11.) *Et pater in eo manens, ipse facit opera.* (*Joan.* 14.) *Ideo ulterius hanc gloriam refert ad patrem,* dicens : *Ad Deum,* sc. patrem. (*Ps.* 113.) *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Assignat autem rationem ejus quod dixerat subdens, *Non enim audeo loqui aliquid eorum quæ per me non effecit Christus,* quasi dicat: Nihil referam de fructu per me facto, quod per me factum non sit. Alioquin gloriam non haberem apud Deum, et si apud homines. Quæ quidem refero non tanquam per me principaliter facta, sed sicut quæ per me Christus fecit. Et ideo hanc gloriam dixi me habere in Christo Jesu. (*Is.* 26.) *Omnia opera nostra operatus es in nobis.*

Secundo ponit ipsum fructum, dicens : *In obedientiam Gentium,* quasi dicat: Gloria mea hæc est, pro eo quod feci Gentes fidei obedire. (*Supra* 1.) *Ab obediendum fidei in omnibus Gentibus.* (*Ps.* 17.) *In auditu auris obedivit mihi.* Tertio ostendit quomodo Gentes ad hanc obedientiam adduxerit. Quia autem supra 10. dictum est, fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Ideo dicit, *In verbo,* id est, per verbum prædicationis fidei. Argumenta autem fidei prædicatæ, sunt bona conversatio prædicantis, et quantum ad hoc subdit : *Et factis*, quasi sc. per recta opera vos ad fidem allexi. (*Matth.* 5.) *Videant opera vestra, etc.* Et opera miraculorum, quibus Deus dat testimonium doctrinæ prædicatæ, secundum illud (*Marc. ult.*) *Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis.* Unde subdit : *In virtute signorum*, id est miraculorum minorum, puta sanationes ægritudinum. *Et prodigiorum,* id est, majorum miraculorum quæ ex sua magnitudine aliquid magni portendunt, id est, ostendunt. Sed hoc totum non sufficeret, nisi Spiritus Sanctus intus corda audientium ad fidem commoveret. Unde dicitur (*Act* 10.) quod loquente Petro verba fidei, cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum. Et ideo subdit, *in virtute Spiritus Sancti.* (*Hebr.* 2.) *Contestante Deo signis et prodigiis et va-*

modo forma, sicut dicimus, quod ignis calefacit per calorem. Alio modo aliquid superius agens, puta si dicamus quod homo generat per virtutem solis, vel potius Dei, sic igitur omnia dicuntur dupliciter esse per ipsum. Uno modo, sicut per primum agens, cujus virtute omnia alia agunt. (*Prov.* 8.) *Per me reges regnant.* Alio modo, inquantum ejus sapientia, quæ est ejus essentia, est forma per quam Deus omnia fecit, secundum illud (*Prov.* 3.) *Dominus sapientia fundavit terram.* Alio vero modo hæc præpositio Per, designat causam operationis, non quidem secundum quod exit ab operante, sed secundum quod terminatur ad opera, sicut dicimus quod faber facit cultellum per martellum, quod non est sic intelligendum, quod martellus sic cum fabro operetur, sicut in prioribus intelligebatur, sed quia cultellus fit ex operatione fabri per martellum. Et ideo dicitur quod hæc præpositio Per, quandoque designat auctoritatem in recto, sicut cum dicimus : Rex operatur per balivum, quod pertinet ad hoc quod nunc dicitur. Quandoque autem in causali, sicut cum dicitur, Balivus per regem operatur, quod pertinet ad præcedentem modum.

Hoc autem modo de quo nunc loquimur, dicuntur omnia esse facta a patre per filium, secundum illud (*Joan.* 1.) *Omnia per ipsum facta sunt* : non ita quod pater habeat a filio hoc quod facit res, sed potius, quia virtutem faciendi filius accipit a patre, non tamen instrumentalem, aut diminutam, aut aliam, sed principalem et æqualem, et eamdem. (*Joan.* 5.) *Quæcumque pater facit, hæc et filius similiter facit.* Unde licet omnia sint facta a patre per filium, non tamen filius est instrumentum, vel minister patris. Hæc autem præpositio In, designat etiam triplicem habitudinem causæ : uno quidem modo designat materiam : sicut dicimus animam esse in corpore, et formam in materiam, hoc autem modo non dicitur quod omnia sint in Deo, quia ipse non est causa materialis rerum.

Alio modo designat habitudinem causæ efficientis, in cujus potestate est effectus suos disponere, et secundum hoc dicuntur omnia esse in ipso, secundum quod omnia in ejus potestate et dispositione consistunt, secundum illud (*Ps.*) *In manu ejus sunt omnes fines terræ.* Et (*Act.* 17.) *In ipso vivimus, movemur et sumus.* Tertio modo designat habitudinem causæ finalis, secundum quod totum bonum rei et conservatio ipsius consistit in suo optimo, et secundum hoc dicuntur omnia esse in Deo, sicut in bonitate conservante. (*Col.* 1.) *Et omnia in ipso constant.* Quod autem dicit, *Omnia*, est absolute accipiendum pro omnibus, quæ habent verum esse, peccata autem non habent verum esse, sed inquantum sunt peccata, dicuntur per defectum alicujus entis, eo quod malum nihil est, nisi privatio boni. Et ideo cum dicitur, ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, non est intelligendum de peccatis, quia secundum Aug. peccatum nihil est, et nihil fiunt homines cum peccant. Quicquid tamen entitatis est in peccato, totum est a Deo.

Sic igitur secundum præmissa, omnia sunt ex ipso, sc. Deo, sicut ex prima operatrice potentia. Omnia autem sunt per ipsum inquantum omnia facit per suam sapientiam. Omnia sunt in ipso, sicut in bonitate conservante. Hæc autem tria, sc. potentia, sapientiam, et bonitas, communia sunt tribus personis. Unde hoc quod dicitur,

et per ipsum, et in ipso, po-
ibui cuilibet trium persona-
d tamen potentia quæ habet
principii, appropriatur patri,
principium totius divinitatis.
a filio, qui procedit ut verbum,
hil aliud est quam sapientia
Bonitas appropriatur Spiritui
qui procedit ut amor, cujus
a est bonitas. Et ideo appro-
dicere possumus ex ipso, sc.
, per ipsum, sc. per filium,
sc. in Spiritu Sancto omnia

e cum dicit : *Ipsi honor et*
ostendit Dei dignitatem, quæ
; in duob. quæ præmissa sunt.
eo quod ex ipso, et per ipsum,
o sunt omnia, debetur ei honor
entia, et subjectio a tota crea-
Mal. 1.) *Si ego pater*, *ubi est*
eus? Ex eo vero quod ab alio
epit nec consilium, nec donum,
ei gloria, sicut e contrario di-
mini: (1 *Cor.* 4.) *Si accepisti,*
oriaris, quasi non acceperis?
hoc est proprium Dei, dicitur
(*Is.* 42.) *Gloriam meam alteri non dabo*. Ultimo ponit ejus æternitatem cum dicit : *In secula seculorum*, quia ejus gloria non est transitoria sicut gloria hominis, de qua dicitur (*Is.* 40.) *Omnis gloria ejus quasi flos agri*; sed durat in secula seculorum, id est, per omnia secula succedentia seculis, prout seculum dicitur duratio uniuscujusque rei. Vel secula seculorum dicuntur secula, id est, durationes rerum incorruptibilium, quæ continent secula corruptibilium rerum, et præcipue ipsa Dei æternitas, quæ tamen pluraliter dici potest, licet in se sit una et simplex, propter multitudinem et diversitatem contentorum, ut sit sensus, in secula contentiva seculorum. (*Ps.* 144.) *Regnum tuum, regnum omnium seculorum*. Addit autem ad confirmationem, *Amen*. Quasi dicat, vere ita est. Et sic accipitur in evangeliis, ubi dicitur, Amen dico vobis. Quandoque tamen accipitur pro Fiat. Unde in Psalterio Hieronymi dicitur: Dicet omnis populus, Amen, Amen. Ubi nos habemus, fiat, fiat.

CAPUT XII.

t Romanos exhibere se sanctos, et sobrie sapere, prout Deus scientiam et fidem divisit.

ro itaque vos fratres per misediam Dei, ut exhibeatis corpora a hostiam viventem, sanctam, Deo ntem, rationabile obsequium um.
olite conformari huic seculo, reformamini in novitate sensus i, ut probetis quæ sit voluntas bona et beneplacens, et perfecta.
enim per gratiam quæ data est i omnibus qui sunt inter vos, non sapere quam oportet sapere, sed re ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.

Postquam Apostolus ostendit necessitatem virtutum et originem gratiæ, hic docet gratiæ usum, quod pertinet ad instructionem moralem. Et circa hcc duo facit. 1° ponit doctrinam moralem in generali. 2° specialiter descendit ad quædam particularia pertinentia ad eos quibus scribit circa medium 15. cap. ibi : *Certus sum autem, etc.* Circa primum duo facit. Primo docet usum gra-

tiæ, quantum ad hoc quod sit homo perfectus. Secundo quantum ad hoc quod perfectus imperfectum sustineat. 14. cap. ibi : *Infirmum autem, etc.* Circa primum tria facit. Primo inducit ad perfectionem vitæ quantum ad sanctitatem quam homo servat Deo. Secundo quantum ad justitiam quam quis exhibet proximo. 13 cap. ibi : *Omnis anima, etc.* Tertio quantum ad puritatem quam homo conservat in seipso, circa finem 13 cap. ibi: *Et hoc scientes, etc.* Circa primum duo facit. Primo monet ut homo se exhibeat Deo sanctum. Secundo docet qualiter aliquis uti debeat donis gratiæ Dei, quibus sanctificatur, ibi : *Dico enim per gratiam, etc.* Circa primum duo facit. Primo docet qualiter aliquis se debeat exhibere Deo quantum ad corpus. Secundo quantum ad animam, ibi : *Et nolite conformari, etc.* Circa primum duo facit. Primo inducit observantiam eorum quæ docentur : et hoc dupliciter. Uno quidem modo ex parte sui ipsius, cum dicit : *Obsecro itaque vos fratres.* Quasi dicat, dictum est incomprehensibilia esse judicia Dei, et investigabiles vias ejus. Itaque, *Obsecro vos fratres,* ut sc. observetis ea quæ dicentur. Utitur autem obsecratione propter tria. Primo quidem ad demonstrandum suam humilitatem. (*Prov.* 18.) *Cum obsecrationibus loquitur pauper*, qui sc. de sua abundantia non confidit, et ideo non ex eo quod suum est, sed ex eo quod Dei est, homines conatur inducere ad bonum. Nam obsecrare est ob sacra contestari. Secundo ut magis ex amore moveat rogando, quam ex timore auctoritative imperando. Unde dicitur ad Phile. Multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet, propter charitatem magis obsecro. (*Gal. ult.*) *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Tertio propter reverentiam Romanorum quib. scribebat. (*1 Tim.* 5.) *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.*

Alio modo inducit eos ex parte Dei cum dicit: *Per misericordiam Dei,* per quam sc. salvati estis. (*Tit.* 3.) *Secundum misericordiam suam salvos nos fecit.* Et ideo ex consideratione divinæ misericordiæ debemus facere quod monemur. (*Matt.* 18.) *Nonne oportuit et misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum?* Vel potest dici, *Per misericordiam Dei*, id est, auctoritate Apostolatus mihi misericorditer commissi. (1 *Cor.* 7.) *Misericordiam consecutus sum a Domino, ut sim fidelis.* 2° ponit admonitionem, cum dicit : *Ut exhibeatis corpora vestra, etc.* Circa quod sciendum est, quod sicut August. dicit lib. 10. de Civit. Dei. Visibile sacrificium quod exterius Deo offertur, signum est invisibilis sacrificii, quo quis se et sua in Dei obsequium exhibet. Habet autem homo triplex bonum. Primo quidem bonum animæ, quod exhibet Deo per devotionis et contritionis humilitatem, secundum illud (*Ps.* 50.) *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Secundo habet homo exteriora bona, quæ exhibet Deo per eleemosynarum largitionem. Unde dicitur (*Hebr.* 13.) *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci, talibus enim hostiis promeretur Deus.* Tertio habet homo bonum proprii corporis : et quantum ad hoc dicit, ibi : *ut exhibeatis,* sc. Deo, *corpora vestra,* sicut quamdam spiritualem hostiam. Dicebatur autem hostia Deo immolatum hostia, vel quod pro victoria hostium offerebatur, vel pro securitate ab hostibus; vel quod in ostium tabernaculi immolabatur. Exhibet autem homo Deo corpus suum ut hostiam tripliciter.

Jerusalem, secundum illud
!t.) *Quos probaveritis, hos*
erferre gratiam vestram in
, quod si dignum fuerit ut et
necum ibunt.
ɔ exponit quod dixerat de
sanctorum, dicens: *Proba-*
im, id est, approbaverunt,
et Achaia, id est, fideles
regionis per eum conversi,
m aliquam facere, id est,
ɔllectam, *In pauperes* Chris-
ad usum pauperum qui sunt
o sanctorum, secundum il-
. 12.) *Da justo, et non reci-*
torem. — *Qui sunt in Jerusa-*
aupertate viventes. (2 *Cor.*
inisterio quod fit in sanctos
nti est mihi scribere vobis.
promptum animum ves-
quo de vobis glorior apud
.
assignat rationes dictorum,
rima est beneplacitum. Un-
Placuit enim illis. (2 *Cor.* 9.)
que prout destinavit in corde
ex tristitia aut necessitate.
ausa est debitum. Unde sub-
ebitores sunt eorum. (*Supra*
ite omnibus debita. Rationem
iti assignat, dicens: *Nam si*
cti sunt participes bonorum
m, quæ erant specialiter
l est, Judæorum, sc. notitiæ
promissionum et gratiæ, se-
lud (*Supra* 9.) *Quorum adop-*
rum et gloria, etc. Et (*Su-*
Socius radicis et pinguedinis
us es. Sunt etiam facti parti-
ritualium eorum, per hoc
prædicatores eis miserunt.
in carnalibus ministrare il-
dum illud (*Eccles.* 14.) *In*
sortis da et accipe. Et Psal.
almum, id est, spiritualia, et
anum, id est, temporalia. Et
ex hoc sumitur argumentum quod debentur sumptus non solum illis qui prædicant, sed etiam qui prædicatores mittunt.

Deinde cum dicit: *Hoc igitur cum, etc.* præfigit terminum quo ad eos sit venturus, dicens: *Hoc igitur cum consummavero*, sc. ministerium sanctorum, *Et assignavero eis fructum hunc*, id est, eleemosynam Gentilium, quæ est quidam fructus conversionis eorum. (*Oseæ* 10.) *Vitis frondosa Israel fructus est ei adæquatus.* — *Proficiscar per vos in Hispaniam*, sed videtur hic Apostolus falsum dicere: nunquam enim in Hispania fuisse legitur. In Jerusalem enim captus fuit, et exinde Romam perlatus est in vinculis, ut habetur (*Act. ult.*) Ubi est occisus simul cum Petro. Dicunt ergo quidam quod sicut dicitur (*Act. ult.*) *Cum venisset Romam Paulus, permissum est ei manere sibimet cum custodiente se milite*: et postea dicitur, quod mansit biennio toto in suo conductu, et in illo spatio dicunt eum in Hispaniam ivisse. Sed quia hoc certum non est, potest melius dici, quod Apostolus falsum non dixit, quia proponebat se facturum quod dicebat: et sic verba ejus erant intelligenda quasi insinuantia ejus propositum, non autem futurum eventum qui ei erat incertus, unde non poterat hoc prædicere, nisi forte sub conditione quam Jacobus dicit apponendam. (*Jac.* 4.) *Pro eo ut dicatis, si Dominus voluerit, et, si vixerimus, faciemus hoc aut illud.* Et sic etiam Apostolus se excusat (2 *Cor.* 1.) de hoc, quod ad eos non iverat sicut promiserat; dicens: Cum ergo volui, nunquid levitate usus sum, aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me est, et non? Et sic ex hoc quod ex justa causa prætermisit facere quod promiserat, se immunem

Regnum Dei intra vos est. Non autem principaliter consistit in exterioribus actibus. (*Infra* 14.) *Non est regnum Dei esca et potus.* Unde interiores actus se habent per modum finis, qui secundum se quæritur: exteriores vero actus ad quos Deo corpora exhibentur, se habent sicut ea quæ sunt ad finem; in eo autem quod quæritur tamquam finis nulla mensura adhibetur, sed quanto majus fuerit, tanto melius se habet. In eo autem quod quæritur propter finem, adhibetur mensura secundum proportionem ad finem, sicut Medicus sanitatem facit tantum, quantum potest, medicinam autem non tantum dat quantum potest, sed quantum videt expedire ad sanitatem consequendam. Et similiter homo in fide, et spe, et in charitate nullam mensuram debet adhibere, sed quanto plus credit, sperat, et diligit, tanto melius est, propter quod dicitur (*Deut.* 6.) *Diliges Dominum Deum tuum, etc.* Sed in exterioribus actibus est adhibenda discretionis mensura per comparationem ad charitatem. Unde dicit Hieronimus: Nonne rationalis homo dignitatem amittit, qui jejunium vel vigilias præfert sensus integritati, ut propter Psalmorum atque officiorum decantationem, amentiæ vel tristitiæ, quis notam incurrat?

Deinde cum dicit: *Et nolite conformari, etc.* ostendit qualiter se debeat homo exhibere Deo quantum ad animam. Et primo prohibet seculi conformitatem, cum dicit, *et nolite conformari huic seculo,* id est, rebus quæ temporaliter transeunt. Nam sæculum præsens, est quædam mensura eorum quæ temporaliter labuntur. Rebus autem temporalibus homo conformatur per affectum eis amore inhærendo. (*Os.* 19.) *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.* (*Jac.* 1.) *Religio munda et immaculata apud Deum et patrem hæc est, immaculatum se custodire ab hoc seculo.* Conformatur etiam huic seculo qui vitam seculariter viventium imitatur. (*Ephes.* 4.) *Testificor in Domino, ut jam non amplius ambuletis, sicut et gentes ambulant.*

Secundo mandat interiorem mentis reformationem, cum dicit: *Sed reformamini in novitate sensus vestri.* Sensus autem hominis hic dicitur ratio, secundum quod per eam homo judicat de agendis, hunc autem sensum homo in sua creatione habuit integrum et vigentem. Unde dicitur (*Eccles.* 17.) *Sensus implevit corda illorum, et bona, et mala ostendit illis.* Sed per peccatum hic sensus est corruptus, et quasi inveteratus. (*Bar.* 3.) *Inveterasti in terra aliena.* Et per consequens pulchritudinem et decorem suum amisit. (*Thren.* 1.) *Egressus est a filia Sion omnis decor ejus.* Monet ergo Apostolus ut reformemur, id est, iterato formam et decorem mentis assumamus, quem nostra mens habuit, quod quidem fit per gratiam Spiritus Sancti, ad quam participando homo studium habere debet, ita sc. ut qui eam nondum perceperunt, eam percipiant: et qui illam perceperunt, in ea proficiant. (*Ephes.* 4.) *Renovamini spiritu mentis vestræ.* (*Ps.* 102.) *Renovabitur ut aquilæ juventus tua.* Vel aliter, renovamini, sc. in exterioribus actibus, in novitate sensus vestri, id est, secundum novitatem gratiæ, quam mente percepistis.

Tertio assignat rationem admonitionis prædictæ, cum dicit, *ut probetis quæ sit voluntas.* Circa quod considerandum est, quod sicut homo qui habet gustum infectum, non habet rectum judicium de saporibus, sed ea quæ sunt suavia interdum abominatur, ea vero quæ sunt abominabilia appe-

ii mei, id est, Ecclesia in qua nistro, *Fiat accepta Sanctis qui Jerusalem*, sc. ut ex hac pro- ur ad gratias agendum Deo, et adum pro ipsis Gentibus a qui- cipiunt. (*Eccl.* 31.) *Splendidum ibus benedicent labia multorum*. m pertinet ad ipsos quibus scri- Unde subdit, *Ut veniam ad vos dio*, et hoc, *Per voluntatem Dei*, quam nihil agere volebat. (*Su-*) *Obsecrans si quomodo pros- iter habeam in voluntate Dei ve- niendi ad vos.* — *Et refrigerer vobiscum*, id est, ut ex vestra præsentia refrige- rium tribulationum mearum accipiam.

Deinde cum dicit : *Deus autem pa- cis, etc.* ostendit quod pro eis orat, dicens, *Deus autem*, dator, *Pacis sit cum omnibus vobis*, per hoc sc. quod vos ad invicem pacem habeatis. (2 *Cor. ult.*) *Idipsum sapite, et Deus pa- cis et dilectionis erit vobiscum*. Subdit, *Amen*, id est fiat. *Psalmista*, Et dicet omnis populus, Fiat, fiat.

CAPUT XVI.

ræmissis salutationibus, docet, quomodo in osculo sancto debeant sese invicem privatim salutare.

mendo autem vobis Phœben so- m nostram, quæ est in ministerio esiæ, quæ est in Chencris.

am suscipiatis in Domino digne tis., et assistatis ei in quocum- negotio vestri indiguerit. Et- ipsa quoque astitit multis et mi- ri.

tate Priscam et Aquilam adju- meos in Christo Jesu.

pro anima mea suas cervices osuerunt, quibus non solum gra- ago, sed et cunctæ Ecclesiæ ium.

omesticam Ecclesiam eorum. Sa- e Ephenetum dilectum mihi, qui imitivus ecclesiæ Asiæ in Chris- su.

tate Mariam, quæ multum labo- in vobis.

ate Andronicum et Juliam, co- s et concaptivos meos qui sunt es in Apostolis, qui et ante me nt in Christo Jesu.

tate Ampliatum dilectissimum in Domino.

tate Urbanum adjutorem nos- trum in Christo Jesu, et Stachin di- lectum meum.

10. *Salutate Apellen probum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cogna- tum meum.*

11. *Salutate eos qui sunt ex Narcisci domo, qui sunt in Domino.*

12. *Salutate Triphenam et Triphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidam charissimam quæ multum laboravit in Domino.*

13. *Salutate Rufum electum in Domino et matrem ejus et meam.*

14. *Salutate Asineretum et Phlegontem, Hermem, Patrobam, Hermam, et qui cum eis sunt fratres.*

15. *Salutate Philologum et Juliam, Ne- reum et sororem ejus, et Olympia- dem, et omnes qui cum eis sunt sanc- tos.*

16. *Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.*

Postquam Apostolus proposuit fi- delibus Romanis quibus scribebat quæ- dam familiaria pertinentia ad suam personam, hic ponit quædam familia-

Dat enim Deus hujusmodi dona, non eadem omnibus, sed diversa diversis distribuit secundum illud (1 *Cor.* 12.) *Divisiones gratiarum sunt.* Nec omnibus æqualiter dat, sed unicuique secundum certam mensuram. (*Ephes.* 4.) *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.* Et ideo Apostolus sobrie sapiens secundum hanc mensuram dicebat (2 *Cor.* 12.) *Non autem in immensum gloriamur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus.* Soli autem Christo datus est spiritus non ad mensuram, ut dicitur (*Joan.* 3.) Non solum autem alias gratias gratis datas dat Deus mensurate, sed etiam ipsam fidem quæ per dilectionem operatur. Unde (*Luc.* 17.) discipuli Christo dixerunt: *Domine, adauge nobis fidem.*

LECTIO 2.

Per comparationem corporis naturalis ad corpus mysticum, docet gratiæ usum et mores.

4. *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent.*

5. *Ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.*

6. *Habentes donationes secundum gratiam quæ data est nobis differentes. Sive prophetiam secundum rationem fidei.*

7. *Sive mysterium in ministrando. Sive qui docet in doctrina.*

8. *Qui exhortatur in exhortando. Qui tribuit in simplicitate. Qui præest in sollicitudine. Qui miseretur in hilaritate.*

9. *Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono.*

10. *Charitatem fraternitatis invicem diligentes, honore invicem prævenientes.*

11. *Sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, Domino servientes.*

12. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes.*

13. *Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes.*

Præmissa admonitione hic Apostolus rationem assignat sumptam ex similitudine corporis mystici ad corpus naturale. Et primo in corpore naturali tangit tria. Primo quidem corporis unitatem, cum dicit: *Sicut enim in uno corpore.* Secundo membrorum pluralitatem, cum dicit: *multa membra habemus.* Est enim corpus humanum organicum ex diversitate membrorum constitutum. Tertio officiorum diversitatem, cum dicit: *Omnia autem membra non eumdem actum habent.* Frustra enim esset membrorum diversitas, nisi ad diversos actus ordinarentur. Deinde aptat hæc tria ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia. (*Ephes.* 1.) *Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ejus.* Circa quod etiam tria tangit. Primo quidem fidelium quasi membrorum multitudinem, cum dicit: *Ita multi.* (*Luc.* 14.) *Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos.* (*Is.* 54.) *Multi filii desertæ.* Quamvis enim sint pauci per comparationem ad infructuosam multitudinem damnatorum, secundum illud (*Matth.* 7.) *Arcta est via quæ ducit ad vitam, et pauci inveniunt eam, tamen absolute loquendo sunt multi.* (*Apoc.* 7.)

Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat.

Secundo tangit corporis mystici unitatem, cum dicit : *Unum corpus sumus.* (*Ephes.* 2.) *Ut reconciliet ambos in uno corpore , etc.* Hujus autem corporis mystici est unitas spiritualis, per quam fide et affectu charitatis invicem unimur Deo, secundum illud (*Ephes.* 4.) *Unum corpus, et unus spiritus.* Et quia spiritus unitatis a Christo in nos derivatur, supra 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Ideo subdit, *In Christo,* qui per spiritum suum quem dat nobis, nos invicem unit et Deo. (*Joan.* 17.) *Ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus.*

Tertio tangit officiorum diversitatem ad utilitatem communem reductam, dicens: *singuli autem alter alterius membra.* Membrum enim quodlibet proprium actum habet et virtutem ; inquantum ergo unum membrum sua virtute et actu alteri prodest, dicitur membrum alterius, sicut pes dicitur membrum oculi, inquantum oculum defert, et oculus dicitur membrum pedis, inquantum dirigit pedem. (1 *Cor.* 12.) *Non potest dicere oculus manui, opera tua non indigeo.* Ita etiam in corpore mystico ille, qui accepit gratiam prophetiæ indiget illo qui accepit gratiam sanitatum, et ita est in omnibus aliis. Unde dum unusquisque fidelis secundum gratiam sibi datam alteri servit, efficitur alterius membrum. (*Galat. ult.*) *Alter alterius onera portate.* (1 *Petr.* 4.) *Unusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes.*

Deinde cum dicit: *Habentes autem donationes,* exequitur per partes monitionem, quam supra posuerat de sobrio et moderato gratiæ usu. Et primo ponit gratiarum diversitatem, dicens: *Sumus*, inquam, *alter alterius membra*, non secundum eamdem gratiam, sed habentes diversas donationes differentes, non ex diversitate meritorum, sed secundum gratiam quæ data est nobis. (1 *Cor.* 7.) *Unusquisque proprium donum habet ex Deo, unus quidem sic, alius vero sic.* (*Matth.* 25.) *Vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua, et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum.* Secundo docet diversarum gratiarum usum, et primo in rebus divinis quantum ad cognitionem quidem, dicens: *Sive prophetia*, quam habentes, utamur ea secundum rationem fidei.

Dicitur autem prophetia quædam apparitio ex revelatione divina eorum, quæ sunt procul. Unde (1 *Reg.* 9.) dicitur : *Qui propheta hodie dicitur, vocabatur olim videns.* Sunt autem procul a cognitione nostra, secundum se quidem futura contingentia, quæ propter defectum sui esse cognoscibilia non sunt, sed res divinæ sunt procul a nostra cognitione, non secundum se, cum sint maxime cognoscibiles, quia ut dicitur (1 *Joan.* 1.) *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ* sed propter defectum intellectus nostri, qui se habet ad ea, quæ sunt in seipsis manifestissima, sicut oculus noctuæ ad lucem Solis. Et quia unumquodque magis proprie dicitur tale, quod est secundum se tale, quam quod est tale secundum aliud. Inde est quod magis proprie dicuntur esse procul a cognitione nostra futura contingentia. Et propter hoc horum proprie est prophetia. (*Amos* 4.) *Non faciet Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum.* Dicitur tamen prophetia communiter etiam revelatio quorumcumque occultorum. Hoc autem donum prophetiæ, non solum fuit in veteri testamento, sed etiam in novo. *Joel.*

2.) *Effundam de spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri.*

Dicuntur etiam prophetæ in novo testamento, qui prophetica dicta exponunt, quia sacra scriptura eodem spiritu interpretatur quo est condita. (*Eccl.* 24.) *Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam.* Ordinatur autem prophetiæ donum, sicut et aliæ gratiæ gratis datæ ad fidei ædificationem. (1 *Cor.* 12.) *Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem.*(*Hebr.* 2.) Confirmata est sc. doctrina fidei contestante Deo signis et prodigiis, et variis virtutibus, et Spiritus Sancti distributionibus. Et ideo prophetia est utendum *secundum rationem fidei*, id est, non in vanum, sed ut per hoc fides confirmetur, non autem contra fidem. Unde dicitur (*Deut.* 11.) Si surrexerit in medio tui propheta, et dixerit tibi, eamus et sequamur deos alienos: non audies verba prophetiæ illius, quia sc. prophetizat contra rationem fidei. Quantum ad sacramenta ministranda subdit, *sive ministerium in ministrando*, id est, si quis accepit gratiam vel officium ministerii, puta ut sit Episcopus, vel Sacerdos, qui dicuntur ministri Dei. (*Is.* 61.) *Vos Sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri*: dicetur vobis, exequatur illud diligenter exequendo in ministrando. (2 *Tim.* 4.) *Ministerium tuum imple.* Secundo tangit ea quæ pertinent ad res humanas, in quibus potest aliquis alteri subvenire. Primo quidem quantum ad cognitionem, vel speculativam, vel practicam. Quantum ergo ad speculativam primo dicit: *Sive qui docet*, id est, qui habet officium vel gratiam docendi, utatur doctrina, id est, ut studiose et fideliter doceat. (*Job.* 4.) *Ecce docuisti plurimos.* (*Matth. ult.*) *Euntes docete omnes gentes.* Quantum autem ad cognitionem practicam subdit, *qui exhortatur*, id est, qui habet officium vel gratiam exhortandi homines ad bonum, utatur illo *in exhortando.* (1. *Thess.* 2.) *Exhortatio nostra non fuit de errore, neque de immunditia, neque in dolo.* (*Tit.* 2.) *Hæc loquere et exhortare.*

Deinde ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera, in quibus quandoque aliquis subvenit alicui aliquod donum dando, et quantum ad hoc dicit, *qui tribuit*, id est, qui habet facultatem tribuendi et gratiam, exequatur hoc *in simplicitate*, ut sc. nihil mali ex illo intendat, quasi donis homines ad malum alliciens. Vel etiam cum aliquis ex modico dato intendit multo majora acquirere. (*Eccl.* 20.) *Datus insipientis non erit tibi utilis, oculi enim illius septemplices sunt.* Exigua dabit, et multa improperabit. Et (*Prov.* 11.) *Simplicitas justorum dirigit eos.* Quandoque autem aliquis subvenit alteri ejus curam habendo: et quantum ad hoc dicit, *qui præest*, id est, qui est in prælationis officio constitutus, utatur illo officio *in sollicitudine.* (*Hebr. ult.*) *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris.* (2 *Cor.* 11.) *Sollicitudo omnium Ecclesiarum.* Quandoque autem subvenit aliquis alicui relevando ejus miseriam et quantum ad hoc dicit, *qui miseretur*, id est, qui habet facultatem et affectum miserendi, exequatur hoc *in hilaritate*, quasi libenter hoc faciens. (2 *Cor.* 9.) *Non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus.* (*Eccl.* 7.) *In omni dato hilarem fac vultum tuum.*

Deinde cum dicit, *dilectio sine simulatione, etc.* docet usum doni gratuiti, quod est omnibus commune, sc. charitatis. Et primo ponit ea, quæ

22. *Saluto vos ego Tertius qui scripsi epistolam in Domino.*
23. *Salutat vos Cajus hospes meus, et universa Ecclesia Salutat vos Erastus Archarius civitatis, et Quartus frater.*
24. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*
25. *Ei autem qui potens est vos confirmare juxta evangelium meum et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti.*
26. *Quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum secundum præceptum æterni Dei ad obeditionem fidei, in cunctis gentibus cogniti.*
27. *Soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

Postquam Apostolus mandavit quos salutarent, hic ostendit eis quos debeant vitare. Et circa hoc tria facit. Primo docet quos debeant vitare. Secundo rationem assignat, ibi: *Hujusmodi enim, etc.* Tertio promittit eis divinum auxilium ad hoc implendum, ibi: *Deus autem pacis, etc.* Et quia illi quos vitari volebat fraudulenter incedebant decipientes sub specie pietatis, secundum illud (*Matth.* 7.) *Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Ideo primo inducit eos ad cautelam habendam, dicens: *Rogo autem vos fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt.* Ubi primo considerandum est quod observare, nihil aliud est quam diligenter considerare, quod quidem quandoque in bono sumitur, quandoque in malo. In malo quidem sumitur, quando aliquis diligenter considerat conditionem et processum alicujus ad nocendum, secundum illud (*Ps.* 35.) *Observabit peccator justum et stridebit super eum dentibus suis.* Et (*Luc.* 14.) dicitur: Et ipsi observabant eum. In bono autem accipitur. Uno modo quando quis considerat præcepta Dei ad faciendum. (*Exod.* 23.) *Observa igitur et audi vocem ejus.*

Alio modo quando diligenter considerat bonos ad imitandum, secundum illud (*Phil.* 3.) *Imitatores mei estote fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.* Tertio observantur mali ad cavendum, et ita accipitur hic. Erant enim quidam ad fidem conversi ex Judæis qui prædicabant legalia esse observanda, et ex hoc primo quidem in Ecclesia sequebantur dissensiones et sectæ, dum quidam eorum errori adhærerent, alii vero in vera fide persisterent. (*Gal.* 5.) *Dissensiones, sectæ, etc.* Secundo sequebantur offendicula et scandala, de quibus (*Supra* 4.) actum est, dum quidam alios judicarent, et alii alios spernerent, qui dissensiones et offendicula faciunt. (*Is.* 50.) *Auferte offendicula de medio populi mei.* Dicit autem præter doctrinam quam vos didicistis a veris Christi Apostolis, ut ostendat quod hujusmodi dissensiones et scandala ex falsitate doctrinæ proveniebant. (*Gal.* 1.) *Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.* Secundo monet ut cogniti vitentur, dicens: *Et declinate ab illis*, id est, eorum doctrinam et consortia fugiatis. (*Ps.* 118.) *Declinate a me maligni et scrutabor mandata Dei mei.*

Deinde cum dicit: *Hujusmodi enim, etc.* assignat ejus quod dixerat duas rationes, quarum prima sumitur ex parte eorum quos vult vitari. Et primo describit eorum intentionem, dicens: *Hujusmodi*, enim homines, *Non serviunt Christo Domino*, sed suo ventri. Non enim prædicabant propter gloriam Christi, sed propter quæstum ut suum

dicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Deus requirat a te. Postea subdit: *Sollicite ambulare cum Deo tuo.* (2 *Tim.* 2.) *Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo.*

Secundo quantum ad effectum, cum dicit, *Spiritu*, sitis, *ferventes*, sc. in Dei dilectione. Procedit autem fervor ex abundantia caloris. Unde fervor spiritus dicitur, quia propter abundantiam divinæ dilectionis totus homo fervet in Deum. (*Act.* 18.) dicitur, quod Apollo fervens spiritu loquebatur. (1 *Thess. ult.*) *Spiritum nolite extinguere.*

Tertio quantum ad exterius obsequium, cum dicit, *Domino servientes*, sc. servitute latriæ, quæ soli Deo debetur. (*Deut.* 6.) *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.* (*Ps.* 2.) *Servite Domino in timore.* Vel secundum aliam litteram: Tempori servientes, ut sc. Dei servitium congruo tempore faciamus. (*Eccl.* 8.) *Omni negotio tempus est, et opportunitas.*

Quarto quantum ad mercedem servitutis, cum dicit: *Spe gaudentes*, sc. mercedis, quæ est Dei fruitio. (*Gen.* 15.) *Ego Dominus merces tua magna nimis.* (*Supra* 5.) *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Facit autem spes hominem gaudentem ratione certitudinis, sed tamen affligit ratione dilationis. (*Prov.* 13.) *Spes quæ differtur affligit animam.*

Quinto quantum ad difficultatem quam homo patitur in Dei servitio. Unde subdit, *in tribulatione*, sc. quam propter Deum sustinetis, sitis, *patientes.* (*Supra* 5.) *Tribulatio patientiam operatur.* Sexto quantum ad omnia prædicta dicit, *orationi instantes*, in quo orationis assiduitas designatur. (*Luc.* 18.) *Oportet semper orare, et nunquam deficere.* (2 *Tim.* 5.) *Sine intermissione orate.* Per orationem enim in nobis sollicitudo excitatur, accenditur, ad Dei servitium i mur, gaudium spei in nobis au et auxilium in tribulatione p remur. (*Ps.* 119.) *Ad Dom cum tribularer clamavi, et ex me.*

Deinde cum dicit, *necessi sanctorum, etc.* determinat de tate quantum ad speciales qu personas. Et primo quidem qu ad indigentes. Secundo quant inimicos, ibi: *Benedicite perse bus vos.* Circa primum duo faci mo inducit ad exhibenda benefic ritatis indigentibus in universa dicit: *Necessitatibus sanctoru municantes.* Ubi tria sunt n Primo quidem quod eleemosy charitate sunt impendendæ ind bus, sive necessitatem patie (*Ephes.* 4.) *Laboret operando m suis quod bonum est, ut habea tribuat necessitatem patienti.*

Secundo quod potius est sub dum justis et sanctis quam aliis dicit, *necessitatibus sanctorum.* 12.) *Da justo et non recipias p rem.* Quod quidem non sic est gendum, quin etiam in necessi sit peccatoribus subveniendu quia non est eis subveniendum mentum peccati, utilius tan subvenire justis, quia talis ele na fructuosa est, non solum e dantis, sed etiam ex suffragi pientis. (*Luc.* 16.) *Facite vobis de mammona iniquitatis, ut cu ceritis, recipiant vos in æterna nacula*, sc. suis suffragiis.

Secundo in speciali admonet pitalitatem, dicens: *hospitalita tantes*, quia sc. in hoc miser opere alia misericordiæ opera duntur. Nam hospes non sol mum exhibet ad manendum, se

alia necessaria subministrat. (*Hebr. ult.*) *Hospitalitatem nolite oblivisci.* (1 *Petr.* 4) *Hospitales invicem sine murmuratione.*

LECTIO 3.

Quomodo sit erga inimicos servanda charitas docet.

14. ***Benedicite persequentibus vos. Benedicite et nolite maledicere.***
15. ***Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.***
16. ***Idipsum invicem sentientes. Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.***
17. ***Nulli malum pro malo reddentes, providentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.***
18. ***Si fieri potest quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes.***
19. ***Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus.***
20. ***Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.***
21. ***Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.***

Supra Apostolus ostendit qualiter charitas sit exhibenda indigentibus, nunc ostendit qualiter sit exhibenda, etiam inimicis. Et primo ponit admonitionem. Secundo probat quod dixit, ibi: *Scriptum est enim, etc.* Circa primum considerandum est, quod ad charitatem tria pertinent. Primo quidem benevolentia, quæ consistit in hoc quod aliquis velit bonum alteri et malum ejus nolit. Secundo concordia, quæ consistit in hoc quod amicorum sit idem nolle et velle. Tertio beneficentia, quæ consistit in hoc quod aliquis benefaciat ei quem amat, et eum non lædat. Primo ergo ponit ea quæ pertinent ad benevolentiam. Secundo ea quæ pertinent ad concordiam, ibi: *Gaudere cum gaudentibus.* Tertio ea quæ pertinent ad beneficentiam, ibi: *Nulli malum, etc.*

Circa primum duo facit. Primo monet ut benevolentia sit ampla, quæ se extendat etiam ad inimicos, cum dicit, *Benedicite persequentibus vos.* Circa quod notandum est, quod benedicere est bonum dicere. Contingit autem bonum dicere tripliciter. Uno modo enuntiando, puta cum quis bonum alterius laudat. (*Eccl.* 31.) *Splendidum in panibus benedicent labia multorum, et testimonium veritatis illius fidele.* Alio modo imperando, et sic benedicere per auctoritatem, est proprium Dei, cujus imperio bonum ad creatura derivatur: ministerium autem pertinet ad ministros Dei, qui nomen Domini super populum invocant. (*Num.* 6.) Sic benedicetis filiis Israel, et dicetis eis: *Benedicat tibi Dominus, et custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui. Convertat Dominus vultum suum ad te, et det tibi pacem.* Et post, *Invocabunt nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis.* Tertio benedicit aliquis optando. (*Ps.* 128.) Et non dixerunt qui præteribant, *benedictio Domini super vos.* Et secundum hoc benedicere est bonum alicui velle, et quasi bonum pro aliquo precari. Et hoc modo accipitur hic.

Unde in hoc quod dicitur, *Benedi-*

cite persequentibus vos, datur intelligi, quod etiam ad inimicos et persecutores debemus esse benevoli eis bona optando, et pro eis orando. (*Matth.* 5.) *Diligite inimicos vestros, et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos.* Quod autem hic dicitur, quodam quidem modo est in præcepto, quodam autem modo est in consilio : quod enim aliquis in generali dilectionis affectum impendat inimicis, non excludendo eos a communi dilectione proximorum, et a communi oratione, quam quis pro fidelibus facit, pertinet ad necessitatem præcepti. Similiter etiam quod aliquis in articulo necessitatis inimico dilectionis effectum particulariter impendat, pertinet ad necessitatem præcepti. Unde dicitur (*Exod.* 21.) *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reducas eum.* Sed quod aliquis in speciali dilectionis affectum, et orationis suffragium, aut qualecumque subventionis beneficium exhibeat inimico, interdum etiam extra articulum manifestæ necessitatis, pertinet ad perfectionem consiliorum : quia per hoc ostenditur tam perfecta charitas hominis ad Deum quod omne humanum odium superet. Ille autem qui pœnitet, et misericordiam petit, jam non est inter inimicos aut persecutores computandus. Unde ei absque omni difficultate sunt charitatis indicia ostendenda. (*Eccl.* 28.) *Relinque proximo tuo nocenti te, et tunc deprecanti tibi peccata solventur.*

Secundo docet, quod benevolentia sive benedictio sit pura, id est, absque permixtione contrarii. Unde dicit, *Benedicite, et nolite maledicere*, id est, ita benedicatis quod nullo modo maledicatis. Quod est contra quosdam qui ore benedicunt, et corde maledicunt, secundum illud (*Ps.* 27.) *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.* Et etiam contra illos qui quandoque benedicunt, quandoque maledicunt, vel quibusdam benedicunt, quibusdam maledicunt. (*Jac.* 3.) *Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet fratres mei hæc ita fieri.* (1 *Pet.* 3.) *Non reddentes maledictum pro maledicto.* Sed contra hoc videtur esse quod in sacra scriptura plures maledictiones inveniuntur.

Dicit enim (*Deut.* 27.) *Maledictus qui non permanserit in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit.* Ad quod dicendum est quod maledicere est malum dicere, quod quidem tripliciter contingit, sicut et benedicere, sc. enuntiando, imperando et optando, et secundum quodlibet horum modorum potest bene et male fieri. Si enim id quod est materialiter malum, dicatur malum, quodlibet prædictorum modorum, sub ratione boni non est illicitum, quia hoc est magis benedicere, quam maledicere : unumquodque enim magis judicatur, secundum suam formam, quam secundum suam materiam. Si vero aliquis dicat malum sub ratione mali, formaliter maledicit ; unde est omnino illicitum. Utrumque autem horum contingit in hoc, quod aliquis enuntiando malum profert. Quandoque enim aliquis enuntiat malum alicujus ad notificandum necessariam veritatem, et sic dicit malum sub ratione veri necessarii quod est bonum, unde est licitum. Et hoc modo (*Job.* 3.) dicitur, quod Job maledixit diei suæ, enuntians malitiam præsentis vitæ, sicut Apostolus dicit (*Ephes.* 5.) *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Quandoque autem aliquis enuntiat malum alterius sub ratione mali, sc. intentione detrahendi. Et hoc est illicitum.

Dicitur enim (1 *Cor.* 6.) *Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Similiter etiam in eo quod quis dicit malum imperando, contingit autem quandoque quod aliquis dicit id quod est materialiter malum sub ratione boni, puta cum ex imperio alicujus provenit alicui malum pœnæ propter justitiam, quod quidem est licitum. Et hoc modo transgressores legis maledicuntur, id est, pœnæ secundum justitiam deputantur. Quandoque vero aliquis imperando dicit malum alterius injuste, puta propter odium et vindictam. Et talis maledictio est illicita. (*Exod.* 21.) *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Et, id est, etiam, circa id quod aliquis dicit malum optando. Si enim hoc optet sub ratione boni, puta ut per adversitatem alicujus perveniat ad spiritualem profectum, hoc licitum est. (*Job.* 5.) *Vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus statim.* Si vero hoc homo faciat propter odium vel vindictam est omnino illicitum. (1 *Reg.* 17.) *Maledixit Philisthæus David in diis suis.*

Deinde cum dicit, *gaudere cum gaudentibus, etc.* ponit ea quæ pertinent ad concordiam. Et primo ponit concordiæ documenta. Secundo removet impedimenta, ibi: *Non alta sapientes, etc.* Concordia autem potest dupliciter attendi. Uno modo quantum ad effectum in bonis, et in malis. In bonis quidem, ut aliquis bonis aliorum congaudeat. Unde dicit, *Gaudere*, sc. debetis *cum gaudentibus.* (*Phil.* 2.) *Gaudeo et congratulor omnibus vobis.* Sed hoc est intelligendum, quando quis gaudet de bono. Sunt autem quidam qui gaudent de malo, secundum illud (*Prov.* 2.) *Lætantur cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis.* Et in istis non est congaudendum. (1 *Cor.* 13.) dicitur de charitate, quod non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. In malis autem, ut aliquis tristetur de malis alterius. Unde subdit, *Flere*, sc. debetis *cum flentibus.* (*Job.* 30.) *Flebam quondam super eo qui afflictus erat.* (*Eccl.* 7.) *Non desis plorantibus in consolatione, et cum lugentibus ambula.* Ipsa enim compassio amici condolentis consolationem in tristitiis affert dupliciter. Primo quidem, quia ex hoc colligitur efficax amicitiæ argumentum. (*Eccl.* 12.) In malitia illius, id est, in infortunio amicus cognitus est. Et hoc ipsum est delectabile cognoscere aliquem sibi esse verum amicum. Alio modo, quia ex hoc ipso quod amicus condolet, videtur se offerre ad simul portandum onus adversitatis, quod tristitiam causat. Et quidem levius portatur quod portatur a pluribus, quam ab uno solo.

Secundo concordia consistit in unitate sententiæ: et quantum ad hoc, dicit, *Idipsum*, id est, idem sitis *Invicem sentientes*, ut sc. in eadem sententia conveniatis. (1 *Cor.* 1.) *Sitis perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia.* (*Phil.* 2.) *Eamdem charitatem habentes unanimes, idipsum sentientes.* Sciendum est tamen, quod duplex est sententia. Una quidem quæ pertinet ad judicium intellectus circa speculabilia, puta circa considerationes geometricas vel naturales, dissentire autem in talibus non repugnat amicitiæ vel charitati, quia charitas in voluntate est. Hujusmodi autem judicia non proveniunt ex voluntate, sed ex necessitate rationis. Alia vero sententia pertinet ad judicium rationis circa agenda, et in talibus dissensio amicitiæ contrariatur: quia talis dissentio habet contrarietatem voluntatis: et quia fides non solum est spe-

culativa, sed etiam practica, inquantum per dilectionem operatur, ut dicitur (*Gal.* 5.) *Ideo etiam dissentire a recta fide, est contrarium charitati.*

Deinde cum dicit : *Non alta sapientes, etc.* excludit impedimenta concordiæ, quæ quidem sunt duo. Primum est superbia, ex qua contingit quod dum aliquis inordinate suam excellentiam quærit, et subjectionem refugit, vult alium subjici. Et ejus excellentiam impedire. Et ex hoc sequitur discordia. (*Prov.* 13.) *Inter superbos semper jurgia sunt.* Et ideo ad hoc removendum dicit, *Non* sitis *alta sapientes*, ut sc. inordinate vestram excellentiam appetatis (*Supra* 11.) *Noli altum sapere, sed time.* (*Eccl.* 3.) *Altiora te ne quæsieris. Sed* sitis *Consentientes humilib.* id est, his quæ sunt humilia, id est, quæ abjecta videntur non recusetis cum oportuerit. (*Ps.* 83.) *Elegi abjectus esse in domo Dei mei.* (1. *Pet. ult.*) *Humiliamini sub potenti manu Dei, etc.* Secundum impedimentum concordiæ est præsumptio sapientiæ : vel etiam prudentiæ, ex qua contingit quod aliquis aliorum sententiæ non credit. Ad quod removendum dicit, *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos*, ut sc. judicetis solum id esse prudentiæ quod vobis videtur. (*Is.* 5.) *Væ qui sapientes estis in oculis vestris*, et *coram vobismetipsis prudentes.* (*Supra* 11.) *Ut non sitis vobismetipsis sapientes.*

Deinde cum dicit, *Nulli malum pro malo, etc.* docet illa quæ pertinent ad beneficentiam excludendo contrarium. Et primo docet quod non sit alicui malefaciendum ratione vindictæ. Secundo docet, quod non sit alicui malefaciendum ratione defensionis, ibi : *Non vosmetipsos defendentes.* Circa primum tria facit. Primo prohibet vindictam dicens : *Nulli malum pro malo reddentes*, sc. sitis. (*Ps.* 7.) *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* (1 *Pet.* 3.) *Non reddentes malum pro malo.* Sed hoc est intelligendum formaliter, sicut supra dictum est de maledicto : prohibemur enim affectu odii vel invidiæ reddere malum pro malo, ita quod in malo alterius delectemur. Sed si pro malo culpæ quod quis facit, reddat judex malum pœnæ secundum justitiam ad compensandam malitiam, materialiter quidem infert malum, sed formaliter et per se infert bonum. Unde cum judex suspendit latronem pro homicidio, non reddit malum pro malo, sed magis bonum pro malo. Et hoc modo Apost. quemdam pro peccato incestus, tradidit satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fieret. Ut habetur (1 *Cor.* 5.)

Secundo docet, quod etiam bona sint proximis exhibenda, dicens, *Providentes* sc. sitis *Bona non tantum coram Deo*, ut sc. curetis satisfacere conscientiæ vestræ coram Deo, *Sed etiam coram omnibus hominibus*, ut sc. ea faciatis quæ hominibus placeant. (1 *Cor.* 10.) *Sine offensione estote Judæis, et Gentibus, et Ecclesiæ Dei, sicut et ego per omnia omnibus placeo.* (1 *Cor.* 13.) *Providentes bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Hoc tamen contingit et bene et male fieri : si enim hoc fiat propter favorem humanum, non bene agitur. (*Matth.* 6.) *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus ut videamini ab eis.* Si autem hoc fiat ad gloriam Dei, bene agitur, secundum illud (*Matth.* 5.) *Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum qui in cælis est.*

Tertio assignat rationem utriusque dictorum. Ad hoc enim debemus abstinere a retributione malorum, et co-

ram hominibus bona providere, ut cum hominibus pacem habeamus, et ideo subdit, *Cum omnibus hominibus pacem habentes.* (*Hebr. ult.*) *Pacem sequimini cum omnibus.* Sed hic addit duo, quorum primum est quod dicit, *Si fieri potest.* Quandoque enim malitia aliorum impedit, ne cum eis pacem habere possimus, quia sc. cum eis pax haberi non potest, nisi eorum malitiæ consentiatur, quam quidem pacem constat esse illicitam. Unde Dominus dicit (*Matth.* 10.) *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Aliud autem addit, dicens, *Quod ex vobis est,* sc. et si ipsi contra pacem agant, tamen quod in nobis est facere nos debemus, ut eorum pacem quæramus. (*Ps.* 119.) *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus.* Et alibi: *Inquire pacem et persequere eam.*

Deinde cum dicit: *Non vosmetipsos defendentes, etc.* ostendit quod non sunt mala proximis inferenda per modum defensionis. Et primo ponit documentum dicens. Non sitis vosmetipsos defendentes, o charissimi, sicut de Christo dicitur (*Is.* 50.) *Dedi corpus meum percutientibus, et genas meas vellentibus.* Et (*Is.* 53.) *Quasi agnus coram tondente se obmutuit, etc.* Unde et ipse Dominus mandavit. (*Matth.* 5.) *Si quis te percusserit in una maxilla, præbe ei etiam alteram.* Sed sicut Aug. dicit in lib. contra mendacium: Ea quæ in novo testamento a sanctis facta sunt, valent ad exempla intelligendarum scripturarum, quæ in præceptis data sunt. Ipse autem Dominus cum alapa percussus esset, non ait: ecce altera maxilla; sed si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene; quid me cædis? Ubi ostendit præparationem alterius maxillæ in corde esse faciendam. Paratus enim fuit Dominus, non solum in altera cædi pro salute hominis, sed in toto corpore crucifigi. Et sicut Aug. dicit ad Marcellinum, tunc quidem hoc mandatum recte fit cum ei creditur profuturum esse propter quem fit ad operandam in eo correctionem atque concordiam, etiam si alius exitus consequatur. Sunt igitur ista præcepta patientiæ semper in cordis præparatione retinenda, et ipsa benevolentia, ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem et multa etiam cum invitis benigna quadam asperitate plectendis.

Secundo assignat rationem, cum dicit, *Sed date locum iræ,* id est, divino judicio. Quasi diceret, committatis vos Deo, qui suo judicio potest vos defendere et vindicare, secundum illud (1. *Pet. ult.*) *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Sed hæc intelligenda sunt in casu in quo nobis non adest facultas aliter faciendi secundum justitiam: sed quia, ut dicitur (*Deut.* 1.) *Domini est judicium,* cum aliquis auctoritate judicis, vel vindictam quærit ad comprimendam malitiam, et non propter odium, vel etiam cum auctoritate alicujus superioris suam defensionem procurat, intelligitur locum dare iræ, id est, divino judicio, cujus ministri sunt principes: ut dicitur (*Infra* 13.) Unde etiam Paulus procuravit se per armatos defendi contra insidias Judæorum, ut patet (*Act.* 23.)

Deinde cum dicit, *Sicut scriptum est, etc.* probat quod dixerat. Et primo per auctoritatem. Secundo per rationem, ibi: *Noli vinci a malo, etc.* Circa primum duo facit. Primo probat quod dictum est de prohibitione vindictæ, dicens: Dictum est *Date locum iræ*, id est, divino judicio. *Scriptum est enim* (*Deut.* 32.) *Mihi*

vindictam, sc. servate, *Et ego retribuam*, dicit Dominus. Nostra littera sic habet: Mea est ultio, et ego retribuam eis in tempore. (*Ps.* 93.) *Deus ultionum Dominus.* (*Nahum.* 1.) *Deus æmulator, et ulciscens Dominus.* Secundo probat per auctoritatem, quod dictum est de benevolentia exhibenda inimicis. In qua quidem auctoritate, primo ponit documentum, ut subveniamus inimicis in articulo necessitatis, quia hoc est de necessitate præcepti, ut supra dictum est. Et hoc est quod dicit, *Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitit, potum da illi.* (*Matth.* 5.) *Benefacite his qui oderunt vos.*

Secundo rationem assignat, dicens, *hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.* Quod quidem uno modo potest intelligi in malum, ut sit sensus : Si tu ei benefacias, bonum tuum vertetur ei in malum, quia ex hoc incurret combustionem ignis æterni per suam ingratitudinem ; sed iste sensus repugnat charitati, contra quam ageret, qui alicui subveniret, ut ei proveniret in malum. Et ideo est exponendum in bonum ut sit sensus : *Hoc enim faciens*, id est, in necessitate ei subveniens , *Carbones ignis* , id est, amorem charitatis : de qua dicitur (*Cant.* 8.) Lampades ejus, ut lampades ignis atque flammarum, *Congeres*, id est, congregabis, *Super caput*, id est, super mentem ejus : quia ut Aug. dicit in libr. de catechizandis rudibus, nulla est major provocatio ad amandum, quam prævenire amando. Nimis enim durus animus qui dilectionem , et si nolebat impendere, nolit rependere.

Deinde cum dicit: *Noli vinci a malo, etc.* probat quod dixit per rationem. Naturale est enim homini, ut velit adversarium vincere, et non vinci ab eo. Illud autem ab aliquo vincitur, quod ad illud trahitur, sicut aqua vincitur ab igne, quando trahitur ad calorem ignis. Si ergo bonus aliquis homo, propter malum quod sibi ab aliquo infertur, trahatur ad hoc quod ei male faciat, bonus a malo vincitur. Si autem econtrario propter beneficium quod bonus persecutori exhibet, eum ad suum amorem trahat, bonus malum vincit. Dicit ergo : *Noli vinci a malo*, sc. ejus qui te persequitur, ut tu eum persequaris, *Sed in bono tuo vince malum* illius, ut, sc. ei benefaciendo, eum a malo trahas. (1. *Joan. ult.*) *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* (*Jer.* 15.) *Ipsi convertentur ad te, et tu non converteris ad eos.*

CAPUT XIII.

Instruuntur inferiores quomodo in usu charitatis obedire debent superioribus, cum per subventionem, tum per delectationem, et excluditur quorumdam Christianorum opinio, quam de libertate tenebant, a recentioribus hæreticis iterum e tenebris revocata in lucem.

1. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas nisi a Deo. Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt.*

2. *Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.*

3. *Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non ti-*

atione Christo testimonium de-
:t. 22.) *Non recipient testimo-*
uum de me. Tertio tangit gratiæ
ionem cum dicit: *Ita ut nihil*
esit in ulla gratia, quia sc. in
s personis omnes gratias gratis
habebant. Ad divinam enim pro-
am pertinet, ut absque defectu
ıria largiatur. (*Ps.* 33.) *Nihil*
imentibus eum, et iterum, *in-*
tes autem Dominum non minuen-
ni bono.

ıde ponit bona in futurum ex-
da. Et circa hoc tria facit. Primo
futuri boni expectationem, di-
Vobis (inquam) non solum ha-
us gratiam in præsenti, sed
expectantibus, in futurum, *Re-*
nem Domini nostri Jesu Christi,
:. sanctis suis revelabitur, non
per gloriam humanitatis, se-
m illud (*Is.* 33.) *Regem in decore*
lebunt, sed etiam per gloriam
:atis, secundum illud (*Is.* 4.) *Re-*
tur gloria Domini, quæ quidem
tio homines beatos facit (1 *Joan.*
m autem apparuerit similes ei
s: et videbimus eum sicuti est. Et
: vita æterna consistit, secun-
llud (*Joan.* 17.) *Hæc est vita æ-*
, *ut cognoscant te solum verum*
et quem misisti Jesum Christum.
ıutem illi quibus Christus reve-
sunt beati in re, ita illi qui hoc
tant, sunt beati in spe. (*Is.* 3.)
omnes qui expectant eum. Et ideo
a expectatione gratias agit.

undo ostendit quod hæc expec-
non est vana ex auxilio divinæ
ɜ. Unde subdit, *qui* sc. Christus
pem dedit vobis hujusmodi re-
ɔnis, etiam *Confirmabit vos* in
gratia accepta. (1 *Pet. ult.*) *Modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitque:* et hoc *usque in finem*, sc. vitæ nostræ. (*Matth.* 10.) *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Non autem ut sitis sine peccato, quia si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nosmetipsos seducimus et veritas in nobis non est, ut dicitur (1 *Joan.* 1.) Sed ut sitis *sine crimine*, id est, sine peccato mortali. (1 *Tim.* 3.) Ministrent nullum crimen habentes, et hoc inquam erit *in die adventus Domini nostri Jesu Christi*, quia sc. qui sine crimine invenitur in die mortis, sine crimine perveniet ad diem judicii, secundum illud (*Eccl.* 11.) *Si ceciderit lignum ad austrum sive ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* Nisi autem sine crimine nunc inveniatur, frustra illam revelationem expectaret.

Tertio rationem suæ promissionis assignat dicens, quod Deus vos confirmabit, quod debetis sperare, quia Deus est fidelis. (*Deut.* 32.) *Deus fidelis et absque ulla iniquitate.* Per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri, ut sc. habeatis societatem ad Christum, et in præsenti per similitudinem gratiæ, secundum illud (1 *Joan.* 1.) *Si in luce ambulamus, sicut et ipse in luce est, societatem habemus cum eo ad invicem.* Et in futuro per participationem gloriæ. (*Rom.* 8.) *Si compatimur ut et simul glorificemur.* Non autem videretur esse fidelis Deus, si nos vocaret ad societatem filii, et nobis denegaret quantum in ipso est ea, per quæ pervenire ad eum possemus. Unde (*Josuæ* 1.) dicit, *Non te deseram neque derelinquam.*

si a Deo. Quicquid enim communiter de Deo et creaturis dicitur, a Deo in creaturas derivatur, sicut patet de sapientia. (*Eccl.* 1.) *Omnis sapientia a Domino Deo est.* Potestas autem de Deo, et de hominibus dicitur. (*Job.* 36.) *Deus potestates non abjicit, cum ipse sit potens.* Unde consequens est, quod omnis humana potestas sit a Deo. (*Dan.* 4.) *Dominabitur excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit, dabit illud.* (*Jo.* 19.) *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper.* Sed contra hoc esse videtur, quod dicitur (*Oseæ* 8.) *Ipsi regnaverunt, et non ex me : principes extiterunt, et non cognovi.* Ad hoc dicendum est, quod regia potestas, vel cujuscumque alterius dignitatis potest considerari quantum ad tria.

Uno quidem modo quantum ad ipsam potestatem, et sic est a Deo, per quem reges regnant, ut dicitur (*Prov.* 8.) Alio modo potest considerari quantum ad modum adipiscendi potestatem, et sic quandoque potestas est a Deo : quando sc. aliquis ordinate potestatem adipiscitur, secundum illud (*Hebr.* 5.) *Nemo sibi honorem assumit, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron.* Quandoque vero non est a Deo, sed ex perverso hominis appetitu, qui per ambitionem, vel quocumque alio illicito modo potestatem adipiscitur. (*Amos* 6.) *Numquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua?* Tertio modo potest considerari quantum ad usum ipsius, et sic quandoque est a Deo, puta cum aliquis secundum præcepta divinæ justitiæ utitur concessa sibi potestate, secundum illud (*Prov.* 8.) *Per me reges regnant, etc.* Quandoque autem non est a Deo, puta cum aliqui potestate sibi data utuntur contra divinam justitiam, secundum illud (*Ps.* 2.) *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, etc.* Dubitatur etiam de potestate peccandi, utrum sit a Deo. Ad quod dicendum est, quod ipsa potentia qua peccatur, a Deo est. Eadem enim potentia est qua peccatur, et qua recte agitur : sed quod in bonum ordinetur a Deo est, quod autem ordinetur ad peccandum, est ex defectu creaturæ, inquantum est ex nihilo.

Secundo ponit, quod *Ea quæ sunt, a Deo ordinata sunt*, cujus ratio est, quia Deus omnia per suam sapientiam fecit, secundum illud (*Ps.* 102.) *Omnia in sapientia fecisti.* Est autem proprium sapientiæ ordinate omnia disponere. (*Sap.* 8.) *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Et ideo oportet effectus divinos ordinatos esse. (*Job.* 38.) *Numquid nosti ordinem cœli, et pones rationem ejus in terra?* Duplicem autem ordinem Deus in suis effectibus instituit. Unum quidem quo omnia ordinantur in ipsum. (*Prov.* 16.) *Universa propter semetipsum operatus est Deus.* Alium vero quo effectus divini ordinantur ad invicem, sicut dicitur (*Deut.* 4.) *De sole et luna et stellis, quod fecit ea in ministerium cunctis Gentibus.*

Deinde cum dicit : *Itaque qui resistit, etc.* ex duabus præmissis concludit propositum. Si enim potestas principum inquantum talis est, a Deo est, et nihil est a Deo sine ordine, consequens est, quod etiam ordo, quo inferiores potestatibus superioribus subjiciuntur, sit a Deo. Itaque qui contra hunc ordinem *Resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* (1 *Reg.* 8.) *Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos.* (*Luc.* 10.) *Qui vos spernit, me spernit.* Resistere autem divinæ ordinationi contrariatur honestati virtutis. Unde contra virtutem agit, quicumque potestati resistit, in

Uno modo per propriam humi-
ı, cum dicit: *Obsecro autem vos*,
Prov. 18.) *Cum obsecrationibus*
ır pauper. Alio modo per fra-
ı charitatem, cum dicit: *Fratres*,
c. ex affectu fraternæ charitatis
cebat. (*Eccl.* 12.) *Frater qui*
r a fratre quasi civitas firma.
per reverentiam Christi, cum
Per nomen Domini nostri Jesu
i, quod est ab omnibus hono-
n et cui oportet omnes esse sub-
(*Phil.* 2.) *In nomine Jesu om-*
u flectatur.
ındo considerandum est quod
t eos ad tria. Primo quidem ad
rdiam, cum dicit : *Ut idipsum di-*
mnes, id est, omnes eamdem fi-
onfiteamini, et eamdem senten-
roferatis de his quæ sunt com-
er agenda. (*Rom.* 15.) *Ut unani-*
o ore honorificetis Deum. Secun-
hibet vitium contrarium virtuti
icit : *Et non sint in vobis schis-*
quia unitas ecclesiastica dividi
ebet, in cujus signum milites de
inconsutili (*Joan.* 19.) dixerunt,
indamus eam, sed sortiamur de
us sit. Sunt autem proprie schi-
quando vel propter diversam
nfessionem, vel propter diver-
ntentias de agendis, homines
collegii in diversas separantur
. (*Is* 22.) *Scissuras civitatis*
videbitis, quia multiplicatæ sunt.
inducit eos ad id per quod pos-
chismata vitare, sc. ad perfec-
. Est enim divisionis causa
ıusquisque partiale bonum quæ-
etermisso perfecto bono quod
num totius. Et ideo dicit : *Sitis*
perfecti in eodem sensu, sc.
dicatur de agendis, *Et in eadem*
z, qua judicatur de cognoscen-
ıasi dicat, per hæc perfecti esse
is si in unitate persistatis. (*Co-*
loss. 3.) *Super omnia charitatem ha-*
bete, quod est vinculum perfectionis.
(*Matth.* 5.) *Estote perfecti sicut pater*
vester cœlestis perfectus est.

Deinde cum dicit : *Significatum est mihi*, ostendit necessitatem prædictæ admonitionis, quia sc. contentionis vitio laborabant, quasi dicat : ideo necesse est vos ad hoc inducere, quia significatum est mihi, fratres mei, *Ab his qui sunt Cloes*, id est in quadam villa Corinthiorum jurisdictioni subjecta : vel Cloes potest esse nomen matronæ in cujus domo erant multi fideles congregati. *Quia contentiones sunt inter vos*, contra id quod dicitur (*Prov.* 20.) *Honor est homini qui separat se a contentionibus* : Et modum contentionis exponit, subdens: *Hoc autem dico*, id est contentionem nomino *Quod unusquisque vestrum*, nominat se ab eo a quo est baptizatus et instructus, et dicit : *Ego quidem sum Pauli*, quia erat a Paulo baptizatus et instructus. Alius *ego autem Apollo*, qui sc. Corinthiis prædicaverat, ut habetur (*Act.* 19.) Alius, *Ego vero Cephæ*, (1. *Pet.*) cui dictum est (*Joan* 1.) *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*. Quod quidem ideo dicebat, quod putabant a meliori baptista meliorem baptismum dari, quasi virtus baptistæ in baptizatis operaretur. Et de hoc Pseudoapostoli gloriabantur, secundum illud (*Ps.* 48.) *Vocaverunt nomina sua in terris suis*. Alius autem dicit : *Ego autem sum Christi*, qui solus benedixit, quia solius Christi virtus operatur in baptismo Christi. (*Joan* 1.) *Super quem videris spiritum descendere et manere, ipse est qui baptizat*. Et ideo baptizati a solo Christo denominantur Christiani, non autem a Paulo Paulini. (*Is.* 4.) *Tantummodo invocetur nomen tuum super nos*. Ad hujus autem erroris vitationem di-

resistunt, sibi damnationem acquirant: sive intelligatur de damnatione punitionis, qua principes rebelles puniunt, sive de damnatione qua homines puniuntur a Deo. Si enim principes sunt timori mali operis, consequens est quod si aliquis potestati resistat, male operetur: et ita ipse homo male agendo, est sibi causa punitionis temporalis et æternæ.

Deinde cum dicit: *Vis autem non timere, etc.* ex eo quod dixerat quoddam utile documentum tradit, sc. vitandi timorem principum. Et primo insinuat sua interrogatione hoc esse desiderabile, dicens: *Vis non timere potestatem?* Quasi dicat, hoc debet homini esse placitum. (*Prov.* 20.) *Sicut rugitus leonis, ita et terror regis.* Secundo docet medium ad hoc perveniendi, dicens: *Bonum fac*, quia ut dicitur (*Prov.* 16.) *Voluntas regum, labia justa.* Et in (*Ps.* 100.) *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit.* Tertio ostendit hujus effectum dicens, et si benefeceris non solum timorem vitabis, sed etiam *habebis laudem ex illa*, sc. potestate, quod planum est, si accipiatur secundum finem, ad quem institutæ sunt potestates. Ad hoc enim institutæ sunt ut non solum a malis timore pœnarum retrahant, sed etiam ut ad bonum per præmia alliciant, secundum illud (1 *Pet.* 2.) *Sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malorum, laudem vero bonorum.* Verificatur hoc etiam de malis principibus, quorum injustam persecutionem, dum boni patienter sustinent, laudantur (*Jac.* 5.) *Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt.* Quarto rationem assignat, dicens: *Dei enim minister est tibi in bonum.* Quod quidem manifeste patet, quantum ad debitum ordinem principum. Sunt enim sub regimine Dei, quasi supremi principis, tamquam ministri ordinati. (*Sap.* 6.) *Cum es ministri regis illius, etc.* Ad autem tendit minister et Dom (*Eccl.* 10.) *Secundum judicem po sic et ministri ejus.* Et ideo sicut operatur in bonum his qui b agunt, ita et principes si recte nisterium suum impleant. Sed et principes, ministri Dei sunt, se dum ordinationem Dei ad infer pœnas, licet hoc sit præter inte eorum : secundum illud (*Is.* 10.) *virga furoris mei, et baculus i manu mea est. Ipse autem non si bitrabitur.* Et (*Jer.* 25.) *Assuman versam cognationem Aquilonis, et buchodonosor regem Babylonis se meum, et adducam eos super te istam, et super habitatores ejus* Et quia tales mali principes, i dum Deo permittente, bonos affli quod in bonum eorum cedit, se dum illud (*Supra* 8.) *Diligentibu um, etc.*

Deinde cum dicit: *Si autem etc.* ostendit necessitatem præmis cumenti. Dictum est enim quod faciendo non timebis potestater autem malefeceris, time: quia ca timoris habes. (*Prov.* 10.) *Pav qui operantur malum.* (*Sap.* 17.) *sit timida nequitia, data est in om condemnationem.* Secundo assign tionem, dicens: *Non enim sine gladium portat.* Loquitur autem cundum consuetudinem princi qui quasi insignia suæ potestati ferebant instrumenta puniendi, fasces virgarum ad verberandu secures vel gladios ad occide (*Job.* 19.) *Fugite a facie gladii, qu ultor iniquitatum est gladius.* rationem exponit dicens, *port quam gladium, quia est minist vindex*, id est, vindictam exerce *iram*, id est, ad exequendam

Dei, id est, justum judicium ejus, *ei qui malum agit*, id est, contra malefactorem. (*Ezech.* 16.) *Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, et judicabo te in judiciis adulterorum, et dabo te in manus eorum, etc.* (*Prov.* 6.) *Abominabiles regi qui impie agunt, quoniam justitia firmatur solium.* Ex quo patet quod non solum est licitum, sed etiam meritorium principibus, qui zelo justitiæ vindictam exercent in malos. Unde dicitur (*Ezech.* 29.) *Erit merces exercitui illius, et operi quo servivit mihi adversus eam.*

Deinde cum dicit: *Ideoque necessitate, etc.* infert conclusionem principaliter intentam, dicens: *adeoque* propter prædictas rationes subditi estote principibus ex necessitate, quia, sc. hoc est ex necessitate salutis, vel subditi estote voluntarie necessitati quæ vobis imminet potentia principum, ut faciatis de necessitate virtutem, non solum propter iram, id est, vindictam vitandam, quod pertinet ad secundam rationem, sed etiam propter conscientiam bonam considerandam, quod pertinet ad primam rationem, quia qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. (*Tit.* 3.) *Admone illos principibus et potestatibus subditos esse.*

Deinde cum dicit: *Ideo enim et tributa præstatis, etc.* inducit homines ad exhibendum suis superioribus signum subjectionis. Et primo ponit signum subjectionis. Secundo inducit ad ejus exhibitionem, ibi: *Reddite ergo, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit subjectionis signum, dicens: *Ideo enim*, sc. quia debetis esse subjecti, et *tributa præstatis*, id est, præstare debetis in signum, sc. subjectionis. Et ideo conquerendo dicitur (*Thren.* 1.) *Princeps provinciarum facta est sub tributo.* Dicuntur autem tributa, eo quod subditi dominis ea tribuunt. Secundo assignat rationem, dicens: *Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum*, id est, pro ipso, sc. tributa recipiendo, *servientes*, sc. Deo et populo. Quasi dicat, unusquisque de suo ministerio vivere debet, secundum illud (1 *Cor.* 9.) *Quis pascit gregem et de lacte ejus non edit?* Et ideo cum principes nostri suo regimine Deo ministrent, a populo debent tributa suscipere, quasi stipendia sui ministerii, non autem ita quod hoc debeant sibi computare pro præmio. Proprium enim præmium principis est laus et honor, ut Philosophus dicit in quinto Ethicor. Et cum hoc non sufficit, tyrannus fit. Sed hoc non est intelligendum de laude humana solum vel honore, quia tale præmium esset vanum, sed de laude et honore divino, qui principibus bene gubernantibus exhibetur. (*Sap.* 6.) *O reges populi diligite sapientiam ut in perpetuum regnetis.* Hujusmodi autem tributa recipiunt ad sustentationem, laborant autem principes ad omnium pacem. Unde dicitur (2 *Tim.* 2.) Obsecro primum omnium fieri obsecrationes pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt constituti, ut quietem ac tranquillam vitam agamus. (*Baruch.* 1.) *Orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, ut vivamus sub umbra ejus.* Ab hoc tamen debito liberi sunt clerici ex privilegio principum, quod quidem æquitatem naturalem habet. Unde etiam apud Gentiles liberi erant a tributis illi qui vacabant rebus divinis. Legitur enim (*Gen.* 47.) quod Joseph subjecit Pharaoni totam terram Ægypti præter terram sacerdotum, quæ a rege tradita fuerat eis, quibus et statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. Et infra dicitur quod in universa terra Ægypti, quinta pars solvitur absque terra sacerdotali quæ libera erat ab hac con-

ditione. Hoc autem ideo æquum est, quia sicut reges sollicitudinem habent de bono publico in bonis temporalibus, ita ministri Dei in spiritualibus, et sic per hoc quod Deo in spiritualibus ministrant, recompensant regi quod pro eorum pace laborat. Sed attendendum est cum tributa dicat regibus esse debita quasi laboris stipendium, dupliciter peccare possunt principes accipiendo tributa.

Primo quidem si utilitatem populi non procurent, sed solum ad diripiendum eorum bona intendant. Unde dicitur (*Ezech.* 34.) *Lac comedebatis et lanis operiebamini, et quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis.* Alio modo ex eo quod violenter diripiunt supra statutam legem, quæ est quasi quoddam pactum inter regem et populum, et supra populi facultatem. Unde dicitur (*Mich.* 3.) *Audite princeps Jacob et duces domus Israel.* Et postea subdit: Qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis, et carnes eorum desuper ossibus eorum.

Deinde cum dicit: *Reddite ergo, etc.* monet ad reddendum prædictum subjectionis signum. Et primo quidem in generali, dicens: Ex quo tributum debetur principibus, tanquam Dei ministris. *Reddite ergo omnibus debita.* Ex quo patet quod ex necessitate justitiæ tenentur subditi sua jura principibus exhibere. (*Matth.* 18.) *Oblatus est regi unus qui debebat decem millia talenta.* Et (*Matth.* 23.) *Reddi sunt Cæsaris, Cæsari, etc.* S specificat: et primo ea quæ su teriora dicens: *cui tributum,* sc. tis, reddite, *tributum*, quia sc. cipi tribuitur pro generali regi quo patriam in pace et quiete g nat. (*Gen.* 49.) *Vidit requiem qu bona, factusque est tributis se Cui vectigal*, sc. debetis, reddit *tigal*, quod sc. redditur prin aliquibus certis locis de mercin quæ deferuntur pro reparation rum et custodia. Vel vectigal d quod datur principi, quando p triam devehitur, sicut sunt pr tiones et alia hujusmodi.

Secundo ponit ea quæ sunt in exhibenda. Est autem consider quod principi debetur et timor nor: timor quidem, inquantu Dominus sua potestate malos co a malis. (*Malac.* 1.) *Si ego Dom ubi est timor meus?* Et ideo dic *timorem*, sc. debetis, reddite, *tim* (*Prov.* 24.) *Deum time, fili m* quantum autem quasi pater pr bonis quæ sunt in laudem ec debetur illi honor. (*Malach.* 1.) *pater ubi honor meus?* Et ideo s *cui honorem*, debetis, reddite, *rem.* (1 *Pet.* 2.) Regem honorificat contra est quod dicitur (*Lev.* 19. *honores vultum potentis.* Sed h intelligendum, quantum ad ho pro eo a justitia non declines. subditur: *juste judica proximo t*

LECTIO 3.

Eloquentiam secularem ac ornatam excludit, ut lites ac deceptiones de medio tollat, qua Pseudo-Apostoli maxime gloriabantur, ac simul physicas rationes, ab Evangelii prædicatione secludit.

17. *Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi.*

18. *Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia, his autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est.*

19. *Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.*

20. *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi inquisitor hujus seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi.*

21. *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.*

22. *Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt.*

23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum. Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam.*

24. *Ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.*

25. *Quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei fortius est hominibus.*

Postquam Apostolus improbavit Corinthiorum contentionem, ratione sumpta ex parte baptismi, hic excludit eorum contentionem ratione sumpta ex parte doctrinæ. Quidam enim eorum gloriabantur de doctrina Pseudo-Apostolorum, qui ornatis verbis et humanæ sapientiæ rationibus veritatem fidei corrumpebant. Et ideo Apostolus primo ostendit hunc modum convenientem non esse doctrinæ fidei. Secundo ostendit hoc modo docendi se usum apud eos non fuisse, 2 cap. ibi : *Et ego cum venissem ad, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit : secundo manifestat propositum, ibi : *Ut non evacuetur.*

Dicit ergo primo : dixi quod misit me Christus evangelizare, non tamen ita quod ego *in sapientia verbi* evangelizem, id est, in sapientia mundana, quæ verbosos facit, inquantum per eam multis vanis rationibus homines utuntur. (*Eccl.* 6.) *Ubi verba sunt plurima, multam in disputando habentia vanitatem.* (*Prov.* 14.) *Ubi verba sunt plurima, ibi frequentur egestas.* Vel sapientiam verbi nominat rhetoricam, quæ docet ornate loqui, ex quo alliciuntur interdum homines ad assentiendum erroribus et falsitatibus. Unde (*Rom.* 16.) *Per dulces sermones seducunt corda innocentium.* Et de meretrice dicitur (*Prov.* 2.) in figura hæreticæ doctrinæ: Ut eruaris a muliere aliena et extranea quæ mollit sermones suos. Sed contra dicitur (*Is.* 33.) *Populum imprudentem non videbis*, sc. in Catholica Ecclesia, et populum alti sermonis, ita ut non possis intelligere disertitudinem linguæ ejus, in quo nulla est sapientia, sed quia in Græco ponitur logos, quod rationem et sermonem significat, posset convenientius intelligi sapientia verbi, id est, humanæ rationis, quia illa quæ sunt fidei, humanam rationem excedunt, secundum illud (*Eccl.* 3.) *Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi.* Sed contra hoc videtur esse quod multi doctores Ecclesiæ in doctrina

fert conclusionem intentam, ibi: *Plenitudo ergo legis, etc.*

Dicit ergo primo. Ideo dictum est, quod non intendamus nos expedire a debito dilectionis, sicut ab aliis debitis. *Qui enim diligit proximum, legem implevit,* id est, tota impletio legis ex proximi dilectione dependet. Sed hoc non videtur verum. Dicitur enim (*Tim.* 1.) quod finis præcepti charitas est. Unumquodque enim perficitur cum ad finem pervenit, et ideo tota legis perfectio in charitate consistit. Sed charitas duos habet actus, sc. dilectionem Dei et dilectionem proximi. Unde et Dominus dixit (*Matth.* 22.) quod tota lex et prophetæ pendet in duobus mandatis charitatis: quorum unum est de dilectione Dei, aliud de dilectione proximi. Non ergo videtur quod qui proximum diligit, impleat totam legem. Sed dicendum est quod illa dilectio proximi, ad charitatem pertinet, et legem implet, qua proximus diligitur propter Deum, et ita in dilectione proximi includitur dilectio Dei sicut causa includitur in effectu. Dicitur enim (1 *Joan.* 4.) *Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.* Et e converso, dilectio proximi includitur in dilectione Dei, sicut effectus in causa, unde ibidem dicitur: Si quis dixerit quoniam diligo Deum, et fratrem suum odit, mendax est. Et inde est quod in sacra scriptura quandoque fit mentio solum de dilectione Dei, quasi sufficiat ad salutem, secundum illud (*Deut.* 10.) Et nunc Israel audi. Quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum? Quandoque autem fit mentio solum de dilectione proximi. (*Joan.* 15.) *Hæc vobis mando, ut diligatis invicem.*

Deinde cum dicit: *Nam non adulterabis, etc.* probat propositum. P quidem per inductionem. Secundo per medium syllogismi, ibi: *Di proximi, etc.* Circa primum mor ducentium enumerat quædam cepta, quæ dilectionem proximi plent, et quia præcepta tria p tabulæ immediatius ordinantur a lectionem Dei, non facit menti hic de eis: quamvis et ipsa imple in dilectione proximi, prout di Dei includitur in dilectione pro Enumerat autem mandata sec tabulæ, prætermittit tamen præce affirmativum tantum quod est d nore parentum, in quo etiam ir gitur, ut omnibus reddamus qu bemus. Enumerat autem præcep gativa, per quæ aliquis probi malum proximis inferre. Et ho plici ratione.

Primo quidem quia præcepta tiva sunt magis universalia, et qu ad tempora et quantum ad per Quantum ad tempora quidem, præcepta negativa obligant sem ad semper. Nullo enim tempo furandum et adulterandum. Pra autem affirmativa obligant quiden per, sed non ad semper, sed pr et tempore, non enim tenetur ho omni tempore, honoret parente pro loco et tempore. Quantum a sonas autem, quia nulli homini nocendum, non autem sufficient mus, ut unus homo possit om hominibus servire.

Secundo quia magis manifest quod per dilectionem proximi in tur præcepta negativa quam af tiva. Qui enim diligit aliquem, abstinet a nocumento illius, qu beneficia impendat, a quo qu que homo impeditur per impote Tripliciter autem aliquis nocum proximo inferre potest. Uno mod

to. Alio modo, verbo. Tertio, desiderio. Facto quidem tripliciter. Uno modo quantum ad personam ipsius proximi. Et hoc prohibetur, cum dicitur: *Non occides*. In quo etiam intelligitur prohiberi omnis injuria in personam proximi illata. (1 *Joan*. 3.) *Omnis homicida non habet vitam æternam in seipso*.

Secundo quantum ad personam conjunctam, sc. uxorem : et hoc prohibetur, cum dicitur, *non adulterabis*. In quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio, et omnis illicitus usus genitalium membrorum. (*Hebr. ult.*) *Fornicatores et adulteros judicabit Deus*. Tertio quantum ad res exteriores, quod prohibetur, cum dicitur, *non furaberis*. In quo etiam prohibetur omnis injusta subtractio rei alienæ, sive per vim sive per dolum. (*Zach*. 5.) Omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur. Nocumentum autem quod quis proximo infert, verbo prohibetur, cum dicitur: *Non falsum testimonium dices*. Quod non solum prohibetur in judicio, sed etiam extra judicium, sive per modum detractionis, sive per modum contumeliæ. (*Prov*. 19.) *Testis falsus non erit impunitus, et qui mendacia loquitur, non effugiet*. Nocumentum autem quod quis infert proximo, solo desiderio, prohibetur cum dicitur : Non concupisces rem proximi tui. Ubi etiam intelligitur prohiberi concupiscentia uxoris : supra 7. Nam concupiscentiam nesciebam, sc. esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Ponuntur autem hæc mandata (*Exod*. 20.) Enumeratis autem pluribus præceptis, colligit omnia alia in communi, dicens, *et si quod est aliud mandatum*, affirmativum vel negativum, vel ad Deum, vel ad proximum pertinens, per modum supra dictum, *Instauratur*, id est, perficitur et impletur, *In hoc verbo. Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Quod quidem ponitur (*Lev*. 19.) Ubi nos habemus : *Diliges amicum tuum sicut teipsum*.

Quod autem dicit, proximum tuum, referendum est ad omnem hominem, et etiam ad sanctos angelos, ut Aug. probat in 1. de doctrina Christiana. Nomine enim proximi intelligitur quicumque facit alicui misericordiam, secundum illud (*Luc*. 10.) *Quis tibi videtur illi proximus fuisse, qui incidit in latrones?* Et ille dixit: qui fecit misericordiam, etc. Et quia proximus est proximo proximus, consequens est quod etiam ille qui ab aliquo misericordiam recipit, proximus ei dicatur. Sancti autem angeli nobis misericordiam impendunt, et nos omnibus hominibus misericordiam debemus impendere, et ab eis, cum necesse fuerit, recipere. Unde patet quod sancti angeli, et omnes homines proximi nobis dicuntur, quia beatitudinem ad quam nos tendimus, vel jam habent, vel ad eam nobiscum tendunt. Ex quo patet quod dæmones non sunt secundum hanc rationem proximi nobis, nec sub hoc præcepto eorum dilectio nobis injungitur, quia sunt totaliter a dilectione Dei exclusi, et non sunt computandi in numero proximorum, sed in numero hostium.

Quod autem dicit, *Sicut teipsum*, non est referendum ad æqualitatem dilectionis, ut sc. aliquis teneatur diligere proximum æqualiter sibi, hoc enim esset contra ordinem charitatis, quo quilibet plus tenetur suam, quam aliorum salutem curare. (*Cant*. 2.) *Ordinavit in me charitatem*. Sed est referendum ad similitudinem dilectionis, ut sc. similiter diligamus proximum sicut nosipsos. Et hoc tripliciter. Primo quidem quantum ad finem

dilectionis, ut sc. nos et proximum diligamus propter Deum. Secundo quantum ad formam dilectionis, ut sc. sicut aliquis seipsum diligit, quasi sibi volens bonum, ita aliquis proximum diligat quasi ei bona volens. Qui autem diligit proximum, ad hoc solum ut ejus utilitate vel dilectione potiatur, non vult bonum proximo, sed ex proximo vult sibi bonum. Quo quidem modo homo amare dicitur res irrationales, puta vinum vel aquam, ut sc. eis utatur. Tertio quantum ad effectum dilectionis, ut sc. aliquis necessitati proximi subveniat, sicut sibi: et quod nihil illicitum propter amorem proximi committat, sicut nec propter suum amorem.

Deinde cum dicit, *dilectio proximi, etc.* manifestat propositum medio syllogismi per hunc modum. Qui diligit proximum, nullum malum operatur ad ipsum. Sed ad hoc tendit omne legis præceptum, ut abstineatur a malo. Qui ergo diligit proximum, legem implevit. Quod autem dilectio proximi malum non operetur, habetur (1 *Cor.* 13.) *Charitas non agit perperam, etc.* Quocumque autem modo accipiatur hic malum, vel pro malo transgressionis, vel etiam omissionis, poterit hoc referri non solum ad præcepta negativa, sed etiam ad affirmativa. Inquantum vero dilectio proximi includit dilectionem Dei, intelligitur quod dilectio proximi excludit malum, non solum quod est contra proximum, sed etiam quod est contra Deum. Et sic includentur etiam præcepta tabulæ primæ. Ultimo autem infert conclusionem principaliter intentam, dicens: *Plenitudo ergo legis est dilectio*, id est, per dilectionem lex impletur et perficitur. (*Eccl.* 24.) *In plenitudine sanctorum detentio mea.* (*Col.* 3.) *Charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.*

LECTIO 3.

Usus gratiæ in ordine ad seipsum manifestatur : quomodo, scilicet, quisquis se habere debet ad honestatem operum conservandam.

11. *Et hoc scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus.*
12. *Nox precessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis.*
13. *Sicut in die honeste ambulemus. Non in comessationibus, et ebrietatibus. Non in cubilibus et impudicitiis. Non in contentione et æmulatione.*
14. *Sed induimini Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis.*

Postquam Apostolus ostendit quomodo homo debet se Deo exhibere pium, convenienter ejus donis utendo, et proximo, juste ei debita reddendo, hic ostendit quomodo in seipso debeat honestatem conservare. Et circa hoc duo facit. Primo proponit temporis congruitatem. Secundo exhortatur ad honestatem operum, ibi : *Abjiciamus ergo, etc.* Circa primum tria facit. Primo ponit temporis congruitatem. Secundo assignat rationem, ibi: *Nunc enim propior est*, etc. Tertio adhibet similitudinem, ibi : *Nox præcessit, etc.* Dicit ergo primo: Dictum est quæ debetis observare, et hoc non solum propter ea quæ dicta

sunt, sed etiam scientes hoc tempus, id est, per hoc quod debetis considerare hujus temporis conditionem, quia ut dicitur (*Eccl.* 8.) *Omni negotio tempus est et opportunitas.* (*Jer.* 8.) *Milvus in cœlo cognovit tempus suum, turtur et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui, populus autem meus, etc.* Ad quid autem congruum sit hoc tempus ostendit, subdens : *Quia hora est jam nos de somno surgere.* Quod quidem intelligendum est non de somno naturæ, qui quandoque dicitur mors, secundum illud (1. *Thess.* 4.) *Nolumus vos ignorare de dormientibus.* Quandoque autem est quies animalium virtutum, secundum illud (*Joan.* 11.) *Si dormit salvus erit.* Nec enim intelligendum est de somno gratiæ, qui quandoque dicitur quies æternæ gloriæ, secundum illud (*Ps.* 4.) *In pace in idipsum, etc.* Quandoque autem est quies contemplationis etiam in hac vita. (*Cant.* 5.) *Ego dormio, et cor meum vigilat*, sed intelligitur de somno culpæ, secundum illud (*Ephes.* 5.) *Exurge qui dormis, et exurge a mortuis, etc.* Vel etiam negligentiæ, secundum illud (*Prov.* 6.) *Usquequo piger dormies?* Tempus ergo est surgendi a somno culpæ per pœnitentiam. (*Ps.* 126.) *Surgite postquam sederitis, etc.* A somno vero negligentiæ per sollicitudinem bene operandi. (*Is.* 21). *Surgite principes, accipite clypeum.* (*Eccl.* 32.) *Hora surgendi non te tristet.*

Deinde cum dicit : *Nunc enim, etc.* assignat rationem ejus quod dixerat, dicens : *Nunc enim propior est salus nostra, quam cum credidimus.* Quod quidem secundum intentionem Apostoli intelligitur de salute vitæ æternæ, de qua dicitur (*Is.* 51.) *Salus autem mea in sempiternum erit.* Ad hanc autem salutem homo ordinatur. Primo quidem per fidem. (*Marc. ult.*) *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Sed semper magis ac magis homo accedit ad eam per bona opera et charitatis augmentum. Unde dicitur (*Jac.* 4.) *Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis.* Hoc est ergo quod Apostolus dicit, ideo, *Hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim*, quando, sc. per opera bona, et per charitatis augmentum profecimus, *Propior*, id est, propinquior est sc. nobis, *Nostra salus*, sc. vitæ æternæ : de qua dicitur (*Is.* 5.) *Salus autem mea in sempiternum erit. Quam cum credidimus*, id est, quam cum a principio fidem accepimus. Et potest hic intelligi duplex propinquitas. Una quidem secundum tempus, qua viri sancti in operibus justitiæ proficientes, magis appropinquant ad terminum vitæ hujus, in quo mercedem accipiunt.

Alia vero est propinquitas dispositionis vel præparationis, quia per augmentum charitatis et operationem justitiæ, homo præparatur ad illam salutem. (*Matth.* 25.) *Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.* Sed secundum quod Ecclesia hæc verba adventus tempore legit, videntur hæc verba esse referenda ad salutem, quam Christus fecit in suo primo adventu, ut intelligamus Apostolum loquentem quasi ex persona omnium fidelium qui fuerunt ab initio mundi. Appropinquante enim jam tempore incarnationis Christi, quo vaticinia prophetarum crebrescebant, quod tempus repræsentat Ecclesia, poterit dici : Nunc propior est nostra salus, sc. Christus, quam cum credidimus, id est, cum homines a principio credere cœperunt Christi adventum futurum. (*Is.* 56.) *Juxta est salus mea, ut veniat, et justitia mea, ut reveletur.* Posset etiam assumi ad tempus misericordiæ

quo quis incipit velle a præteritis peccatis discedere. Tunc enim magis appropinquat suæ saluti, quam a principio, dum haberet fidem informem. (*Jac.* 4.) *Resistite diabolo, et fugiet a vobis, appropinquate Deo, et appropinquabit vobis, etc.*

Deinde cum dicit : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit, etc.* ponit ad propositum similitudinem. Quod quidem secundum intentionem Apostoli sic videtur esse intelligendum, ut totum tempus vitæ præsentis nocti comparetur propter ignorantiæ tenebras, quibus præsens vita gravatur. (*Job.* 36.) *Omnes quippe involvimur tenebris, etc.* Et de hac nocte dicitur (*Is.* 26.) *Anima mea desideravit te in nocte.* Diei autem comparatur status futuræ beatitudinis propter claritatem Dei qua sancti illustrantur. (*Is.* 62.) *Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam.* Ad quem diem refertur quod dicitur in (*Ps.* 117.) *Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus, et lætemur in ea.*

Alio modo potest intelligi quod status culpæ nocti comparetur propter tenebras culpæ de quibus dicitur in (*Ps.* 81.) *Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant.* Et de hac nocte dicitur (*Sap.* 17.) Solis autem illis superposita erat gravis nox, imago tenebrarum, quæ superventuræ erant illis. Dies autem dicitur status gratiæ propter lumen spiritualis intelligentiæ, quod justi habent, sed impiis deest. (*Ps.* 96.) *Lux orta est justo.* (*Sap.* 5.) *Sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Tertio modo potest intelligi quod comparetur nocti tempus præcedens Christi incarnationem, quia nondum erat manifestata, sed sub quadam caligine. (2 *Pet.* 1.) *Habetis propheticum sermonem, cui benefacitis attende*[n]*tes lucernæ lucenti in caliginos*[o loco.] de hac nocte dicitur (*Is.* 21.) [*Custos*] *quid de nocte.* Unde sicut in n[octe appa]rent umbræ, ita etiam illo [tempore] eminebant legalia, quæ su[nt umbra] futurorum : ut dicitur (*Col.* [2.) Tem]pus autem ab incarnation[e] comparatur diei propter pote[ntiam spi]ritualis solis in mundo : de [quo dici]tur (*Malac. ult.*) *Vobis time*[ntibus no]*men meum, orietur sol just*[itiæ.] et ipse Dominus dicit (*Joan*[. 9.]) *oportet operari opera ejus qu*[i misit me] *donec dies est.* Et postea subd[it : Quam]diu in mundo sum, lux sum [mundi.] Quod ergo dicitur, *Nox præc*[essit] differenter accipi potest pr[o] prædictarum trium noctium[...] nim præcesserat eos quibus [...] et magna pars temporis h[...] et quod verius est, præces[serat nox] culpæ : præcesserat etiam t[empus le]gis quod fuit ante Christum. [Quod au]tem subdit, *Dies autem app*[ropinqua]*vit,* videtur secundum in[tentionem] Apostoli referendum esse ad [diem fu]turæ gloriæ, qui licet nond[um adve]nisset fidelibus Christi quib[us scribe]bat, tamen in propinquo era[t. Se]cundum prædicta, posset eti[am intelli]ligi tempus gratiæ Christi, [...] jam advenerit secundum [...] cursum, appropinquare ta[men] dicitur per fidem et devotio[nem] et (*Phil.* 4.) dicitur: *Domi*[nus prope] *est.* Et in (*Ps.* 144.) *Prope* [est Domi]*nus omnibus invocantibus e*[um.] etiam hoc congruere his qu[i de pec]catis pœnitere incipiunt q[uibus] gratiæ appropinquat.

Deinde cum dicit : *Abjici*[amus...] concludit exhortationem de [...] vitæ. Et primo ponit exho[rtationem.] Secundo exponit eam, ibi [*Non in*] *comessationibus, etc.* Circa h[...]

vitæ tria tangit. Primo quidem remotionem vitiorum excludens ex præmissis; si nox præcessit, ut dictum est, *Abjiciamus opera tenebrarum*, quia ut dicitur (*Eccl.* 8.) *Omni negotio tempus est et opportunitas.* Unde recedente nocte, cessare debent opera noctis. Dicuntur autem opera tenebrarum, opera peccatorum: Primo quidem quia in seipsis privata sunt lumine rationis, quo illustrari debent humana opera. (*Eccl.* 2.) *Sapientis oculi in capite ejus, stultus in tenebris ambulat.* Secundo in tenebris aguntur. (*Job.* 24.) *Oculus adulteri observat caliginem.* Tertio quia per ea homo ad tenebras ducitur, secundum illud (*Matth.* 22.) *Mittite eum in tenebras exteriores.*

Secundo inducit ad assumendas virtutes. Quasi dicat: Ex quo dies appropinquavit, assumentes ea quæ congruunt diei, *Induamur arma lucis*, id est virtutes, quæ et arma dicuntur, inquantum nos muniunt. (*Ephes. ult.*) *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.* Et dicuntur lucis arma, tum quia lumine rationis decorantur et perficiuntur. Unde dicitur (*Prov.* 4.) Justorum semita quasi lux splendens procedit, tum quia lucis examen requirunt. (*Joan.* 3.) *Qui facit veritatem, venit ad lucem*, tum quia per opera virtutum alii illuminantur. (*Matth.* 5.) *Sic luceat lux vestra coram hominibus, etc.*

Tertio exhortatur ad usum virtutum et perfectum, cum dicit: *Sicut in die honeste ambulemus.* Hæc enim duo videntur diei congruere. Primo quidem honestas. Nam in die unusquisque seipsum studet componere, ut coram aliis honestus appareat. In nocte autem non sic. Unde dicitur (1 *Thess.* 5.) *Qui dormiunt, nocte dormiunt: et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt: nos autem qui diei sumus, sobrii simus.* Unde (1 *Cor.* 14.) dicitur: Omnia honeste, et s cundum ordinem fiant in vobis. Secundo homo in die ambulat, non in nocte. Unde dicitur (*Joan.* 11.) *Qui ambulat in nocte, offendit.* Et ideo quia dies est, oportet quod ambulemus, id est, de bono in melius procedamus. Unde dicitur (*Joan.* 12.) *Ambulate dum lucem habetis.*

Deinde cum dicit: *Non in comessationibus, etc.* exponit quod dixerat. Et primo exponit quomodo sunt abjicienda opera tenebrarum, quæ sunt opera peccatorum, de quibus quædam enumerat. Primo ponens ea quæ pertinent ad corruptionem concupiscibilis, cujus corruptio est intemperantia, quæ est circa delectationis tactus, et circa cibos. Unde primo excludit intemperantiam ciborum cum dicit: *Non in comessationibus.* Dicuntur comessationes superfluæ et nimis accuratæ comestiones. (*Prov.* 23.) *Noli esse in conviviis peccatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt.* Quod quidem potest esse peccatum mortale, ex hoc quod secundum legem pro hac culpa aliquis damnatur ad mortem. Dicitur enim de filio protervo. (*Deut.* 21.) *Comessationibus vacat et luxuriæ atque conviviis, lapidibus eum obruet populus, etc.* Dicitur autem aliquis vacare comessationibus atque conviviis, non quidem si comedat magnifice secundum statum suæ dignitatis, sicut dicitur (*Esth.* 2.) Quod Assuerus jussit præparari convivium magnificum propter conjunctionem Esther, juxta magnificentiam principalem; sed quando aliquis hoc facit præter decentiam sui status, et præcipue si ad hoc principalis ejus cura existat, sicut illi de quibus dicitur infra ult. Hujusmodi Christo Domino non serviunt, sed suo ventri.

Et (*Phil.* 3.) *Quorum Deus venter est.*

Secundo excludit intemperantiam circa potum, cum subdit: *Et ebrietatibus.* Quæ pertinent ad superfluitatem potus extra mensuram rationis hominem ponentis. (*Eccl.* 31.) *Vinum in jucunditate creatum et non in ebrietate.* Et est considerandum quod ebrietas ex suo genere est peccatum mortale, cum sc. homo ex proposito inebriatur, quia videtur præferre delectationem vini, integritati rationis. Unde dicitur (*Is.* 5.) *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem.* Si vero aliquis inebrietur præter intentionem, non ex proposito, puta quia ignorat virtutem vini, vel quia non æstimat se tanto potu inebriandum, non est peccatum mortale, quia non per se inebriatur, sed per accidens, id est, præter intentionem, quod quidem non potest contingere in his, qui frequenter inebriantur. Et ideo dicit Aug. in sermone de Purgatorio, quod ebrietas est peccatum mortale si assidua fuerit. Unde signanter hic Apostolus in plurali numero, dicit: *Non in comessationibus et ebrietatibus.*

Tertio excludit intemperantiam circa corporalem quietem, cum dicit, *Non in cubilibus*, id est, non in superflua dormitione, quam convenienter post comessationem et ebrietatem prohibet, quia sequitur ex illis, et potest esse in hoc peccatum mortale, quando propter quietem corporalem et somnum omittit quæ facere debet, et inclinatur ad aliqua mala facienda. (*Mic.* 2.) *Væ qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris.* Potest etiam quod dicit: Non in cubilibus vestris, referri ad apparatum luxuriæ. Unde dicitur in persona meretricis (*Prov.* 7.) *Aspersi cubile meum myrrha, etc.* (*Gen.* 49.) *Ascendisti cubile patris tui.* Et ideo convenienter quarto excludit intemperantiam circa venerea, cum subdit, *Et impudicitiis*, id est, quibuscumque venereis actibus, qui dicuntur impudici, quia non cavent id quod est maxime pudore vel confusione dignum : tum quia omnes delectationes tactus, gulæ et luxuriæ sunt communes nobis et brutis. Unde qui eis inordinate insistit, brutalis efficitur. (*Ps.* 31.) *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, etc.* Tum etiam quia specialiter in actibus venereis ratio hominis totaliter absorbetur a delectatione, ut non possit homo tunc aliquid intelligere, sicut Aristoteles dicit in lib. Ethicorum. Unde et (*Oseæ* 4.) dicitur : *Fornicatio et ebrietas et vinum auferunt cor.* (*Apoc.* 9.) *Non egerunt pœnitentiam super immunditia et fornicatione et impudicitia quam gesserunt.*

Deinde excludit ea quæ pertinent ad corruptionem irascibilis, cum dicit: *Non in contentione.* Quæ quidem, ut Ambrosius dicit, est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Potest autem intelligi quod per hoc prohibetur omnis rixa, non solum verborum, sed et factorum, quæ ut plurimum a verbis incipit. (*Prov.* 20.) *Honor est homini qui separat se a contentionibus.* Solet autem contentio ex invidia generari. Et ideo subdit, *et æmulatione.* Unde (*Jac.* 3.) dicitur: *Ubi zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum.* Secundo exponit quomodo debeamus induere arma lucis, dicens: *Sed induimini Dominum Jesum Christum*, in quo, sc. abundantissime fuerunt omnes virtutes, secundum illud (*Is.* 4.) *Apprehendent septem mulieres virum unum.* Induimus autem Jesum Christum: Primo quidem per sacramenti susceptionem. (*Gal.* 3.)

Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.

Secundo per imitationem. (*Col.* 3.) *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, etc.* Et (*Ephes.* 4.) *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, etc.* Dicitur autem induere Christum, qui Christum imitatur, quia sicut homo continetur vestimento, et sub ejus colore videtur, ita in eo qui Christum imitatur, opera Christi apparent. Per hoc ergo induimur arma lucis quando induimur Christum. Tertio exponit quod dixerat, *Sicut in die honeste ambulemus*, per hoc quod subdit: *Et carnis curam ne feceritis in desideriis.* In hoc enim pulchritudo honestatis consistit, ut homo non carnem spiritui, sed spiritum præferat carni. (*Supra* 8.) *Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.* Sed notandum quod non dicit simpliciter, *carnis curam ne feceritis*, quia quilibet tenetur ut carnis curam gerat ad sustentandam naturam, secundum illud (*Ephes.* 2.) *Nemo unquam carnem suam odio habuit sed nutrit et fovet, etc.* Sed addit, *in desideriis*, ut sc. inordinata carnis desideria, id est, concupiscentias non sequamur. Unde dicitur (*Gal.* 5.) *Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis.*

CAPUT XIV.

Infirmi in fide ac imperfecti, non sunt a firmis ac perfectis contemnendi, nam Deus judex omnium est. Ideo prohibet inordinata judicia, ac infirmorum scandala.

1. *Infirmum autem in fide assumite: Non in disceptationibus cogitationum.*
2. *Alius enim credit se manducare omnia. Qui autem infirmus est, olus manducet.*
3. *Is qui manducat, non manducantem non spernat, et qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum assumpsit.*
4. *Tu quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem, potens est enim Deus statuere illum.*
5. *Nam alius judicat diem inter diem: alius autem judicat omnem diem. Unusquisque in suo sensu abundet.*
6. *Qui sapit diem, Domino sapit: et qui manducat, Domino manducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo.*
7. *Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur.*
8. *Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.*
9. *In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit, ut vivorum et mortuorum dominetur.*
10. *Tu autem quid judicas fratrem tuum? Aut tu, quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.*
11. *Scriptum est enim. Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo.*
12. *Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.*
13. *Non ergo amplius invicem judicemus.*

Postquam Apostolus ostendit quomodo aliquis debeat perfectus fieri, hic ostendit quomodo perfecti debeant se habere ad imperfectos. Et primo ostendit quod non debent eos scandalizare vel judicare. Secundo ostendit quod debent eos sustentare 15. cap. ibi : *Debemus autem nos firmiores, etc.* Circa primum duo facit. Primo prohibet inordinata judicia. Secundo prohibet infirmorum scandala, ibi: *Sed hoc judicate magis, etc.* Circa primum tria facit. Primo proponit admonitionem. Secundo exponit eam, ibi: *Alius enim, etc.* Tertio rationem assignat, ibi: *Deus enim illum, etc.* Circa primum considerandum est quod in primitiva ecclesia aliqui ex Judæis conversi ad Christum, credebant legalia cum evangelio esse servanda, ut patet (*Act.* 15.) Et hoc Apostolus vocat infirmos in fide Christi, quasi nondum perfecte credentes quod fides Christi sufficiat ad salutem: perfectos autem vel firmos in fide vocat eos qui fidem Christi sine legalibus credebant esse servandam. De utrisque tamen erant aliqui Romæ inter fideles Christi. Alloquitur ergo Apostolus perfectos in fide, dicens: Dictum est quod sic debetis induere Dominum Jesum Christum. *Assumite autem*, id est, affectu charitatis vobis conjungite ad supportandum *infirmum in fide*, sicut expositum est, de quo potest intelligi illud (*Sap.* 9.) *Infirmus homo et exigui temporis, et minor ad intellectum judicii et legum.* (*Infra* 15.) *Suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos.* (*Eccl.* 29.) *Propter mandatum assume pauperem.* Et hoc non in disceptationibus cogitationum, id est, non disceptando propter hoc quod unus contra alium cogitat, dum sc. illi qui legalia servabant judicabant tanquam transgressores eos qui non servabant. Et illi qui non servabant, contemnebant tanquam errantes et ignorantes qui servabant. (*Supra* 2.) *Cogitationum invicem accusantium aut defendentium, etc.*

Deinde cum dicit: *Alius enim, etc.* exponit quod dixerat. Et primo ostendit qui sunt infirmi in fide. Secundo ostendit qualiter sint disceptationes cogitationum vitandæ, ibi: *Is qui manducat, etc.* Circa primum considerandum est quod inter cæteras legales observantias una erat discretio ciborum propter aliquos cibos in lege prohibitos, ut patet (*Levit.* 11.) et hac quidem observantia quotidie erat utendum vel non utendum. Et ideo de hoc mentionem fecit specialiter Apostolus dicens: *Alius enim*, inter vos qui, sc. est perfectus in fide credit se posse licite manducare omnia, eo quod non reputat se astrictum ad legales observantias. (*Matth.* 15.) *Quod intrat in os non coinquinat hominem.* (1 *Tim.* 4.) *Omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione accipitur, etc.* In veteri autem lege prohibebantur aliqui cibi, non quia naturaliter essent immundi. Sicut enim in verbis hoc nomen stultus significat aliquod malum, quamvis hoc nomen sit bonum. Ita in rebus quoddam animal bonum est secundum naturam, sed significatione est malum, sicut porcus, qui significat immunditiam. Et ideo prohibitus est antiquis esus illarum carnium, ut significaretur in eorum vitatione vitatio immunditiæ. Tota enim illius veteris populi vita figuralis erat, ut Augustinus dicit in libro contra Faustum. Veniente autem Christo, qui est veritas, cessaverunt figuræ. Subdit autem quantum ad infirmum, *quia autem infirmus est, olus manducet*, quasi dicat: illis cibus utatur quibus non occurrit aliquod immundum in lege prohibitum. In sin-

nim generibus animalium, puta
ribus, volatilibus et aquaticis
n genera erant concessa, et
m prohibita, sed in herbis et
ıus nihil erat prohibitum, ut
Levit. 11.) Et hujus potest esse
nplex. Una est, quia terræ nas-
fuerunt a principio concessa ho-
l edendum, secundum illud (*Gen.*
e dedi vobis omnem herbam affe-
semen super terram, et uni-
igna quæ habent in semetipsis
m generis sui, ut sint vobis in
Sed post diluvium primo legi-
mini concessus carnium esus.
licitur (*Gen.* 9.) *Quasi olera vi-*
tradidi vobis omnia, sc. anima-
nera.
ratio est, quia primam prohi-
m de abstinendo a quibusdam
nascentibus homo in paradiso
essus fuerat, ut patet (*Gen.* 3.)
ter hoc non erat ei similis pro-
iteranda. Sed cum legalia ces-
nt in Christi passione, videtur
inconvenienter Apostolus infir-
i fide permittat quod a cibis
itis in lege abstineant, quod
n Christianis non sustinetur ab
a. Sed distinguendum est tri-
mpus, secundum Augustinum
m ad legalia. Quorum primum
pus ante passionem Christi, in
galia suum robur obtinebant
adhuc viventia. Secundum au-
npus est, post passionem Chris-
divulgationem evangelii, in quo
a tempore legalia mortua erant,
ullus ad ea tenebatur, nec ob-
a aliquid conferebant alicui, non-
men erant mortifera, quia sine
poterant Judæi ad Christum
si legalia observare, et pro illo
re loquitur hic Apostolus. Ter-
utem tempus est post divulga-
evangelii, in quo legalia non
solum sunt mortua, sed mortifera, ut quisquis ea observet, peccet mortaliter. Exponitur autem et aliter in Glossa, ut dicatur: *Infirmus*, qui est ad lapsum vitiorum carnalium pronus, et huic consulendum est quod comedat *olus,* id est, tenues et aridos cibos qui non sunt fomentum vitiorum, et abstineat ab illis quibus excitatur libido. Sed alius qui est fortior credit se absque periculo posse omnia manducare. Et hæc differentia apparet (*Matth.* 9.) Inter discipulos Christi qui non jejunabant tanquam confortati præsentia Christi; et discipulos Joannis Baptistæ qui jejunabant. Unde et pœnitentiam agentes a quibusdam cibis abstinent non propter eorum immunditiam, sed ad libidinem refrenandam.

Deinde cum dicit: *Is qui manducat, etc.* exponit quomodo sunt vitandæ disceptationes cogitationum. Et primo quantum ad perfectos, dicens: *Is qui manducat,* sc. cum secura conscientia omnia, vel etiam sine periculo libidinis, *Non spernat non manducantem*, sc. indifferenter omnia tanquam infirmum in fide, vel quasi pronum ad vitia. (*Is.* 33.) *Væ qui spernis, nonne et ipse sperneris?* (*Luc.* 10.) *Qui vos spernit me spernit.* Secundo loquitur quantum ad infirmos dicens: *Et qui non manducat,* sc. indifferenter omnia, vel quia est infirmus in fide, de quo loquitur Apostolus, vel etiam quia pronus est ad libidinem, *non judicet manducantem,* sc. indifferenter omnia, quasi transgressorem legis vel quasi in libidinem præcipitem. (*Matth.* 7.) *Nolite judicare et non judicabimini.* (*Supra* 2.) *Inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas.*

Deinde cum dicit: *Deus enim illum assumpsit, etc.* assignat tres rationes propter quas debemus a falso judicio abstinere. Secunda ponitur, ibi: *Suo*

Domino, etc. Tertia, ibi: *Tu autem qui judicas, etc.* Prima ratio sumitur ex auctoritate judicantis. Unde primo ostendit hanc charitatem Deo competere. Secundo concludit quod judicium ad homines non pertinet, ibi: *Tu quis es, etc.* Dicit ergo primo: Recte dictum est, quod qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim assumpsit illum, sc. in servum a se judicandum. (*Zach.* 11.) *Assumpsi mihi duas virgas,* id est, duos populos. (*Ps.* 17.) *Assumpsit me de aquis multis.* Ille autem qui assumitur ad superioris judicium, non debet ab inferiori judicari. Et ideo concludit, *tu quis es,* id est, cujus auctoritatis vel virtutis es, *qui judicas alienum servum?* id est, proximum tuum, qui est servus Dei? Requiritur enim in judicante auctoritas secundum illud (*Exod.* 2.) *Quis constituit te principem et judicem super nos?* Et (*Luc.* 12.) *Quis me constituit judicem aut divisorem super vos?* Sed ex hac ratione sequi videtur hominis judicium de alio homine esse illicitum. Sed dicendum est quod intantum hominis judicium licitum est, inquantum agitur auctoritate concessa divinitus. Unde dicitur (*Deut.* 1.) *Audite illos et quod justum est judicate.* Et postea sequitur: Quia Dei est judicium, id est, auctoritate divina agitur. Si quis vero velit sibi usurpare judicium super ea quæ non sunt ei divinitus concessa ad judicandum, est judicium temerarium, sicut si quis judex delegatus a Papa vellet in judicando transgredi mandati fines. Deus autem soli sibi reservavit judicare occulta quæ præcipue sunt cogitationes cordium, et futura. Et ideo si quis de his judicare præsumpserit est temerarium judicium. Unde Augustinus dicit in libro de sermone Domini in monte: In his duobus temerarium est judicium, cum videlicet in-

certum sit quo animo quid factu vel incertum qualis futurus [illegible] nunc vel bonus vel malus appa[illegible]

Deinde cum dicit: *Suo Domin aut cadit, etc.* ponit secundam nem, quæ quidem sumitur [illegible] meriti vel demeriti. Posset aliq cere quod licet homo non hab diciariam auctoritatem, tamen mittere se debet judicio alteriu ter damnum vel fructum qui in venit, sed Apostolus ostendit Deum magis quam ad homines nere. Et sic etiam propter hoc mus Deo proximorum judicia quere, nisi inquantum vice fungimur in judicando per auc tem nobis commissam. Circa h facit. Primo proponit quod in Secundo exemplificat, ibi: *Nam judicat, etc.* Tertio probat propo ibi: *Qui sapit diem, etc.*

Circa primum duo proponit. quod quicquid circa hominem ad Deum pertinet cum dicit: *S mino stat,* sc. recte agendo. (*Ps. Stantes erant pedes nostri in atr Jerusalem. Aut cadit,* sc. pec (*Amos* 5.) Domus Israel cecidit adjiciet ut resurgat. Ponit aute disjunctione, stat aut cadit, p incertitudinem, quia multi vi cadere qui stant, et e converso, dum illud (*Eccl.* 8.) *Vidi impi pultos, qui cum adhuc viverent sancto erant et laudabantur in c quasi justorum operum.* Loquit tem hic Apostolus secundum si dinem hominis servi, ad cujus num pertinet omne quod circa s agitur. Nec intelligendum est Deo aliquid proficiat, vel noceat mo stet aut cadat. Dicitur enim 35.) *Si peccaveris quid ei no porro si juste egeris quid ei don* Sed quantum ad homines, id

juste agimus ad gloriam Dei spectat. (*Matth.* 5.) *Ut videant opera vestra bona et glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.* Quod autem cadimus peccando, est hominibus occasio blasphemandi Deum. (*Supra* 2.) *Nomen Dei propter vos blasphematur inter gentes.* Vel quod dicit, suo Domino stat, aut cadit, exponendum est in judicio Domini sui. (1 *Cor.* 4.) *Qui judicat me, Dominus est.*

Secundo ostendit quod hominis statum judicare ad Deum pertinet, dicens : *Stabit autem,* quasi dicat, et si aliquis nunc cadat per peccatum, tamen potest esse quod iterum stabit. Et hoc omnino implebitur si est prædestinatus. (*Ps.* 40.) *Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?* (*Mich.* 7.) *Ne læteris inimica mea quia cecidi, resurgam.* Et propter hoc si videmus aliquem manifeste cadentem, non debemus eum despicere temerarie judicando de eo, quod numquam resurget, sed magis debemus præsumere quod iterum stabit, non ex consideratione conditionis humanæ, sed considerando virtutem divinam. Unde cum dicit: *Potens est Deus statuere illum,* propter ejus bonitatem, præsumere debemus, quod iterum statuet eum. (*Ezech.* 3.) *Ingressus est in me spiritus, et statuit me supra pedes meos,* sicut et supra dictum est. Si non permanserint in incredulitate, inserentur; potens enim est Deus iterum inserere illos.

Deinde cum dicit : *Nam alius judicat, etc.* exemplificat quod dictum est. Et primo proponit diversitatem humanæ sententiæ, dicens : Ideo dico quod, *suo Domino stat, aut cadit. Nam alius judicat inter diem et diem,* id est, judicat inter unum diem et alium, ut sc. uno die abstineat, et non alio. Quod quidem videtur pertinere ad infirmum in fide, qui reputat adhuc legalia esse observanda. Dicitur enim (*Lev.* 24.) *Decimo die mensis septimi dies expiationum er t, affligetisque animas vestras in eo.* Et (*Judith* 8.) dicitur quod Judith jejunabat omnibus diebus vitæ suæ præter sabbatha, et neomenias, et festa domus Israel. Alius autem judicat omnem diem indifferenter esse observandum quantum ad ceremonialia legis, quæ jam cessaverunt. Unde hoc videtur pertinere ad eum qui est perfectus in fide. (*Ps.* 144.) *Per singulos dies benedicam tibi.* Potest hoc etiam referri ad abstinentias quæ fiunt causa cohibendæ libidinis, quibus omni die aliqui vacant, puta qui perpetuo a carnibus vel vino abstinent vel jejunant, quidam autem interpositis diebus abstinent, et ab abstinentia cessant, secundum illud (*Eccl.* 3.) *Omnia tempus habent.*

Secundo ostendit hæc omnia posse ad Dei gloriam pertinere, dicens: *Unusquisque in sensu suo abundet*, id est, suo sensui dimittatur. Abundare enim in sensu suo est sensum suum sequi. (*Eccl.* 15.) *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui.* Vel, *in sensu suo*, id est, secundum sensum suum studeat abundare ad gloriam Dei, secundum illud (1 *Cor.* 14.) *Ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut abundetis.* Sed hoc videtur locum habere in his quæ non sunt secundum se mala. In his autem quæ sunt secundum se mala, non est homo suo sensui relinquendus. Quod autem aliquis judicet diem inter diem, videtur esse secundum se malum secundum primam expositionem. Dicitur enim (*Gal.* 4.) *Dies observatis et menses et tempora et annos, timeo ne sine causa laboraverim in vobis.* Et loquitur ibi ad litteram de his qui dixerunt dies observandos secundum ceremonias legis. Sed dicendum, quod Apostolus hic loquitur secundum tempus illud in quo

Judæis ad fidem conversis, licitum erat legalia observare, ut dictum est : sed quantum ad secundam expositionem videtur esse illicitum, quod dicit : *Alius judicat omnem diem*. Sunt enim quidam dies in quibus non est licitum jejunare. Dicit enim Augustinus in epistola ad Casulanum : Quisquis diem dominicum jejunio decernendum esse putarit, non parvo scandalo esset ecclesiæ, nec immerito. Illis enim diebus quibus nihil certi statuit ecclesia vel scriptura divina, mos populi Dei et instituta majorum, pro lege tenenda sunt. Et in Decretis dicitur (*Div.* 30.) Si quis presbyter propter publicam pœnitentiam a sacerdote acceptam absque necessitate die Dominica pro quadam religione jejunaverit sicut Manichæi, anathema sit. Sed intelligendum est quod hic Apostolus loquitur quantum ad illas abstinentias, quæ quolibet die licite fieri possunt absque dissonantia communis consuetudinis, vel eorum quæ sunt a majoribus instituta.

Deinde cum dicit: *Qui sapit diem, etc.* probat propositum, quod sc. unusquisque suo Domino stet, aut cadat: et hoc tripliciter. Primo per actum fidelium. Secundo per intentionem eorum, ibi : *Nemo enim vestrum, etc.* Tertio per eorum conditionem, ibi : *Sive ergo vivimus sive morimur, etc.* Probat ergo primo quomodo unusquisque fidelium suo Domino stat, aut cadit per hoc quod de omnibus quæ fecit secundum suam conscientiam gratias agit Deo. Unde dicit : *Qui sapit diem*, ut sc. uno die abstineat et alio die ab abstinentia cesset, *Domino sapit,* id est, ad reverentiam Dei cibos discernit, sicut etiam nos discernimus vigilias festorum in quibus jejunamus, a diebus festis quibus jejunium solvimus propter reverentiam Dei. (*Eccl.* 33.) *Quare dies diem superat, et iterum lux lucem.*

Deinde loquitur quantum a[illegible] qui judicant omnem diem, q[illegible] quidam omni die a jejunio cess[illegible] sicut dicitur (*Matth.* 9.) quod di[illegible] Christi non jejunabant. Unde di[illegible] *qui manducat*, sc. omni die, *I*[illegible] *manducat*, id est, ad gloriam D[illegible] quod per hoc patet, *Gratias eni*[illegible] *Deo*, sc. de cibo assumpto. (1 *T*[illegible] *Abstinere a cibis quos Deus cre*[illegible] *percipiendum cum gratiarum* [illegible] *fidelibus.* (*Ps.* 21.) *Edent paup*[illegible] *saturabuntur, etc.* Ulterius qu[illegible] ad eum qui sic judicat omnem [illegible] ut sc. omni die abstineat, subd[illegible] qui non manducat, id est, a[illegible] omni die, Domino, id est, ad ho[illegible] Domini non manducat. Et ho[illegible] per hoc quod gratias agit Deo q[illegible] dedit voluntatem, et virtutem [illegible] nendi. (1 *Thess. ult.*) *In omnibu*[illegible] *tias agite.* Sed quod hic dicit Ap[illegible] de his qui in omni die, vel a[illegible] bant, vel ab abstinentia cessaba[illegible] bet intelligi quantum ad illud t[illegible] in quo hoc non erat contrariu[illegible] tutis majorum, nec communi c[illegible] tudini populi Dei.

Deinde cum dicit : *Nemo eni*[illegible] *trum sibi vivit, etc.* probat id [illegible] intentione fidelium. Et primo e[illegible] inordinatam intentionem, dicen[illegible] te dico quod unusquisque Domi[illegible] stat aut cadit. Nemo nostrum s[illegible] vit vel naturali vita vel spiritu[illegible] qua dicitur (*Habac.* 2.) *Justus* [illegible] *meus ex fide vivit*, sibi, id est, p[illegible] seipsum, quia hoc esset frui [illegible] (1 *Cor.* 10.) *Non quærens quo*[illegible] *utile est.* (*Ps.* 113.) *Non nobis, D*[illegible] *non nobis, etc.* vel sibi, id est, [illegible] dum suam regulam, sicut qui [illegible] (*Sap.* 2.) *Sit fortitudo nostra l*[illegible] *justitiæ*; vel *sibi*, id est, suo j[illegible] (1 *Cor.* 4.) *Sed neque meipsum* [illegible] *Et nemo moritur*, sc. morte co[illegible]

vel morte spirituali peccando, vel etiam morte spirituali qua quis moritur vitiis, puta in baptismo, secundum illud (*Supra* 6.) *Qui mortuus est, justificatus est a peccato.* Vel sibi, id est, suo judicio vel propter seipsum aut suo exemplo, sed exemplo Christi moritur aliquis a vitiis. (*Rom.* 6.) *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel,* et infra: *Ita et vos existimate vos mortuos esse peccato.* Secundo ostendit qualis sit recta intentio fidelium, dicens: *Sive enim vivimus,* vita corporali, *Domino vivimus,* id est, ad gloriam Domini. *Sive morimur*, morte corporali, *Domino morimur*, id est, ad honorem Domini. (*Phil.* 1.) *Magnificabitur Christus in corpore meo sive per mortem sive per vitam.* Vel sic exponatur quod dicit vivimus et morimur de vita et morte spirituali exponendum est, quod dicit Domino, id est judicio Domini qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum, ut dicitur (*Act.* 10.)

Deinde cum dicit: *Sive ergo vivimus, etc.* ostendit propositum ex conditione fidelium. Et primo concludit ex præmissis conditionem fidelium, sc. quod non sunt sui, sed alterius. Illi enim qui sui sunt, sicut liberi homines sibi vivunt et sibi moriuntur. Quia ergo dictum est quod fideles non sibi vivunt aut moriuntur sed Domino, concludit sic: *Sive ergo vivimus sive morimur, Domini sumus,* quasi servi ejus qui habet potestatem vitæ, et mortis. (1 *Cor.* 7.) *Pretio empti estis, nolite fieri servi. Empti enim estis pretio magno.* (1 *Paral.* 12.) *Tui sumus, o David, et tecum fili Isai.* Secundo assignat causam hujus conditionis, dicens: *In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit*, id est, hoc adeptus est sua morte, et resurrectione, ut vivorum dominaretur, quia resurrexit vitam novam, et perpetuam inchoando. Et mortuorum, quia mortem nostram moriendo destruxit. (2 *Cor.* 5.) *Pro quibus mortuus est Christus, ut qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro eis mortuus est, et resurrexit.* Sic igitur per omnia prædicta Apostolus probavit, quod unusquisque Domino suo stat, aut cadit, per hoc, sc. quod fideles gratias agunt Deo, et quod Domino vivunt, et moriuntur, et quod Domini sunt et in morte et in vita.

Deinde cum dicit: *Tu autem quid judicas, etc.* ponit tertiam rationem quæ sumitur ex futuro judicio. Et circa hoc tria facit. Primo proponit superfluitatem præsentis judicii, dicens: *Tu autem quid judicas?* id est, qua utilitate vel necessitate judicas, *fratrum tuum*, temere de occultis, quæ tuo judicio non sunt commissa? Aut tu alius qui judicaris, quare spernis fratrem tuum pro nullo reputans ab eo judicari? (*Malach.* 2.) *Quare despicit unusquisque fratrem suum.* Secundo prænuntiat futurum Christi judicium; q. d. Recte dico cur judicas, quia non debes timere quod absque judicio remaneat. *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.* Dicitur enim tribunal Christi ejus judiciaria potestas, sicut et (*Matth.* 25.) dicitur: *Cum venerit filius hominis in majestate sua, tunc sedebit super sedem majestatis suæ.* Dicit autem, *omnes stabimus*, quasi judicandi, tam boni, quam mali, quantum ad remunerationem, vel punitionem. (2 *Cor.* 5.) *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi,* ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum. Sed quantum ad discussionem, non omnes stabunt, ut judicandi, sed quidam consedebunt, ut judices. (*Matt.* 19.) *Sedebitis super sedes judicantes*

duodecim tribus Israel. Tertio, ibi: *Scriptum est enim, etc.* probat quod dixerat. Et primo inducit auctoritatem. Secundo infert conclusionem, ibi: *Itaque unusquisque, etc.*

Dicit ergo primo: dictum est quod omnes stabimus ante tribunal Christi, et hoc patet per auctoritatem sacræ scripturæ. Scriptum est enim (*Is.* 45.) *Vivo ego dicit Dominus: quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo.* Littera nostra sic habet: In memetipso juravi, quia mihi curvabitur omne genu et jurabit omnis lingua. Tria autem in his verbis ponuntur. Primo quidem juramentum, quod interdum in verbis Dei ponitur ad ostendendum id, quod dicitur firmum, esse immutabilitatem divini consilii, non autem esse mutabile sicut ea quæ prænunciantur secundum causas inferiores, ut prophetia comminationis. Unde dicitur in (*Ps.* 190.) *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum.* Homines autem, ut Apostolus dicit (*Hebr.* 6.) per majorem sui jurant. Quia vero Deus non habet majorem in quo major firmitas consistat veritatis, per seipsum jurat. Ipse autem est ipsa vita et fons vitæ, secundum illud (*Deut.* 30.) *Ipse est enim vita tua, et longitudo dierum tuorum, etc.* (*Ps.* 35.) *Apud te est fons vitæ, etc.* et ideo forma juramenti Domini est: Vivo ego; q. d. Juro per vitam qua ego singulariter vivo.

Secundo prænuntiatur subjectio communis creaturæ ad Christum cum dicitur: *Quoniam mihi*, sc. Christo *flectetur omne genu.* In quo designatur perfecta subjectio rationalis creaturæ ad Christum. Solent enim homines in signum subjectionis majoribus flectere genua. Unde (*Phil.* 2.) dicitur: *In nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum.* Tertio prænunciat fidei confessionem e[illegible] nes gloriam Christi confitebunt[illegible] de sequitur: *Et omnis lingua* [illegible]*bitur Deo*, id est, confitebitur [illegible] tum esse Dominum, secundu[illegible] (*Phil.* 2.) *Omnis lingua confi*[illegible] *quia Dominus noster Jesus Chr*[illegible] *gloria est Dei patris.* Omnis en[illegible] gua intelligi potest expressio c[illegible] nis sive hominum, sive ange[illegible] secundum illud (1 *Cor.* 13.) *Si* [illegible] *hominum loquar et angelorum,* [illegible] autem impletur nunc in hac vi[illegible] quantum ad singulos homine[illegible] quantum ad genera singulor[illegible] quolibet enim genere hominu[illegible] aliqui Christo subjiciuntur et e[illegible] tentur per fidem, sed in futuro omnes et singuli ei subjicientu[illegible] quidem voluntarie, mali autem [illegible] Unde dicitur (*Hebr.* 2.) in eo [illegible] omnia subjecit, nihil dimisit n[illegible] jectum ei: nunc autem necdur[illegible] mus omnia subjecta ei.

Deinde cum dicit: *Itaque un*[illegible] *que, etc.* infert conclusionem [illegible] tis. Et primo conclusionem i[illegible] ex eo quod immediate dixerat, *Itaque*, ex quo Christo *flectitu*[illegible] *genu*, unusquisque nostrum [illegible] reddet rationem Deo, sc. ante t[illegible] Christi. (*Matth.* 12.) *De omn*[illegible] *otioso quod locuti fuerint homin*[illegible] *dent Deo rationem in die judicii.* [illegible] *Assimilatum est regnum cœlor*[illegible] *mini regi qui voluit rationem* [illegible] *cum servis suis.* Sed videtur qu[illegible] quilibet per se rationem redde[illegible] unus pro alio. (*Hebr. ult.*) *Obedi*[illegible] *positis vestris et subjacete eis. Ip*[illegible] *pervigilant quasi rationem re*[illegible] *pro animabus vestris.* Sed dic[illegible] quod in hoc ipso quod prælati p[illegible] rationem reddent, reddent ra[illegible] pro suis actibus quos circa s[illegible] agere debuerunt. Si enim fecerun[illegible]

competebat eorum officio; non eis imputabitur si subditi pereant. Imputaretur autem eis si negligerent facere quod eorum officium requirebat. Unde dicitur (*Ezech.* 2.) Si dicente me ad impium, morte morieris, non annuntiaveris ei, ipse in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti. Secundo infert conclusionem principaliter intentam in tota praecedenti parte, dicens: Non ergo amplius invicem judicemus, sc. temerario judicio, quod includitur rationibus supradictis. (1 *Cor.* 4.) *Nolite ante tempus judicare, etc.*

LECTIO 2.

Scandala esse vitanda docet; tum in cibo, tum in reliquis, quia non licet destruere opus Dei, ut ventri indulgeamus.

14. *Sed hoc judicate magis ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.*

15. *Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.*

16. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est.*

17. *Non ergo blasphemetur bonum nostrum.*

18. *Non est enim regnum Dei esca et potus, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto.*

19. *Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo et probatus est hominibus.*

20. *Itaque quæ pacis sunt sectemur, et quæ ædificationis sunt invicem custodiamus.*

21. *Noli propter escam destruere opus Dei.*

Postquam Apostolus prohibuit humana judicia, hic prohibet scandalum proximorum, et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *Si enim propter cibum, etc.* Circa primum proponit tria. Primo enim docet scandala esse vitanda, dicens: Dixi quod non judicetis invicem, sed unusquisque de suis actibus judicare debet, ne sint in scandalum aliorum, et hoc est quod dicit: *Sed hoc judicate magis ne ponatis fratribus offendiculum*, vel scandalum. Scandalum autem, sicut dicit Hier. super Matth. notat offendiculum vel ruinam, quam impactionem pedis possumus dicere. Unde scandalum est factum vel dictum minus rectum, præbens alicui occasionem ruinæ, ad similitudinem lapidis ad quem in via positum homo impingit, et cadit. Majus autem aliquid videtur esse scandalum quam offendiculum. Nam offendiculum potest esse quicquid retinet seu retardat motum procedentis: scandalum autem, id est, impactio videtur esse cum aliquis disponitur ad casum. Non ergo debemus fratri ponere offendiculum ut aliquid faciamus, unde impediatur proximus a via justitiæ. (*Is.* 57.) *Auferte offendiculum de via populi mei.* Neque etiam debemus fratri ponere scandalum aliquid faciendo, unde ipse inclinetur ad peccatum. (*Matth.* 18.) *Væ homini illi per quem scandalum venit.*

Secundo docet id ex quo scandalum putabatur esse, secundum suam naturam, sive secundum se licitum. Circa quod sciendum est quod sicut supra dictum est apud Romanos, erant quidam ex Judæis ad fidem Christi conversi qui cibos secundum legem discernebant: alii vero habentes fidem perfectam indifferenter omnibus cibis utebantur, quod quidem secundum se licitum erat. Unde dicit: *Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil est commune per ipsum.* Circa quod notandum est quod sicut dicit Hier. super Matth. quod populus Judæorum patrem Dei se esse jactans communes cibos vocat quibus omnes utuntur homines, verbi gratia suillam carnem, lepores et hujusmodi: et cæteræ gentes quæ talibus utebantur cibis non erant de parte Dei, ideo talis cibus immundus appellatur. Quod ergo dicit: *Nihil commune est*, idem est ac si diceret nihil immundum est. Et hoc quidem Apostolus primum dicit se scire, quia ita est secundum rerum naturam, secundum illud (1 *Tim.* 4.) *Omnis creatura Dei bona, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur.* Secundo dicit se confidere in Christo Jesu, quia per seipsum nihil est commune, quia sc. cibi secundum suam naturam numquam fuerunt immundi, vitabantur tamen aliquo tempore ut immundi, secundum legis præceptum propter figuram, sed hoc Christus removit implendo omnes figuras. Et ideo Apostolus per fiduciam quam habet in Domino Jesu asserit nihil esse commune vel immundum per ipsum, id est, ipso hoc faciente. (*Act.* 10.) *Quod Deus purificavit, tu ne commune dixeris.*

Tertio ostendit quomodo hoc posset esse per accidens illicitum, inquantum, sc. est contra conscientiam manducantis. Unde dicit: Dictum est quod nihil est commune. Sed hoc intellige[illegible] est nisi ei qui erronea conscienti[illegible] timat quid, id est, aliquid cib[illegible] commune esse, id est immundu[illegible] commune est, id est, ita est illi[illegible] sibi ac si esset secundum se im[illegible]dum. (*Tit.* 1.) Omnia munda m[illegible] coinquinatis autem et infidelibus [illegible]mundum est, sed inquinata est e[illegible] mens, et conscientia, et sic a[illegible] quod aliquid, quod est secund[illegible] licitum, efficitur illicitum ei q[illegible] contra suam conscientiam agit, [illegible] conscientia sua sit erronea, qu[illegible]tionabiliter accidit. Nam actus [illegible]cantur secundum voluntatem a[illegible]um, voluntas autem movetur a [illegible]prehensa. Unde in id voluntas [illegible] quod ei vis apprehensiva repræs[illegible] et secundum hoc qualificatur, ve[illegible]cificatur actio. Si igitur ratio ali[illegible] judicet aliquid esse peccatum, e[illegible]luntas feratur in id faciendum [illegible]nifestum est quod homo habet v[illegible]tatem faciendi peccatum, et ita [illegible] ejus exterior quæ informatur e[illegible]luntate, est peccatum. Et eade[illegible]tione si aliquis æstimet id qu[illegible] veniale peccatum, esse mortale p[illegible]tum, si hac conscientia durante [illegible] faciat, manifestum est quod elegi[illegible]care mortaliter, et ita actio ejus [illegible]ter suam electionem est peccatum [illegible]tale. Si tamen aliquis post factu[illegible]beat conscientiam erroneam per [illegible] credat id quod est licitum a se f[illegible] fuisse peccatum, vel quod est v[illegible] fuisse mortale, non propter hoc [illegible]tur id quod est prius, vel pecc[illegible] vel mortale, quia voluntas, et [illegible] non informantur ex apprehensio[illegible]quenti, sed ex præcedenti. Hæc [illegible] quæ dicta sunt dubitationem no[illegible]bent, sed dubium potest esse, [illegible] si aliquis habeat erroneam cons[illegible]tiam ut credat esse necessari[illegible]

salutem quod est peccatum mortale, puta si aliquis æstimet se peccare mortaliter nisi furetur vel fornicetur, utrum talis conscientia eum liget, ita sc. si contra conscientiam agat mortaliter peccet. Et videtur quod non. Primo quidem quia lex Dei quæ prohibet fornicationem et furtum fortius ligat, quam conscientia.

Secundo quia hoc posito esset perplexus, peccaret enim et fornicando et non fornicando. Sed dicendum est quod etiam in per se malis conscientia erronea ligat. In tantum enim conscientia ligat, ut dictum est, inquantum ex hoc quod aliquis contra conscientiam agit, sequitur quod habeat voluntatem peccandi, et ita si aliquis credat non fornicari esse peccatum mortale, dum eligit non fornicari, eligit peccare mortaliter, et ita mortaliter peccat. Et ad hoc etiam facit quod hic dicit Apostolus. Manifestum est enim quod discernere cibos quasi necessarium ad salutem erat illicitum, quia nec Judæis conversis etiam ante divulgationem evangelii licebat servare legalia spem ponendo in eis quasi essent necessaria ad salutem, ut Aug. dicit. Et tamen Apostolus hic dicit quod si quis habens conscientiam cogentem discernere cibos, quod est æstimare aliquid esse commune, et *non discernit eos*, sc. abstinendo ab eis, peccat ac si manducaret immundum. Et ita etiam in per se illicitis conscientia erronea ligat. Nec obstat quod primo objicitur de lege Dei, quia idem est ligamen conscientiæ etiam erroneæ et legis Dei. Non enim conscientia dictat aliquid esse faciendum vel vitandum, nisi quia credit hoc esse contra vel secundum legem Dei. Non enim lex nostris actibus applicatur, nisi mediante conscientia nostra. Similiter etiam nec obstat quod secundo objicitur. Nihil enim prohibet aliquem esse perplexum aliquo supposito, licet nullus sit perplexus simpliciter, sicut sacerdos fornicarius, sive celebret missam, sive non celebret quando debet ex officio, peccat mortaliter, non tamen est perplexus simpliciter, quia potest peccatum dimittere et celebrare. Et similiter potest aliquis conscientiam erroneam dimittere, et a peccato abstinere. Est autem adhuc alia dubitatio. Non enim dicitur scandalizare qui facit opus rectum, licet etiam ex eo aliquis sumat materiam scandali. Legitur enim (*Matth.* 15.) quod Pharisæi audito verbo Christi, scandalizati sunt, sed non discernere cibos est opus rectum: ergo non est dimittendum propter scandalum ejus qui perversam conscientiam habet errans in fide. Nam secundum hoc, Catholici deberent abstinere a carnibus et matrimonio, ne inde hæretici scandalizarentur secundum erroneam conscientiam. Sed dicendum est quod aliquis scandalizare alium potest, non solum faciendo aliquod malum, sed etiam aliquid faciendo quod habet speciem mali, secundum illud (*1 Thess. ult.*) *Ab omni specie mali abstinete vos.* Dicitur autem aliquid habere speciem mali dupliciter. Primo videlicet secundum opinionem eorum qui sunt ab Ecclesia præcisi. Secundo secundum opinionem eorum qui adhuc ab Ecclesia tolerantur. Infirmi autem in fide æstimantes legalia esse observanda adhuc tolerabantur ab Ecclesia ante Evangelii divulgationem. Et ideo non erat comedendum cum eorum scandalo de cibis in lege prohibitis. Hæretici autem non tolerantur ab Ecclesia, et ideo de eis non est similis ratio.

Deinde cum dicit : *Si enim propter cibum etc.* manifestat quod dixerat. Et primo primum, sc. quod non

sit ponendum scandalum fratribus. Secundo secundum et tertium, quomodo sc. sit aliquid commune, ibi : *Omnia quidem munda sunt, etc.* Circa primum ponit quatuor rationes, quarum prima sumitur ex parte charitatis dicens: Si enim frater tuus contristatur, de hoc quod reputat te peccare propter cibum quem tu comedis, quem ipse reputat immundum, jam non secundum charitatem ambulas, secundum quam aliquis proximum suum diligit sicut seipsum. Et ita vitat ejus contristationem et non præfert cibum quieti fratris, quia ut dicitur (1 *Cor.* 13.) *Charitas non quærit quæ sua sunt.* Secundam rationem ponit, ibi : *Noli cibo tuo, etc.* Quæ sumitur ex parte mortis Christi, videtur enim parum appreciare mortem Christi qui pro cibo fructum ejus evacuare non recusat. Unde dicit : *Noli cibo tuo* quem tu sc. indifferenter comedis non discernendo cibos, *Illum perdere,* id est, scandalizare, pro quo, id est, pro cujus salute Christus mortuus est. (1 *Pet.* 3.) *Christus semel mortuus est pro peccatis nostris, justus pro injustis.*

Dicit autem illum perdi qui scandalizatur, quia scandalum passivum sine peccato scandalizati esse non potest. Ille enim scandalizatur qui occasionem sumit ruinæ. (1 *Cor.* 8.) *Peribit infirmus in tua conscientia frater, pro quo Christus mortuus est.* Tertiam rationem ponit, ibi : *Non ergo blasphemetur, etc.* Quæ sumitur ex donis spiritualis gratiæ. Et primo ostendit inconveniens quod sequitur contra hujusmodi dona ex eo quod alios scandalizamus. Secundo manifestat quod dixerat, ibi : *Non enim, etc.* Tertio infert conclusionem intentam, ibi : *Itaque quæ pacis sunt sectemur, etc.* Circa primum considerandum est, quod ex hoc quod aliqui indifferenter cibis

utebantur in primitiva Eccles
scandalo infirmorum, hoc incon
sequebatur, quod infirmi fidem
ti blasphemabant, dicentes ea
citatem ciborum inducere cont
mandatum. Et ideo Apostolus
quo per Dominum Jesum fact
quod nihil est commune, non e
num nostrum, id est, fides ve
Christi per quam libertatem a
niis consecuti estis, blasphem
infirmis dicentibus eam gulæ
num indulgere. (*Jacob.* 2.) *Ips*
phemant nomen bonum quod in
est super vos; de hoc bono di
(*Ps.* 72.) *Mihi adhærere Deo, bon*

Deinde cum dicit, *Non eni*
manifestat quod dixerat, sc.
bonum nostrum consistat. Et
ostendit in quo non consistat,
Non enim est regnum Dei esca e
Regnum autem Dei dicitur hic
quod Deus regnat in nobis,
quod ad regnum ipsius perve
de quo dicitur (*Matth.* 6.) *A*
regnum tuum. (*Mich.* 4.) *Regna*
minus super omnes in monte
Deo autem conjungimur et su
per interiorem intellectum, et af
ut dicitur (*Joan.* 4.) *Spiritus est.*
eos qui adorant eum in spirit
ritate adorare oportet. Et i
quod regnum Dei principaliter
deratur secundum interiora h
non secundum exteriora. Und
tur (*Luc.* 17.) *Regnum Dei i*
est. Ea vero quæ sunt exter
corpus pertinentia intantum
gnum Dei pertinent, inquant
ea ordinatur, vel deordinatur i
affectus, secundum ea in quibu
cipaliter consistit regnum Dei.
cum esca et potus ad corpus
neant, ipsa secundum se non pe
ad regnum Dei, nisi secundun
eis utimur, vel ab eis absti

Unde dicitur (1 *Cor.* 8.) *Esca autem nos non commendat Deo.* Neque enim si non manducaverimus, deficiemus : neque si manducaverimus, abundabimus. Pertinet tamen usus, vel abstinentia escæ et potus ad regnum Dei, inquantum affectus hominis circa hoc ordinatur, vel deordinatur. Unde Aug. dicit in l. de quæst. Evangelii, et habetur hic in Gloss. Justificatur sapientia a filiis suis qui intelligunt non in abstinendo, nec in manducando esse justitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam, et intemperantia non se corrumpendi per abundantiam atque importunitatem sumendi. Non enim interest quomodo (ut in Gloss. dicitur) quid alimentorum, vel quantum quis accipiat, dummodo id faciat pro congruentia hominum cum quibus vivit, et personæ suæ, et pro valetudinis suæ necessitate, sed quanta facultate et severitate animi careat his, vel cum oportet vel cum necesse est his carere.

Secundo ostendit in quo consistat bonum nostrum quod regnum Dei vocat, dicens : *Sed regnum Dei est justitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto.* Ut justitia referatur ad exteriora opera, quibus homo unicuique reddit quod suum est ad voluntatem hujusmodi opera faciendi, ut dicitur (*Matth.* 6.) *Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus.* Pax autem referatur ad effectum justitiæ. Per hoc enim pax maxime perturbatur quod unus homo non exhibet alteri quod ei debet. Unde dicitur (*Is.* 32.) *Opus justitiæ pax.* Gaudium autem referendum est ad modum quo sunt justitiæ opera perficienda, ut enim dicit Philosophus in (1 *Ethic.*) *Non est justus qui non gaudet justa operatione.* Unde et in (*Ps.* 99.) dicitur: *Servite Domino in lætitia.* Causam autem hujus gaudii exprimit dicens, in Spiritu Sancto. Est enim Spiritus Sanctus quo charitas Dei diffunditur in nobis ut dicitur (*Supra* 5.) Illud enim est *Gaudium in Spiritu Sancto,* quod charitas parit, puta cum aliquis gadet de bonis Dei et proximorum. Unde (1 *Cor.* 13.) dicitur, quod charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Et (*Gal.* 5.) dicitur : *Fructus autem spiritus, est charitas, gaudium, pax.* Hæc autem tria quæ hic tanguntur imperfecte quidem in hac vita habentur, perfecte autem quando sancti possidebunt regnum Dei sibi paratum, ut dicitur (*Matth.* 25.) *Ibi erit perfecta justitia absque omni peccato.* (*Is.* 6.) *Populus tuus omnes justi.* Ibi erit pax absque omni perturbatione timoris. (*Is.* 32.) *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ.* Ibi erit gaudium. (*Is.* 35.) *Gaudium et lætitiam obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.*

Tertio probat quod dixerat, sc. quod in his regnum Dei consistit. Illi enim homo videtur ad regnum Dei pertinere, qui placet Deo, et a sanctis hominibus approbatur, sed hoc illi contingit in quo invenitur justitia, pax et gaudium: ergo in his est regnum Dei. Dicit ergo: dictum est quod *Regnum Dei est justitia, pax et gaudium in Spiritu Sancto.* Qui ergo in hoc servit Christo, qui est rex hujus regni, secundum illud (*Col.* 1.) *Transtulit nos in regnum filii dilectionis suæ,* ut sc. vivat in justitia, pace et spirituali gaudio, placet Deo, qui est hujus regni actor. (*Sap.* 4.) *Placens Deo factus dilectus.* Et probatus est hominibus, id est ab eis approbatur, qui sunt hujus regni participes. (*Eccl.* 31.) *Qui probatus est in illo, et perfectus inventus est.*

Deinde cum dicit : *Itaque, etc.* infert admonitionem intentam, dicens : Ex quo regnum Dei consistit in justitia,

pace et spirituali gaudio, itaque ut ad regnum Dei pervenire possimus, sectemur ea quæ pacis sunt, id est, ea studeamus adimplere per quæ Christianorum pacem conservemus. (*Hebr.* 12.) *Pacem sequimini et sanctimoniam, etc.* Custodiamus invicem ea quæ sunt ædificationis, id est, ea per quæ invicem nos ædificemus, id est, bonum conservemus, et in melius provocemur. (1 *Cor.* 4.) *Ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut abundetis.* Quod quidem fiet si in justitia et spirituali gaudio vixerimus. Quartam rationem ponit, ibi: *Noli propter escam, etc.* Quæ sumitur ex reverentia divinorum operum, quibus hoc reverentiæ debemus, ut ea quæ Deus operatur non debeamus destruere propter aliquod commodum corporale. Et hoc dicit: *Noli propter escam,* corporis utilitatem pertinet, opus Dei. Quod quidem non tur de quocumque Dei ope omnia quæ in cibum hominis Dei opera sunt, sicut terræ et animalium carnes, quæ s nibus in cibum a Deo concess tet (*Gen.* 1 et 9.) Sed intell opere gratiæ quod in nobis i cialiter operatur. (*Philip.* 2.) *I est qui operatur in nobis vel ficere pro bona voluntate.* H opus Dei non debemus in pr struere propter escam nostr facere videbantur illi qui turl scandalo proximorum indifi utebantur.

LECTIO 3.

Omnia secundum sui naturam munda sunt, licet respectu scandali fieri possint, ac respectu conscientiæ manducantis.

21. *Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini qui per offendiculum manducat.*

22. *Bonum est non manducare carnem et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.*

23. *Tu fidem quam habes, penes temetipsum habe coram Deo. Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat.*

24. *Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide: omne autem quod non est ex fide, peccatum est.*

Postquam Apostolus posuit rationem ad ostendendum, quod non debemus cum scandalo proximorum indifferenter sumere omnia, hic ostendit qualiter aliqui cibi possunt esse mundi et immundi. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quæ sunt munda ex ra, dicens: *Omnia quidem,* ad escam hominis pertinere *Munda sunt,* sc. ex sui nat ex sui natura non habent mam hominis inquinent, sec lud (*Matth.* 15.) *Non enim intrat in os inquinat hominen* 4.) *Omnis creatura Dei bo* bantur autem in lege quædar da non natura, sed signific patet (*Levit.* 11.) Sed et han ditiam Christus removit veteris legis figuras. Unde d Petro (*Act.* 10.) quod Deus tu ne commune dixeris, id mundum. Secundo, ibi: *Sed homini, etc.* ostendit qualit cibus homini possit fieri im sc. ex ejus esu secundum a quinetur, quod quidem ost dupliciter. Primo ex eo qu

uemcumque cum scandalo pro-
n manducat. Secundo ex eo
ntra conscientiam manducat,
ius qui non judicat, etc.

primum tria facit. Primo os-
quid circa esum ciborum sit
dicens: Licet omnia ex sui na-
it munda, sed tamen, *malum*
ni qui manducat quemcumque
per offendiculum, id est, cum
ne et scandalo proximorum.
19.) *Væ homini illi per quem*
um venit. Secundo ostendit quid
ujusmodi usum ciborum sit bo-
icens: *bonum est non mandu-*
rnem et non bibere vinum, quo-
imum præcipuum esse videtur
bos, secundum inter potus. Et
quidem abstinere ponit bonum
vel propter carnis concupis-
edomandam, secundum illud
5.) *Nolite inebriari vino in*
luxuria. Vel etiam ut homo
r habilior ad spiritualia con-
da secundum illud (*Eccl.* 2.)
i a vino abstrahere carnem
ut animum meum transferrem
ientiam. Sed hoc non intendit
stolus dicere, sed quod bonum
non uti cum scandalo proximo-
quod quidem apparet ex hoc
bditur: *Neque in quo frater*
fenditur, *etc.* quod dico, Non
dico de vino et carnibus quod
est eis non uti, sed quocumque
o, *frater tuus offenditur*, id est
r contra te, quasi illicite agen-
er quod pax ejus perturbatur,
andalizatur, id est, ad casum
provocatur, propter quod læ-
ujus justitia, *aut infirmatur*, id
tem in dubitationem venit, u-
oc quod agitur sit licitum, per
jus spirituale gaudium diminui-
de et ipse Apostolus dicit (1.
.) *Si esca scandalizat fratrem*
meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Sed cum licitum sit hic cibis uti, si est ab his abstinendum propter hoc quod vitetur scandalum proximorum, videtur pari ratione quod ab omnibus licitis quæ non sunt necessaria ad salutem, sicut sunt necessaria justitia, pax et spirituale gaudium, sit propter proximorum scandalum abstinendum. Et ita videtur quod homini non liceat sua repetere cum scandalo proximi. Sed dicendum est quod si scandalum ex infirmitate vel ex ignorantia proveniat eorum qui propter hoc scandalizantur, ad vitandum hoc scandalum, debet homo a licitis abstinere, si non sunt necessaria ad salutem. Hoc enim est scandalum pusillorum quod Dominus vitari jubet. (*Matth.* 18.) *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis.* Si vero hujusmodi scandalum ex malitia proveniat eorum qui scandalizantur, tale scandalum est quasi Pharisæorum, quod Dominus (*Matth.* 15.) docuit esse contemnendum. Unde ad vitandum hujusmodi scandalum non oportet a licitis abstinere. Sed tamen circa scandalum pusillorum attendendum est, quod propter illud vitandum tenetur homo usum licitorum differre quousque reddita ratione hoc scandalum amoveri possit. Si vero ratione reddita adhuc scandalum maneat, jam non videtur ex ignorantia vel ex infirmitate procedere, sed ex malitia, et sic jam pertinebit ad scandalum Pharisæorum.

Tertio excludit quandam excusationem. Posset enim aliquis dicere: licet proximus scandalizetur de hoc quod indifferenter ego cibis utor, tamen ad ostensionem meæ fidei, per quam certum est hoc mihi licere, volo indifferenter cibis uti. Sed hanc rationem excludens Apostolus dicit: *tu*, qui sc.

indifferenter cibis uteris, *fidem habes*, rectam apud temetipsum, per quam constat licitum esse his cibis uti. Bona quidem et laudabilis est fides ista, sed habe eam in occulto, *coram Deo*, cui talis fides placet. (*Eccl.* 1.) *Beneplacitum est Deo fides et mansuetudo*, quasi dicat: non oportet quod fidem istam manifestes per operis executionem, ubi hoc fit cum scandalo proximorum. Sed contra videtur esse quod dicitur (*Supra* 10.) *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Non ergo videtur quod sufficiat corde solum coram Deo fidem habere, sed oportet hujusmodi fidem proximo manifestare, confitendo.

Dicendum est autem quod eorum quæ sunt fidei, quædam sunt quæ non sunt perfecte per Ecclesiam manifestata, sicut in primitiva Ecclesia nondum erat perfecte declaratum apud homines quod illi qui erant ex Judæis conversi non tenerentur legalia observare, et sicut tempore Augustini nondum erat per Ecclesiam declaratum quod anima non esset ex traduce. Unde in hujusmodi sufficit homini quod fidem habeat coram Deo, nec oportet quod fidem suam propalet cum scandalo proximorum, nisi forte apud eos qui habent de fide determinare. Quædam vero sunt ad fidem pertinentia jam per Ecclesiam determinata, et in talibus non sufficit fidem habere coram Deo, sed oportet quod coram proximo fidem quis confiteatur, quantumcumque ex hoc aliquis scandalizetur, quia veritas doctrinæ non est dimittenda propter scandalum, sicut nec Christus veritatem suæ doctrinæ propter scandalum Pharisæorum dimisit, ut habetur (*Matth.* 15.) Sciendum etiam quod licet circa talia oporteat quod homo fidem suam manifestet confessione verborum, non tamen oportet

quod eam manifestet execut
ris, sicut si aliquis tenet fid
trimonio esse licitum, non
ab eo quod matrimonio utat
suæ manifestationem. Et sic
requirebatur ab eis, qui rec
habebant, quod fidem suam
rum manifestarent. Poterant
nifestare verbotenus confiten

Deinde cum dicit: *Beatu*
judicat, etc. ostendit quomod
usus efficitur aliquibus imm
eo quod est contra conscie
circa hoc tria facit. Prim
quid circa hoc sit bonum,
eo quod homo non facit n
conscientiam remordentem.
cit: *Beatus qui non judicat*
sum, id est, cujus conscienti
reprehendit vel condemnat,
probat, id est, approbat ess
dum. Sed hoc est intellige
recta fide approbet esse aliq
dum. Si autem falsa opinion
aliquid esse faciendum, put
tratur obsequium se præstar
eo quod discipulos Christi
ut dicitur (*Joan.* 16.) Non
ex eo quod circa hoc non j
metipsum, imo beatior ess
hoc eum conscientia repre
inquantum per hoc a pecc
prohiberetur. Sed in his qu
cita, est intelligendum quod
tolus dicit: Hoc enim ad gl
minis pertinet quod eum
cientia non reprehendat. (
Gloria nostra hæc est, te
conscientiæ nostræ. (*Job.* 2
enim reprehendit me cor meu
vita mea.

Secundo ostendit quid ci
malum, ut sc. contra co
agat. Unde dicit: *Qui autem*
id est, qui habet opinion
quod oportuit cibos disce

manducaverit, sc. cibos quos reputat esse illicitos, *damnatus est*, ex hoc quod quantum in ipso est, habet voluntatem faciendi quod est illicitum, et sic delinquit proprio judicio condemnatus, ut dicitur (*Tit.* 3.) Tertio assignat causam ejus quod dixerat dicens: *Quia non ex fide*. Ideo sc. condemnatus est.

Potest autem hic fides dupliciter accipi. Uno modo de fide quæ est virtus. Alio modo secundum quod fides dicitur conscientia. Et hæ duæ acceptiones non differunt nisi secundum differentiam particularis et universalis. Id enim quod universaliter fide tenemus, puta usum ciborum esse licitum vel illicitum, conscientia applicat ad opus quod est factum vel faciendum. Dicitur ergo, ideo eum qui manducat et discernit esse condemnatum, quia hoc non est ex fide, imo est contra fidem, id est contra veritatem fidei et contra conscientiam facientis. (*Hebr.* 11.) *Sine fide impossibile est placere Deo*. Et quod hæc sit sufficiens causa condemnationis, ostendit subdens: *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est*. Ex quo videtur quod sicut dicitur in Glos. omnis vita infidelium peccatum sit, sicut omnis vita fidelium est meritoria, inquantum ad Dei gloriam ordinatur, secundum illud (1 *Cor.* 10.) *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite*. Sed dicendum est quod aliter se habet fidelis ad bonum, et infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidem formatam nihil est damnationis, ut (*Supra* 8.) dictum est. Sed in homine infideli cum infidelitate est bonum naturæ. Et ideo cum aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit, non referendo ad malum finem, non peccat. Non tamen opus ejus est meritorium, quia non est gratia informatum. Et hoc est quod in Gloss. dicitur: Nihil bonum est sine summo bono, id est, nullum bonum meritorium est sine gratia Dei et ubi deest agnitio vitæ æternæ et incommutabilis veritatis, quæ sc. est per fidem, falsa virtus est in optimis moribus, inquantum sc. non refertur ad finem beatitudinis æternæ. Cum vero homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis est, manifestum est quod peccat. Unde in Gloss. cum dicitur: Opus omne quod non est ex fide, peccatum est: sic est intelligendum, omne quod est contra fidem vel contra conscientiam, peccatum est, et si ex genere suo bonum esse videatur, puta si paganus ad honorem suorum deorum virginitatem servet, vel eleemosynam det, hoc ipso peccat. (*Tit.* 1.) *Coinquinatis et infidelibus nihil mundum est, sed inquinatæ sunt eorum et mens, et conscientia.*

CAPUT XV.

Minorum infirmitates sunt a majoribus sustinendæ exemplo Christi. Qui licet a nobis imitari non possit, orandum tamen, ut vestigia ejus amplecti possimus.

1. *Debemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere.*
2. *Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.*
3. *Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia improperantium tibi ceciderunt super me.*
4. *Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus.*
5. *Deus autem patientiæ et solatii det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum.*
6. *Ut unanimes uno ore honorificetis Deum et patrem Domini nostri Jesu Christi.*
7. *Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei.*
8. *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum:*
9. *Gentes autem super omnia honorare Deum, sicut scriptum est. Propterea confitebor tibi in Gentibus Domine, et nomini tuo cantabo.*
10. *Et iterum dicit: Lætamini Gentes cum plebe ejus.*
11. *Et iterum: Laudate omnes Gentes Dominum, et magnificate eum omnes populi.*
12. *Et rursus Isaias ait: Erit radix Jesse, et qui exurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.*
13. *Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus Sancti.*

Supra Apostolus docuit quod majores debent scandala infirmorum vitare, hic docet quod majores debent etiam infirmitates minorum sustinere. Et circa hoc duo facit. Primo proponit admonitionem. Secundo manifestat eam, ibi: *Unusquisque vestrum, etc.* Ista admonitio duo continet, quorum primum pertinet ad exteriorem exhibitionem. Unde dicit: Non solum debemus scandala infirmorum vitare, sed etiam nos qui sumus *firmiores* in fide, debemus sustinere *imbecillitates infirmorum*. Sicut enim in materiali ædificio eliguntur aliqua firmiora ad sustinendum totum ædificii pondus quod ex fragiliori materia superponitur, sicut sunt fundamenta et columnæ, ita etiam in spirituali Ecclesiæ ædificio, non solum eliguntur, sed efficiuntur aliqui firmiores, ut sustineant pondus aliorum. Unde in (*Ps.* 74.) dicitur: *Ego confirmavi columnas ejus.* Et (*Galat.* 6.) *Alter alterius onera portate.* Sustinent autem firmiores imbecillitates infirmorum, dum eorum defectus patienter ferunt, et pro posse sublevare nituntur. Secundum autem pertinet ad interiorem intentionem. Unde dicitur: Et *non* debemus *nobis placere*, ita, sc. ut semper illud velimus impleri quod nobis placet, sed debemus condescendere voluntatibus aliorum, ut faciamus ea quæ aliis placent et quæ eis sunt utilia. (1 *Cor.* 10.) *Sicut et ego per omnia omnibus placeo.*

Deinde cum dicit: *Unusquisque vestrum, etc.* manifestat propositam ad-

nem, et primo quantum ad
m partem. Secundo quantum
am, ibi: *Propter quod suscipite*
, etc. Circa primum duo facit.
xponit quod dixerat. Secundo
n inducit, ibi: *Etenim Chris-*
sibi, *etc.* Dicit ergo primo: ita
est quod nos non debemus no-
cere, et hoc quidem est, quia
isque nostrum qui sumus fir-
debet placere proximo suo in-
id est, condescendere ei in his
placent, non tamen in his quæ
nt, sicut (*Is.* 2.) quidam requi-
oquimini nobis placentia, etc.
subdit: *In bonum.* Similiter
on debemus intendere ut homi-
placeamus propter humanum
n vel gloriam, cum in (*Ps.* 52.)
: *Deus dissipavit ossa eorum*
inibus placent. Sed ad honorem
utilitatem proximorum. Unde
ad ædificationem, id est, prop-
quod aliorum voluntati con-
dentes ipsi ædificentur in fide
tione Christi. (*Supra* 14.) *Quæ*
tionis sunt, *invicem custodia-*

de cum dicit: *Etenim Christus*,
it rationem ejus quod dixerat
lo Christi. Et primo proponit
lum Christi. Secundo ostendit
templum esse a nobis imitan-
ibi: *Quæcumque scripta sunt.*
subjungit rationem ut id imple-
imus, ibi: *Deus autem pacis*,
irca primum duo facit. Primo
it exemplum, dicens: Dictum
d non debemus nobis placere,
undum nostram privatam vo-
m. *Etenim Christus* qui est ca-
strum, *non sibi placuit* dum ele-
ti pro nostra salute, et ea quæ
ropriæ voluntati erant contraria,
turali voluntati humanæ, ut im-
divinam quæ sibi et patri erat
communis, secundum illud (*Matth.* 26.) *Non mea voluntas*, *sed tua fiat.*

Secundo ad hoc auctoritatem inducit, dicens: *Sed sicut scriptum est in Ps.* ex persona Christi, dicentis ad patrem, o pater, *improperia* Judæorum *improperantium tibi*, id est, te blasphemantium per sua mala opera, et per hoc quod veritati tuæ doctrinæ contradicunt, *ceciderunt super me*, quia videlicet opprimere me voluerunt, quia voluntatem tuam eis proponebam, et eorum mala opera redarguebam. (*Joan.* 15.) *Sed oderunt me et patrem meum.* Potest et hoc referri ad peccata, totius humani generis, quia omnia peccata quodammodo sunt improperia Dei, inquantum per ea lex Dei contemnitur. (*Is.* 1.) *Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel.* Sic ergo improperia improperantium Deo, ceciderunt super Christum, inquantum ipse pro peccatis omnium mortuus est. (*Is.* 53.) *Deus posuit in eo iniquitates omnium nostrum.* (1 *Petr.* 2.) *Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.*

Deinde cum dicit: *Quæcumque enim scripta sunt*, *etc.* ostendit quod hoc exemplum Christi sit nobis imitandum, dicens: *Quæcumque enim scripta sunt* in sacra scriptura, vel de Christo, vel de membris ejus, *Scripta sunt ad nostram doctrinam.* Nulla enim necessitas fuit hæc scribere, nisi propter nos, ut ex his extruamur. (2 *Tim.* 3.) *Omnis scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum et erudiendum, etc.* Quid autem in scripturis ad nostram doctrinam contineatur, ostendit subdens: *ut per patientiam et consolationem scripturarum*, id est, quas scripturæ continent. Continetur enim in sacra scriptura patientia sanctorum in malis sustinendis. (*Jac. ult.*) *Patientiam Job audistis.* Continetur etiam in

eis consolatio, quam Deus eis exhibuit, secundum illud (*Ps.* 93.) *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Unde et (1 *Petr.* 1.) dicitur: Prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, quod pertinet ad patientiam, et posteriores glorias, quod pertinet ad consolationem. Quem autem fructum ex hac doctrina suscipiamus, ostendit subdens, *spem habeamus.* Per hoc enim quod ex sacra scriptura instruimur, eos qui patienter propter Deum tribulationes sustinuerunt divinitus consolatos fuisse, spem accepimus, ut et ipsi consolemur, si in ipsis fuerimus patientes. (*Job.* 13.) *Et si occiderit me in ipso sperabo.*

Deinde cum dicit: *Deus autem patientiæ, etc.* Quia videbatur nimis arduum, ut purus homo possit exemplum Christi imitari, secundum illud (*Eccl.* 2) *Quid est homo ut sequi possit regem factorem suum?* ideo adhibet orationis suffragium, dicens: *Deus autem patientiæ, etc.* sc. dator. (*Ps.* 70.) *Tu es patientia mea. Et solatii*, id est, qui spiritualem consolationem largitur. (2 *Cor.* 1.) *Pater misericordiarum et Deus totius consolationis det vobis a quo est omne datum optimum*, ut dicitur (*Jac.* 1.) *Id ipsum sapere in alterutrum, id est ut invicem idem sapiatis, etc.* (2 *Cor. ult.*) *Idem sapite, pacem habete. Non* quidem secundum consensum in peccatum, sed *secundum Jesum Christum*, de quo dicitur (*Ephes.* 2.) *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.* Ut per hoc quod idem sapitis unanimes existentes per fidei et charitatis consensum, secundum illud (*Ps.*) secundum aliam litteram. Qui habitare facit unanimes in domo. Uno ore, id est, una oris confessione, quæ ex unitate fidei procedit. (1 *Cor.* 1.) *Idipsum dicatis omnes ut pro conformitate cor-*

dis et oris honorificetis Deum creatorem, idipsum etiam ex patrem Domini nostri Jesu Chr quem nos sibi in filios adopt Reg. 2.) *Qui honorificaverit me rificabo eum.* (*Malach.* 1.) *Si ter, ubi est honor meus?*

Deinde cum dicit: *Propt suscipite invicem*, manifestat partem admonitionis. In qua quod firmiores debent imbeci infirmorum sustinere. Et circa facit. Primo resumit admoni Secundo inducit rationem e Christi, ibi: *Sicut et Christ* Tertio subjungit rationem, ib *autem spei, etc.* Dicit ergo prim *ter quod*, id est, quia ea quæ sunt ad nostram doctrinam ordi sc. exempla Christi et aliorum rum. Consequenter, *suscipite* secundum charitatis affectum, unus sustineat ea quæ sunt al sicut ut vult se sustineri q charitas permittit, et unus aliun suscipiat ad adjuvandum et pro dum. (*Supra* 14.) *Infirmum suscipite.*

Deinde cum dicit: *Sicut et C suscepit vos, etc.* assignat ration emplo Christi. Et primo pon exemplum, dicens: *Sicut et C suscepit vos*, sc. in sua protect cura. (*Is.* 42.) *Ecce servus me cipiam eum.* (*Luc.* 1.) *Suscepi puerum suum, recordatus miser suæ.* Et hoc *in honorem Dei*, in omnia referebat. (*Joan.* 8.) *Ho patrem meum, et vos inhonoras* Ex quo datur intelligi, quod nos i debemus suscipere in his qua tinent ad honorem Dei. Secund *Dico enim Christum, etc.* mar quod dixerat. Et primo quidem tum ad Judæos. Secundo quant Gentiles, ibi: *Gentes autem, etc*

ergo primo: dictum est quod Christus vos suscepit qui estis congregati in unitate fidei ex Judæis et Gentibus. Et hoc patet quantum ad utrosque. Dico ergo *Christum ministrum fuisse circumcisionis*. Est enim ipse auctor fidei quantum ad omnes, secundum illud (*Hebr.* 12.) *Aspicientes in auctorem fidei, etc.* Sed in propria persona non exhibuit seipsum nisi Judæis, secundum illud (*Matth.* 15.) *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* (*Is.* 65.) *Non audietur vox ejus foris.* Et hoc quidem propter veritatem Dei, ut sc. veritas Dei promittentis comprobaretur. (*Supra* 3.) Est autem Deus verax. Unde subdit, *ad confirmandas promissiones patrum*, id est, ut per hoc implerentur promissiones patribus factæ. (*Luc.* 1.) *Erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui; Sicut locutus est per os sanctorum.* (2 *Cor.* 1.) *Quotquot sunt promissiones Dei in illo est.*

Deinde cum dicit: *Gentes autem*, *etc.* ostendit etiam Gentes susceptas a Christo. Et primo proponit quod intendit. Secundo confirmat per auctoritatem, ibi: *Sicut scriptum est*, *etc.* Dicit ergo, ita dictum est, quod Christus suscepit Judæos propter veritatem Dei, ut promissiones patrum implerentur, Gentibus autem non erant promissiones factæ. Unde hoc non habet locum, quantum ad Gentiles, sed sunt propter misericordiam suscepti. Et hoc est quod dicit: *Gentes autem* debent *honorare Deum* super misericordia eis exhibita per Christum, quia licet eis personaliter non prædicaverit, ad eos tamen discipulos suos misit, qui in Gentibus ministerium exercuerunt, sicut ipse exercuerat in Judæis, secundum illud (*Matth. ult.*) *Euntes docete omnes Gentes*. Et de hac misericordia dicitur in (*Ps.* 32.) *Misericordia Domini plena est terra.* (*Luc.* 1.) *Misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum, etc.* Sic ergo Apostolus conversionem Judæorum attribuit veritati divinæ, conversionem Gentilium divinæ misericordiæ. Contra quod videtur esse quod dicitur in (*Ps.* 24.) *Universæ viæ Domini misericordia et veritas.* Sed dicendum est, quod per hoc quod ascribit vocationem Judæorum divinæ veritati non excludit misericordiam, quia et Apostolus ex Judæis natus, dicit (1 *Tim.* 1.) *Misericordiam consecutus sum.* Et hoc ipsum misericordiæ fuit quod Deus patribus promissiones facit de posterorum salute. Similiter etiam per hoc quod vocationem Gentium ascribit divinæ misericordiæ, non excludit totaliter divinam veritatem, quia hoc ipsum ad divinam veritatem pertinebat, quod propositum suum de salvatione Gentium implevit, quod ad Ephesios tertio dicit Apostolus esse sacramentum absconditum a sæculis in Deo. Sed aliquis modus veritatis, sc. pro impletione promissorum, consideratur in vocatione Judæorum, qui non consideratur in vocatione Gentium, quibus promissiones non sunt factæ.

Deinde cum dicit: *Sicut scriptum est, etc.* confirmat quod dixerat de conversione Gentium, per auctoritatem. Licet enim Gentibus non fuerit repromissa vocatio ad fidem Christi, non tamen ex improviso accidit, sed fuit prænuntiata vaticiniis prophetarum. Inducit autem quatuor auctoritates, quarum prima continet gratiarum actiones Christi ad patrem, pro conversione Gentium per ipsum facta. Unde dicit: *Sicut scriptum est* in (*Ps.* 17.) ex persona Christi. Constitues me in caput Gentium, et ab insurgentibus in me *Judæis*, exaltabis me. O Deus pater, ego Christus, *confitebor tibi* confes-

sione gratiarum actionis, *in Gentibus*, id est, pro Gentium conversione per me facta, et *cantabo* nova quadam mentis exultatione *Nomini tuo*, quod eis manifestum est secundum illud (*Joan.* 17.) *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi.* Vel aliter, *confitebor tibi in Gentibus*, id est, faciam quod tibi Gentes confiteantur confessione fidei. (*Ps.* 66.) *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. Et nomini tuo cantabo*, id est, faciam quod Gentes cantent tibi canticum, quod consistit in exultatione spiritus renovati. (*Ps.* 95.) *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.*

Secunda auctoritas continet adunationem Gentium et Judæorum. Unde subdit : *Et iterum dicit* scriptura. (*Is. ult.*) *O gentes quæ eratis alienæ*, sc. a conversatione Israel, ut dicitur (*Ephes.* 2.) *Lætamini Gentes cum plebe ejus*, id est, simul communem exultationem assumatis cum Judæis, qui olim erant plebs ejus. (*Is.* 9.) *Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe.* (*Joan.* 10.) *Fiet unum ovile et unus pastor.* Nostra autem littera habet: Lætamini cum Jerusalem, et exultate in ea omnes qui diligitis eam. Tertia autem auctoritas continet devotionem Gentium ad Deum. Unde subdit : et iterum scriptum est in Ps. *Laudate omnes Gentes Dominum*, sc. ejus bonitatem confitentes. (*Ps.*) *A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini.* Et omnes populi, non solum populus Judæorum magnificate eum, id est, credite esse magnum, id est, quod sua magnitudine omnem laudem excedat. (*Eccl.* 42.) *Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis:* major enim est omni laude. (*Malac.* 1.) *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus.*

Quarta auctoritas continet re[illegible] tiam Gentium ad Christum. Un[illegible] ditur: *Et rursus Isaias ait* 1[illegible] *radix Jesse.* In quo prænuntiat originem ex David semine nasci Jesse namque fuit pater Davi[illegible] ergo: *Erit radix Jesse*, ex cu[illegible] mine Christus nascitur. (*Is.* 11. *dietur virga de radice Jesse, etc.* Vel Christus erat radix Jes[illegible] licet ex Jesse processerit sec[illegible] carnis originem, tamen sua Jesse sustentavit et gratiam ei (*Supra.* 11.) *Non tu radicem sed radix te.* Deinde tangit Chr[illegible] ficium, subdens : *Et qui exu*[illegible] tantam gratiæ excellentiam, u[illegible] *regere Gentes*, eos divino cultui gando, quod nullus ante eum potuit. (*Ps.* 2.) *Dabo tibi Gen*[illegible] *reditatem tuam.* Reges eos ir[illegible] ferrea. Ultimo ponit devotione[illegible] tium ad Christum, dicens : [illegible] *Gentes sperabunt*, ut sc. per e[illegible] reditatem cælestis gloriæ cons[illegible] tur. (1 *Petr.* 1.) *Regeneravit spem vivam per resurrectione Christi ex mortuis.*

Deinde cum dicit: *Deus aut*[illegible] *etc.* subjungit orationem, dicen[illegible] tum est quod in Christum Gen[illegible] rabunt. Deus autem spei, id e[illegible] nobis hanc spem infundit se[illegible] illud (*Ps.* 70.) *Spes mea Domi*[illegible] Deus spei, id est, in quo spe[illegible] est, *repleat vos omni gaudio*, spirituali, quod est de Deo. (*Nah*[illegible] Gaudium enim Domini est f[illegible] vestra, per quam homo in seip[illegible] Deum et proximum est pacat[illegible] 118.) *Pax multa diligentibus tuam, Domine. In credendo*, q[illegible] cat: Ut cum hoc quod creditis pacem et gaudium habeatis, qu[illegible] dem sunt charitatis effectus, sec[illegible] illud (*Gal.* 5.) *Fructus autem* [illegible]

sunt, charitas, gaudium, pax. Unde patet quod a Deo qui est dator spei, optat eis, ut cum fide habeant charitatem, per quam fides operatur, ut habetur (*Gal.* 5.) *Ne fides eorum sit informis et mortua:* quia fides sine operibus mortua est, ut dicitur (*Jac.* 2.) *Et ut sic per plenitudinem harum virtutum, abundetis*, proficiendo de bono in melius, non solum *in spe* sed in *virtute Spiritus Sancti*, id est, in charitate quæ in cordibus nostris diffunditur per Spiritum Sanctum, ut (*Supra* 5.) dictum est. (2 *Cor.* 9.) *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.*

LECTIO 2.

Præsumptionem tollit eorum, in quibus Romanos instruxerat, ac reprehenderat, simul ostendens, qua fuerit auctoritate usus.

14. *Certus sum autem fratres mei et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere.*

15. *Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data est mihi a Deo.*

16. *Ut sim minister Christi Jesu, in Gentibus sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta et sanctificata in Spiritu Sancto.*

17. *Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum.*

18. *Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non effecit Christus in obedientia Gentium in verbo et factis.*

19. *In virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus Sancti, ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi.*

20. *Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut scriptum est.*

21. *Quoniam quibus non est annuntiatum, de eo videbunt: et qui non audierunt, de eo intelligent.*

Postquam Apostolus generalibus admonitionibus Romanos instruxerat, hic incipit eis quædam familiaria scribere. Et primo quædam pertinentia ad seipsum. Secundo quædam pertinentia ad alios, 16 cap. ibi: *Commendo autem vobis Phœben, etc.* Circa primum tria facit. Primo excusat præsumptionem de hoc quod eos instruxerat et reprehenderat. Secundo excusat suam tarditatem circa visitationem eorum, ibi: *Propter quod plurimum impediar.* Tertio petit suffragia orationum ipsorum, ibi, *Obsecro autem vos fratres, etc.* Et circa primum duo facit. Primo excludit oppositam causam instruendi et arguendi eos. Secundo assignat veram causam, ibi: *Audacius enim scripsi vobis fratres ex parte, etc.*

Circa primum considerandum est, quod aliquis posset credere Apostolum ideo scripsisse Romanis, quia æstimaret illum esse apud Romanos qui posset instruere et corrigere. Sed hoc ipse excludit, dicens: *Certus sum enim fratres mei*, per ea quæ de vobis audivi, quoniam idonei estis ad admonendum eos, qui inter vos admonitione indigent. Ad hoc autem ut aliquis recte admoneat, duo requiruntur, quorum primum est, ut non ex odio vel ira, sed ex dilectione moneat, secun-

dum illud (*Ps.* 140.) *Corripiet me justus in misericordia.* Et (*Gal.* 6.) *Vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis.* Et quantum ad hoc dicit: *Quoniam et ipsi pleni estis dilectione.* (*Ezech.* 10.) *Imple manum tuam prunis ignis quæ sunt inter cherubim, qui est ignis charitatis.*

Secundo requiritur scientia veritatis, eo quod quidam habent zelum Dei in corrigendo, sed non secundum scientiam, ut supra 10. dictum est. Et ideo subdit: *Repleti omni scientia,* sc. humana et divina: et veteris et novæ legis. (1 *Cor.* 1.) *In omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia.* Et ex hoc concludit sic: *Ita ut possitis* convenienter propter dilectionem et scientiam *Alterutrum monere.* Quia enim in multis offendimus omnes, ut dicitur (*Jac.* 3.) *Oportet ut invicem moneamus,* quia ut dicitur (*Eccl.* 17.) *Unicuique mandavit Deus de proximo suo.*

Deinde cum dicit, *Audacius, etc.* assignat veram causam quare eos admonuerat et correxerat. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod hoc pertinebat ad auctoritatem apostolatus sibi commissam. Secundo ostendit qualiter hac potestate usus fuerit, ibi, *Habeo igitur gloriam, etc.* Dicit ergo: *Audacius autem,* id est securius, *scripsi vobis* errores et defectus vestros arguendo, quod quidem ad audaciæ præsumptionem posset ascribi, propter hoc quod offensionem vestram non timui. (*Job.* 3.) *Audacter in occursum pergit armatis.* Sed hæc præsumptio excusatur ex tribus. Primo quidem ex conditione eorum quibus scribebat, quia et si inter Romanos essent aliqui respectu quorum talis reprehensio audax et præsumptuosa videretur, erant tamen aliqui, qui indigebant dura reprehensione, propter contentionum insolentiam. (: *Increpa illos dure.* Et hoc es dicit, *Ex parte,* quasi dicat: N detur mea scriptura esse auda tum ad omnes vos, sed quan partem aliquam vestrum. Vel intelligi *Ex parte* epistolæ in reprehendit. Potest intelligi e parte Ecclesiæ, quæ sc. mecum

Secundo excusatur prædict cia ex intentione Apostoli. N scripsit eis tanquam reputa ignorantes, sed in memoriam ducens cognitorum. Et hoc e subdit, *Tanquam in memoriam ducens,* quasi oblitos eorum qu batis, sicut et (*Phil.* 4.) dicitur *pati autem eratis.* (*Hebr.* 10.) *R ramini pristinos dies in quibus nati, magnum certamen sus passionum.* Tertio excusatur toritate Apostoli quæ hoc req Unde subdit, *Per gratiam,* sc. tolatus mihi commissi. (1 *C Gratia Dei sum id quod sum.* H tem gratiæ, primo describit a tatem, cum dicit, *Quæ data est Deo,* quasi diceret: Non ab hon Ad (*Gal.* 1.) *Paulus Apostolus hominibus, neque per hominem.*

Secundo specificat istam g cum dicit: *Ut sim minister Chr in Gentibus,* id est, ut serviam in Gentium conversione. (1 (*Sic nos existimet homo ut m Christi.* (*Supra* 1.) *Quamdiu s tium Apostolus, ministerium m norificabo.* Tertio ostendit huj tiæ actum, cum dicit: *San Evangelium Dei,* id est, sanct ostendens, et verbo veritatis bonæ conversationis et mirac (*Col.* 1.) *In verbo veritatis E quod pervenit ad vos, sicut et verso mundo est et fructificat et* (*Prov.* 8.) *Recti sunt sermon*

Quarto ponit finem hujus gratiæ, cum dicit : *Ut fiat oblatio Gentium,* id est Gentes per meum ministerium conversæ. In quo quasi quoddam sacrificium et oblationem Deo obtuli, secundum illud (*Phil.* 2.) *Et si immolor super sacrificium et obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis.* Fiat accepta, sc. Deo per rectitudinem intentionis. (*Ps.* 50.) *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes, et holocausta.* Et sanctificata in Spiritu Sancto, id est, per charitatem et alia Spiritus Sancti dona. (1 *Cor.* 6.) *Sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in spiritu Dei nostri.*

Deinde cum dicit : *Habeo igitur gloriam, etc.* ostendit quomodo auctoritate Apostolica fuerat usus. Et primo ponit fructum quem fecit. Secundo ostendit hujus fructus magnitudinem, ibi, *Ita ut, etc.* Tertio ostendit difficultatem, ibi, *Sic autem prædicavi, etc.* Circa primum tria facit. Primo dat gloriam Deo de fructu quem fecit dicens: Igitur quia talem gratiam accepi, et diligenter executus sum id ad quod mihi hæc gratia data est, *Habeo gloriam,* id est, meritum dignum gloriæ, sicut fidelis minister. (1 *Cor.* 9.) *Melius est mihi mori quam ut gloriam meam quis evacuet.* Sed hanc gloriam non mihi principaliter attribuo, sed eam habeo, *In Christo Jesu,* id est, per Jesum Christum, cujus virtute fructificare potui. (*Joan.* 15.) *Sine me nihil potestis facere.* Et quia ipsi omnia tradita sunt a patre, ut dicitur (*Matth.* 11.) *Et pater in eo manens, ipse facit opera.* (*Joan.* 14.) *Ideo ulterius hanc gloriam refert ad patrem,* dicens : *Ad Deum,* sc. patrem. (*Ps.* 113.) *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Assignat autem rationem ejus quod dixerat subdens, *Non enim audeo loqui aliquid eorum quæ per me non effecit Christus,* quasi dicat: Nihil referam de fructu per me facto, quod per me factum non sit. Alioquin gloriam non haberem apud Deum, et si apud homines. Quæ quidem refero non tanquam per me principaliter facta, sed sicut quæ per me Christus fecit. Et ideo hanc gloriam dixi me habere in Christo Jesu. (*Is.* 26.) *Omnia opera nostra operatus es in nobis.*

Secundo ponit ipsum fructum, dicens : *In obedientiam Gentium,* quasi dicat: Gloria mea hæc est, pro eo quod feci Gentes fidei obedire. (*Supra* 1.) *Ab obediendum fidei in omnibus Gentibus.* (*Ps.* 17.) *In auditu auris obedivit mihi.* Tertio ostendit quomodo Gentes ad hanc obedientiam adduxerit. Quia autem supra 10. dictum est, fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Ideo dicit, *In verbo,* id est, per verbum prædicationis fidei. Argumenta autem fidei prædicatæ, sunt bona conversatio prædicantis, et quantum ad hoc subdit : *Et factis,* quasi sc. per recta opera vos ad fidem allexi. (*Matth.* 5.) *Videant opera vestra, etc.* Et opera miraculorum, quibus Deus dat testimonium doctrinæ prædicatæ, secundum illud (*Marc. ult.*) *Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis.* Unde subdit : *In virtute signorum,* id est miraculorum minorum, puta sanationes ægritudinum. *Et prodigiorum,* id est, majorum miraculorum quæ ex sua magnitudine aliquid magni portendunt, id est, ostendunt. Sed hoc totum non sufficeret, nisi Spiritus Sanctus intus corda audientium ad fidem commoveret. Unde dicitur (*Act* 10.) quod loquente Petro verba fidei, cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum. Et ideo subdit, *in virtute Spiritus Sancti.* (*Hebr.* 2.) *Contestante Deo signis et prodigiis et va-*

riis Spiritus Sancti distributionibus.

Deinde cum dicit : *Ita ut ab Jerusalem*, ostendit magnitudinem fructus ex multitudine locorum, in quibus prædicavit dicens: *Ita ut incipiens ab Jerusalem,* ubi in principio suæ conversionis prædicavit in synagogis Judæorum, ut dicitur (*Act.* 9.) Ut sic impleret quod dicitur (*Is.* 2.) *De Sion exibit lex et verbum Domini de Jerusalem. Usque ad Illyricum,* quod est mare Adriaticum ex parte opposita Italiæ. *Repleverim Evangelium Christi,* id est omnia illa loca replevi prædicatione Evangelii. Et ne aliquis intelligat quod solum vadens per rectam viam a Jerusalem in Illyricum prædicaverit Evangelium, addit : *Per circuitum,* quia sc. Gentibus circumquaque prædicavit et eas ad fidem convertit. Unde sibi potest competere quod dicitur (*Job.* 38.) *Quis dedit vehementissimo imbri cursum ?*

Deinde cum dicit : *Sic autem prædicavi, etc.* ostendit difficultatem hunc fructum faciendi. Difficile enim est omnino ignaros ad fidem convertere. Primo igitur difficultatem se passum ostendit, dicens : *Sic autem prædicavi Evangelium*, non quidem, *Ubi nominatus est Christus,* id est, non apud illos qui nomen Christi audiverant. (*Ps.* 17.) *Populus quem non cognovi servivit mihi.* (*Is.* 55.) *Ecce gentes quas nesciebas vocabis, et gentes quæ te non cognoverunt ad te current.* Subdit autem rationem, dicens : *Ne super alienum fundamentum ædificarem.* Potest autem alienum fundamentum dupliciter intelligi. Uno modo doctrina hæretica, quæ est aliena a veræ fidei fundamento. Et sic hoc quod dicit, *Ne,* ponitur causaliter. Ea enim intentione Apostolus voluit prædicare illis, qui nomen Christi non audierant, ne si præventi essent a doctrina pseudo-apostolorum, difficilius esset veritatem reducere. Unde (*Ma* dicitur, *Stultus est qui ædifi mum suam super arenam, cui ratur falsa doctrina.*

Alio modo per alienum fun tum potest intelligi doctrina v ab aliis prædicata, et sic potes *Ne*, consecutive. Non enim Apostolus prædicare illis quil fuerat ab aliis prædicatum, s sis Romanis specialiter præ quos prius Petrus instruxerat, prædicante illis qui nihil de audierant, consecutum est, ædificaret super alienum fu tum, sed ipsi jaceret prima fi damenta, secundum illud (1 *C sapiens architectus fundament*

Secundo ad hoc quod dixer toritatem inducit, dicens : *Sic tum est.* (*Is.* 2.) *Quoniam qu est annuntiatum de eo, videbu non audierunt, contemplati* quibus verbis propheta videl dicere, quoniam Gentiles exc modo ad cognitionem Dei es venturi quam Judæi qui ant verant. Ostendit ergo primo tiam quantum ad causam co quæ sc. duplex est, sc. verb et res visæ. Hi enim duo se disciplinabiles. Judæi ergo tiam mysteriorum Christi per per verba annuntiata eis a p (1 *Pet.* 1.) Prophetæ quæ de vobis gratia prophetaverunt, tes in quod vel quale tempu caret in eis spiritus Christi, tians eas quæ in Christo sunt et posteriores glorias. Sed hujusmodi Christi mysteria liter impleta vident, ideo dicit *niam Gentes, quibus non est tum per prophetas de eo,* i Christo, sicut fuit annunti

dæis, *Videbunt* res jam impletas. (*Luc.* 10.) *Multi reges et prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt.* Secundo ostendit excellentiam quantum ad modum cognoscendi, quia Judæi ex annunciatione prophetarum solum auditum habebant. (*Abdiæ* 1.) *Auditum audivimus a Domino, et legatos ad Gentes misit.* Sed Gentiles ex visione intellectum perceperunt. Unde dicitur: *Et Gentiles*, sc. qui ante non audierunt prænuntiari Christum per Prophetas, intelligent, sc. fidei veritatem (*Ps.* 2.) *Et nunc reges intelligite*, *etc.*

LECTIO 3.

Ponit sui excusationem de non visendis Romanis, polliceturque se visurum, obsecrat tamen eos, ut pro eo orent, quo liceat ei, eos in gaudio visere.

22. *Propter quod et impediebar plurimum venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc.*
23. *Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis.*
24. *Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.*
25. *Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis.*
26. *Probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Jerusalem.*
27. *Placuit enim eis et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent et in carnalibus ministrare illis.*
28. *Hoc igitur cum consummavero et assignavero eis fructum hunc per vos, proficiscar in Hispaniam.*
29. *Scio autem quoniam veniens ad vos in abundantia benedictionis Christi veniam.*
30. *Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum Jesum Christum, et charitatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.*
31. *Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis.*
32. *Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei ut refrigerer vobiscum.*
33. *Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.*

Postquam Apostolus se excusavit de præsumptione quæ ei potuisset ascribi, ex hoc quod Romanos instruxerat et correxerat, hic se excusat de eo, quod eos visitare distulerat. Et circa hoc tria facit. Primo ponit impedimentum visitationis præteritum. Secundo ponit visitandi propositum, ibi: *Nunc vero ulterius, etc.* Tertio promittit visitationis fructum, ibi : *Scio autem, etc.* Dicit ergo primo: Dictum est, prædicavi Evangelium per multa loca, in quibus Christus non fuerat nominatus, propter quod hactenus *Impediebar plurimum* ex hujusmodi occupatione *Venire ad vos.* Et istud impedimentum usque nunc duravit. Unde subdit: *Et prohibitus sum usque adhuc.* Quod quidem potest referri ad multitudinem occupationum quas in aliis locis habuerat. Vel etiam ad divinam providentiam per quam Apostoli impediebantur ne pervenirent ad quosdam, et dirigebantur in salutem aliorum, secundum illud (*Act.* 16.) *Transeuntes Phrygiam et Galatiæ regionem, vetati sumus a Spiritu Sancto lo-*

qui verbum in Asia. Unde et (*Supra* 1.) dictum est : *Sæpe proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc*. Et hoc est quod dicitur (*Job*. 37.) *De nubibus per quas prædicatores intelliguntur*: Lustrant cuncta per circuitum quocumque eos voluntas gubernantis duxerit.

Deinde cum dicit : *Nunc vero ulterius, etc*. manifestat propositum suum de eorum visitatione. Et primo promittit eis suam visitationem. Secundo assignat causam quare oporteat eam differre, ibi : *Nunc igitur proficiscar, etc*. Tertio assignat eis visitationis terminum, ibi: *Hoc igitur cum consummavero, etc*. Dicit ergo primo ita : Usque modo sum prohibitus : *Nunc vero* jam peragratis omnibus his locis, *Ulterius non habens locum*, id est, necessitatem permanendi *In his regionibus*, in quibus jam per me fundata est fides: *Cupiditatem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis*, secundum illud (*Supra* 1.) *Desidero enim videre vos, ut aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis*. *Cum in Hispaniam proficisci cœpero*, quo, sc. ire intendebat, ut etiam in extremis terræ fundamenta fidei collocaret, secundum illud (*Is*. 49.) *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*. *Spero quod præteriens videbo vos*. Per quod dat intelligere quod non intendebat ad eos principaliter ire : quia reputabat eis sufficere doctrinam Petri, qui primus inter Apostolos Romanis fidem prædicavit. Et quia tunc Romani dominabantur in toto Occidente, eorum auxilio et ducatu se sperabat in Hispaniam proficisci. Unde subdit : *Et a vobis deducar illuc*. Intendebat tamen aliquam moram apud eos contrahere. Unde subdit : *Si vobis fruitus fuero*, id est, consolatus, secundum illud quod supra 1. dictum est : Simul consolari in vobis, et hoc *Ex parte*, sc. temporis, quia per aliquod tempus intendebat cum eis consolari. Sed contra est quod August. dicit in lib. 1. de doct. Christ. c. 5. quod illis solis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt, sc. patre, filio et spiritu sancto. Inconvenienter ergo dicit, se fruiturum esse Romanis. Sed dicendum est quo sicut Augustinus dicit ibidem, hominem in se non esse fruendum, sed in Deo secundum illud ad (*Phil*.) *Ita frater ego te fruar in Domino, quod est delectari in homine propter Deum*. Et sic intelligendum est quod dicit : Si fuero fruitus vobis, sc. in Deo. Vel quod dicit ex parte, potest referri ad bonos, quibus poterat frui in Deo. Nam alia parte, sc. malis, non poterat frui, sed magis de eis dolere, sicut dicitur (2 *Cor*. 8.) *Ne cum venero humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt*.

Deinde cum dicit : *Nunc igitur proficiscar*, assignat rationem quare differebat visitationem. Et circa hoc tria facit. Primo ponit causam, dicens, *Nunc igitur proficiscar*, id est, ideo non statim venio ad vos, quia proficiscor *Jerusalem ministrare sanctis*. Circa quod sciendum est quod legitur. (*Act*. 4.) Illi qui ex Judæis a principio convertebantur ad fidem, venditis possessionibus suis, de pretio communiter vivebant, quod cum defecisset, maxime quadam magna fame imminente, ut legitur (*Act*. 11.) discipuli, sc. Christiani, ex diversis partibus mundi, prout quisque habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Judæa fratribus, quod et fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ et Sauli. Ministerium igitur sanctorum hic dicit eleemosynam, quam fidelibus Christi

in Jerusalem, secundum illud ult.) *Quos probaveritis, hos perferre gratiam vestram in em, quod si dignum fuerit ut et ı, mecum ibunt.*

ndo exponit quod dixerat de rio sanctorum, dicens: *Probaenim,* id est, approbaverunt, *nia et Achaia*, id est, fideles ue regionis per eum conversi, *onem aliquam facere*, id est, n collectam, *In pauperes* Chrisst, ad usum pauperum qui sunt ıero sanctorum, secundum il*ccl.* 12.) *Da justo, et non recicatorem.* — *Qui sunt in Jerusa*ı paupertate viventes. (2 *Cor. ministerio quod fit in sanctos idanti est mihi scribere vobis. nim promptum animum vespro quo de vobis glorior apud nes.*

o assignat rationes dictorum, ı prima est beneplacitum. Un: *Placuit enim illis.* (2 *Cor.* 9.) *isque prout destinavit in corde on ex tristitia aut necessitate.* a causa est debitum. Unde sub*debitores sunt eorum.* (*Supra ddite omnibus debita.* Rationem lebiti assignat, dicens: *Nam si s facti sunt participes bonorum ılium*, quæ erant specialiter , id est, Judæorum, sc. notitiæ et promissionum et gratiæ, seıillud (*Supra* 9.) *Quorum adop tliorum et gloria, etc.* Et (*Su*.) *Socius radicis et pinguedinis ıctus es.* Sunt etiam facti partispiritualium eorum, per hoc lli prædicatores eis miserunt. *et in carnalibus ministrare il*undum illud (*Eccles.* 14.) *In ıe sortis da et accipe.* Et Psal. Psalmum, id est, spiritualia, et mpanum, id est, temporalia. Et ex hoc sumitur argumentum quod debentur sumptus non solum illis qui prædicant, sed etiam qui prædicatores mittunt.

Deinde cum dicit: *Hoc igitur cum, etc.* præfigit terminum quo ad eos sit venturus, dicens: *Hoc igitur cum consummavero*, sc. ministerium sanctorum, *Et assignavero eis fructum hunc,* id est, eleemosynam Gentilium, quæ est quidam fructus conversionis eorum. (*Oseæ* 10.) *Vitis frondosa Israel fructus est ei adæquatus.* — *Proficiscar per vos in Hispaniam,* sed videtur hic Apostolus falsum dicere : nunquam enim in Hispania fuisse legitur. In Jerusalem enim captus fuit, et exinde Romam perlatus est in vinculis, ut habetur (*Act. ult.*) Ubi est occisus simul cum Petro. Dicunt ergo quidam quod sicut dicitur (*Act. ult.*) *Cum venisset Romam Paulus, permissum est ei manere sibimet cum custodiente se milite*: et postea dicitur, quod mansit biennio toto in suo conductu, et in illo spatio dicunt eum in Hispaniam ivisse. Sed quia hoc certum non est, potest melius dici, quod Apostolus falsum non dixit, quia proponebat se facturum quod dicebat: et sic verba ejus erant intelligenda quasi insinuantia ejus propositum, non autem futurum eventum qui ei erat incertus, unde non poterat hoc prædicere, nisi forte sub conditione quam Jacobus dicit apponendam. (*Jac.* 4.) *Pro eo ut dicatis, si Dominus voluerit, et, si vixerimus, faciemus hoc aut illud.* Et sic etiam Apostolus se excusat (2 *Cor.* 1.) de hoc, quod ad eos non iverat sicut promiserat; dicens: Cum ergo volui, nunquid levitate usus sum, aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me est, et non? Et sic ex hoc quod ex justa causa prætermisit facere quod promiserat, se immunem

dicit a levitate, carnalitate et falsitate. Et sic etiam solvit hoc Gelasius Papa, et habetur in decretis. 22. q. 2. Beatus, inquit, Paulus Apostolus, non ideo, quod absit, fefellisse credendum est, aut sibi extitisse contrarius, quoniam cum ad Hispaniam se promisisset iturum dispositione divina majoribus occupatus causis, implere non potuit quod promisit. Quantum enim ipsius voluntatis interfuit, hoc pronuntiavit quod re vera voluisset efficere. Quantum vero ad divini secreta consilii, quæ ut homo non potuit, licet spiritu Dei plenus, agnoscere, superna prætermisit dispositione præventus. Licet enim propheticum spiritum habuerit, tamen prophetis non omnia revelantur, ut patet (4 *Reg.* 4.) ubi Elisæus dixit, *Anima ejus in amaritudine est, et Dominus celavit a me, et non indicavit mihi.*

Deinde cum dicit : *Scio autem, etc.* prænuntiat eis fructum suæ visitationis, dicens: *Scio autem,* sc. ex fiducia divinæ gratiæ, *Quoniam veniens ad vos in abundantia benedictionis Christi veniam,* id est, Christus abundantius suam benedictionem dabit vobis in meo adventu, de qua dicitur in (*Ps.* 82.) *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem.* Et sic Laban dixit ad Jacob. (*Gen.* 3.) *Experimento didici quod benedixerit mihi Deus propter te.*

Deinde cum dicit : *obsecro ergo, etc.* petit ab eis orationis suffragia, et primo petit eorum orationes, secundo ipse pro eis rogat, ibi, *Deus pacis, etc.* Circa primum tria facit. Primo inducit eos ad orandum pro se ex tribus. Primo quidem ex superna charitate, cum dicit : *Obsecro vos ergo fratres.* Ad (*Philem.*) *Propter charitatem autem magis obsecro.* Secundo ex reverentia Christi, cujus ipse erat minister dicens : *Per Dominum nostrum Jesum Christum.* In quo omnes unum sumus, ut supra 12. dictum est. Tertio ex dono Spiritus Sancti, quod ejus ministerio tradebatur. Unde subdit, *Per charitatem Spiritus Sancti,* quam Spiritus Sanctus in cordibus nostris diffundit, ut supra 5. dictum est. Secundo petit auxilium orationis eorum, dicens: *Ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum,* sc. pro me fusis. (*Prov.* 18.) *Frater qui juvatur a fratre, quasi civitas firma.* Hoc autem ut Gloss. dicit, non ideo dicit Apostolus, quia ipse minus mereatur quam alii minores, sed ordinem sequitur.

Primo quidem ut ab Ecclesia pro rectore suo fiat oratio, secundum illud (1 *Tim.* 2.) *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui sunt in sublimitate constituti, etc.* Secundo quia multi minimi dum congregantur unanimes, magis merentur. Et ideo impossibile est, ut multorum preces non impetrent. (*Matth.* 18.) *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcumque petierint, fiet illis a patre meo qui est in cœlis.* Tertio ut dum multi orant, multi etiam gratias agant exauditi, secundum illud (2 *Cor.* 1.) *Adjuvantibus vobis in oratione pro nobis ut per multos gratiæ agantur Deo.* Tertio ponit ea quæ vult sibi impetrari, quorum primum pertinet ad hostes quos habebat in Judæa. Unde dicit : *Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa,* qui præcipue Paulum impugnabant et odiebant, quia fiducialiter prædicabat cessationem legalium. (*Act.* 21.) *Audierunt de te quod discessionem doces a Moyse, etc.* Secundum pertinebat ad eos in quorum ministerium ibat. Et hoc est quod subdit, *Et oblatio*

mei, id est, Ecclesia in qua istro, *Fiat accepta Sanctis qui Jerusalem*, sc. ut ex hac pror ad gratias agendum Deo, et lum pro ipsis Gentibus a quipiunt. (*Eccl.* 31.) *Splendidum nus benedicent labia multorum.* pertinet ad ipsos quibus scri- Inde subdit, *Ut veniam ad vos io*, et hoc, *Per voluntatem Dei*, juam nihil agere volebat. (*Su- Obsecrans si quomodo pros- ter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.* — *Et refrigerer vobiscum*, id est, ut ex vestra præsentia refrigerium tribulationum mearum accipiam.

Deinde cum dicit : *Deus autem pacis, etc.* ostendit quod pro eis orat, dicens, *Deus autem*, dator, *Pacis sit cum omnibus vobis*, per hoc sc. quod vos ad invicem pacem habeatis. (2 *Cor. ult.*) *Idipsum sapite, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.* Subdit, *Amen*, id est fiat. *Psalmista*, Et dicet omnis populus, Fiat, fiat.

CAPUT XVI.

emissis salutationibus, docet, quomodo in osculo sancto debeant sese invicem privatim salutare.

endo autem vobis Phœben so- nostram, quæ est in ministerio siæ, quæ est in Chencris.

m suscipiatis in Domino digne s, et assistatis ei in quocum- negotio vestri indiguerit. Et- psa quoque astitit multis et mi-

te Priscam et Aquilam adju- meos in Christo Jesu.

ro anima mea suas cervices suerunt, quibus non solum gra- go, sed et cunctæ Ecclesiæ m.

nesticam Ecclesiam eorum. Sa- Ephenetum dilectum mihi, qui mitivus ecclesiæ Asiæ in Chris- u.

te Mariam, quæ multum labo- in vobis.

te Andronicum et Juliam, co- et concaptivos meos qui sunt in Apostolis, qui et ante me in Christo Jesu.

te Ampliatum dilectissimum n Domino.

te Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachin dilectum meum.

10. *Salutate Apellen probum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum.*

11. *Salutate eos qui sunt ex Narcisci domo, qui sunt in Domino.*

12. *Salutate Triphenam et Triphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidam charissimam quæ multum laboravit in Domino.*

13. *Salutate Rufum electum in Domino et matrem ejus et meam.*

14. *Salutate Asineretum et Phlegontem, Hermem, Patrobam, Hermam, et qui cum eis sunt fratres.*

15. *Salutate Philologum et Juliam, Nereum et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes qui cum eis sunt sanctos.*

16. *Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.*

Postquam Apostolus proposuit fidelibus Romanis quibus scribebat quædam familiaria pertinentia ad suam personam, hic ponit quædam familia-

ria pertinentia ad alios. Et circa hoc tria facit. Primo monet quid ad alios debeant facere. Secundo ostendit quid alii ad eos agant, ibi, *Salutat vos, etc.* Tertio epistolam finit in gratiarum actione ibi, *Ei autem qui potens, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit quos debeant salutare. Secundo ostendit quos debeant vitare, ibi, *Rogo autem vos fratres.* Circa primum mandat quasdam personas salutari in speciali. Secundo ponit in generali modum salutationis, ibi, *Salutate invicem, etc.* Tertio salutat eos in communi ex parte fidelium, ibi, *Salutant vos, etc.* Circa primum loquitur de quadam muliere Corinthia quæ Romam ibat, quam eis recommendat, describens eam primo ex nomine dicens : *Commendo autem vobis Phœben,* quæ licet esset Deo devota, non tamen erat tantæ auctoritatis ut commendatitiis litteris non egeret, sicut ipse de se dicit (2 *Cor.* 3.) Aut numquid egemus sicut quidam commendatitiis litteris ?

Secundo describit eam ex fidei religione, dicens : *Sororem nostram.* Omnes enim mulieres fideles, sorores vocantur, sicut et omnes viri fratres. (*Matth.* 23.) *Omnes vos fratres estis.* Tertio ex officio pietatis cum dicit : *Quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Chencris*, portu Corinthiorum ubi aliqui Christiani erant congregati, quibus dicta mulier serviebat, sicut et de ipso Christo (*Luc.* 8.) dicitur quod quædam mulieres ministrabant ei de facultatibus suis. Et de vidua eligenda dicitur (1 *Tim.* 5.) *Si hospitio recepit, si pedes sanctorum lavit.*

Deinde dicit duo in quibus vult eam commendatam haberi, quorum primum est ut honeste recipiatur. Et hoc est quod dicit : *Ut suscipiatis eam in Domino,* id est, propter amorem Dei. *Digne sanctis,* id est, secundum quod dignum est recipi sanctos, secundum illud (*Matth.* 10.) *Qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi recipiet.* Quidam libri habent digne satis, id est, convenienter, tamen littera non concordat cum Græco. Secundum est, ut eam sollicite adjuvent. Unde subdit : *Ut assistatis ei,* sc. consilium et auxilium ferendo in quocunque negotio vestri indiguerit. Habebat enim forte aliquid expedire in curia Cæsaris. Sed contra hoc videtur esse quod dicitur (1 *Thess.* 4.) *Vestrum negotium agatis,* quasi dicat : Non intromittatis vos de negotiis alienis. Sed dicendum est quod assistere negotiis alienis contingit dupliciter. Uno modo seculariter, id est, propter favorem hominum vel lucra, et hoc non convenit servis Dei. (2 *Tim.* 2.) *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.* Alio modo assistit aliquis negotiis alienis ex pietate, puta in auxilium indigentium et miserorum, et hoc est religiosum, secundum illud (*Jac.* 1.) *Religio munda et immaculata apud Deum et patrem hæc est : visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum.* Et hoc modo Apostolus hic loquitur. Ultimo autem ostendit Apostolus meritum ejus quare hoc sibi debeatur, dicens: *Etenim ipsa quoque multis astitit et mihi ipsi.* (*Is.* 3.) *Dicite justo quoniam bene, retributio enim manuum ejus fiet ei.* (*Matth.* 5.) *Beati misericordes : quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

Deinde mandat salutari quasdam alias personas sibi conjunctas, dicens: *Salutate Priscam et Aquilam,* qui erat vir Priscæ, sed mulierem præponit forte propter majorem fidei devotionem. *Adjutores meos in Christo Jesu,* id est, in fide Christi prædicanda. Apud enim eos Corinthi hospitabatur, ut habetur (*Act.* 18.) Qui pro anima

...cervices supposuerunt, id est, mortis periculo exposuerunt ... mea conservanda, quod est ... maximæ charitatis. (*Joan.* 15.) ... *hac dilectionem nemo habet* ... *suam ponat quis pro amicis* ... autem videtur factum fuisse ..., ubi Paulus persecutionem est sicut habetur (*Act.* 18.) Vel ... dicendum est quod alii ... pro Apostolo exposuerunt. ... quod legitur (*Act.* 18.) fuit quando Prisca et Aquila ... recedentes Corinthum vene... ibidem dicitur. Sed hoc scri... postolus quando adhuc æsti... esse Romæ : vita autem ..., non tam sibi quam aliis ne... erat, secundum illud (*Phil.* ... *manere autem in carne necessa... propter vos.* Et ideo subdit : Qui... solum ego gratias ago, sed ... Ecclesiæ Gentium : quarum ...ostolus et doctor. (1 *Tim.* 2.) *Gentium in fide et veritate.* Et ...lutate domesticam eorum Ec... Habebant enim in domo sua ...deles congregatos.

...e vult alium salutari sibi di... conjunctum, dicens : *Saluta... netum dilectum mihi qui est ...us Asiæ in Christo.* Primus ... tota Asia fuit ad fidem Christi ...us, quod erat ei ad magnam ... (*Hebr.* 12.) *Accessistis ad ... primitivorum, qui conscripti cœlis.* Tunc autem erat Romæ. ... dicit : *Salutate Mariam quæ laboravit in vobis,* ad hoc ut concordiam revocaret, quæ ... facere non posset, significa... ...tole. (*Sap.* 3.) *Bonorum labo... bonus est fructus.* Deinde dicit : ... *Andronicum et Juliam,* quos ...escribit ex genere, cum dicit, ... *meos.* In quo ostendit eos fuisse Judæos ; de quibus (*Supra* 9.) *Qui sunt cognati mei secundum carnem.* Secundo ex passione pro Christo suscepta, dicens : *Et concaptivos meos.* Fuerant enim aliquando cum Apostolo Christi incarcerati. (2 *Cor.* 11.) In carceribus abundantius. Tertio ex auctoritate cum dicit : *Qui sunt nobiles in Apostolis,* sc. nobiles inter prædicatores secundum illud (*Prov. ult.*) *Nobilis in portis vir ejus.* Quarto ex tempore cum dicit, *Et ante me fuerunt in Christo Jesu.* Prius enim fuerunt conversi quam ipse Apostolus : et ex hoc eis major reverentia debebatur. (1 *Tim.* 5.) *Seniorem te ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* Deinde dicit : *Salutate Ampliatum dilectum meum in Domino,* sc. dilectione charitatis quæ est in Christo. (*Phil.* 1.) *Testis est mihi Deus quomodo cupiam omnes vos esse in visceribus Christi.*

Deinde cum dicit : *Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo,* sc. in prædicatione fidei. (*Prov.* 18.) *Frater qui adjuvatur a fratre,* etc. *Et Stachin dilectum meum,* quos conjungit : quia forte simul habitabant, vel aliqua alia necessitudine erant conjuncti. Deinde dicit : *Salutate Apellen probum in Christo,* id est, approbatum in Christo forte per aliquas tribulationes. (*Job.* 23.) *Probavit me quasi aurum quod per ignem transit.*

Deinde cum dicit : *Salutate omnes qui sunt ex domo,* id est, ex familia Aristoboli, in cujus domo multi fideles erant congregati, quem non salutat quia forte ex aliqua causa erat absens. Deinde dicit : *Salutate Herodionem cognatum meum,* qui ex hoc ipso dicitur fuisse Judæus. Deinde dicit : *Salutate omnes qui sunt ex domo Narcissi,* qui dicitur fuisse presbyter et peregrinabatur per deserta loca ut fideles Christi confortaret. Unde quia tunc eum

absentem noverat esse Apostolus non mandat eum salutari, sed familiam ejus. Erant tamen in ejus familia aliqui infideles, et ideo ad discretionem subdit: Qui sunt in Domino, quia solos fideles salutari mandat. (2 *Joan.* 1.) *Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave dixeritis ei.* Deinde dicit: *Salutate Triphenam et Triphosam quæ laboraverunt in Domino*, id est, in ministerio sanctorum, quod Dominus sibi reputat fieri, secundum illud (*Matth.* 25.) *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Deinde dicit: *Salutate persidam charissimam meam*, quam sc. Apostolus propter ejus devotionem specialiter diligebat. Unde subdit: *Quæ multum laboravit in Domino*, sc. exhortando alios et ministrando sanctis, et etiam in paupertate et aliis spiritualibus laboribus. (2 *Cor.* 11.) *In laboribus, in jejuniis, in vigiliis, etc.*

Deinde dicit: *Salutate Rufum electum in Domino*, id est, in gratia Christi. (*Ephes.* 1.) *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.* Et matrem ejus, sc. carne, et meam, quia fuit ejus mater beneficio. Aliquando enim servierat Apostolo, licet tunc Romæ non esset. (1 *Tim.* 5.) *Anus ut matres, juvenculas ut sorores in omni castitate.* Deinde dicit: *Salutate Asineretum, Hermem, Patrobam, Hermam, et qui cum eis sunt fratres*, quos simul salutat: quia simul concorditer habitabant. (*Ps.* 65.) *Qui habitare facit unius moris in domo.* Deinde dicit: *Salutate Philologum et Juliam, Nereum et sororem ejus Olimpiadem, et omnes qui cum eis sunt sanctos*, id est, in fide Christi sanctificatos. (1 *Cor.* 1.) *Abluti estis et sanctificati estis.* Deinde ostendit modum quo se generaliter salutent, dicens: *Salutate invicem in osculo sancto*, quod dicitur ad differentiam osculi libidinosi, de quo dicitur (*Prov.* 7.) *Apprehensum deosculatur juvenem.* Et etiam dolosi, de quo dicitur (*Prov.* 27.) *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula inimici.* Osculum autem sanctum est quod in signum Sanctæ Trinitatis datur. (*Cant.* 1.) *Osculetur me osculo oris sui.* Exinde autem mos in Ecclesia inolevit ut fideles inter missarum solemnia invicem dent oscula pacis. Deinde salutat eos ex parte aliarum Ecclesiarum, dicens: *Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi*, id est, in nomine et fide Christi congregatæ, quia omnes vestram salutem optant et pro vobis orant. (*Jac. ult.*) *Orate pro invicem, ut salvemini.*

LECTIO 2.

Concionatores falsos esse vitandos docet, eorum pariter affectiones, ac qualitates aperiens, laudatque bonos ac sanctiores, pro quibus orat, gratias Deo agens.

17. *Rogo autem vos fratres, ut observetis eos qui dissensiones, et offendicula præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, et declinate ab illis.*

18. *Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri, et per dulces sermones, et benedictiones seducunt corda innocentium.*

19. *Vestra enim obedientia in omni loco divulgata est. Gaudeo igitur in vobis, sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo.*

20. *Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.*

21. *Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater cognati mei.*

22. *Saluto vos ego Tertius qui scripsi epistolam in Domino.*

23. *Salutat vos Cajus hospes meus, et universa Ecclesia Salutat vos Erastus Archarius civitatis, et Quartus frater.*

24. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*

25. *Ei autem qui potens est vos confirmare juxta evangelium meum et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti.*

26. *Quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum secundum præceptum æterni Dei ad obeditionem fidei, in cunctis gentibus cogniti.*

27. *Soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

Postquam Apostolus mandavit quos salutarent, hic ostendit eis quos debeant vitare. Et circa hoc tria facit. Primo docet quos debeant vitare. Secundo rationem assignat, ibi: *Hujusmodi enim, etc.* Tertio promittit eis divinum auxilium ad hoc implendum, ibi: *Deus autem pacis, etc.* Et quia illi quos vitari volebat fraudulenter incedebant decipientes sub specie pietatis, secundum illud (*Matth.* 7.) *Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Ideo primo inducit eos ad cautelam habendam, dicens: *Rogo autem vos fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt.* Ubi primo considerandum est quod observare, nihil aliud est quam diligenter considerare, quod quidem quandoque in bono sumitur, quandoque in malo. In malo quidem sumitur, quando aliquis diligenter considerat conditionem et processum alicujus ad nocendum, secundum illud (*Ps.* 35.) *Observabit peccator justum et stridebit super eum dentibus suis.* Et (*Luc.* 14.) dicitur: Et ipsi observabant eum. In bono autem accipitur. Uno modo quando quis considerat præcepta Dei ad faciendum. (*Exod.* 23.) *Observa igitur et audi vocem ejus.*

Alio modo quando diligenter considerat bonos ad imitandum, secundum illud (*Phil.* 3.) *Imitatores mei estote fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.* Tertio observantur mali ad cavendum, et ita accipitur hic. Erant enim quidam ad fidem conversi ex Judæis qui prædicabant legalia esse observanda, et ex hoc primo quidem in Ecclesia sequebantur dissensiones et sectæ, dum quidam eorum errori adhærerent, alii vero in vera fide persisterent. (*Gal.* 5.) *Dissensiones, sectæ, etc.* Secundo sequebantur offendicula et scandala, de quibus (*Supra* 4.) actum est, dum quidam alios judicarent, et alii alios spernerent, qui dissensiones et offendicula faciunt. (*Is.* 50.) *Auferte offendicula de medio populi mei.* Dicit autem præter doctrinam quam vos didicistis a veris Christi Apostolis, ut ostendat quod hujusmodi dissensiones et scandala ex falsitate doctrinæ proveniebant. (*Gal.* 1.) *Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.* Secundo monet ut cogniti viteutur, dicens: *Et declinate ab illis*, id est, eorum doctrinam et consortia fugiatis. (*Ps.* 118.) *Declinate a me maligni et scrutabor mandata Dei mei.*

Deinde cum dicit: *Hujusmodi enim, etc.* assignat ejus quod dixerat duas rationes, quarum prima sumitur ex parte eorum quos vult vitari. Et primo describit eorum intentionem, dicens: *Hujusmodi*, enim homines, *Non serviunt Christo Domino*, sed suo ventri. Non enim prædicabant propter gloriam Christi, sed propter quæstum ut suum

ventrem implerent. (*Phil.* 3.) *Multi ambulant quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum Deus venter est.* Secundo describit eorum deceptionem, dicens: *Et per dulces sermones seducunt corda innocentium*, id est, simplicium et imperitorum. (*Prov.* 14.) *Innocens credit omni verbo.* Per dulces sermones, in quibus sanctitatem prætendunt, secundum illud (*Ps.* 27.) *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Et benedictiones,* quibus sc. benedicunt et adulantur illis qui eos sequuntur. (*Is.* 3.) *Popule meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt.* (*Malac.* 2.) *Maledicam benedictionibus vestris.*

Secundam rationem assignat ex conditione Romanorum qui faciles se exhibebant ad sequendum bonum et malum. Unde primo commendat eos de facilitate ad bonum, dicens: *Vestra enim obedientia*, qua de facili fidei obedistis. *In omni loco divulgata est*, propter dominium quod tunc Romani obtinebant super alias nationes. Unde quod a Romanis fiebat de facili divulgabatur ad alios. (*Supra* 1.) *Fides vestra in universo mundo annuntiatur. Gaudeo igitur in vobis,* quia sc. fidei obedistis, et hoc in charitate, de qua dicitur (1 *Cor.* 13.) *Quod non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.* Secundo reddit eos cautos contra malum dicens: *Sed volo vos esse sapientes in bono*, ut sc. ei quod bonum est inhæreatis. (1 *Thess. ult.*) *Quod bonum est tenete. Et simplices in malo,* ne sc. per aliquam simplicitatem declinetis ad malum. Ut talis sit vobis simplicitas, quod nullum decipiatis in malum. (*Matth.* 10.) *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.* E converso de quibusdam dicitur (*Jer.* 4.) *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nesciunt.*

Deinde cum dicit: *Deus autem pacis, etc.* promittit eis divinum auxilium contra hujusmodi deceptores. Et primo ponitur promissio cum dicit: *Deus autem pacis*, sc. auctor, qui dissensiones odit quas isti faciunt. *Conteret Satanam*, id est, diabolum qui per istos pseudo-apostolos vos decipere conatur. *Sub pedibus vestris*, quia sc. per vestram sapientiam eum vincetis. Et hoc fiet, *velociter*, sc. in adventu meo. (*Luc.* 10.) *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et omnem virtutem inimici.* (*Malac. ult.*) *Calcabitis impios cum fuerint sicut cinis sub planta pedum vestrorum.* Secundo ponitur oratio ad hoc obtinendum cum dicit: *Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum*, quæ sc. sufficit ad vos tuendos. (2 *Cor.* 12.) *Sufficit tibi gratia mea.*

Deinde cum dicit: *Salutat vos, etc.* Salutat eos ex parte aliorum, dicens: *Salutat vos Timotheus adjutor meus*, sc. in prædicatione Evang. (1 *Cor.* 4.) *Misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus et fidelis, etc.* Addit autem, *et Lucius Jason et Sosipater, cognati mei*, qui Judæi erant, sc. vos salutant. Erat autem quidam notarius Pauli nomine Tertius, cui Paulus concessit ut ex sua persona Romanos salutaret. Unde subditur: *Ego Tertius qui scripsi hanc Epistolam, saluto vos in Domino.* Deinde dicit: *Salutat vos Cajus hospes*, cui scribitur Joannis tertia canonica, in qua commendatur de charitate, quam exhibebat sanctis. *Et universa Ecclesia*, sc. quæ erat in domo ejus congregata, vel quæ erat in illa provincia. Deinde dicit: *Salutat vos Erastus, Archarius civitatis*, qui sc. custodiebat arcam communem, id est, communes reditus civitatis, et quidam frater, id est, fidelis, nomine *Quartus*.

mere judicabant, et præsumptuose contemnebant, hic instat ad eorum correctionem, et primo admonitionis verbo. Secundo exemplo, ibi : *Rogo ergo vos fratres, etc.* Tertio correctionis flagello, ibi : *Tanquam non venturus sim, etc.* Circa primum tria facit. Primo ponit admonitionis modum, dicens : *Hæc,* sc. quæ in serie epistolæ hucusque vobis dixi, *scribo non ut confundam vos,* sc. mala confusione, quæ in desperationem mittit, quamvis velim vos confundi confusione, quæ peccatum vitat, secundum illud (*Eccl.* 4.) *Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gratiam et gloriam.* Sed prædicta moneo vos, *Ut filios* (*Eccl.* 7.) *Filii tibi sunt, erudi illos, et cura illos a pueritia eorum.*

Secundo ostendit debitum admonendi modum, dicens : *Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres.* Ubi considerandum est, quod pater est, qui primo generat : pædagogus autem est, qui jam natum nutrit et erudit. (*Gal.* 3.) *Lex pædagogus noster fuit in Christo.* Dicit ergo Apostolus se patrem eorum in Christo, quia eis primo evangelium prædicavit. Unde assignans rationem ejus, quod dixerat, subdit : *Nam in Christo Jesu per evangelium vos genui.* Est autem generatio processus ad vitam, homo autem vivit in Christo per fidem. (*Gal.* 2.) *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.* Fides autem, ut dicitur (*Rom.* 10.) est ex auditu, auditus autem per verbum. Unde verbum Dei est semen, quo Apostolus eos genuit in Christo. Unde (*Jacob.* 1.) *Voluntarie nos genuit verbo veritatis.* Alios autem dicit pædagogos, quia postquam fidem receperant, eos adjuvarunt : ut intelligatur esse eadem comparatio quantum ad prædicationem evangelii pædagogi ad patrem, quæ supra 3. posita est, rigatoris ad plantatorem, et superædificatoris ad fundatorem.

Deinde cum dicit : *Rogo ergo vos fratres,* instat ad corrigendum eos suo exemplo. Et primo hortatur eos ad imitandum suum exemplum, dicens : Ergo ex quo estis filii, cum bonorum filiorum sit imitari patres, *Rogo vos, imitatores mei estote,* sc. ut non temere judicetis, sicut nec ego, quia neque meipsum judicare præsumo, et de vobis humilia sentiatis, et de aliis majora. Unde non sine causa tali modo loquendi usus est. Nos infirmi. Vos fortes. (2 *Thess.* 3.) *Ut formam nosmetipsos daremus vobis ad imitandum.* Advertendum est autem, quod eosdem quos supra filios nominavit, nunc nominat fratres. Dixerat autem suos filios in Christo, quia eos non sibi, sed Christo genuerat, et quia ipse genitus erat a Christo, ex consequenti eos habebat, ut fratres, et filios. Intantum ergo debebant eum imitari, ut patrem inquantum et ipse Christum imitabatur, qui est omnium principalis pater. Et per hoc subtrahitur subditis occasio de adhærendo malis exemplis prælatorum. Unde in hoc subditi solum prælatos imitari debent, in quo ipsi Christum imitantur : qui est infallibilis regula veritatis. Unde seipsum Apostolis in exemplum posuit (*Joan.* 13.) *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, et cætera.* Quod quidem exemplum Paulus sequebatur, secundum illud (*Job.* 23.) *Vestigia ejus secutus est pes meus, viam ejus custodivi, et non declinavi ab ea.*

Secundo removet excusationem ignorantiæ, dicens: *Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino,* secundum illud (*Phil.* 2.) de Timotheo loquens, *Ne-*

2.) *Quæ sunt Dei, nemo novit nisi spiritus Dei.* Vel potest intelligi de eo qui solus est sapiens sc. per essentiam, sicut dicitur (*Matth.* 19.) et (*Marc.* 10.) *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Nec excluditur per hoc filius, quia eadem est perfectio totius Trinitatis, sicut e converso dicitur, nemo novit patrem nisi filius. (*Matth.* 11.) Non excluditur pater a notitia sui ipsius. Subdit autem, *per Jesum Christum.* Quod non sic intelligendum, quod Deus pater sit sapiens per Jesum Christum; quia cum Deo sit idem sapere quod esse, sequeretur quod pater esset per filium, quod est inconveniens; sed hoc referendum est ad hoc quod supra dixerat. Nunc patefactum est sc. per Jesum Christum, cui Jesu Christo est *honor et gloria,* per reverentiam totius creaturæ, secundum illud (*Phil.* 2.) *In nomine Jesu omne genu flectatur.* Et gloria sc. quantum ad plenam divinitatem, sicut ibi subditur, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei patris. Et hoc non ad tempus, sed in sæcula sæculorum. (*Hebr. ult.*) *Jesus Christus heri et hodie ipse in sæcula.* Addit autem ad confirmationem veritatis. *Amen.* Vel potest sic construi: Cogniti soli sapienti Deo, cui per Jesum Christum est gloria qui Deum glorificavit, secundum illud (*Joan.* 17.) *Ego clarificavi te super terram.* Est autem advertendum quod hæc constructio est defectiva et est sic supplenda: Ei qui potest, etc. Sit honor et gloria per Jesum Christum cui est honor et gloria. Si autem non sit ibi *ly* cui, erit constructio plana.

Explicit Epistola ad Romanos secundum expositionem Angelici doctoris S. Thomæ de Aquino, ordinis Prædicatorum.

DIVI THOMÆ AQUINATIS

EXPOSITIO

SUPER PRIMAM EPISTOLAM

S. PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS.

PROLOGUS.

Non abscondam a vobis sacramenta Dei, etc. (*Sap.* 6.) Sacramenti nomen dupliciter accipi consuevit. Nam quandoque sacramentum dicitur quodcumque secretum, et præcipue de rebus sacris, quandoque sacramentum dicitur sacræ rei signum, ita quod et ejus imaginem gerat et causa existat, secundum quod nos dicimus septem sacramenta Ecclesiæ, sc. Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema Unctio, Ordo et Matrimonium. In qua quidem significatione sacramenti prima significatio continetur. Nam in his Ecclesiæ Sacramentis, divina virtus secretius operatur salutem, ut Augustinus dicit. Hæc igitur sacramenta Dei prælatus seu doctor Ecclesiæ fidelibus Christi non debet abscondere, sed manifestare propter tria. Primo quidem, quia hoc pertinet ad honorem Dei, secundum illud (*Tob.* 12.) *Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est.* Secundo, quia hoc pertinet ad salutem hominum qui per horum ignorantiam in desperationem labi possent, sicut de quibusdam dicitur (*Sap.* 2.) quod nescierunt sacramenta Dei, nec speraverunt mercedem justitiæ, quia per sacramenta homines purificantur, ut sint præparati ad recipiendum mercedem justitiæ. Tertio quia hoc pertinet ad debitum officium prælati vel doctoris, secundum illud (*Ephes.* 3.) *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo.* Sic ergo prædicta verba demonstrant nobis materiam hujus Epistolæ, in qua Apostolus agit de Sacramentis Ecclesiæ. Cum enim in epistola ad Romanos gratiam Dei commendasset quæ in Sacramentis Ecclesiæ operatur: hic, sc. in prima epistola ad Corinth. de ipsis Ecclesiæ Sacramentis agit. In secunda vero de ministris sacramentorum. Videamus ergo primo textum.

CAPUT I.

Salutem dicens Corinthiis, bona optat eis, gratiam, scilicet, et pacem bus quiete tota vita transigitur, gratias agens Deo, pro gratiis Christo collatis.

1. *Paulus vocatus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei et Sosthenes frater,*
2. *Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi: Sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro;*
3. *Gratia vobis et pax a Deo patre nostro et Domino Jesu Christo.*
4. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei quæ data est vobis in Christo Jesu.*
5. *Quia in omnibus divites facti estis in illo in omni verbo et in omni scientia,*
6. *Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis,*
7. *Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi,*
8. *Qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die adventus Domini nostri Jesu Christi.*
9. *Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem filii ejus Domini nostri Jesu Christi.*

Dividitur ergo hæc epistola in partes duas. In prima parte ponit epistolarem salutationem. In secunda prosequitur suam intentionem, ibi: *Gratias ago Deo meo.* Circa primum tria facit. Primo ponit personas salutantes. Secundo, personas salutatas; *Ecclesiæ Dei, etc.* Tertio bona salutifera optat, ibi: *Gratia vobis et pax.* Circa primum duo facit. Primo ponit personam principalem quam describit ex nomine, dicens: *Paulus,* de quo quidem nomine satis dictum est in epist. ad Rom. Hic autem suffi çere quod hoc nomen præmittit num humilitatis. Nam Paulus i quod modicus, quod ad humi pertinet. (1 *Reg.* 13.) *Cum esses lus in oculis tuis, caput in tribu rael factus es.* (*Matth.* 11.) *Abs hæc a sapientibus et prudentibu velasti ea parvulis.* Consequent cribit eam a dignitate. Et prim modum adipiscendæ dignitati dicit, *Vocatus,* secundum illud 5.) *Nemo sumit sibi honorem, vocatur a Deo tanquam Aaron.*

Secundo ponit ipsam digni dicens: *Apostolus Jesu Christi* quidem est prima dignitas in E et interpretatur missus, quia f missi a Deo, ut vice ejus funge in terris. Unde dicitur (*Matt Quod elegit* 12, *quos et Apostolos navit,* et (*Infra* 12.) *Deus po Ecclesia quosdam, primum Apostolos, etc.* Tertio ponit or sive causam hujus dignitatis, c cit: *Per voluntatem Dei.* Quod e telligendum de voluntate benep ex qua perficiuntur illi qui mu citer præsunt Ecclesiis. (*Eccl.* 1 *manibus Dei potestas terræ, et rectorem in tempore suscitabit illam.* Et de prædicta voluntat figura nobis dicitur (*Job.* 37.) *lustrant cuncta per circuitum, cumque voluntas gubernantis pe rit.* Dimittit autem Deus aliquo fici propter subditorum peccata cundum illud (*Job.* 34.) *Regnare*

hominem hypocritam propter peccata populi. Talis autem rector non dicitur esse secundum voluntatem Dei, sed secundum ejus indignationem, secundum illud (*Oseæ* 13.) *Dabo tibi regem in furore meo, et auferam in indignatione mea.* Secundo ponit personam adjunctam, cum dicit: *Et Sosthenes frater.* Quem sibi salutando adjungit, quia ad Apostolum detulerat contentiones et alios Corinthiorum defectus, ne hoc videretur ex odio fecisse, et ideo nominat eum fratrem, ut ostendat quod ex zelo charitatis hoc fecerat. (*Prov.* 9.) *Argue sapientem et diliget te.*

Deinde ponit personas salutatas, cum dicit: *Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi.* Et primo ponit principales personas, quas describit tripliciter. Primo quidem ex loco, dum dicit: Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, id est, fidelibus Christi Corinthi congregatis. (*Ps.* 34.) *Confitebor tibi in Ecclesia magna.* Secundo ex munere gratiæ, cum dicit: *Sanctificatis in Christo Jesu*, id est, in fide, passione et Sacramento Christi Jesu. (*Infra* 6.) *Sed abluti estis, sed sanctificati estis.* (*Hebr. ult.*) *Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* Tertio ponit originem gratiæ, cum dicit: *Vocatis sanctis.* Quia sc. ad sanctitatem per gratiam vocationis pervenerunt. (*Rom.* 8.) *Quos prædestinavit hos et vocavit.* (1 *Pet.* 2.) *De tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.*

Secundo ponit personas secundarias, fideles, sc., quæ non erant in ipsa civitate, sed habitabant in diœcesi civitatis vel districtu. Unde subdit, *Vobis*, inquam, qui estis Corinthi scribo: *Cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi*, sc. per veram fidei confessionem. (*Joel.* 2.) *Omnis qui invocaverit nomen Domini salvus erit.* Et hoc *in omni loco ipsorum*, id est, eorum jurisdictioni subjecto. *Et nostro*, quia per hoc quod subjiciebantur Episcopo civitatis, non eximebantur a potestate Apostoli, quinimo magis erant ipsi Apostolo subjecti, quam his quibus ipse eos subjecerat. (*Ps.* 102.) *In omni loco dominationis ejus: benedic anima mea Domino.* Ultimo autem in salutatione ponit bona salutifera quæ eis optat, quorum primum est *Gratia*, per quam justificamur a peccatis. (*Rom.* 3.) *Justificati gratis per gratiam ipsius.* Ultimum autem est *Pax*, quæ perficitur in felicitate æterna. (*Ps.* 141.) *Qui posuit fines tuos pacem.* (*Is.* 32.) *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.* Per hæc autem duo, omnia alia includit. Unde dicit *Gratia et pax.* Causam eorum ostendit, subdens, *a Deo patre nostro*, secundum illud (*Jac.* 1.) *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum.* Addit autem *et Domino Jesu Christo*, per quem, ut dicitur (2 *Pet.* 1.) *Maxima et pretiosa promissa donavit nobis Deus.* (*Joan.* 1.) *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Quod autem dicit, *a Deo patre nostro*, potest intelligi de tota Trinitate, a qua creati sumus et in filios adoptati. Additur autem, *et Domino Jesu Christo*, non quia sit persona alia vel hypostasis præter tres personas, sed propter aliam naturam. Vel quod dicitur: *Deo patre nostro*, per quamdam appropriationem accipitur pro persona patris, sicut (*Joan* 20.) *Ascendo ad patrem meum, Deum meum et Deum vestrum.* In hoc autem quod subdit: *Et Domino Jesu Christo*, manifestatur persona filii, tacetur autem de Spiritu S quia est nexus patris et filii et intellectus ex ambobus, vel quia est donum utriusque intelligitur

in donis, de quibus dicit: Gratia et pax quæ per Spiritum S. dantur. (*Infra* 12.) *Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus.*

Deinde cum dicit: *Gratias ago Deo meo*, incipit epistolarem tractatum. Et primo gratias agit de bonis eorum, ut correctionem suorum defectuum tolerabilius ferant. Secundo ponit eorum instructionem, ibi: *Obsecro vos autem fratres.* Circa primum duo facit. Primo gratias agit de bonis quæ jam acceperant. Secundo de bonis quæ in futurum expectabant, ibi: *Expectantibus revelationem.* Circa primum duo facit. Primo ponit gratiarum actionem, cum dicit: Gratias ago Deo meo, qui sc. etsi sit Deus omnium per creationem, et gubernationem, tamen est ejus et cujuslibet justi per fidem, et devotionem. (*Ps.* 117.) *Deus meus es tu et confitebor tibi.* Ostendit etiam quando gratias agit, cum dicit: Semper, quia hæc gratiarum actio ex charitatis affectu procedit qui in ejus corde assiduus erat. (*Prov.* 17.) *Omni tempore diligit qui amicus est*, et quamvis omni tempore eos diligeret, et pro eorum bonis gratias ageret actualiter, tamen etiam pro eis gratias agebat omnibus horis quas habebat orationi deputatas. Ostendit etiam pro quibus gratias agit cum dicit: Pro vobis, de quorum, sc. bonis propter charitatis unionem gaudebat, sicut de suis. (1 *Joan.* 3.) *Majorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare.*

Secundo ostendit materiam gratiarum actionis, et primo in generali cum dicit: *In gratia Dei*, id est, per gratiam Dei, *quæ data est vobis in Christo Jesu*, id est, per Christum Jesum. (*Joan.* 1.) *De plenitudine ejus omnes nos accepimus gratiam pro gratia.* Secundo in speciali ubi primo ostendit gratiæ abundantiam cum dicit *in omnibus*, sc. quæ pertinent lutem. *Divites*, id est, abun *Facti estis in illo*, id est, per tum, secundum illud (1 *Cor.* 8. *ter vos egenus factus est, ut illi pia divites essetis.* Et exponit in sint divites facti, cum dicit: *I verbo*, vel quia omnibus generi guarum loquebantur. Vel quia i bo doctrinæ abundabant. Verb tem non proferretur ordinate scientia procederet, et ideo *In omni scientia*, id est, intel omnium scripturarum, et univ ter omnium quæ pertinent ad s (*Sap.* 10.) *Dedit illi scientiam torum.* Hoc autem quod dicit A lus referendum est ad eos qu in Ecclesia perfectiores, in etiam alii minores has divitias debant, sicut Aug. dicit supe Si amas unitatem cui hæres, quicquid in illa alter habet: t vidiam, et tuum est quod alius quos cupiditas, et invidia s charitas jungit.

Secundo ostendit rectitudin cens: *Sicut testimonium Chris firmatum est in vobis*; non ess tum verbum doctrinæ, nequ scientia, si a testimonio Chris cordaret, vel si etiam Christ monium non firmiter per fide dibus inhæreret, quia ut dicit 1.) *Qui hæsitat similis est fluc ris, qui a vento movetur, et cir tur.* Testimonium autem Chris vel quia de ipso prophetæ p ciaverunt, secundum illud (A Huic omnes prophetæ testi perhibent; vel quia ipse Chris timonium perhibuit, secundu (*Joan.* 8.) *Si ego testimonium p de meipso, verum est testi meum.* Vel etiam quia Apostolu

prædicatione Christo testimonium dedit. (*Act.* 22.) *Non recipient testimonium tuum de me.* Tertio tangit gratiæ perfectionem cum dicit: *Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia*, quia sc. in diversis personis omnes gratias gratis datas, habebant. Ad divinam enim providentiam pertinet, ut absque defectu necessaria largiatur. (*Ps.* 33.) *Nihil deest timentibus eum*, et iterum, *inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.*

Deinde ponit bona in futurum expectanda. Et circa hoc tria facit. Primo ponit futuri boni expectationem, dicens: Vobis (inquam) non solum habentibus gratiam in præsenti, sed etiam, *expectantibus*, in futurum, *Revelationem Domini nostri Jesu Christi*, qua sc. sanctis suis revelabitur, non solum per gloriam humanitatis, secundum illud (*Is.* 33.) *Regem in decore suo videbunt*, sed etiam per gloriam divinitatis, secundum illud (*Is.* 4.) *Revelabitur gloria Domini*, quæ quidem revelatio homines beatos facit (1 *Joan.* 3.) *Cum autem apparuerit similes ei erimus: et videbimus eum sicuti est.* Et in hoc vita æterna consistit, secundum illud (*Joan.* 17.) *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Jesum Christum.* Sicut autem illi quibus Christus revelatur sunt beati in re, ita illi qui hoc expectant, sunt beati in spe. (*Is.* 3.) *Beati omnes qui expectant eum.* Et ideo de ipsa expectatione gratias agit.

Secundo ostendit quod hæc expectatio non est vana ex auxilio divinæ gratiæ. Unde subdit, *qui* sc. Christus qui spem dedit vobis hujusmodi revelationis, etiam *Confirmabit vos* in gratia accepta. (1 *Pet. ult.*) *Modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitque:* et hoc *usque in finem*, sc. vitæ nostræ. (*Matth.* 10.) *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Non autem ut sitis sine peccato, quia si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nosmetipsos seducimus et veritas in nobis non est, ut dicitur (1 *Joan.* 1.) Sed ut sitis *sine crimine*, id est, sine peccato mortali. (1 *Tim.* 3.) Ministrent nullum crimen habentes, et hoc inquam erit *in die adventus Domini nostri Jesu Christi*, quia sc. qui sine crimine invenitur in die mortis, sine crimine perveniet ad diem judicii, secundum illud (*Eccl.* 11.) *Si ceciderit lignum ad austrum sive ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* Nisi autem sine crimine nunc inveniatur, frustra illam revelationem expectaret.

Tertio rationem suæ promissionis assignat dicens, quod Deus vos confirmabit, quod debetis sperare, quia Deus est fidelis. (*Deut.* 32.) *Deus fidelis et absque ulla iniquitate.* Per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri, ut sc. habeatis societatem ad Christum, et in præsenti per similitudinem gratiæ, secundum illud (1 *Joan.* 1.) *Si in luce ambulamus, sicut et ipse in luce est, societatem habemus cum eo ad invicem.* Et in futuro per participationem gloriæ. (*Rom.* 8.) *Si compatimur ut et simul glorificemur.* Non autem videretur esse fidelis Deus, si nos vocaret ad societatem filii, et nobis denegaret quantum in ipso est ea, per quæ pervenire ad eum possemus. Unde (*Josuæ* 1.) dicit, *Non te deseram neque derelinquam.*

LECTIO 2.

Diversitas ministrorum Baptismi, in lites, ac contentiones Corinthios adegerat, quas componere nititur Apostolus, ad concordiam exhortando.

10. *Obsecro autem vos fratres per nomen Domini nostri Jesu Christi: ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia.*

11. *Significatum est enim mihi de vobis fratres mei ab his qui sunt Cloes, quia contentiones sunt inter vos.*

12. *Hoc autem dico quod unusquisque vestrum dicit: ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi.*

13. *Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?*

14. *Gratias ago Deo meo quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Caium,*

15. *Ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis.*

16. *Baptizavi autem et Stephanæ domum, cæterum nescio si quem alium vestrum baptizaverim.*

17. *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.*

Præmissa salutatione, et gratiarum actione, hic incipit eos instruere. Et primo ponitur instructio de his quæ ad omnes communiter pertinent, sc. de his quæ pertinent ad Ecclesiastica sacramenta. Secundo instruit eos de his quæ ad quosdam pertinebant. 16 cap. *De collectis autem quæ fiunt in sanctos, etc.* In sacramentis autem tria sunt consideranda. Primo quidem ipsum Sacramentum, sicut Baptismus. Secundo id quod est res significata, et contenta, sc. gratia. Tertio id quod est res significata et non contenta, sc. gloria resurrectionis. Primo ergo agit de ipsis Sacramentis. Secundo de ipsis gratiis. 11. c. *De spiritualibus autem nolo vos, etc.* Tertio de gloria resurrectionis. (*Infra 15.*) *Notum autem vobis facio.* Circa primum tria facit. Primo determinat ea quæ pertinent ad sacramentum Baptismi. Secundo ea quæ pertinent ad sacramentum Matrimonii. 5. cap. ibi: *Omnino auditur inter vos, etc.* Tertio ea quæ pertinent ad sacramentum Eucharistiæ. 8. cap. ibi: *De his autem quæ idolis sacrificantur.* Dominus autem (*Matth. ult.*) discipulis præceptum dedit de doctrina simul, et baptismo, dicens: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes, etc.* Et ideo Apostolus in prima parte simul cum baptismo agit de doctrina. Est autem sciendum quod inter Corinthios fideles erat quædam dissensio propter baptistas, et doctores; illi enim qui erant instructi contemnebant alios quasi qui meliorem doctrinam acceperint, et meliorem baptismum. Unde circa primum duo facit.

Primo removet contentionem. Secundo contentionis causam quæ erat in hoc, quod gloriabantur de quibusdam, et alios Christi ministros contemnebant, infra 3. capite. *Et ego fratres non potui vobis loqui.* Circa primum tria facit. Primo proponit admonitionem. Secundo admonitionis necessitatem ostendit, ibi: *Significatum est enim mihi, et cet.* Tertio rationem admonitionis assignat, ibi: *Divisus est Christus? etc.* Circa primum duo consideranda sunt. Primum quidem quod eos inducit ad admonitionem servan-

Uno modo per propriam humi-m, cum dicit: *Obsecro autem vos,* (*Prov.* 18.) *Cum obsecrationibus tur pauper.* Alio modo per fra-m charitatem, cum dicit: *Fratres,* sc. ex affectu fraternæ charitatis licebat. (*Eccl.* 12.) *Frater qui tur a fratre quasi civitas firma.* o per reverentiam Christi, cum : *Per nomen Domini nostri Jesu sti,* quod est ab omnibus hono-am et cui oportet omnes esse sub-s. (*Phil.* 2.) *In nomine Jesu om-nu flectatur.*

cundo considerandum est quod cit eos ad tria. Primo quidem ad ordiam, cum dicit : *Ut idipsum di-omnes,* id est, omnes eamdem fi-confiteamini, et eamdem senten-proferatis de his quæ sunt com-ter agenda. (*Rom.* 15.) *Ut unani-mo ore honorificetis Deum.* Secun-ohibet vitium contrarium virtuti dicit : *Et non sint in vobis schis-*, quia unitas ecclesiastica dividi lebet, in cujus signum milites de a inconsutili (*Joan.* 19.) dixerunt, *scindamus eam, sed sortiamur de jus sit.* Sunt autem proprie schi-a quando vel propter diversam confessionem, vel propter diver-sententias de agendis, homines s collegii in diversas separantur s. (*Is* 22.) *Scissuras civitatis lvidebitis, quia multiplicatæ sunt.* o inducit eos ad id per quod pos-schismata vitare, sc. ad perfec-m. Est enim divisionis causa anusquisque partiale bonum quæ-rætermisso perfecto bono quod onum totius. Et ideo dicit : *Sitis s perfecti in eodem sensu*, sc. udicatur de agendis, *Et in eadem tia,* qua judicatur de cognoscen-quasi dicat, per hæc perfecti esse itis si in unitate persistatis. (*Co-loss.* 3.) *Super omnia charitatem ha-bete, quod est vinculum perfectionis.* (*Matth.* 5.) *Estote perfecti sicut pater vester cœlestis perfectus est.*

Deinde cum dicit : *Significatum est mihi,* ostendit necessitatem prædictæ admonitionis, quia sc. contentionis vitio laborabant, quasi dicat : ideo necesse est vos ad hoc inducere, quia significatum est mihi, fratres mei, *Ab his qui sunt Cloes,* id est in quadam villa Corinthiorum jurisdictioni subjecta : vel Cloes potest esse nomen matronæ in cujus domo erant multi fideles congregati. *Quia contentiones sunt inter vos,* contra id quod dicitur (*Prov.* 20.) *Honor est homini qui separat se a contentionibus* : Et modum contentionis exponit, subdens: *Hoc autem dico,* id est contentionem nomino *Quod unusquisque vestrum*, nominat se ab eo a quo est baptizatus et instructus, et dicit : *Ego quidem sum Pauli,* quia erat a Paulo baptizatus et instructus. Alius *ego autem Apollo,* qui sc. Corinthiis prædicaverat, ut habetur (*Act.* 19.) Alius, *Ego vero Cephæ,* (1. *Pet.*) cui dictum est (*Joan* 1.) *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Quod quidem ideo dicebat, quod putabant a meliori baptista meliorem baptismum dari, quasi virtus baptistæ in baptizatis operaretur. Et de hoc Pseudoapostoli gloriabantur, secundum illud (*Ps.* 48.) *Vocaverunt nomina sua in terris suis.* Alius autem dicit : *Ego autem sum Christi,* qui solus benedixit, quia solius Christi virtus operatur in baptismo Christi. (*Joan* 1.) *Super quem videris spiritum descendere et manere, ipse est qui baptizat.* Et ideo baptizati a solo Christo denominantur Christiani, non autem a Paulo Paulini. (*Is.* 4.) *Tantummodo invocetur nomen tuum super nos.* Ad hujus autem erroris vitationem di-

cuntur Græci hac forma in baptizando uti : baptizetur servus Christi Nicolaus in nomine Patris et Filii et Spiritus S. ut detur intelligi quod homo non baptizat interius, sed baptizatur a Christo. Quia tamen etiam homo baptizat ministerio, ut membrum et minister Christi, ideo Ecclesia utitur hac forma in baptizando : Ego te baptizo, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus S. quod quidem est expressius secundum formam a Christo traditam, qui dixit discipulis : Docete omnes gentes baptizantes eos, In nomine Patris, et Filii, et Spiritus S. etc. Ubi ipsos Apostolos dicit baptizantes secundum quem modum sacramenti minister dicit : ego te baptizo.

Deinde cum dicit : *Divisus est Christus, etc.* ponit rationem prædictæ admonitionis, quare inter eos scissuræ et contentiones esse non debebant, et primo ex parte baptismi. Secundo ex parte doctrinæ, ibi : *Non in sapientia verbi, etc.* Circa primum tria facit. Primo ponit inconveniens quod ex prædicta contentione sequitur. Secundo manifestat quare illud inconveniens sequatur, ibi : *Numquid Paulus crucifixus est, etc.* Tertio excludit quamdam falsam suspicionem, ibi : *Gratias ago Deo meo, etc.* Dicit ergo primo, dixi quod unusquisque vestrum dicit : ego sum Pauli, ego Apollo. Et ex hoc sequitur quod Christus est divisus. Nec refert utrum interrogative vel remissive legatur.

Hoc autem potest intelligi uno modo, quasi diceret : per hoc quod inter vos contenditur, Christus est divisus a vobis, qui non nisi in pace habitat, secundum illud (*Ps.* 75.) *In pace factus est locus ejus.* (*Is.* 56.) *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Sed melius aliter hoc potest intelligi, ut sit sensus : per hoc, quod creditis baptismum esse meliorem, qui a meliori baptista datur, sequitur quod Christus qui principaliter et interius baptizat, sit divisus, id est, differens in sua virtute et effectu, secundum differentiam ministrorum : quod patet esse falsum per id quod dicitur (*Ephes.* 4.) *Unus Dominus, una Fides, unum Baptisma.* Sed adhuc melius hoc intelligitur quod Apostolus dicit : ex hoc quod ea quæ sunt propria Christi aliis attribuitis, quodammodo Christum divitis plures Christos facientes, contra id quod dicitur (*Matth.* 23.) *Magister vester unus est Christus.* (*Is.* 45.) *Convertimini ad me, et salvi eritis omnes fines terræ, quia ego Dominus et non est alius.* Est autem sciendum, quod Christus in sacramento baptismi, duplicem habet virtutem sibi propriam. Unam quidem divinam qua simul cum Patre et Spiritu S. interius mundat a peccato et hoc nulli creaturæ potuit communicari. Alia autem est propria virtus secundum humanam naturam, quæ est potestas excellentiæ in sacramentis et consistit in quatuor. Quorum unum est, quod ipse sacramenta instituit. Secundum est quod potuit effectum sacramentorum sine sacramento conferre. Tertium est quod meritum passionis ejus operatur in baptismo et aliis sacramentis. Quartum est quod ad invocationem nominis ejus sacramenta conferuntur. Hanc autem potestatem excellentiæ, et maxime quantum ad ultimum conferre potuit ministris baptismi, ut sc. eorum nominibus consecraretur baptismus, sed noluit, ne schisma ex hoc in eccles. fieret, dum tot reputarentur baptismi quod essent baptistæ. Et hoc est quod secundum exposit. Aug. Jo. Bapt. de Christo nescisse fatetur. (*Joan.* 3.) Utrum sc. hanc potestatem sibi retineret.

Deinde cum dicit: *Numquid Paulus, etc.* ostendit prædictum inconveniens sequi ex eorum errore, quod diversum baptisma esse æstimabant secundum differentiam baptistarum, hoc enim esset si a baptistis baptismus efficaciam haberet quod quidem solius est Christi. Hoc autem ostendit dupliciter. Primo quidem ex parte passionis Christi in cujus virtute baptismus operatur, secundum illud (*Rom.* 6.) *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus.* Et ideo dicit: *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis?* quasi dicat: Numquid passio Pauli causa est nostræ salutis, ut secundum ipsum baptismus habeat virtutem salvandi, quasi dicat, non. Hoc enim proprium est Christo ut sua passione et morte nostram salutem operatus fuerit. (*Joan.* 11.) *Expedit ut unus homo moriatur pro populo, et non tota gens pereat.* (2 *Cor.* 5.) *Unus pro omnibus mortuus est.* Sed contra videtur esse quod Apostolus dicit (*Coloss.* 1.) *Gaudeo in passionibus meis pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia.* Sed dicendum quod passio Christi fuit nobis salutifera non solum per modum exempli, secundum illud (1 *Pet.* 2.) *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus*, sed etiam per modum meriti, et per modum efficaciæ, inquantum ejus sanguine redempti et justificati sumus, secundum illud (*Hebr. ult.*) ut sanctificaret per suum sanguinem populum extra portam passus est; sed passio aliorum nobis est salutifera solum per modum exempli, secundum illud (2 *Cor.* 1.) *Sive tribulamur pro vestra exhortatione et salute.*

Secundo ostendit idem ex virtute nominis Christi, qui in baptismo invocatur. Unde subdit: *Aut in nomine Pauli baptizati estis?* q. d. non. Ut enim dicitur (*Act.* 4.) *Non est aliud nomen datum hominibus per quod oporteat nos salvos fieri.* Unde et (*Is.* 26.) dicitur: *Nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ*, sed videtur quod in nomine Christi homines non baptizentur. Dicit enim (*Matth. ult.*) *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Dicendum est autem quod in primitiva Ecclesia, quia nomen Christi multum erat odiosum, ut venerabile redderetur, Apostoli in nomine Christi baptizabant ex speciali ordinatione Spiritus Sancti. Unde dicitur (*Act.* 7.) quod in nomine Christi baptizati sunt viri et mulieres. Et tamen ut Ambrosius dicit: In nomine Christi tota Trinitas intelligitur. Christus enim interpretatur unctus, in quo intelligitur non solum ille, qui ungitur, qui est filius Dei, sed etiam ipsa unctio, quæ est Spiritus Sanctus, et ipse ungens qui est pater, secundum (*Ps.* 44.) *Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Nunc autem quia nomen Christi jam est magnum in gentibus ab ortu solis usque ad occasum, ut dicitur (*Malach.* 1.) Ecclesia utitur forma prius instituta a Christo, baptizans *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Et tamen quicunque in hac forma baptizantur, in nomine ejus, qui est vere filius Dei baptizantur, secundum illud (1 *Joan. ult.*) *Ut simus in vero filio ejus Jesu Christo.* Baptizantur etiam omnes fideles in nomine Christi, id est fide et confessione nominis Christi, secundum illud (*Joël.* 2.) *Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Unde baptizati a Christo Christiani nominantur, quia ut dicitur (*Gal.* 1.) *Quotquot in Christo baptizati estis,*

Christum induistis. Sic ergo, si solius Christi passio, si solius Christi nomen virtutem confert baptismo ad salvandum, verum est proprium esse Christo, ut ex eo baptismus habeat sanctificandi virtutem. Unde qui hoc aliis attribuit, dividit Christum in plures.

Deinde cum dicit : *Gratias ago Deo meo*, excludit quandam suspicionem, quia ibi dixerat, numquid enim Paulus crucifixus est pro vobis : posset aliquis credere quod et si non auctoritate, ministerio tamen plures baptizaverit. Et circa hoc tria facit. Primo gratias agit de hoc quod paucos baptizavit. Secundo quibusdam paucis nominatis, quosdam alios addit, ibi : *Baptizavi autem*. Tertio assignat rationem quare non multos baptizaverit, ibi : *Non enim misit me Deus*. Dicit ergo primo, *Gratias ago Deo meo quod neminem vestrum baptizavi nisi Crispum*. De quo (*Act*. 18.) *Crispus Archisynagogus credidit Domino, cum omni domo sua. Et Caïum*, ad quem scribitur tertia Canonica Joannis. Et quia gratiarum actio locum non habet, nisi in beneficiis perceptis consequenter Apostolus ostendit qualiter de hoc gratias agat, cum subdit : Ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Est enim optabile sanctis viris, ne ex bonis quæ ipsi faciunt, alii sumant occasionem erroris sui, sive peccati. Et quia Corinthii in eum errorem devenerant, ut se a suis baptistis nominarent, dicentes : Ego sum Pauli et Apollo, ac si in eorum nominibus essent baptizati, ideo gratias agit de hoc quod de suo ministerio talis error consecutus non fuerit. Et ideo signanter dicit se baptizasse illos qui ab hoc errore immunes erant.

Deinde cum dicit : *Baptizavi etc.* ponit quosdam alios a se b tos, ne in ejus verbis aliquid v minus appareret. Unde dicit : *zavi et domum*, id est familiaı *phanæ*, sc. cujusdam matronæ. circa particularia facta, memc minum labilis est, subdit : Ca *Nescio*, id est, in memoria n beo, *Si quem alium baptizavı* propria persona. Deinde cum *Non enim misit, etc.* assignat r quare paucos baptizaverit, c *Non enim misit me Deus ba sed evangelizare*. Contra quod esse quod dicitur (*Matth. ult. tes docete omnes gentes baptiza in nomine Patris, et Filii, et S Sancti*. Sed dicendum est quo tus apostolos misit ad utrum tamen quod ipsi per seipsos p rent, secundum quod ipsi di (*Act*. 6.) *Non est æquum re nos verbum Dei, et ministrare* Baptizaret autem per inferiores tros, et hoc ideo, quia in bapti hil operatur industria vel virt tizantis : nam indifferens est per majorem vel minorem mi detur baptismus, sed in præd Evangelii multum operatur s et virtus prædicantis, et ideo cationis officium per seipsos tanquam majores ministri exeı sicut et de ipso Christo dicitur 4.) quod ipse non baptizabat, cipuli ejus, qui tamen de seips (*Luc*. 4.) *Quia et aliis civitat portet me evangelizare regnu quia ideo missus sum*. (*Is*. 6 *annuntiandum mansuetis misit*

LECTIO 3.

Eloquentiam secularem ac ornatam excludit, ut lites ac deceptiones de medio tollat, qua Pseudo-Apostoli maxime gloriabantur, ac simul physicas rationes, ab Evangelii prædicatione secludit.

17. *Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi.*

18. *Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia, his autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est.*

19. *Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.*

20. *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi inquisitor hujus seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi.*

21. *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.*

22. *Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt.*

23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum. Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam.*

24. *Ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis. Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.*

25. *Quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei fortius est hominibus.*

Postquam Apostolus improbavit Corinthiorum contentionem, ratione sumpta ex parte baptismi, hic excludit eorum contentionem ratione sumpta ex parte doctrinæ. Quidam enim eorum gloriabantur de doctrina Pseudo-Apostolorum, qui ornatis verbis et humanæ sapientiæ rationibus veritatem fidei corrumpebant. Et ideo Apostolus primo ostendit hunc modum convenientem non esse doctrinæ fidei. Secundo ostendit hoc modo docendi se usum apud eos non fuisse, 2 cap. ibi: *Et ego cum venissem ad, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit: secundo manifestat propositum, ibi: *Ut non evacuetur.*

Dicit ergo primo: dixi quod misit me Christus evangelizare, non tamen ita quod ego *in sapientia verbi* evangelizem, id est, in sapientia mundana, quæ verbosos facit, inquantum per eam multis vanis rationibus homines utuntur. (*Eccl.* 6.) *Ubi verba sunt plurima, multam in disputando habentia vanitatem.* (*Prov.* 14.) *Ubi verba sunt plurima, ibi frequentur egestas.* Vel sapientiam verbi nominat rhetoricam, quæ docet ornate loqui, ex quo alliciuntur interdum homines ad assentiendum erroribus et falsitatibus. Unde (*Rom.* 16.) *Per dulces sermones seducunt corda innocentium.* Et de meretrice dicitur (*Prov.* 2.) in figura hæreticæ doctrinæ: Ut eruaris a muliere aliena et extranea quæ mollit sermones suos. Sed contra dicitur (*Is.* 33.) *Populum imprudentem non videbis*, sc. in Catholica Ecclesia, et populum alti sermonis, ita ut non possis intelligere disertitudinem linguæ ejus, in quo nulla est sapientia, sed quia in Græco ponitur logos, quod rationem et sermonem significat, posset convenientius intelligi sapientia verbi, id est, humanæ rationis, quia illa quæ sunt fidei, humanam rationem excedunt, secundum illud (*Eccl.* 3.) *Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi.* Sed contra hoc videtur esse quod multi doctores Ecclesiæ in doctrina

fidei sapientia et rationibus humanis et ornatu verborum sunt usi.

Dicit enim Hieronymus in epistola ad Magnum oratorem urbis Romæ, quod omnes doctores fidei in ornatu philosophiæ doctrinis atque scientiis suos resarserunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem seculi an scientiam scripturarum. Et Augustinus dicit in quarto de doctrina Christiana: Sunt viri Ecclesiastici qui divina eloquia non solum sapienter, sed etiam suaviter tractaverunt. Dicendum est ergo quod aliud est docere in sapientia verbi quocunque modo intelligatur, et aliud uti sapientia verbi in docendo. Ille in sapientia verbi docet qui sapientiam verbi accipit pro principali radice suæ doctrinæ, ita sc. quod ea solum approbet, quæ verbi sapientiam continent : reprobet autem ea quæ sapientiam verbi non habent, et hoc fidei est corruptivum ; utitur autem sapientia verbi, qui suppositis veræ fidei fundamentis si qua vera in doctrinis philosophorum inveniat, in obsequium fidei assumit. Unde Augustinus dicit in secundo de doctrina Christiana, quod si qua philosophi dixerunt fidei nostræ accommoda non solum formidanda non sunt, sed ab eis tanquam ab injustis possessoribus in usum nostrum vendicanda. Et in 4. de doctrina Christiana dicit: Cum posita sit in medio facultas eloquii, quæ ad persuadendum seu prava seu recta valent pluribus, cur non bonorum studio comparetur ut militet veritati, si eam mali in usum iniquitatis et erroris usurpant.

Deinde cum dicit, *Ut non evacuetur crux Christi*, probat quod dixerat, et primo quidem ex parte materiæ, secundo ex parte ipsorum docentium, ibi : *Videte enim vocationem vestram, etc.* Circa primum tria facit. Prim
tendit modum docendi qui est i
pientia verbi non esse congruum
Christianæ. Secundo probat quod
posuerat, ibi : *Verbum enim c*
Tertio probationem manifestat,
Quoniam Judæi signa petunt.
primum considerandum est ,
etiam in philosophicis doctrini
est idem modus conveniens c
doctrinæ. Unde sermones secu
materiam sunt accipiendi , ut d
in primo Ethicorum. Tunc auter
xime modus aliquis docendi est
riæ incongruus , quando per
modum destruitur id quod est p
pale in materia illa , puta si q
rebus intellectualibus velit met
ricis demonstrationibus uti , qu
transcendunt res imaginatas , ad
non oportet intelligentem addu
Boetius ostendit in libro de Tri
Principale autem in doctrina
Christianæ est salus per crucem
ti facta. Unde in secundo dicit
judicavi me scire aliquid inter v
Jesum Christum et hunc cruci
Qui autem principaliter inniti
docendo sapientiæ verbi , quan
se est , evacuat crucem Christi
docere in sapientia verbi non e
dus conveniens fidei Christiana
est ergo quod dicit , *ut non eva*
crux Christi, id est , ne si in s
tia verbi prædicare voluero , toll
des de virtute crucis Christi. (*G*
Ergo evacuatum est scandalum
(*Ps.* 136.) *Qui dicunt, exinanite*
ad fundamentum in ea.

Deinde cum dicit, *Verbum e*
etc. probat quod per doctrinam
est in sapientia verbi, crux
evacuetur. Et circa hoc duo faci
mo inducit probationem, secu
signat causam dictorum, ibi :
tum est enim , etc. Dicit ergo

Ideo dixi quod si per sapientiam verbi doctrina fidei proponeretur, evacuaretur crux Christi. *Verbum* enim *Crucis*, id est, annuntiatio crucis Christi, *Stultitia est*, id est stultum aliquid videtur, *Pereuntibus quidem*, id est, infidelibus qui se secundum mundum existimant sapientes, eo quod prædicatio crucis Christi aliquid continet, quod secundum humanam sapientiam impossibile videtur, puta quod Deus moriatur, quod omnipotens violentorum manibus subjiciatur. Continet etiam quædam quæ prudentiæ hujus mundi contraria videntur, puta quod aliquis non refugiat confusiones cum possit et aliqua hujusmodi. Et ideo Paulo hujusmodi annuntianti dixit Festus, ut legitur (*Act.* 26.) *Insanis Paule, multæ litteræ ad insaniam te adducunt.* Et ipse Paulus dicit (*Infra* 4.) *Nos stulti propter Christum*, et ne credatur re vera verbum crucis stultitiam continere, subdit: *His autem qui salvi fiunt, id est nobis*, sc. Christi fidelibus qui ab eo salvamur, secundum illud (*Matth.* 1.) *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* — *Virtus Dei est*, quia ipsi in cruce Christi mortem Dei cognoscunt, qua diabolum vicit et mundum. (*Apoc.* 5.) *Ecce vicit leo de tribu Juda.* Item virtutem quam n seipsis experiuntur, dum simul cum Christo vitiis et concupiscentiis moriuntur, secundum illud (*Gal.* 5.) *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.* Unde in (*Ps.* 109.) dicitur: *Virgam virtutis tuæ emittit Dominus ex Sion.* (*Luc.* 16.) *Virtus de illo exibat et sanabat omnes.*

Deinde cum dicit: *Scriptum est enim*, ostendit prædictorum causam, et ponit primo quare verbum crucis sit hominibus stultitia. Secundo ostendit quare ista stultitia sit virtus Dei his, qui salvantur, ibi: *Nam qu'a in Dei sapientia, etc.* Circa primum duo facit. Primo inducit auctoritatem prænuntiantem quod quæritur. Secundo ostendit hoc esse impletum, ibi: *Ubi sapiens.* Circa primum considerandum quod id quod est in se bonum, non potest alicui stultum videri, nisi propter defectum sapientiæ. Hæc est ergo causa quare verbum crucis quod est salutiferum credentibus, quibusdam videtur stultitia, quia sunt ipsi sapientia privati, et hoc est quod dicit, *Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.*

Potest autem hoc sumi ex duobus locis. Nam in Abdia dicitur: Perdam sapientiam de Idumea, et prudentiam de monte Esau. Expressius autem habetur (*Is.* 29.) *Peribit sapientia a sapientibus, et intellectus prudentium ejus abscondetur.* Differunt autem sapientia et prudentia. Nam sapientia est cognitio divinarum rerum. Unde pertinet ad contemplationem. (*Job.* 28.) *Timor Dei ipsa est sapientia.* Prudentia vero proprie est cognitio rerum humanarum. Unde dicitur (*Prov.* 10.) *Sapientia est viro prudentia,* quia sc. scientia humanarum rerum prudentia dicitur. Unde et Philosophus 6. Ethic. dicit quod prudentia est recta ratio agibilium, et sic prudentia ad rationem pertinet. Est autem considerandum, quod homines quantumcumque mali non totaliter donis Dei privantur, nec in eis dona Dei reprobantur, sed in eis reprobatur et perditur quod ex eorum malitia procedit. Et ideo non dicit simpliciter, *perdam sapientiam*, quia, omnis sapientia a Domino Deo est, ut dicitur (*Is.* 29.) Sed *perdam sapientiam sapient.um*, id est, quam sapientes hujus mundi adinvenerunt sibi contra veram sapientiam Dei, quia

ut dicitur (*Job.* 3.) *Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica.* Similiter non dicit reprobabo prudentiam. Nam veram prudentiam sapientia Dei docet, sed dicit, *prudentiam prudentium*, id est, quam illi qui se prudentes æstimant in rebus mundanis prudentiam reputant, ut sc. bonis hujus mundi inhæreant. Vel quia ut dicitur (*Rom.* 8.) *Prudentia carnis mors est.* Et sic propter defectum sapientiæ reputant impossibile Deum hominem fieri, mortem pati secundum humanam naturam : propter defectum autem prudentiæ reputant inconveniens fuisse quod homo sustineret crucem confusione contempta, ut dicitur (*Hebr.* 12.)

Deinde cum dicit : *Ubi sapiens, etc.* ostendit esse impletum quod de reprobatione humanæ sapientiæ et prudentiæ fuerat probatum. Et primo ponit medium sub interrogatione. Secundo conclusionem infert, ibi : *Nonne stultam Deus fecit sapientiam hujus mundi, etc.* Dicit ergo primo, *ubi sapiens,* quasi diceret, non invenitur in congregatione fidelium qui salvatur. Per sapientem intelligit illum qui secretas naturæ causas scrutatur. (*Is.* 16.) Quomodo dicetis Pharaoni filius sapientium ego. Et hoc refertur ad Gentiles, qui hujus mundi sapientiæ studebant. *Ubi scriba,* id est, peritus in lege, et hoc refertur ad Judæos, quasi diceret, non est in cœtu fidelium. (*Joan.* 7.) Numquid ex principibus aliquis credidit in eum? *Ubi inquisitor hujus sæculi*, qui sc. per prudentiam exquirit quæ sit convenientia vitæ humanæ in rebus hujus seculi q. d. non invenitur inter fideles, et hoc refertur ad utrosque sc. Judæos et Gentiles. (*Baruch.* 3.) *Filii agar, qui exquisierunt prudentiam quæ de terra est.* Videtur autem Apost. hanc interrogationem sumere ab eo, qu[illegible] tur (*Is.* 33.) *Ubi est litteratus,* ponit *sapientem. Ubi est ver[illegible] ponderans,* pro quo ponit, [illegible] *Ubi est doctor parvulorum,* [illegible] ponit, *inquisitorem hujus sec[illegible]* parvuli maxime solent instrui quæ pertinent ad disciplinam [illegible] vitæ.

Deinde cum dicit, *nonne stu[illegible] cit, etc.* infert conclusionem [illegible] terrogatione q. d. cum illi qui [illegible] tes mundi reputantur a via sal[illegible] fecerint, *Nonne Deus sapienti[illegible] jus mundi fecit stultam?* Id est [illegible] travit esse stultam, dum illi [illegible] sapientia pollebant tam stulti [illegible] sunt, ut viam salutis non acci[illegible] (*Jer.* 10 *et* 51.) *Stultus factus e[illegible] homo a scientia sua.* (*Is.* 47.) [illegible] *tia tua et scientia tua hæc de[illegible]* Potest autem et aliter intellig[illegible] dictum est, ac si diceret : Perc[illegible] pientiam sapientium, et pru[illegible] prudentium reprobabo, id est, eam in primis meis prædicat[illegible] secundum illud (*Prov.* 30.) *Vis[illegible] locutus est vir cum quo est D[illegible]* infra, *Stultissimus sum viroru[illegible] pientia hominum non est mecum sapiens,* q. d. inter prædicator[illegible] non invenitur. (*Matth.* 11.) [illegible] *disti hæc a sapientibus et pru[illegible] et revelasti ea parvulis.* — *Non stultam fecit*, id est, demonstr[illegible] pientiam hujus mundi, facien[illegible] ipsis impossibile reputabatur, [illegible] tum esse hominem mortuum r[illegible] re, et alia hujusmodi.

Deinde cum dicit : *Nam qui[illegible] sapientia, etc.* assignat ratione[illegible] re per prædicationis stultitiam [illegible] tur fideles, et hoc est quod [illegible] est, quod verbum crucis pere[illegible] quidem, stultitia est, virtus ve[illegible] vationis, credentibus. *Nam* [illegible]

Deo per stultitiam prædicationis, id est, per prædicationem, quam humana sapientia stultam reputat, *salvos facere credentes*, et hoc ideo, quia mundus, id est, mundani non cognoverunt Deum per sapientiam ex rebus mundi acceptam, et hoc in Dei sapientia. Divina enim sapientia faciens mundum sua judicia in rebus mundi instruit, secundum illud (*Eccl.* 1.) *Effudit illam super omnia opera sua, ita quod ipsæ creaturæ per sapientiam Dei factæ se habent ad Dei sapientiam, cujus judicia gerunt, sicut verba hominis ad sapientiam ejus quam significant.* Et sicut discipulus pervenit ad cognoscendum magistri sapientiam per verba quæ ab ipso audit, ita homo poterat ad cognoscendum Dei sapientiam per creaturas ab ipso factas inspiciendo pervenire, secundum illud (*Rom.* 1.) *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Sed homo propter sui cordis vanitatem a rectitudine divinæ cognitionis deviavit. Unde dicitur (*Joan.* 1.) *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.* Et ideo Deus per quædam alia ad sui cognitionem salutiferam fideles adduxit, quæ in ipsis rationibus creaturarum non inveniuntur, propter quod a mundanis hominibus, qui solas humanarum rerum considerant rationes, reputantur stulta. Et hujusmodi sunt fidei documenta. Et est simile, sicut si aliquis magister considerans sensum suum ab auditoribus non accipi per verba quæ protulit, studet aliis verbis uti, per quæ possit manifestare quæ habet in corde.

Deinde cum dicit: *Quoniam et Judæi, etc.* manifestat probationem præmissorum, et primo quantum ad id, quod dixerat, verbum crucis pereuntibus stultitia est. Secundo quantum ad id, quod dixerat, *His qui salvi fiunt, virtus Dei est, ipsis autem vocatis, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit pereuntium differens studium et intentionem. Secundo ex hoc rationem assignat ejus quod dixerat, ibi: *Nos autem prædicamus Christum.* Pereuntium autem, id est infidelium, quidam erant Judæi, quidam Gentiles. Dicit ergo, dictum est, quod *Verbum crucis pereuntibus est stultitia*, et hoc ideo, quoniam *Judæi signa petunt.* Erant enim Judæi consueti divinitus instrui, secundum illud (*Deut.* 32.) *Erudivit eum et docuit.* Quæ quidem doctrina cum esset a Deo per multa mirabilia manifestata, secundum illud (*Ps.* 77.) *Fecit mirabilia in terra Ægypti.* Et ideo ab afferentibus quamcunque doctrinam signa quærebant, secundum illud (*Matth.* 12.) *Magister, volumus a te signum aliquod videre.* Et in (*Ps.* 73.) dicitur, *signa nostra non vidimus.* Sed *Græci sapientiam quærunt*, utpote in studio sapientiæ exercitati, sapientiam dico quæ per rationes rerum mundanarum accipitur, de qua dicitur (*Jer.* 9.) *Non glorietur sapiens in sapientia.* Per Græcos autem omnes Gentiles dat intelligere, qui a Græcis mundanam sapientiam acceperunt. Quærebant igitur sapientiam volentes omnem doctrinam eis propositam secundum regulam humanæ sapientiæ judicare.

Deinde concludit quare verbum crucis sit eis stultitia, dicens: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum*, secundum illud (*Infra cap.* 11.) *Mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* — *Judæis scandalum*, quia sc. desiderabant virtutem miracula facientem, et videbant infirmitatem crucem patientem: nam ut dicitur (2 *Cor. ult.*) *Crucifixus est ex infirmitate.* — *Gentibus autem stultitiam*, quia contra rationem

humanæ sapientiæ videtur quod Deus moriatur, et quod homo justus et sapiens se voluntarie turpissimæ morti exponat.

Deinde cum dicit : *Ipsis autem vocatis*, manifestat quod dixerat, his autem qui salvi fiunt, virtus Dei est. Et primo manifestat hoc. Secundo rationem assignat, ibi : *Quia quod stultum, etc.* Dicit ergo primo, dictum est, quod *Prædicamus Christum crucifixum, Judæis scandalum et Gentibus stultitiam*, sed prædicamus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam ipsis vocatis Judæis et Græcis, id est his qui ex Judæis et Gentibus ad fidem Christi vocati sunt, qui in cruce Christi recognoscunt Dei virtutem, per quam et dæmones superantur et peccata remittuntur et homines salvantur. (*Ps.* 56.) *Exaltare Domine in virtute tua.* Et hoc dicit contra scandalum Judæorum, qui de infirmitate Christi scandalizabantur, et recognoscunt in cruce Dei sapientiam, inquantum per crucem convenientissimo modo humanum genus liberat. (*Sap.* 9.) *Per sapientiam sanati sunt quicumque placuerunt tibi a principio.* Dicitur autem Dei virtus et Dei sapientia per quamdam appropriationem, virtus quidem inquantum per eum pater omnia operatur. (*Joan.* 1.) *Omnia per ipsum facta sunt.* Sapientia vero inquantum ipsum verbum quod est filius, nihil est aliud quam sapientia genita vel concepta. (*Eccl.* 24.) *Ego ex ore altissimi prodii primogenita ante o creaturam.* Non autem sic est ii gendum, quod Deus pater sit fo sapiens virtute, aut sapientia g quia ut August. probat. 6. de sequeretur, quod pater haberet filio, quia hoc est Deo esse, qu tem et sapientem esse.

Deinde cum dicit : *Quia quod tum est Dei*, assignat rationem quod dixerat, dicens, quomo quod est infirmum et stultum esse virtus vel sapientia Dei *quod stultum est Dei sapientius minibus.* q. d. Jam aliquod di videtur esse stultum, non quia a sapientia, sed quia superexce pientiam humanam. Homines quidam consueverunt stultum tare quod eorum sensum e (*Eccl.* 3.) *Plurima super sensu minis ostensa sunt tibi.* Et quod mum est Dei, fortius est homi quia sc. non dicitur aliquid inf in Deo per defectum virtutis, s excessum humanæ virtutis, etiam dicitur invisibilis inquant cedit sensum humanum. (*Sa Virtutem ostendis tu qui non c esse in virtute consummatus,* q hoc possit referri ad incarn mysterium : quia id quod re stultum et infirmum in Deo ex naturæ assumptæ, transcendit sapientiam et virtutem. (*Exo Quis similis tui in fortibus Don*

LECTIO 4.

Per sapientiam seculi non est Evangelium prædicandum, non enim eam sunt primi prædicatores adepti, sed tantum usi sunt sapientia Dei per Christum accepta.

26. *Videte enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles.*
27. *Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et infirma mundi, ut confundat fortia.*
28. *Et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret.*
29. *Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.*
30. *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.*
31. *Ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur.*

Supra ostendit Apostolus quod modus docendi, qui est in sapientia verbi, non convenit doctrinæ Christianæ, ratione materiæ quæ est ipsa crux Christi, hic ostendit quod prædictus docendi modus non convenit doctrinæ Christianæ, ratione doctorum, secundum illud (*Prov.* 26.) *In derisum est in ore stulti parabola.* Et (*Eccl.* 21.) *Ex ore fatui reprobabitur parabola.* Quia igitur primi doctores fidei non fuerunt sapientes sapientia carnali, non erat eis conveniens ut in sapientia verbi docerent. Circa hoc ergo duo facit. Primo ostendit quomodo primi doctores fidei non fuerunt sapientes sapientia carnali, et in rebus humanis defectum patiebantur. Secundo ostendit quomodo talis defectus est in eis per Christum suppletus, ibi : *Ex ipso autem vos estis.*

Circa primum tria facit. Primo excludit a fidei primis doctoribus excellentiam secularem. Secundo astruit eorum subjectionem quantum ad seculum, ibi : *Sed quæ stulta sunt mundi.* Tertio rationem assignat, ibi : *Ut non glorietur.* Dicit ergo primo , dictum est quod stultum est Dei sapientius est hominibus , et hoc considerare potestis in ipsa vestra conversione. *Videte enim*, id est, diligenter considerate, *vocationem vestram*, quomodo, sc. vocati estis : non enim per vos ipsos accessistis, sed ab eo vocati estis. (*Rom.* 8.) *Quos prædestinavit, hos et vocavit.* (1 *Pet.* 2.) *De tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.* Inducit autem eos ut considerent modum suæ vocationis quantum ad eos per quos vocati sunt, sicut (*Is.* 51.) dicitur: *Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quæ genuit vos*, a quibus vocationis ministris primo excludit sapientiam, cum dicit : *Quia non multi eorum* per quos vocati estis, *sapientes secundum carnem*, id est in carnali sapientia et terrena. (*Jac.* 3.) *Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica.* (*Baruc.* 3.) *Filii Agar exquisierunt sapientiam, quæ de terra est.* Dicit non multi, quia aliqui pauci erant etiam in sapientia mundana instructi, sicut ipse et ut Barnabas, vel Moyses in veteri testamento, de quo dicitur (*Act.* 7.) quod eruditus erat Moyses in omni sapientia Ægyptiorum. Secundo excludit secularem potentiam cum dicit : *Non multi potentes*, sc. secundum seculum.

Unde et (*Joan.* 7.) dicitur : *Numquid aliquis ex principibus credidit in eum?* Et (*Bar.* 3.) dicitur : *Ubi sunt principes gentium?* Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt. Tertio excludit excellentiam generis, cum dicit : *Non multi nobiles.* Et aliqui inter eos nobiles fuerunt, sicut ipse Paulus, qui in civitate Romana se natum dicit (*Act.* 22 *et Rom. ult.*) De quibusdam dicit : *Qui sunt nobiles in Apostolis.*

Deinde cum dicit : *Sed quæ stulta sunt, etc.* ponit e converso eorum abjectionem quantum ad mundum, et primo defectum contrarium sapientiæ, cum dicit : *Quæ stulta sunt mundi*, id est, eos qui secundum mundum stulti videbantur, *Elegit Deus* ad prædicationis officium, sc. piscatores illiteratos, secundum illud (*Act.* 4.) *Comperto quod homines essent sine litteris et idiotæ, admirabantur.* (*Is.* 33.) *Ubi est litteratus, ubi verba legis ponderans.* Et hoc ut confundat sapientes, id est, eos qui de sapientia mundi confidunt, dum ipsi non cognoverunt quæ sunt simplicibus revelata. (*Matth.* 11.) *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* (*Is.* 19.) *Ubi sunt nunc sapientes tui? annuntient tibi.*

Secundo ponit defectum contrarium potentiæ, dicens : *Et infirma mundi*, id est homines impotentes secundum mundum, puta rusticos et plebeios, *Elegit Deus* ad prædicationis officium. In cujus figura dicitur (3 *Reg.* 20.) *Ego tradens eos in manu tua per pedissequos principum provinciarum.* Et (*Prov.* 9.) dicitur quod sapientia misit ancillas ut vocarent ad arcem. In utrisque autem primorum prædicatorum infirmitas designatur. Et hoc ideo ut confundat fortia, id est, potentes hujus mundi. (*Is.* 2.) *Incurvabitur omnis sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum.*

Tertio ponit defectum con
nobilitati, in quo possunt tria c
rari. Primo quidem claritas
quam ipsum nomen nobilitati
gnat. Et contra hoc dicit : *Et*
lia mundi, id est, qui secundu
dum sunt ignobiles. (*Infra.*
nobiles, nos autem ignobiles.
circa nobilitatem considerantu
et reverentia quæ talibus exhi
et contra hoc dicit : *Et contem*
id est homines contemptibile
mundo elegit Deus ad prædi
officium, secundum illud (*P*
Facti sumus opprobrium vici
tris, et his qui in circuitu nost
Tertio in nobilitate considerat
gna opinio quam homines de
bent. Et contra hoc dicit : *Et*
non sunt, id est quæ non v
esse in seculo, elegit Deus ad
cationis officium. (*Job.* 30.)
virtus manuum erat mihi pro n
vita ipsa putabantur indigni.
ideo : *Ut destrueret ea quæ s*
est eos qui in hoc mundo aliq
videntur. (*Is.* 23.) *Dominus*
tuum cogitavit hoc, ut detrah
perbiam omnis gloriæ, et ad
niam deduceret universos inclytc

Deinde assignat causam dic
dicens : *Ideo non elegit in secul*
lentes, sed abjectos, ut non g
omnis caro, etc. id est, ut nul
quacumque carnis excellentia
tur per comparationem ad Do
(*Jer.* 9.) *Non glorietur sapien*
pientia sua, et non glorietur
in fortitudine, et non glorietur d
divitiis suis. Ex hoc enim quo
mundum suæ fidei subjecit,
sublimes in mundo sive in secu
per abjectos, non potest gloriar
quod per aliquam carnalem ex
tiam salvatus sit mundus. Vi
autem non esse a Deo excellenti
dana, si Deus ea non uteretur a

obsequium. Et ideo in principio quidem paucos, postremo vero plures seculariter excellentes Deus elegit ad prædicationis officium. Unde in Glos. dicitur quod nisi fideliter præcederet piscator, non humiliter sequeretur orator, et etiam ad gloriam Dei pertinet, dum per abjectos sublimes in seculo ad se trahit.

Deinde cum dicit : *Ex ipso autem vos estis*, ne prædicatores fidei tanquam non excellentes, sed abjecti in seculo contemnerentur, ostendit quomodo Deus prædictum defectum in eis supplet. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit cui sit attribuenda salus mundi, quæ prædicatorum ministerio facta est, dicens : Dictum est quod vocati estis non per excellentes, sed per abjectos in seculo. Ex quo patet quod vestra conversio non est homini attribuenda, sed Deo. Et hoc est quod dicit : *Ex ipso autem*, id est, ex virtute Dei. *Vocati estis in Christo Jesu*, id est ei juncti et incorporati per gratiam. (*Ephes.* 2.) *Ipsius enim factura sumus creati in Christo Jesu in operibus bonis.*

Deinde ostendit quomodo Deus prædictos defectus in prædicatoribus suis supplet per Christum. Et primo quantum ad defectum sapientiæ, cum dicit : *Qui*, sc. Christus, *Factus est nobis* prædicantibus fidem, et per nos omnibus fidelibus sapientia, quia ei inhærendo qui est Dei sapientia, et participando ipsum per gratiam sapientes facti sumus, et hoc a Deo qui nobis Christum dedit, et nos ad ipsum traxit, secundum illud (*Joan.* 6.) *Nemo potest venire ad me, nisi pater qui me misit, traxerit eum.* (*Deut.* 4.) *Hæc est vestra sapientia et intellectus coram populis.* Secundo quantum ad defectum potentiæ, dicit : *Et justitia* quæ propter sui fortitudinem thoraci comparatur. (*Sap.* 5.) *Induet pro thorace justitiam.*

Dicitur autem, Christus nobis factus justitia, inquantum per ejus fidem justificamur, secundum illud (*Rom.* 3.) *Justitia autem Dei per fidem Christi Jesu.* Tertio quantum ad defectum nobilitatis subdit, *Et sanctificatio et redemptio.* Sanctificamur enim per Christum, inquantum per eum Deo conjungimur, in quo consistit vera nobilitas, secundum illud (1 *Reg.* 2.) *Quicumque honorificaverit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Unde dicitur (*Hebr. ult.*) *Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum extra portam passus est.* Factus est autem nobis redemptio, inquantum per ipsum redempti sumus de servitute peccati, in quo vere ignobilitas consistit. Unde in (*Ps.* 30.) dicitur : *Redemisti me Deus veritatis.* Tertio assignat dictorum causam, cum dicit : *Ut quemadmodum scriptum est.* (*Jer.* 9.) *Qui autem gloriatur, in Domino glorietur* : ubi nostra littera habet, in hoc glorietur scire et nosse me. Dicit enim, si salus hominis non provenit ex aliqua excellentia humana, sed ex sola virtute divina, non debetur homini gloria, sed Deo, secundum illud (*Ps.* 113.) *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* (*Eccl. ult.*) *Danti mihi sapientiam, dabo gloriam.*

CAPUT II.

Non est missus Paulus evangelium prædicare in excellentia ac sapientia verbi, quam loquitur inter perfectos, sed nihil arbitratus est scire præter Christum.

1. *Et ego cum venissem ad vos fratres, non veni in sublimitate sermonis aut sapientiæ annuntians vobis testimonium Christi.*
2. *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.*
3. *Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos.*
4. *Et sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis.*
5. *Ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos.*
6. *Sapientiam vero non hujus seculi, neque principum hujus seculi, qui destruuntur.*
7. *Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram.*

Postquam Apostolus ostendit quis sit conveniens modus doctrinæ Christianæ, hic ostendit se illum modum observasse. Et circa hoc tria facit: primo ostendit se non fuisse usum apud eos aliqua excellentia seculari: secundo ostendit apud quos excellentia spirituali utatur, ibi: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos, etc.* Tertio rationem assignat, ibi: *Quæ etiam loquimur, etc.* Circa primum tria facit. Primo dicit quod non ostendit apud eos excellentiam secularis sapientiæ. Secundo quod non prætendit excellentiam potentiæ secularis, ibi: *Et ego in infirmitate.* Tertio non prætendit excellentiam eloquentiæ, ibi: *Et sermo meus.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo rationem assignat, ibi: *Non enim judicavi.*

Dicit ergo primo, quia dictum est quod Christus misit me evangelizare, non in sapientia verbi, et quod non sunt multi sapientes. *Et ego fratres*, quamvis sapientiam secularem habeam, secundum illud (2 *Cor.* 11.) Et si imperitus sermone, sed non scientia, *Cum venissem ad vos* convertendos ad Christum ut habetur (*Act.* 18.) *Veni annuntians vobis testimonium Christi*, secundum illud (*Act.* 4.) *Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Domini nostri Jesu Christi*, et hoc *Non in sublimitate sermonis aut sapientiæ.* Attenditur autem sublimitas sapientiæ in consideratione aliquorum sublimium et elevatorum supra rationem et sensum hominum. (*Eccl.* 24.) *Ego in altissimis habitavi.* Sublimitas autem sermonis potest referri, vel ad verba significantia sapientiæ conceptiones, secundum illud (*Eccl. ult.*) *Verba sapientium quasi stimuli, et quasi clavi in altum defixi.* Vel ad modum ratiocinandi per aliquas subtiles vias. Nam in Græco habetur logos, quod est verbum et rationem significat, ut Hier. dicit. Hoc autem dicit Apostolus, quia fidem Christi per hujusmodi sublimitates sermonis aut sapientiæ confirmare nolebat. (1 *Reg.* 2.) *Nolite multiplicare sublimia.*

Deinde hujus rationem assignat, di-

'on *enim judicavi me scire ali-*
i Christum Jesum : non enim
pus erat ut sapientiam osten-
ed ut demonstraret virtutem,
im illud (2 *Cor.* 4.) *Non enim*
mus nosmetipsos, sed Jesum
n. Et ideo solum utebatur his
lemonstrandam virtutem Chris-
ebant, existimans se ac si ni-
t quam Jesum Christum. (*Jer.*
oc glorietur qui gloriatur scire
me. In Christo autem Jesu, ut
(*Col.* 2.) Sunt omnes the-
pientiæ et scientiæ Dei abs-
et quantum ad plenitudinem
, et quantum ad plenitudinem
æ et gratiæ, et etiam quantum
undas incarnationis rationes,
en Apostolus eis non annun-
ed solum ea quæ erant manifes-
inferiora in Christo Jesu. Et ideo
Et hunc crucifixum, q. d. sic
e exhibui ac si nihil aliud scirem
ucem Christi. Unde (*Gal. ult.*)
ihi absit gloriari nisi in cruce
nostri Jesu Christi. Quia igitur
ientiam verbi evacuatur crux
ut dictum est, ideo ipse Apos-
m venerat in sublimitate ser-
ut sapientiæ.
le cum dicit : *Et ego in infir-*
etc. ostendit quod non præ-
apud eos potentiam, sed po-
trarium et foris et intus. Unde
a ad id quod foris est, dicit :
ui apud vos in infirmitate, id
ulationes apud vos patiens.
) *Scitis quia per infirmitatem*
vangelizavi vobis jampridem.
) *Multiplicatæ sunt infirmitates*
Quantum vero ad id quod intus
it : *Et timore*, sc. de malis im-
bus. *Et tremore*, inquantum,
r interior redundat ad corpus.
7.) *Foris pugnæ, intus ti-*

Deinde cum dicit : *Et sermo meus*, ostendit quod non prætenderit apud eos excellentiam eloquentiæ. Et circa hoc tria facit. Primo excludit indebitum modum prædicandi, dicens : *Et sermo meus*, quo sc. privatim et singulariter aliquos instruebam. (*Ephes.* 4.) *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei.— Et prædicatio mea*, qua sc. publice docebam, *Non fuit in verbis persuasibilibus humanæ sapientiæ*, id est per rhetoricam, quæ componit ad persuadendum, ut sc. supra dixit, quod non fuit intentionis quod sua prædicatio niteretur philosophicis rationibus : ita nunc dicit non fuisse suæ intentionis niti rhetoricis persuasionibus. (*Is.* 33.) Populum imprudentem non videbis populum alti sermonis, ita ut non possit intelligere disertitudinem linguæ ejus, in quo nulla est sapientia. Secundo ostendit debitum modum quo usus fuit in prædicando, dicens : Sermo meus fuit : *In ostensione spiritus et virtutis*, quod quidem potest intelligi dupliciter. Uno modo quantum ad hoc quod credentibus prædicationi ejus dabatur Spiritus Sanctus, secundum illud (*Act.* 10.) *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum.* Similiter etiam suam prædicationem confirmabat faciendo virtutes, id est miracula, secundum illud (*Marc. ult.*) *Sermonem confirmante sequentibus signis.* Unde (*Gal.* 3.) *Qui tribuit vobis spiritum et operatur in vobis.*

Alio modo potest intelligi quantum ad hoc quod ipse per spiritum loquebatur, quod sublimitas et affluentia doctrinæ ostendit. (2 *Reg.* 23.) *Spiritus Domini locutus est per me.* Et (2 *Cor.* 4.) *Habentes eumdem spiritum fidei credimus, propter quod et loquimur.* Con-

firmat etiam suam prædicationem ostendendo in sua conversatione multa opera virtuosa. (1 *Thess.* 2.) *Vos enim testes estis et Deus quam sancte et juste sine querela vobis qui credidistis, affuimus.* Tertio assignat rationem dictorum, dicens: *Ut fides vestra non sit in sapientia hominum*, id est, non innitatur sapientiæ humanæ, quæ plerumque decipit homines, secundum illud (*Is.* 47.) *Sapientia tua et scientia tua hæc decepit te.— Sed in virtute Dei*, ut sc. virtuti divinæ fides innitatur, et sic non possit deficere. (*Rom.* 1.) *Non erubesco evangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti.*

Deinde cum dicit: *Sapientiam loquimur, etc.* ostendit apud quos excellentia spiritualis sapientiæ utatur. Et primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi: *Sapientiam vero.* Dicit ergo, apud vos solum Christum crucifixum prædicavi. Sapientiam autem, id est profundam doctrinam, *Loquimur inter perfectos.* Dicuntur autem aliqui perfecti dupliciter, uno modo, secundum intellectum; alio modo secundum voluntatem. Hæc enim inter potentias animæ sunt propria hominis, et ideo secundum eas oportet hominis perfectionem considerari. Dicuntur autem perfecti intellectu illi, quorum mens elevata est super omnia carnalia et sensibilia, quia spiritualia et intelligibilia capere possunt, de quibus dicitur (*Hebr.* 5.) *Perfectorum est solidius cibus, eorum qui per consuetudinem exercitatos habent sensus ad discretionem mali et boni.* Perfecti autem secundum voluntatem sunt, quorum voluntas super omnia temporalia elevata soli Deo inhæret et ejus præceptis. Unde (*Matth.* 5.) præpositis dilectionis mandatis subditur: *Estote perfecti sicut et pater vester cœlestis perfectus est.* Quia igitur doctrina fidei ad hoc ordinatur, ut fides per dilec operetur, ut habetur (*Gal.* 7.) I est eum qui in doctrina fidei ins non solum secundum intellectu disponi ad capiendum et crede sed etiam secundum voluntatem fectum bene disponi ad diligen operandum.

Deinde cum dicit: *Sapienti etc.* exponit qualis sit sapientia mentionem fecit. Et primo po positionem. Secundo rationem sitionis confirmat, ibi: *Quan principum, etc.* Circa primum cit. Primo exponit qualis sit s pientia per comparationem ad les. Secundo per comparatio fideles, ibi: *Sed loquimur Dei tiam, etc.* Dicit ergo primo, est quod sapientiam loquimu perfectos. Sapientiam vero di *hujus seculi*, id est, de rebus se bus, vel quæ est per rationes nas. Neque erant principum seculi, et sic separat eam a s mundana, et quantum ad mo materiam inquirendi, et quant auctores, qui sunt principes h culi, quod potest intelligi de genere principum, secundum cem sapientiam humanam.

Primo possunt dici principes seculi reges et potentes secular cundum illud (*Ps.* 2.) *Princip venerunt in unum adversus D et adversus Christum ejus.* A principibus venit sapientia h rum legum, per quas res hujus in vita humana dispensantur. S possunt dici principes dæmones. 14.) *Venit princeps mundi hu in me non habet quicquam, et* his principibus venit sapientia ræ dæmonum, sc. necroma magicæ artes et hujusmodi. possunt intelligi principes hu

culi, philosophi, qui quasi principes se exhibuerunt hominibus in docendo, de quibus dicitur (*Is.* 19.) *Stulti principes thaneos, sapientes consiliarii Pharaonis.* Et ab his principibus processit tota humana philosophia. Horum autem principum homines destruuntur per mortem et per amissionem potestatis et auctoritatis : dæmones vero non per mortem, sed per amissionem potestatis et auctoritatis, secundum illud (*Joan.* 12.) *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras :* de hominibus autem dicitur (*Bar.* 3.) *Ubi sunt principes gentium?* Et postea subdit : Exterminati sunt et ad inferos descenderunt ; sicut ipsi non sunt stabiles ita et eorum sapientia non potest esse firma : et ideo non ei innitendum est.

Deinde cum dicit : *Sed loquimur, etc.* exponit qualis sit sapientia per comparationem ad fideles. Et primo describit eam quantum ad materiam vel auctoritatem, cum dicit : *Sed loquimur Dei sapientiam*, id est quæ est Deus et a Deo ; quamvis enim omnis sapientia a Deo sit, ut dicitur (*Eccles.* 1.) Tamen speciali quodam modo hæc sapientia quæ est de Deo, est etiam a Deo per revelationem, secundum illud (*Sap.* 9.) *Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam et miseris spiritum tuum de altissimis?* Secundo ostendit qualitatem ejus dicens : *In mysterio, quæ abscondita est*, hæc enim sapientia abscondita est ab hominibus, inquantum hominis intellectum excedit, secundum illud (*Eccl.* 3.) *Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi.* Unde dicitur (*Job.* 28.) *Abscondita est ab oculis omnium viventium.* Et quia modus docendi et doctrinæ debet esse conveniens, ideo dicitur quod loquitur eam in mysterio, id est, in aliquo occulto, vel verbo vel signo. (*Infra* 14.) *Spiritus loquitur mysteria.* Tertio ostendit fructum hujus sapientiæ, dicens : *Quam Deus prædestinavit*, id est, præparavit, *in gloriam nostram*, id est prædicatorum fidei, quibus ex prædicatione tam altæ sapientiæ gloria magna debetur, et apud Deum, et apud homines. (*Prov.* 3.) *Gloriam sapientes possidebunt :* et quod dicit : *In gloriam nostram*, exponendum est omnium fidelium, quorum gloria hæc est, ut in plena luce cognoscant ea, quæ nunc in mysterio prædicantur, secundum illud (*Joan.* 17.) *Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.*

LECTIO 2.

Sapientia Dei abscondita fuit principibus hujus seculi, quam Apostolis revelavit Deus per sui ipsius spiritum.

8. ***Quam nemo principum hujus seculi cognovit. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.***

9. ***Sicut scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt illum.***

10. ***Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda Dei.***

11. ***Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi spiritus Dei.***

12. ***Nos autem non spiritum hujus mun-***

di accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis.

Posita expositione de sapientia quam Apostolus loquitur inter perfectos, hic rationem assignat expositionis prædictæ, et primo quantum ad hoc, quod eam descripserat per comparationem ad infideles. Secundo quantum ad hoc, quod eam descripserat per comparationem ad fideles, ibi : *Nobis autem revelavit Deus.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi : *Si enim cognovissent.* Dicit ergo primo, dictum est quod sapientia quam loquimur non est *principum hujus seculi*, hæc enim sapientia est, *Quam nemo principum hujus seculi cognovit,* quod verum est, de quibuscumque principibus intelligatur : seculares enim principes hanc sapientiam non cognoverunt, quia excedit rationem humani regiminis. (*Job.* 12.) *Qui immutat cor principum populi terræ, et decipit eos, ut frustra incedant per invium.* Philosophi etiam eam non cognoverunt, quia excedit rationem humanam. Unde dicitur (*Bar.* 3.) *Exquisitores prudentiæ et scientiæ, viam sapientiæ nescierunt.* Dæmones etiam eam non cognoscunt, quia excedit omnem creatam sapientiam. Unde dicitur (*Job.* 28.) *Volucres cœli quoque latent. Perditio et mors dixerunt: Aurib. nostris audivimus famam ejus.*

Deinde cum dicit: *Si enim cognovissent, etc.* probat quod dixerat, et primo quidem probat per signum quod non cognoverunt principes Dei sapientiam, secundum quod est in se abscondita. Secundo probat per auctoritatem, quod non cognoverunt eam, secundum quod præparata est in gloriam nostram, ibi : *Sicut scriptum est.* Dicit ergo primo, recte dico, quod principes hujus seculi Dei sapientiam non cognoverunt : *Si enim cognovissent* Dei sapientiam, cognovissent utique Christum esse Deum, qui in hac sapientia continetur, quo cognito, *Numquam crucifixissent Deum gloriæ,* id est, ipsum Christum Dominum dantem gloriam suis, secundum illud (*Ps.* 23.) *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* Et (*Hebr.* 12.) *Qui multos filios in gloriam adduxerat.* Cum enim creaturæ rationali sit naturaliter appetibilis gloria, non potest in voluntatem humanam cadere, quod auctorem gloriæ interimat. Quod autem principes crucifixerunt Jesum Christum, certum est, si intelligatur, de principibus qui potestatem habent inter homines.

Dicitur enim in (*Ps.* 2.) *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus*, quod (*Act.* 4.) exponitur de Herode et Pilato, et principibus Judæorum qui consenserunt in mortem Christi. Sed etiam dæmones operati sunt in mortem Christi, persuadendo secundum illud (*Joan.* 13.) *Cum diabolus jam misisset in cor ut eum traderet, etc.* Sed et Pharisæi, et Scribæ in lege periti, qui studium sapientiæ dabant, operati sunt ad mortem Christi instigando et approbando. Sed circa hoc duplex oritur dubitatio, quarum prima est de hoc quod dicit Deum gloriæ crucifixum. Non enim divinitas Christi aliquid pati potuit, secundum quam dicitur Christus Dominus gloriæ. Sed dicendum quod Christus est una persona et hypostasis in utraque natura consistens, divina sc. et humana. Unde potest utriusque naturæ nomine designari et quocumque nomine significetur, potest prædicari de eo id, quod est utriusque naturæ, quia utrique non supponitur nisi una

ısis. Et per hunc modum pos-
dicere quod homo creavit stel-
quod Dominus gloriæ est cru-
, et tamen non creavit stellas
um quod homo, sed secundum
Deus, nec est crucifixus secun-
uod est Deus, sed inquantum
Unde ex hoc verbo destruitur
[estorii, qui dixerat unam na-
sse in Christo Dei et hominis,
cundum hoc nullo modo posset
ri quod Dominus gloriæ sit
ɪus.

nda dubitatio est de hoc quod
supponere quod principes Ju-
n vel dæmones non cognoverunt
ım esse Deum. Et quidem quan-
l principes Judæorum, videtur
rui per hoc quod dicit Petrus
.) *Scio quia per ignorantiam hoc*
s sicut et principes vestri : vi-
ıtem esse contrarium quod di-
Matth. 21.) Agricolæ videntes
lixerunt intra se, hic est hæ-
nite occidamus eum, quod ex-
Chrys. dicit: Manifeste Do-
probat his verbis Judæorum
es non per ignorantiam, sed
vidiam Dei filium crucifixisse.
r in Glos. quod sciebant prin-
udæorum eum esse qui promis-
t in lege, non tamen mysterium
od filius Dei erat, neque scie-
cramentum incarnationis et re-
onis. Sed contra hoc esse vide-
d Chrys. dicit: Quod cognove-
um esse filium Dei. Dicendum
o quod principes Judæorum pro
ciebant eum esse Christum pro-
n in lege, quod populus igno-
ipsum autem esse verum filium
n pro certo sciebant, sed ali-
r conjecturabant, sed hæc con-
lis cognitio obscurabatur in eis
idia et ex cupiditate propriæ
, quam per excellentiam Christi
minui videbant. Similiter etiam vide-
tur esse de dæmonibus dubitatio.

Dicitur enim (*Marc*. 1.) et (*Luc*. 4.) Quod dæmonium clamavit dicens: Scio quod sis sanctus Dei. Et ne hoc præsumptioni dæmonum ascribatur, qui se jactabant scire quod nesciebant, eorum notitia quam habebant de Christo per ipsos evangelistas asseritur. In Matt. quidem sic scribitur: Non sinebat ea loqui, sc. dæmonia, quantum sciebant eum Christum esse. Et (*Luc.*) dicit: Increpans non sinebat ea loqui quia sciebant eum esse Christum. Et ad hoc respondetur in lib. de quæst. novi et veteris testamenti, quod dæmonia sciebant ipsum esse, qui per legem fuit repromissus, quia omnia signa videbant in eo quæ dixerunt prophetæ, mysterium autem divinitatis ejus ignorabant. Sed contra hoc videtur esse quod Athanasius dicit: quod dæmonia dicebant Christum esse sanctum Dei, quasi singulariter sanctum: ipse enim naturaliter est sanctus cujus participatione omnes alii sancti vocantur. Dicendum est autem quod sicut Chrys. dicit: non habebant adventus Dei firmam et certam notitiam, sed quasdam conjecturas. Unde Aug. dicit in 9. de Civit. Dei, quod innotuit dæmonibus, non per id quod est vita æterna, sed per quædam temporalia sua virtute effecta.

Deinde cum dicit: *Sed sicut scriptum est*, probat per auctoritatem quod principes hujus sæculi Dei sapientiam non cognoverunt, quantum ad hoc, quod prædestinata est in gloriam fidelium, dicens: *Sed sicut scriptum est*. (*Is*. 6.) Ubi littera nostra habet: Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti his qui diligunt te. Ostenditur autem illa gloria visionis aperte ab hominibus ignorari dupliciter. Primo quidem quod non subjacet huma-

nis sensibus, a quibus omnis humana cognitio initium sumit. Et ponit duos sensus. Primo visionis quæ deservit inventioni, cum dicit: *Quod oculus non vidit*. (*Job*. 28.) *Semitam ejus ignoravit avis, nec intuitus est eam oculus vulturis*. Et hoc ideo, quia non est aliquid coloratum et visibile. Secundo ponit sensum auditus, qui deservit disciplinæ dicens: *Nec auris audivit*, sc. ipsam gloriam, quia non est sonus aut vox sensibilis. (*Joan*. 5.) Neque speciem ejus vidistis, neque vocem ejus audistis.

Deinde excludit notitiam ejus intellectualem, cum dicit: *Neque in cor hominis ascendit*. Quod quidem potest intelligi, uno modo ut ascendere in cor hominis dicatur quicquid quocumque modo cognoscitur ab homine, secundum illud (*Jer*. 51.) *Jerusalem ascendat super cor vestrum*: et sic oporteat, quod cor hominis accipiatur pro corde hominis carnalis, secundum illud quod dicitur (*Infra* 3.) *Cum sint inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Est ergo sensus quod illa gloria non solum sensu non percipitur, sed nec corde hominis carnalis, secundum illud (*Joan*. 14.) *Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum*.

Alio modo potest exponi secundum quod proprie dicitur in cor hominis ascendere, id quod ab interiori pervenit ad hominis intellectum, puta a sensibilibus de quibus prius fecerat mentionem. Res enim sunt in intellectu secundum modum ejus, res igitur inferiores sunt in intellectu altiori modo quam in seipsis. Et ideo quando ab intellectu capiuntur, quodammodo in cor ascendunt. Unde dicitur (*Is*. 5.) *Non erunt in memoria priora, nec ascendent super cor*. Illa vero quæ sunt in intellectu superiora, altiori modo sunt in seipsis quam in intellectu. Et ideo quando ab intellectu capiuntur, quodammodo descendunt. (*Jac*. 1.) Omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum: quia igitur illius gloriæ notitia non accipitur a sensibilibus, sed ex revelatione divina, ideo signanter dicit: *Nec in cor hominis ascendit*, sed descendit, id sc. *Quod præparavit Deus*, id est, prædestinavit, *diligentibus se*, quia essentiale præmium æternæ gloriæ charitati debetur, secundum illud (*Joan*. 14.) *Si quis diligit me, diligetur a patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum;* in quo perfectio æternæ gloriæ consistit. Et (*Job*. 36.) Annuntiat de ea, id est, de luce gloriæ amico suo quod possessio ejus sit. Ceteræ autem virtutes accipiunt efficaciam merendi vitam æternam, inquantum informantur charitate.

Deinde cum dicit: *Nobis autem, etc*. probat prædictam expositionem de sapientia divina per comparationem ad fideles. Et primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi: *Spiritus enim*. Dicit ergo primo: dictum est quod sapientiam Dei nemo principum hujus seculi cognovit, *Nobis autem Deus revelavit per spiritum suum*, quem, sc. nobis misit, secundum illud (*Joan*. 14.) *Paracletus autem Spiritus Sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia*. (*Job*. 31.) Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam: quia enim Spiritus Sanctus est spiritus veritatis, utpote a filio procedens, qui est veritas patris, his quibus mittitur, inspirat veritatem, sicut et filius a patre missus notificat patrem, secundum illud (*Matth*. 11.) *Nemo novit patrem nisi filius, et cui voluerit filius revelare*.

Deinde cum dicit: *Spiritus enim*,

quod dixerat, sc. quod per Spi-
sanctum sit sapientia fidelibus
. Et primo ostendit quod Spi-
anctus ad hoc sit efficax. Se-
probat quod hoc in discipulis
fecerat, ibi: *Nos autem.* Circa
duo facit. Primo proponit quod
. Secundo manifestat proposi-
i: *Quis enim scit hominum*,
it ergo primo, dictum est quod
ritum Sanctum revelavit nobis
uam sapientiam, et hoc fieri
Spiritus enim sanctus omnia
ur: quod non est sic intelligen-
uasi inquirendo quomodo fiant,
a perfecte et etiam intima qua-
t rerum novit, sicut homo
liquando diligenter scrutatur.
icitur (*Sap.* 7.) Quod Spiritus
entiæ sanctus est, omnia pros-
, et qui capiat omnes spiritus
ibiles, mundos, subtiles, et non
res creatas, sed etiam profunda
rfecte cognoscit. Dicuntur au-
ofunda ea quæ in ipso latent,
ea quæ de ipso per creaturas
cuntur, quæ quasi superficie
videntur esse secundum illud
13.) *A magnitudine speciei et*
æ cognoscibiliter poterit creator
videri.

de cum dicit: *Quis enim scit*
m, probat quod dixerat de spi-
ei per similitudinem humani
s, dicens: *Quis enim scit homi-*
quæ sunt hominis, id est, ea
tent in corde, *Nisi spiritus ho-*
qui in eo est, id est, intellectus.
quæ interius latent, videri non
t. Signanter autem dicit: *Quis*
m, ne ab horum cognitione
Deus videatur excludi; dicitur
Jer. 17.) *Pravum est cor homi-*
quis cognoscet illud? Ego Deus
s corda et scrutans renes, quia
retorum cordis solus Deus est
cognitor. Manifesta autem est ratio quare homo ea quæ in corde alterius latent scire non potest, quia cognitio hominis a sensu accipitur, et ideo ea quæ sunt in corde alterius, homo cognoscere non potest, nisi quatenus per signa sensibilia manifestantur, secundum illud (1 *Reg.* 16.) *Homo videt quæ foris patent, Deus autem intuetur cor.* Sed nec angelus bonus, nec malus ea quæ in corde hominis latent scire potest, nisi inquantum per aliquos effectus manifestantur, cujus ratio accipi potest ex ipso verbo Apost. qui dicit ea ratione spiritum hominis cognoscere quæ in corde hominis latent, quia in ipso homine est: angelus autem neque bonus neque malus illabitur menti humanæ ut in ipso corde hominis sit et intrinsecus operetur, sed hoc solius Dei proprium est. Unde solus Deus est conscius secretorum cordis hominis, secundum illud (*Job.* 16.) *Ecce in cœlo testis meus, et in excelsis conscius meus.*

Secundo similitudinem adaptat ad Spiritum Dei, dicens: *Ita et quæ Dei sunt*, id est, quæ in ipso Deo latent, *Nemo cognoscit nisi Spiritus Dei*, secundum illud (*Job.* 36.) *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Sed sicut ea quæ sunt in corde unius hominis alteri manifestantur per sensibilia signa, ita ea quæ sunt Dei possunt esse nota homini per sensibiles effectus, secundum illud (*Sap.* 13.) *A magnitudine speciei et creaturæ, etc.* Sed Spiritus Sanctus qui est in ipso Deo, utpote Patri et Filio consubstantialis secreta divinitatis per seipsum videt, secundum illud (*Sap.* 7.) Est enim in illa, sc. Dei sapientia et Spiritus intelligentiæ sanctus omnem habens virtutem, omnia prospiciens.

Deinde cum dicit: *Nos autem, etc.* ostendit quomodo cognitio Spiritus

Sancti percipiatur, dicens : licet nullus hominum per se possit scire quæ sunt Dei, *Nos autem Spiritu Sancto*, sc. repleti : *Non accepimus Spiritum hujus mundi, sed Spiritum qui a Deo est.* Nomine autem Spiritus vis quædam vitalis et cognitiva et motiva intelligitur. Spiritus ergo hujus mundi potest dici sapientia hujus mundi, et amor mundi, quo impellitur homo ad agendum ea, quæ mundi sunt; hunc autem spiritum Sancti Apostoli non receperunt mundum abjicientes et contemnentes, sed receperunt Spiritum Sanctum quo corda eorum illuminata sunt et inflammata ad amorem Dei, secundum illud (*Joan.* 14.) *Paracletus autem Spiritus Sanctus quem mittet Pater in nomine meo, etc.* Et (*Num.* 14.) *Servum meum Caleph, qui plenus est alio spiritu, et secutus est me, introducam in terram hanc.* Spiritus autem hujus mundi errare facit, secundum illud (*Is.* 19.) *Dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus ejus, et consilium ejus præcipitabo.* Ex divino autem spiritu ejus consecuti sumus : *Ut sciamus quæ a Deo data sunt nobis*, ut sciamus de rebus divinis quantum unicuique Deus donavit : quia sicut dicitur (*Ephes.* 4.) *Unicuique data est gratia secundum mensuram donationis Christi.* Vel potest intelligi spiritum Dei donatum sanctis, ut dona spiritualia cognoscant, quæ non habentes eumdem spiritum ignorant secundum illud (*Apoc.* 2.) *Vincenti dabo manna absconditum quod nemo scit, nisi qui accipit.* Ex hoc autem accipi potest quod sicut nemo novit patrem nisi filius, et cui voluerit filius revelare, ut dicitur (*Matth.* 11.) Ita nemo novit quæ sunt Dei Patris et Filii nisi Spiritus Sanctus, et qui ipsum acceperunt : et hoc ideo, quia sicut filius consubstantialis est Patri, ita Spiritus Sanctus Patri et Filio.

LECTIO 3.

Sapientiam Dei loquitur Paulus inter perfectos, quia homo animalis non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.

13. *Quæ et loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.*
14. *Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim est illi, et non potest intelligere quia spiritualiter examinatur.*
15. *Spiritualis autem judicat omnia, et ipse a nemine judicatur, sicut scriptum est.*
16. *Quis enim cognovit sensum Domini aut quis instruxit eum? Nos autem sensum Christi habemus.*

Dixerat supra Apostolus, sapientiam loquimur inter perfectos. Postquam ergo manifestavit qualis sit hæc sapientia, quia mundanis hominibus incognita, cognita autem sanctis, hic manifestat qua ratione hanc sapientiam sancti inter perfectos loquuntur. Et primo proponit quod intendit. Secundo assignat rationem, ibi : *Animalis autem homo, etc.* Circa primum. Primo proponit revelatorum manifestationem, dicens : Dictum est quod spiritum Dei accepimus, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, *Quæ* sc. nobis per spiritum revelata sunt, *Loquimur.* Sunt enim eis revelata ad utilitatem.

:t (*Act.* 2.) *Repleti sunt omnes* *Sancto et cœperunt loqui.* Se-tangit modum enarrandi, exclu-odum inconvenientem, dicens: *doctis humanæ sapientiæ ver-* est, non nitimur ad probandam n doctrinam per verba compo-humana sapientia, sive quan-ornatum verborum, sive quan-subtilitatem rationum. (*Is.* 33.) *:m alti sermonis non videbis.* enim modum convenientem, cit: *Sed in doctrina Spiritus,* id :out Spiritus Sanctus nos lo-s interius docet, et auditorum ad capiendum illustrat. (*Joan.* *um venerit ille Spiritus veritatis* *vos omnem veritatem.* Tertio inat auditores, dicens: *Spiri-* *is spiritualia comparantes,* q. d. :omparatione spiritualia docu-tradimus spiritualibus viris sunt convenientia. (2 *Tim.* 2.) immenda fidelibus viris qui ido-ant et alios docere. Eosdem au-c nominat spirituales quos su-rfectos, quia per Spiritum Sanc-omines perficiuntur in virtute, lum illud (*Ps.* 32.) *Spiritu oris* *mis virtus eorum.*

ide cum dicit: *Animalis, etc.* it rationem dictorum, et primo it quare spiritualia non sunt da animalibus hominibus. Se-quare sunt tradenda spirituali-bi: *Spiritualis, etc.* Circa primum cit. Primo ponit rationem. Se-manifestat eam, ibi: *Stultitia* *etc.* Ratio ergo talis est. Nulli radenda documenta quæ capere test, sed homines animales non it capere spiritualia documenta, ion sunt eis tradenda, hoc est uod dicit: *animalis homo, etc.* o recta ratione non possunt tradi oi primo considerandum est quis homo dicatur animalis. Est ergo considerandum quod anima est forma corporis. Unde propriæ animæ intelliguntur illæ vires quæ sunt actus corporalium organorum, sc. vires sensitivæ. Dicuntur ergo homines animales qui hujusmodi vires sequuntur, inter quas est vis apprehensiva et appetitiva, et ideo potest dici homo dupliciter animalis. Uno modo quantum ad vim apprehensivam et hic dicitur animalis sensu, qui sicut dicitur in Glossa, de Deo juxta corporum phantasiam vel legis litteram, vel rationem philosophicam judicat, quæ secundum vires sensitivas accipiuntur.

Alio modo dicitur quis animalis quantum ad vim appetitivam, qui sc. afficitur solum ad ea quæ sunt secundum appetitum sensitivum, et talis dicitur animalis vita, qui sicut dicitur in Glossa, sequitur dissolutam lasciviam animæ suæ, quam intra naturalis ordinis metas spiritus rector non continet. Unde dicitur in canonica Judæ: hi sunt qui segregant semetipsos, animales spiritum non habentes. Secundo autem videndum quare tales, *non possunt percipere, ea quæ sunt spiritus Dei,* quod quidem manifestum est, et quantum ad animalem sensum, et quantum ad animalem vitam. Ea enim de quibus Spiritus Sanctus illustrat mentem, sunt supra sensum et rationem humanam, secundum illud (*Eccl.* 3.) *Plura supra sensum hominis ostensa sunt tibi, et ideo ab eo capi non possunt, qui soli cognitioni sensitivæ innititur.* Spiritus etiam Sanctus accendit affectum ad diligendum spiritualia bona sensibilibus bonis contemptis, et ideo ille qui est animalis vitæ non potest capere hujusmodi spiritualia bona, quia Philosophus dicit in quarto Ethicorum, quod qualis unusquisque est, talis finis videtur ei. (*Prov.*

18.) *Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ei dixeris quæ versantur in corde ejus.* (*Eccl.* 22.) *Cum dormiente loquitur, qui narrat sapientiam stulto.*

Deinde cum dicit: *Stultitia enim, etc.* manifestat quod dixerat per signum, cum enim aliquis aliqua sapienter dicta reprobat quasi stulta, signum est quod ea non capiat. Quia igitur animalis homo ea quæ sunt spiritus Dei reputat stulta, ex hoc manifestatur quod ea non capit. Ex hoc est quod dicit : *Stultitia enim est illi*, sc. animali. Judicat enim esse stulta quæ secundum spiritum Dei aguntur. (*Eccl.* 10.) *In via stultus ambulans cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat.* Quod autem homini animali quæ secundum spiritum sunt videantur stulta, non procedit ex rectitudine sensus : sicut sapientes aliqua judicant esse stulta quæ stultis videntur sapientia propter defectum intellectus, quia homo sensui deditus non potest intelligere ea quæ supra sensum sunt, et homo carnalibus affectus non intelligit esse bonum, nisi quod est delectabile secundum carnem. Et hoc est quod sequitur : *Et non potest intelligere.* (*Ps.* 81.) *Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant.* Quare autem non possit intelligere, ostendit subdens : *Quia spiritualiter examinatur*, id est, spiritualium examinatio fit spiritualiter, nunquam enim inferior potest examinare et judicare ea, quæ sunt superioris, sicut sensus non potest examinare ea quæ sunt intellectus, et similiter neque sensus neque ratio humana potest judicare ea quæ sunt spiritus Dei, et ita relinquitur quod hujusmodi solo Spiritu Sancto examinantur, secundum illud (*Ps.* 17.) *Eloquia Domini igne examinata*, probata, scilicet, a Spiritu Sancto. Quia ergo animalis homo caret Spiritu Sancto non potest spiritualia examinare, et per consequens nec ea intelligere.

Deinde cum dicit : *Spiritualis autem judicat omnia, etc.* assignat rationem quare spiritualibus spiritualia tradantur, et primo ponit rationem. Secundo manifestat causam, ibi : *Quis enim novit.* Assignat autem talem rationem. Illi tradenda sunt spiritualia qui potest judicare, secundum illud (*Job.* 12.) Auris verba dijudicat, sed spiritualis est hujusmodi, ergo ei spiritualia sunt tradenda, et hoc est quod dicit : Spiritualis enim dijudicat omnia, et ipse a nemine judicatur. Ubi primo videndum est quis homo dicatur spiritualis. Est autem notandum quod spiritus nominare consuevimus substantias incorporeas, quia igitur aliqua pars animæ est quæ non est alicujus organi corporei actus, sc. pars intellectiva comprehendens intellectum et voluntatem, hujusmodi pars animæ spiritus hominis dicitur, quæ tamen a spiritu Dei et illuminatur secundum intellectum, et inflammatur secundum affectum et voluntatem. Dupliciter ergo dicitur homo spiritualis. Uno modo ex parte intellectus spiritu Dei illustrante. Et secundum hoc in Glossa dicitur quod homo spiritualis est, qui spiritui Dei subjectus certissime ac fideliter spiritualia cognoscit.

Alio modo ex parte voluntatis spiritu Dei inflammante, et hoc modo dicitur in Glossa quod spiritualis vita est, qua spiritum Dei habens rectorem animam regit, id est, animales vires. (*Gal. ult.*) *Vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi, etc.* Secundo considerandum est, quare spiritualis dijudicat omnia, et ipse a nemine judicatur. Ubi notandum est, quod in omnibus ille qui recte se habet, rectum judicium habet circa singula. Ille autem qui in se rectitudinis defectum

patitur, deficit etiam in judicando; vigilans enim recte judicat, et se vigilare et alium dormire, sed dormiens non habet rectum judicium de se, nec de vigilante. Unde non sunt res tales quales videntur dormienti, sed quales videntur vigilanti. Et eadem ratio est de sano et infirmo circa judicium saporum, et de debili, et forti, circa judicium ponderum: et virtuoso, et vitioso, circa agibilia. Unde et Philosophus dicit in 5. Ethic. Quod virtuosus est regula et mensura omnium humanorum, quia sc. in rebus humanis talia sunt singularia, qualia virtuosus judicat ea esse, et secundum hunc modum Apostolus hic dicit, quod *spiritualis judicat omnia*, quia scilicet homo habens intellectum illustratum et affectum ordinatum per Spiritum Sanctum de singulis quæ pertinent ad salutem, rectum judicium habet. Ille autem qui non est spiritualis habet etiam intellectum obscuratum et affectum inordinatum circa spiritualia bona, et ideo ab homine non spirituali, spiritualis homo judicari non potest, sicut nec vigilans a dormiente. Quantum ergo ad primum horum dicitur (*Sap.* 3.) *Quod judicabunt justi nationes*. Quantum ad secundum dicitur (*Infra* 4.) *Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die.*

Deinde cum dicit: *Quis enim novit, etc.* manifestat rationem inductam. Et primo inducit auctoritatem. Secundo adaptat ad propositum, ibi: *Vos autem, etc.* Est autem considerandum quod ad hoc quod aliquis possit de aliquo homine judicare, duo requiruntur. Primo ut judicans cognoscat ea quæ sunt judicati, quia ut dicitur (1. *Ethic.*) *Unusquisque bene judicat quæ cognoscit, et horum est optimus judex.* Ex quo patet quod sensum, id est sapientiam Dei omnia judicantem nullus possit dijudicare, ideo dicit: *Quis enim novit sensum Domini*? quasi dicat, nullus, quia sapientia Dei excedit omnem cupiditatem hominis. (*Eccl.* 1.) *Sapientiam Dei præcedentem omnia quis investigavit?* (*Sap.* 14.) *Sensum autem tuum quis scire poterit, nisi tu dederis sapientiam?*

Secundo requiritur quod judicans sit superior judicato. Unde Dominus habet judicium de servo, magister de discipulo. Ex quo etiam patet quod nullus potest sensum Dei judicare, propter quod sequitur, *aut quis instruxit eum?* quasi dicat, nullus. Non enim habet scientiam ab aliquo acceptam, sed potius fontem omnis scientiæ. (*Job.* 16.) *Cui dedisti consilium? forsitan ei qui non habet sapientiam?* Videntur autem verba hæc assumpta ex eo quod dicitur (*Is.* 4.) *Quis adjuvit spiritum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* et ostendit illi cum quo iniit consilium et instruxit eum. Deinde adaptat quod dixerat ad propositum, dicens: *Nos autem*, sc. spirituales viri, *sensum Christi habemus*, id est, recipimus in nobis sapientiam Christi ad judicandum. (*Eccl.* 17.) *Creavit illis scientiam spiritus, sensu adimplevit corda illorum.* (*Luc. ult.*) dicitur, quod aperuit illis sensum ut intelligerent scripturas, et ita quia sicut sensus Christi dijudicari non potest, conveniens est quod spiritualis qui sensum Christi habet, a nemine judicetur.

CAPUT III.

Judicium Corinthiorum quod de ministris habebant impugnat, parvulos appellans, et carnales, ex quo judicio, eorum contentiones ortum habebant.

1. *Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo.*
2. *Lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis.*
3. *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?*
4. *Cum enim quis dicat, ego quidem sum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? Quid vero Paulus?*
5. *Ministri ejus cui credidistis. Et unicuique sicut Dominus dedit.*
6. *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus nunc incrementum dedit.*
7. *Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.*
8. *Qui autem plantat et qui rigat unum sunt.*

Supra Apostolus ostenderat contentionem, et divisionem Corinthiorum, qui propter ministros Christi, a quibus baptizati et docti erant ad invicem disceptabant: hic incipit eorum judicium quod habebant de ministris improbare, ex quo judicio contentiones in eis procedebant. Et circa hoc duo facit. Primo improbat eorum judicium, quantum ad hoc quod quibusdam ministrorum, de quibus gloriabantur, plus attribuebant quam deberent. Secundo, quantum ad hoc quod alios Christi ministros contemnebant. 4. c. ibi: *Sic nos existimet homo.* Circa primum duo facit. Primo ostendit detrimentum quod patiebantur propter contentiones ex perverso judicio provenientes. Secundo improbat eorum perversum judicium, ibi: *Quid igitur est Apollo?* Circa primum duo facit. Primo ponit detrimentum quod hactenus passi erant propter eorum defectum. Secundo ostendit quod adhuc idem patiuntur, ibi: *Sed nec nunc quidem.* Circa primum tria facit.

Primo ponit detrimentum quod hactenus passi erant propter eorum defectum. Dixerat enim supra, quod Apostoli quidem spiritualia documenta spiritualibus tradebant, quæ animales homines percipere non poterant, quod eis adaptat dicens: *Et ego fratres*, qui sc. inter alios Apostolos spiritualibus spiritualia loquor, *non potui*, scilicet convenienter, *vobis loqui quasi spiritualibus*, ut sc. traderem vobis spiritualia documenta. *Sed quasi carnalibus*, sc. locutus sum vobis, eosdem enim carnales dicit quos supra animales, quibus oportet tradi ea quæ sunt infirmitati eorum accommoda. (*Is.* 28.) *Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus*, id est, carnali conversatione et sensu. Secundo adhibet similitudinem, dicens: *Tanquam parvulis in Christo*, id est, parum adhuc introductis in perfectam doctrinam fidei, quæ spiritualibus debetur. (*Hebr.* 5.) *Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonum justitiæ*, parvulus enim est: perfectorum autem est solidus cibus. Tertio rationem assignat ne credatur ex invidia

ritualem doctrinam subtraxisse, quod dicitur (*Sap.* 7.) *Quam ;tione didici et sine invidia com-*›. Unde subditur, *nondum enim ;is*, quasi dicat: Non subtraxi ›scam propter meam invidiam, ›pter vestram impotentiam, quia spiritualia, *nondum enim pote- ;apere*, secundum illud (*Joan. dhuc multa habeo vobis dicere, ›potestis portare modo.*

ıde cum dicit: *Sed nec nunc qui- ›testis*, ostendit quod adhuc idem ıentum patiuntur. Et primo qui- ›nit impotentiam cui adhuc sub- nt, dicens: *Sed nec nunc quidem s*, quasi dicat, quod a principio tam doctrinam capere non pote- non mirum fuit, quia hoc nes- ›stræ novitati competebat, se- m illud (1 *Petr.* 2.) *Sicut modo infantes lac concupiscite.* Sed detur esse culpabile, quod post n tempus in quo proficere de- ›, eamdem impotentiam retinetis, dum illud (*Hebr.* 5.) *Cum debe- magistri esse propter tempus, › indigetis doceri, quæ sunt ele- sermonum Dei.* Secundo assi- ›rædictæ impotentiæ rationem, ›: *Adhuc enim carnales estis*, &c. t sensu. Et ideo ea quæ sunt ›s capere non potestis, sed sa- ›a quæ sunt carnis, secundum (*Rom.* 8.) *Qui secundum carnem quæ carnis sunt sapiunt.* Tertio rationem probationis inductæ, ›: *Cum enim inter vos sit zelus ›tentio; nonne carnales estis, et ›um hominem ambulatis?* Ubi ›erandum est quod recte conjun- ›am et contentionem, quia zelus, , invidia est contentionis materia. ›s enim tristatur de bono alte- quod ille nititur promovere, et ›c sequitur contentio. Unde (*Jac.* 3.) *Ubi zelus et contentio, ibi incon- stantia et omne opus pravum.* Et simi- liter e converso, charitas per quam quis diligit bonum alterius, est mate- ria pacis.

Secundo considerandum est quod zelus et contentio non habent locum, nisi in carnalibus hominibus, quia ipsi circa bona corporalia afficiuntur, quæ simul a pluribus integre possideri non possunt: et ideo propter hoc quod aliquis aliquod bonum corporale possi- det, alius impeditur a plena possessione illius, et ex hoc sequitur invidia, et per consequens contentio, sed spiri- tualia bona quibus spirituales afficiun- tur, simul a pluribus possideri pos- sunt, et ideo bonum unius non est alterius impedimentum, et propter hoc in talibus, nec invidia, nec con- tentio locum habet. Unde (*Sap.* 7.) *Sine invidia communico.*

Tertio considerandum est quare ho- mines carnales dicit secundum homi- nem ambulare, cum tamen homo ex spiritu et carne componatur, quia naturæ humanæ consonum est, ut spiritus cognitionem a sensibus car- nis accipiat. Unde consequenter affec- tus rationis humanæ secundum ea quæ sunt carnis movetur, nisi spiritus ho- minis per spiritum Dei supra hominem elevetur. Unde dicitur (*Eccl.* 34.) *Sicut parturientis cor tuum phantasias pa- titur, nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio.* Est ergo sensus. *Secundum hominem*, id est, secundum naturam humanam sibi a Dei spiritu derelictam, sicut et in (*Ps.* 4.) dicitur: *Filii homi- num usquequo gravi corde, ut quid di- ligitis vanitatem et quæritis menda- cium?*

Quarto manifestat probationem in- ductam, dicens: *Cum enim quis*, id est, aliquis vestrum dicit: *Ego quidem sum Pauli*, quia a Paulo baptizatus et doc-

tus. *Alius autem, ego Apollo* (genitivi casus,) per quod denotatur in vobis esse zelus et contentio. *Nonne homines estis*, sc. carnales et non spirituales, utpote zelum et contentionem habentes pro rebus humanis? Qualis enim homo est, talibus rebus afficitur, et per affectum inhæret, secundum illud (*Oseæ* 9.) *Facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt.*

Deinde cum dicit: *Quid igitur est Apollo?* improbat eorum judicium, quantum ad hoc quod plus ministris attribuebant quam deberent. Et primo ostendit veritatem. Secundo excludit errorem, ibi: *Nemo vos seducat.* Tertio infert conclusionem intentam, ibi: *Itaque nemo glorietur in hominibus.* Circa primum duo facit. Primo ostendit conditionem ministrorum. Secundo agit de eorum mercede, ibi: *Unusquisque propriam mercedem.* Circa primum tria facit. Primo ponit ministrorum conditionem. Secundo ponit similitudinem, ibi: *Ego plantavi, Apollo rigavit.* Tertio ostendit intentum, ibi: *Itaque neque qui plantat.* Circa conditionem autem ministrorum duo tangit. Primo quod non sunt domini, sed ministri, dicens: Vos de Paulo et Apollo gloriamini. Igitur quæro a vobis: *Quid est Apollo et quid Paulus?* id est, cujus dignitatis vel potestatis, ut digne de eis gloriari possitis? et respondet: *Ministri ejus*, sc. Dei sunt, quasi dicat, quod agunt in baptismo et in doctrina, non principaliter agunt sicut domini, sed sicut ministri ejus, secundum illud (*Is.* 61.) *Ministri Dei dicetur vobis.*

Posset autem alicui videri magnum esse, ministrum Dei esse et gloriandum esse in hominibus de ministeriis Dei. Et vere esset si sine hominibus non pateret accessus ad Deum, sicut illi qui solent gloriari de ministris regis, sine quibus non patet aditus ad regem. Sed hoc hic locum non habet, quia fideles Christi per fidem habent accessum ad Deum, secundum illud (*Rom.* 5.) *Per quem accessum habemus ad Deum per fidem et gratiam istam, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei*; ideo signanter addit: *Cui credidistis*, quasi dicat, per fidem, jam estis conjuncti Deo non hominibus. Unde (*Supra* 2.) dictum est: *Ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei, et ideo primo de Deo est nobis gaudendum, quam de hominibus.* Contingit autem quod ministri hominum, vel dominorum, vel artificum primo habeant a seipsis aliquam dignitatem, vel virtutem, ex qua idonei ad ministerium fiunt, sed hoc non est de ministris Dei, et ideo secundo ostendit quod tota dignitas et virtus ministrorum est a Deo, dicens: Et unicuique sicut Deus divisit, quasi dicat, in tantum aliquis, et unusquisque nostrum habet de virtute ministrandi, inquantum ei Deus dedit, unde nec sic nobis est gloriandum. (2 *Cor.* 3.) *Sufficientia nostra a Deo qui idoneos nos fecit ministros novi testamenti.*

Deinde cum dicit: *Ego plantavi*, ponit similitudinem ministrorum ex similitudine agricolarum, ubi duplex differentia operationum intelligitur. Una operationis unius ministri ad operationem alterius. Et quantum ad hoc dicit: *Ego plantavi*, id est in prædicatione ad modum plantantis me habui, quia sc. primo vobis prædicavi fidem. (*Is.* 51.) *Posui verba mea in ore tuo, ut plantes cœlos. Apollo rigavit*, id est, ad modum rigantis se habuit, qui aquam plantis exhibet ad hoc ut nutriantur et crescant. Et similiter legitur (*Act.* 18.) Quod cum Paulus multos Corinthiorum convertisset, super-

Apollo, qui multum contulit his rediderunt, publice ostendens ripturam esse Jesum Christum. 24.) dicitur: *Rigabo hortum meum tionum*. Secunda differentia est ionis ministrorum, qui exterius itur plantando et rigando ad opem Dei, qui interius operatur. subdit: *Sed Deus incrementum* interius, sc. operando. (2 *Cor. igebit incrementa frugum justitræ*. Sic etiam in rebus corpos plantantes et rigantes exterius itur, sed Deus operatur interius erationem naturæ ad incrementa rum.

ide cum dicit : *Itaque neque qui t, neque qui rigat, etc.* infert ex ssis duas conclusiones, quarum infertur secundum comparatic- inistrorum ad Deum, dicens : o Paulus plantavit, et Apollo ri- non sunt nisi ministri Dei, et ibent aliquid nisi a Deo, et non tur nisi exterius, Deo interius te. *Itaque neque qui plantat est l*, sc. principaliter et magnum de quo sit gloriandum. *Neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. Ipse enim per se est aliquid principale et magnum, de quo est gloriandum. Actio enim non attribuitur instrumento cui comparatur minister, sed principali agenti. Unde (*Is.* 40.) dicitur: *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo*. Secundam conclusionem infert pertinentem ad comparationem ministrorum ad invicem, dicens : *Qui plantat autem et qui rigat*, cum sint ministri Dei, et nihil nisi a Deo habentes, et solum exterius operantes, *Unum sunt*, ex conditione naturæ et ministerii ratione : quare, sc. non potest unus alteri præferri, nisi secundum donum Dei, et ita quantum in seipsis est, unum sunt. Et quia consequenter in intentione ministrandi Deo, unum sunt per concordiam voluntatis, ideo stultum est de his qui unum sunt, dissentire. (*Ps.* 132.) *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum*. (*Rom.* 12.) *Multi unum corpus sumus in Christo*.

LECTIO 2.

lem propriam ministris paratam affirmat, tum bonis, cum malis, quasi adjutoribus, cujus mercedis diversitas, ex similitudine ab ædificatore aca ostenditur.

squisque propriam mercedem ac- it secundum suum laborem.

enim sumus adjutores. Dei agri- ira estis. Dei ædificatio estis.

cundum gratiam Dei quæ data ihi, ut sapiens architectus fun- entum posui, alius autem super- icat. Unusquisque autem videat iodo superædificet.

ndamentum enim aliud nemo po- ponere præter id quod positum quod est Christus Jesus.

quis autem superædificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam,

13. *Uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit : quia in igne revelabitur et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit.*

14. *Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet.*

15. *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.*

Supra Apostolus ostendit qualis sit conditio ministrorum, hic agit de remuneratione eorum. Et primo ponit de mercede bonorum ministrorum. Secundo agit de punitione malorum, ibi : *Nescitis quia templum Dei estis, etc.* Circa primum tria facit. Primo promittit ministris mercedem propriam. Secundo rationem assignat, ibi : *Dei enim sumus.* Tertio agit de diversitate mercedis, ibi : *Secundum gratiam Dei.* Dicit ergo primo, dictum est, quod neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, non tamen inutiliter plantat vel rigat, sed, *Unusquisque suam propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem.* Quamvis enim qui incrementum dat, sit Deus, et ipse solus interius operetur, exterius tamen laborantibus mercedem tribuit, secundum illud (*Jer.* 31.) *Quiescat vox tua a ploratu, et oculi tui a lacrymis: quia merces est operi tuo.* Quæ quidem merces est ipse Deus, secundum illud (*Genes.* 15.) *Ego protector tuus sum, et merces tua multa nimis.* Pro qua mercede laborantes mercenarii laudantur, secundum illud (*Luc.* 15.) *Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus.* Alioquin si pro alia mercede in opere Dei aliquis laboret, laudandus non est, secundum illud (*Joan.* 10.) *Mercenarius autem, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem et fugit.* Hæc autem merces et communis est omnibus, et propria singulorum : communis quidem, quia idem est quod omnes videbunt, et quo omnes fruentur, sc. Deus, secundum illud (*Job.* 22.) *Super omnipotentem deliciis afflues et levabis ad Deum faciem tuam.* (*Is.* 28.) *In illa die erit Dominus exercituum corona gloriæ et sertum exultationis populo suo.* Et ideo (*Matth.* 20.) Omnibus laborantibus in vinea datur unus denarius. Propria vero merces erit singulorum : quia unus alio clarius videbit, et plenius fruetur secundum determinatam sibi mensuram. Unde et (*Dan.* 12.) Illi qui docti sunt, comparantur splendori firmamenti, qui ad justitiam erudiunt plurimos quasi stellæ. Hinc est quod (*Joan.* 14.) dicitur : *In domo patris mei mansiones multæ sunt*, propter quod etiam hic dicitur, *unusquisque propriam mercedem accipiet.* Ostendit autem secundum quid attendatur mensura propriæ mercedis, cum subdit : *Secundum suum laborem.* Unde et in (*Ps.* 127.) dicitur: *Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es et bene tibi erit.* Non tamen propter hoc designatur æqualitas secundum quantitatem laboris ad mercedem, quia ut dicitur (2 *Cor.* 4.) *Quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operabitur in nobis.* Sed æqualitatem designat proportionis, ut sc. ubi est potior labor, ibi sit potior merces.

Potest autem intelligi labor esse potior tripliciter. Primo quidem secundum formam charitatis, cui respondet merces essentialis præmii, sc. fruitionis, et visionis divinæ. Unde dicitur (*Joan.* 14.) *Qui diligit me, diligetur a patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Unde qui ex majori charitate laborat, licet minorem laborem patiatur, plus de præmio essentiali accipiet. Secundo ex specie operis : sicut enim in rebus humanis ille magis præmiatur qui in digniori opere laborat, sicut architector quam artifex manualis, licet minus laboret corporaliter : ita etiam in rebus divinis ille qui in nobiliori opere occupatur, majus præmium accipiet quantum ad aliquam prærogativam præmii accidentalis, licet forte minus

iliter laboret. Unde aureola datoribus, virginibus et marty-
Tertio ex quantitate laboris, iidem contingit dupliciter. Nam que major labor majorem mermeretur, præcipue quantum ad onem pœnæ, puta quod diutius vel longius peregrinatur, et quantum ad gaudium quod perde majori labore. Unde (*Sap.* citur: reddidit Deus sc. justis, em laborum suorum. Quandoro est major labor ex defectu tis: in his enim quæ propria te facimus, minorem laborem us. Et talis magnitudo laboris gebit, sed minuet mercedem. icitur (*Is.* 40.) *Assument penaquilæ, current, et non laboraolabunt et non deficient:* et ibi titur, deficient pueri et labora-

de cum dicit: *Dei enim sumus*, t rationem ejus quod dixerat. no ponit rationem. Secundo adsimilitudinem, ibi: *Dei agri-* *estis.* Dicit ergo primo, recte t nostrum mercedem accipiet. *m sumus adjutores*, sc. secunstros labores. Contra quod visse quod dicitur (*Job.* 26.) *Cujus es, nunquid imbecillis?* Et (*Is.* *uis adjuvit spiritum Domini?* um est autem, quod dupliciter alium adjuvat. Uno modo auijus virtutem, et sic nullus pose Dei adjutor. Unde et post sa verba Job subditur: et susbrachium ejus qui non est foro modo obsequendo operationi , sicut si minister dicatur Dodjutor, in quantum exequitur jus aut ministerium artificis, et odo ministri Dei sunt ejus ad-, secundum illud (2 *Cor.* 6.) ntes autem exhortamur. Sicut ergo ministri hominum exequentes eorum opera, mercedem ab eis accipiunt secundum suum laborem, ita et minister Dei.

Secundo adhibet similitudinem simplicis operis, sc. agriculturæ et ædificationis. Populus quidem fidelis ager est a Deo cultus, in quantum per operationem divinam fructum boni operis Deo acceptum producit, secundum illud (*Rom.* 7.) *Sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo.* Et (*Joan.* 15.) dicitur: *Pater meus agricola est:* et hoc est quod primo dicitur: *Dei agricultura estis*, id est, quasi ager a Deo cultus, et fructum ferens ejus opere, et populus fidelis est quasi domus a Deo ædificata, inquantum sc. Deus in eis habitat, secundum illud (*Ephes.* 2.) *Et vos coædificamini in habitaculum Dei.* Et ideo secundo dicitur: *Dei ædificatio estis*, id est, ædificium a Deo constructum, secundum illud (*Ps.* 126.) *Nisi Dominus ædificaverit domum, etc.* Sic igitur ministri Dei sunt adjutores inquantum laborant in agricultura et ædificatione fidelis populi.

Deinde cum dicit: *Secundum gratiam Dei, etc.* agit de diversitate mercedis, et quia merces distinguitur, secundum distinctionem laboris, ut dictum est. Ideo primo agit de diversitate laboris. Secundo de diversitate mercedis, ibi: *Si quis superædificat.* Circa primum duo facit. Primo ponit distinctionem laborum. Secundo subjungit admonitionem, ibi: *Unusquisque autem videat, etc.* Circa primum duo facit. Primo relicta similitudine agriculturæ quam supra prosecutus fuerat, sub similitudine ædificationis, suum proprium laborem describit, dicens: Secundum gratiam Dei quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui. Ubi considerandum

est quod architectus dicitur principalis artifex, et maxime ædificii, ad quem pertinet comprehendere summam dispositionem totius operis, quæ perficitur per operationem manualium artificum. Et ideo dicitur sapiens in ædificio: quia simpliciter sapiens est qui summam causam cognoscit, sc. Deum, et alios secundum Deum ordinat. Ita sapiens in ædificio dicitur qui principalem causam ædificii, sc. finem considerat, et ordinat inferioribus artificibus quid sit propter finem agendum.

Manifestum est autem quod tota structura ædificii ex fundamento dependet, et ideo ad sapientem architectum pertinet idoneum fundamentum collocare. Ipse autem Paulus fundamentum spiritualis ædificii collocavit Corinthiis. Unde supra dixit, ego plantavi: sicut enim se habet fundamentum in ædificio, sic plantatio in plantis. Per utrumque enim significatur spiritualiter prima prædicatio fidei. Unde et ipse dicit (*Rom.* 15.) *Sic autem prædicavi evangelium, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem*, et ideo se comparat sapienti architecto. Hoc autem non suæ virtuti attribuit, sed gratiæ Dei. Et hoc est quod dicit: *Secundum gratiam Dei quæ data est mihi*, qui sc. me aptum et idoneum ad hoc ministerium fecit. (*Infra* 15.) *Abundantius omnibus laboravi, non autem ego, sed gratia Dei mecum.* Secundo describit laborem aliorum, dicens: *Alius autem*, id est, quicumque inter vos laborat: *Superædificat*, fundamento a me posito. Quod quidem potest ad duo referri. Uno quidem modo inquantum aliquis superædificat fidei in seipso fundatæ profectum charitatis et bonorum operum. (1 *Pet.* 2.) *Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini.* Alio modo ad doctrinam, per quam quis fundatam fidem in aliis perfectius manifestat. Unde (*Jer.* 1.) dicitur: *Ut ædifices et plantes.* Et secundum hoc idem significat hæc superædificatio, quod supra rigatio.

Deinde cum dicit: *Unusquisque autem, etc.* subjungit monitionem, dicens: Dictum est quod ad alios pertinet superædificare. *Unusquisque autem videat*, id est, diligenter attendat. *Quomodo superædificet*, id est, qualem doctrinam fidei fundatam in aliis superaddat, vel qualia opera fidei in se fundatæ habeat. (*Prov.* 4.) *Oculi tui videant recta, et palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Secundo respondet tacite quæstioni, quare, sc. admoneat alios de superædificatione et non de fundatione, vel potius assignat rationem quare dixerit quod ad alios pertinet superædificare, dicens: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est*, sc. a me, *quod est Jesus Christus*, qui habitat in cordibus vestris per fidem, ut dicitur (*Ephes.* 3.) Et de fundamento dicitur (*Is.* 28.) *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum, pretiosum*, id est, in fundamento fundatum. Sed contra videtur esse quod dicitur (*Apoc.* 21.) *Murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina Apostolorum.* Non ergo solus Christus est fundamentum. Dicendum est autem, quod duplex est fundamentum. Unum quidem quod per se habet soliditatem sicut rupes aliqua supra quam ædificium construitur, et huic fundamento Christus comparatur. Ipse enim est petra de qua dicitur (*Matth.* 7.) *Fundata enim erat supra firmam petram.* Aliud est fundamentum, quod habet soliditatem non ex se, sed ex alio solido subjecto, sicut lapides qui primo sup-

ponuntur petræ solidæ. Et hoc modo dicuntur Apostoli esse fundamentum ecclesiæ, quia ipsi primo superædificati sunt Christo per fidem et charitatem. Unde dicitur (*Ephes.* 2.) *Superædificati supra fundamentum Apostolorum.*

Deinde cum dicit: *Si quis superædificat, etc.* agit de mercedis differentia quantum ad hoc, quod quidam eam accipiunt sine detrimento, quidam cum detrimento. Et circa hoc tria facit. Primo docet quod diversitas operationum manifestatur ex retributione. Secundo ostendit quando manifestatur, ibi: *Dies enim Domini.* Tertio ostendit quomodo manifestatur, ibi: *Si cujus opus, etc.* Circa primum considerandum est quod Apostolus intendens ostendere diversitatem superædificationis, sex ponit, videlicet tria contra tria. Ex una quidem parte aurum, argentum, et lapides pretiosos. Et ex alia parte lignum, fœnum, et stipulam, quorum tria, sc. aurum, argentum, et lapides pretiosi habent quandam inclitam claritatem simul et inconsumptibilitatem et pretiositatem. Alia vero tria obscura sunt, et facile ab igne consumuntur, et vilia sunt. Unde per aurum, argentum et lapides pretiosos intelligitur aliquid præclarum et stabile: per lignum vero, fœnum et stipulam aliquid materiale et transitorium. Dictum est autem supra, quod superædificatio potest intelligi et quantum ad opera quæ unusquisque superædificat fidei fundamento; et quantum ad doctrinam quam aliquis doctor vel prædicator superædificat in fundamento fidei ab Apostol. fundatæ. Unde ista diversitas quam hic Apostolus tangit, ad utramque superædificationem referri potest. Quidam ergo referentes hæc ad superædificationem operum, dixerunt quod per aurum et argentum, et lapides pretiosos intelliguntur bona, quæ quis fidei superaddit. Sed per lignum, fœnum, et stipulam debent intelligi peccata mortalia quæ quis facit post fidem susceptam: sed ista expositio penitus stare non potest.

Primo quidem quia peccata mortalia sunt opera mortua, secundum illud (*Hebr.* 9.) *Mundabit conscientias nostras ab operibus mortuis.* In hoc autem ædificio nihil ædificatur nisi vivum, secundum illud (1 *Pet.* 2.) *Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini.* Unde qui cum fide habet peccata mortalia, non superædificat, sed magis destruit vel violat, contra quem dicitur (*Infra eodem.*) *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* Secundo quia peccata mortalia magis comparantur ferro, vel plumbo, vel lapidi, tum propter gravitatem, tum quia etiam non renovantur per ignem, sed semper in eo manent in quo sunt: peccata vero venialia comparantur ligno, fœno, et stipulæ, tum propter levitatem, tum etiam quia ab eis aliquis de facili expurgatur per ignem. Tertio quia secundum hanc expositionem videtur sequi, quod ille qui moritur in peccato mortali dummodo fidem retineat, finaliter salutem consequatur, licet primo aliquas pœnas sustineat. Sic enim sequitur: *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Quod quidem contrariatur manifeste sententiæ Apostoli qua dicitur (*Infra* 6.) *Neque fornicarii, neque idolis servientes, etc. regnum Dei possidebunt.* Et (*Gal.* 5.) *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Non est autem alicui salus nisi in regno Dei. Nam qui ab eo excluduntur, mittuntur in ignem æternum, ut dicitur (*Matth.* 25.) Quarto quia fides non potest dici fundamentum, nisi quia per

eam Christus habitat in nobis, cum supra dictum sit quod fundamentum est ipse Christus Jesus. Non enim habitat Christus in nobis per fidem informem. Alioquin habitaret in dæmonibus, de quibus scriptum est (*Jac.* 2.) *Et dæmones credunt et contremiscunt.* Unde quod dicitur (*Ephes.* 3.) Habitare Christum per fidem in cordibus nostris, oportet intelligi de fide per charitatem formata, cum scriptum sit (1 *Joan.* 4.) *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Hæc est fides quæ per dilectionem operatur, ut dicitur (*Infra* 13.) *Charitas non agit perperam.* Unde manifestum est quod illi qui operantur peccata mortalia, non habent fidem formatam et ita non habent fundamentum : oportet ergo intelligere quod tam ille qui superædificat fundamento aurum, argentum, lapides pretiosos, quam etiam ille qui superædificat lignum, fœnum, stipulam, vitet peccata mortalia. Ad horum ergo distinctionem intelligendum est, quod actus humani ex objectis speciem habent.

Duplex est autem objectum humani actus, sc. res spiritualis et res corporalis, quæ quidem objecta differunt tripliciter. Primo quidem quantum ad hoc quod res spirituales sunt perpetuæ, res autem corporales sunt transitoriæ. Unde (2. *Cor.* 4.) *Quæ videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna.* Secundo quantum ad hoc quod res spirituales in seipsis claritatem habent, secundum illud (*Sap.* 6.) *Clara est et quæ nunquam marcessit sapientia.* Res corporales obscuritatem habent ex materia. Unde dicitur (*Sap.* 2.) *Umbræ transitus est tempus nostrum.* Tertio quantum ad hoc, quod res spirituales sunt pretiosiores et nobiliores rebus corporalibus, unde (*Prov.* 3.) dicitur de sapientia : *Pretiosior est cunctis opibus.* Et (*Sap.* 7.) Omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, et tamquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Et ideo opera quibus homo innititur rebus spiritualibus et divinis comparantur auro, argento, et lapidi pretioso, quæ sunt solida, clara et pretiosa: ita tamen quod per aurum designentur ea quibus homo tendit in ipsum Deum per contemplationem et amorem, unde dicitur (*Cant.* 5.) *Caput ejus aurum optimum.* Caput enim Christi est Deus, ut dicitur (*Is.* 11.) De quo auro dicitur (*Apoc.* 3.) *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum*, id est, sapientiam cum charitate. Per argentum significantur actus, quibus homo adhæret spiritualibus credendis et amandis et contemplandis ; unde in Gloss. refertur argentum ad dilectionem proximi, propter quod et in (*Ps.* 67) pennæ columbæ describuntur deargentatæ, cujus superior pars, id est, posteriora describuntur esse in pallore auri. Sed per lapides pretiosos designantur opera diversarum virtutum, quibus anima humana ornatur, unde dicitur (*Eccl.* 50.) *Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso.* Vel etiam mandata legis Dei, secundum illud (*Ps.* 118.) *Dilexi mandata tua super aurum et topazion.*

Opera vero humana quibus homo intendit rebus corporalibus procurandis, comparantur stipulæ, quæ vilia sunt, namque fulgent et facile comburuntur ; habent tamen quosdam gradus prout quædam sunt aliis stabiliora, quædam vero facilius consumptibilia; nam ipsi homines inter creaturas carnales et digniores sunt, et per successionem conservantur. Unde comparantur lignis, secundum illud (*Judic.* 9.) *Ierunt ligna sylvarum ut eligerent super se regem.* Caro autem hominis

s corrumpitur per infirmitatem
rtem. Unde comparatur fœno,
lum illud (*Is.* 40.) *Omnis caro*
. Ea vero quæ pertinent ad glo-
ıujus mundi facillime transeunt,
stipulæ comparantur; unde in
2.) sequitur: Pone illos ut rotam
stipulam ante faciem venti. Sic
uperædificare *aurum, et argen-*
: *lapides pretiosos*, est superæ-
e fidei fundamento ea quæ per-
ad contemplationem sapientiæ
rum, et amorem Dei, et devo-
ı sanctorum, et obsequium pro-
um, et ad exercitium virtutum.
edificare vero *lignum, fœnum*
ulam, est superaddere fidei fun-
to ea quæ pertinent ad disposi-
ı humanarum rerum et ad curam
et ad exteriorem gloriam. Scien-
tamen, quod contingit aliquem
em id intendere tripliciter. Uno
ita quod in his finem constituat,
n hoc sit peccatum mortale, per
›mo non superædificat, sed ever-
damento aliud fundamentum col-
Nam finis est fundamentum in
appetibilibus quæ quæruntur
:r finem.
› modo aliquis intendit uti præ-
rebus totaliter ordinans eas in
loriam; et quia opera specifi-
: ex fine intento, hoc jam non
edificare lignum, fœnum et sti-
ı, sed aurum, argentum et la-
pretiosos. Tertio modo aliquis
n his finem non constituat, nec
propter ista contra Deum facere,
ur tamen istis magis quam de-
, ita quod per hæc retardatur ab
uæ Dei sunt, quod est peccare
liter: et hoc proprie est super-
are lignum, fœnum, stipulam,
uia ipsa superædificentur proprie
ndo, sed quia opera ad tempo-
n curam pertinentia habent ve-
nialia adjuncta propter vehementiorem affectum ad ipsa, quæ quidem affectio secundum quod magis et minus inhæret, ligno, fœno et stipulæ, comparatur. Et dupliciter potest distingui. Uno modo secundum permanentiam rerum spiritualium, ut prius dictum est. Alio modo secundum vehementiam adhæsionis.

Sciendum tamen quod et illi qui spiritualibus rebus intendunt, non omnino possunt absolvi a cura rerum temporalium, nec etiam qui in charitate rebus temporalibus intendunt, sunt omnino a rebus spiritualibus vacui, sed studio diversificantur. Nam quidam studium vitæ suæ ordinant ad spiritualia, temporalibus vero non intendunt, nisi inquantum requirit necessitas corporalis vitæ. Quidam vero studium vitæ suæ applicant ad temporalia procuranda, utuntur tamen spiritualibus rebus ad directionem vitæ suæ. Primi igitur superædificant, *aurum, argentum et lapides pretiosos*. Secundi vero superædificant, *fœnum, lignum et stipulam*. Ex quo patet, quod illi qui superædificant aurum, argentum et lapides pretiosos, habent aliquid de peccatis venialibus, sed non in quantitate notabili, propter hoc quod modicum attingunt de cura temporalium rerum. Illi etiam qui superædificant lignum, fœnum, stipulam, habent aliquid stabile, pretiosum et præclarum, sed in minori quantitate, sc. inquantum diriguntur per bona spiritualia.

Potest autem et hæc diversitas referri ad superædificationem doctrinæ. Nam illi qui fidei ab Apostolis fundatæ per suam doctrinam superædificant solidam veritatem et claram sive manifestam, et ad ornamentum ecclesiæ pertinentem, superædificant aurum, argentum, lapides pretiosos. Unde

(*Prov.* 10.) *Argentum electum labia justi.* Illi vero qui fidei ab Apostolis fundatæ superaddunt in doctrina sua aliqua inutilia, et quæ non sunt manifesta, nec veritatis ratione firmantur, sed sunt vana et inania, superædificant lignum, fœnum, stipulam. Unde dicitur (*Jer.* 23.) *Qui habet somnium narret somnium, et qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum vere. Quid paleis ad triticum?* Qui vero falsitatem doceret non superædificaret, sed magis subverteret fundamentum. Dicit ergo, *si quis superædificat*, vel operando vel docendo, *super fundamentum hoc*, id est, super fidem formatam in corde, vel super fidem fundatam ab Apostolis et prædicatam, *aurum, argentum aut lapides pretiosos*, id est, spiritualia opera vel præclaram doctrinam: *Vel lignum, fœnum, stipulam*, id est, corporalia opera, vel frivolam doctrinam, *uniuscujusque opus manifestum erit*, sc. in divino judicio, *quale sit*. Non enim latet per humanam ignorantiam. Nam quidam videntur superædificare aurum, argentum, lapidem pretiosum, qui tamen superædificant lignum, fœnum, stipulam, in rebus spiritualibus corporalia meditantes; puta lucrum vel favorem humanum : quidam vero videntur superædificare lignum, fœnum, stipulam, qui tamen ædificant aurum, argentum, et lapidem pretiosum, quia in administratione temporalium nihil nisi spiritualia cogitant. Unde et (*Sophon.* 1.) dicitur: *Scrutabor Jerusalem in lucernis*, et (*Luc.* 12.) *Nihil opertum quod non reveletur.*

Deinde cum dicit: *Dies enim Domini*, ostendit quando hæc manifestatur. Et primo ponit tempus manifestationis, cum dicit: *Dies enim Domini declarabit.* Circa quod sciendum est quod tunc dicitur esse tempus et dies alicujus rei, quando est in optimo statu et maximo sui posse. Unde (*Eccl.* 3.) dicitur: *Omnia tempus habent.* Quando ergo homo suam voluntatem implet, etiam contra Deum, tunc est dies hominis. Unde dicitur (*Jer.* 17.) *Diem hominis non desideravi tu scis.* Dies vero Domini dicitur quando voluntas Domini completur de hominibus, qui per ejus justitiam vel præmiabuntur vel damnabuntur, secundum illud (*Ps.* 74.) *Cum accepero tempus ego justitias judicabo.* Unde secundum triplex Dei judicium tripliciter potest intelligi dies Domini. Erit nempe quoddam judicium generale omnium, secundum illud (*Matth.* 12.) *Viri Ninivitæ surgent in judicio.* Et secundum hoc dies Domini dicitur novissimus dies judicii, de quo (2 *Thess.* 2.) *Non terreamini quasi instet dies Domini.* Et secundum hoc intelligitur: *dies Domini declarabit*, quia in die judicii manifestabitur differentia humanorum meritorum. (*Rom.* 2.) *In die quando judicabit Dominus occulta hominum.* Aliud autem est particulare judicium quod fit de unoquoque in morte ipsius, de quo habetur (*Luc.* 16.) *Mortuus est dives, et sepultus est in inferno, mortuus est autem mendicus, et portatus est ab angelis in sinum Abrahæ.* Et secundum hoc dies Domini potest intelligi dies mortis, secundum illud (1 *Thess.* 5.) *Dies Domini sicut fur in nocte veniet.* Sic ergo dies Domini declarabit, quia in morte uniuscujusque ejus merita patent. Unde dicitur (*Prov.* 11.) *Mortuo homine impio nulla erit ultra spes:* et ejusdem 14. *Sperat autem justus in morte sua.* Tertium autem est judicium in hac vita, inquantum Deus per tribulationes hujus vitæ interdum homines probat. Unde dicitur (*Infra* 11.) *Cum judicamur a Domino corripimur ut non cum hoc mundo damnemur.* Et

dum hoc dicitur dies Domini, temporalis tribulationis, de quo ır (*Sophon.* 1.) *Vox diei Domini a, tribulabitur ibi fortis.* Dies Domini declarabit, quia in tem- tribulationis affectus hominis pro- . (*Eccl.* 17.) *Vasa figuli probat x, et homines justos tentatio tri- ionis.*

:undo ostendit per quod fiet ista ratio, quia per ignem, unde se- r: *Quia in igne revelabitur*, sc. Domini: nam dies judicii revela- in igne, qui præcedet faciem is, exurens faciem mundi, et vens reprobos, et justos purgans: ıo dicitur in (*Ps.* 96.) *Ignis ante ı præcedet et inflammabit in cir- inimicos ejus.* Dies autem Domi- ui est dies mortis, revelabitur in purgatorii, per quem purgabitur ıid in elementis invenietur pur- ım, de quo potest intelligi quod ır (*Job.* 23.) *Probabit me quasi m quod per ignem transit.* Dies qui est dies tribulationis divino io permissæ, revelabitur in igne lationis, de quo dicitur (*Eccl.* 2.) *ne probatur aurum et argentum, nes vero acceptabiles, in camino lationis.*

rtio ponit effectum manifestatio- cum subdit: *Et uniuscujusque quale sit, ignis probabit*, quia, er quemlibet ignium prædictorum ıntur merita hominis vel demeri- ınde in (*Ps.* 10.) dicitur: *Igne me inasti, et non est inventa in me itas.* In his tribus quæ hic Apos- ponit, primum est conclusio duo- sequentium. Si enim dies Do- revelatur in igne, et ignis probat sit uniuscujusque opus, conse- s est quod dies Domini declaret entiam operum humanorum.

inde cum dicit: *Si cujus opus*, ostendit modum prædictæ manifesta- tionis. Et primo quantum ad bona opera, cum dicit: *Si cujus*, id est, alicujus, *opus*, quod ipse superædifi- cavit, *manserit*, sc. in igne, *ille*, sc. qui superædificavit, *mercedem accipiet.* (*Jer.* 31.) *Est merces operi tuo.* Et (*Is.* 40.) *Ecce merces ejus cum eo.* Dicitur autem aliquod opus in igne permanere illæsum dupliciter. Uno modo ex parte ipsius operantis, quia sc. ille qui hoc facit opus, sc. bonæ doctrinæ, vel quodcumque bonorum operum, prop- ter hujusmodi opus non punitur, in- quantum, sc. nec torquebitur igne purgatorii, nec igne qui præcedit fa- ciem judicis, nec etiam æstuat igne tribulationis. Qui enim non immode- rate temporalia dilexit, consequens est quod non nimis doleat de eorum amis- sione. Dolor enim causatur ex amore rei quæ amittitur. Unde superfluus amor, superfluum generat dolorem.

Alio modo potest intelligi ex parte ipsius operis: quolibet enim prædic- torum judiciorum superveniente ho- mini, permanet et opus bonæ doctrinæ, vel quodcumque aliud bonum opus. Nam igne tribulationis superveniente, non cessat homo neque a vera doctri- na, neque a bono opere virtutis; u- trumque autem horum permanet ho- mini quantum ad meritum et in igne purgatorii, et in igne qui præcedit faciem judicis. Secundo ostendit diem quantum ad mala opera, dicens: *Si cujus*, id est, alicujus, *opus arserit*, sc. per aliquem ignium prædictorum, *Detrimentum patietur*, sc. qui hoc operatus est, non tamen usque ad damnationem. Unde subdit: *Ipse au- tem salvus erit*, sc. salute æterna, secundum illud (*Is.* 45.) *Salvatus est Israel in Domino salute æterna.* – *Sic tamen quasi per ignem*, quem, sc. prius sustinuit, vel in hac vita, vel in

fine hujus vitæ, vel in fine mundi. Unde dicitur in (*Ps.* 65.) *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium.* Et (*Is.* 43.) *Cum transieris per ignem non combureris, et flamma non comburet te, quia ego Dominus Deus salvator tuus.* Dicitur autem opus alicujus ardere dupliciter.

Uno modo ex parte operantis, inquantum sc. aliquis affligitur igne tribulationis propter immoderatum affectum quo superflue terrena diligit, et punitur igne purgatorii, vel igne qui præcedet faciem judicis propter peccata venialia, quæ circa curam temporalium commisit, sive etiam per frivola et vana quæ docuit. Alio modo ardet opus in igne ex parte ipsius operis, quia sc. tribulatione superveniente, homo non potest vacare nec doctrinæ vanæ, nec terrenis operibus, secundum illud (*Ps.* 145.) *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Nec etiam igne purgatorii vel præcedente faciem judicis remanebit ei aliquid prædictorum vel ad remedium vel ad meritum. Et similiter dupliciter patitur detrimentum, vel inquantum ipse punitur, vel inquantum perdit id quod fecit, et quantum ad hoc dicitur (*Eccl.* 14.) *Omne opus corruptibile in fine deficiet, et qui operatur illud ibit cum illo, et omne opus electum in fine justificabitur, et qui operatur illud honorificabitur in illo.* Quorum primum pertinet ad eum qui superædificat lignum, fœnum et stipulam, quod est opus in igne ardens. Secundum autem pertinet ad eum qui superædificat aurum, argentum et lapides pretiosos, quod est opus manens in igne absque detrimento.

LECTIO 3.

Malorum ministrorum, et male laborantium merces ostenditur, in quibus non esse gloriandum affirmat, cum omnes fideles, Christi sint assecuti dignitatem.

16. *Nescitis quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis?*

17. *Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.*

18. *Nemo se seducat. Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens.*

19. *Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum.*

20. *Et iterum, Dominus novit cogitationes sapientium quoniam vanæ sunt.*

21. *Nemo itaque glorietur in hominibus.*

22. *Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. Omnia enim vestra sunt;*

23. *Vos autem Christi, Christus autem Dei.*

Supra ostendit Apostolus, quæ sit merces bene laborantium, hic agit de pœna male laborantium sive destruentium. Et circa hoc duo facit. Primo demonstrat pœnam. Secundo excludit errorem contrarium, ibi: *Nemo vos seducat.* Ostendit autem pœnam operantium ad destructionem, prosequens similitudinem ædificii spiritualis. Et

hoc tria facit. Primo ostendit di- :em spiritualis ædificii. Secundo minat pœnam destruentium, ibi: is. Tertio assignat rationem pœ- bi: *Templum enim Dei*, *etc.* Di- go primo: Dictum est quod ille uperædificat, mercedem salutis iet, vel sine detrimento vel cum nento, sed ut possitis agnoscere, sit pœna male in vobis laboran- , oportet vos vestram dignitatem scere, quam primo ponit, dicens: s, *nescitis quia*, vos fideles Chri- *stis templum Dei*. (*Ephes*. 2.) In mnis ædificatio constructa crescit mplum sanctum in Domino, in it vos coædificamini in habitacu- Dei.

cundo probat quod fideles sint lum Dei. Est enim de ratione i quod sit habitaculum Dei, se- m illud (*Ps*. 10.) *Deus in templo* ɔ *suo*. Unde omne illud in quo habitat, potest dici templum. at autem Deus principaliter in), quia ipse solus se comprehen- Jnde et ipse Deus templum Dei ur (*Apoc*. 21.) *Dominus Deus om- ens templum illius est*. Habitat Deus in domo sacrata per spiri- m cultum, qui in ea sibi exhibe- et ideo domus sacrata dicitur um, secundum illud (*Ps*. 5.) *A- o ad templum sanctum tuum, etc.* at etiam Deus in hominibus per , quæ per dilectionem operatur, dum illud (*Ephes*. 3.) *Habitare tum per fidem in cordibus vestris.*

et ad probandum quod fideles emplum Dei, subjungit quod in- antur a Deo, cum dicit: *Et spiri- ei habitat in vobis*. Et (*Rom*. 8) m est: *Spiritus, qui suscitavit Je- 'hristum habitabit in vobis*. (*Ezech*. *Spiritum meum ponam in medio* :. Ex quo patet quod Spiritus Sanctus est Deus, per cujus inhabita- tionem fideles dicuntur templum Dei. Sola enim inhabitatio Dei templum Dei facit, ut dictum est.

Est autem considerandum quod Deus est in omnibus creaturis, in quibus est per essentiam, potentiam, et præ- sentiam, implens omnia bonitatibus suis, secundum illud (*Jer*. 23.) *Cœ- lum et terram ego impleo*. Sed spiritua- liter dicitur Deus inhabitare tamquam in familiari domo in sanctis, quorum mens capax est Dei per cognitionem et amorem, etiam si ipsi in actu non cognoscant et diligant, dummodo ha- beant per gratiam habitum fidei et cha- ritatis, sicut patet de pueris baptiza- tis. Et cognitio sine dilectione non sufficit ad inhabitationem Dei, secun- dum illud (1 *Joan*. 4.) *Qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in eo*. Inde est quod multi cognoscunt Deum, vel per naturalem cognitionem, vel per fidem informem, quos tamen non in- habitat spiritus Dei.

Deinde cum dicit: *Si quis autem templum, etc.* subjungit pœnam male operantium secundum convenientiam prædicatorum dicens: si quis autem, etc. Violatur autem templum Dei du- pliciter. Uno modo per falsam doctri- nam, quæ non superædificatur fun- damento, sed magis subruit fundamen- tum et destruit ædificium. Unde dicitur (*Ezech*. 3) de falsis prophetis: *Viola- bant me ac populum meum propter pu- gillum hordei et fragmentum panis.* Alio modo violat aliquis templum Dei per peccatum mortale, per quod aliquis vel seipsum corrumpit, vel alium opere vel exemplo. Unde dicitur (*Ma- lac*. 2.) *Contaminavit Judas sancti- ficationem Domini quam dilexit*. Sic autem dignum est, ut disperdatur ille a Deo per damnationem æternam qui violat spirituale templum Dei, vel

qualitercumque polluit. Unde dicitur (*Malac.* 2.) *Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum et discipulum.* Et in (*Ps.* 11.) *Disperdet Dominus universa labia dolosa, etc.*

Deinde cum dicit : *Templum Dei, etc.* assignat rationem ejus quod dixerat de sanctitate templi. Qui enim aliquam rem sacram violat, sacrilegium committit. Unde dignum est ut disperdatur. *Templum enim Dei sanctum est quod estis vos*, sicut supra dictum est : et in (*Ps.* 64.) dicitur : *Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate* : et alibi, *Domum tuam, Domine, decet sanctitudo.* Et quidem in materiali templo est quædam sacramentalis sanctitas, prout templum divino cultui dedicatur, sed in fidelibus Christi est sanctitas gratiæ quam consecuti sunt per baptismum, secundum illud (*Infra* 6.) *Abluti estis, sanctificati estis.*

Deinde cum dicit : *Nemo vos seducat*, excludit errorem contrarium. Et primo monet fideles ut sibi caveant a seductione errorum. Secundo docet modum cavendi, ibi : *Si quis inter vos.* Tertio rationem assignat, ibi : *Sapientia enim hujus mundi, etc.* Circa primum sciendum quod quidam dixerunt quod Deus neque punit, neque remunerat hominum facta, ex quorum persona dicitur (*Sophon.* 1.) *Qui dicunt in cordibus suis, non faciet bene Dominus, et non faciet male.* Et (*Thren.* 3.) *Quis est iste qui dixit, ut fieret Domino non jubente? Ex ore altissimi non egredietur bonum neque malum.* Ad hunc ergo errorem excludendum dicit : *Nemo vos seducat*, asserens sc. quod ille qui templum Dei violat non disperdatur a Deo, sicut (*Ephes.* 5) dicitur : *Nemo vos seducat inanibus verbis, propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.*

Deinde cum dicit : *Si quis inter vos, etc.* docet modum cavendi hujusmodi seductionem. Ubi sciendum est quod quidam dixerunt Deum non punire peccata hominum, innitentes rationibus humanæ sapientiæ, puta quod Deus non cognoscat singularia, quæ fiunt hic, ex quorum persona dicitur (*Job.* 22.) *Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat.* Ad hoc ergo vitandum dicit : *Si quis inter vos videtur esse sapiens in hoc sæculo*, id est, sapientia sæculari, quæ in eo, quod contrariatur veritati fidei, non est sapientia, licet videatur esse. *Stultus fiat*, abjiciendo istam sapientiam apparentem, ut sit sapiens, sc. secundum sapientiam divinam, quæ est vera sapientia. Et hoc etiam observandum est non solum in his in quibus sæcularis sapientia contrariatur veritati fidei, sed etiam in omnibus in quibus contrariatur honestati morum. Unde (*Prov.* 3) dicitur : *Deo secum morante confortatus est, etc.*

Deinde cum dicit : *Sapientia hujus mundi, etc.* assignat rationem ejus, quod dixerat. Et primo ponit rationem : videbatur enim ineptam monitionem fecisse, ut aliquis fieret stultus, et vere inepta esset si stultitia illa de qua loquebatur esset per abnegationem veræ sapientiæ, sed non est ita. *Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum.* Dicitur autem sapientia hujus mundi, quæ principaliter mundo innititur. Nam illa, quæ per res hujus mundi ad Deum attingit, non est sapientia mundi sed sapientia Dei, secundum illud (*Rom.* 1.) *Deus enim illis revelavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Sapientia ergo mundi, quæ sic rebus intendit, ut ad divinam veritatem non pertingat, *Stultitia est apud Deum*, id est, stultitia reputatur se-

im divinum judicium. (*Is.* 19.) *principes Thaneos, sapientes iarii Pharaonis dederunt consi- insipiens.*

undo probat quod dixerat per auctoritates, quarum prima scri- (*Job.* 5.) Unde dicit: Scriptum *omprehendam sapientes in astu- rum.* Comprehendit autem sa- s Dominus in astutia eorum, per hoc ipsum quod astute cogi- contra Deum, impedit Deus eo- conatum, et implet suum propo- , sicut per malitiam fratrum Jo- volentium impedire ejus prin- im, impletum est per divinam itionem, quod Joseph in Ægypto tus principaretur. Unde et ante issa verba dicit Job: Qui dissipat itiones eorum, sc. malignorum, ossint implere manus eorum, cœperant, quia ut dicitur (*Prov.* *Non est sapientia, non est scien- on est consilium contra Domi-* Secunda auctoritas sumitur ex . unde dicit: *Et iterum scriptum ominus novit cogitationes sapien-* id est, secundum sapientiam i, *Quoniam vanæ sunt*: quia, sc. pertingunt ad finem cognitionis næ, quæ est cognitio veritatis e. Unde dicitur (*Sap.* 13.) *Vani homines, in quibus non subest sa- a Dei.*

nde cum dicit: *Itaque nemo glo- in hominibus*, infert conclusio- principaliter intentam, sc. quod ebeant gloriari de ministris Dei. mo concludit propositum ex præ- , dicens: *Itaque*, ex quo minis- nil sunt, sed laborant pro mer- *Nemo glorietur in hominibus*, et in (*Ps.* 145) dicitur: *Nolite re in principibus, neque in filiis um in quibus non est salus.* Et 17.) *Maledictus vir qui confidit in homine, etc.* Secundo rationem assignat ex dignitate fidelium Christi, assignans ordinem fidelium in rebus, et primo ponit ordinem rerum ad fideles Christi, dicens: *Omnia vestra sunt*, q. d. Sicut homo non gloriatur de rebus sibi subjectis, ita et vos gloriari non debetis de rebus hujus mundi, quæ omnia sunt vobis data a Deo, secundum illud (*Ps.* 8.) *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Exponit autem, quæ omnia, inter quæ primo ponit ministros Christi, qui sunt divinitus ordinati ad ministerium fidelium, secundum illud (2 *Cor.* 4.) *Nos autem servos vestros per Jesum:* et hoc est, quod dicit. Sive Paulus, qui plantavit, sive Apollo qui rigavit, sive Cephas, id est, Petrus, qui est universalis pastor ovium Christi, ut dicitur (*Joan. ult.*) Post hæc ponit res exteriores, cum dicit: *Sive mundus*, qui est continentia omnium creaturarum, qui quidem est fidelium Christi, eo quod homo per res hujus mundi juvatur, vel quantum ad necessitatem corporalem, vel quantum ad cognitionem Dei secundum illud (*Sap.* 13.) *A magnitudine speciei et creaturæ, etc.*

Consequenter ponit ea, quæ pertinent ad ipsam hominis dispositionem, dicens: *Sive vita, sive mors*, quia, sc. fidelibus Christi et vita est utilis in qua merentur, et mors per quam ad præmia perveniunt, secundum illud (*Rom.* 14.) *Sive vivimus, sive morimur, etc.* Et (*Phil.* 1.) *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.* Ad hæc autem duo reducuntur omnia bona vel mala hujus mundi, quia per bona conservatur vita, per mala pervenitur ad mortem. Ultimo ponit, quæ pertinent ad statum hominis præsentem vel futurum, dicens: *Sive præsentia*, id est, res hujus vitæ quibus juvamur ad merendum: *Sive futura*, quæ nobis reser-

vantur ad præmium. Non enim habemus hic civitatem permanentem, sed futuram inquirimus : ut dicitur (*Hebr. ult.*) *Omnia*, inquit, *vestra sunt*, id est, vestræ utilitati deservientia, secundum illud (*Rom.* 8.) *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Sic ergo primus ordo est rerum Christi ad fideles, secundus vero fidelium Christi ad Christum, quos ponit subdens: *Vos autem Christi* estis, quia sc. sua morte vos redemit. (*Rom.* 14.) *Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus.* Tertius ordo est Christi, secundum quod homo ad Deum, ideo addit : *Christus autem*, secundum quod homo, *Dei est.* Unde eum Deum et Dominum in (*Ps.* 7.) nominat, dicens : *Domine Deus meus in te speravi*, ut nomine Dei tota trinitas intelligatur. Quia ergo nullus debet gloriari de eo, quod infra ipsum est, sed de eo, quod est supra ipsum, ideo non debent fideles Christi gloriari de ministris, sed magis ministri de ipsis. (2 *Cor.* 7.) *Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis.* Sed fideles Christi debent gloriari de Christo, secundum illud (*Gal. ult.*) *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi*, sicut Christus de Patre, secundum illud (*Sap.* 2.) *Gloriatur se patrem habere Deum.*

CAPUT IV.

Corinthiorum temeritas, temere de ministris judicantium reprehenditur, quia Dominus judex est, qui scrutatur corda, ac illuminat tenebras.

1. *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores ministeriorum Dei.*
2. *Hic jam quæritur inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur.*
3. *Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die. Sed neque meipsum judico.*
4. *Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. Qui autem judicat me, Dominus est.*
5. *Itaque nolite ante tempus judicare quoadusque veniat Dominus qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo.*

Superius redarguit Apostolus Corinthios de hoc, quod de quibusdam ministris gloriabantur, hic autem arguit eos quod alios ministros contemnebant. Et circa hoc duo facit. Primo arguit eorum culpam. Secundo instat ad eorum correctionem, ibi : *Non ut confundam vos.* Circa primum duo facit. Primo arguit eorum temeritatem, qua male de ministris judicabant. Secundo arguit eorum elationem, qua Christi ministros contemnebant, ibi: *Hoc autem fratres.* Circa primum duo facit. Primo ostendit, quid sit de ministris Christi firmiter sentiendum. Secundo quod non sit de eis temere judicandum, ibi : *Hic jam quæritur inter dispensatores.*

Dicit ergo primo, dixi quod nullus vestrum debet gloriari de hominibus, tamen quilibet vestrum debet cognoscere auctoritatem officii nostri, ad quos pertinet, quod sumus mediatores inter Christum cui servimus, ad quos pertinet, quod dicit : *Sic nos existimet homo ut ministros Christi.* (*Is.* 61.) Sacerdotes Dei vocabimini ministri Dei nostri, dicetur vobis, et inter mem-

jus, quæ sunt fideles ecclesiæ,
s dona Christi dispensant, ad
pertinet, quod subditur: *Et dis-*
tores ministeriorum Dei, id est,
orum ejus, quæ quidem sunt
ualia ejus documenta, secundum
(*Infra* 14.) *Spiritus est, qui lo-*
mysteria. Vel etiam ecclesias-
acramenta, in quibus divina vir-
ecretius operatur salutem. Unde
forma consecrationis eucharistiæ
r: Mysterium fidei. Pertinet ergo
cium prælatorum ecclesiæ, quod
ernatione subditorum soli Chris-
rvire desiderent, cujus amore
ejus pascunt, secundum illud
. *ult.*) *Si diligis me, pasce oves*
Pertinet etiam ad eos, ut divina
o dispensent, secundum illud
a 6.) *Dispensatio mihi credita*
t secundum hoc sunt mediatores
Christum et populum, secundum
(*Deut.* 5.) *Ego sequester fui, et*
s illo tempore inter Deum et vos.
utem æstimatio de prælatis ec-
necessaria est ad salutem fide-
: nisi enim eos recognoscerent
tros Christi, non eis obedirent,
am Christo, secundum illud
4.) *Sicut angelum Dei excepis-*
sicut Jesum Christum. Rursum,
non cognoscerent dispensatores,
arent ab eis dona recipere, con-
lud quod idem Apostolus dicit
. 2.) *Quod donavi* (*si quid dona-*
opter vos in persona Christi do-

nde cum dicit: *Hic jam quæritur*
dispensatores, ostendit circa mi-
s Christi, temere judicari non
e. Et circa hoc tria facit. Primo,
quoddam per quod judicare sa-
t de fidelitate ministrorum. Se-
, ostendit de hoc judicio se non
, sed Deo reservare, ibi: *Mihi*
pro minimo est. Tertio, conclu-
dit prohibitionem temerarii judicii,
ibi: *Itaque nolite*. Circa primum con-
siderandum est, quod ministrorum et
dispensatorum Christi, quidam sunt
fideles, quidam infideles. Infideles dis-
pensatores sunt, qui in dispensandis
divinis ministeriis non intendunt uti-
litatem populi, et honorem Christi, et
utilitatem membrorum ejus, secundum
illud (*Luc.* 16.) *In iniquo mammona*
fideles non fuistis. Fideles autem qui
in omnibus intendunt honorem Dei, et
utilitatem membrorum ejus, secun-
dum illud (*Luc.* 12.) *Quis putas est fi-*
delis servus, et prudens, quem consti-
tuit Dominus super familiam suam.
Qui autem sunt fideles divino judicio
manifestabuntur in futuro. Sed Corin-
thii temere volebant discutere, qui
dispensatores essent fideles, vel infi-
deles: et hoc est, quod dicit: *Hic*,
hoc est inter vos: *Jam*, id est, præ-
senti tempore: *Quæritur*, id est, dis-
cutitur, *ut quis*, id est, aliquis, *Inter*
dispensatores fidelis inveniatur. Judi-
cabant enim plures esse infideles, vix
aliquem virum putantes esse fidelem,
secundum illud (*Prov.* 20.) *Multi viri*
misericordes vocantur, virum autem fi-
delem, quis inveniet?

Deinde cum dicit: *Mihi autem pro*
minimo est, ostendit se hoc judicium
reputare nihil: et circa hoc tria facit,
primo ponit, quod non curat circa hoc
ab aliis judicari, dicens: *Mihi autem*
qui sum minimus, inter dispensatores,
Pro minimo est, id est, minima bona
reputo, *ut a vobis judicer*, sc. esse fi-
delis, vel infidelis. Et ne putarent ab
Apostolo hæc dici in eorum contemp-
tum, ac si eorum judicium despiceret,
quasi vilium personarum subjungit:
Aut ab humano intellectu qui est dies
hominis, secundum illud (*Joan.* 11.)
Qui ambulat in die non offendit, quia
lucem hujus mundi videt. Vel ad litte-

ram, *aut ab humano die*, id est, ab intellectu in hoc tempore judicantibus, q. d. vestrum, vel quorumcumque hominum judicium parum curo. (*Jer.* 17.) *Diem hominis non desideravi, tu scis.* Est autem sciendum, quod de judicio hominum dupliciter debet curari. Uno modo, quantum ad alios, qui ex eorum bono, vel ædificantur, vel scandalizantur, et sic sancti non pro minimo, sed pro magno habent ab hominibus judicari, cum Dominus dicat (*Matth.* 5.) *Videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.*

Alio modo quantum ad seipsos, et sic non curant multum, quia nec gloriam humanam concupiscunt, secundum illud (1 *Thess.* 2.) *Neque gloriam ab hominibus quærentes, neque aliquid a vobis, neque ab aliis.* Neque opprobrium hominis timent, secundum illud (*Is.* 51.) *Nolite timere opprobrium hominum et blasphemias eorum ne timeatis.* Unde Apostolus signanter dicit: *Mihi autem, etc.* id est, quantum ad me pertinet, non autem id pro nullo est, sed pro minimo, quia bona temporalia inter quæ bona fama computatur, non sunt nulla bona, sed minima, ut Aug. dicit in lib. de libero arbitrio. Unde et (*Sap.* 7.) *Omne aurum in comparatione illius arena est exigua.*

Secundo ostendit, quod neque seipsum judicare præsumit, dicens: *Sed neque meipsum judico.* Videtur autem hoc esse contra id quod (*Infra* 11.) dicitur: *Si nosmetipsos dijudicaremus non utique judicaremur.* Debet ergo quilibet judicare seipsum. Sed sciendum est, quod judicio discussionis de quo Apostolus hic loquitur, quilibet debet judicare seipsum, secundum illud (*Ps.* 76.) *Exercitabar et scopebam spiritum meum.* Et similiter judicio condemnationis et reprehensionis in manifestis malis, secundum illud (*Job.* 13.) *Arguam coram eo vias meas:* sed judicio absolutionis non debet aliquis præsumere se judicare, ut innocentem, unde dicitur (*Job.* 9.) *Si justificare me voluero, os meum condemnabit me, si innocentem considero, pravum me comprobabit*, cujus rationem assignat, dicens: *Nihil mihi conscius sum*, id est, non habeo alicujus peccati mortalis conscientiam, secundum illud (*Job.* 27.) *Neque reprehendit me cor meum in omni vita mea.* — *Sed non in hoc justificatus sum*, id est, non sufficit ad hoc, quod me justum pronunciem, quia possunt aliqua peccata in me latere, quæ ignoro, secundum illud (*Ps.*) *Delicta quis intelligit?* Et (*Job.* 9) dicitur: *Et si simplex fuero hoc ipsum ignorabit anima mea.* Tertio concludit cui hoc judicium reservetur, dicens: *Qui autem judicat me Dominus est*, id est, ad solum Deum pertinet judicare utrum sim fidelis minister an non, hoc enim pertinet ad intentionem cordis, quam solus Deus ponderare potest, secundum illud (*Prov.* 16.) *Spirituum ponderator est Dominus.* Et (*Jer.* 17.) *Pravum est cor hominis et inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus probans renes et scrutans corda.*

Deinde cum dicit: *Itaque nolite, etc.* concludit prohibitionem temerarii judicii. Et circa hoc tria facit. Primo prohibet prævenire divinum judicium, dicens, itaque exemplo meo qui neque meipsum judico, neque ab aliis judicari curo, sed judicium meum Deo reservo, *Nolite ante tempus judicare*, quia, ut dicitur (*Eccl.* 8.) *Omni negotio tempus est et opportunitas.* — *Quoadusque veniat Dominus*, sc. ad judicandum, secundum illud (*Is.* 3.) *Dominus ad judicium veniet cum senatorib.*

li sui. Unde et Dominus dixit: *th*. 7.) *Nolite judicare*. Sed hoc ligendum est de occultis : de matis aut judicare commissum est a hominibus secundum illud (*Deut*. *udite illos et quod justum est ju-e*. Sunt enim aliqua manifesta non n per evidentiam facti sicut no-, sed est propter confessionem, estium probationem. Occulta vero suo reservat judicio. Sunt aut lta nobis, quæ latent in corde, vel ı in abscondito fiunt, et de his ur in (*Ps*. 4.) *Quæ dicitis in cor-s vestris, et in cubilibus vestris ungimini*. Unde homo quidem de st temerarius judex, sicut judex ;atus, qui excedit formam man-judicii de causa non sibi commis- Est ergo temerarium judicium, do aliquis de dubiis judicat. Per-am autem quando falsum judi- profert, et quamvis non sit ju-ıdum circa personas, puta ut ali- judicet malum hominem, qui ıs est, tamen multo gravius est, ıdicium pervertatur de rebus ip-puta, si quis diceret virginitatem malam, et fornicationem bonam. Contra quod dicitur (*Is*. 5.) *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum*.

Secundo describit perfectionem futuri divini judicii, dicens: Qui, sc. Dominus ad judicandum veniens, *Illuminabit abscondita tenebrarum*, id est, faciet esse lucida et manifesta ea, quæ occulte in tenebris facta sunt. *Et manifestabit consilia cordium*, id est, omnia cordis occulta, secundum illud (*Job*. 12.) *Qui revelat occulta de tenebris, et producit in lucem umbram mortis*. Et (*Sophon*. 1.) *Scrutabor Jerusalem in lucernis*. Quod quidem est intelligendum tam de bonis, quam de malis, quæ non sunt per pœnitentiam tecta, secundum illud (*Ps*. 31.) *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata*. Tertio ponit fructum, quem boni reportabunt de divino judicio, dicens: *Et tunc laus erit unicuique*, sc. bonorum a Deo. Quæ quidem laus vera erit, quia Deus nec decipi, nec decipere potest. (*Rom*. 2.) *Cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est*. (2 *Cor*. 10.) *Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat*.

LECTIO 2.

a utens erga Corinthios Paulus reprehendit eorum elationem, qua Christi ministros spernebant.

æc autem fratres transfiguravi in ;, et Apollo propter vos: ut in vobis catis, ne supra quam scriptum est us adversus alterum infletur pro io.

uis enim te discernit? Quid autem bes quod non accepisti? Si autem cepisti, quid gloriaris quasi non ceperis?

am saturati estis, jam divites facti estis. Sine nobis regnatis. Et utina regnetis, ut et nos vobiscum regnemus.

9. *Puto enim, quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus.*

10. *Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo. Nos infirmi, vos autem fortes. Vos nobiles, nos autem ignobiles.*

11. *Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus.*

12. *Et laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, et benedicimus. Persecutionem patimur, et sustinemus.*

13. *Blasphemamur, et obsecramus. Tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripsema usque adhuc.*

Postquam Apostolus reprehendit in Corinthiis temeritatem, qua ministros Christi judicabant, hic arguit eorum elationem, qua ministros Christi contemnebant. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo rationem assignat, ibi: *Quis enim te discernit?* Tertio eorum contemptum ironice loquens irridet, ibi: *Jam saturati estis.* Circa primum considerandum est, quod Apostolus supravolens reprimere contentiones Corinthiorum, quas habebant ratione ministrorum usus fcrat hominibus bonorum ministrorum Christi, sicut (*Supra* 1.) dixit: Unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ. Et (*Supra* 3.) ubi dixit: Sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, et tamen non gloriabantur de bonis ministris Christi, nec propter eos dissidebant, sed propter pseudo-Apostolos, quos nominare noluit, ne videretur ex odio, vel invidia contra eos loqui, sed loco eorum posuerat nomen suum et aliorum bonorum prædicatorum, et hoc est quod dicit: *Hæc autem fratres,* sc. quæ dixi de ministris, de quibus gloriamini, et pro quibus contenditis, *transfiguravi,* id est figuraliter loquens, transtuli, *in me et Apollo.* Dicit enim (*Prov.* 1.) *Animadvertent parabolam et interpretationem verba sapientum et ænigmata eorum. Et hoc propter vos;* id est, vestram utilitatem. (2 *Cor.* 4.) *Omnia propter vos. Ut in vobis discatis, ne unus vestrum infletur,* id est, superbia adversus alium proximum suum, *Pro alio,* sc. pro quocumque ministro Christi, *ne supra quam scriptum est,* id est, ultra formam vobis in præmissis descriptam. Dicitur enim (*Sap.* 4.) *Disrumpens illos inflatos sine voce.*

Deinde cum dicit: *Quis enim te discernit?* assignat rationem quare unus non debeat contra alium inflari. Et primo ponit rationem, dicens: *Quis enim te discernit?* Quod potest intelligi dupliciter, uno modo sic. Quis enim te discernit a massa perditorum? tu teipsum discernere non potes: unde nos habes in te unde contra alium superbias. Et de hac discretione dicitur in (*Ps.* 42.) *Judica me Deus et discerne causam meam de gente non sancta.* Alio modo potest intelligi, *Quis te discernit,* sc. superiorem faciens proximo tuo? hoc quod tu facere non potes. Unde contra eum superbire non debes. Et de hac discretione dicitur (*Eccl.* 33.) *In multitudine disciplinæ Domini separavit eos, et immutavit vias illorum.* Sed inter homines in quantum sunt fideles Christi, non est discretio, quia ut dicitur (*Rom.* 12.) *Multi unum corpus sumus in Christo.* Et (*Act.* 15.) dicit Petrus: *Nihil discernit inter nos, et illos fide purificans corda eorum.* Secundo excludit quandam rationem.

Posset enim aliquis discerni a bonis vel a malis melior eis existens, propter bona quæ habet, puta fidem, sapientiam, et hujusmodi. Sed hoc excludit Apostolus, dicens: *Quid autem habes, quod non accepisti?* quasi dicat, nihil. Omnia enim bona sunt a Deo, secundum illud (*Ps.* 103.) *Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate.* Et (2 *Par.* 29.) *Tua sunt omnia, et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi:* et ex hoc concludit propositum,

: *Si autem accepisti, quid glo-quasi non acceperis?* Ille igitur ;ur quasi non accipiens, qui de gloriatur, et non de Deo, sicut ibusdam dicitur in (*Ps.* 48.) *Qui ınt in virtute sua, et in multitu-ivitiarum suarum gloriantur.* Et c pertinet prima species super-ua, sc. aliquis superbiendo, quod, dicit a seipso habere, juxta illud 6.) *Labia nostra a nobis sunt, noster Dominus est?* Ille autem tur quasi accipiens, qui omnia dscribens gloriatur de ipso, sicut dictum est: *Qui gloriatur, in ıo glorietur.* Sic autem gloriari st superbire, sed humiliari sub :ui homo dat gloriam, secundum (*Eccl. ult.*) *Danti mihi sapien-dabo gloriam.*

nde cum dicit: *Jam saturati estis,* t eorum superbiam, qui Aposto-ıristi contemnebant. Et primo in ali, secundo in speciali, ibi: *Nos sumus, etc.* Circa primum duo Primo irridet in eis, quod de se præsumebant, secundo deridet ;, quod Apostolos contemnebant, *Puto enim quod Deus, etc.* Circa ım duo facit. Primo irridet eos æsumptione qua sibi attribue-quod non habebant. Secundo ir-eos de hoc, quod sibi singulariter ıuebant, quod singulariter non)ant, ibi: *Sine nobis regnatis.* ɔuebant autem sibi abundantiam um, quorum quædam sunt inte-: et quantum ad hoc dicit: *Jam ati estis*, id est, vobis videtur, saturati estis, id est, abundanter ti spirituali dulcedine, de qua di-in (*Ps.* 16.) *Satiabor dum mani-ıitur gloria tua.* Poterat autem eis ıdum veritatem dici, quod jam ati estis, non plenitudine, sed lio, secundum illud (*Prov.* 27.) *Anima satiata calcabit favum.* Quædam vero sunt bona exteriora, et quantum ad hoc dicit: *Jam divites facti estis,* sicut vobis videtur, sc. divitiis spiritualibus, de quibus dicitur (*Is.* 33.) *Divitiæ salutis sapientia, et scientia.* Simile est, quod dicitur (*Apoc.* 3.) *Dicis, quia dives sum, et locuples valde, et nullius egeo.* Sed contra hoc videtur illud quod supra dixi in principio, dicens: Quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia, et cætera. Sed dicendum est, quod supra dixit, quantum ad bonos, qui inter eos erant, hic autem dicit, quantum ad præsumptuosos, qui superbiebant de eo, quod non habebant. Potest et aliter distingui satietas et divitiæ, ut saturitas referatur ad usum gratiæ, quo quis spiritualibus fruitur. Divitiæ autem ad ipsos habitus gratiarum.

Secundo cum dicit: *Sine nobis regnatis*, irridet eos, quod sibi singulariter attribuebant, quod non habebant. Unde dicit, sine nobis regnatis, id est, ita vobis videtur, quod regnum ad vos pertineat, non ad nos. Sic enim erant decepti a pseudo-Apostolis, ut crederent se solos habere fidei veritatem, quæ in regno Dei consistit, Apostolum autem et sequaces ejus errare. Contra quos dicitur (*Is.* 5.) *Numquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Et ne videatur Apostolus ex invidia hoc dicere, subjungit, *utinam regnetis.* Optat enim ut veram fidem habeant, secundum illud (*Act.* 26.) *Opto omnes, qui audiunt tales fieri qualis et ego sum, exceptis vinculis his.* Et ut eis exempla humilitatis præbeat, subjungit, *ut et nos regnemus vobiscum,* quasi dicat: Si aliquam excellentiam habetis, non dedignamur vos sequi, sicut vos dedignamini sequi nos, contra illud quod dicitur (*Galat.* 4.) *Quod*

bonum est, æmulamini in bono semper. Et est advertendum, quod Apostolus hic quatuor species superbiæ tangit, quarum prima est, quando aliquis reputat se non habere a Deo, quod habet, quam tangit, dicens: *Quid gloriaris quasi non acceperis?* Et hoc etiam potest reduci ad secundam speciem qua aliquis existimat propriis meritis accepisse. Tertia species est, qua quis jactat se habere quod non habet, et quantum ad hoc dicit: *Jam saturati estis, jam divites facti estis.* Quarta species, quando aliquis despectis cæteris singulariter vult videri, et quantum ad hoc pertinet, quod dicit: *Sine nobis regnatis.*

Deinde cum dicit: *Puto quod Deus, etc.* irridet eos de hoc, quod Apostolos Christi contemnebant, et primo irrisorie ponit contemptum, secundo causam contemptus, ibi: *Quia spectaculum facti sumus.* Dicit ergo primo. Prius dixi, quod sine nobis regnatis, puto enim, id est, vos putare videmini, quod Deus nos Apostolos ostendit novissimos, cum tamen (*Infra* 12.) dicatur, quod Deus in Ecclesia posuit primum Apostolos. Sic enim impletur, quod dicitur (*Matth.* 20.) *Erunt primi novissimi, et novissimi primi.* Et ponit exemplum. *Tamquam morti destinatos.* Illi enim, qui sunt condemnati ad mortem, novissimi habentur inter homines, utpote quos indignum sit vivere, et tales Apostoli reputantur a mundanis hominibus, secundum illud (*Ps.* 43.) *Æstimati sumus sicut oves occisionis.*

Deinde cum dicit: *Quia spectaculum*, assignat causam contemptus. Circa quod considerandum est, quod quando aliqui sunt condemnati ad mortem, convocantur homines ad eorum occisionem quasi ad spectaculum, et hoc maxime fiebat circa eos, qui damnabantur ad bestias, quia Apostoli erant quasi morti destinati, subjungit: *Quia spectaculum facti sumus mundo*, quasi totus mundus concurrat ad spectandum nostram occisionem, secundum illud (*Ps.*) *Posuisti nos opprobrium vicinis nostris*; exponit autem quid nomine mundi intelligat, cum subdit: *Et angelis, et hominibus*, sc. bonis et malis. Concurrebant enim ad eorum spectaculum boni angeli ad confortandum: mali autem ad impugnandum; boni homines ad compatiendum, et exemplum patientiæ sumendum, mali homines ad persequendum, et irridendum.

Deinde cum dicit: *Nos stulti, etc.* irridet eos in speciali, quod Apostolos contemnebant. Et circa hoc duo facit. Primo ponit contemptum, secundo causam contemptus, ibi: *Usque in hanc horam, etc.* Circa primum irridet eorum contemptum quantum ad hoc, quod sibi excellentiam, Apostolis defectum attribuebant: et primo quantum ad perfectionem intellectus, et quantum ad hoc dicit: *Nos stulti sumus propter Christum*, id est, stulti reputamur, quia crucem Christi prædicamus. (*Supra* 1.) *Verbum crucis pereuntibus stultitia est*, et etiam, quia propter Christum opprobria et contentiones sustinemus, secundum illud (*Sap.* 5.) *Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam.* Item ut legitur (*Act.* 26.) festus dixit Paulo: *Insanis Paule, multe te litteræ ad insaniam adducunt.* Vos secundum vestram reputationem estis, *prudentes in Christo*, *quia* sc. nec crucem ejus publice confiteri audetis, nec persecutionem pro eo sustinetis. (*Prov.* 26.) *Sapientior sibi videtur piger septem viris sequentibus sententias.*

Secundo quantum ad potestatem actionis cum dicit: *Nos infirmi reputamur*, sc. in exterioribus, propter afflic-

s quas sustinemus. (2 *Cor.* 12.) *iter gloriabor in infirmitatibus*. *Vos autem*, sc. secundum ves- reputationem estis, *fortes*, sc. ebus corporalibus, quia secure is sine tribulatione. (*Is.* 5.) *Væ otentes estis ad bibendum vinum*, *i fortes ad miscendam ebrietatem*. *obiles*, sc. estis, secundum ves- æstimationem, id est, honore , qui exterius contumelias non iini. (*Is.* 19.) *Filius sapientium*, *lius regnum antiquorum*. *Nos au- gnobiles* sumus, secundum ves- et aliorum reputationem, quia mptibiles habemur. (*Supra* 1.) *contemptibilia sunt mundi et igno- elegit Deus*. Et tamen secundum ritatem est e converso. Soli enim mptibiles illi sunt, qui Deum mnunt, secundum illud (1 *Reg*. *ui autem contemnunt me*, *erunt iles*.

inde cum dicit: *Usque in hanc n*, *etc*. assignat causam contemp- Et primo ponit pro causa defectum um temporalium. Secundo mala, in eis intelligebantur, ibi: *Male- ur et benedicimus*. Tertio con- intentum, ibi: *Tamquam pur- nta*. Circa primum duo facit. Pri- onit defectum quem patiebantur bus necessariis. Unde quantum , quæ pertinent ad victum, dicit: *in hanc horam*, id est, continue versione nostra usque in præsens is esurimus, et sitimus. (2 *Cor*. *n fame et siti*. Quantum vero ad um, subdit: *Et nudi sumus*, id propter vestimentorum inopiam, etiam interdum expoliabantur. 24.) *Nudos dimittunt homines enta tollentes*, *quibus non est nentum in frigore*. Sed contra est, dicitur in (*Ps*. 36.) *Non vidi jus- erelictum, nec semen ejus quærens panem*. Sed dicendum est, quod ita patiebantur Apostoli, quod non dere- linquebantur, quia divina providentia moderabatur in eis, et abundantiam et inopiam, quantum eis expediebat ad virtutis exercitium. Unde et Apos- tolus (*Philip*. 4.) *Ubique et in omnibus institutus sum*, *et saturari*, *et esurire*, *et abundare*, *et penuriam pati*, *omnia possum in eo*, *qui me confortat*.

Secundo ponit defectum eorum, quæ pertinent ad bene esse humanæ vitæ, quorum primum est reverentia ab ho- minibus exhibita, contra quod dicit: *Et colaphis cædimur*, quod quidem fit magis ad opprobrium, quam ad pœ- nam. Unde de Christo legimus (*Matth*. 26.) *Quod expuerunt in faciem suam*, *et colaphis eum cæciderunt*. Secundo requiritur quies in loco, contra quod dicitur: *Et instabiles sumus*. Tum quia expellebantur a persecutoribus de loco in locum, secundum illud (*Matth*. 10.) *Si vos persecuti fuerint in una civitate*, *fugite in aliam*. Tum etiam, quia pro executione sui officii discurrebant ubi- que, secundum illud (*Joan*. 15.) *Posui vos ut eatis*. Tertio requiritur minis- trantium auxilium, contra quod dici- tur: *Et laboramus operantes manibus nostris*. Tum quia aliquando nullus dabat eis unde possent sustentari. Tum etiam, quia labore manuum suarum victum acquirebant, vel ad vitandum fidelium gravamen, vel ad repellen- dum pseudo-Apostolos, qui propter quæstum prædicabant, ut habetur (2 *Cor*. 12.) *Tum etiam*, *ut darent otio- sis laborandi exemplum*, ut habetur (2 *Thess*. 3.) Unde dicit Paulus (*Act*. 20.) *Ad ea quæ mihi opus erant*, *et his qui mecum sunt*, *ministraverunt manus ista*.

Deinde cum dicit: *Maledicimur*, *etc*. ponit mala quæ Apostoli patiebantur. Et primo in verbis cum dicit: *Maledicimur*.

id est, male de nobis dicunt homines, vel ad detrahendum, vel ad contumelias inferendum, vel etiam mala imprecando. (*Jer.* 15.) *Omnes maledicunt mihi. Et benedicimus*, id est, reddimus bonum pro malo, secundum illud (1 *Petr.* 3.) *Non reddentes maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes.* Secundo in factis, et quantum ad hoc, dicit: *Persecutionem patimur.* Non solum quantum ad hoc, quod fugamur de loco ad locum, quod proprie persecutio dicitur, sed quantum ad hoc, quod multipliciter tribulamur, secundum illud (*Ps.* 118.) *Multi qui persequuntur me, et tribulant me. Et sustinemus in Christo*, sc. omnia patienter (*Eccl.* 1.) *Usque ad tempus sustinebit patiens.* Tertio tangit causam utriusque, cum dicit: *Blasphemamur*, id est, blasphemia imponuntur nobis, dum dicimur Magi, vel malefici, et reputamur Dei inimici, secundum illud (*Joan.* 16.) *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Et (*Rom.* 3.) *Sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala, ut veniant bona,* tamen, *obsecramus,* Deum pro his, qui nos persequuntur et blasphemant, secundum illud (*Matth.* 5.) *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos.*

Deinde cum dicit: *Tanquam purgamenta, etc.* concludit ex omnibus præmissis eorum contemptum, dicens: Et propter omnia prædicta facti sumus. *Tamquam purgamenta hujus mundi*, id est, reputati sumus, et a Judæis, et a Gentilibus, ut per nos mundus inquinetur: et propter nostram occisionem mundus purgetur, et tamquam simus peripsema omnium. Dicitur peripsema, quodcumque purgamentum, puta, vel pomi, vel ferti, vel cujuscumque alterius rei. Et hoc, *usque adhuc*, quia sc. continue hoc patimur. Sed quandoque deficiet secundum illud (*Sap.* 5.) Ubi ex ore impiorum dicitur: *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum*, et in similitudinem improperii. Et postea subditur: *Quomodo ergo computati sunt inter filios Dei.*

LECTIO 3.

Monitione corripit, ac humili verbo, ad sui exemplum hortatur, demumque minatur flagella.

14. *Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo.*
15. *Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per evangelium ego vos genui.*
16. *Rogo ergo vos, imitatores mei estote sicut et ego Christi.*
17. *Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino, qui vos commonefaciat vias meas, quæ sunt in Christo Jesu sicut ubique in omni Ecclesia doceo.*
18. *Tamquam non venturus sim ad vos, inflati sunt quidam.*
19. *Veniam ad vos cito, si Dominus voluerit, et cognoscam non sermonem eorum, qui inflati sunt, sed virtutem.*
20. *Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute.*
21. *Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate et in spiritu mansuetudinis?*

Postquam Apostolus reprehendit Corinthios de hoc, quod Apostolos te-

abant, et præsumptuose
ıt, hic instat ad eorum
ı, et primo admonitionis
ındo exemplo, ibi: *Rogo*
'res, etc. Tertio correctio-
ibi: *Tanquam non ventu-*
. Circa primum tria facit.
admonitionis modum, di-
sc. quæ in serie epistolæ
obis dixi, *scribo non ut*
vos, sc. mala confusione,
ɔerationem mittit, quamvis
confundi confusione, quæ
tat, secundum illud (*Eccl.*
usio adducens peccatum, et
adducens gratiam et glo-
rædicta moneo vos, *Ut fi-*
.) *Filii tibi sunt, erudi il-*
illos a pueritia eorum.

ostendit debitum admo-
m, dicens: *Nam si decem*
gogorum habeatis in Chris-
multos patres. Ubi consi-
est, quod pater est, qui
erat: pædagogus autem
m natum nutrit et erudit.
x pædagogus noster fuit in
;it ergo Apostolus se pa-
in Christo, quia eis primo
prædicavit. Unde assi-
ınem ejus, quod dixerat,
m in Christo Jesu per evan-
genui. Est autem generatio
ıd vitam, homo autem vi-
'isto per fidem. (*Gal.* 2.)
ı nunc vivo in carne, in fi-
i Dei. Fides autem, ut di-
. 10.) est ex auditu, audi-
per verbum. Unde verbum
en, quo Apostolus eos ge-
'isto. Unde (*Jacob.* 1.) *Vo-*
ıs genuit verbo veritatis.
m dicit pædagogos, quia
idem receperant, eos ad-
ɹt intelligatur esse eadem
quantum ad prædicationem
evangelii pædagogi ad patrem, quæ
supra 3. posita est, rigatoris ad plan-
tatorem, et superædificatoris ad fun-
datorem.

Deinde cum dicit: *Rogo ergo vos fratres,* instat ad corrigendum eos suo exemplo. Et primo hortatur eos ad imitandum suum exemplum, dicens: Ergo ex quo estis filii, cum bonorum filiorum sit imitari patres, *Rogo vos, imitatores mei estote,* sc. ut non temere judicetis, sicut nec ego, quia neque meipsum judicare præsumo, et de vobis humilia sentiatis, et de aliis majora. Unde non sine causa tali modo loquendi usus est. Nos infirmi. Vos fortes. (2 *Thess.* 3.) *Ut formam nosmetipsos daremus vobis ad imitandum.* Advertendum est autem, quod eosdem quos supra filios nominavit, nunc nominat fratres. Dixerat autem suos filios in Christo, quia eos non sibi, sed Christo genuerat, et quia ipse genitus erat a Christo, ex consequenti eos habebat, ut fratres, et filios. Intantum ergo debebant eum imitari, ut patrem inquantum et ipse Christum imitabatur, qui est omnium principalis pater. Et per hoc subtrahitur subditis occasio de adhærendo malis exemplis prælatorum. Unde in hoc subditi solum prælatos imitari debent, in quo ipsi Christum imitantur: qui est infallibilis regula veritatis. Unde seipsum Apostolis in exemplum posuit (*Joan.* 13.) *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, et cætera.* Quod quidem exemplum Paulus sequebatur, secundum illud (*Job.* 23.) *Vestigia ejus secutus est pes meus, viam ejus custodivi, et non declinavi ab ea.*

Secundo removet excusationem ignorantiæ, dicens: *Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino*, secundum illud (*Phil.* 2.) de Timotheo loquens, *Ne-*

minem habeo, ita unanimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Qui vos commonefaciat vias meas, id est, qui vos doceat meos processus, id est, omnia opera, et moneat vos ad ea sequendum, secundum illud (*Jer.* 6.) *Interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea. Quæ* quidem viæ *sunt in Christo*, et ideo non debetis dedignari eas sequi, secundum illud (*Ps.* 24.) *Vias tuas Domine demonstra mihi*. Et non videatur vobis hoc onerosum, quia hoc communiter omnibus impono. Unde subdit: *Sicut ubique in Ecclesia doceo.* (*Col.* 1.) *Audistis veritatis evangelium, quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo*. Vel hoc, quod dicit : *Vias meas*, referendum est ad opera. Quod vero dicit : Sicut et ubique, ad documenta. Ad hæc enim missus erat Timotheus, ut induceret eos ad imitanda opera, et tenenda Apostoli documenta.

Deinde cum dicit : *Tanquam non venturus sim ad vos*, comminatur eis correctionis flagellum. Et primo ostendit eos esse dignos correctionis flagello, dicens: *Tanquam non venturus sim ad vos, inflati sunt quidam*, sc. vestrum, quasi non timentes per me de sua superbia convinci, et tamen digni sunt flagellis : nam humiles soli verbis corriguntur, superbi flagellis indigent, secundum illud (*Job.* 40.) *Respice cunctos superbos, et confunde eos*. Secundo prænuntiat eis suum adventum, quo veniet ad judicandum, ubi primo prænuntiat adventum, dicens: *Veniam autem cito ad vos*. Et quia dicitur (*Prov.* 16.) *Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus*. Ideo subdit, *Si Dominus voluerit*. (*Jacob.* 4.) *Si Dominus voluerit, et si vixerimus, faciemus hoc aut illud.*

Secundo prænuntiat eis suam judiciariam cognitionem, cum dicit : *Et cognoscam*, sc. ordine judiciario, secundum illud (*Job.* 29.) *Causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam. — Non sermonem eorum qui inflati sunt*, sed virtutem, quasi dicat : Non propter hæc ex mea examinatione approbabuntur, qui abundant in verbis, sed si abundarent in virtute : quia ut dicitur (*Prov.* 14.) *Ubi verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.*

Tertio rationem assignat, dicens : *Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute* id est, non ideo aliqui pertinent ad regnum Dei, qui abundant in sermone, secundum illud (*Matth.* 7.) *Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei*. Ultimo comminatur eis correctionem, reservans tamen correctionem arbitrio eorum, dicens: *Quid vultis? in virga*, sc. disciplinæ, *Veniam ad vos*, sc. castigandos : *An in charitate*, id est, ostensione amoris? *Et in spiritu mansuetudinis*, ut sc. nihil durius vobiscum agam, hoc enim pendet ex vobis. Nam si vos in via stultitiæ permanetis, oportet me ad vos cum virga venire, secundum illud (*Prov.* 22.) *Stultitia colligata est in corde pueri, et virga disciplinæ fugabit eam*. Si vero vos correxeritis, ostendam vobis charitatem, et mansuetudinem. (*Gal. ult.*) *Vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis* : hoc autem non dicit : quia si in virga, veniens, non cum charitate veniret, cum scriptum sit (*Prov.* 13.) *Qui parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit* : sed quia ille qui castigatur virga, non sentit interdum dulcedinem charitatis, sicut illi quos blande consolatur.

CAPUT V.

Fornicationem accusat, fornicarium excommunicat in interitum carnis, animæ tamen salutis non obliviscitur.

1. *Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat.*
2. *Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit.*
3. *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi, ut præsens eum, qui sic operatus est.*
4. *In nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis, et meo spiritu cum virtute Domini Jesu.*
5. *Tradere hujusmodi hominem satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.*

Postquam Apostolus prosecutus est ea, quæ pertinent ab baptismi sacramentum, hic incipit prosequi ea, quæ pertinent ad matrimonium. Et primo arguit peccatum contrarium matrimonio. sc. fornicationem. Secundo agit de ipso matrimonio, cap. 8. ibi : *De quibus autem scripsistis, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit culpam. Secundo redarguit eam, ibi : *Non est bona glo. etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit culpam cujusdam fornicarii. Secundo culpam aliorum, qui peccatum fornicarii tolerabant, ibi : *Et vos inflati estis, etc.* Circa primum, primo ponit tria, quæ pertinet ad culpæ gravitatem. Primo namque ostendit peccatum esse notorium, dicens : Non sine causa quæsivi, an velitis, quod in virga veniam ad vos. Est enim in vobis aliquid dignum virga disciplinæ. *Quia fornicatio auditur inter vos omnino,* secundum publicam formam ; contra quod dicitur (*Ephes.* 5.) *Fornicatio autem nec nominetur in vobis* (*Is.* 3.) *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt.*

Secundo aggravat peccatum ex comparatione, cum dicit : *Et talis fornicatio, qualis nec inter gentes licita reputatur vel invenitur.* Apud gentiles enim simplex fornicatio non reputabatur peccatum. Unde Apostoli (*Act.* 15.) Ad hunc errorem excludendum gentilibus ad fidem conversis imposuerant, quod abstineant se a fornicatione. Erat tamen quædam fornicationis species, quæ et apud gentiles illicita habebatur. Et ideo dicit : *Ita ut uxorem patris aliquis habeat*, sicut dicitur (*Gen.* 49.) *Effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus.* Hoc autem erat horribile, etiam apud gentiles, utpote contrarium naturali rationi existens. Per naturalem enim reverentiam filii ad parentes secundum omnem statum et legem, pater et mater a matrimonio excluditur, ut sic etiam possit intelligi, quod habetur (*Gen.* 2.) *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, sc., in contractu matrimonii, et adhærebit uxori suæ.* Sicut autem ibi subditur : Vir et mulier erunt duo in carne una. Et Ideo uxor patris repellitur a matrimonio : sicut persona patris vel matris, secundum illud (*Levit.* 18.) *Turpitudinem uxoris patris tui ne discooperias, turpitudo enim patris tui est.*

Deinde cum dicit : *Vos inflati estis,* ponit culpam eorum, qui hoc peccatum tolerabant. Et primo reprehendit eorum tolerantiam. Secundo supplet, quod illi negligebant, ibi : *Ego quidem, etc.* Circa primum notat in eis tria vitia. Primo superbiam, cum dicit : *Et vos inflati estis,* sc. vento superbiæ, reputantes vos innocentes ex comparatione peccatoris, sicut (*Luc.* 18.) Pharisæus dicebat : *Non sum sicut cœteri hominum, velut etiam hic publicanus.* (*Sap.* 4.) *Disrumpam illos inflatos sine voce.* Secundo taugit eorum injustitiam, cum dicit : *Et non magis luctum habuistis,* sc. patiendo causam peccatoris, sicut (*Jer.* 9.) dicitur : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut plorem die ac nocte interfectos filiæ populi mei ?* Vera enim justitia, ut dicit Gregor. compassionem habet, non dedignationem. Tertio tangit eorum judicii negligentiam. *Ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit.* Talis enim compassio viri justi ad peccatorem vulnerat, et liberat, secundum illud (*Prov.* 21.) *Tu virga percutis eum, et animam ejus de inferno liberabis.* Per hoc etiam alii corriguntur, secundum illud (*Prov.* 19.) *Pestilente flagellato, stultus sapientior erit.* Unde (*Eccl.* 8.) Quia non profertur cito contra malos sententia, absque ullo timore filii hominum perpetrant mala. Debet autem ad correctionem aliorum interdum peccator separari, ubi de contagione timetur, secundum illud (*Prov.* 22.) *Ejice derisorem, et exibit cum eo jurgium, cessabuntque causæ, et contumeliæ.*

Deinde cum dicit : *Ego quidem absens corpore, etc.* supplet eorum negligentiam, sententiam proferens contra peccatorem. Et circa hoc tria facit. Primo ponit auctoritatem judicantis. Secundo modum judicandi, ibi : *Congregatis vobis, etc.* Tertio sententiam judicis, ibi : *Tradere hujusmodi, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit auctoritatem ministri, sc., sui ipsius : videbatur autem contra judiciarium ordinem, ut condemnaret absentem, secundum illud (*Act.* 25.) *Non est consuetudo Romanis condemnare aliquem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores,* sed hoc Apostolus excusat, dicens : *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu,* id est, affectu et sollicitudine mentis, secundum illud (*Col.* 2.) *Et si corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum.* Vel *præsens spiritu,* quia per spiritum cognoscebat ea, quæ apud ipsos agebantur ac si præsens esset, sicut et Elisæus dixit (4 *Reg.* 5.) *Nonne cor meum in præsenti erat, quando reversus est homo de cursu suo ?* Et quia sum spiritu præsens, jam judicavi, id est, sententiam condemnationis ordinavi in eum, qui sic operatus est. Secundo ponit auctoritatem principalis Domini dicens : *In nomine Domini nostri Jesu Christi,* id est, vice et auctoritate, seu cum virtute et invocatione nominis ejus, secundum illud (*Col.* 3.) *Omne quodcumque facitis in verbo aut opere, in nomine Domini nostri Jesu Christi facite.*

Deinde cum dicit : *Congregatis vobis in unum,* ostendit modum judicandi, ubi tria tangit primo fidelium congregationem, cum dicit congregatis vobis, ea enim, quæ gravia sunt multorum, concordi deliberatione punienda sunt. Unde et antiquitus judices sedebant in portis, ubi populus congregabatur, secundum illud (*Deut.* 16.) *Judices constitues in nominibus portis tuis.* Unde dicitur in (*Ps.* 110.) *In consilio justorum, et congregation'*

opera Dom:ni. Et (*Matth.* 18.) *nt duo vel tres congregati in meo, ibi sum in medio*. Secunibet suum assensum, cum dicit: *spiritu*, id est, mea voluntate oritate, secundum illud quod ., præsens autem spiritu. Terhibet auctoritatem principalis i, sc. Christi, dicens : *Cum viromini nostri Jesu Christi*. Ex idicium Ecclesiæ habet robur tis, secundum illud (*Matth. uodcumque ligaveris super territ ligatum et in cœlis.*

de cum dicit : *Tradere hujusetc.* ponit condemnationis sen), circa quam tria ponit. Primo ı, cum dicit: *Tradere hujusmodi* ', supple jubicavi. Quod potest ter intelligi. Primo quod sicut (*Matth.* 10.) Dominus dedit lis potestatem spirituum imrum, ut ejicerent eos, et per m potestatem poterant imperare ɔus immundis, ut vexarent corer, quas hac pœna judicabant . Mandavit ergo Apostolus Corsin ejus auctoritate tradere præı fornicarium satanæ corporalixandum. Unde ponit secundo sententiæ effectum, cum dicit : *ritum carnis*, id est, ad vexa carnis. et afflictionem in qua it, secundum illud (*Sap.* 11.) *æ peccat quis, per hæc et tor*. Tertio ponit fructum cum di*'t spiritus salvus sit in die Doıostri Jesu Christi*, id est, ut saconsequatur in die mortis, vel judicii, sicut supra tertio expoest, et sic impletur, quod ibi ur : Ipse autem salvus erit, sic quasi per ignem, pœnæ sc. ıralis. Non enim Apostolus satanæ tradidit peccatorem, ut ejus potestati perpetuo subjaceret, sed ut carnis vexatione ad pœnitentiam convertatur, secundum illud (*Is.* 28.) *Sola vexatio intellectum dat auditui.* Est autem hæc sententia Apostoli, quam Dominus servavit. (*Job.* 2.) ubi satanæ dixit : *Ecce in manu tua est*, sc. caro ejus. Verumtamen animam illius serva, sc. illæsam.

Alio modo intelligi potest, quod dicitur tradere hujusmodi satanæ, sc. per excommunicationis sententiam, per quam aliquis separatur a communione fidelium, et a participatione sacramentorum, et privatur Ecclesiæ suffragiis, quibus homo munitur contra impugnationem satanæ, propter quod de Ecclesia dicitur (*Cant.* 6.) *Terribilis ut castrorum acies ordinata*, sc. dæmonibus. Quod autem subditur: *In interitum carnis*, intelligitur, ut sc. ab Ecclesia separatus, et tentationibus satanæ expositus liberius ruat in peccatum secundum illud (*Apoc. ult.*) *Qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Vocat autem peccata mortalia carnis interitum, quia ut dicitur (*Gal. ult.*) *Qui seminat in carne, de carne et metet corruptionem.* Subdit autem, *Ut spiritus salvus sit*, ut sc. peccatorum turpitudinem cognoscens confundatur et pœniteat, et sic sanetur, secundum illud (*Jer.* 31.) *Confusus sum et erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ.* Potest etiam intelligi, ut spiritus ejus, sc. Ecclesiæ, id est, Spiritus Sanctus Ecclesiæ salvus sit fidelibus in diem judicii, ne sc. perdant eum per contagium peccatoris, quia ut dicitur(*Sap.* 1.) *Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet fictum, etc.*

LECTIO 2.

Eorum, qui fornicatoris culpam dissimulabant, peccatum redarguit, eumque ab sese abjiciendum dicit.

6. *Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?*
7. *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.*
8. *Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.*

Supra Apostolus memoravit duplicem culpam, sc. Corinthii fornicatoris, et aliorum qui ejus peccatum tolerabant, hic utramque culpam redarguit. Primo culpam tolerantium ejus peccatum. Secundo culpam fornicatoris, ibi: *Corpus autem non fornicationi, etc.* Circa primum duo facit. Primo redarguit in Corinthiis negligentiam judicii. Secundo redarguit in eis quædam alia vitia circa judicium 6. cap. *Audet aliquis, etc.* Circa primum duo facit. Primo redarguit eos, qui fornicatorem a se non separaverunt. Secundo reprobat falsum intellectum quem ex verbis suis conceperant, ibi: *Scripsi vobis in epistola, etc.* Circa primum duo facit. Primo reprehendit, quod fecerant. Secundo ostendit quid faciendum sit, ibi: *Expurgate vetus fermentum, etc.* Circa primum duo facit. Primo reprehendit culpam præteritam quantum ad suam radicem: dixerat enim supra, quod ex inflatione sequitur in eis incompassio, et ex incompassione correctionis negligentia. Arguit ergo primo Corinthiorum elationem, dicens: *Non est bona gloriatio vestra* qua sc. defectibus aliorum gloriamini quasi vos sitis innocentes. Debet enim unusquique in Domino gloriari de bonis sibi divinitus datis, non de aliis, secundum illud (*Gal.* 6.) *Opus autem suum unusquisque probet, et sic in semetipso gloriam habebit, et non in alio.* Præcipue autem malum est de malis aliorum gloriari. Dicitur enim in (*Ps.* 51.) *Quid gloriaris in malitia?*

Secundo assignat rationem ejus, quod dixerat, dicens: *An nescitis quod modicum fermentum totam massam corrumpit?* quasi dicat, hoc ignorare non potestis. Est autem sciendum, quod in fermento duo possunt considerari. Primo sapor quem tribuit pani, et secundum hoc per fermentum significatur sapientia Dei, per quam omnia quæ sunt hominis sapida redduntur, et secundum hoc dicitur (*Matth.* 13.) *Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum.* Secundo in fermento potest considerari corruptio, et secundum hoc per fermentum potest intelligi uno modo peccatum, quia sc. per unum hominis peccatum omnia opera ejus corrupta redduntur, puta per peccatum simulationis, quod comparatur fermento. (*Luc.* 12.) *Attendite a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis.*

Alio modo per fermentum potest intelligi homo peccator, et ad hoc inducitur hæc similitudo. Sicut enim per modicum fermentum tota massa pastæ corrumpitur, ita per unum pec-

:m tota societas inquinatur. Unde . 11.) *Ab una scintilla augetur* , *et ab uno doloso augetur san-* Et hoc quidem contingit dum eccatum unius, alii provocantur iliter ad peccandum. Vel etiam peccanti consentiunt, saltem non gendo, dum possunt corrigere, idum illud (*Rom.* 1.) *Digni sunt* ', *non solum qui faciunt ea sed qui consentiunt facientibus.* Et Corinthiis non erat gloriandum eccato unius, sed magis caven- ne peccato unius omnes inqui- itur ex ejus consortio, secundum (*Cant.* 2.) *Sicut lilium inter spi- sic amica mea inter filias*, ubi Glossa : Non fuit bonus, qui ma- lerare non potuit.

inde cum dicit : *Expurgate vetus ntum*, ostendit, quid de cætero iciendum. Et primo ponit docu- um. Secundo rationem assignat, *Pascha nostrum, etc.* Dicit ergo), quia *Modicum fermentum totam am corrumpit*, ideo, *expurgate fermentum*, id est, expurgate ibjiciendo a vobis vetus fermen- id est, fornicarium, qui peccan- ediit in vetustatem corruptionis uæ, secundum illud (*Baruch.* 3.) *erasti in terra aliena, coinqui- s es cum mortuis.* Quod quidem , quia per separationem unius pec- is tota societas expurgatur. Unde resso Juda, Dominus dixit (*Joan.* *Nunc clarificatus est filius homi-* Potest etiam per vetus fermentum igi antiquus error, secundum il- *Is.* 26.) *Vetus error abiit.* Vel corruptio originalis peccati, se- um illud (*Rom.* 6.) *Vetus homo r simul crucifixus est.* Vel etiam lcumque peccatum actuale, se- ùm illud (*Coloss.* 3.) *Expoliantes eterem hominem cum actibus suis:* horum enim admonitione homo expur- gatur. Ponit autem consequenter pur- gationis effectum, dicens: *Ut sitis nova conspersio.* Dicitur autem conspersio commixtio aquæ et farinæ novæ, an- tequam admisceatur fermentum. Re- moto ergo fermento a fidelibus, id est, peccatore, vel peccato, remanent sicut nova conspersio, id est, in puritate suæ novitatis, secundum illud (*Ps.* 102.) *Renovabitur ut aquilæ juventus tua.* (*Ephes.* 4.) *Renovamini spiritu mentis vestræ.* Deinde ponit modum debitum expurgationis, cum dicit: *sicut estis azymi*, id est, sine fermento pecca- ti. Dicitur enim ab a, quod est sine, et zyma, quod est fermentum. Unde Domi- nus (*Matt.* 16) dicit discipulis: *Cavete a fermento Pharisæorum et Saducæorum.*

Deinde cum dicit : *Etenim pascha nostrum*, assignat rationem ejus, quod dixerat, sc. quare fideles debent esse azymi, quæ quidem ratio sumitur ex mysterio passionis Christi. Unde primo proponit ipsum mysterium. Secundo concludit propositum, ibi: *Itaque epule- mur, etc.* Circa primum considerandum est quod inter cætera sacramenta legalia celeberrimum erat agnus paschalis, qui ut præcipitur (*Exod.* 12.) *Immolabatur ab universa multitudine filiorum Israel* in memoriam illius beneficii, quo an- gelus percutiens primogenita Ægyp- ti pertransivit domos Judæorum, quo- rum fores linitæ essent sanguine agni. Unde nomen paschæ sumitur, secun- dum quod ibi dicitur : Est enim phase, id est, transitus Domini, et ultimo virtute hujus beneficii transivit popu- lus mare rubrum, ut dicitur (*Exod.* 24.) *Ille enim agnus figura fuit Chri- sti innocentis*, de quo dicitur (*Joan.* 1.) *Ecce agnus Dei.* Sicut ergo ille agnus figuralis immolabatur a filiis Israel, ut populus Dei liberaretur ab angelo per- cutiente, et ut transirent mare ru-

brum, liberati de servitute Ægypti: ita Christus est occisus a filiis Israel, per cujus sanguinem populus Dei liberatur a diaboli impugnatione et servitute peccati per baptismum quasi per mare rubrum. Ille autem agnus figuralis pascha Judæorum dicebatur, quia in signum transitus immolabatur. Unde dicitur (*Matth.* 16.) *Ubi vis paremus tibi comedere pascha?* id est, agnum paschalem. Dicit ergo Apostolus: Ideo debetis esse azymi, etenim, id est, quia, sicut figurale pascha veteris populi est agnus immolatus, ita pascha nostrum, id est, novi populi, est Christus immolatus, cujus etiam immolationi convenit nomen paschæ, tum significatione linguæ Hebrææ, quod significat transitum. (*Exod.* 12.) Est enim phase, id est, transitus, tum significatione linguæ Græcæ, prout nomen paschæ significat passionem. Christus enim per passionem qua fuit immolatus transivit ex hoc mundo ad patrem, ut dicitur (*Joan.* 13.)

Deinde cum dicit: *Itaque epulemur*, concludit propositum. Ad cujus evidentiam considerandum est, quod sicut legitur (*Exod.* 12.) Agnus paschalis post immolationem manducabatur cum azymis panibus. Sicut ergo agnus figuralis fuit figura nostri paschæ immolati, ita figuralis observantia paschalis debet conformari observantiæ novi paschæ, ergo quia Christus immolatus est pascha nostrum. Itaque epulemur, sc. manducantes Christum, non solum sacramentaliter, secundum illud (*Joan.* 6.) *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Sed spiritualiter fruendo sapientia ejus, secundum illud (*Eccl.* 24.) *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient;* et sic cum gaudio spirituali, secundum illud (*Ps.* 41.) *In voce exultationis et confessionis, sonus epulantis.*

Deinde determinat modum epulandi secundum conformitatem veritatis ad figuram, dicens: *Non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, et nequitiæ.* Mandabatur enim (*Exod.* 12.) Quod omne fermentum non inveniretur in domibus manducantium agnum paschalem. Fermentum autem habet et vetustatem, et corruptionem. Unde per remotionem fermenti. Primo quidem potest intelligi amotio observantiæ præceptorum veteris legis, quæ per passionem Christi est mortificata, secundum illud (*Lev.* 26.) *Vetera novis supervenientibus projicietis.* Secundo per remotionem fermenti potest intelligi remotio corruptionis peccati, sicut supra dictum est, quod modicum fermentum totam corrumpit massam, et quantum ad hoc, subdit: Neque in fermento malitiæ et nequitiæ, ut malitia referatur ad perversitatem operis, secundum illud (*Jac.* 1.) *Abjicientes omnem immunditiam et abundantiam malitiæ.* Per nequitiam vero intelligitur fraudulenta machinatio. (*Prov.* 26.) *Quando sumpserit vocem suam, non credideris ei, quoniam septem nequitiæ sunt in corde ejus.* Vel secundum Gloss. cum dicit: *Non in fermento veteri*, removet vetustatem peccati in communi. Quod autem subdit: *Neque in fermento malitiæ et nequitiæ*, explicat peccatum per partes; ut malitia dicatur peccatum, quod committitur in seipsum, nequitia peccatum quod committitur in alium. Excluso ergo modo indebito epulandi, determinat modum convenientem, subdens: *Sed in azymis sinceritatis et veritatis*, id est, sinceritate et veritate, quæ significantur per azyma.

Ponitur autem sinceritas contra corruptionem peccati, quod significavit,

cum dixit: Non in fermento malitiæ et nequitiæ. Nam sincerum dicitur, quod est sine corruptione. Unde (2 *Cor.* 2.) dicitur: *Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate in Christo loquimur*. Veritas vero ponitur contra figuras veteris legis, sicut (*Joan.* 1.) dicitur: *Veritas et gratia per Jesum Christum facta est,* quia sc. verum pascha cum veritate, et non cum figuris celebrare debemus. Unde secundum Gloss. per sinceritatem intelligitur innocentia a vitiis seu novitas vitæ: per veritatem autem justitia bonorum operum vel rectitudo, quæ fraudem excludit.

LECTIO 3.

Declarat cujusdam epistolæ verbum a Corinthiis non sane acceptum, docetque eos, quibus non liceat commisceri.

9. *Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis.*
10. *Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exisse.*
11. *Nunc autem scripsi vobis non commisceri: Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi, nec cibum sumere.*
12. *Quid enim mihi de his, qui foris sunt judicare? Nonne de his qui intus sunt vos judicatis?*
13. *Nam eos qui foris sunt Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.*

Induxerat supra Apostolus Corinthios ad hoc, quod a seipsis peccatorem separarent, quod quidem prætermiserat propter falsum intellectum cujusdam verbi, quod continebatur in epistola quadam, quam eis prius miserat. Et ideo pravum sensum, quem ex verbis conceperant, nunc excludit. Unde circa hoc tria facit. Primo resumit verbum prioris epistolæ. Secundo excludit falsum intellectum, ibi: *Non utique fornicariis*. Tertio exponit verbum intellectum, ibi: *Nunc autem scripsi vobis*. Dicit ergo primo, dixi *vobis in epistola* quadam alia, quæ in Canone non habetur, *Ne commisceamini fornicariis*, id est, non habeatis cum eis societatem, vel communionem, secundum illud (*Prov.* 1.) *Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum a semitis eorum*.(*Eccl.* 9.) *Non des fornicariis animam tuam in ullo.*

Deinde cum dicit: *Non utique fornicariis*, excludit falsum intellectum prædicti verbi. Et primo proponit quod intendit. Secundo concludit propositum, ibi: *Alioquin debueratis, etc.* Circa primum considerandum est, quod in prædicto verbo Apostoli, dupliciter falsum intellectum conceperant Corinthii. Primo quantum ad hoc, quod intelligebant illud esse dictum de fornicariis infidelibus, sed illud excludit Apostolus, dicens: *Non utique*, intendo dicere, quod non commisceamini *fornicariis hujus mundi*, vocat autem infideles nomine mundi, secundum quod dicitur (*Joan.* 1.) *Mundus eum non cognovit*. (*Supra* 1.) *Non cognovit mundus per sapientiam Deum.*

Secundo conceperant falsum intellectum quantum ad hoc, quod putabant prohibuisse Apostolum solum de fornicariis, non autem de aliis peccatoribus. Et ideo ad hoc excludendum subdit: *Aut avaris*, qui sc. injuste detinent aliena. (*Ephes.* 5.) *Avaritia*

quæ est idolorum servitus, *non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Aut rapacibus*, qui sc. violenter diripiunt aliena. (*Infra eod.*) *Neque rapaces regnum Dei possidebunt.*– *Aut idolis servientibus*, contra quos dicitur (*Sap.* 14.) *Nefandorum enim idolorum cultura omnis malitiæ causa est, initium et finis*. Et est sensus, non solum vobis prohibui societatem fornicatorum, sed etiam omnium aliorum peccatorum. Et est advertendum, quod per fornicationem quis peccat contra seipsum, per avaritiam autem et rapacitatem contra proximum; per idolorum autem culturam contra Deum; et in his, quæ ponit, omne peccati genus intelligitur.

Deinde cum dicit: *Alioquin*, *etc.* assignat rationem propositi, dicens: *Alioquin*, si, sc. sit intelligendum verbum prædictum de fornicariis hujus mundi, *Debueratis de hoc mundo exisse*, quia sc. totus mundus talibus plenus est. Unde non possetis tales fornicarios vitare, nisi de hoc mundo exeundo. Dicitur enim (1 *Joan.* 5.) *Totus mundus in maligno positus est*. Vel aliter, *debueratis de hoc mundo exisse*, quasi dicat, a tempore conversionis vestræ debueratis ab infidelibus mundi separari. Unde non oportet vos super hoc moneri; dicitur enim (*Joan.* 15.) *Ego elegi vos de mundo*. Vel aliter, debueratis de hoc mundo exisse, sc. per mortem. Melius est enim hominibus mori quam peccatoribus in peccatis consentire. Unde dicitur (*Infra* 9.) *Melius est enim mihi mori*, *quam ut gloriam meam quis evacuet.*

Deinde cum dicit: *Nunc autem scripsi vobis*, exponit eis verum intellectum. Et primo proponit, quod intendit. Secundo rationem assignat, ibi: *Quid enim mihi est*. Tertio infert conclusionem intentam, ibi: *Auferte malum*, *etc.* Dicit ergo primo, nunc autem sic expono, quod olim scripsi vobis: *Non commisceamini*, sc. fornicariis et aliis peccatoribus. *Si is, qui inter vos frater nominatur*, eo modo quo Dominus dicit (*Matth.* 23.) *Omnes vos fratres estis*. Non tamen dicit si is, qui frater est, sed si is, qui frater nominatur, quia per peccatum mortale aliquis a charitate recedit, quæ est spiritualis fraternitatis causa. Unde (*Hebr. ult.*) dicitur: *Charitas fraternitatis maneat in vobis*. Nominatur ergo frater propter fidei veritatem, non autem est vere frater, propter charitatis defectum, qui est ex peccato. Unde subditur: *Aut fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus*, *aut rapax*, *aut ebriosus*, *cum hujusmodi nec cibum sumere*, sc. debetis, secundum illud (*Joan.* 2 *canon.*) *Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domo vestra, nec ave dixeritis ei*; quasi dicat, per hoc, quod dixi non debere vos misceri peccatoribus, intellexi de fidelibus, qui nominantur fratres, et sunt inter vos; non autem per hoc intelligendum est, sicut dicit Augustinus in libro contra Parmenianum, et habetur in Glossa hic, quod aliquis extraordinario judicio debeat a communione aliorum separari, quia frequenter posset errare, sed potius hoc debet fieri secundum ordinem ecclesiæ, quando aliquis a communione repellitur, ut convictus, vel sponte confessus, et ideo signanter dicit: *Si is qui nominatur*, ut eam nominationem intelligamus, quæ fit per sententiam ecclesiæ ordine judiciario contra aliquem prolatam. Ille autem, qui sic a communione pelluntur, sunt vitandi quantum ad mensam, sicut hic dicitur, et quantum ad salutationem, ut dicitur in prædicta auctoritate Joan. et ulterius quantum ad sacram communionem.

Gloss. propter regnum Dei debemus operari omnia non solum, sed cum regno Dei mercedem temporalem meditari. Contra, ergo qui vadunt ad Ecclesiam pro distributionibus, peccant. Respondeo: Verum est si solum vel principaliter propter hoc vadant. Item super hoc. Ut non abutar potestate. Gloss. quod esset si acciperet, quod probavit supra eodem quod ei licet accipere. Respondeo : intelligendum est si acciperetur indiscrete et inordinate et immoderate. Item omnium servum me feci. Contra, (*Supra* 6.) *Nolite servi effici hominum.* Respondeo: hic loquitur de servitute charitatis, sc. in bono, ibi de servitute iniquitatis, sc. in malo. Item factus sum Judæis Judæus, Gloss. in cibis accipiendis, vel non accipiendis. Contra, Gloss. Injuste ergo reprehendit Petrum de discretione ciborum. (*Gal.* 2.) Immo bene, quia Petrus discernebat cum scandalo Gentium, sc. in locis Gentilium, Paulus autem non. Item ibidem, Gloss. propter scandalum Judæorum circumcidit Timotheum. (*Act.* 16.) Contra: veritas doctrinæ vitæ et justitiæ non debet dimitti propter scandalum. Respondeo : usque ad divulgationem evangelii non erat de veritate doctrinæ sivæ vitæ, ne homines circumciderentur, sed ne spem poneret in circumcisione. Item ut omnes facerem salvos. Contra, sciebat non omnes salvandos. Respondeo: volebat omnes in particulari, id est, quemlibet per se, non omnes simul. Item super illud: omnes quidem currunt. Gloss. in spirituali agone : quotquot quidem currunt, si spiritualiter currunt, accipiunt: et qui prior venerit expectat, ut coronetur cum posteriori. Contra, unusquisque in morte coronatur. Respondeo : Hoc intelligitur de gloria corporis, non animæ. Item super illud : Ne forte cum prædicaverim, Gloss. Suo timore nos terret Apostolus. Contra. (1 *Joan.* 4.) *Perfecta charitas foras mittit timorem.* Verum est timorem pœnæ, sed non timorem separationis sive offensæ.

CAPUT X.

Exemplo Judæorum, qui idola in deserto venerati sunt, ab idolis abstinere docet, quia quicquid patribus contigit, nostri figura fuit.

1. *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt,*
2. *Et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari,*
3. *Et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt,*
4. *Et omnes eumdem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: Petra autem erat Christus.*
5. *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Nam prostrati sunt in deserto.*

Superius monuit abstinere ab idolotitis. Primo propter vitandum scandalum fratrum infirmorum: cap. 8. Secundo propter exemplum suum, qui abstinet propter alios ab acceptione sumptuum, c. 9. Hic tertio monet ad idem ex consideratione pœnæ Judæorum in deserto idola venerantium, ubi exemplo pœnæ istorum. Primo monet abstinere a perpetratione peccatorum

intelligendum est de fidelibus, non de his qui foris sunt. *Ergo auferte malum*, sc. hominem, *Ex vobis ipsis*, id est, de vestra societate ejicite ; secundum illud (*Deut.* 13.) *Auferes malum de medio tui.* Est ergo considerandum ex præmissis Apostoli verbis, quod non prohibemur communicare infidelibus, qui nunquam fidem receperunt propter eorum pœnam. Est tamen hoc cavendum aliquibus, sc. infirmis propter eorum cautelam, ne seducantur. Illi vero qui sunt firmi in fide, possunt eis licite communicare, et dare operam conversioni eorum, ut dicitur (*Infra* 10.) *Si quis infidelium vocat vos ad cœnam, et vultis ire, omne quod appositum fuerit manducate.* Infidelibus autem, qui aliquando fideles fuerunt, vel sacramentum fidei receperunt : sicut hæreticis et apostatantibus a fide subtrahitur omnino communio fidelium, et hoc in eorum pœnam, sicut et cæteris peccatoribus, qui adhuc subduntur potestati Ecclesiæ.

CAPUT VI.

Redarguit infidelium judicium, cui sese Corinthii subjecerant, fidelium tribunalia relinquentes, qui fideles, etiam angelos sunt judicaturi.

1. *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum judicari apud iniquos, et non apud sanctos?*
2. *An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? Et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis judicetis?*
3. *Nescitis quoniam angelos judicabimus, quanto magis secularia?*
4. *Secularia igitur judicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in Ecclesia illos constituite ad judicandum.*
5. *Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum.*
6. *Sed frater cum fratre judicio contendit, et hoc apud infideles.*

Supra Apostolus reprehenderat Corinthios de negligentia judicii, hic reprehendit in eis quædam alia peccata circa judicia. Et primo quantum ad judices eorum coram quibus litigabant. Secundo quantum ad ipsa judicia, ibi : *Jam quidem omnino.* Circa primum tria facit. Primo arguit eos de inordinatione. Secundo rationem reprehensionis assignat, ibi : *An nescitis.* Tertio remedium adhibet, ibi : *Secularia igitur judicia.* Dicit ergo primo, ita negligitis in judicando vestros, sed tamen præsumptuosi estis subire infidelium judicia, et hoc est, quod dicit : *Audet*, id est, præsumit, *Aliquis vestrum habens negotium*, sc. seculare adversus alium, *Judicari apud iniquos*, id est, subire judicium infidelium, *Et non apud sanctos*, id est, apud fideles, qui sunt sacramentis fidei sanctificati.

Hoc enim est inordinatum multipliciter. Primo quidem, quia per hoc derogatur auctoritati fidelium. Secundo quia derogatur dignitati fidelium quantum ad hoc, quod infidelium judicia subeunt. Tertio quia per hoc datur occasio infidelibus judicibus contemnendi fideles, quos dissentire vident. Quarto, quia per hoc datur occasio

per significationem. Hic est lapis quem reprobaverunt, etc.

Alio modo legitur de bonis breviter sic: *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri* institutores fidei nostræ omnes boni spiritualiter. Unde dicit patres nostri non illorum, *Sub nube fuerunt*, sicut prius, *Et omnes eamdem escam manducaverunt* spiritalem, id est, corpus Christi in signo spiritualiter intellecto. Unde eamdem escam spiritalem manducaverunt, idem sc. quod nos: sed aliam escam corporalem quam nos: et hoc quantum ad majores in Christum credentes. Manducabant Christum spiritualiter, secundum illud: Crede et manducasti. *Et omnes eumdem potum biberunt*, sc. Christi sanguinem, in signo. Sic loquitur de signo et potu spirituali per fidem, non de corporali. *Bibebant autem de spirituali, etc.* sicut prius. Appetendus cibus et potus, quia sufficiens. Unde dicit: *Omnes manducaverunt*. Indeficiens, quia eundem. Utilis, quia potus et cibus spiritualis: quod notatur in ipso nomine spiritualis, etc.

Deinde cum dicit: *Sed non in pluribus, etc.* Post beneficia tangit flagella. Et primo offensam. Secundo pœnam, ibi: *Nam prostrati sunt*. Dicit ergo: *Sed non in pluribus, etc.* q. d. his omnibus beneficiis usi sunt Judæi: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo:* in illis sc. qui Deum offenderunt, sed tantum in duobus, sc. Caleph et Josue, quibus solis concessum est terram promissionis obtinere. (*Num.* 14.) (*Malac.* 1.) *Non est mihi voluntas in vobis.*

LECTIO 2.

Ostendit omnia ad correptionem nostram scripta esse, idcirco easdem culpas minime perpetrandas hortatur, ne eadem pœna plectamur.

6. *Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum sicut et illi concupierunt.*

7. *Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis: quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.*

8. *Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia.*

9. *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt.*

10. *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore.*

11. *Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram in quos fines seculorum devenerunt.*

Superius ostendit quid antiquis Judæis contigit, hic ostendit, quod non propter se tantum, sed propter nos corrigendos ita evenit. Ubi primo ostendit, quod propter nos corrigendos a peccato prædicta facta sunt. Secundo quod propter hoc etiam scripta sunt, ibi: *Hæc autem omnia in figura, etc.* In prima ostendit, quod ideo facta sunt, ut cohibeamur a peccato et primo a peccato cordis. Secundo a peccato operis, ibi: neque idololatræ efficiamini, etc. Tertio a peccato oris, ibi: *Neque murmuraveritis sicut quidam, etc.* In prima, primo deterret per pœnam. Secundo ex hoc dehortatur culpam, ibi: *Ut non simus concupiscentes, etc.* Tertio malos reducit ad memoriam, ibi: *Sicut et illi concupierunt, etc.* Dicit ergo: *Hæc autem in figura facta*

sunt victi. Unde (*Luc.* 10.) Dominus dicit : *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, et super omnem virtutem inimici.* Et in (*Ps.* 9.) *Super aspidem et basiliscum ambulabis.* Potest etiam hoc intelligi de bonis angelis, quorum plurimi in comparatione quadam invenientur Paulo et similibus sibi inferiores. Unde signanter non dicit judicabitis, sed judicabimus. Quamvis enim dici possit, quod ex consequenti, si sancti judicabunt homines bonos et malos, erit judicium de bonis angelis, quorum accidentale præmium augetur ex præmio sanctorum per angelos illuminatorum, et etiam de malis angelis, quorum pœna augetur ex pœna hominum per eos seductorum. Secundo argumentatur ad propositum, dicens: *Quanto magis secularia,* sc. judicia idonei erimus judicare : qui enim est idoneus ad majora, multo magis est idoneus ad minora. Unde et Dominus, cui commiserat quinque talenta, postmodum commisit unum, ut habetur Matth. 25.

Deinde cum dicit : *Secularia igitur judicia*, adhibet remedium contra culpam eorum. Et primo ponit remedium. Secundo exponit, ibi : *Ad verecundiam vestram dico.* Dicit ergo primo : Ergo ex quo sancti de hoc mundo judicabunt, si habueritis inter vos secularia judicia, quæ tamen habere non debetis, illos qui sunt contemptibiles, in Ecclesia constituite ad judicandum potius sc. quam judicemini apud infideles. Unde et in (*Ps.* 140) dicitur : *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Et (*Eccl.* 9) dicitur : *Melius est canis vivus, leone mortuo.*

Deinde cum dicit : *Ad verecundiam vestram dico,* exponit quo sensu prædicta dixit. Posset enim aliquis credere, quod ad litteram essent eligendi contemptibiliores ad judicandum, sed hoc excludit, dicens : *Ad verecundiam vestram dico,* quasi dicat, non hoc dixi ut ita fiat, sed ut vos faciam verecundari, illa sc. confusione, quæ adducit gratiam et gloriam, ut dicitur (*Eccl.* 4.) Contemptibiles enim in Ecclesia essent eligendi ad judicandum, si non invenirentur inter vos sapientes quod esset vobis verecundum. Unde subdit : *Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem et fratrem, sed frater cum fratre in judicio contendit, et hoc apud infideles.* Potius autem, quam hoc faceretis, deberetis constituere contemptibiles, qui sunt in Ecclesia ad judicandum et supplendum defectum sapientum, qui tamen non est apud vos, secundum illud quod supra primo dixerat : Divites facti estis in illo, in omni scientia. Vel aliter ab illo loco, *Secularia, etc.* Dixerat enim, quod sancti idonei sunt ad judicandum secularia, et ideo vult ostendere per quos judicia secularia debeant exerceri, sc. per contemptibiles qui sunt in Ecclesia : vocat autem contemptibiles illos, qui sunt sapientes in rebus mundanis, per comparationem ad illos, qui sunt sapientes in rebus divinis, quibus est reverentia exhibenda, qui in rebus temporalibus non occupantur, ut solis spiritualibus vacent, et hoc est quod subditur : *Ad verecundiam vestram dico,* secundum aliam litteram ad reverentiam vestram. Unde et Apostoli dixerunt. (*Act.* 6.) *Non est æquum relinquere nos verbum Dei, et ministrare mensis.* Postmodum autem redit ad id, quod supra reprehenderat, sc. quod Corinthii sub infidelibus judicibus litigabant, dicens : *Sic non est inter vos sapiens quisquam,* sc. in rebus tem-

poralibus, quem supra contemptibilem dixit. Unde alia non mutantur a prima expositione, quæ tamen videtur esse magis litteralis.

LECTIO 2.

Reprehendit Corinthios, eo quod inter se litigabant, hortaturque, ut magis injuriam patiantur, demum concludens, non omnia expedire, et si omnia liceant.

7. *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?*

8. *Sed vos injuriam facitis et fraudatis, et hoc fratribus.*

9. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri;*

10. *Neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.*

11. *Et hæc aliquando quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi et in Spiritu Dei nostri.*

12. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.*

13. *Esca ventri, et venter escis, Deus autem et hunc, et hanc destruet.*

Postquam Apostolus reprehendit Corinthios de hoc quod coram infidelibus judicibus litigabant, sic reprehendit eos quantum ad ipsa judicia. Et circa hoc duo facit. Primo ponit in quo peccabant circa judicia. Secundo manifestat quod dixerat, ibi : *An nescitis, etc.* Circa primum duo facit. Primo reprehendit in eis circa judicia, id quod est licitum, sed non expediens. Secundo id quod est penitus illicitum, ibi : *Sed et vos, etc.* Circa primum duo facit : Primo ponit reprehensionem. Secundo removet excusationem, ibi : *Quare non magis, etc.* Dicit ergo primo. Dictum est, quod frater cum fratre in judicio contendit, quod non solum malum est, quod apud infideles contenditis, sed jam quidem post conversionem vestram, *omnino delictum est in vobis*, id est, ad delictum vobis reputatur, quod *Judicia habetis inter vos*, inter quos sc. debet esse pax, quia ut dicitur (2 *Tim.* 2.) *Servum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes.* Apparet autem ex hoc, ut dicit hic Glos. Aug. quod peccatum est judicium habere contra aliquem, sed hoc videtur esse falsum : quia si peccatum est judicium habere, videtur sequi quod etiam peccatum sit judices constituere, cum hoc sit occasionem dare, judicium habentibus, cum tamen dicatur (*Deut.* 1.) *Audite illos, et quod justum est judicate.* Et postea subditur, quia Dei judicium est. Solvitur enim in Glossa, quod infirmis permittitur in judicio sua repetere, non autem perfectis : quibus licet sua repetere, sed non in judicio. Est autem sciendum hic, quod aliquid est perfectis illicitum, aliquid autem omnibus. Perfecti quidem proprium non habent, secundum illud (*Matth.* 19.) *Si vis perfectus esse, vade et ven-*

de omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni sequere me, et ideo non licet eis in judicio repetere quasi propria, cum eis non liceat habere proprium, licet tamen eis in judicio repetere ea quæ sunt communia. Non enim hoc faciendo peccant, sed magis merentur.

Est enim opus charitatis defendere, vel recuperare res pauperum, secundum illud (*Ps.* 81.) *Eripite pauperem et egenum de manu peccatoris liberate.* Sed judicium adversus aliquem est illicitum omnibus quantum ad tria. Primo quidem quantum ad causam ex qua aliquis judicium habet, puta ex cupiditate et avaritia. Unde (*Luc.* 12.) *Cum quidam de turba Domino dixisset, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem* : Dominus dixit, quis me constituit judicem ad dividendum inter vos ? Postea subdit : Videte et cavete ab omni avaritia. Secundo quantum ad modum judicii, quia sc. cum contentione et detrimento pacis judicium prosequuntur, ut enim dicitur : (*Jacob.* 3.) *Ubi zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum.* Et hoc videtur Apostolus in eis reprehendere, ut patet ex hoc quod supra dixit : Frater cum fratre in judicio contendit. Tertio ex perversitate judicii, puta cum aliquis injuste et fraudulenter in judicio procedit, secundum illud (*Is.* 10.) *Ut opprimerent pauperem, et vim facerent causæ humilium populi mei.* Et hoc etiam Apost. in eis reprehendit, ut patet per id quod subdit. Sed vos injuriam facitis. Quarto propter scandalum quod sequitur. Unde et Dominus mandat (*Matth.* 5.) *Qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Ex charitate vero, sua in judicio repetere licitum est. Unde Gregorius dicit in moralibus. Cum curam rerum nobis necessitas imponit, quidam dum ea repetunt, solum modo sunt tolerandi : quidam vero servata charitate sunt prohibendi, sc. ne rapientes non sua, semetipsos perdant.

Deinde cum dicit : *Quare non magis, etc.* tollit excusationem. Possent enim dicere, necessitas nos inducit ad judicia habenda, ut sc. resistamus injuriis et fraudibus aliorum, sed hoc excludit subdens quantum ad primum. *Quare non magis injuriam*, sc. manifestam, *accipitis*, sc. patienter sustinendo, secundum illud quod Dominus dicit (*Matth.* 5.) *Si quis te percusserit in maxillam, præbe ei et alteram.* Quantum vero ad secundum subdit: *Quare non magis fraudem patimini*, id est, dolosam seductionem, secundum illud (*Matth.* 5.) *Si quis te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.* Sed sicut Augustinus dicit in libro de sermone Domini in monte. Hæc præcepta Domini non sunt semper observanda in executione operis, sed semper sunt habenda in præparatione animi, ut sc. simus parati hoc facere vel sustinere potius, quam aliquid agere contra charitatem fraternam.

Deinde cum dicit : *Sed vos, etc.* reprehendit in eis id, quod est omnino illicitum. Et primo arguit in eis manifestam injustitiam, cum dicit : *Sed vos injuriam facitis*, sc. manifeste loquendo contra justitiam aliorum, vel in judicio, vel extra judicium. (*Eccl.* 9.) *Non placeat tibi injuria injustorum.* Secundo dolosam deceptionem, cum subdit: *Et fraudatis.* (*Prov.* 12.) *Consilia impiorum fraudulenta.* Tertio aggravat utrumque, cum subdit : *Et hoc fratribus*, id est, fidelibus, ad quos debemus bonum maxime operari, secundum illud (*Gal. ult.*) *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes ; maxime autem ad domesticos fidei.* Et

ideo contra quosdam dicitur (*Jer.* 9) ***Omnis frater supplantans, supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet.***

Deinde cum dicit: *An nescitis, etc.* manifestat quod dixerat. Et primo quantum ad id, quod est omnino illicitum. Secundo quantum ad id quod est licitum, 'sed non expediens, ibi: *Omnia mihi licent.* Circa primum duo facit. Primo movet quæstionem. Secundo determinat eam, ibi: *Nolite errare, etc.* Dicit ergo primo, dixi quod vos injuriam facitis, et defraudatis, quod est iniquitatem committere. *Sed an nescitis quod iniqui regnum Dei non possidebunt?* quasi dicat, videmini hæc nescire, dum ab iniquitate non receditis, cum tamen in (*Ps.* 5.) et (*Matth.* 7.) dicatur: *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem.*

Deinde cum dicit: *Nolite errare, etc.* determinat veritatem. Et primo ostendit periculum quod imminet iniquis. Secundo ostendit quomodo ipsi hoc periculum evaserunt, ut timeant iterum in ipsum incidere, ibi: *Et hoc quidem aliquando fuistis, etc.* Dicit ergo primo, *nolite errare* quod signanter dicit, quia circa impunitatem peccatorum aliqui multipliciter errabant, secundum illud (*Sap.* 2.) *Et cogitaverunt, et erraverunt.* Quidam enim Philosophi erraverunt credentes Deum non habere curam rerum humanarum, secundum illud (*Soph.* 1.) *Non faciet Dominus bene, et non faciet Dominus male.* Quidam vero credentes solam fidem sufficientem esse ad salutem, secundum illud (*Joan.* 11.) *Qui credit in me, non morietur in æternum.* Quidam vero credentes per sola Christi sacramenta salvari, propter id quod dicitur (*Matth. ult.*) *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Et (*Joan.* 6.) *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Quidam vero propter sola opera misericordiæ se impune peccare arbitrantur, propter illud quod dicitur (*Luc* 11.) *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.* Nec intelligunt quod hæc omnia sine charitate non prosunt, secundum illud quod dicitur (*Infra* 13.) *Si habuero omnem fidem, et distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest,* et ideo subdit quod peccata contraria charitati, a regno Dei excludunt, in quod sola charitas introducit, dicens: *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri,* de quibus dicitur (*Hebr. ult.*) *Fornicatores et adulteros judicabit Deus.* – *Neque molles,* id est, mares muliebria patientes, *neque masculorum concubitores,* quantum ad agentes in illo vitio, de quibus dicitur (*Gen.* 18.) *Homines Sodomitæ pessimi erant et peccatores coram Domino nimis.* – *Neque avari, neque fures,* de quibus dicitur (*Jac.* 5.) *Omnis fur, sicut scriptum est, judicabitur.* – *Neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Dicitur enim (*Is.* 35.) *Via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus.* Et (*Apoc.* 21.) *Non intrabit in illam aliquid coinquinatum, faciens abominationem.* Et est advertendum, quod hic enumerat eadem vitia quæ in præcedenti cap. posuerat. Addit autem quædam in genere luxuriæ, sc. adulterium, et vitium contra naturam. In genere autem injustitiæ furtum.

Deinde cum dicit: *Et hæc quidem, etc.* ostendit quomodo prædictum periculum evaserunt. Et primo commemorat statum præteritum, dicens: *Et quidem aliquando fuistis,* sc. fornicarii et idolis servientes, etc. et ideo specialiter hæc vitia commemorat, quia

in eis abundaverunt, secundum illud (*Ephes.* 5.) *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Secundo ostendit quomodo ab his intus fuerunt liberati, dicens : *Sed abluti estis,* sc. virtute sanguinis Christi in baptismo, secundum illud (*Apoc.* 1.) *Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.– Sed sanctificati estis* virtute sanguinis Christi per gratiam consecrati, secundum illud (*Hebr. ult.*) *Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra porta passus est.–Sed justificati estis*, ad statum justitiæ et virtutis, secundum illud (*Rom.* 8.) *Quos vocavit, hos et justificavit.* Subditur autem horum beneficiorum causa. Et primo ex parte humanitatis Christi cum dicit: *In nomine Domini nostri Jesu Christi*, id est, in fide et invocatione nominis Christi, secundum illud (*Act.* 4.) *Non est aliud nomen datum sub cœlo hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Secundo ex parte divinitatis, cum subdit: *Et in spiritu Dei nostri,* secundum illud (*Ezech.* 37.) *Ecce ego mittam in vos spiritum, et vivetis.* Quia igitur tam potenti virtute liberati estis, ad eadem redire non debetis.

Deinde cum dicit: *Omnia mihi licent, etc.* manifestat id quod dixerat de prohibitione judicii, ostendens quo sensu id reprehenderit, quia sc. non reprehendit illud quasi omnino illicitum, sed quasi non expediens et nocivum. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo rationem assignat, ibi : *Esca ventri, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod reprehenderat esse licitum, sed non expediens, dicens: *Omnia mihi licent.* Dicuntur autem illa licita quæ homo facere non prohibetur ; est autem duplex prohibitio, una coactionis, alia præcepti, et secundum hoc quidem intellexerunt illa licere, a quibus non prohibetur aliqua necessitate cogente; et ideo, quia arbitrium hominis naturaliter liberum est a coactione, intellexerunt Apostolum eo sensu dicere, omnia mihi licent, quia sc. libero arbitrio hominis subjacent, sive sint bona, sive sint mala, secundum illud (*Eccl.* 15.) *Ante hominem bonum et malum, vita et mors, quodcumque voluerit, dabitur ei.* Sed hic modus loquendi alienus est a scriptura sacra, in qua dicitur, non licere ea quæ divina lege prohibentur, secundum illud (*Matth.* 14.) *Non licet tibi habere uxorem fratris tui*, et ideo quod hic Apostolus dicit: *Omnia mihi licent,* non potest absolute intelligi, sed ut sit accommoda distributio sub hoc sensu, omnia mihi licent quæ sc. divina lege non prohibentur. Et potest hoc ad tria referri, primo quidem ad id quod dixerat de judiciis, quia sc. unicuique licet omnia sua judicio repetere, cum non sit lege divina prohibitum.

Alio modo potest referri ad id, quod (*Infra* 8) dicturus est de indifferenti usu ciborum, ut sit sensus, licitum est mihi omnes cibos comedere, secundum illud (*Tit.* 1.) *Omnia munda mundis.* Tertio potest referri ad id quod dicturus est (*Infra* 14) de sumptibus accipiendis, ut sit sensus, *Omnia mihi licent,* sc. accipere ad necessitatem vitæ, sicut coapostolis meis. Subdit autem, *Sed non omnia expediunt.* Dicitur autem illud expedire, quod est sine impedimento finem consequendi. Contingit autem quod aliquid non totaliter excludit finem, sed impedimentum aliquod affert, sicut matrimonium non excludit hominem a regno Dei, impedimentum tamen affert, quia sc. ut (*Infra* 7) dicit, quæ sub viro est mulier, cogitat quomodo placeat viro. Unde (*Matth.* 19) discipuli dicunt: *Si ita est causa hominis cum uxore sua, non expedit nu-*

bere. Sic ergo fornicari nec licet, nec expedit, quia totaliter excludit finem, qui est vita æterna; matrimonium autem est licitum, sed non expediens. Secundum igitur hunc modum sua in judicio repetere, indifferenter omnibus cibis uti, sumptus accipere ab his quibus prædicatur, est quidem licitum, quia non est contra justitiam, nec aliqua prohibetur lege; non tamen est expediens, vel quia impeditur pax ad proximum, vel infirmis scandalum aliquod generatur, vel aliqua maledicendi occasio præbetur; unde (*Eccl.* 37.) *Non omnia omnibus expediunt.*

Alio modo potest intelligi non absolute, sed sub conditione, ut sit sensus. Dixit, quod neque fornicarii, etc. regnum Dei possidebunt, et ideo non licent, quia finem excludunt; sed si omnia licerent mihi, *Non omnia expediunt*, quia per ea præstatur impedimentum vitæ humanæ. Unde in persona impiorum dicitur (*Sap.* 5.) *Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles.* Secundo ostendit esse nocivum id, quod supra reprehendit, dicens: omnia mihi licent, ut supra expositum est, sed tamen ego sub nullius redigar potestate, sc. hominis. Ille enim qui utitur eo, quod non expedit, sive licitum, sive illicitum, quodammodo redigitur sub potestate rei alicujus, vel hominis. Rei quidem, quia qui nimis rem aliquam amat, quodammodo servus illius rei efficitur, secundum illud (*Rom. ult.*) *Hujusmodi non Christo Domino serviunt, sed suo ventri.* Hominis autem, quia dum aliquis facit quod non expedit, quodammodo subjicitur judicio aliorum, et specialiter ille qui sua in judicio repetit, subjicitur potestati judicis. (*Infra* 10.) *Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia?*

Deinde cum dicit: *Esca ventri*, *etc.* assignat rationem ejus quod dixerat. Et primo quare omnia licent, dicens: *Esca ventri*, sc. debetur, ut sc. in ventre decocta in nutrimentum totius corporis cedat. Et venter escis, sc. recipiendis et decoquendis deservit. Quia igitur ex Dei ordinatione venter est sollicitus ad escas recipiendas, et escæ ad hoc deputatæ sunt, quod in ventre ponantur, secundum illud (*Gen.* 1.) *Ecce dedi vobis omnem escam ex cunctis animantibus, ut habeant ad vescendum*; non est illicitum quod homo res suas repetat, vel prædicator stipendia accipiat propter necessitatem escarum, vel ut etiam homo omnibus escis utatur. Secundo autem, ibi: *Deus autem, etc.*, assignat rationem quare omnia non expediunt. Non enim expedit, quod homo patiatur aliquod detrimentum in eo, quod nunquam corrumpitur, sc. in regno cœlesti, propter id, quod corrumpitur; et hoc accidit de esca et de ventre. Cessabit enim post hanc vitam escarum usus et ventris, quia corpora resurgentium conservabuntur absque cibo, Deo id faciente, et hoc est quod dicit: *Deus autem destruet*, id est, cessare faciet, *hunc*, sc. ventrem, non quidem quantum ad essentiam, sed quantum ad effectum quem nunc habet; et *has*, sc. escas quantum pertinent ad usum hominis, quia in resurrectione homines erunt sicut angeli in cœlo, ut dicitur (*Matth.* 22.)

LECTIO 3.

Ad fornicatorem arguendum revertitur, excellentiam corporis ostendens, quod templum Spiritus Sancti nuncupatur, et contra peccatum fornicationis linguam acuit.

13. *Corpus autem non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori.*
14. *Deus vero et Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem suam.*
15. *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit.*
16. *An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in carne una.*
17. *Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est.*
18. *Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.*
19. *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri?*
20. *Empti enim estis pretio magno: glorificate et portate Deum in corpore vestro.*

Supra Apostolus tripliciter reprehendit Corinthios circa judicia, nunc autem redit ad reprehendendum peccatum fornicarii, cujus supra 5 mentionem fecerat, et in cujus judicio Corinthii negligentes erant: improbat autem fornicationem quatuor rationibus, quarum prima sumitur ex divina ordinatione; secunda ex unione ad Christum, ibi: *An nescitis quoniam corpora, etc.* Tertia ex corporis inquinatione, ibi: *Fugite fornicationem.* Quarta ex gratiæ dignitate, ibi: *An nescitis, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit divinam ordinationem. Secundo ordinationis finem, ibi: *Deus enim, etc.*

Circa primum considerandum est, quod aliqui argumentum suæ lasciviæ sumunt ex ordinatione Dei. Qui enim fornicantur, utuntur suo corpore ad usum a Deo institutum. Sed hoc excludit, dicens, quod esca est ordinata ad ventrem, et venter ad escas. *Corpus autem* hominis *non fornicationi*, id est, non est ordinatum ad fornicandum, *sed Domino*, id est, ad hoc est ordinatum, ut sit Domini nostri Jesu Christi, *et Dominus corpori*, id est, Dominus Jesus Christus ad hoc datus est hominibus, ut humana corpora suæ gloriæ conformet, secundum illud (*Phil.* 3.) *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Sed contra hoc videtur esse quod sicut venter ordinatus est a Deo ad usum ciborum; ita quædam membra humani corporis sunt ordinata a Deo ad usum generationis, quibus fornicatio exercetur. Sed attendenda est differentia quantum ad duo. Primo quidem quod Apostolus supra locutus est de uno corporis membro, sc. de ventre, hic autem loquitur de toto corpore, quod sicut non est ordinatum ad fornicandum; ita nec ad escas sumendum, sed potius usus escarum est propter corpus; corpus autem propter animam, a qua percipit vitam secundum ejus conditionem, et quia omnia ordinantur in Deum sicut in finem, ideo corpus debet esse subjectum Domino et ei dedicatum. Et quia supra locutus est de usu escarum in communi absque inor-

dinatione, fornicatio autem est usus inordinatus ex membro fornicatoris. Unde nec ipsa membra sunt propter fornicationem, sed propter usum generationis ordinata ratione : cui omnia membra corporis deservire debent, sicut etiam venter non propter crapulam et ebrietatem, sed propter convenientem usum ciborum.

Deinde cum dicit: *Deus vero, etc.* ponit finem ordinationis prædictæ. Et primo ponit quid Deus circa Dominum fecerit, dicens : *Deus vero et Dominum*, sc. Dominum Jesum Christum suscitavit a mortuis, a quo ipse Christus petit in (*Ps.* 40.) *Tu autem Domine miserere mei, et resuscita me.* Deus autem est, et Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus. Unde et ipse Christus, qui est filius Dei, se suscitavit, et sua virtute resurrexit, secundum illud (*Ps.* 3.) *Ego dormivi et soporatus sum, et exsurrexi, quia Dominus suscepit me.* Et (2 *Cor. ult.*) *Si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Secundo ponit quid circa nos facturus sit, dicens, quod *nos suscitabit Deus per virtutem suam*, per quam sc. Christum suscitavit secundum illud (*Rom.* 8.) *Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra.* Et est advertendum, quod supra de escis, et ventre loquens, quæ pertinent ad usum animalis vitæ, dixit eas a Deo destruendas, nunc autem loquens de corpore et Domino, facit mentionem de resurrectione, quia sc., animali vita cessante natura corporis in melius reformabitur. Unde patet quod non est utendum corpore ad fornicationem, quæ impedit futuram incorruptionem, secundum illud (*Gal. ult.*) *Qui seminat in carne, de carne et metet corruptionem.*

Deinde cum dicit : *Nescitis, etc.* ponit secundam rationem, quæ sumitur ex affinitate humani corporis ad Christum, quæ talis est : membra hominis fornicantis sunt membra meretricis, sed membra hominis sunt membra Christi, ergo per fornicationem fiunt membra Christi, membra meretricis, quod est inconveniens. Circa quod quatuor facit. Primo ponit majorem, dicens : *An nescitis quoniam corpora vestra sunt membra Christi*, quasi dicat, hoc non debetis nescire, quia quicumque estis regenerati in Christo, membra Christi estis effecti, secundum illud (*Infra* 12.) *Vos estis corpus Christi et membra de membro.* Et hoc non solum quantum ad animas, quæ ab eo justificantur, sed etiam quantum ad corpora quæ ab eo resuscitabuntur, ut dictum est. Secundo ponit conclusionem, dicens: *Tollens ergo membra Christi*, id est juste subtrahens servitio Christi, cui debent deputari, secundum illud (*Rom.* 6) *Exhibeatis membra vestra, arma justitiæ Deo. Faciam*, sc. eadem, *membra meretricis*, esse, fornicando? *Absit*, hoc enim est horrendum sacrilegium. Unde dicitur (*Mal.* 2.) *Contaminavit Judas sanctificationem Domini quam dilexit, et habuit filiam Dei alieni.* Tertio ponit minorem, dicens: *An nescitis quia qui adhæret meretrici*, sc. fornicando, *unum corpus efficitur*, sc. per immundam commixtionem. Et ad hoc probandum, inducit auctoritatem (*Gen.*) dicens : *Inquit enim scriptura*, sc. (*Gen.* 2.) *Erunt duo*, sc. vir et mulier, *in carne una*, id est, per mixtionem carnalem una caro efficiuntur, et sic membra unius fiunt membra alterius. Sunt enim hæc verba Adæ de viro et uxore loquentis, quæ Apostolus hic etiam ad fornicationem refert, quia secundum speciem naturæ non differunt utriusque actus.

Est autem intelligendum, quod sicut dicit Philosophus in libro de Genera-

tione animalium, in masculo est principium activum generationis, in femina est passivum. Et sicut in planta, cujus vita principaliter ordinatur ad generationem, semper est unum corpus, in quo utrumque principium unitur; ita in animalibus quæ ordinantur ad altiores actus vitæ, non semper est unum corpus habens hæc duo principia, sed ex duobus fit unum in actu generationis. Quod quidem non est tantum viri, quia sicut infra (*Cap.* 7.) dicitur: *Vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier.*

Secundo probat minorem, dicens: *Qui autem adhæret Domino, etc.* sc., per fidem et charitatem, *Est unus spiritus cum illo,* quia sc. unitur ei unitate spirituali, non corporali. Unde et (*Rom.* 8) dicitur: *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus*, et (*Joan.* 17.) *Ut sint unum in nobis, sicut nos unum sumus,* sc. per connexionem spiritus: et quia corpus deservit spiritui, consequens est, ut etiam corpora nostra, membra ejus sint, cui per spiritum unimur, non quidem carnali conjunctione, sed spirituali. Potest autem ex præmissis duabus rationibus una ratio conflari, ut sc. quia corpus nostrum non est deputatum fornicationi, sed Domino, hoc sc. modo, quod membra nostra sunt membra Christi, ut postmodum exponit, non faciamus ea membra meretricis fornicando.

Deinde cum dicit: *Fugite fornicationem, etc.* ponit tertiam rationem, quæ sumitur ex corporis inquinatione. Primo ponit conclusionem intentam, dicens: *Fugite fornicationem.* Ubi notandum, quod cætera vitia vincuntur resistendo, quia quanto magis homo particularia considerat et tractat, tanto minus in eis invenit unde delectetur, sed magis anxietur: sed vitium fornicationis non vincitur resistendo, quia quanto magis ibi homo cogitat particulare, magis incenditur, sed vincitur fugiendo, id est, totaliter vitando cogitationes immundas, et quaslibet occasiones, ut dicitur (*Zach.* 2.) *Fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus.*

Secundo assignat rationem, dicens: *Omne peccatum aliud quodcumque fecerit homo, etc.* Ad cujus evidentiam sciendum, quod quædam peccata non consummantur in carnali delectatione, sed in sola spirituali, ideo spiritualia vitia dicuntur, sicut superbia, avaritia, acedia; fornicatio autem completur maxime in carnali delectatione, et secundum hoc posset intelligi, quod hic dicitur: Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est, quia sc. completur præter sui corporis delectationem. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat, quia sc. ejus peccatum in carne consummatur. Sed huic expositioni contrarium videtur esse, quod etiam peccatum gulæ consummatur in delectatione corporis. Ad quod posset dici, quod peccatum gulæ sub luxuria continetur inquantum ad ipsam ordinatur, secundum illud (*Eph.* 5.) *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Sed melius potest dici, quod Apostolus non dicit: *Qui fornicatur,* corpore suo peccat, quod congrueret primæ expositioni; sed, *peccat in corpus suum,* id est, contra corpus suum, corrumpendo et inquinando illud præter usum rationis. Unde et (*Apoc.* 3.) *Habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinaverunt vestimenta sua*, id est, corpus, et (*Apoc.* 14.) *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati.* Vel aliter secundum Augustinum hic in Gloss. Qui fornicatur, in corpus suum peccat, quia anima ejus totaliter carni in illo actu subjicitur, ita quod non possit aliud ibi cogitare. Unde in (*Ps.* 31.) dicitur: *Nolite fieri sicut equus et*

mulus, quibus non est intellectus. Vel aliter : *In corpus suum peccat*, id est, contra uxorem suam, quæ dicitur corpus viri, contra quam non ita directe sunt alia peccata, sicut viri fornicatio. Unde et (1 *Thess.* 4.) dicitur : *Ut sciat unusquisque vestrum possidere vas suum in sanctificatione*, id est, uxorem suam. Vel secundum Augustinum potest intelligi de fornicatione spirituali, per quam anima adhæret per amorem mundo, et recedit a Deo, secundum illud (*Ps.* 72.) *Perdes omnes qui fornicantur abs te.* Est ergo sensus, *Qui fornicatur*, recedens a Deo propter amorem mundi, *In corpus suum peccat*, id est, per corporalem concupiscentiam. Omne autem aliud peccatum, puta quod homo committit ex oblivione, vel ex ignorantia, seu negligentia, *est extra corpus*, id est, corporalem concupiscentiam.

Deinde cum dicit: *An nescitis, etc.* ponit quartam rationem, quæ sumitur ex dignitate gratiæ quæ quidem ex duobus consurgit, sc. ex gratia Spiritus Sancti, et ex redemptione sanguinis Christi. Circa hoc igitur tria facit. Primo proponit dignitatem corporis nostri, quam habet ex gratia Spiritus Sancti, dicens : *An nescitis*, quasi dicat, ignorare non debetis, *quoniam membra vestra*, sc. corporalia, *templum sunt Spiritus Sancti*, sicut (*Supra* 3.) dictum est: *Nescitis quia templum Dei estis.* Et hujus rationem assignat, subdens: *Qui in vobis est* ; dicitur autem templum, domus Dei; quia igitur Spiritus Sanctus Deus est, conveniens est, quod in quocumque est Spiritus Sanctus, templum Dei dicatur. Est autem Spiritus Sanctus principaliter quidem in cordibus hominum, in quibus charitas Dei diffunditur per Spiritum Sanctum, ut dicitur (*Rom.* 5.) Sed secundario etiam est in membris corporalibus inquantum exequuntur opera charitatis. Unde in (*Ps.* 83.) dicitur : *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum* ; et ne hanc dignitatem sibi ascriberent, subdit: *Quem habetis a Deo, non ex vobis.* Unde (*Joel.* 2.) *Effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Et (*Act.* 5.) *Spiritum suum dedit obedientibus sibi.*

Secundo ponit dignitatem, quam habent corpora nostra ex redemptione sanguinis Christi, dicens : *Et non estis vestri*, sed Jesu Christi, secundum illud (*Rom.* 14.) *Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus.* (2 *Cor.* 5.) *Qui vivit, jam non sibi vivat*, rationem hujus assignat, dicens: *Empti estis pretio magno*, et ideo servi estis ejus, qui vos redemit de servitute peccati. Unde (*Infra* 7) dicitur: *Qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio enim empti estis*, et in (*Ps.* 30.) *Redemisti me Domine Deus veritatis.* Dicitur autem pretium redemptionis magnum, quia non est corruptibile, sed æternam habens virtutem, cum sit sanguis ipsius Dei æterni. Unde (1 *Petr.* 1.) *Redempti estis de vana vestra conversatione, non corruptibilibus auro vel argento, sed sanguine agni immaculati, et incontaminati, Jesu Christi.* Tertio infert conclusionem intentam, dicens: *Glorificate ergo, et portate Deum in corpore vestro.* Quia enim membra vestra sunt templum Dei, in corpore vestro nihil debet apparere, nisi quod ad gloriam Dei pertinet, et hoc est glorificare Deum in corpore vestro, quia in (*Ps.* 28.) dicitur: *In templo ejus omnes dicent gloriam.* (*Exod. ult.*) dicitur : *Operuit nubes tabernaculum testimonii, et gloria Domini implevit illud* ; quia vero non estis vestri, sed estis servi Dei, debet corpus vestrum portare Deum sicut equus, vel aliud animal portat

dominum suum. Unde in (*Ps.* 12) dicitur: *Ut jumentum factus sum apud te*. Portat autem corpus nostrum Dominum, inquantum divino ministerio deputatur; sic ergo homo debet vitare ne in corpus suum peccet fornicando, quod est contra gloriam Dei, et contra ministerium quod corpus nostrum debet Deo.

CAPUT VII.

De matrimonio sermo est, quod propter fornicationem permittitur, monetque nubere eos, qui dum minime sese continere possunt, in fornicationem cadunt.

1. *De quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere.*
2. *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque virum suum habeat.*
3. *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro.*
4. *Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.*
5. *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus ut vacetis orationi, et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram.*
6. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, et non secundum imperium.*
7. *Volo autem omnes vos homines esse sicut meipsum. Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic.*
8. *Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis si sic permanserint sicut et ego.*
9. *Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere quam uri.*

Postquam Apostolus reprehendit fornicarium et sustinentes eum, hic accedit ad tractandum de matrimonio. Et circa hoc tria facit. Primo determinat de conjugatis et matrimonio junctis. Secundo de virginibus, ibi: *De virginibus autem, etc.* Tertio de viduis, ibi: *Mulier alligata est, etc.* Circa primum duo facit. Primo instruit eos, qui non sunt matrimonio juncti, utrum sc. debeant matrimonium contrahere. Secundo manifestat quod dixerat, ibi: *Hoc autem dico, etc.* Circa primum duo facit. Primo manifestat quid circa hoc sit per se bonum. Secundo quid necessarium, ibi: *Propter fornicationem autem, etc.* Circa primum considerandum, quod in detestationem fornicationis, contra quam locutus jam fuerat, aliqui non habentes zelum Dei secundum scientiam, intantum procedebant, quod etiam matrimonium condemnabant, secundum illud (1 *Tim.* 4.) *In hypocrisi loquentium mendacium prohibentium nubere.* Et quia hoc durum Corinthiis videbatur fidelibus, super hoc Apostolo scripserunt, ejus sententiam requirentes, et ideo Apostolus eis respondet: ita reprehendi ea quæ facitis. *De quibus autem scripsistis mihi*: respondeo quantum ad matrimonium, bonum est homini mulierem non tangere.

Circa quod notandum, quod mulier data est viro ad adjutorium generationis; et in hac differt vis generativa a nutritiva, quia vis nutritiva deservit homini ad conservationem individui

onum est homini nutrimento ia per hoc ejus vita conserva- enerativa autem non deservit ad conservationem individui, l conservationem speciei. Unde test dici, quod *bonum est homi-* suum individuum, *mulierem e*, primo quidem quantum ad n, quia ut Augustinus dicit no Soliloquiorum: Nihil sic de- imam ab arce virtutis suæ, sicut tus ille corporum, sine quo aberi non potest, et ideo (*Exod.* licitur populo accepturo legem *Estote parati in diem tertium, et ropinquetis uxoribus vestris.* (1 1.) dixit Achimelech ad David: *ndi sunt pueri, maxime a mu- s*, manducent panem sanctum. do quantum ad corpus, quod vir it per matrimonium potestati , se ex libero servum consti- Servitus autem hæc præ omni- iis est amara. Unde et (*Eccl.* 7.) r: *Inveni amariorem morte mu-*. Tertio quantum ad res exte- , quarum occupatione necesse minem implicari, qui habet uxo- t filios nutriendos, cum tamen r (2 *Tim.* 2.) *Nemo militans Deo at se negotiis secularibus, ut ei t cui se probavit.*

nde cum dicit: *Propter fornica- s, etc.* ostendit quid circa hoc cessarium. Primo quantum ad ctum matrimonii. Secundo quan- d actum matrimonii jam contrac- i: *Uxori vir debitum, etc.* Circa m considerandum est, quod ac- enerativæ virtutis ordinatur ad rvationem speciei per generatio- filiorum, et quia mulier data est n adjutorium generationis. Prima sitas tangendi mulierem, est er procreationem filiorum. Unde 1.) dicitur: *Masculum et feminam creavit eos, et benedixit eis Deus, et ait: Crescite et multiplicamini, et replete terram*, sed hæc necessitas fuit circa institutionem humani generis, quamdiu oportuit multiplicari populum Dei per successionem carnis. Sed Apostolus considerans humanum genus jam multiplicatum, et populum Dei jam esse augmentatum, non propagatione carnis, sed generatione quæ est ex aqua et Spiritu Sancto, ut dicitur (*Joan.* 3.) prætermisit hanc necessitatem, qua sc. primitus institutum fuerat matrimonium in officium naturæ, et proponit secundam necessitatem secundum quam institutum est in remedium culpæ. Quia enim carnalis concupiscentia adhuc post baptismum in fidelibus remanet, licet non dominetur, instigat homines maxime ad actus venereos propter vehementiam delectationis. Et quia majoris virtutis est totaliter hanc concupiscentiam superare, quam possit hominibus convenire, secundum illud (*Matth.* 19.) *Non omnes capiunt verbum hoc.* Necessarium est quod in parte concupiscentiæ cedatur, et in parte superetur, quod quidem fit dum actus generationis ratione ordinatur, et non totaliter homo concupiscentia ducitur, sed magis concupiscentia subditur rationi.

Habet autem hoc ratio naturalis, quod homo utatur generationis actu, secundum quod convenit generationi et educationi filiorum; hoc autem in brutis animalibus invenitur, quod in quibuscumque speciebus animalium sola femina non sufficit ad educationem prolis, masculus simul nutrit prolem cum femina, et ad hoc exigitur, quod masculus cognoscat propriam prolem, et ideo in omnibus talibus animalibus, ut patet in columbis, turturibus et hujusmodi, naturaliter indita est sollicitudo de educatione prolis, et propter

hoc in hujusmodi non sunt vagi et indifferentes concubitus, ex quibus sequeretur incertitudo prolis, sed masculus determinatus determinatæ feminæ conjungitur, non indifferenter quælibet cuilibet, sicut accidit in canibus et aliis hujusmodi animalibus, in quibus sola femina nutrit prolem.

Maxime autem in specie humana masculus requiritur ad prolis educationem, quæ non solum attenditur secundum corporis nutrimentum, sed magis secundum nutrimentum animæ, secundum illud (*Hebr.* 12.) *Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores et reverebamur eos*, et ideo ratio naturalis dictat quod in specie humana non sint vagi et incerti concubitus, quales sunt concubitus fornicarii, sed sint determinati viri ad determinatam feminam, quæ quidem determinatio fit per legem matrimonii. Sic igitur triplex bonum habet matrimonium, primum quidem quod est in officium naturæ, prout sc. ordinatur ad generationem et educationem prolis, et hoc bonum, est bonum prolis. Secundum bonum habet prout est in remedium concupiscentiæ, quæ sc. coarctatur ad determinatam personam, et hoc bonum dicitur fides, quam, sc. vir servat uxori suæ, non accedens ad aliam, et similiter uxor viro. Tertium bonum habet, prout in fide contrahitur Christi, quod quidem bonum dicitur sacramentum inquantum significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ, secundum illud (*Ephes.* 5.) *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, et Ecclesia*; hoc est ergo quod dicit: Dictum est, quod *bonum est homini mulierem non tangere*, sed quia ad hoc bonum non sunt omnes homines idonei, unusquisque vir, *propter fornicationem*, sc. vitandam, *suam uxorem habeat*, id est, sibi determinatam, ut tollantur vagi et incerti concubitus, quod pertinet ad fornicationem. Unde et (*Prov.* 5.) *Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ*. Et postea subditur: *Quare seduceris fili mi ab aliena?*

Deinde cum dicit: *Uxori vir debitum reddat, etc.* agit de usu matrimonii contracti. Et primo agit de debito reddendo. Secundo de debiti intermissione, ibi: *Nolite fraudare, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit, dicens: Dictum est quod *vir habeat uxorem*, et uxor virum, habendi autem hæc est ratio, ut vir *reddat debitum uxori*, sc. de suo corpore per carnalem commixtionem, similiter autem, *et uxor viro*, quia quantum ad hoc ad paria judicantur. Unde mulier non est formata de pedibus viri tamquam ancilla, nec de capite tamquam domina, sed de latere tamquam socia, ut legitur (*Gen.* 2.) Unde et mutuo debent sibi debitum reddere, secundum illud (*Rom.* 13.) *Reddite omnibus debita*. Secundo assignat debiti rationem, dicens: *Mulier non habet potestatem sui corporis*, sc. ad actum generationis, ut sc. possit proprio arbitrio vel continere, sc. vel alteri se tradere; *sed vir*, sc. habet potestatem sui corporis, quantum sc. ad usum carnalis copulæ, et ideo uxor debet viro proprii corporis officium offerre. *Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier, etc.* Unde et ipse debet sui corporis officium offerre uxori, legitimo impedimento cessante. Unde et (*Gen.* 2.) dicitur: *Adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.*

Deinde cum dicit: *Nolite fraudare invicem, etc.* agit de intermissione debiti reddendi. Et primo ostendit qualiter intermitti debeat actus conjugalis. Circa quod docet unum esse cavendum, ne sc. hoc per fraudem fiat, di-

cens : *Nolite fraudare invicem*, ut sc. velit vir continere invita uxore, aut etiam e contrario. Quod Apostolus fraudem nominat, quia unus subtrahit alteri quod ei debetur, quod ad fraudem pertinet, non minus in actu matrimonii, quam in aliis rebus. Unde et (*Prov.* 22.) dicitur : *Non inveniet fraudulentus lucrum*, quia sc. ille, qui tali fraude continentiam Deo offert, non lucratur meritum vitæ æternæ. Sicut enim dicit Aug., non vult Deus tale lucrum tali damno compensari, ut dum unus conjugum continet altero invito, ille incidat in damnabiles corruptelas. Tria autem doce observanda in tali intermissione ; quorum primum est, ut fiat ex communi consensu. Unde dicit: *Nisi forte ex consensu*. Unde dicitur (*Eccl.* 25.) *In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo et hominibus*: *Concordia fratrum : et amor proximorum : vir et mulier bene sibi consentientes*. Secundum est, ut sit ad certum tempus. Unde subdit : *Nisi forte ad tempus*, secundum illud (*Eccl.* 3.) *Tempus amplexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus*. Tertium est, ut hoc fiat propter debitum finem, sc. causa spiritualium actuum, ad quos continentia reddit magis aptos. Unde subdit, *ut vacetis orationi*, secundum illud (*Joel.* 2.) *Sacrificium et libamen Domino Deo nostro*. Et postea subdit : *Egrediatur sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo*.

Secundo, agit de reiteratione conjugalis actus : et primo ponit documentum, dicens : *Iterum revertimini in idipsum*, ut sc. vobis invicem debitum reddatis, finito tempore orationis. Unde et (3 *Reg.* 8.) dicitur : Quod *celebratis dedicationis solemniis, profecti sunt in tabernacula sua lætantes*. Secundo assignat rationem documenti : Non enim hoc dicit, quasi sit necessarium ad salutem, sed ad periculum vitandum. Unde subdit : *Ne tentet vos satanas*, id est, ne sua tentatione vos prosternat, sicut etiam dicitur (1 *Thess.* 3.) *Ne forte vos tentaverit is, qui tentat, et inanis sit labor noster*. Tentatio autem satanæ non est fortibus timenda, de quibus dicitur (1 *Joan.* 2.) *Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum*. Est autem timenda debilibus. Unde subdit : *Propter incontinentiam vestram*, id est, propter pronitatem ad incontinentiam, ex quo contingit, quod diabolus hominem tentando prosternit, et provocatur ad tentandum, secundum illud (1 *Pet.* *ult.*) *Circuit quærens, quem devoret*.

Deinde cum dicit : *Hoc autem dico, etc.* manifestat, quo sensu prædicta sunt accipienda, et primo facit, quod dictum est. Secundo, rationem assignat, ibi : *Volo autem etc.* Tertio, exponit quod dixerat, ibi : *Dico autem, etc.* Dicit ergo primo. Dixi, quod unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque mulier virum suum, et iterum quod post continentiam determinati temporis, iterum revertamini in idipsum. *Hoc autem dico secundum indulgentiam*, id est, parcens infirmitati vestræ : *Non secundum imperium*, quasi sc. vobis necessarium ad salutem. Subditis enim sunt quædam eorum infirmitati indulgenda, et non ad bona imperio cogendi. Unde contra quosdam prælatos dicitur : (*Ezech.* 34). *Cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia, et dispersi sunt greges mei*. Sed videtur Apostolus inconvenienter loqui. Indulgentia enim non est nisi de peccato. Per hoc ergo quod Apostolus, secundum indulgentiam se dicit matrimonium concessisse, videtur exprimere, quod matrimonium sit

peccatum. Sed ad hoc potest responderi dupliciter. Uno modo ut indulgentia sumatur hic pro permissione. Est autem duplex permissio. Una quidem de minus malo, sicut dicitur: (*Matth.* 19.) *Quod Moyses permisit Judæis dare libellum repudii propter duritiam cordis eorum,* sc. ad vitandum uxoricidium, ad quod erant proni. Talis enim permissio non fit in novo testamento propter sui perfectionem, secundum illud (*Hebr.* 6.) *Ad perfectum feramur.* Alia autem est permissio de minus bono, cum, sc. homo præcepto non cogitur ad majus bonum, et hoc modo Apostolus hic indulget, id est, permittit matrimonium quod est minus bonum quam virginitas, quæ non præcipitur quæ est majus bonum.

Alio modo potest accipi indulgentia prout respicit culpam, secundum illud (*Is.* 26.) *Indulsisti, Domine, indulsisti genti.* Et secundum hoc indulgentia refertur ad actum conjugalem secundum quod habet annexam culpam venialem, tamen propter bona matrimonii sine quibus esset mortalis. Unde considerandum est quod actus conjugalis quandoque quidem est meritorius et absque omni culpa mortali vel veniali, puta cum ordinatur ad bonum prolis procreandæ et educandæ ad cultum Dei. Sic enim est actus religionis. Vel cum fit causa reddendi debitum, sic enim est actus justitiæ. Omnis autem actus virtutis est meritorius si sit cum charitate. Quandoque vero est cum culpa veniali, sc. cum quis ad actum matrimonialem ex concupiscentia excitatur quæ tamen infra limites matrimonii sistit, ut sc. cum sola uxore sit contentus. Quandoque vero est culpa mortalis, puta cum concupiscentia fertur extra limites matrimonii, sc. cum aliquis accedit ad uxorem æque libenter vel libentius ad aliam accessurus. Primo ergo modo actus matrimonii non requirit indulgentiam. Secundo modo habet indulgentiam inquantum aliquis consentiens concupiscentiæ in uxorem non fit reus peccati mortalis. Tertio modo omnino indulgentiam non habet.

Deinde cum dicit: *Volo autem, etc.* assignat rationem ejus quod dixerat, et primo quare non loquatur secundum imperium. Secundo quare loquatur secundum indulgentiam, ibi: *Sed unusquisque, etc.* Circa primum considerandum est quod nullus sapiens præcipit illud cujus contrarium magis vult fieri. Ideo Apostolus non præcipit quod homines matrimonium contrahant vel matrimonio contracto utantur, quia magis vult quod homines contineant, et hoc est quod dicit: *Volo autem omnes homines esse sicut meipsum,* ut sc. contineant, sicut ego contineo. Et similiter dicit (*Act.* 26.) *Opto apud Deum omnes, qui audiunt fieri tales qualis ego sum.* Sed contra hoc videtur esse, quia si omnes homines continerent, sicut Apostolus continebat, cessasset generatio, et sic non fuisset impletus numerus electorum, quod erat contra dispositionem divinam.

Dicunt quidam quod Apostolo revelatum erat, quod si omnes homines salvarentur in continentia viventes sicut ipse vivebat, sufficiebat ad implendum numerum electorum. Sed hoc nulla auctoritate fulcitur, et ideo potest dici, quod Apostolus volebat omnes esse continentes, quia sc. volebat hoc de singulis, non tamen volebat quod omnes simul continerent. Vel potest dici et melius quod volebat omnes homines esse continentes voluntate antecedente, sicut ipse dicit (1 *Tim.* 2.) *Quod Deus vult omnes homines salvos fieri,* non

tum, ita a capite Christo in cætera membra ecclesiæ motus et sensus spiritualis derivatur, secundum illud (*Col.* 2.) *Non tenens caput ex quo totum corpus per nexum et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei.* Quarto in capite invenitur conformitas naturæ ad cætera membra, et similiter in Christo ad alios homines, secundum illud (*Phil.* 2.) *In similitudinem hominum factus et habitu inventus, ut homo.* Secundam comparationem ponit hominis ad hominem, cum dicit *Caput autem mulieris vir.* Quod etiam secundum prædicta quatuor verificatur. Nam primo quidem vir est perfectior muliere, non solum quantum ad corpus, quia ut Philosophus dicit in libro de Generatione animalium: Fœmina est masculus occasionatus ; sed etiam quantum ad animæ vigorem, secundum illud (*Eccl.* 7.) *Virum ex mille reperi unum, mulierem ex omnibus non inveni.* Secundo, quia vir naturaliter supereminet fœminæ secundum illud (*Ephes.* 5.) *Mulieres viris suis subjectæ sint sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris.* Tertio quia vir influit gubernando mulierem, secundum illud (*Gen.* 3.) *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.* Quarto vir et fœmina conformes sunt in natura, secundum illud (*Gen.* 2.) *Faciamus ei adjutorium simile sibi.* Tertiam comparationem ponit Dei ad Dominum, cum dicit : *Caput vero Christi Deus.* Est autem considerandum, quod hoc nomen, Christus, significat personam prædicatam ratione humanæ naturæ : et sic hoc nomen, Deus, non supponit solum personam patris, sed totam trinitatem a qua in humanitate Christi, sicut a perfectiori, omnia bona derivantur, et cui humanitas Christi subjicitur : Alio modo potest intelligi, secundum quod hoc nomen, Christus, supponit dictam personam ratione divinæ naturæ, et sic hoc nomen, Deus, supponit solum personam patris : quæ dicitur caput filii, non quidem secundum majorem perfectionem, vel secundum aliquam suppositionem, sed solum originem et secundum conformitatem naturæ, sicut in Ps. 2. dicitur : *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.* Possunt tamen hæc mystice accipi prout in anima est quoddam spirituale conjugium. Nam sensualitas fœminæ comparatur, ratio vero viro, per quem sensualitas regi debet. Unde et caput ejus dicitur. Vel potius ratio inferior, quæ inhæret temporalibus disponendis, mulieri comparatur : viro autem ratio superor, quæ vacat contemplationi æternorum, quæ caput inferioris dicitur : quia secundum rationes æternas sunt temporalia disponenda, secundum illud (*Exod.* 25.) *Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* Dicitur autem caput viri Christus : quia sola ratio secundum superiorem sui partem Deo inhæret.

LECTIO 2.

Non esse dissolvendum matrimonium, neque respectu ejusdem cultus, nec ratione diversi.

10. *His autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego sed Dominus, uxorem a viro non discedere.*

11. *Quod si discesserit manere innuptam : aut viro suo reconciliari : et vir uxorem non dimittat.*

12. *Nam cæteris dico ego non Dominus, si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam.*

13. *Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum.*

14. *Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.*

Supra Apostolus posuit documenta de contractu matrimonii : hic instruit eos qui jam matrimonium contraxerunt de matrimonio non dissolvendo : et primo docet eos qui sunt in matrimonio juncti, ut in matrimonio maneant : secundo ponit utilem doctrinam quantum ad omnes status vel conditiones hominum, ibi : *Unumquemque sicut vocavit Deus, etc.* Circa primum duo facit, primo agit de indissolubilitate matrimonii quantum ad eos qui sunt unius cultus, secundo quantum ad eos qui sunt in dispari cultu, ibi : *Nam cæteris ego dico, etc.* Circa primum duo facit : primo ponit præceptum de indissolubilitate matrimonii ; secundo docet quid sit servandum quando matrimonium quodammodo separatur, ibi : *Quod si discesserit, etc.* Dicit ergo primo: dixi non nuptis, id est, virginibus et viduis quod melius est eis si sic permanserint : *His autem qui matrimonio sunt juncti*, non patet eadem conditio : his enim, *Præcipio non ego*, sc. indicta mihi auctoritate, *Sed Dominus*, hoc præcepit, dicens (*Matth.* 19.) *Quos Deus conjunxit, homo non separet*; præcipio inquam, *Uxorem a viro non discedere*, et subintelligendum est, excepta causa fornicationis, quam Christus excepit : et hic tacetur, quia notissima est. Hanc solam excepit Dominus, cæteras omnes molestias jubet pro fide conjugii fortiter sustineri. (*Matth.* 19.) *Quicunque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit excepta causa fornicationis, mœchatur.*

Hoc autem quod dicitur hic secundum Glos. Aug. intelligitur de conjunctis matrimonialiter, quorum uterque, fidelis est. *Quod si discesserit*, sc. propter causam fornicationis, *Præcipio*, inquam, *Manere innuptam*, vivente marito, quia si solvitur matrimonium quo ad thorum, non tamen quo ad vinculum, *Aut viro suo reconciliari*, sc. si vir non continet, et similiter, *Vir uxorem non dimittat*, nisi ob causam fornicationis. Similis forma in viro et in muliere servatur. Unde supplendum est quod de uxore præmisit, sc. quod si omnino dimiserit, non ducat aliam, vel reconcilietur uxori. Sed contrarium videtur dicere Ambr. super hunc locum; unde dicit : Ideo non subdit de viro sicut de muliere : quia licet viro aliam ducere, quia inferior non omnino hac lege utitur qua et superior. Sed magister dicit a falsariis

per virgine sua, quod sit superadulta. Sed contra hoc objicitur. Nam multi velato capite, in ecclesia orant absque omni turpitudine secretius orare volentes.

Dicendum est autem, quod duplex est oratio. Una privata, quam sc. quis Deo offert in propria persona. Alia publica, quam quis offert Deo in persona totius ecclesiæ, ut patet in orationibus, quæ in ecclesia per sacerdotes dicuntur, et de talibus orationibus Apostolus hic intelligit. Item objicitur de hoc, quod dicit Gloss. quod prophetans dicitur, scripturas reserans, et secundum hoc ille, qui prædicat, prophetat. Episcopi autem prædicant capite tecto mitra. Sed dicendum est, quod ille, qui prædicat, vel docet in scholis ex propria persona loquitur. Unde et Apostolus (*Rom.* 2.) nominat evangelium suum, sc. propter industriam qua utebatur in prædicatione evangelii, sed ille, qui sacram scripturam in ecclesia recitat, puta legendo lectionem, vel epistolam, vel evangelium, ex persona totius ecclesiæ loquitur. Et de tali prophetante intelligitur, quod hic Apostolus dicit. Sed tunc remanet objectio de his, qui cantant psalmos in choro capite tecto. Sed dicendum, quod psalmi non cantantur, quasi ab uno singulariter se Deo præsentante, sed quasi a tota multitudine.

Deinde cum dicit: *Omnis autem mulier, etc.* ponit admonitionem quantum ad mulieres, dicens: *Omnis autem mulier orans, aut prophetans*, ut supra, *Non velato capite,* quod repugnat propter conditionem ejus, *deturpat caput suum*, id est, rem inconvenientem facit circa sui capitis detectionem. Sed contra hoc objicitur, quia Apostolus dicit (1. *Tim.* 2.) *Docere in ecclesia muliere non permitto.* Quomodo ergo competit mulieri, ut oret, aut prophetet publica oratione, aut doctrina? Sed dicendum est, hoc intelligendum esse de orationibus ac lectionibus quas mulieres in suis collegiis proferunt.

Deinde cum dicit: *Unum est enim, etc.* probat admonitionem prædictam. Et primo inducit probationem. Secundo probationis judicium auditoribus committit, ibi: *Vos ipsi judicate, etc.* Circa primum duo facit. Primo inducit probationem. Secundo excludit objectionem, ibi: *Verumtamen neque vir, etc.* Circa primum ponit triplicem probationem, quarum prima sumitur per comparationem ad humanam naturam. Secunda per comparationem ad Deum, ibi: *Vir quidem non debet, etc.* Tertia per comparationem ad angelos, cum dicit: *Et propter angelos.* Circa primum considerandum est, quod natura, quæ cæteris animalibus providit auxilia sufficientia vitæ, hominibus præbuit ea imperfecta, ut per rationem, arte, usu, manu sibi ea perficerent, sicut tauris dedit cornua ad defensionem: homines autem arma defensionis sibi præparant manuali artificio rationis, et inde est, quod ars imitatur naturam, et perficit ea, quæ natura facere non potest. Sic igitur ad tegumentum capitis natura homini dedit capillos: sed quia hoc tegumentum insufficiens est, per artem præparat homo sibi aliud velamen. Eadem igitur ratio est de velamine naturali capillorum, et de velamine artificiali. Naturale autem est mulieri, quod comam nutriat. Habet enim ad hoc dispositionem naturalem, et ulterius inclinatio quædam inest mulieribus ad comam nutriendam. In pluribus enim hoc accidit, quod mulieres magis student ad nutriendam comam, quam viri. Videtur ergo conditioni mulierum conveniens esse, quod magis utantur artificiali velamine capitis, quam viri. Circa hoc ergo tria

per mulierem fidelem, id est, aliquando contingit quod unus per alium convertitur ad fidem, et sic sanctificatur, et hoc jam forte contigerat, sicut Sisinnius per Theodoram Romæ tempore Clementis conversus est, et similiter sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem, sc. per ipsius admonitionem et doctrinam. Alio modo legitur sic. Ita fidelis infidelem non dimittat. *Sanctificatus est enim vir, etc.* id est, nullam immunditiam contrahit fidelis ex cohabitatione vel ex commixtione cum infideli, sed servat veram pudicitiam secundum Augustinum.

Deinde cum dicit : *Alioquin filii, etc.* hoc legitur dupliciter : uno modo de filiis nascituris. Alio modo de jam natis. Primo modo sic : Alioquin, sc. si disceditis, et vos aliis copulatis : filii vestri qui de hac copula nascerentur immundi essent, sc. spurii, quia non de legitimo matrimonio. Nunc autem si permanetis, sancti sunt, id est, mundi, quia de legitimis conjugiis nati. Secundo modo legitur sic, *Alioquin,* sc. si disceditis, *Filii vestri,* jam nati, *Immundi essent,* id est, in infidelitate remanerent sequentes, sc. majorem partem quæ tunc erat infidelium. *Nunc autem si permanetis, sancti sunt,* id est, Christiani fiunt.

Deinde cum dicit : *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem.* Thema in festo beatæ Ceciliæ, quæ convertit virum suum ad fidem. Inter omnia quæ regunt hominem in via salutis præcipuum est sequi societatem sanctorum. Hoc ostendit Psalmista verbo cum dicit : Cum sancto sanctus eris, etc. Hoc ostendit Cecilia facto secundum quod hic dicitur : *Sanctificatus est vir, etc.* in quibus verbis tria commendant ipsam, sc. natura, gratia et doctrina. Natura humana quæ notatur in muliere : gratia, quæ notatur in viri sanctificatione, ut sibi sit nobilis per naturam. Deo humilis per fidem, proximo utilis per doctrinam : doctrina enim redditur commendabilior consideranti actum, objectum, et oppositum. Actus est sanctificare, objectum est vir, oppositum est infidelitas. Infidelitas est culpa tenacior : virilitas sexus robustior : sanctificare actus difficilior. Et tamen cum esset mulier per doctrinam suam convertit incredulum, emollivit robustum, mundavit immundum, et sic sanctificavit infidelem virum. Multæ vero sunt proprietates mulieris commendabiles, quæ huic conveniunt, ut sint tres proprietates quo ad actum cordis, tres quo ad actum oris, et tres quo ad actum operis. Tres primæ sunt sapientia ex parte rationalis. (*Prov.* 9.) *Sapiens mulier ædificat sibi domum.* Munditia ex parte concupiscibilis. (*Eccl.* 40.) *Ædificatio civitatis confirmabit nomen, et super eam mulier immaculata computabitur.* Constantia ex parte irascibilis. (*Ruth.* 3.) *Scit omnis populus te esse mulierem virtutis, etc.* Tres secundæ sunt modestia contra multiloquium. (*Eccl.* 26.) *Mulier sensata et tacita non est immutatio animæ eruditæ.* Veritas contra mendacium. (*Judith* 8.) *Omnia quæ locuta es vera sunt.* Discretio contra stultiloquium. (1 *Reg.* 25.) *Erat mulier prudentissima et speciosissima.* (*Judith* 11.) *Non est talis mulier super terram in aspectu, et in pulchritudine et in sensu verborum.* Tres ultimæ sunt sanctimonia in facto. (*Judith* 8.) *Ora pro populo, quia mulier sancta es.* Verecundia in signo. (*Eccl.* 26.) *Gratia super gratiam mulier sancta et pudorata.* Gratia in conversando. (*Prov.* 11.) *Mulier gratiosa inveniet gloriam.* Propter eminentiam horum dicitur de beata virgine Maria : Benedicta tu in mulieribus.

LECTIO 3.

Non teneri fidelem, infidelem sequi, si infidelis velit discedere, docet, at si manere vult, cohabitare non dedignetur, quoniam se invicem salvare possunt.

15. ***Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subjectus est frater vel soror in ejusmodi. In pace autem vocavit nos Deus.***

16. ***Unde enim scis mulier si virum salvum facies? Aut unde scis vir si mulierem salvam facies?***

17. ***Nisi unicuique sicut divisit Dominus. Unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet, et sicut in omnibus ecclesiis doceo.***

18. ***Circumcisus aliquis vocatus est, non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est, non circumcidatur.***

19. ***Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei.***

20. ***Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.***

Superius ostendit quod fidelis non debet dimittere infidelem cohabitare volentem, hic autem dicit quod si non vult cohabitare, non tenetur fidelis eum sequi, sed potest alteri nubere; ubi primo ponitur ipsa concessio, secundo concessionis ratio duplex, prima est libertas, ibi: *Non est enim servituti, etc.* Secunda est pacis tranquillitas, ibi: *In pace autem, etc.* Dicit ergo, *Quod si infidelis*, vel mulier, *discedit* a fideli, odio fidei, *discedat*, et potest fidelis qui dimittitur contrahere, primum enim matrimonium dissolubile erat, quia numquam fuit ratum. *Non enim servituti*, sc. conjugali, *subjectus est frater aut soror*, fidelis, id est, non cogitur sequi infidelem odio fidei discedentem, sicut dicit Gloss. (*Joan.* 8.) *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* – *In pace autem*, quasi dicat: Ideo discedat fidelis, quia *In pace vocavit nos Deus*, id est, ideo non debemus litigare cum eo qui odio fidei discedit. Vel sic, quamvis ita sit quod fidelis non est subjectus servituti, nihilominus tamen non debet occasionem discordiæ et dissidii præbere, sed pacem servare. *In pace autem vocavit nos Deus.* Non est enim Deus dissensionis, sed pacis. (*Infra.* 14.)

Deinde cum dicit: *Unde enim scis mulier, etc.* hic dicit quod si infidelis non discedat, fidelis debet patienter commanere. Ad quod allegat primo spem alienæ conversionis. Secundo permanentiam in statu propriæ vocationis, ibi: *Unumquemque sicut vocavit Deus, etc.* Tertio exemplum in ritu conversationis, ibi: *Circumcisus aliquis, etc.* Quarto exemplum in statu conditionis, ibi: *Servus vocatus es, etc.* In prima primo innuit quod mulier fidelis commanendo, virum ad fidem potest convertere. Secundo quod similiter vir fidelis mulierem infidelem potest salvare, ibi: *Aut unde scis hoc vir, etc.* Tertio quod ideo debent patienter commanere, ibi: *Nisi unicuique, etc.* Dicit ergo, *unde enim scis*, quasi dicat, vere debet manere fidelis cum infideli, quia unde scis, id est, scire potes, o tu mulier fidelis, *Si virum infidelem salvum facies*, eum sc. commonendo et convertendo ad fidem, quasi dicat, hoc potest contingere. Ambrosius hoc ideo dicit, quia forsan potest credere qui horret nomen Chri–

sti. ***Aut unde scis***, id est, scire potes, o tu vir fidelis, *Si mulierem infidelem salvam facies*, eam ad fidem convertendo, quia hoc sperare debes. ***Nisi unicuique***, hoc dupliciter legitur, uno modo sic: Unde scis hoc, nisi ita habeas te, supple ad tuum comparem, sicut Dominus divisit unicuique, sc. viro præesse, et mulieri subesse. Secundo modo sic: unde scis hoc nisi, supple, patienter expectes fieri, sicut divisit Dominus unicuique, id est, ordinavit de unoquoque quando credat et quando salvetur. Ergo tu debes expectare et commanere. (*Rom.* 12.) ***Unicuique sicut divisit Dominus.***

Deinde cum dicit: *Unumquemque sicut vocavit, etc.* hic ostendit quod fidelis debet manere cum infideli conjuge, allegans permanentiam in statu propriæ vocationis. Primo ergo allegat divinam vocationem. Secundo suam auctoritatem, ibi: *Sicut in omnibus ecclesiis, etc.* Dicit ergo, *unumquemque.* quasi dicat, et quomodo scis hoc o vir et mulier, nisi quilibet ambulet perseveranter; ita sicut Deus vocavit unumquemque, id est, in eo statu in quo Deus vocavit unumquemque, non autem quomodo sint: quasi dicat, et hoc ita prædico in ecclesia vestra, sicut in omnibus ecclesiis. Turpis enim est pars quæ suo toto non convenit. Est ergo sua ratio talis: unusquisque debet manere in eo statu in quem Deus vocavit, ergo si vocavit aliquos in conjugium, debent manere in ipso. Haymo: si habeas uxorem maneas cum ea, et si non habeas, ducere non concupiscas.

Deinde cum dicit: *Circumcisus aliquis, etc.* hic ponit exemplum: ubi primo ponit ipsum exemplum. Secundo exempli rationem, ibi: *Circumcisio enim nihil est.* Tertio regulam generalem, ibi: *Unusquisque in qua vocatione.* Ponit autem exemplum in ritu vivendi, primo Judæorum, secundo Gentilium, ibi: *In præputio aliquis vocatus est, etc.* Dicit ergo, *circumcisus es, etc.* quasi dicat, unusquisque ambulet in eo statu in quo vocatus est; verbi gratia, *circumcisus quis vocatus est,* id est in ritu Judaico, *Non adducat*, id est, non cogatur adducere, *præputium,* id est, ritum Gentilium. In præputio, id est, in ritu Gentili, *Quis vocatus est, non circumcidatur,* id est, non cogatur ad ritus Judaicos. Augustinus: servat ubique Apostolus construere ecclesias, sive Judæorum, sive Gentilium; numquam enim aufert consuetudinem quæ servata non impedit salutem, ergo si conjugium non impediat, debent vocati in conjugio commanere.

Deinde cum dicit: *Circumcisio enim nihil est*, hic subdit rationem exempli, quæ talis est: Ritus non impediens salutem, non debet mutari propter vocationem ad fidem, sed ritus tam Judaicus quam Gentilis est hujusmodi, ergo, etc. A simili ergo arguit in matrimonio. Primo ergo tangit quod est ad salutem indifferens. Secundo quod est necessarium et expediens, ibi: *Sed observatio mandatorum, etc.* Dicit igitur: *Circumcisio nihil est,* id est, nihil prodest, *et præputium nihil est*, id est, nihil prodest vel obest; quasi dicat, talis vel talis ritus vivendi, nihil proficit ad salutem. (*Gal. ult.*) *In Christo Jesu nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed nova creatura.* Ambros. Ad salutem nec prodest nec obest Judaicus aut Gentilis ritus, *Sed observatio mandatorum Dei*, aliquid prodest. (*Sap.* 6.) *Custoditio legum, consummatio est incorruptionis.*

Deinde cum dicit: *Unusquisque in qua vocatione, etc.* hic concludit regulam generalem, dicens: *Unusquisque, etc.* quasi dicat, ita Gentilis non

atur ad circumcisionem, nec
erso, sed potius unusquisque in
onditione vocatus est in ea, sc.
tione vocationi non repugnante,
permaneat, et in qua, non a qua
oss. Augustin. hoc enim ad eas
etudines vitæ retulit, quæ nihil
it fidei bonisque moribus; sicut
conjux, sic et latro ad fidem vo-
. Sed ille in conjugio manet, non
ugio revocatur. Iste vero a latro-
revocatur, et in latrocinio non
. Non enim necesse est ut con-
desinant esse conjuges propter
ti fidem, sicut necesse est ut la-
s desinant esse latrones. Hic quæ-
super illud, uxorem a viro non
lere, quare solam causam forni-
is Dominus excipit, cæteras vero
s molestias jubet fortiter sustineri.
ntra (*Lev.* 13.) Præcipit lex le-
m extra castra ejicere, ergo pro
debet uxor a viro discedere. Res-
o, licet possit ob lepram disce-
a cohabitatione, non tamen a
quin aliquando teneatur reddere
um, prope eam manendo. Item
ro suo reconciliari. Contra (*Deut.*
icitur: *Quod semel repudiata non
amplius reconciliari*. Respon-
Illud habebat locum in repudio
, istud vero in divortio evange-
Lex enim erat severitatis, sed
elium pietatis. Item super illud,
orem non dimittat, Gloss. nota-
non subdit de viro sicut de mu-
quia licet viro aliam ducere.
a Augustinus dicit quod similis
debet servari in viro et mu-
Respondeo, illud primum in li-
mbrosii a falsariis creditur ad-
. Vel dicendum quod illud Am-
intelligitur in repudio, hoc au-
i divortio. Nam in repudio legali
t viro contrahere, non uxori,
icebat antiquitus uni viro habere
plures uxores, non econverso, quia
per repudium illud solvebatur matri-
monium, non autem per divortium.
Item, nam cæteris ego dico, non Do-
minus. Contra (*Matth.* 9.) *Qui vos au-
dit, me audit*. Respondeo, non Domi-
nus dicit ore proprio, sed inspirando.
Item super illud, si quis frater habet
uxorem. Gloss. conjux fidelis licite
potest dimittere infidelem. Contra,
catholica non potest dimittere hæ-
reticum. Gloss. loquitur de infideli
qui caret sacramento fidei, non so-
lum habitu. Item ibidem Gloss. Non
est reputandum matrimonium quod
extra decretum Dei factum est. Con-
tra, ergo matrimonium contractum
causa voluptatis, non est matrimo-
nium. Respondeo, extra decretum Dei
matrimonium contrahi dicitur, quan-
do contrahitur inter personas lege pro-
hibitas. Item, si qua mulier habet vi-
rum infidelem, etc. Contra, ergo Ju-
dæa conversa non debet dimittere vi-
rum Judæum, cohabitare volentem.
Respondeo, secus est hodie quam tem-
pore primitivæ ecclesiæ, quia tunc
erat spes conversionis, nunc autem
potius est spes subversionis propter
obstinationem infidelium. Item super
illud, quod si infidelis discedat. Gloss.
recte dimittitur mulier si dicat viro:
non ero mulier tua, nisi de latrocinio
divitias mihi augeas. Contra (*Matth.*
19.) Excipitur sola causa fornicatio-
nis. Respondeo, tunc debet dimitti,
ne scandalum, ad tempus exortum,
sit in perpetuum. Item super illud:
non est enim servituti subjectus. Gloss.
contumelia creatoris solvit jus matri-
monii in eo qui relinquitur. Contra,
matrimonium semper est inter duos,
ergo in utroque solvitur vel in nullo.
Respondeo, matrimonium solvitur a
utroque, sed impedimentum [illegible]
monio resultans, manet in [illegible]

solum. It. circumcisio nihil est. Contra, circumcisio quidem prodest si legem observes. Respondeo, ante Christum proderat, sed post non prodest. Item super illud: unusquisque in qua vocatione. Gloss. Ad salutem nihil prodest vel obest Judaicus vel Gentilis ritus. Contra, (*Gal.* 5.) *Si circumcidimini, Christus vobis nihil prodest.* Respondeo: Gloss. loquitur de ritu conversandi inter homines, non de ritu Deum colendi.

LECTIO 4.

Permanere in statu suæ conditionis in qua vocatus est, hortatur, licet servitus sit, qua nihil homini contingere durius potest.

21. *Servus vocatus es, non sit tibi curæ. Sed et si potes fieri liber, magis utere.*
22. *Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.*
23. *Pretio empti estis: nolite fieri servi hominum.*
24. *Unusquisque ergo in quo vocatus est frater, in hoc permaneat apud Deum.*

Superius ostendit quod si infidelis conjux non discedat, fidelis debet patienter commanere. Primo ad hoc allegando spem conversionis infidelis. Secundo permanentiam in statu propriæ vocationis. Tertio exemplum in ritu conversationis, hic. Quarto allegat exemplum in statu conditionis. Ubi primo ipsum exemplum ponit. Secundo rationem exempli subdit, ibi: *Qui enim in Domino, etc.* Tertio ex hoc regulam generalem concludit, ibi: *Unusquisque ergo, etc.* In prima primo proponit in aliquo statum servilem. Secundo supponit libertatis possibilitatem, ibi: *Sed et si potes, etc.* Tertio horum præeminentiam ad salutem, ibi: *Magis utere.* Dicit ergo, *Servus, etc.* quasi dicat, unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Verbi gratia, *Servus vocatus es*, ad fidem, sc. Christi, *Non sit tibi curæ*, ut sc. velis servitutem effugere. Unde Onesimum servum Philemonis, qui ad eum confugerat, cum precibus remittit ad Dominum, ut patet in epistola ad Philemonem: sed potius si potes fieri liber, maneas in servitute, quia causa est humilitatis. Et sicut ait Ambrosius: Quanto quis despectior est in hoc sæculo propter Dominum, tanto magis exaltabitur in futuro. Gregor. Quanto quis Deo pretiosior est, tanto propter eum utilior. Boetius: cum omnis fortuna timenda sit, magis tamen prospera quam adversa.

Deinde cum dicit: *Qui enim in Domino vocatus est, etc.* hic subdit rationem exempli. Et primo ponit rationem exempli ex parte servorum. Secundo ex parte liberorum, ibi: *Similiter qui liber est, etc.* Et est ratio talis in generali. Servitus et libertas sunt in Domino ad salutem, sed solum debemus esse solliciti de pertinentibus ad salutem, ergo pro indifferenti debet esse nobis servitus et libertas. Dicit ergo, *Qui enim in Domino*, quasi dicat, et vere non debes curare, etenim, pro quia, *Qui in Domino*, id est, in fide Domini, *Vocatus est servus*, servitute corporali, *libertus est Domini*; quia sc. a Domino manumissus; liber est libertate spirituali. Est autem libertus a

videtur, etc. comprimit protervos auditores, dicens : *Si quis autem videtur contentiosus esse*, ut sc. rationibus prædictis non acquiescat, sed confidentia clamoris veritatem impugnet, quod pertinetad contentionem, ut Ambrosius dicit contra id, quod dicitur (*Job.* 6.) *Respondete obsecro absque contentione*. Et (*Prov.* 20.) *Honor est ei, qui separat se a contentionibus*. Hoc sufficiat ad comprimendum talem, quod nos Judæi in Christum credentes, *Talem consuetudinem non habemus*, sc. quod mulieres orent non velato capite, *Neque etiam tota Ecclesia Dei* per gentes diffusa. Unde si nulla esset ratio, hoc solum deberet sufficere, ne aliquis ageret contra communem Ecclesiæ consuetudinem. Dicitur enim in (*Ps.* 67.) *Qui habitare facit unius moris in domo*. Unde August. dicit in epistola ad Casulanum, quod omnibus, in quibus nihil certi diffinit sacra scriptura, mos populi Dei, atque instituta majorum pro lege habenda sunt.

LECTIO 4.

Conventum eorum non probat, cum minime concors sit, redarguitque modum cœnæ Dominicæ sumendæ.

17. *Hoc autem præcipio, non laudans quod non in melius, sed in deterius convenitis.*

18. *Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo.*

19. *Nam oportet et hæreses esse, ut qui probati sunt manifesti fiant in vobis.*

20. *Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est dominicam cœnam manducare.*

21. *Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.*

22. *Numquid domos non habetis ad manducandum, et bibendum? An Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo.*

Postquam Apostolus redarguit Corinthios de eorum errore in habitu, quia sc. mulieres ad sacra mysteria conveniebant capite non velato, consequenter arguit eorum errorem de scissuris in conventu, quia sc. dum convenirent ad sacra mysteria, contentionibus vacabant. Et primo tangit eorum defectum in generali. Secundo in speciali, ibi : *Primum quidem, etc*. Dicit ergo primo : *Hoc autem*, quod dictum est supra, quod mulieres velatæ sint in Ecclesiis, *Præcipio*, ut sic tripliciter eos induceret ad hujusmodi observantiam. Primo quidem ratione. Secundo consuetudine. Tertio præcepto : quod solum sine aliis necessitatem induceret. (*Prov.* 3.) *Custodi præcepta mea, et vives*. Et (*Eccl.* 4.) dicitur : *Funiculus triplex difficile rumpitur*. - *Non laudans*, sed magis vituperans, quod convenitis in Ecclesiam : *Non in melius*, sicut deberet esse, *Sed in deterius*, ex culpa vestra. Omnia enim animalia gregalia, puta, columbæ, grues, oves, naturali instinctu in unum conveniunt, ut sit eis corporaliter melius. Unde et homo cum sit animal gregale vel sociale, ut Philos. probat 1. l. Pol.

consilium est servandum. Prima est consiliarii auctoritas. Secunda rei consultæ dignitas, ibi : *Existimo enim hoc bonum*. Dicit ergo : *De virginibus, etc.* quasi dicat de conjugatis non separandis præceptum Dei est. *De virginibus autem præceptum Domini non habeo*; ut sc. contineant, vel ut nubant. Quod enim de hoc dixit Dominus (*Matth.* 19.) dixit consulendo : *Qui potest*, inquit, *capere capiat*. Virginitas autem, secundum Augustinum, res est non præcepta : suaderi potest, imperari non potest. *Consilium autem do*, sc. de continendo, consilium mihi a Spiritu Sancto inspiratum. (*Tob.* 4.) Consilium semper a sapiente perquire. Consilium, inquam, do, et hoc, *tamquam consecutus a Domino misericordiam*, id est, apostolatum mihi misericorditer concessum. Consecutus, inquam, ad hoc, *ut sim fidelis*, in dispensatione mihi credita. Unde credendum est mihi in consiliis. (*Luc.* 12.) *Quis putas est fidelis servus*. Haymo: Quia ei mandatum fuit ut esset fidelis consiliator, non debuit consilium indigentibus abscondere, et est argumentum quod est acquiescendum consilio prælati.

Deinde cum dicit : *Existimo ergo, etc.* hic tangitur dignitas ejus quod consulitur : et hæc duplex. Una quia expediens bonum, secunda, quia honestum, ibi : *Quoniam bonum est, etc.* Dicit ergo : *Existimo, etc.* q. d. quia fidelis consiliarius sum, *Existimo ergo hoc bonum esse*, sc. manere in virginitate, et hoc, *Propter instantem necessitatem*, conjugium sc. vitandum, quia multæ necessitates instant. Unde dicuntur esse in mola. (*Luc.* 17.) Unde vulgariter dicitur quod matrimonium habet magnum os : *Existimo*, inquam, et vere, quia, *Bonum est homini sic esse*, sc. in virginitate. Bonum sc. honestum propter puritatem, delectabile propter libertatem, utile propter mercedem, quia ei debetur aureola et fructus centesimus (*Luc.* 8.) Aug. in Glos. Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimilantur. Major tamen victoria virginum quam angelorum. Angeli enim sine carne vivunt, virgines autem in carne triumphant.

Deinde cum dicit : *Alligatus es uxori, etc.* hic matrimonium contractum concedit et approbat. Ubi primo dicit quod conjugatus non debet quærere divortium. Secundo consulit quod solutus non quærat conjugium, ibi : *Solutus es ab uxore, etc.* Dicit ergo : *Alligatus, etc.* quasi dicat : licet continere sit bonum, tamen *Alligatus es uxori, noli quærere solutionem*, maxime si bona est. (*Eccl.* 7.) *Noli discedere a muliere sensata*. Et dicit alligatus, quasi duplici vinculo ligatus, sc. consensu per matrimonium initiatum, et copula carnali per matrimonium consummatum. Si enim tantum uno vinculo sc. solo consensu ligatus esset, posset quærere solutionem, sc. intrando religionem. *Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem*, si potes continere, quia sicut dicunt Apostoli (*Matth.* 19.), *Si ita est causa hominis cum uxore non expedit nubere*.

Deinde cum dicit : *Si autem acceperis, etc.* hic excusat matrimonium contrahendum a peccato. Ubi primo ostendit quod matrimonium potest contrahi sine peccato. Secundo quod levius est esse sine conjugio, ibi : *Tribulationem tamen, etc.* In prima primo proponit veritatem de non virgine. Secundo de virgine, ibi : *Et si nupseris, etc.* Dicit ergo, si autem solutus es, *Noli quærere uxorem*. *Si autem acceperis uxorem*, sc. bono fine non ad expletionem libidinis, *Non peccasti* : hic autem est argumentum

ıs contra hæreticos qui contem- natrimonium, de quibus (1 *Tim.* *ohibentes nubere.* - *Et* similiter *si* *it virgo*; non virgo Deo dicata, ecundum Hier. voventibus vir- tem non solum nubere sed etiam ıubere peccatum est, *Non pec-* sc. nubendo: alioquin peccas- ıta virgo, cum desponsata esset ı. *Tribulationem tamen carnis* *unt hujusmodi*, sc. conjugati, id fflictionem pro rebus necessa- ocurandis et sibi et filiis suis et Unde levius est esse sine con- *Ego autem vobis parco*, quasi consulo evitare conjugium, quod concedo parcendo infirmitati e. Vel sic, *Ego autem vobis par-* hoc quod consulo cavere tribu- es carnis.

andum est hic quod sancta vir- s magnum bonum est propter , primo quia carnis munditiam vat. (*Apoc.* 14.) *Hi sunt qui cum* *ibus non sunt coinquinati, vir-* *enim sunt, etc.* Sicut bonum est uia conservat carnem a corrup- Secundo quia animam decorat at. Unde frequenter in scriptura ur virgo pulchra. (*Sap.* 4.) *O* *pulchra est casta generatio cum* *claritate.* (*Cant.* 4.) *Tota pulchra es* *amica mea.* Tertio quia angelis cæli assimilatur, sicut hic dicit Glos. Et (*Matth.* 22.) *In resurrectione neque nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei.* (*Hier.*) *In carne præter carnem vivere, etc.* Quarto, quia Christo desponsat. (2 *Cor.* 11.) *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Quinto, quia jungit et approximat Deo. (*Ps.* 44.) *Adducentur regi virgines post eam.* (*Sap.* 6.) *Incorruptio facit proximum Deo.* (*Jer.* 3.) *Dux virginitatis meæ tu es.* Sexto quia cæteris statibus præponderat. (*Eccl.* 26.) *Non est digna ponderatio animæ continentis.* (*Infra, eod.*) *Qui matrimonio jungit virginem bene facit, qui non jungit, melius facit.* Septimo, quia odorem bonæ famæ spirat. (*Luc.* 1.) dicitur: *Et nomen virginis Maria.* (*Cant.* 2.) *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias Jerusalem.* Octavo, quia ad nuptias æternas invitat. (*Matth.* 25.) *Quæ paratæ erant intraverunt cum eo ad nuptias*; sed heu quia ad conservandum difficilis, ideo (*Eccl.* 42.) *Filia patris abscondita est, etc.* Et hoc, quia diabolus suggerit contrarium. Corruptio inclinat ad actum, pulchritudo allicit ad consensum.

LECTIO 6.

qualiter uxoribus sit utendum, ac quomodo in adversis et secundis eventibus, sit animus ipse parandus.

oc itaque dico, fratres, tempus *ie est. Reliquum est, ut et qui ha-* *uxores, tanquam non habentes* :

qui flent, tanquam non flentes: *ui gaudent, tanquam non gau-* *tes*: *et qui emunt, tanquam non* *identes*:

31. *Et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi.*

Hæc est secunda pars, ubi nubentibus sive nuptis ostendit bene vivendi modum, docens primo qualiter utantur uxoribus, secundo qualiter fortunæ casibus sive eventibus, ibi: *Et*

qui flent, etc. Tertio qualiter mundi rebus sive possessionibus, ibi : *Et qui emunt*, *etc*. Quarto subdit rationem in his admonitionibus, ibi : *Præterit enim figura*. In prima implicat tria, sc. auctoritatem consiliarii, *Hoc itaque dico*, *etc*. Necessitatem consulendi, *Tempus breve est, etc*. Formam consilii, *Reliquum est, etc*. Dicit ergo, *Hoc itaque*, quasi dicat : quia non est peccatum nubere, *Hoc itaque dico fratres*, si conjugii, *Tempus breve est*, quo sc. non generatione carnali propagandus est populus Dei, sed regeneratione spirituali colligendus, secundum Gloss. et quia tempus breve est, *Reliquum est*, id est, hoc solum restat agendum, *Ut qui habent uxores, sint tanquam non habentes*, studendo fervitio Dei, non autem operi carnali, debitum sc. exigendo. Unde dicitur : *Sint tanquam non habentes*, non dicit, tanquam non habenti, sicut erant antiqui patres, propter quod dicit August. quod celibatus Joannis non præfertur conjugio Abrahæ : sed hodie faciunt econverso, quia qui non habent sunt tanquam habentes. Est autem notandum quod tanquam non habens uxorem est, qui vel uxori debitum reddit nec exigit, vel propter infirmitatem uxorem ducit dolens, quod sine ea esse nequit. Vel pari affectu continentiam custodit. Vel causa generandæ prolis ad cultum Dei uxorem propriam cognoscit. *Et qui flent*, pro casibus conjugii vel pro aliqua tristitia seculi, *Sint tanquam non flentes* consolati, sc. spe appropinquantis boni futuri. (*Pr*. 12.) *Non contristabit justum quidquid ei acciderit. Et qui gaudent*, pro aliqua prosperitate seculi, *Tanquam non gaudentes*, sed tanquam in timore existentes imminentis mali periculi. (*Eccl*. 11.) *In die bonorum ne immemor sis malorum*.

Deinde cum dicit : ***Et qui emunt***, hic ostendit qualiter utantur mundi rebus sive possessionibus. Et primo qualiter uti debeant acquirendis. Secundo qualiter acquisitis, ibi : ***Et qui utuntur, etc***. Dicit ergo : ***Qui emunt tanquam non possidentes***, id est, post hæc terrena non sedentes, sc. supple, non apponendo cor rebus perituris. (*Ps*. 61.) ***Divitiæ si affluant, nolite cor apponere***. (*Ezech*. 7.) ***Qui emit, non lætetur : et qui vendit, non lugeat***. Et ut universaliter colligam, ***Qui utuntur hoc modo***, id est, rebus mundanis ; non dico fruuntur ut mali qui de eis malum faciunt finem, qui dicunt (***Sap***. 2.) ***Fruamur bonis quæ sunt***, id est, præsentibus. Sed qui utuntur eis ad finem debitum referendo, sint, ***Tanquam non utantur***, id est, non adhæreant eis nimia delectatione (1 ***Tim***. 6.) ***Habentes alimenta et quibus tegamur his contenti simus***. Præter actum ergo conjugalem ponit quatuor differentias actuum circa sollicitudinem mundanorum, sc. flere, gaudere, emere, uti. Duo primi pertinent ad affectum, duo alii ad effectum. Ex humana vero sollicitudine generatur duplex effectus, sc. emendi respectu habendorum, et utendi respectu habitorum, et secundum hoc ponit Apostolus consilium temperantiæ in his quatuor actibus.

Deinde cum dicit : *Præterit enim figura, etc*. hic subdit rationem prædictarum admonitionum, quæ talis est. Transitoria sunt reputanda quasi non sint, sed talia sunt mundana peritura, ergo quasi non sint, sunt reputanda : et hoc est quod dicit, quod ideo mundana quasi non sint æstimanda sunt, quia præterit figura, id est, exterior pulchritudo, vel quod est ibi fragile conveniens flatui fragilitatis. Transibunt enim qualitates mortales, et remanebunt immortales. Ideo transibit

mundus et concupiscentia ejus. Omnia notanda, quia figura, non substantia mundi, non paradisi, præterit, non sistit. Hic quæritur super illo, si potest fieri liber. Glos. Quanto quis propter Deum despectior est in hoc seculo, tanto magis exaltabitur in futuro. Contra, ergo magis exaltabitur bonus subditus, quam bonus prælatus. Respondeo : Glos. intelligenda est cæteris paribus. Item super illud, unusquisque, in quo vocatus est. Glos. Contra, ergo qui vocatus est in statu seculari, non debet intrare religionem. Respondeo : Apostolus loquitur de statibus promoventibus ad salutem, non de impedientibus. Item super illud : Existimo hoc bonum esse. Glos. Major est victoria virginum, quam angelorum. Contra, ergo major corona; ergo homines erunt majores angelis, non solum æquales. Respondeo : major extensive, id est, multiplicative, quia habent aureolam non solum auream. Item super illud: Bonum est homini sic esse. Gloss. in virginitate. Contra (*Gen.* 1.) *Crescite et multiplicamini*, virginitas autem contraria est huic præcepto : Respondeo : Illud præceptum non est perpetuum. sed datum usque ad tempus sufficientis multiplicationis humani generis. Item super illud : Qui habent uxores. Glos. beatiora conjugia judicanda sunt, quæ prole concepta, pari consensu continentiam servare potuerunt. Contra, unumquodque tanto beatius est, quanto magis convenit fini suo : finis autem conjugii est generatio prolis. Respondeo, expone conjugia id est, conjuges. Vel dicendum est quod ille non est ultimus finis conjugii, sed adimpletio numeri electorum qui citius impleretur, si omnes continerent. Item super illud, præterit figura hujus mundi. Glos. In judicio mundanorum ignium flagratione hujus mundi peribit, non substantia, sed figura. Contra (2 *Pet.* 3.) *Per quem cœli magno impetu transient.* Respondeo, ille transitus et illa solutio accidentalis est, non substantialis, id est, secundum qualitatem, non secundum substantiam.

LECTIO 7.

Continentiæ statum, meliorem cæteris esse demonstrat, quia tranquillior, quia sanctior, et quia utilior est.

32. *Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.*

33. *Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.*

34. *Et mulier innupta et virgo, cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ autem nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.*

35. *Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi.*

Superius dedit primo virginibus consilium continendi. Secundo nubentibus documentum bene vivendi. Hic tertio ostendit quod magis expedit tempus continendi. Et hoc ostendit, primo ratione majoris tranquillitatis. Secundo ratione majoris sanctitatis,

ibi : *Et mulier innupta, etc.* Tertio ratione majoris utilitatis, ibi : *Porro hoc ad utilitatem vestram, etc.* Prima ratio talis est, tranquillitas in amore solius Dei præferenda est sollicitudini mundanorum, sed continentes habent tranquillitatem, conjugati sollicitudinem mundi : ergo status continentium præferendus est statui conjugatorum. Primo ergo dehortatur sollicitudinem mundi. Secundo subdit quod continentes non sunt solliciti nisi in his quæ sunt Dei, ibi : *Quoniam qui sine uxore, etc.* Tertio ostendit quod conjugatos oportet esse sollicitos in his quæ sunt mundi, ibi : *Qui autem cum uxore, etc.* Dicit ergo : *Volo autem,* quasi dicat : Si nubitis prædicta facere consulo, sed magis, *Volo vos esse sine sollicitudine,* rei uxoriæ. (*Phil.* 4.) *Nihil solliciti sitis.* Nota quod dehortatur nos scriptura a sollicitudine triplici, sc. circa mulierem, ut hic, *Volo vos sine sollicitudine esse.* Circa ventrem. (*Matth.* 6.) *Ne solliciti sitis animæ vestræ, etc.* Circa bursam. (*Prov.* 11.) *Expectatio sollicitorum peribit.* Et recte hoc volo, quia *Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt,* ut complaceat ei. Non enim habet excusationem illorum qui dicunt (*Luc.* 14.) *Uxorem duxi, et non possum venire.* Sollicitus inquam, sc. quomodo placeat Deo, interiori sc. pulchritudine sua. Felix cujus votum est uxorem fugere, cujus sollicitudo est Domino servire, cujus intentio est Deo placere.

Deinde cum dicit : *Qui autem cum uxore est, etc.* hic ostendit quomodo conjugatos oportet esse sollicitos in his quæ sunt mundi, ubi implicantur quatuor gravia. Primo vinculum conjugale, ibi : *Qui cum uxore est.* Studium mundiale, ibi : *Sollicitus est.* Subjectio uxoris, ibi : *Quomodo placeat.* Operis divisio, ibi : *Et divisus est.* Dicit ergo, *Qui autem cum uxore est,* sc. in matrimonio, *Sollicitus est quæ sunt mundi,* id est, de regimine familiæ et hujusmodi. Unde Jacob, acceptis uxoribus, ait (*Gen.* 30.) *Justum est ut aliquando provideam domui meæ,* id est, sollicitus sim quomodo placeam uxori. Et hoc fine potest sollicite ornare. Nam secundum Glos. Magna amaritudo in domo est uxor tristis, et talis divisus est non natura, sed actu, sc. divisione officii, non intentionis principalis, unde Glos. partim servit Deo, partim mundo.

Deinde cum dicit : *Et mulier innupta, etc.* hic ponitur secunda ratio probans quod magis expedit servare propositum continentiæ quam nubere, ratione majoris sanctitatis, et est ratio sua talis, Continens studet sanctitati et divinitati et amori Dei, nupta vero mundo, ergo illa præferenda est isti. Primo ergo tangit studium innuptæ, quia cogitat totaliter placere Deo. Secundo studium nuptæ, quia cogitat partim placere mundo, ibi : *Quæ autem nupta est.* In prima implicat tria sc. continentium statum, cogitatum et fructum. Statum honestum, quia innupta, et virgo; cogitatum rectum, quia cogitat quæ Domini sunt; multiplicatum fructum, quia ut sit sancta, etc. Dicit ergo : Et similiter, *Mulier innupta,* id est, vidua, *Et virgo cogitat,* id est, majorem habet facultatem cogitandi. *Quæ Domini sunt,* id est, spiritualia et æterna. Cogitat, inquam, *Ut sit sancta,* magis quam nupta. Multæ enim nuptæ sunt sanctæ. Aug. de bon. conjug. Ampliorem non nuptarum et in corpore et in spiritu sanctificationem intelligi voluit, non tamen nuptas omnino sanctificatione privavit. Sancta, inquam, *Corpore,* id est, corporalibus actionibus : et, *Spiritu,*

spiritualibus actionibus. Vel, ;orpore, contra vitia carnalia : *tu*, contra spiritualia.

ıe cum dicit : *Quæ autem nup*-ic tangit sollicitudinem nupta-i implicant tria. Primo conju-Secundo sollicitudinem, ibi : *quæ, etc.* Tertio conjugii stu-)i : *Quomodo placeat, etc.* Di-, *Quæ autem nupta est, cogitat ndi sunt*, sc. de cura filiorum, ıine domus, et hujusmodi. Un-ıntes monuerunt Saram hono-;rum , diligere maritum, gu-domum, etc. (*Tob.* 10.) Cogi-ıam, *Quomodo placeat viro*, ɔc fine ornantes se non pec-verumtamen magis debent stu-placere ornatu morum quam ntorum. (1 *Tim.* 2.) *Mulieres tu ornato ornantes se, non in rinibus, auro, etc.*

de cum dicit : *Porro hoc ad uti-etc.* hic allegat tertiam ratio-c. majorem utilitatem. Et est lis : illud quod est utilius ma-ıedit, sed continere est utilius .ubere, ergo magis expedit eli-ıntinentiam quam nuptias. Pri-;o ostendit quod utile est con-Secundo quod honestum est, *ed id quod est honestum, etc.* quod facile, ibi : *Et quod fa-n, etc.* Dicit ergo, porro, etc. licat consulo non nubere. *Porro* ! *utilitatem vestram*, majorem, o ut expeditius Deo serviatis, : mortificatur caro quæ est ini-piritus. Aug. de verb. Dom. Si-micus occisus non facit tibi in-, sic caro mortificata non tur-:mam. Dico, inquam, *Non ut la-*, fornicationis, sc. incontinen-*Vobis injiciam*, aliquid difficile hoc faciendo, imo potius la-poneretur si consuleret nubere, quia de muliere dicitur (*Eccl.* 7.) quod laqueus venatorum est, sed potius intendens inducere omnes ad id quod honestum est, sc. ad sanctitatem corporis et animæ : non quia conjugalis status non sit honestus, sed quia minus honestus. Aug. de bono vidu. Non matrimonium turpe esse monstravit, sed quod honestius erat generalis honesti nomine commendavit, et monens ad illud quod facultatem præbeat alicui observandi se in Domino, id est, ad servitium Domini, et hoc sine impedimento, quod est in conjugio (2 *Cor.* 11.) *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Vere eligendus est status continentiæ ubi majus commodum, quia hoc ad utilitatem ubi minus periculum : quia non ut laqueum, major honestas, quia id quod honestum, liberior facultas serviendi Deo, quia facultatem præbet, etc.

Notandum est hic quod multiplex sollicitudo est bona. Prima prælationis, sicut nauta sollicitus est de regimine navis, pater de filiis. (*Rom.* 12.) *Qui præest in sollicitudine.* Secunda prædicationis, sicut pædagogus sollicitus est de puero, doctor de discipulis.(1 *Thess.* 2.) *Fiduciam habuimus loqui ad vos verbum Dei in multa sollicitudine.* Tertia dilectionis, sicut amicus verus sollicitus est de conservatione amoris. (*Ephes.* 4.) *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis, etc.* Quarta compassionis, sicut vir misericors sollicitus est de egenis et afflictis. (2 *Tim.* 1.) *Cum venisset Romam sollicite me quæsivit et invenit.* Quinta devotionis, sicut servus sollicitus est de placendo domino, religiosus Deo. (*Mich.* 6.) *Indicabo tibi o homo quid sit bonum.* Et post *sollicite ambulare cum Deo tuo.* Sexta circumspectionis, sicut speculator est de castro custodiendo. (*Deut.*

4.) *Custodite animas vestras sollicite.* Corpus enim cum organis, anima cum potentiis quoddam castrum est. Septima actionis, sicut agricola sollicitus est opere perficiendo. (*Luc.* 10.) *Martha Martha sollicita es.* (2 *Tim.* 2. *Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo.* Octava provisionis, sicut dispensator de domo, mercator de computo, pauper de pane quærendo. (*Rom.* 12.) *Sollicitudine non pigri.*

LECTIO 8.

Docet, licite virginem virginitatem servare, et licite nubere, si velit, præfertur tamen virginitas conjugio, et solutam a viro, sic permanere hortatur.

36. *Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta, et ita fieri oportet, quod vult faciat: non peccat si nubat.*
37. *Nam qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo servare virginem suam, bene facit.*
38. *Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit, et qui non jungit melius facit.*
39. *Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege. Cui autem vult nubat, tantum in Domino.*
40. *Beatior autem erit si sic permanserit secundum meum consilium. Puto autem quod et ego spiritum Dei habeam.*

Superius egit de virginibus, hic agit de virginum custodibus, ostendens primo quod licet eis virgines suas conjugio copulare. Secundo quod non similiter nuptis licet, nisi post mortem viri contrahere, ibi: *Mulier alligata est, etc.* In prima, primo ostendit quod custos potest dare virginem suam in conjugio. Secundo quod non peccat hoc faciendo, ibi: *Nec peccat si nubat, etc.* Tertio quod etiam bene facit servando, ibi: *Nam qui statuit, etc.* Quarto quod licet utrumque sit bonum, tamen hoc est melius illo, ibi· *Igitur et qui matrimonio, etc.* In prima, primo supponit in virgine ætatem nubilem. Secundo voluntatem nubendi, ibi: *Et ita oportuit fieri, etc.* Tertio dat nubendi licentiam, ibi: *Quod vult faciat, etc.* Dicit ergo: *Si quis autem, etc.* quasi dicat, esse sine conjugio, honestius est et expeditius. Sed tamen, *Si quis turpem se videri existimat* apud judicium hominum *super virgine sua* timens ne corrumpatur, eo *quod sit superadulta*, id est, ultra pubertatem et jam in nubilibus annis. *Et ita oportet fieri* ut nubat, quia non vult continere, *quod vult* virgo, *Faciat* custos. (*Eccl.* 7.) *Trade filiam tuam et grande opus fecisti et homini sensato da illam.* Nec *peccat* custos *si nubat* virgo: hoc ideo dicit secundum Gloss. ne etsi virgo non peccet, custos videatur peccare. Aug. de bono vid. Quæ si non continet nubat: quæ non cœpit, deliberet: quæ egressa est, perseveret, nulla adversario detur occasio, sed falsa retrahatur oblatio.

Deinde cum dicit: *Nam qui statuit, etc.* hic ostendit quod custos virginis bene facit eam in statu virginali servando, ubi implicatur quadruplex conditio ad hoc expediens. Prima quod custos firmus sit in proposito eam virginem custodiendi. Secunda quod non timeat de casu virginali, ibi: *Non habens necessitatem, etc.* Tertia quod

ccat in virgine propositum con-
i, ibi : *Potestatem autem habens,*
iarta quod hoc faciat ex delibe-
:, ibi : *Et hoc judicavit.* Dicit
Nam qui statuit, etc. quasi di-
leo autem dico quod non peccat
idit virginem; nam de alio qui
eam, patet quod bene faciat.
*qui statuit in corde servare vir-
suam, firmus* in proposito suo,
rans sobolem, vel aliud hujus-
non habens necessitatem traden-
i, cum virgo velit continere,
item autem habens, secundum
e continentiam *voluntatis suæ*
endæ. *Et hoc judicavit in corde*
d est, ex judicio rationis, non
itate mentis discernit esse bo-
(I *Tit.* 5.) *Sine præjudicio nihil*
, judicavit, inquam, *servare*
em suam. Ambrosius super hunc
: Non ingerens ei fomitem nup-
i. (*Eccl.* 7.) *Filiæ tibi sunt,*
corpus illarum. Qui facit inquam
ne facit.

ide cum dicit: *Igitur et qui ma-
io, etc.* hic ostendit quod licet
que sit bonum, tamen virginitas
elior matrimonio. Ubi primo ap-
statum conjugalem. Secundo
nit statum virginalem, ibi: *Qui
ngit, etc.* Dicit ergo : *Igitur et
c.* quasi dicat, quia oportet fieri
mus : igitur, *Et qui matrimonio
virginem, bene facit*, quia lici-
t quod facit : *Et qui non jungit,*
rgo acquiescat continere, *melius*
Gloss. melius facit qui apud
meritum suum collocat, et a
udine liberat eam. Melius est
quod licet et expedit, quam quod
t non expedit. Hic enim bene
malo, ibi vero bene utitur bono.
utitur quis bono continentiam
ns Deo. Male utitur quis bono
entiam dedicans idolo. Male uti-
tur quis malo concupiscentiam relaxans adulterio. Bene utitur malo concupiscentiam restringens connubio. Bonum est pudicitia conjugalis, sed melius est continentia virginalis vel vidualis, secundum Gloss.

Deinde cum dicit : *Mulier alligata est legi, etc.* hic ostendit quod non similiter conjugata, nisi viro mortuo potest contrahere Ubi primo ostendit, quod conjugata non potest nubere viro vivente. Secundo quod viro mortuo, potest alii nubere, ibi : *Quod si dormierit, etc.* Tertio quod melius est illi continere, ibi : *Beatior autem erit, etc.* Quarto quod debet consilio ejus credere, ibi: *Puto autem quod et ego, etc.* Dicit ergo, *mulier alligata est, etc.* quasi dicat: Qui non jungit virginem suam, melius facit. Et vere melius, quia *mulier alligata est, etc.* Vel sic, virgo quocumque tempore potest nubere, sed uxorata non, quia *mulier alligata est legi, ita ut non possit nubere alteri quanto tempore vir ejus vivit.* (*Rom.* 7.) *Quæ autem sub viro est mulier, vivente viro est alligata legi viri.*

Deinde cum dicit : *Quod si dormierit* somno mortis. De qua dormitione (*Joan.* 11.) *Lazarus amicus noster dormit. — Vir ejus, etc.* August. Non dicit primus, secundus, vel tertius, vel quartus, vel quousque licet. Nec nobis diffiniendum est quod non diffinit Apostolus. Unde nec ullas nuptias debeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis afferre. *Si dormierit*, inquam, *liberata est a lege viri,* unde permittitur ei nubere. Hic patet quod resurgenti non tenetur copulari, *sed cui vult nubat.* Invitæ enim nuptiæ solent habere malos proventus, ideo dicitur (*Gen.* 24.) *Vocemus puellam et quæramus voluntatem ejus.* Nubat, inquam, tantum in Domino, id est viro

suæ religionis ; nam in dispari cultu prohibitum est in lege matrimonium. (*Deut.* 7.) Per hanc licentiam Apostoli, revocatæ sunt omnes pœnæ et infamiæ, quæ secundum leges infligebantur olim mulieri secundo nubenti infra tempus luctus, sc. intra annum. Ergo in nuptiis exigitur personarum legitimitas, unde dicitur, liberata est ; consensus, libertas ; unde addit, cui vult nubat. Cultus paritas, unde subdit, tantum in Domino.

Deinde cum dicit : ***Beatior autem erit, etc.*** hic ostendit quod melius est illi continere quam nubere, dicens, quamvis liceat ei nubere, ***tamen beatior erit si sic permanserit***, sc. innupta. Et hoc est consilium meum super eodem datum : habebit enim fructum sexagesimum qui debetur viduis. (*Mat.* 13.) Augustinus: satis ostendit beatam esse post mortem viri, et secundo nubentem, sed beatior est non nubens.

Deinde cum dicit : *Puto autem quod et ego, etc.* hic ultimo ostendit quod debent consilio ejus credere, quia inspirante Spiritu Sancto hoc consulit. Et hoc est quod dicit : *Puto autem, etc.* quasi dicat : faciendum est secundum consilium meum, quia *puto quod et ego* sicut cæteri Apostoli *Spiritum Dei habeam.* (*Rom.* 8.) *Sed et nosipsi primitias spiritus habentes, etc.* Hoc ergo consilium debet impleri et propter fructum sequentem : quia beatior erit, et propter consulentis auctoritatem, quia secundum consilium meum, et propter spiritum Dei inspirantem, quia puto, etc. Hic quæritur super illo verbo : volo vos sine sollicitudine esse. Contra. (*Rom.* 12.) ***Sollicitudine non pigri.*** Responsio : ibi loquitur de sollicitudine spirituali, hic de temporali. Item super illo : divisus est. Contra. (*Oseæ* 10) ***Divisum est cor eorum***, *nunc interibunt.* Responsio : ibi loquitur de divisione intentionis principalis, hic de divisione actionis. Item Gloss. ibid. partim servit Deo, partim mundo. Contra. (*Matth.* 6.) ***Nemo potest duobus dominis servire.*** Responsio : verum est ita quod æqualiter serviat utrique in eo quod duo, id est, contrarii sunt. Item super illud : mulier innupta cogitat quæ Domini sunt : Gloss. non cogitat, ne damnetur a Deo. Contra : damnari potest, ut patet in parabola de fatuis virginibus. Responsio : non cogitat hoc solum, sed cum hoc etiam ne offendat sponsum. Item super illud: ut sit sancta corpore et spiritu. Gloss. non potest fieri ut non sit sanctum corpus quo utitur sanctificator spiritus. Contra. Spiritus Sanctus usus est lingua Caiphæ non sancta. (*Joan.* 11.) Responsio : utebatur ea ut spiritus, non ut sanctificator. Item sed ad id quod honestum est. Contra, ergo matrimonium turpe. Responsio : secundum Gloss. Positivum posuit pro comparativo. Item super illud : qui non jungit melius facit. Gloss. hic, sc. in conjugio bene utitur homo malo. Contra : cujus usus bonus est, ipsum quoque bonum est. Responsio : illud intelligitur de usu rei per se, sc. ad quem ordinata est, non per accidens, sc. ad quem ex prudentia utentis ordinatur. Item Gloss. ibid. Melius est bene uti bono, quam bene uti malo. Contra: hoc difficilius illo. Responsio : loquitur hic de malo vitii non supplicii. Item super illo verbo in Gloss. duæ permissæ. Contra: ergo duæ nuptiæ non sunt a Deo. Responsio: non ex eo quod duæ, nisi ex consequenti. Item si dormierit vir; quid dicendum est si resuscitatur ? Responsio: requiritur consensus novus ad hoc quod sit matrimonium. Item super illud : puto quod spiritum Dei habeam. Contra.

in lib. 83. quæst. Deus non est auctor tendendi in non esse.

Secundo quia etiam per hanc positionem tollitur hoc quod substantia panis convertatur in corpus Christi, et sic cum corpus Christi non incipiat esse in hoc sacramento per conversionem alterius in ipsum, relinquitur quod incipiat ibi esse per motum localem, quod est impossibile, ut supra dictum est. Oportet igitur dicere, quod corpus Christi vere sit in hoc sacramento per conversionem panis in ipsum. Considerandum tamen quod hæc conversio differt ab omnibus conversionibus quæ sunt in natura. Actio enim naturæ præsupponit materiam, et ideo ejus actio non se extendit nisi ad immutandum aliquid secundum formam vel substantialem vel accidentalem. Unde omnis conversio naturalis dicitur esse formalis. Sed Deus qui facit hanc conversionem, est auctor materiæ et formæ, et ideo tota substantia panis, materia non remanente, potest converti in totam substantiam corporis Christi. Et quia materia est individuationis principium, totum hoc individuum signatum, quod est substantia particularis, convertitur in aliam substantiam particularem, propter quod dicitur ista conversio substantialis seu transsubstantiatio. Contingit igitur in hac conversione contrarium ejus, quod accidit in conversionibus naturalibus, in quibus manente subjecto fit transmutatio interdum circa accidentia : hic autem transmutata substantia manent accidentia sine subjecto virtute divina, quæ sicut causa prima sustentat ea sine causa materiali, quæ est substantia causata ad hoc, quod corpus Christi et sanguis sumatur in specie aliena rationibus supradictis : et quia ordine quodam accidentia referuntur ad substantiam, ideo dimensiones sine subjecto remanent, et alia accidentia remanent in ipsis dimensionibus, sicut in subjecto. Si autem sub illis dimensionibus nulla substantia remaneat nisi corpus Christi, dubium potest esse de fractionibus hostiæ consecratæ, cum corpus Christi glorificatum sit, et per consequens infrangibile. Unde non potest huic fractioni substare, sed nec etiam aliud potest fingi quod subsistat, quia sacramentum veritatis non decet aliqua fictio. Unde nihil sensu percipitur in hoc sacramento, quod non sit ibi secundum veritatem. Sensibilia enim per se sunt qualitates, quæ quidem remanent sicut prius fuerant in hoc sacramento, ut dictum est. Et ideo alii dixerunt quod est quædam ibi vere fractio sine subjecto, unde nihil ibi frangitur. Sed nec hoc dici potest, quia cum fractio sit in genere passionis, quæ habet debilius esse quam qualitas, non potest esse in hoc sacramento sine subjecto, sicut nec qualitas. Unde restat dicendum, quod fractio illa fundatur sicut in subjecto in dimensionibus panis et vini remanentibus : corpus autem Christi non attingitur ab hujusmodi fractione, quia totum remanet sub qualibet parte dimensionum divisarum. Quod quidem hoc modo considerari potest. Nam corpus Christi est in hoc sacramento ex conversione substantiæ panis in ipsum. Non autem fit conversio ratione dimensionum. Nam dimensiones panis remanent, sed solum ratione substantiæ. Unde et corpus Christi est ibi ratione suæ substantiæ, non autem ratione suarum dimensionum, licet dimensiones ejus sint ibi ex consequenti, inquantum non separantur a substantia ipsius. Quantum autem ad naturam substantiæ pertinet, tota est sub qualibet parte dimensionum. Unde sicut ante conse-

ceat edere vel non, scimus ego et vos, quod liceat ea comedere, secundum illud ad (*Tit.* 1.) *Omnia munda mundis*. Scimus quia omnes scientiam habemus, ego, sc. et vos perfecti inter alios, id est, scientiam de creatore et creaturis; et ideo minus excusabiles si male facimus.

Deinde cum dicit: *Scientia autem inflat, etc.* hic ostendit quomodo sine charitate scientiam inutiliter habent, quasi dicat: Habetis quidem scientiam, sed non valet vobis, quia inde superbitis contra ignaros; scientia autem si sola est, inflat. (*Eccl.* 1.) *In multa sapientia, multa est indignatio.* (*Act.* 26.) *Multæ litteræ te faciunt insanire.* Hæc enim fuit plaga Ægyptiorum, id est, sapientium hujus mundi vesicæ turgentes. (*Exod.* 1.) Charitas vero ædificat infirmos, quæ quod eis obesse potest, dimittit, quia non quærit quæ sua sunt. Unde addenda est scientiæ charitas. August. Addite ergo scientiæ charitatem, et utilis erit scientia. Per se quidem est inutilis, ex charitate vero utilis Philosophus. Scire aut nihil, aut parum prodest ad virtutem.

Deinde cum dicit: *Si quis autem existimat, etc.* hic ostendit a quibus hæc scientia habetur insufficienter, quia ab illis, qui ea utuntur in nocumentum proximi, et est sua ratio talis: Quicumque habet scientiam et non modum utendi ea, habet scientiam insufficienter, sed qui habet scientiam sine charitate est hujusmodi: Ergo qui habet scientiam sine charitate habet insufficienter scientiam. Primo ergo supponit scientiam sine charitate. Secundo ostendit insufficientiam talis scientiæ, ibi: *Nondum cognovit, etc.* Tertio rationem insufficientiæ, ibi: *Quemadmodum oporteat, etc.* Dicit ergo: *Si quis autem, etc.* quasi dicat: Habetis scientiam, sed non sufficientem, quia si quis vestrum existimat se scire, habens scientiam sine charitate, aliquid scit, sc. quod liceat comedere idolotita. Nondum tamen cognovit, quia non se cognoscere facto ostendit: *Quomodo oporteat eum scire*, id est, qualiter debeat uti scientia, quia in ædificationem, non in nocumentum aliorum. Scire autem contingit dupliciter, sc. habere scientiam et uti scientia: sicut videre, habere visum, et uti visu. Gloss. Bernardi. Hic non approbat Apostolus multa scientem, si modum sciendi nescierit. Modus enim sciendi est, ut scias quo ordine, quo studio, quo fine scire quæque oporteat: quo ordine, ut id prius quod maturius ad salutem; quo studio, ut id ardentius quod efficacius est ad amorem; quo fine, ut non ad inanem gloriam vel curiositatem velle aliquid, sed ad ædificationem tui et proximi. Sunt namque qui scire volunt eo fine tantum, ut sciant, et curiositas est; quidam ut sciantur, et vanitas est; quidam ut scientiam vendant, et turpis quæstus est; quidam ut ædificentur, et prudentia est; quidam ut ædificent, et charitas est.

Deinde cum dicit: *Si quis autem diligit, etc.* hic ostendit a quibus hæc scientia habetur sufficienter, quia ab illis qui utuntur ea ex charitate. Primo ergo supponit scientiam cum charitate. Secundo ostendit sufficientiam talis scientiæ, ibi: *Hic cognitus est.* Dicit ergo, *Si quis, etc.*, quasi dicat: ille perfecte non scit qui nescit quemadmodum oporteat eum scire. *Si quis autem diligit Deum*, et ita cum scientia habet charitatem, *hic cognitus*, id est, approbatus est *ab eo*. Novit enim Dominus qui sunt ejus. (2 *Tim.* 2.) Unde talis vere scit Deo approbante, quia bene utitur scientia propter charitatem annexam.

Notandum est hic, quod ad hoc

iquis sciat quemadmodum opor-
ire, novem sunt necessaria. Pri-
militer sine inflatione. (*Phil.* 4.)
tmiliari. (*Ps.* 130.) *Si non hu-
sentiebam.* Secundo sobrie sine
mptione. Supra primo : *Non ju-
me scire.* (*Rom.* 12.) *Non plus
quam oportet.* Tertio certitudi-
sine hæsitatione. (2 *Tim.* 1.)
ti credidi, et certus sum. Quarto
;er et sine errore. (2 *Tim.* 3.)
*r discentes, et numquam ad scien-
rritatis pervenientes.* Quinto sim-
r sine deceptione. (1 *Tim.* 6.)
:tiones falsi nominis scientiæ.
salubriter cum charitate et di-
e. (*Infra* 13.) *Si habuero om-
:ientiam, charitatem autem non
'o.* Septimo utiliter cum proxi-
ı ædificatione. (*Infra* 12.) Alii
sermo scientiæ in eodem spiritu.
) liberaliter cum gratuita com-
atione. (*Sap.* 6.) *Ponam in lu-
ıpientiam ejus.* Nono efficaciter
ona operatione. *Scienti enim bo-
?t non facienti, peccatum est illi.*
4.) Primum, sc. humilitas scien-
guit sapientes superbos, sobrie-
riosos, certitudo dubiosos, veri-
ereticos, simplicitas advocatos,
·itas magnos, utilitas iniquos,
litas avaros, efficacia otiosos.
ude cum dicit : *De escis autem
lolis,* etc. hic ostendit qualem
iam habent de idolotitis, osten-
primo quod sciunt idolum nihil
Secundo quod sciunt omnia a Deo
ıbi : *Nam etsi sunt qui dicantur*
ı prima, primo dicit idolum ni-
ıe. Secundo juxta hoc ad decla-
em ostendit Deum non nisi u-
esse, ibi : *Et quod nullus Deus,*
Dicit ergo, *De escis autem,* etc.
dicat : prædictis modis non va-
ientia, sed tamen, *De escis quæ
!antur idolis,* scimus scientia ve-
ra, sc. quod in se sunt licitæ, nec pro-
pter idolum sunt immundæ : et hoc
quia *Idolum nihil est in mundo.* Hoc
tripliciter exponitur. Primo modo sic :
Idolum nihil est in mundo, id est, inter
creaturas mundi quantum ad formam
idoli : licet enim materia idoli sit ali-
quid, sc. aurum vel argentum, vel hu-
jusmodi, tamen nil est forma, sc. quæ
creditur ibi esse ab idololatris, qui cre-
dunt idolum esse Deum (*Is.* 41.) *Ecce
vos estis ex nihilo, et opus vestrum ex
eo quod non est.* Secundo modo sic :
idolum nihil est, sc. persona subsis-
tens ex simulachro et spiritu præsi-
dente. Ex istis enim duobus nihil fit
sicut ab idololatris putatur. (*Jer.* 10.)
*Confusus est omnis artifex in sculp-
tili, quia falsum est quod conflavit et
non est spiritus in eo.* Tertio modo sic :
idolum nihil est in mundo, id est, nul-
lius rei quæ sit in mundo habens si-
militudinem. Est enim differentia in-
ter idolum et simulacrum, quia simu-
lacrum dicitur quod fit ad similitudi-
nem rei alicujus naturalis : idolum
autem ad nullius rei est similitudinem,
ut si corpori humano addatur caput
equinum. (*Is.* 40.) *Cui similem fecistis
Deum, etc.* Et scimus etiam quod nullus
Deus nisi unus. (*Deut.* 6.) *Audi Israel,
Dominus Deus tuus, Deus unus est.*

Deinde cum dicit : *Nam etsi sunt
qui, etc.* hic ostendit quod sciunt om-
nia a Deo esse non a diis nuncupativis
vel adoptivis, ut sunt idola, vel sancti,
sed ab uno summo. Primo ergo dicit,
quomodo potest intelligi Deorum plu-
ralitas, sc. per adoptionem vel nuncu-
pationem. Secundo quomodo est divi-
nitatis unitas, sc. per essentiam, ibi :
Nobis tantum unus Deus, etc. Ubi pri-
mo tangit unitatem in patre. Secundo
in filio, ibi : *Et unus Dominus,* etc.
In prima tangit tria, sc. essentiam,
quia unus Deus : personam, quia pa-

ter : potentiam, ex quo omnia : clementiam, quia et nos in illo, similiter ista tangit in filio. Dicit ergo, *Nam etsi sunt*, etc. quasi dicat, et vere non est nisi unus Deus, *Nam etsi sunt qui dicantur dii* vere participatione divinitatis ut sancti : (*Ps.* 81.) *Ego dixi, dii estis*; sive in cœlo, ut sancti comprehensores, sive in terra ut sancti viatores. Siquidem sunt dii multi vere participatione divinitatis ut sancti et justi Domini, Apostoli et Prælati, nobis tamen, etc.

Alio modo legitur sic, *nam etsi sunt qui dicuntur dii* a gentibus, sc. falsa nuncupatione : sive in cœlo, ut sol et luna : sive in terra, ut Mercurius et Diana. *Siquidem sunt dii multi*, sola sc. nuncupatione secundum gentiles. (*Ps.* 95.) *Dii gentium dæmonia. — Et Domini multi*, qui aliis præsunt : *nobis tamen tantum unus est Deus* essentialiter, sc. pater, ex quo omnia secundum naturam et per paternam auctoritatem. (*Rom.* 11.) Ex quo omnia, et nos in illo per gratiam. (*Act.* 17.) *In ipso vivimus, movemur et sumus.* Et unus cum patre Deus Dominus Jesus Christus. (*Joan.* 10.) *Ego et pater unum sumus.* - *Per quem omnia*, sc. facta sunt secundum naturam (*Joan.* 1.) *Omnia per ipsum facta sunt.* — *Et nos per illum*, sc. sumus in Deo per gratiam. (*Rom.* 1.) *Per quem accepi gratiam, etc.* ergo unus est altissimus creator omnium omnipotens. Ex his elicitur talis ratio. Non est nisi unus Deus qui fecit omnia, sed multa sunt idola, ergo non sunt Deus qui fecit omnia, nec creduntur aliquid, ergo nihil. *Sed non in omnibus est scientia.* Habito quod majores illorum habent scientiam de idolotitis, hic ostendit quod minores hac scientia carent.

Ubi primo ostendit quod in quibusdam defuit prædicta de idolotitis scientia. Secundo quod propter hoc, esu, sc. idolotitorum polluitur eorum conscientia. Ubi primo tangit pollutæ conscientiæ rationem. Secundo ipsam pollutionem, ibi : *Et conscientia ipsorum*. etc. Dicit ergo, *Sed non in omnibus*, etc., quasi dicat : hoc scimus nos, sc. quod *Idolum nihil est*, sed non in omnibus, ut in infirmis est scientia hæc, et vere, non est in omnibus : quidam tamen, etc. Vel sic, nos scimus quod *Idolum nihil est* in mundo. Quidam enim cum conscientia idoli, quia sc. putant idolum aliquid divinum esse usque nunc, id est, post conversionem sicut ante manducant idolotitum, id est, de sanctificatis idolis, et hoc non quasi cibum simpliciter, sed quasi idolotitum, sc. ad reverentiam idoli, et *Conscientia illorum*, cum sit infirma, *Polluitur per illos*, sc. qui habent rectam scientiam, sed non cum charitate, per quos in hunc errorem infirmi inducuntur (*Deut.* 27.) *Maledictus qui errare facit cæcum in itinere.* Hic innuit quod non cibus, sed conscientia polluitur per peccatum, comedendo ad exemplum malorum.

Deinde cum dicit : *Esca autem non commendat*, etc. hic quarto ostendit quod coram eis idolotita comedere non debent. Ubi primo ostendit quod hujusmodi comestio nihil prodest apud Deum. Secundo probat quod non præstat aliquod bonum augmentum, ibi : *Neque enim si non manducaveritis.* Dicit ergo, *Esca autem, etc.* quasi dicat : Illis nocet vestra comestio, vobis autem non prodest. *Esca enim nos non commendat Deo*, sed recta fides in edendo. Nam nec Esau esu lenticulæ justificatus est, nec Helias esu carnium pollutus est. (*Rom.* 14.) *Non est regnum Dei esca et potus.* (*Hebr.* ult.) *Bonum est gratia stabilire cor, non escis.*

Deinde cum dicit : *Neque enim si non*

manducaverimus, etc. hic probat quod proposuit, et est sua ratio talis: Non comedere idolotitum non diminuit bonum: comedere non auget, ergo talis esca sumpta vel non sumpta nihil prodest apud Deum : et hoc est quod dicit, *neque enim si non manducaverimus, deficiemus*, id est, minus ab eo habebimus, *neque si manducaverimus abundabimus in* virtutibus, quia esca ventri, non menti proficit, et ita cum non sit de veritate vitæ, justitiæ et doctrinæ, dimittenda est propter scandalum.

LECTIO 2.

Hortatur ne offendiculum ponant infirmis eorum licentia, asserens se malle perpetuo a carnibus abstinere, quam esu carnium fratrem offendere.

9. *Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis.*

10. *Si quis enim viderit eum qui habet scientiam in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolotita?*

11. *Et peribit infirmus in tua conscientia frater propter quem Christus mortuus est.*

12. *Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam in Christo, peccatis.*

13. *Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.*

Hæc est secunda pars hujus capituli : superius enim ostendit quod in se licita est comestio idolotitorum, hic monet abstinere ab ea propter scandalum infirmorum. Ubi primo monet ne offendant fratres sua comestione. Secundo quod potest offendere, ibi : *Si enim quis viderit*, etc. Tertio ostendit malum quod inde potest accidere, ibi: *Et peribit infirmus*, etc. Quarto præbet se in exemplum abstinentium, ibi : *quapropter si esca scandalizat*, etc. Dicit ergo, videte, quia quantum ad nos nihil prodest vel obest esca ipsa, sed tamen *Videte ne forte hæc licentia vestra*, qua scitis licere vobis comedere de idolotitis : *Offendiculum fiat infirmis* in fide, qui nondum sciunt idolum nihil esse. (*Levit.* 19.) *Coram cæco non pones offendiculum.*

Deinde cum dicit: *Si quis viderit, etc.* hic ostendit quomodo possunt offendere, quia comedendo idolotitum coram infirmis : ubi implicantur quatuor concurrentia ad scandalum. Primo majorum scientia. Secundo comestio idolotiti publica, ibi : *In idolio recumbentem*. Tertio occasio scandali accepti, ibi : *Nonne conscientia ejus*. Dicit ergo : *Si enim quis, etc.* quasi dicat: Et vere potest esse offendiculum. *Si enim quis infirmus viderit eum qui habet scientiam recumbentem in idolio*, id est, in præsentia idoli, *nonne conscientia ejus cum sit infirma*, per te *Ædificabitur*, id est, per factum tuum, *Ad manducandum idolotita*, id est, sacrificata in reverentiam idoli, quasi dicat: sic videns enim quis fratrem peritum in idolio sacrificata comedere, incipit ipse edere non illa conscientia qua ille, sc. peritiæ causa, sed id putat esse numen in cujus reverentia hoc fiat.

Deinde cum dicit : *Et peribit infirmus*, hic ostendit malum quod inde potest accidere, et hoc duplex. Primo scandalum proximi. Secundo offensam

proximi, ibi : *Sic autem peccantes, etc.* In prima implicantur tria, peccantis conditio, quia infirmus : peccandi occasio, quia in tua conscientia: peccati exaggeratio, quia propter quem Christus mortuus est. Dicit ergo, et ita *Peribit infirmus in fide,* id est, in tua scientia, *Frater,* id est, occasione accepta a tua scientia, quia te sapientem videt comedere, putans quod sub idoli veneratione comedas, *Propter quem* salvandum *Christus mortuus est,* et ita graviter peccas. (*Rom.* 14.) *Noli cibo perdere illum pro quo mortuus est Christus. – Sic autem peccantes in fratres,* peccato scandali, et *Percutientes conscientiam eorum infirmam* gladio mali exempli : (*Amos.* 9.) *Percute cardinem,* id est, conscientiam et commovebuntur superliminaria, id est, intellectus et affectus. *In Christo peccatis,* cujus membra sunt : non ait in Christum secundum Glos. quia in Christum peccare, est Christum negare, id est, peccare in fide. In Christo peccare est in his quæ Christi sunt peccare, sc. in moribus : sicut ille qui in lege est, dicitur in lege peccare : qui autem in lege non est, dicitur peccare in legem.

Deinde cum dicit : *Quapropter si esca,* etc. hic ultimo proponit se in exemplum abstinentiæ, ubi primo implicat scandalum. Secundo ex hoc explicat abstinentiæ propositum, ibi : *Non manducabo,* etc. Tertio prævenit dubium, ibi : *Ne fratrem meum,* etc. Dicit ergo, *Quapropter,* ne sc. peccem in Christum, *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem* aliquam, non solum idolotita, *in æternum* : si ergo propter scandalum fratrum abstinendum est quasi a necessariis vitæ, multo magis a superfluis : et hoc non ideo quod esca in se mala sit, sed *Ne scandalizem fratrem meum.* Nam qui scandalizaverit unum de pusillis istis, expedit ei ut suspendatur in collo ejus mola asinaria, etc. (*Matth.* 18. *Rom.* 14.) *Omnia munda mundis,* sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Hic quæritur super illud: Scientia inflat. Glos. scientia per se inutilis est. Contra, scientia per se bona est, ergo et utilis. Responsio : Inutilis est ad salutem, utilis tamen ad multa alia.

Item charitas ædificat. Contra, sicut scientia inflat, non per causam, sed per occasionem, sic et charitas. Responsio : non est simile, quia scientia habenti se manifestat, sed non sic charitas, quia nemo certus est de charitate. Item super illud: idolum nihil est, Glos. Naturam Deus formavit, sed stultitia hominum formam dedit. Contra. Omne esse est a Deo, ergo omnis forma. Responsio : Glos. loquitur de forma putativa in natura, non de vera. Item ibidem Glos. Forma hominis in idolo non est facta per verbum. Contra. (*Joan.* 1.) *Omnia per ipsum facta sunt,* Responsio : quamvis forma hominis in illo sit facta per verbum, non tamen in idolo, id est, ad colendum. Item ibidem Gloss. idolum nihil est, quia nullius rei quæ sit in mundo similitudinem habet. Contra : non potest artifex cogitare vel formare nisi qualia vidit. Responsio : non habet similitudinem in toto, sed in partibus. Item super illud : nullus Deus nisi unus. Gloss. hoc dicit ne putetur esse Deus in idolo. Contra : Deus, licet sit unus, tamen est ubique. Responsio: in idolo est per potentiam, non per præsentiam vel unionem, ut putabant Gentiles. Item ibidem, Gloss. pars Trinitatis, non potest esse quicumque unus in tribus. Contra : cujuslibet numeri pars est unitas. Responsio : Trinitas non est numerus simpli-

sed numerus personarum. Item
illud : Et si sunt qui dicuntur
Gloss. participatione divinitatis
ι : divinitas est imparticipa-
Responsio. Participatio hæc
usam est, non per essentiam.
bid. Gloss. quæritur utrum An-
ɔcandi sint dii. Responsio: quam-
rticipent divinitatem, tamen se-
m Gloss. non sunt dicendi dii
ɔr periculum adorationis. Item
illud : Nobis tamen unus pater.
ι : Trinitas est nobis unus pater,
men ille qui tertia in Trinitate
ɔa alius. Contra : Idem et diver-
dividunt ens. Respondeo, quod
vis idem et diversum dividant
reatum, non tamen increatum,
bi est identitas in essentia cum
ɔitate in personis. Item non in
ɔus est scientia. Contra, super eo
ɔmnes scientiam habemus. Respon-
llud non intelligitur universaliter,
e majoribus. Item super illud :
non commendat nos Deo, dicit
. sumpta vel non sumpta. Con-
ɔrgo abstinentia nihil meretur.
ɔnsio : non virtus escæ, sed vir-
bstinentiæ prodest. Item si esca
alizat, etc. Contra, ergo pro
alo fratris a pane et vino absti-
ɔm est in perpetuum. Responsio:
ɔst simile de necessariis et su-
ɔis, vel loquitur hic de scandalo
ɔ non passivo. Vel perfectionis
oc, non necessitatis.
tandum est hic super illud: Unus
, quod Deus potest accipi mul-
iter, sc. falsa nuncupatione, et
ɔla dicuntur dii. (*Ps.* 95.) *Omnes*
dii gentium dæmonia. (*Jer.* 10.) *Dii
qui cœlum et terram non fecerunt, pe-
reant de terra.* Vera adoptione, et sic
sancti dicuntur Dii. (*Ps.* 81.) Ego *dixi,
dii estis, et filii excelsi omnes, vos au-
tem sicut, etc.* Mundana prælatione,
et sic prælati dicuntur dii. (*Exod.* 22.)
Diis non detrahes. (*Joan.* 10.) *Si illos
dixit Deos, ad quos, etc.* Essentiæ pro-
prietate, et sic Trinitas dicitur Deus.
(*Deut.* 5.) *Audi Israel, Dominus Deus
tuus unus est.* Item notandum quod
Christus unus sine pari multipliciter
dicitur. Primo unus Deus propter na-
turam divinitatis. Unde sic nullus est
Deus nisi unus. Secundo unus creator
propter infinitatem potestatis. (*Eccl.*
1.) *Unus est altissimus creator omnium.*
Tertio unus homo propter singularem
eminentiam sanctitatis. (*Ps.* 13.) *Non
est qui faciat bonum, etc.* (*Joan.* 11.)
Expedit ut unus moriatur homo. Quar-
to unus Dominus propter gubernatio-
nem prælationis. (*Ephes.* 4.) *Unus
Dominus, una fides, etc.* et hoc modo
unus Dominus Jesus Christus. Quinto
unus magister propter infusionem co-
gnitionis. (*Matth.* 23.) *Non vocemini ma-
gistri, quia magister vester unus est
Christus.* Sexto unus pater propter pro-
ductionem universitatis. (*Matth.* 22.)
*Unus est enim pater vester qui in cœlis
est.* Septimo unus pastor propter gene-
ralem refectionem populi fidelis. (*Joan.*
10.) *Fiet unum ovile et unus pastor.*
Octavo una hostia propter singulare
pretium nostræ redemptionis. (*Hebr.*
10.) *Una enim oblatione consummavit
in æternum sanctificatos.*

CAPUT IX.

Probat sibi licere sumptus accipere, tamen nunquam sumpsisse, etsi Apostolus sit, liber, et potestatem habens.

1. *Non sum liber? Non sum Apostolus? Nonne Christum Dominum nostrum vidi? nonne opus meum vos estis in Domino?*
2. *Et si aliis non sum Apostolus, sed tamen vobis sum. Nam signaculum Apostolatus mei vos estis in Domino.*
3. *Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est.*
4. *Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi?*
5. *Numquid non habemus potestatem sororem mulierculam circumducendi, sicut et cæteri Apostoli et fratres Domini et Cephas?*
6. *Aut solus ego et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi?*
7. *Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?*
8. *Numquid secundum hominem hæc dico? An et lex hæc non dicit?*
9. *Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo?*
10. *An propter nos utique hæc dicit? Nam propter nos utique scripta sunt: quoniam debet in spe qui arat, arare, et qui triturat, in spe fructus percipiendi.*

Superius monuit cavere ab edendo idolotita coram infirmis propter scandalum fratrum infirmorum, hic proponit se in exemplum, quia propter alios abstinet se a sibi licitis, sc. ab acceptione sumptuum, ubi primo proponit multipliciter, quia licitum est sumptus accipere. Secundo quod nihilominus non vult accipere, ibi: *Ego autem nullo horum usus sum, etc.* In prima parte, quod licitum sit sumptus accipere, probat tripliciter. Primo per auctoritatem. Secundo per rationem, ibi : Si nos vobis spiritualia seminavimus, etc. Tertio per exemplorum similitudinem , ibi : *Nescitis quod hi qui, etc.* In prima, primo probat per auctoritatem Apostolicæ dignitatis. Secundo per auctoritatem humanæ consuetudinis, ibi : *Quis militat suis stipendiis, etc.* Tertio per auctoritatem divinæ legis, ibi : *Numquid secundum hominem, etc.* In prima primo probat quod sit Apostolus generaliter.

Secundo quod sit Apostolus eorum specialiter, ibi : *Et si aliis non sum Apostolus.* Tertio quod potest accipere sumptus licite, ibi : *Numquid non habemus, etc.* In prima, primo quærit an habeat libertatem accipiendi sumptus. Secundo an sit Apostolus, ibi: *non sum Apostolus, etc.* Tertio probat duplici ratione quod sit liber, et Apostolus, ibi : *Nonne Dominum Jesum Christum, etc.* Dicit ergo, *Non sum liber, etc.* quasi dicat: Abstinere ab hoc licito, sc. ab esu idolotitorum, quia ego etiam abstineo a stipendiis, cum tamen habeam libertatem accipiendi. Numquid enim, *non sum Apost.* immo vere sum Apostolus. (*Gal.* 2.) *Qui operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter Gentes.* Est ergo ratio sua talis. Omnis Apostolus ratione sui Apostolatus ha-

ibertatem accipiendi sumptus, go sum Apostolus : utrumque t postea, ergo, etc.
ade cum dicit : *Nonne Dominum Christum, etc.* hic probat duatione quod sit Apostolus, primo usam. Secundo per effectum, ibi: *opus meum, etc.* Prima ratio ur ex parte Christi mittentis. da ex parte Corinthiorum quibus ur. Prima ratio talis est. Ego ominum qui me misit ad prædim, ergo sum Apostolus. Et hoc iod dicit, *nonne, etc.* quasi dicat: um Apostolus; *nonne Dominum Christum vidi?* hoc dicit propeudo-apostolos, qui dicebant ipion esse Apostolum, quia non in societate Domini sicut cæteostoli. Ipse autem vidit eum jam talem, secundum Gloss. Vel in lct. 9.) vel in templo. (*Act.* 22.) (*Act.* 9.) Barnabas apprehensum duxit ad Apostolos, et narravit odo in via vidisset Dominum. . 15.) *Novissime omnium tamabortivo visus est et mihi.– Nonne meum, etc.* Ecce secunda ratio Vos estis conversi ad fidem per essum ad hoc, ergo sum Apostonne *opus meum vos estis*, o Coi, sicut templum architecti. (*Su*.) *Ut sapiens architectus fundam posui.* Item ut filius opus ge. (*Supra* 4.) *In Christo Jesu per elium vos genui*; *opus* inquam . – *Et hoc in Domino*, id est, io cooperante. Vel in Domino, id d gloriam Domini, quasi dicat: is.
ade cum dicit : *Et si aliis Aposetc.* hic probat quod est Apostorum specialiter. Ubi primo proquod est Apostolus eorum sper. Secundo probat hoc per effecbi : *nam sigillum Apostolatus, etc.* Tertio ostendit quod per effectum illum defendit se esse Apostolum, ibi: *Mea defensio ad eos, etc.* Dicit ergo, *Et si, etc.* quasi dicat : Vere opus meum estis, quia *et si aliis*, sc. Judæis quorum legem evacuo, *non sum*, id est non videor esse *Apostolus, sed tamen vobis sum*, qui per me conversi estis specialiter. (*Rom.* 11.) *Quamdiu Gentium sum Apostolus, ministerium meum honorificabo.* Et vere vobis sum Apostolus, nam *vos estis sigillum Apostolatus mei*, id est, forma et sigillum, quia Apostolatus meus impressus est in vobis, sicut forma sigilli in cera. Gloss. in vobis apparet quod sum Apostolus dum habetis per me quod etiam per alios Apostolos. (1 *Cor.* 9.) *Signa Apostolatus mei facta sunt super vos.* Vos estis, inquam, *in Domino*, id est, Domino principali auctore, et vere ita est, quia mea defensio ad eos qui me interrogant, utrum, sc. sim Apostolus, sc. hoc estis vos, per vos enim ostendo me esse Apostolum.

Deinde cum dicit : *Numquid non habemus, etc.* hic ostendit quod potest accipere sumptus licenter. Ubi primo quærit an habeat hanc potestatem generaliter. Secundo quantum ad personas determinatas specialiter, ibi : *Numquid non habemus potestatem, etc.* Tertio an ipse et Barnabas sint hac potestate privati singulariter, ibi : *An ego solus, etc.* Dicit ergo, numquid, etc. quasi dicat: nam cum sim Apostolus, *numquid non habemus*, ego et mei potestatem manducandi et bibendi nostra, id est, vivendi stipendiis nostris. August. Permisit Dominus, non jussit Apostolis accipere necessaria a subditis. Numquid non habemus potestatem mulierem sororem, sc. fide, *circumducendi nobiscum*, propter sumptus ministrandos? Ambros. in Gloss. Mulieres desiderio doctrinæ dominicæ

et virtutum cupidæ, Apostolos sequebantur, et ministrabant eis sumptus, et servitia. Et similiter Christum secutæ sunt. (*Luc.* 8 *et* 23.) *Sicut cæteri Apostoli*, ut habetur (*Act.* 6.) *Et sicut fratres*, id est, cognati Domini qui majores sunt. (*Gal.* 2.) Jacobus et Joannes qui videbantur columnæ esse, etc. et Cephas qui maximus est inter Apostolos, unde Cephas interpretatur caput. Ambrosius: non hos reprehendit Apostolus, sed eorum more sibi probat licere, idcirco autem (ut ait August.) Dominus mulieres ministraturas sequi voluit, ostendens quid debetur a plebibus Evangelistis. Vel ideo etiam ne viderentur alienæ a salute. Aut *numquid ego solus et Barnabas*? Isti enim fuerunt conjuncti ad prædicandum Gentibus. (*Act.* 13.) *Segregate mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod assumpsi eos*: — *non habemus* secundum opinionem vestram, *potestatem* hoc operandi, sc. *Mulieres circumducendi*, et sumptus accipiendi, quasi dicat, imo habemus sicut alii, sed omnes alii licite accipiunt, ergo et nobis licet.

Deinde cum dicit: *Quis militat suis stipendiis, etc.* hic secundo probat quod licet accipere sumptus per auctoritatem humanæ consuetudinis: et primo in statu militis, secundo agricolæ, ibi: *Quis plantat vineam, etc.* Tertio pastoris, ibi: *Quis pascit gregem, etc.* Militi comparatur prælatus propter subsidium, agricolæ propter verbum, pastori propter exemplum. Debet enim subditos defendere suffragio, plantare verbo, pascere exemplo. Primum respicit extra Ecclesiam existentes, secundum Ecclesiam intrantes, tertium in Ecclesia commorantes. Dicit ergo, *quis militat*, quasi dicat, utique habemus potestatem accipiendi sumptus, et merito: *Quis militat suis stipendiis*, quasi dicat: unquam nullus. Dabantur enim militibus stipendia de republica. Unde Joan. dicit (*Luc.* 3.) *Contenti estote stipendiis vestris.* Sic prædicatores et prælati accipere possunt sumptus a subditis. (1 *Tim.* 1.) *Ut milites in illis militiam bonam.* — *Quis enim plantat vineam, et de fructu ejus non edit*? Vinea Domini est Ecclesia. (*Is.* 5.) *Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est.* Apostoli enim fuerunt plantatores hujus vineæ. (*Supra* 3.) *Ego plantavi, Apollo rigavit.* — *Quis etiam pascit gregem, et de lacte ejus non manducat*? quasi dicat, nullus. Grex Domini sunt fideles Ecclesiæ. (*Ezech.* 34.) *Vos greges pascuæ meæ.* Hujus gregis pastores sunt prælati et prædicatores. Unde primo prælato dictum est: Pasce oves meas (*Joan.* 21.) Tales possunt pasci de lacte gregis, quia possunt accipere sumptus a subditis. Si ergo defendimus, plantamus et pascimus more boni militis, boni agricolæ, boni pastoris, licet nobis sumptus accipere. Sed quia hodie multi sunt qui stipendia accipiunt, et non militant, edunt fructum vineæ, et non plantant, lac comedunt, et gregem non pascunt: (*Ezech.* 34.) *Lac comedebatis, gregem autem meum non pascebatis.* Notandum super illud: Nonne Dominum Jesum vidi, quod multiplicem Domini legimus visionem. Unam corporalem quæ præteriit, de qua (*Bar.* 3.) *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Secundam spiritualem quæ præsens est. (*Ps.* 45.) *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus, etc.* Tertiam æternalem, quæ futura est, de qua (*Joan.* 17.) *Volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum*, ut videant claritatem meam. (*Job.* 19.) *In carne mea videbo Deum.* Quartam momentaneam quæ etiam futura est, de qua (*Luc.* 21.) *Tunc videbunt filium hominis venientem in*

cum potestate magna. Prima fuit ndo, secunda in animo, tertia in erit; quarta erit in judicio. Prisio dat exemplum vivendi: se- . adjutorium proficiendi: tertia rium perveniendi: quarta odium ndi. Prima dat exemplum vivenliciter, quia visus est pauper et sus, ut refrenetur cupiditas dium. (*Ps.* 68.) *Ego sum pauper ns, etc.* Et ibidem: *Videant pauet lætentur*. Sic viderunt pasto- *Luc.* 2.) Vilis et abjectus, ut re- ur ambitio honorum. (*Is.* 53.) *us eum, et non erat aspectus, et ravimus eum* virum despectum. licitur (*Matth.* 11.) *Discite a me, nitis et humilis sum.* Afflictus et s, ut refrenetur concupiscentia tatum. (*Thren.* 1.) *O vos omnes ansitis per viam, videte, etc.* Se- visio dat adjutorium proficiendi citer, quia dat robur pœnitentiulpas et pœnas ostendendo sicut omos. (*Dan.* 5.) *Vidit Balthazar m scribentis.* (*Job.* 42.) *Nunc meus videt te, etc.* Spem cerius mercedem manifestando, sicut nus operanti. (*Act.* 7.) *Ecce vielos, etc.* Lætitiam contemplantipræguslationes offerendo, sicut narius modicum vini. (*Ps.* 33.) *ite et videte, quoniam suavis est nus.* (*Gen.* 32.) *Vidi Dominum fa- faciem*, sicut Paulus hic. Tertia æternalis dat desiderium perndi propter tria, videlicet propteram jucunditatem. (*Is. ult.*) *Vi- is et gaudebit cor vestrum*, quia lumen et delectabile, etc. Hoc siatum est (*Joan.* 20.) *Garisi sunt uli viso Domino*, propter jucunis multiplicitatem sive pluralita- (*Is.* 60.) *Tunc videbis et afflues*, uippe, quia videbimus eum sicuti et ipse erit omnia in omnibus. Erit enim rationi plenitudo lucis, voluntati multitudo pacis, memoriæ continuatio æternitatis. Propter puritatis æternitatem. (*Apoc. ult.*) *Servi ejus servient illi, et videbunt faciem ejus, et regnabunt in secula seculorum.* (*Ps.* 15.) *Adimplebis me lætitia, etc.* Quarta visio dat odium sive terrorem peccandi propter tria, videlicet propter furtum propalandum coram judice vidente. (*Mal.* 3.) *Ecce veniet, et quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, etc.* Propter malefactorum severam ultionem. Latro enim videns focium suum suspendi, plus timet furari. (*Jer.* 7.) *Ite ad locum meum in Sylo, et videte, quid fecerim ibi*: Sylo interpretatur avulsa. (*Apoc.* 1.) *Vidi similem filio hominis.* Et infra: *Ex ore ejus, quasi gladius ex utraque parte acutus exibat, etc.* Propter visam bonorum præmiationem; videns enim clericus alium præbendari, quia bonus, cavet a malo. (*Ps.* 106.) *Videbunt justi et lætabuntur; et omnis iniquitas oppilabit os suum.*

Deinde cum dicit: *Numquid secundum hominem, etc.* hic probat tertio, quod licet sumptus accipere per auctoritatem divinæ legis. Ubi primo proponit, quod lex hæc dicit. Secundo verbum legis ponit, ibi: *Scriptum est enim, etc.* Tertio qualiter intelligendum sit, ostendit, ibi: *Numquid de bobus cura est, etc.* Dicit ergo, *Numquid, etc.* quasi dicat: probavi ratione humanæ consuetudinis, quod licet nobis sumptus accipere. Sed *Numquid secundum hominem*, id est, secundum humanam consuetudinem vel similitudinem tantum dico hoc? an non lex Moysi divinitus promulgata hoc dicit? quasi dicat, immo dicit. Scriptum est enim in lege Moysi. (*Deut.* 25.) Et habetur idem (1 *Tim.* 5.) *Non alligabis os bovi trituranti*, ut possit vivere de labore suo,

id est, non prohibebis prædicatorem vivere de Evangelio. Triturare enim est separare granum a paleis, quod facit prædicator abstrahendo animas a terrenis, discernendo virtutes a vitiis, separando utilia a vanis. (*Jer.* 15.) *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris.*

Deinde cum dicit: *Numquid de bobus, etc.* hic ostendit qualiter dicta auctoritas intelligenda sit. Et primo, quod intelligenda sit litteraliter de bobus. Secundo, quod non tantum litteraliter de bobus, sed spiritualiter de prædicatoribus, ibi: *An propter nos, etc.* Tertio replicat, quod licet accipere sumptus, ibi: *Nam propter nos utique scripta, etc.* Dicit ergo: *Nunquid, etc.* quasi dicat: Hæc auctoritas de bobus spiritualibus, id est, prædicatoribus intelligitur. *Nunquid enim de bobus* materialibus *cura est Deo*, ut de eis lege præcipiat? An propter nos hoc utique dicit, quasi dicat: Hoc utique propter nos dicit. Nam propter nos scripta sunt hæc et similia. (*Rom.* 15.) *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* – *Propter nos*, inquam, idcirco, quoniam prædicator, qui corda aperit ad fidem, *debet arare in spe* stipendiorum temporalium, non tamen propter spem hanc. Debet enim primum quærere regnum Dei. *Et qui triturat*, id est bonos a malis, quasi grana a paleis discernit prædicando, sc. ad mores debet hoc facere in spe fructus percipiendi (2 *Tim.* 2.) *Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere.* (*Eccl.* 6.) *Is qui arat et qui seminat accedit ad illam, et sustinet bonos fructus illius.*

LECTIO 2.

Similitudine eorum, qui templo, et altari deserviunt, ostendit sibi licere sumptus accipere, cum liceat Evangelium prædicantibus, de Evangelio vivere.

11. *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?*
12. *Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? Sed non usi sumus hac potestate. Sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi.*
13. *Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? Et qui altario deserviunt, cum altario participant?*
14. *Ita et Dominus ordinavit his, qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivere.*

Superius probavit per auctoritatem, quod licet accipere sumptus, hic probat idem per rationem. Et primo probat hoc ex eorum obligatione. Secundo ex pseudo-apostolorum accipientium ab eis comparatione, ibi: *Si alii potestatis vestræ, etc.* Tertio dicit, quod nihilominus noluit uti hac potestate, ibi: *Sed non usi sumus, etc.* Prima ratio talis est. Majus est dare spiritualia quam accipere temporalia: ergo si Apostolus dat spiritualia, licet ei accipere temporalia. Primo ergo explicat beneficium impensum. Secundo explicat stipendium exhibendum, ibi: *Magnum est si nos, etc.* Dicit ergo, *si nos, etc.* quasi dicat, vere habemus potestatem accipiendi sumptus a vobis: *Si enim nos seminavimus vobis spiritualia*, fidem sc. et sacramenta spiritum alentia a Spiritu S. ministrata, *Magnum est si nos metamus* ad sustentationem nostram, *Carnalia*, id est, ad carnis sustentationem concessa. Quasi dicat: Non est magnum. (*Rom.*

15.) *Si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debent in carnalibus ministrare.*

Deinde cum dicit : *Si autem alii, etc.* Ecce secunda ratio ad idem talis : veri Apostoli licentius participant bona subditorum, quam pseudo, sed pseudo-apostoli participant, ergo multo plus veri Apostoli participare debent. Primo ergo ponit antecedens. Secundo consequens, ibi : *Quare non potius nos, etc.* Dicit ergo: *Si autem alii*, sc. pseudo quos non exprimit ex nomine, ne confundantur, vocat eos alios quasi a consortio alienos Ecclesiæ. Omnes enim Catholici unum sunt. (*Joan.* 17.) *Ut sint unum, etc.* Si, inquam, *Alii potestatis vestræ participes sunt*, id est, tam potenter utuntur bonis vestris, *Quare non potius nos* Apostoli, qui causa salutis vestræ laboramus. (*Eccl.* 12.) *Da bono, et ne receperis peccatorem.*

Deinde cum dicit : *Sed non usi sumus*, hic ostendit, quod noluit uti hac potestate. Ubi dicit primo se sumptus non accepisse. Secundo dicit se nihilominus indiguisse, ibi : *Sed omnia sustinemus, etc.* Tertio rationem utriusque assignat, ibi : *ne quod offendiculum, etc.* Dicit ergo, *Sed non, etc.* quasi dicat: Ecce patet, quod licet nobis sumptus accipere, *Sed* tamen *Usi non sumus hac potestate.* (*Sup.* 6.) *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* – *Non sumus*, inquam, *Usi*, non quia non indigeamus, sed omnia sustinemus, quia et si penuriam patiamur, tamen patienter sustinemus. (2 *Cor.* 13.) *Cum essem apud vos et egerem, nulli onerosus fui.* Et hoc feci ideo, *ne quod offendiculum demus Evangelio Christi.* Hoc autem posset accidere, vel quia Pseudo apostolis daret exemplum accipiendi. Vel quia Corinthii avari erant et scandalizarentur si ab eis acciperent. Vel forte putarent se emisse licentiam peccandi, et diminueretur in Apostolo auctoritas arguendi, et his modis daret offendiculum Evangelio Christi. (*Prov.* 15.) *Via justorum absque offendiculo.*

Deinde cum dicit : *nescitis quoniam qui in sacrario, etc.* probavit, quod licet sumptus accipere, primo per auctoritatem, secundo per rationem : tertio idem probat hic per exemplorum multitudinem. Ubi primo inducit similitudinem eorum qui templa reparant. Secundo, eorum qui templo ministrant, ibi : *Et qui altari deserviunt, etc.* Tertio adaptat similitudinem his, qui prædicant, ibi : *Et Dominus ordinavit his, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*, quasi dicat : Et vere licet mihi sumptus accipere : *nescitis quoniam qui in sacrario*, id est, templo Judæorum vel Gentilium operantur, ut artifices, quæ de sacrario sunt, edunt. Sustentabantur enim artifices de denariis qui in gazophylacio templi offerebantur, ut patet tempore Joas. (4 *Reg.* 12.) *Et qui altario* templi Hierosolymitani, vel etiam ipsi templo, ut sacerdotes *Deserviunt*, id est, devote serviunt; una enim de duodecim abusionibus est irreverentia coram altari ; *Cum altari participant*, quia partem habent de his, quæ offeruntur in altari, ut patet per totum Leviticum, et maxime 6, et 7. cap. et sicut fit hic, ita et Dominus ordinavit, id est, rationabiliter disposuit his, *Qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.* Hoc ordinavit, dicens (*Matth.* 10. *et Luc.* 10.) *Dignus est enim operarius mercede sua.*

Notandum est hic, quod Apostolus nominibus multorum officiorum, prædicatorem hic designat, quia vocat eum primo militem propter officium, Ecclesiam contra adversarios defendendo.

(2 *Cor.* 10.) *Arma militiæ nostræ, etc.* (2 *Tim.* 2.) *Labora sicut bonus miles Christi.* Secundo vinitorem, propter officium palmites superfluos, id est, malos resecandi. (*Oseæ* 2.) *Dabo ei vinitores ejus ex eodem loco.* Sed heu (*Cant.* 1.) dicitur : *Vineam meam non custodivi.* Tertio pastorem, propter officium subditos bono exemplo pascendi. (1 *Pet.* 5.) *Pascite qui in vobis est gregem.* Sed heu, quia hodie impletur illud (*Zach.* 11.) *O pastor et idolum derelinquens gregem, etc.* Quarto bovem, propter officium maturitatis in omnibus procedendi. (*Prov.* 14.) *Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est.* (*Job.* 1.) *Boves arabant, et asinæ pascebantur juxta eos, etc.* Quinto aratorem propter officium corda ad fidem et pœnitentiam aperiendi. (*Oseæ* 10.) *Arabit Judas, confringet sibi sulcos Jacob, etc.* Sexto trituratorem propter officium malos a bonis discernendi. (*Is.* 41.) *Ego posui te quasi plaustrum triturans novum, habens rostra ferrantia, et triturabis montes, etc.* Septimo seminatorem propter officium frequenter et utiliter prædicandi. (*Luc.* 8.) *Exiit, qui seminat seminare semen suum.* (*Ps.* 125.) *Euntes ibant, etc.* Octavo templi architectum propter officium Ecclesiam construendi et reparandi (*Supra* 3.) *Ut sapiens architectus fundamentum posui, etc.* Nono altaris ministrum propter officium Deo devotum impendendi. (*Supra* 4.) *Sic nos existimet homo, etc.* Quæritur hic super illud, *non sum liber*, Gloss. Ipse enim Apostolica dignitate potestatem habens non operari manibus, sed de Evangelio vivere. Contra : ergo qui prædicant, non habentes Apostolicam dignitatem, non possunt sine opere manuum de Evangelio vivere. Responsio: Gloss. loquitur de potestate qua potest invitos ad hoc cogere, non de spontanea, qua potest a voluntarie dantibus petere et accipere. Item ex dicta Gloss. videtur quod prælati non teneantur manibus operari. Contra. (*Gen.* 3.) *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Ipsi non sunt exempti ab hac maledictione, ergo, et cetera. Responsio : Tenentur ad laborem spiritualem, non corporalem, tamen bene facerent si occuparent se in honestis antequam vacarent. Item super illud: *Nonne opus meum?* Gloss. perfectum. Contra: Ipsi erant imperfecti. Responsio: Opus perfectum dicebantur, quia eis Apostolus prædicaverat, vel quia eos perfecte docuerat quantum in se erat. Item super illud: Nunquid non habemus potestatem manducandi. Contra. (*Matth.* 10.) *Gratis accepistis, gratis date.* Responsio : Gratis, id est, sine pretio, sed non sine stipendio. Item super illud: Quis pascit gregem, Gloss. Ex evangelio viventes, panem gratuitum manducabant.

Contra, subditi tenebantur dare. Responsio: Gratuitas erat ex parte recipientium, quia humiliter, non potestative recipiebant, licet debitus ex parte dantium. Item nunquid de bobus cura est Deo? Quasi dicat: non. Contra, (*Sap.* 6.) *Cura est illi de omnibus.* Respondeo : Ibi loquitur de cura generali, sc. providentiæ. Hic de speciali. sc. disciplinæ. Item debet in spe qui arat arare. Contra : spes non est de visibilibus, sed æternis. Responsio: spes accipitur æquivoce. Item in spe fructus percipiendi. Contra, non debet poni lucerna prædicationis sub modio rei temporalis. Respondeo : Prædicare in spe rei temporalis, non est ponere lucernam sub modio, sed prædicare propter spem. Item si nos vobis seminaverimus spiritualia, etc. Contra, (*Gal.* 6.) *Quæ seminaverit homo, hæc et metet*: ergo qui seminat, spiritualia,

debet metere spiritualia, non carnalia etc. Respondeo : ibi loquitur de messione mercedis, hic de messione stipendii.

LECTIO 3.

Ostendit se nolle sumptus accipere, ne gloria ejus evacuatur, quæ, dum non accipit, conservatur.

15. *Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me. Bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.*

16. *Nam et si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est si non evangelizavero.*

17. *Si enim volens hoc ago, mercedem habeo, si autem invitus, dispensatio mihi credita est.*

18. *Quæ est ergo merces mea, ut evangelium prædicans sine sumptu, ponam evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio?*

Superius multipliciter probavit, quod sibi licet accipere sumptus, hic ostendit, quod nihilominus non vult accipere, sed abstinere tribus rationibus. Primo, propter intentionem præmii. Secundo propter dilectionem evangelii, ibi : *Nam cum liber essem ex omnibus, etc.* Tertio propter expeditionem cursus sui, ibi : *Nescitis quod hi, qui in stadio currunt.* In prima, primo dicit quare non vult accipere, sc. ne gloria sua evacuetur. Secundo ostendit, quod accipiendo evacuaretur, ibi : *Nam si evangelizavero, non est mihi gloria, etc.* Tertio quod non accipiendo conservabitur, ibi : *Quæ est ergo merces mea, etc.* In prima, primo ostendit, quod potestate accipiendi uti noluit. Secundo quod uti non intendit, ibi: *Non autem scripsi hoc, ut, etc.* Dicit ergo, *Ego autem, etc.* quasi dicat : tot modis constat, quod licet mihi sumptus accipere, sed tamen ego nulla horum auctoritate, ratione, exemplo, ad accipiendum *Usus sum.* Ipse enim vel ab aliis Ecclesiis accipiebat, ut (2 *Cor.* 11.) *Alias Ecclesias spoliavi, etc.* vel manibus operabatur. (*Act.* 2.) *Non autem, etc.* Quasi dicat : *Non sum usus,* sed nec uti volo. Non enim scripsi hæc, sc. quod licet mihi accipere, ut ita fiat in me sicut scripsi, id est, ut ego accipiam, quia non quæro datum, sed fructum.

Deinde cum dicit : *Bonum est enim mihi, etc.* hic ostendit quare hoc fecit, sc. ne gloria sua evacuetur. Ubi primo, multiplicat afflictionem corporalem. Secundo supponit ei gloriæ diminutionem, ibi : *Quam ut gloriam,* etc. Dicit ergo, *Bonum est,* etc. quasi diceret : non accipiam, nam si acciperem, gloriam meam evacuarem, quod nullatenus facerem. Bonum est enim mihi mori, non solum sumptuum egestate affligi, magis quam ut gloriam meam, quam habeo de gratuita sinceritate prædicationis, de præmio supererogationis, abstinendo a licitis, quis evacuet ab aliquo importune accipiendo, vel propter sumptus evangelicos. Multi tamen moderni doctores gloriam istam evacuant, vel propter intentionem sumptuum, vel propter favorem humanum, dicente (*Job.* 12.) *Ducit sacerdotes inglorios et optimates supplantat.*

Notandum est hic, quod gloria amittitur septempliciter propter septem vitia. Nam gloria gulosorum

evacuatur. Unde hic dicitur : Bonum est enim mihi magis, etc. Gloria luxuriosorum maculatur (*Eccl.* 7.) *Inclinasti fœmora tua mulieribus, dedisti maculam in gloria tua.* Gloria superborum captivatur. (1 *Mach.* 2.) *Vasa gloriœ ejus captiva ducta sunt.* Gloria iracundorum intermittitur. (*Ps.* 7.) *Si reddidi retribuentibus mihi mala, etc.* Et post : *Persequatur inimicus animam meam, etc.* Et post : *Et gloriam meam in pulverem deducat.* Gloria invidorum excluditur. (*Rom.* 3.) *Ubi est gloriatio tua?* Gloria avarorum annihilatur. (*Ps.* 48.) *Ne timueris dum dives factus erit homo, etc.* Gloria accidiosorum culpatur. (1 *Mach.* 9.) *Moriamur in virtute propter fratres nostros, et non inferamus crimen gloriœ nostrœ.* (*Eccl.* 13.) *Prœcellens esto operibus tuis, et ne dederis maculam in gloria tua.* Ergo per gulam, evacuatur gloria sobrietatis : per luxuriam, maculatur gloria castitatis : per superbiam, captivatur gloria humilitatis : per iracundiam, intermittitur gloria mansuetudinis : per invidiam, excluditur gloria charitatis : per avaritiam, annihilatur gloria liberalitatis : per accidiam, culpatur gloria strenuitatis. De istis dicitur (*Oseœ* 4.) *Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* De primo exemplum in Esau. (*Gen.* 25.) in Holoferne, (*Jud.* 13.) De secundo in Salomone. (3 *Reg.* 11.) De tertio in Lucifero. (*Is.* 14.) De quarto in Achitophel, (2 *Reg.* 16.) De quinto in Caïn. (*Gen.* 4.) De sexto in Giezi. (4 *Reg.* 5.) De septimo in exploratoribus. (*Num.* 13. et 14.) *Nam et si evangelizavero, etc.* Hic ostendit, quod accipiendo sumptus evacuaretur gloria ejus, quia non supererogaret. Et est sua ratio talis: Gloria quæ est præmium supererogationis, non debetur operibus necessitatis, ad quæ tenemur ex præcepto, sed evangelizare tenebatur ex præcepto, ergo ex hoc non habebat gloriam supererogationis, sed potius ex hoc, quod non accipiebat sumptus.

Primo ergo tangit gloriæ evacuationem. Secundo evacuationis rationem, ibi : *Necessitas enim mihi est, etc.* Tertio rationis declarationem, ibi : *Vœ enim mihi est, etc.* Quarto recte evangelizantium mercedem, ibi : *Si volens hoc ago, etc.* Dicit ergo: *Nam si evangelizavero, etc.* quasi diceret, vere evacuaretur gloria mea : Nam si evangelizavero, ita quod sumptus accipiam, *Non est mihi gloria,* id est, supererogationis præmium, *Necessitas enim mihi incumbit.* (*Act.* 13.) *Vade, quoniam ad nationes longe mittam te.* Et vere necessitas. Væ enim mihi est, id est, pœna transgressionis in me manet, si non evangelizavero. (*Is.* 6.) *Vœ mihi, quia tacui.* Aliter legitur secundum Gloss. Et hoc dupliciter. Primo modo sic : *Nam si,* etc. quasi dicat, utique evacuaretur gloria mea cœlestis, sc. si ideo prædicarem, ut sumptus acciperem. *Nam si evangelizavero* tantum, ita quod non ex dilectione Dei et proximi hoc faciam, nec libera voluntate. *Non est mihi gloria apud Deum Necessitas enim* præcepti, quod non audeo omittere, *Mihi incumbit,* unde si solo timore servili prædico, væ enim, id est, æterna damnatio mihi est si non evangelizavero sicut mihi injunctum est. *Si autem volens,* etc. Quasi dicat: si necessitate hoc facio, non est mihi gloria, si autem volens hoc ago, id est, si voluntatem adjungo necessitati, mercedem æternam habeo, ideo (*Ps.* 53.) dicit : *Voluntarie sacrificabo tibi et confitebor, etc.* Si autem invitus, id est, solo præcepto coactus evangelizo, dispensatio mihi credita est sicut servo, ut

spensem ad aliorum utilitatem, ıeam, quasi dicat, aliis proficio, ıibi. Intelligit enim hoc de distione servili, non filiali : secun-Gloss. Aug. Nemo invitus bene ıt si bonum est, quod facit (*Infra. Si charitatem non habuero, facm velut æs sonans, etc.*

undo modo legitur sic : *Nam si elizavero* pro sumptibus accilis, *Non est mihi gloria* de supertione in prædicando. Peto enim ı me. (*Matth.* 10.) *Gratis accepis-atis date* : necessitas enim vitæ ıtandæ mihi incumbit, quia pro ıitate vitæ prædico. Væ enim est, id est, famis cruciatio, si vangelizavero. Si autem volens, t, si non pro victus necessitate, ro charitate hoc ago, mercedem am habeo : si autem invitus, , pro necessitate coactus, distio mihi credita est sicut servo,

nde cum dicit : *Quæ est ergo s mea, etc.* hic ostendit, quod ıpiendo sumptus gloria ejus conur. Ubi primo quærit, secundo ibi : *Ut evangelium prædicans,* icit ergo : *Quæ est merces mea,* , quid faciendo mercedem acciquia hoc est meritum mercedis, ego prædicans evangelium sine ıu, ponam, id est, stabiliam evanı. (*Is.* 28.) *Ponet triticum per ordinem, etc.* Hoc autem faciebat, secundum Gloss. ne evangelium venale putaretur; sine sumptu, inquam, et hoc ut non abutar potestate mea, id est, mihi commissa in evangelio prædicando, quod esset si acciperem indistincte, quia perderem auctoritatem libere arguendi : quia (*Eccl.* 20.) Xenia et dona excæcant oculos judicum, et quasi mutus in ore avertet correptionem. Ecclesiastica ergo utilitas implicatur in hac solutione, sc. confirmatio boni, quia ut evangelium prædicans : et declinatio mali, quia ne abutar potestate. Et notandum, quod quatuor tetigit differentias eorum, qui tenentur prædicare. Quidam enim tenentur, sed non evangelizant, hi merentur pœnam. Quidam tenentur et evangelizant, sed coacti, hi non merentur mercedem, sed vitant pœnam. Quidam tenentur et evangelizant voluntarie, sed accipiunt sumptus, et hi merentur mercedem, et vitant pœnam, sed non habent supererogationis gloriam. Quidam tenentur et evangelizant voluntarie, nec accipiunt sumptus, et hi mercedem merentur et vitant pœnam, et habent supererogationis gloriam. Primum statum tangit, ibi : *Væ mihi est, etc.* secundum ibi : *Nam si invitus, etc.* tertium ibi : *Si autem volens, etc.* quartum ibi : *Quæ est ergo merces, etc.*

LECTIO 4.

Tanti se fecisse evangelium dicit, ut neque sumptus accipere voluerit, et omnibus obtemperasse confirmet.

19. *Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem.*

20. *Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer.*

21. *His qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos qui sub lege erant, lucrifacerem. His qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi, ut lucrifacerem eos, qui sine lege erant.*

22. *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.*

23. *Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar.*

Superius ostendit, quod non vult sumptus accipere, et hoc propter intentionem præmii, hic ostendit, quod idem fecit propter amorem Evangelii. Ubi primo dicit, quod omnium se servum fecit. Secundo quod omnibus se contemperare studuit, ibi : *Et factus sum Judæis, etc.* Tertio subdit causam quare hoc fecit, ibi : *Omnia autem facio propter Evangelium, etc.* In prima implicat triplicem conditionem commendabilem in servitio :quæ sunt generalitas, liberalitas, utilitas. Servit ergo gratis sive liberaliter, ibi : *Cum essem liber, etc.* Generaliter, ibi: *Omnium me, etc.* Utiliter, ibi: *Ut plures lucrifacerem, etc.* Dicit ergo, *nam cum essem, etc.* Quasi dicat: sine sumptu ponam Evangelium, nam et majus feci, sc. *Cum liber essem ex omnibus, etc.* id est, nullius meritis obnoxius, *Omnium me servum feci*, omnibus me contemperando per vilitatem, et quasi debitorem constituendo (2 *Cor.* 4.) *Nos autem servos vestros per Jesum*, et hoc *ut plures lucrifacerem*, id est, lucrum meæ prædicationis et servitutis facerem. Quærebat enim non res, sed animas. (2 *Cor.* 12.) *Non quæro vestra, sed vos.* Si enim commendabile est servire in temporalibus propter lucrum temporale, quanto plus in spiritualibus propter lucrum spirituale?

Deinde cum dicit : *Et factus sum Judæis, etc.* hic ostendit, quod omnibus se contemperare studuit. Et primo dicit, quod contemperavit se nondum conversis, secundo quod etiam jam conversis, ibi : *Factus sum infirmis, etc.* Tertio quod generaliter universis, ibi : *Omnibus omnia factus sum, etc.* In prima, primo dicit, quod contemperavit se Judæis. Secundo quod Samaritanis, ibi : *Et his qui sub lege, etc.* Tertio quod Gentilibus, ibi: *His qui sine lege erant, etc.* In prima, primo tangit contemperationem. Secundo contemperationis rationem, ibi: *Ut Judæos*, etc. Dicit ergo, *Et factus sum Judæis tanquam Judæus*, sc. aliqua legalia servando, sicut in discretione ciborum, in circumcisione Timothei. (*Act.* 15.) In purificatione legali. (*Act.* 21.) Potest autem hoc intelligi dupliciter. Uno modo secundum Hieronymum, *Factus sum Judæis tanquam Judæus*, per simulationis dispensationem. Simulabat enim se servare lega-

qua, quæ tamen non servabat.
nodo secundum August. *Factus
'udæus*, etc. Vere enim condes-
bat eis in observatione aliquo-
egalium propter piam compassio-
et hoc fecit, ut Judæos lucrare-
ıristo, id est, eos ad fidem Christi
rteret.

nde cum dicit : *Et his qui sub
unt, etc.* hic dicit, quod con-
ırabat se Samaritanis. Ubi no-
· tria de ipso. Primo ejus saga-
in hoc, quod se contemperabat,
do ejus libertas in hoc, quod sub
ıon erat. Tertio ejus utilitas in
quod lucrifaciebat. Dicit ergo :
etiam his, qui sub lege Moysi
id est, Samaritanis, qui non sunt
, sed Assyrii, qui fuerunt adducti
habitandum terram Israel. (4
17.) Isti etiam erant sub lege
., quia tantum quinque libros
recipiebant. His ergo. *Factus
uasi sub lege essem*, approbando
gem, et ex ea docendo Christum :
tamen ipse sub lege non essem,
dum litteralem observantiam, vel
iter, quia justo non est lex posita.
m. 1.) Et hoc ideo feci, *Ut eos
ub lege erant*, sc. ipsos Samarita-
Lucrifacerem, eos ad fidem Christi
ırtendo.

nde cum dicit : *His qui sine lege
, etc.* hic dicit, quod contempe-
se Gentilibus. Ubi primo tangit
conformitatem. Secundo suæ fi-
ıritatem, ibi : *Cum tamen sine le-
;.* Tertio suæ intentionis rectitu-
ı, ibi : *Ut lucrifacerem, ete.* Et
st, Et factus sum his, qui sine
ırant, id est, Gentibus. (*Rom.* 2.)
enim Gentes, quæ legem non ha-
tanquam sine lege essem, id est,
tiendo rationibus eorum, et bonis
ionibus philosophorum, ut patet
17.) *Cum tamen sine lege non es-
sem.* (*Rom.* 7.) *Mente servio legi Dei.*
— *Sed in lege essem*, non Judaica, sed
Christi, qui est Deus, non autem Moy-
ses. De qua (*Gal.* 6.) *Alter alterius
onera portate, et sic adimplebitis, etc.*
Et hoc ideo feci, *Ut lucrifacerem eos,
qui sine lege erant*, Gentiles ad fidem
convertendo. O felix zelator. Grego-
rius. Nullum tale sacrificium quale ze-
lus animarum.

Deinde cum dicit : *Factus sum in-
firmis, etc.* hic ostendit, quod se contem-
peravit jam conversis. Ubi primo po-
nit modum bonum. Secundo finem de-
bitum, ibi, *Ut infirmos*. Dicit ergo,
Factus sum etiam infirmis, in fide in-
firmus, a licitis abstinendo. (2 *Cor.* 11.)
Quis infirmatur, et ego non infirmor.
Sic facit bonus medicus, qui comedit
cibum infirmi, ut eum provocet ad
comedendum, et sic sanet. Et hoc feci,
Ut infirmos lucrifacerem, eos in fide
roborando. Et breviter, *Omnibus om-
nia factus sum*, quasi essem omnium
sectarum. Ideo dicitur (*Infra.* 10.)
*Sicut et ego per omnia omnibus pla-
ceo.* Et hoc, *Ut omnes facerem salvos.*
(*Sap.* 18) In vestimento poderis quod
habebat Aaron, totus orbis terrarum
erat descriptus. Et (2 *Reg.* 4.) Elisæus
contraxit se ad modum pueri, et sic
suscitavit illum. Et quia secundum
Boetium, omnis alteritas discors, si-
militudo vero appetenda est : ideo vi-
ri spirituales salva vitæ et religionis
suæ observantia, omnibus se debent
conformare.

Deinde cum dicit : *Omnia facio
propter Evangelium* ; superius osten-
dit, quod omnibus se contemperare
studuit, hic subdit rationem quare
hoc facit, et hanc duplicem. *Unam ex
parte Evangelii*, sc. ut cursum liberum
habeat. Aliam ex parte sui, sc. ut
promissum præmium obtineat, ibi :
Ut particeps, etc. Et hoc est, quod

dicit: *Omnia autem facio propter Evangelium*, sine impedimento prædicandum. *Ut particeps ejus*, id est, promissionum, quæ in eo continentur, *Efficiar*. (*Matth.* 5.) *Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.*

LECTIO 5.

Quia oportet in stadio expedite currere, et expeditius in agone certare, ideo a sumptibus abstinuit, corpus pariter in servitutem redigens.

24. *Nescitis quoniam hi, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium. Sic currite ut comprehendatis.*

25. *Omnis enim, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.*

26. *Ego igitur sic curro, non quasi in incertum, sic pugno non quasi aerem verberans.*

27. *Sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.*

Superius ostendit, quod proposuit a sumptibus abstinere. Primo propter intentionem præmii. Secundo propter amorem Evangelii. Hic tertio propter expeditionem cursus et agonis sui. Primo quidem ostendit, quod oportet in stadio expedite currere. Secundo quod similiter oportet in agone expedite certare, ibi, *Omnis enim, qui in agone, etc.* Tertio quod ipse facit utrumque, ibi, *Ego igitur sic curro, etc.* In prima, primo ponit exemplum expedite currentium. Secundo monet eos ad similiter currendum, ibi: *Sic currite, etc.* In prima, primo tangit currendi exercitium. Secundo convenientiam currentium, ibi, *Omnes quidem currunt, etc.* Tertio differentiam pervenientium, ibi: *Sed unus accipit bravium, etc.* In primo notatur conditio viatorum. In secundo multitudo vocatorum. In tertio paucitas electorum. (*Matth.* 20.) *Multi sunt vocati, pauci vero electi*. Conditionem vero viatorum describit a tribus. A certitudine cum quærit: *Nescitis*. A brevitate cum addit: *In stadio*. A labore cum subdit: *Currunt*. Dicit ergo: *Nescitis*. Quod tripliciter continuatur. Primo modo sic. Quasi dicat: Recte abstineo a sumptibus sumendis ut particeps efficiar. Nam si non abstinerem a contrariis Evangelio non essem ejus particeps. *Nescitis*, enim, *Quod hi, etc.* Vel sic: Nescitis quod hoc facio ut particeps Evangelii efficiar, et utique possum esse particeps. Nam non sic est de Evangelii præmio, vel de cursus bravio, quia hic unus accipit bravium, ibi vero omnes accipere possunt. Tertio modo sic: *Nescitis*. Quasi diceret: Ideo autem sic curro, quia licet multi currentes sint, pauci tamen sunt pervenientes. Nescitis enim, *Quod hi, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt*. In labore pares sunt, *Sed unus tantum accipit bravium*, id est, præmium cursus. Stadium enim est spatium in quo pedites currunt, quod Hercules dicitur statuisse. Perficiunt autem stadium 125 passus. Et dicitur stadium a stando, quia Hercules tot passus currebat et postea stabat et respirabat; in fine hujus spatii ponebatur aliquid quod erat præmium cursus,

us et pannus purpureus, et
:itur bravium. Et licet in hoc
omnes currerent, unus tamen
ccipiebat bravium, sc. qui ci-
rveniebat. Sic in cursu spiri-
ınus tantum sc. perseverans
bravium. Quia qui perseve-
usque in finem hic salvus

ıde cum dicit: *Sic currite, etc.*
eos ad currendum. Ubi im-
;ria. Actum strenuum. *Currite.*
ı debitum. *Sic.* Finem opti-
Ut comprehendatis. Dicit ergo:
c. quasi diceret, quia unus ac-
›ravium, *Sic currite,* per viam
.is perseverantes, *Ut compre-*
is, bravium vitæ æternæ (*Hebr.*
er patientiam curramus ad pro-
n nobis certamen.

ıde cum dicit: *Omnis autem qui*
ne, etc. ostendit, quod in agone
:t expedite certare. Ubi primo
agonizantium pugnam: secundo
ndi formam firmam, ibi: *Ab om-*
se abstinet, etc. Tertio sic pug-
ım mercedem debitam, ibi: *Et*
idem ut corruptibilem, etc. Pri-
est necessitatis, sc. pugnare: se-
ım virtutis, sc. abstinere. Ter-
felicitatis sc. coronam accipere.
ergo: *Omnis qui in agone, etc.*
diceret, vere sic agendum est,
patet exemplo: quia, *Omnis qui*
one contendit, ab omnibus, im-
ntibus, *se abstinet.* Unde et nudi
zabant in palæstra. Attende, ut
stinus ait, quod de rebus non
ndis multæ trahuntur similitu-

inde cum dicit: *Et illi quidem*
rruptibilem, etc. tangit pugnan-
mercedem. Et primo pugnantium
rialiter. Secundo pugnantium spi-
liter, ibi: *Nos autem incorrup-*
etc. Dicit ergo: *Et illi quidem,*
abstinent, ut, *corruptibilem coronam accipiant*, quod modicum est. *Nos autem*, abstinere debemus ut accipiamus, *Incorruptam*, sc. coronam vitæ, de qua (*Jacob.* 1.) *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, etc.*

Deinde cum dicit: *Ego igitur sic curro, etc.* ponit exemplum utriusque sc. currendi et pugnandi. Ubi primo tangit cursum suum in profectu boni. Secundo pugnam suam in victoria mali, ibi: *Sic pugno, etc.* Tertio rationem utriusque facti, ibi: *Sed castigo, etc.* Dicit ergo: *Ego igitur, etc.* quasi dicat, quia talis corona servatur: igitur *Ego sic curro*, bonum operando, *Non quasi in incertum*, id est ut sim incertus de præmio. In incertum enim currit, qui talia facit, ut de quibusdam sperare, ex aliis vero possit desperare. Omnia instruunt ad bonum, et persona Apostolica, quæ notatur, ibi: *Ego.* Et forma implicita, quæ notatur, ibi: *Sic.* Et actio strenua, quæ notatur, ibi: *Curro.* Et merces sperata, quæ notatur, ibi: *Non quasi in incertum.* (*Phil.* 2.) *Non in vacuum cucurri, nec in vacuum laboravi. Sic pugno,* contra hostes decertando contra malum. *Non quasi aerem verberans*, id est, non verbis tantum, sed factis.

Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute: supra cap. 4. Vel non quasi aerem verberans, id est non inaniter me fatigando, adversarium non lædendo. Sic erit perfectus homo si sic se habeat, ut sit intentus in confessione. (*Is.* 38.) *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Devotus in oratione (*Matth.* 6.) *Sic ergo orabitis: Pater noster qui es in cœlis, etc.* Efficax in prædicatione: (*Jac.* 2.) *Sic loquimini et sic facite.* Hæc tria pertinent ad actum

oris recti, ita tamen quod confessio dirigitur Deo et proximo, oratio soli Deo, prædicatio soli proximo. Fortis in pugnando. Unde sic pugno, etc. (*Apoc.* 3.) *Qui vicerit sic vestietur veste alba.* Patiens in sustinendo. (*Judith* 8.) Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, et omnes, qui placuerunt Deo per multas tribulationes transierunt fideles. Cautus in servando. (*Jos.* 2.) *Ad montana conscendite, ne forte occurrant vobis revertentes, etc. Et sic ibitis viam vestram.* Primum propter malum culpæ, sc. pugna. Secundum contra malum pœnæ, sc. patientia. Tertium contra malum tentationis, sc. cautela. Benignus in condonando. (*Matth.* 18.) *Sic non est voluntas ante patrem, etc.* Inutilem se reputando. (*Luc.* 17.) *Sic et vos cum feceritis omnia, quæ præcepta, etc.* Sollicitus, se discutiendo. (*Infra* 11.) *Probet autem se homo, et sic de pane illo edat, etc.* Primum reprobat malitiam proximi. Secundum probat bonitatem Dei. Tertium dubietatem status proprii. Humilis in obsequendo. (*Matth.* 3.) *Sic decet nos implere omnem justitiam.* Agilis in proficiendo. Unde hic : Sic currite, id est proficite in bono, ut comprehendatis. Constans in perseverando. Unde hic : Sic currite (*Phil.* 4.) *Sic state in Domino charissimi.* Famosus in conversando. *Sup.* 4.) *Sic nos existimet homo, etc.* Primum respicit incipientes. Secundum proficientes. Tertium perseverantes. Quartum perfectos.

Deinde cum dicit : *Sed castigo corpus meum, etc.* tangit rationem prædictorum utriusque. Ubi primo tangit austeritatem vitæ. Secundo commendationem doctrinæ, ibi : *Ne forte, etc.* Tertio rationem concordiæ utriusque, ibi : *Ipse reprobus, etc.* Ergo implet facto, quod docet verbo, ne se damnet ore proprio. Et hoc est, quod dicit : ***Sed castigo corpus meum*** per declinationem mali, motus carnis illicitos reprimendo. Castigo ergo, non occido, corpus meum, non tantum alienum. (*Rom.* 12.) ***Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. — Et in servitutem redigo*** per operationem boni, corpus, sc. spiritui servire cogendo et sensualitatem rationi subjiciendo ; sicut de beato Martino legitur : Carnem spiritui servire cogebat ; et hoc facio, ***Ne forte cum aliis prædicaverim, etc.*** August. Suo timore nos terruit Apostolus : quid enim faciet agnus ubi aries timet et tremit ? ***Ipse reprobus,*** id est a Deo reprobatus efficiar, quod turpe esset. (*Rom.* 2.) *Qui prædicas non furandum, furaris.* De hujusmodi posset vere dici illud (*Job.* 4.) *Ecce docuisti plurimos, etc. Nunc autem venit super te plaga et defecisti.* Hic quæritur, ibi : *Melius est mihi mori, etc.*

Contra : gloria non evacuatur nisi per peccatum, ergo accipere esset ei peccatum, non ergo licitum. Respondeo: gloria essentialis per hoc non evacuaretur, sed gloria accidentalis est de hoc opere supererogationis. Item si evangelizavero non est mihi gloria. Contra : evangelizanti et sumptus accipienti debetur et aurea et aureola. Sed Gloss. exponit quando evangelizatur ex necessitate timoris, vel ex cupiditate mercedis temporalis. Item super illud : Dispensatio mihi credita est, Gloss. Non debemus evangelizare, ut manducemus. Contra : Ergo prædicatores quæstuarii peccant mortaliter, quia faciunt quod non debent. Respondeo, si propter quæstum principaliter faciunt, peccant : sed si propter fructum spiritualem inde provenientem, benefaciunt. Item ibidem

:. propter regnum Dei debemus
ıri omnia non solum, sed cum
› Dei mercedem temporalem me-
i. Contra, ergo qui vadunt ad
siam pro distributionibus, pec-
Respondeo: Verum est si solum
rincipaliter propter hoc vadant.
super hoc. Ut non abutar pote-
. Gloss. quod esset si acciperet,
probavit supra eodem quod ei
accipere. Respondeo : intelligen-
est si acciperetur indiscrete et
inate et immoderate. Item om-
servum me feci. Contra, (*Supra*
'olite servi effici hominum. Res-
eo: hic loquitur de servitute cha-
s, sc. in bono, ibi de servitute
itatis, sc. in malo. Item factus
Judæis Judæus, Gloss. in cibis ac-
ndis, vel non accipiendis. Contra,
. Injuste ergo reprehendit Petrum
scretione ciborum. (*Gal.* 2.) Im-
ene, quia Petrus discernebat cum
lalo Gentium, sc. in locis Genti-
Paulus autem non. Item ibidem,
. propter scandalum Judæorum
circumcidit Timotheum. (*Act.* 16.) Contra: veritas doctrinæ vitæ et justitiæ non debet dimitti propter scandalum. Respondeo : usque ad divulgationem evangelii non erat de veritate doctrinæ sivæ vitæ, ne homines circumciderentur, sed ne spem poneret in circumcisione. Item ut omnes facerem salvos. Contra, sciebat non omnes salvandos. Respondeo: volebat omnes in particulari, id est, quemlibet per se, non omnes simul. Item super illud: omnes quidem currunt. Gloss. in spirituali agone : quotquot quidem currunt, si spiritualiter currunt, accipiunt: et qui prior venerit expectat, ut coronetur cum posteriori. Contra, unusquisque in morte coronatur. Respondeo : Hoc intelligitur de gloria corporis, non animæ. Item super illud : Ne forte cum prædicaverim, Gloss. Suo timore nos terret Apostolus. Contra. (1 *Joan.* 4.) *Perfecta charitas foras mittit timorem.* Verum est timorem pœnæ, sed non timorem separationis sive offensæ.

CAPUT X.

:plo Judæorum, qui idola in deserto venerati sunt, ab idolis abstinere docet, quia quicquid patribus contigit, nostri figura fuit.

lo enim vos ignorare, fratres,
niam patres nostri omnes sub nu-
fuerunt,

omnes mare transierunt, et omnes
Moyse baptizati sunt in nube et
mari,

: omnes eamdem escam spiritualem
nducaverunt,

omnes eumdem potum spiritua-
biberunt. Bibebant autem de spi-
ıli consequente eos petra : Petra
em erat Christus.

d non in pluribus eorum bene- *placitum est Deo. Nam prostrati sunt in deserto.*

Superius monuit abstinere ab idolotitis. Primo propter vitandum scandalum fratrum infirmorum: cap. 8. Secundo propter exemplum suum, qui abstinet propter alios ab acceptione sumptuum, c. 9. Hic tertio monet ad idem ex consideratione pœnæ Judæorum in deserto idola venerantium, ubi exemplo pœnæ istorum. Primo monet abstinere a perpetratione peccatorum

similium. Secundo specialiter a comestione idolis immolatorum, ibi: *Propter quod charissimi, fugite ab idolorum cultura, etc.* In prima, primo ostendit, quod antiquitus Judæis contigit. Secundo propter quod, quia non propter se tantum, sed propter nos corrigendos ita evenit. Hæc autem in figura facta sunt nostri, etc. Tertio ut exemplo eorum caveant, concludit, ibi: Itaque qui se existimat stare, etc. Ergo pœna timenda, causa memoranda, cautela adhibenda. In prima, primo ponit beneficia gratiæ eis impensa existentibus in Ægypto. Secundo præstita in deserto, ibi: *Et omnes eamdem escam, etc.* Tertio flagella, propter ingratitudinem inflictam, ibi: *Sed non in pluribus, etc.* In prima tangit tria beneficia. Primum, in protectione nubis. Secundum, in transitu maris rubri, ibi: *Et omnes mare transierunt, etc.* Tertium, in purgatione baptismatis, ibi, *Et omnes in Moyse, etc.* Dicit ergo, *Nolo vos, etc.* quasi dicat, sic agendum est sicuti monui. Non enim sufficiunt sacramenta Ecclesiæ suscepta vobis postea peccantibus, sicut nec Judæis Dei beneficia, quin postea punirentur. *Nolo enim vos ignorare, etc.* Hoc dupliciter legitur.

Uno modo de bonis et malis communiter. Alio modo de malis specialiter. Primo modo sic: *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri* institutores fidei nostræ, omnes tam boni quam mali, *Sub nube* protegente *fuerunt.* (*Exod.* 13.) *Dominus præcedebat eos ad ostendendum viam per diem in columna nubis, etc.* Vel *sub nube*, id est, sub figura et umbra. (*Hebr.* 10.) *Umbram habens lex futurorum, etc.* Et omnes mare rubrum submersis hostibus transierunt, non de una ripa ad ripam oppositam, sed ad eamdem, unde transierunt quemdam sinum maris. *Et omnes in Moyse*, id est, in ducatu Moysi, *Baptizati sunt in nube et in mari*, id est, per visa signa illa purgati ab ignorantia. Vel a vitiis per fidem, sc. submersis Ægyptiis. (*Exod.* 12.) *Timuit populus Dominum, et crediderunt Domino et servo suo Moysi.* Vel *Baptizati sunt*, id est, signum baptismi receperunt. Nam baptismus constat ex aqua et spiritu. (*Joan.* 3.) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu.* Nubes autem symbolum erat spiritus, mare vero aquæ, ut dicit Damascenus.

Deinde cum dicit: *Et omnes eamdem escam spiritualem, etc.* post beneficia exhibita Israel de Ægypto exeunti: hic tangit beneficia exhibita in deserto. Et primo beneficium mannæ. Secundo beneficium aquæ, ibi: *Et omnes eumdem potum, etc.* Tertio potus originem mirabilem, ibi: *Bibebant autem, etc.* Quarto, originis significationem, ibi: *Petra autem, etc.* Dicit ergo: *Et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt*, manna sc. de cœlo. Vocat autem eam spiritualem cum esset corporalis, quia miraculose fuit data: de hoc habetur (*Sap.* 16.) *Panem de cœlo præstitisti eis.* Et omnes eumdem potum spiritualem, sc. aquam de petra. (*Num.* 20.) *Loquimini ad petram, et ipsa dabit vobis aquam.* Percussit petram, et fluxerunt aquæ. *Bibebant autem de petra spirituali*, quæ dicitur spiritualis propter effectum miraculosum, propter futuri signum. Petra consequente eos. Dupliciter intelligitur, *Consequente*, id est, satisfaciente voluntati eorum. (*Ps.* 77.) *Desiderium eorum attulit eis.* Aquæ enim ubique sequebantur eos. (*Is.* 48.) *Aquam de petra produxit eis, etc.* Vel *Consequente eos*, id est, veritatem sequentem significante. *Petra autem erat Christus*, non per substantiam, sed

gnificationem. Hic est lapis quem baverunt, etc.
) modo legitur de bonis breviter *'olo vos ignorare fratres, quoniam* *: nostri* institutores fidei nostræ ; boni spiritualiter. Unde dicit ; nostri non illorum, *Sub nube it,* sicut prius, *Et omnes eamdem manducaverunt* spiritalem, id)rpus Christi in signo spirituali- tellecto. Unde eamdem escam spi- n manducaverunt, idem sc. quod sed aliam escam corporalem nos: et hoc quantum ad majo- Christum credentes. Manduca- :hristum spiritualiter, secundum Crede et manducasti. *Et omnes m potum biberunt*, sc. Christi inem, in signo. Sic loquitur de et potu spirituali per fidem, non de corporali. *Bibebant autem de spirituali, etc.* sicut prius. Appetendus cibus et potus, quia sufficiens. Unde dicit: *Omnes manducaverunt.* Indeficiens, quia eundem. Utilis, quia potus et cibus spiritualis: quod notatur in ipso nomine spiritualis, etc.

Deinde cum dicit: *Sed non in pluribus, etc.* Post beneficia tangit flagella. Et primo offensam. Secundo pœnam, ibi: *Nam prostrati sunt.* Dicit ergo: *Sed non in pluribus, etc.* q. d. his omnibus beneficiis usi sunt Judæi: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo:* in illis sc. qui Deum offenderunt, sed tantum in duobus, sc. Caleph et Josue, quibus solis concessum est terram promissionis obtinere. (*Num.* 14.) (*Malac.* 1.) *Non est mihi voluntas in vobis.*

LECTIO 2.

lit omnia ad correptionem nostram scripta esse, idcirco easdem culpas minime perpetrandas hortatur, ne eadem pœna plectamur.

æc autem in figura facta sunt nos- ut non simus concupiscentes ma- m sicut et illi concupierunt.

eque idololatræ efficiamini, sicut lam ex ipsis: quemadmodum ptum est: Sedit populus mandu- : et bibere, et surrexerunt ludere.

eque fornicemur, sicut quidam ex : fornicati sunt, et ceciderunt die viginti tria millia.

eque tentemus Christum, sicut qui- eorum tentaverunt, et a serpen- s perierunt.

eque murmuraveritis, sicut qui- eorum murmuraverunt, et pe- unt ab exterminatore.

æc autem omnia in figura con- bant illis: scripta sunt autem ad eptionem nostram in quos fines lorum devenerunt.

Superius ostendit quid antiquis Judæis contigit, hic ostendit, quod non propter se tantum, sed propter nos corrigendos ita evenit. Ubi primo ostendit, quod propter nos corrigendos a peccato prædicta facta sunt. Secundo quod propter hoc etiam scripta sunt, ibi: *Hæc autem omnia in figura, etc.* In prima ostendit, quod ideo facta sunt, ut cohibeamur a peccato et primo a peccato cordis. Secundo a peccato operis, ibi: neque idololatræ efficiamini, etc. Tertio a peccato oris, ibi: *Neque murmuraveritis sicut quidam, etc.* In prima, primo deterret per pœnam. Secundo ex hoc dehortatur culpam, ibi: *Ut non simus concupiscentes, etc.* Tertio malos reducit ad memoriam, ibi: *Sicut et illi concupierunt, etc.* Dicit ergo: *Hæc autem in figura facta*

sunt nostri, non ficta, sed vere facta. In figura, inquam, ideo sc. nos considerantes illorum supplicia, *Non simus Concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt*, de quibus (*Ps.* 105.) *Concupierunt concupiscentiam in deserto.* (*Num.* 11.) dicitur, quod vulgus promiscuum flagravit desiderio carnium. Et notandum quod sicut in bonis longe melius est quod figuratur, quam ipsa figura, ut regnum cœlorum, quam terra promissionis: ita in malis longe pejus est quod figuratur, quam figura significans: secundum autem Augustin. illa supplicia quæ sustinuerunt, figura gehennæ fuerunt, quæ omni pœna major est. Hæc autem pertinent ad sapientes inter Corinthios, qui desiderio carnes comedebant in idolio, et scandalizabant infirmos. Unde similes erant Judæis carnes desiderantibus in deserto, unde digni erant etiam simili pœna.

Deinde cum dicit: *Neque idololatræ, etc.* dehortatur peccatum operis, ubi tangit tria peccata. Primo idololatriæ. Secundo fornicationis, ibi: *Neque fornicemur, etc.* Tertio divinæ tentationis, ibi: *Neque tentemus, etc.* In prima, primo dissuadet idololatriæ vitium. Secundo deterret per exemplum, ibi: *Sicut quidam ex ipsis, etc.* Tertio explicat exemplum implicitum, ibi: *Quemadmodum scriptum est, etc.* Dicit ergo: Neque idololatræ efficiamini idolotitis vescendo in venerationem idoli, vel scandalum infirmorum. Sicut quidam illorum, supple idololatræ fuerunt. (*Exod.* 32. *et Psal.* 105.) *Et fecerunt vitulum in Oreb, et adoraverunt sculptile.* Quemadmodum scriptum est (*Exod.* 32.) *Sedit populus*, id est, quidam de populo, *Manducare et bibere*, coram idolo, quibus similes sunt, qui comedunt idolotita, idola venerando. *Et surrexerunt ludere*, id est, ludos facere, sicut choreas et hujusmodi in venerationem idoli. Vel surrexerunt ludere, id est, idolum adorare, quod est simile ludo puerorum, qui faciunt imagines luteas.

Deinde cum dicit: *Neque fornicemur, etc.* tangit peccatum fornicationis, ubi primo dissuadet tale peccatum, secundo deterret per exemplum culpæ, ibi: *Sicut quidam, etc.* Tertio pœnæ, ibi: *Et ceciderunt una die.* Dicit ergo: Neque fornicemur, ut quidam ex vobis. (*Supra* 5.) *Omnino auditur fornicatio inter vos.* Sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, cum Madianitis, sc. (*Num.* 25.) *Et ideo ceciderunt una die* 23, *immo* 24 *millia:* sed major numerus non excludit minorem, unde non dicitur hic cum præcisione. Vel forte vitium scriptorum est.

Deinde cum dicit: *Neque tentemus Christum, etc.* tangit peccatum divinæ tentationis, quod dissuadet. Primo, verbo, secundo, exemplo, ibi: *Sicut quidam, etc.* Tertio, supplicio, ibi: *Et a serpentibus, etc.* Dicit ergo: *Neque tentemus Christum*, diffidendo de ejus potentia, sicut illi qui in vobis desperant de resurrectione, sicut quidam eorum tentaverunt Deum vel Christum in Moyse dicentes: Numquid poterit parare mensam in deserto? et ideo a serpentibus perierunt, donec, sc. serpens æneus erectus est, ad cujus aspectum sanabantur. De hoc habetur (*Num.* 21. *et Deut.* 6.) *Non tentabis Dominum Deum tuum.*

Deinde cum dicit: *Neque murmuraveritis, etc.* post peccatum cordis et operis, dehortatur peccatum oris. Ubi primo dissuadet murmurationis vitium. Secundo adducit quosdam in exemplum, et primo, culpæ, ibi: *Sicut quidam, etc.* Secundo pœnæ, ibi: *Et perierunt a serpentibus.* Dicit ergo, *neque murmuraveritis*, contra me vel

minores contra majores. (*Sap.* 1.) *Custodite vos a murmuratione.* – *Sicut quidam eorum murmuraverunt*, contra Moysen. (*Num.* 16.) *Murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen, et ideo perierunt ab exterminatore*, ab Angelo, sc. qui extra terminos terræ eos percussit. (*Baruch* 3.) *Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt.* Notandum super illud: in Moyse baptizati sunt, quod Dam. lib. 4. cap. de baptismo, distinguit novem genera baptismatum accipiendo baptismata large. Primum est aqua diluvii, de quo habetur (*Gen.* 6.) Secundum mare rubrum, de quo (*Exod.* 14.) Tertium aqua expiationis, de qua (*Num.* 19.) Quartum, Baptismus Joannis, de quo (*Matth.* 3.) Quintum, Baptismus de quo Christus baptizatus fuit. (*Luc.* 3.) Sextum, Baptismus Spiritus Sancti super discipulos. (*Act.* 1.) *Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto.* Septimum, baptismus pœnitentiæ et contritionis, de quo (*Eccl.* 34.) *Qui baptizatur a mortuo, etc.* Octavum, baptismus sanguinis, de quo (*Luc.* 12.) *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum perficiatur.* Nonum, baptismus aquæ et spiritus, de quo (*Joan.* 3.) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto.* (*Matth. ult.*) *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.*

Deinde cum dicit: *Hæc autem omnia in figura, etc.* Habito quod propter nos prædicta facta sunt, hic ostendit, quod propter nos etiam scripta sunt. Et primo quod in significatione. Secundo quod in correctione, ibi: *Scripta sunt autem, etc.* Dicit ergo: *Hæc autem, etc.* quasi dicat: Ista contigerunt illis, et hoc non tantum propter sua peccata, non autem pro se, sed omnia in figura nostri, sc. contingebant illis: erat enim tunc tempus figurarum.

Deinde cum dicit: *Scripta sunt autem ad correctionem*, tangit quod scripta sunt ad correctionem nostram. Ubi implicantur tria incitantia ad correctionem nostram. Primo antiquorum exempla, quæ notantur in scripturis. Secundo exemplorum causa, quæ est correctio nostra. Tertio, ætas novissima, quæ est finis sæculorum. Dicit ergo: *Scripta sunt autem ad correctionem nostram,* quia quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. (*Rom.* 15.) Nos dico, *In quos fines seculorum devenerunt*, id est, sexta ætas, quæ est ultima ætas laborantium. (1 *Joan.* 2.) *Filioli mei, novissima hora est.* Quia ergo in ultima sæculi ætate sumus, tot exemplis priorum corrigi debemus. Vel in quos fines sæculorum devenerunt, id est, in quibus per fidem et amorem Christi finita est secularitas: quia (*Phil.* 3.) dicitur: *Conversatio nostra in cœlis est.* Unde temporalia non promittuntur tempore gratiæ sicut tempore legis. Unde nec in pactum deducuntur, sed adjiciuntur. (*Matth.* 6.) *Primum quærite regnum Dei, etc.* Sed antiquitus erant in pactum. (*Is.* 1.) *Si volueritis, et audieritis, etc.* Ecce ergo exempla certa, quia scripta sunt: utilia, quia ad correctionem nostram: durabilia, quia in quos fines, et cætera.

LECTIO 3.

A casu cavere docet, cujus modus est, a tentatione non apprehendi, pollice-turque auxilium firmum a Deo.

12. *Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.*

13. *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.*

Habita primo Judæorum punitione. Secundo punitionis ratione. Hic tertio concludit, quod exemplo eorum debent a malo cavere, ubi primo monet, ut caveant casum. Secundo cavendi docet modum, ibi: *Vos non apprehendat, etc.* Tertio promittit firmum adjutorium, ibi: *Fidelis autem Deus est, etc.* In primo implicat quatuor sollicitantia sapientem, sc. multitudinem cadentium, cum dicit: *Itaque;* incertitudinem stantium cum subdit: *Qui se existimat stare, etc.* Necessitatem cautelæ, cum addit: *Videat;* facilitatem ruinæ, cum dicit, *ne cadat.* Dicit ergo: *Itaque,etc.* Quasi dicat, illi et si beneficiis Dei usi sunt, nihilominus propter peccata perierunt. *Itaque* ex eorum consideratione, *Qui existimat,* aliqua conjecturatione, *Se stare,* sc. quod sit in gratia et charitate, *Videat*, diligenti attentione, *ne cadat,* peccando, vel alios faciendo peccare. (*Is.* 14.) Quomodo cecidisti Lucifer. (*Ps.* 90.) *Cadent a latere tuo mille, etc.* Ideo (*Ephes.* 5.) *Videte quomodo caute ambuletis.*

Deinde cum dicit: *Tentatio vos non apprehendat, etc.* docet modum cavendi causam, sc. cavendo tentationem. Ubi primo docet aliquam tentationem fugiendam. Secundo aliquam sustinendam, ibi: *nisi humana.* Primo notificat, quia pulsat ut introeat: Unde dicitur: Tentatio. Secundo quia impugnat, ut prævaleat. Unde subditur: *non vos apprehendat.* Dicit ergo: *Tentatio, etc.* Quasi diceret, ne cadatis, *Tentatio*, sc. peccati, *Non vos apprehendat,* trahendo in consensum peccati, *nisi humana;* hoc dupliciter exponitur. Uno modo de tentatione interiori mala, et tunc est permissio, quasi dicat, nulla peccati dilectio vos apprehendat, nisi forte de malis, sine qua vita humana non ducitur. Non enim est homo, qui semper faciat bonum et non peccet. (3. *Reg.* 8. *et* 2. *Paral.* 6.) Alio modo exponitur de tentatione exterioris boni. Et tunc est exhortatio, sic: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana, sc. tribulationum præsentium propter Christum tolerantia. August. Propter Christum pati humana tentatio est. (*Tob.* 12.) *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te.*

Deinde cum dicit: *Fidelis Deus,* ostendit paratum adjutorium in tentatione. Ubi commendat Deum adjutorem, quia dat nobis resistendi potentiam, quod notatur, ibi: *Sed faciet cum tentatione, etc.* Perseverantiam, quod notatur, ibi: *Ut possitis sustinere.* Vere fidelis Deus, qui dat potentiam, ne vincamur, gratiam ut mereamur, constantiam ut vincamus. Dicit ergo: *Fidelis, etc.* quasi diceret, vos ad hoc hortor et moneo, quod potestis: fidelis Dominus in omnibus verbis suis, qui non patietur vos tentari supra id,

potestis: quod utique posset
)lus, si permitteretur, quia non
)testas super terram, quæ ei com-
ur. (*Job.* 41. *et Is.* 40.) *Dat*
virtutem. Ideo (*Jac.* 1.) *Omne gau-*
existimate fratres eum in varias
tiones incideritis. August. Qui
liabolo tentandi licentiam, ipse
entatis misericordiam, proven-
inquam, ita ut possitis sustinere,
eficiatis in lucta, sed vincatis:
fit per humilitatem, ut dicit Au-
Illi enim non crepant in fornace,
on habent ventum superbiæ.
tandum est super illud: Qui se
imat stare, etc. quod ad casum
llunt nos primo debilitas virium,
cadunt pueri, decrepiti, infirmi.
10.) *In infirmitate cadent*, quod
ngit per tepiditatem bene operandi
ıtabilitatem. Secundo onus pecca-
n, sicut cadunt asini sub onere
). (*Ps.* 35.) *Ceciderunt qui ope-*
ır iniquitatem, quod contingit
ıegligentiam pœnitendi: quia pec-
ı, quod per pœnitentiam, etc.
o multitudo trahentium, sicut
vel domus multis trahentibus
ıum cadit. Supra eodem. Neque
fornicemur, etc. quod contingit per
impulsum hostium. Quarto lubricitas
viarum sicut incauti cadunt in lubrico.
(*Eccl.* 28.) *Attende ne forte labaris in*
lingua et cadas, et in conspectu, etc.
Quod contingit per incautam custo-
diam sensuum. Quinto varietas offen-
diculorum, sicut avis capta in medio
laqueorum. (*Ps.* 19.) *Hi in curri-*
bus, etc. (*Prov.* 24.) *Septies in die*
cadit justus, quod contingit per cor-
ruptionem creaturarum. Sexto igno-
rantia agendorum, sicut cœci cadunt
de facili. (*Matth.* 15.) *Si cæcus cæco*
ducatum præstet, etc. quod contingit
per negligentiam addiscendi necessa-
ria. Septimo exempla cadentium, sicut
Angeli ad exemplum Luciferi. (*Ps.* 90.)
Cadent a latere tuo mille, etc. (*Prov.*
25.) *Fons turbatus pede et vena*
corrupta, justus cadens coram impio,
quia contingit per imitationem malo-
rum. Octavo ponderositas corporum,
corpus enim, quod corrumpitur aggra-
vat animam, sicut lapis in collo na-
tantis. (*Job.* 14.) *Mons cadens defluit,*
quod contingit per carnis fomentum
superfluum.

LECTIO 4.

ancta altaris communione, ab idolotitorum esu, et ex pœna patrum, ab
idolorum cultu abstinere monet.

'ropter quod, charissimi mei, fu-
e ab idolorum cultura.

7t prudentibus loquor, vos ipsi ju-
ate quod dico.

'alix benedictionis cui benedici-
s, nonne communicatio sanguinis
-isti est? Et panis quem frangi-
s, nonne participatio corporis Do-
ıi est?

'uoniam unus panis et unum cor-
pus multi sumus, omnes qui de uno
pane et de uno calice participamus.

Superius ex consideratione Judæo-
rum pœnæ monuit abstinere a perpe-
tratione peccatorum similium, hic
specialiter monet cavere a comestio-
ne idolis immolatorum. Ubi primo
ponit commonitionem cavendi ab ido-
lotitis. Secundo subdit causam com-

monitionis, ibi : *Quod ergo dico, etc.* Tertio docet modum cavendi a dictis, ibi : *Omne quod in macello venit, manducate, etc.* In prima cavere ab idolotitorum comestione monet. Primo ex timore pœnæ consimilis. Secundo ex communione sancti altaris, ibi : *Ut prudentibus loquor, etc.* Tertio ex similitudine sacrificii legalis, ibi : *Videte Israel secundum carnem, etc.* In prima, ut ejus obediant dictis. Primo arguit inferendo, cum dicit : *Propter quod.* Secundo allicit blandiendo, cum subdit: *Charissimi mei.* Tertio instruit exhortando, cum addit : *Fugite, etc.* Dicit ergo : *Propter quod, etc.* Quasi diceret, quia Sacramenta sola non salvant, et qui cadit punitur, et auxilium Dei non deest, propter quod charissimi mei, *Fugite ab idolorum cultura,* id est, ab omni idoli veneratione. Gloss. Ideo hos Apostol. hortatur fugere ab idololatriæ superstitione, vel ne sapientes comedant idolotita cum offendiculo infirmorum quibus idololatrare viderentur. Vel ne ipsi infirmi idololatræ sint, edendo in idoli veneratione. Fugite ergo ab idolorum cultura. Vel putativa, quo ad esum sapientium : vel vera quo ad esum infirmorum.

Deinde cum dicit : *Ut prudentibus loquor, etc.* monet cavere ab idolotitorum comestione ex communione sacramenti altaris. Ubi primo quod dicturus est supponit eorum judicio. Secundo ostendit quid est illud, sc. quod per communionem Eucharistiæ efficimur unum cum Christo, ibi: *Calix benedictionis, etc.* Tertio probat, quod ita est, quod omnes sumus unum in corpore ejus mystico, ibi : *Quoniam unus panis, etc.* Dicit ergo: *Ut prudentibus, etc.* quasi dicat : Ut fugiatis loquor vobis ut prudentibus. Vel sic loquor vobis altum quid sc. quod sequitur ut prudentibus. Vel sic loquor infirmis, sc. qui sunt inter vos, ut supra locutus sum prudentibus. Et ideo, vos ipsi majores judicate, quod dico (*Job.* 21.) *Si contempsi subire judicium cum servo meo.* Judicate, inquam, hoc quod sequitur, *Calix benedictionis*, id est, potus calicis, per quem participantes benedicuntur. (*Luc.* 22.) Similiter et calicem postquam cœnavit, dicens : Hic calix, etc. *Cui benedicimus,* id est, quod nos fideles exaltamus credendo et gratias agendo. Vel cui benedicimus, id est, quem nos sacerdotes consecramus. *Nonne communicatio sanguinis Christi est* ? faciens nos unum cum ipso, secundum illud Aug. Nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Est ergo sua ratio talis. Sicut participans calicem Domini fit unum cum eo, sic participans calicem dæmoniorum fit unum cum eis, sed dæmonum unitas est maxime fugienda, ergo et participatio idolotitorum in eorum veneratione. Et ideo fugite ab idolorum cultura. *Et panis quem frangimus,* id est, sumptio panis fracti in altari , *Nonne participatio corporis Domini est* ? faciens nos unum cum Christo : quia sub specie panis sumitur corpus Christi.

Deinde cum dicit : *Quoniam unus panis, etc.* ostendit, quod omnes sumus unum in corpore ejus mystico. Ubi proponit primo unitatem. Secundo subdit unitatis rationem, ibi: *Omnes qui de uno, etc.* In primo tangit duplicem unitatem. Primam incorporationis, qua in Christum transformamur, cum dicit : *Unus panis, etc.* Aliam vitæ et sensus quam a Christo capite accipimus cum addit, et unum corpus, etc. Dicit ergo : *Quoniam unus, etc.* quasi dicat, per hoc patet, quod unum sumus cum Christo, quoniam unus pa-

nione fidei, spei et charitatis, et
corpus multi sumus per submi-
tionem operum charitatis. Cor-
c. illius capitis, qui est Christus.
, dico sc. omnes, *Qui de uno pane*,
, corporis Christi, *Et de uno ca-*
d est, sanguine, *Participamus*,
participatione, sc. spirituali,
antum sacramentali. Aug. Acci-
quia unus panis et unum corpus
ia Christi dicitur, pro eo quod
unus panis ex multis granis, et
corpus ex multis membris com-
ur, sic ecclesia Christi ex multis
ous charitate copulatis, connec-
De ista unitate (*Infra.* 12.) di-
Hic quæritur super illo: omnes
yse baptizati. Gloss. per visa il-
alia purgati. Contra, legalia non
cabant. Respondeo: justificabant
sitive a remotis, non causative,
per modum signi, non causæ.
super illud: Petra autem erat
tus. Gloss. Non petra dedit aquas,
hristus. Contra (*Num.* 20.) *Lo-*
ni ad petram, et ipsa dabit vo-
quas. Respondeo: petra dabat
aliter, non effective. Item super
omnes eamdem escam. Gloss. Si
manducaverit ex hoc pane non
tur in æternum, sc. qui mandu-
de, non qui premit ore. Contra,
non oportet sacramentaliter man-
e. Respondeo: non qui premit
lum sc. Item super illud: Eun-
potum spiritalem. Gloss. Idem
ffectus in illis sacramentis, sed
ntum quantum in nostris. Con-
acramenta vetera non efficiebant,
figurabant. Respondeo: idem est
us, sed aliter: nam illorum per
m signi: nostrorum per modum
. Item super illud: Hæc autem
ra facta sunt. Gloss. Omnes pœ-
næ minores sunt gehenna. Contra: carentia visionis Dei major est, quam gehenna, secundum Chrysost. Respondeo: loquitur de pœnis temporalibus. Item super illud: Qui stat, videat ne cadat. Gloss. Non quod sit aliquis sine casu. Contra: multi sunt sine mortali. Respondeo: duplex est casus, unus a Domino per mortale, alter in Domino per veniale. Item super illud: Fidelis Deus. Gloss. Qui dat tentandi diabolo licentiam, dat tentatis misericordiam. Contra, quod fit de licentia, licite fit. Ergo licet diabolo tentare. Respondeo: licentia accipitur hic pro permissione, non pro concessione. Item vos ipsi judicate. Contra, non est inferiorum judicare de factis superiorum. Respondeo: non debent judicare judicio superordinationis, sed licet judicio discretionis. Item super illud: Benedicimus. Gloss. Nos sacerdotes. Contra: Quod minus est a majori benedicitur. Respondeo: in sacramento altaris benedictio sacerdotis fertur super terminum a quo, id est, super panem, non super terminum ad quem, id est, corpus Christi. Item panis, quem frangimus, etc. Contra: jam tunc non est ibi panis. Respondeo: ponitur significatum pro signo, id est, panis pro specie panis. Item super illud: Nonne participatio, etc. Gloss. per partes manducatur in sacramento, et manet integer in cœlo. Contra: Christus sub sacramento est impartibilis. Respondeo: manducatur per partes sacramenti, non sui. Item ibidem Gloss. in illo sacramento corpus suum et sanguinem commendavit, quod est, fecit nos ipsos. Contra: Non fecit nos corpus Christi verum. Respondeo: quod id est cujus significatum, unde relatio est simplex.

LECTIO 5.

Ex sacrificii legalis similitudine, idolotitorum comestionem dissuadet, cujus admonitionis causam ponit, ne scilicet fiant socii dæmonum, et excludantur a consortio Dei.

18. *Videte Israel secundum carnem. Nonne qui edunt hostias participes sunt altaris?*

19. *Quid ergo? Dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid?*

20. *Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum.*

21. *Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum.*

22. *An æmulamur Dominum? Numquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt:*

23. *Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.*

24. *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius.*

Superius monuit abstinere a comestione idolotitorum. Primo ex timore pœnæ consimilis. Secundo ex communione altaris: hic tertio monet ad idem ex similitudine sacrificii legalis. Ubi primo excitat attentionem. Secundo ostendit propositum, ibi: *Nonne qui edunt hostias.* Dicit ergo: videte. Hoc dupliciter legitur. Uno modo de sacrificiis Judæorum. Alio modo de ritu gentilium. Primo modo hoc, quod dico, Israel est accusativi casus, alio modo vocativi. Primo modo sic, quasi dicat: Multi unum corpus sumus, qui de uno pane, et de uno calice participamus. Et hoc patet per hanc similitudinem, *Videte Israel secundum carnem,* supple ambulantem, id est, carnalibus sacrificiis deservientem. Hoc dicit ad differentiam Israel secundum spiritum. De utroque (*Rom.* 2.) *Non enim qui in manifesto Judæus, etc.* — *Nonne qui edunt hostias* legales, *Participes sunt altaris,* legalis? Sicut qui edunt carnem Christi et sanguinem participes sunt corporis ejus. Secundo modo legitur sic. *Videte o Israel,* o vos qui estis Israel, spiritualis videntis, sc. Deum, videte, inquam, ea quæ sunt, *Secundum carnem,* id est, in idololatriæ ritu carnali, *Nonne qui edunt hostias* idolis, sc., immolatas, *Participes sunt altaris,* dæmonum et idolorum? Quasi dicat: sic. Est ergo sua ratio talis: Qui edunt hostias oblatas altari, participes sunt altaris. A simili qui edunt hostias immolatas idolis, participes sunt idolorum sive dæmoniorum.

Deinde cum dicit: *Quid ergo dico, etc.* Superius posuit monitionem cavendi ab idolotitorum comestione, hic ponit causam admonitionis. Ponit autem quatuor causas quare debent ab idolotitis abstinere. Primo propter vitandam dæmonis societatem. Secundo propter vitandam sacræ communionis exclusionem, ibi: *Quia non potestis calicem Domini bibere, etc.* Tertio propter vitandam Dei indignationem, ibi: *An æmulamur Dominum, etc.* Quarto propter fratrum læsionem, ibi: *Omnia mihi licent, etc.* In prima, primo ostendit per hoc, quod non dicit hoc, eo quod alicujus virtutis reputet idolum, vel idolotitum. Secundo, quod potius ideo, quia dæmonibus est im-

molatum, ibi : *Sed quæ immolant, etc.* Tertio, quod non vult eos esse socios dæmonum, ibi : *Nolo autem vos socios, etc.* Dicit ergo : *Quid ergo?* Quasi dicat : Moneo cavere ab idolotitis. Quid ergo dico : id est, quid dicere videor hoc monendo? Numquid hoc, supple quod illud quod idolis est immolatum sit aliquid vel alicujus virtutis, ut noceat, aut quod idolum sit aliquid veneratione dignum ? Quasi dicat : Non. (*Ps.* 134.) *Neque enim est spiritus in ore ipsorum.* Sed hoc potius dico, quod quæ immolant gentes idolo, dæmoni immolant, et non Deo. (*Ps.* 95.) *Omnes dii gentium dæmonia.* (*Deut.* 32.) *Immolaverunt dæmonibus, et non Deo.*

Deinde cum dicit : *Nolo autem vos fieri, etc.* ostendit, quod non vult eos fieri socios dæmonum, quod fieret si communicarent mensæ idolorum. Et hoc est, quod dicit : *Nolo autem vos,* qui fideles estis, *Socios fieri dæmonum,* edendo, sc. de his, quæ idolis immolantur. (2 *Cor.* 6.) *Quæ societas lucis ad tenebras, aut quæ conventio Christi ad Belial ?*

Deinde cum dicit : *Non potestis calicem, etc.* Ecce secunda ratio quare abstinendum est ab idolotitis, quæ est talis : Omne quod excludit a communione corporis et sanguinis Christi, vitandum est : Comestio idolotitorum est hujusmodi, ergo vitanda est. Primo ergo ostendit, quod hujusmodi comestio excludit a communione sanguinis Christi. Secundo, quod et a communione corporis Christi, ibi : *Non potestis mensæ Domini participes, etc.* Dicit ergo : *Non potestis, etc.* Quasi dicat : Nolo vos fieri socios dæmoniorum. Hoc autem ideo dicit, quia : *Non potestis calicem Domini bibere,* potu spirituali, non Sacramentali tantum. (*Ps.* 115.) *Calicem salutaris accipiam.* — *Et calicem dæmoniorum,* simul, et hoc quo ad sacramentum sanguinis. *Non potestis mensæ Domini participes esse,* quo ad sacramentum corporis. *Et mensæ dæmoniorum.* (*Matth.* 6.) *Nemo potest duobus dominis servire.* Ecce ergo calix fructuosus, quia ad bibendum spiritualiter pretiosus, quia Domini specialiter purus et mundus, quia non datur immundis utiliter. Similiter potest dici de mensa.

Deinde cum dicit : *An æmulamur Dominum, etc.* Ecce tertia ratio talis : Omne illud quod provocat iram Dei, vitandum est : Comestio idolotitorum est hujusmodi, ergo vitanda est. Primo ergo ostendit, quod Deus provocatur ex tali comestione. Secundo, quod stultum est eum provocare, ibi : *Numquid fortiores illo, etc.* Dicit ergo : *An æmulamur,* id est, ad iram provocare volumus, *Dominum,* comedendo idolotita. Vel sic : An æmulamur Dominum, id est, invidemus ei, ut quasi in contemptum ejus hoc faciamus. (*Deut.* 32.) *Provocaverunt eum in diis.* Numquid, quasi dicat : Non debemus eum provocare. *Numquid illo fortiores sumus ?* quasi dicat : Non. (*Job.* 9.) *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Fatuum est enim provocare fortiorem se.

Notandum super illud : Nolo autem vos socios fieri, quod est societas bona et mala, et utraque quadruplex. Est ergo societas bona, prima personarum divinarum, de qua primæ Joannis primo : Ut societatem habeamus cum Deo, et societas nostra sit cum patre et cum filio ejus Jesu Christo. Et hoc exigit summa jucunditas, quia nullius rei sine socio jucunda est possessio. Secunda angelorum sanctorum, de qua (*Tob.* 5.) *Credo enim, quod angelus Dei bonus comitetur ei.* Et hoc exigit hominis dignitas. Hieronymus :

Magna est dignitas animarum, etc. Tertia virorum justorum, de qua (*Gal.* 2.) *Jacobus et Joannes dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis.* Et hoc exigit nostra utilitas. (*Eccl.* 4.) *Melius est duos, etc.* Quarta beatorum, de qua (*Apoc.* 1.) *Ego Joannes socius vester et frater in tribulatione et regno*, et hoc exigit communis fœlicitas, quia si socii sumus passionis, erimus et consolationis, supra primo. Societas mala similiter quadruplex. Prima a parte malorum, de qua (*Is.* 1.) *Principes tui infideles socii furum.* Hæc est societas Herodis et Pilati in crucifixione Christi. Secunda hypocritarum, de qua (*Job.* 30.) *Frater fui draconum et socius strutionum, quæ alas habere videtur et volare non potest.* Hæc est societas vulpis et lupi. Tertia dæmonum, de qua (*Job.* 18.) *Habitent in tabernacula ejus socii ejus, qui non est*, hæc societas catti et muris, carnificis et bovis. Quarta damnatorum, de qua (2 *Cor.* 6.) quæ societas lucis ad tenebras? hæc est societas incarceratorum in igne.

Deinde cum dicit : *Omnia mihi licent, etc.* ponitur quarta ratio talis. Omne illud quod lædit proximorum salutem vitandum est, sed comestio idolotitorum est hujusmodi, ergo vitanda. Primo ostendit, quod talis comestio comedenti non proficit. Secundo, quod alterum lædit, ibi : *Omnia mihi licent, etc.* Dicit ergo : *Omnia mihi, etc.* quasi dicat : Si illos peccare dicam, qui comedunt idolotita. Non tamen dico cibos in se illicitos, quia omnia quæ ad escam pertinent, mihi licent. Vel et si omnia mihi licent sed non omnia expediunt, id est, adjuvant me in cursu meo. Simile (*Supra* 6.) *Omnia mihi licent*, id est, et si omnia mihi licerent : *Sed non omnia ædificant* proximos, sed ea, quæ charitatis sunt: (*Supra* 8.) : Scientia inflat, charitas ædificat, et quia non omnia ædificant, nemo quod suum est quærat tantum. Charitas enim non quæ sua sunt quærit (*Infra.* 13.) Sed quod alterius, id est, quod alteri proficit. Sed heu (*Phil.* 2.) dicitur : *Omnes quæ sua sunt quærunt.* Audiendus est ergo Apostolus, qui docet verum, et monet bonum. Docet verum duplex, sc. expedientiæ sibi, quia omnia licent, sed non expediunt, et ædificationis aliis, quia : *Omnia licent, sed non omnia ædificant.* Monet bonum duplex, sc. expedientiæ sibi : Nemo quod suum est quærat : et ædificationis aliis, sed quod alterius.

LECTIO 6.

Ostendit quando liceat immolatum edere, et quando non.

25. *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.*

26 *Domini est terra et plenitudo ejus.*

27. *Si quis vocat vos infidelium ad cœnam et vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.*

28. *Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum, qui indicavit, et propter conscientiam :*

29. *Conscientiam autem dico, non tuam sed alterius. Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia?*

30. *Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo, quod gratias ago?*

Superius monuit cavere ab idolotitis, et posuit rationem quadruplicem suæ monitionis : hic tertio docet modum cavendi a prædictis, ostendendo quomodo liceat edere, et quomodo non. Primo ergo ostendit an liceat edere. Secundo quando non licet : *Si quis autem dixerit, etc.* Tertio quid in utrisque debent attendere, ibi : *Sive ergo manducatis, etc.* In prima primo ponit duos casus in quibus licet idolotita comedere. Primus, quando comedit per se, secundus, quando cum aliis, ibi : *Si quis autem infidelium, etc.* Vel primus quando nescit idolis immolatum ; secundus quando non in proximi scandalum. In primo casu primo tangit comedendi licentiam, secundo comedendi præstat cautelam, ibi : *Nihil interrogantes, etc.* Dicit ergo : *Omne quod in macello venit,* id est, venditur, etc. quasi dicat, quia licet edere, sed non expedit aliquando, ideo sic edite : Omne quod in macello venit, id est, venditur, *Manducate,* si vultis. Omnis enim creatura Dei bona, et nihil rejiciendum, etc. (*1 Tim. 4.*) Vos dico : *Nihil interrogantes,* sc., an sit idolis immolatum, vel non, et hoc, *Propter conscientiam,* astantis infirmi. *Domini est terra, etc.* Quasi dicat : Hoc secure potestis facere, quia Domini est terra, *Et plenitudo ejus,* id est, omnia quibus terra impletur. (*Ps. 49.*) *Quoniam meæ sunt omnes feræ.* Ambros. hoc in loco. Non potest esse immundum, quod Domini est, sed omnes carnes sunt Domini, ergo de se mundæ sunt et licitæ.

Deinde cum dicit: *Si quis autem vocat, etc.* ostendit quando licet comedere idolotita cum aliis, quando, si dantur in convivio, et ignoratur ab infirmis, quod sint idolis immolata. Ubi implicantur quatuor expedientia cuilibet convivæ, sc. ne sit impudens se ingerendo, quod notatur, ibi : *Si quis vocat vos*; quod non sit offendens in respuendo, quod notatur, ibi : *Et vultis ire*; quod non sit onerosus in petendo, quod notatur, ibi : *Omne quod vobis apponitur*; quod non sit indiscretus in loquendo, ibi : *Nihil interrogantes.* Dicit ergo : *Si quis infidelium,* id est, gentilium. Nam cum Judæis comedere prohibitum est, 28. q. 1. c. omnes, ubi sic dicitur : Omnes deinceps, sive clerici sive laici, Judæorum convivia vitent, nec eos ad convivium quisquam recipiat, quia cum Judæi apud Christianos cibis communibus non utantur, indignum atque sacrilegum est eorum cibos a Christianis sumi. Si quis ergo infidelium, id est, gentilium vocat vos ad cœnam, *Et vultis ire,* id est, placet vobis invitatio, *Omne* comestibile, *Quod vobis apponitur, manducate.* Concessio est, non jussio. (*Luc. 10.*) *Manducate, quæ vobis apponuntur.* Vos dico, *Nihil interrogantes,* an sit immolotum idolis, vel non. Et hoc, *Propter conscientiam* infirmorum.

Deinde cum dicit : *Si quis autem dixerit, etc.* ostendit quando non licet comedere. Ubi assignat triplicem causam quare non licet comedere. Primo propter alterius conscientiam. Secundo propter damnationem propriam, ibi : *Ut quid enim libertas mea, etc.* Tertio propter imperitorum blasphemiam, ibi : *Si cum gratia participo, etc.* Prima ratio talis est. Nihil faciendum est scienter, quod lædat conscientiam ejus, qui facit, sed comestio idolotiti est hujusmodi : ergo nihil tale est faciendum. Primo ergo proponit idolotiti cognitionem. Secundo dissuadet ejus comestionem, ibi : *Nolite manducare, etc.* Tertio subdit hujus rationem, ibi : *Propter illum, qui indicavit.* Dicit ergo: *Si quis autem di-*

xerit, etiam non interrogatus, *Hoc est immolatum idolis, nolite manducare* : et hoc, *Propter illum, qui indicavit*, hoc esse immolatum idolis, ne sc. credat te manducare sub veneratione idoli, non quod cibus de se sit immundus. (*Rom.* 14.) *Scio et confido in Domino, quod nihil commune est per ipsum, nisi illi, qui existimat aliquid commune esse*, sed etiam, *Propter conscientiam*, aliorum infirmorum. *Conscientiam autem non tuam*, quæ firma est, sed alterius, sc. infirmi. (2 *Cor.* 6.) *Nemini dantes ullam offensionem.*

Deinde cum dicit : *Ut quid enim libertas mea, etc.* Ecce jam secunda ratio, quæ est talis. Quod facit ad judicium damnationis propriæ vitandum est, sed comestio idolotiti cum scandalo proximi est hujusmodi, ergo talis comestio vitanda est, et hoc est, quod dicit : Ut quid, etc. quasi dicat : Nolite manducare propter conscientiam infirmi, *Ut quid enim libertas mea*, id est, quod liberum mihi est, judicatur ab aliena conscientia, id est, mihi fit damnabile propter conscientiam alienam ratione scandali, quasi dicat, si comedo cum alterius scandalo, sic ago ut reddam me damnabilem. (*Matth.* 18.) *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria, etc.* Ut quid ergo sic ago, quasi dicat, male ago.

Deinde cum dicit : *Si ego cum gratia participo, etc.* ecce ratio tertia talis. Cavendus est casus in blasphemiam et vituperium aliorum, sed comedendo idolotitum cum scandalo comedo sic, ergo, etc. Ubi primo tangit modum edendi debitum. Secundo nihilominus blasphemiam insipientium, ibi : *Quid blasphemor*. Dicit ergo : *Si ego cum gratia*, id est, cum gratiarum actione participo, id est, comedo, sic enim semper sumendus est cibus. (*Joan.* 6.) *Gratias agens benedixit et fregit.* — *Quid blasphemor*, ab imperitis dicentibus idololatrare. Blasphemor, inquam, *Pro eo, quod gratias ago*, id est, quod gratias agendo participo. (*Rom.* 14.) *Non ergo blasphemetur bonum nomen vestrum*.

LECTIO 7.

In gloriam Dei omnia ab eis fieri monet, et in ædificationem hominum, qui ex Judæis, et Gentibus in ecclesia sunt.

31. *Sive ergo manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis : omnia in gloriam Dei facite.*

32. *Sine offensione estote Judæis et Gentibus et ecclesiæ Dei* :

33. *Sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.*

Habito quando licet de idolotitis comedere et quando non, hic ostendit, quid in utroque debent intendere. Primo respectu Dei, quia debent quærere ejus gloriam. Secundo quid respectu proximi, quia debent cavere ejus offensam, ibi : *Sine offensione estote, etc.* In prima, primo inducit actum multiplicem. Secundo persuadet actuum intentionem debitam, ibi : *Omnia in gloriam Dei, etc.* Dicit ergo : *Sive ergo, etc.* quasi dicat : Quia hæc mala contingunt, *Ergo sive manducatis, sive bibitis*, quæ sunt opera necessitatis : *Vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*, et cum invocatione creatoris, ea intentione,

ut Deus laudetur et glorificetur. (*Matth.* 5.) *Sic luceat lux vestra coram hominibus, etc.* (*Col.* 3.) *Omne quodcumque facitis in verbo aut opere, omnia in gloriam Dei facite.* August. in Ps. 34. conc. 2. in fin. Hæc si recte fiunt, laudes Dei sunt. Non ergo solum vox tua sonet laudes Dei, sed etiam opera tua concordent cum voce tua. Cum enim Deus laudatur de bono opere, Deum laudas, et cum blasphematur Deus de malo opere tuo, Deum blasphemas.

Deinde cum dicit : *Sine offensione estote, etc.* monet ut caveant ab offensa aliorum, et persuadet hoc primo, verbo, secundo, exemplo, ibi : *Sicut et ego per omnia, etc.* Ubi ponit se in exemplum, primo pacificæ conversationis. Secundo fructuosæ operationis, ibi : *Non quærens quod mihi utile, etc.* Tertio rectæ intentionis, ibi : *Ut salvi fiant.* Fœlix cujus conversatio amabilis, operatio utilis, intentio salubris. Dicit ergo : *Sine offensione, etc.* quasi dicat : Ut omnia in gloriam Dei fiant, *Sine offensione estote Judæis,* qui non adorant idola : et ideo in tali comestione scandalizantur, *Et Gentibus,* qui adorant idola, et ideo per hujusmodi comestionem in errore confirmantur, *Et Ecclesiæ Dei* : quantum ad infirmos in fide, qui inde offenduntur. Judæi sunt sub lege, sed non sunt sub fide. Gentes nec sub lege nec in fide : Ecclesia Dei et sub lege et in fide (*Rom.* 12.) *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* — *Sicut et ego per omnia omnibus placeo,* tanquam conversus sine scandalo. Ego inquam, *Non quærens quod mihi utile est* tantum, *Sed quod multis.* Ecce optimus modus placendi omnibus, si omnium utilitas non privatum commodum procuretur. Charitas, inquam, non quærit quæ sua sunt. Quod est utile, inquam, multis, et non hoc ad aliquod commodum temporale, sed ad hoc *Ut salvi fiant.* (*Phil. ult.*) *Non quæro datum, sed fructum.*

Notandum, quod multa sunt, quæ merito placere faciunt hominibus. Primum prudentia in consiliis, sicut advocatus clienti. Dispensator principi placet. (*Gen.* 41.) *Placuit Pharaoni consilium, et omnibus servis ejus.* (*Eccl.* 20.) *Vir prudens placebit magnatis.* Secundum, munditia in factis, sicut conjux conjugi, instrumentum utenti placet. (1 *Reg.* 2.) *Puer autem Samuel crescebat et proficiebat, placens tam Deo, quam hominibus.* Non sic filii Heli. Tertium, pietas in suffragiis sicut medicus infirmanti, baculus seni placet. Unde de sepultura Abner dicitur (2 *Reg.* 3.) *Placuerunt eis omnia, quæ fecit David, etc.* Quartum, sapientia in verbis, sicut lumen viatori, viror visui placet. (*Jos.* 22.) *Placuit sermo cunctis audientibus.* (*Eccl.* 20.) *Sapiens in verbis producet seipsum, et homo prudens placebit magnatis.* Quintum, clementia in responsis, sicut sapor gustui, melodia auri, placet. (2 *Par.* 10.) *Si placueris populo huic, et lenieris eos verbis clementibus, servient tibi omni tempore.* Sextum, fortitudo in bellis, sicut pugil conductori, miles principi, placet. (1 *Reg.* 18.) Dixerunt servi Saul ad David : Ecce places regi, et omnes servi ejus diligunt te. Septimum, largitas in beneficiis, sicut pluvia terræ arenti, sicut fons sitienti, placet. (1 *Mach.* 14.) de Simone. *Quæsivit bona gentis suæ, et placuit illis potestas ejus.* Hic quæritur super illud : Nolo vos esse socios dæmoniorum. Gloss. ad hoc genus pertinent, quæ fiunt in quibusdam rebus suspendendis, vel alligandis. Contra, ergo suspensio herbarum ad collum, vel chartularum, quæ fieri solet, ad idololatriam pertinet. Res-

ponsio : Aut herbæ habent a natura vim naturalem ad effectum illum, aut non. In primo casu non pertinet ad idololatriam, sed in secundo. Similiter cedulæ, aut continent solum verba sacra, et ex hoc creduntur habere vim, aut non. In primo casu non pertinet ad idololatriam, sed in secundo. Item super illud : Omnia mihi licent. Gloss. potestate liberi arbitrii, et doctrina legis naturalis. Contra, secundum legem naturalem multa sunt illicita. Respondeo : hic loquitur de cibis specialiter. Item ibidem Glòss. Præcepto Domini illa prohibentur. Respondeo : illa præcepta ad tempus fuerunt, et revocata sunt. Item nihil interrogantes. Contra, (*Tob.* 2.) *Videte ne forte furtivus sit*. Respondeo : non est simile, quia cibum furtivum non est licitum in se comedere, sed idolo immolatum licet edere, nisi propter scandalum alterius. Item : Omnia in gloriam Dei facite. Contra : Ergo nullus actus est indifferens. Respondeo : Relatio hæc in gloriam Dei intelligitur, vel in actu, vel in aptitudine referendi, quæ non est solum in bonis, sed etiam in indifferentibus. Item : Domini est terra et plenitudo. Contra, eadem ratio fuit sub lege. Ergo si omnia sunt modo munda, quia Domini sunt, et tunc fuerunt. Respondeo : Reputatione legis immunda dicta sunt, sed non sui natura. Item sicut ego per omnia omnibus placeo. Contra, (*Gal.* 1.) *Si hominibus placerem, Christi servus non essem*. Item quomodo placebat persecutoribus suis. Respondeo ad primum : Placere volebat hominibus propter Deum, non propter se. Ad argumentum secundum intelligitur hoc, non de omnibus generaliter, sed de ecclesiasticis viris secundum Glossam.

CAPUT XI.

Ad sui imitationem hortatur in genere, ac per quasdam similitudines ad eucharistiam præparat.

1. *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*
2. *Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.*
3. *Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est : caput autem mulieris, vir : caput vero Christi, Deus.*

Supra Apost. removit a fidelibus, id quod est contrarium eucharistiæ sacramento, sc. participationem mensæ idolorum. Nunc autem instruit fideles de ipso eucharistiæ sacramento. Et primo præmittit quandam admonitionem generalem. Secundo accedit ad propositum, ibi : *Volo autem vos scire, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit admonitionem. Secundo significat quomodo Corinthii ad prædictam admonitionem se habebant, ibi : *Laudo autem vos fratres, etc.* Circa primum considerandum est, quod ita se habet naturalis ordo rerum, quod ea, quæ sunt inferiora in entibus imitantur ea, quæ sunt superiora secundum suum posse. Unde etiam naturale agens tanquam superius assimilat sibi patiens. Primordiale autem principium totius processionis rerum est filius Dei, secundum illud :

(*Joan.* 1.) *Omnia per ipsum facta sunt.* Et ipse ideo est primordiale exemplar, quod omnes creaturæ imitantur tanquam veram et perfectam imaginem patris. Unde dicitur (*Col.* 1.) *Qui est imago Dei invisibilis primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt universa.* Speciali tamen quodam modo, exemplar est spiritualium gratiarum, quibus spirituales creaturæ illustrantur, secundum illud quod in Ps. 109. dicitur ad filium: *In splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te :* quia sc., genitus est ante omnem creaturam per gratiam lucentem, habens exemplariter in se splendores omnium sanctorum : hoc autem exemplar Dei prius erat a nobis valde remotum, secundum illud (*Eccl.* 2..) *Quid est homo, ut sequi possit regem factorem suum ?* Et ideo homo fieri voluit, ut hominibus humanum exemplar præberet. Unde Augustinus dicit in libro de agone Christiano, Qua perversitate non careat, qui dicta et facta illius hominis intueri diligit et sectatur, in quo se nobis ad exemplum vitæ præbuit filius Dei. Et sicut divinitatis ejus exemplar primo quidem imitantur angeli, secundario vero reliquæ creaturæ, ut Dionysius dicit 10. cap. angelicæ Hierarchiæ, ita humanitatis exemplar principaliter quidem imitandum proponitur prælatis ecclesiæ tanquam superioribus. Unde et Dominus Apostolis dicit (*Joan.* 13.) *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis.* Secundario vero ipsi prælati informati exemplo Christi, proponuntur exemplar vitæ subditis, secundum illud (1 *Pet. ult.*) *Forma facti gregis ex animo.* Et (2 *Thess.* 3.) *Ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.* Et ideo Apostolus signanter dicit : Dixi ut sine offensione omnibus sitis, et hoc quidem facere poteritis, si hoc quod dico servetis. *Imitatores mei estote sicut et ego Christi,* sc. sum imitator. Imitabatur enim eum primo quidem in mentis devotione. (*Gal.* 2.) *Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus.* Secundo in subditorum sollicitudine. Unde dicebat (*Phil.* 2.) *Si immolor supra sacrificium et obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis*, sicut et Christus obtulit semetipsum pro nobis, ut dicitur (*Ephes.* 5). Tertio quantum ad passionis tolerantiam. (2 *Cor.* 4.) *Semper mortificationem Jesu in corpore circumferentes.* Et (*Gal. ult.*) *Ego stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.* Est autem notandum, quod non simpliciter dicit, imitatores mei estote, sed addit, sicut et ego Christi, quia, sc. subditi prælatos suos imitari non debent in omnibus, sed in quibus illi Christum imitantur, qui est indeficiens sanctitatis exemplar.

Deinde cum dicit : *Laudo autem vos fratres*, ostendit qualiter Corinthii se habebant ad admonitionem prædictam. Circa quod considerandum est, quod subditi suos prælatos sequuntur dupliciter, sc. quantum ad facta et dicta : quantum quidem ad facta, dum subditi prælatorum exempla imitantur. Unde dicitur (*Jacob.* 5.) *Exemplum accipite, fratres mei, prophetarum, qui locuti sunt in nomine Domini.* Quantum vero ad dicta, dum eorum præceptis obediunt. (*Prov.* 3.) *Custodi præcepta mea, et vives.* In his autem Corinthii deficiebant, et maxime quantum ad majorem multitudinem, et ideo Apostolus alloquens eos, dicit : *Laudo autem vos fratres*, quasi dicat : Super hoc laudandos vos præbere debetis, sed non facitis, *Quod per omnia memores estis,* quasi

ad imitandum mea exempla. Non enim possumus illorum exempla imitari, quorum memoriam non habemus. Unde dicitur (*Hebr.* 13.) *Mementote præpositorum vestrorum, quorum intuentes exitum : conversationis imitamini fidem*. Quantum vero ad dicta, subdit : *Et sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis*, quasi dicat: eodem tenore observatis quo ego tradidi, hoc enim dicit, quia ad observantia præceptorum ejus recesserant.(*Joan.* 15.) *Si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt*. Sed videtur hic modus loquendi non esse conveniens veritati sacræ scripturæ, quæ nihil patitur falsitatis, secundum illud (*Prov.* 8.) *Justi sunt omnes sermones mei, et non est in eis pravum quid, neque perversum*. Sed dicendum, quod ironica locutio est una de locutionibus figurativis, in quibus veritas non attenditur, secundum sensum, quem verba faciunt, sed secundum id, quod loquens exprimere intendit per simile, vel contrarium, vel quocumque alio modo. Et ideo in ironica locutione veritas attenditur secundum contrarium ejus, quod verba sonant, sicut in metaphorica secundum simile.

Deinde cum dicit : *Volo autem vos scire fratres, etc.* accedit ad propositum, instruens sc. fideles de eucharistiæ sacramento. Et circa hoc tria facit. Primo redarguit eorum errores circa ritum hujus sacramenti. Secundo ostendit hujus sacramenti dignitatem, ibi : *Ego enim accepi a Domino, etc.* Tertio docet convenientem ritum, ibi : *Itaque fratres mei*. Circa primum tria facit. Primo redarguit eorum errorem, quo sc. errabant in habitu, quia sc. mulieres ad sacra mysteria conveniebant capite non velato. Secundo arguit errorem in conventu, quia sc. dum convenirent ad sacra mysteria contentionibus vacabant, ibi : *Hæc autem præcipio non laudans, etc.* Tertio quantum ad certum cibum, quia, sc. pransi ad sacra mysteria sumenda accedebant, ibi : *Convenientibus autem vobis, etc.* Circa primum duo facit. Primo præmittit quoddam documentum, ex quo sumitur ratio subsequentis monitionis. Secundo ponit monitionem, ibi : *Omnis autem vir orans, etc.* Circa primum ponit triplicem comparationem, quarum prima est Dei ad hominem, dicens : Dixi, quod præcepta mea tenetis per contrarium. Sed ut appareat vos irrationabiliter agere, *Volo vos scire*, tanquam rem necessariam, secundum illud (*Is.* 5.) *Captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. — Quod omnis viri caput, Christus est*, quod quidem dicitur secundum similitudinem capitis naturalis, in quo quatuor considerantur. Primo quidem perfectio, quia cum cætera membra unum solum sensum habeant, sc. tactum : in capite vigent omnes sensus, et similiter in aliis viris inveniuntur singulæ gratiæ, secundum illud quod dicitur : (*Infra.* 12.) *Alii datur per spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, etc.* Sed in homine Christo est plenitudo omnium gratiarum. Non enim ad mensuram dat ei Deus spiritum, ut dicitur Joan. 3. Secundo in capite invenitur sublimitas, quia ut sc., in homine, est superius omnibus membris, ita etiam Christus supereminet, non solum omnibus hominibus, sed et omnibus angelis, secundum illud (*Ephes.* 1.) *Constituens illum ad dexteram suam in cœlestibus super omnem principatum et potestatem*. Et infra: *Et ipsum dedit caput super omnem ecclesiam*. Tertio in capite invenitur influentia, quia sc. quodam modo influit cæteris membris sensum et mo-

tum, ita a capite Christo in cætera membra ecclesiæ motus et sensus spiritualis derivatur, secundum illud (*Col.* 2.) *Non tenens caput ex quo totum corpus per nexum et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei*. Quarto in capite invenitur conformitas naturæ ad cætera membra, et similiter in Christo ad alios homines, secundum illud (*Phil.* 2.) *In similitudinem hominum factus et habitu inventus, ut homo*. Secundam comparationem ponit hominis ad hominem, cum dicit *Caput autem mulieris vir*. Quod etiam secundum prædicta quatuor verificatur. Nam primo quidem vir est perfectior muliere, non solum quantum ad corpus, quia ut Philosophus dicit in libro de Generatione animalium: Fœmina est masculus occasionatus ; sed etiam quantum ad animæ vigorem, secundum illud (*Eccl.* 7.) *Virum ex mille reperi unum, mulierem ex omnibus non inveni*. Secundo, quia vir naturaliter supereminet fœminæ secundum illud (*Ephes.* 5.) *Mulieres viris suis subjectæ sint sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris*. Tertio quia vir influit gubernando mulierem, secundum illud (*Gen.* 3.) *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui*. Quarto vir et fœmina conformes sunt in natura, secundum illud (*Gen.* 2.) *Faciamus ei adjutorium simile sibi*. Tertiam comparationem ponit Dei ad Dominum, cum dicit : *Caput vero Christi Deus*. Est autem considerandum, quod hoc nomen, Christus, significat personam prædicatam ratione humanæ naturæ : et sic hoc nomen, Deus, non supponit solum personam patris, sed totam trinitatem a qua in humanitate Christi, sicut a perfectiori, omnia bona derivantur, et cui humanitas Christi subjicitur : Alio modo potest intelligi, secundum quod hoc nomen, Christus, supponit dictam personam ratione divinæ naturæ, et sic hoc nomen, Deus, supponit solum personam patris : quæ dicitur caput filii, non quidem secundum majorem perfectionem, vel secundum aliquam suppositionem, sed solum originem et secundum conformitatem naturæ, sicut in Ps. 2. dicitur : *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te*. Possunt tamen hæc mystice accipi prout in anima est quoddam spirituale conjugium. Nam sensualitas fœminæ comparatur, ratio vero viro, per quem sensualitas regi debet. Unde et caput ejus dicitur. Vel potius ratio inferior, quæ inhæret temporalibus disponendis, mulieri comparatur : viro autem ratio superor, quæ vacat contemplationi æternorum, quæ caput inferioris dicitur : quia secundum rationes æternas sunt temporalia disponenda, secundum illud (*Exod.* 25.) *Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est*. Dicitur autem caput viri Christus : quia sola ratio secundum superiorem sui partem Deo inhæret.

LECTIO 2.

Ostendit quomodo vir, et mulier se habere debent in publicis orationibus, et prophetiis.

4. *Omnis autem vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput suum.*
5. *Omnis autem mulier orans, aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. Unum est enim ac si decalvetur.*
6. *Nam etsi non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum.*
7. *Vir quidem non debet velari caput suum, quoniam imago et gloria Dei est: mulier autem gloria viri est.*

Præmisso documento subjungit admonitionem, cujus ratio sumitur ex documento prædicto. Et circa hoc duo facit. Primo ponit admonitionem ex parte viri. Secundo ex parte mulieris, ibi: *Omnis autem mulier, etc.* Dicit ergo primo. Dictum est, quod caput mulieris est vir. *Omnis autem vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum.* Circa quod considerandum est, quod quilibet homo judici assistens, suam conditionem, vel dignitatem debet profiteri, et præcipue assistens Deo, qui est omnium judex: et ideo qui Deo assistunt, ordinatissime et convenientissime se gerere debent secundum illud (*Eccl. 4.*) *Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei.* Dupliciter autem homo Deo assistit. Uno modo humana in Deum referens, quod quidem fit orando, secundum illud (*Eccl.3.*) *In conspectu altissimi deprecabitur, aperiet os suum in oratione, et pro delictis suis deprecabitur.*

Alio modo divina ad homines deferens, quod quidem fit prophetando, secundum illud (*Joel. 2.*) *Effundam spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri.* Unde signanter Apostolus dicit: *Vir orans et prophetans.* His enim duobus modis vir Deo tanquam judici, vel Domino assistit. Dicitur autem prophetans dupliciter. Uno modo inquantum homo aliis annuntiat, quæ ei divinitus revelantur secundum illud (*Luc. 1.*) *Zacharias pater ejus impletus est Spiritu Sancto, et prophetavit, dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, etc.*

Alio modo dicitur homo prophetans, inquantum profert ea, quæ sunt aliis revelata; unde illi, qui in ecclesia dicunt prophetias, vel alias sacras scripturas legunt, dicuntur prophetantes. Et sic accipitur (*Infra. 14.*) *Qui prophetat ecclesiam ædificat;* et ita etiam hic accipitur. Pertinet autem ad dignitatem viri (ut infra patebit) carere velamine capitis, et ideo dicit, quod omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput suum, id est, rem inconvenientem sibi agit. Sicut enim in corpore pulchritudo dicitur ex debita proportione membrorum in convenienti claritate, vel colore: ita in actibus humanis dicitur pulchritudo ex debita proportione verborum, vel factorum, in quibus lumen rationis resplendet. Unde et per oppositum, turpitudo intelligitur, quando contra rationem aliquid agitur et non observatur debita proportio in verbis et factis. Unde supra septimo dictum est: Si quis turpem se videri existimat su-

irgine sua, quod sit superadulta.
ontra hoc objicitur. Nam multi
) capite, in ecclesia orant absque
turpitudine secretius orare vo-
3.
endum est autem, quod duplex
atio. Una privata, quam sc. quis
offert in propria persona. Alia
ca, quam quis offert Deo in per-
totius ecclesiæ, ut patet in ora-
ous, quæ in ecclesia per sacer-
dicuntur, et de talibus orationi-
Apostolus hic intelligit. Item ob-
r de hoc, quod dicit Gloss. quod
ietans dicitur, scripturas reserans,
cundum hoc ille, qui prædicat,
ietat. Episcopi autem prædicant
e tecto mitra. Sed dicendum est,
ille, qui prædicat, vel docet in
is ex propria persona loquitur.
et Apostolus (*Rom.* 2.) nominat
gelium suum, sc. propter indus-
qua utebatur in prædicatione
gelii, sed ille, qui sacram scrip-
a in ecclesia recitat, puta legendo
nem, vel epistolam, vel evange-
, ex persona totius ecclesiæ loqui-
Et de tali prophetante intelligitur,
hic Apostolus dicit. Sed tunc re-
it objectio de his, qui cantant
nos in choro capite tecto. Sed di-
um, quod psalmi non cantantur,
i ab uno singulariter se Deo præ-
nte, sed quasi a tota multitudine.
inde cum dicit: *Omnis autem mu-
etc.* ponit admonitionem quantum
ulieres, dicens: *Omnis autem mu-
rans, aut prophetans*, ut supra,
velato capite, quod repugnat prop-
onditionem ejus, *deturpat caput*
, id est, rem inconvenientem facit
sui capitis detectionem. Sed con-
oc objicitur, quia Apostolus dicit
Tim. 2.) *Docere in ecclesia muliere
permitto.* Quomodo ergo compe-
ulieri, ut oret, aut prophetet pu-
blica oratione, aut doctrina? Sed dicendum est, hoc intelligendum esse de orationibus ac lectionibus quas mulieres in suis collegiis proferunt.

Deinde cum dicit: *Unum est enim, etc.* probat admonitionem prædictam. Et primo inducit probationem. Secundo probationis judicium auditoribus committit, ibi: *Vos ipsi judicate, etc.* Circa primum duo facit. Primo inducit probationem. Secundo excludit objectionem, ibi: *Verumtamen neque vir, etc.* Circa primum ponit triplicem probationem, quarum prima sumitur per comparationem ad humanam naturam. Secunda per comparationem ad Deum, ibi: *Vir quidem non debet, etc.* Tertia per comparationem ad angelos, cum dicit: *Et propter angelos.* Circa primum considerandum est, quod natura, quæ cæteris animalibus providit auxilia sufficientia vitæ, hominibus præbuit ea imperfecta, ut per rationem, arte, usu, manu sibi ea perficerent, sicut tauris dedit cornua ad defensionem: homines autem arma defensionis sibi præparant manuali artificio rationis, et inde est, quod ars imitatur naturam, et perficit ea, quæ natura facere non potest. Sic igitur ad tegumentum capitis natura homini dedit capillos: sed quia hoc tegumentum insufficiens est, per artem præparat homo sibi aliud velamen. Eadem igitur ratio est de velamine naturali capillorum, et de velamine artificiali. Naturale autem est mulieri, quod comam nutriat. Habet enim ad hoc dispositionem naturalem, et ulterius inclinatio quædam inest mulieribus ad comam nutriendam. In pluribus enim hoc accidit, quod mulieres magis student ad nutriendam comam, quam viri. Videtur ergo conditioni mulierum conveniens esse, quod magis utantur artificiali velamine capitis, quam viri. Circa hoc ergo tria

facit. Primo ponit convenientiam velaminis naturalis et artificialis, dicens : Dictum est: Mulier non velans caput, deturpat caput suum, *unum est enim*, sc. unius rationis, privari sc. velamine artificiali, *ac si decalvetur*, id est, ac si privetur naturali velamine capillorum, quod in pœnam quibusdam prædicitur. (*Is.* 3.) *Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, et crinem earum nudabit.* Secundo ducit ad inconveniens, dicens : Nam et si non velatur mulier tondeatur, q. d. si abjicit velamen artificiale, abjiciat pari ratione etiam naturale, quod est inconveniens.

Sed contra hoc videtur esse, quod sanctimoniales tondentur. Ad quod dupliciter potest responderi : primo quidem, quia ex hoc ipso, quod votum viduitatis, vel virginitatis assumunt Christo desponsante, promoventur in dignitatem virilem, utpote liberatæ a subjectione virorum, et immediate Christo conjunctæ. Secundo quia assumunt pœnitentiæ lamentum religionem intrantes. Est autem consuetudo viris, quod tempore luctus comam nutriant, quasi hoc sit suæ conditioni conveniens: mulieres autem e contrario tempore luctus comam deponunt. Unde dicitur (*Jer.* 7.) *Capillum tuum tonde et projice, et sume indirectum planctum.* Tertio concludit propositum dicens : Si vero turpe, id est, indecens est mulieri tonderi aut decalvari, id est, privari naturali velamine arte, vel natura, velet caput suum, utens sc. velamine artificiali.

Deinde cum dicit : *Vir quidem, etc.* ponit secundam probationem, quæ accipitur per comparationem ad Deum. Et primo inducit ad probationem. Secundo probat, quod supposuerat, ibi : *Non enim est vir, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit rationem ejus quod est ex parte viri. Secundo illud quod est ex parte mulieris, ibi : *Mulier autem, etc.* Dicit ergo primo. Dictum est, quod turpe est mulieri tonderi, sicut et non velari : viro autem non est turpe, cujus ratio est hæc : *Vir quidem non debet velare caput suum, quia est imago et gloria Dei.* Per hoc autem, quod dicit, est imago Dei, excluditur quorumdam error, dicentium quod homo solum est ad imaginem Dei, non autem est imago, cujus contrarium hic Apostolus dicit. Dicebant autem, quod solus filius est imago, secundum illud (*Col.* 1.) *Qui est imago invisibilis Dei.* Est ergo dicendum, quod homo imago Dei dicitur et ad imaginem. Est enim imago imperfecta: filius autem dicitur imago, non ad imaginem, quia est imago perfecta. Ad cujus evidentiam considerandum est, quod de ratione imaginis in communi duo sunt.

Primo quidem similitudo, non in quibuscumque, sed vel ipsa specie rei, sicut homo filius assimilatur patri suo. Vel in aliquo quod sit signum speciei, sicut figura in rebus corporalibus. Unde qui figuram equi describunt, dicuntur imaginem ejus depingere. Et hoc est, quod dicit Hilarius in libro de synodis, quod imago est species indifferens. Secundo requiritur origo. Non enim duorum hominum, qui sunt similes specie, unus imago alterius dicitur, nisi ex eo oriatur, sicut filius a patre. Nam imago dicitur ab exemplari. Tertio ad rationem perfectæ imaginis requiritur æqualitas. Quia igitur homo similatur Deo secundum memoriam, intelligentiam et voluntatem mentis, quod pertinet ad speciem intellectualis naturæ, et hoc habet a Deo, dicitur esse Dei imago : quia tamen deest æqualitas, est Dei imago imperfecta. Et ideo dicitur ad imaginem, secundum illud (*Gen.* 1.) *Faciamus ho-*

minem ad imaginem et similitudinem nostram. Sed filius, qui est æqualis patri, est imago perfecta, non autem ad imaginem.

Considerandum est etiam, quod gloria Dei dupliciter dicitur. Uno modo qua Deus in se gloriosus est, et sic homo non est gloria Dei, sed potius Deus est gloria hominis, secundum illud (*Ps.*3.) *Tu Domine, susceptor meus es et gloria mea.* Alio modo dicitur gloria Dei claritas ejus ab eo derivata, secundum illud (*Exod. ult.*) *Gloria Domini implevit illud.* Et hoc modo hic dicitur, quod vir est gloria Dei, inquantum claritas Dei immediate super virum refulget, secundum illud (*Ps.* 4.) *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.*

Deinde cum dicit: *Mulier autem, etc.* ponit id quod est ex parte mulieris, dicens: *Mulier autem est gloria viri, etc.* quia claritas mulieris derivatur a viro, secundum illud (*Gen.* 2.) *Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est.* Sed contra hoc objicitur, quia imago Dei attenditur in homine secundum spiritum, in quo non est differentia maris et fœminæ, ut dicitur Col. 3. Non ergo magis debet dici, quod vir dicitur imago Dei, quam mulier. Dicendum est autem, quod vir dicitur hic specialiter imago Dei secundum quædam exteriora sc. quia vir est principium totius sui generis, sicut Deus est principium totius universi, et quia de latere Christi dormientis in cruce fluxerunt sacramenta sanguinis et aquæ, a quibus fabricata est ecclesia. Potest etiam quantum ad interiora dici, quod vir specialius dicitur imago Dei secundum mentem, inquantum in eo ratio magis viget. Sed melius dicendum quod Apostolus signanter loquitur. Nam de viro dixit, quod vir imago et gloria Dei est: de muliere autem non dixit, quod esset imago et gloria viri, sed solum, quod est gloria viri, ut detur intelligi, quod esse imaginem Dei, commune est viro et mulieri: esse autem gloriam Dei immediate proprium est viri. Restat autem considerandum, propter quid vir non debeat velare caput, sed mulier. Quod quidem dupliciter accipi potest. Primo quidem quia velamen, quod capiti superponitur, designat potestatem alterius super caput existentis ordine naturæ: et ideo vir sub Deo existens, non debet velamen habere super caput, ut ostendat se immediate Deo subesse, mulier autem debet velamen habere, ut ostendat se præter Deum alteri naturaliter subesse. Unde cessat objectio de servo et subdito: quia hæc subjectio non est naturalis. Secundo ad ostendendum, quod gloria Dei non est occultanda, sed revelanda: gloria autem hominis est occultanda, unde in (*Ps.* 113.) dicitur: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.*

LECTIO 3.

Cum mulier sit gloria viri, ideo velari debet.

8. *Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.*

9. *Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.*

10. *Ideo debet mulier velamen habere super caput suum, et propter angelos.*

11. *Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino.*

12. *Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem: omnia autem ex Deo.*

13. *Vos ipsi judicate, decet mulierem non velatam orare Deum?*

14. *Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi:*

15. *Mulier vero si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.*

16. *Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei.*

Præmiserat Apostolus quod mulier est gloria viri, quod hic probare intendit. Et circa hoc tria facit. Primo ponit probationem. Secundo assignat rationem ejus, quod dixerat, ibi: *Etenim non est creatus, etc.* Tertio infert conclusionem intentam, ibi: *Ideo debet, etc.* Circa primum considerandum, quod sicut supra dictum est, mulier dicitur gloria viri per quandam derivationem: et ideo ad hoc probandum, subdit: *Non enim* prima sc. rerum conditione, *vir est ex muliere,* sc. formatus, *sed mulier ex viro.* Dicitur enim (*Gen.* 2.) *Quod ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem.* De viro autem dicitur: *Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ.*

Deinde cum dicit: *Etenim, etc.* assignat rationem ejus quod dixerat. Ad cujus evidentiam considerandus est talis ordo perfecti et imperfecti, quod imperfectum in uno et eodem subjecto prius est tempore, quam perfectum. Prius enim aliquis homo est puer, quam vir, simpliciter tamen perfectum est prius imperfecto, tempore et natura. Nam puer producitur ex viro. Hæc igitur est ratio quare mulier producta est ex viro, quia perfectior est muliere, quod ex hoc probat Apostolus, quia finis est perfectior eo, quod est ad finem: vir autem est finis mulieris. Et hoc est quod dicit: *Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum,* in adjutorium, sc. generationis: sicut patiens est propter agens, et materia propter formam. Unde dicitur (*Gen.* 2.) *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi.*

Deinde cum dicit: *Ideo debet, etc.* infert conclusionem intentam, dicens: *Ideo* sc. quia vir est imago et gloria Dei: mulier autem est gloria viri, *Mulier debet habere velamen super caput suum,* quando sc. Deo assistit orando, vel prophetando, ut per hoc ostendatur, quod non immediate subest Deo, sed subjicitur etiam viro sub Deo, hoc enim significat velamen, quod capiti superponitur. Unde alia littera habet, quod mulier debet habere potestatem super caput suum, et idem est sensus: Nam velamen est signum potestatis, secundum quod in (*Ps.* 65.) dicitur: *Imposuisti homines super capita nostra.*

Deinde cum dicit: *Et propter angelos, etc.* assignat tertiam rationem, quæ sumitur ex parte angelorum, dicens: Et etiam mulier debet habere velamen super caput suum propter angelos. Quod quidem dupliciter intelligi potest. Uno modo de ipsis angelis cœlestibus, qui conventus fidelium visitare creduntur, præcipue quando sacra mysteria celebrantur. Et ideo tunc tam mulieres, quam viri ad reverentiam eorum honeste et ordinate se debeant habere, secundum illud (*Ps.* 137.) *In conspectu angelorum psallam tibi.* Alio modo potest intelligi, secundum quod angeli dicuntur sacerdotes, inquantum divina populo annuntiant, secundum illud (*Mal.* 2.) *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex*

ore ejus, quia angelus Domini exercituum est. Debet ergo mulier velamen habere semper in Ecclesia propter angelos, id est, propter sacerdotes duplici ratione. Primo quidem propter eorum reverentiam ad quam pertinet, quod mulieres coram eis honeste se habeant. Unde dicitur (*Eccl.* 7.) *Honora Deum ex tota anima tua, et sacerdotes illius.* Secundo propter eorum cautelam, ne sc. ex conspectu mulierum non velatarum ad concupiscentiam provocentur. Unde dicitur (*Eccl.* 9.) *Virginem ne aspicias, ne forte scandalizeris in decore illius.* Augustinus autem aliter exponit prædicta. Ostendit enim quod tam mulier, quam vir est ad imaginem Dei, per hoc quod dicitur (*Ephes.* 4.) *Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui renovatur in agnitione Dei secundum imaginem ejus qui creavit eum,* ubi non est masculus et femina. Et sic patet, quod imago Dei attenditur in homine secundum spiritum, in quo non est differentia masculi et feminæ, et ideo mulier est imago Dei sicut et vir. Expresse enim dicitur Genes. 1. quod creavit Deus hominem ad imaginem suam, masculum et feminam creavit eos : et ideo Augustinus dicit hoc esse intelligendum in spirituali conjugio, quod est in anima nostra, in qua (sicut supra dictum est) sensualitas, vel etiam inferior ratio se habet per modum mulieris, ratio autem superior per modum viri, in qua attenditur imago Dei : et secundum hoc mulier est ex viro, et propter virum : quia administratio rerum temporalium, vel sensibilium, cui intendit inferior ratio, vel etiam sensualitas, debet deduci ex contemplatione æternorum, quæ pertinent ad superiorem rationem, et ad eam ordinari : et ideo mulier dicitur habere velamen, vel potestatem super caput suum, ad significandum quod circa temporalia dispensanda debet homo cohibitionem quandam et refrænationem habere, ne ultra modum homo progrediatur in eis diligendis : quæ quidem cohibitio circa amorem Dei adhiberi non debet, cum præceptum sit (*Deut.* 6.) *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde.* Nam circa desiderium finis non apponitur mensura, quam necesse est apponi circa ea quæ sunt ad finem. Medicus enim sanitatem inducit quanto perfectiorem potest, non tamen dat medicinam quanto majorem potest, sed secundum determinatam mensuram : sic vir non debet habere velamen super caput. Et hoc debet propter angelos sanctos : quia sicut in Gloss. dicitur, grata est sanctis angelis sacrata, et pia significatio. Unde et Augustinus dicit lib. 21. de Civitate Dei, c. 6. quod dæmones alliciuntur quibusdam sensibilibus rebus, non sicut animalia cibis, sed sicut spiritus signis.

Deinde cum dicit : *Verumtamen neque vir, etc.* excludit dubitationem, quæ posset ex dictis oriri. Quia enim dixerat, quod vir est gloria Dei, mulier autem est gloria viri, posset aliquis credere, vel quod mulier non esset ex Deo, vel quod non haberet potestatem in gratia. Unde primo hoc excludit, dicens : Licet mulier sit gloria viri, qui est gloria Dei : *Verumtamen neque vir est in Domino,* id est, a Domino productus, *Sine muliere, neque mulier sine viro,* utrumque enim Deus fecit, secundum illud (*Gen.* 1.) *Masculum et feminam creavit eos.* Vel aliter, neque vir est sine muliere in Domino, sc. in gratia Domini nostri Jesu Christi, neque mulier sine viro, quia uterque per gratiam Dei salvatur, secundum illud (*Gal.* 3.) *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum in-*

duistis. Et postea subdit : Non est masculus, neque femina, sc. differens in gratia Christi. Secundo assignat rationem, dicens : Nam sicut in prima rerum institutione, mulier est de viro formata, ita et in subsequentibus generationibus vir per mulierem productus est, secundum illud (*Job.* 14.) *Homo natus de muliere*. Nam prima productio hominis fuit sine viro et muliere, quando Deus formavit hominem de limo terræ, ut dicitur (*Gen.* 2.) Secunda autem fuit de viro sine muliere, quando formavit Evam de costa viri, ut ibidem legitur. Tertia autem est ex viro, et muliere, sicut Abel natus est ex Adam et Eva, ut legitur (*Gen.* 4.) Quarta autem est ex muliere sine viro, ut Christus ex virgine, secundum illud (*Gal.* 4.) *Misit Deus filium suum factum ex muliere*. Tertio ostendit rationem esse convenientem, dicens : *Omnia autem ex Deo*, quia sc. et hoc ipsum, quod mulier primo fuit ex viro, et hoc quod postmodum vir est ex muliere, est ex operatione divina. Unde ad Deum pertinent tam vir, quam mulier. Unde dicitur (*Rom.* 11.) *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia*.

Deinde cum dicit : *Vos ipsi judicate, etc.* committit judicium ejus, quod dixerat auditoribus. Et circa hoc duo facit. Primo committit judicium rationalibus auditoribus. Secundo comprimit protervos auditores, ibi : *Si quis autem videtur, etc.* Circa primum quatuor facit. Primo committit auditoribus judicium ejus, quod dixerat, more ejus, qui confidit se sufficienter probasse, dicens: *Vos ipsi judicate, etc.* Pertinet enim ad bonum auditorem judicare de auditis. Unde dicitur Job. 6. *Loquentes id, quod justum est judicate*. Et 12 : *Nonne auris verba dijudicat* ? Secundo proponit sub quæstione id, de quo debet esse judicium, dicens : *Decet mulierem non velatam orare Deum*. Hoc prohibetur (1 *Pet.* 3.) ubi dicitur : quarum sit non exterius capillatura. Tertio ostendit unde debeant sumere suum judicium, quia ab ipsa natura, et hoc est quod dicit : *Nec ipsa natura docet vos*. Et vocat hic naturam ipsam inclinationem naturalem, quæ inest mulieribus ad nutriendum comam, quæ est naturale velamen, non autem viris. Quæ quidem inclinatio naturalis esse ostenditur, quia in pluribus invenitur. Oportet autem ab ipsa natura doceri, quia est Dei opus : sicut in pictura instruitur aliquis artificio pictoris : et ideo contra quosdam dicitur (*Is.* 24.) *Transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt fœdus sempiternum*, id est, jus naturale. Quarto autem a natura sumit rationem: et primo ponit id, quod est ex parte viri, dicens : quod vir quidem, *Si comam nutriat* more mulieris, *Ignominia est illi*, id est, ad ignominiam ei reputatur apud plures homines, quia per hoc videtur muliebris esse. Et ideo (*Ezech.* 44.) dicitur : *Sacerdotes comam non nutriant*. Nec est instantia de quibusdam, qui in veteri lege comam nutriebant, quia hoc erat signum, quod tunc erat positum in lectione veteris testamenti, ut dicitur (2 *Cor.* 3.) Secundo ponit id, quod est ex parte mulieris, dicens : *Mulier et si comam nutriat, gloria est illi*, quia videtur ad ornatum ejus pertinere. Unde dicitur (*Cant.* 7.) *Comæ capitis ejus sicut purpura regis*. Et assignat consequenter rationem, cum dicit: *Quoniam capilli dati sunt ei*, sc. mulieri pro velamine : et ideo eadem ratio est de capillis nutriendis, et de velamine artificiali apponendo. (*Cant.* 3.) *Capilli tui sicut grex caprarum, etc.*

Deinde cum dicit : *Si quis autem*

videtur, etc. comprimit protervos auditores, dicens : *Si quis autem videtur contentiosus esse*, ut sc. rationibus prædictis non acquiescat, sed confidentia clamoris veritatem impugnet, quod pertinet ad contentionem, ut Ambrosius dicit contra id, quod dicitur (*Job.* 6.) *Respondete obsecro absque contentione.* Et (*Prov.* 20.) *Honor est ei, qui separat se a contentionibus.* Hoc sufficiat ad comprimendum talem, quod nos Judæi in Christum credentes, *Talem consuetudinem non habemus*, sc. quod mulieres orent non velato capite, *Neque etiam tota Ecclesia Dei* per gentes diffusa. Unde si nulla esset ratio, hoc solum deberet sufficere, ne aliquis ageret contra communem Ecclesiæ consuetudinem. Dicitur enim in (*Ps.* 67.) *Qui habitare facit unius moris in domo.* Unde August. dicit in epistola ad Casulanum, quod omnibus, in quibus nihil certi diffinit sacra scriptura, mos populi Dei, atque instituta majorum pro lege habenda sunt.

LECTIO 4.

Conventum eorum non probat, cum minime concors sit, redarguitque modum cœnæ Dominicæ sumendæ.

17. *Hoc autem præcipio, non laudans quod non in melius, sed in deterius convenitis.*

18. *Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo.*

19. *Nam oportet et hæreses esse, ut qui probati sunt manifesti fiant in vobis.*

20. *Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est dominicam cœnam manducare.*

21. *Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.*

22. *Numquid domos non habetis ad manducandum, et bibendum? An Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo.*

Postquam Apostolus redarguit Corinthios de eorum errore in habitu, quia sc. mulieres ad sacra mysteria conveniebant capite non velato, consequenter arguit eorum errorem de scissuris in conventu, quia sc. dum convenirent ad sacra mysteria, contentionibus vacabant. Et primo tangit eorum defectum in generali. Secundo in speciali, ibi : *Primum quidem, etc.* Dicit ergo primo : *Hoc autem*, quod dictum est supra, quod mulieres velatæ sint in Ecclesiis, *Præcipio*, ut sic tripliciter eos induceret ad hujusmodi observantiam. Primo quidem ratione. Secundo consuetudine. Tertio præcepto : quod solum sine aliis necessitatem induceret. (*Prov.* 3.) *Custodi præcepta mea, et vives.* Et (*Eccl.* 4.) dicitur : *Funiculus triplex difficile rumpitur.* - *Non laudans*, sed magis vituperans, quod convenitis in Ecclesiam : *Non in melius*, sicut deberet esse, *Sed in deterius*, ex culpa vestra. Omnia enim animalia gregalia, puta, columbæ, grues, oves, naturali instinctu in unum conveniunt, ut sit eis corporaliter melius. Unde et homo cum sit animal gregale vel sociale, ut Philos. probat 1. l. Pol.

secundum rationem agere debet, ut multi in unum conveniant propter aliquod melius, sicut in rebus secularibus multi in unitatem civitatis conveniunt, ut sit eis melius seculariter sc. propter securitatem et sufficientiam vitæ. Et ideo fideles in unum convenire debent propter aliquod melius spirituale, secundum illud (*Ps.* 101.) *In conveniendo populos in unum, et reges ut serviant Domino.* Et alibi : *In consilio justorum et congregatione : magna opera Domini*. Sed isti in deterius conveniebant propter culpas quas committebant dum convenirent. (*Is.* 1.) *Iniqui sunt cœtus vestri.* (*Eccl.* 21.) *Stupa collecta synagoga peccantium.*

Deinde cum dicit : *Primum quidem, etc.* ponit in speciali, quomodo in deterius convenirent. Et primo ponit judicium culpæ, dicens : *Primum quidem* inter cætera scilicet quod in deterius convenitis : *Convenientibus vobis in Ecclesia, audio scissuras esse inter vos,* sc. per contentiones quas exercebant. Quod quidem Ecclesiæ non convenit, quæ in unitate constituitur, secundum illud (*Ephes.* 4.) *Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ.* Hoc autem prædicitur (*Is.* 22.) *Scissuras civitatis David videbitis, quia multiplicatæ sunt.* Dicit autem Glossa. quod dicendo, *Primum,* ostendit quod primum malum est dissensio, unde cætera oriuntur, ubi enim est dissensio nihil rectum est. Sed contra videtur esse, quod dicitur (*Eccl.* 10.) *Initium omnis peccati superbia.* Et (1 *Tim. ult.*) *Radix omnium malorum cupiditas.*

Dicendum est autem, quod hæ auctoritates loquuntur quantum ad peccata personalia singularium hominum, quorum primum est superbia ex parte aversionis, et cupiditas ex parte conversionis. Sed Gloss. hic loquitur de peccatis multitudinis : inter quæ primum est dissensio, per quam solvitur rigor disciplinæ. Unde dicitur (*Jacob.* 3.) *Ubi est zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum.* Secundo ponit credulitatem auditorum, cum dicit : *Et ex parte credo,* id est, quantum ad aliquos vestrum, qui erant ad contentionem proni, secundum illud quod dixerat (Supra 1. capit.) *Contentiones sunt inter vos.* Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephæ. Alii vero non erant contentiosi, ex quorum persona ibi subditur. Ego autem Christi. Unde et (*Cant.* 2) dicitur : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*, id est, boni inter malos. Tertio assignat rationem suæ credulitatis, dicens : *Nam oportet,* non solum quascumque scissuras, sed etiam *hæreses esse*. Ubi duo consideranda sunt. Primo quid sit hæresis. Secundo quomodo oportet hæreses esse. Circa primum sciendum, quod sicut Hier. dicit super epistolam ad Gal. hæresis Græce ab electione dicitur : quia sc. eam sibi unusquisque eligat disciplinam, quam putat esse meliorem : ex quo duo accipi possunt. Primo quidem quod de ratione hæresis est, quod aliquis privatam disciplinam sequatur, quasi per electionem propriam : non autem disciplinam public. quæ divinitus traditur. Secundo quod huic disciplinæ aliquis pertinaciter inhæreat. Nam electio firmam importat inhæsionem : et ideo hæreticus dicitur, qui spernens disciplinam fidei, quæ divinitus traditur, pertinaciter proprium errorem sectatur.

Pertinet autem aliquid ad disciplinam fidei dupliciter. Uno modo directe, sicut articuli fidei, qui per se

credendi proponuntur. Unde error circa hos secundum se facit hæreticum si pertinacia adsit. Non possunt autem a tali errore propter simplicitatem aliquam excusari, præcipue quantum ad ea, de quibus Ecclesia solennizat, et quæ communiter versantur in ore fidelium, sicut mysterium trinitatis, nativitatis Christi, et alia hujusmodi. Quædam vero indirecte pertinent ad fidei disciplinam, inquantum sc. ipsa non proponuntur, ut propter se credenda, sed ex negatione eorum sequitur aliquid contrarium fidei : sicut si negetur Isaac fuisse filium Abrahæ, sequitur aliquid contrarium fidei, sc. sacram scripturam continere aliquid falsi. Ex talibus autem non judicatur aliquis hæreticus, nisi adeo pertinaciter perseveret, quod ab errore non recedat, etiam viso quid ex hoc sequatur : sic igitur pertinacia qua aliquis contemnit in his, quæ sunt fidei directe vel indirecte subire judicium Ecclesiæ, facit hominem hæreticum : talis autem pertinacia procedit ex radice superbiæ, qua aliquis præfert sensum suum toti Ecclesiæ. Unde Apostolus dicit (1 *Tim.* 6.) *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum.*

Secundo considerandum est, quomodo oporteat hæreses esse. Si enim oportunum est hæreticos esse, videtur quod sint commendabiles, et non sint extirpandi. Sed dicendum est, quod dupliciter de aliquo dicitur, quod oportet illud esse. Uno modo ex intentione illius, qui hoc agit, puta si dicamus, quod oportet judicia esse : quia sc. judices judicia exercentes intendunt justitiam et pacem in rebus humanis constituere. Alio modo ex intentione Dei, qui etiam mala ordinat in bonum, sicut persecutionem tyrannorum ordinavit in gloriam martyrum. Unde August. dicit in Enchiridio, cap. I. quod Deus est adeo bonus, quod nullo modo permitteret fieri aliquod malum, nisi esset adeo potens, quod de quolibet malo potest elicere bonum, et secundum hoc dicitur (*Matth.* 18.) *Necesse est, ut veniant scandala, verumtamen væ homini illi per quem scandalum venit.* Et secundum hoc hic dicit Apostolus, quod oporteat hæreses esse, ex eo quod Deus malitiam hæreticorum ordinavit in bonum fidelium. Et hoc dicit primo quidem ad majorem declarationem veritatis. Unde dicit Aug. de Civ. Dei l. 16. in gl. Ab adversario mota quæstio, dicendi existit occasio : multa quippe ad fidem Catholicam pertinentia, dum hæreticorum callida inquietudine excogitantur, ut adversus eos defendi possint, et considerantur diligentius, et intelliguntur clarius, et prædicantur instantius. Unde et (*Prov.* 27.) *Ferrum ferro acuitur, et homo exacuit faciem amici sui.* Secundo ad manifestandam infirmitatem fidei in his qui recte credunt. Et hoc est, quod hic subdit Apostolus, *Ut et qui probati*, id est, approbati sunt a Deo, *Manifesti fiant in vobis*, id est, inter vos. (*Sap.* 3.) *Tamquam aurum in fornace probavit illos.*

Deinde cum dicit : *Convenientibus ergo vobis, etc.* redarguit eos de tertio delicto, quia sc. peccabant in modo et ordine sumendi corpus Christi. Et potest totum quod sequitur, dupliciter exponi. Secundum autem primam expositionem redarguuntur de hoc, quod corpus Christi pransi accipiebant. Circa hoc ergo quatuor facit. Primo ponit detrimentum, quod incur-

rebant. Secundo ponit culpam, ibi : *Unusquisque enim, etc.* Tertio inquirit de causa culpæ, ibi : *Numquid domos, etc.* Quarto concludit eorum vituperationem, ibi : *Quid dicam vobis, etc.* Dicit ergo primo ita : *Convenientibus vobis*, scissuræ sunt inter vos. Ergo *Convenientibus vobis in unum* corpore, non animo, *jam* ad hoc advenistis, quod *Non est*, id est, non licet, vel non competit vobis, *Dominicam cœnam manducare*, id est, sumere Eucharistiæ sacramentum, quod Dominus in cœna discipulis dedit. Hoc enim sacramentum, ut Augustinus dicit super Joannem, est sacramentum unitatis et charitatis. Et ideo non competit dissentientibus (*Cant.* 5.) *Comedite amici, et bibite, et inebriamini charissimi.* Vel melius potest referri ad ea quæ sequuntur, ut sit sensus : Non solum convenientibus vobis scissuræ sunt inter vos, sed convenit vobis convenientibus jam, id est, in præsenti hoc determinatum habetis, quod non est, id est, non licet vobis, dominicam cœnam manducare, ad quam pransi acceditis. Quia enim Dominus discipulis suis post cœnam hoc sacramentum tradidit, ut legitur (*Matth.* 26.) volebant etiam Corinthii post communem cœnam sumere corpus Christi. Sed Dominus hoc rationabilite fecit propter tria. 1° quidem, quia ordine congruo figura præcedit veritatem. Agnus autem paschalis erat figura, sive umbra hujus sacramenti. Et ideo post cœnam agni paschalis, Christus hoc sacramentum dedit. Dicitur enim Col. 2. de omnibus legalibus, quod sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Secundo ut ex hoc sacramento statim ad passionem transiret, cujus hoc sacramentum est memoriale. Et ideo dixit discipulis : Surgite, eamus hinc, sc. ad passionem. Tertio ut arctius imprimeretur hoc sacramentum cordibus discipulorum, quibus ipsum tradidit in ultimo suo recessu. Sed in reverentiam tanti sacramenti postmodum Ecclesia instituit, quod non nisi a jejunis sumatur, a quo excipiuntur infirmi, qui in necessitate, quæ legem non habet, possunt non jejuni sumere corpus Christi. Quia vero aqua non solvit jejunium, æstimaverunt quidam, quod post potum aquæ posset aliquis sumere hoc sacramentum, præsertim quia ut dicunt, aqua non nutrit, sicut nec aliquod aliud simplex elementum. Quamvis autem aqua secundum se non nutriat, et ob hoc non solvat jejunium Ecclesiæ secundum quod dicuntur aliqui jejunantes, nutrit tamen aliis admixta, et ideo solvit jejunium naturæ: et secundum hoc dicuntur aliqui jejuni, qui sc. eadem die nihil sumpserunt, nec cibi, nec potus. Et quia reliquiæ cibi, quæ in ore remanent, sumuntur per modum salivæ, hoc non impedit aliquos esse jejunos : similiter et non impedit aliquos esse jejunos, si tota nocte nihil dormierint, vel si etiam non sint plene digesti, dummodo eadem die omnino cibi, vel potus nihil sumpserint. Unde quia principium diei est sumendum secundum usum Ecclesiæ a media nocte, ideo quicumque post mediam noctem aliquid sumpserit quantumcumque modicum cibi vel potus, non potest eadem die sumere hoc sacramentum.

Deinde cum dicit : *Unusquisque enim, etc.* ponit culpam : et primo secundum quod peccabant in Deum. Secundo prout peccabant in proximum, ibi : *Et alius quidem, etc.* Dicit ergo primo : Ideo dico, quod non licet vobis dominicam cœnam manducare, quia *unusquisque* vestrum *præsumit*, id est, ante sumit, *Suam cœnam*, sc. cibum communium, *ad manducandum.* Quæ-

enim eorum portabat ad Eccle-
fercula præparata, et comedebat
bet seorsum antequam sumeret
ı mysteria. (*Oseæ* 4.) *Separatum*
onvivium eorum, nunc interibunt.
l. 11.) dicitur in persona parci:
ni requiem mihi, et comedebam de
ı meis solus.
ıinde cum dicit: *Et alius quidem,*
arguit culpam eorum inquantum
contra proximum. Divites enim
comedebant in Ecclesia, et bibe-
usque ad ebrietatem, pauperibus
n nihil dabant, ita quod remanc-
esurientes. Et hcc est quod dici-
Et alius quidem esurit, sc. pauper
on habebat unde sibi præpararet:
autem ebrius est, sc. dives, qui
-flue comedebat et bibebat contra
ıod dicitur (*Nehem.* 8.) *Comedite*
ıia, et bibite mulsum, et mittite
s eis, qui non præparaverunt sibi.
31.) *Si comedi buccellam meam*
, et non comedit pupillus ex ea.
inde cum dicit: *Numquid domos,*
nquirit de causa hujus culpæ. Et
ı excludit causam per quam po-
t excusari. Non enim est licitum,
m Dei, quæ est deputata sacris
s, communibus usibus applicare.
et Dominus (*Joan.* 2.) Ejiciens
tes et vendentes de templo, dixit:
ıs mea domus orationis vocabitur,
ıtem fecistis eam domum negotia-
. Et Augustinus dicit in Regula.
atorio nemo aliquid faciat, nisi
od factum est, unde et nomen
it, tamen propter necessitatem,
lo sc. aliquis aliam domum non
iret, licite posset Ecclesia uti ad
ucandum, vel ad alios hujusmodi
usus. Hanc ergo excusationem
lit Apostolus, dicens: *Nunquid*
ıabetis domos, sc. proprias, *ad*
ıcandum et bibendum, ut prop-
c excusemini si in Ecclesia con-
vivia celebretis, quæ debetis in pro-
priis domibus facere. Unde et (*Luc.*
5.) dicitur, quod Levi fecit Christo
convivium magnum in domo sua. Se-
cundo cum dicit: *Aut Ecclesiam Dei,*
etc. asserit causam quæ eos inexcusa-
biles reddit, quarum prima est con-
temptus Ecclesiæ Dei. Et hanc ponit
dicens: *Aut Ecclesiam Dei contemnitis.*
Et ideo in Ecclesia præsumitis cœnam
vestram ad manducandum. Et potest
hic sumi Ecclesia, tam pro congrega-
tione fidelium, quam pro domo sacra,
quæ non est contemnenda, secundum
illud (*Ps.* 92.) *Domum tuam decet*
sanctitudo. Et (*Jer.* 7.) Nunquid spe-
lunca latronum facta est domus ista,
in qua invocatum est nomen meum in
oculis vestris? Isti autem utrumque
contemnebant, dum præsente conventu
fidelium in loco sacro convivia cele-
brabant. Secundo ponit contemptum
proximorum in hoc quod subditur:
Et confunditis eos qui non habent. In
hoc enim pauperes erubescebant, quod
ipsi esuriebant in conspectu totius
multitudinis, aliis laute comedentibus
et bibentibus. Dicitur autem (*Prov.*
17.) *Qui despicit pauperem, exprobrat*
factori ejus. Et (*Eccl.* 4.) *Animam esu-*
rientem ne despexeris.

Deinde cum dicit: *Quid dicam, etc.*
concludit eorum vituperationem, di-
cens: *Quid dicam vobis*, ex considera-
tione prædictorum. Nunquid *Laudo*
vos? Et respondet: Et si in aliis factis
laudo vos, *in hoc* tamen facto, *non lau-*
do. Et est advertendum, quod supra,
dum de habitu mulierum loqueretur,
saltem ironice laudavit eos, dicens:
Laudo vos quod per omnia mei, etc.
Hic vero nec ironice vult eos laudare,
quia in gravioribus delictis nullo modo
sunt peccatores palpandi. Unde et in
(*Ps.* 9) dicitur: *Quoniam laudatur*
peccator in desideriis animæ suæ, et

iniquus benedicitur. Exacerbavit Dominum peccator. Et (*Is.* 3.) *Popule meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt.* Secundum aliam vero expositionem arguuntur de alia culpa. In primitiva enim Ecclesia fideles panem et vinum offerebant, quæ consecrabantur in sanguinem et corpus Christi, quibus jam consecratis, divites qui multa obtulerant, eadem sibi repetebant, et sic ipsi abundanter sumebant, pauperibus nihil sumentibus, qui nihil obtulerant. De hac ergo culpa Apostolus eos hic reprehendit, dicens: *Convenientibus enim vobis in unum jam non est*, id est, non contingit inter vos, *Dominicam cœnam manducare*. Cœna enim Domini est communis toti familiæ, unusquisque autem vestrum sumit eam, non quasi communem, sed quasi propriam, dum sibi vult vendicare quod Deo obtulit: et hoc est quod subdit: *Unusquisque præsumit*, id est, præsumptuose attentat ad manducandum cœnam, sc. Domini, id est, panem et vinum consecratum, quasi suam, id est, quasi propriam vendicans, sc. ea quæ consecrata sunt Domino in suos usus. Et ita sequitur quod *alius*, sc. pauper qui nihil obtulit, *esurit*, nihil sc. sumens de consecratis, *alius autem*, sc. dives qui multa obtulit, *ebrius est*, ad litteram propter hoc quod nimium sumpsit de vino consecrato, quod sc. quasi proprium repoposcit. Sed videtur hoc esse impossibile, quod de vino consecrato aliquis inebrietur, vel etiam nutriatur de pane, quoniam post consecrationem sub speciebus panis et vini nihil remanet, nisi substantia corporis Christi et sanguinis, quæ non possunt converti in corpus hominis, ad hoc quod ex eis nutriatur, aut inebrietur.

Dicunt ergo quidam, quod hoc non fit per aliquam conversionem, sed per solam immutationem sensuum hominis ab accidentibus panis et vini, quæ remanent post consecrationem. Consueverunt enim homines ex solo ciborum odore confortari, et ex multo odore vini stupefieri, et quasi inebriari. Sed confortatio, vel stupefactio quæ provenit ex sola immutatione sensuum, parvo tempore durat, cum tamen post consecrationem panis aut vini, si vinum in magna quantitate sumeretur aut panis, diu sustentaretur homo propter panem, aut stupefieret propter vinum. Et præterea manifestum est quod panis consecratus, in aliam substantiam converti potest, ex hoc quod per putrefactionem resolvitur in pulveres, aut per combustionem in cineres. Unde nulla ratio est quare negetur posse nutrire, cum ad nutriendum nihil aliud requiratur, quam quod cibus convertatur in substantiam nutriti. Quidam ergo posuerunt, quod panis aut vinum consecratum, possunt converti in aliud, et sic nutrire, quia remanet ibi substantia panis aut vini cum substantia corporis Christi et sanguinis. Sed hoc repugnat verbis scripturæ. Non enim verum esset, quod Dominus dicit (*Matth.* 26.) *Hoc est enim corpus meum*: quia hoc demonstratum, est panis, sed potius esset dicendum, hic, id est, in hoc loco, est corpus meum. Et præterea corpus Christi non incipit esse in hoc sacramento per loci mutationem: quia jam desineret esse in cœlo. Unde relinquitur, quod ibi incipiat esse per conversionem alterius, sc. panis in ipsum: unde non potest esse quod remaneat substantia panis. Et ideo alii dixerunt, quod remanet ibi forma substantialis panis, ad quam pertinet operatio rei: et ideo nutrit sicut et panis nutriret. Sed hoc non potest esse, quia nutrire est converti in substantiam

nutriti, quod non competit nutrimento ratione formæ, cujus est agere, sed magis ratione materiæ, cujus est pati. Unde si esset ibi forma substantialis, panis nutrire non posset.

Alii vero dixerunt, quod aer circumstans convertitur, vel in substantiam nutriti, vel in quodcunque aliud hujusmodi, sed hoc non posset fieri absque multa condensatione aeris, quæ sensui latere non posset. Et ideo alii dixerunt, quod divina virtute ad hoc quod sacramentum non deprehendatur in hujusmodi conversionibus, redit substantia panis et vini: sed hoc videtur esse impossibile, quia cum substantia panis conversa sit in corpus Christi, non videtur quod possit substantia panis redire, nisi e contrario corpus Christi converteretur in panem. Et præterea si substantia panis redit, aut hoc est manentibus accidentibus panis: et sic simul erit ibi substantia panis, et substantia corporis Christi, quod supra improbatum est. Nam tamdiu est ibi substantia corporis Christi, quamdiu species remanent. Aut redit speciebus non manentibus, quod etiam est impossibile, quia sic esset substantia panis absque propriis accidentibus: nisi forte intelligatur quod Deus in termino conversionis causaret ibi quandam materiam, quæ sit subjectum hujus conversionis, sed melius est, ut dicatur quod sicut virtute consecrationis miraculose, confertur speciebus panis et vini, ut subsistant sine subjecto ad modum substantiæ, ita etiam eis miraculose confertur ex consequenti quod agant et patiantur, quidquid agere aut pati posset substantia panis aut vini si adesset. Et hac ratione species illæ panis et vini possunt nutrire et inebriare, sicut si esset ibi substantia panis et vini. Cætera non mutantur a prima expositione.

LECTIO 5.

Dignitas sacramenti Eucharistiæ tangitur, ejusque institutio ponitur quo ad corporis Christi consecrationem.

23. ***Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem:***

24. ***Et gratias agens fregit et dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem.***

Postquam Apostolus redarguit Corinthiorum inordinationes, quas committebant conveniendo ad Eucharistiæ sacramentum sumendum: hic agit de ipso sacramento. Et primo agit de dignitate hujus sacramenti. Secundo inducit fideles ad reverenter sumendum, ibi: *Itaque quicumque manducaverit, etc.* Circa primum duo facit. Primo commendat auctoritatem doctrinæ quam daturus est. Secundo ponit doctrinam de dignitate hujus sacramenti, ibi: *Quoniam Dominus noster, etc.* Circa primum duo facit. Primo commendat auctoritatem doctrinæ ex parte auctoris, qui est Christus, dicens: Dixi quod jam non est vobis dominicam cœnam manducare, sacramentum Eucharistiæ dominicam cœnam vocans, *ego enim accepi a Domino,* sc. Christo, qui est auctor hujus doctrinæ, non ab aliquo puro homine. (*Gal.* 1.) *Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per*

Et ad horum manifestationem est tertium, sc. *interpretatio*. Et debet fieri. *Ut omnia ad ædificationem fiant*. (*Rom*. 15.) *Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum ad ædificationem*.

LECTIO 6.

Qualiter dono linguarum uti debeant demonstrat, quandoque ab usu cessare.

27. *Sive lingua quis loquatur secundum duos, aut ut multum tres, et per partes, et unus interpretetur.*
28. *Si autem non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur et Deo.*
29. *Prophetæ autem duo, aut tres dicant, et cæteri dijudicent:*
30. *Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat.*
31. *Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur.*
32. *Et spiritus prophetarum prophetis subjectus est.*
33. *Non enim dissensionis est Deus, sed pacis, sicut et in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo.*

Hic Apostolus ordinat eos quomodo se habeant ad usum doni linguarum, et circa hoc duo facit. Primo ostendit qualiter debent uti dono linguarum. Secundo quando debent cessare ab usu, ibi: *Si autem non fuerit, etc.* Dicit ergo primo, quod modus utendi dono linguarum talis sit inter vos, ut, *sive quis*, id est, si aliquis: *Loquatur lingua*, id est, dicat visiones, vel somnia, hujusmodi locutio non fiat a multis propter occupationem temporis in linguis, et non restet locus prophetiis, et confusionem generet. Sed, *secundum duos*, id est, duobus, et si necesse fuerit secundum *Multum tres*, ut sit satis a tribus. (*Deut*. 17.) *In ore duorum, vel trium, etc.* Sed notandum, quod hæc consuetudo adhuc partim servatur in Ecclesia. Nam lectiones et epistolas, ac evangelia habemus loco linguarum, et ideo in Missa *Secundum duos* servatur, quia solum duo dicuntur, quæ pertinent ad donum linguarum, sc. epistola et evangelium. In matutinis secundum multa fit, sc. tribus lectionibus dictis in uno nocturno. Antiquitus enim dicebantur nocturna divisim secundum tres vigilias noctis, nunc vero dicuntur simul. Non solum autem debet servari ordo quantum ad numerum loquentium, sed etiam quantum ad modum, et hoc est, quod dicit: *Et per partes*, id est, ut illi qui loquuntur succedant sibi ad invicem, sc. quod unus post alium loquatur. Vel: *Per partes*, id est, intercise, ut sc. loquatur unam partem visionis, seu instructionis, et eam exponat, et post aliam et ipsam exponat et sic deinceps, quem modum consueverunt servare prædicatores, quando prædicant per interpretationem hominibus ignotæ linguæ, et ideo dicit: *Et unus interpretetur.*

Consequenter cum dicit: *Si autem non fuerit, etc.* ostendit quando non est utendum linguis, dicens, quod loquendum est per partes, et unus debet interpretari. *Sed si non fuerit* aliquis *interpres*, id est, qui interpretetur, ille qui donum habet linguarum, *Taceat in Ecclesia*, id est, non loquatur seu prædicet multitudini in lingua ignota, quia non intelligitur ab

Est autem notandum, quod generans non conjungitur genito secundum substantiam, sed solum secundum virtutem : sed cibus conjungitur nutrito secundum substantiam. Unde in sacramento baptismi, quo Christus regenerat ad salutem, non est ipse Christus secundum suam substantiam, sed solum secundum suam virtutem. Sed in sacramento Eucharistiæ, quod est spirituale alimentum, Christus est secundum suam substantiam. Continetur autem sub alia specie propter tria. Primo quidem, ne esset horribile fidelibus sumentibus hoc sacramentum, si in propria specie carnem hominis ederent, et sanguinem biberent. Secundo ne hoc ipsum esset derisibile infidelibus. Tertio ut cresceret meritum fidei, quæ consistit in hoc quod creduntur ea quæ non videntur. Traditur autem hoc sacramentum sub duplici specie propter tria. Primo quidem propter ejus perfectionem, quia cum sit spiritualis refectio, debet habere spiritualem cibum, et spiritualem potum. Nam et corporalis refectio non perficitur sine potu et cibo. Unde et (*Supra* 10.) dictum est, quod omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritualem biberunt : nam et corporalis refectio non perficitur sine cibo et potu. Secundo propter ejus significationem. Est enim memoriale dominicæ passionis, per quam sanguis Christi fuit separatus a corpore, et ideo in hoc sacramento seorsum offertur sanguis a corpore. Tertio propter hujus sacramenti effectum salutarem. Valet enim ad salutem corporis, et ideo offertur corpus : et valet ad salutem animæ, et ideo offertur sanguis. Nam anima in sanguine est, ut dicitur (*Gen.* 9.) Offertur autem specialiter hoc sacramentum sub specie panis et vini. Primo quidem, quia pane et vino communius utuntur homines ad suam refectionem. Et ideo assumuntur in sacramento hæc, sicut aqua ad ablutionem in baptismo, et oleum ad unctionem. Secundo propter virtutem hujus sacramenti. Nam panis confirmat cor hominis, vinum vero lætificat. Tertio quia panis qui ex multis granis fit, et vinum ex multis uvis, significant Ecclesiæ unitatem, quæ constituitur ex multis fidelibus.

Est autem hæc Eucharistia specialiter sacramentum unitatis et charitatis, ut dicit Augustinus super Joannem. His autem visis circa litteræ expositionem. Primo considerandum est, quid Christus fecerit. Secundo quid dixerit, ibi : *Et dixit, etc.* Tria autem facit. Primum quidem designatur, cum dicit : *Accepit panem* : Per quod duo significari possunt. Primo quidem quod ipse voluntarie passionem accepit, cujus hoc sacramentum est memoriale secundum illud (*Is.* 53.) *Oblatus est, quia ipse voluit.* Secundo potest significari quod ipse accepit a patre potestatem perficiendi hoc sacramenmentum, secundum illud (*Matth.* 11.) *Omnia tradita sunt mihi a patre meo.* Secundum tangit, cum dicit : *Et gratias agens.* In quo datur nobis exemplum gratias agendi de omnibus, quæ nobis divinitus dantur, secundum illud (1 *Thess. ult.*) *In omnibus gratias agite.* Tertium tangit, cum dicit : *Fregit.* (*Is.* 58.) *Frange esurienti panem tuum.* Sed videtur hoc esse contrarium usui Ecclesiæ, secundum quam prius consecratur corpus Christi, et postea frangitur : hic autem dicitur quod prius fregit, postea protulit verba consecrationis. Et ideo quidam dixerunt, quod Christus consecravit prius verbis aliis, et postea protulit verba, quibus nos consecramus : sed

nec secundum hoc intelligitur verbum Apostoli, sed Spiritus prophetarum sunt subjecti prophetis quantum ad pronuntiationem, quia sc. in eorum potestate est pronuntiare ea, quæ revelantur eis quando volunt, et non pronuntiare. Et sic nihil valet excusatio, quia non cogit te Spiritus quin tacere possis. Et quod hoc sit verum, probat cum dicit: *Non enim est dissensionis, etc.* Et facit talem rationem. Deus nunquam cogit ad id, unde oriatur rixa, vel dissensio, quia Deus non est dissensionis, sed pacis; sed si cogeret homines Spiritus prophetiæ ad loquendum, tunc esset causa dissensionis, quia sic vellet semper loqui, vel non docere, vel tacere alio loquente, de quo alii turbarentur. Ergo Spiritus Sanctus non cogit homines ad loquendum. (2 *Cor. ult.*) *Deus pacis et dilectionis erit vobiscum, etc.* Veruntamen, quia adhuc posset objicere, quod hoc non faceret, quia solum eis ista mandabat, et non aliis Ecclesiis, unde et in gravamen posset videri, ideo Apostolus subdit, hoc non solum in eis, sed etiam in omnibus Ecclesiis docere, et hoc est, quod dicit: *Sicut in omnibus Ecclesiis* sanctorum doceo sc. de usu linguarum et prophetiæ. (*Supra* 1.) *Idipsum dicatis omnes.*

LECTIO 7.

Quibus prophetiæ usus interdicatur, ostendit, objectionem removendo.

34. *Mulieres in Ecclesiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit.*

35. *Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia.*

36. *An a vobis verbum Dei processit, aut in vos solos pervenit?*

37. *Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.*

38. *Si quis autem ignorat, ignorabitur.*

39. *Itaque fratres, æmulamini prophetare, et loqui linguis, nolite prohibere.*

40. *Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant in vobis.*

Hic Apostolus ponit personas quibus interdicit usum prophetiæ. Et circa hoc duo facit. Primo, ostendit quibus prophetiæ usus interdicitur. Secundo, removet objectionem, ibi: *Si quid autem volunt, etc.* Circa primum duo facit. Primo, ponit mandatum de interdicto. Secundo, hujus rationem assignat, ibi: *Non enim permittitur, etc.* Dicit ergo: volo ut viri hoc modo utantur dono prophetiæ, sed: *Mulieres in Ecclesia* nolo loqui, sed: *Taceant in Ecclesiis.* (1 *Tim.* 2.) *Mulierem docere in Ecclesia non permitto.* Et rationem hujus assignat Chrysostomus, ad Tim. 1. c. 2. Hom. 9. dicens, quod semel est locuta mulier, et totum mundum subvertit. Sed contra hoc videtur, quia de multis mulieribus legitur, quod prophetarunt, sicut de Samaritana. (*Joan.* 4.) Et de Anna uxore Phanuel. (*Luc.* 2.) Et de Delbora. (*Jud.* 4.) Et de Oldam proph. uxore Sellum. (4 *Reg.* 22.) Et de filiabus Philippi. (*Act.* 12.) (*Sup.* 10) etiam dicitur: *Omnis mulier orans, vel prophetans, etc.*

Responsio: dicendum quod in prophetia sunt duo, sc. revelatio et ma-

in lib. 83. quæst. Deus non est auctor tendendi in non esse.

Secundo quia etiam per hanc positionem tollitur hoc quod substantia panis convertatur in corpus Christi, et sic cum corpus Christi non incipiat esse in hoc sacramento per conversionem alterius in ipsum, relinquitur quod incipiat ibi esse per motum localem, quod est impossibile, ut supra dictum est. Oportet igitur dicere, quod corpus Christi vere sit in hoc sacramento per conversionem panis in ipsum. Considerandum tamen quod hæc conversio differt ab omnibus conversionibus quæ sunt in natura. Actio enim naturæ præsupponit materiam, et ideo ejus actio non se extendit nisi ad immutandum aliquid secundum formam vel substantialem vel accidentalem. Unde omnis conversio naturalis dicitur esse formalis. Sed Deus qui facit hanc conversionem, est auctor materiæ et formæ, et ideo tota substantia panis, materia non remanente, potest converti in totam substantiam corporis Christi. Et quia materia est individuationis principium, totum hoc individuum signatum, quod est substantia particularis, convertitur in aliam substantiam particularem, propter quod dicitur ista conversio substantialis seu transsubstantiatio. Contingit igitur in hac conversione contrarium ejus, quod accidit in conversionibus naturalibus, in quibus manente subjecto fit transmutatio interdum circa accidentia : hic autem transmutata substantia manent accidentia sine subjecto virtute divina, quæ sicut causa prima sustentat ea sine causa materiali, quæ est substantia causata ad hoc, quod corpus Christi et sanguis sumatur in specie aliena rationibus supradictis : et quia ordine quodam accidentia referuntur ad substantiam, ideo dimensiones sine subjecto remanent, et alia accidentia remanent in ipsis dimensionibus, sicut in subjecto. Si autem sub illis dimensionibus nulla substantia remaneat nisi corpus Christi, dubium potest esse de fractionibus hostiæ consecratæ, cum corpus Christi glorificatum sit, et per consequens infrangibile. Unde non potest huic fractioni substare, sed nec etiam aliud potest fingi quod subsistat, quia sacramentum veritatis non decet aliqua fictio. Unde nihil sensu percipitur in hoc sacramento, quod non sit ibi secundum veritatem. Sensibilia enim per se sunt qualitates, quæ quidem remanent sicut prius fuerant in hoc sacramento, ut dictum est. Et ideo alii dixerunt quod est quædam ibi vere fractio sine subjecto, unde nihil ibi frangitur. Sed nec hoc dici potest, quia cum fractio sit in genere passionis, quæ habet debilius esse quam qualitas, non potest esse in hoc sacramento sine subjecto, sicut nec qualitas. Unde restat dicendum, quod fractio illa fundatur sicut in subjecto in dimensionibus panis et vini remanentibus : corpus autem Christi non attingitur ab hujusmodi fractione, quia totum remanet sub qualibet parte dimensionum divisarum. Quod quidem hoc modo considerari potest. Nam corpus Christi est in hoc sacramento ex conversione substantiæ panis in ipsum. Non autem fit conversio ratione dimensionum. Nam dimensiones panis remanent, sed solum ratione substantiæ. Unde et corpus Christi est ibi ratione suæ substantiæ, non autem ratione suarum dimensionum, licet dimensiones ejus sint ibi ex consequenti, inquantum non separantur a substantia ipsius. Quantum autem ad naturam substantiæ pertinet, tota est sub qualibet parte dimensionum. Unde sicut ante conse-

crationem tota veritas substantiæ et natura panis erat sub qualibet parte dimensionum, ita post consecrationem totum corpus Christi est sub qualibet parte panis divisi. Significat autem hostiæ consecratæ divisio : primo quidem passionem Christi, per quam corpus ejus fuit vulneribus fractum, secundum illud (*Ps.* 21.) *Foderunt manus meas et pedes meos.* Secundo distributionem donorum Christi ex ipso progredientium, secundum illud (*Infra* 12.) *Divisiones gratiarum sunt.* Tertio diversas partes Ecclesiæ. Nam eorum qui sunt membra Christi, quidam adhuc in hoc mundo peregrinantur, quidam vivunt in gloria cum Christo, et quantum ad animam, et quantum ad corpus, quidam autem expectant finalem resurrectionem in fine mundi, et hoc significat divisio hostiæ in tres partes. Secundo considerandum est de veritate hujus locutionis, videtur enim hæc locutio esse falsa, *Hoc est corpus meum.* Conversio enim panis in corpus Christi fit in termino prolationis horum verborum. Tunc enim completur significatio hujus locutionis. Formæ enim sacramentorum significando efficiunt, et ideo sequitur quod in principio locutionis quando dicitur quod non sit ibi corpus Christi, sed sola substantia panis quæ demonstratur per hoc pronomen, *Hoc*, quando est demonstrativum substantiæ. Idem est ergo, hoc, cum dicitur : *Hoc est corpus meum*, ac si diceret, substantia panis est corpus meum, quod manifeste falsum est.

Dixerunt ergo quidam, quod sacerdos hæc verba materialiter et recitative profert ex persona Christi, et ideo demonstratio hujus pronominis non refertur ad præsentem materiam, ut ex hoc locutio falsa reddatur, secundum quod objectio procedebat. Sed hoc non potest stare. Primo quidem, quia si hæc locutio non applicetur ad præsentem materiam nihil faciet circa eam, quod est falsum. Dicit enim Augustinus super Joannem: Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum. Unde necesse est dicere, quod verba ista formaliter accipiantur referendo ea ad præsentem materiam. Profert autem ea sacerdos ex persona Christi, a quo virtutem sumpserunt ad ostendendum quod eamdem efficaciam nunc habent, sicut quando Christus ea protulit. Non enim virtus his verbis collata evanescit, neque temporis diversitate, neque ministrorum varietate. Secundo, quia eadem difficultas remanet de prima prolatione qua Christus ea protulit.

Ideo alii dicunt quod sensus hujus est, *Hoc est corpus meum,* id est, hic panis designat corpus meum, ut ly *Hoc*, designet id quod est in principio locutionis. Sed hoc etiam esse non potest, quia cum sacramenta efficiant quod figurant, hæc verba nihil efficiunt, nisi quod significant. Secundo quia ex hoc sequeretur, quod per hæc verba nihil efficeretur, quam quod corpus Christi esset ibi : sicut sub signo, quod supra improbatum est. Et ideo alii dicunt quod *ly* hoc, facit demonstrationem ad intellectum, et demonstrat id quod erit in fine locutionis, sc. corpus Christi. Sed nec hoc videtur convenienter dici, quia secundum hoc sensus esset : Corpus meum est corpus meum, quod non fit per hæc verba, cum hoc ante verba consecrationis fuerit verum. Et ideo aliter dicendum est, quod formæ sacramentorum non solum sunt significativæ, sed etiam factivæ, significando enim efficiunt. In omni autem factione oportet subjici aliquid commune tanquam principium. Commune autem in hac conver-

sione non est aliqua substantia, sed accidentia quæ et prius fuerunt, et postea manent, et ideo ex parte subjecti in hac locutione non ponitur nomen quod significat certam speciem substantiæ, sed ponitur pronomen quod significat substantiam sine determinata specie. Est ergo sensus : *Hoc*, id est, contentum sub his accidentibus, *Est corpus meum*, et hoc est quod fit per verba consecrationis. Nam ante consecrationem id quod erat contentum sub his accidentibus non erat corpus Christi, quod tamen fit corpus Christi per consecrationem. Tertio autem oportet considerare quomodo est hæc conveniens forma hujus sacramenti. Nam hoc sacramentum, ut dictum est, non consistit in usu materiæ, sed in consecratione ipsius. Consecratio autem non fit per hoc, quod materia consecrata solum suscipiat aliquam virtutem spiritualem, sed per hoc quod transubstantiatur secundum esse in corpus Christi, et ideo nullo alio verbo utendum fuit, nisi verbo substantivo, ut dicatur, hoc est corpus meum. Per hoc enim significatur id, quod est finis, quod significando efficitur.

Deinde cum dicit : *Quod pro vobis tradetur*, tangit mysterium hujus sacramenti. Est enim sacramentum repræsentativum divinæ passionis per quam corpus suum tradidit in mortem pro nobis, secundum illud (*Is.* 50.) *Corpus meum dedi percutientibus.* Et (*Ephes.* 5.) *Tradidit semetipsum pro nobis.* Et ut ostendat rationem frequentandi hoc mysterium, subjungitur, *Hoc facite in meam commemorationem*, hoc rocolendo, sc. tam magnum beneficium, quo pro vobis me tradidi in mortem. Unde et (*Thren.* 3.) dicitur : *Recordare paupertatis meæ, absinthii et fellis*. Et in (*Ps.* 110.) *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se.*

LECTIO 6.

Calicis consecrati in ipsa eadem cœna instituta declaratur.

25. ***Similiter et calicem postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescumque bibetis in meam commemorationem.***

26. ***Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.***

Postquam Apostolus posuit institutionem hujus sacramenti quantum ad consecrationem corporis, hic ponit institutionem ejus quantum ad sanguinis consecrationem. Et primo ponit ordinem institutionis. Secundo verba cum dicit : *Hic calix, etc.* Ordo autem attenditur quantum ad duo. Primo ad concomitantiam utriusque speciei, cum dicit : *Similiter et calicem.* Utrumque enim est de perfectione hujus sacramenti, tum propter perfectionem refectionis, tum propter repræsentationem passionis, tum propter efficientiam salutis animæ et corporis, ut supra dictum est, sed si prius consecratur in hoc sacramento corpus Christi, et postea sanguis, videtur sequi quod ante consecrationem sanguinis, corpus Christi in hoc sacramento sit exangue : quod quidam inconveniens reputantes dixerunt, quod duæ formæ se expectant in efficiendo, ita sc. quod prima forma consecrationis corporis non consequitur suum effectum, ante-

ntum in hoc calice quod conve-
ius ponitur in consecratione vini,
ratione suæ humiditatis indiget
erminis contineri, quam in con-
tione panis, qui ratione suæ sic-
s, propriis terminis continetur.
modo potest accipi metaphorice,
t sensus: sicut calix inebriat et
rbat, ita et passio. Unde (*Matth.*
dicit: *Potestis bibere calicem quem*
ibiturus sum? Et (*Matth.* 26.)
seat a me calix iste. Est ergo
s: *Hic calix*, id est contentum
c calice, vel hæc mea passio, *Est*
n testamentum in meo sanguine.
considerandum est, quod testa-
um dupliciter sumitur in scriptu-
no modo communiter pro quo-
pacto, quod quidem testibus con-
tur, et sic considerandum est,
Deus dupliciter pactum iniit cum
no genere.
o modo promittendo bona tem-
ia, et a malis temporalibus libe-
, et hoc vocatur vetus testamen-
vel pactum. Alio modo promit-
bona spiritualia et a malis op-
s liberando, et hoc vocatur testa-
um novum. Unde dicitur (*Jer.*
eriam domui Israel et domui Juda
novum, non secundum pactum
pepigi cum patribus vestris, ut
rem eos de terra Ægypti, sed
rit pactum: Dabo legem meam
sceribus eorum, et ero eis in
. Est autem considerandum, quod
antiquos erat consuetudo, ut ali-
victimæ sanguinem funderent
nfirmationem pacti. Unde (*Gen.*
egitur, quod postquam inierunt
Laban et Jacob, immolatis victi-
in monte, vocavit fratres suos.
et (*Exod.* 24) legitur, quod Moy-
umptum sanguinem respersit in
um, et ait: Hic est sanguis fœ-
, quod pepigit Dominus vobis-
cum. Sicut ergo vetus testamentum
seu pactum confirmatum est sanguine
figurali taurorum, ita novum testamen-
tum seu pactum confirmatum est in
sanguine Christi, qui per passionem
est effusus. Et in hoc calice sacramen-
tum taliter continetur.

Alio modo testamentum accipitur
magis stricte pro dispositione hæredi-
tatis percipiendæ, quam necesse est
secundum leges certo numero testium
confirmare. Non autem testamentum
sic acceptum confirmatur nisi per mor-
tem, quia ut Apostolus dicit (*Hebr.* 9.)
Testamentum in mortuis confirmatum
est, alioquin nondum valet, dum vivit
qui testatus est. Deus autem primo qui-
dem dispositionem fecerat de æterna
hæreditate percipienda, sed sub figura
temporalium bonorum, quod pertinet
ad vetus testamentum: sed postmo-
dum fecit novum testamentum expres-
se promittens hæreditatem æternam,
quod quidem confirmatum est per san-
guinem mortis Christi. Et ideo Domi-
nus de hoc dicit: Hic calix novum
testamentum est in meo sanguine, q.
d. Per id quod in hoc calice conti-
netur, commemoratur novum testa-
mentum per Christi sanguinem con-
firmatum.

Est autem advertendum quod eadem
verba quæ hic Apostolus ponit haben-
tur (*Luc.* 22.) nisi quod ibi additur
qui pro vobis effundetur. Lucas enim
discipulus fuit Pauli, et eum in con-
scriptione Evangelii est secutus. Sed
(*Matth.* 26) dicitur: *Hic est enim san-*
guis meus novi testamenti, qui pro mul-
tis effundetur in remissionem peccato-
rum. Eadem verba ponuntur in (*Marc.*
14.) Dicunt ergo quidam, quod quæ-
cunque formæ horum verborum pro-
ferantur, quæ sunt scripta in canone
sufficere ad consecrationem. Proba-
bilius autem dici videtur quod illis

solis verbis perficitur consecratio, quibus Ecclesia utitur ex traditione Apostolorum structa. Evangelistæ enim verba Domini recitare intenderunt quantum pertinet ad rationem historiæ, non autem secundum quod ordinantur ad consecrationem sacramentorum, quas in occulto habebant in primitiva Ecclesia propter infideles. Unde Dionysius dicit in ult. cap. Eccl. hierarchiæ: Perfectivas invocationes non est fas in scripturis exponere, neque mysticum ipsarum ante factas in ipsis ex Deo virtutes ex occulto in communi adducere.

Sed circa ista verba quibus Ecclesia utitur in consecratione sanguinis, quidam opinantur quod non omnia sint de necessitate formæ, sed solum quod dicitur: Hic est calix sanguinis mei, non autem residuum quod sequitur, novi et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Sed hoc non videtur convenienter dici. Nam totum illud quod sequitur est quædam determinatio prædicati. Unde et ad ejusdem locutionis sententiam seu significationem pertinet. Et quia ut sæpe dictum est, formæ sacramentorum significando efficiunt, totum pertinet ad vim effectivam formæ. Nec obstat ratio quam inducunt, quia in consecratione corporis sufficit quod dicitur: Hoc est corpus meum, quia sanguis seorsum consecratus, specialiter repræsentat passionem Christi, per quam ejus sanguis separatus est a corpore, et ideo in consecratione sanguinis oportuit exprimere Christi passionis virtutem, quæ attenditur: primo quidem respectu nostræ culpæ quam Christi passio abolet, secundum illud (*Apoc.* 1.) *Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo*. Et quantum ad hoc, dicit: *Qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Effusus est siquidem sanguis in remissionem peccatorum, non solum pro multis, sed etiam pro omnibus, secundum illud (1 *Joan.* 2.) *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi*. Sed quia quidam se reddunt indignos ad recipiendum talem effectum, quantum ad efficaciam dicitur esse effusus pro multis, in quibus habet effectum passio Christi. Dicit autem signanter pro vobis et pro multis, quia hoc sacramentum valet in remissionem peccatorum sumentibus per modum sacramenti: quod notatur signanter, cum dicitur, pro vobis, quibus dixerat, accipite. Valet etiam per modum sacrificii multis non sumentibus, pro quibus offertur: quod significatur cum dicitur: Et pro multis.

Secundo virtus ejus consideratur per comparationem ad vitam justitiæ, quam facit per fidem, secundum illud (*Rom.* 3.) *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit propitiationem per fidem in sanguine ipsius*. Et quantum ad hoc, dicit: Mysterium, id est, occultum fidei, quia sc. fides passionis Christi erat occulta in omnibus sacrificiis veteris testamenti, sicut veritas in signo. Hoc autem Ecclesia habet ex traditione Apostolorum, cum in canone scripturæ non inveniatur. Tertio virtus ejus attenditur quantum ad vitam gloriæ, in quam per passionem Christi introducitur, secundum illud (*Hebr.* 10.) *Habentes fiduciam in introitum sanctorum in sanguine Christi*. Et quantum ad hoc, dicit: *Novi et æterni testamenti*. Æterni siquidem, quia est dispositio de hæreditate æterna. Novi autem, ad differentiam veteris, quia temporalia promittebat. Unde

(*Hebr.* 9) dicitur : *Ideo novi testamenti mediator est, ut morte intercedente repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis.*

Deinde cum dicit: *Hoc facite, etc.* injungit usum hujus sacramenti, dicens : *Hoc facite quotiescumque sumitis in meam commemorationem*, sc. in memoriam meæ passionis. Unde et (*Thren.* 3.) dicit propheta : *Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea.* Et (*Is.* 43.) *Miserationum Domini recordabor.* Est autem notandum quod in calice principaliter quidem debet poni vinum rationibus supradictis. Debet autem apponi et aqua. Probabile enim est, quod Christus in cœna vinum mixtum discipulis dederit propter consuetudinem terræ illius, in qua, ut temperetur fortitudo vini, ab omnibus vinum bibitur aqua mixtum. Unde et (*Prov.* 9.) sapientia dicit : *Bibite vinum quod miscui vobis.* Nihilominus tamen aqua vino mixta significat populum Christianum Christo per passionem conjunctum, secundum illud (*Apoc.* 17.) *Aquæ, populi sunt et gentes.* Et participatio sanguinis Christi a fidelibus pertinet ad usum sacramenti qui non est de necessitate hujus sacramenti. Sed potest vinum consecrari absque aqua, licet peccet qui sic consecrat non servans ritum ecclesiæ. Et ideo si sacerdos ante consecrationem vini advertat quod aqua non fuerit apposita calici, debet apponere. Si vero post consecrationem advertat, non debet apponere, sed debet perficere sacramentum. Nihil enim post consecrationem est sanguini Christi miscendum, quia talis permixtio non posset esse sine qualicumque corruptione vini consecrati, quod pertinet ad crimen sacrilegii.

Dicunt autem quidam quod cum de latere Christi pendentis in cruce fluxerit sanguis et aqua, ut legitur (*Joan.* 19.) Sicut vinum convertitur in sanguinem, ita aqua in aquam. Sed hoc non competit, quia in illa aqua figuratur ablutio quæ est per baptismum. Et ideo alii dicunt quod facta conversione vini in sanguinem, aqua remanet in sua substantia, et circumtegitur accidentibus vini. Sed hoc non competit, quia aqua admiscetur vino ante consecrationem, quando non differt ab alio vino. Unde non seorsum manet, sed permiscetur. Et ideo dicendum est, quod aqua convertitur in vinum, et sic totum convertitur in sanguinem Christi. Propter quod mos est modicum de aqua apponere et præcipue si sit vinum debile, quod non potest nisi modicum aquæ in seipsum convertere.

Deinde cum dicit : *Quotiescumque, etc.* exponit verba Domini quæ dixerat: Hoc facite in meam commemorationem, dicens : *Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, etc.* Et dicit : *Panem*, propter species remanentes. Dicit autem : *Hunc*, propter idem numero corpus significatum et contentum. Et calicem, sc. hunc bibetis, *Mortem Domini annuntiabitis*, repræsentando, sc. eam per hoc sacramentum. Et hoc, *Donec veniat*, id est, usque ad ultimum ejus adventum, in quo datur intelligi, quod hic ritus Ecclesiæ non cessabit usque ad finem mundi, secundum illud (*Matth. ult.*) *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Et (*Luc.* 21.) *Non præteribit generatio hæc*, sc. Ecclesiæ, *donec omnia fiant.*

LECTIO 7.

Quæ pœna eos sequatur qui indigne corpori, et sanguini communicant, docet, unde ad reverenter sumendum Eucharistiam fideles hortatur.

27. *Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.*

28. *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat.*

29. *Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini.*

30. *Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi.*

31. *Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.*

32. *Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.*

33. *Itaque fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate.*

34. *Si quis esurit, domi manducet, ut non in judicium conveniatis. Cætera autem cum venero, disponam.*

Postquam Apostolus ostendit dignitatem hujus sacramenti, hic excitat fideles ad sumendum illud reverenter: et primo ponit periculum quod imminet indigne sumentibus: secundo adhibet salutare remedium, ibi: *Probet autem, etc.* Dicit ergo primo: *Itaque,* ex quo hoc quod sacramentaliter manducatur, est corpus Christi, et quod bibitur, est sanguis Christi, *Quicumque manducaverit hunc panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.* In quibus verbis primo considerandum est, qualiter aliquis indigne manducat et bibit: quod quidem secundum Gloss. contingit tripliciter. Primo quidem quantum ad celebrationem hujus sacramenti, quia sc. aliquis aliter celebrat sacramentum Eucharistiæ, quam a Christo traditum est: puta si offerat in hoc sacramento alium panem quam triticeum, vel alium liquorem, quam vinum de vite. Unde (*Lev.* 10) dicitur, quod Nadab et Abiu, filii Aaron, obtulerunt coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat: egressusque ignis a Domino, devoravit eos.

Secundo ex hoc quod aliquis non devota mente accedit ad Eucharistiam: quæ quidem indevotio quandoque est veniale: puta cum aliquis distracta mente ad secularia negotia, accedit ad hoc sacramentum habitualiter retinens debitam reverentiam ad ipsum: et talis indevotio licet impediat fructum hujus sacramenti, qui est spiritualis refectio: non tamen facit reum corporis et sanguinis Domini, sicut hic Apostolus loquitur. Quædam vero indevotio est peccatum mortale, quæ sc. est cum contemptu hujus sacramenti, prout dicitur (*Malac.* 1.) *Vos polluistis nomen meum in eo quod dicitis: Mensa Domini contaminata est, et quod supponitur contemptibile.* Et de tali indevotione loquitur Gloss.

Tertio modo dicitur aliquis indignus, ex eo quod cum voluntate peccandi mortaliter, accedit ad Eucharistiam. Dicitur enim (*Levit.* 21.) *Non accedat ad altare qui maculam habet.* Intelligitur aliquis maculam peccati habere, quamdiu est in voluntate peccandi, quæ tamen tollitur per pœnitentiam. Per contritionem quidem, quæ tollit

voluntatem peccandi cum proposito confitendi et satisfaciendi, quantum ad remissionem culpæ et pœnæ æternæ: per confessionem autem et satisfactionem quantum ad totalem remissionem pœnæ et reconciliationem ad membra Ecclesiæ. Et ideo in necessitate quidem, puta quando aliquis copiam confessionis habere non potest, sufficit contritio ad sumptionem hujus sacramenti. Regulariter autem debet confessio præcedere cum aliqua satisfactione. Unde in libr. de Ecclesiast. dogmatibus dicitur: Communicaturus satisfaciat lacrymis et orationibus, et confidens de Domino mundus accedat ad Eucharistiam intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico quem capitalia peccata et mortalia non gravant. Namque, quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, et ita sacerdotis judicio reconciliatum communioni sociari, si non vult ad condemnationem Eucharistiam percipere. Sed videtur quod peccatores non indigne accedant ad hoc sacramentum. Nam in hoc sacramento sumitur Christus, qui est spiritualis medicus, qui de se dicit (*Matth.*9.) *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.* Sed dicendum quod hoc sacramentum est spirituale nutrimentum, sicut baptismus est spiritualis nativitas. Nascitur autem aliquis ad hoc ut vivat, sed non nutritur nisi jam vivus, et ideo hoc sacramentum non competit peccatoribus, qui nondum vivunt per gratiam: competit eis tamen baptismus. Et præterea Eucharistia est sacramentum charitatis et Ecclesiasticæ unitatis, ut dicit Augustinus super Joan. Cum igitur peccator careat charitate, et sit separatus, merito ab Ecclesiæ unitate, si accedat ad hoc sacramentum, falsitatem committit, dum significat se habere charitatem, quam non habet. Quia tamen peccator quandoque habet fidem hujus sacramenti, licitum est ei hoc sacramentum inspicere, quod omnino infidelibus denegatur, ut Dionysius dicit 3. cap. Ecclesiasticæ hierarchiæ.

Secundo considerandum est, quomodo ille qui indigne sumit hoc sacramentum, sit reus corporis et sanguinis Domini. Quod quidem in Gloss. tripliciter exponitur. Uno modo materialiter: incurrit enim reatum ex peccato commisso circa corpus et sanguinem Domini, prout in hoc sacramento continetur, quod indigne sumit, et ex hoc ejus culpa aggravatur. Tanto est enim ejus culpa gravior, quanto major est contra quem peccatur. (*Hebr.* 10.) Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia eum, qui filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit? Secundo exponitur per similitudinem, ut sit sensus: *Reus erit corporis et sanguinis Domini*, et mortis Domini pœnas dabit, hoc est, ac si Christum occiderit, punietur, secundum illud (*Hebr.* 6.) *Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, et ostentui habentes.* Sed secundum hoc videtur gravissimum esse peccatum eorum, qui indigne sumunt corpus Christi. Sed dicendum quod peccatum aliquod habet gravitatem dupliciter. Uno modo ex ipsa specie peccati, quæ sumitur ex objecto, et secundum hoc gravius est peccatum quod contra divinitatem committitur, puta infidelitas, blasphemia, vel aliquid hujusmodi, quam quod committitur contra humanitatem Christi. Unde et ipse Dominus (*Matth.* 12) dicit: Quod qui dixerit verbum contra filium hominis remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei. Et iterum, gravius est peccatum quod committitur contra

humanitatem in propria specie, quam sub specie sacramenti. Alio modo gravitas peccati attenditur ex parte peccantis. Magis autem peccat qui ex odio aut invidia, vel ex quacumque malitia peccat, sicut peccaverunt illi, qui Christum crucifixerunt, quam qui peccat ex infirmitate, sicut interdum peccant illi qui indigne sumunt hoc sacramentum. Non ergo per hoc intelligitur quod peccatum indigne sumentium hoc sacramentum, comparetur peccato occidentium Christum secundum æqualitatem, sed secundum similitudinem speciei : quia utrumque est circa eumdem Christum.

Tertio modo exponitur, *Reus erit corporis et sanguinis Domini*, id est, corpus et sanguis Domini facient eum reum. Ita enim bonum male sumptum nocet, sicut prodest malum quo quis bene utitur, sicut stimulus satanæ Paulo. Per hæc autem verba excluditur error quorundam dicentium, quod quam statim hoc sacramentum tangitur a labiis peccatoris, desinit sub eo esse corpus Christi. Contra quod est quod Apostolus dicit : *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne*. Secundum enim prædictam opinionem nullus indignus manducaret vel biberet. Contrariatur autem prædicta opinio veritati hujusmodi sacramenti, secundum quam tamdiu corpus et sanguis Christi manent in sacramento, quamdiu remanent species, in quocumque loco existant.

Deinde cum dicit : *Probet autem, etc.* adhibet remedium contra prædictum periculum. Et primo ponit remedium. Secundo assignat rationem, ibi : *Qui enim manducat, etc.* Tertio rationem manifestat per signum, ibi : *Ideo inter vos, etc.* Dicit ergo primo: Quia tantum reatum incurrit qui indigne sumit hoc sacramentum, ideo necesse est ut primo homo seipsum probet, id est, diligenter examinet suam conscientiam, ne sit in eo voluntas peccandi mortaliter, vel aliquod peccatum præteritum de quo non sufficienter pœnituerit. *Et sic*, post diligentem examinationem securus, *De pane illo edat, et de calice bibat*, quia digne sumentibus non est venenum, sed medicina. (*Gal. ult.*) *Opus autem suum probet unusquisque*. (2 *Cor*. 13.) *Si estis in fide Christi, vos probate*.

Deinde cum dicit : *Quicumque enim manducaverit, etc.* assignat rationem prædicti remedii, dicens : Ideo probatio præexigitur, *Qui enim indigne manducat et bibit, judicium*, id est, condemnationem *sibi manducat et bibit*, sicut dicitur (*Joan*. 5.) *Resurgent qui male egerunt in resurrectionem judicii*. —*Non dijudicans corpus Domini*, id est, ex eo quod non discernit corpus Domini ab aliis indifferenter ipsum assumens, sicut alios cibos. (*Levit*. 22.) *Omnis homo qui accesserit ad ea, quæ consecrata sunt in quo est immunditia, peribit coram Domino*. Sed contra videtur esse quod dicitur (*Joan*. 6.) *Qui manducat me, vivit propter me*. Sed dicendum est, quod duplex est modus manducandi hoc sacramentum, sc. spiritualis et sacramentalis. Quidam ergo manducant sacramentaliter et spiritualiter, qui sc. ita sumunt hoc sacramentum, quod etiam rem sacramenti participant, sc. charitatem, per quam est Ecclesiastica unitas. Et de talibus intelligitur verbum Domini inductum, qui manducat me, vivit propter me. Quidam vero manducant sacramentaliter tantum, qui sc. ita hoc sacramentum percipiunt, quod rem sacramenti, id est, charitatem non habent, et talibus intelligitur quod hic dicitur : Qui manducat et bibit indigne,

judicium sibi manducat et bibit. Est autem præter duos modos quibus sumitur sacramentum hoc, tertius modus sumendi, quo manducatur per accidens, dum sc. sumitur non ut sacramentum, quod quidem contingit tripliciter. Uno modo sicut quando aliquis fidelis sumit hostiam consecratam, quam non credit esse consecratam. Talis enim habet habitum utendi hoc sacramento, sed non utitur eo actu, ut sacramento.

Alio modo sicut quando hostiam consecratam sumit aliquis infidelis, qui nullam habet fidem hujus sacramenti. Talis enim non habet habitum utendi hoc sacramento, sed solum potentiam. Tertio modo sicut quando hostiam sacratam comedit mus, vel quodlibet animal brutum, quod etiam non habet potentiam utendi hoc sacramento. Ex hoc igitur quod spiritualiter sumentes hoc sacramentum acquirunt vitam : alliciuntur quidam ad hoc quod frequenter hoc sacramentum assumant. Ex hoc autem quod indigne sumentes acquirunt sibi judicium, plures deterrentur, ut rarius sumant, et utrumquæ commendandum videtur. Legimus enim (*Luc.* 19.) Quod Zachæus recepit Christum gaudens in domum suam, in quo ejus charitas commendatur. Legitur etiam (*Eod.* 7.) quod Centurio dixit Christo, *Non sum dignus ut intres sub tectum meum*. In quo commendatur honor et reverentia ejus ad Christum. Quia tamen amor præfertur timori per se loquendo, commendabilius esse videtur quod aliquis frequentius sumat, quam quod rarius. Quia tamen quod est in se eligibilius, potest esse minus eligibile quantum ad hunc vel illum : considerare quilibet in seipso debet, quem effectum in se habeat frequens susceptio hujus sacramenti. Nam si aliquis sentiat se proficere in fervore dilectionis ad Christum, et in fortitudine resistendi peccatis, quæ plurimum consequuntur homines, debet frequenter sumere. Si vero ex frequenti sumptione sentiat aliquis in se minus reverentiam hujus sacramenti, monendus est ut rarius sumat. Unde et in libr. de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur : Quotidie Eucharistiam sumere, nec laudo nec vitupero.

Deinde cum dicit : *Ideo inter vos, etc.* manifestat prædictam rationem per signum. Et primo ponit signum. Secundo assignat causam illius signi, ibi : *Quod si nosmetipsos, etc.* Circa primum considerandum est, quod sicut Aug. dicit in 1, de Civit. Dei, capite 8. Si omne peccatum nunc manifeste Deus plecteret pœna, nihil ultimo judicio reservari putaretur. Rursus si nullum peccatum nunc puniret, nulla esse divina providentia crederetur. In signum ergo futuri judicii Deus etiam in hoc mundo pro peccato quosdam temporaliter punit, quod maxime observatum videtur in principio legislationis, tam novæ quam veteris. Legimus enim (*Exod.* 32.) Propter peccatum vituli aurei adorati, multa millia hominum perempta. Rursum egitur (*Actor.* 5.) Propter peccatum mendacii et furti Ananiam et Saphiram interiisse. Unde et propter peccatum hujus sacramenti indigne sumpti, aliqui in primitiva Ecclesia puniebantur a Deo infirmitate corporali vel etiam morte. Unde dicit : Ideo, sc. in signum futuri judicii, inter vos multi indigne sumentes corpus Christi sunt infirmi corporaliter (*Ps.* 15.) *Multiplicatæ sunt infirmitates. — Et imbecilles*, id est, longa invalitudine laborantes. *Et dormiunt multi*, sc. morte corporali secundum quod sumitur dormitio (1. *ad Thess.* 4.)

Nolumus vos ignorare de dormientibus.

Deinde cum dicit: *Quod si nosmetipsos, etc.* assignat duplicem rationem prædicti signi, quarum prima sumitur ex parte nostri. Secunda ex parte Dei, ibi: *Cum judicamur autem, etc.* Ex parte autem nostra causa divinæ punitionis est a negligentia, quia in nobis ipsis peccata commissa punire negligimus. Unde dicit: *Quod si nosmetipsos dijudicaremus*, redarguendo et puniendo peccata nostra, *non utique judicaremur*, id est, non puniremur a Domino, neque postmodum in futuro, neque etiam in præsenti. Sed contra est quod supra 4. dictum est: Sed neque meipsum judico. Et (*Rom.* 14.) dicitur: *Beatus qui non judicat semetipsum.* Sed dicendum est quod aliquis potest seipsum judicare tripliciter: uno modo discutiendo, et sic aliquis debet judicare seipsum, et quantum ad opera præterita, et quantum ad futura, secundum illud (*Gal. ult.*) *Opus suum probet unusquisque.*

Alio modo sententialiter seipsum absolvendo quasi judicando se innocentem quantum ad præterita, et secundum hoc nullus debet judicare seipsum, ut sc. se innocentem judicet, secundum illud (*Job.* 9.) *Si justificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem me ostendero, pravum me comprobabit.* Tertio modo reprehendendo, ut sc. faciat aliquid quod ipse judicat esse malum. Et hoc modo intelligitur quod inductum est. Beatus est qui non judicat semetipsum in eo quod probat. Sed quantum ad ea quæ jam fecit, debet quilibet se ipsum judicare, reprehendendo et puniendo pro maleficiis. Unde dicitur (*Job.* 13.) *Vias meas in conspectu ejus arguam:* et 23. *Ponam coram eo judicium, et os meum replebo increpationibus.* Et de hoc judicio Augustinus dicit in libro de Pœnitentia, et inducitur hic in Gloss. Versetur ante oculos nostros imago futuri judicii, et ascendat homo adversum se ante faciem suam: atque constituto in corde judicio adsit accusans cogitatio et testis conscientia et carnifex cor. Inde quidem sanguis animi confitentis per lacrymas profluat, postremo ab ipsa mente talis sententia proferatur, ut se indignum homo judicet participem corporis et sanguinis Domini.

Deinde cum dicit: *Cum judicamur autem, etc.* ponit causam quæ est ex parte Dei, dicens: *Cum judicamur autem a Domino*, id est, in hoc mundo punimur. *Corripimur*, id est, hoc fit ad correctionem nostram, ut sc. quilibet propter pœnam quam sustinuit a peccato recedat. Unde et (*Job.* 5.) dicitur: *Beatus vir qui corripitur a Domino.* Et (*Prov.* 3.) *Quem diligit Dominus, corripit.* Vel etiam dum per pœnam unius, alius peccare desistit. (*Prov.* 19.) *Pestilente flagellato stultus sapientior erit*, et hoc ideo: *Ut non damnemur*, æterna damnatione in futuro, *cum hoc mundo*, id est cum hominibus mundanis.

Deinde cum dicit: *Itaque fratres mei, etc.* reducit eos ad debitam observantiam: et primo ponitur id quod nunc ordinat. Secundo ponitur promissio de ordinatione futura, ibi. *Cætera autem.* Circa primum tria facit. Primo ponit ordinationem suam, dicens: *Itaque fratres mei, etc.* Ne unusquisque cœnam suam præsumat ad manducandum: *Cum convenitis*, sc. in Ecclesia, *ad manducandum*, sc. corpus Christi, *Invicem expectate*, ut sc. simul omnes sumatis. Unde (*Exod.* 12.) dicitur: *Immolabit hædum multitudo filiorum Israel.* Secundo excludit excusationem, dicens: *Si quis autem esurit, etc.* et non potest tantum expectare, *Domi manducet*, sc. communes

cibos, postmodum Eucharistiam non sumpturus. (*Eccl.* 36.) *Omnem escam manducabit venter.* Tertio rationem assignat, dicens : *Ut non conveniatis,* sc. ad sumendum corpus Christi, *in judicium,* id est, in vestram condemnationem.

Deinde ponitur promissio, cum dicit : *Cætera,* sc. quæ non sunt tanti periculi, *cum venero*, præsentialiter, *disponam*, qualiter sc. ea conservare debeatis. Ex quo patet quod Ecclesia multa habet ex dispositione Apostolorum, quæ in sacra scriptura non continentur. (*Eccl.* 10.) *Civitates inhabitabuntur,* id est, Ecclesiæ disponentur *per sensum prudentium*, sc. Apostolorum.

CAPUT XII.

De gratiis agens dicit, quod licet sint diversæ, ab uno eodemque Spiritu Sancto eas proficisci affirmat.

1. *De spiritualibus autem nolo vos ignorare fratres.*
2. *Scitis autem quoniam cum gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini, euntes.*
3. *Ideo notum vobis facio, quod nemo in spiritu Dei loquens, dicit: Anathema Jesu. Et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto.*
4. *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus.*
5. *Et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus.*
6. *Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.*

Postquam Apostolus prosecutus est de tribus sacramentis, sc. Baptismo, Matrimonio, et Eucharistia : hic incipit determinare de his quæ pertinent ad rem sacramentorum. Est autem duplex res sacramenti. Una significata et contenta, sc. gratia, quæ statim cum sacramento confertur. Alia significata et non contenta, sc. gloria resurrectionis, quæ in fine expectatur. Primo ergo agit de donis gratiarum. Secundo de gloria resurrectionis, 15. capit. ibi: *Notum autem vobis facio, etc.* Circa primum agit de gratiis gratis datis. Secundo præfert omnibus his charitatem, quæ pertinet ad gratiam gratum facientem. 13. cap. ibi : *Si linguis hominum, etc.* Tertio comparat gratias datas ad invicem. 14. cap. ibi : *Sectamini charitatem, etc.* Circa primum duo facit. Primo principaliter exponit quid intendat, dicens : Dixi quod cætera quæ pertinent ad usum sacramentorum, cum venero disponam. Sed quædam statim vobis tradere oportet, et hoc est quod dicit : *De spiritualibus autem,* id est, de donis gratiarum quæ sunt a Spiritu Sancto, o fratres, *nolo vos ignorare.*

Est enim maximum genus ingratitudinis ignorare beneficia accepta : ut Seneca dicit in libro de beneficiis : et ideo ut homo non sit Deo ingratus, non debet spirituales gratias ignorare. (*Supra* 2.) *Spiritum accepimus qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis.* (*Is.* 5.) *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*, sc. spiritualium. Secundo ibi : *Scitis, quoniam cum gentes, etc.* Prosequitur suam intentionem : et primo ostendit spiritualium gratiarum necessitatem. Secundo ponit gratiarum distributionem, ibi : *Di-*

visiones vero, etc. Necessitas autem alicujus rei maxime cognoscitur ex defectu ipsius. Unde circa primum duo facit. Primo ponit defectum quem patiebantur ante susceptam gratiam. Secundo concludit gratiæ necessitatem, ibi : *Ideo notum vobis, etc.* Dicit ergo primo: *Scitis.* quasi experti, *quoniam cum gentes essetis*, id est, gentiliter viventes, nondum suscepta gratia per baptismum. (*Gal.* 2.) *Nos enim natura Judæi non ex gentibus peccatores.* (*Ephes.* 4.) *Gentes ambulant in vanitate sensus sui.* Eratis euntes quasi prompta mente et assidua, secundum illud (*Jer.* 8.) *Omnes conversi sunt ad cursum suum quasi equus impetu vadens in prælium.* (*Prov.* 1.) *Pedes eorum ad malum currunt.–Ad simulacra muta*, sc. adoranda et colenda, secundum illud (*Ps.* 113.) *Os habent et non loquuntur.* Et ponitur specialiter in eis defectus locutionis, quia locutio est proprius effectus cognitionis : unde ostenditur non intelligere simulacra, et per consequens nihil divinitatis habere si sunt muta. Et hoc *Prout ducebamini*, id est, sine aliqua resistentia. Ducebantur autem vel allecti ex pulchritudine simulacrorum. Unde dicitur in epistola Jer. Videbitis in Babylonia deos aureos et argenteos, videte ne metus vos capiat in ipsis. Aut etiam ex imperio alicujus principis, sicut legitur (*Dan.* 3.) Quod Nabuchodonosor cogebat homines adorare statuam auream. Et (2 *Machabæorum* 6.) dicitur de quibusdam quod ducebantur cum amara necessitate in die natalis regis ad sacrificia. Vel etiam instinctu dæmonum qui ad hoc præcipue anhelant, ut divinus cultus eis exhibeatur, secundum illud (*Matth.* 4.) *Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraveris me.* Ibant ergo ad idola colenda, prout ducebantur, id est, sine aliqua resistentia, sicut de juvene etiam vecorde dicitur (*Prov.* 7.) *Statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam.* Per hoc ergo apparet, quod homo ante susceptam gratiam prompte currit in peccatum sine resistentia. Specialiter autem facit mentionem de peccato idololatriæ propter tria. Primo quidem, quia hoc est peccatum gravissimum introducere alium Deum, sicut gravissime peccaret contra regem, qui alium regem in regnum ejus introduceret. Unde dicitur (*Job.* 31.) *Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare, et osculatus sum manum meam*, sc. quasi cultor solis et lunæ, quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum altissimum. Secundo quia a peccato idololatriæ omnia alia peccata oriebantur, secundum illud (*Sap.* 14. *Nefandorum idolorum cultura omnis mali causa est.* Tertio quia hoc peccatum apud gentiles commune erat, et non reputabatur. Unde in (*Ps.* 95.) dicitur: *Omnes dii gentium dæmonia.*

Est autem considerandum, quod quidam dixerunt hominem in peccato mortali existentem sine gratia quadam non posse a peccato cui subjacet, liberari : quia remissio peccatorum non fit nisi per gratiam, secundum illud (*Rom.* 3.) *Justificati per gratiam ejus:* posse autem se præservare a peccato mortali sine gratia per liberum arbitrium. Sed hæc positio non videtur vera. Primo quidem, quia non potest aliquis se a peccato mortali præservare, nisi omnia legis præcepta servando : cum nullus mortaliter peccet nisi transgrediendo aliquod legis præceptum : et ita posset aliquis observare omnia legis præcepta sine gratia, quod est hæresis Pelagiana. Secundo quia charitatem per quam Deus diligitur super omnia, nullus potest habere sine gratia, secundum illud (*Rom.* 5.)

Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Non potest autem esse quod homo omnia peccata declinet, nisi Deum super omnia diligat : sicut illud magis contemnitur, quod minus diligitur. Poterit ergo esse per aliquod tempus, quod ille qui caret gratia, a peccato abstinebit quousque occurrat illud, propter quod Dei præceptum contemnet ; a quo ducitur ad peccandum. Signanter autem Apostolus dicit : *Prout ducebamini.*

Deinde cum dicit : *Ideo notum vobis facio, etc.* concludit duos effectus gratiæ, quorum primus est quod facit abstinere a peccato. Secundus est quod facit operari bonum, et hoc ponit, ibi : *Et nemo potest, etc.* Dicit ergo primo, ex quo quando sine gratia eratis, prompte ad peccandum currebatis. *Ideo notum vobis facio*, quod si gratiam habuissetis, hoc vobis non contigisset. *Nemo enim in spiritu Dei, etc.* id est, per spiritum Dei, *loquens, dicit, Anathema Jesu, etc.* id est, blasphemiam contra Jesum, secundum illud (1 *Joan.* 4.) *Omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est.* Notandum quod supra posuit gravissimum peccatum, quod est blasphemia, quod per gratiam declinatur, ut de aliis minoribus peccatis intelligatur. Potest autem per hoc quod dicitur : Anathema Jesu intelligi quodlibet peccatum mortale. Anathema enim separationem significat. Dicitur ab Ana, quod est sursum, et thesis, quod est positio, quasi sursum positum, quia olim res quæ ab usu hominum separabantur, suspendebantur in templis, vel in locis publicis. Omne autem peccatum mortale separat a Jesu, secundum illud (*Is.* 59.) *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos, et Deum vestrum.* Quicumque ergo mortaliter peccat, dicit corde vel ore, Anathema, id est, separationem a Jesu. Nemo ergo in spiritu Dei loquens, dicit : Anathema Jesu, quia nullus per spiritum Dei peccat mortaliter, quia ut dicitur (*Sap.* 1.) *Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet fictum*, sed secundum hoc videtur quod quicumque habet Spiritum Sanctum, non possit peccare mortaliter : quia etiam dicitur (1 *Joan.* 3.) *Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet.* Sed dicendum est quod quantum est ex spiritu Dei, homo non facit peccatum, sed magis a peccato retrahitur, potest tamen peccatum facere ex defectu voluntatis humanæ, quæ Spiritui Sancto resistit, secundum illud (*Act.* 7.) *Vos autem semper Spiritui Sancto restitistis.* Non enim per Spiritum Sanctum inhabitantem tollitur facultas peccandi a libero arbitrio totaliter in vita præsenti, et ideo signanter Apostolus non dixit : Nemo spiritum Dei habens, sed nemo in spiritu Dei loquens.

Deinde cum dicit : *Et nemo potest, etc.* ponit secundum effectum gratiæ, sc. quod sine ea homo non potest bonum operari. Dicit ergo : *Et nemo potest dicere*, quod Jesus est Dominus, *nisi in Spiritu Sancto.* Contra quod videtur esse, quia per Spiritum Sanctum homo introducitur in regnum cœlorum, secundum illud (*Ps.* 142.) *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Dominus autem dicit (*Matth.* 7.) *Non omnis qui dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.* Non omnis ergo qui dicit, Dominum Jesum, dicit hoc in Spiritu Sancto. Dicendum est autem quod dicere aliquid in Spiritu Sancto, potest intelligi dupliciter. Uno modo in Spiritu Sancto movente, sed non habito. Movet enim Spiritus Sanctus corda aliquorum ad loquendum, quos non

inhabitat, sicut legitur (*Joan.* 11.) Quod Caiphas hoc quod de utilitate mortis Christi prædixerat, a semetipso non dixit, sed per spiritum prophetiæ. Balaam etiam multa vera prædixit motus a Spiritu Sancto, ut legitur (*Num.* 23. *et* 24.) licet eum non haberet. Secundum hoc ergo intelligendum est, quod nullus potest dicere quodcumque verum, nisi a Spiritu Sancto motus, qui est spiritus veritatis, de quo dicitur (*Joan.* 16.) *Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Unde et in Gloss. Amb. hoc in loco dicit : Omne verum a quocumque dicatur, a Spiritu Sancto est. Et specialiter in illis quæ sunt fidei, quæ per specialem revelationem Spiritus Sancti sunt habita, inter quæ est quod Jesus sit omnium Dominus. Unde (*Act.* 3.) dicitur : *Certissime sciat omnis domus Israel, quia Deus fecit hunc Dominum Jesum quem vos crucifixistis.*

Alio modo loquitur aliquis in Spiritu Sancto movente et habito. Et secundum hoc etiam potest verificari quod hic dicitur, ita tamen quod dicere accipiatur non solum ore, sed etiam corde et opere. Dicitur enim aliquid corde, secundum illud (*Ps.* 13.) *Dixit insipiens in corde suo non est Deus.* Dicitur etiam aliquid opere, inquantum exteriori opere aliquis suum conceptum manifestat. Nemo ergo nisi habendo Spiritum Sanctum potest dicere Jesum Dominum, ita sc. quod non solum hoc ore confiteatur, sed etiam corde revereatur ipsum ut Dominum, et opere obediat ipsi quasi Domino. Sic igitur ex verbis præmissis tria circa gratiam considerare possumus. Primo quod sine ea peccatum homo vitare non potest, secundum illud (*Ps.* 93.) *Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus in inferno habitasset anima mea.* Secundo quod per eam vitatur peccatum, secundum illud (1 *Joan.* 3.) *Qui natus est ex Deo, non peccat.* Tertio quod sine ea non potest homo bonum facere, secundum illud (*Joan.* 15.) *Sine me nihil potestis facere.*

Deinde cum dicit : *Divisiones vero, etc.* incipit distinguere gratias gratis datas, et primo distinguit eas in generali. Secundo manifestat in speciali, ibi : *Unicuique autem datur, etc.* In his autem quæ per gratiam Spiritus Sancti conferuntur, tria oportet considerare. Primo quidem facultatem hominum ad operandum, secundo auctoritatem, tertio executionem utriusque. Facultas quidem habetur per donum gratiæ, puta per prophetiam, vel potestatem faciendi miracula, aut per aliquid hujusmodi : auctoritas autem habetur per aliquod ministerium, puta per Apostolatum, vel aliquid hujusmodi. Executio autem pertinet ad operationem. Primo ergo distinguit gratias. Secundo ministeria. Tertio operationes. Quantum ergo ad primum, ostendit necessitatem gratiæ, quæ tamen non totaliter advenit omnibus, nisi Christo, cui datus est spiritus non ad mensuram, ut dicitur (*Joan.* 3.) sed quantum ad alios sunt divisiones gratiarum, quia quidam abundant in una, quidam in alia. Sicut enim in corpore naturali caput habet omnes sensus, non autem alia membra, ita in Ecclesia solus Christus habet omnes gratias, quæ in aliis membris dividuntur, quod significatur (*Gen.* 2.) ubi dicitur quod fluvius, sc. gratiarum egrediebatur ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita. Et (*Matth.* 25) dicitur : *Et quod uni dedit quinque talenta, alii duo, alii unum.* Et quamvis dona gratiarum sint diversa, quæ a diversis habentur, non tamen procedunt a diversis auctoribus, sicut ponebant gentiles qui sa-

pientiam attribuebant Minervæ, locutionem Mercurio, et sic de aliis. Ad quod excludendum subdit. Idem autem Spiritus, sc. Sanctus, qui est auctor omnium gratiarum. (*Ephes.* 4.) *Unum corpus, et unus spiritus.* Et (*Sap.* 7.) *Est spiritus unus et multiplex.* Unus in substantia, multiplex in gratiis.

Deinde ponit distinctiones ministrationum, dicens: *Et divisiones ministrationum sunt,* id est, diversa ministeria et officia requiruntur ad gubernationem Ecclesiæ. Prælati enim Ecclesiæ ministri dicuntur (*Supra* 4.) *Sic nos existimet homo ut ministros Christi*: pertinet autem ad decorem et perfectionem Ecclesiæ, ut in ea diversa ministeria sint quæ significantur per ordines ministrantium, quod mirabatur reginà Sabba in domo Salomonis, ut legitur (3 *Reg.* 10.) Omnes tamen uni Domino serviunt. Unde subditur: *Idem autem Dominus.* (*Supra* 8.) *Nobis unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia.*

Deinde ponit distinctionem operationum, dicens: *Et divisiones operationum sunt,* quibus aliquis in seipso bonum operatur, sicut per ministrationes ad proximum. (*Ps.* 103.) *Exibit homo ad opus suum,* sc. sibi proprium. (*Eccl.* 33.) *Immutavit,* id est, distinxit, *vias,* id est, operationes eorum, quæ tamen omnes procedunt ab uno principio. Unde subdit: *Idem vero Deus, qui operatur omnia,* sicut prima causa creans omnes operationes. Ne tamen aliæ causæ videantur esse superfluæ, subdit: *In omnibus*, quia in causis secundariis prima causa operatur. (*Is* 26.) *Omnia opera nostra operatus es in nobis.* Et notandum quod Apostolus valde congrue gratias attribuit spiritui qui est amor: quia ex amore procedit quod aliquid gratis detur ministerii a Domino cui ministratur, operationes Deo sicut primæ causæ moventi. Et quod dicit: *Spiritus,* potest referri ad personam Spiritus Sancti. Quod dicit: *Dominus,* ad personam filii: quod dicit: *Deus,* ad personam patris. Vel hæc tria possunt attribui Spiritui Sancto, qui est Dominus Deus.

LECTIO 2.

Gratias ipsas enumerans in specie, affirmat omnia unum, eumdemque spiritum operari.

7. *Unicuique autem datur manifestatio spiritus, ad utilitatem:*

8. *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ: alii autem sermo scientiæ, secundum eumdem spiritum:*

9. *Alteri vero fides in eodem spiritu: alii gratia sanitatum in uno spiritu:*

10. *Alii operatio virtutum: alii prophetia: alii discretio spirituum: alii genera linguarum: alii interpretatio sermonum.*

11. *Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult.*

Posita in generali distinctione gratiarum et ministrationum, et operationum, hic manifestat ea quæ dixerat in speciali. Et primo quantum ad divisionem gratiarum. Secundo quantum ad divisionem ministrationum, ibi: *Et quosdam quidem posuit Deus, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit distinctionem gratiarum in speciali. Secundo adhibet similitudinem, ibi:

Sicut enim corpus, etc. Circa primum tria facit. Primo ponit conditionem gratiarum gratis datarum. Secundo ponit earum distinctionem, ibi: *Alii quidem datur, etc.* Tertio describit earum actionem, ibi: *Hæc autem omnia, etc.* Dicit ergo primo, dictum est, quod sunt divisiones gratiarum. *Unicuique autem datur*, in quo designatur earum subjectum. Sicut enim nullum membrum est in corpore quod non participet aliquo modo sensum vel motum a capite : ita nullus est in Ecclesia qui non aliquid de gratiis Spiritus Sancti participet, secundum illud (*Matth.* 25.) *Dedit unicuique secundum propriam virtutem.* Et (*Ephes.* 4.) *Unicuique nostrum data est gratia.* – *Manifestatio spiritus*, in quo designatur officium gratiæ gratis datæ. Pertinet autem ad gratiam gratum facientem, quod per eam Spiritus Sanctus inhabitet, quod quidem non pertinet ad gratiam gratis datam, sed solum ut per eam Spiritus Sanctus manifestetur: sicut interior motus cordis per vocem. Unde (*Joan.* 3) dicitur : *Vocem ejus audis.* Et in (*Ps.* 97) dicitur : *Notum fecit Dominus salutare suum.* Manifestatur autem per hujusmodi gratias Spiritus Sanctus dupliciter.

Uno modo ut inhabitans Ecclesiam et docens, et sanctificans eam, puta cum aliquis peccator quem non inhabitat Spiritus Sanctus, faciat miracula ad ostendendum, quod fides Ecclesiæ quam ipse prædicat, sit vera. Unde dicitur (*Hebr.* 2.) *Contestante Deo signis et prodigiis, et variis Spiritus Sancti distributionibus.* Alio modo manifestatur per hujusmodi gratia Spiritus Sancti, ut inhabitans eum cui tales gratiæ conceduntur. Unde dicitur (*Act.* 6.) quod Stephanus plenus gratia faciebat prodigia et signa multa, quem Spiritu Sancto plenum elegerunt, sic autem non conceduntur hujusmodi gratiæ nisi sanctis. Et ne hujusmodi manifestatio vana videatur, subdit : *Ad utilitatem*, sc. communem. In quo designatur finis harum, et hoc vel dum probatur vera doctrina Ecclesiæ, et sic fideles confirmantur, et infideles convertuntur. Vel dum sanctitas alicujus proponitur aliis in exemplum. Unde et (*Infra* 14.) *Ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut abundetis.* Et (*Supra* 10.) *Non quærens quod mihi utile est, sed quod multis ut salvi fiant.*

Deinde cum dicit: *Alii quidem, etc.* ponit distinctionem gratiarum, quæ quidem, ut dictum est, dantur ad utilitatem communem. Et ideo oportet earum distinctionem accipere secundum quod per unum, potest aliorum salus procurari. Quod quidem homo non potest facere interius operando, hoc enim solius Dei est, sed solum exterius persuadendo. Ad quod quidem tria requiruntur. Primo quidem facultas persuadendi: secundo facultas persuasionem confirmandi: tertio persuasionem intelligibiliter proponendi. Ad facultatem autem persuadendi, requiritur quod homo habeat peritiam conclusionum et certitudinem principiorum, circa ea in quibus debemus persuadere. Conclusiones autem in his quæ pertinent ad salutem, quædam sunt principales, sc. divinæ et ad hoc pertinet sapientia, quæ est cognitio divinarum rerum, ut Augustinus dicit l. 13. de Trinitate: et quantum ad hoc dicitur : *Alii quidem per spiritum datur*, sc. sanctum, *sermo sapientiæ*, ut possit persuadere ea quæ ad cognitionem divinorum pertinent. (*Luc.* 21.) *Ego dabo vobis os et sapientiam cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.* (*Supra* 2.) *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Secundariæ conclusiones sunt quæ per-

tinent ad notitiam creaturarum : quarum cognitio dicitur scientia , secundum Augustinum ibid. Et quantum ad hoc subdit : *Alii autem,* sc. *datur sermo scientiæ secundum eumdem spiritum,* ut sc. per creaturas ea quæ sunt Dei , manifestare possit. Huic enim scientiæ attribuitur illud quo pia fides defenditur et roboratur : non autem quidquid curiositatis in humanis scientiis invenitur, ut Augustinus ibidem dicit. (*Sap.* 10.) *Dedit illi scientiam sanctorum.* (*Is.* 33.) *Divitiæ salutis sapientia et scientia.*

Est tamen notandum quod sapientia et scientia inter septem dona Spiritus Sancti computantur, sicut habetur (*Is.* 11.) Unde Apostolus signanter inter gratias gratis datas non ponit sapientiam et scientiam, sed sermonem sapientiæ et scientiæ, quæ pertinent ad hoc, ut homo aliis persuadere valeat per sermonem ea quæ sunt sapientiæ et scientiæ. Principia autem doctrinæ salutis, sunt articuli fidei : et ideo quantum ad hoc subditur : *Alteri,* sc. *datur, fides in eodem spiritu :* non autem hic accipitur pro fidei virtute, quia hoc commune est omnibus membris Christi, secundum illud (*Hebr.* 11.) *Sine fide impossibile est placere Deo.* Sed accipitur pro sermone fidei, prout, sc. homo potest recte proponere ea quæ fidei sunt , vel pro certitudine fidei quam aliquis habet excellenter, secundum illud (*Matth.* 15.) *Mulier, magna est fides tua.* Ea vero quæ pertinent ad salutarem doctrinam non possunt confirmari seu probari ratione, quia rationem humanam excedunt, secundum illud (*Eccl.* 3.) *Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi.* Confirmantur seu probantur signo divino , unde et Moyses mittendus ad populum Israël, signum accepit a Deo, per quod confirmaret ea, quæ ex parte Dei dicebat, ut patet (*Exod.* 4.) Sicut et signo regio confirmatur, quod aliquid sit de mandato regis. Signum autem Dei sumitur uno quidem modo ab eo quod solus Deus facere potest. Sicut sunt miracula quæ Apostolus hic in duo distinguit. Nam primo dicit : *Alii* sc. datur, *gratia sanitatum,* id est, per quam alicujus possit sanare infirmitatem in uno, sc. et eodem spiritu. (*Jer.* 17.) *Sana me Domine, et sanabor.* Ex his enim persuadetur aliquis, non solum propter magnitudinem facti, sed etiam propter beneficium. Secundo autem dicit : alii datur operatio virtutum, ex quibus aliquis persuadetur solum propter magnitudinem facti, puta cum mare dividitur, ut legitur (*Exod.* 14.) Vel quod sol et luna stetit in cœlo, sicut legitur (*Jos.* 10.) (*Gal.* 3.) *Quis tribuit nobis spiritum et operatur virtutes in nobis ?*

Alio autem modo accipitur signum divinum ab eo quod solus Deus cognoscere potest. Hoc autem est vel futurum contingens , secundum illud (*Is.* 41.) *Annuntiate quæ ventura sunt et sciemus quia Dii estis vos.* Et quantum ad hoc dicit : *Alii* , sc. datur *prophetia*, quæ est divina revelatio inter eventus immobili veritate denuntians. (*Joel.* 2.) *Effundam de spiritu meo super omnem carnem , et prophetabunt filii vestri.* Aliud autem est cognitio humani cordis, secundum illud (*Jer.* 17.) *Pravum est cor hominis et inscrutabile , quis cognoscet illud ? Ego Dominus scrutans corda et probans renes.* Et quantum ad hoc, subdit : *Alii discretio spirituum ,* ut sc. homo discernere possit, quo spiritu aliquis moveatur ad loquendum vel operandum, puta utrum spiritu charitatis vel spiritu invidiæ. (1 *Joan.* 4.) *Nolite credere omni spiritui, sed probate spiritus si ex Deo sunt.* Facultas

autem persuasionem pronuntiandi consistit in hoc, quod homo possit loqui intelligibiliter aliis. Quod quidem impeditur dupliciter. Uno modo per diversitatem idiomatum. Contra quod remedium adhibetur per hoc, quod dicit : *Alii*, sc. datur, *gratia linguarum,* ut sc. possit loqui diversis linguis, ut intelligatur ab omnibus, sicut de Apostolis legitur (*Act.* 2.) Quod loquebantur variis linguis. Alio modo per obscuritatem scripturæ inducendæ. Contra quod remedium datur per id quod subditur: *Alii interpretatio sermonum,* id est, difficilium scripturarum. (*Dan.* 5.) *Audivi de te quod possis obscura interpretari.* (*Gen.* 40.) *Numquid non Dei est interpretatio*?

Deinde cum dicit: *Hæc autem omnia, etc.* determinat auctorem prædictarum gratiarum. Circa quod tres errores excludit. Primo quidem gentilium attribuentium diversa dona diversis diis. Contra quod dicit : ***Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus.*** (*Ephes.* 4.) ***Unum corpus et unus spiritus.*** Secundo errorem eorum qui Deo attribuebant solum universalem providentiam rerum, ponentes, quod distinctiones particularium fiunt solum per causas secundas. Contra quod subditur : ***Dividens singulis prout vult.*** (*Eccl.* 33.) ***In multitudine disciplinæ Domini separavit eos.*** Tertio excludit errorem eorum qui diversitatem gratiarum attribuebant vel fato, vel humano merito, et non solum voluntati divinæ, sicut Macedonii, qui dicebant Spiritum Sanctum esse ministerium Patris et Filii, et hoc excludit per hoc quod subdit : ***Prout vult.*** (*Joan.* 3.) ***Spiritus ubi vult spirat.***

LECTIO 3.

Per similitudinem officii membrorum in corpore, ostenditur divisio donorum in Ecclesia.

12. *Sicut enim unum corpus est, et membra habet multa ; omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt : ita et Christus.*

13. *Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Gentiles, sive servi, sive liberi, et omnes in uno spiritu potati sumus.*

14. *Nam et corpus non est unum membrum, sed multa.*

15. *Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore.*

16. *Et si dixerit auris, quoniam non sum oculus, non sum de corpore : non ideo non est de corpore.*

17. *Si totum corpus oculus, ubi auditus ? Si totum auditus, ubi odoratus?*

18. *Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit :*

19. *Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus?*

20. *Nunc autem multa quidem membra: unum autem corpus.*

21. *Non potest autem oculus dicere manui, opera tua non indigeo : aut iterum caput pedibus : non estis mihi necessarii,*

22. *Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt,*

23. *Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus. Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent.*

24. ***Honesta autem nostra nullius egent: sed Deus temperavit corpus ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem,***

25. *Ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro invicem sollicita sint membra.*

26. *Et si quid patitur unum membrum: compatiuntur omnia membra. Sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra.*

27. *Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro.*

28. *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primo Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum.*

29. *Numquid omnes Apostoli? Numquid omnes prophetæ? Numquid omnes doctores?*

30. *Numquid omnes virtutes? Numquid omnes gratiam habent curationum? Numquid omnes linguis loquuntur? Numquid omnes interpretantur?*

31. *Æmulamini autem charismata meliora: et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.*

Posita distinctione gratiarum, hic manifestat eam per similitudinem corporis naturalis. Et primo ponit similitudinem in generali. Secundo exemplificat eam in speciali, ibi: *Nam et corpus, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponitur similitudo. Secundo similitudinis adaptatio, ibi: *Ita et Christus, etc.* Circa primum considerandum est, quod sicut in quinto Metaphys. tripliciter dicitur aliquid unum per se. Uno modo indivisibilitate, ut unitas et punctum, secundum quem modum unitas excludit totaliter multitudinem, non solum actualem, sed etiam potentialem. Alio modo dicitur unum continuitate, ut linea et superficies, quæ quidem unitas excludit multitudinem actualem, sed non potentialem. Tertio modo integritate, quæ non excludit multitudinem neque potentialem, neque actualem: sicut domus est una quæ constituitur ex diversis lapidibus et lignis. Et eodem modo corpus hominis aut cujuslibet animalis est unum, quia ejus perfectio integratur ex diversis membris, sicut ex diversis animæ instrumentis. Unde et anima dicitur esse actus corporis organici, id est, ex diversis organis constituti. Proponit ergo primo Apostolus quod unitas corporis membrorum multitudinem non excludit, dicens quod *Sicut corpus unum est, et multa membra habet.* Unde et (*Rom.* 12) dicitur: *In uno corpore multa membra habemus.* Item proponit quod multitudo membrorum non tollit corporis unitatem. Unde subdit: *Omnia autem membra corporis cum sint multa,* nihilominus *unum corpus sunt,* quod ex omnibus perficitur. Unde et (*Job.* 10) dicitur: *Pelle et carne vestisti me, ossibus et nervis compegisti me.*

Deinde cum dicit: *Ita et Christus, etc.* ponitur adaptatio similitudinis. Et primo adaptat similitudinem, dicens: Ita et Christus, sc. est unus, secundum illud (*Supra* 8.) *Unus Dominus noster Jesus per quem omnia.* Et tamen multa et diversa habet membra, sc. omnes fideles, secundum illud (*Rom.* 12.) *Multi unum corpus sumus in Christo.* Secundo ponitur ratio adaptationis. Ubi ponitur duplex ratio distinctionis. Una quidem ratio unitatis est Spiritus Sanctus, secundum illud (*Ephes.* 4.) *Unum corpus et unus spiritus.* Sed per virtutem Spiritus Sancti duplex beneficium consequimur. Primo quidem, quia per ipsum rege-

neramur, secundum illud (*Joan.* 3.) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto.* Unde dicit : *Etenim in uno spiritu,* sc. Per virtutem unius Spiritus Sancti. Omnes nos qui sumus membra Christi sumus baptizati : *In unum corpus,* id est, in unitatem ecclesiæ, quæ est corpus Christi, secundum illud (*Ephes.* 1.) *Ipsum dedit caput super omnem ecclesiam, quæ est corpus ejus.* Et (*Gal.* 3.) *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Secundo per Spiritum Sanctum reficimur ad salutem. Unde subdit : *Et omnes potati sumus in uno spiritu,* id est, per virtutem unius Spiritus Sancti.

Potest autem hic potus intelligi dupliciter. Uno modo de interno refrigerio quod Spiritus Sanctus cordi humano præbet extinguendo sitim carnalium desideriorum, et concupiscentiarum. Unde (*Eccl.* 15.) *Aqua salutaris sapientiæ potavit eum.* Et (*Joan.* 7.) *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Alio modo potest intelligi de potu sacramentali, qui per spiritum sacratur (*Supra* 10.) *Omnes eumdem potum spiritualem biberunt.* Interponitur autem duplex ratio diversitatis. Una ex parte ritus cum dicit : Sive Judæi, sive Gentiles, etc. Alia ex parte conditionis cum dicit : Sive servi, sive liberi. Nulla enim hujusmodi diversitas impedit unitatem corporis Christi. Unde (*Gal.* 3.) dicitur : *Non est Judæus, neque Græcus : non est servus, neque liber : unum enim estis in Christo Jesu.*

Deinde cum dicit : *Nam et corpus,* explicat similitudinem in speciali. Et primo describit conditionem corporis naturalis et membrorum ipsius. Secundo adaptat ad corpus mysticum Christi, ibi : *Vos autem estis, etc.* Circa primum duo facit : Primo describit integritatem corporis naturalis. Secundo habitudinem membrorum ad invicem, ibi : *Non potest autem oculus dicere, etc.* Circa primum tria facit : Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat exemplificando, ibi : *Si dixerit pes, etc.* Tertio probat ducendo ad inconveniens, ibi : *Si totum corpus oculus, etc.* Dicit ergo primo : Dictum est quod omnes nos in unum corpus mysticum baptizati sumus, quod repræsentat similitudo corporis naturalis. Nam corpus naturale hominis non est unum membrum, sed multa : quia sc. ejus perfectio non salvatur in uno membro, sed integratur ex multis quæ necesse habent deservire diversis potentiis, et actibus animæ. Unde et (*Rom.* 12) dicitur : *Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra corporis non eumdem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo.*

Deinde cum dicit : *Si dixerit pes, etc.* manifestat quod dixerat exemplificando in membris quibusdam. Et primo in membris deservientibus motui : et ponit duo membra, pedem tanquam ignobilius membrum, eo quod calcat terram et portat totius corporis pondus : manum autem tanquam membrum nobilius, eo quod ipsa est organum organorum. Et hoc est quod dicit : *Si dixerit pes non sum de corpore, quoniam non sum manus, non ideo non est de corpore* : quasi dicat, perfectio corporis non tota consistit in uno membro, quamvis nobiliori, sed ad ejus perfectionem requiruntur etiam ignobiliora. Per membra autem deservientia motui, designantur in ecclesia homines dediti vitæ activæ, ita quod pedes sunt subditi, de quibus dicitur (*Ezech.* 1.) *Pedes eorum pedes recti :* per manus autem figurantur

ti, per quos alii disponuntur. et (*Cant.* 5) dicitur : *Manus il- ornatiles aureæ plenæ hiacinthis.* autem in ecclesia necessariæ non . manus, id est, prælati : sed pedes, id est, subditi. Unde . 14) dicitur : *In multitudine po- lignitas regis.* Secundo exempli- de membris servientibus virtuti hensivæ : et ponit oculum qui vit visui : et aurem quæ deservit ui. Nam isti duo sensus præcipue viunt humanæ sapientiæ : visus m quantum ad inventionem, eo plures rerum differentias osten- auditus autem quantum ad dis- am quæ fit per sermonem. Ho- amen sensuum dignior est visus auditus, quia et spiritualior est ıra demonstrat ac per hoc oculus lignior aure. Dicit ergo : *Et si il auris*, quæ est ignobilius mem- : *Non sum de corpore, quia non oculus*, qui est membrum nobi- *Non ideo non est de corpore, etc.* membra ergo deservientia virtuti hensivæ, designantur in ecclesia il- student vitæ contemplativæ, inter sunt sicut oculi, doctores qui per os veritatem inspiciunt. Unde di- (*Cant.* 5.) *Oculi ejus sicut co- æ super rivos aquarum quæ resi- juxta fluenta plenissima.* Per au- ntem significantur discipuli qui gistris veritatem audiendo reci- . Unde et (*Matth.* 13.) dicit : *abet aures audiendi, audiat.* Sunt in ecclesia necessarii non solum res, sed etiam discipuli. Unde et 29) dicitur : *Auris audiens bea- vit me.*

inde cum dicit : *Si totum corpus*, probat ducendo ad inconveniens a, quorum primum est subtrac- ecessariorum a corpore, secun- est remotio integritatis corporis, ibi : *Quod si essent omnia, etc.* Circa primum duo facit : Primo ponit in- conveniens quod sequitur, dicens : *Si totum corpus esset oculus*, quod est membrum nobilius : *Ubi esset auditus*, id est, instrumentum audiendi, quasi dicat : si in ecclesia essent omnes ma- gistri. Unde dicitur (*Jac.* 3.) *Nolite plures magistri fieri, fratres mei.* Ite- rum : *Si totum corpus esset auditus*, id est, instrumentum audiendi : *Ubi esset odoratus, etc.* Per quem possunt in ecclesia intelligi illi qui, et si non sint capaces verborum sapientiæ, per- cipiunt tamen quædam ejus indicia a remotis quasi odorem. Unde et (*Cant.* 1.) dicitur : *In odorem unguentorum tuorum currimus.* Secundo asserit con- trariam veritatem, sc. quod nec visus, nec auditus corpori debet deesse, di- cens : Nunc autem Deus posuit, id est, ordinate disposuit membra diversa. Nam et si membrorum distinctio sit opus naturæ, hoc tamen agit natura ut instrumentum divinæ providentiæ. Et ideo primam causam dispositionis membrorum assignans, subdit: *Unum- quodque eorum in corpore*, quasi dicat : Non sic posuit membra diversa, ut unumquodque eorum secundum se se- paratim existeret, sed ut omnia con- venirent in uno corpore. Et sicut vo- luit. Nam prima causa institutionis rerum, est voluntas divina, secundum illud (*Ps.* 113.) *Omnia quæcumque vo- luit fecit* ; sic autem et in ecclesia dis- posuit diversa officia, diversos status secundum suam voluntatem. Unde et (*Ephes.* 1.) dicitur : *Prædestinati se- cundum propositum ejus qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.*

Deinde cum dicit : *Quod si esset, etc.* ducit ad aliud inconveniens quod est defectus integritatis corporis. Unde primo ponit hoc inconveniens : dicens

quod si essent omnia unum membrum, ubi esset corpus? id est, ubi esset integritas corporalis? quasi dicat, non esset. Ita si omnes in ecclesia unius conditionis et gradus essent, tolleretur perfectio et decor ecclesiæ quæ in (*Ps.* 44.) describitur : *Circumamicta varietate.* Secundo asserit veritatem contrariam, dicens Nunc autem multa quidem sunt membra, sed unum corpus quod ex omnibus integratur. Sic ecclesia ex diversis ordinibus constituitur. Unde et (*Cant.* 6) describitur : *Terribilis ut castrorum acies ordinata.*

Deinde cum dicit : *Non potest autem oculus, etc.* ponit comparationem membrorum ad invicem. Et primo quantum ad necessitatem. Secundo quantum ad cultum membris adhibitum, ibi : *Et quæ putamus, etc.* Tertio quantum ad mutuam sollicitudinem, ibi : *Sed in ipsum, etc.* Circa primum duo facit: Primo proponit omnia membra corporis esse necessaria, quamvis quædam sint ignobilia. Secundo ponit necessitatis comparationem, ibi : *Sed multo magis, etc.* Ostendit autem primo rationem necessitatis membrorum secundum duplicem differentiam. Primo quidem secundum differentiam membrorum deservientium motui. Unde dicit : *Non potest autem oculus,* qui deservit cognitioni, et significat contemplativos: *Dicere manui,* quæ deservit motui, et significat activos, *Opera tua non indigeo.* Indigent enim contemplativi per opera activorum sustentari. Unde et (*Luc.* 10) dicitur : Quod cum Maria secus pedes Domini sederet audiens verba ejus, Martha satagebat circa frequens ministerium. Secundo ostendit idem secundum differentiam prælatorum, qui significantur per caput, et subditorum, qui significantur per pedes. Et hoc est quod subdit : *Aut, iterum, Caput,* id est, prælatus, secundum illud (1 *Reg.* 15.) *Caput in tribubus Israel factus es.* — *Non potest dicere pedibus,* id est, subditis, *Non estis mihi necessarii,* quia ut dicitur (*Prov.* 14.) *In multitudine populi dignitas regis.*

Deinde cum dicit : *Sed multo magis, etc.* comparat diversa membra ad invicem quo ad necessitatem eorum, dicens, quod membra corporis, quæ videntur esse infirmiora sunt magis necessaria, sicut intestina, ita etiam in ecclesia sine officio aliquarum abjectarum personarum, puta, agricultorum et aliorum hujusmodi, præsens vita transiri non posset : quæ tamen posset duci sine aliquibus excellentioribus personis contemplationi et sapientiæ deputatis, quæ ecclesiæ deserviunt, ad hoc quod sit ornatior et melius se habens. Ex hoc enim aliquid dicitur necessarium, quod est utile ad finem. Illa vero quæ sunt nobilissima non se habent in ratione utilium, sed sunt per seipsa appetenda ut fines. Et ideo dicitur (*Job.* 21.) *Si fructus terræ comedi absque pecunia, et animam agricolarum ejus afflixi.*

Deinde cum dicit : *Et quæ putamus, etc.* comparat membra quantum ad exteriorem cultum. Et primo ponit diversitatem quæ diversis membris adhibetur. Secundo causam diversitatis assignat, ibi : *Deus temperavit, etc.* Cultus autem exterior membris adhibitus ad duo pertinet, sc. ad honorem, sicut ea quæ apponuntur ad ornatum, ut monilia, et inaures : et ad honestatem, sicut quæ apponuntur ad tegumentum, ut bracchæ et alia hujusmodi. Quantum ergo ad primum cultum dicit primo : *Et quæ putamus esse ignobiliora membra corporis, his circumdamus abundantiorem honorem*, id est, majorem ornatum : sicut auribus alicubi suspenduntur inaures, oculis au-

hil apponitur, et pedibus appo-
: calceamenta depicta et gemma-
cundum illud (*Cant.* 7.) *Quam
i sunt gressus tui in calceamen-
ia principis.* Manus autem nudæ
ur. Et similiter in Ecclesia im-
tioribus sunt magis consolatio-
lhibendæ, quibus perfectiores
gent. Unde dicitur (*Is.* 40.) *In
o suo congregabit agnos, et in
uo levabit, fœtas ipse portabit.*
Pet. 3) dicitur : *Viri quasi infir-
vasculo muliebri impartientes
m.* Secundo prosequitur quan-
l cultum honestatis, dicens : *Et
nhonesta sunt, abundantiorem
atem habent*, sc. per studium
ium. Dicuntur autem membra
inhonesta in sanctis, non propquam
peccati turpitudinem, sed
r inobedientiam membrorum
lium subsecutam ex peccato ori-
Vel etiam quia sunt ignobili
leputata, sicut omnia membra
leserviunt emissioni superfluita-
quibus abundantior honestas ad-
r dum studiosius teguntur, quo
digent membra nobilibus usibus
ita. Unde subdit : *Honesta au-
ostra nullius egent*, sc. exterioris
tatis, unde nec faciei velamen
itur. Et similiter in Ecclesia illi
nt in aliquo culpabiles, sunt ad-
idi et custodiendi, secundum il-
ccl. 42.) *Super filiam luxurio-
onfirma custodiam.* Et (*Gal.* 6.)
r : *Si præoccupatus quis fuerit in
delicto, vos qui spirituales estis,
nodi instruite in spiritu lenitatis;*
tem qui sunt absque culpa his
gent. Et est notandum quod tri-
i defectum circa membra no-
sc. inhonestatis, ignobilitatis,
irmitatis. Quorum primum in
ris Ecclesiæ pertinet ad cul-
Secundum ad conditionem servilem.
Tertium ad statum imperfectionis.

Deinde cum dicit : *Et Deus temperavit, etc.* ponit causam prædicti cultus, et primo assignat causam efficientem primam : licet enim homines taliter se habeant ad cultum membrorum, hoc tamen procedit ex ordinatione divina. Unde dicit : *Sed Deus temperavit corpus*, abundantiorem honorem tribuendo ei membro cui deerat. Nam homines hoc faciunt ex quodam divino instinctu, secundum illud (*Job.* 33.) *Aperit aures virorum et erudiens eos instruit disciplina.* Secundo ponit causam finalem, dicens : *Ut non sit schisma in corpore.* Quod quidem sequeretur si defectui membrorum non subveniretur, hoc autem schisma quantum ad membra corporis mystici manifeste vitatur, dum pax Ecclesiæ custoditur per hoc, quod singulis ea quæ sunt necessaria attribuuntur. Unde et supra dictum est cap. 1. *Idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata.* Sed quantum ad membra corporis naturalis, schisma esset in corpore si debita proportio membrorum tolleretur.

Deinde cum dicit : *Sed in idipsum, etc.* ponit comparationem membrorum ad invicem quantum ad mutuam sollicitudinem. Et primo proponit eam, dicens : Non solum prædicta membra operantur ad invicem, sed etiam per se invicem sunt sollicita in idipsum, id est, in unitatem corporis conservandi. Et hoc quidem manifeste in corpore naturali apparet. Nam quodlibet membrum, naturalem quamdam inclinationem habet ad juvamentum aliorum membrorum. Unde et naturaliter homo opponit manum ad protegendum alia membra ab ictibus. Et similiter alii fideles, qui sunt membra corporis mystici pro se invicem sollicitudinem ge-

runt, secundum illud (*Eccl.* 17.) *Unicuique mandavit Deus de proximo suo.* Et (*Gal.* 6.) *Alter alterius onera portate.* Secundo specificat hanc sollicitudinem: et primo in malis, in quibus magis est manifestum. Unde dicit: *Et si quid*, sc. *mali patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra.* Quod quidem manifestum est in corpore naturali. Nam uno membro languente, totum corpus quasi languescit et ad locum languoris confluunt spiritus et humores quasi ad subveniendum. Et similiter debet esse in fidelibus Christi, ut unus malo alterius compatiatur, secundum illud (*Job.* 30.) *Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et anima mea compatiebatur.* Secundo in bonis. Unde subdit: *Sive glorìatur*, id est, quocumque modo vigoratur, *unum membrum, congaudent omnia membra.* Quod etiam manifestum est in corpore naturali, in quo vigor unius membri in juvamentum cedit aliis membris. Sic debet etiam esse in membris Ecclesiæ, ut unusquisque bonis alterius congaudeat. (*Phil.* 2.) *Gaudeo et congratulor omnibus vobis.* (*Rom.* 12.) *Gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus.*

Deinde cum dicit: *Vos autem estis, etc.* adaptat similitudinem ad propositum. Et primo quantum ad corporis unitatem, dicens: *Vos autem*, sc. qui estis in unitate fidei congregati, *estis corpus Christi*, secundum illud (*Ephes.* 1.) *Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam quæ est corpus ejus.* Secundo quantum ad membrorum distinctionem, cum subdit: *Et estis membra de membro.* Quod potest intelligi tripliciter. Uno modo sic: Estis membra dependentia de Christo membro, quod quidem dicitur membrum secundum humanitatem, secundum quam præcipue dicitur Ecclesiæ caput. Nam secundum divinitatem non habet rationem membri aut partis, cum sit commune bonum totius universi. Alio modo sic: *Vos estis membra*, dependentia, *de membro*, inquantum per me Christo acquisiti estis: secundum illud (*Supra* 4.) *In Christo Jesu per evangelium ego vos genui.* Tertio modo posset exponi ut designaretur distinctio et series membrorum, ut sit sensus: *Vos estis membra de membro*, id est, ita distinguimini et ordinamini ad invicem, sicut unum membrum ad aliud.

Deinde cum dicit: *Et quosdam quidem, etc.* prosequitur de distinctione ministrationum. Circa quod tria facit. Primo assignat ordinem ministrationum: secundo manifestat earum distinctionem, ibi: *Numquid Apostoli omnes, etc.* Tertio ordinat eorum affectionem circa diversas administrationes et gratias, ibi: *Æmulamini autem, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit majores seu principales administrationes. Secundo ministrationes secundarias, ibi: *Opitulationes, etc.* Majores autem ministri in Ecclesia sunt Apostoli, ad quorum officium tria pertinent, quorum primum est, auctoritas gubernandi fidelem populum, quæ proprie pertinet ad officium Apostolatus: secundo facultas docendi: tertio potestas miracula faciendi ad confirmationem doctrinæ: et de his tribus habetur (*Luc.* 9.) ubi dicitur: *Convocatis Jesus duodecim apostolis dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent et misit illos prædicare regnum Dei.* In omnibus autem potestatibus seu virtutibus ordinatis, illud quod est principale reservatur supremæ potestati. Alia vero etiam inferioribus communicantur. Potestas autem faciendi miracula, ordinatur ad doctrinam sicut ad fidem, secundum illud (*Matth. ult.*)

nem confirmante sequentibus si- Doctrina autem ordinatur ad ıationem populi sicut ad finem, lum illud (*Jer.* 3.) *Dabo vobis es secundum cor meum, et pas- ›os in scientia et doctrina.* Et rimus gradus inter ecclesiastica ,eria est apostolorum, quibus liter competit ecclesiæ regimen. pter hoc dicit : *Et Deus posuit,* ordinate collocavit in ecclesia, *am*, sc. in determinatis minis- secundum illud (*Joan.* 15.) *Po- s ut eatis.* Primum *Quidem apos-* quorum regimini commisit ec- m, secundum illud (*Luc.* 22.) *ispono vobis sicut disposuit mihi meus regnum.* Unde et (*Apoc. Super duodecim fundamenta ci- ı describuntur* 12 *Apostolorum a.* Propter quod et ipsi inter cæ- fideles primatum in spiritualibus ; obtinuerunt secundum illud 8.) *Nos ipsi primitias spiritus tes.* Et quamvis ad apostolos pue pertineat doctrinæ officium, s dictum est (*Marc. ult.*) *Euntes omnes gentes :* tamen alii in ıunionem hujus officii assumun-]uorum quidam per seipsos re- ones a Deo accipiunt, qui dicun- rophetæ : quidam vero de his sunt aliis revelata populum in- nt, qui dicuntur doctores. Unde t secundo, *Prophetas,* qui etiam ›vo testamento fuerunt. Quod dicitur (*Matth.* 11.) *Lex et pro- usque ad Joannem* : intelligitur rophetis qui futurum Christi ıtum prænuntiaverunt. Tertio *res,* unde et (*Act.* 13.) dicitur : *t in ecclesia quæ erat Antiochiæ, ›etæ et doctores.* Similiter etiam 'atia miraculorum fuit aliis com- cata quæ primitus a Christo da- it apostolis. Unde subdit : *Deinde virtutes,* qui sc. miracula faciunt circa ipsa elementa mundi. (*Gal.* 3.) *Operatur virtutes in nobis.* Quantum autem ad miracula quæ fiunt in corporibus humanis, subdit: Exinde gratias curationum, secundum illud (*Luc.* 9.) *Ut languores curarent.*

Deinde cum dicit : *Opitulationes*, *etc.* ponit minores sive secundarias administrationes, quarum quædam ordinantur ad regimen ecclesiæ, quod ad apostolatus dignitatem pertinere diximus. Quædam vero ad doctrinam. Ad regimen ecclesiæ pertinent in generali quædam opitulationes, id est, illi qui opem ferunt majoribus prælatis in universali regimine, sicut archidiaconi episcopis, secundum illud (*Phil.* 2.) *Adjuva illas quæ mecum laboraverunt in evangelio cum Clemente et cæteris adjutoribus meis.* In speciali autem ponit gubernationes, sicut sunt parochiales sacerdotes, quibus committitur gubernatio aliquarum particularium plebium. (*Prov.* 11.) *Ubi non est gubernator, corruet populus.* Ad doctrinam autem pertinet secundario, quod subdit : *Linguarum genera*, quantum ad illos qui variis linguis loquuntur magnalia, ut dicitur (*Act.* 2.) Ne sc. propter varietatem idiomatum evangelica doctrina impediretur. Quantum vero ad amovendum impedimentum doctrinæ, quod posset provenire ex obscuritate sermonum, subdit : *Interpretationes sermonum.* (*Infra* 14.) *Qui loquitur lingua, oret ut interpretetur.*

Deinde cum dicit : *Numquid omnes Apostoli, etc.* manifestat distinctionem prædictarum ministrationum, dicens: Numquid omnes in ecclesia sunt apostoli ? quasi dicat : Non. *Numquid omnes prophetæ, etc.* Ex quo patet diversitas harum administrationum. (*Eccl.* 33.) *In multitudine disciplinæ Domini*

separavit eos. Et 37. *Non omnia omnibus expediunt.*

Deinde cum dicit : *Æmulamini autem, etc.* ordinat eorum affectum circa prædicta spiritualia dona dicens : Cum multa sint dona Spiritus Sancti, ut dictum est. *Æmulamini*, id est, desiderate, *Charismata meliora*, id est, gratias potiores, ut sc. magis desideretis ea quæ sunt meliora, puta, prophetiam quam donum linguarum, ut infra 13. dicetur. (2 *ad Thess. ult.*) *Omnia probate, quod bonum est tenete.* Et ne in præmissis donis eorum affectus quiesceret, subdit : *Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*, sc. charitatem qua directius in Deum itur. (*Ps.* 118.) *Viam mandatorum tuorum cucurri.* (*Is.* 30.) *Hæc est via, ambulate in ea.*

CAPUT XIII.

Charitatem omnibus gratuitis præfert, sine qua etiam gratuita, infirma, imo vana esse affirmat.

1. *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cimbalum tinniens.*
2. *Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam : et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.*
3. *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.*

Apostolus gratiarum gratis datarum distinctionem assignavit, et ministrationum in quibus membra Ecclesiæ distinguuntur : hic agit de charitate quæ inseparabiliter concomitatur gratiam gratum facientem. Et quia promiserat eis se demonstraturum viam excellentiorem, ostendit præeminentiam charitatis ad cætera gratuita dona. Et primo quantum ad necessitatem, quia sc. sine charitate alia dona gratuita non sufficiunt. Secundo quantum ad utilitatem, quia sc. per charitatem omnia mala vitantur et omnia bona aguntur, ibi : *Charitas patiens est, etc.* Tertio quantum ad permanentiam, ibi : *Charitas numquam excidit, etc.* Omnia autem dona gratuita reducere videtur Apostolus ad tria. Nam primo ostendit quod donum linguarum quod pertinet ad locutionem, sine charitate non valet. Secundo quod etiam non valent ea quæ pertinent ad cognitionem, ibi : *Et si habuero prophetiam, etc.* Tertio ostendit idem de his quæ pertinent ad operationem, ibi : *Et si distribuero in cibos pauperum, etc.* Erat autem apud Corinthum multum desiderabile donum linguarum, ut (*Infra* 14) patebit : et ideo ab eo incipiens, dicit : Promisi me demonstraturum excellentiorem viam : et hoc primo patet in dono linguarum, quia, *Si linguis hominum*, sc. omnium, *loquar*, id est, si habuero donum gratiæ, per quod loqui possim linguis omnium hominum, et ad majorem abundantiam, subdit : *Et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans aut cimbalum tinniens.* Recta comparatione utitur. Anima enim per charitatem vivit quæ vivit Deo, qui est animæ vita, secundum illud (*Deut.* 30.) *Ipse est vita tua.* Unde et (1 *Joan.* 3) dicitur : *Translati sumus de morte*

ad vitam, quoniam diligimus fratres, qui non diligit manet in morte. Recte ergo comparat loquelam charitate carentem, sono rei mortuæ, sc. æris aut cimbali, quod licet clarum sonum reddat, non tamen est vivus sed mortuus : ita etiam locutio hominis charitate carentis, quantumcumque sit diserta, tamen habetur pro mortua, quia non proficit ad meritum vitæ æternæ. Est autem differentia inter æs sonans et cimbalum tinniens, quia æs cum sit planum ex percussione simplicem sonum emittit. Cimbalum autem cum sit concavum ex una percussione sonum multiplicat, quod pertinet ad tinnitum. Æri ergo comparantur qui veritatem simpliciter pronuntiant, cimbalo vero qui veritatem multiplicant et pronuntiant multas rationes et similitudines apponendo, et conclusiones plurimas eliciendo, quæ tamen omnia sine charitate habentur, ut mortua.

Considerandum est autem quæ linguæ angelorum dicantur. Nam cum lingua sit membrum corporeum et ad ejus usum pertineat donum linguarum, quod interdum lingua dicitur, ut patebit (*Infra* 14,) neutrum videtur angelis competere qui membra non habent. Potest ergo dici quod per angelos intelliguntur homines angelorum officium habentes, qui sc. aliis hominibus divina annuntiant, secundum illud (*Malac.* 2.) *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.* Sub hoc ergo sensu dicitur : *Si linguis hominum loquar et angelorum,* id est, non solum minorum, sed etiam majorum qui alios docent. Potest etiam intelligi de ipsis incorporeis angelis, prout in (*Ps.* 103) dicitur : *Qui facit angelos suos spiritus.* Et quamvis non habeant linguam corpoream, per similitudinem tamen lingua in eis dici potest vis, qua manifestant aliis quod habent in mente.

Est autem sciendum quod in cognitione mentis angelicæ aliquid est, de quo superiores angeli non loquuntur inferioribus, neque econverso, sc. ipsa divina essentia quam omnes immediate vident Deo se omnibus monstrante, secundum illud (*Jer.* 31.) *Non docebit ultra vir proximum suum et vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum eorum.* Aliquid autem est in cognitione mentis angelicæ, de quo superiores loquuntur inferioribus, sed non econverso. Et hujusmodi sunt divinæ providentiæ mysteria, quorum plura cognoscunt in ipso Deo superiores, qui clarius eum vident quam inferiores. Unde superiores de hujusmodi inferiores instruunt vel illuminant, quod locutio potest dici. Aliquid vero est in cognitione mentis angelicæ, de quo superiores loquuntur inferioribus, et econverso : et hujusmodi sunt occulta cordium quæ ex libero arbitrio dependent, quæ soli Deo patent, et his quorum sunt, secundum illud (*Supra* 2.) *Quæ sunt hominis, nemo novit nisi spiritus hominis qui in ipso est.* Quæ in notitiam alterius deveniunt, eo cujus sunt manifestante, sive sit inferior, sive superior. Fit autem hujusmodi manifestatio dum inferior angelus superiori loquitur, non per illuminationem, sed per quemdam significationis modum. Est enim in quolibet angelo aliquid quod naturaliter ab altero angelo cognoscitur. Dum ergo id quod est naturaliter notum, proponitur ut signum ejus quod est ignotum, manifestatur occultum : et talis manifestatio dicitur locutio ad similitudinem hominum, qui occulta cordium manifestant aliis per voces sensibiles, aut

per quodcumque aliud corporale exterius apparens. Unde et ea quæ sunt in angelis naturaliter nota, inquantum assumuntur ad manifestationem occultorum, dicuntur signa vel nutus. Potestas autem manifestandi conceptum suum hoc modo metaphorice lingua nominatur.

Deinde cum dicit: *Et si habuero,etc.* ostendit idem de his quæ pertinent ad cognitionem. Est autem attendendum quod supra proposuit quatuor dona gratuita ad cognitionem pertinentia, sc. sapientiam, scientiam, fidem et prophetiam. Incipit ergo hic a prophetia, dicens: *Et si habuero prophetiam*, per quam divinitus occulta revelantur, secundum illud (2 *Pet.* 1.) *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Secundo quantum ad sapientiam, subdit: *Et noverim omnia mysteria*, id est, occulta divinitatis, quod pertinet ad sapientiam, secundum illud (*Supra* 2.) *Loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam.* Tertio quantum ad scientiam, dicit: *Et omnem scientiam*, sive humanitus acquisitam, sicut habuerunt philosophi: sive divinitus infusam, sicut habuerunt eam apostoli. (*Sap.* 7.) *Dedit mihi eorum quæ sunt veram scientiam.* Quarto quantum ad fidem, subdit: *Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam.* Potest autem exponi id quod dicit: *Omnem fidem*, id est, omnium articulorum: sed melius est ut exponatur: *Omnem*, id est, perfectam fidem, propter illud quod subditur: *Ita ut montes transferam.* Dicitur enim (*Matth.* 17.) *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, et transibit.* Et quamvis granum sinapis sit minimum quantitate, non tamen intelligitur parva, sed perfecta fides grano sinapis comparari. Dicitur enim (*Matth.* 21.) *Si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed etiam si monti huic dixeritis, tolle et jacta te in mare, fiet.* Fides ergo quæ non hæsitat, grano sinapis comparatur, quod quanto magis atteritur, tanto magis ejus fortitudo sentitur. Objiciunt autem aliqui quod cum multi sancti perfectam fidem habuerint, nullus legitur montes translulisse, quod quidem solvitur per id quod (*Supra* 12) dictum est: *Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem.* Illo nempe modo, loco et tempore miracula per gratiam Spiritus Sancti fiunt, quo Ecclesiæ requiritur utilitas. Fecerunt autem sancti multo majora, quam translationem montium, prout erat fidelibus utile, puta suscitando mortuos, dividendo mare et alia hujusmodi opera faciendo. Et hoc etiam fecissent, si necessitas adfuisset.

Potest etiam hoc transferri ad expulsionem dæmonum de humanis corporibus, qui montes dicuntur propter superbiam (*Jer.* 13.) *Antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos, ecce ego ad te mons pestifer, qui corrumpis universam terram.* Attribuitur autem operatio miraculorum fidei non hæsitanti: quia fides innititur omnipotentiæ, per quam miracula fiunt. Si, inquam, habuero omnia prædicta ad perfectionem intellectus pertinentia, *charitatem autem non habuero*, per quam perficitur voluntas, *nihil sum*, sc. secundum esse gratiæ, de quo dicitur (*Ephes.* 2.) *Ipsius sumus factura creati in Christo Jesu in operibus bonis.* Unde et contra quemdam dicitur (*Ezech.* 28.) *Nihil factus es et non eris in perpetuum.* Quod quidem fit propter defectum charitatis, per quam homo bene utitur intellectu perfecto.

Sine charitate autem ejus usus bonus non est. Unde et (*Supra* 8) dicitur: Quod *scientia inflat, charitas ædificat.*

Est autem notandum quod Apostolus hic loquitur de sapientia et scientia, secundum quod pertinent ad dona gratiæ gratis datæ, quæ sine charitate esse possunt. Nam secundum quod computantur inter septem dona Spiritus Sancti, numquam sine charitate habentur. Unde et (*Sap.* 1) dicitur: *In malevolam animam non intrabit sapientia.* Et (*Sap.* 10) dicitur: *Dedit illi scientiam sanctorum.* De prophetia autem et fide manifestum est, quod sine charitate haberi possunt. Sed notandum est hic quod fides firma, etiam sine charitate miracula facit. Unde (*Matth.* 7) dicentibus: Nonne in nomine tuo prophetavimus, et multas virtutes fecimus? dicitur: *Numquam novi vos.* Spiritus enim Sanctus operatur virtutes etiam per malos, sicut et per eos loquitur veritatem.

Deinde cum dicit: *Et si distribuero, etc.* ostendit idem in his quæ pertinent ad opera quæ consistunt in hoc quod homo faciat bona, secundum illud (*Gal.* 6.) *Bonum facientes, non deficiamus,* et in hoc quod patienter sustineat mala, secundum illud (*Ps.* 91.) *Bene patientes erunt, ut annuntient.* Inter cætera vero bona opera magis commendantur opera pietatis, secundum illud (1 *Tim.* 4.) *Pietas ad omnia utilis est.* Circa quod opus quatuor conditiones designat. Quarum prima est, quod opus pietatis non totum congregetur in unum, sed dividatur in plures, secundum illud (*Ps.* 111.) *Dispersit, dedit pauperibus.* Et hoc designatur cum dicitur: *Si distribuero.* Secundo ut opus pietatis fiat ad subveniendum necessitati, non ad serviendum superfluitati: secundum illud (*Is.* 58.) *Frange esurienti panem tuum,* et hoc designatur, cum dicitur: *In cibos pauperum.* Tertio ut opus pietatis exhibeatur indigentibus, secundum illud (*Luc.* 14.) *Cum facis convivium, voca pauperes,* et hoc designatur, cum dicitur: *Pauperum.* Quarto ad perfectionem pertinet, ut homo omnia bona sua in opera pietatis expendat, secundum illud (*Matth.* 19.) *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quæ habes, et da pauperibus,* et hoc designatur, cum dicitur: *Omnes facultates meas.* Inter mala vero quæ quis sustinet patienter, potissimum est martyrium. Unde dicitur (*Matth.* 5.) *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Quod etiam quadrupliciter commendat. Primo quidem, quia laudabilius est quod necessitate imminente, puta propter defensionem fidei, seipsum offerat passioni, quam si deprehensus patiatur. Et ideo dicit: *Si tradidero.* Sicut et de Christo dicitur (*Ephes.* 5.): *Tradidit semetipsum pro nobis.* Secundo quia gravior est corporis humani jactura, quam rerum, de quo tamen quidam commendantur (*Hebr.* 4.) *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio sustinuistis.* Et ideo dicit: *Corpus.* (*Is.* 50.) *Dedi corpus meum percutientibus.* Tertio laudabilius est quod aliquis exponat corpus suum supplicio, quam corpus filii vel cujuscumque propinqui, de quo tamen commendatur quædam mulier (2 *Mach.* 7.) Supra modum videtur mirabilis et bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios sub unius diei tempore conspiciens, bono animo ferebat. Et ideo dicit: *Meum.* (*Judith* 5.) *Qui propria voluntate obtulistis vos discrimini pro Domino.* Quarto redditur martyrium laudabilius ex acerbitate pœnæ, de quo subditur: *Ita ut ardeam,* sicut Laurentius. (*Eccl.* 48.) *Quasi ignis effulgens et thus ardens in igne.* Si, inquam,

prædicta opera tam excellentia fecero, *charitatem autem non habuero*, vel quia simul cum prædictis operibus adest voluntas peccandi mortaliter: vel quia fiunt propter inanem gloriam, *nihil mihi prodest*, sc. quantum ad meritum vitæ æternæ, quæ solis diligentibus Deum repromittitur, secundum illud (*Job.* 37.) *Annuntiat de ea amico suo quod possessio ejus sit.* Et notandum quod locutionem, quæ est vox animalis, si sit sine charitate, comparat non existenti, opera autem quæ fiunt propter finem, si sint sine charitate, dicit esse infructuosa. (*Sap.* 3.) *Vacua est spes eorum et labores sine fructu.*

LECTIO 2.

Ostenditur per charitatem omnia opera virtutis impleri.

4. *Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur,*
5. *Non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum,*
6. *Non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.*
7. *Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.*

Postquam Apostolus ostendit charitatem esse adeo necessariam quod sine ea nullum spirituale donum sufficiat ad salutem : hic ostendit eam adeo esse utilem et efficacis virtutis, quod per eam cuncta opera virtutis implentur. Et primo præmittit duo quasi generalia. Secundo subjungit in speciali virtutum opera, quæ per charitatem complentur, ibi : *Charitas non æmulatur, etc.* Circa primum duo facit. Nam omnis virtus consistit in hoc quod aliquis in operando bene se habeat in sustinendo mala, vel in operando bona. Quantum ergo ad tolerantiam malorum, dicit : *Charitas patiens est*, id est, facit patienter tolerari mala. Cum enim homo diligit aliquem propter ejus amorem, de facili tolerat quæcumque difficilia. Et similiter qui diligit Deum, propter ejus amorem patienter tolerat quæcumque adversa. Unde et (*Cant.* 8) dicitur : *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent eam.* (*Jac.* 1.) *Patientia opus perfectum habet.* Quantum autem ad operationem bonorum, subdit : *Benigna est;* benignitas autem dicitur quasi bona igneitas, ut sc. sicut ignis liquefaciendo effluere facit, ita charitas hoc efficit, ut bona quæ homo habet, non sibi soli retineat, sed ad alios derivet, secundum illud (*Prov.* 5.) *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide.* Quod quidem charitas facit. Unde (1 *Joan.* 3) dicitur: *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Unde et (*Ephes.* 4) dicitur : *Estote invicem benigni et misericordes.* Et (*Sap.* 1) dicitur : *Benignus est spiritus sapientiæ.*

Deinde cum dicit: *Charitas non æmulatur, etc.* proponit in speciali virtutum opera, quæ charitas efficit, et quia ad virtutem duo pertinent, sc. abstinere a malo et facere bonum, secundum illud (*Ps.* 33.) *Declina a malo et fac bonum*, et (*Is.* 1.) *Quiescite agere perverse, discite benefacere.* Primo ostendit quomodo charitas facit omnia

mala vitare. Secundo quomodo facit omnia bona efficere, ibi: *Congaudet autem veritati, etc.* Malum autem efficaciter non potest homo Deo facere, sed solum sibi et proximo, secundum illud (*Job.* 35.) *Si peccaveris quid ei nocebis?* Et postea subditur: *Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua.* Primo ergo ostendit quomodo per charitatem vitantur mala, quæ sunt contra proximum. Secundo quomodo vitantur mala quibus aliquis deordinatur in seipso, ibi: *Non inflatur, etc.* Malum autem quod est contra proximum, potest esse in affectu et in effectu. In affectu autem præcipue est cum per invidiam quis dolet de bonis proximi, quod directe contrariatur charitati, ad quam pertinet quod homo diligat proximum sicut seipsum, ut habetur (*Lev.* 19.) Et ideo ad charitatem pertinet, ut sicut homo gaudet de bonis propriis, ita gaudeat de bonis proximi. Ex quo sequitur quod charitas excludat invidiam. Et hoc est quod dicit: *Charitas non æmulatur*, id est, non invidet, quia sc. facit cavere invidiam. Unde et in (*Ps.* 36) dicitur: *Noli æmulari in malignantibus.* Et (*Prov.* 25.) *Non æmuletur cor tuum peccatores.* Quantum ad effectum, subdit: *Non agit perperam,* id est, perverse contra aliquem. Nullus enim injuste agit contra illum quem diligit sicut seipsum. (*Is.* 1.) *Quiescite agere perverse.*

Deinde cum dicit: *Non inflatur, etc.* ostendit quomodo charitas facit vitare mala quibus aliquis deordinatur in seipso. Et primo quantum ad passiones. Secundo quantum ad electionem, ibi: *Non cogitat malum.* Ostendit ergo primo quod charitas repellit inordinatam passionem quantum ad tria. Primo quidem quantum ad superbiam, quæ est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ. Tunc autem inordinate suam excellentiam quis appetit, quando non sufficit ei contineri in eo gradu, qui sibi est a Deo præstitus. Et ideo dicitur (*Eccl.* 10.) *Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo.* Quod quidem fit, dum homo non vult contineri sub regula ordinationis divinæ. Et hoc repugnat charitati, qua quis super omnia Deum diligit. (*Col.* 2.) *Inflatus sensu carnis suæ et non tenens caput, etc.* Recte autem superbia inflationi comparatur. Nam id, quod inflatur, non habet solidam magnitudinem, sed apparentem: ita superbi videntur quidem esse sibi magni, cum tamen vera magnitudine careant, quæ non potest esse absque ordine divino. (*Sap.* 4.) *Dirumpet illos inflatos sine voce.*

Est autem principalis superbiæ filia, ambitio, per quam aliquis quærit præesse: quam etiam charitas excludit, quæ potius proximis eligit ministrare, secundum illud (*Gal.* 5.) *Per charitatem spiritus servite invicem.* Et ideo subdit: *Non est ambitiosa,* id est, facit hominem ambitionem vitare. (*Eccl.* 7.) *Noli quærere ab homine ducatum, neque a rege cathedram honoris.* Secundo ostendit quomodo charitas excludit inordinationem cupiditatis, cum dicit: *Non quærit quæ sua sunt*, ut intelligatur cum præcisione, id est, neglectis bonis aliorum: nam qui diligit alios sicut seipsum, bona aliorum quærit sicut et sui ipsius. Unde et (*Supra* 10) Apostolus dixit: *Non quærens quod mihi utile est, sed quod multis ut salvi fiant.* Contra quod de quibusdam dicitur (*Phil.* 2.) *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi.* Potest et aliter intelligi, non quærit quæ sua sunt, id est, non repetit ea quæ sunt sibi ablata, sc. in judicio cum scandalo: quia magis amat salutem proximi, quam pecuniam, secundum illud (*Phil. ult.*) *Non quæro datum, sed re-*

volubile ad utramque partem, et cum erit firmatum in fine ultimo, ita et ejusdem naturæ, et idem numero erit corpus, quod modo est corruptibile, et tunc quando per liberum arbitrium firmatum erit per gloriam animæ, erit incorruptibile. Ad secundum dicendum, quod ratio Philosophi procedit contra illos, qui ponebant omnia in istis inferioribus causari ex motu corporum cœlestium, et quod revolutis eisdem revolutionibus corporum superiorum, sequebantur idem effectus numero, qui aliquando fuerant. Unde dicebant quod adhuc Plato idem numero leget Athenis et quod habebit easdem scholas, et eosdem Auditores quod habuit. Et ideo Philosophus contra eosdem arguit, quod licet idem cœlum numero, et idem sol sit in eisdem revolutionibus, tamen effectus, qui inde proveniunt non consequuntur identitatem numero, sed specie, et hoc secundum viam naturæ. Similiter dico, quod si corpora induerent incorruptionem, et surgerent secundum viam naturæ, quod non resurgerent eadem numero, sed eadem specie. Sed cum reintegratio et resurrectio, sicut dictum est, fiant virtute divina, dicimus quod corpora erunt eadem numero, cum neque principia individuantia hujus hominis sint aliud, quam hæc anima, et hoc corpus. In resurrectione autem redibit et anima eadem numero cum sit incorruptibilis, et hoc corpus idem numero ex eisdem pulveribus in quibus resolutum fuit ex virtute divina reparatum, sic erit idem homo numero resurgens. Nec facio vim in formis intermediis, quia non pono esse aliquam aliam formam substantialem in homine, nisi animam rationalem, a qua habet corpus humanum quod sit animatum natura sensibili et vegetabili, et quod sit rationale. Formæ vero accidentales nihil impediunt identitatem numeralem quam ponimus.

Consequenter cum dicit : *Cum autem corruptibile, etc.*, confirmat quod dixerat per auctoritatem. Et circa hoc duo facit. Primo ponit auctoritatem. Secundo ex ea concludit tria, ibi : *Ubi enim est mors, etc.* Dicit ergo primo, dixi quod oportet *Corruptibile hoc induere, etc.* Sed cum mortale hoc induerit immortalitatem, *tunc*, sc. in futuro ; quod est contra illos qui dicunt jam resurrectionem factam : *Fiet sermo qui scriptus*, sc. *Absorpta est, etc.* Hoc secundum translationem nostram non invenitur in aliquo libro Bibliæ. Si tamen inveniatur in translatione 70, non est certum unde sumptum sit. Potest tamen dici hoc esse sumptum ex (*Is.* 26.) *Vivent mortui, etc.* Et 25. *Præcipitabit mortem in sempiternum.* (*Oseæ* 13), ubi nos habemus : *Ero mors tua o mors*, 70 habent : *Absorpta est mors in victoria*, id est, propter victoriam Christi. Et ponit præteritum pro futuro, propter certitudinem prophetiæ. (1 *Pet.* 3.) *Deglutiens mortem, etc.*

Consequenter cum dicit : *Ubi est mors victoria tua? etc.* concludit tria ex præmissa auctoritate. Insultationem sanctorum contra mortem. Gratiarum actiones ad Deum, ibi : *Deo autem gratias.* Et admonitionem suam Corinthiis, ibi : *Itaque fratres mei, etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit insultationem. Secundo exponit, ibi : *Stimulus autem, etc.* Loquens ergo Apostolus de victoria Christi contra mortem, quasi in quodam speciali gaudio positus, assumit personam virorum resurgentium, dicens : *Ubi est mors victoria tua?* Hoc non invenitur in aliquo loco sacræ scripturæ; utrum autem ex se, vel aliunde habuerit hoc Apost. incertum est. Si tamen aliunde

secundum illud (*Eccl.* 11.) *Qui cito credit, levis est corde*. Quantum autem ad spem, dicit : *Omnia sperat*, quæ sc. promittuntur a Deo. (*Eccl.* 12.) *Qui timetis Deum sperate in eum*. Et ne spes frangatur per dilationem, subdit : *Omnia sustinet*, id est, patienter expectat quæ promittuntur a Deo quamvis dilata, secundum illud (*Habac.* 2.) *Si moram fecerit expecta eum*. (*Ps.* 26.) *Confortetur cor tuum et sustine Dominum.*

LECTIO 3.

Permanentia charitatis super gratuita declaratur, et hoc quasi per quamdam similitudinem parvuli ad perfectum virum, probatur.

8. *Charitas nunquam excidit: sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur.*

9. *Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus.*

10. *Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.*

11. *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli.*

Postquam Apostolus ostendit quod charitas excellit alia dona Spiritus Sancti necessitate et fructuositate : hic ostendit excellentiam charitatis ad alia dona quantum ad permanentiam. Et circa hoc tria facit. Primo proponit differentiam charitatis ad alia dona Spiritus Sancti, quantum ad permanentiam. Secundo probat quod dixerat, ibi: *Ex parte enim cognoscimus, etc.* Tertio infert conclusionem intentam, ibi : *Nunc autem manent, etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit permanentiam charitatis. Secundo cessationem aliorum donorum, ibi: *Sive prophetiæ, etc.* Dicit ergo primo: *Charitas numquam excidit.* Quod quidam male intelligentes, in errorem ceciderunt, dicentes, quod charitas semel habita, numquam potest amitti, cui videtur consonare quod dicitur (1 *Joan.* 3.) *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet:* sed hujus dicti primo quidem sententia falsa est. Potest enim aliquis charitatem habens, a charitate excidere per peccatum, secundum illud (*Apoc.* 2.) *Charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque unde excideris, et age pœnitentiam.* Et hoc ideo est, quia charitas recipitur in anima hominis secundum modum ipsius, ut sc. possit ea uti, vel non uti. Dum vero ea utitur homo peccare non potest : quia usus charitatis est dilectio Dei super omnia, et ideo nihil restat propter quod homo Deum offendat, et per hunc modum intelligitur verbum Joan. inductum. Secundo prædicta sententia non est secundum intentionem Apostoli, quia non loquitur hic de cessatione donorum spiritualium, per peccatum mortale, sed potius de cessatione donorum spiritualium, quæ pertinent ad hanc vitam per gloriam supervenientem. Unde sensus Apostoli est : *Charitas numquam excidit,* quia sc. sicut est in statu viæ, ita permanebit in statu patriæ et cum augmento, secundum illud (*Is* 31.) *Dixit Dominus cujus ignis est in Sion,* sc. in ecclesia militante, *et caminus ejus in Jerusalem,* id est, in pace cœlestis patriæ.

Deinde cum dicit : *Sive prophetiæ, etc.* proponit cessationem aliorum donorum spiritualium, et specialiter eo-

rum quæ præcipua videntur. Primo quantum ad prophetiam, dicit: *Sive prophetiæ evacuabuntur*, id est, cessabunt, quia sc. in futura gloria prophetia locum non habebit propter duo. Primo quidem quia prophetia respicit futurum, status autem ille non expectabit aliquid in futurum, sed erit finale complementum omnium eorum quæ ante fuerant prophetata. Unde in (*Ps.* 47) dicitur: *Sicut audivimus*, sc. per prophetas, *ita et vidimus* præsentialiter *in civitate Domini virtutum*. Secundo quia prophetia est cum cognitione figurali et ænigmatica, quæ cessabit in patria. Unde dicitur (*Num.* 12.) *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium aut in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum*. Et (*Oseæ* 12.) *In manibus prophetarum assimilatus sum*. Secundo quantum ad donum linguarum, dicit: *Sive linguæ cessabunt*. Quod quidem non est intelligendum quantum ad ipsa membra corporea, quæ linguæ dicuntur, ut dicitur (*Infra* 15.) *Mortui resurgent incorrupti*, id est, absque diminutione membrorum. Neque autem intelligendum est quantum ad usum linguæ corporeæ. Est enim futura in patria laus vocalis, secundum illud (*Ps.* 49.) *Exultationes Dei in gutture eorum*, ut Glossa ibidem exponit.

Est ergo intelligendum quantum ad donum linguarum, quo sc. aliqui in primitiva ecclesia linguis variis loquebantur, ut dicitur (*Act.* 2.) In futura enim gloria, quilibet, quamlibet linguam intelliget. Unde non erit necessarium variis linguis loqui. Nam etiam a primordio generis humani, ut dicitur (*Gen.* 11.) *Unus erat sermo, et unum labium omnibus*, quod multo magis erit in ultimo statu, in quo erit unitas consummata. Tertio quantum ad scientiam, subdit: *Sive scientia destruetur*. Ex quo quidam accipere voluerunt quod scientia acquisita totaliter perditur cum corpore. Ad cujus veritatis inquisitionem considerare oportet, quod duplex est vis cognitiva, sc. vis sensitiva et vis intellectiva. Inter quas est differentia, quia vis sensitiva est actus organi corporalis, et ideo necesse est quod desinat corpore corrupto; vis autem intellectiva non est actus alicujus organi corporei, ut probatur in tertio de anima, et ideo necesse est quod maneat corpore corrupto. Si ergo aliquid scientiæ acquisitæ conservetur in parte animæ intellectivæ, necesse est quod id permaneat post mortem. Quidam ergo posuerunt quod species intelligibiles non conservantur in intellectu possibili, nisi quamdiu intelligit. Conservantur autem species phantasmatum in potentiis animæ sensitivæ, puta in memorativa et imaginativa. Ita sc. quod semper intellectus possibilis quando de novo vult intelligere, etiam quæ prius intellexit, indiget abstrahere a phantasmatibus per lumen intellectus agentis, et secundum hoc consequens est quod scientia hic acquisita non remaneat post mortem.

Sed hæc positio est primo quidem contra rationem. Manifestum est enim quod species intelligibiles in intellectu possibili recipiuntur ad minus dum actu intelligit. Quod autem recipitur in aliquo, est in eo per modum recipientis. Cum ergo substantia intellectus possibilis sit immutabilis et fixa, consequens est, quod species intelligibiles remaneant in eo immobiliter. Secundo est contra auctoritatem Aristotelis in tertio de anima, qui dicit quod cum intellectus possibilis est sciens unumquodque tunc etiam est intelligens in potentia. Et sic patet quod habet species intelligibiles per quas dicitur sciens, et ta-

men adhuc est in potentia ad intelligendum in actu, et ita species intelligibiles sunt in intellectu possibili, etiam quando non intelligit actu. Unde etiam ibidem philosophus dicit, quod anima intellectiva est locus specierum, quia sc. in ea conservantur species intelligibiles. Indiget tamen in hac vita convertere se ad phantasmata, ad hoc quod actu intelligat, non solum ut abstrahat species a phantasmatibus, sed etiam ut species habitas phantasmatibus applicet: cujus signum est quod læso organo virtutis imaginativæ, vel etiam memorativæ, non solum impeditur homo ab acquisitione novæ scientiæ, sed etiam ab usu scientiæ prius habitæ. Sic ergo remanet scientia in anima post corporis mortem, quantum ad species intelligibiles, non autem quantum ad inspectionem phantasmatum, quibus anima separata non indigebit, habens esse et operationem absque corporis communione. Et secundum hoc Apostolus hic dicit, quod scientia destruetur, sc. secundum conversionem ad phantasmata. Unde et (*Is.* 29) dicitur: *Peribit sapientia a sapientibus, et intellectus prudentium ejus abscondetur.*

Deinde cum dicit : *Ex parte enim cognoscimus*, probat quod dixerat : Et primo inducit probationem. Secundo manifestat ea, quæ in probatione continentur, ibi: *Cum essem parvulus, etc.* Inducit ergo primo ad probandum propositum talem rationem. Adveniente perfecto cessat imperfectum, sed dona alia præter charitatem habent imperfectionem, ergo cessabunt superveniente perfectione gloriæ. Primo ergo proponit minorem propositionem quo ad imperfectionem scientiæ, cum dicit : *Ex parte enim cognoscimus,* id est, imperfecte. Nam pars habet rationem imperfecti. Et hoc præcipue verificatur quantum ad cognitionem Dei, secundum illud (*Job.* 36.) *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Et 26 : *Ecce hæc ex parte dicta sunt viarum ejus.* Proponit etiam imperfectionem prophetiæ, cum subdit : *Et ex parte,* id est, imperfecte, *Prophetamus.* Est enim prophetia cognitio cum imperfectione, ut dictum est. Tacet autem de dono linguarum, quod est imperfectius his duobus, ut (*Infra.* 14.) patebit. Secundo ponit majorem, dicens : *Cum autem venerit, quod perfectum est,* id est, perfectio gloriæ, *Evacuabitur quod ex parte est,* id est, omnis imperfectio tolletur. De qua perfectione dicitur (1 *Pet. ult.*) *Modicum passos ipse perficiet.* Sed secundum hoc videtur, quod etiam charitas evacuetur per futuram gloriam, quia ipsa est imperfecta in statu viæ per comparationem ad statum patriæ. Dicendum ergo, quod imperfectio dupliciter se habet ad id, quod dicitur imperfectum. Quandoque enim est de ratione ejus, quandoque vero non : sed accidit ei, sicut imperfectio est de ratione pueri, non autem de ratione hominis. Et ideo adveniente perfecta ætate cessat quidem pueritia : sed humanitas fit perfecta. Imperfectio est ergo de ratione scientiæ, prout hic de Deo habetur, inquantum sc. cognoscitur ex sensibilibus : et similiter de ratione prophetiæ, inquantum est cognitio figuralis et in futurum tendens : non est autem de ratione charitatis ad quam cognitum bonum diligere pertinet, et ideo superveniente perfectione gloriæ, cessat prophetia et scientia : charitas autem non cessat, sed magis perficitur : quia quanto perfectius cognoscetur Deus, tanto etiam perfectius amabitur.

Deinde cum dicit: *Cum essem parvulus, etc.* manifestat ea, quæ præ-

missa sunt. Et primo manifestat majorem, sc. quod veniente perfectio cessat imperfectum. Secundo manifestat minorem, sc. quod scientia, et prophetia sint imperfecta, ibi : *Videmus nunc, etc.* Ostendit autem primum per similitudinem perfecti et imperfecti, quod invenitur in ætate corporali. Unde et primo describit imperfectum ætatis corporalis dicens: *Cum essem parvulus*, sc. ætate, *Loquebar, ut parvulus*, id est, prout congruit parvulo, sc. balbutiendo. Unde propter naturalem defectum locutionis, qui est in parvulis, commendatur sapientia. (*Sap.* 10.) Quod linguas infantium facit disertas, et ut parvulus loquitur, qui vana loquitur. (*Ps.* 11.) *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.* Quantum vero ad judicium subdit : *Sapiebam, ut parvulus*, id est, approbabam vel reprobabam aliqua stulte, ut faciunt parvuli, qui quandoque pretiosa contemnunt, et vilia appetunt, ut dicitur (*Prov.* 1.) *Usquequo parvuli diligitis infantiam, et stulti ea, quæ sunt sibi noxia cupient*? Sapiunt ergo ut parvuli, qui spiritualibus contemptis, terrenis inhærent : de quibus dicitur (*Phil.* 3.) *Gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt.* Quantum autem ad rationis discursum, dicit : *Cogitabam, ut parvulus*, id est, aliqua vana. Unde et in (*Ps.* 93.) dicitur : *Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt.* Et videtur Apostolus ordine præpostero hæc tria ponere. Nam locutio præexigit judicium sapientiæ: judicium vero præsupponit cogitationes rationis. Et hoc satis congruit imperfectioni puerili, in qua est locutio sine judicio : et judicium sine deliberatione. Potest autem referri, quod dicit : Loquebar ut parvulus, ad donum linguarum, cum dicit : Sapiebam ut parvulus, ad donum prophetiæ ; quod autem subdit : Cogitabam ut parvulus, ad donum scientiæ. Secundo ponit id quod pertinet ad perfectionem ætatis, dicens : *Quando autem factus sum vir*, id est, quando perveni ad perfectam et virilem ætatem, *Evacuavi*, id est, abjeci, *Quæ erant parvuli*, quia ut dicitur (*Is.* 65.) *Puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit.* Et est attendendum, quod Apostolus hic comparat statum præsentem pueritiæ propter imperfectionem : statum autem futuræ gloriæ propter perfectionem, virili ætati.

LECTIO 4.

Ostendit quomodo evacuabitur, quod ex parte est, maxime in cognitione Dei, concludens tandem, quod charitas numquam evacuabitur.

12. *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum.*

13. *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: Major autem horum est charitas.*

Hic loquitur de visione, quæ est cognitio Dei. Unde omnia præcedentia dona evacuanda, sunt intelligenda secundum quod ordinantur ad cognitionem Dei. Circa hoc duo facit. Primo enim probat id quod intendit in generali. Secundo in speciali de seipso, ibi : *Nunc cognosco, etc.* Dicit ergo, dixi quod ex parte cognoscimus, quia nunc *videmus per speculum in*

ænigmate, sed *tunc*, sc. in patria videbimus *facie ad faciem*. Ubi primo considerandum est, quid sit videre per speculum in ænigmate. Secundo quid sit videre facie ad faciem. Sciendum est ergo, quod sensibile aliquid potest tripliciter videri, sc. aut per sui præsentiam in re vidente, sicut ipsa lux, quæ præsens est oculo; aut per præsentiam suæ similitudinis in sensu immediate derivatam ab ipsa re, sicut albedo quæ est in pariete videtur, non existente ipsa albedine præsentialiter in oculo, sed ejus similitudine : licet ipsa similitudo non videatur ab eo ; aut per præsentiam similitudinis non immediate derivatæ ab ipsa re, sed derivatæ a similitudine rei in aliquid aliud : sicut cum videtur aliquis homo per speculum. Non enim similitudo hominis immediate est in oculo, sed similitudo hominis resultantis in speculo. Per hunc ergo modum loquendo de visione Dei, dico quod naturali cognitione solus Deus videt seipsum : quia in Deo idem est sua essentia et suus intellectus. Et ideo sua essentia est præsens suo intellectui. Sed secundo modo forte Angeli naturali cognitione Deum vident, inquantum similitudo divinæ essentiæ relucet immediate in eos. Tertio vero modo cognoscimus nos Deum in vita ista, inquantum invisibilia Dei per creaturas cognoscimus, ut dicitur (*Rom.* 1.) Et ita tota creatura est nobis sicut speculum quoddam : quia ex ordine et bonitate et magnitudine, quæ in rebus a Deo causata sunt, venimus in cognitionem sapientiæ, bonitatis et eminentiæ divinæ. Et hæc cognitio dicitur visio in speculo.

Ulterius autem sciendum est, quod hujusmodi similitudo, quæ est similitudinis in alio relucentis, est duplex : quia aliquando est clara et aperta, sicut illa quæ est in speculo, aliquando obscura et occulta, et tunc illa visio dicitur ænigmatica, sicut cum dico, me mater genuit, et eadem gignitur ex me. Istud est per simile occultum. Et dicitur de glacie, quæ gignitur ex aqua congelata, et aqua gignitur ex glacie resoluta. Sic ergo patet, quod visio per similitudinem similitudinis est in speculo per simile occultum in ænigmate, sed per simile clarum et apertum facit aliam speciem allegoricæ visionis. Inquantum ergo invisibilia Dei per creaturas cognoscimus, dicimur videre per speculum; Inquantum vero illa invisibilia sunt nobis occulta, videmus in ænigmate. Vel aliter, videmus nunc per speculum, id est, per rationem nostram, et tunc ly *Per*, designat virtutem tantum. Quasi dicat, videmus per speculum, id est, virtute animæ nostræ. Circa secundum vero sciendum est, quod Deus, secundum quod Deus non habet faciem, et ideo hoc, quod dicit : *Facie ad faciem*, metaphorice dicitur. Cum enim videmus aliquid in speculo, non videmus ipsam rem, sed similitudinem ejus : sed quando videmus aliquid secundum faciem, tunc videmus ipsam rem sicut est. Ideo nihil aliud vult dicere Apostolus, cum dicit, videbimus in patria facie ad faciem, quam quod videbimus ipsam Dei essentiam. (1 *Joan.* 3.) *Videbimus eum sicuti est, etc.*

Sed contra est, quia (*Gen.* 32) dicitur : *Vidi Dominum facie ad faciem, etc.* Sed constat, quod tunc non vidit essentiam Dei, ergo videre facie ad faciem, non est videre essentiam Dei. Responsio, dicendum est quod illa visio fuit imaginaria : visio autem imaginaria est quidam gradus altior, sc. videre illud quod apparet : in ipsa imagine in qua apparet est alius gradus infimus.

sc. audire tantum verba. Unde Jacob ut insinuaret excellentiam visionis imaginariæ sibi ostensæ, dicit : *Vidi Dominum facie ad faciem*, id est, vidi Dominum imaginarie apparentem in sua imagine, et non per essentiam suam. Sic enim non fuisset visio imaginaria. Sed tamen quidam dicunt, quod in patria ipsa, divina essentia videbitur per similitudinem creatam, sed hoc est omnino falsum et impossibile, quia numquam potest aliquid per essentiam cognosci per similitudinem, quæ non conveniat cum re illa in specie. Lapis enim non potest cognosci secundum illud, quod est, nisi per speciem lapidis, quæ est in anima. Nulla enim similitudo ducit in cognitionem essentiæ alicujus rei, si differat a re illa secundum speciem, et multo minus si differt secundum genus. Non enim per speciem equi, vel albedinis potest cognosci essentia hominis, et multo minus essentia angeli. Multo ergo minus per aliquam speciem creatam, quæcumque sit illa, potest videri divina essentia, cum ab essentia divina plus distet, quæcumque species creata in anima, quam species equi, vel albedinis ab essentia Angeli. Unde ponere, quod Deus videatur solum per similitudinem seu per quamdam refulgentiam claritatis suæ, est ponere divinam essentiam non videri. Et præterea cum anima sit quædam similitudo Dei, visio illa non magis esset specularis et ænigmatica, quæ est in via, quam visio clara et aperta, quæ repromittitur sanctis in gloria, et in qua erit beatitudo nostra. Unde Augustinus dicit hic in Gloss. quod visio Dei, quæ est per similitudinem, pertinet ad visionem speculi et ænigmatis. Sequeretur etiam quod beatitudo hominis ultima esset in alio, quam in ipso Deo, quod est alienum a fide. Naturale etiam hominis desiderium, quod est perveniendi ad primam rerum causam, et cognoscendi ipsam per seipsam, esset inane.

Sequitur: *Nunc cognosco ex parte, etc.* Hic illud, quod probavit in generali, probat in speciali de cognitione sui ipsius, dicens : *Nunc*, id est, in præsenti vita, ego Paulus *cognosco ex parte*, id est, obscure et imperfecte : *tunc autem*, sc. in patria, *cognoscam sicut et cognitus sum*, id est, sicut Deus cognovit essentiam meam, ita Deum cognoscam per essentiam, ita quod *ly* sicut, non importat hic æqualitatem cognitionis, sed similitudinem tantum. Consequenter infert principalem conclusionem, cum dicit : *Nunc autem manent, etc.* Causa autem quare non facit mentionem de omnibus donis, sed de istis tribus tantum, est, quia hæc tria conjungunt Deo, alia autem non conjungunt Deo, nisi mediantibus istis. Alia etiam dona sunt quædam disponentia ad gignendum ista tria in cordibus hominum. Unde et solum ista tria, sc. fides, spes, et charitas dicuntur virtutes theologicæ, quia habent immediate Deum pro objecto. Sed cum dona sint ad perficiendum, vel affectum, vel intellectum : et charitas perficiat affectum, fides intellectum : non videtur quod spes sit necessaria, sed superflua. Ad hoc sciendum, quod amor est quædam vis unitiva, et omnis amor in unione quadam consistit. Unde et secundum diversas uniones, diversæ species amicitiæ a Philosopho distinguuntur. Nos autem habemus duplicem conjunctionem cum Deo. Una est quantum ad bona naturæ quæ hic participamus ab ipso. Alia quantum ad beatitudinem, inquantum nos hic sumus participes per gratiam supernæ fœlicitatis, secundum quod hic est possibile, speramus etiam ad perfectam

consecutionem illius æternæ beatitudinis pervenire et fieri cives cœlestis Jerusalem. Et secundum primam communicationem ad Deum, est amicitia naturalis, secundum quam unumquodque, secundum quod est, Deum ut causam primam et summum bonum appetit et desiderat, ut finem suum. Secundum vero communicationem secundam, est amor charitatis, qua solum creatura intellectualis Deum diligit. Quia vero nihil potest amari nisi sit cognitum, ideo ad amorem charitatis exigitur primo cognitio Dei. Et quia hoc est supra naturam, primo exigitur fides, quæ est non apparentium. Secundo ne homo deficiat, vel aberret exigitur spes, per quam tendat in illum finem, sicut ad se pertinentem, et de his tribus dicitur (*Eccl.* 2.) *Qui timetis Deum, credite in illum*, quantum ad fidem : *qui timetis Deum, sperate in illum,* quantum ad spem : *qui timetis Deum, diligite eum*, quantum ad charitatem. Ista ergo tria manent nunc, sed charitas major est omnibus, propter ea, quæ dicta sunt supra.

CAPUT XIV.

Præfertur donum prophetiæ dono linguarum.

1. *Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia, magis autem, ut prophetetis.*

2. *Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria.*

3. *Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem.*

4. *Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat: qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat.*

Posita excellentia charitatis ad alia dona, hic consequenter Apostolus comparat alia dona ad invicem, ostendens excellentiam prophetiæ ad donum linguarum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit excellentiam prophetiæ ad donum linguarum. Secundo quomodo sit utendum dono linguarum, et prophetiæ, ibi : *Quid ergo est fratres, etc.* Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod donum prophetiæ est excellentius, quam donum linguarum rationibus sumptis ex parte infidelium. Secundo ex parte fidelium, ibi : *Fratres mei, etc.* Prima pars dividitur in duas. Primo ostendit, quod donum prophetiæ est excellentius dono linguarum quantum ad usum eorum in exhortationibus seu prædicationibus. Secundo quantum ad usum linguarum, qui est in orando. Ad hæc enim duo est usus linguæ, ibi : *Et ideo loquitur, etc.* Circa primum duo facit. Primo enim præmittit unum per quod continuat se ad sequentia: et hoc est quod dicit : Dictum est, quod charitas omnia dona excellit. Si ergo ita est, *sectamini,* sc. viribus, *charitatem,* quæ est dulce et salubre vinculum mentium. (1 *Pet.* 4.) *Ante omnia charitatem, etc.* (*Col.* 5.) *Super omnia autem charitatem habete, etc.* Secundo subdit illud per quod continuat se ad sequentia. Et hoc est, quod dicit: *Æmulamini, etc.* Quasi dicat: Licet charitas sit major omnibus donis, tamen alia non sunt contemnenda. Sed *æmulamini,* id est, ferventer ametis *spiritualia* dona Spiritus Sancti. (1 *Pet.* 3.) *Quid est, quod vobis noceat, etc.* Licet autem æmulatio quandoque

sumatur pro ferventi dilectione: quandoque pro invidia, tamen non est æquivocatio: imo unum procedit ab alio, zelari enim et æmulari designat ferventem amorem alicujus rei.

Contingit autem quod res amata, ita diligatur ferventer ab aliquo, quod non patitur sibi consortem, sed ipse vult eam solus et singulariter. Et iste est zelus, qui secundum quosdam est amor intensus non patiens consortium in amato. Hoc tamen non contingit in spiritualibus, quæ possunt perfectissime a multis participari, sed solum in illis, quæ non possunt a multis participari. Unde in charitate non est hujusmodi zelus non patiens consortium in amato, sed tantum in corporalibus, in quibus provenit, quod si aliquis habet illud quod ipse zelat, doleat: et ex hoc consurgit æmulatio, quæ est invidia, sicut si ego amo dignitatem seu divitias, doleo quod aliquis habet eas, unde et ei invideo. Et sic patet, quod ex zelo surgit invidia. Cum ergo dicitur: *Æmulamini spiritualia*, non intelligitur de invidia, quia spiritualia possunt a multis haberi, sed dicit: *æmulamini*, ut inducat ad ferventer amandum Deum. Et quia inter spiritualia est gradus quidam, quia prophetia excedit donum linguarum, ideo dicit: *Magis autem, ut prophetetis*, quasi dicat, inter spiritualia magis æmulamini donum prophetiæ. (1 *Thess.* 5.) *Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere.* Ad explanationem autem totius capitis prænotanda sunt tria, sc. quid sit prophetia, quot modis dicatur in Scriptura Sancta prophetia, et quid sit loqui linguis. Circa primum sciendum est, quod propheta dicitur, quasi procul videns, et secundum quosdam dicitur a for faris, sed melius dicitur a pharos, quod est videre. Unde (1 *Reg.* 9) dicitur, quod qui nunc dicitur propheta, olim videns dicebatur. Unde visio eorum, quæ sunt procul, sive sint futura contingentia, sive supra rationem nostram dicitur prophetia. Est igitur prophetia visio seu manifestatio futurorum contingentium seu intellectum humanum excedentium. Ad hujusmodi autem visionem quatuor requiruntur. Cum enim cognitio nostra sit per corporalia et per phantasmata a sensibilibus accepta, primo exigitur quod in imaginatione formentur similitudines corporales eorum quæ ostenduntur, ut Dionysius dicit, quod impossibile est aliter lucere nobis divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circumvelatum. Secundum, quod exigitur, est lumen intellectuale illuminans intellectum ad ea quæ supra naturalem cognitionem nostram ostenduntur cognoscenda. Nisi enim ad similitudines sensibiles in imaginatione formatas intelligendas adsit lumen intellectuale, ille cui similitudines hujusmodi ostenduntur non dicitur propheta, sed potius somniator, sicut Pharao, qui licet viderit spicas et vaccas, quæ erant indicativa futurorum quorumdam, quia tamen non intellexit, quod vidit, non dicitur propheta, sed potius ille, sc. Joseph, qui interpretatus est. Et similiter est de Nabuchodonosor, qui vidit statuam, et non intellexit. Unde nec propheta dicitur, sed Daniel. Et propter hoc dicitur (*Dan.* 10.) *Intelligentia opus est in visione.* Tertium, quod exigitur, est audacia ad annuntiandum ea, quæ revelantur. Ad hoc enim Deus revelat, ut aliis denuntientur. (*Jer.* 1.) *Ecce dedi verba mea in ore.* Quartum est operatio miraculorum, quæ sunt ad certitudinem prophetiæ. Nisi enim facerent aliqua, quæ excedunt operationem naturæ, non crederetur eis in his, quæ naturalem cognitionem trans-

cendunt. Secundum ergo hos modos prophetiæ, dicuntur aliqui diversis modis prophetæ. Aliquando enim aliquis dicitur propheta, qui habet omnia ista quatuor, sc. quod videt imaginarias visiones, et habet intelligentiam de eis, et audacter annuntiat aliis, et operatur miracula, et de hoc dicitur (*Num.* 12.) *Si quis fuerit inter vos propheta, etc.* Aliquando autem dicitur propheta ille, qui habet solas imaginarias visiones, sed tamen improprie et valde remote. Aliquando etiam dicitur propheta, qui habet intellectuale lumen ad explanandum etiam visiones imaginarias, sive sibi, sive alteri factas. Vel ad exponendum dicta prophetarum, vel scripturas Apostolorum. Et sic dicitur propheta omnis qui discernit doctorum scripturas, quia eodem spiritu interpretatæ sunt quo editæ sunt. Et sic Salomon et David possunt dici prophetæ, inquantum habuerunt lumen intellectuale ad clare et subtiliter intuendum. Nam visio David intellectualis tantum fuit. Dicitur etiam propheta aliquis solum ex hoc, quod prophetarum dicta denuntiat seu exponit, seu cantat in Ecclesia, et hoc modo dicitur (1 *Reg.* 19.) quod Saul erat inter prophetas, id est, inter canentes dicta prophetarum. Dicitur etiam aliquis propheta ex miraculorum operatione, secundum illud (*Eccl.* 48.) quod corpus Elisei mortuum prophetavit, id est, miraculum fecit. Quod ergo dicit hic Apostolus per totum caput de prophetis, intelligendum est de secundo modo, sc. quod ille dicitur prophetare, qui per lumen intellectuale divinum, visiones sibi et aliis factas, exponit. Et secundum hoc planum erit, quod hic dicitur de prophetis.

Circa secundum sciendum est, quod quia in Ecclesia primitiva pauci erant quibus imminebat fidem Christi prædicare per mundum, ideo Dominus, ut commodius et pluribus verbum Dei annuntiarent, dedit eis donum linguarum, quibus omnibus prædicarent, non quod una lingua loquentes ab omnibus intelligerentur, ut quidam dicunt, sed ad litteram, quod linguis diversarum gentium, imo omnium loquerentur. Unde dicit Apostolus: Gratias ago Deo, quod omnium vestrum lingua loquor. Et (*Act.* 1) dicitur: *Loquebantur variis linguis, etc.* Et hoc donum multi adepti sunt a Deo in Ecclesia primitiva. Corinthii autem, quia curiosi erant, ideo libentius volebant illud donum, quam donum prophetiæ. Quod ergo dicitur hic loqui lingua, vult Apostolus intelligi lingua ignota, et non explanata, sicut si lingua Theutonica loquatur quis alicui Gallico, et non exponat, hic loquitur lingua. Vel etiam si loquatur visiones tantum et non exponat, loquitur lingua. Unde omnis locutio non intellecta nec explanata, quæcumque sit illa, est proprie loqui lingua. His ergo visis ad expositionem litteræ accedamus, quæ plana est. Circa hoc ergo duo facit. Primo probat, quod donum prophetiæ excellentius est dono linguarum. Secundo excludit quamdam objectionem, ibi: *Volo autem vos, etc.* Quod autem donum prophetiæ excedat donum linguarum, probat duabus rationibus, quarum prima sumitúr ex comparatione Dei ad Ecclesiam. Secunda ratio sumitur ex comparatione hominum ad Ecclesiam. Prima autem ratio talis est. Illud per quod facit homo ea non solum, quæ sunt ad honorem Dei, sed etiam ad utilitatem proximorum est melius, quam illud quod fit tantum ad honorem Dei: sed prophetia est non tantum ad honorem Dei, sed etiam ad proximi utilitatem; per donum vero linguarum solum illud fit quod est ad

quiro fructum abundantem in justitia vestra. Quod tamen qualiter intelligendum sit, supra 6. dictum est. Tertio ostendit quomodo charitas excludat inordinationem iræ, dicens : *Non irritatur,* id est, non provocatur ad iram. Est enim ira inordinatus appetitus vindictæ. Ad charitatem autem pertinet magis remittere offensas, quam supra modum aut inordinate vindicare, secundum illud (*Col.* 3.) *Donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet quærelam.* (*Jac.* 1.) *Ira viri justitiam Dei non operatur.*

Deinde cum dicit : *Non cogitat, etc.* ostendit quomodo per charitatem excluditur inordinatio electionis. Est autem electio, ut dicitur in 3. Ethic. appetitus præconsiliati. Tunc ergo homo peccat ex electione, et non ex passione, quando ex consilio rationis affectus ejus provocatur ad malum. Charitas ergo primo quidem excludit perversitatem consilii. Et ideo dicit : *Non cogitat malum,* id est, non permittit excogitare quomodo aliquis perficiat malum. (*Mich.* 2.) *Væ qui cogitatis inutile et operamini malum in cubilibus vestris.* (*Is.* 1.) *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* Vel charitas non cogitat malum, quia non permittit hominem per varias suspiciones et temeraria judicia cogitare malum de proximo. (*Matth.* 9.) *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Secundo charitas excludit inordinatum affectum malorum, cum dicit : *Non gaudet super iniquitate.* Ille enim qui ex passione peccat, cum quodam remorsu et dolore peccatum committit, sed ille qui peccat ex electione, gaudet ex hoc ipso quod peccatum committit, secundum illud (*Prov.* 2.) *Qui lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis.* Hoc autem charitas impedit inquantum est amor summi boni, cui repugnat omne peccatum. Vel dicit quod charitas non gaudet super iniquitate, sc. a proximo commissa, quinimo de ea luget inquantum contrariatur proximorum saluti quam cupit. (2 *Cor.* 12.) *Ne iterum cum venero humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex his, qui ante peccaverunt.*

Deinde cum dicit : *Congaudet autem, etc.* ostendit quomodo charitas facit operari bonum. Et primo quantum ad proximum. Secundo quantum ad Deum, ibi : *Omnia credit, etc.* Quantum ad proximum autem, homo operatur bonum dupliciter. Primo quidem gaudendo de bonis ejus. Et quantum ad hoc dicit : *Congaudet autem veritati,* sc. proximi, vel vitæ, vel doctrinæ, vel justitiæ, ex eo quod proximum diligit sicut seipsum. (3 *Joan.*) *Gavisus sum valde venientibus fratribus et testimonium perhibentibus veritati tuæ, sicut in charitate ambulas.* Secundo in hoc quod homo mala proximi sustinet prout decet. Et quantum ad hoc dicit : *Omnia suffert,* id est, absque turbatione sustinet omnes defectus proximorum, vel quæcumque adversa. (*Rom.* 15.) *Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere.* (*Gal.* 6.) *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi,* sc. charitatem.

Deinde cum dicit : *Omnia credit,* ostendit quomodo charitas faciat operari bonum in comparatione ad Deum. Quod quidem fit præcipue per virtutes theologicas, quæ habent Deum pro objecto. Sunt autem præter charitatem duæ virtutes theologicæ, ut infra dicitur, sc. fides et spes. Quantum ergo ad fidem, dicit : *Omnia credit,* sc. quæ divinitus traduntur. (*Gen.* 15.) *Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam.* Credere vero omnia quæ ab homine dicuntur, est levitatis,

ıum illud (*Eccl.* 11.) *Qui cito cre-vis est corde.* Quantum autem ım, dicit : *Omnia sperat,* quæ sc. ttuntur a Deo. (*Eccl.* 12.) *Qui s Deum sperate in eum.* Et ne rangatur per dilationem, subdit : *Omnia sustinet*, id est, patienter expectat quæ promittuntur a Deo quamvis dilata, secundum illud (*Habac.* 2.) *Si moram fecerit expecta eum.* (*Ps.* 26.) *Confortetur cor tuum et sustine Dominum.*

LECTIO 3.

ıentia charitatis super gratuita declaratur, et hoc quasi per quamdam similitudinem parvuli ad perfectum virum, probatur.

haritas nunquam excidit: sive phetiæ evacuabuntur, sive linguæ ıabunt, sive scientia destruetur.

x parte enim cognoscimus, et ex te prophetamus.

um autem venerit quod perfectum evacuabitur quod ex parte est.

um essem parvulus, loquebar ut vulus, sapiebam ut parvulus, coıbam ut parvulus. Quando autem tus sum vir, evacuavi quæ erant vuli.

ıtquam Apostolus ostendit quod tas excellit alia dona Spiritus i necessitate et fructuositate : hic dit excellentiam charitatis ad alia quantum ad permanentiam. Et hoc tria facit. Primo proponit entiam charitatis ad alia dona tus Sancti, quantum ad permaam. Secundo probat quod dixebi: *Ex parte enim cognoscimus,* Tertio infert conclusionem inten- ibi : *Nunc autem manent, etc.* ı primum duo facit. Primo prot permanentiam charitatis. Secunessationem aliorum donorum, ibi: *prophetiæ, etc.* Dicit ergo primo: *ritas numquam excidit.* Quod quimale intelligentes, in errorem cerunt, dicentes, quod charitas sehabita, numquam potest amitti, videtur consonare quod dicitur an. 3.) *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet:* sed hujus dicti primo quidem sententia falsa est. Potest enim aliquis charitatem habens, a charitate excidere per peccatum, secundum illud (*Apoc.* 2.) *Charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque unde excideris, et age pœnitentiam.* Et hoc ideo est, quia charitas recipitur in anima hominis secundum modum ipsius, ut sc. possit ea uti, vel non uti. Dum vero ea utitur homo peccare non potest : quia usus charitatis est dilectio Dei super omnia, et ideo nihil restat propter quod homo Deum offendat, et per hunc modum intelligitur verbum Joan. inductum. Secundo prædicta sententia non est secundum intentionem Apostoli, quia non loquitur hic de cessatione donorum spiritualium, per peccatum mortale, sed potius de cessatione donorum spiritualium, quæ pertinent ad hanc vitam per gloriam supervenientem. Unde sensus Apostoli est : *Charitas numquam excidit,* quia sc. sicut est in statu viæ, ita permanebit in statu patriæ et cum augmento, secundum illud (*Is* 31.) *Dixit Dominus cujus ignis est in Sion,* sc. in ecclesia militante, *et caminus ejus in Jerusalem*, id est, in pace cœlestis patriæ.

Deinde cum dicit : *Sive prophetiæ, etc.* proponit cessationem aliorum donorum spiritualium, et specialiter eo-